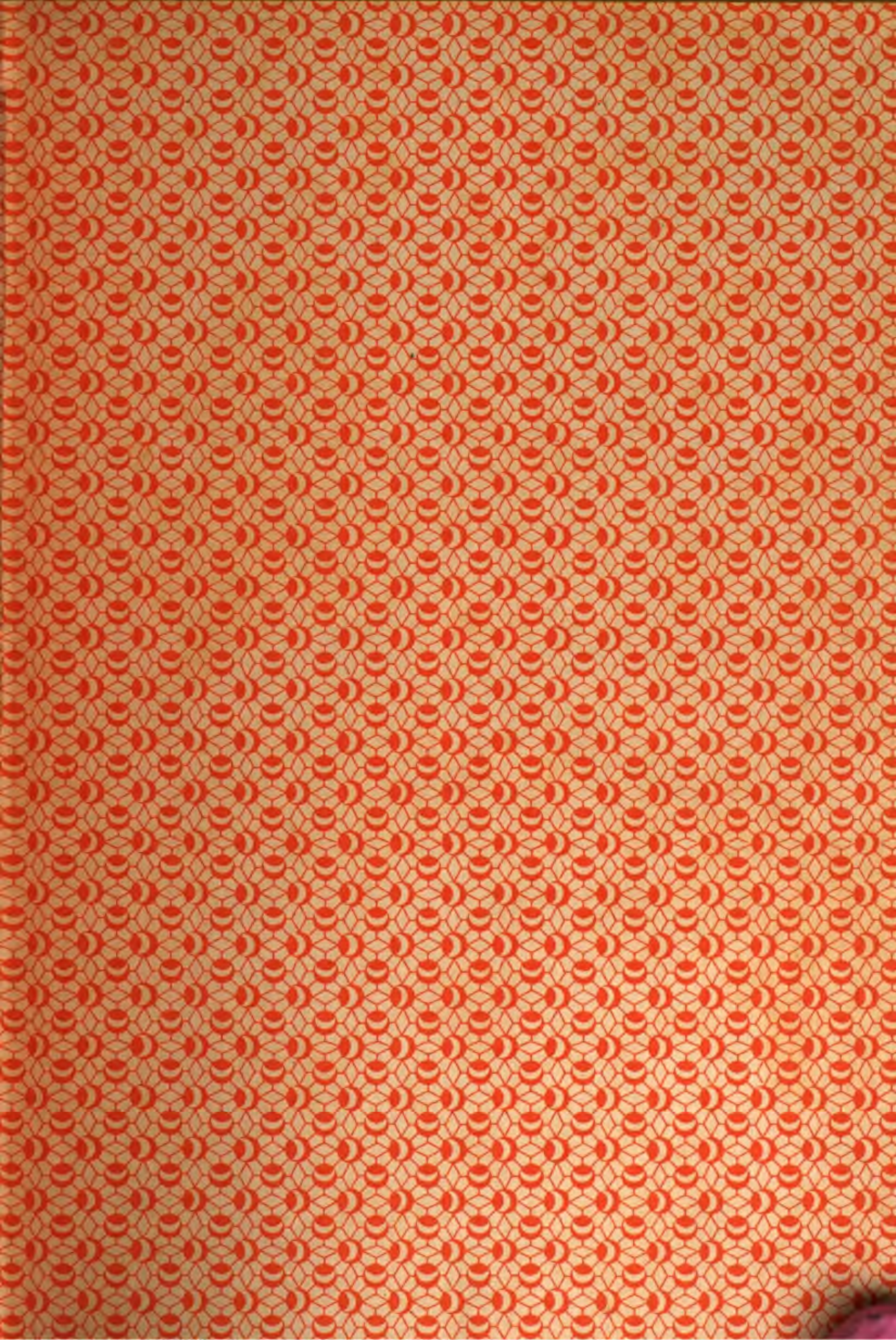

BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

POLITICKÁ

BIBLIOTÉKA ČESKÁ.

VYDÁVÁ

ČESKÝ KLUB.

Díl I.

Naše znovuzrození.

Část první.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1880.

Naše znovuzrození.

Přehled národního života českého

za posledního půlstoletí.

Sestavil

Jakub Malý,

mimořádný člen královské české společnosti nauk.

ČÁST PRVNÍ.

Před rokem 1848.

V PRAZE.

Nakladatel J. OTTO knihkupec.

1880.

6821-8133

Předmluva.

Byv od slavného *Českého klubu* vyzván k sepsání nástinu našeho národního znovuzrození netajil jsem sobě obtíže i choulostivost takového díla, ale přes to všecko, cítě se poctěna důvěrou ve mne kladenou, uvázal jsem se v úkol ten, jejž provésti jsem si předevzal dle sil svých věrně a nestranně.

Jestiť zajisté svrchovaný čas, aby potomstvu našemu zachována byla věrná památka té, můžeme směle říci *veliké* doby, v níž národ náš z hlubokého úpadku svého vlastní silou povznesl se opět k slušné existenci v řadě národů evropských; neboť počet pamětníků jejích jest už jen skrovný a každým rokem více řídne.

Něco z pamětí svých uveřejnil jsem sice ve „Zpomínkách i úvahách starého vlastence", ale co tam podáno jest jenom kusé a zlomkovité, netvoříc nižádný v sobě uzavřeny celek. Má-li podán býti *celistvý* obraz onoho zajímavého a velepamátného postupu, jakým národní život náš v posledním půlstoletí ku předu se bral, musejí v něm zahrnuty býti *všecky* jeho stránky, a ukázáno na jich souvislost i vzájemné na sebe působení. K tomu arciť nestačí vědomosti pouze jednoho pamětníka, nýbrž třeba přibrati také svědectví jiná, veřejná i soukromá, pokud spisovateli přístupna jsou.

V příčině takového sbírání věcného materiálu ke spisu svému třeba mně především vysloviti vřelé díky statečnému vůdci národu našeho doktoru Riegrovi, od něhož obdržel jsem mnohý vzácný příspěvek z oboru osobních zkušeností jeho, a který také na žádost mou uvolil se přehlížeti rukopis mého

díla k vůli možnému doplnění a opravení uváděných v něm dát a pronášených úsudků.

Jakkoli pak všecka snaha má k tomu čelila, abych, nedaje se sváděti žádnými ohledy osobními neb strannickými, zachoval všemožnou objektivnost, nicméně dalek jsem toho, abych výroky své, vycházející více méně vždy jenom ze subjektivního názoru, pokládal za neomylné. To svědectví však povinen jsem dáti sám sobě, že jsem psal sine ira et studio.

Co se týče uspořádání spisu, třeba mně omluviti se z toho, že nebylo mně vždy možná zachovati přísně souvislost věcnou neb časovou, což má příčinu svou v tom, že na mnoze pořádal jsem látku svou tak, jak to přirozený proud vypravování s sebou přinášel. Také v tom žádám býti omluvena, jestliže nalezne čtenář někde opakování věci již dříve pověděné, neboť leccos mi se zdálo potřebí uvésti na více místech.

Ostatně nemá spis můj považován býti za nižádné *úplné* a v sobě ukončené *systematické* dílo historické, nýbrž pouze za stručný *charakterní obraz*, za snůšku materiálu k budoucímu takovému dílu, a z toho stanoviska žádá býti posuzován.

V Žižkově, dne 12. listopadu 1879.

Spisovatel.

POLITICKÁ BIBLIOTÉKA ČESKÁ.

Opravdu svoboden jest národ, kterýž si dává zákony sám; a čím větší jest míra, dle níž béře účastenství ve správě veřejných věcí svých, tím větší jest jeho svoboda. Národ, jejž sice na útraty jeho, avšak neslyšíce vůle jeho, spravují jiní, jest jako nedospělec a nezletilec, o nějž pečuje jeho poručník, poněvadž se mu nepřiznává dosti soudnosti, aby mohl vlastní věci své říditi prospěšně. Jako člověku, tak i národu, jenž má vládnouti sobě a spravovati sebe sám, jest ovšem především třeba věděti kterak. K tomu jest mu potřeba schopností k poznání toho, čeho potřebuje, jakož i vědomostí, kterak nejlépe možná vyhověti potřebám těm.

Vzhledem k životu veřejnému, jímž národ žije ve státě, v zemi, v obci a ve všech oněch tvarech společenstva, v nichž lid provozuje samočinnost svou, dávaje sobě zákony a pravidla, nebo ukládaje sobě břemena, tresty a všeliká obmezení volnosti osobní, jež káže potřeba chrániti bezpečnost osoby, práva a pořádku, — jest občanovi též potřeba zvláštních vědomostí, má-li působiti blahodějně: třeba mu znáti, kterak bezpečnost, svoboda, národnost, právo, pořádek, duševní i hmotný zdar národů vůbec ústavou a všelikými zákony a zřízeními nejlépe se pojišťuje a chrání; kterak dle toho, jak národové hospodaří, jejich blahobyt vzniká a roste, aneb zase klesá a hyne; v jakých spůsobách berou národové

účastenství ve řízení všech svých prospěchů veřejných, ve vládě a správě; kterými cestami věci ty a takové povstaly, se vyvíjely a vyvinují posud u nás a jinde; jaký jest nynější stav národův, a jaké jsou v nich ony síly a prostředky, na nichž se zakládá samostatnost, moc a velikost národův a států; kterými řády se spravují jich styky vespolek; jakými pohnutkami, mocmi a cestami podle naučení, jež nám dávají dějiny, se utváří a opět přeměňuje stav národův; které chyby přivádívají je k úpadku, a jaká činnost jim může pojistiti šťastnou budoucnost.

Kde těch a takových vědomostí není, tam může národ snadno zablouditi na cesty, které pokrok jeho zdržují, duševnímu i hmotnému jeho zdaru škodí, ano jej přímo k závislosti na jiných, k nesvobodě. k potlačení a záhubě vedou. V národě, kde není politické moudrosti, tam uchopí se řízení věcí veřejných velmi snadno pouhá smělost ba i drzost, nemající ani vědomosti ani zkušenosti, a na místě hlav a povah osvědčených, na místě zásad a nauk pravých staví se dobrodružní smělci, pouhá hesla s neporozuměným dosahem, a krásná lákavá slova, jež mohou rovněž tak státi se bludičkami, jako hvězdami, které ukazují lidu cestu pravou. Kde schází politické vzdělání, tam také snadno okamžitý záchvat citů, ať již skleslost mysli, jež následuje za počasným nezdarem nějakým, ať již nadšením nebo národní marnivostí přepjaté vědomí vlastní síly, může zmocniti se vedení národů v době rozhodné, a nedadouc sluchu nestrannému ocenění sil a poměrů proti sobě stojících, může se státi národu osudným. Též i časopisectvo politické, jakkoli povolané k rozšiřování vědomostí politických, a k politickému životu nutně potřebné, může časem spůsobiti škodu, když se dostane do rukou lidí nezralých, kteří sami se málo naučivše, jiné poučovati si troufají, a buď výtvory mladého srdce a bujné obraznosti své, anebo dokonce choutky osobní a strannické, nedbajíce poměrů skutečných a jich moci, vystavují národu za cíl jedině spasný. Dokladův toho podává nám hojně zkušenost stará i nová u všelikých národů. Jedinou ochranou

proti takovému poblouzení národův jest rozšíření mezi nimi důkladných vědomostí politických. Těch je nutně potřeba netoliko těm, jimž připadne úkol jíti v popředí národův, alebrž i občanům samým, aby mohli posouditi schopnosti a učení těch, do jichž rukou mají vložiti svobodnou volbou a důvěrou svou řízení osudů svých a všeho národa svého.

My Čechové bohužel ještě důkladných spisů politických ve mladé literatuře své s dostatek nemáme, a co o věcech politických u nás psáno, je všelijak roztroušeno, nepřístupno i zapomenuto; jsou tedy v politické literatuře naší posud mnohé bolestné mezery. K vyzvání mému usnesl se politický spolek, řečený Český Klub, pečovati o to, aby byla sepsána a vydána celá bibliotéka spisů politických, z nichžto by každý jen poněkud vzdělanější Čech mohl důkladně poučiti se o všech oborech vědy politické; i sezval ku poradě o tom řadu mužů, kteří již postavením svým v životě a co znalci jednotlivých oborů vědy politické zdáli se býti k tomu zvláště povoláni, aby k bibliotéce takové přispěli sepsáním spisů ze svého oboru. V skutku slíbili již mnozí z nich, že se uváží v sepsání spisů takových, jež níže uvádíme v seznamu, dokládajíce, že tím není nikterak uzavřen kruh osob a předmětův, anobrž naopak, komise od klubu k obstarávání této bibliotéky sezvaná činí tímto ke všem vzdělancům, kteří v oboru vědy politické pracují, zdvořilé pozvání, aby se k nám přidali, spisy z oboru svého sepsali a Českému Klubu k tomu cíli odevzdali, aby byly v bibliotéce naší vydány. Komise klubu zůstala na tom, že každý spis, který jí příště bude předložen, dá prve dvěma znalci ze středu svého posouditi, zdali co do rozsahu a jasného, čtenářstvu našemu přístupného vylíčení, do naší Politické Bibliotéky se hodí, a také k tomu cíli, aby dle potřeby, od soudců uznané, spisovatel důvěrně mohl býti požádán, by nedostatky v něm nalezené napravil. Budou se tudy přijímati do sbírky naší jen takové spisy, o nichž se bude moci s dobrým svědomím říci, že vydání jich platně prospěje žádoucímu rozšíření řádných vědomostí politických v národě našem.

Za těchto okolností můžeme tedy Politickou Bibliotéku již zpředu co podnik národu našemu na nejvýš potřebný a veledůležitý všem našincům upřímně poručenu učiniti; a důvěřujeme pevně, že národ náš, kterýž osvědčil politickou zralost svou již ve zkouškách tak těžkých a mnohonásobných, dovede náležitě oceniti věc tuto, a že nedá zahynouti aniž krněti podniku, kterýž je především povolán, zvýšiti politickou znalost a soudnost jeho, a jehož účelem není zajisté osobní prospěch podnikatelů a spisovatelů, alebrž jedině vzdělání občanů našich v tom směru, aby ve všem životě veřejném mohli působiti s potřebnou znalostí věci, a tudy ke vlastní cti a ke blahu národa.

V Praze, v listopadu 1879.

Dr. Fr. Lad. Rieger.

Začínáme u vydávání Politické Bibliotéky České spisem p. Jakuba *Malého*:

Naše znovuzrození,

ponevadž jeví se býti přiměřeným úvodem k našemu podniku, podávaje vylíčení národního a politického života českého v posledních padesáti letech.

U vydávání dalších spisů bude se pokračovati podle toho, jak budou od pp. spisovatelů docházeti.

Dotud slíbili, že do Politické Bibliotéky České psáti budou pp.:

Dr. Josef *Bernat*: Statistiku království Českého na základě nejnovějších dát;

Dr. Albin *Bráf*: Učebnou knihu hospodářství národního;

Karel *Čížek*: Obrys ústavního zřízení říšského, zemského a obecního v Rakousku;
Dr. Leop. *Hejrovský*: Encyklopedii právnickou;
Čeněk *Hevera*: O vězenství se zvláštním zřetelem na ústavy dobročinné a na bezpečnost veřejnou v Čechách;
Dr. J. *Javůrek*: Z oboru mravní statistiky;
Dr. Jos. *Kaizl*: O sociální otázce;
Dr. Jos. *Kalousek*: O rodovém a obecním vlastnictví pozemků u Slovanů i jiných národů; Dějiny stavu selského v Čechách;
Karel Petr *Kheil syn*: O státních půjčkách;
Dr. Jos. *Milde*: O pojišťování;
Dr. Jiří *Pražák*: O správě chudinské;
Dr. Fr. Lad. *Rieger*: Právo mezinárodní;
Dr. Jos. *Stupecký*: O právu společností;
Dr. Jindřich *Šolc*: Národnost a její význam ve státě.

V Praze, v listopadu 1879.

Domácí rada Českého Klubu.

Naše znovuzrození.

Slavnému

KLUBU ČESKÉMU

věrnému strážci práv národních

věnuje

spisovatel.

Všeobecné úvahy.

Vším právem nazývati můžeme probuzení se národu našeho k nové činnosti po mnohověkém spánku jeho znovuzrozením, neboť není to žádnou planou frásí, řekneme-li, že byl takměř již uložen v rakev, nad kterou jeho nepřátelé s plesem v srdci nehrubě tajeným chystali se zpívati plným sborem slavné „De profundis“

Národ Český jest beze všeho nadsazování jak dle povahy tak i dle osudů svých jediným úkazem toho spůsobu v Evropě, a potřebí jest, aby nám vědomí toto pevně se v mysli zakořenilo k důkladnému poznání sebe a spasitelnému poučení. Máť národ náš vynikající stránky chvalitebné i nechvalitebné, a z těch ve spojení se zeměpisným položením jeho a vyplývajícími z toho zvláštními poměry vnějšími vyvinuly se dějiny jeho, které jsou bez odporu *podstatnou částí kulturní historie Evropy.*

Jestiť národ náš *národ kulturní kat exochen*, což dokázal v každém oboru lidského snažení: co takový jej charakterisují nejstarší památky jeho písemnictví, nemající tak snadno sobě rovných; takovým osvědčil se svou silou státotvornou, sjednotiv záhy různé živly k mocnému celku politickému v době, ve které jiní sourodní kmenové rozptýleností a vnitřní rozervaností hynuli; to dokázal po všecku dobu samostatnosti své, kráčeje vždy v čele pokroku a povznášeje vysoko pochodeň osvěty, i když kolkolem se rozkládala ještě čirá tma, vše v mrákoty zahalující. Věci tyto dokazovati pokládám za zbytečné, neboť jsou to skutky světoznámé, jichž popírati

může jen zaslepená nenávist národní. *Čechové co národ nikdy nesloužili zpátečnictví!*

Avšak nejenom zbraněmi ducha uměli statní předkové naši vládnouti, oni byli též v každé chvíli hotovi tasiti meč za přesvědčení své, nepočítajíce nepřátel svých, nasaditi statků i hrdel za ideu, kterou byli nadšeni, hájiti do úpadu volnost činu i myšlénky co praví rytířové svobody. S jakým účinkem vykonávali toto světové povolání své, toho můž dosvědčiti Evropa, která zakusila nejenom důrazu jejich zbraně, nýbrž i po samém úpadku národu následkem vysílenosti blahodárného kulturního působení rozptýlených jeho exulantů.

Ano, vysílením padl národ náš, který, jsa jen málo četný, od prvního počátku svého měl neblahým řízením osudu nepřátel tolik jako žádný jiný. V první řadě tu sluší připomenouti odvěčné, takořka přirozeností samou vštípené urputné nepřátelství Němců proti veškerému Slovanstvu, které naproti Čechům vystupovalo s tím větší zarytostí, ani tito ze všech západních Slovanů, kteří s nimi blížeji se stýkali, nejtužší odpor kladli jich podmanitelskému úsilí, ano nemálo scházelo, že by v samé říši Německé byli obdrželi nadvládu. Od Němců pak přecházela nenávist Čechů, abychom tak řekli, tradicionálně a bezděčně i na jiné národy evropské, jakož vůbec až do nedávna živel slovanský pokládán byl od západního světa za ležící mimo obor civilisace evropské a plémě slovanské za stojící nejníže na stupnici národů kulturních. K tomuto předsudku pojilo se zuřivé záští všech oněch kruhů, jimž na tom záleželo, aby člověčenstvo udržováno bylo v slepé temnotě a nikdy nevymklo se ze služebnosti, v kterou je poutaly panovačnost a sobecká zištnost tříd, jež od jakživa co úhlavní nepřátelé osvěty a všeho volnějšího ruchu těžily pro sebe z obmezenosti lidského ducha. Spojenému tomu nepřátelství konečně podlehnouti musil nečetný národ po staletých bojích, vedených s úsilím neuvěřitelným za pokrok světový i za vlastní byt; podlehl hmotně i mravně, podlehl tak úplně, tak bezpříkladně, že v době poměrně krátké národ dříve tak bouřlivý a celou Evropu zaměstnávající v zapomenutí vešel

světu měrou takovou, že ani jeho nejbližší příbuzní ho více neznali.

Avšak, máme-li spravedlivými býti, nesmíme toho před sebou tajiti, že k tomu tak hlubokému úpadku národu našeho přičinily se podstatně i vady jemu přirozené: přílišná bujnost, nepečlivost, strannictví, nepřízeň, obliba v cizáctví, zlehčování sama sebe, nedostatek smyslu pro obecnost, v neštěstí pak příliš brzké klesání na mysli, mající za následek zmalátnělost a netečnost. Vady tyto jsou bez odporu dědictvím veškerého plemene slovanského a v nejednom ohledu odporují uvedeným svrchu výtečným vlastnostem národu Českého, tak že v průběhu dějin tentýž lid jeví se někdy jako přímo vyměněným. To jmenovitě platí o v přísloví vešlé vytrvalosti české, s příhanou tvrdohlavostí nazývané, která v dobách neštěstí tak snadno zvrhá se v pravý opak svůj: nedůvěru ve vlastní síly, nestatečnou povolnost naproti činěnému bezpráví, nedůstojnou pokoru a tupou resignaci. A tyto národní naše vady působí dosavad, my nedovedli se jich zprostiti, a ony to jsou, které z veliké části zavinily nynější neutěšený stav našich veřejných záležitostí, protože jsme sobě nevšímali důtklivého naučení, jaké nám dávají tisícileté, významu plné naše dějiny.

Ale v největším úpadku, v nejhlubším ponížení, když dle vší podobnosti již k tomu se schylovalo, že národ Český na věky má býti vymazán z řady národů evropských, ejhle, tu mimo vše nadání osvědčila se nejmocnější jeho vlastnost — neumořitelná síla životní, která nedala mu zahynouti. *Národ Český v pravém slova smyslu vstal z mrtvých.*

Nynějšímu pokolení těžko jest pomysliti sobě stav, v jakém nacházela se národnost česká v poslední čtvrti minulého století. Nejhrubším nátiskem, vykonávaným na Český národ od bitvy Bělohorské, byl lid hmotně a mravně tak na mizinu přiveden, že v něm při obecné chudobě převládala duševní tupost v míře svrchované. Upomínky na lepší minulost vlasti byly téměř úplně vyhlazeny z paměti národu, který slavné muže své znal jen ve zpotvořených podobách, v jakých mu

je předváděli jesuité; zdravý rozum a zbožná mysl lidu utopeny v kalu a bahně pověr;*) někdejší hrdé sebevědomí skleslo v hnusnou potutelnou podlízavost — to byl obraz národu, který před stoletími hýbal světem. Kdož by chtěl za zlé pokládati těm málo některým osvícenějším mužům z jeho prostředku, že zoufali nad jeho budoucností!

Hmotná bída dosáhla takového stupně, že zubožený lid, nevida odnikud pomoci, hledal ji sám v sobě, a dosavad v obecné paměti jest rozsáhlé selské povstání, které musilo býti krvavě potlačeno. Ale mravní své bídy nebyl sobě lid ani vědom, pročež také nemohl se pokusiti o to, aby se jí zbavil; pokus ten musil vyjíti odjinud, a skutečně také byl učiněn.

Stalo se to *vzkříšením jazyka českého*, který během neblahé doby pobělohorské vymizel pomalu z úřadů, z obcování vyšších tříd, z rodin šlechtických i zámožnějších měšťanských, z literatury a konečně i ze škol, do nichž zaváděna němčina až i ve vsech. Vše směřovalo ku konečnému poněmčení národu, a věci došly skutečně tak daleko, že žádný slušně oděný člověk tak snadno se neodvážil, promluviti ve větších městech na veřejné ulici česky. Čeština udržela se hlavně jen v chýších venkovských, nazvána jsouc jazykem selským, ve městech pak byla mluvou toliko nejnižší chátry.

Než jako každá přílišnost sama se uvádí ad absurdum, tak i toto systematicky provozované umořování národnosti české nemělo žádný jiný následek, nežli že tím zřejměji ukazovalo potřebu známosti toho jazyka, jímž mluvilo málem šest milionů lidí v Čechách, v Moravě a na Slovensku, pro samé orgány vládní. Z té potřeby, na kterou nejedni rozšafní mužové ukazovali, vyšly jmenovitě stolice jazyka českého na vojenské akademii v Novém městě za Vídní (1752), na vo-

---

*) Roku 1780 zvláštním dekretem vlády zakazovalo se noční modlení k svatému Krištofu, k svaté Koruně a t. d.; dále vyšlo důtklivé nařízení, aby lid poučován byl, že dotýkání mrtvých, kteří sobě násilně život odňali anebo hanebnou smrtí sešli, cti a dobrého jmena neposkvrňuje. Jungm. Hist. lit. české, 2. vydání, str. 345.

jenské inžinýrské škole ve Vídni (1754), na samé universitě Vídeňské (1775), stolice české pastorálky v Praze (1778) a v Brně (1779), konečně stolice řeči a literatury české též na universitě Pražské (1793). Tyto všecky katedry však sloužiti měly jenom zřízencům vládním k snadnějšímu poručníkování nad lidem; lidu samému nedopřáno toho dobrodiní, aby prostředkem své mateřské řeči dojíti mohl vyššího vzdělání: přijetí mladíků do latinských škol závislým učiněno na známosti řeči německé.

Ale nemohlo jinak býti, nežli že mocný tlak shůry spůsobil docela přirozeně protitlak, a právě zjevné násilí vyvolalo odpor, který by nikdy nebyl povstal proti tichému proudu německé záplavy v životě společenském. Tomu odporu přispěl na pomoc i pokrok časový, jevící se v obnovené snaze o vědy a umy v Evropě. Tento časový směr zavládl i v Čechách, kdež některé osvícenější hlavy všímati si počaly zapomenuté již téměř literatury staročeské, jejíž rozličné vynikající plody jaly se znova tiskem na světlo vydávati. Tím vzbuzována jest v lidu chuť ke čtení, u vzdělaných pak vlastimilů chuť k následování těchto vzorů, a takto ponenáhlu se utvořila *literatura populární* co první skrovný začátek literatury novočeské.

Úmysly těchto křísitelů jazyka českého k novému literárnímu životu byly zcela krotké a nevinné; dílem to byla osobní záliba, dílem arciť již vyslovená snaha o jakési zvelebení jazyka mateřského, ale v mezech velice skrovných. Celkem byla to více hříčka nežli sebevědomé tendenční působení. O možném dosahu svých snah neměli tito první novočeští literáti ani vzdáleného tušení, a ještě Jungmann, který zemřel toliko čtyři měsíce před nastoupením politického převratu roku 1848, spatřoval ideál svůj v zavedení češtiny co povinného předmětu na gymnasiích v českých místech.

A přece to byla jen literatura, vyrostlá z tak malých začátků, která spůsobila ten nevídaný div, že národ tak hluboko klesly, jako byl národ Český, tak blízký svého zaniknutí, obživl znova a v době poměrně krátké opět vystoupil

na jeviště světové co mladík jarobujný, aby se hlásil k svému právu a zdvojeným úsilím nahradě prospalou dobu zaujal mezi národy kulturními ne sice předešlé vynikající, ale vždy čestné a důstojné místo.

Toho národ náš také dosáhl. Že nevyplněny dosavad všecky jeho tužby a žádosti, že nevešly dosavad všecky jeho oprávněné nároky v platnost, tím není vinen on, nýbrž nepříznivé okolnosti a přede vším ono národní záští, které nás Čechy od věků stíhá zuřivěji nežli kterýkoliv jiný národ. *) Zajisté nespravedlivé jsou výčitky stranníků, přičítající všecku vinu nezdaru našich politických snah vůdcům národu; *proti netajené zlovůli a politování hodné slepotě neprospívá nižádný věhlas.* Chtíti pak z té přirozené okolnosti, že mohutný strom staletých předsudků a zakořenělého násilnictví nepadne hned na první ránu, bráti si příčinu k zoufání nad budoucností, jest nejmírněji řečeno nestatečnost muže nedůstojná, často bývá to jen pohodlnou omluvou líné nečinnosti a pokárání hodné lhostejnosti; rozšiřování pak takového malomyslného smýšlení jest vždy neodpustitelné prohřešení proti povinnostem vlastence rozsíváním nedůvěry ve vlastní síly a zlehčováním národu svého, ne-li něco ještě horšího.

Nelzeť toho popírati, že v prvním radostném záchvatu nad domnělým radikálním převratem politickým naděje jásajících vlastenců výše se nesly, nežli srovnávalo se s chladnou rozvahou; že netrpělivá horlivost jejich očekávala již v nejbližší době úplné napravení všech křivd, jaké národ náš po tolik století snášeti musil, kdežto dle přirozeného běhu lidských věcí potřebí k tomu bylo přiměřené doby. Ale tak děje se v podobných okolnostech vždy a všude, že střízlivá skutečnost zůstává pozadu za přepjatými nadějemi, že horující idealisté bývají v životě praktickém zklamáni. Nemůžeť býti

*) Ministru Schmerlingovi kladla se druhdy do úst výpověď, že z rakouských národů nejposledněji stane se za spravedlivé Slovanům, a ze Slovanů nejposledněji Čechům. Nechť Schmerling to skutečnò vyslovil neb nevyslovil, zůstává výrok ten vždy charakteristickým pro politickou stranu, již on representuje, a zdá se, že neosvědčí se nepravdivým.

jinak, neboť co zakořenilo se průběhem dlouhých věků, nedá se vypleniti přes noc; zastaralá nenávist a zloba nepromění se obratem ruky v laskavost a přízeň; vyrovnání ostrých protiv neděje se bez dlouhých a tuhých třenic; důkladné vyvrácení předsudků může býti výsledkem jenom neustále potvrzované zkušenosti. Výrok nesmrtelného pěvce *Slávy dcery*:

„Co sto věků bludných hodlalo, zvrtne doba,“

rozuměti sluší pouze o idei, a nikoliv o životě; od pravdy poznané až k jejímu ve skutek uvedení jest velmi dlouhá cesta, což dostatečně ukazují dějiny lidského pokroku.

Míra toho, čeho jsme skutečně dosáhli následkem politického převratu roku 1848, má-li spravedlivě býti oceněna, nesmí se posuzovati dle toho, co jsme požadovali a oč dosavad nepřestáváme usilovati všemi možnými prostředky, nýbrž dle toho, co jsme *dříve* měli čili lépe řečeno neměli. Porovnáme-li národní a politické poměry naše, jaké byly před rokem 1848 a jaké jsou nyní, musíme, ač chceme-li býti nestrannými, uznati, že se stal pokrok *nesmírný*, netušený, projímavý, do všech oborů života mohutně zasahující, v následcích svých dosahu přímo nevystihlého.

Ještě v nejposlednější době před rokem 1848 (prosím, aby mně mladší pokolení do slova věřilo, neboť jsou toho ještě dosti četní pamětníci, kteří mohou dáti pravdě svědectví) byl jazyk český úplně bezprávný ve veřejnosti, v společenském životě, ve škole i v úřadě. Na ulicích Pražských slyšeti bylo hovor český jen vzácnou výminkou z úst lidí lépe ošacených, obzvláště dám; neznámou osobu česky osloviti neodvážil se nikdo, jenž nechtěl se vydati možnému hrubému odbytí; v krámech, kam nechodili učedníci, děvečky neb hokyně, v hostincích, kde neprodávali kořalku, mluvilo se výhradně německy;*) všeliké úřadování, vyjímaje dosti

*) Jeden čas chodilo nás několik každý čtvrtek pravidelně večer do hostince k Černému koni, tehdáž prvnímu v Praze, kde jsme jen česky mluvili se sklepníky, kteří nám arcit dobře rozuměli. Chtěli jsme tak dávati dobrý příklad jiným k následování; ale když jsme vždy zůstávali samotni, omrzelo nás to. konečně, a přestali jsme dělati neprospěšnou propagandu.

nejapné často výslechy osob německy neumějících, dálo se v samospasitelné němčině, ano všeliké snaze o to usilující nepodařilo se vymoci na zemské vládě, aby úřední oznamovatel v novinách byl obojazyčný; *) oznámení na rozích pouze české nebylo policií trpěno, nýbrž musil alespoň dole udán býti obsah jeho krátce v jazyku německém (cedule divadelní, pozvání k českým plesům, koncertům a t. d.); ze středních a vyšších škol byla čeština naprosto vyloučena, jedině na filosofické fakultě v Praze byla systemisována učitelská stolice řeči a literatury české se služným 600 zl., ale přednášky ty navštěvovati nebyť žádný studující povinnován; **) ba i v domácnostech byla čeština obmezena jenom na rodiny nejnižších tříd, v rodinách úřednických a zámožnějších měšťanských převládala němčina, byť mnohdy potkávala se i s překážkami dosti velikými; salony a vyšší společnost vůbec chráněny byly před ní hradbou neúprosné etikety; šlechta dokonce i ryze českých rodů zapírala rozhodně jazyk svých slavných předků. ***) Sama existence národu Českého vešla u ostatního světa v takové zapomenutí, že cizinci, kteří se z Teplice neb Karlových Varů dále do země podívali anebo i Prahu navštívili, nemálo se divili potkávajíce se s lidem mluvícím jiným jazykem nežli německým, neboť dávno byli zvykli pokládati Čechy za část Německa. Jmenovitě pak Poláci a Rusové netajili překvapení své, nalézajíce v „Bogemii" soukmenovce, se kterými se dorozuměti mohli.

Usilování českých spisovatelů o vyzdvižení literatury a probuzení tou cestou národního vědomí v lidu potkávalo se

---

*) Jaká ostatně byla ta čeština v úředních vyhlášeních, jestliže přece někdy nějaké české se vyskytlo, toho křiklavým důkazem jsou pověstné „koňskovlasaté krkotoče" (v ohlášení dražby, vypsané od tehdejšího městského hejtmanství na dodávání potřeb pro policejní stráž) a jiné podobné nestvůry; ano nechtěl bych ani na to přisáhati, že známé „těžké přešlápnutí policajta" jest pouhou parodií.

**) Přes to všecko žádalo se od vystudovalého právníka, který se hlásil o nějaký úřad v Čechách, vysvědčení z českého jazyka, jehož však snadno bylo dostati od tehdejšího profesora za několik zlatých.

***) Slavný hrabě Kašpar Šternberk, ač uměl česky, nikdy se žádným vzdělancem česky nemluvil, jenom se svým služebnictvem, a pak *česky klel.*

mimo kruhy vlastenecké u lidí dobromyslnějších s útrpným krčením ramen, u nepřátel se zuřivým vztekem, u lidí bezcharakterních a všedních s posměchem a drzým úštipkem, ano trvalo drahný čas, nežli většina samých čtenářů českých porozuměla těm snahám a je také sobě osvojila. Všem těmto třídám byl český spisovatel předmětem zvědavosti a podivení.*)

A čím byla tenkrát literatura česká? Pravda, že v té době kvetli přední korifeové novočeského básnictví, až dosavad nepřestižení: Kollar, Čelakovský, Erben, Jablonský, Vocel, Mácha; v beletristice měli dobré jméno Klicpera, Tyl, Jindřich Marek, Chocholoušek; vědecká díla Jungmannova, Šafaříkova, Palackého, Preslova čestně se řadila k podobným dílům jiných učenců evropských; ale co se týče rozsáhlosti produkce a živosti ruchu literárního, překážela bujnějšímu rozvoji hlavně tuhá pouta, jakými literatura byla sevřena poměry censurními. Činnost na svůj čas znamenitou vyvíjela Matice česká, a vůbec rostla každým rokem plodnost spisovatelská; ale vlastenec jen poněkud zámožný vždy ještě mohl koupiti sobě každou českou knihu, která vyšla. Časopisectvo zastoupeno bylo v politické části své Pražskými Novinami, vycházejícími dvakrát týdně po půl archu; ve vědecké Musejníkem, ktery se byl stal časopisem měsíčním; duchovenstvo mělo svůj zvláštní orgán čtvrtletní; Květy a Včela pěstovaly hlavně beletristiku a zájmy společenské třikráte za týden. Také jsme měli české divadlo v podruží stavovského německého divadla Pražského, kde se hrávalo pravidelně od svatého Václava až do svatého Jana každou neděli a každý svátek od 4 do 6 hodin odpoledne, v kteroužto poslední hodinu musilo se představení skončiti stůj co stůj, poněvadž

*) Nejednou stalo se, že na mne po ulici jdoucího lidé prstem ukazovali se slovy: „Das ist auch einer von den Vlastenzen“ anebo „Das ist ein gewaltiger Čeche“. Obyčejně byli to židovští schöngeistové à la Kuranda. Když jsem roku 1888 trávil v létě několik neděl na českém jihu v T. n. V., měl z toho hostinec, jejž jsem večer navštěvoval, nemalý prospěch, nebot tam lidé chodili schvalně na mne se dívat.

venku již hrnulo se obecenstvo do představení německého, které začínalo v 7 hodin.

Politického života nebylo naprosto žádného, výměna myšlének a úsudků o záležitostech veřejných mohla se díti jenom soukromě mezi důvěrnými přáteli. Spolkový život obmezoval se na dobročinné neb některé praktické účely (Vlastensko-hospodářská společnost, Průmyslová jednota), v nichžto živel český jen takořka z milosti byl trpěn; teprv roku 1846 vstoupila v Praze do života Měšťanská beseda, společenské zábavě věnovaná, pod přísným dohledem policejním. Vůbec poručníkování vlády nad „obmezeným rozumem poddaných" netoliko pojímalo v obor svůj všeliké záležitosti obecní, nýbrž často nesnesitelným spůsobem vtíralo se i do soukromého života občanů.

Takové byly naše společenské, literární a veřejné poměry před rokem 1848.

Porovnejme s nimi nynější poměry národu našeho. Jazyku českému dostalo se ve všech oborech státní správy *zákonem* rovného práva s jazykem německým;*) řeč mateřská stačí jinochu českému k nabytí všestranného vzdělání jak povšechného tak odborného, neboť podávají mu k tomu příležitost nejenom četné školy střední, nýbrž i české stolice na universitě Pražské; uvědomělost národní, obmezená před tím na skrovný hlouček „vlastenců", opanovala veškeren lid český a vnikla i do takových tříd a kruhů, které dávno zdály se býti pro národ ztraceny. Činnost literární obsahuje všeliké obory písemnictví, více než 70 periodických listů slouží nejrozličnějším zájmům veřejného a společenského života, vědy, průmyslu a zábavy; básnictví setřáslo pouta obmezeného individualismu a směle vstoupilo na pole světové, berouc vzlet vyšší slaví triumfy ve sférách prv neobvyklých; čeští učenci více nereprodukují pouze resultáty cizích výskumů,

---

*) Prozatím arciť jest tato rovnoprávnost vždy ještě jenom více na papíře nežli provedena v životě; avšak již tím velmi mnoho jest získáno, že při domáhání se práva svého můžeme se odvolávati na *positivní zakon*.

nýbrž obohacují vědu samostatně vlastním badáním. Vůbec stala se produktivnost literární tak všestrannou, že nepozorovaně vznikl takořka nový jazyk pro nesčíslné nové potřeby, kterým daleko již nepostačuje slovník Jungmannův, jenž namnoze pozbyv praktické platnosti stal se pouhou historickou památkou literární, ovšem vysoce vzácnou. Knižní trh český nabyl rozměrů takových, které nesnadným činí přehled jeho, a konsumce literární, před tím jenom na jisté uvědomělejší kruhy obmezená, rozšířila se na všecky vrstvy obyvatelstva. V Praze hraje se nyní v několika divadlech, a mnohé kočující společnosti české pěstují dramatické umění s horlivostí chvalitebnou.

A což máme říci o bujném rozvoji života spolkového, který v oboru každého povolání spojenými silami domáhá se prospěchů, jakých i nejúsilnějším snahám jednotlivců dosíci nelze. Jak značných výsledků na poli tom docíleno, toho všude se nám staví na oči skvělé důkazy. Ovšem nedá se upříti, že při nastalém závratném ruchu spolčovacím dály se mnohé zbytečnosti a přílišnosti, majíce za účel více jen zevnější okázalost a parádu nežli skutečný praktický prospěch; ale tomu naprosto nedalo se zabrániti za všeobecného radostného opojení nebývalou svobodou. Však od těch dob nastalo důkladné vystřízlivění, a zkušenost byla i zde blahočinnou školou. Pravda, že nejeden spolek napínal síly své výše než stačily, čímž obětí se stal nerozvážlivé, unáhlené podnikavosti; ale co spočívalo na základě solidním, to zachovalo se, roste a prospívá. Spolky jsou předůležitým faktorem v životě národu našeho, jednak vydatné podporujíce materiální zájmy jeho, jednak pěstujíce společenskou jeho stránku, povzbuzujíce a tužíce vlastenské smýšlení a statečnost občanskou.

Nejdůležitější však vymoženost politické svobody jest *samospráva* zemská i obecní, jaké požíváme, třeba ne v stupni takovém jak bychom sobě přáli, ale vždy v působnosti tak hluboko zasahující, že obecné blaho z veliké části vloženo do našich vlastních rukou, a že toliko na vlastní přičinlivosti

naší záleží, abychom moci sobě propůjčené užili co nejprospěšněji k dobru vlasti a národu.

Kdož mohl by nespatřovati v tom všem pokrok, jak jsme svrchu pravili, ohromný, jehož před lidským věkem ani nejsmělejší fantasie tehdejších vlastenců se nenadála? A nejsou-li dosavad vyplněny *všecky* naše žádosti, nejsou-li ani všecka práva nám zákonem přiřknutá v platnost uvedena, tož získána jest široká půda a pevný základ pro snahy naše, které, ač neustaneme-li v usilovné činnosti, dříve neb později nás neomylně musí vésti k žádoucímu cíli.

A jakými prostředky bylo všeho toho dosaženo? Na to máme jedinou odpověď: *literaturou*, jež byla dílem hrstky mužů vroucí láskou k vlasti a národu roznícených, kteří s bezpříkladnou obětovností síly a život svůj věnovali vznešenému, jakkoli zdánlivě nevděčnému úkolu, opět vzkřísiti ducha národu pěstováním jeho zanedbaného, povrženého jazyka. Obnovením literatury byl váben lid ke čtení, čtením vzdělával se, seznamoval se s minulostí vlasti a národu svého i s nynějším jich stavem, jakož i s poměry cizích národů, z čehož čerpal politické uvědomění, vůbec pak nabýval užitečných vědomostí všeho druhu, čímž dospíval duševně a dozrával pro dobu, až očekávaný obrat politické konstelace Evropy jej povolá k nové činnosti. Tak stalo se, že rok 1848, jak později i zevrubněji bude ukázáno, nalezl národ náš úplně připravený, jenž ihned vpravil se do nové situace a v známé petici k vládě, vyšlé ze shromáždění Svatováclavského, vyslovil jasně a určitě týž program, kterého dosavad se nespustil. Kdyby toho nebylo bývalo, kdyby mužové, kteří se tou dobou postavili v čelo ruchu národního. nebyli hned pohotově měli určitý program, jejž celý národ za svůj přijal, tenkrát by spečetěn býval osud národu Českého, neboť by bez obrany byl upadl v služebnost Němcům, kteří by nebyli opominuli využitkovati politický obrat, jako vždy, výhradně pro sebe, a toť se rozumí na záhubu naši (jako na Moravě a v Slezsku.)

Že se tak nestalo, jest pouze a jedině zásluhou literatury, a to třeba míti dobře v paměti. Literatura dovedla probuditi národ jižjiž dokonávající k novému životu, i musí v ní tedy spočívati moc jakási zázračná, ana dovede tvořiti takové divy. Pročež chceme-li stopovati pochod našeho národního znovuzrození, jest nám přede vším obrátiti zřetel svůj k literatuře a jejímu vývoji ze skrovných začátků až ke zmohutnění jejímu v onu sílu, která bez hluku sice, ale neodolatelně působila v mysl a srdce národu.

Bude nám tedy přede vším jiným jednati o literatuře naší před rokem 1848, při čemž zvolíme za východiště rok 1830, jejž mnohé okolnosti vyznačují co mezník na rozhraní dvou ostře se lišících dob novočeské literatury: *napodobící* a *samotvorné*. Druhá hlava spisu našeho zahrnovati bude dobu od března 1848 až do března 1849, *dobu* to *kvašení* a *bouří* politických až do jich utišení vydáním oktrojované ústavy a rozpuštění říšského sněmu. Třetí hlava líčiti bude *dobu oddechu* a vysílení až do zrušení oktrojírky 31. prosince 1851. Čtvrtá hlava jednati bude o trudné době *Bachovského absolutismu* až k vydání říjnového diplomu roku 1860, pátá o *nové době ústavní* až do neblahého zavedení dualismu roku 1867, šestá konečně o době rozhodného nás *tlačení ke zdi*, trvající až na naše dni.

Při líčení tohoto 30letého tuhého politického boje národu našeho bude nám bez ustání míti zřetel na literaturu, kterou jsme poznali býti tak mohutnou pákou v národním našem životě. V prvním návalu po vypuknutí evropské krise literatura sice uchvácena byla proudem vše s sebou strhujícím a stala se úplně služebnou politice, ale kdykoli bouře se poutišila a činnost politická buď násilně byla udušena anebo v působnosti své ochabovala, tož i literatura vždy opět vystupovala do popředí a vedla slovo tím odhodlaněji, ana půda jejího působení byla se valně rozšířila následkem všeobecné probudilosti národu. Tím spůsobem podnes dovedla si literatura česká zachovati důležitý, hluboko sáhající vliv na lid, což padá rozhodně na váhu.

V celém pak průběhu vypravování svého budeme míti opět a opět příležitost poukazovati na přednosti a vady naše národní, jak hned prospěšně hned zase škodlivě působily na nový historický vývoj národu. Učiníme to s nestranností všemožnou, dle pravdy nepopíratelné, sine ira et studio, pouze a jedině v úmyslu tom, abychom poznajíce důkladně sebe samých vzali sobě z toho spasitelné naučení pro budoucnost.

Část první.

Před rokem 1848.

I.

Stav literatury před rokem 1830. Rukopis Kralodvorský a Zelenohorský. Kollár a Čelakovský. Idea slovanská. Pozornost ciziny na nový literární ruch v Čechách. Politická nedospělost, evropská reakce.

Až do roku 1830 literatura česká v pravém slova smyslu jen živořila, nevykračujíc hrubě z oboru populárního písemnictví pro nejnižší vrstvy lidu. Snahy její nenesly se vysoko, přestávajíce na formálním následování cizích vzorů; poněvadž pak celé vyšší vychování mládeže bylo německé, němčina ve všech oborech veřejného života panující a národ Německý na ten čas v zenithu své literární slávy, což divu tedy, že vzory ty brány od Němců? Celá tehdejší beletristika česká byla téměř výhradně překlad z němčiny anebo v „původní" části své veršování à la Bürger a Schiller, totiž přenášení jejich rhytmických forem na českou půdu, bez ducha originálu, zvučné cinkání a klinkání. Překlady z angličiny a frančiny, o jaké dosti šťastně se byli pokusili Nejedlý, Jungmann, Kinský, byly vzácnými výminkami a zůstávaly po dlouhý čas úkazy osamotnělými, což o většině tehdejšího spisovatelstva českého vydává svědectví nehrubě příznivé; literatur jinoslovanských na ten čas ještě sobě velmi málo všímáno. Ducha samostatného, rázu ostře vytknutého literatura česká ještě neměla, netvořilať ještě zvláštní individualitu mezi literaturami novověkými, byla to holá slupka bez jádra, prázdný tvar, který teprv měl vyplněn býti podstatným obsahem.

Pravda sice, že v dobu tuto padá objevení oněch velevzácných nejstarších památek písemnictví českého, rukopisů

Kralodvorského a Zelenohorského, které měly tak ohromný vliv na další vývoj a celého ducha literatury české; avšak toto jich blahé působení nebylo hned z počátku patrné v té míře, v jaké se ukázalo průběhem času, a první účinky jeho na básnictví české jevily se také jen v následování formálním, a to nevelmi šťastném.*) Pravda, že založením vlastenského Musea utvořen jakýsi krystalisační střed pro národní snahy české, avšak i vydatnější působení toho ústavu pro literaturu počíná teprv vydáváním časopisu musejního a založením Matice české ku konci doby té.

V tom čase objevují se také první spisovatelské pokusy pozdějších předních korifeů literatury české: Šafaříka, Kollára, Palackého, Čelakovského, i jiných druhé řady: Klicpery, Jindřicha Marka, Vocela, Turinského, Macháčka, Chmelenského; avšak byly to zjevy dílem rychle pomíjející (ani první vydání básní Čelakovského nemělo trvalého účinku), dílem ojedinělé a rozptýlené, bez společného ohniska, nanejvýše porůzné jiskry, hozené více méně na zdařbůh do směsice posud beztvaré (Počátkové českého básnictví, Slávy dcera, Čelakovského sbírka slovanských národních písní). Ale jiskry ty padly na půdu chytlavou, do srdcí roznětlivých, v mysli vnímavé, a vzrůstající vřelost citů tím vzbuzených vyšlehla za nedlouho v jasný plamen celý obzor ozařující. Kvašení duchů tím povstalé vyplňuje poslední pětiletí před rokem 1830, v němž uzrávalo símě uložené v úrodnou prsť: národ netoliko seznamoval se s dávnou minulostí svou, nýbrž ponořoval se do skrytých hlubin svého bytu a zpytoval vlastní útrobu svou, přicházeje tak ku poznání sama sebe v národní své individuálnosti, zároveň pak zvykal se považovati za člena veliké rodiny slovanské. Toto šíření se vědomí slovanského do nejširších kruhů národních tvoří podstatnou známku nového literárního ruchu, jaký nastal po roce 1830, neboť mu vtisklo ráz charakteristický a nesmazatelný.

*) Na příklad Vládykovo: „Cválá vyvod truchločerný z města úzka k chlumku smrtnu.“

V té době podniknut i také k šťastnému konci přiveden jest boj mezi moderním a zastaralým směrem v literatuře české, kde v čele odporných sobě stran stáli Nejedlý a Jungmann. Onen zastával se urputně tak zvané klasické doby Veleslavínovy, nedopouštěje žádného úchylku od jejích ustálených forem, čímž nemožným se státi musilo každé rozšíření literatury české na obory dosavad nevzdělávané; tento hlásal zásadu pokroku. Nebyl to boj za pouhé *i* a *y*, za otázkou na pohled čistě orthografickou skrývala se otázka mnohem vážnější: má-li česká literatura zůstati napořád jenom služkou toliko nejnižších tříd lidu, anebo má-li se státi pákou ku povznešení národu na vyšší stupeň lidské důstojnosti, ušlechťujícím orgánem časového postupu, rozšiřovatelkou osvěty, rovnoprávnou družkou moderních literatur světových. Vítězství nemohlo býti pochybné, nepřetrvav dlouho rok 1830 skončil se boj ten úplnou porážkou strany pokroku nepříznivé.

První ovoce pokroku uzrávalo na půdě básnictví, k čemuž přede vším přičinily se nalezené před nedávnem staročeské zpěvy *rukopisů Kralodvorského* a *Zelenohorského.* Tyto básně netušené krásy a přirozené ušlechtilé prostoty působily tak neodolatelným kouzlem, že rázem poznána celá jalovost posavadního odměřeného klinkání dle vzorů německých, které nyní musily postoupiti místa svého velikolepým výtvorům pěvců národních. Z počátku arciť, jak výše ukázáno, vypadalo následování nových vzorů nezřídka dosti nemotorně, než jak mile *Čelakovský* vydáním své sbírky slovanských národních písní obrátil zřetel k národní poesii jakožto k nevysychajícímu prameni síly básnivé a sám v „Ohlase písní ruských“ podal skvělý toho doklad, tu básnictví české vyzulo se nadobro z pout cizoty, a odhodivši chůdy, na kterých si doposavad mnohdy dosti škrobeně bylo vykračovalo, pozdvihlo se k smělému vzletu do říše vznešených ideálů.

A tyto ideály bral roznícený básník opět ze starých těch zpěvů, v nichž líčen dávný národ Český co národ bodrý a statečný, jemuž „nechvalno v Němcích iskati pravdu“, a který proti cizinci, jenž „prijde úsilno v dědinu a cizími slovy za-

povídá“, povstane co jeden muž a zažene jej za „šedé hory“. Tyto ideály bral z nadšeného pěvce „Slávy dcery“, který v horování svém jednak bratrsky objímal veškerý svět slovanský, jednak co bystrozraký věštec do budoucnosti pohlížeje slávu a velikost prorokoval Slovanstvu od nynějšího světa neuznávanému. Od těch dob směr vlastenecký a idea slovanská oživují všecky plody básníků českých až do roku 1848, i byli tito pravými buditeli národu, kteří nebásnili k pouhé zálibě svých čtenářů, nýbrž, jako druhdy oni prorokové israelští, hlavně křísili vědomí národní.

Obzvláště na jemnou mysl mládeže byl dojem jak oněch starobylých, tak i těchto novověkých básní mohutný. Oba staré rukopisy podávaly obraz ryze slovanské kultury starověku našeho, jímž nezůstávalo nepohnuto žádné vlasti své neodcizené srdce české, ano každé povzneseno se cítilo zvýšenou hrdostí národní. Bylit to zvukové čarovní, ale nám povědomí, byl to hlas z dáli, ale přece blízký citu našemu — „pělot tu srdce k srdci“. Ty podobnosti mezi časy dávnými a nynějšími, jaké se tu jeví při všech rozdílech časových, ta odvěká úloha Čechů, odrážeti od sebe cizí útoky, hájiti národnost svou proti záhubným živlům cizím, býti neustále na stráži proti „sousedům Němcům“, to vše spůsobilo jakousi solidárnost národních snah nynějších a nejdávnějších, probuzený národovec uznával za svatou povinnost svou, pokračovati v boji od jeho předků započatém, pod stejným heslem obhájení samobytnosti národní.

Nemenší byl účinek mocného genia *Kollárova* na podnícení národního ducha v naší mládeži. Nynější střízlivé pokolení ani zdání nemá o tom, k jaké výši v oněch dobách povznášelo se blouznivé vytržení vlastenské mládeže české, podnícené Kollárovou „Slávy dcerou“. Avšak nejenom intensivně sesílen jest nesmrtelným básníkem cit národnosti, nýbrž i extensivně rozšířen na všecky příbuzné kmeny, zahrnuté ve společném názvu Slovanů. Jestliže „Libušin soud“ a „Kralodvorský rukopis“ pomohly k živějšímu uvědomění specificky českého vlastenectví, tož Kollár svou „Slávy dcerou“ pro-

budil u Čechů ideu Slovanstva, která onomu byla náramnou, neocenitelnou posilou. Nebylo-li budoucnosti pro národ náš v osobní jeho individuálnosti, k čemuž arciť v oněch dobách hlubokého ponížení málo se podobalo, měl aspoň naději zachovati zvláštnost svou slovanskou co člen osmdesátimilionového celku. Avšak i snahy jeho k zachování oné nacházely mocné opory v myšlénce, že s nimi sympatisuje celý slovanský svět; ano utvořila se strana,*) která již tenkráte pohlížela k Rusku jako k přirozenému ochránci všech utištěných národů slovanských a jedinou spásu očekávala od budoucí nadvlády v Evropě toho jediného, tehdáž ještě hluboko v absolutismu vězícího státu slovanského.**)

Avšak tato ruská strana mezi vlastenci byla vždy jen slabá proti veliké většině těch, kteří jedinou spásu vyhledávali v něm samém, v jeho statné přičinlivosti a vytrvalosti na dráze nastoupené,***) která vedouc k duševní osvětě musila touto samou vésti také k materiální jeho emancipaci. Proto však tito střízlivější vlastenci nepodceňovali bližší lnutí k ostatním příbuzným národům slovanským, z něhož i bez ohledu na stránku politickou vždy plynouti musil značný prospěch alespoň jazyku a literatuře, pročež toho pilni byli, aby se všemožně seznamovali s nářečími a literaturami jinoslovanskými. A prospěch ten skutečně dostavil se: až do nynějška zdomácnělo nejen ve spisovní řeči, nýbrž i v obecné mluvě české veliké množství slov původu jmenovitě polského a ruského, k nemalému obohacení jazyka; seznamování pak se s literaturami ostatních Slovanů působilo mocně na osvěžení

*) Hanka, Antonín Marek, Šír, Vetešník a jiní.

**) Zajímavo bude tuto připomenouti, kterak v některých hlavách příliš sanguinických ujímaly se také blouznivé idey veliké slovanské republiky federativní, pěstované od tajných spolků v Rusku velice rozšířených, jmenovitě mezi vojskem, jimiž způsobeno bylo roku 1825 známé nebezpečné Petrohradské povstání proti caři Mikulášovi. Udušením povstání toho spolky ony nikterak nebyly potlačeny, ano, čehož *jistou* vědomost mám, trvaly ještě roku 1849.

***) Hlavním representantem smýšlení takového byl Palacký, který tomuto přesvědčení svému zůstal věren až do smrti.

původní povahy národnosti české, jejížto slovanský ráz staletým vlivem německým nemálo byl utrpěl.

Tak provozována jest *vzájemnost slovanská* od národovců českých dlouho před tím, nežli Kollár zvláštním spisem „Über die literarische Wechselseitigkeit der Slawen“ ji v soustavu uvedl. Samo sebou se rozumí, že kdokoliv si přiosoboval čestného názvu *vlastenec*, považovati musil za svou povinnost, pěstovati pilněji při nejmenším jedno nářečí jinoslovanské, s ostatními pak alespoň tak dalece se seznámiti, aby bez veliké obtíže mohl spisům v něm sepsaným rozuměti.*)

Tento nový ruch v národě Českém nemohl zůstati nepovšimnut v Evropě, a osvícenější duchové sympaticky vítali jej co nový kulturní zjev při nejmenším zajímavý. Mezi Němci jmenovitě stařičký arcimistr *Göthe* tak dojat byl krásou zpěvů Rukopisu Kralodvorského, že u vysokém věku počal se učiti jazyku českému a některé drobnější jeho básně do němčiny přeložil. Do Berlinských „Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik“ napsal pak o novém literárním hnutí v Čechách článek obšírný a zejmena oba musejní časopisy, český a německý, velice vychvalující, jenž způsobil nemalou sensaci. V Anglii zase známý polyglotista *Sir John Bowring*, jenž navštíviv Prahu byl se tu seznámil osobně s předními pěstiteli české literatury, nejprv v časopise „Foreign Quarterly Review“ (tuším roku 1827) podal důkladný referát o Jungmannově „Historii literatury české“ s přehledem někdejšího a nynějšího stavu národu našeho, později pak (roku 1832) o sobě zvláštní výbor českého básnictví pod názvem „Cheskian Anthology, being a history of the poetical literature of Bohemia with translated specimens“ (Česká Anthologie, totiž dějiny básnické literatury Čech s přeloženými příklady). Sbírka ta obsahuje překlad některých básní Kralodvorského rukopisu (Beneš Hermanov, Jaroslav a j.), ze Starobylých skládání, z národních písní a novověkých básníků,

*) Zpomínky a úvahy starého vlastence. Sepsal Jakub Malý. V Praze 1872.

jmenovitě některé od Šnajdra, Puchmíra, Jungmanna, Miloty Zdirada Poláka, Kollára, Hanky, domnělé Žofie Jandové,*) Šafaříka, Turinského, a dedikační báseň Čelakovskému.

V Čechách samých byl to profesor aesthetiky na vysokých školách Pražských *Antonín Müller*, rodem Čechoněmec, jenž četné posluchače svých oblíbených (rozumí se německých) přednášek upozorňoval na skvělou hvězdu, vyšlou nad obzorem literatury české, totiž na Čelakovského, jehož roku 1829 vydaný „Ohlas písní ruských“ oznamoval jej co velducha v říši poesie. Müller přímo s nadšením rozbíral krásy geniálního toho plodu mladého básníka, a mezi posluchači jeho byl nejeden český student, který tuto ponejprv slyšel vyslovovati jmeno Čelakovský a seznamoval se s literaturou mateřského jazyka svého, o kteréž byl dosavad ani tušení neměl. Tím spůsobem mnohý mladík získán jest pro věc národní, i vyšel z německé posluchárny, do které byl vstoupil neuvědomělý, co horlivý český vlastenec.

Ale tyto samostatné projevy přízně, nově ožilé literatuře české věnované, daleko přehlušovány jsou jizlivě zuřícími hlasy nepříznivcův a odvěkých nepřátel národu Českého, i vyvinula se ponenáhlu celá literatura hanopisů dílem v rozličných žurnálech, dílem o sobě vycházejících, v nichžto snahy české zlomyslně jsou podezřívány a na celý národ Český jakož i na veškeré Slovanstvo kydána nejsprostější potupa. Čas od času odpovídáno s české strany na útoky týto, k čemuž později bude příležitost ještě se vrátiti.

Zatím vedle šíření se citu národnosti a probuzování se vědomí slovanského dotýkal se Čechů ještě jiný proud časový, proud to evropský, jehož vyřknutým cílem byla *svoboda politická.* Heslo „svoboda a rovnost“, vydané ve Francii za veliké revoluce, nebylo žádného přístupu nalezlo k národu našemu, který tehdáž ještě v ohromné většině své ponořen v tvrdý sen, z něhož teprv později se pomalu probouzel, nebyl v žádném duševním raportu s ostatními národy evropskými.

*) Pseudonym Chmelenského.

Za následujících na to válek francouzských, dlouho tak nešťastně vedených, kde nejednou bezpečnost samého státu byla ohrožována, stotožňovány jsou, alespoň oficiosně, zájmy národu Českého se zájmy Rakouského mocnářství, a při každé nehodě, potkávající zbraně rakouské, vyvolávána z národu osvědčení oddanosti panujícímu domu pro povzbuzování k obraně vlasti. Někdy takové ozvy lojálnosti vycházely také samoděk z kruhů vlasteneckých, ale pak neměly jiného účelu, nežli snahy počínajícího ruchu národního, který se stával bureaukracii nepohodlným, očišťovati od všelikého podezření záměrů politických, jakých také v skutku té doby ještě při straně národní nebylo. Lid, který tehdáž nebyl ještě dospěl k hlubšímu přemýšlení, zaměstnán byl příliš válečnými událostmi, které se v posledních letech až i v samé vlasti odehrávaly, a považoval „Bonaparta“ jakožto původce všech běd a svízelů, které mu v tak hojné míře přiváděly války francouzské, za vtěleného netvora.*) Z té příčiny přizvukoval na pohled takovýmto „vlasteneckým“ projevům, v celku však měl se při nich více trpně než samočinně. Když pak i po ukončení válek, kterými vyvolány byly, při každé sebe nepatrnější příležitosti opakovány jsouce vešly takořka ve zvyk a obyčej, zevšedněly a pozbyly úplně všeho významu.

Když po utišení bouří válečných navrácen jest vlasti mír, mysli z dosavadního napiatého rozčilení se spamatovaly a chladnější rozvaha opět práva svého nabyla, počalo i české obecenstvo bedlivěji zřetel obraceti k záležitostem veřejným. Dáloť se tehdáž v Rakousku nejinak nežli v celé ostatní Evropě; dokud mocnářové potřebovali národů ku potření světoborného násilníka, všecko své vůli podrobujícího, slibovány těmto hory doly, jak mile však moderní Prometheus ukován byl ke skále Svatohelenské, zapomenuto na minulé nesnáze, zapomenuto na obětavost národů i na sliby jim činěné, a krátkozraká reakce pod úctu vymáhajícím jmenem svaté aliance slavila huronské hody na kongresech v Cáchách

*) Ještě Kollár nazval v „Slávy dceři“ Napoleona „necamourem francouzským“. Acheron, znělka 50.

(1818), v Karlových Varech (1819), v Opavě (1820), v Lublaně (1821) a Veroně (1822), nepečliva ve vítězné závrati své o to, kam povede takové řádění její (après nous le déluge). Národové, citelně zklamáni v očekávání svém, neskrývali spravedlivou nevoli svou, která se jevila hlasitým reptáním, svobodomyslnými publikacemi, tajnými spolky, veřejnými výtržnostmi, ano i brannou zpourou. Mezi národy rakouskými panovalo totéž smýšlení jako v celé ostatní Evropě, jenom že byli mnohem těsněji spoutáni, tak že podobné projevy u nich byly nemožné. Ale při vší ostražitosti policejních a censurních orgánů pašovalo se množství zapovězených knih (hlavně německých) přes hranice, které nemálo přispívaly k rozšiřování svobodomyslného ducha; ano i působení buršáckých spolků německých universit zasahovalo až k rakouské studující mládeži, což na více místech, jmenovitě také v Praze, mělo za následek přísné vyšetřování policejní, ač bez velikého resultatu.*)

Jednak nespokojeností s vlastními neutěšenými poměry domácími, jednak i takovýmto politickým kvasem odjinud importovaným tvořilo se pomalu v říši Rakouské, jmenovitě v Čechách jakožto zemi nad jiné inteligencí vynikající, veřejné mínění rozhodně liberální, ku kterémuž přiznávaly se všecky vzdělanější třídy, s výminkou kruhů specificky bureaukratických, obzvláště pak dospělejší studující mládež. Tu jsou bedlivě stopovány běžné politické události ve všech končinách světa, a s vřelými sympatiemi vítán každý zjev dějinný, byt i v nejvzdálenější zemi, který zdál se zvěstovati pokrok liberální idey jakožto neklamná známka příštího je-

---

*) Zejmena dálo se tak roku 1819 po Kotzebuově zavraždění v Manheimě studentem Sandem, že netoliko pátráno po domnělých spolcích Pražských studentů se zahraničnými německými, nýbrž i zapovídány, ač bez prospěchu, buršácké odznaky u mládeže v modu vešlé. Takovými byli hlavně sukovité holi, které se nosily tlustým koncem dolů (tak zvané *Ziegenhainer*) co pádná zbraň, a pak aksamitové čepice se širokým dýnkem, opatřené v čele nad střechou místo růže čili kokardy přes kříž položenými dubovými ratolestmi z mosazi, jichž podbradní řemen (*Sturmband*) neskládal se, jak obyčejně, nad střechou, nýbrž nahoře nad dýnkem na příč přes celou čepici. Takovou čepici já sám nosil co žák Týnské hlavní školy, až nám je zapověděli.

jího, třeba ne blízkého ještě, ale jistého vítězství, neboť panovala úplná solidárnost všech svobodomyslných snah. Jmenovitě to byl hrdinný boj Řeků proti odvěkým svým utiskovatelům Turkům, který u celé svobodomyslné strany v Evropě docházel nejvřelejšího soucitu. Jakožto významné pro tehdejší smýšlení liberálních kruhů budiž zde uvedeno nemilé zklamání, jaké se jich zmocnilo, když osvobozenému Řecku dáno zřízení monarchické.

II.

Rok 1830. Revoluce ve Francii, v Belgii a v Polště. Politické uvědomění. Idyla vlastenectví. Duchovenstvo a učitelstvo. Matice česká. Musejník.

Až do roku 1830 byla evropská reakce všude vítězná, když najednou překvapen byl svět *červencovou revolucí* Pařížskou, jíž po dlouhém čase vůle národu opět přivedena k svrchované platnosti. Zpráva o tom jak elektrická jiskra proběhla celou Evropu, probudíc rázem k nové činnosti všecky nespokojené živly, a veliký výbuch na Sekvaně měl v zápětí jiné výbuchy v krajích, kde nejvíce hořlavé látky bylo nashromážděno. Po revoluci francouzské přišla *revoluce belgická* a *polská*, v celých pak Němcích nastalo povážlivé rozčilení duchů, které v horkokrevnějším jihu spůsobilo i hlučné demonstrace a jednotlivé násilné výtržnosti. Mládež česká nebyla nepřístupnější všeobecnému záchvatu pro svobodu, nežli ostatní mládež evropská, a tak stalo se, že červencová revoluce i vlastence české strhla do všeobecného proudu.

Mnohem ještě mocněji hnulo však národem Českým povstání polské, národu to nám dle příbuznosti i nešťastného osudu nejbližšího. Theoretický liberalismus, který právě měl vrch, byl rozhodně přízniv Polákům, což divu tedy, že veškeré mladší pokolení přinášelo těmto vstříc nejvřelejší své sympatie. Veřejné mínění prohlašovalo se jednosvorně ve prospěch povstalců, a každá jen poněkud jim příznivá událost válečná provázena byla enthusiastickým jásotem. S takovým smýšlením však nesouhlasili mužové zralejšího věku, povážlivější a bystřejšího zraku, kteří v povstání polském viděli jen

skutek lehkovážné bujnosti a spupnosti; naprosto pak zatracovali revoluci polskou ti, kteří jedinou svou naději v ideu všeslovanství stavíce s hlubokým zármutkem pohlíželi na kruté vraždění se nesvorných bratří slovanských. Totéž rozdvojení v táboře našem národním, jakého jsme byli svědkové r. 1863 za stejnou příčinou, panovalo i tenkráte: přívrženci Poláků a Rusů stáli příkře proti sobě, s jediným tím rozdílem, že spor ten nedostal se do publicistiky, které tenkráte ještě nebylo. Poněkud ochlazena byla zanícenost mladších pro „bratry Poláky“ okolností tou, že sněm polský zamítl návrh na zrušení nevolnictví; nejenom bylo jim to pokládáno za velikou politickou chybu, nýbrž pochybováno vůbec o pravé svobodomyslnosti polské šlechty.

Tím však nikoliv nebyly sympatie s Poláky seslabeny tak dalece, aby zpráva o pádu Varšavy nebyla se hluboko dotkla myslí všech přátel Polska. Udušení povstání polského považováno za porážku, idey svobody vůbec, jejíž konečné vítězství zdálo se tím odročeno býti do nejisté budoucnosti. Tu sympatie s hrdinami bojujícími za vlast a svobodu proměnily se v útrpnost s nešťastnými uprchlíky, kteří po tisících opouštěli drahou otčinu, pro niž marně byli krváceli, a z veliké části skrz Moravu a Čechy se ubírali do ciziny, aby ve vzdálených krajích hledali přístřeší a útulku, kde by bezpečně mohli skrýti hlavu svou. Tenkráte veškeré obyvatelstvo Čech bez rozdílu — vyjímaje ovšem třídy od vlády závislé — jednosvorné bylo v podporování ubohých vyhnanců, jenž nacházeli neobmezeného pohostinství uprostřed národu příbuzného, který je uvítal co milé bratry své.*)

Tenkráte bylo to, co vlastenecké snahy Čechů, mající až dosavad za účel pouze zachování jazyka a zvelebení literatury, počaly vykračovati z úzkého toho kruhu, a uvědoměle nésti se výše. Všeobecný ruch politický také Čechům živěji na pamět uváděl jejich vlastní porobu a budil v nich touhu po osvobození, vlastenci najednou počali míti na mysli cíle

*) Zpomínky a úvahy starého vlastence.

politické. Na ten čas arciť nebylo možná působiti v tom směru přímo, jediná cesta, zdlouhavá sice, ale bezpečná, byla povlovné připravování lidu pro dobu, až by očekávaná evropská revoluce, ve které po pádu Polska a zavedení reakce ve Francii poslední naděje svobodomyslníků všech národů spočívaly, dotkla se také zpuchřelého Rakouska. To bylo možná jedině prostředkem literatury, a tak stalo se, že literatura, přestavši býti sama účelem, učiněna jest hlavní pomocnicí k dosažení účelu vyššího v rukou již dokonale uvědomělých pěstitelů svých. Od těch dob literatura při vší bdělosti a přísnosti censury přijímala na se vždy více barvu časovou, a přiosobujíc si novověké idey brala se směrem rozhodně liberálním v každém ohledu. Slovem, literatura česká stala se tendenční, kráčejíc dráhou všeobecného pokroku měla hlavně na zřeteli vychování lidu pro účely praktické, a každý spisovatel byl politickým prorokem svého národu.

S účelem politickým nabylo *vlastenectví* jakéhosi vyššího posvěcení, a každý jednotlivec byl v mínění svém mravně povznešen. Jmenovitě na mládež mělo smýšlení vlastenecké vliv rozhodné zušlechťující. Každý jinoch zajisté, který vřelou láskou přilnul k národu svému, v očích světa opovrženému, přinesl tím oběť nemalou, neboť vymknuv se takořka z obecných kolejí vydával se vědomě útrpnému politování jiných jako člověk, jenž nemá svých pět pohromadě anebo o kolečko více, musil odříci se naděje v někdejší lepší postavení v životě, slovem, musil takořka posvětiti se věci, již podporovati byl zvolil za cíl svého působení. Vědomí tak veliké oběti musilo mladíka, majícího dosti odhodlanosti k podstoupení jí, nemálo povznášeti v jeho vědomí, neboť cítil se skutečně na vyšším duševním stanovisku, nežli veliké stádo lidí obyčejných. Oprávněná tato hrdost pobádala jej, aby se v každém ohledu stal hodným takového vyššího mravního postavení; z jiné pak strany šlechetnost a vznešenost idey, pro kterou zaujat byl, nedopouštěla, aby kdy uvázl v kalu všedních prostopášností — mysl takového mladíka horovala vysoko. A měl-li platně prospěti vlasti a národu, musil se při-

činiti, aby se k tomu spůsobným učinil, a to především vyhledáváním vyššího vzdělání; neboť to přesvědčení bylo již všeobecné mezi probudilými národovci, že nelze dosáhnouti žádoucího cíle cestou násilnou, než toliko mravním působením kulturního povznešení národu.*) Konečně chtěl-li mladý vlastenec, aby národ jeho tak velice ponížený zase k náležité cti byl přiveden, musil k tomu přispěti též příkladem vlastním, pročež bedlivě se vystříhaje všeho, co by dobré pověsti jeho mohlo škoditi, pilen byl všemožné správnosti v životě svém, zakládaje sobě nemálo na mravní zachovalosti a počestnosti.**) Doslovně pravda jest, že nejeden mladík, přilnuv horlivě k snahám národním, zachráněn byl tím od mravní zkázy, a že od té doby, co vlastenectví mezi studentstvem se zmáhalo, toto i méně zhýřilým se stávalo.

Nelze ovšem tvrditi, že by toto pravidlo nebylo připouštělo výminek, ale těch bylo velmi pořídku, a člověk takový, který pod rouškou vlastenectví tropil jakoukoli neplechu, považován byl za prašivou ovci a netrpěn v žádné lepší společnosti. S jednou takovouto prašivou ovcí působení později nad míru zhoubného bude se nám na svém místě zabývati podrobněji.

Možná říci, že tehdejší „vlastenci“ žili v jakési společné atmosféře, z níž ostatní kruhy společenské úplně byly vyloučeny, a tím vysvětluje se, že, potkali-li se dva stejně smýšlející národovci neznající se doposavad, stačilo jediné slovo o vlasteneckých zájmech z té neb oné strany pronešené, aby se ihned poznali co svoji a přilnuli k sobě důvěrou, jaká ne tak snadno se věnuje na první potkání. Zajisté kolik bylo jednotlivých interesů neb úkazů denních v životě národním,

*) Pokusy Kampelíkovy, Tomíčkovy a jiných o založení tajných spolků politických, o nichž viz moje „Zpomínky a úvahy starého vlastence“ (str. 76—79), byly zjevy osamotnělé; ostatně vůbec přijata byla zásada, nevystupovati z mezí zákona, jakožto politika opatrnosti a dobré rozvahy.

**) Nacházelyť se mezi mladými vlastenci jednotlivé povahy přímo ideální. K takovým náležel v první řadě dobrák Kalina, ovšem příliš málo praktický.

o nichž se v publicistice jednalo, tolik bylo i hesel, jimiž mezi sebou se poznávali vlastenci, a kdo neměl tohoto klíče, byl ve společnosti národních zasvěcenců úplným cizincem. Všickni pak vlastenci považovali se mezi sebou takměř za jednu rodinu, hotovi jsouce jeden druhému pomáhati dle možnosti, a tato okolnost usnadňovala jmenovitě feriální cestování studujících, kteří fedrováni jsou od vlastence k vlastenci, mohouce se všude s jistotou nadíti srdečného uvítání, ano i sami přihlašovali se k známějším národovcům, dávajíce se jim co stejně smýšlející poznati vědomostí o poměrech a interesech, o něž nedbal a jimž nerozuměl nikdo jiný krcmě českého vlastence. Takovým spůsobem uzavřeno jest mnohé vroucí přátelství na celý život. Nezasvěcencům ovšem bylo při tom divno, jak mocným kouzlem někdy působilo jediné slovo ke spříznění se osob dosavad sobě docela cizích, a což divu, jestliže takové nepochopitelné věci vidouc blahomoudrá policie větřila v nich tajné spolky a bedlivě po nich pátrala. Tvořilť toho času v Čechách a na Moravě „vlastenectví" skutečně jakýsi zvláštní řád, jehož údové sice nebyli žádným slibem k sobě vázáni, avšak nicméně všickni uznávali jeden společný účel svého snažení a vespolek bezzištně a nezřídka obětavě se podporovali. Takovým mravním svazkem tužila se láska k národu a horlivost vlastenecká, osoby různého povolání sbližovaly se k sobě stejným smýšlením a společnou snahou, důvěra ve vlastní síly rostla, což vše mělo účinek mocný a dalekosáhlý.*)

V žádném však stavu a povolání nemělo národní hnutí české tolik stoupenců a příznivců jako v *duchovenstvu*, čeští kněží byli netoliko nejpilnější spisovatelé, nýbrž i nejčetnější odběratelé knih a nejúčinlivější apoštolové lásky k vlasti a národu. Nepřepínáme tvrdíce, že bez českého duchovenstva nikdy by literatura česká nebyla dospěla k tak rychlému rozvoji, jak skutečně se stalo. Venkovští duchovní podněcovali při svých osadnících chuť ke čtení, půjčujíce jim knihy bez-

*) Zpomínky a úvahy starého vlastence.

platně a zakládajíce často s nemalými osobními obětmi*) při školách knihovny, šířili mezi nimi užitečné vědomosti, budili v nich cit národní a důvěry u nich nabyté používali k všestrannému působení na ně ve prospěch dobré věci. Mohlot se toho času honositi duchovenstvo české muži vysoce osvícenými, kteří by každé církvi byli bývali vzácnou ozdobou, charaktery nejšlechetnějšími, horlivci pro své přesvědčení neunavnými. Věčně nezapomenutelná zůstanou v tom ohledu jmena Vrána, Sláma, Zahradník, Regner, Hnojek, Čermák, Kamaryt, Vacek (Kamenický), Pešina, Sedláček, Vinařický, Ziegler. Obzvláště vyznamenávali se smýšlením vlasteneckým vedle ducha pravé humanity vychovanci Bolzanovi a Feslovi, na rozdíl od mnohých starších svých spoludělníků na vinici Páně, kteří, nadchnuti ještě zásadami doby josefínské, hověli více snahám filantropickým nežli národním. V „Časopise pro katolické duchovenstvo" mělo toto předůležitý orgán v rukou, jehož vydatně používalo v duchu působení svého, jakož později blíže bude doloženo.

K duchovenstvu družilo se v působení vlasteneckém důstojně *učitelstvo* národní, které též brzy se zmohlo na zvláštní orgán, „Přítele mládeže". Učitelstvo závodilo s duchovenstvem v požehnané činnosti rozsívání osvěty v národě, a dobrá polovice spisovatelů českých náležela jednomu z obou těchto stavů. Z učitelů nad jiné proslula jmena Filcík, Šádek, Jan Svoboda, Vlasák.

Veliký krok ku předu stal se roku 1831 založením *Matice české*, ústavu to, který ze skrovných začátků brzo povznesl se k rozsáhlé a působivé činnosti. První vklad do ní učinil kníže Rudolf Kinský, jeden z nejbohatších kavalírů českých, 1000 zl. stříbra, začež jest do nebe vynášen, od Čelakovského pak básnicky oslaven celým cyklem nadšených ód. Kterak naproti tomu drobtu se stolu hodujícího boháče do-

*) Obětavosti duchovenstva českého připomenut budiž tuto jen jediný příklad: prostičký farář *Hunikýř* složil roku 1829 co základní jistinu ke zřízení *Dědictví Svatojanského*, ústavu pro vydávání laciných vzdělavatelných knih českých sumu 1000 zl. stř., tolik co bohatý kníže Kinský na založení Matice české.

jímaly ty úspory chudých studentů, jež sobě utrhovali od úst a radostně kladli na oltář vlasti — pravý to peníz vdovin! Vůbec byla obětavost naší vlastenské mládeže v oněch dobách až podivu hodna, každá lepší kniha česká musila býti koupena, žádné divadelní představení české v neděli a ve svátek nesmělo zůstati nenavštíveno, byť i na to prasknouti měl poslední dvacetník a následovat druhý den půst. Nynější pokolení stěží tomu víru dá, že to, co zde vypravuji, doslovně jest pravda.

Již roku 1832 mohla Matice uvázati se v náklad na *časopis musejní*, který až doposud vydáván byl na útraty Musea. O tomto časopise, který po celou dobu vycházení svého — jehož 50leté jubileum slavil roku 1876 — nepřestal býti předním orgánem literárních a vůbec kulturních snah našeho národu, slušno tuto blíže se zmíniti. O založení jeho podává „Slovník Naučný“ při životopisu Palackého následující zprávu, váženou ze samých jeho zápisek:

„Památná byla konversace užšího kruhu přátel v domě Šternberském dne 20. prosince 1825, měvší důležité následky. *Palacký,* byv toho dne, jako často jindy, pozván k tabuli, zůstal potom ve společnosti obou hrabat Šternberků *) až téměř do půlnoci; neb hádky tuhé, v nichžto se octli, nedaly jim rozejíti se dříve. Hrabě Kašpar, co président Českého Musea, stěžoval si trpce na celý národ, že ústavu toho tak prospěšného, nedávno ještě tak snažným úsilím a tolikerými obětmi založeného, počíná si již nevšímati, ba zapomíná naň docela. Palacký při vší úctě k muži zasloužilému nemohl zdržeti se, aby neodporoval a neukázal na pravé příčiny zjevu toho, zvláště na nevhodné umístění a celé tehdejší vedení Musea, tak že již ozývaly se hlasy v národu, jakoby poklady jemu svěřené ukrývaly se před obecenstvem, schovány jsouce na místě vzdáleném a těžce přístupném; že dávati něco do Musea jest tolik jako házeti to do studně, ano napotom zapomenuté leží tam ladem, nepřinášejíc nižádného užitku.

*) Františka a Kašpara.

‚Proč,' pravil Palacký rozhorliv se, ‚nepomýšlí společnost musejní na nějaké činné objevení se před národem, proč nehledá cesty, na níž by vstoupila v užší s ním vzájemnost a působila spolu k jeho vlasteneckému probuzení a vzdělání?'

„Řečmi takovými podráždil ovšem hraběte Kašpara ještě více, an byl hlavní příčinou, že Museum proti vůli mnoha vážných mužův uhostěno bylo v domě někdy Šternberském na Hradčanech. Ale dalo to příčinu k živým a dlouhým debatám o založení nějakých časopisů musejních v obou jazycích, o živějším podporování literatury a národnosti české atd. Dobrovský a hrabě Kašpar mněli, že již pozdě jest mysliti na vzkříšení zase národu Českého a všecky o to práce že jdou na zmar. Palacký popíral to horlivě a domlouval Dobrovskému, že on, přední muž národu svého, po celý život svůj nenapsal a nevydal nic jazykem českým, leda jednu předmluvu (k ‚Radě zvířat' r. 1814 znova tiskem vydané). ‚Budeme-li všickni tak se chovati, pak ovšem že zahynouti musí náš národ hladem duchovním, jáť aspoň,' doložil, ‚kdybych byl třebas cikánského rodu a již poslední jeho potomek, ještě za povinnost bych si pokládal, přičiniti se všemožně k tomu, aby aspoň čestná památka po něm zůstala v dějinách člověčenstva.'

„Řeči takové Dobrovský a hrabě Kašpar konečně promíjeli enthusiasmu mladistvému, hrabě František ale měl skutečně v nich zalíbení a potakal Palackému ve všem. Na rozchodu požádal jej hrabě Kašpar, aby spořádal myšlénky své o zřízení časopisů musejních a podal mu je písemně co nejdříve. Když pak je obdržel, počalo hned o tom jednání ve výboru musejním, které vedlo k usnešení, aby vydávány byly od Českého Musea časopisy dva, jeden v české, druhý v německé řeči. Ještě v první polovici roku 1826 obdrženo potřebné k tomu povolení, a redakce obou svěřena Palackému. Zřízena sice zároveň komise z údů výboru (Dobrovský, Millauer a Steinmann), která mu při redakci měla radou a poučením nápomocna býti, skutkem však ani nevstoupila v život. Časopisové oba počali vycházeti rokem 1827."

A hle, důvěra Palackého nezklamala. Německý „Monatschrift“ při všem uznání, jakého se mu veřejně dostávalo, nemohl získati si dostatečného obecenstva, ba ani sensační pochvala Göthova, jejž Kašpar Šternberk v úzkosti své volal na pomoc, v „Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik“ (viz svrchu) nemohla mu pomoci na nohy, tak že výbor musejní konečně roku 1831 nucena se viděl zastaviti jeho neprospěšné a příliš drahé vydávání. Naproti tomu český čtvrtletník, jehož začátky byly mnohem skrovnější a jemuž v době literárního kvašení zápasiti bylo s nemalými obtížemi, prospíval ponenáhlu vždy víc a bez materiální škody Musea, ano v málo letech stal se středem a ohniskem všeho vyššího národního ruchu. Tím ponejprv zřejmě ukázáno světu, že v Čechách převaha v oboru duševním nepopíratelně náleží živlu slovanskému, *národu Českému*.

Jakož pak všecka zásluha o založení časopisu musejního náleží Palackému, tak i nemenší zásluhu získal si o literaturu opatrným a rozšafným jeho vedením po celých jedenáct let. Nejenom že jej povznesl k výši a důležitosti právě naznačené, nýbrž on i rozhodně přispěl k ustálení nového spisovního jazyka českého, obzvláště v oboru vědy, když stejně se vyhýbaje i ustrnulosti starověrců i přemrštěnému novotění mnohých opravců zachoval mu pokud možná starý ráz, ale zároveň také jej přispůsobil požadavkům novověkým. Tak stalo se, že k Musejníku pohlíženo spolu co ke vzoru dobrého jazyka i slohu českého, jejž sobě mladší spisovatelé za příklad brali a z něhož se správně psáti učili. Toho času vyjití každého nového svazku jeho očekáváno v obecenstvu s netrpělivostí, a obsah jeho dychtivě pohlcován, neboť v něm pomalu soustředilo se vše, co se jakkoli dotýkalo interesů vlasti a národu.

III.

Počátky české žurnalistiky. „Květy“ a „Včela“. Pospíšil a ostatní čeští nakladatelé. Klicpera, Mácha, Tyl. Divadlo.

Avšak Musejník při vší své vysoké důležitosti nevyhovoval *všem* potřebám české publicistiky, ruch každodenní, otázky efemérní, život společenský vymáhaly nutně orgánu

častěji vycházejícího a běžným záležitostem věnovaného. Až posud česká žurnalistika sotva zasluhovala toho jména, dosavadní časopisy („Pražské Noviny“ s „Rozličnostmi“, „Hyllos“, „Dobroslav“, „Jindy a Nyní“, „Večerní vyražení“ a j.) byly větším dílem jenom nahodilé kompilace beze všeho ducha i určitého směru; redaktoři jejich patrně nerozuměli ani času ani úloze své. První pokus o založení časopisu v duchu moderním s tendencí rozhodně časovou byl „Čechoslav“, jejž roku 1830 vydávati počali Langer, Tomíček a Franta (Šumavský), s pokračováním svým „Čechem“, „Samem“, „Krokem“; avšak vycházení periodických těchto spisů v neurčitých dobách nevyhovovalo potřebě již všeobecně cítěné.

Zásluha, že potřebu tuto dovedl oceniti a o její ukojení se postaral, náleží *Pospíšilovi*, nejčilejšímu z tehdejších literárních nakladatelů českých. Obnovené jím roku 1833 „Jindy a Nyní“ bylo prvním řádným beletristickým časopisem českým, jehož redakci svěřil čilému a plodnému Tylovi, který, ač dosavad v širších kruzích neznámý, byl ze všech tehdejších literátů českých bez odporu k tomu nejspůsobilejší. Časopis ten, který následujícího roku přijal název „České Květy“, stal se cvičebným rejdištěm mladým bujarým silám spisovatelským, kterých množství se přihlašovalo a jimž Tyl byl vůdcem na dráze literární. *Tyl*, kterýž zdravým soudem očekával povznešení literatury jen od samostatného tvoření, uchýlil se od posavadního obyčeje, dle kterého zábavné časopisy podávaly většinou jenom překlady nejvíce z němčiny, a povzbuzoval mladé spolupracovníky své k původnímu spisování, v čemž předcházel je sám chvalitebným příkladem. Původnost stala se heslem mladé generace spisovatelské, při čemž ovšem nemohlo býti bez toho, aby na boží světlo nevyšlo všelicos dosti chatrného, anebo ten onen příliš bujný talent neudělal nějaký geniální kotrmelec.

Na skotačivou tu mláď přišel však brzy přísný mentor. Roku 1834 svěřena redakce „Pražských Novin“ Čelakovskému, a „Rozličnosti“ proměněny v „Českou Včelu“. Noviny svěřil Čelakovský svému pomocníku Tomíčkovi, a nemohly přijíti

do lepších rukou. Tehdáž byly politické noviny něčím docela jiným nežli nyní. České noviny vycházely téhodně dvakráte o kvartovém půlarchu. Úvodních článků nebylo možná podávati pod tehdejší censurou, celá jich úloha tedy záležela v tom, aby podávaly co možná úplný přehled politických událostí, barva pak jejich vysvitati mohla jediné ve způsobu jich sestavení. Hlavní potravou tehdejších politikářů byla „Augsburger Allgemeine Zeitung", která přicházela do Prahy teprv pátého dne a na niž už v kavárnách dychtivě čekáno. Vedle té měla redakce „Pražských Novin" ještě úřední „Prager Zeitung" a vycházející ve Vídni oficiosní list „Österreichischer Beobachter", z nichž bylo jí bráti látku. Ta zásluha nedá se Tomíčkovi upříti, že v tehdejších okolnostech co redaktor politického listu vykonával úlohu svou v naznačeném směru výtečně, „Pražské Noviny" staly se za něho tak oblíbenými, že hned prvním rokem odbyt jejich se ztrojnásobnil; ano ony vyhledávány a čítány byly od lidí, kteří sotva do ruky brali jiný spis český, jež však zajímala politika.

V „České Včele" dostaly „Květy" soupeře, spolu však i karatele. Za bedlivé redakce Čelakovského stala se „Včela" pravým opakem „Květů". Čelakovský nehleděl tak na původnost, ale více na důkladnost jejího obsahu, pravým vzorem pak byla „Včela" co do správnosti jazykové a slohové, v kterémžto ohledu „Květy" arciť valně pokulhávaly. Již soupeřství samo, ještě více pak protivy, jaké se jevily na obou stranách — tuto mladická bujnost, domýšlivost a snadno uražená nedůtklivost, tam urovnanost skoro akademická, chladná vážnost a kaustickým vtipem vládnoucí přímost — v krátké době musily vésti k třenicím, které vzrostly v polemiku dosti ostrou. Bez bojů takových mezi mladší a starší školou neobejde se žádná zkvétající literatura, sloužíť ony k vytříbení náhledů, k zmírnění přílišností a ubroušení zámezností obou stran. I tenkráte byly prospěšné, kyselost pak jimi vzbuzená v nedlouhé době pominula, ana vedená polemika nepřestoupila z pole literárního na žádné jiné, jak často stává se z popudlivosti myslí, čehož nedávno před tím podán byl nemilý

příklad bojem ypsilonistů a jotistů, v němž se strany oněch užito i nekalé zbraně denunciace.

Však již po dvou letech zbaveny jsou „Květy" svého soka, když Čelakovskému pro domněle spáchanou urážku Ruského císaře odňata redakce,*) a „Včela" dostala se do nemotorných rukou Štěpánkových, který ji přivedl zrovna tam, kde před Čelakovským byly „Rozličnosti". Naproti tomu „Květy", pokračujíce vždy zdárně na dráze nastoupené, staly se hlavním orgánem veřejného života národního, který se tehdáž ovšem ještě ničím jiným jeviti nemohl, nežli provozováním divadelních her ve městech a městečkách venkovských, besedami a plesy národními, zakládáním knihoven školních a obecních a jinými podobnými projevy. Mnozí z pozdějších výtečníků literárních ukládali prvotiny své do „Květů", které, jsouce rozšířeny po celém obvodu, v němž zaznívá hlahol československý, činily mocnou propagandu pro ideu národní. Řada ročníků jejich až do roku 1848, v jehož bouřlivém politickém ruchu zanikly, tvoří živou kroniku národního postupu českého.**)

Mělyť pak „Květy" hned od počátku svého ještě tu lákavou stránku pro mladé spisovatele, že spolupracovníci jejich dostávali, ač velmi skrovný, ale přece nějaký honorár, což bylo v žurnalistice české prvním příkladem. Ani „Musejník", ani „Včela", ani obrázkový týdenník „Světozor", druh to oblíbených toho času, z Anglie importovaných penízkových časopisů (Penny Magazine), vydávaný jako „Pražské Noviny" a „Včela" od firmy Synů Bohumila Haase pod redakcí Šafaříkovou, neplatily svým spolupracovníkům žádného honoráru, všecky příspěvky do časopisů těch byly ochotnými obětmi spisovatelů českých na oltář vlasti. Honorár byl tedy zvláště pro chudé studenty značným vnadidlem,***) které je vábilo

*) Čelakovský šlechetně se obětoval, vzav na sebe vinu pomocníka svého Tomíčka.

**) Zpomínky a úvahy starého vlastence.

***) Jak skromné ostatně byly nároky, které mladí spisovatelé čeští činili na honorár, lze poznati z toho, že jeden z nich, Jan Lhota, později poslanec na Říšském sněmě a okresní ve Vrchlabí, upřímně a zcela opravdově z toho se těšil, že za honorár možná si alespoň koupiti papír.

k literárním pokusům v mateřštině, a Pospísil pochodil při tom dobře.

O podnikavém tomto muži třeba učiniti zde bližší zmínku, neboť byl on v této době hlavním podněcovatelem spisovatelské činnosti mužů k tomu povolaných. Zakoupiv si knihtiskárnu v Hradci Králové utvořil z ní časem svým zvláštní literární střed. Shromáždilť on kolem sebe hlouček dobrých, vydatných sil, mezi nimiž obzvláštní účinlivostí vynikali Klicpera, Chmela, Ziegler a mnoho velebená svého času Rettigová. Vlastenská horlivost toho kruhu, kde v důvěrně přátelském obcování jeden druhého povzbuzoval k pilnému vzdělávání národní role, všickni pak spolu šlechetně závodili v blahodějném díle, učinila z Hradce ohnisko neobyčejné dosud literární činnosti. Ochotnost Pospíšilova, vytisknouti každý český rukopis, který mu přinesen, povzbuzovala povolané i nepovolané k spisování, a brzo zaplaveno bylo české obecenstvo spoustami knih, jichžto veliká většina byla ceny velmi pochybné, ano naprosto chatrné. Ale tehdejší obecenstvo bralo za vděk, a jakož každý, kdo se přiznával ke smýšlení národnímu, pokládal za nevyhnutelné osvědčiti se nějakým plodem literárním, ať podařeným nebo nepodařeným: tak s druhé strany každá sebe nepatrnější knížka česká považována za obohacení literatury, a tím způsobem vždy dál a dále šířilo se milování jazyka mateřského a národní uvědomění. Byla to šťastná idyla dobráckého vlastenčení, kterouž charakterisovala také nastalá moda, přikládati si ku křestním jmenům i jiná, ryze česká, na mnoze teprv nově vymyšlená. Tak nazval Ziegler Pospíšila pro známou hostinnost jeho Hostivítem, sám pak přijal jmeno Liboslav a Magdalena Rettigová jmeno Dobromila. Za tímto příkladem vyrojila se brzy celá hejna všelijakých -slavů a -milů, až nevinná ta hračka postrašila i samu vládu, která větřila v tom tajné jakési sbratření dle vzoru a příkladu vlaských karbonárů, což mělo za následek, že přišlo k vyšetřování a ku přísným výslechům na krajském úřadě Kralohradeckém.

Ze spisovatelů kruhu Kralohradeckého v každém ohledu vynikal nad jiné *Klicpera*, jehož samorostlá, ač někdy hranatá původnost byla úkazem všeobecnou pozornost vzbuzujícím. Pomalu přihlašovali se k tomu kruhu i vzdálenější síly spisovatelské, jmenovitě z Prahy Čelakovský, Chmelenský, Hanka, až našlo se dosti spolupracovníků k vydávání almanachů, v nichž zastoupeni byli přednější beletristé čeští a kteréž pořádal profesor Chmela. Tento vykonával začasté i opravu spisů v jazykovém ohledu vadných, ano prodlévaje rád v tiskárně i sázením svých spisů se zanášel.

Pomalu podnikal Pospíšil i díla nákladnější; takovým bylo jmenovitě „Rorate", sbírka staročeských chorálů církevních (r. 1823). Jiné nákladné dílo byl Komenského „Orbis pictus", od Chmely v pěti jazycích vzdělaný, kterýžto spis výborně se vyplatil. Pospíšil založil v Hradci Králové také řádné knihkupectví, tehdáž řídké na venkově, roku pak 1826 koupil v Praze tiskárnu Šolovskou, kterou roku 1828 na své jmeno převedl. I v Praze pokračoval pilně u vydávání knih českých, a roku 1830 převzal časopis „Jindy a Nyní" pod redakcí Hýblovou, který ji vedl ještě až do konce roku 1832. Roku 1842 přepustil Pospíšil Pražskou svou tiskárnu nejstaršímu synu svému Jaroslavovi, který vstoupil do jeho šlépějí.

Vedle Pospíšila byly to hlavně dvě firmy Pražské, které se zanášely nakládáním na knihy české: vdova Vetterlová v arcibiskupské knihtiskárně a knihkupec Martin Neureutter; teprv později přidružili se k nim Haasovci a Spurný. Ředitelem závodu Vetterlové, která sama neuměla ani číst ani psát, byl *Václav Špinka*, extheolog, muž sice lepšího vzdělání, upřímný národovec a člověk naskrz poctivý, ale beze vší ráznosti a bez všelikého ducha obchodnického, k tomu churavý, kterémuž bylo nad míru obtížno vykročiti z obvyklé koleje denního jednotvárného svého zaměstnání — čtení korektur a románů, při čemž neustále přecházel po pokoji. Jednou neb dvakrát za den požíval čerstvého vzduchu na procházce přes kamenný most tam a sem — to bylo živobytí

jeho po celý týden; v neděli navštívil někdy bratra svého, domovního správce v ústavu šlechtičen na Hradčanech. Člověk ten kolikráte po celé dni ani nepáchl do tiskárny své, kde se hospodařilo až Bůh bránil. V arcibiskupské tiskárně, kde vedle prací konsistorních a jiných církevních tiskl se také „Časopis pro katolické duchovenstvo“, bylo hlavní střediště vlasteneckého duchovenstva jak Pražského tak i venkovského, z kteréhožto posledního žádný velebníček do Prahy zavítavší neopominul tak snadno navštíviti ji.

„Časopis pro katolické duchovenstvo“ měl tehdáž pro národní věc velikou důležitost, nejvíce proto, že to byl jediný orgán, který při tehdejších censurních poměrech dovolovati sobě směl, bez ostýchání bráti na přetřes otázku o vyučování a zasazovati se rázně proti poněmčování mládeže ve školách, stavě se na stanovisko náboženství a mravnosti, kamž nelze bylo ho stíhati.*) Z té příčiny časopis ten, ze všech tehdejších časopisů českých nejrozšířenější, zaujímal i širší kruhy necírkevní. K tomu byl korektorem jeho Čelakovský, který se té doby zanášel také překládáním spisů svatého Augustina. Mimo to měl Špinka co nakladatel český známosti také s jinými spisovateli, kteří k němu častěji docházeli, a tak svým časem vyvinuly se v arcibiskupské knihtiskárně každodenní téměř pravidelné schůze jistého kruhu literátů českých, jichž duší byl před jinými Chmelenský. Častým navštěvovatelem těchto podvečerních besed byl též Svatopluk Presl, který tam tiskl svého „Kroka“, pak Norbert Vaněk, skoro každodenním Štěpánek, jehož divadelní překlady Špinka vydával. Rozumí se samo sebou, že hlavním předmětem hovoru v těchto schůzích byly záležitosti národní a literární, i vyšla z nich nejedna prospěšná úrada, jak v té neb oné příčině se zachovati, nejeden podnět k novým literárním podnikům.

K takovýmto byl Špinka vždy ochoten, ale v provádění jich tak liknavý, že úspěch jejich obyčejně zůstával daleko za počátečním oprávněným očekáváním. Že však pacht arci-

*) O věci té bude na svém místě šířeji promluveno.

biskupské tiskárny byl velmi levný a cizí stalé práce (hlavně konsistorní a divadelní) dostatečně výnosné, mohl Špinka nakladatelskou činnost svou bez velikého risika značně rozšiřovati, i povstal u něho svým časem přebohatý sklad spisů větším dílem podstatnou cenu majících, poněvadž nad vydáním podávaných rukopisů rozhodovala vyspělejší soudnost jak Špinky samého tak i literárního areopagu u něho se shromažďujícího. Z čelnějších literárních podniků Špinkových byly: Zapovo „Popsání Prahy", „Bibliotéka zábavného čtení", „Věnec ze zpěvů vlasteneckých", almanach písní „Kytka", „Česká Thalia", „Dennice", které všecky svého času velmi prospěšně působily a všeobecné oblibě se těšily.

Roku 1838 Špinka ujal od Vetterlové tiskárnu na své jméno. Po jeho smrti roku 1842 však závod jeho v nepořádku zanechaný nehospodárností jeho vdovy úplně na mizinu přišel a pro literaturu českou ztracen jest.

Třetí nakladatel Pražský byl *Martin Neureutter*, jenž měl obchod svůj v Jesuitské ulici naproti Vlaské kapli, hledě sobě nejvíce modlitebních knih a literatury pro mládež. Muž ten podnikal vždy jenom na jisto, čímž značné jmění získal; o literaturu však vyššího směru sotva kdy zavadil. Též jeho závod a sklad přišly na zmar, když ještě před rokem 1848 duševní chorobou poražen život svůj dokonal v blazinci bez dědiců.

K českým nakladatelům Pražským přidružili se po přenesení závodu svého k Svaté Anně také synové *Bohumila Haase* vydáváním nejprv „Světozora", a rok na to, když dosažením pachtu úředních novin německých vzali na se závazek vydávati také české noviny, „Pražských Novin" a „České Včely", jakož o tom svrchu pověděno. Krom toho po delší čas nebyla nakladatelská činnost teto firmy hrubě vynikající, přestávajíc hlavně na vydávání povídek pro mládež, překládaných nejvíce od Tomsy z Nieritze a jiných; teprv roku 1846 podnikla vydávání zábavného obrázkového časopisu „Poutníka" pod redakcí Zapovou.

Ještě později rozmnožil počet nakladatelů českých knihtiskař *Jan Spurný*, který s horlivostí všeho uznání hodnou podnikl roku 1840 vydávání volně pokračujícího spisu „Vlastimila", rok na to oblíbeného „Palečka" a s nevšední obětavostí propůjčil se Frantovi Šumavskému ku převzetí nemalého nákladu na jeho německočeský slovník, neboť musil redakci jeho vydržovati po drahný čas, nežli přikročiti mohl k vydávání samému. Podniknutí to dobře se vyplatilo při vší chatrnosti toho díla, které teprv pozdějším vzděláním Rankovým jest zdokonaleno. Spurný nedovedl se udržeti na čestné výši nakladatelské činnosti, s které záhy sklesnuv utonul v nepatrnosti.

Z ostatních Pražských firem, které příležitě vydávaly svým nákladem některý spis český, zasluhuje čestnou zmínku knihkupectví *Řivnáčovo* (dříve Kronbergrovo), jehož nákladem vycházel jmenovitě nový běh „Bibliotéky zábavného čtení" (1845—1847).

Podobným spůsobem, jako dříve Haasovci, vstoupil do řady českých nakladatelů v Praze roku 1846 *Medau*, když po oněch přejal pacht úředních novin; ale činnost jeho v tom oboru byla jenom krátká a nepatrná.

Mimo Prahu a Hradec Králové jevil se český jakýsi život literární nejčileji v Jindřichově Hradci, kde knihtiskař *Landfrass* rozvíjel velikou činnost u vydávání spisů populárních nejsprostějšího druhu.

Jakýsi rozběh k lepšímu směru učinila jeden čas Písecká knihtiskárna *Josefa Vetterla*, ale zastavila se na poloviční cestě.

V podobném duchu jako Landfrass v Jindřichově Hradci, ano směrem prostě jarmarečním pracovaly tiskárny v Kutné Hoře a v Litomyšli (druhdy Turečkova). Na jaké výši inteligence stál majitel této poslední, jakýsi voskář, který ji byl po Turečkovi zdědil, o tom podal dostatečný důkaz, když slyšev něco zvonit o rozkvětu literatury české v Praze tázal se: „Tedy mají v Praze dobrého autora?" Autor totiž slul

těmto tiskárnám skladatel písniček „pro mládence a panny“, jaké tvořily hlavní jejich sklad.

Tuto stručnou zprávu o českých nakladatelích doby před rokem 1848 měl jsem za potřebí zde položiti, poněvadž by bez ní obraz literatury té doby nikterak nebyl úplný.

První zajisté místo zaujímalo tehdáž v literatuře české básnictví. Ještě před Kollárem a Čelakovským byl vojenský důstojník *Milota Zdirad Polák* vystoupil s krásnou básní „Vznešenost přírody“ (1819), která byla jako věštkyní nové doby básnictví českého. *) Stejným časem vytasil se *Hanka* s „písněmi“, z nichž mnohé proniknuty byly nelíčeným prostým citem, a *Sudimír Šnajdr*, opustiv k stáří Musu německou, stal se prostomilými, srdečnými a nenucenými básněmi svými, z nichž balada „Jan za chrta dán“ i do angličiny a němčiny přeložena byla, nad jiné oblíbeným českému obecenstvu.

Za svěžejšího ruchu literárního, jenž nastal rozkvětem české žurnalistiky, objevovaly se po Čelakovském, který roku 1830 druhým, opraveným a rozmnoženým vydáním svých „básní“ rozmnožil ještě slávu svou, nabytou „Ohlasem písní ruských“, na obzoru české poesie nové mladé hvězdy, z nichž nad jiné blysknavou byl *Karel Hynek Mácha*, duch bohatě nadaný, ale blouznivý a ještě nevykvašený, jehož „Máj“, báseň lyrickoepická v duchu Byronova světobolu, na nižto školácké pedantství nemohlo nalézti měřítka, zůstane navždy jedním z nejskvělejších plodů moderní poesie české.

Vedle Máchy, příliš časně odňatého literatuře, dříve než ještě dospěl k náležitému vývoji, vyskytovala se ještě jmena jiných mladíků, která v brzkém čase měla dojíti slovutnosti na Parnase českém. Tu před jinými sluší jmenovati *Jablonského*, básníka otcovské moudrosti Šalomounovy, a *Erbena*, klasického vzdělavatele národních pověstí. Co národní epik vystoupil tím časem básník staršího kruhu, *Vocel*, s „Přemyslovci“ a „Mečem a kalichem“, kteréžto nadšením vlaste-

*) Co do formy byla „Vznešenost přírody“ značně opravena a zdokonalena od přátel básníkových, jmenovitě obou Jungmannů (otce a syna Josefa Josefoviče).

nectvím proniknuté obrazy z dějin českých nesmírné obliby došly, pozdější pak jeho „Labyrint slávy“ jeví neobyčejnou hlubokost ducha. Též *Čelakovský* po delším umlknutí vystoupil s novými plody své ušlechtilé Musy, „Růží stolistou“ a „Ohlasem písní českých“, v nichž básnický genius jeho novým světlem se zaskvěl.

Zde jest místo, promluviti blíže o muži, který byl duší nového ruchu literárního a o probuzení ducha národního v kruzích širších tak nesmírnou zásluhu sobě získal, že jmeno jeho věčně skvíti se bude v literárních letopisech českých, i když díla jeho na dobro budou zapomenuta. Muž ten jest *Tyl,* který byl jako stvořen pro svou dobu, neboť i jeho vady a slabosti byly takového způsobu, že se úplně hodily k času. Tyl vdechl žurnalistice české nový život, sám pak osvědčoval neunavnou činnost a vytrvalost u probuzování ducha národního. Jeho články, jimiž ve „Květech“ vyzýval k milování vlasti, ku pěstování drahé mateřštiny, a v nichž jmenovitě obracel se k pohlaví něžnému, mluvily k srdci dojemnými slovy, dotýkaly se nejjemnějších stránek duše, roznécovaly nejúčinlivější city samolibosti, hrdosti a ctižádosti.

V takovémto působení byl mu věrným pomocníkem *Rubeš*, jehož „Deklamovánky“ ozývaly se všude, kdekoli jen hovor český zazníval, stavše se neodlučitelnou částkou veřejných vlasteneckých zábav, plesů, besed, koncertů a j., jaké toho času na venkově v modu vešly a bez kterých nemohlo se obejíti ani sebe menší městečko. Pravou pastvou pro obecenstvo, jaké se hlavně účastnilo těchto národních zábav společenských, byl „Paleček“, vydávaný od Fr. Rubeše, Frant. Hajniše a „ještě někoho“ (Václ. Filípka), který měl náramný odbyt a jemuž ta veliká zásluha přísluší, že budil chuť ke čtení českých knih i v kruzích takových, které až posud o čtení vůbec byly velmi málo dbaly.

Neocenitelnou službu prokázal Tyl české literatuře zavedením lehkého slohu novelistického, jehož tvůrcem on vším právem může býti nazván. Před ním měla česká prosa i lepších spisovatelů vždy více méně ráz jakési neobratné stroje-

nosti, Tyl první osvobodil ji od pout až dosavad ji svírajících, uveda ji zpět na přirozenou půdu živé konversace, ovšem zušlechtěné. Vyčítáno Tylovi nešetření správnosti gramatické, a výčitka ta byla v jisté míře oprávněna. Avšak s druhé strany mnohem spravedlivější výčitka mohla se činiti těm, kdož z pravidel gramatických kuli okovy na sloh český a přece při tom žádali, aby se volně pohyboval. Bez pravidel mluvnických nemůže žádný jazyk dojíti vyššího zdokonalení; avšak považovati je za něco naprosto nedotknutelného bylo by tolik, jako společnosti lidské ukládati zákony pro všecku budoucnost nezměnitelné a na věky platné. Každý živý jazyk neustále se mění a přetvořuje, a to dle potřeb a okolností; žádný se nemůže isolovati o sobě a otočiti hradbou nepřestupnou proti vlivům cizím. V každém jazyku nacházejí se živly cizí, které mocí dávného obyčeje nabyly občanského práva, jehož jim nikdo neupírá. Avšak i tento obyčej musil někdy počátek vzíti, a co si předkové naši osobovali za právo, nemůže slušným spůsobem upíráno býti nám. Zkamenělá, nehybná pravidla má jenom jazyk mrtvý; jiný jazyk, jako vše co žije, naporád se dále vyvíjí a vzdělává.

Pole novelistiky, tento nejsilnější obor literární konsumce, bylo až dosavad zastoupeno téměř výhradně ledajakýmis překlady z němčiny; překlady z jiných jazyků byly řídkou výminkou (Nejedlého „Numa Pompilius“ 1808, „Obležení Rošelské“ 1820, „Zábavné čtení“ Kastránkovo 1829—42). Nejoblíbenějším čtením staly se „Klaurenovy povídky“ v Tomsově nejapném překladu; lepší potravou hladového čtenářstva co do věci i jazyka byla sbírka van der Veldových „Zábavných povídek“. Mezi skrovným počtem původních vypravovatelů zasluhují zmínku pouze *Linda*, jehož „Záře nad pohanstvem“ (1818) nesmírně byla přeceňována, a *Jindřich Marek*, jehož „Konvalinky“ (1824—26) však nedošly ještě valného povšimnutí. Teprv roku 1835 učiněn „Bibliotékou zábavného čtení“ šťastný pokus o seznamování čtenářstva českého s *moderní* peknou literaturou národů neněmeckých (až dosavad překládány byly samé jen věci hrubě zastaralé), sbírka ta došla

všeobecné obliby, a jenom liknavost nakladatele Špinky nedala podniku tomuto dospěti k rozvoji skvělejšímu.

Nesmí tuto zapomenuto býti na zábavnou literaturu pro mládež, která ovšem více spadá v obor paedagogiky. Tento obor literatury byl nejčetněji ze všech zastoupen, arciť také jen hlavně překlady, jmenovitě povídek Schmidových, Hofmannových a později Nieritzových; avšak vykazoval i mnohá utěšená domácí kvítka, mezi nimiž vynikaly zpanilostí ducha povídky jeptišky *Marie Antonie*.

Neposledním činitelem při pěstování ducha národního a ušlechtilejšího jeho vzdělávání bylo již od konce minulého století české divadlo, které i v době nejhlubšího ponížení národu nepozbylo přítažlivé moci své na třídy jemu dosavad věrné. Bylyť časy ku konci minulého a na začátku nynějšího století, že Praha měla dvě česká divadla najednou, kteráž obě těšila se hojné návštěvě, a v době, kdy všecky ostatní obory literatury české téměř ladem ležely, panoval čilý ruch v odvětví jejím dramatickém, a to jediné k vůli zásobování repertoiru Pražských divadel. Šedivý. Majober, oba Thamové a jiní byli pilní pěstovatelé Thalie české, od nich zděláno množství kusů přeložených i původních; ale to vše bylo jen bezduché napodobení cizích vzorů, při čemž hověno právě panujícímu, ne nejlepšímu vkusu. O samostatném, tvůrčím životě dramatického básnictví českého nebylo ještě ani potuchy, ten nastal teprv o čtvrt století později, když ve *Václavovi Klicperovi* objevil se první opravdový dramatický talent český. Muž tento, podivuhodnou plodností ducha nadaný, složil veliký počet truchloher, mezi nimiž vyniká „Soběslav“, jenž čestně vyhovuje i přísnějším požadavkům aesthetiky, jakož i veseloher, mezi nimiž drastičností svou nad jiné vynikají „Divotvorný klobouk“, „Žižkův meč“, „Lhář a jeho rod“, a „Rohovín čtverrohý“. Stejnou dobou vystoupily s truchlohrami *Turinský* („Angelina“ 1821) a *Vocel* („Harfa“ 1825), *Macháček* s veselohrou „Ženichové“ (1826).

Ze staré školy ještě byl *Štěpánek*, muž neunavně činný a pln dobré vůle, který, dostav se roku 1824 spolu s Kain-

zem a Polavským k ředitelství stavovského divadla Pražského, zasadil se o to, aby Pražanům dopomohl k jakémusi alespoň poněkud stálému divadlu českému, když předešlé podniky nepřízní jak časů tak osob*) za své byly vzaly. Provedl to, že opět alespoň v měsících zimních, počínaje od sv. Václava do sv. Jana Nepomuckého, pravidelně každého dne nedělního a svátečního od 4 do 6 hodin před hrou německou dávala se představení česká. Desítiletá doba Štěpánkova ředitelství divadelního činí v dějinách divadla českého epochu; do ní padá vysoký květ opery české, která, jak i Němci sami uznávali, daleko vynikala nad Pražskou zpěvohru německou.

Podobná chvála nemohla se hlásati o činohře. Od divadla stálého, jakým nyní bylo české, třeba ve smyslu dosti obmezeném, mělo obecenstvo, mezi tím co do vkusu značně pokročilé, právo očekávati, že se stane ústavem uměleckým a vzdělavacím. Aby ho na ten stupeň povznesl, k tomu neměl Štěpánek ani nejmenší spůsobilosti. Scházela mu především naprosto všecka kritika, a pak mu vadila marnolibost, neboť sám se pokládaje za dramatického básníka jen těžko se odhodlával k tomu, aby uvedl na prkna také cizí původní kus, a stalo-li se to, bylo provozování jeho tak nedbalé, že tím účinek jeho nevyhnutelně musil býti seslaben. Nejčastěji dávaly se překlady triviálních frašek Vídeňských, které se pokládaly za dosti dobré pro nedělní publikum, jen když divadelní kasu naplnily. Naproti takové režii českého divadla počala se konečně ozývati kritika v mladé žurnalistice české dosti hlasitě a ostře, k nemalé mrzutosti ctižádostivého a nedůtklivého Štěpánka.

Nečinilo-li divadlo české dosti slušným požadavkům obecenstva za doby ředitelství Štěpánkova, kleslo tím hloub,

*) Roku 1806 stavové čeští za nejvyššího purkrabi hraběte Wallise propachtovali nové divadlo stavovské na Ovocném trhu, které mělo *zakoupené právo* dávati též hry české, řediteli Libichovi s tou výslovnou výminkou, aby tam české hry více provozovány nebyly, protože „divadlo mezi odpolední českou a večerní německou hrou dosti provětrati nemůže“.

když po triumviratu dostal se k ředitelství Stöger, který všecko jenom na německá představení vynakládaje nedržel ani personál pro české hry nevyhnutelně potřebný, ačkoliv tyto mu začně vynášely. Štěpánek, jemuž za Stögra zůstala režie českého divadla, musil si všelijak pomáhati ochotníky, kteří ovšem českou Thalii na uměleckou výši nepovznesli.

Když tedy nebylo žádné naděje, že se stav českých představení na stavovském divadle za ředitelství Stögrova polepší, podnikl Tyl, jehož nejmilejším koníčkem vedle jiných vlasteneckých snah bylo vždy divadlo, roku 1835 na svou ruku zařízení samostatného malého *divadla* na Malé straně v *Kajetánském domě*, jehož majitel, chvalně známý vlastenec Arbeiter, přepustil mu k tomu konci bývalý klášterní refektář. Byla to podlouhlá, dosti široká síň, které se s třetiny k postavení jeviště, ostatních dvou třetin pro sedadla i parter použilo. Také byla nad přízemím malá galerie, kterou si však Arbeiter pro svou rodinu vymínil. Nejhůře bylo s dovolením ke hraní; musiloť se takového jak od úřadu tak i od ředitelství stavovského divadla dosíci, a že na obou místech těžkosti se dělaly, snadno pomysliti lze. Konečně dosáhlo se ho věnováním čistého zisku ústavu pro chudé. Společnost sestávala ze samých mladých spisovatelův a studentů, a režii vedl Tyl obezřele ve směru důstojném. Ochotníci byli plni horlivosti, a přípravné práce k zařízení divadla i potom hry samé a co s nimi spojeno, to vše činilo jim pravé potěšení. Každý vynasnažoval se co nejvíce mohl, aby úlohu svou zdárně provedl. Obecenstvo bylo vybrané — lišíc se podstatně od nedělního obecenstva českých her na stavovském divadle, k němuž stavěla značný kontingent služebná čeládka — samá to inteligence a honorace. K vůli takovému obecenstvu herci sbírali dohromady všecky své síly, a obecenstvo bylo uznalé. Hry v Kajetánském domě trvaly až do podzimku 1837, a neminuly se s dobrým působením jak na studentstvo, které z nich bralo tím větší podnět k zakládání četných ochotnických společností na venkově, tak i na režii českých her v divadle stavovském, která od té doby přinucena byla pečovati o lepší výbor kusů.

Také přestoupilo několik lepších sil, na Kajetánském divadle vycvičených, co diletanti ke společnosti Štěpánkově a působilo zdárně v českých hrách na divadle stavovském.*)

Tylova péče o povznešení divadla českého nepřestávala však na snahách tuto vylíčených, on staral se také o všemožné obohacení repertoiru. K tomu konci netoliko přeložil celou řadu vybraných kusů německých, nýbrž i sám pokusil se v oboru básnictví dramatického. Ale jako nedocházel žádoucích úspěchů na prknech,**) tak ani co básník dramatický neměl Tyl mnoho štěstí. První jeho dva původní kusy, „Vyhoň Dub“ a „Fidlovačka“ ***) propadly, ani pak pozdější plody jeho dramatické Musy neobstojí před soudem přísnější kritiky, byť i na prknech neminula se před obecenstvem tak prostoduchým, jako bylo tehdejší české, s účinkem. Dramata Tylova jsou nejslabšími plody jeho produktivního genia; jeden z nejlepších jeho kusů, ač ne vší vady prost, jest „Jan Hus“, plod ovšem již zralejšího věku jeho.

V letech 1837—41 vydával Tyl u Špinky „Českou Thalii, sbírku her divadelních původních i přeložených“, které vyšlo pět svazků. Úmrtím Špinkovým zaniklo toto podniknutí.

---

*) Z těch na prvním místě sluší jmenovati Kašku, původně krejčovského tovaryše, který napotom i ve spisovatelství ne nezdárně se skoušel, a jmenovitě rozkošně vylíčil dobu Kajetánského divadla v „Rodinné kronice“ na rok 1864 v článku „Zápisky starého komedianta“. — Zde jest místo zmíniti se ještě o jednom ochotníku, který v ten čas pod pseudonymem *Rebe* vystupoval na českém jevišti stavovského divadla, vynikaje nade všecky ostatní herce, ne sice zvláštním nadáním uměleckým, ale — skvělou úpravou své garderoby beze všeho ohledu na to, zdali to jest přiměřeno jeho úloze. Nebyl to nikdo jiný, nežli — pozdější velezasloužilý popisovatel hradů českých *Heber*, tehdáž mladý pomocník obchodnický.

**) Tyl vystupoval na stavovském divadle Pražském v českých hrách co ochotník pod jmenem Skalný, a později také leckdes na venkově pohostinsku hrával. O jeho spůsobilosti herecké vyjádřil se tehdejší referent o českých divadelních představeních Chmelenský zcela trefně takto: „Pan Tyl jest nám jako překladatel mnohem milejší nežli jako herec; zde se vždy k spůsobu buď kvílícímu nebo kazatelskému naklonuje.“

***) Fraška tato vyšla tiskem v „Divadelním Ochotníku“ Mikulášově; z ní pochází znárodnělá později píseň „Kde domov můj“.

IV.

Čeština ve školách, Sláma, Vinařický. Literatura vědecká, Presl, Jungmann, Šafařík, Palacký. Zvýšená pozornost na Čechy Němcův a Slovanů. Slovanští hosté v Praze.

Ale všecky tyto snahy literární a divadelní nepostačovaly k tomu, aby národní věci pomohly tam, kam nyní již všickni vlastenci vědomě směřovali — k opatření národu Českému postavení důstojnějšího a vyvedení ho z té hluboké poníženosti, v kterou byl během věků klesl. Dosavadní působení vlastenců bylo vždy jenom jednostranné, majíc na zřeteli buzení a podněcování vědomí a ducha národního, a nevykračovalo dosud z užších neb širších mezí pouhého diletantismu. Bylo nevyhnutelno, ač mělo-li usilování vlastenecké míti žádoucí úspěch, zasahovati činně do samých těch kruhů, z nichž vycházelo rozhodování o postavení a budoucnosti národu, a ujímati se otázek života praktického, které měly působení na urovnání a zlepšení těch poměrů, jimiž národ nejvíce trpěl. A tu v první řadě spatřovala se základní vada při školství, z kterého, s jedinou výjimkou tak zvaných elementárních škol na venkově, jazyk český byl naprosto vyloučen. Ani to však ještě nepostačovalo bureaukratickým zelotům, z nichž nejedni zasazovali se o to, aby češtinu i z tohoto posledního útočiště jejího násilím vytiskli a tak nenáviděné národnosti české sám kořen podťali. K této veledůležité věci jali se tedy osvícenější vlastenci přihlížeti co nejbedlivěji, a v krátce stála otázka školní v popředí na programu národním.

V té příčině považovalo se duchovenstvo české před jinými za povolané, pozdvihnouti hlasu svého v interesu, ne národnosti, nýbrž ohroženého náboženství a mravnosti proti dalším germanisačním snahám s hůry, a netoliko hájiti národních škol před zamýšleným poněmčením, nýbrž i co nejrozhodněji na to nalehati, aby ve školách normálních a hlavních alespoň náboženství bylo vyučováno jazykem mateřským pro uchránění české mládeže od neznabožství a mravní zkázy. A tu před mnohými jinými šlechetnými horliteli skvějí se

v jasném lesku jmena tří vysoce osvícených, pro národ i člověčenstvo nadšeně zanícených kněží: *Sláma*, *Vinařický* a *Vrána*, kteří s neohrožeností na onen čas podivu hodnou nedůtklivou tuto otázku důkladně do podrobna rozbírali.

Paměti hodné jest pojednání Slámovo „O škodách z německého vychování české mládeže“ v „Časopise pro katolické duchovenstvo“ (1831 a 1832), dílem pro svůj obsah, dílem i pro následky své. K jakým prostředkům obrany národnosti české sáhati musili tehdáž vlastenečtí spisovatelé, vidno z toho, že Sláma co mocného důvodu proti uvádění němčiny do škol národních dokládá se okolnosti té, kterak známostí němčiny stávají se lidu českému přístupnými všeliké nemravné, bezbožné a podvratné spisy německé, církvi i státu nebezpečné. Horlivě pak přimlouvá se Sláma za vyučování češtině též na školách německých. Výtečný tento článek Slámův přeložen byl do polštiny, kterýžto překlad vzbudil pozornost gubernia halického, jež o tom ihned zprávu podalo do Vídně k ministerstvu. Z toho nastalo vyšetřování proti redakci „Časopisu pro katolické duchovenstvo“, kterou dle jmena vedl kanovník Václavíček, v skutku však arcibiskupský tehdejší ceremonář Vinařický. Tomuto bylo zvláštním dlouhým a dosti ostrým spisem brániti časopis pro podezřívání směru jeho, i dovedl toho šťastně, že věc usnula. Ještě při dvojí pozdější příležitosti pozdvihl Sláma vážného hlasu svého ve prospěch národních škol českých. Roku 1835 totiž pokoušel se krajský úřad Prachenský o zavádění němčiny také do škol vesnických, proti čemuž Sláma s přítelem svým, Mirovickým farářem Vránou, jedním z nejrozhodnějších horlitelů proti systematickému odnárodňování mládeže české, ozval se rázným protestem vládě zemské podaným, ve kterém neostýchal se takové poněmčování českého lidu nazvati politickou vraždou nad Českým národem páchanou. Když pak roku 1838 z rozkazu císařského vyslechnuty měly býti hlasy znalců stran opravy triviálních a hlavních škol, sepsal o tom Sláma dlouhý památný spis, který ovšem, jako mnohý jiný v oné době, žádného účinku neměl.

Stejnou dobou, co tak obratně hájil „Časopis pro katolické duchovenstvo" podezřívaný pro Slámův článek, sepsal Vinařický spolu s Jungmannem, k vybídnutí nejvyššího purkrabího hraběte Karla Chotka, pamětní spis, v němž touženo na křivdy, zvláště ve školách a úřadech na národu Českém páchané, spůsobem vážným a přímým, kterýžto spis přímo císaři Františkovi byl podán, avšak, jak samo sebou se rozumí, též bez účinku zůstal.

V statečném horlení pro jazyk český ve školách družil se k zmíněným právě vlasteneckým duchovním profesor na akademickém gymnasiu Pražském František Svoboda, který jmenovitě v předmluvě k „Druhému stu" svých mravných povídek ukazoval na mravní zkázu mládeže české, pocházející ze zanedbávání mateřského jazyka ve školách.

Že všecko toto tak důtklivé naléhání na vládu v příčině jazyka českého na školách zůstávalo zdánlivě nepovšimnuto, nemělo příčinu svou snad v neuznávání potřeby jeho anebo v zaryté zásadní zatvrzelosti, jako spíše v tom, že vláda nechtěla přijímati od nikoho naučení a nerada se dávala upomínati na svou povinnost. Vidno to jednak z toho, že pamětní spisy jí podávané měly alespoň negativní účinek, neboť neusilováno více o další ještě poněmčování škol; jednak že vláda občas vydávala sama z vlastního popudu dekrety ve prospěch jazyka českého.

Sem náležejí opětovaná nařízení dvorské školní komise gymnasiálnímu ředitelství v Čechách, aby se na gymnasiích vyučovalo českému jazyku. Ale, jak tomu v Rakousku od jakživa bývalo, že všecko chtělo se vyřizovati jen polovičními prostředky, tak bylo i s tímto nařízením. *Kdo* měl na gymnasiích vyučovati češtině, pokud nebyli jmenováni placení učitelové tohoto předmětu? Zadarmo je smrt, i záleželo tedy na pouhé obětavosti jednotlivých k tomu spůsobilých profesorů na gymnasiích, chtějí-li z ochoty věnovati češtině několik mimořádných hodin, nedbajíce na to, že tím popudí proti sobě ředitele kanovníka Pöllnera, rozhodného nepřítele všeho

co bylo české. Nalezlo se skutečně několik horlivějších profesorů na rozličných gymnasiích v Čechách, že oběť tuto podnikli, ale v celku dělo se přece v tom ohledu jen velmi málo. Čas od času přicházely z Vídně dotazy na direktorát, jak dalece vyučování češtině na gymnasiích prospívá. Pan ředitel rozeslal takovýto dotaz prefektům 22 tehdejších gymnasií v Čechách, aby se vyjádřili, co se v té věci na jich ústavě stalo. Kterak vypadaly takové zprávy prefektů, o tom dostalo se mně příkladu, když náš proslavený Jungmann mně, jakožto důvěrnému mladému příteli, dal přečísti své vyjádření. Podivil jsem se tomu několik archů naplňujícímu vytáčení a okolkování, aby jednak nepohněval ředitele lží že se něco stalo, jednak zase. aby se nepřiznal vládě že se nestalo nic. Přiznávám se, že mne opanoval cit velmi trpký při čtení pamětihodného toho elaborátu, i neváhal jsem upřímně vyjeviti Jungmannovi své mínění, že měl bez ostýchání pověděti pravdu, kterak sám ředitel Pöllner největší toho překážkou jest, aby vyhověno bylo nejvyššímu nařízení. Odpověď, kterou mně Jungmann dal, zněla doslovně: „Mohl bych to učinit, ale on by pak na mně seděl!“ A Jungmann (bylo to asi okolo roku 1840) měl tenkrát již dávno přeslouženo, byl dekorován rytířským křížem řádu Leopoldova a též jinak ještě od císaře Ferdinanda vyznamenán za své práce literární. Nebudiž toto pověděno na úkor ctihodnému patriarchovi našemu, jehož nevyrovnané zásluhy daleko převyšují některou slabou stránku tichého genia; chtěl jsem jen dáti pravdě svědectví významné pro dobu i osoby. Amicus Plato, amicus Cicero, sed magis amica veritas!

Zatím literatura česká nepřestávala na pěstování pouhé beletristiky; měl-li národ Český zaujíti důstojné místo mezi národy kulturními, musil se nevyhnutelně osvědčiti také na jiném, vyšším poli duchovních snah, totiž v oboru přísné vědy, přispěti též svou částkou k obohacení člověčenstva novými vědomostmi a činně se účastniti v pokroku světovém. Byl to úkol nezbytný, ale v těch sklíčených okolnostech, v jakých se národ náš nalézal, tak převelice nesnadný, že ku

podniknutí jeho bylo potřebí neobyčejné odvahy. A přece dosti záhy našel se muž, který měl nejen tuto odvahu, nýbrž i druhou ještě vlastnost neméně k tomu potřebnou, totiž stejnou obětavost, neboť musil pokus ten učiniti docela o své újmě. Muž ten byl *Jan Svatopluk Presl*, profesor mineralogie a zoologie na universitě Pražské, jehož zásluhy o přírodovědeckou literaturu českou jsou přímo neocenitelné. Presl již roku 1821 založil encyklopedický časopis „Krok", k němuž Purkyně předmluvu napsal a jímž učiněn první pokus o pěstování v jazyku českém exaktních věd. Náramné obtíže s tím spojené nelekaly mohutného ducha Preslova, o jehož neumořitelné vytrvalosti svědčí celá řada obšírných spisů ze všech oborů přírodovědy, kteréž dosavad nepozbyly ceny.*) Bylot tu potřebí utvořiti teprv vědeckou terminologii českou, která úplně scházela jazyku našemu, neodvážívšímu se až posud do vyšších oborů literárních. Jak ohromné nesnáze spojeny byly s touto úlohou, to v plné míře posouditi dovede jenom důkladný znatel jazyka i vědy, o kterou se jedná. Že mezi tolika tisíci slovy, jež Presl pro přírodní vědy utvořil, nebyla všecka ryzá, správně odvozená a snadno srozumitelná, není divu; ale přes to všecko valná část Preslovy terminologie až doposud se udržela v platnosti. Kdyby Presl pracemi svými nebyl tak široký základ položil k další stavbě, nikdy by u nás přírodozpyt, nyní zdárně pěstovaný, nebyl v tak krátkém čase volnějšího ruchu dospěl k nynějšímu stupni svého vývoje.

První však vědecké dílo absolutní ceny, kterým se česká literatura vytasila, byl *Jungmannův* „Slovník", dílo to, na kteréž jenom akademie se odvažují, provedené třicetiletou železnou pilností jednotlivce. Dílo to vycházelo pomocí Matice české — tak znamenitě byl se národní tento ústav zmohl v krátké době — a v pěti letech (1835—40) byl tisk jeho ukončen. Tisklo se v 1500 exemplářích a nalezlo ihned 900 předplatitelů — úkaz to od nikoho netušený, který nejlépe

*) Většinu svých spisů vydával Presl vlastním nákladem.

svědčí o tom, v jak širokých kruzích již jevila se národní probuzenost. *)

Brzy na to (1836) začaly vycházet *Šafaříkovy* **) „Slovanské starožitnosti“, také pomocí Matice, které byly prvním vědeckým spisem českým, jemuž dostalo se překladu do jednoho z předních jazyků kulturních, totiž do německého. Těmito dvěma díly literatura česká, obrátivši na se pozornost celého vzdělaného světa, zaujala místo v řadě literatur evropských.

Jiné dílo českého učence, ač německy psané, které obracelo pozornost ciziny na naši vlast, byl *Palackého* dějepis Čech, který též roku 1836 začal vycházeti. Výtečným dílem tímto minulost našeho národu nejenom očištěna jest od četných nešvar, kterýmiž za mnoho století nepřízeň a nevědomost tvářnost její zohyzdily, nýbrž i mnohé části použitím nově vyhledaných pramenů, ku kterémuž konci Palacký mnohé a daleké cesty konal, ve světlo docela nově postaveny a mnoho doposud temného a pochybného objasněno. Jediné

---

*) Přízeň a láska k mateřské řeči nebyla zcela utuchla ani ve vrstvách národu, jichž nebyl až posud se dotknul osvěžující proud novější probuzenosti vlastenecké. Na jaké výši národní vzdělanosti stáli mnozí z těchto tajných milovníků češtiny, o tom podal vzácný příklad Pražský advokát dr. Langer, který v době, když Jungmann chystal se přikročiti k vydávání slovníka svého, podal mu obšírný pamětní spis německý, v němž dával mu dobromyslnou radu, aby navrátil se k starému psaní *cz* a *rz* na místě *č* a *ř*, neboť prý jediné tím bude moci jazyk český poznovu zvelebiti.

**) Šafařík, jak známo, byl před tím profesorem a ředitelem gymnasia srbské pravoslavné obce v Novém Sadě v Uhřích, kdež za poslední doby dílem protislovanskou zuřivostí Maďarů, dílem i jinými nepříjemnými okolnostmi další pobyt přímo nesnesitelným se mu stal, což přimělo jej k tomu, aby „z duševní a mravní pustoty tamního života“ jinam toužil. O jeho se přestěhování do Prahy píše biograf jeho v „Slovníku naučném“ takto: „Tu (když zklamala jej i poslední naděje, dostati se do Vratislavi za profesora slovanských jazykův) odhodlal se Šafařík mužnou myslí, aby učinil, o čemž chvílemi litoval, že neučinil již roku 1819, by sám o své újmě ‚novou vlast vyhledal u nejbližších soukmenovcův a v té zemi, k nížto duch jeho v tiché literární činnosti od jakživa se obracel‘, t. j. by se přestěhoval do Prahy. Znaje, že mu jeho náboženské vyznání v Rakousku všude vadí, prosil přítele Palackého (10. říj. 1832), by mu tento pomocí přátel a jiných vlastenských pánů českých nějaký jakkoli skrovný soukromý útulek opatřil. Píšeť výslovně: ‚aniž se které práce třebas nejmozolnější lekám a štítím, když jen pro

zarytost vášnivých přemrštěnců mezi Němci nemohla se spřízniti se spisem, jímž důkladně vyvrácen předsudek jejich zakořenělý proti Slovanům a jmenovitě Čechům, jakoby těmto všecka vzdělanost byla přišla z milosti německé, ukazováním na dávnou původní vzdělanost národu Českého. Dílo Palackého nemálo přispělo k tomu, že nestranní cizinci, lépe o národu a vlasti naší poučeni, příznivějším okem začali pohlížeti na Čechy tak dlouho před veřejností pomlouvané i ostouzené, na jejich snahy i jejich budoucnost.

Němci sami čím dále tím více cítili toho potřebu, aby zevrubněji seznamovali se s nejbližšími sousedy svými, až posud málo všímanými, nyní pak z nenadání tak okázale na jeviště světové vystupujícími. K vyhovění té potřebě založil Rudolf Glaser roku 1837 v Praze časopis „Ost und West", z jehož názvu již tendence jeho vysvitala, a který přede vším jiným pilně si všímal literatury české. Také v Němcích psáno o Češích a jejich snahách, jak ve zvláštních brožurkách, tak i v časopisech (jmenovitě v „Augsburger Allgemeine Zeitung"), ale ve smyslu jim rozhodně nepříznivém, při čemž nescházelo lží a nadávek, zuřivým Slovanožroutům odjakživa oblíbených. Sotva že „Augsb. Allg. Ztg." jednou za dlouhý čas dopřála místa nějaké krotké obraně s naší strany. *)

---

národ náš budu pracovati moci!' Totéž psal Šafařík tou dobou ještě jadrněji a rovně srdečně J. Jungmannovi. A v skutku již 6. listopadu 1832 mohl Palacký příteli oznámiti, že podpisem několika pánů bezejmenných pojištěn mu na pět let důchod prozatím 350 zl. ročně, s tou jedinou výminkou, by už napotom psal *jenom po česku*. Ovšem nedověděl se Šafařík nikdy, že tito pánové byli jeho vlastní nejbližší přátelé: Jungmann, Palacký, Presl a j., kteří měsíčními příspěvky pod pokladnictvím Palackého velikého přítele svého druhé — či ať lépe díme první a původní jeho vlasti zachovali! Tak národ náš vždy od kořene sám sobě pomáhal. Dne 16. února 1833 mohl Palacký oznámiti, že počet účastníkův devět a výnos podpisky ročně 480 zl. obnáší. V témže listu píše šlechetný Jungmann tato krásná, srdcejemná slova: ‚Již tedy s Bohem vykořeňte strom ten ušlechtilého života svého z půdy nevděčné a přesadte jej v náš ne sice ráj, ale také dobrý kraj, kdež dábůh silnější kořene požene a líbezně se rozvětví. S Vámi, naději se, nová hvězda literatuře naší zasvitá, jejíž světlo utěšené dej mi Bůh spatřiti, pak jako Simeon dny své poslední blažiti budu!' Dne 11. dubna 1833 vyjel Šafařík z Nového Sadu, s chotí, dvěma dítkama a šlechetnou tehyní, a dojel 4. máje do Prahy."

*) Články takové psávali jmenovitě Vocel a hrabě Eugen Černín.

Nejvíce všímali sobě zkvétající literatury české ostatní slovanští národové, u kterých též počala se ujímati idea vzájemnosti vyšlá od Čechů. V první řadě tu třeba jmenovati mladé Rusy, kandidáty slovanské historie a filologie, posílané od vlády do Prahy, kde působením dříve Dobrovského a později Šafaříka bylo se utvořilo jakési ohnisko slovanských studií. Z Rusů, kteří v letech třicátých a čtyřicátých Prahu navštívili a z části po delší čas tam pomeškali, skvějí se nad jiné slovutná jmena *Pagodin*, *Bodjanský*, *Sresněvský* a *Grigorovič*, na jichž obcování se známými vlastenci policie pilný pozor měla, číníc sobě zbytečné starosti, neboť styky tyto byly velmi nevinné. Z ostatních Slovanů, navštěvujících Prahu s účelem seznání příbuzného národu a vejíti s ním v bližší svazky, nejčetnější byli Jihoslované. Z těch na místě prvním sluší jmenovati Ludevita *Gaje*, který několikráte do Prahy zavítav zjevem svým opravdově aristokratickým, uhlazeným a důstojným chováním, neobyčejným vzdělaností a bystrým duchem na každého, komu s ním stýkati se bylo, činil dojem nad míru vážný. Pozdější hosté jihoslovanští byli *Stanko Vraz* a mladý *Neradović*. Z Poláků, slovanskou vzájemnost nehrubě pěstujících, zasluhuje zmínku téměř jediný *Kucharski*, který několikráte navštívil Čechy, aby poznal zem i národ. Při té příležitosti nesmí však zapomenuto býti na Adama *Rosciszewského*, který, jakkoliv nikdy na své oči nespatřil Čechy, pěstoval literární vzájemnost s nimi v míře nejrozsáhlejší. Zahořev neobyčejnou láskou k jazyku a písemnictví českému horlivě interesoval se o jejich vývoj. Byv jeden z prvních zakladatelů Matice české věnoval zvláštní pozornost Museu českému, jemuž zasílal polské knihy v takové hojnosti, že dobrá polovice polských knih v musejní bibliotéce jest dar Rosciszewského. Taktéž kupoval skoro všecky knihy české, jež ukládal v bibliotéce ústavu Ossolińských. Muž ten, obracovav zřetel k literatuře a poměrům též jiných Slovanů, byl v tom ohledu mezi Poláky řídkým úkazem. Zajímavá jest jeho korespondence s Hankou, obsahující skoro 300 listův z let 1829—44, z níž viděti, s jakou horlivostí lnul k národu Če-

skému, neboť jej zajímaly i nejmenší podrobnosti tehdejšího duchovního života Českého. V jiném ohledu zajímavý Polák byl doktor lékařství *Gutt*, švagr pověstného polského proroka Towianského, který navštíviv Prahu roku 1836 o korunování císaře Ferdinanda pokoušel se o získání proselytů blouznivému učení o slovanském mesiáši, narozeném již z matky Češky, mezi mládeží českou, při čemž ovšem nepochodil. Nicméně s potěšením znamenal probuzování se národního ducha v lidu českém, i schvaloval upřímně snahy vlastenců, což i skutkem dokázal, osvědčiv sympatie své s nimi peněžitým darem věnovaným na jisté literární podniknutí, jemuž tím platně posloužil. V bližší vzájemnost s literaturou českou vcházeli Srbové lužičtí, berouce si z ní příklad i posilu pro vlastní snahy své. Mezi Lužičany studujícími v Praze, hlavně ve vendickém semináři, vyniká Jan Petr *Jordan*, jenž vydával později v Lipsku „Slavische Jahrbücher“ a ve Vídni politický list „Die Zukunft“. Častěji zavítávali do Prahy bratří Slováci, nejvíce protestantští bohoslovci na cestě své do Němec, aby tam, obyčejně v Hale, studovali theologii, anebo na zpáteční cestě odtud. Tak seznámili se čeští vlastenci osobně zejmena s oběma *Štúry*, *Hurbanem*, *Hodžou* a *Červenákem*. Roku pak 1838 pobyl v Praze co host nad jiné milý doktor lékařství *Jan Šafařík*, synovec slavného strýce, zemřelý roku 1876 v Bělehradě co člen senátu srbského.

Toto praktické provozování vzájemnosti slovanské mělo blahodárný účinek na vývoj a postup snah vlasteneckých, neboť povznášely ducha vřelé sympatie soukmenovcův a k vytrvalosti jej tužila myšlénka na osmdesát milionů Slovanů, kteří byly mocnou oporou národnímu ruchu slovanskému na západě. Nebylo probudilejšího Čecha, který by nebyl se zalíbením pěstoval myšlénku slovanskou; nebylo spisovatele českého, který by nebyl více neb méně znal literaturu všech ostatních národů slovanských; slavistika tvořila nezbytnou část vyšší vzdělanosti každého národovce. V těch dobách povstal nejeden přátelský svazek příbuzných duší různoslovanských, který měl trvalé následky nejenom pro celý život přátel,

nýbrž i pro vydatné fedrování zájmů jak společných tak i specificky českých. Také delší pobyt a působení jednotlivých Čechů mezi jinými Slovany (na př. Koubka a Zapa v Haliči, později Havlíčka v Rusku) přispívaly k rozšiřování u nás bližších známostí o nich.

Braly-li snahy české posilu od bratří jinoslovanských, tož neméně i ony samy působily dobrým příkladem na jiné kmenovce, jakož jmenovitě dle vzoru Matice české zakládány jsou i jinde podobné ústavy (Matice ilirská a Matice lužickosrbská). Tak v krátké době strom vzájemnosti slovanské bedlivě pěstovaný nesl přeutěšené ovoce.

V.

Český živel domáhá se platnosti v životě praktickém i společenském. Přednášky živnostníkům. Budeč. Opatrovna Hrádecká. Průmyslová jednota. České bály a besedy. Pražská policie. České spolky dělnické. Hrabě Josef Matiáš Thun.

Dlouho nemohla národní agitace česká obmezena zůstati na literaturu, musilať nevyhnutelně vystoupiti na jeviště veřejné, měla-li se dodělati výsledků makavých, zasahujících do samého života lidu. Přede vším ukazovala se potřeba, pěstovati hmotné zájmy obecenstva. Vhodnou přípravou k tomu bylo nastalé pilné vzdělávání přírodních věd v jazyku mateřském, které přenášeno nyní na praktickou půdu těžením z výsledků vědeckým zpytováním nabytých ve prospěch průmyslu.

Až dosavad mohl český živnostník nabyti technického vzdělání výhradně prostředkem němčiny; kdo nebyl mocen jazyka německého, odsouzen byl do smrti k podělkování a nádenničení při práci mechanické, na stupeň průmyslníka v pravém slova smyslu povznésti se nemoha. Tak nesmělo zůstati, neměl-li Čech na věky odsouzen zůstati k služebnosti a bídě ve své vlasti a Němec dělati pána a poručníka jeho. Nebylo dosti na duševním vymanění se z vlivu německého, působícího vychováním i celým veřejným životem dusivě na

národ náš; vymanění toto mělo se státi také v ohledu materiálním, čili jiným slovem: jednalo se *o emancipaci blahobytu z podmínky němectví.* Jenom národ požívající blahobytu pěstuje s prospěchem vyšší zájmy duševní, umí ceniti svobodu a chová v prsou onu vysokou uvědomělost, která jest matkou velikých činů národních. Tak *bývalo* druhdy v Čechách; aby pak časy tyto se vrátily, k tomu nesly se snahy všech upřímných vlastenců. Vedle šíření osvěty byla k tomu cíli jenom jediná cesta — cesta vedoucí k blahobytu.

Věk náš jest věk průmyslu, kde druh s druhem závodí v dobývání hmotných statků důmyslnějšími prostředky, jež béře z neustále nově odkrývaných účinků přírodních sil. *Přírodní vědy popularisovati*, *českého živnostníka průmyslně vzdělati*, stalo se tedy heslem několika mužů, kteří pochopili jak ducha času, tak i přední potřebu národu. A tu opět vidíme v čele šlechetného *Svatopluka Presla*, který svou „Technologií“ a „Časopisem technologickým“. vydávanými nákladem Průmyslové jednoty, roku 1833 do života vstouplé, v oboru tom první cestu klestil.*) V jeho šlépěje vstoupil předně Amerling, jehož „Průmyslový posel“ a nedělní přednášky o chemii v Klementině před četným posluchactvem nejvíce ze stavu řemeslníků těšily se z neobyčejného účastenství. Důvtipnější mezi mladými živnostníky českými pochopili v plné míře důležitost věci, i shromáždili brzy kolem sebe kruh soudruhů, žádostivých vyššího technického vzdělání, tak že utvořila se takořka zvláštní škola mladých řemeslníků českých, z níž vyšel nejeden vynikající průmyslník, jako Josef Branislav *Mencl*, *Paul* (jenž později stal se obětí politického pronásledování) a více jiných. Jmenovitě Mencl podal toho skvělý důkaz, seč jest řemeslník český co samouk, neboť z obyčej-

*) Mnohem starší c. k. Vlastenskohospodářská společnost vydávala také český časopis „Poučné a zábavné listy pro polní hospodáře a řemeslníky v Čechách“, ale ten byl v ohledu meritorním i formálním nad míru chatrný, neboť byl pouhým překladem časopisu německého od téže společnosti vydávaného, a překladatel jeho byl Štěpánek již od nás zmíněný, který nerozuměl ani věci ani jazyku. Vina byla na tehdejším sekretáři společnosti, rytíři Matěji Kalinovi z Jäthensteina, jemuž scházel pravý smysl pro věc.

ného klempíře bez vyššího školního vzdělání povznesl se na znamenitého kovolijce, jehož jmeno bylo chvalně známo i za hranicemi vlasti, ano zkoušel se také ne nešťastně co spisovatel.*) Příkladu Amerlingova následoval *Kodym* svými „Zábavami nedělními", které došly všeobecné obliby a valného rozšíření. Pomalu i jiní rozmnožovali populárně naučnou a technickou literaturu, která čím dále tím širší půdy v národě nacházela.

Zde musí býti zpomenuto podniku, začatého s vysokými zámysly, ale s malou rozvahou, a svědčícího o sanguinickém přeceňování vlastních sil. Míním zde pověstnou „Budeč", která měla býti rozsáhlým ústavem vyučovacím a zároveň vzdělavacím pro učitelstvo, jakýmsi druhem pansofea, a na jehož nákladnou stavbu v Žitnobranské ulici odvážil se Amerling okolo roku 1840 bez dostatečných prostředků. Jakkoli muž ten s nejvyšším napnutím svých mravních i duševních sil a všelikým jen možným spůsobem myšlénku tu provésti usiloval, nemohlo podniknutí to pro ohromnost svého rozměru při dosavadních silách národu našeho dojíti úspěchu. Z nesnází jemu z toho vzniklých Amerling jen stěží vybředl, a nedostavěná budova obrácena jest v dům činžovní.

Naproti tomu výborně se dařilo jinému podniku paedagogickému, méně vysoko toužícímu a jenom ve skrovných mezech působícímu, ale nekonečně praktičtějšímu, vzorné opatrovně malých dítek na Hrádku. Ústav ten pod správou výtečného učitele Jana Svobody, který na něm celé desetiletí (1832—1842) blahoplodně působil, daleko široko byl rozhlášen, ano nacházelo se v něm, což tehdáž bezpříkladné bylo, i rozličné nářadí tělocvičné. Spis Svobodův „Školka" (1839) o zařízení podobných ústavů, přeložen jest do polštiny a dánštiny, a profesor Müller vyjádřil se o něm v „Bohemil", že stojí na výši nejznamenitějších paedagogických

*) Jiný příklad samouka řemeslníka, který však náleží starší době a jinému kruhu, byl Strakonický trubláč *Plánek*, přítel Čelakovského, o kterémžto zajímavém muži podal jsem širších zpráv ve svých „Zpomínkách a úvahách starého vlastence".

spisů německých. Ubohý Svoboda nasadil zdraví své v horlivé službě svého povolání, a jmenování své za hlavního učitele u sv. Mikuláše na Malé straně přežil jen o dvě léta.

Již svrchu zmínili jsme se o *Průmyslové jednotě* jakožto spolku nově povstalém, který v činnost svou zahrnoval i technické vzdělávání českých živnostníků prostředkem přiměřených spisů populárních. Jednota sice hned při založení svém osvědčila se co spolek *český*, přijavši za pečeť českého lva s nápisem *českým*, ale literární působení její bylo od samého začátku, což ani jinak býti nemohlo, obojazyčné (jazyk jednací byl výhradně německý, poněvadž mnoho členů česky neumělo), a v krátce působením rozhodných Němcův a nepříznivců živlu českého v lůně i v ředitelstvu jejím, hraběte Fridricha Dejma, barona Kristiana Kotze, Riedla, Kreutzberga, Anthona a jiných, zavládl v jednotě směr čistě německý, jak samo sebou se rozumí, ve prospěch velikého průmyslu a na újmu malým řemeslům, což mělo za následek nedostatek účastenství právě těch tříd, pro které jednota založena byla. Neměl-li spolek tím způsobem v činnosti své ochromen býti, musily se stanovy přiměřeně změniti a zejmena snížiti roční příspěvek členů, aby také živnostníkům méně zámožným usnadněno bylo přistupování k jednotě. Stalo se to roku 1842, a výsledek byl překvapující. Počet členů vzrůstal každým rokem, a jmenovitě přistupovali vedle četných živnostníků českých i horlivější vlastenci, tak že česká strana v jednotě značně jsouc sesílena s prospěchem podniknouti mohla boj proti dosavadní převaze živlu německého. Tu staly se hlavně měsíční a týdenní schůze členů jakýmsi cvičištěm parlamentárním, v kteréžto škole mnozí později výmluvností proslulí řečníci veřejně první ostruhy sobě zasloužili. Zde ponejprv snahy národovců českých v praktickém životě u veřejnost vystupovaly, jevíce se hlavně v ujímání se zájmů malých živnostníků naproti velikému průmyslu. Všemožně usilováno o to, aby českému řemeslníku poskytnuta byla příležitost k technickému se vzdělání. V popředí byla tu agitace pro založení *průmyslové školy české*, na kterou po

celé vlasti i v cizině sbírány a obětovně poskytovány příspěvky. Tu péči osvícených vlastenců o zlepšení jich stavu vděčně uznávala třída dělnická, a poznávajíc, že vlastenectví má ovšem i stránku praktickou, čím dále tím více lnula k věci národní, a tím způsobem šířila se národní uvědomělost i v kruzích až dosud v ohledu tom valně pozadu zůstavších.

Stejnou měrou, jakou se jazyk český domáhal práva svého v životě praktickém, hledal sobě přístupu také do vyšší společnosti. V tom ohledu pověstnými se staly tak zvané *české bály*, k nimž zavdala první podnět soukromá taneční zábava, uspořádaná v Kajetánském domě tamější ochotnickou divadelní společností. Sešla se společnost vybraná, vedle veškerého mladého světa vlastenského přítomni byli též někteří přednější starší spisovatelé, a ples úplně se vydařil. To dodalo některým mladším vlastencům chuti a odvahy k uspořádání podobné zábavy veřejné, kterouž by česká konversace uvedena byla co rovnoprávná s německou také do salonu, a první tak zvaný český bál dával se za příštího masopustu v sále konviktském. Pokus ten, jenž se strany protivné potkal se s mnohým úsměškem, měl skvělý výsledek, a již druhý český bál dával se v místnostech Žofínských.

Tyto bály, jichž hlavní pořadatelé byli Tyl, Rieger, který tehdáž co mladý právník ponejprv do veřejnosti vystupoval, Pichl, Pravoslav Trojan a jiní, solidností a elegancí svou brzo se octly v popředí nejskvělejších plesů Pražských, vstupní lístek do nich byl předmětem ctižádosti všech dám, které se počítaly k modnímu světu, a veliké bylo pohoršení, které dal profesor Koubek, když lístek svůj přepustil vůbec známému vlásenkáři Kapičkovi, který pak s hanbou vyveden ze sálu. Na těchto českých bálech representována byla i aristokracie i vyšší bureaukracie, a český živel byl tím alespoň formálně zbaven svého dosavadního helotství. Skvělý úspěch českých bálů vedl k pořádání českých tanečních besed v letě, jakož i kostumovaných merend pro užší kruhy vlastenecké, kteréžto zábavy dařily se tak výborně, že daly podnět ku podobným

slovanským plesům a besedám ve Vídni, které shromažďovaly vybranou společnost vyšších stavů, kde zastoupeno bylo vše co se hlásilo k Slovanstvu, jmenovitě ve světě učeném a diplomatickém, ba ani representace panovnické rodiny nescházela.

V příčině českých bálů velmi směšnou úlohu hrála Pražská policie za městského hejtmana Mutha zapovídáním pouze českého jich ohlašování na rozích. Podivu hodna byla indolence vlády naproti národu, který tak hlučně se hlásil k životu. Nemohouc odhodlati se v čas ku přiměřeným koncesím trpěla, že nemotorná policie nepřestala drážditi jej malicherným týráním. Tomu vzrůstající sebevědomí národní mužně se postavilo na odpor, což mělo za následek, že policejní orgány tomu nezvyklé úplně ztratily hlavu a staly se předmětem veřejného posměchu. Byl svrchovaný čas, že vláda roku 1845 odstranivši z Prahy neschopného Mutha postavila na jeho místo v čelo policejního ředitelství hraběte Morice Dejma, který měl tolik rozumu, že slušnou tolerancí zavedl mezi stranou národní a policií jakýsi snesitelný modus vivendi.

Mezi tím, co čeština připuštěna do salonu, nabývaly snahy vlastenecké, jak o tom již svrchu zmíněno, vždy širší půdy také v nejnižších vrstvách lidu. Umravňující účinek idey národní spatřoval se i při dělnictvu českém, které zanechávajíc pomalu pitek a hlučného hýření shromažďovalo se v tak zvaných *českých spolcích*, jakých jmenovitě v Praze povstal hojný počet, k zábavám ušlechtilejším. Obyčejně měl takový spolek zvláštní svou místnost v některém hostinci, kdež údové jeho se bavili zpěvem, deklamováním, předčítáním a vzdělavatelným přátelským hovorem. Kdo pronesl slovo německé, musil dát malou peněžitou pokutu, obyčejně krejcar, a peníze tak nastřádané obrátily se k nějakému šlechetnému účelu, ku př. na prumyslovou školu, na zakoupení užitečných knih pro spolek, anebo k ušlechtilé nějaké zábavě: plesu, besedě, společnému výletu a t. d. Nyní bychom se smáli takovým dětinským věcem, ale svého času měly ony plné oprávnění, a tyto „české spolky“ vychovaly nám jádro národně

uvědomělého lidu, bez něhož by roku 1848 političtí vůdcové národu byli bývali veliteli bez vojska.

Již nedalo se více tajiti, že národ Český nedá se umořiti žádnými násilnými prostředky, nýbrž že pevně odhodlán jest dobyti sobě místa mezi národy kulturními jemu náležejícího. Ta myšlénka nemálo protivila se zarytým nepříznivcům jeho, i byla v přímém odporu s dosavadním předsudkem proti všemu, co jest slovanského a jmenovitě českého. Umlčeti se věc nedala, i šlo tedy o to, aby nevyhnutelné uznání národu Českého jakožto rovnoprávného s jinými stalo se jakýmsi slušným spůsobem. V té příčině učinil se prostředníkem muž mezi českou šlechtou vysoko vynikající, který nejedním skutkem již byl osvědčil vřelé sympatie s národem Českým. Byl to hrabě Josef Matiáš Thun, německý překladatel Kralodvorského rukopisu, kterýžto překlad vyšel roku 1845 ve skvostném vydání s úvodem od Palackého a Šafaříka. Týž kavalír, v úmyslu, aby vyvrátil předsudek proti Čechům panující, vydal téhož roku brošurku „Der Slavismus in Böhmen“, v níž ujímal se národu Českého z ohledů čistě humanitních. Možná, že to pan hrabě myslil dobře, ale nastrojil to velmi nejapně. Z celého spisku toho vane jakási aristokratická protekce nižšího plemene, na vlas podobná oné, s jakou se člověk z pouhé útrpnosti ujímá trýzněných zvířat. Ano hrabě neostýchal se vysloviti, že Čecha neuznává za tak „bildungsfähig“ jako Němce, a prosil takořka za milosrdenství pro nás.

Taková urážka nemohla býti mlčky snešena, i vyšla proti Thunově brošurce jiná v Lipsku „Worte eines Čechen“, která v rozhorlení zamítala všeliké milosrdenství pro nás a žádala pouze spravedlnost, spolu pak postavení Čechů v Rakouské říši a jich politické smýšlení vyslovovala právě tak, jak se v roce 1848 a dále osvědčilo. Brošurka tato, psána s jakýmsi vzlętem a s pevnou rozhodností, učinila dosti značnou sensaci, a jakkoli původce její dobře znám byl politickému úřadu a snadno mohl k zodpovídání býti potahován, že dal něco

bez rakouské censury v cizině tisknouti, neměl z toho ani nejmenšího opletání.

Od té doby již nikdo nepovolaný se neopovážil žádat za milost pro nás. Hrabě Josef Matiáš Thun pak dokázal roku 1848, jakého byl ducha, když jsa členem Národního výboru ulekl se nastávajících bouří, vzdal se podaného mu předsednictví Slovanského sjezdu a odjel navždy z vlasti, kde nelze mu bylo povznésti se za politického vůdce, po kterémž postavení ctižádost jeho toužila, jakého však nedostává se obojetníkům. Jmenován později dědičným členem panské sněmovny říšské rady a stav se tajným radou, hlasoval napotom co nejoddaněji s centralisty.

VI.

Další rozvoj literatury. Vzrůstající odbyt knih. Vesna. Časopisectví. Novelistika. Tyl, Jindřich Marek, Chocholoušek. Havlíček. Božena Němcová. Židovští vlastenci. Roskol Slováků. Pravopis skladný. Rozšířenost národního vědomí.

Zatím činila literatura pokroky vždy utěšenější, chut ke čtení šířila se v národu spůsobem překvapujícím a odbyt českých knih každým rokem vzrůstal výše. Tak jmenovitě spisů vydávaných *Dědictvím Svatojanským* (založeným od Hanikýře) tisklo se až po 10.000 exemplářích, což ovšem přičísti dlužno hlavně horlivé agitací duchovenstva; avšak i jiné populární spisy měly odbyt před tím nebývalý. Za příklad složiž můj „Prostonárodní dějepis České země“, jehož rozebralo se 3000 výtisků.

Velikou převahou zaplavován byl trh literární beletristikou, jíž přirůstalo vždy nových pracovníků. Ti vedle Tylových „Květů“ zkoušeli křídla svá v almanachu „Vesně“, jehož vyšly u Pospíšila tři ročníky redakcí *Tupého* (Jablonského).

Mimo „Květy“, jedním časem (r. 1836) od Tyla zanedbávané ba na čas opuštěné, v kteréž době (1837—40) redigoval je bedlivě a obezřele *Jaroslav Pospíšil*, vyskytovaly se

ještě jiné periodické spisy, z nichž uvádíme zejmena „Dennici“ a „Vlastimila“, pěstující ušlechtilou zábavu s prospěšným poučením spojenou, až po smrti Štěpánkově obdržely „Květy“ podruhé soka ve „Včele“ za Klučáka a Štorcha omladlé. Ale r. 1841 Tyl uvázal se nanovo v redakci „Květů“, kterou pak vedl až do konce roku 1845 při mnohém jiném zaneprázdnění svém. V letech 1846 a 1847 byly „Květy“ pod mou redakcí, vycházejíce v posledních letech třikrát za týden. Roku 1846 počal nákladem Haasovců vycházeti nový ilustrovaný měsíčník „Poutník“ se směrem země- a národopisným pod redakcí *Zapovou*. Zvýšená čilost, jevící se v časopisectvu českém, vztahovala se i na „Musejník“, jehož redaktory stali se po Palackém roku 1838 *Šafařík* a roku 1843 *Vocel*. Již roku 1842 musil časopis ten pro přibývající hojnost látky rozšířiti objem svůj, roku 1846 vycházel šestkrát za rok, roku pak 1847 proměnil se dokonce v měsíčník. Církevní zájmy nabyly vedle „Časopisu pro katolické duchovenstvo“ nového orgánu v „Blahověstu“, jejž rokem 1847 počal vydávati kněz *Václav Štulc*.

Kdežto účelem naším není, vypočítávati zevrubně všecky pozoruhodnější literární zjevy, nýbrž úplně nám postačí poukázati na takové z nich, které buď významem neb důležitostí nad jiné vynikají, můžeme zvláště při literatuře vědecké, určené jenom pro užší kruh obecenstva, přestati směle na uvedení Palackého „Archivu českého“, Šafaříkova „Slovanského národopisu“ a Preslových dalších prací přírodovědeckých. Nezůstávali pak tito přední korifeové vědy české osamělými pracovníky ve svých oborech, kolem nich kupily se statné, obzvláště mladší síly: Smetana, Tomek, Erben, Václav Staněk, Amerling, Kodym a jiní. Zásluhy těchto pěstovatelů vědy ceniti se musí tím výše, čím nepříznivější byla doba pro jejich snahy, které se nemohly nadíti žádné odměny hmotné, ba jichž i objektivní úspěch zůstával vždy velmi problematický.

V novelistice panoval po nějaký čas *Tyl* bez soka, sepsav vedle svých redaktorských prací a divadelního zaměst-

nání množství větších i menších povídek jak do rozličných časopisů, tak též o sobě vydaných. Teprv roku 1844 vystoupil u veřejnost nový romanopisec český, nadaný a plodný *Chocholoušek*, jehož první povídka „Templáři v Čechách" spůsobila vším právem sensaci. Po Templářích následovaly pak rychle po sobě povídky jiné, jimiž takořka úprkem dobyl si přízně obecenstva. Též *Jindřich Marek* obnovil zdárně činnost svou na poli románu, které vůbec nalézalo čím dále tím více pilných vzdělavatelů.

Zatím Tyl, sveden dosavadním úspěchem svým co buditel ducha vlasteneckého, upadal v manýru, která jej posléze výhradně opanovala. Opustiv ve svých románech a povídkách půdu historickou, druhdy tak zdárně pěstovanou, liboval sobě klásti děj sice do našich dob a do naší vlasti, ale často do poměrů se skutečností naprosto se nesrovnávajících, tak že podával obrazy ze života pouze ideálního. Tuto vadu pak zakrýval Tyl tendencí vlasteneckou s okázalostí na jevo dávanou, čímž trefoval do noty panujícímu tehdáž sentimentálnímu vlastenčení v takové míře, že tyto nepřirozené výrostky jednostranného směru ceněny výše nad jeho skutečně pěkné a zdařilé povídky historické, k čemuž nemálo přičiňoval se skvělý, lehký a uhlazený jeho sloh. V naznačené manýře držen byl i dvousvazkový román jeho „Poslední Čech", za nějž obdržel Tyl od Matice české cenu.

Nescházelo jednotlivých kritických hlasů, které vším právem vyčítaly Tylovi koketování s vlastenectvím,*) ale teprv mladému, nedávno na pole veřejnosti vystoupivšímu nováčku ve spisovatelství zůstaveno bylo títi do živého a odsouditi naprosto nezdravý směr plačtivého vlastenčení. Mladík ten byl *Karel Havlíček*, navrátivší se před nedávnem z Ruska, kde byl po několik let co vychovatel meškal, a s bujarostí někdy až nezbednou jal se vystupovati na poli literárním. V něm, jenž v cizině se byl naučil pohlížeti na svět okem střízlivým, praktickým, pohnula se žluč, i napsal do „České

*) Toto bylo někdy až příliš křiklavé, jako na příklad název jeho sbírky povídek „Kusy mého srdce".

Včely“ (1845) svou pověstnou, bezohlednou, ale zdravou recensi o „Posledním Čechu“, v níž mezi jiným pravil: „Nám začíná již býti nanic z těch neustálých řečí o vlastenectví, o vlastencích a vlastenkách, kterými nás veršem i prosou naši spisovatelé, a nejvíce Tyl, již drahně let nemilosrdně pronásledují. Byl by již čas, aby nám to naše vlastenčení ráčilo konečně z úst vjeti do rukou a do těla, abychom totiž více z lásky pro svůj národ jednali, než o té lásce mluvili; neboť pro samé povzbuzování k vlastenectví zapomínáme na vzdělávání národu. Kdybychom čas a práci, které nakládáme na přemlouvání lidu našeho, aby místo lepších cizích spisů čítal z vlastenectví naše špatnější — kdybychom, pravím, ten čas a tu práci vynaložili raději na to, aby byly naše spisy lepší než cizí, moudřeji a prospěšněji bychom jednali. Já ale, co se mého osobního mínění týče, jsem přesvědčen, že jest snadněji a veseleji za vlast umříti, než to množství jednotvárných spisů o vlastenectví přečísti.“ Mdlou odpovědí na ostrou kritiku Tyl ještě více si uškodil, i byl od Havlíčka odbyt ještě nešetrněji než dříve. „Poslední Čech“ byl také poslední Tylův plod toho druhu, a jakkoli veliké bylo s počátku pohoršení v jistých kruzích z takovéto „drzosti zcela mladého člověka“, jenž dovoluje si zlehčovati „tak zasloužilého staršího spisovatele“, vzala nicméně moda sentimentálního vlastenectví brzy za své, jakmile toto přestalo býti representováno v literatuře.

Havlíček objevil se tehdáž v literatuře české co pravá štika v rybníce, zamíchav blahočinně stojatou vodou i jejími obyvateli. Vtipu jeho nic nebylo svatého, žádná slabá stránka národního života nezůstala od něho nepovšimnuta, žádný jeho dobrý nápad nevytištěn. Ale jakkoli při tom nejednou zajížděl přes meze opatrností a zvyklou slušností kázané, proto přece všecky ty jeho skoky měly ráz více nezbedné rozpustilosti, nežli nějakého zlého úmyslu.

Tyl pak po své literární porážce jal se obraceti činnost svou hlavně k divadlu, obohacoval český repertoir kusy původními, přeloženými i volně vzdělanými, hrál v Praze i po-

hostinsku na venkově, ale dlouho nevydržel bez tendenčního literárního působení. Roku 1846, po odstoupení svém od redakce „Květů", od něho v poslední době úplně zanedbaných, založil nový svazečkový spis „Posel z Prahy" obsahu užitečného a zábavného, v němž nastoupil pravou, praktickou cestu vzdělávání lidu, podav tím důkaz, že uplně vyléčen byl ze zcestného poblouděni, sháněti se lacinými efekty po oblíbenosti u citupIných duší vlasteneckých. Byl to spis, který se vskutku může považovati za vzor prostonárodního spisování, i získal sobě v krátce veliké obliby, v plné míře zasloužené.

V tom čase vystoupila na českém obzoru literárním nová hvězda, která brzy měla se skvíti jasnou září; byla to *Božena Němcová*, tvůrkyně nevyrovnané „Babičky". S počátku byly to jen drobné básně, jež ukládala do „Květů" a do „Včely", ale roku 1845 vystoupila již samostatně s „Národními báchorkami a pověstmi", pak s přepěknými „Obrazy z okolí Domažlického" ve Květech. V těchto literárních prvotinách mladé paničky znáti bylo rozhodný talent poetický, i vanula z nich tak vřelá láska k národu, že přijaty byly velmi sympaticky; nad míru pak milý osobní zjev básnířky učinil ji pravým miláčkem vlasteneckých kruhů a rodin, které vším právem kladly v ni veliké naděje. Byla to první dáma v českém cechu spisovatelském (neboť nemůžeme do něho počítati Marii Čackou, v ten čas již umlklou, pouze pro několik pěkných básniček), a tím samým již úkaz velezajímavý, avšak mnohem znamenitější pro vzácnou zpanilost, jakou dýchaly plody jejího ducha. Což divu, že nastala doba, ve které Božena Němcová byla mezi vlastenským obecenstvem v modě?

Tou dobou začala idea českého vlastenectví pronikati pomalu též do kruhů, kde tak snadno neujímá se nějaká myšlénka, není-li s ní spojena vyhlídka na hmotný prospěch, a v tom ohledu musil zjev takový považován býti za šťastné znamení budoucího úspěchu národních snah. Ty totiž nacházely od nějakého času netušených sympatií mezi mladou generací židovskou, a mnohý syn vyvoleného lidu hlásil se horlivě k národnosti české. Tehdáž psal Moric Hartmann své

čarovné „Böhmische Elegien“ a pověstné písně „Schwert und Kelch“. Jeden z nejčinnějších podněcovatelů tohoto ruchu mezi mládeží izraelitskou byl Václav Nebeský, toho času ve Vídni žijící, kde důvěrně obcoval jmenovitě s Davidem Kuhem a Siegfriedem Kapperem. Kuh tehdáž činil mezi souvěrci svými v žurnalistice německé horlivou propagandu pro Slovany a jmenovitě Čechy, Kapper a Ludvík Frankl skládali české verše, ano roku 1847 vyšly ve Vídni pod názvem „*Tefiloth Israel*, modlitby Israelitův z hebrejštiny do češtiny přeložené“, v kterémžto spise vedle rozličných sil židovských měl účastenství také náš Kalina. Podobalo se již tehdáž k tomu, jakoby se u nás mělo tvořiti jakési Čechožidovští, kterážto myšlénka teprv za nejnovější doby nalezla částečného vtělení v akademickém spolku českých Židů. Toto přihlašování se Židů k národnosti české vřele vítáno bylo ve mnohých kruzích vlasteneckých jakožto nový přírostek statných sil, a to tím vřeleji, an mezi národy Českým a Židovským panovala jakási podobnost nezaslouženého osudu — stejná utlačenost a povrženost, která byla spůsobilá utvořiti z nich přirozené spojence.

Ale s druhé strany zdvihla se nevčasná a nedůstojná oposice, odmítající příkře všeliký spolek se Židy, z čehož povstala neutěšená polemika ve veřejných listech. V čele oposice té stál Havlíček, který nešetrným úšklebkem na Kapperovy „České listy“ *) zastavil tohoto po dlouhý čas na cestě zdárně nastoupené. Že ostatně nedůvěra v upřímnost židovskou nebyla zcela nedůvodná, dokázal čas: Hartmann a Kuh, zapřevše své dřívější smýšlení, stali se roku 1848 zuřivými nepřáteli českých krajanů svých, Franklova česká Musa umlkla navždy, a jenom Siegfried Kapper, povaha čistě ideální, ani trpkou zkušeností ve směru nastoupeném nezmýlen, vrátil se po letech zase na český Parnas, aby se stal jednou z předních ozdob jeho.

*) „Česká Včela“ na rok 1846, č. 89, 92 a 93. Proti tomu odpověď Štorchova ve „Květech“ na týž rok č. 153 a 154.

Tato doba přátelení se Židů se živlem českým, ač neměla žádných rozhodných následků, tvoří nicméně zajímavou a významnou episodu v dějinách našich národních snah.

Tuto jest místo zmíniti se o politování hodném rozkolu v národu našem, jenž ovšem byl na újmu celku drobením jeho sil, ale mnohem více na škodu rozkolníkům samým, kteří zaslepeni bludem hledali ve svém odštěpení spásu pro sebe. Každý snadno uhodne, že míním neblahé pokusy *Slováků* o utvoření sobě zvláštního spisovního jazyka a založení své vlastní slovenské literatury.

Po mnohá století zahrnoval v sobě obvod jazyka a literatury české, čili, smíme-li užiti nového slova *úřečí české*, také bratrský kmen Slováků v Uhřích, kteří ač politicky od Čechů odděleni, nicméně spojeni s nimi byli mnohými svazky duševními, zvykli jsouce míti zření své ku Praze jakožto kulturnímu svému středu. Na vysokých školách Pražských od samého jich založení nabývala četná mládež slovenská vyššího vzdělání a často i zaopatření,*) v XVI. a XVII. století čítala literatura česká mezi Slováky zdárné pěstovatele (připomínáme tu jenom Nudožerina), ano po bitvě Bělohorské, když v samých Čechách téměř umlkla, nalezla v četných vystěhovalcích pohostinského útulku na Slovensku, kde po celý čas nejhlubšího klesnutí národu celá řada spisovatelů více méně schopných udržovala vždy jakousi souvislost mezi minulou „klasickou“ a nastávající moderní dobou literatury české.

Tu najednou ku konci XVIII. století část katolických Slováků návodem hlavně *Bernolákovým*, odtrhnuvši se od spisovního jazyka českého, povýšila za slovenský jazyk spisovní podnářečí trnavské, po původci rozkolu *bernoláčinou* nazvané. Hlavní podporou toho rozkolu byl *Jan Hollý*, slovutný básník, ale podniknutí toto nemohlo se nadíti všeobecného

*) Zajímavou charakteristiku Slováků tehdáž na universitě Pražské studujících podává rektor její mistr Martin Bacháček v dopise ze dne 13. dubna 1602 k Havlovi Slanskému, děkanu Mladoboleslavskému (Čas. mus. na rok 1845, str. 611 a 612). Charakteristika ta vybízí bezděčně ku porovnání jí s novověkými zkušenostmi.

rozšíření, neboť nebylo naděje, aby všickni Slováci, rozptýlení po četných stolicích a užívající v každé jiného a jiného, na mnoze od ostatních dosti značně se různícího podnářečí, přijali podnářečí trnavské za jazyk spisovní. A skutečně byl odpor proti bernolačině, obzvláště se strany protestantské, tak mocný, že celá věc pomalu začala zanikati.

Tu však vystoupil roku 1845 *Ludevít Štúr* s novým jazykem spisovním, vzatým z podnářečí prostředních stolic slovenských, o němž se domníval, že zachovalo se nejlépe ve své ryzosti slovanské, i jal se pěstovati je v novinách i jiných spisech. Z toho strhla se veliká bouře po celém Slovensku. Kdežto mnozí, obzvláště mladší Slováci, jako *Hurban*, *Hodža* a jiní, přidávali se na stranu Štúrovu, předstírajíce, že jediné tou cestou, když budou psáti v řeči lidu, dovedou sjednotiti všecky Slováky, jimž čeština jest nářečím cizím, k vydatnému odporu proti násilným snahám Maďarů o jich odnárodnění, vystoupili proti nim starší a rozvážlivější spisovatelé, Kollár, Šafařík, Palkovič, Záborský a jiní, dokazujíce, kterak to nářečí, které chtějí na spisovní jazyk pozdvihnouti, ještě méně jest ostatním Slovákům srozumitelné nežli čeština, která od dávných časů požívá na Slovensku vážnosti a úcty co jazyk posvátný, do něhož přeloženo jest svaté písmo a jímž všeobecně slovo boží se hlásá, a že odtrhnouce se od národu Českého pozbudou mocné podpory jeho proti zuřivosti maďarské a tak oslabeni a sami sobě zůstaveni nevyhnutelně budou musit podlehnout v boji nerovném.

Povstaly z toho dlouhé a prudké hádky, v kterých nanovo se osvědčila neblahá slovanská svárlivost a hašteřivost, i když zkázou hrozící nebezpečenství nutně velí sjednotiti všecky síly. Tehdy Matice česká, těžce nesouc snahy novotářů, čelících k seslabení jak Čechů tak i Slováků, sebrala a vydala roku 1846 „Hlasy o potřebě spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky“, v kterémžto díle podány jsou úsudky čelných národovců slovenských, moravských i českých, dokládajících jednohlasně potřebu společného jazyka spisov-

ního. Položeni tu hlasové starších i novějších vlastenců slovenských a českých: Benediktiho z Nedožer, Komenského, Matěje Bela, Dobrovského, Tablice, Palkoviče, Palackého, Šafaříka, Kollára i jiných, z nichž jmenovitě Palacký důtklivými slovy zatracoval neblahý rozkol, pravě o novotářích: „Nezběhlí a nezkušení muži tito nastoupili cestu, která je i následovníky jejich přímo do propasti a záhuby vede.“ *) Ukazoval na příklad moudřejších Charvátů, kteří proto, že k vůli celku se odřekli domácích zvláštností v nářečí, jasnou mají před sebou budoucnost. **) Než všecko bylo marné, rozkolníci, nejsouce přístupni žádným důvodům rozumu ani zkušenosti, neustali od svého záhubného počínání.

Spor ten vysoce zajímal vlastenecké obecenstvo české, které jednosvorně odsuzovalo poblouzení Slováků, litujíc upřímně škody, jakou společná věc utrpí odpadlictvím sbratřeného kmene na tři miliony duší počítaného. Nescházelo však hlasů, které, želíce neméně takového rozštěpení sil, spatřovaly v něm větší škodu Slováků samých nežli Čechů. „Bude-li z nás Čechů málo bez Slováků, nebude bez Čechů ze Slováků nic“, voláno věštím hlasem Kasandřiným. Trpkost, která se národu Českého zmocnila proti Slovákům, byla všeobecná, ale nikdo povážlivější nesouhlasil s nedůstojným urážením Slováků od Havlíčka. —

Avšak i mezi Čechy samými obnoveny měly býti boje o písmenka, které vedly se dosti ostře, ač nikoli s tou jizlivostí jako druhdy mezi jotisty a ypsilonisty. Pravopis analogický, navržený Dobrovským a po porážce Nejedlého všeobecně zavedený, nebyl odstranil všecky nedostatky orthografie české, odklidiv jenom nejkřiklavější nedůslednosti, a již roku 1830 užil Čelakovský v druhém vydání svých básní pravopisu ještě dále v opravě pokročilého, klada *j* místo do-

*) Prorocká slova Palackého bohužel vyplnila se. Slováci, když po zmařeném i druhém pokuse se štúrovinou učinili po roce 1848 ještě pokus třetí s nářečím zvolenským, majíce v čele *Hattalu*, *Radlinského*, *Palarika* a *Viktorina*, zakusili nového nezdaru.

**) K témuž příkladu poukazoval roku 1860 biskup Strossmayer v listu Slovákům v příčině rozkolu jejich zaslaném.

savadního *g*, které ponecháno pro zvuk, jaký má v latině a němčině a který až dosud vyjadřován byl znamínkem *ǧ*; dále *í* místo *j* a *ou* místo *au*. Ale nová tato oprava neujala se hned, a sám Čelakovský vrátil se zase ku pravopisu analogickému, který provozoval vládu svou bez dalšího odporu až do roku 1842.

Toho roku však musejní Sbor pro vědecké vzdělání řeči a literatury české zavedl do spisů matičních *pravopis* nazvaný *skladným*, jímž dosavadní *g* nahraženo písmenem *j*, samo zůstanouc známkou pro zvuk dosavad literou *ǧ* naznačovaný, a na místě dosavadního *j* zavedeno *í*, kterážto proměna orthografická ihned téměř všeobecně jest přijata.

Ale radikálnějším reformatorům, v jichžto čele stáli *Hanka* a *Franta Šumavský*, ani skladný pravopis nečinil ještě dosti, neboť usilovali ještě o další opravu, aby místo *au* psalo se dle vyslovnosti v Čechách obvyklé *ou* a na místě širokého německého *w* úzké *v*, v čemž nalézali hojných následovníků. Tím Palacký, jenž pravopis skladný považoval za poslední koncesi, která v tom směru může býti učiněna, cítil se pohnuta osobně vystoupiti proti všem dalším reformám orthografickým článkem v Musejníku na rok 1846, nadepsaným: „Má-li pravopis český čím dále tím více se dokonaliti"; ale pohříchu neučinil toho s obvyklou sobě objektivností, a mdlé důvody jeho nedovedly zakryti jeho předpojatost. Článek ten vyvolal vážnou a důkladnou, zároveň však i rozhodnou odpověď Karla Štorcha ve „Květech" (1846, č. 150), kterou spor ten ukončení svého došel nepopíratelným vítězstvím nejnovější opravy.

Nicméně nalezli se přece dva redaktorové čeští, kteří, aby se Palackému zavděčili, honem sobě pospíšili v časopisech svých troubiti k ústupu, upustiti od zavedené v nich radikální reformy pravopisné a navrátiti se k samospasitelnému *au*. Byli to *Zap* v „Poutníku" a Havlíček ve „Včele", kteří dali tento příklad chabé nesamostatnosti, učinivše to proti lepšímu přesvědčení svému, čehož nejlepším důkazem

jest, že později, když nová hádka o slovíčka utuchla a jiné interesy do popředí vstoupily, opět i *ou* i *v* přijali.

Tímto zbytečným sporem o věc tak malichernou vyšly nemile na jevo dvě slabé stránky národní povahy české, na které jsme v úvodu svém k tomuto spisu ukazovali: jednak svéhlavé trvání na svém i v příčině nepatrné proti všeobecnému proudu, jednak lichometná podlízavost u vyhledávání přízně. Pomíjející slabosti odpouštějí se jen mužům skutečně velikým; na povahách nedosahujících k té výši zůstávají lpěti co nesmazatelné skvrny.

Ostatně Havlíček nemohl býti bez šrůtek a bojů, jež přirozená povaha jeho nepřestávala vyvolávati. Nejčastěji bylo to škádlení osobního rázu, někdy však tříbily se též rozcházející se náhledy o věcech vážných a podstatných, které až dosavad bývaly u nás předmětem více citu nežli přemýšlení, a v tom ohledu působily takové hádky na všechen spůsob blahočinně. K opravdovému však nepřátelství mezi odpornými stranami nepřišlo nikdy, a půtky tyto byly více závoděním vtipu nežli ostrým šermem zbraní břitkou. Kypící duch Havlíčkův potřeboval k vybouření svému takové areny, pokud nepřišla doba, v níž vysoce důležité otázky odvolaly jej od šprýmovného harcu na skutečné pole bitvy k mužnému zápasu za životní interesy národu, v němž osvědčil se tak statečným bojovníkem. Prozatím dodávaly tyto nekrvavé šrůtky žurnalistice české zvýšené živosti a pikantnosti.

Rozumí se samo sebou, že obecenstvo tím více bylo vábeno ke čtení časopisů, že otázky v těchto probírané byly také předmětem horlivého jich přetřesu ve společenském obcování, čímž i sama věc národní prospívala. Brzo nebylo třídy v obyvatelstvu, kam by nebylo proniklo vědomí národní, nebylo městečka na venkově, které by nebylo mělo svůj kruh vlastenců, odkud smýšlení jejich se šířilo dále; po celé zemi dávány zábavy vlastenecké: besedy, věnečky, plesy, divadelní představení, konány výlety k památným místům, Škroupova krásná píseň „Kde domov můj“ všude vesele zaznívala povětřím, i stala se pravou hymnou národní, již odpískávaly

kolovrátky a hrály co pochod hudební bandy nejenom ozbrojených sborů měšťanských, nýbrž i vojenské — při hlučném průvodu pouliční mládeže. Vše hýbalo se čilým životem, obzvláště pak ve studentstvu nastal nový mocnější ruch.

Vůči takovýmto projevům znova probuzené životní síly národu Českého musilo i veřejné mínění změniti své dosavadní chování, a útrpné krčení ramenou nad snahami vlasteneckými ustupovalo vždy spravedlivějšímu jich oceňování, ano připouštěna živlu národnímu i důležitost ve veřejném životě a on uznáván při očekávaných brzkých proměnách politických za činitele, s kterým se počítati musí. Jmenovitě šlechta obracela vždy větší pozornost k ruchu národnímu, což nezřídka mívalo i' následky praktické. Jednotliví šlechticové počali se pilně česky učiti, a také na statcích svých dávali v úřadování vždy větší průchod národnímu jazyku. *)

VII.

Špatný. Literární besedy. Řehor a Šmidinger. František Doucha. Divadlo, myšlénka na samostatné divadlo národní. Vlastenští skladatelé hudební, Škroup, Vašák, Jelen a Žofinská akademie. Vojenská akademie v Novém Městě za Vídní. Národní polemika. Repeal: Böckel, Ruppert, Arnold. Probouzení se měšťanstva: Dittrich, bratří Tylové, Arbeiter, Mňouček, Slavík. Kněz Krolmus. Založení Měšťanské besedy v Praze, kněz Arnold. Smrt Jungmannova. Morava. Slovensko, Kašpar Féjerpataky.

Potřebu jazyka českého vždy více uznávanou dosvědčovaly mezi jiným slovníky české, v této době hojněji se vyskytující. Vedle slovníka Šumavského již shora uvedeného vydali Konečný a Jordan menší slovníky česko-německé, které, jakkoli velmi nedokonalé, nicméně hojného nalezly odbytu. Tím časem počal i *Špatný* vyvinovati činnost svou u vydávání slovníků speciálních „Slovníkem hospodářsko-technickým“, kteréžto dílo neunavného samouka v plné míře došlo

*) Hrabě František Thun mladší již roku 1838 zapověděl poddaným na panství Peruckém podávati úřadu v potřebách svých spisy německé.

zaslouženého uznání. Vůbec literatura každým dnem se rozprostraňovala, zasahujíc neustále do nových a nových oborů.

Uprostřed let čtyřicátých jal se Šafařík shromažďovati u sebe občas některé z nadanějších mladších spisovatelů, v kterýchžto schůzích volně rokováno jest o poměrech literárních, posuzována nově vyšlá díla, ukazováno na naše potřeby a nedostatky, vyslovovány tužby a přání, činěny návrhy, rozdávány úlohy, čítány práce k vydání chystané, vymýšleny nové podniky, vůbec bráno v úvahu vše, cokoli mohlo prospěti zájmům literatury. V těch schůzích četl jsem první knihu svého „Prostonárodního dějepisu České země“, která se potkala s jednomyslnou pochvalou, a později udělena mně úloha, sepsati „Slovesnost“ v duchu modernějším, než byla zastaralá „Slovesnost“ Jungmannova.*)

Nepamatuji se již, kdy a proč sešlo s těchto, abych tak řekl, literárních besed u Šafaříka, ale brzy nastaly podobné schůzky u Riegra, bydlícího toho času na Koňském trhu. Tyto schůze bývaly vždy v neděli dopoledne, majíce ráz více kolegiální a důvěrnější nežli u Šafaříka.

Po zaniknutí také těchto schůzek, jichž trvání nebylo dlouhé, ale které bývaly dosti zajímavé, počal se užší kruh literárních přátel scházeti pravidelně v neděli dopoledne u Vocela, tehdáž redaktora Musejníka, ke společným hovorům a poradám. Tyto schůze přenešeny jsou až do roku 1848, kdež po událostech březnových vzaly na se barvu časovou, podajíce se proudu právě panujícímu.

Nelze tu mlčením pominouti osobu svého času v Praze vůbec známou, horlivého rozšiřovatele českých knih *Řehoře*, člověka postavy obrovské do výšky i šířky, poněkud trhlého, ale povahy ryzé a veskrz poctivé. Jsa původně právníkem

*) Tak povstal můj „Soustavní nástin Slovesnosti“, kterýžto spis od Matice české po vřelém schválení samého Jungmanna byl přijat, ale nechán ležet a přikročeno k druhému i třetímu vydání „Slovesnosti“ Jungmannovy. Následkem toho vzal jsem dílo své nazpět a vyhledal si jiného nakladatele. Rozhodovalať tenkráte ve sboru matičním neobmezená vůle Palackého.

věnoval se z lásky k dramatickému umění divadlu, ale duševní rozervanost svedla jej ku pokusu o samovraždu. Tělesně vyléčen nalezl i duševního klidu a žádoucí spokojenosti v působení vlasteneckém, zvoliv si za budoucí úkol života svého rozšířiti mezi lid stejný počet českých spisů, co jich někdy spálil pověstný Koniáš (dle pověsti 60.000). Ve vlastnosti své co soukromý agent měl k tomu hojnou příležitost, nose knih plné kapsy i podpaždí chodil celý den po Praze, všude známým i neznámým je vnucuje a nikterak se odbyti nedávaje. Nechával je i na dluh, a nesnadno bez pořízení odcházel. Dotíravost jeho pod rouškou jakési samorostlé přímosti byla neodolatelná. Ze známých nepropustil ho nikdo, aby mu nedal utržit, neznámým zas imponovalo hromotlucké jeho vystupování. Poctivý Řehoř zemřel někdy v pozdějších letech padesátých, a nepochybuji, že vykonal úkol svého života, jejž si byl sám zvolil.

Čím Řehoř byl v Praze, tím byl kněz *Šmidinger* na venkově. Muž ten, co do tělesnosti pravý opak Řehořův, vyzáblý a neustále pokašlávající, slouživ několik let u vojska, propuštěn byl z nedostatku zdraví, načež studoval theologii a byl roku 1834 za kněze vysvěcen. Že však neduh plicní nedovoloval mu věnovati se správě duchovní, stal se vychovatelem a kaplanem zámeckým nejprv u Antonína Veitha — slavného mecenáše českého a podnikatele Walhaly české, Slavína, pro nějž objednal více soch u Schwanthalera — pak u velkostatkáře Šafaříka v Těžovicích u Strakonic. Přilnuv záhy ještě za prvních studií svých celým srdcem k národu svému nezvolil, jako jiní vlastenečtí vzdělanci, dráhu literární ku pěstování jeho zájmů, nýbrž jal se bezprostředním způsobem osobně působiti ku probuzování ducha národního a horlivosti vlastenské. Jakmile mu to dovolovaly nezbytné povinnosti jeho úřadu, ihned vydal se na cesty, větším dílem pěšky, a jako pravý apoštol navštěvoval krajiny vzdálenější od života národního, aby tam probouzel dřímající. O vytrvalosti, ba houževnatosti, s jakou si při tom počínal, nesnadno si učiniti nějaké představení. Často bylo mu zakoušeti nej-

větších nepříjemností, avšak čím větší odpor, tím větší byla příčinlivost jeho, i nehýbal se s místa, až zvítězil.

Na takové cesty nevydával se bez hojné zásoby knih, zvláště matičních a spisův Dědictví Svatojanského, jichž míval plné kapsy, a co se do těch nevešlo, nosíval ve velikém deštníku svém. Nikdo těmto literárním ústavům nesehnal tolik členů, jako neunavný Šmidinger, jenž nevracel se z poutí svých, pokud neodbyl všecky knihy a nezískal osoby, kteréž si byl vyhlídl. Více než patnáct let obětoval takovému apoštolování, kteréž zdraví jeho tím více podkopalo. Ještě však, když nad samým hrobem se nacházel, nepřestával působiti vznešeným směrem svým, v posledním pak pořízení svém (zemřelť 1. února 1852) odkázal veškeré jmění své, 1000 zl. ve stříbře, Matici české. Proti tomu kšaftu, usilujíce o jeho zrušení, nastoupili pozůstalí jeho příbuzní právní cestu, kterážto pře, trvavši dlouhá léta, rozhodnuta jest konečně ve prospěch Matice, které tím přibylo 2000 zl. k základnímu jmění, neboť až na tu sumu byl vzrostl odkaz ustavičným přirážením ke kapitálu úroků a úroku z úroků.

Jiný kněz deficient, v horlivosti vlastenecké Šmidingrovi rovný, v působnosti neméně vydatné jeho pravý opak, zahájil stejnou dobou výtečnou činnost svou. Jest to František *Doucha*, druhý „tichý genius“ literatury české. Šmidinger co čilý agitator a Doucha co skromný, ale neunavný pracovník representují každý jinou stránku kněze vlastence, vzájemně se doplňujíce. Doucha, vysvěcen na kněžství roku 1834, již po čtyrech letech porušil si v obtížné správě duchovní navždy mluvní ústrojí své, i žije od těch dob střídavě dle ročního počasí v Praze a na venkově, posvětiv život svůj výhradně literatuře. V pozdějších letech dostal do pravé ruky tak zvanou křeč písařskou, pročež přinucen byl pracně naučit se psáti levou rukou. Doucha jest jeden z nejúčinlivějších spisovatelů českých, jemuž není cizí téměř žádný obor písemnictví. Jsa důkladně klasicky vzdělán zná se výborně v cizích jazycích (ovšem i v jiných nářečích slovanských), což osvědčil četnými překlady z latiny, italštiny, frančiny, angli-

činy a t. d., vyznačujícími se obzvláště věrností a ryzým, čistým slohem českým. Hlavní část jeho působení literárního co nejsvědomitějšího překladatele Shakespeara a nejoblíbenějšího spisovatele a básníka pro útlé dítky padá sice v dobu po roce 1848, avšak již dříve vynikl pracemi, které, i kdyby nic jiného nebyl vydal, pojistily by mu navždy čestné jmeno mezi spisovateli českými. Jsou to výtečné překlady Thomsonových „Počasí“ a Kempenského „Čtvera knih o následování Krista“. Mimo to podával Doucha slovníkářům českým Jungmannovi, Šumavskému, Špatnému, též Preslovi k Technologii vzácný, mnohdy přímo neocenitelný materiál z úst lidu vzatý, a mnohá nyní zobecnělá ryzá, trefná, žádnými jinými nenahraditelná slova teprv Douchou zavedena jsou netoliko do spisovního jazyka, nýbrž do obecné mluvy české. Doucha jest pravá pilná včela literatury české, snášející bohatou zásobu nejsladšího medu, a v tom ohledu nemá sobě rovně. Jsa jedním z nejstarších dosud žijících současníků národní naší palingenese zabývá se spisováním svých pamětí, o kterých přáti jest, aby je vydal ještě za živobytí svého.

S *divadlem českým* ani po Štěpánkově smrti neschylovaly se věci k lepšímu. Každý pachtýř stavovského divadla Pražského, které mělo výhradní právo k dávání dramatických představení, považoval české hry za dojnou krávu, kterou mohl živit pouhými odpadky divadla německého a která mu při tom všem hojně nahražovala schodek jinak nevyhnutelný. Při tom nicméně obliba českého obecenstva v divadle napořád rostla, k čemuž přičiňovaly se i zvýšená produkce dramatických básníků, i vyskytující se výkonné síly na vyšším stupni uměleckého snažení stojící. Česká představení bývala přeplněna, a mnohdy jim nestačil ani dům.

Miláčkem obecenstva českého byla v ty doby slečna *Manetínská*, důstojná předchůdkyně dramatické výtečnice paní Malé-Sklenářové. Jsouc rodem pouhá Němkyně osvojila si podivu hodnou pilností dokonale jazyk český, a zvláště v oboru hrdinských milovnic dostoupila výše právě umělecké. Přirozené její nadání podporováno bylo bezpříkladnou péčí a

svědomitostí, jaké vynakládala na všecky úlohy své, byť sebe nepatrnější, začež vděčné obecenstvo, pro jehož nejmenší projevy měla obzvláště jemnou citlivost, odměňovalo ji hojnými důkazy úcty a přízně. Vedle ní vystupoval v popředí napotomní manžel její *Kolár*, vynikající co herec i básník dramatický, který kromě značného talentu přinášel na jeviště vzdělanost až potud u herců českých velmi vzácnou. K těmto dvěma družil se od roku 1844 *Chauer*, rozumný a pečlivý režisér, i také co herec na výši umělecké stojící.

Aby těchto příznivých okolností co nejlépe využitkoval, zřídil Stöger roku 1842 zvláštní české *divadlo v Růžové ulici* v domě nynější zastavárny, kde hráno i ve všední den. Představení zahájena jsou dramatickou básní Václava Svobody „Karel Skreta", a účastenství obecenstva nezůstalo pod očekáváním. Ale přes to všecko nechtělo samostatné divadlo české valně prospívati, k čemuž přičiňovaly se různé okolnosti: vzdálenost místa od středu města, zvýšená režie, obmezený prostor pro diváky, neshody ve společnosti herecké, což vše dohromady spůsobilo brzký jeho úpadek.

Roku 1846 měl Stöger za nástupce v pachtu stavovského divadla Hofmanna, za něhož české hry opět se dostaly do předešlého podruží ve stavovské budově. Že však mezi tím obecenstvo české bylo přivyklo divadlu samostatnému, tedy čím dále tím více ujímala se myšlénka na vystavění zvláštního divadla národního, která konečně dozrála tak daleko, že svolána veřejná schůze do sálu Platejského, kde dálo se upisování na tento podnik, jehož účastnili se mnozí z nejzámožnějších měšťanů Pražských. To byl první krok v záležitosti stavby velikého divadla národního, který však prozatím zůstal bez praktických následků, ana celá ta věc ustoupila v pozadí před následujícími brzy na to bouřemi politickými.

Ruch národní čím dále tím více rozprostraňoval se na rozličné obory duševních snah, jmenovitě záhy opanoval pole národu Českému zvláště oblíbené, totiž pole hudby. I za doby nejhlubšího úpadku národního nepřestali proslavovati se po světě četní hudební umělci čeští dílem co virtuosové,

dílem co skladatelé; ale národního vědomí bylo při nich málo. I ještě proslulí v hudbě Čechové doby posledně minulé buď naprosto sobě nevšímali ducha národního (Jírovec, Vitásek), anebo jen málokdy a náhodně zavadíce o národní themata (Tomášek, Kittel, Veit) proto ještě nikterak jmenováni býti nemohou skladateli národními. Pomalu však přihlašovati se počali k národnímu ruchu i značné kapacity hudební a nadaní skladatelé, kteří odchováni v lůně samého lidu čerpali látku svou ze živého pramene národního a komponovali výhradně pro národ svůj. Byli to skladatelé oblíbených písní: *Kníže*, *Vorel*, *Josef Vašák*, *Martinovský*, nad jiné pak *František Škroup*, jehož „Kde domov můj“ a „Tys bratr náš“ nepřestaly dosavad rozléhati se po veškerých vlastech českých. Neméně proslul František Škroup co skladatel zpěvoher hlavně svým „Dráteníkem“. V letech čtyřicátých přidružil se k těmto pěstovatelům *české* hudby zakladatel a první ředitel Žofínské akademie *Alois Jelen*, proslulý skladatel písní a sborů a výtečný ředitel hudby. Těmito muži duch národní docházel výrazu i v říši tónů, zvuky nápěvů českých dobývaly si hlučné pochvaly v cizině, a uznání toto jim otvíralo i salony domácí. České národní písně zaznívaly při všech veřejných i soukromých zábavách, jimi se ozýval luh i háj, a všeobecná obliba v těchto čarovných zvucích, v této milé ozvěně z dětských let, nemálo přispívala k oživení a utužení citu národního. V těch dobách vychována celá řada statných pracovníků též na hudební roli národní, a nynější naši hudební oslavenci, jimiž se s chloubou před světem honosíme, pocházejí buď bezprostředně aneb alespoň prostředně z *této* školy.

Zvláštním středištěm národních snah českých byla stolice jazyka českého na vojenské akademii v Novém Městě za Vídní, z níž za profesorů Poláka, Buriana, Fialky, Knappla každoročně vystupovali co důstojníci mladí Čechové národně uvědomělí. Z těch na místě prvním budiž jmenován *Karel baron Villani*, který vřelé vlastenectví své platně osvědčoval v literatuře i životě.

vlastenských a podporujíc obzvláště české divadlo, jehož herci při svých beneficích — jediné to odměny jmenovitě ochotníků při českých hrách spolupůsobících — hlavně k štědrosti bohatých sládků a mlynářů své útočiště brali. Nejstatečnější byl *František Dittrich*, dřevař Podskalský a po letech purkmistr Pražský. Jeho příkladem řídilo se celé Podskalí, odkud mezi jinými vyšli oba bratří *Tylové* (žádní příbuzní spisovatelovi), pomocníci Amerlingovi při jeho dalekosáhlých plánech. Dále zasluhují zvláštní zmínku *Arbeiter*, známý nám již majitel Kajetánského domu, pilný odběratel českých knih; sládek *Mňouček*, s Riegrem, Pichlem a jinými obzvláště čilý při pořádání českých bálů; mlynář *Slavík*, přítel Jelenův, neunavný v osobní činnosti pro věc národní, který neženat jsa nemístní obětavostí svou připravil se o všecko jmění. Nad jiné však vynikal ohnivostí svou *Perner*, vrchní inžinýr železniční, který s Riegrem a Trojanem byl v Průmyslové jednotě duší agitace pro českou školu průmyslovou, Šumavskému pak na vydání slovníka jeho, když na to síly nakladatele Spurného nestačily, přispěl podporou 1000 zl. stř. Náhlé smrti muže toho r. 1845 celý národ žalostně litoval, neboť v něm pohřbeny veliké naděje, jaké vším právem kladeny v něj pro budoucnost.

Při té příležitosti nesmí zapomenuto býti na jednoho z nejúčinlivějších agitatorů ve společenských kruzích měšťanských, faráře *Krolmusa.* Muž ten byl vzácný originál, jehož panující náruživostí bylo starožitnictví. V tom byl nevyrovnaným virtuosem u vyhledávání zvláště pohanských pohřebišť, nadán jsa nejbujnější fantasií u vymýšlení výkladů k svým nálezům. Spisy jeho, ve svém druhu jediné, jsou skladem bohatého materialu, naneseného bez ladu a skladu a beze vší kritiky. Krolmus byl také původem humbugu, tropeného roku 1842 s pověstným Kalinovým „Kšaftem“, jehož v málo dnech odbylo se 10.000 výtisků. V horlivosti pro věc, pro kterou byl zaujat, nedostihl Krolmusa nikdo jiný; samorostlé jeho ráznosti nelze bylo tak snadno odolati. Ve svém spůsobu prokázal poctivý Krolmus věci národní služby neocenitelné.

Při tak valně šířící se probuzenosti měšťanstva Pražského bolestně pohřešováno jakési společenské jeho spojidlo. Takové konečně utvořeno založením *Měšťanské besedy* r. 1846, čímž v plném slova smyslu vyhověno potřebě dávno cítěné. Ve spolku tom, který se stal vzorem podobným spolkům ve městech venkovských, poskytnuta příležitost stejně smýšlejícím národovcům k osobnímu se poznání a bližšího spolu obcování; jím utvořen střed všeho veřejného vystupování ve smyslu národním. Výrazem účelu spolku bylo krásné heslo „Rovnost a svornost!“ Veliká část zásluhy o založení Měšťanské besedy Pražské náleží *faráři Arnoldovi*, staršímu bratru svrchuzmíněného arcidemokrata Emanuela Arnolda, muži vřelého srdce pro zájmy vlasti a národu, jmenovitě pak příteli a dobrodinci chudého studentstva českého. Na věčnou památku podobizna šlechetníka toho, zemřelého teprv r. 1872 u vysokém věku, zavěšena jest v čítárně besední.

Trvalo dosti dlouho, nežli dosaženo úředního povolení k založení tohoto nového spolku, a po svém vstoupení do života těšila se Měšťanská beseda obzvláštní pozornosti c. k. policie, která jmenovitě týdenní přednášky tam zavedené, dílem vážné, dílem žertovné, dříve sobě předkládati dala a ku každé svého komisaře vysílala.

Jaká byla míra tehdejší svobody veřejného slova, toho za příklad uvádím přednášku v besedě dne 30. ledna 1847 odbývanou: „Něco o povaze našeho národního snažení“,*) kterou jistý na slovo vzatý vlastenec, jeden z předních dosavad žijících právníků našich, co host z venkova přišlý vyslechnuv nemálo se divil, že takové věci dovoleno pronésti veřejně. A přece byla ta přednáška tak krotká a hyperlojální, že čtouce ji nyní divíme se spíše zdrželivosti, jakou sobě tehdejší vlastenci ukládati musili při veřejných projevech svých.

Toho času, vůči politování hodné netečnosti šlechty české naproti zájmům národním, bylo mezi těmi, kdož počítali se

*) Viz „Květy“ na r. 1847, č. 15.

k vlastencům, vešlo v obyčej honositi se smýšlením demokratickým. Kterak někteří poctiví měšťáci demokratismu rozuměli, o tom podal jeden ze členů Měšťanské besedy zvláštní příklad. Zámečnický mistr Václav Eger totiž přišel jednoho večera do místností besedních okázale bez kabátu pouze v bílé plátěné kazajce. Rozumí se, že byl šetrně z omylu svého vyveden a nepřipuštěn dříve mezi společnost, pokud neoblekl se slušně.

Roku 1847 potkala národ Český citelná ztráta *úmrtím* patriarchy české literatury *Josefa Jungmanna,* čímž dána příležitost k velikolepým demonstracím národním. Kdekoliv po vlastech českých bylo národně smýšlejícího kněze ve správě duchovní anebo několik probuzených vlastenců, tam konány jsou za zemřelého s okázalostí smuteční služby boží; ano i za hranicemi vlasti, kdekoliv se nalezala dosti skrovná kolonie krajanů českých, následováno příkladu toho, a zprávy o těchto vlasteneckých projevech naplňovaly všecky veřejné listy. Tím takořka počítali se vlastenci doma i v cizině, měříce síly své, a výsledek byl radostně překvapující, což sloužilo k nemalému utužení všech v horlivosti pro dobrou věc.

Takovýto vlastenský ruch v Čechách nemohl zůstati bez působení také na sousední věrnou družku Moravu, v ohledu národním až posud v hluboký spánek pohříženou. Mezi prvními Moravany, kteří jali se pěstovati myšlénku národní a buditi vlastenský cit u svých krajanů, byli proslulý později sběratel písní národních *Sušil* a *Julius Urban rytíř se Švabenova,* bohužel příliš záhy vlasti odňatý; později rodilí Čechové *Kampelík* a *Šembera* s prospěchem činili národní propagandu na Moravě; k těm pomalu družili se i mladí Moravané, jako *Smídek*, *Mikšíček* a jiní. Ale jakkoli počalo se tvořiti v Brně a poněkud i v Olomouci (Boček, Macenauer, Helcelet) jakési ohnisko národní činnosti, byly účinky její na Moravě vždy jenom velmi slabé, a to za příčinou vůbec známých nepříznivých okolností, působících až doposavad a ochromujících nejsnažnější úsilí křísitelů národu.

Na Slovensku byly poměry rovněž neutěšené. Tam bylo dobré věci bojovati jednak se surovým násilím maďarským, jednak s nerozvážlivým počínáním novotářů; ale vždy nacházeli se jednotliví mužové rázné a nesklonné povahy, kteří pevně se přidržujíce jednoty s Čechy opírali se statečně oběma proudům. Z těch vedle Kollára zaujímal vynikající místo *Kašpar Féjerpataky* (po udušení revoluce maďarské vrátil se k původnímu jmenu rodiny své *Bělopotocký*), šlechtic uherský a knihař v Liptovském Svatém Mikuláši, který nejenom podnikáním nákladu na prostonárodní spisy české (hlavně kalendáře), nýbrž i vlastní literární činností a též v životě společenském velmi vydatně podporoval zmáhající se ruch národní na Slovensku. Muž ten, ač v některém ohledu velmi naivní*) a v osobním vystupování poněkud komediantský, byl při tom všem ducha opravdu šlechetného a vlastenec obětovný, čehož důkazem jest, že, ač sám byl odpůrcem odštěpeneckých snah Štúrových, jež bezohledně odsuzoval,**) nicméně dal mu kauci 4000 zl. na jeho „Narodnie Noviny“ a též i jinak podporoval jeho podniky, pokud směřovaly ku probuzení ducha národního.

VIII.

Povšechný obraz národních poměrů českých před březnem 1848.

V krátkosti-li vše shrneme, spatříme národní probudilostí proniklé toliko třídy prostřední, a to jen částečně, kdežto vyšší třídy více méně úmyslně vzdalovaly se živlu českého, nižší pak vrstvy lidu nebyly ještě dospěly k uvědomění svému za příčinou neblahých poměrů hmotných.

---

*) Viz životopis jeho v 2. vydání Jungmannovy „Historie literatury české“.

**) „Co se mne v Prešpurku u Štúra nanamlouvali, abych též pospolitě, sprostě slovensky psal! což já však, pokud života mého stávati bude, neučiním,“ praví v dopise svém do „Květů“ (roč. 1847, č. 68.). A v dopise do č. 140. téhož ročníku: „Bude to za čas trvati i následovníků míti, a pak to zanikne, přestane, zmizí, ledva že stopy po tom zůstane.“ Slova to věru prorocká.

Mezi šlechtou byla sice známost češtiny mnohem více rozšířena nežli se obyčejně myslí, neboť ji k tomu vedla praktická potřeba. Šlechtici vyrostlí na statcích svých mezi lidem českým mluvili jeho jazykem s názvukem úplně správným, byť i s hojným přiměšováním slov cizích; jiní přiučovali se mu později, aby se uměli smluviti s lidem, s nímž bylo se jim často stýkati, ale k tomu stačilo jim ledajaké švandrkování a drmolení češtiny; ani jedni ani druzí neměli tolik úcty k národnímu jazyku, aby se mu naučili gramaticky pravidelně. Takový šlechtic, který by s uvědoměním a chloubou hlásil se k národnosti české, byl velikou vzácností; že by však který byl mateřský jazyk svůj *s láskou pěstoval*, toho sotva bylo příkladu. Avšak ani v takových kruzích šlechtických, které českého původu sobě vědomy snahám národním přály, nebyl jazyk český konversačním; míra pak přízně té poznává se nejlépe dle štědrosti „národních" šlechticů, jakou osvědčovali k účelům vlasteneckým. (Viz str. 31.) Přízeň taková byla jim sotva více nežli jakákoliv jiná kavalírská libůstka, o vřelejším citu vlasteneckém, který by věc národu kladl nad jiné zájmy a zvelebení a povznešení jeho stavěl sobě za cíl života, hotov jsa k obětem, nechci říci tak velikolepým, jakých je schopna šlechta jiných národů (nejbližší příklad máme na šlechtě maďarské), ale přiměřeným alespoň vznešenosti účelu a vlastním silám, aby nemusily považovány býti za ponižující almužnu — o takovém citu nebylo tu ani stopy. Ano někdy byla přízeň ta jevena spůsobem přímo urážejícím, o čemž svědčí uvedený od nás příklad hraběte Josefa Matiáše Thuna. Nescházelo arciť chvalitebných výminek, o kterých ještě později bude příležitost se zmíniti, a které byly tím čestnější, čím byly řidší.*)

Nižší třídy národu, pokud k nim počítáme hlavně veškeré rolnictvo, sklíčeny byly dosavad tuhou poddaností, jejížto bře-

*) Od třiceti let se v tom ohledu mnoho proměnilo ku prospěchu idey národní; doufejme, že i budoucně česká šlechta čím dále tím upřímněji k ní lnouti bude.

mena jim nedovolovala povznésti se nad hmotné starosti životní k vyšším zájmům duševním, pročež se těchto tříd národní probudilost jenom s malé částky dotýkala nejmladším pokolením jejich, pokud totiž mládež zámožnějších rodin selských oddávala se studiím a odtud nadchnuta novými ideami časovými k domovu se vracela.

Vlastní jádro vlastenců hledati bylo v stavu středním, jehož příznivější hmotné poměry, průměrná lepší vzdělanost i postavení společenské přístupnějším jej činily všelikému pokroku. Velice přispívala k šíření se smýšlení vlasteneckého ta okolnost, že idea národnosti začala se stotožňovati s ideou politické svobody, ku kteréž pomalu hlásil se již každý, kdokoli chtěl nazýván býti vzdělancem. Ale s druhé strany nelze zapříti, že toto vlastenectví středních tříd nebylo prosto jakéhosi šosáctví, a že jevilo se více jenom na povrchu společnosti, nevnikajíc daleko do hloubky a patrným jsouc více v okázalých projevech nežli v samém životě, pročež také, když pominulo první nadšení pro svobodu roku 1848 tak snadno nabytou a nastala doba tuhé reakce, mnozí z těchto předbřeznových vlastenců neobstáli v kruté zkoušce. Co se pak týče vyšších kruhů středního stavu, oborů velikého průmyslu a obchodu, ty zůstávaly vždy národu odcizeny, a proud panujícího politického liberalismu vedl je více k pohodlnému kosmopolitismu nežli k snahám národním, z nichž nekynul jim žádný viditelný prospěch. Naproti tomu tím hloub zapustilo kořeny své národní vědomí v četné a statečné třídě městského dělnictva, které v bližším styku s proudem veřejného života příležitost mělo lépe poznati směr časový, nežli venkovan více na sebe odkázaný, a jemuž z každé proměny veřejných poměrů svítala naděje lepší budoucnosti.

Ale praví apoštolové idey národnosti a politické svobody nacházeli se mezi studující mládeží, zanícenou horlivě, jako všude, pro každé šlechetnější hnutí, pro každou ideální myšlénku, pro každý pokrok v oboru duševních snah. Studenti byli nejčilejšími agitatory jednak v rodinách, ve kterých žili, jednak v kruzích zábavy milovné společnosti, o prázdninách

pak v domově svém neunavnými pořadateli výletů, divadelních představení, besed, merend a bálů, kde vše jen kypělo duchem vlasteneckým a jmenovitě krásná pleť ráda poddávala se unášejícímu vlivu svých nadšených zbožňovatelů. Když pak mladíci po odbytých studiích vstoupili do života praktického v jakémkoli povolání, neustali v novém oboru svém působiti pro věc, pro niž byli co studenti zahořeli v šlechetném zápalu mladistvých srdcí. Při tom arciť mnohý, jenž k vůli zaopatření musil vyhledávati státní službu, nucen byl neodolatelnou mocí okolností ustati v horlivosti své, avšak nesnadno zvrhl se v ztuhlého bureaukrata, jacížto rekrutovali se hlavně jen z mladíků co do národnosti netečných. Z řad tohoto vlasteneckého studentstva vycházeli oni mladí doktoři, kteří pak stavěli se v čelo národních snah ve všech oborech praktického života, a kteří později přenesli působení své na půdu politickou. Vedle tohoto střízlivého, ale mužného a důrazného vystupování působil výstřední radikalismus repealistů na nižší vrstvy společenstva rozhodně, ale ukvapile, čímž musila u mužů povážlivějších vzniknouti obava, aby vrstvy tyto přistoupením k té agitaci živlů nekalých nebyly v horlivosti své hnány přes meze obecnému pořádku vyhražené, na ujmu a škodu společné dobré věci. Obavy ty ukázaly se bohužel jen příliš oprávněnými, jakož uvidíme v průběhu událostí osudného roku 1848.

Zcela mimo národ stálo úřednictvo, tvořící pro sebe obzvláštní třídu obecenstva a žijící v obzvláštním světě, od ostatního světa nepřestupnou hradbou odděleném. Neníť žádné přepínání, řekneme-li, že veliká většina úřednictva neměla žádné vědomosti o tom, co se dálo mimo kanceláře jejich, ba ani smyslu pro něco jiného kromě svých čísel exhibitních a svého zděděného šimlu. Nikdo by nyní nevěřil, jak veliká byla nevědomost i vyššího takového bureaukrata ve věcech náležitých do oboru všední vzdělanosti, jakou předpokládáme při každém, kdo má dobrý kabát. Jemu stačilo úplně, znal-li mechanickou manipulaci kancelářskou; ostatně co nebylo k. k., toho si nevšímal. Státní úřady byly pohodlnými zaopatřova-

cími ústavy pro hlavy prostřední, které nechápaly žádných vyšších snah a neměly ani tušení o pokroku časovém. V umrtvující atmosféře toho písárního formularismu často i lépe nadaní jednotlivci zvrhli se v pedanty, úzkostlivě bdící nad zachováním obvyklé šablony. Duch takových pout netrpělivý a snahami svými výše se nesoucí upadal v podezření revolucionářství, při nejmenším pokládán za politování hodného fantasta. Ideálem předbřeznové bureaukracie byla nehybná pohodlnost, odtud ten ztrnulý její konservatismus a ta nenávist všeho, co zapáchalo novotou a mohlo ji vyrušiti z blahého klidu. Tento státní stroj Metternichův pracoval po čtyřicet let bez ustání a bez proměny; což divu, že mnohdy v něm povážlivě hrkalo a praskalo. Nemohloť byti jináče, nežli že tento system nehybnosti musil časem svým octnouti se v odporu s pokračujícím duchem času. Z tohoto pokroku časového vycházel také nový národní ruch v Čechách, který úzkostlivé bureaukracii dělal mnoho zbytečných starostí. Nebyla to žádná antipatie ze zásady, neboť úředník co takový nepřiznával se ani k jedné ani k druhé národnosti, ba veliká většina úřednictva v Čechách byli rození Čechové, kteří by byli stejně ochotně úřadovali česky, kdyby — byli uměli. Ale učiti se teprv zabraňovala jim pohodlnost jejich, k tomu nesrovnávalo se to s dosavadním obyčejem, a konečně byla to věc nová, tedy na všechen spůsob podezřelá. Pokud tedy nepřišly důrazně instrukce s hůry, chovali se úřadové k snahám vlasteneckým s patrnou nechutí, kladouce jim v cestu všemožné překážky, častokráte až směšně malicherné.

Při takových okolnostech nemůžeme se tomu diviti, že domácnost i českých úředníků byla větším dílem německá aneb alespoň utrakvistická v tom spůsobu, že vycházející z ní mladé pokolení bylo netopýrské, hotovo vždy a všude bez ostychu zapírati národnost svou. Tyto rodiny úřednické a bohatší kupecké stavěly nejčetnější kontingent k tak zvané lepší společnosti, která tím nabývala tvářnosti rozhodně německé. Že i zde nescházelo chvalitebných výminek, rozumí se samo sebou; ale ty byly velmi řídké.

Takové byly v době předbřeznové poměry národnosti české, ne jak se jevili pozorovateli pouze povrchnímu, nýbrž jak se nacházely v samém skutku, dosti nadějné sice, ale pro vnitřní nepevnost a' neutvrzenost neposkytující ještě žádné bezpečné záruky budoucího vítězství národního živlu. Vše záleželo na tom, jak osvědčí se národ v nastávající době zkoušky.

Tuto krátkou přehlednou rekapitulaci věcí v podstatě již dříve pověděných bylo potřebí předeslati, nežli přistoupíme k vylíčení událostí věčně památného roku 1848, aby tím lépe bylo porozuměno vývoji a průběhu těchto jakožto nutnému výsledku poměrů právě vylíčených.

OBSAH.

POLITICKÁ

BIBLIOTÉKA ČESKÁ.

VYDÁVÁ

ČESKÝ KLUB.

Díl I.

Naše znovuzrození.

Část druhá.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1880.

Naše znovuzrození.

Přehled národního života českého

za posledního půlstoletí.

Sestavil

Jakub Malý,
mimořádný člen královské české společnosti nauk.

ČÁST DRUHÁ.

Doba převratu.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1880.

Část druhá.

Doba převratu.

Od března 1848 do března 1849.

Úvod.

To vše, o čem jsme v první části spisu svého vypravovali, nebylo nic jiného nežli příprava národu našeho k té době, která přirozeným během historického vývoje nevyhnutelně v Evropě nastati musila a všeobecně čím dále s tím větší jistotou tušena byla. S počátku arciť netanuly prvním křísitelům národnosti české na mysli tak veliké věci a netušen daleký dosah vlasteneckých snah, ale s rostoucím zdarem těchto rostly také jejich cíle, až posléze stali se národovci úplně sobě toho vědomi, že práce jejich jest politická a přípravou pro nastávající dobu převratu, která již nemohla býti daleka a každou chvíli nastati mohla. Tenkrát mělo se ukázati, zdali národ Český skutečně k tomu dozrál, aby v nastávajících velikých změnách zasahoval do dějů co živel samočinný a mohutný, v čemž kdyby se neosvědčil, musil nevyhnutelně navždy odsouzen býti k úloze nedůstojné, podřízené, služebný jsa snahám živlu německého, který jej po tolik věků byl dusil a na dráze pokroku zdržoval.

Nebyloť neoprávněné pochybování ostýchavějších rozvážlivých duchů, zdali národ ve zkoušce té obstojí, neboť netajili sobě, že za těmi okázalými veřejnými projevy národního ducha neskrývá se dosavad tak pevné a tuhé jádro obecného smýšlení, aby přirozenou silou tlaku svého dáti mohlo rozhodný směr ruchu, který v prvním vzniku svém bývá neodolatelný a vyměřuje převratu nejbližší dráhu. Do veliké masy

lidu nebyla ještě uvědomělost národní vnikla tak hluboko, aby je naskrze pronikala; ji svírala ještě jiná tíseň, ježto bezprostředněji na ni dolehala — otázka hmotného blahobytu, která při všech revolucích jest nejmocnějším podnětem obecnému lidu, jakož v pravdě bývá také obyčejně posledním cílem ruchu, byť i domněle řízeného ideami na pohled šlechetnějšími a skvělejšími. O souvislosti hmotné emancipace utištěného lidu s emancipací národní nemohl míti žádného tušení sedlák český, jehož veškeré tužby se obmezovaly úzkým kruhem otázky robotní, any vyšší zájmy přesahovaly chápavost jeho; a přece účelu toho, k němuž neslo se celé úsilí vlastenců, nelze bylo dosáhnouti bez jednosvorného, vydatného spolupůsobení všech vrstev národu. Nejvyšší vrstvy byly mu odcizeny, kdyby v rozhodné chvíli také lid ve veliké mase své měl zklamati důvěru národních vůdcův a dáti se svůdnou cestou zájmů specialních, pak byla solidarnost národní roztržena a pracné dílo posledního věku nadobro zmařeno.

Vedle proudu národního, panujícího v obyvatelstvu českém, vystupoval do popředí neméně mocný proud liberalní, zahrnující v sobě obadva živly, český a německý, a v celku snahám národním nepříznivý, ale na první místo stavící ideu svobody. K zásadám těm přiznávala se valná většina vzdělanců všech tříd v národním ohledu indiferentních, z nichž spíše mnozí od strannických snah národních obávali se nemalého nebezpečí pro svobodu. Ačkoliv tedy liberalové nebyli v theorii protivníky idee národnosti, mnozí z nich stali se jejími odpůrci v praxi, a opanování proudu svobodomyslného bylo by snahy národní zatlačilo do pozadí na dlouhý čas. Nebezpečenství to, které nesmělo býti podceňováno.

Třetí konečně strana v obecenstvu, nejméně četná sice, ale nejprudčí a nejvášnivější, byla strana zuřivých Germanomanův, odpovědných to nepřátel národnosti české a vůbec živlu slovanského. Ke straně té přiznávali se všickni zarytí Němci bez rozdílu smýšlení politického, jichžto řady byly nad to rozmnoženy hloučkem národních renegatů, malým sice, ale nad jiné urputnějším. Lidé tito, byť i přesvědčení jejich

bylo na straně svobody, nicméně hotovi byli obětovati tuto za potlačení živlu českého a utvrzení nad ním dosavadní své nadvlády.

To byly tři proudy, které po konečném pádu absolutismu hýbaly obyvatelstvem Čech, a posledně naznačený byl národním snahám nejnebezpečnější; co leželo mimo tyto strany ostře vyznačené, bylo bezvolné stádo, podávající se každému okamžitému dojmu.

Teprv následkem hlučnějšího postupu revolučního ruchu vyvinula se šosácká strana přívrženců pokoje a pořádku za každou cenu, rekrutující se ze všech národních i politických stran lidmi nestatečnými a v úmyslech svých nepevnými, namnoze poctivými, ale s části též servilními, ano podlými, kteří, zastrašeni bubákem komunismu jim úmyslně malovaným, stali se ochotným nástrojem reakce.

Po otevření volné dráhy ruchu politickému různé tyto směry stýkaly, proplítaly a křižovaly se spolu všelijak, což době té dodávalo zvláštního rázu, lišícího se valně od rázu, jejž na se bralo revoluční hnutí v jiných zemích, kde nebylo tak různých protiv jako právě v Čechách. Odtud ta zmatenost poměrův a ta rozmanitost veřejných zjevů, čehož všeho konečný výsledek nemohl býti na žádnou stranu dokonale uspokojivý.

Naší úlohou jest v první řadě věrné vylíčení toho revolučního kaleidoskopu, což však se zřetelem k obmezenosti místa nemůže býti provedeno do všech podrobností, jichž naskytuje se tu veliké a pestré množství; musímeť přestati na nákresech více méně všeobecných s vytknutím pouze momentů závažnějších a nad jiné vynikajících. Při tom nám bude stopovati další vývoj lidu českého směrem dvojím, národním totiž a politickým, kteréžto oba směry spatříme hned svorně spolu kráčeti, hned všelijak se prostupovati, ano konečně i sobě odporovati, z čehož bohužel vznikla v národu našem dvojice až dosavad nevyrovnaná, která velice nám ztěžuje postup ke společnému cíli.

I.

Únorová revoluce v Paříži. Účinek té zprávy. Faster. Schůze v lázni Václavské. Petice. Výbor Svatováclavský. Udělení ústavy. Národní obrana. Idealní kroje. První deputace do Vídně. Přihlašování se k české národnosti. Shoda Čechů s Němci.

Dávno předvídaná a jednak s obavou, jednak s nadějí očekávaná politická krise konečně nastala. Politická atmosféra Evropy byla od delšího času již velmi dusná, a všeobecné napnutí dosáhlo posléze takového stupně, že pro nesnesitelnost jeho skutečně žádoucím byl nějaký násilný výbuch, který by zlomil to kouzlo a uvedl do vzduchu opět volnější proudění, jako dobročinná bouře osvěžuje mrtvé povětří. Takové naladění myslí panovalo i v celém Rakousku, obzvláště pak v Čechách a jmenovitě v Praze, kde tajný politický proud jevil se mocnějším nežli v jiných zemích říše, jichž obyvatelstvo bylo méně probudilé.

Proto zpráva o vypuknutí únorové revoluce v Paříži a útěku krále Ludvíka Filipa nikoliv Pražany nepřekvapila, ale nicméně spůsobila mocné rozechvění myslí. To jevilo se zvláště na veřejných místech, hlavně v kavárnách, všeobecným politisováním, při čemž odložena všecka ostýchavost před špicly, neboť každý byl přesvědčen, že v krátce též u nás musí se státi politický převrat, který jižjiž zdál se viseti v povětří. Z Němec docházela zpráva za zprávou, kterak polekaní panovníci pospíchají sobě přicházeti vstříc hlasitým žádostem lidu za reformy, povolujíce ústavy svobodomyslné. To i v Čechách povzbuzovalo všeobecnou naději v podobné koncese vlády. Pozoru hodna byla při tom ta okolnost, že zde onde se

objevovaly osoby před tím neznámé, vedoucí smělé řeči, jakých nikdy před tím nebylo slýcháno u veřejnosti. Byli to emisaři revoluční propagandy, roztroušené po celé pevnině evropské, jichž podpalovatelské řemeslo bylo té doby v největším květu. A toho všeho ani si nevšímala policie, jakoby jí ani nebylo; bylať patrně zaražena neohrožeností, s jakou se veřejné mínění projevovalo.

Ale nejenom veřejné organy byly zastrašeny, počalať se zmocňovati bázeň i jiných kruhů — bázeň před proletariatem. K té zdály se býti majetné třídy oprávněny předešlými nepokoji dělnickými, k jichž potlačení užito bylo zbraně, která zasáhla i nevinné oběti (1845). Strkaly dohromady hlavy v děsném očekávání, co se díti bude, ale samy ničeho nečinily k opanování situace.

Iniciativa vyšla odjinud. Mezi probudilými měšťany Pražskými, kteří s chloubou se hlásili k národnosti české a pro ni horlivě působili, zaujímal vynikající místo *Petr Faster*, majitel dříve kavárny v Královské lázni blíž Kamenného mostu, střediska to valné části vlastenských spisovatelův a vzdělanců, později hostince „u zlaté husy“ na Koňském trhu. Byl to muž povahy ryzé, rozhodné, neohrožené, v obcování přímý, ač ne valně uhlazený, ale veskrz poctivý a snažně pečlivý o veřejné dobro, v každém ohledu vzor statečného občana, který horlivě účastnil se všech vlastenských podnikův od národní strany vycházejících. S mužem tím naskrze praktickým vešli v dorozumění mužové repealu, ne bez vědomí některých méně ostýchavých čelnějších vlastenců do klubu toho nenáležejících, a po celý týden docházely četných měšťanů Pražských anonymní listy, zvoucí je na sobotu dne 11. března k večerní schůzi do Václavské lázně, kde se má jednati o petici k císaři za času přiměřené opravy. Pozvání, psané mírným tónem, nacházelo u mužů rozvážlivých souhlasu, a Praha byla po celý ten týden v neobyčejném napnutí.

Konečně přišel velepamátný den 11. března 1848, a po Praze plížily se temné pověsti o revoluci, která má večer

vypuknouti, zamýšlená schůze prý jest úředně zapovězena, vojsko v kasárnách konsignováno, i děla připravena, ale od dělníků po výplatě propuštěných obávati se nejhorších výtržností. Takovýmito pověstmi nemálo polekáni byli bázlivci, ale mimo nadání přišlo všecko jinak. Vojsko bylo skutečně na zavolání drženo v hotovosti, ale úřádové byli na vahách; oni sice radili se o to, co počíti vůči tak neobyčejnému hnutí, ale zapověděti schůzi netroufali si, jistota jednání je byla opustila — dokonávajícímu absolutismu nedostávalo se již odvahy k rozhodnému vystoupení. Prozatím měly události býti jen pozorovány, a k tomu konci zasedla v Novoměstské radnici komise úředníků bezpečnosti, která by přijímala bez přetržení docházející zprávy o průběhu schůze a chování se lidu na ulicích, by v čas potřeby učiniti mohla přiměřená opatření.

Zatím naplňovala se zahrada Václavské lázně lidmi se scházejícími, jimž od policie nečiněna žádná překážka, ale sál, kde se měla schůze odbývati, byl zamčen. *Faster* vyzval hospodského aby jej otevřel, ten neodvážil se odepříti žádost, a brzo byl sál plný. Shromáždění sestávalo z měšťanů, studentův, ano i mnohé notability města účastnily se ho. Na řečniště vystoupil Faster, i oznámil krátkou českou řečí účel schůze, usnésti se o žádost k císaři za potřebné opravy ve vládě a zvoliti výbor, jenž by přání od shromáždění projevená sestavil v petici. *Alois Pravoslav Trojan*, tehdáž praktikant u komorní prokuratury, známý svou horlivostí co jeden z vlasteneckých členů Průmyslové jednoty, vyložil řeč Fastrovu po německu, načež přednesl obsah petice, vyšlý z předcházející úrady s doktorem Braunerem, jemuž churavost nedovolovala se účastniti schůze. Tu jsou jednohlasně přijaty od shromáždění všecky články navržené petice, jejíž hlavní obsah byl: rovnoprávnost národní (tuto ponejprv vyslovená),*) ob-

---

*) Správnější a snad i v následcích šťastnější byla by bývala žádost o *rovné postavení* národů, neboť *rovné právo* národů jest právo přirozené. Tím byla by petice vstoupila ihned na půdu praktickou, kdežto s rovnoprávností zůstávala na půdě pouze theoretické.

novení užšího svazku zemí koruny České, Moravy a Slezska, rozšíření zastupitelstva zemského na stav městský a selský, rovnost všech náboženství, veřejné soudy, svoboda tisku, zrušení roboty a t. d., čehož všeho jádro vysloviti se dá třemi slovy: *národnost*, *samospráva*, *politická svoboda*. Svornost obou národností v tomto vážném okamžení byla taková, že zvolání „Čech a Němec jedno tělo“! neví se z čích úst vyšlé, přijato s nesmírným jásotem a napotom po celé Praze opakováno co heslo nového ruchu. Na to přikročeno k volbě výboru petičního, a mužové od Trojana navržení téměř všickni schváleni jsou aklamací. Výbor ten, skládající se z 27 osob rozličných stavův a povolání, jak Čechů tak Němců bez rozdílu, obdržel jmeno *Výboru Svatováclavského*, a vedle sepsání petice uloženo mu bdíti nad veřejným pořádkem v městech Pražských. Výbor ten zvolil pak za sídlo své místnosti Průmyslové jednoty u sv. Havla, a za předsedu zvolil sobě Vojtěcha hraběte Dejma, jednoho ze skrovného počtu národně smýšlejících kavalírů českých. Tiše, bez výtržnosti a překážky rozešlo se k desáté hodině shromáždění z Václavské lázně, davši jak mírností vyslovených požadavků tak i vzorným chováním důkaz neobyčejné v takových dobách střízlivosti.

Pořadatelé schůze ve Václavské lázni, především Faster a Trojan, odvážili se skutkem tím nemalé věci, za plné moci neseslabeného absolutismu byli by bez milosti propadli trestnímu soudu pro velezradu; ale v nynějším okamžení nebylo na to pomyšlení. Ovšem kdyby hnutí Pražské bylo zůstalo osamotnělé a bez dalších následků, byl by jich po jeho potlačení osud ten neminul; avšak stalo se naopak.

Zpráva o klidném průběhu schůze a jejím výsledku, rychlostí blesku po celé Praze rozšířená, upokojila nejenom úzkostlivé mysli bázlivců mezi obyvatelstvem Pražským, nýbrž i úřady, které, vidouce že veřejný pořádek není ohrožen, nekladly činnosti Výboru Svatováclavského nižádných překážek.

Události Pražské nezůstaly bez účinku na Vídeň, kde již 13. března počal se rotiti lid volající po reformách v státním zřízení, i došlo až ke srážce s vojskem, v které padlo několik

obětí. Když pak nepokoje ty ještě v následujících dnech se opakovaly, císař Ferdinand, nechtěje dopustiti dalšího krveprolití, svolil 15. března k žádostem lidu, a propustiv nenáviděného Metternicha slíbil dáti říši *konstituci* čili *ústavu*, zároveň pak zrušil censuru a dovolil zřizovati národní obranu. Ku poradám o budoucí ústavě měli svoláni býti poslanci sněmů všech neuherských zemí rakouských nejdéle ke dni 3. července. Cesta tím od koruny nastoupená byla bez odporu pravá, i litovati jest slabosti vlády, že terorismem živlů nepovolaných dala se s ní svésti.

Pravý jásot nastal po celé Praze, když večer v divadle oznámen samým zemësprávcem hrabětem Rudolfem Stadionem telegram z Vídně, že císař udělil „konstituci". Tu ihned jest improvisován průvod s pochodněmi, který, maje v čele prince Kamila Rohana, táhl na Koňský trh k bytu arcikníže Karla Ferdinanda, jenž toho času zastával místo komandujícího generála v Čechách. Vojsko na Novoměstské hlavní strážnici (na Koňském trhu v domě, kde se nalézala tržní kancelář) vstoupilo do zbraně, bubnován „generálmarš", a po celém rozsáhlém prostranství rozléhalo se nekonečné bouřlivé volání plesajících davů lidstva. Bylo to vznešené okamžení, jemuž podobného Praha od těch dob se nedočkala. Na místě předešlé děsné sklíčenosti opanovala nyní Pražany všeobecná radost: půda, na kterou se byl národ postavil o své újmě, stala se půdou zákonní, a omluvitelná v té době naivnost obecenstva nemálo si zakládala na bezpříkladném tom skutku, kterak v Praze „provedena revoluce bez roztlučení jediného okna". Čechové a Němci ve vší upřímnosti sobě podávali ruce, a nové slunce zdálo se vycházeti nad vlastí, jíž dle domnění všech kynula nadějeplná budoucnost.

Radost, jíž překypovalo každé srdce, hledala zevnitřního výrazu, a následujícího dne skoro každý, kdo se na ulici objevil, ozdoben byl národní kokardou, bílou a červenou. Petice mezi tím vyhotovená vyložena jest na veřejných místech ku podpisování a tisícerými podpisy pokrývána. Stejnou dobou zřizovala se národní obrana, ze zbrojnice vydávána lidu zbraň,

i bylo podívání na to, kterak lidé, již by za žádnou cenu ani kuřeti nebyli ublížili, věšeli na sebe těžké palaše a řinčeli jimi hrdinsky po dláždění. K národní obraně připočteni jsou dle příkladu Vídeňského také studenti, číníce zvláštní akademickou legii. Z ostatních občanů sestavována jest národní obrana podle čtvrtí v setniny, které sobě za velitele volily větším dílem šlechtice. Očekávalť bláhový lid v dětinské důvěře, že šlechtu nakloní k svým zájmům, a kdyby tato byla pochopila své povolání a postavila se spolu v čelo ruchu,*) byla by si zjednala všeobecnou popularnost a mohla zameziti mnohé zlé, pošlé napotom z nedostatečné organisace jeho vlivem živlů nekalých, jaké při každém hnutí lidu derou se nepovolaně do popředí. Jednu směšnou stránku mělo toto první opojení svobodou, která měla nedůstojnou tvářnost masopustního žertu — množství podivných fantastických krojů, které se pojednou objevovaly po ulicích a v nichž i velmi vážení mužové hrdě si vyšlapovali, jako Hanka, Vocel, Tyl, Trojan, nejokázaleji pak Faster, jemuž proto Němci přezděli „Herzog von Böhmen".

Přední péče národní obrany byla, zabrániti loupeže a jiné výtržnosti chatry, jaké se byly za prvního zmatku přihodily ve Vídni; neboť i v Praze a v okolí města jevily se nebezpečné pokusy jednotlivých rýpalův o popouzení dělníků fabričních a jiné chudiny k páchání nepořádků. Výbor Svatováclavský, který zůstával pohromadě, se své strany přičiňoval se ku poučení lidu a k opatření práce i podpory těm, kteří jí zasluhovali, čímž zachoval se pokoj úplně. Prostředků k tomu poskytovaly štědré peněžité dary, od velikomyslných dobrodinců k účelu tomu věnované.

---

*) Že šlechta česká neporozuměla času ani svému postavení, patrno vysvítá z malicherné oposice, jakou za posledních let počala činiti vládě na sněmě. Poněvadž oposice její byla pouze *stavovská*, nenacházela v národu při pokročilém jeho smýšlení politickém žádných sympatií, a tím samým nemohla také vládě imponovati. Jinak bylo by bývalo, kdyby se byla opírala o národnost, jak to s tak velikým úspěchem činila šlechta maďarská; tenkrát byla by měla za sebou lid, a výsledek musil býti zcela jiný. Dáváno to nejednou na rozum některým z předních kavalírů a stavovských vůdců, ale ti neměli tehdáž smyslu pro tu myšlénku.

Ve všeobecném tom ruchu, jenž vycházeje z Prahy uchvátil záhy celou zemi, národní strana přirozeným během věcí octla se v popředí, neboť jedině ona to byla, která po tak drahný čas uvědoměle pracovala ve smyslu časového po kroku, pročež když hodina udeřila, musilo jí připadnouti vůdcovství samo sebou. Netrvalo dlouho a hlásilo se k ní veškeré české obyvatelstvo v zemi, se skrovnými toliko výjimkami odrodilcův a šosáků; rozhodně pak přilnuly k ní dvě třídy národu, kterými vzrostla její moc v takové míře, že lidé slabého ducha počínali se jí lekati. Bylo to české *studentstvo* a *dělnictvo*. Ono, probleskem slunce svobody jak elektrisováno, jednomyslně shromáždilo se pod prapor národní a působilo jmenovitě na venkově velmi vydatně poučováním lidu o pravém stavu věci a o tom, jak potřebí se zachovati. Dělnictvo zase, připravované již delší čas „českými spolky", přidružilo se v přísném slova smyslu s pravou pobožností k věci, kterou považovalo za svatou, nedadouc u sebe žádného místa štváčům, kteří je hleděli popuditi k bouřlivému vystupování.

V dnech až k odchodu do Vídně deputace s peticí Pražanů byl Faster jakýmsi samozvaným diktatorem, k němuž všecko své zření mělo a který též platně rozhodoval ve Výboru Svatováclavském, z něhož se byl stal pravý výbor bezpečnosti. Vedle jeho autority zmizela naprosto autorita úřadu městského, jehož přednosta cís. purkmistr Müller obojetným chováním svým úplně se byl připravil o všecku důvěru měšťanů. Faster byl dosti samolibý, aby mu taková moc přes noc nabytá lichotila, ale příliš poctivý aby jí zneužíval, a Praha mu skutečně povinována byla nemalými díky za to, že v oné době všeobecné rozčilenosti dovedl zachovati městu pokoj a držeti na uzdě luzu od všelijakých štváčů podpichovanou, ale na slovo poslušnou muže z lidu zhurta se na ni osopujícího.

Konečně přišel den 19. března, určený k odjezdu deputace, jenž dál se s největší slávou. Již časně ráno byl všecken lid Pražský vzhůru, se všech domův a věží vesele vlály

praporce v národních barvách, na Koňském trhu u sochy sv. Václava četl sám arcibiskup Schrenk s velikou asistencí mši, načež udělil své požehnání deputaci, k níž připojilo se i vyslanectvo studentů se zvláštní peticí za času přiměřené opravy na universitě. Z Koňského trhu se ubírala deputace, majíc v čele sbor zpěváků, pějící staroslovanské zádumčivé písně*) a provázena nepřehledným davem lidstva, k státnímu nádraží, kde na ni čekal již separatní vlak. Na nádraží uvítala ji hudba měšťanských sborů, a zástup mladíkův a dívek připínal členům deputace kokardy se stříbrným českým lvem a nápisem na památku dne 11. března 1848. Lokomotiv věnci a prapory ozdobený pronikavě zapískl, Faster promluvil k lidu na rozloučenou krátká slova, a pryč hučel vlak, odnášející tužby a naděje milionů.

V průběhu krátké doby od 11. března Praha úplně změnila fysiognomii svou v každém ohledu, nejdůkladněji však v ohledu národnosti. Český hovor, před tím s němčinou závodící, ano ze mnohých oborů dočista vyloučený, najednou skoro výhradně opanoval po ulicích i procházkách, ozýval se v elegantních krámech a hostincích, rohy pokrývala česká návěští, před tím veliká vzácnost, obchodnické firmy o překot vyvěšovaly české štíty a nápisy. Nejedni staří známí, kteří jakživi nemluvili spolu jinak než německy, znenadání obapolně byli překvapeni, octnuvše se spolu v čistě českém hovoru; z mnohého boháče šosáka, pokládavšího doposavad němčinu za známku vyššího postavení společenského, vyloupl se ryzý Čecháček; mnohá elegantní slečinka naučila se přes noc líbezně švitořit po česku; ano sami kovaní Němci, jen z nouze-li se dovedli smluvit s Čechy v jejich jazyku, nutili se k hovoru českému. Čechové pak sami cítili se povzněšeni v duchu, vidouce najednou mateřštinu svou přivedenu k netušené cti, a národní hrdost, u Čechů dávno v zapomenutí přišlá, počala výše dmouti srdce vlastenců. Tu patrně se ukázala nesmírná převaha národnosti české v Praze, když bez ostychu lze bylo

*) „Memoiren des Dr. Adolf Maria Pinkas über die Bewegung des Jahres 1848“ v časopise „Politik“ na rok 1879, 6. pokračování.

hlásiti se k ní, a ode dvou set let nebyla Praha tak česká jako v tyto dni.

Jiná potěšitelná okolnost, opravňující k nejpěknějším nadějím, byla dokonalá shoda Čechů s Němci, když oba národní živlové v Čechách sjednoceni byli v společné snaze o politické reformy. Čerstvý vánek mladé svobody naplňoval dosavadní soupeře city smířlivými, dosavadní protivnictví sčítáno na vrub absolutismu, jemuž snáze bylo vládnouti národům rozdvojeným nežli sjednoceným, a přátelství Němců s Čechy bylo tenkráte ponejprv upřímné.

Byly to líbánky revoluce.

II.

Obzor se kalí. Deputace na cestě a ve Vídni. Návrat deputace, zklamané naděje. Druhá deputace. Reichenberger Anzeiger. Osvědčení českých a německých spisovatelů. Poradní komise důvěrníků Stadionových. Národní Noviny. První obecní volby. Purkmistr Štrobach. Národní výbor. Návrat druhé deputace. Patent ze dne 8. dubna.

Brzy na obloze dosavad jasné vystupovati počaly mráčky, s počátku roztroušené a nepatrné, které však čím dále tím více k sobě se blížily a rostly, až časem jimi celé nebe se potáhlo a jednotlivé z nich vyšlehující záblesky zvěstovaly blízkou bouři. S počátku všickni ti nastalému ruchu nepřízniví živlové před opojujícím nadšením, jakým nově zrozená svoboda uchvacovala všecky mysli, zaraženi zalézali do zákoutí, odkud pozorně sledovali průběh revolučního hnutí, které přirozeným spůsobem dále se šíříc konečně musilo se octnouti na krajné mezi klidného vývoje. Ta však nikoli ho nemohla zadržeti v dalším postupu; neboť jest právě povaha každé revoluce, že nezastavujíc se v pokroku svém z toho, čeho dosáhla, vždy béře jen podnět k dobývání dalších vymožeností. Odpor, s jakým na této cestě své se potkává, dodává jí tím mocnějšího podpalu, a není-li revoluce hned prvním náběhem úplně rozdrcena, sesiluje se pomalu i živly různorodými, a násilná srážka jest nevyhnutelná.

Tentýž průběh měla revoluce Pražská. Jakmile vychladl první zápal a nastalo střízlivější uvažování situace, shledáno, že vlastně až posud ničeho není získáno, že vřele vítaná svoboda nemá dosavad žádné pevné půdy, že opravdová práce teprv nastane. Tím mnozí v horlivosti své počali ochabovati, když pak vytoužená konečně svoboda začala se provozovati prakticky, hlavně odbýváním hlučnějších schůzí lidu, obzvláště dělnického, počal čilejší ten život veřejný nepohodlným býti slabším duším, které nejraději sobě hověly v lenivém klidu. Jakkoli pak dělnictvo české počínalo sobě s mírností vzornou, v takových dobách neobyčejnou, nicméně nepřestávaly znepokojující pověsti o hrozícím povstání komunistickém, zlomyslně ještě zveličované zuřivými odpůrci národnosti naší, kterým bylo velice proti mysli, že vůdcovství v ruchu politickém, z něhož by rádi byli výhradně pro sebe těžili, připadlo živlu českému.

Nepodobno jest k víře, jakých malicherností tehdáž jistí lidé se lekali. Již pouhé národní barvy, pak zmíněná svrchu obliba v strakatých krojích zavdávaly mnohým příčinu k nepokoji, mnohem pak větší zpodky z režného plátna, připevňované k tělu místo šlí červenou šňůrou kolem beder s dvěma třapci napřed. V tu dobu sestavovaly se totiž dobročinné spolky k ulevení bídy chudého obyvatelstva v Rudohoří a v Krkonoších, a od spolků těch zaveden mimo jiné rozsáhlý prodej režného plátna, výrobku to ubohých tkalců horských. Následkem toho přišly zpodky takové do mody, ale bázlivci viděli v nich Bůh ví jaké odznaky podvratných tajných spolků. Nanejvýše však děsily tyto lidi červené kříže na levém rukávě, jaké v tu dobu se počaly objevovati na veřejných ulicích. V národní obraně byl se utvořil zvláštní sbor, který měl zcela nevinný účel, zavésti na zkoušku velení české. Sbor ten přijal jmeno „Svornost“, překlad to latinského názvu „Concordia“, jejž byl přijal jiný sbor národní obrany, sestavený z Pražských umělců. Za odznak vyvolila „Svornost“, pokud se neusnesla na jistém stejnokroji, zcela nahodile a beze všeho vedlejšího úmyslu zprvu zmíněný červený kříž. V té červené

barvě, která fanatikům pořádku byla stejně protivna jako krocanu, spatřována hotová červená republika.

Čím dále tím zjevnějším stávalo se i zhoubné působení tajných rýpalů ku pobouření obecného lidu. Ač při řádných dělnících se jim záhubné jejich dílo nedařilo, za to nacházeli ochotného sluchu při luze Pražské, vždy hotové k výtržnostem, a tu jest přede vším organisována štvanice na Židy, od jakživa u ní velmi oblíbená, i došlo tak daleko, že k ochraně Židovského města musila vybídnuta býti národní obrana, která však ničeho nemohla vyříditi proti zuřivé chatře. Co nepodařilo se řádným setninám národní obrany, to spůsobil sbor „Svornosti“ k místu se dostavivší mírnou domluvou a vlídným chlácholením. Bylatě „Svornost“ jakožto sbor okázale národní obzvláště oblíbena u lidu, na němž po dobrém dosáhla více, nežli hrozby a násilí kterékoliv jiné ozbrojené moci. Ale právě tato oblíbenost „Svornosti“ u nižších tříd, která dovedla je zdržovati od hrubých výtržností, byla nepřátelům národnosti české záminkou k podezřívání sboru toho, s luzou prý fraternisujícího, z úmyslů státu nebezpečných. O těchto nemohlo býti žádné pochybnosti, neboť měla „Svornost“ v čele svém co majitele hraběte Vojtěcha Dejma a co velitele barona Villaniho,*) dva kavalíry smýšlení rozhodně národního, a k tomu nosila idealní „národní kroj“ a chlupaté čepice, kterak tedy z ní neměla jíti hrůza?

Také zprávy z venkova docházející nebyly valně uspokojivé, na mnohých místech lid politicky nedospělý vykládal si svobodu po svém rozumu a dopouštěl se mnohých výstupků, jmenovitě svévolného páchání škod v lesích na zvěři i na dříví.

To co vypravujeme, nedálo se všecko hned touž měrou v době poměrně krátké mezi odchodem a návratem deputace, ač toho již tenkráte povážlivé zjevy se ukazovaly; my však shrnuli to zde v jedno k tomu konci, abychom ukázali, z jak rozličných stran hrozilo nebezpečenství pokojnému vývoji věci.

---

*) O tomto rozšiřováno (i zahraničními novinami) a věřeno, že jej vláda ruská zakoupila sedmi miliony.

Zatím deputace ubírala se k Vídni, slavně vítána jsouc na všech nádražích v Čechách jásajícími zástupy lidu odevšad hlučně se sbíhajícího. Ale jakmile překročil vlak hranice království a octnul se na půdě moravské, proměnila se scéna — všude ticho a pusto, žádné vítání, žádné praporce a věnce, žádný shluk lidu; Morava byla klidna, něma, nedotknuta ruchem celé Čechy probíhajícím, lid moravský pohřížen v tvrdý spánek, o sympatiích s Čechy ani nejmenší stopy. V nádraží Olomouckém dostavili se k uvítání pouze studenti tamější university v kroji akademické legie Vídeňské, ozdobeni trikolorem německým, kteří české oslovení Fastrovo přijali mlčky a nevlídně. Tak bylo na celé Moravě, jejíž obyvatelstvo nebylo ještě národně uvědomělé, a jejíž obě poněmčená hlavní města hledala v tom čest, pokládánu býti za předměstí Vídně.

Bylo to trapné zklamání, za něž dostalo se deputaci poněkud náhrady slavným uvítáním ve Vídni, kde v nádraží očekávali vlak studenti slovanští, pozdravujíce deputované nadšenými řečmi. V ulicích, kudy se ubírala deputace v průvodu studentů, sypaly se na ni s oken věnce a kvítí a vítaly ji hlasité pozdravy. V hostinci, kde se deputace ubytovala, konali u ní slovanští studenti čestnou stráž.

Naproti tomu úřední přijetí deputace Pražské v hlavním městě říše zůstalo daleko pod očekáváním. Vláda, jakkoliv nyní dle jmena konstituční, nebyla se ještě vpravila do nových forem, jaké nevyhnutelně vyžadovala úplná změna systému, deputovaní pak sami nemohli míti dostatečné diplomatické obratnosti, které jim bylo potřebí k zdárnému vyjednávání s kruhy dvorskými a vládními. K tomu byla se do Vídně dostala stejnou dobou také deputace českých a moravských šlechticů, která měla úkol, zameziti povolení některých jim nemilých žádostí českých. Výsledek toho všeho byl, že doručeno deputaci Pražské den před ustanoveným jejím odjezdem vyřízení žádostí jejich, pohybující se namnoze v neurčitých frasích.

V pondělí dne 27. března vrátilo se do Prahy poselství k císaři vypravené s odpovědí, jejíž obsah ani hrubě neznalo.

Celé město bylo na nohou k jeho uvítání, národní obrana, měšťanstvo, obyvatelstvo všeho stáří a obojího pohlaví proudilo se ulicemi skvostně ozdobenými až k soše sv. Václava na Koňském trhu, kdež arcibiskup Pražský s duchovenstvem zpíval slavné Te Deum, načež s řečniště vystavěného před sochou četli poslové císařskou odpověď. Některé článkу žádosti byly již odbyty císařskými patenty vydanými pro celé mocnářství; některé odloženy ku podobným nařízením pozdějším, k jiným svoleno bez odkladu, jakož jmenovitě k vyplacení roboty.

Z odpovědi té bylo patrno, že vláda Vídeňská, byť i povolovala v některých věcech, které se týkaly oprav nejnutnějších a rozšíření politické svobody, nicméně nepřestávala považovati Čechy za pouhou provincii, kteréž nemínili uděliti větší míru samosprávy než dosavad, kdežto hlavní žádosti Čechů čelily k tomu, aby se *koruně České* v Rakouské říši dostalo postavení onoho, jaké jí náleží dle státního práva, založeného na smlouvách posud nezrušených. Také odklady některých věcí zdály se svědčiti o neupřímnosti vlády a nedostatku při ní dobré vůle, vyhověti oprávněným žádostem národu. Tu výraz potěšení na obličejích tisíců shromážděného lidstva obrátil se ponenáhlu v zasmušilost a nevrlost, hlasité reptání ozývalo se, a v krátce opanovala obyvatelstvo Pražské všeobecná nespokojenost, a s chystaného osvětlení města sešlo.

Na zejtří svolal Výbor Svatováclavský nové shromáždění lidu, kdež uzavřeno sepsati novou petici k císaři; jiné pak shromáždění studentstva žádalo z císařské zbrojnice zbraň a střelivo. Té žádosti, aby předešel další bouřky, opatrně vyhověl arcikníže Karel Ferdinand, a zároveň svěřeny všecky stráže v branách i na jiných místech národní obraně a studentům.

V druhé petici, s vytknutím nedostatečnosti prvního rozhodnutí, žádáno znova za spojení Čech, Moravy a Slezska pod společným zastupitelstvem, však takovým, které by se neskládalo pouze z posavadních stavů, nýbrž zároveň ze zástupců všeho lidu bez rozdílu; o svolání ústavodárného sněmu

zemského na tomto základě, dále o zřízení samostatného ministerstva vnitřních záležitostí pro korunu Českou, pak o jasnější vyslovení rovného práva obou národností v zemi. Pro pospěch neměla tato petice nově býti podpisována, než žádáno na zeměsprávci hraběti Stadionovi, aby toliko potvrdil svým podpisem, že skutečně obsahuje přání obyvatelstva Pražského, což hrabě Stadion po delším zdráhání, teprv hlučnou deputací Výboru Svatováclavského napolo přinucen, učinil. Téhož dne (31. března) odjela nová deputace s druhou peticí do Vídně.

Až do této doby panovalo dobré srozumění mezi snahami obou národností v Čechách, první zlozvuk rozsévající nesvornost mezi ně ozvati se měl z Liberce. Tam, jako ve více jiných městech venkovských, počal vycházeti lokální list „Reichenberger Anzeigeblatt" pod redakcí jakéhosi Anschiringra, později sekretáře liberecké obchodní komory. Ten v jednom čísle svém přinesl z Prahy o posledních událostech tamějších následující telegram:

„Anarchie in allen Ecken. Unzählige Clubs, worunter der Gewerbverein der arroganteste. Die widersinnigsten Maueranschläge. Die czechischen Ultras oben an, doch im Kampfe untereinander, aber in dem lächerlichsten, wenn je etwas Lächerliches sein könnte. Aufgepasst! Einigkeit, ihr deutschen Brüder!"

Takové drzé štvaní vzbudilo ve všech kruzích největší rozhorlenost, i vyvolalo v odpověď společné vyjádření českých i německých spisovatelů v Praze, kteří již dne 18. března ve schůzi svolané do hostince „u arciknížete Štěpána" na Koňském trhu se byli oboustraně zavázali k zachování náležité mírnosti a slušnosti ve svých publikacích. Vyjádření toto se všemi podpisy jeho podáváme zde v doslovném znění jeho jakožto památný historický doklad:

„Ustavičně se staráme zde v Praze o svornost mezi oběma národy, Němci i Čechy, dobře vědouce, že bychom snadně oba dva o svobodu připraveni býti mohli, kdyby nastal mezi námi spor národní. Proto s ošklivostí pozorujeme, kterak se

v Liberci zrovna a zlomyslně této národní svornosti na příkoř jedná, a patrnou lživou urážkou Čechům činěnou zášť národní mezi námi podněcuje. Vyslovujeme zde veřejně ošklivost svou zároveň co důkaz nepravdivosti těchto pro znepokojení myslí roztroušených zpráv.

„V Praze, dne 4. dubna 1848.

„Karl Egon Ebert. Alfred Meissner. J. Karl Hickel. Václav Hanka. W. J. Landau. Bernhard Gutt. Uffo Horn. Rudolf Glaser. Moritz Hartmann. Dr. Rudolph Haase. W. W. Tomek. Joachim Lederer. Karel Sabina. J. B. Malý. V. K. Klicpera. Dr. August Wilh. Ambros. K. Havlíček. J. E. Wocel. Karel J. Erben. Jan Slav. Tomíček. Jos. Kaj. Tyl. Karel Štorch. Josef Franta Šumavský. Dr. Antonín Štrobach. Fr. Doucha. Jan Pravoslav Koubek. Fr. Klučák. Dr. Čejka. Jar. Picek. Dr. Brauner. Fr. Palacký. Dr. Gabler. J. Jireček.“ *)

Až po tu dobu úřadové revolučnímu ruchu v Praze nijak na odpor se nestavěli, vyjma purkmistra Müllera, který malichernými překážkami Výboru Svatováclavskému v cestu kladenými rozčilené mysli jen ještě více dráždil. Přestávaliť úřadové na pouhém pozorování průběhu věcí, zdržujíce se všeho zakročování, pokud proud nevystupoval z mezí veřejného pořádku. Nyní však hrabě Stadion, jednak aby ukázal upřímnou vůli svou k uskutečnění svobod až dosavad slíbených, jednak aby sám nabyl rozhodného vlivu na směr politického hnutí tak povážlivého, jmenoval sobě k ruce zvláštní komisi z osob rozličných stavů ku poradám o všelikých potřebných opravách. Avšak, jak obyčejně bývá v takových okolnostech, důvěrníci zeměsprávce, ač mezi nimi byli přední mužové národu našeho, nebyli všickni zároveň důvěrníky lidu, který ve sboru tom pohřešoval zástupce strany radikální, a dobrý úmysl Stadionův, vykládán za krok zpátečnický, potkával se v obecenstvu s nedůvěrou.

Naproti tomu dobře působilo na lid osvědčení šlechty české, prohlašující, kterak dle jejího přesvědčení „základní

*) Národní Noviny č. 1.

výminkou budoucího zastoupení národu býti musí volné zastoupení veškerých měst ochranných, stavu selského, průmyslu, inteligence, umění a věd", a kterak „staré zřízení zemské nemá tomuto novému zřízení býti na odpor nižádným způsobem".

Zároveň některé osoby z nejvyššího panstva českého na ten čas ve Vídni meškající podporovaly novou petici Pražanů zadáním podobné žádosti. Následkem toho již málo dní po odjezdu deputace jmenován jest mladý arcikníže František Josef, synovec císaře Ferdinanda, místodržitelem v království Českém, což dne 6. dubna oznámeno Pražskému obyvatelstvu nárožními plakáty. Jmenování toto, které bohužel nikdy skutkem se nestalo, přijato bylo v celé zemi s jednohlasným plesáním, neboť opravňovalo k nejpěknějším nadějím.

Všeobecně byla hned s počátku cítěna potřeba, aby národní strana vládla velikým veřejným orgánem, který by byl hlasatelem smýšlení a tužeb jejích, lid v nových právech a povinnostech jeho, jakož i o stavu veřejných záležitostí důkladně poučoval a tak pevnou stavěl hráz proti škodlivým vlivům, jaké by provozovati mohli na lid nezkušený rozliční nekalí živlové jak osobním podrýváním tak i prostředkem četných pokoutních plátků, které za nastalé svobody tisku v Praze i na venkově rodily se jako houby po dešti. Takový orgán nemohl povstati přes noc, neboť bylo k tomu potřebí rozsáhlejších příprav, pročež trvalo celé čtyři neděle, nežli mohlo přikročeno býti k jeho vydávání. Konečně dne 5. dubna vyšlo první číslo *Národních Novin* na velikém foliu. Nakladatelem byl hrabě *Vojtěch Dejm*, předseda Výboru Svatováclavského, a redaktorem *Karel Havlíček*, nám již známý. V čele svém měly Národní Noviny tento program:

> Skutečná rovnost národností.*) Spojení zemí koruny naší. Zrušení práv feudalních. Rovnost všech stavů před zákonem. Soudy přísežných. Odpovědné ministerstvo pro korunu naši. Všeobecný sněm celého národu. Národní gardy všude. Úplná reforma škol a úřadů.

---

*) Ne pouze *rovnoprávnost*.

Program ten doplněn hned v 3. čísle, po jmenování arciknížete Františka Josefa místodržitelem v Čechách, dodatkem:

Místokrál v Praze.

Mezi tím vykonali Pražané první skutek obecné samosprávy, navrácené jim zase po odstoupení císařského purkmistra Müllera, zvolením širšího i užšího výboru obecních starších, a tu stal se purkmistrem dr. Antonín Štrobach, právník mladý, požívající obecné vážnosti a důvěry.*)

Ale nedůvěra v lidu jednou vzbuzená neutišila se docela těmito věcmi, neustále jsouc podněcována od strany výstřední, která mermomocí se domáhala většího vlivu na veřejné záležitosti. Agitatoři její, s části studenti, svolali nové shromáždění lidu do lázně Václavské, které projevilo nespokojenost svou s ustanovením zmíněné svrchu poradní komise od vladaře zemského, poněvadž prý do ní povoláni jen důvěrníci vlády a nikoliv také důvěrníci lidu. Tu jest zvoleno více nových členů k sesílení dosavadního Výboru Svatováclavského, i žádáno na hraběti Stadionovi, aby komisi svou spojil s výborem tímto ku poradám společným. Po některém váhání svolil hrabě Stadion i k této žádosti, a spojený výbor přijal jmeno *Výboru Národního.*

Mezi tím vyjednávala deputace do Vídně vyslaná s ministerstvem, hlavně s ministrem Pillersdorfem, o vyřízení petice Pražské ve smyslu žadatelů. Obzvláště činným byl ve věci té Pravoslav Trojan, k němuž se připojil dr. Rieger, vracející se z cesty své po Italii, kdež ho byla došla zpráva o ruchu ve vlasti nastalém. Resultat vyjednávání toho byl nejvyšší kabinetní list ze dne 8. dubna 1848, se kterým deputace vrátila se do Prahy dne 11. dubna. Památný tento patent jest na Staroměstském náměstí veřejně čten od nově zvoleného purkmistra Štrobacha před nesmírným davem shro-

*) Štrobach přijal úřad purkmistrovský jenom prozatím na šest neděl a s tou výminkou, aby od obce Pražské udělena byla Fastrovi národní odměna, což potom od zastupitelstva obecního v zásadě jest přijato a také od hraběte Stadiona potvrzeno.

mážděného lidu. Jím císař Ferdinand dle rady nového ministra svobodného pána z Pillersdorfu svolil k žádostem Pražanů v ten spůsob, že slíbil svolati sněm zemský, pro nějž ustanovoval svobodomyslný volební řád; slíbil rovněž zřízení odpovědných nejvyšších úředníků pro království České v Praze s rozšířeným okresem činnosti; vyhlásil úplnou rovnost jazyka českého s německým ve všech větvích státní správy a veřejného vyučování; ukazoval na to, že jiné žádosti petice vyplnění svého buď již došly anebo co nejdříve dojdou cestou administrativní; ale na nejdůležitější článek petice, který se týkal obnovení jednoty koruny České, zněla odpověď císařská v tato slova:

„Žádost o spojení zemí České, Moravské a Slezské pod jednou nejvyšší správou v Praze a se sněmem společným má býti předmětem rokování na *sněmu Našich říší* nejprve příštím, kdežto svrchu řečené země Česká, Moravská a Slezská budou zastoupeny.“

Taková odpověď arciť nebyla spůsobilá rozkvašené mysli úplně spokojiti, avšak těšeno se nadějí na slíbený sněm český se zastupitelstvem i na stav městský a selský rozšířeným. Na to pak — důkaz to bláhové dobromyslnosti české — nikdo nepomyslil, že odkazování na sněm říšský, kde by zástupcové ostatních zemí rakouských *spolu* (a to s převahou většiny) rozhodovali nad korunou Českou, jest zjevným útokem na její samostatnost. Odložení věci do budoucího srozumění se sněmu českého s moravským bylo by v pořádku bývalo, avšak potahování ji do kompetence *říšského* sněmu bylo křiklavým porušením státního práva českého. Ale tehdáž bylo vědomí příslušnosti k říši u národu našeho mnohem mocnější než nyní, neboť důvěra jeho nebyla posud zviklána tolika nesplněnými sliby, cit jeho nepopuzen ještě k hořkosti tolika surovými urážkami; političtí pak vůdcové národu postrádali ještě těch zkušeností, které bývají matkou opatrnosti. Také nebylo jim na ten čas možná, přemoci ten v tradicích vlády Vídeňské již zakořeněný předsudek, že práva koruny České jsou dávno promlčená a věčnému zapomenutí odkázána. Tak stalo se,

že toto snížení koruny České, toto neuznání její svrchovanosti zůstalo *bez protestu*, který s náležitou rázností od činitelů povolaných vysloven byl by nesmírně zvýšil sebevědomí národu, jenž by se byl k němu přihlásil tak jednomyslně, jako za našich dnů k deklaraci.*)

III.

Shoda obou národností podrývána, první schůze Národního Výboru. Agitace pro Frankfurt. Korouhve a barvy německé, barvy slovanské. Palacký proti Frankfurtu. Vyslanci Frankfurtští. Lev Thun předsedou gubernia. Výtržnosti Pražské. Štrobach odstoupí.

Čím dále tím více počalo se ukazovati, že sjednocenost Čechů s Němci nebude míti dlouhého trvání. Kdežto se strany české všemožně nadcházelo se německým krajanům a nejlepší vůle se jevila, vyhověti všem jejich oprávněným požadavkům a přáním, dali se mnozí z nich zaslepiti nově vzešlou hvězdou Frankfurtského parlamentu, kterou i mírnější z nich tak byli omámeni, že naprosto nemohli pochopiti, proč my Čechové nechceme se účastniti jich velikoněmeckých snah.**) Což pak teprv zarputilejší mezi nimi! Tak stalo se, že hned v první schůzi Národního Výboru, odbývané v budově místodržitelství, známý Moric Hartmann, český Žid z Dušník, druhdy nadšený velebitel světodějných skutkův a slávy Českého národu, který byl spolu podepsal uvedené svrchu osvědčení českých a německých spisovatelů Pražských, dal se tak daleko uchvátiti svou vášní, že se neostýchal veřejně viniti své české krajany z ruských sympatií, začež ovšem důtklivě byl okřiknut. Národ náš zajisté nikdy nezapíral a nikdy zapírati nebude přirozených sympatií svých se slovanskými soukmenovci a jmenovitě se slav-

---

*) Pozdější prohlášení Národního Výboru, vyšlé z péra Palackého, o spojení v jedno zemí koruny České jednak přišlo pozdě, a jednak postrádalo té formy, která jedině mohla mu dodati váhy naproti vládě.

**) V tom smyslu vyjádřil se ke mně jmenovitě Rudolf Glaser, redaktor známého časopisu „Ost und West“, majícího za účel sbližování Němců k Čechům.

ným a velikým *národem* Ruským, avšak on nikdy ho neztotožňoval *s vládou* ruskou, a s touto jakožto absolutní měl nejmenší sympatie v době, kde střásal se sebe absolutismus rakauský. Podobně jako Hartmann, který později přinucena se cítil vystoupiti z Národního Výboru, zachovali se též jiní na onom osvědčení podepsaní Němci, když v době rozhodné prozradili pravé smýšlení své, národnosti české nepřátelské.

Pohnutost doby nepřipouštěla, aby národ a jmenovitě obyvatelstvo Pražské přišli k oddechu; dílem skutky nerozhodné, na slepo tápající vlády, dílem cizí agitace a bezohledný radikalismus výstřední strany mezi národovci, dílem konečně nezbednost rozpoutané luzy udržovaly mysli obecenstva všech tříd v ustavičném napnutí a rozechvění, které jevilo se často výbuchy bouřlivými.

Tak hned prozatímní zákon tiskový, vydaný od nového ministerstva dne 29. března, který měl míti platnost „až do vydání určitých zákonův o tisku na konstituční cestě“, vyvolal nemalou rozhořčenost veškerého spisovatelstva Pražského, jak českého tak německého, které jednomyslným osvědčením, uveřejněným dne 4. dubna, jej zamítlo „jakožto projevení nezasloužené nedůvěry, jakožto atentat proti svobodě, jakožto přímý krok k reakci“. Spisovatelé slibovali věc do vlastních rukou vzíti a zvolili také ze sebe komisi tříčlennou (Dr. V. Ambros, Bernhard Gutt, J. Malý) k vypracování návrhu tiskového zákona, který měl „konstituční cestou býti vládě předložen“. Komise ta však odbývala pouze jedinou schůzi, a mezitím také vláda sama nazpět vzala prozatímní zákon ten, když mládež akademická jak ve Vídni tak v Praze jej veřejně spálila. *)

Zatím agitace pro Frankfurtský parlament a zamýšlenou říši velkoněmeckou nabývala síly a rozměrů, hlavně půso-

*) Ministr Pillersdorf vyznal upřímně, že zákon ten přijat jest proti jeho vůli v státní radě, když přehlasováni jsou svobodomyslní členové od pánů ze staré školy.

bením cizích emisarů, až 2. dubna samému císaři ve Vídni vnucena do rukou korouhev německá. Událost ta spůsobila veliké rozhořčení mezi Pražany, a když se o tom mluvilo, že i v Praze někteří odvážlivci vystrčiti chtějí trojbarevnou korouhev německou, Havlíček vůči povážlivému rozčilení lidu za dobré uznal vysloviti v novinách svých ráznou výstrahu: „Kdo vystrčí v Praze první trojbarevnou korouhev německou, na toho hlavu se svezou všecky následky toho co povstane, když proti této korouhvi vztyčí se jiná trojbarevná!“ Mínil tu trikolor slovanský, který se také již počal po různu vyskytovati, což zuřiví frankfurtisté spatřovali s pravým zděšením, rovněž jako národovci čeští bouřili se při spatření trikoloru německého.

Potřebí jest tuto zejmena doložiti, že mnozí Němci, kteří se v té době počali ozdobovati německým trikolorem, pokládali jej za znak toliko *národní*, míníce býti ve vším právu, když v rovnoprávných Čechách ke své německé národnosti se hlásí; ale Čechové musili na tu věc pohlížeti se stanoviska *politického*, jakož skutečně agitace německá považovala německé barvy za znak nové říše Německé, kterou chtěla zbudovati a připojiti k ní také Čechy, byť se to státi mělo třeba „ostřím meče“. Tato agitace německá namířeno měla zvláště na venkovské obyvatelstvo německé, jež zvláštní emisaři pobuřovali, namlouvajíce mu, kterak Čechové zneužiti zamýšlejí nově nabyté svobody k potlačení národnosti německé. Němci venkovští, v politickém ohledu ještě mnohem méně dospělí nežli čeští venkované, skutečně počali následkem toho nedůvěřovati svým českým krajanům, s kterými po tak drahný čas byli žili v dobrém srozumění, a nedůvěra ta, nevyvracována od úřadů, kteří nerozumějíce době ve mnohém ohledu chovali se velmi nemotorně, někdy přímo nemoudře, počala se jeviti veřejně. V takovém stavu věci Výbor Svatováclavský již 31. března vydal zvláštní osvědčení k „Čechoněmcům“, v kterém takové obavy jejich vyvracel. Osvědčení to podepsali vedle hraběte Vojtěcha Dejma, Fastra a Trojana později také dva členové Národního Výboru, o jichž

ryze německém smýšlení nebylo žádné pochybnosti, J. B. Riedl a Uffo Horn.

Byla však i valná strana Němců v zemích českých bydlících, kteří se netajili se svými sympatiemi velkoněmeckými a zřejmě na odpor se stavěli národním snahám českým. Tak podána jest ministru Pillersdorfovi adresa ve Vídni žijících Němců z Čech, Moravy a Slezska, v níž tito, protestujíce proti všelikému spojení zemí koruny České, pravili bez obalu doslovně: „Chceme se i my s druhými rakouskými německými zeměmi připojiti k Německu". Jest věru ku podivu, jakouto závrať agitace Frankfurtská spůsobila i mezi lojální částí Čechoněmců, kteří v omámení svém neznamenali, že by spojení Rakouska s Německem musilo vésti k odvislosti mocnářství od říše Německé; a tím více litovati jest slabosti neb obojetnosti vlády Vídeňské, která, jakkoli nemínila přijímati zákony od Frankfurtu, nicméně neměla dosti upřímnosti ani odvahy, aby to veřejně vyslovila a své postavení určitě naznačila.*) Naopak ona podávajíc se nátlaku bouřlivých demonstrací, strojených od výstřední strany německých demokratů, hověla proudu okamžitého veřejného mínění sídelního města svolením k obeslání parlamentu Frankfurtského také z Rakouska. Což divu, že též při Němcích Pražských taková nejasnost pojmů vedla k nosení barev německých pro Čechy tak urážlivých. Jmenovitě studenti čeští, kteří užívajíce nové svobody sobě udělené počali sestupovati se ve spolky, odpověděli na to přijetím za odznak na čepicích stříbrných cepů, což opět mezi Němci spůsobilo nemalý poplach. Věc došla až před Národní Výbor, kde v sezení dne 14. dubna odbývaném, obzvláště domluvou doktora Klieberta, hraběte Františka Thuna a j., Němci Pražští, ne bez dalšího odporu, konečně slíbili upustiti od nosení německých barev, naproti čemuž i studenti upustili od svých cepů.

Mezitím obdržel Palacký dne 10. dubna pozvání z Frankfurtu od tak zvaného výboru padesáti, aby se účastnil prací

*) Neblahá polovičatost, dědičný to hřích všech vlád rakouských.

jejich k ustrojení parlamentu zamýšlené říše Německé. Palacký hned druhého dne poslal do Frankfurtu svou pověstnou odpověď, kterouž i tiskem uveřejnil*) a která jest patrným důkazem, že záležitostem německým mnohem lépe rozuměl nežli většina i vzdělaných Němců samých. Vykládalť v ní, kterak koruna Česká nikdy nenáležela k říši Německé v tom spůsobu jako jiné země, že poměr ten býval vždy jenom panovníka ku panovníku, nikoli pak národu k národu; kterak Němcům, chtícím dojíti jednoty politické, projíti jest republikou,**) a že si nemůže přáti, aby ve zmatcích a strastech takového převratu měly též účastenství země naše; dokládalť pak, že samostatného mocnářství Rakouského potřebí jest k ochraně rezličných národů v něm spojených, a že se tedy nesmí rozdrobiti poddáním se jedné části zemí pod vrchní vládu německou. Mezi jiným učinil v listu tom ono přepamátné, často uváděné vyjádření, *že by se Rakousko musilo utvořiti, kdyby ho nebylo.****) Se strany německé ovšem neposloucháno mocných těchto důvodův, ano při tehdejší rozdrážděnosti myslí popudil tím Palacký proti sobě u vysokém stupni všecky přemrštěné hlavy německé, a žurnalistika německá po dlouhý čas nepřestávala kydati naň svrchovanou hanu a nenávist. Ale v Čechách přispěl pověstný ten list nemálo k uvědomění lidu a přivedení ho do pravé koleje smýšlení politického; ano i v jiných zemích říše Rakouské otevřel oči politikům střízlivějším.†)

Přes to všecko ministerstvo Vídeňské nerozpakovalo se zaslati rozkaz jak do Prahy tak i do Brna, aby bez odkladu rozepsány byly volby do německého parlamentu ve Frank-

---

*) Národní Noviny č. 10. a 12.

**) Mínění toto, jež událostmi našich dnů osvědčilo se mylným, bylo dle tehdejší politické situace v Evropě úplně oprávněné, a snahy tehdejších nejhorlivějších patriotů německých zřejmě čelily k republice.

***) Kteréž napotom bán Jelačić v tažení svém proti Uhrům dal na své prapory napsati.

†) Zdá se, že i samo ministerstvo Vídeňské teprv tímto prohlášením Palackého odvážilo se oznámiti dne 21. dubna, že dekrety Frankfurtské přijmouti chce jen potud, pokud pro Rakousko hoditi se budou.

furtě. V Brně moravský sněm tehdáž již zasedající odmrštil rozhodně poslání deputovaných do Frankfurtu; zeměsprávce pak český hrabě Stadion, jemuž ta věc povážlivou a nekonstituční se býti zdála, neuveřejniv rozkaz ten učinil o tom ještě zvláštní dotaz k ministerstvu. Na to ministerstvo prohlásilo v úředních novinách Vídeňských, že vláda rakouská tím, co v parlamentě Frankfurtském bude uzavřeno, *nebude vázána, leč by to sama potvrdila*, ale nicméně opakovalo svůj rozkaz, aby se volby do Frankfurtu v Čechách provedly, však s tím opatrným doložením, že nikdo k tomu volení není nucen. Zároveň dal ministr dovolení, aby se ta věc v Národním Výboru do porady vzala. To stalo se v pondělí Velikonoční dne 24. dubna, a v schůzi té Národní Výbor *jednohlasně* zamítl vykonání voleb do německého parlamentu. Jásání obecenstva tu přítomného nechtělo ani přestati, a po dlouhou chvíli provolávána jest „Sláva“ Národnímu Výboru. Při tom ustanoveno, aby na znamení pevného spojení Čech s ostatními zeměmi říše vedle zemských barev, bílé a červené, všude objevily se barvy říše Rakouské, černá a žlutá, což napotom také se dálo.

Středem a ohništěm agitace Frankfurtské byl tak zvaný „Constitutioneller Verein“, spolek zuřivých Němců Pražských, jehož hlavním zakladatelem byl pověstný Kreuzberg, urputný protivník Čechů zvláště v Průmyslové jednotě. Spolek ten vyvěšenými na rozích plakáty svolal na večer dne 29. března veřejnou schůzi do Konviktu za tou příčinou, že byli z Frankfurtu přes Vídeň přijeli do Prahy co vyslanci pánové Wächter a Kuranda, k nimž připojil se ve Vídni ještě dr. Schilling, aby vyzvěděli osobně mínění Národního Výboru o německém parlamentě a možná-li přemluvili jej k obeslání jeho. Pánům těm dána téhož dne ve schůzi IX. sekce (zahraničných záležitostí) Národního Výboru na dotaz jejich důkladná odpověď, na které mohli dosti míti. Večer objevili se Frankfurtští vyslanci ve schůzi konviktské, která byla velmi četně navštívena. Tam rokováno jest o volbách Frankfurtských, k nimž nalehavě radil zvláštním přípisem hrabě Fridrich

Dejm, známý protivník národnosti české, což vzbudilo velikou nevoli mezi obecenstvem namnoze českým. Když pak při další debatě jeden z jmenovaných vyslanců dovolil si užiti drzého slova, že Čechové *musí* voliti, tu povstal nesmírný hluk, pískání a syčení, a vůbec pobouření takové, až z toho popadl zuřivé agitatory náramný strach, že jeden přes druhého v největším zmatku počali ze sálu na překot utíkati, ano i okny vyskakovati. S velikou těží podařilo se redaktoru Národních Novin, Karlu Havlíčkovi, který k žádosti některých Němců jal se rozhoršené mysli Čechů konejšiti, že zjednal tak dalece pokoj, aby mohl na řečniště vystoupiti a celou záležitost s pravého stanoviska objasniti. Po něm vystal František Havlíček (později poslanec na říšském sněmě v Kroměříži), i činil trpké výčitky „Konstitučnímu spolku“ a vyjádřil se, že rádi připouštíme Němcům našim co krajanům svobodné mínění, ale že nikdy trpěti nebudeme, aby je cizozemci proti nám popuzovali. V tom do sálu vkročil purkmistr Štrobach, o bouřlivém průběhu schůze zpravený, a napomínal k mírnosti a snášelivosti. Shromáždění rozešlo se bez dalších výtržností, na ulici pak spatřilo ve zbrani národní obranu, hotovu k zakročení, kdyby toho potřeba žádala. Tak skončila tato památná schůze frankfurtistů.

Téhož večera v náhradu za porážku v Konviktě utrpěnou provedli zuřivci němečtí jinou výtržnost. Uslyševše totiž, že hrabě Matiáš Thun nazval nosení německých barev v Čechách zemězradou, shlukli se, aby mu za to vytloukli okna, ale omylem učinili tak hraběti Leopoldovi Thunovi Benátskému. Tomu dostalo se za to druhého večera dostiučinění oslavou pochodňovou, uspořádanou od Čechů národně smýšlejícímu hraběti.

Již 15. dubna byl hrabě Stadion veřejně oznámil své odvolání z úřadu zeměsprávce v Čechách a jmenování na své místo za presidenta gubernialního v Praze dosavadního gubernialního radu ve Lvově, hraběte Lva Thuna. Volba tato musila považována býti za koncesi národnosti české učiněnou, neboť kavalír ten, ač zcela po německu vychovaný, byl netoliko slovem i písmem dobře mocen jazyka českého, nýbrž při každé

příležitosti osvědčoval i činně svou přízeň k národu Českému.*) Také co filantrop se byl hrabě Lev osvědčil, založiv v Praze, rodišti svém, až dosavad trvající spolek ujímající se propuštěných káranců. Mimo to znám byl pro poctivost a pevnost povahy své, která mu nedovolovala ani v nejmenším zapírati své přesvědčení aneb jen o vlas uchýliti se od práva a spravedlnosti. Konečně byl výtečný úředník, dokonale obeznámený se všemi obory státní služby, a tedy v každém ohledu před jinými spůsobilý k vysokému místu tak veledůležitému, na něž povolán byl. Jmenování jeho za zeměsprávce bylo s velikým uspokojením uvítáno od strany české, která v něj kladla veliké naděje, čehož pravý opak spatřovalo se u Němců, kteří od něho pro sebe ničeho dobrého se nenadáli. V posledních dnech měsíce dubna přijel hrabě Lev Thun do Prahy, a hned 1. května nastoupil úřad svůj co president zemského gubernia a zároveň i Národního Výboru. —

Kdo by z dosavadního vypravování našeho domýšleti se chtěl, že to byli jenom fanatikové němečtí, kteří strojili veřejné demonstrace s výtržnostmi spojené, velice by se mýlil: politická horečka byla v stejné míře opanovala horkokrevné obou táborů. Hned na samém počátku ruchu vešly u národní strany v obyčej kočičiny spůsobované neoblíbeným osobám. První z nich poctěn jest v Praze baron Kristian Koc, známý odpůrce českých snah, čehož na památku takový neblahozvučný koncert nazýván od té doby *kocovinou*. Ředitelem těchto koncertů byl později obecenstvu Pražskému v širší známost vešlý Mikovec. Mezi tím, co „revoluce“ měla průběh klidný, živlové radikalní, vždy nedočkaví a netrpěliví, neustávali v tajné činnosti své, naplňovati mysli lidu nedůvěrou a při každé dost malicherné příčině podněcovati jej ku projevům vystupujícím z mezí veřejného pořádku. Obzvláště přístupna byla takovému ponoukání snadno roznětlivá mládež, a jako

---

*) R. 1842 vydal spis „Über den gegenwärtigen Zustand der böhmischen Literatur und ihre Bedeutung“, a rok na to ujal se Slováků proti jich maďarským utlačovatelům spisem „Die Stellung der Slowaken in Ungarn“, naměřeným proti Pulszkému.

*

všude, stali se též v Praze studenti nejhorlivějšími spojenci strany výstřední. Jmenovitě bylo tomu tak od těch dob, co Vídeňským studentům povolena byla od státní železnice bezplatná jízda do Prahy. Každý takový „legionář“ — neboť přicházeli vesměs v kroji akademické legie — považován býti musil za emisaře demagogicko-německé propagandy ve Vídni, jejímuž vlivu tamější aula úplně byla propadla. Třeba i Frankfurtské sympatie nechytaly se hrubě ani německého studentstva v Praze, za to zvučná deklamace Vídeňských kolegů o svobodě nacházely u Pražské mládeže akademické bez rozdílu národnosti ochotného sluchu, a repealisté a studenti pracovali svorně k jednomu cíli.

Nechceme tím této „straně činu“ dělati výčitku nekalých úmyslů, jednání jejich vycházelo z poctivého smýšlení, z oprávněné bázně o mladou svobodu, ale bez předcházející chladnější rozvahy, bez uvážení možných následků, jsouc namnoze ukvapené a přenáhlené. Ale komuž, kdo nadán jest citem jen poněkud čilejším, možná v době tak rozkvašené zachovati náležitou chladnost mysli? Kdo dovede tu zrakem předpojatostí nezkaleným pohlížeti na všelijak se křižující zájmy, které vystupují na povrch? Kdo má při nevyhnutelné střízlivosti ducha zároveň tolik bystrozrakosti, aby v té směsici a tom zmatku nejrůznějších směrů hned poznal cestu pravou? Ptejme se samých sebe, kteří jsme byli očitými svědky a účastníky tehdejšího ruchu, zdali jsme si dovedli vždy zachovati nestrannost úsudku o věcech, které se vůkol nás děly; zdali jsme sobě vždy úplně a jasně vědomi byli toho co činíme? Pročež nechtějme přísně odsuzovati těch, kteří v nejlepším úmyslu snad chybovali z přílišné horlivosti; musilť bychom stejným právem odsuzovati také ony neméně upřímné a svobodomyslné národovce, kterým klidnější letora dovolovala chladněji pozorovati a objektivněji souditi, nedopouštějíc jim, aby se uchvacovati dali panujícím proudem. A přece jedněm i druhým dávána vina konečného nezdaru revoluce, prvním pro nemoudrou ztřeštěnost, druhým pro liknavost a neodhodlanost. My nyní po více než třiceti letech

ovšem s jinýma očima pohlížíme na události tehdejší, s dobrým svědomím však nemůžeme nezdar ten sčítati na vrub ani té ani oné strany, než jediné na nezkušenost národu našeho v bězích revolučních. Jakkoli theoreticky dobře připraven na očekávanou dobu politického převratu, byl nicméně od ní překvapen, i neuměl se hned vpraviti do nového, jemu neobvyklého veřejného života, jehož hlavním činitelem se byl stal takořka přes noc. Toto jest jedině pravé stanovisko, s jakého třeba hleděti na první tři měsíce mladé svobody naší v osudném roce 1848; jen tak porozumíme událostem tehdejším, jen tak dovedeme spravedlivými býti k jedné i druhé proti sobě stojící straně národní. Kdo z účastníků tehdejšího ruchu, nechť náležel k té neb oné straně, doposavad nedovedl se postaviti na stanovisko tuto naznačené, dokazuje tím, že u něho vášeň má převahu nad rozumem, a hlas jeho nemůže míti váhy v otázce o národní politice naší.

Na žádný spůsob nesmějí se veřejné demonstrace radikalistů té doby stotožňovati s hrubými výtržnostmi luzy, které se dály hlavně poštíváním jiného druhu emisarů, totiž vyslaných od revoluční propagandy evropské, které jen o to šlo, aby všude štvala lid proti vrchnostem a vládám, sledujíc cíle naprosto podvratné, v naději, že z všeobecného zmatku vypučí konečně ideal jejich — socialní republika. Ještě jiného druhu emisaře chovala v lůně svém nic netušící Praha, emisaře — revoluční strany maďarské, kteří tu dleli za stejným účelem jako předešlí, ačkoliv konečný cíl jejich byl právě opačný. Evropská propaganda chtěla revoluci zjednati vítězství, Maďaři podkopávali ji, aby přišla k pádu. Tito věděli totiž dobře, zvítězí-li věc česká, že tím dostanou se v Rakousku na vrch Slované, což arciť musilo býti smrtící ranou pro panství Maďarů nad uherskými Slovany a tím samým pro všecku slávu maďarskou. Pak byly také pochovány jejich plány o samostatnosti koruny svatého Štěpána a odtržení se od Rakouska. Z té příčiny vyslali do Čech a zejmena do Prahy agitatory, poštívající různé strany proti sobě a vybízející luzu ke všelikým výstupkům a nepořádkům. Chtěliť za každou cenu vy-

volati povstání, proti němuž bylo by potřebí branného zakročení, které národnímu hnutí českému, jim nepohodlnému, musilo na dobro konec učiniti. Takoví byli různí činitelé v obyvatelstvu Pražském, zjevně i skrytě působící k ustavičnému nepokoji.

V celé Praze to vřelo a kvasilo se jako v nějakém kotli čarodějnic, mysli obecenstva udržovány v neustálém napnutí a rozčilení, každý skutek veřejné moci, každý okázalejší čin jednotlivce podrobován různým výkladům a uváděn ve spojení s politickou otázkou, která právě byla na denním pořádku; na ulicích nikdy nebylo vídáno tolik lidstva najednou, neboť účastnictví ve veřejném životě vzalo převahu nad pokojnou činností v domácnosti; každou chvíli nějaký pouličný shon, nějaké shromáždění lidu, schůzka některého studentského spolku,*) k němuž hrnuli se účastníci v čepicích rozličných barev,**) nějaký slavný průvod atd., což vše málokdy minulo bez nějaké výtržnosti. Nezřídka přicházelo ke srážkám mezi luzou, která měla zvláštní zálusk na Židy a pekařské krámy, s národní obranou jí v tom bránící. Němci, obecně známí pro své nepřátelství k druhé národnosti, nebývali ani v domech svých jisti před urážkami a týráním, čehož za příklad uvádíme jen stříbrníka Fortnera, jemuž za bílého dne učiněna kocovina a vytlučena okna u krámu. Všude panoval hnusný terorismus, jehož nedovedl se vystříhati ani Havlíček, při jiných příležitostech dosti rozvážlivý, když popuzen hněvem, byť i spravedlivým, proti redaktoru Prager Zeitungu, bídnému pisalu Breierovi, dal se vášní svou tak daleko svésti, že v čísle 21. „Národních Novin“ štval proti němu slovy: „Jak dlouho ještě budete trpěti, Pražané, mezi sebou cizince, který zapomínaje se nestydatě proti hostitelům svým, na nás ve vlastní zemi všeliké různice a ostudy snáší? Caeterum autem

*) Když povoleno studentům spolčování, nastalo mezi nimi ihned množství spolků s rozličnými jmeny, větším dílem k národnosti členů se vztahujícími: Bohemia, Markomannia, Slavie a j. Z těch jediný spolek Slavie vynikal tendencí důstojnější, maje za účel vědecké vzdělávání; poněkud však směšným činil se fantastickým krojem.

**) Dle kohort akademické legie.

censeo, Breierum esse expellendum." Tím spůsobem byla bezpečnost osoby přivedena ad absurdum, a nelze se tomu diviti, že za takových poměrů na mnohé lidi přicházel strach a že bázlivější stěhovali se z Prahy pryč. *)

Jedna z veřejných výtržností, nabyvší povahy v skutku nebezpečné, měla následek politování hodný. Jistý mladý tovaryš čalounický (žijící dosavad v slušném postavení, ano i mezi spisovatele české počítaný), navrátiv se z ciziny do vlasti octnul se uprostřed divokého toho víru, i ucítil v sobě povolání promluviti do toho rozhodné slovo. Spáchal tedy německé revoluční provolání „An mein Böhmen," v němžto zjevně a bez obalu vyzýval ku povstání. Na neštěstí se našla v Praze tiskárna, jejíž majitelka Anna Vetterlová (dříve Špinková) i faktor Groll byli oba tak obmezeného rozumu, že plátek ten vytiskli. Následek toho byl, že Groll jest zatknut a uvězněn.

Nemůžeme zde rozbírati, zdali takové jednání příslušného úřadu bylo zákonité a správné; ale na všechen spůsob nebylo moudré, přičítati takovému škváru, jakým bylo to nesmyslné provolání, nějakou důležitost. Zakročení mohlo se státi spůsobem méně příkrým, a nikdo nebyl by se ujal provinilé tiskárny. Tak ale viděli radikalisté v úředním tom postupu útok na svobodu, a prostředkem plakatů svolávali lid před radnici. Možná sobě pomysliti, že v určitou hodinu bylo Staroměstské náměstí přeplněno hustými davy lidu, který s velikým hlukem a hřmotěním žádal za propuštění Grolla. Žádná mírná domluva nespomáhá, lid nechce svoliti k žádným odkladům, čím déle prodlévá se s vyplněním vůle jeho, tím více roste jeho rozčilení, bouře šíří se dále po městě, zavírají se krámy, troubí se na poplach, národní obrana se sbírá, studenti legionáři spěchají pro zbraň, vojsko táhne

*) Podobné výtržnosti jako zde vypravované dály se i na venkově. O páchaných se strany německé čte se dosti zpráv v tehdejších časopisech českých; zdali a kde se Čechové takových proti Němcům dopouštěli, musilo by se hledati v časopisech německých, jen že zprávy v těchto podávané, *jak vůbec známo*, jsou buď úplně vymyšleny anebo značně zveličeny.

k náměstí. Od deseti až do dvou hodin pekelný rámus před radnicí, tu se otevrou vrata, Groll jest na svobodě. Veliké jásání a objímání propuštěného, jejž ihned posadí do kočáru a vítězoslavně vozí po městě; ano někteří třeštěnci vypřáhnou koně a sami jej táhnou. Úvaha o protivném to divadle jest zbytečná, zde mluví skutek sám.

Druhého dne čísti bylo na rozích a ve všech novinách následující oznámení:

„Události dnešního dne vydaly zjevné o tom důkazy, že se mně nedostává již osobního působení, abych dobrotou zachoval obecní poklid a řád. Poněvadž ale užívání násilných prostředků mé povaze se příčí, protož vidím sebe nucen, svůj úřad složiti, abych postoupil své místo charakterům, kteřížto důraznějšími prostředky budou uměti zachovati obecní poklid a řád v Praze.

K vůli volení nového purkmistra svolávám větší výbor měšťanský k 11. květnu 1848 o 9. hodině dopolední do obecenské síně na Staroměstské radnici.

V Praze dne 10. května 1848.

Pražský purkmistr

A. Štrobach.“

IV.

Veřejné poměry v Čechách. Národní Výbor. Smýšlení lidu. Praktické ovoce svobody. Volnost tisku. Péče o školství. Slovanská Lípa. Poměry na Moravě.

Pohlédněme tuto krátce, jak se od 11. března utvářil všeobecný stav země České.

Zřízením Národního Výboru vstoupila Praha, ano celé Čechy, do nové fase revoluce. Až dosavad byl venkov události Pražské větším dílem pozoroval jen trpně, po ustavení výboru toho pojat byl též v obor ruchu. Výbor Svatováclavský působil až dosavad hlavně co místní revoluční sbor pro hlavní město, v širším pak kruhu jenom oběma svými deputacemi;

Národní Výbor však pod předsednictvím zeměsprávce byl úřadem pro celou zem, povstalým sice na půdě revoluce, ale uznaným od vlády, vedle něhož gubernium v očích lidu pozbývalo vší autority. Jakkoliv úředně vyřknutá úloha toho výboru vztahovala se jenom na připravování předloh pro nejbližší sněm, nicméně nemohl se tomu vyhnouti, aby nezasahoval činně do veřejných záležitostí.

Mimo to obyvatelstvo, obzvláště české, projevujíc k němu neobmezenou důvěru, zvykalo sobě obraceti se k němu ve všemožných obecních i soukromých potřebách svých, neboť jej považovalo za jakousi všemohoucí nejvyšší instanci pro celé Čechy. Jsa jedním z ředitelů kanceláře Národního Výboru (vedle doktora Karla Zdekauera, již nebožtíka) měl jsem mezi jiným i povinnost přijímati všeliké deputace i jednotlivé osoby, přicházející k němu v takových příčinách. Tu mně často bylo nemálo těžko vykládati těm lidem, že Národní Výbor nemá nižádné moci administrativní aniž jaké exekutivy, a co jest vlastně úlohou jeho. To zvláště lidem prostějším nechtělo jíti do hlavy, i nebylo bez všelijakých směšných případů. Nemohliť živou mocí pochopiti, když nemůže Národní Výbor odvedeného synka vyprostiti z vojny, zameziti exekuční prodej statku, přiměti ten neb onen úřad k rychlejšímu vyřízení nějaké záležitosti naň vznešené, nač tedy vůbec jest.

Ostatně práce Národního Výboru šly jen velmi zdlouhavě ku předu, jakkoli sekce jeho dosti pilně pracovaly. Příčinou toho bylo jednak zaneprazdňování jej mnohými záležitostmi veřejnými, které nemohl od sebe odmítati v interesu veřejného pořádku, jednak i přílišná radomluvnost některých jeho členů, z nichž mezi Němci nad jiné vynikal knihkupec Borrosch svými sáhodlouhými řečmi.

Zeptáme-li se, jaký účinek měly události Pražské a nově prohlášená svoboda na lid český, musíme vyznati, že nebyl všude takový, jaký mohl upokojiti slušná očekávání vlastenců. Kde lid byl v národním ohledu probuzenější, působením literatury osvícenější, tam dosti dobře chápal význam doby a podle

toho se choval mírně a důstojně, radostně projevoval svůj souhlas s peticemi Pražanů, očekávaje trpělivě rozhodnutí, a ochotně přistupoval k zřizování národní obrany pro uhájení veřejné bezpečnosti a kázně. Jinde ovšem, kde lid méně byl dospělý a národně uvědomělý, vykládal si svobodu po svém smyslu, jakožto uvolnění nejenom všech pout jej svírajících, nýbrž i všelikých svazků zabezpečujících spořádaný život společenský. Z toho, jak svrchu již podotknuto, pocházely hrubé výtržnosti všeho druhu, a poněvadž nejbolestněji cítěn byl od obyvatelstva vesnického nátisk poddanství, od městského pak poručníkování vlády nad obcemi, tož obracovala se svépomoc lidu tam proti vrchnostem odpíráním roboty, krádežemi lesními a střílením zvěře, tu proti obecním představeným, z nichž mnozí nuceni jsou na kvap opouštěti svá místa. K rozmnožení zmatků těch přispívalo na mnohých místech nejapné chování se zeměpanských úřadů, kteří bez instrukcí nechaní nemohli všude hned vpraviti se v novou situaci a místo konejšení spíše podpalovali roznícené vášně.

V takových okolnostech osvědčoval blahé působení veřejný tisk, právě od týravé censury emancipovaný. V nesčíslných plátkách, brožurkách i časopisech všude jak o závod se rodících poučován jest obecný lid od vlastenských spisovatelův o významu konstituce, o nových právech a povinnostech občanů, a samy první autority, jako Palacký, Brauner a jiní, nepokládali za snížení své důstojnosti, účastniti se takového politického apoštolování. Ale tyto snahy o zachování veřejného pořádku mařeny jsou s jiné strany bezuzdným zneužíváním svobody tisku, neobmezené dosud žádným zákonem, an leckdos nepovolaný (jak viděli jsme svrchu) vykládati chtěl rozumy své a dovoloval si snižovati vážnost úřadů dosavad v platnosti své trvajících, když pak vlny politické bouře výše se dmuly, vášni své i proti jednotlivcům uzdu pouštěl. Tak dálo se jmenovitě po rozehnání nešťastné schůze „konstitučního spolku“, kdežto Praha za šťastnou se mohla pokládati, že nezakusila výjevů horších, nežli byla kocovina u hraběte Thuna a ozývání se po celou noc v uli-

cích jejích posměšných hanozpěvů.*) A jakož v Praze byli proti takovým výstupkům úřadové bezmocni, tak i na venkově ztratili všecku moc, kde jmenovitě národní obranci do jejich povinnosti se pletli; ano na některých místech jal se lid o své ujmě vykonávati spravedlnost trýzněním a ubíjením zlodějův a pronásledováním skutečných nebo domnělých svých odpůrců.

Jako vůbec všude, tak i v Čechách jmenovitě *svoboda tisku* vydávala té doby mnohé prapodivné plody. Nejenom že skoro všeliké dosavadní literární síly rozptýlily se po časopisech, nýbrž i zcela nové vystupovaly směle na veřejnost, na kterou by si před březnem nebyly troufaly, nejinak než jako myši vylézají z děr, když není doma kočka. Nikdo nechtěl světélko své, byť i dosti skrovňounké, schovávati pod kbelík; každý politisoval po svém, a byla to větším dílem politika po větrných výšinách těkající, dětinská politika citu — a kterýž pak národ nebyl tehdáž dítětem v politice? Co však národu našemu zajisté k nemalé cti slouží, jest, že v tomto čase všeobecné výstřednosti a bezuzdnosti nevyšel ani jeden český lístek, jenž by zjevně byl čelil ku podvrácení společnosti aneb urážel cit veřejné slušnosti a studu. V tom jevila se mravní nepokaženost a zdravá mysl národu našeho, která zůstala v jisté míře střízliva i v této době závratné horečky. Nebyloť všude tak jako u nás, ba zdravý rozum a přirozený cit s povržením a zarděním odvrátiti se musí od nejednoho plodu šílenosti a necudnosti, jaké na světlo vynášela jmenovitě Vídeňská denní literatura té doby.**)

Tuto jest místo, přihlédnouti blíže k žurnalistice české, která najednou byla dosáhla rozměrů před tím netušených.

---

*) Sem náleží známá Havlíčkova: „Šuselka nám píše.“

**) I v jiném ještě ohledu jevila se různost povahy lidu českého a německého. Revoluční Praha měla docela jinou fysiognomii nežli revoluční Vídeň. Dokud nezrušila původní harmonii Frankfurtácká agitace, poskytovala Praha obraz nepřetrženého svátku: pestré kroje, střídající se slavnosti, všeobecný ples a jásot, veselé radovánky z toho, čeho dosaženo. Vídeň naproti tomu byla od samého počátku zasmušilá, lid jevil urputnost a vzdor, jsa nespokojen s tím, co mu uděleno. Co Pražané odbývali kocovinami, to popuzovalo Vídeňáky ke zbouření. Povstání konečně vyvoláno bylo v Praze vojskem, ve Vídni lidem.

Toto časopisectvo bylo skoro výhradně politické, neboť i předbřeznové nepolitické listy musily ve svých sloupcích obírati se otázkami politickými, chtěly-li sobě zachovati své čtenářstvo. Před březnem vycházel v Čechách jazykem českým jediný politický list, *Pražské Noviny*, a to dvakráte v témdni po půl archu se zábavnou přílohou *Českou Včelou*. Pražské Noviny byly organem vládním, a redaktorem jejich Karel Havlíček, který však po převratu březnovém postavení toho se zhostiv redakci Sabinovi odevzdal a sám sobě v *Národních Novinách* svůj vlastní organ založil, který vycházel denně po velikém archu. Stalo se, co by ještě před nedávnem nikomu ani ve snách nebylo napadlo: národ Český měl veliké neodvislé noviny, v nichž mohl hlásati veřejně, co tak dlouho v hloubi srdce svého musil tajiti, v nichž bez ostýchání mohl zastávati před světem práva svá a směle projevovati své žádosti a přání. Teprva v červnu dostaly Národní Noviny konkurenta v radikalním *Večerním Listu*, redigovaném od Liblinského (Knedlhanse), který byl rejdištěm mladých spisovatelů, sil nevyspělých, hledaje čtenářstvo své hlavně mezi nižšími třídami lidu, jimž, aby se zalíbil, pěstoval vedle výstřední politiky také v míře vydatné veřejný klep. Že svému řemeslu rozuměl, dokazoval značný počet odběratelů, jimž při nové svobodě tisku byla taková strava pravou lahůdkou. Zároveň s Národními Novinami vyskytovaly se jak v Praze tak mimo Prahu nejenom v Čechách, nýbrž brzy také i na Moravě též jiné, ovšem menší politické časopisy, které však větším dílem tak rychle hynuly jako povstávaly, směrem svým sotva značně od sebe se různíce. Z té příčiny zbytečno bylo by uváděti jmena jejich; stačiť, zmíníme-li se pouze o dvou takových pokusech. Pražští Frankfurtisté uznali též za dobré, založiti sobě český organ, jejž pokřtili *Vlastimil*. Vydavatelem jeho byl jistý Klier, redaktorem jakýsi Fischer. Byl to pokus ovšem nešťastný, časopis ten ve všem ohledu chatrný, skonal v Pánu číslem dvacátým. Ani tak dlouhého živobytí neměl *Pokrok*, nový organ vlády, kterým Pražské Noviny býti přestaly, pod redakcí Tomkovou. Pokrok objevil se zároveň se zasedáním

Slovanského sjezdu, avšak nastalé události svatodušní již po pátém čísle učinily mu konec. Jakožto kuriosum uvádíme ještě zajímavé faktum, že německá *Bohemia*, která se po březnových dnech z listu beletristického proměnila v politický, stala se zároveň utrakvistickou, přinášejíc články v obou zemských jazycích.

Co se týče dalších konstitučních vymožeností, kterých se národu našemu dostati mělo, z těch nejdůležitější byla *rovnoprávnost jazyková* v úřadě i ve škole. Praktické její provedení nebylo tak snadné, a jeden z prvních uchopil se otázky té Tomek, jehož myšlénky o tom podány jsou v 2. a 4. čísle Národních Novin, kdež v krátkosti vysloveny hlavní zásady, jakými by bylo potřebí u věci té se říditi. Tato pojednání Tomkova mají zvýšenou zajímavost v nynější době, kde právě memorandum našich poslanců na říšské radě té otázky se týkající všeobecnou pozornost vzbuzuje, pročež nebude zbytečno něco z nich zde uvésti. Pro úřady má dle Tomka platiti pravidlo, aby každému občanu volno bylo, jak ústně tak písemně na úřad tím jazykem se obrátiti, který jemu jest obvyklejší, úřad pak aby každému touž řečí odpovídal, kterou jest osloven, což platiti má jak o nižších taktéž o vyšších a nejvyšších úřadech. Z toho vyplývá nutnost, aby každý úředník v Čechách jak v krajinách s českým, tak i v krajinách s německým obyvatelstvem úplně mocen byl obojího jazyka zemského.*) Žádost tato jest tak přirozená a poměrům vlasti naší tak přiměřená, že dříve neb později nevyhnutelně *státi se musí pravidlem*, od něhož není dopuštěno žádné odchylky, nemá-li celá rovnoprávnost jazyková v úřadě zůstati jako doposavad pouze na papíře. Tomek nicméně od pravidla toho dopouští výminku tu, „kterou obnovené zřízení zemské C. z.“ obsahuje, aby se totiž při právních rozepřích řídil jazyk v písemném jednání dle národnosti žalovaného, tak aby Čech žalován byl česky, Němec německy,

*) To sice již před březnem bylo zákonem předepsáno, ale zákon ten snadno dal se obejíti.

Zdali tyto porady měly nějaké praktické následky, není mně vědomo, domýšleti se však můžeme, že materiál, který byl výsledkem jejich, nezůstal v ministerstvu vyučování nepoužit při pozdějším reorganisování škol.*)

Co se dalo cestou nařízení hned bez dalšího odkladu provésti, učiněno jest od vlády zemské vydáním již 2. dubna dekretu, jímž prohlášena pro universitu Pražskou svoboda *vyučování* a *učení*. Dotyčné články toho dekretu znějí:

1. „Svoboda vyučování přijímá se v ten spůsob, že ve fakultách, jenž udělují diplom doktorský, všem doktorům od této doby volno jest vědecké přednášky držeti, oznámí-li se prvé u akademického senatu."

4. „Aby svoboda učení pojištěna byla, volno jest od nynějška slyšeti tak řečené povinné předměty pořádkem a časem každému vhodným, a spůsobilost ke státní službě a ku praxi závisí jediné od přísné státní zkoušky."

Zároveň dovoleno studentstvu spojovati se v jednoty.

Konečně přišlo i povolení k zařízení *průmyslové školy*, která byla po tak dlouhý čas předmětem tuhých bojů a usilovné agitace národní strany. Havlíček oznámil to v Národních Novinách krátce a významně: „Průmyslová škola je povolena. Před půl letem bychom byli jásali."

České docentury na universitě Pražské, jakkoliv od vlády povolené, nevstoupily však hned v život, než teprv příštího roku; co však se týče svobody spolčování, té použili studující v plné míře, jak svrchu již ukázáno.

Také ostatní občanstvo nelenilo svobody té všeobecně udělené dle možnosti využitkovati. Nemůže býti úlohou naší vypočítávati spolky a jednoty k rozličným účelům zakládané; nám hlavně jde o vylíčení postupného vývoje národního a politického života té doby, a v tom ohledu zaujímá první místo spolek výhradně politický, nazvaný *Slovanská Lípa*, poněvadž v něm nacházela určitého výrazu ta idea, kterou

---

*) Později vypracován též od Národního Výboru „Návrh o provedení zásady stejného práva jazyka českého a německého ve školách" (Nár. Nov. č. 53.). Co s tím se stalo, rovněž nám není povědomo.

nesl se veškerý ruch národu našeho od nejprvnějších dob jeho se probouzení. Spolek ten zaražen jest 30. dubna ve schůzi odbývané ve Václavské lázni, a vytknul sobě za účel:

„1. chránění konstitučního principu a nejrozsáhlejší jeho rozvinutí v mezech monarchických;

„2. bdění nad uskutečněním rovnosti české řeči s německou ve všech odvětvích správy i veřejného vyučování;

„3. chránění samostatnosti koruny České (Čechů, Moravanů i Slezanů), zvláště od návalu německého Völkerbundu;

„4. pěstování vzájemnosti slovanské ku pojištění národnosti a samostatnosti všech Slovanů v mocnářství Rakouském zaražením slovanské propagandy mezi korunou Českou, Polskou i Ilirsko-horvatskou, a sice sjezdy výborovými, deputacemi, korespondencí a zvláštním orgánem, časopisem *Slovanskou Lipou*, který zároveň bude denníkem společnosti."

Do prozatímního výboru zvoleni jsou: Václav Hanka, Jos. Kaj. Tyl, Pavel Mnouček a Vincenc Vávra. Spolek ten došel napotom značného rozšíření nejen v Praze, nýbrž i po všech vlastech československých. —

Potřebí jest ohlédnouti se také po sesterské Moravě, kterak i tam věci se vyvíjely a uzrávaly. První deputace česká, jak jsme viděli, shledala Moravu ještě neprobuzenou, avšak brzy nastal i tam ruch, jevící se směry sobě odporujícími. Nescházeloť ani na Moravě statečných vlastenců, kteří již před březnem horlivě usilovali o probuzení lidu k národnímu vědomí, ačkoliv účinky jejich snah, poměrně mladších a obmezených na užší kruh nežli v Čechách, jevily se doposavad jen porůznu. Nicméně kvas byl již vložen do lidu moravského, a politický ruch zamíchal jím pořádně. K tomu přicházely hlasy z Čech, vybízející k užšímu spolku a k obnovení svazku koruny České,*) a podobné hlasy ozývaly se též z Vídně, kde záhy byla se utvořila zvláštní *Jednota česko-moravsko-slezská*, čítající mezi členy svými značný počet studujících, avšak i muže dílem vysoce vynikající, dílem vše-

*) Mezi těmi sluší jmenovitě uvésti „Slovo k Moravanům", vyšlé z péra dra. Riegra.

obecné vážnosti požívající, jakož byli: Pavel Josef Šafařík, Dr. Jan Dvořáček, Dr. Antonín Jar. Beck, Dr. Vendelín Grünwald, Dr. Matěj Kavka, Dr. Siegfried Kapper, Antonín Rybička, Petr Bílka, Ondřej Palacký, Antonín Doležálek a jiní. Jak z Prahy tak i z Vídně přicházeli na Moravu agitatoři, větším dílem studenti, aby živým slovem působili na lid ve smyslu národním. Símě to padlo na úrodnou půdu, a již 6. číslo Národních Novin přineslo „Ozvání moravského lidu", nikým sice nepodepsané, ale vyslovující smýšlení moravských národovců, jehož jádrem bylo následující projevení:

„Hájíme národnost svou slovanskou a chceme státi pevně při kmenu neroztrženém česko-moravském. Ale i osobnost svou moravskou hájíme, chceme totiž státi věrně při Čechách, ale nepominouti v nich, nerozplynouti, aby Morava mohla sama ostati na právu svém. Žádáme, aby vedle společného sněmu v Praze byl i zvláštní v Moravě, jímž by se řídilo i vlastní hospodářství zemské.

„Jazyk český budiž jazykem obecním, ant jest v Moravě čtyrykráte mocnější nežli jiný, však ale německému jazyku přejeme rovné právo tam, kde rovný jest našemu.

„Slovem *konstituce* rozumíme slušné zastoupení celého národu dle všech živností svých rovně; zvláště vládu soudu podrobenou, a vůbec jak to jest v zemích svobodného lidu moudře zřízeno.

„Žádáme dokonalé zrušení toho, čím byl lid zavázán majitelům panství.

„Žádáme, aby všecka jednání obecní (soudy, sněmy, školy) byla veřejná.

„Na úřady a důstojnosti připuštěni buďtež jen občané spojeného království Česko-moravsko-slezského."

Zároveň hýbala se všude vlastenská mládež moravská, zejmena v Brně, kde chystáno se k slavnému přijetí vracející se z Vídně druhé deputace Pražské. To vyvolalo velikou zuřivost strany německé, která shlukla se v nádraží pod trojbarevnou korouhví německou, aby jí připravila méně příjemné uvítání. Avšak čekali marně, deputace nepřijela, a tak

zamezena jest demonstrace, která snadno mohla vésti k výstupům hrubého násilí. Beze všech výtržností však nezůstalo, luza od zuřivců německých poštvaná vytloukla okna prelatovi augustinianskému a jiným u nich neoblíbeným osobám, Klácel pak, jenž v „Týhodníku“ od něho redigovaném proti takovému řádění ostře se ozval, musil opustit Brno a hledat útočiště v Čechách.

Vůbec měla v poněmčených městech moravských strana frankfurtistů všude vrch a provozovala nesnesitelný terorismus, kořistíc namnoze s politování hodného předsudku proti Čechům sprostého lidu moravského,*) který od nich v zaslepenosti své zde onde používati se dal k demonstracím proti národní solidarnosti. Toto smýšlení protičeské všemožně podporovali zeměpanští úřadové, ještě mnohem více nežli v Čechách německým duchem načichlí, vydávajíce ve smyslu tom cirkuláře a stíhajíce jmenovitě emisaře české, na něž místy pravou honbu činili. Takovou posilu majíce stávali se frankfurtisté vždy smělejšími, obzvláště pak Olomouc nezůstala pozadu za Brnem. Tam musil profesor Hanuš složiti redakci německého časopisu „Neue Zeit“, v niž uvázal se frankfurťák Jeiteles, a profesor Helcelet redakci „Selských Novin“, jež knihkupec Hölzel přestal vydávati, poněvadž prý pobuřují lid. Ano oběma těmto našincům veřejně jest vyhrožováno, i ozývali se hlasové, žádající aby vypovězeni byli z města.

Stejným odporem proti Čechům naplněni byli moravští stavové, od konce března zasedající na sněmě zastupitelstvem měst rozmnoženém, jež obzvláště podráždila petice Pražanů za užší spojení Moravy a Slezska s Čechy, což sobě mylně vykládali za pokus o podmanění obou zemí Čechům. Marné bylo „Slovo k moravským stavům“ **) od jednoho z prostředka jejich, Bedřicha hraběte Sylva Taroucca, jenž vykládal jim

*) Předsudek ten, k němuž podobného nic u lidu českého naproti Moravanům se nenalézá, bohužel doposavad není zcela vykořeněn, čehož sám viděl jsem na Moravě před málo lety smutné příklady.

**) Národní Noviny č. 6

pravý poměr Moravy k Čechám jakožto členů společné koruny České; marný německý spis barona Arthura z Königsbrunnu, sídelního kanovníka Olomouckého, „Einige Worte zum Frieden und zur Verständigung" podobného obsahu; na sněmě přijato jest ohražení proti žádosti Pražanů, jímž neostýchali se nazývati Čechy „provincií" a trhati svazek zemí koruny České, pravíce výslovně, že „Morava" je země od Čech neodvislá, náležející k celistvému svazku Rakouského mocnářství", při čemž prý nicméně „budou vždy zachování přátelského pevného svazku pro stejnost národností a jazyků příbuzného království Českého podporovati, pokud to neodvislost Moravy dovolí. Ohražení toto podáno císaři, v stejném smyslu pak obrátil se výbor stavů moravských k obyvatelům země, jimž namlouval, kterak prý „částka obyvatelů Pražských od Jeho Císařské Milosti žádala, aby naše vlast moravská a všechny její záležitosti s Čechami tak spojeny byly, abychom naše vlastní úřady zemské v Brně pozbyli, aby naše sněmy v Brně přestaly, abychom naše právo v Praze hledali a naše zástupce zemské dílem do Prahy posílali, slovem, abychom na vždycky místo samostatné, nepodrobené země s Čechami v jednu zem splynuli." I dával moravskému lidu výstrahu před agitatory, kteří prý mu praví, „že by jen spojením s Čechami svou slovanskou národnost bez překážky rozšiřovati a síliti mohl". Aby jej odvrátil od smýšlení takového, má prý výbor „za svou povinnost, veškeren moravský lid na to pozorna učiniti, co od shromážděných stavů moravských pro svobodné rozšíření moravského jazyka a pro všeobecné dobré moravské vlasti uzavřeno bylo a ještě se uzavře". Konečně maluje na stěnu bubáka — „nebezpečného souseda Rusa", který ovšem mohl dosti strachu naháněti Němcům, jehož však lid slovanský, jakož dobře věděl, neměl žádné příčiny se báti.*) Naproti takovému obmezenému, čistě provincialnímu stanovisku mo-

*) „Výbor moravských pánů stavův obyvatelům Moravy." Národní Noviny č. 17.

ravských stavů viděl se Národní Výbor pohnuta vystoupiti s „Veřejným ohlášením“,*) v němž vysvětloval nešťastné „nedorozumění“, jakoby Čechové chtěli sobě osobovati ňějaké panství nad Moravou, objasňoval historický svazek zemí koruny České a vykládal, kterak „žádosti o spojení všech českých korunních zemí směřují zejmena k tomu: 1. aby místo posavadních úřadů dvorských pro vnitřní politickou správu, kteréž se s vyvinutím našeho konstitučního živobytí napotom nesrovnávají, odpovědné centralní úřady, nejvyšším kabinetním listem od 8. dubna b. r. království Českému s rozšířenějším oborem činnosti již povolené, dostaly se zároveň také Moravanům, a tak pro všecky korunní země platnost měly; a 2. aby konstituční vyvinutí těchto zemí, jakož kořen svůj má v jedné, stejné národnosti, také bylo stejné, tedy aby sněmové zemští, jakožto napotom nejdůležitější faktorové zákonodárství vnitřního, v plném srozumění jednali. A jakž by tak činiti mohli lépe než periodickým, buď v plném počtu, buď skrze obzvlášť volené výbory společným se scházením?“ Končíť pak slovy: „Přejeme si, aby svobodný národ moravský právě nezmatený vplyvy cizími toto uvážení vzal před sebe, aby svobodně a samostatně se rozhodnul. Spojení naše nemohlo by pro nás býti radostným, pro obě strany blahodějným, kdyby nemělo vzejíti a chováno býti *láskou* a *důvěrou.*“

Zatím národní vědomí na celé Moravě čím dále tím více se probuzovalo i šířilo, a právě neslýchaná zuřivost frankfurťáků vyvolávala v lidu vždy tužší odpor. Proti obeslání parlamentu Frankfurtského vyjádřili se sami stavové moravští, lidu pak dostávalo se o tom důkladného poučení od vůdců národní strany; obzvláště pozoruhodné jest ono, které, uveřejněné 30. dubna v Brněnských Novinách, končí slovy: „Jak se stavové moravští usnesli strany volení do Frankfurtu, víte; i Vás nemůže a nebude nutiti nikdo, abyste volili, nýbrž bude to jediné na vůli Vaší; čiňte tedy, jak Vám to zdravý rozum, láska k vlasti a císaři, péče o blaho

*) Národní Noviny č. 29.

veškeré říše Rakouské napovídá i káže. Sláva Moravě! Sláva národům rakouským! Sláva Císaři Pánu! Sláva neodvislosti od cizozemska!“

Volby do Frankfurtu skutečně odbývány jsou dne 13. května, avšak vypadly velmi smutně. Přes šílenou téměř agitaci dostavilo se v Brně z obyvatelstva tehdáž 45.000 duší počítajícího jen 300 osob k volbě, v Olomouci z 12.000 jen 137; v Hustopeči odevzdáno 22, v Starém Brně 9, ve Výškově 7 hlasů a podobně jinde; na mnohých místech národovci volbu ani nepřipustili, na některých občané po volbě již vykonané lépe poučeni obořili se na úřady volbu řídivší, a násilím zmocnivše se volebních protokolů zničili je a volbu za neplatnou prohlásili.

Naproti tomu svolán jest ke dni 31. května nový zemský sněm na základě nového řádu volebního.

Národní život přes všecken odpor Němcův a úzkostlivých úřadů vždy utěšeněji se rozvíjel, svobody tisku a spolčování užíváno vždy v rozsáhlejší míře, jmenovitě povstávaly četné filialky Slovanské Lípy, mezi tím v Praze do života vstouplé.

Tak stály věci na Moravě krátce před osudnou událostí, kterou v Praze násilně přerušen jest samostatný vývoj ústavního národního života.

V.

Ústava od 25. dubna. Pozvání na Slovanský sjezd. Palacký volán do Vídně. Svornost v nebezpečenství. Nové bouře ve Vídni, ústava od 25. dubna odvolána, přislíbeno svolání ústavodárného říšského sněmu. Císař opustil Vídeň. Účinek té zprávy v Čechách. Deputace do Inšpruku. Smíření s Němci. Volby do Frankfurtu. Sněm český vypsán. Pštros purkmistrem.

Ve Vídni zatím neustávalo jitření myslí, naopak zmáhalo se pořád více, a to s veliké části vinou ministerstva Pillersdorfova, které nemělo tolik síly a odhodlanosti, aby rázně zakročilo proti křiklounům větším dílem z ciziny přišlým, kteří vedli veliké slovo v demokratických spolcích ultra-

německých, a proti bujnosti fanatisovaného studentstva, jehož nezralými rozumy obecný lid Vídeňský slepě se spravoval. Tu vedle šíleného blouznění o Frankfurtu, jemuž měla podřízena býti říše Rakouská, zmáhala se idea tuhé vnitřní centralisace, dle které Vídeň měla sobě hráti na Paříž a podrobiti vůli své všecky země mocnářství. Ta idea nemálo lichotila vrtohlavému měšťáctvu Vídeňskému, které ji při každé příležitosti na jevo dávalo hlučnými manifestacemi. Proudem tím unešen vybočil Pillersdorf z cesty vyznačené dne 15. března, po které se měla ústava říšská smluviti s poslanci sněmů jednotlivých zemí, a spůsobil sám vydání ústavy, kteráž ohlášena jest dne 25. dubna co budoucí základní zákon Rakouského mocnářství. Ústava tato, která nebrala žádného téměř ohledu na zvláštní potřeby a práva jednotlivých zemí, vykazujíc všechen podíl při zákonodárství dvěma sněmovnám, voleným z celé říše, nesrovnávala se s patentem od 8. dubna co odpovědí na druhou petici Pražskou.

Sama v sobě nebyla ústava ta zcela k zahození, napodobena jsouc podle belgické, a majíc ráz liberalní byla by v jiných okolnostech dobře mohla posloužiti za první základ ústavní, její vady a nedostatky byly by se daly časem odstraniti a ona přispůsobiti přirozeným poměrům říše. Ale v nynější situaci neuspokojila nikoho. Čechové v ní vším právem viděli porušení slibu císařova, i pojali nedůvěru k ministerstvu, viníce je z neupřímnosti, v čemž potvrzovalo je také váhání vlády, vypsati volby do českého sněmu. Vídeňští radikalové zase zavrhovali ji předně proto, že byla oktrojována, a pak pro soustavu dvoukomorní, již zaváděla, která byla demokratům neoblíbena. Tato nespokojenost Vídeňských demagogů neměla zůstati bez osudných následků.

Usilovné snahy Němců o národní jednotu prostředkem Frankfurtského parlamentu, jevící se v Čechách tak náruživou agitací, musily přirozeným spůsobem vyvolati na druhé straně také touhu po podobném sjednocení Slovanů.*) Půda

*) První vyslovil tu myšlénku Ivan Kukuljević. Viz Národní Noviny č. 22.

pro takovou myšlénku dávno byla připravována vždy více se ujímající vzájemností slovanskou, pěstovanou s obzvláštní horlivostí právě od Čechů. Tak stalo se, že hned po nešetrném vystoupení Frankfurtských poslů v Praze sestavil se výbor důvěrníků slovanských, který 1. května uveřejnil pozvání na sjezd všech slovanských kmenů v Rakouském mocnářství ku poradě o společných záležitostech na ochranu proti nebezpečnému sjednocení Němců. Co hosté měli připuštěni býti také Slované zemí nerakouských.

Zajímavo jest znáti podpisy na tomto vyzvání, jsouť následující:

Josef Matiáš hrabě z Thunu. — Vojtěch hrabě Dejm. — Jan rytíř z Neuberka. — Pavel Josef Šafařík. — Karol Malisz. — František Palacký. — Václav Hanka. — Ludevít Štúr. — Jan Petr Jordan. — J. Erazim Vocel. — Karel Vladislav Zap. — Dr. Fr. Lad. Rieger. — Witalis Grzybowski. — Václav Štulc. — Michail Panić. — Karel Maria baron Villani. — Karel Jaromír Erben. — Dr. Fr. Miklošič. — Dr. Ant. Jaroslav Beck. — Fr. Mat. Klácel.

Později připojili k tomu pozvání své podpisy ještě:

Stefan Aranitski. — Dr. Jan Dvořáček. — Jerzy Lubomirski. — Jan Dobrzański jako pełnomocnik rady narodowej Lwowskiej. — Vincenc hrabě z Valdšteina. — Maxim Papić, protopresbyter.

Poněvadž pak zarytí nepřátelé Slovanstva, jakmile u veřejnost vešlo pozvání k tomuto sjezdu, ihned jali se jej co panslavistický podezírati ze všelikých nekalých úmyslů, tož výbor jej svolávající uznal za dobré, vyložiti obecenstvu účel Slovanského sjezdu ve zvláštním prohlášení, v němž pravil doslovně:

„1) Prohlašujeme se zjevně a svatosvatě, že jsme pevně i nepodvratně odhodláni, k dědičnému našemu .... domu Habspursko-Lotarinskému zdržeti bez porušení starou věrnost i hájiti zachování celosti a samostatnosti císařské říše Rakouské všemi nám možnými prostředky......

„2) Prohlašujeme se taktéž svatosvatě, že nikdy nebyl úmysl náš ani kdy bude, abychom některé neslovanské národnosti ubližovali aneb ji potlačovali; ale snažení naše odjakživa směřovalo jediné k tomu, aby se zásadě úplného stejného práva všech národností v říši Rakouské zjednalo náležité uznání i praktická platnost.

„3) Konečně prohlašujeme se, že jsme odhodláni práv, ježto nám podle této nyní vyslovené zásady v životě národním i státním náležejí, v úplném jich obsahu pohledávati, je sobě zachovati i před každým útokem, přijď odkud přijď, hájiti, a že proto shromáždění slovanské, ježto zamýšlíme, nemá v sobě žádné jiné příčiny, nežli žádost, abychom přátelským srosuměním se rozdělených od sebe kmenů dosáhli tohoto nám svatého cíle spolu nejjistějším a nejpokojnějším spůsobem."

Prohlášení toto nese další podpisy tyto:

Hanuš hrabě Kolovrat Krakovský. — Bedřich hrabě Rummerskirch. — Robert svob. pán Hildprandt. — J. Franta Šumavský. — V. V. Tomek. — Václav Nebeský. — Med. dr. Fanta. —

Dne 8. května volán jest Palacký ministrem Pillersdorfem telegraficky do Vídně, kdež mu podáváno ministerstvo vyučování. Palacký po krátkém rozmýšlení, uváživ značné rozdíly mezi politickým smýšlením tehdejšího ministerstva a svým vlastním (hlavně v otázce Frankfurtské), nepřijal úřadu toho a navrátiv se do Prahy podal v Národním Výboru podrobnou zprávu o svém vyjednávání s Pillersdorfem a konečném výsledku jeho.

Nepodobno k víře, jaké pobouření spůsobilo ve Vídni povolání Palackého do ministerstva. Němečtí demagogové soptíce vztekem počínali sobě na veřejných místech i v novinách přímo jako šílenci, štvouce lid proti vládě, která prý je poslovaniti chce, a Palackého samého nestydatě urážejíce, ano i nebezpečně mu vyhrožujíce, což Pillersdorf vida sám konečně tomu byl rád, že Palacký mu odřekl. Taková byla

slabost ministerstva toho, která zuřivé demagogy jen ještě smělejšími činila.

Mezi tím zběhla se v Praze episoda, která začala již bráti na sebe tvářnost povážlivou, když ještě v čas moudrá povolnost předešla jižjiž hrozící srážku stran na sebe rozezlených. Nejednalo se o nic více ani méně, nežli o zrušení sboru Svornosti, která veliké části ostatní národní obrany a zejmena německému obyvatelstvu Pražskému byla z příčin na svém místě položených solí v očích. Ustavičné brojení proti nenáviděnému tomu sboru a pocházející z toho časté třenice měly konečně ten účinek, že gubernialní presidium, v úmyslu aby odstranilo podnět a záminku k dalším takovým rozbrojům, vydalo nařízení, dle kterého měla budoucně národní obrana tvořiti jen jediný, stejnotvárný sbor. Tento atentat na samostatnost Svornosti vykládán od lidu, frankfurťáckými agitacemi beztoho neustále drážděného, za atentat na samu národnost českou, a jeden čas bylo v Praze rozčilení z toho tak veliké, že ne bez příčiny bylo se obávati porušení veřejného pokoje. Chtěla-li vláda zemská tento zachovati, musila odvolati nešťastné nařízení, které jej ohrožovalo. Tím spůsobem jest trvání Svornosti i dále pojištěno, a tím na ten čas i klid hlavního města.

Hůře vyvíjely se věci ve Vídni. Tam rozjitřenost myslí, podněcována hlavně centralním výborem demokratickým, nejzuřivějším to z politických klubů Vídeňských, vedla vždy k novým demonstracím a bouřím. Studenti a národní obrana zadali 5. a 6. května petici k Pillersdorfovi, v které žádali za odstranění nenáviděné jimi dvoukomorní soustavy a bezodkladné svolání ústavodárného říšského sněmu o jedné komoře, do níž by voleno bylo beze všeho censu. Tenkráte však Pillersdorf nebyl náchylen ustoupiti hned při prvním útoku; položiv petici ad acta vydal rozkaz na rozpuštění centralního výboru, čímž ale vlil jenom oleje do ohně.

Několik dní minulo bez hrubších veřejných výtržností, ale 15. května objevila se u Pillersdorfa deputace, která žádala odvolání rozkazu k rozpuštění centralního výboru, od-

stranění vojska z města a odevzdání stráží národní obraně. Deputace nedosáhla svého účelu, ano Pillersdorf dal císařský hrad obstoupiti vojskem a děly. Druhá deputace k němu vyslaná potkala se s týmž odporem, a Pillersdorf hrozil odstoupením, neupustí-li se od těchto žádostí. Vše bylo marné. Revoluce byla opanovala celé město, lid byl vzhůru, a studenti chystali se vtrhnouti do hradu, aby na císaři samém vynutili povolení svých žádostí. Večer skutečně vrazily do hradu ozbrojené sbory studentů a národní obrany s četnými zástupy lidu beze všeho odporu, což vida Pillersdorf upustil konečně od své neustupnosti, obávaje se, aby sic nebyla porušena nedotykatelnost trůnu. V jedenáct hodin tedy ohlášeno, že se povolují všecky žádosti, jmenovitě svolání jediné komory co ústavodárného sněmu říšského na základě voleb beze všeho censu. Takové osvědčení úplné bezmocnosti vlády naproti spoustám lidu stalo se osudným pro Vídeň; od té doby musila tam revoluce proběhnouti všecka stadia až k vojenské reakci.

Bezprostřední následek těch událostí byl, že císař Ferdinand z pobouřené Vídně ujel potají do Inšpruku. V skutku přestala býti Vídeň spůsobilým sídlem vlády od té chvíle, ve které obyvatelstvo její, duševní povrchností svou pověstné, svésti se dalo nezkušenou mládeží a cizími poštěvači, by diktovalo zákony říši složené z tolika národů, z nichž každý měl svoje zvláštní potřeby a zájmy. Císař dobře učinil opustiv Vídeň, ale ministerstvo chybilo zůstavši tam. Kdyby dobře bylo porozumělo svému postavení, bylo by šlo za císařem; katastrofa byla by nastoupila dříve, ale nebyla by bývala tak strašná a krvavá, jako o půl léta později, když revoluce Vídeňská nemístnou povolností vlády vzrostla k takové síle, že ku potlačení jejímu bylo potřebí dvou vojsk. Máj mohl Vídni ušetřiti neblahý říjen se všemi osudnými jeho následky. Také by v tu dobu nikdy nebyla reakce vyvíjela takové síly, jako o půl léta později, když opírala se o vojsko vítězstvím opojené.

Země v pravém smyslu pojímaly císařův odjezd, i přestaly míti zření k ministerstvu Vídeňskému, jemuž rozkazo-

vala luza, a vyjednávali záležitosti své přímo u dvora v Inšpruku.

Obzvláště v Čechách a jmenovitě v Praze spůsobila zpráva o posledních událostech Vídeňských a odjezdu císařově náramné pohnutí, a to nejenom mezi Čechy, nýbrž i mezi povážlivějšími Němci, kteří počali se lekati zmatků, jaké nevyhnutelně nastati musily takovou roztržkou v nejvyšší státní moci. Národní Výbor, obec Pražská, národní obrana i jiné vážné korporace vypravily za císařským dvořem slavné poselství s osvědčením své věrné oddanosti k panovnickému domu. Projeveno při tom vřelé přání, aby první konstituční sněm český otevřen byl od samého původa nové svobody, ale dodáno: „Ač nedovoluje nám šetrnost k svobodnému rozhodnutí se Vaší c. k. Milosti samé, bychom tuto žádost vyslovili, myslíme směti se tím jistěji nadíti, že slíbeného nám již *arciknížete místodržícího* co nejdříve možná mezi sebou spatříme."

V tu chvíli sjednoceny byly na čas všecky strany obyvatelstva Pražského v spravedlivém rozhorlení proti spupné Vídni, při čemž pozoruhodno bylo, že i státní úřednictvo, které, což pochopitelno, až dosavad se bylo vzdalovalo všeho ruchu revolučního, účastnilo se podněcování myslí v tom smyslu. *)

Doba tato byla nad jiné příhodná ku pokusu o smíření se stran až dosud nepřátelsky proti sobě stojících, totiž Čechů a Němců. Myšlénka ta vyšla od strany německé a nalezla též u Čechův ohlasu ochotného. Byl to litograf Hennig, Prušák, ale muž poctivý a dobromyslný, který přišed dne 18. května

---

*) Tak v Měšťanské besedě jeden tehdáž mladý, nyní vysoce postavený úředník při českém místodržitelství, který se přiznával k straně národní, dal smýšlení svému smělý výraz, když v písni protiněmecké, tehdáž často zpívané, která měla refrain:

„Hr na Němce, hr na vraha!
Na Frankfurt Praha!"

poslední verš proměnil:

„Na *Vídeň* Praha!"

což hlučně opakováno bylo a provázeno bouřlivým potleskem.

do Měšťanské besedy s ní se vytasil. Shledav, že se mu se strany české přichází vstříc, učinil návrh společné hostiny, který se potkal se schválením. Ještě téhož dne vyslána s tím návrhem deputace do Besedy kupecké, pak do šlechtické, a na vzájem přicházely z těchto deputace zase do Besedy měšťanské, jimiž celá věc byla umluvena definitivně na čtvrtek dne 26. května do Bubenče. Toho dne tedy odbývala se slavná hostina v restauraci Bubenecké obory (Stromovky) pod předsednictvím samého gubernialního presidenta hraběte Lva Thuna, jíž účastnily se všecky třídy obyvatelstva Pražského, jmenovitě pak přední mužové strany jak národní tak německé. Tu pronášeny jsou nadšené přípitky císaři, svobodě, svornosti a bratrství obou národností, srdce hodovníků rozehřála se, dávní protivníci podávali sobě ruce, Čechové i Němci objímali se vespolek, k tomu hrály tři kapely, zpívány sbory české a německé, a vše tonulo v proudu hlučné veselosti. Množství lidu při slavnosti bylo tak veliké, jak od příchodu první deputace z Vídně v Praze pohromadě nebylo. V povětří jen hemžilo se praporců a praporečků v národních barvách, všude slyšeti bylo jen hudbu, zpěv a volání slávy. Když se počalo tmít, zdvihlo se vše v nejlepším pořádku a táhlo s hudbou pod korouhvemi do Prahy, Němci a Čechové svorně za ruce se vedouce. Toho večera Praha jásala radostí.

Bohužel nemělo smíření toto dlouhého trvání; neboť byly vášně stranické příliš rozníceny, aby se pomíjejícím hnutím, které na okamžení mysli opanovalo (a z takového, spůsobeného císařovým odjezdem z Vídně, vyšla celá ta slavnost), utlumiti dalo; sotva že obě strany z opojení svého se vyspaly, nastal předešlý rej.*) To pak jest při tom pamětihodno, že tentýž Hennig, který v nejupřímnějším úmyslu byl původem tohoto sbratření, stal se napotom hlavou pověstných sedmašedesátníků, zakladatelem spolku „Verein für

*) Podobně i ve Vídni slaveno hlučně sbratření národní obrany s vojskem, což nikoliv nebylo tomu na překážku, že za nedlouho potom obě strany na sebe střílely.

Ordnung, Ruhe und Sicherheit“ a původcem známé adresy, v době svatodušních zmatků knížeti Windischgrätzovi od těchto fanatiků pořádku odevzdané. *)

Nepochopitelným spůsobem nedal se zeměsprávce hrabě Lev Thun žádnými osvědčeními a protesty jak vážných jednotlivců (před jinými Palackého) tak i celých korporací (Národního Výboru, Měšťanské besedy Pražské a j.), aniž hrozícím nebezpečenstvím ještě většího rozjitření myslí, než jaké beztoho panovalo v celé zemi, odvrátiti od vypsání voleb do Frankfurtského parlamentu, které ustanoveny jsou na 23. května. Obyvatelstvo české nikde nevolilo, německé jen v několika okresech pohraničných; v Praze strhány jsou s rohů plakáty volby vypisující, při volbě pak samé odevzdány všeho všudy tři hlasy. Fiasko nemohlo být úplnější.

Mnohem pilnější a důležitější věc byla svolání sněmu českého na základě patentu císařského od 8. dubna. Sněm ten svolán jest nyní ke dni 7. června, a přikročeno ihned ke všem přípravám pro volby. Poněvadž však tyto vyžadovaly delšího času nežli se předvídalo, musilo svolání jeho později odloženo býti na neurčitý čas, a ustanoveno toliko, že mají všecky volby vykonány býti nejdéle do 15. června. Záležitost sněmu zaměstnávala od té doby veřejnost v nemalé míře, i byla předmětem mnohých a častých diskusí.

Zde jest místo upozorniti na podstatný omyl o tomto sněmu, vzniklý nevím jakým spůsobem hned po vyhlášení patentu od 8. dubna a napotom opět a opět opakovaný. Sněm ten totiž vyhlašován jest za *konstitující*, čímž býti nikoliv neměl. Patent od 8. dubna praví o něm pouze, že „má míti právo o všech věcech zemských raditi se a rozhodovati“. Slova tato jakkoli příliš neurčitá, aby přísně vymezovala kompetenci jeho, nikterak nepřipouštějí výklad takový, jaký jim dáván. Potvrzujeť to i vyjádření ministra Pillersdorfa

---

*) Když jsem Hennigovi, pořádajícímu slavnost smíření, vyslovil upřímné mínění své, že od ní neočekávám žádného trvalého účinku pro shodu obou stran, on velice na mne se rozhorlil a napotom vyhlašoval mne za hlavního rušitele míru.

v odpovědi na pronešené obavy zemských stavů některých zemí, aby koncese Čechům často dotčeným patentem učiněné nebyly na ujmu centralní vládě říšské, jmenovitě „aby neměl zemský sněm království Českého k rozhodování o záležitostech zemských jiný význam leč sněmu provincialního". Praví ť Pillersdorf rozhodně, že „neleželo v úmyslu vlády, dáti českému zemskému sněmu pro jeho porady a rozhodování širší obor, nežli obor vlastních zemských záležitostí, ... a že zřízením odpovědných zemských nejvyšších úřadů ministerstvu nesmí být v oboru jeho povinnosti žádná meze kladena." *)

Tím ovšem uvedena v pochybnost cena celého patentu od 8. dubna, a naskytuje se otázka, je-li spůsobilým, aby někdy mělo k němu býti nazpět saženo, k čemuž nejednou projevována chuť.

Dne 18. května vykonána volba nového purkmistra Pražského na místo odstouplého dra. Štrobacha, i zvolen dosavadní místopresident Tomáš Pštros, jejž zeměsprávce Thun ihned potvrdil. Volba ta neosvědčila se býti šťastnou, muž ten nebyl oblíben, a neuměje si získati důvěru přinucen jest za nedlouho k odstoupení.

VI.

Nové bouře ve Vídni. V Praze prozatímní vláda, nová deputace do Inšpruku. Slovanský sjezd. Národní Noviny oposiční, Pokrok. Vaňka purkmistrem. Windischgrätz. Tajné pikle, vojenské i jiné demonstrace. Studentstvo. Deputace česká v Inšpruku. Bouře svatodušní.

Ve Vídni spůsobil odjezd císařův náramný dojem na obyvatelstvo. Leknutí bylo všeobecné, a na okamžik patrně ochladily se vášně revoluční. V prvním ustrnutí obrátila se rozhorlenost měšťáků proti původcům těch kroků, které císaře tak velice zastrašily, že necítil se více bezpečným mezi svými Víděňany. V tu chvíli bylo veřejné mínění studentům rozhodně nepříznivé, a kdyby Pillersdorf se byl odhodlal

*) Národní Noviny číslo 37.

kráznému kroku a vyřknul zrušení studentské legie, zkrotlí Vídeňáci nebyli by tomu kladli nižádný odpor, ale spíše jemu žehnali. On však v nepochopitelné zaslepenosti ztratil celých deset dní nečinně. Mezi tím lid zpamatoval se od svého leknutí, a uchopiv se nového hesla od pobuřovačů vydaného sváděl všecko na kamarilu, která prý věrné Vídeňáky u císaře očernila. Kamarila stala se odvodičem hněvu s počátku proti studentům vzniklého, a legie i národní obrana měly dosti času na novo upevniti svou jednomyslnost v radikalismu. Nyní teprv, příliš pozdě, sebral Pillersdorf svou zmužilost k činu.

Dne 25. máje vyzval akademickou legii velitel její hrabě Colloredo-Mansfeld, ve srozumění s ministerstvem, aby sama se rozešla, což když rozhodně bylo odepřeno, složil velitelství. Na to vyšlo ministerské nařízení, rozpouštějící akademickou legii, jež měla se spojiti s národní obranou; této pak uloženo jest provésti to nařízení. Legie ihned učinila hluk, a volajíc na pomoc předměstí chystala se násilím odrazit násilí. Prapor vojska poslán proti aule, když však odhodlanost studentů ničím se nedala zastrašiti a obyvatelstvo k jich straně se přidalo, odvolán zpět. Událost ta spůsobila všeobecné pobouření, a roztrušovaly se pověsti, že z Čech táhne vojsko na Vídeň. V okamžení povstaly všude barikady, a lid ve vší opravdovosti chystal se na pouliční boj proti reakci. Tím zastrašeno upadlo ministerstvo v starou svou slabost, odvolalo rozkaz proti legii čelící, odstranilo vojsko z města a snažilo se chlácholením a sliby přiměti lid k odklizení barikad. Ty však zůstaly stát ještě dva dni, a teprv 28. máje upokojily se mysli tak dalece, že přikročeno k jich odstraňování. Touto porážkou zničena byla úplně vážnost ministerstva Pillersdorfova.

Nad vládní moc vypnula se byla 26. máje svrchovanost lidu. Zničené ministerstvo musilo trpěti, že vedle něho sestavil se tak zvaný *Sicherheitsausschuss* z měšťanů, studentů a členů národní obrany, který (na spůsob někdejšího Pařížského výboru pro obecné blaho za první revoluce francouzské)

se ujal diktatury. Tomuto výboru podrobeny jsou ministerním nařízením všecky sbory a ústavy sídelního města a svěřena péče o veřejnou bezpečnost. Tak nad ministerstvo císařem ustanovené povznesla se vláda revoluční, která měla všecku chuť podrobiti své moci celou říši.

Při takovém stavu věcí ve Vídni zemésprávce hrabě Lev Thun uznal za dobré vymaniti se z područí ministerstva, které bylo samostatnosti pozbylo, pročež přibral si jakousi „vyšší radu", jejímiž členy byli přednější členové Národního Výboru: Borrosch, Brauner, hrabě Albert Nostic, Palacký, Rieger, Štrobach a hrabě Wurmbrand. Zároveň vyslal do Inšpruku k císaři novou deputaci, již skládali hrabě Albert Nostic a dr. Rieger, aby vyžádala na něm potvrzení toho kroku. Ustanovení této „prozatímní vlády" pro Čechy zavdalo veliké pohoršení Vídeňskému ministerstvu.

Zatím přibližoval se den 2. června, v kterýž měl zahájen býti v Praze *Slovanský sjezd*, na který od delšího času byla obrácena veřejná pozornost v nemalé míře. Již od více dní sjížděli se toužebně čekaní hosté, částečně v pestrém národním kroji, a Praha nabývala jimi zvýšené živosti. Byli to dílem volení poslanci jednotlivých krajin, obcí a korporací, dílem dávnou vlasteneckou činností známí přátelé obecného dobra svých národů. K vítání jich vlály s domů četné praporce v českých a slovanských barvách, jimiž i jinak byly domy bohatě ozdobeny, a Kolovratská třída, kde v budově musejní měl Slovanský sjezd sídlo i kanceláře své, hemžila se lidstvem. Největší počet poslanců jihoslovanských, halických a moravských přijel společně dne 30. května, a v slavném průvodu domácích vlastimilů jest uveden do místa valného shromáždění na ostrově Žofínském a přátelsky uvítán.

Sjezd rozdělen byl na tři sbory čili sekce: československou, polskorusínskou a jihoslovanskou. Dne 31. května počalo se zapisování a přijímání členův od zřízených důvěrníků tím spůsobem, že každý nově přijatý člen společně se staršími hlasoval o přijetí neb nepřijetí toho, kdo po něm se hlásil. Spůsobem tím zamezeno bylo účastenství nepovolaných

Téhož dne přistoupili sborové k volbě představenstev; za předsedy zvoleni jsou ve sboru československém Pavel Josef Šafařík, ve sboru polskorusínském Karel Libelt a ve sboru jihoslovanském Pavel Stamatović, protopresbyter v Novém Sadě. Sborové takto zřízení sešli se pak 1. června v Českém Museu k volení starosty sjezdu, za jakého jednohlasně zvolen jest František Palacký, za podstarosty pak Stanko Vraz ze sboru jihoslovanského a kníže Jiří Lubomirski ze sboru polskorusínského. Při těchto schůzích tvořily čestnou stráž sbor Svornost a studentské družstvo Slavia. Téhož dne oznámeno jest nastávající zahájení sjezdu výborem jeho zeměsprávci hraběti Lvu Thunovi*) a vrchnímu veliteli národní obrany knížeti Josefu z Lobkovic.

Dne 2. června stalo se slavné zahájení sjezdu první veřejnou schůzí v sále ostrova Žofínského. Ráno před devátou hodinou sešli se údové sjezdu a veliký počet hostů do Českého Musea, odkudž odebrali se předně ve slavném průvodu do Týnského chrámu. Před sochami apoštolů slovanských říkal kněz Václav Štulc modlitbu k slavnosti přiměřenou, a líce mužů a starců smáčena jsou slzami citů netušených, jimiž ve shromáždění tom, posud jediném v dějinách Slovanstva, dmula se prsa každého přítomného. Odtud ubíral se průvod — napřed dosavadní výbor, pak nově zvolený starosta Palacký a podstarostové Stanko Vraz a kníže Lubomirski, za nimi jihoslovanský, polskorusínský a československý sbor, za těmi pak veliké množství jiných hostů, při čemž Svornost, Slavia a legie studentská bděly nad zachováním pořádku — ulicemi Staroměstskými a přes Nové aleje k Žofínu. Vlastenecké a starožitné pobožné písně slovanské, které zpíval sbor zpěváků v čele průvodu kráčející, přenášely nadšení, jímž údové sjezdu naplněni byli, na všecko obyvatelstvo Pražské.

V sále Žofínském zatím galerie již obsazeny byly četnými hostmi, mezi nimiž vynikalo krásné pohlaví. Sál byl skvostně

*) Při té příležitosti neopominul zeměsprávce vysloviti obavy své a dáti výstrahu výboru z okolnosti té, že k sjezdu připuštěny jsou, ač jen co „hosté", také nerakouští Slované, kteréž obavy ukázaly se býti pohříchu úplně oprávněnými. Viz: Světozor 1878, č. 48, str. 594, c.

upraven a vyzdoben znaky a korouhvemi všech slovanských národů v Rakousku, mezi nimiž uprostřed vlála černožlutá korouhev císařská. Sborové seděli od sebe rozděleni: napřed s jedné strany sbor jihoslovanský, s druhé polskorusínský; za nimi po celé šířce sálu sbor československý, jakožto ze všech nejčetnější.

Jakmile četné shromáždění prostory sálu naplnilo, vystoupil celý dosavadní připravující výbor na zvýšené místo, a za předsedu jeho, nepřítomného prý pro nemoc hraběte Matiáše Thuna, zahájil schůzi místopředseda Jan. rytíř z Neuberka, jenž promluviv krátká slova k uvítání příchozích hostů v hlavním městě Čech prohlásil shromáždění rakouských Slovanů za zřízené. Potom oznámil jmeno zvoleného starosty sjezdu Františka Palackého, prohlásil činnost přípravního výboru od té chvíle za skončenou a postoupil místo své starostovi. Starosta sjezdu zaujal místo předsedy, po obou stranách vedle něho zasedli podstarostové, pak předsedové a místopředsedové tří sborů. Předně promluvil starosta Palacký vážná slova o účelu a vysoké důležitosti této schůze, načež prohlásil sjezd Slovanů rakouských za otevřený. Sjezdoví písaři četli jmena všech předností a jiných členů jednotlivých sborů, řád jednací a program předmětů, o kterých má sjezd jednati. Počet údů byl, zahrnouc v něj i později teprv přibylé, ve sboru jihoslovanském 42, ve sboru polskorusínském 61, ve sboru československém 237, dohromady 340 osob.

Po slavném zahájení sjezdu vystoupila celá řada řečníků, již ukončil Šafařík. Byly to vřelé výlevy překypujícího radostného citu, že přišla doba, kde Slované vzájemně se mají poznati a vespolek pracovati k jednomu cíli — bratrství všech národů. Jestliže první revoluce francouzská vydala heslo *svobody a rovnosti osob*, přijaté od veškerého civilisovaného světa, zde heslo to rozšířeno jest na *svobodu a rovnost národů* jakožto zásadu, jíž od té doby říditi se má pokrok společenský. Řeči ty přijaty jsou s bouřlivou pochvalou, obzvláště závěreční řeč Šafaříkova, přednešená s uchvacujícím

*

zápalem, která od celého shromáždění provázena jest takovým jásáním, že těžko popsati.*)

Tím skončila se první schůze, a většina členů sjezdu, asi 200, odebrala se do místností hořejších k společnému obědu, kterýž odbýván při zpěvu slovanských písní. Po obědě pronášeny nadšené přípitky na zdraví slavných mužů slovanských, přítomných i nepřítomných (bána Jelačiće, Mickiewicze, Kollára), provázené sborovým zpěvem slovanským „Mnogaja ljeta!“ Tím skončila se slavnost zahájení slovanského sjezdu.

Pro veliké obecenstvo byla určena jiná, veřejná slavnost, která se odbývala následující neděli. Na Svatováclavském náměstí, jak přezděno Koňském trhu, slavil srbský protopresbyter Pavel Stamatović pravoslavné služby boží v církevním jazyku staroslovanském, jakých Praha neviděla od prvních dob svého křesťanství. K slavnosti té ubíral se z Českého Musea imposantní průvod. Napřed táhly řady Slavie s oštěpy, za nimi uprostřed špalíru studentův děvčátka bíle ustrojená s páskami slovanských barev, nesouce košíčky s květinami; v jich čele kráčeli dva praporečníci v kroji Svornosti. Za děvčátky šli páni, pak za prapory českým a ilirským četní slovanští hosté v nádherných krojích národních. Závěrek činila Svornost. Tiše, důstojně bral se průvod k soše svatého Václava, před kterou byl upraven oltář, za nesmírného shonu lidu. Nebylo okna ani vikýře prázdného po celém náměstí Svatováclavském. Služby boží trvaly přes hodinu, dojem působený na lid srozumitelným jazykem slovanským, jímž druhdy apoštolové Cyril a Method hlásali předkům našim slovo boží, byl hluboký; obzvláště když ozbrojený sbor zpěvácký zpíval píseň „Gospodi pomiluj“, lidu českému dosavad neodcizenou. Modlitby konány za císaře Ferdinanda, za patriarchu Josipa (Rajačiće), za národy slovanské, za zemřelé

*) Zejmena slova: „Vláda bodákův a špehův jest dále naprosto nemožná“ v pravém slova smyslu elektrisovala posluchactvo až téměř k šílenosti. Bláhoví! netušiliť v radostném opojení svém, že v málo dnech budou Pražskými ulicemi houkati děla Windischgrätzova.

naše spisovatele, počínajíc s Josipem Jungmannem. Po mši blahoslavil kněz s křížem v ruce všem národům slovanským a všemu počínání našemu jazykem srbským, při čemž třikráte se ozvalo „Sláva!“ třikrát „Živio!“ z úst všeho lidu. K závěrce rozdával velebný celebrant rozkrájený na kousky svěcený chléb dle obyčeje pravoslavného. Zpáteční průvod byl pravý triumf, pro samé „Sláva! Ať žijí Slované!“ nebyl možný ani zpěv. Večer v 8 hodin byla na Střeleckém ostrově veliká beseda slovanská. Pod košatými stromy řečnilo a zpívalo se ve všech nářečích slovanských, na konec tančilo se, a vesele rozjařená společnost zůstala větším dílem pohromadě až přes půlnoc. Toho dne vypadala Praha úplně slovansky.

Program jednání Slovanského sjezdu sestával z pěti částí, z nichž první měla za předmět poměr Slovanů rakouských mezi sebou, druhá poměr Slovanů rakouských k ostatním rakouským národům, třetí poměr rakouských Slovanů k ostatním Slovanům, čtvrtá o poměru rakouských Slovanů k ostatním národům evropským, pátá způsob, kterým by měla uzavřením sjezdu slovanského způsobena býti platnost.

Pravidelně mívali sborové od 3. června každodenní schůze, někdy ráno i odpoledne, a všecko jednání, jak samo sebou se rozumí, dálo se v nářečích slovanských, a nestydatá jest lež, opakovaná nesčíslněkráte v organech německých, jakoby pro nesrozumitelnost nářečí jednoho kmene druhým bylo se musilo vzít útočiště k jazyku německému. Sjezd vytknul sobě následující trojí úlohu: 1) aby vyhotoven byl *manifest k národům evropským*, zavírající v sobě zásady a cíle Slovanského sjezdu; 2) aby podepsána byla adresa čili *petice k císaři*, obsahující žádosti národů slovanských v Rakousku; 3) aby zavřen byl *spolek národů slovanských* a opatřeny prostředky ku podporování oněch zásad a cílů.

Manifest k národům evropským sepsán jest od Palackého na základě návrhů Zacha,*) Libelta a Bakunina.**) V něm

---

*) Nynějšího srbského generála.

**) Tento nenapravitelný ruský revolucionář zajisté nepřijel do Prahy pouze k Slovanskému sjezdu, který mu byl jenom vítanou záminkou;

vyřknul Slovanský sjezd pevné přidržení se zásad svobody, rovnosti a bratrství jednotlivců v poměrech živobytí státního; zásadu potud v Evropě méně uznávanou úplné rovnoprávnosti všech národů; ošklivost nad politikou, která země a národy považuje za nevolnou majetnost panovníků; úmysl svůj, učiniti návrh císaři Rakouskému, aby dle zásad těchto proměnil stát svůj ve spolek národů rovnoprávných; přání svá o napravení křivd páchaných proti rozličným kmenům slovanským vně i vnitř Rakouského mocnářství: proti Polákům přivedeným o svou samostatnost a posledně znova libovolně trhaným nařízeními pruské vlády v Poznaňsku; proti Slovanům v Lužici a ve východním i západním Prusku, od německých vlád svých systematicky odnárodňovaným; proti Srbům, Charvátům, Slovákům a Rusínům, od uherského ministerstva prostředky nelidskými a násilnými pronásledovaným; konečně proti různým kmenům jihoslovanským v Turecku, necitnou politikou zdržovaným od vyproštění se z jarma, od století těžce na nich ležícího. Konečně učinil Slovanský sjezd návrh na obeslání *všeobecného evropského sjezdu národů* k vyjednávání všech mezinárodních otázek.

Druhý ponavržený spis, petice k císaři, k dokonalému stylisování nedospěl, vypracován toliko návrh, jenž obsahoval v úvodu odůvodněnou žádost o zřízení Rakouského mocnářství na základě nového oprávnění všech jakéhokoli kmene národů; v dalším oddělení následovaly žádosti všech jednotlivých rakouskoslovanských národů dle uznaných potřeb jednoho každého.

Třetí předmět přijatého návrhu, totiž vypracování smlouvy mezi větvemi slovanskými v Rakousku na pojištění sobě národních práv tam, kde jich už požívají, a k vydobytí jich sobě tam, kde jich posavad zbaveni jsou, taktéž nepřišel k ukončení. Návrh, od výboru k tomu ustanoveného vypracovaný, nemohl více vzat býti do porady.

---

ano jest věc dokázaná, že srážka lidu s vojskem o svatodušních svátcích nestala se bez jeho vydatného přičinění. Totéž lze tvrditi o některých polských členech sjezdu.

Dne 11. června jakožto v hod boží letniční, zdrželi se všickni tři sborové ode všeho jednání, ale přítomni byli mši, již v 11 hodin sloužil v Týnském chrámě slovanským jazykem kněz Řehoř Ginilewicz, kanovník Lvovský církve řecko-katolické, před četným shromážděním obyvatelstva Pražského.

Dne 12. června ráno byli sborové shromážděni. Poněvadž se jednání o vyznačených předmětech blížilo ke skončení svému, a jmenovitě členové sboru jihoslovanského pospíchali k navrácení se do své vlasti, kdež pro události vždy bouřlivější nastávala potřeba přítomnosti jejich, uzavřeno jest, aby 14. června byla odbývána závěreční valná schůze sjezdu.

V malé chvíli po skončení porad, sotva že členové sjezdu z Musea se rozešli, vypukl začátek nešťastné svatodušní bouřky Pražské, která jak všechno veřejné živobytí v Praze na delší čas, tak i ukončení sjezdu slovanského zmařila. V čas násilných příběhů z toho nastalých nemohlo se v jednání sjezdu pokračovati. Mnozí členové jeho rozjeli se mezi tím časem z Prahy, jmenovitě větší díl poslanců polských, charvátských a srbských, jimžto z neznámých příčin od velitele národní obrany Josefa knížete z Lobkovic nařízeno bylo, aby se z Prahy odebrali. Ještě jednou sešli se sborové v ztenčeném počtu v pátek dne 16. června, aby v pracích svých náhodou přetržených dále pokračovali, poněvadž smlouvání se mezi vojskem a městem toho dne ukazovalo radostnou naději blízkého míru. K večeru však počal boj na novo a stav obležení, který hned potom ohlašen byl, překazil další scházení se sjezdu. Údové, kteří se nyní rozjeli, prohlásili sjezd slovanský na neurčito za odročený, aby se v příznivější době dokonalo, co na prvním se sejití dokonáno býti nemohlo.*)

Tak skončil se pověstný Slovanský sjezd, který na jedné straně byl vzbuzoval utěšené naděje, na druhé pak děsné obavy, z nichž ani jedny ani druhé se neukázaly oprávněnými, a zůstaveno nejisté budoucnosti, kdy vyplněny budou

*) Obšírná zpráva o Slovanském sjezdu podána v Časop. mus. na rok 1848 dílu II.

vřelé touhy Slovanů, aby se domohli práva svého, jim tak dlouho upíraného. —

Než vraťme se již k vypravování o dalších politických běžích, přerušenému zprávou o Slovanském sjezdu, kterou bylo potřebí podati v celosti.

Jednání vlády bylo po celý čas takové, že zavdávalo příčinu k odůvodněným pochybnostem o její upřímné vůli, plniti všecko to, co občané státu konstitučního mají právo na ní vyžadovati. Možná, že v jistém ohledu bylo vládě křivděno a že se jí té dobré vůle nenedostávalo v takové míře, jak jí za vinu dáváno. Bylať vláda více nerozhodná a příliš slaba naproti tolika protivným vlivům na ni působícím, což pocházelo namnoze od nezvyklého postavení, v jakém se nacházela; s druhé pak strany byla to pochopitelná nedočkavost lidu lačnícího po slíbených opravách, dávném to předmětu své nejvřelejší touhy, která si každý další průtah vykládala na nejhorší stránku. K tomu povaha zeměsprávce, muže, jehož spravedlivost povznešena byla nade všecko podezření, nebyla dosti ohebná, aby v době tak nesnadné a kritické dovedl hověti v stejné míře všem stranám neustálým drážděním nedůtklivým; což divu tedy, že mezi vládou a lidem otvírala se rozsedlina vždy větší, která hrozila státi se zející propastí. Obecné mínění stavělo se rozhodně proti vládě, i nacházelo čím dále tím hojnějšího výrazu ve veřejných listech, jmenovitě dosti ostrého v Národních Novinách. Tu najednou vyskytl se „Pokrok“ co orgán vlády, a následek toho byl, že Havlíček prohlásil noviny své (č. 52) za oposiční, odůvodniv to následujícím vyjádřením: „Poněvadž nastoupila doba, kdežto vláda sama může smýšlení a jednání své zastávati, majíc k tomu zvláštní svůj časopis, můžeme nyní již směle odporovati vládě ve všem tom, co se nám k prospěchu národu Českého býti nezdá. Až posavad, ač se nám mnoho velmi nelíbilo, šetřili jsme vládu co bezbrannou a nezvyklou ku konstitučnímu zápasu v novinách. Krátkými slovy řečeno: *prohlašujeme Národní Noviny za noviny oposiční.*“ Jádro nového programu Národních Novin, uveřejněného v čísle na to

následujícím, bylo v krátce toto: Úplná rovnoprávnost Čechů a Němců, ale přednost národnosti české jakožto většiny v zemi; spojení zemí koruny České a všemožná samostatnost této; idea demokracie co základ státu, zrušení šlechtických výsad, sněm o jedné komoře; svoboda náboženství s katolickou církví co státní, ale přiměřené reformy této (zrušení celibatu, zřízení více biskupství, uvedení národního jazyka do bohoslužby, církevní synody, zrušení patronátu, desátku a t. d.).

Nový purkmistr Tomáš Pštros neosvědčil se býti mužem, jenž by s prospěchem dovedl zastávati nesnadný úřad obecního starosty Pražského v době tak pohnuté, do které co starý bureaukrat nikterak vpraviti se nemohl. Záhy ozývala se hlasitě nespokojenost s ním, a když dokonce pronešeno proti němu obvinění z jakéhosi skutku nepočestného, spadajícího do kompetence trestního práva, on pak z něho se neočistil, tu nastala proti němu bouřlivá agitace v novinách, plakatech i shromážděních lidu, žádající aby odstoupil. Dlouho zpíral se tomu Pštros, až konečně napolo donucen vyhověl všeobecné žádosti a poděkoval se z úřadu. Na jeho místo zvolen jest dne 31. máje dr. Václav Vaňka, Pražský synek a vážený advokát, který v následujících na to těžkých dobách ukázal se býti tak obratným, opatrným a povolným, že v střídajících se rozličných fásích veřejných poměrů udržel se po mnohá léta na svém místě.

Zatím již všecko schylovalo se ku katastrofě, s jedné strany snad úmyslně připravované, s druhé lehkomyslně vyvolané. Úřad nejvyššího velitele zemského zastával byl až dosavad arcikníže Ferdinand, nyní obsazen jest definitivně knížetem Alfredem Windischgrätzem. Muž ten, přísný vojín, povahy čestné, ale pověstný co hrdý aristokrat, byl již dříve jednou (od roku 1833) zastával tento úřad, za březnových nepokojů pak nacházel se ve Vídni, kdežto 15. března jmenován jest vojenským velitelem zemským v Dolních Rakousích. Avšak již 11. dubna ustoupiti musil ozývajícímu se proti němu veřejnému mínění. Dosavad není vysvětleno, jakým

vlivem a v jakém úmyslu poslán jest kníže do Prahy. Jedni tvrdí, že nevědomky potřebovati se dal za nástroj dvorské strany, která chtěla zameziti sestoupení se sněmu českého, do něhož byly již volby odbyty, obávajíc se, aby nevstoupil do šlépějí sněmu uherského a neprohlásil se za konstitující pro korunu Českou; jiné domnění jest, že Windischgrätzovo násilné vystoupení proti Čechům bylo skutkem spiknutí vojenského proti rakouské revoluci, které mělo za účel zachování celistvosti Rakouska, již revoluce ohrožovala, slabá vláda pak brániti neuměla. Celá pravda o věci té asi sotva kdy vyjde na jevo: tolik však jisto jest, že Windischgrätz jednal v dorozumění s vojenskými veliteli v jiných slovanských zemích Rakouska, a že akce tato také proti Slovanům vůbec směřovala. Ukazujeť na to jeho korespondence s generálem Hammersteinem ve Lvově, který 1. listopadu téhož roku toto město také bombardoval, pak bombardování Karlovců od generála Hrabovského v týž den, když počal neblahý boj svatodušní v Praze.

Jakmile Windischgrätz objevil se v Praze, nastalo z toho zvláště v kruzích radikalních nemalé zděšení. Kdyby byl ustanoven býval do Prahy v jiné době, nikdo by v tom nebyl viděl něco neobyčejného; a k tomu jej znali Pražané z předešlého jeho pobytu, neměvše nikdy příčiny stěžovati sobě naň. Ale že ho nechtěli trpět u sebe Vídeňáci (snad že větřili něco o tajných jeho plánech), poplašen jest z jeho příchodu i lid Pražský; zpráva ta rychle se rozlítla po městě, i proskakovala pověst, že studenti mu strojí kocovinu. K tomu sice nepřišlo, ale od té doby nezhostilo se obyvatelstvo Pražské děsné obavy o mladou svobodu svou, která je tížila jako zlá můra. A věru, nebyla obava ta planá.

Hned od jeho přibytí do Prahy dotíral se ku knížeti hlouček šosáků Pražských, vyrušených z pohodlného klidu svého bouřlivým ruchem politickým (později tak zvaných sedmašedesátníků), k nimž přidali se též oni urputní Němci, jimž český a vůbec slovanský živel byl trnem v oku, vybízejíce jej naléhavě, aby navrátil Praze dávný blažený pokoj.

Také nenepatrná část šlechty, dílem zpátečnické, dílem polekané obíhajícími pověstmi o domnělých rejdech komunistických, utvrzovala Windischgrätze v jeho úmyslech. Kolovalť toho času po městě seznam četných šlechticů, kteří prý opatřovali komandujícího prostředky k častování vojska a podněcování ho proti lidu. V seznamu tom nacházela se jmena mnohých až dosavade upřímných příznivců národu, na důkaz (ač nebyla-li celá listina apokryf), jak snadno v neobyčejných případech slabí duchové své přesvědčení mění. A skutečně se dály se strany vojska demonstrace, jaké se nesrovnávaly s přísnou kázní, jmenovitě provolávání slávy komandujícímu při častých zbytečných parádách a přehlídkách. .

Za poslední doby začal v ruchu Pražském vždy více do popředí vystupovati živel, kterýž již od samého počátku netajil sympatie své se smýšlením radikalistů, totiž — studentstvo. Sestoupivši se hned s počátku v akademickou legii, dle fakult na kohorty rozdělenou, účastnilo se rádo všech politických demonstrací ve smyslu pokročilém, ale při tom všem zdálo se až po tu dobu jeho počínání více nějakou zábavnou hříčkou nežli něčím jiným. Avšak exempla trahunt: příklad studentů Vídeňských nezůstal bez účinku na Pražské, zvláště když svobodnou jízdou po železnici každodenně přicházel do Prahy valný počet údů akademické legie z Vídně, kteří Pražské kolegy své nakvašovali nejvýstřednějším radikalismem. Pověst o vojenském spiknutí, o dělech na rozličných místech ve městě rozestavených, o jednotlivých srážkách vojáků s lidem, od oněch svévolně spůsobovaných, udržovaly obyvatelstvo v neustálém strachu a rozčilení. Toho použili Vídeňští podněcovatelé — vědomí neb nevědomí nástrojové reakce — k navedení Pražských studentů, aby následovali příkladu Vídně. Tehdáž byl z Vídně do Prahy přibyl také mladý kandidát práv, Karel Sladkovský, nadšený pro svobodu a princip demokratický, který ohnivými řečmi svými uchvacoval při schůzích lidu posluchačstvo své. Ten vedle dra. Brůny, tribuna kohorty filosofické, byl hlavním návodčím studentů k rázným krokům proti nenáviděnému Windisch-

grätzovi. Jich spůsobením stalo se, že plakat na rozích, od nich a jiných vůdců studentských podepsaný, oznamoval lidu, co prý se od vojska chystá, a zároveň vypravena deputace ku komandujícímu, žádat ještě více zbraně pro akademickou legii a odstranění z města děl. Windischgrätz odbyl krátce deputaci s nepořízenou, zeměsprávce pak hrabě Lev Thun hleděl prohlášením na rozích upokojiti lid strany opatření vojenských. Ale mysli cizí agitací rozechvěné nedaly se ukonejšiti, a za všeobecného dušného napnutí kráčelo Pražské obyvatelstvo vstříc osudným událostem svatodušním.

Mezi tím dleli vyslancové čeští, hrabě Albert Nostic a dr. Rieger, u dvora v Inšpruku, kde stejnou dobou nacházeli se také Wessenberg a Doblhoff co zastupitelé Vídeňského ministerstva, bán Jelačić, representant Charvátska, Eszterházy a Bathiany od ministerstva uherského, Stadion,*) povolaný ze Lvova co důvěrník dvora, a hlučná deputace Vídeňáků, všickni působíce vedle sebe zároveň a často proti sobě, stýkajíce se neustále v prostoře tak těsné, ano přebývajíce i namnoze v jednom hostinci. Z kavalírů českých byl v Inšpruku právě také hrabě Fridrich Thun, starší bratr hraběte Lva, tehdáž vyslanec u švédského dvora v Stokholmě. Ten společně působil u dvora s Nosticem a Riegrem, při čemž tomuto připadla úloha sepsati pamětní spis, který měl býti podán císaři. K urychlení práce Rieger diktoval, a oba hrabata po něm psali. Dvůr uprostřed tolika žádostí sobě odporujících, které naň z rozličných stran dolehaly, nacházel se u veliké nesnázi, nevěda sobě rady. Velikou naději skládal na hraběte Stadiona, jemuž podáváno ministerstvo; ten však, nevida ještě pravou dobu pro zdárné působení své, nepřijal ho. Ministři Vídeňští Wessenberg a Doblhoff pracovali všemožně proti deputaci české, která marně hleděla s nimi se dorozuměti. Čeští vyslanci měli slyšení u arciknížete Františka Karla i u duchaplné choti jeho, arcikněžny Žofie, kteří

*) Hrabě František Ser. Stadion, pozdější ministr, starší bratr hraběte Rudolfa Stadiona, předchůdce Thunova v úřadě zeměsprávce království Českého.

oba přijali je nad míru milostivě. Jmenovitě arciknězna vyslovila se v spravedlivém rozhorlení: „Mit dieser Stefansthurmpolitik muss es ein Ende nehmen.“ Císaři předložen návrh, sepsaný společně od Riegra a Nostice, o zřízení místodržitelství pro Čechy, odpovědného zemskému sněmu, a přes všecken odpor Vídeňského ministerstva přijat s některými změnami. Arcikníže František Josef jmenován místokrálem, a k ruce přidáni mu pro jednotlivé odbory správy dvorský rada Klecanský pro věci vnitřní, hrabě Prokop Lažanský pro finance a dr. Štrobach pro soudnictví. Sněm český měl býti svolán ještě před sestoupením se sněmu říšského ve Vídni.

Po dvanáctidenním pobytu v Inšpruku spěchali vyslancové čeští s dobrým pořízením zpět k domovu, nesouce s sebou patent na svolání sněmu císařem podepsaný. Hned za nimi vypraven kurýr s ostatními císařskými patenty do Čech. Ale v Norimberce stihla vracející se deputaci první zpráva o bouři svatodušní, a vyslancové s těžkým srdcem pospíchali do Prahy. Rieger nesl patent císařský, svolávající sněm zemský.

VII.

Bouře svatodušní v Praze. Obleženost nad Prahou vyřknuta. Úvaha o červnových událostech.

Přecházíme nyní k onomu, dosavad vždy nedostatečně vysvětlenému politování hodnému příběhu, kterým národ náš, nalézající se na nejlepší cestě ku konečnému vyplnění svých nejvroucnějších tužeb, násilně jest v postupu svém zastaven na neurčitý čas. Podrobné jednotlivosti neblahého boje toho nemohou nás zajímati, pročež podáme jen v krátkosti průběh jeho, jak dle hodnověrných očitých svědků zjištěn jest, a na konci připojíme některá objasnění dle dat teprv později na jevo vyšlých s případnou úvahou.

Dne 12. června, v druhý svátek svatodušní, četl farář Arnold slavnou mši (nebyla to tedy, jak později mylně udáváno, mše slovanská) na Koňském trhu u sochy sv. Václava — k jakému účelu, není dosti jasno. Když lidstvo, jehož přítomno bylo veliké množství, po mši rozcházeti se počalo

táhl jeden zástup Celetnou ulicí okolo tehdejšího generálního komanda (nynější budovy zemského soudu) vojskem naplněného. Zdali zástup ten pouze náhodou se tu octnul, neb z jakéhosi pychu tuto cestu volil, aneb snad úmyslně tudy někým uveden byl, není dostatečně známo; tolik však jisto jest, že sobě počínal hlučně, a dost možná, že při hlasitém pokřikování svém snad neušetřil ani osoby Windischgrätzovy. Ale neméně jisto jest, že zástup ten byl neozbrojen, a celá výtržnost jeho měla nanejvýše povahu rozpustilosti uličnické. Jakmile hlučný ten dav přišel k stavení generálního komanda, tu ze vrat jeho i z protější uličky od kasáren Kralodvorských vyřítilo se naň vojsko s nasazenými bodáky, v kteréžto srážce několik osob jest poraněno. Lid s velikým křikem se roz- utíkal, voláno ke zbrani, a dle příkladu Paříže počato stavět barikady — počínání to svévolné a směšné. Také vojsko se sbíralo se všech stran, byvši již pohotově, i započal boj mezi ním a lidem. Při tom prý padly první rány na vojsko z oken hostince u Modré hvězdy, kde byl hospodou Bakunin a někteří polští členové Slovanského sjezdu.

Rozdráždění vojáci vrhli se především na České Museum, kde Slovanský sjezd odbýval své chůze a kde i Svornost měla svou hlavní strážnici; pak bez velikého namáhání vzali celou řadu nízkých barikad na Příkopech a Václavském náměstí, a obsadili Karolin, kdež zajali studenty tam se nalézající, při kteréž příležitosti odcizena zlatá bula university. Nepochopitelným spůsobem přišla v pouličním boji tom o život kněžna Windischgrätzová; vůbec má se za to, že ze zvědavosti přistoupivši k oknu náhodou zasažena jest kulkou, ač i jiné výklady běžné byly. Do večera byly všecky barikady Nového města, pak na Příkopech a Nových alejích v rukou vojska. V celku nebyl odpor lidu valný, jakož také nemohlo býti v ulicích tak širokých, a jenom na některých místech byl tužší boj, při kterém vojsko mnohem více trpělo nežli krytí obhájcové barikad, želíc i ztrátu aneb poranění několika vyšších důstojníků. Zprávy však, udávající ztrátu vojska na více set, jsou přehnané.

Následujícího dne žádala městská deputace komandujícího o zastavení nepřátelství, což Windischgrätz slíbil pod výminkou, aby odklizeny byly barikady dosavad stojící (na Starém městě). Při té příležitosti propuštěn jest hrabě Lev Thun, jenž byl studentům v Klementině do zajetí upadl. Avšak lid ničeho nechtěl slyšeti o bourání barikad, a den minul v nejistotě. Dne 14. června přišla do Prahy komise od ministerstva vyslaná, generál hrabě Mensdorf a dvorní rada Kleczanský, kteří měli věci přivésti k narovnání. Bylo-li to vinou nedostatečného plnomocenství komise anebo nedostatku poslušenství se strany vojska, že komise ničeho nevyřídila, těžko rozhodnouti. Na okamžení sice mluveno o sesazení Windischgrätze a nahražení ho generálem Mensdorfem, ale brzo všecko zase odvoláno.

V noci na to vojsko potají vyšlo z Prahy a usadilo se na Hradčanech, děla vezena o kolách slamou obložených na hrad Pražský. Tam odtud dala se Praha bombardováním snadněji pokořiti, nežli nevýhodným bojem proti barikádam v úzkých ulicích Starého města. Ráno tedy Windischgrätz vyřknul obleženost nad Prahou a pohrozil městu, nevzdá-li se ve lhůtě jemu uložené, že počne bombardování. Rozjitřený lid však přeceňoval svou sílu a podstoupil nový boj střelbou na Malou stranu od vojska obsazenou. Když na to Windischgrätz hrozbu svou vyplnil a granáty do města lítaly, zprostředkováno jest od strany rozvážlivější příměří, ano 16. června uzavřena čestná kapitulace. Ale když i potom ještě z mlýnů na vojsko vystřeleno, tu Windischgrätz obnovil bombardování, jímž zapáleny Staroměstské mlýny blíž mostu kamenného, které shořely i s příležící vodárnou. V ten den časně ráno dospěli Nostic a Rieger do Prahy, i odebrali se k Windischgrätzovi, jemuž všemožně domlouvali, aby Prahy ušetřil a jednal v duchu patentů u dvora vymožených. Ale kníže stál na svém, že musí revoluce býti mocí pokořena, má-li pokoj trvale býti pojištěn, a vyzval poslance, aby užili vlivu svého a přiměli povstalce ke složení zbraně. Rieger a Nostic vydali se tedy na Staré město spolu s Mensdorfem, Lažanským

a deputací Pražskou, a tam na radnici ujednána čestná kapitulace, Riegrem navržená a od komise ministerské schválená. Avšak Windischgrätz stál na bezvýminečném podrobení města. Zatím byli podněcovatelé odporu úkradkem Prahu opustili, lid neměl vůdců a odpor přestal sám sebou. Praha tedy vzdala se bez výminky, vojsko vešlo znova do města, obleženost stala se skutkem. Patenty, jež Rieger z Inšpruku přinášel, nepřišly k uveřejnění. —

Politování hodné události svatodušní vykládány jsou od různých stran rozličně dle stanoviska každé z nich. Kdežto vojenská komise k jich vyšetřování zřízená, která měla sídlo své na hradě Pražském, pátrala po nitkách „daleko rozvětveného spiknutí“, národní strana, nevědoma sobě nižádné viny, všecku pouze na reakci uvalovala, a podle všeho, co tehdáž obecně známo bylo, ani jináče nemohla. Byltě té doby mysli stran příliš podrážděny a rozechvěny, aby při sobě místo dávaly myšlénce, že by podnět k neblahé bouři byl mohl vyjíti ještě odjinud nežli výhradně od jejich protivníků. Nyní po 32 letech, když ovšem s chladnou rozvahou hledíme na tyto věci, kterých jsme byli nejbližší svědkové, dospěli jsme k nezvratnému přesvědčení, že úmyslné štvaní dálo se i zde i onde, ale *všecky* podrobnosti agitací těch dosavad úplně objasněny nejsou. Jenom s jedné strany protržen později závoj je zahalující, o čemž podává zevrubnější zprávu J. Jireček v uvedeném svrchu článku Světozora. Přičítáť všecku vinu jedině „ředitelům revolučního organismu r. 1848“, kterým jednalo se o zkázu Rakouska a proti nimž zdvihali se Slované, „aby zachováním Rakouska spasili svůj vlastní byt“, pročež onino jali se působiti k tomu, aby sjezd slovanský stůj co stůj byl zmařen. Toho mělo býti docíleno spůsobením povstání v Praze, kterým nad to Čechové, hlavní strůjcové zamýšleného spolku Slovanů, měli být uvedeni ve zjevný odpor naproti vládě“. Zároveň měl dosažen býti ještě třetí účel, aby „Praha povstalá zabavila část armády a oslabila sílu její na bojišti uherském a vlaském. Červnové povstání bylo důmyslně nasnovaný stratagem revoluce, bylo

diversí ve prospěch revolučního hnutí na východě i na jihu.“

O samém boji proti vojsku vypravuje dále Jireček: „Nikdo ani ze študentů ani z lidu nemohl dáti určitou zprávu o tom, proč se vlastně celé to povstání děje. Nikoho nebylo viděti v čele; nic nebylo pozorovati, že by kdo obecné rozkazy dával anebo obecná nějaká opatření činil. Každý měl za to, že jedná o své ujmě. Přes to vše *byla tu vláda*, která skrze jednatele své, aniž by tito do popředí vystupovali, na všecky strany působila, a kdekoli plápol bouře se zdál klesati, obmyslným nahromaďováním paliva oheň udržovala. Nejlépe to viděti bylo při pokusech o dorozumění, kterých se několik stalo. Osoby, s kterými se jednalo, rády byly hotovy k smíru a rychle se s nimi dařilo dohodnutí. Ale neminula leč sotva krátká chvíle, již úmluva byla porušena, a smlouvači, v nejlepším mínění jednavší, neměli jiné omluvy, než že moc jejich jest obmezena. Teprv později vyšlo na jevo, že tajná vláda sídlo své měla v příbytku vrátného při semináři v Klementině. Tam Bakunin s chasou svou seděl při stole, na němž se rozestíraly plány Prahy; odtamtud dával rozkazy o udržení odporu na všech důležitých místech. Nelze o tom pochybovati, že výstřely, které hned z počátku vojsko přiměly k činnému zakročení a později, ovšem přípovědem na vzdory, zápas vždy zase udržovaly, od agitatorův revolučních byly vypáleny.“

K tomu na konec dodává Jireček, že po vypuknutí říjnového povstání ve Vídni „kníže Windischgrätz z bezobalným vyznáním svého přesvědčení, *že události červnové hlavně cizími vlivy byly spůsobeny*, dne 11. října s armádním sborem svým odtáhl Jelačićovi na pomoc, Prahu i Čechy v plné důvěře samým sobě zůstaviv.“

Přes to všecko, což ani dříve nebylo zcela neznámo, budiž mně dovoleno silně o tom pochybovati, že štvaní, které vyvolalo neblahé události svatodušní, dálo se pouze a jedině se strany revoluční, že by je byli spůsobili výhradně jen maďarští emisaři (jakým byl i „revolucionář“ Marcel Turaň-

ský, který v zajetí svém „tak chytrácky dovedl zaneprázdniti Pražskou vládu daleko rozvětveným spiknutím"), a nenapravitelní agitatoři polští.*) Nedá se upříti, že také s druhé strany nescházelo úmyslného podněcování a přímého štvaní, jakož jsem na to již ukázal svrchu. Potvrzujíť to následující fakta:

Faktum jest, že nepřátelé českého ruchu dotírali se ku knížeti Windischgrätzovi, dovolávajíce se ochrany jeho proti domnělému nebezpečenství osob i statků jejich od strany národní.

Faktum jest, že dála se silná agitace mezi vojskem. Svědčíť o tom provolání posádky Lvovské k vojsku a odpověď na ně posádky Pražské;**) častování (kým?) vojska v kasárnách, kde hulákáno a demonstrováno proti civilu; provolávání slávy Windischgrätzovi o parádě na prostranství před invalidovnou; vyzývavé a urážlivé chování se vojáků k osobám civilním na veřejných místech — samé to věci, které nikterak se nesrovnávají s kázní vojenskou.***)

Faktum jest, že *první* útok učiněn od vojska z Kralodvorských kasáren se vyřítivšího na lid bezbranný. Pravda, že to byly nezbedné tlupy povykujících výtržníků, jichžto řádění nesmělo býti trpěno; ale k rozehnání těch mělo býti

*) Jakou pravou šíleností v tom ohledu posedlí byli tito lidé, o tom přesvědčil jsem se k ustrnutí svému, když málo let potom navštívil mne v Praze historik polský Jędrzej Moraczewski, můj známý z dob Slovanského sjezdu. Za rozmluvou o politických věcech tázal jsem se ho mezi jiným, proč Poláci poznaňští spůsobili roku 1848 povstání proti Prusům, vědouce dobře, že nemůže míti žádného úspěchu? Odpověď jeho zněla v ten smysl, že potřebí, aby vždy alespoň za deset let jednou tekla polská krev v branném pozdvižení, byť i beznadějném, aby žádná generace nezapomněla na neštěstí vlasti a na svatou svou povinnost. Já odvrátil se od něho s ošklivostí.

**) Národní Noviny 1848, č. 57.

***) A tuto kázeň dovedlo zachovati vojsko co *nejpřísněji* uprostřed zuření nejvzteklejšího boje, čehož na příklad uvádím následující: Ve středu dne 14. června za panujícího klidu zbraně šel jsem prohlížet kancelář chudinských ústavů, svěřenou péči mé jakožto člena vrchního ředitelství týchž ústavů. Kancelář ta nacházela se v domě před kostelem Tejnským, kde nyní má sídlo své spolek katolických tovaryšů, i obával jsem se, kdežto v minulých dnech na Staroměstském náměstí krutě bylo bojováno, abych ji nenalezl v úplném nepořádku. Ale jaké bylo mé překvapení, když dav si kancelář otevříti nalezl jsem vše v nejlepším pořádku: ničím nebylo hnuto, vše bylo na svém místě právě tak, jak jsem

použito, ne vojska, nýbrž národní obrany, jejímž povoláním byla péče o zachování veřejného pořádku. Kde byla v té chvíli národní obrana?*)

Faktum jest, že v stejnou dobu, když vojsko v Praze postupovalo proti barikadám, obsadili myslivci viadukt železnice Drážďanské v Karlíně, odkud pro svou kratochvíl střileli do města beze vší příčiny.**)

Faktum jest, že v sobotu dne 17. června za obnoveného bombardování Prahy, při kterém shořely Staroměstské mlýny s vodárnou, v Běchovickém nádraží vojsko tam postavené (byli to husaři) beze vší příčiny střílelo na několik ozbrojených venkovanů, kteří nevědouce co se děje přišli sklíčené Praze na pomoc a nyní se domů vraceli, a několik jich poranili. Jak známo, bylo další neštěstí odvráceno jen rázným vystoupením setníka Fialky (známého českého spisovatele), který s vlastním nebezpečenstvím opřel se rozkaceným vojákům.***)

---

to byl posledně zanechal A přece tu po dva dni hospodařili granátníci, kteří si jmenovitě v Celetné ulici byli dovolili tak hrubé výtržnosti drancováním i jinak; oni odtud střileli z oken k protější barikadě mezi radnicí a podloubím, a z té jim bylo odpovídáno. Ale po tom všem tu nebylo ani stopy, ani nejmenšího zápachu od tabáku neb střelného prachu, vše čisté a nejlépe urovnáno. I kdybych připustil, že po odtažení vojska byla kancelář od služebného personalu, vedle bydlícího, co nejbedlivěji provětrána, umyta a vyčištěna, těžko uvěřiti, že by se to vše tak důkladně bylo mohlo vykonati v té krátké době, kdyby samo vojsko tam umístěné nebylo držáno bývalo v nejpřísnější kázni, která mu nedovolovala dopustiti se nejmenší výtržnosti a zdržovala je od všelikého porouchání jak nábytku tak i písemností na stolech rozložených.

*) Národní obrana, jejíhož vrchního velitele jmeno nacházelo se také v seznamu oněch šlechticů, kteří prý dávali peníze na častování vojska, ponejprv objevila se po utišení první střelby, zavírajíc ulice za vojskem. Když pak ve středu také členové uniformovaných sborů měšťanských počali se blýskati na ulicích, honily je zelenářky po Uhelném trhu košťaty, pokřikujíce na ně, kde byli, když se střílelo?

**) Kulky jejich lítaly na dvůr domu, v kterém jsem bydlel (u Zlatého stromu na Poříči), a jedna z nich uvázla ve futře u dveří vedoucích do předsíně mého bytu. Taktéž, když jsem druhého dne si vyšel do města, jda okolo státního nádraží v Jízdecké ulici spatřím, an několik málo kroků přede mnou na zemi se zaprášilo; byla to též kulka od myslivců z viaduktu do Prahy na pozdravení vyslaná.

***) Bylyť jim namluveny tak strašné věci o ukrutném nakládání v Praze se soudruhy jejich v moc povstalců padlými, že již nižádná kázeň vojenská nebyla s to, aby je zdržela od sprostého vraždění.

Faktum jest konečně, že o svatodušních dnech potloukaly se po městech Pražských i v okolí neznámé osoby v obleku svornostském, vybízejíce lid k odporu proti vojsku.*)

Táži se každého nepředpojatého, zdali tato *nade vši pochybnost zjištěná* fakta, jež bylo by lze rozmnožiti ještě četnými jinými, nepostačují úplně k naplnění nás odůvodněným přesvědčením, že k seštvání na sebe vojska i lidu nepůsobilo podněcování pouze jednostrané, nýbrž že tu činnými byli živlové přemnozí, s části sobě přímo odporní, k účinku stejně žádoucímu všem, ač v rozličném úmyslu a k zámyslům sobě protivným. V jaké míře byla která strana v tom zúčastněna, nelze ovšem již vypátrati a také na tom nezáleží; dosti na tom, že vina jest všem společna. Úředním i poloúředním zprávám o bouři Pražské odporováno bylo s mnoha stran, nás pak nemůže zajímati vyšetřování, které z různých tvrzení má pro sebe větší pravděpodobnost; neboť to ničeho změniti nemůže na podstatě věci samé, jejíž jádro jest, že příhodou od něho nezaviněnou nešťastný národ náš pro dlouhý čas jest zastaven na dráze svého politického vývoje, nastoupené s tak utěšenými nadějemi.

Nemohu však tuto nezmíniti se o všelijakých těch nesmyslných pověstech, rozšiřovaných o „Pražském povstání" v domácích i zahraničných listech německých, svědčících stejně o nedostatku zdravého rozumu, jakož o tím větší zlomyslnosti našich národních odpůrců, kteréž pověsti nicméně vykonaly oběh novinami celého vzdělaného světa.**) Jest to

---

*) Já sám viděl takového převlečence ve středu dne 14. června, kterak, když po celé Praze rozložen byl klid, v slepé uličce (!) za Staroměstskou radnicí naproti kostelu sv. Mikuláše vyzýval lid k stavění barikady. S okolností tou musím uvésti ve spojení následující případ. Po více letech jednou večer v Besedě měšťanské zavolal mne nebožtík Palacký, abych co druhý svědek vyslechl udání krejčovského mistra pana Františka Rytíře, rozhodného národovce, jenž vypravoval, kterak r. 1848 před Svatodušními svátky *více vznešených pánů* objednalo u něho jistý počet obleků svornostských. Synové pana Rytíře jsou dosavad na živě. Tím by se vysvětlovaly také mnohé hrubé výtržnosti, které se přičítaly členům sboru Svornosti, ovšem nepravě, neboť mohly páchány býti od takových přestrojenců.

**) Jednu z takových zpráv podávám tuto v původním znění na ukázku. Vyňata jest z novin „Deutscher Volksfreund, Sonnabend den 17. Juni 1848" a zní doslovně takto:

vzácný příspěvek ku poznání pravého smýšlení o nás nejbližších sousedů našich, z něhož lze souditi o tom, jakou čáku můžeme míti k někdejšímu přátelskému s nimi se dorozumění.

VIII.

Účinek událostí Pražských na venkov. Praha pod vojenským zákonem. Odvádění zbraně, zatýkání osob. Český sněm nesvolán. Národní Výbor a Svornost zrušeny. Osvědčení Čechů. Sedmašedesátníci. Obleženost zrušena. Sněm říšský. Úvahy.

Až posavad český venkov dostával politické heslo své z Prahy, i byl se v krátce stal věrným nohsledou národních vůdců majících své sídlo v hlavním městě. Jmenovitě Národní Noviny byly organem po celé zemi rozšířeným, z nichž obyvatelstvo venkovské bralo poučení o tom, co se děje ve světě, hlavně pak o postupu a vývoji národní věci. Za doby událostí svatodušních netoliko přestaly vycházet Národní Noviny i všecky jiné listy Pražské, nýbrž v prvním zmatku ani pošta nechodila a všeliké řádné spojení hlavního města s venkovem bylo najednou přetrženo. Následek toho bylo nemalé zděšení lidu na venkově, který nevěděl co se děje a

---

„Teplitz, 16. Juni. Augenzeugen berichten, dass die Wuth der Czechen den höchsten Grad erreicht hat. — Am schrecklichsten sollen die Weiber rasen — nämlich die der untersten Klassen. Gräuelscenen, welche kaum zu glauben sind, erzählen Personen, welche es selbst gesehen haben, von deren Wahrheitsliebe man stets überzeugt war. Weiber erbrachen ein Gefängniss und liessen die Sträflinge heraus. — Jede derselben ist mit einem Messer oder einer Hacke oder einer Düngergabel versehen, und so durcheilen sie die Gassen. Sie drangen wüthend in das Militärhospital — rissen die Kranken aus den Betten herunter auf das Marktpflaster, schlugen sie mit den Worten: Hund! — hier musst du ver . . . .! Gefallenen, noch im Tode ringenden Soldaten, sogar gestürzten, noch zuckenden Kavalleriepferden rennen sie das Messer in den Leib; doch das Grässlichste ist: als ein Wundarzt einem gesunkenen Grenadier die Kopfwunde verband, kam eine solche Furie von rückwärts, stiess dem Arzte die Düngergabel in den Rücken, dass er mit einem Schrei zusammenbrach, wetzte dann das Messer und schnitt dem noch lebenden Grenadier die Augen aus! — — Die Deutschen sind in der schrecklichsten Lage; si werden gepeinigt und gemartert; einem deutschen Studenten hackte man beide Hände ab und liess ihn laufen. — Es stockt das Blut in den Adern bei der Schilderung solcher Gräuelscenen!“ —

v prvním okamžení byl celý zaražen. Pomalu docházely všelijaké pověsti z Prahy obsahu rozličného, často sobě odporujícího, jimiž lid jenom jest maten a v nejistotu ještě větší vrhán, když nepřicházelo žádného poučení úředního, které by pravý stav věci vysvětlovalo. Brzo bylo slyšeti: „Zrada, zrada! máme přijít o konstituci!“ brzy zase: „Studentstvo jest s vojskem v boji. Praha na více místech hoří!“ hned opět: „V Praze panuje bezvládí! — Češi se s Němci perou, mnoho set lidí již padlo!“ Jenom zde onde některý uprchlík šťastně z Prahy vyvázlý zvěstoval. žasnoucím posluchačům co se děje v Praze, líče události dle stranického svého stanoviska. Mezi takovými mohl být i některý student neb jiný horlivec národní, který v upřímném domnění, že to jest boj strany svobodomyslné proti reakci, vyzýval v roznícení svém venkovany, aby přispěli Praze na pomoc; ale zajisté bylo jich více, kteří tak činili z nepoctivého úmyslu, konajíce dílo najatých štváčů, vyslaných od nepřátel naší národnosti ku pobuřování lidu českého, aby naň tím větší vina mohla býti uvalena, a přestrojených za členy Svornosti neb Slavie. Tak stalo se, že na více místech sbírala se národní obrana, někde slavnostně i s obřady církevními, a plna vlasteneckého nadšení táhla ku Praze. Pošetilé to počínání, které mohlo se díti jenom v době takové rozechvěnosti myslí, jež vylučovala všelikou rozumnou úvahu: gardy venkovské, necvičené, proti vojsku pravidelnému, v jednotlivých tlupách, bez plánu, bez společného vůdce! Však již na cestě většina těchto dobrovolníků buď sama vystřízlivěla ze své závratné bojechtivosti, anebo vrácena jest příchozími z Prahy, kteří je o pravém stavu věci poučovali; a jen malá částka dorazila až ku Praze anebo do města samého, kde ovšem na své oči se přesvědčivše, že tu nic platni nejsou, zase ihned nastupovali zpáteční cestu k domova. Jednu vracející se takovou tlupu potkala nehoda v Běchovicích svrchu připomenutá. Tyto dobrodružné výpravy nepovolaných obranců svobody zavdaly napotom příčinu k mnohému přísnému vyšetřování, neboť hledány v nich nitky onoho „daleko rozvětveného spiknutí“,

o kterém vláda na Hradčanech blouznila, a mnohý statečný gardista měl z toho nemilé opletání.

Ale ne všude přestávali cizí štváči na vybízení národních obranců Praze ku pomoci; na některých místech, jmenovitě v Čáslavsku, objevili se agenti socialističtí, ku kterým bohužel přidali se také někteří přemrštění radikalisté strany národní, pobuřujíce vesničany proti úřadům a vrchnostem a k loupení zámkův a dvorův, z čehož povstalo hnutí tak nebezpečné, že pomýšleno již na prohlášení náhlého soudu. Když však několik těch pobuřovatelů jest lapeno a do Prahy odvezeno, přestalo rozčilení, tak že nebylo potřebí sáhati ku prostředkům přísnějším. Zatčení revolucionáři dodáni do Prahy právě v čas nejlítějšího boje, a ve zmatku tom podařilo se jim uniknouti trestající spravedlnosti.

Zatím prohlášen nad Prahou stav obleženosti a město dáno pod zákony vojenské. Že tím utrpěla i svoboda tisku, rozumí se samo sebou. Když po utišení bouře redaktorové novin Pražských činili u hraběte Lva Thuna kroky v příčině opětného vydávání časopisů svých, praveno jim jest, že svobodu tisku mají — ale napíší-li něco popudlivého, že budou souzeni ne podle zákonu tisku, nýbrž dle *vojenského práva*. Oznámení Havlíčkovo o dalším vydávání Národních Novin znělo následkem toho takto: „Neznám sice žádný paragraf vojenského práva, který by o redaktořích a o tisku jednal, ale představuju si v duchu, jak asi bude slušeti redaktorovi stát před vojenským soudem a souzenu být dle subordinace. Umínil jsem si tedy, že nevydám raději žádné Národní Noviny, pokud trvati bude stav obležení a vojenské právo. Poněvadž ale včera večer počaly již německé noviny vycházeti....., odhodlal jsem se i já vystoupiti opět na světlo. *Lhát nechci a nebudu;* abych úplnou pravdu a celé své upřímné mínění vyslovil již nyní, tohoť snad nikdo ode mne žádati nebude. Hotov jsem zodpovídati každé slovo před nejpřísnějším soudem, bude-li jen spravedlivý a lidský. Ostatek ale Bohu poručeno.“ Slova to mužná a důstojná, jimž Havlíček v plné míře dostál.

Zároveň s prohlášením obleženosti vydán rozkaz na odevzdání veškeré zbrané v městě, jejíž odvádění počalo ihned. Stejnou dobou dálo se zatýkání vynikajících osob strany národní, jmenovitě členů Národního Výboru: jeden z nejprvnějších zatknut hrabě Vojtěch Dejm, pak baron Villani, doktorové Brauner a Frič, Tyl i jiných více,*) kteří vězněni jsou na hradě Pražském, kde vzali sídlo své kníže Windischgrätz a hrabě Lev Thun, v jichž rukou nyní výhradně spočívala všecka vládní moc v zemi.**) Později dodán na hrad i Faster, jemuž na útěku z Prahy dne 13. června zastřelen po boku tesařský mistr Emanuel Schulz jej provázející, a který brzy potom dobrovolně se postavil úřadům. Tu jest od schvalně k tomu zřízené vyšetřovací komise usilovně pátráno po domnělém „daleko rozvětveném spiknutí“, jehož konečků však živou věcí nemohla se dopíditi.

Mezi tím byly skoro již všude vykonány volby do sněmu zemského, ale ke skutečnému svolání jeho nečiněno se strany vlády žádného kroku. A přece povážlivý stav země, která částečně stála pod zákony vojenskými, neupravené poměry a vzrůstající z toho nepořádky, což všecko naplňovalo lid všelijakými obavami o budoucnost, vyžadovaly toho nutně, aby sestoupením se nejvyššího samosprávného organu zemského učiněn byl konec panující trapné nejistotě a zmatené až posavad záležitosti veřejné přivedeny byly ku konečně platnému upravení. Z té příčiny někteří do sněmu toho zvolení poslancové, kteří na ten čas v Praze byli přítomni, obrátili se k vládě zemské s odůvodněnou žádostí, „aby sněm co nejdříve se započal“, a „poněvadž v Praze, pokavaď v stavu obležení jest, sněmovati se nemůže.... aby c. k. zemské presidium o to se postaralo, aby onen stav obležení přestal“.***)

*) Zřízené mezi tím od hr. Lva Thuna tak zvané „prozatímní vládě“ byl císař odepřel svého potvrzení.

**) Mimo to vzat do vyšetřování také hrabě Buquoy.

***) Který beztoho (jak žádost výslovně dokládá) „nyní při patrné pokojnosti města a po všeobecném odevzdání zbraně dokonce potřebný není a před celým světem považovati se musí jenom jakožto nepotřebné obmezení nejvzácnějších nám od J. M. C. v konstituci udělených svobod,

Pakli by však komandující generál kníže Windischgrätz troufal si další trvání obleženosti před sněmem českým a všeobecným říšským sněmem zodpovídati, žádali poslanci zemské presidium, „aby sněm zemský co nejdříve povolalo do některého jiného k tomu příležitého města v Čechách, jakož se za starých časů často stávalo; neboť nemůže celá země pro nepořádný stav jednoho města déle trpěti". Na konec připomínají žadatelé, kterak by zemské presidium „pro delší zdržování sněmu zemského do velikého odpovídání přišlo jak ve veřejném tisku tak i veřejném mínění a před celým Českým národem, obzvláště ale před J. M. C. a před sněmem českým i říšským". Datum žádosti té jest 26. června, podpisy pak na ní následující: Dr. Brauner. Dr. Fr. L. Rieger. Dr. Hamerník. Dr. Čejka. Dr. K. Tomíček. Dr. V. Staněk. Dr. J. Frič. Dr. Fr. Palacký. Dr. P. J. Šafařík. Jos. K. Tyl. J. Eraz. Vocel.

Na žádost tuto došla Palackého v málo dnech odpověď hraběte Lva Thuna, znějící v ten smysl, kterak všecko na to vynaložil, aby sněm zemský dle vůle J. M. C. svolán byl ještě v červnu, že však překaženo to bylo povstáním Pražským a mnohými v zápětí jeho nastalými nepořádky na venkově, pro kteréž na více místech nemohly volby do sněmu býti vykonány. Když pak na to položeno jest již k 12. červenci slavné zahájení sněmu říšského ve Vídni, ku kterému také již volby se konají, tu on že obrátil se k ministru vnitřních záležitostí s usilovnou prosbou, aby sněm zemský ještě před sněmem říšským směl svolati, že však obdržel od něho odpověď zápornou, že otevření sněmu říšského nelze nikterak odložiti, sněm zemský pak do té doby (kdežto oba sněmové vedle sebe stejnou dobou zasedati nemohou) že by pro samé formalie ani k žádnému jednání dospěti nemohl, pročež že naprosto nemožno jest ještě před sněmem říšským jej svolati.

---

jmenovitě jakožto zbytečné zkrácení práva svobodného tisku a svobodného mínění vůbec, a poněvadž se tím místo utvrzení pokoje v zemi jen všeobecné zbouření a kvašení myslí podpaluje a upevňuje, všechen obchod a živnosti zamezují a všeobecně žádoucí uvedení pořádku skrze sněm se opozďuje."

Nesvoláním zemského sněmu byl císařský patent od 8. dubna nadobro pochován, a Čechy s vymáháním platnosti svému státnímu právu, od koruny uznanému, odkázáni na sněm říšský k cizí milosti.

Další skutky zemské vlády za obleženosti byly rozpuštění nejprv Národního Výboru a později také sboru Svornosti pod záminkou, že členové obou dopouštěli se popuzování lidu venkovského ke zpouře a ku podporování Pražského povstání. Důkazů nebylo žádných podáno. *)

Naproti tolikerému a tak těžkému osočování národní strany, která podezírána ze skutků Bůh ví jak podvratných, čehož smělé a časté opakování i mnohého přítele národnosti české, nezasvěceného blíže v pravé tendence vlasteneckých snah, másti musilo, uznalo více vynikajících národovců za dobré, podati veřejnosti „Osvědčení", v němž rozhodně odmítali od počínání svého každý nekalý úmysl, vykládajíce blahomyslný účel svého usilování, totiž mravní a rozumové povznešení národu. Jestiť zajisté charakteristické pro onu dobu, že uznána byla potřeba takového kroku. V prohlášení tom „osvědčují se podepsaní, že probuzení a oslavení Českého národu na zřeteli majíce vždycky za poslední a nejhlavnější toho cíl *mravní a rozumové vzdělání* a vyplývající z toho blahobyt národu pokládali — cíl to, jejž jim ani nenadálý politický převrat v Evropě i ve vlasti s očí neusunul. Oni osvědčují se, že jim i v těchto nejnovějších dobách jen o nabytí a uskutečnění přirozených práv české národnosti

---

*) Na čem se zakládaly pověsti o pobuřující činnosti členů Svornosti, patrno z dat svrchu uvedených. Podobně má se věc také se členy Národního Výboru, který svým časem nucena se viděl vydati následující

„Oznámení.

„Národní Výbor se dověděl, že na venku sem a tam lidé se za *vyslance* nadjmenovaného výboru vydávají.

„Z té příčiny Národní Výbor prohlašuje, že až podnes, jakto z uveřejněného jednání jeho vysvítá, žádného vyslance na venkov neposlal, a žádá tedy každého, by takovým osobám, které za vyslance Národního Výboru se vydávajíce s vysvědčením velesl. kr. praesidium vykázati (se) nemohou, všecku víru odepřel.

„Od Národního Výboru v Praze dne 4. května 1848."

šlo, nikdy však o zkrácení neb docela potlačení takovýchto práv národnosti jiné". Dále „nejen že ani myšlénkou nezavadili o jakési odtržení neb vzdálení se od císařského rakouského trůnu, nýbrž naopak, že pevně a úzce s ním spojeni vždy prvním a základním článkem politické víry jejich bylo i zůstává, jakož o tom posud i skutkové svědčili a bohdá svědčiti nepřestanou". K závěrku praví: „Přijímáme nyní svatou povinnost na sebe, abychom i v čase ač horším a snad bohdá krátkém netoliko ve dřívějších svých snahách pevně vytrvali, nýbrž naopak tím statečněji, tím moudřeji a vroucněji sobě počínali, tím úsilněji jednak zlé výrůstky u nás vykořeňovali, vášně tišili, malomyslnost posilňovali, jednak ale započaté své národní a literní snahy, k blahu národnímu a k brzkému a šťastnému uskutečnění nabytých práv tak potřebné, stejnou horlivostí dále vedli."

Datum Osvědčení toho jest 30. červen 1848, podpisy pak, jak se zdá pouze nahodile sebrané, tyto: Pav. Jos. Šafařík, c. kr. bibliotékář a akademik. V. Vladivoj Tomek. Fr. Bezděka, skriptor c. kr. biblioteky. J. Ev. Krbec. Václav Hanka, bibliotekář národního Museum a c. kr. akademik dopisující. Jan rytíř z Neuberka. František Palacký, historiograf a akademik. Jaroslav Pospíšil. Jos. Franta Šumavský. Václav Štulc, duchovní správce u sv. Kateřiny a redaktor „Blahověsta". Med. dr. J. Čejka. J. Er. Vocel. JUDr. Antonín Štrobach. Karel Štorch. Karel Havlíček, redaktor Národních Novin. *)

Také Havlíčkovi bylo souzeno seznámiti se s vězením na hradě Pražském, když v noci se 7. na 8. července zatčen jest pro článek ve svých novinách, ujímající se národních obranců, kteří z venkova táhli na pomoc Praze. Zatčení to i příčina jeho, aby se předešly křivé výklady, oznámeny jsou veřejně zemským presidiem. Za Havlíčka ujal prozatímně redakci Národních Novin Nebeský. Však již 12. července propuštěn jest Havlíček zase na svobodu, byv mezi tím zvolen

*) K osvědčení tomu přihlásili se později ještě jiní v národním ruchu činní vlastenci.

ve více okresích za poslance do sněmu říšského. Přijav mandat za okres Humpolecký odjel hned druhého dne na to do Vídně za novým povoláním svým. Národní Noviny zůstavil pod redakcí Nebeského.

Šosácká strana přátel pokoje za každou cenu také cítila se povolána povznésti u veřejnosti hlasu svého. Úřední noviny německé přinesly adresu díků hraběti Lvu Thunovi a knížeti Windischgrätzovi, podepsanou prý od 67 Pražských měšťanů (podpisy samy nebyly uveřejněny), kteří libujíce si stav obležení pravili doslovně: „Bez zvláštní ochrany, kterou nám stav obležení dává, necítíme se bezpečni, pokud běžící vyšetření neobjasní alespoň hlavní původy stálých rýpavých pletich a druzí zle smýšlející potrestáním vinníků nebudou odstrašeni od podobného počínání.“

To byli oni *sedmašedesátníci*, kterýžto pověstný název stal se napotom po dlouhý čas běžným k naznačení člověka nemajícího smyslu pro žádné vyšší zájmy než toliko pro hmotný blahobyt, jemuž nejmilejší jest mrtvý klid pod ochranným stínem bodáků. Počínání těch lidí došlo spravedlivého pokárání v Národních Novinách, co protidemonstrace pak druhu na všechen spůsob závažnějšího podána knížeti Windischgrätzovi od městského zastupitelstva Pražského žádost za zrušení obleženosti, ukazující s obzvláštním důrazem na to, kterak jí veškeré živnosti hynou a chudoba mezi lidem obecným pro nedostatek výdělku povážlivým spůsobem se zmáhá.

Žádosti té kníže Windischgrätz konečně dne 20. července vyhověl, ačkoliv, jak pravil v prohlášení stav obležení zrušujícím, byl s mnohých a vážných stran za to žádán, aby mu ještě déle trvati dal. Byla to zjevná porážka sedmašedesátníků, kterým však mohlo sloužiti za útěchu alespoň důtklivé napomenutí Windischgrätzovo k budoucímu zachování pořádku a pokoje, jehož první porušení hrozil trestati obnoveným stavem obleženosti a prohlášením náhlého soudu. Zrušením obleženosti nastala opět řádná působnost civilních úřadů, což gubernialní president hrabě Lev Thun téhož dne veřejně oznámil zároveň s ospravedlněním svého dosavadního chování.

Zatím byly vykonány volby do říšského sněmu, k němužto se již sjížděli poslanci do Vídně, také čeští, tito zajisté s těžkým srdcem. Kdyby český sněm se byl sešel, ten by se rázně byl zasadil o práva země a národu, i není pochybnosti, že by jim plný průchod byl zjednal na základě dosavadních vymoženostî. Nyní však měli zástupcové národu vésti při svou na místě, jež nemohli uznávati za kompetentní, měli zapříti nejvroucnější své city, spustiti se právního stanoviska svého a odříci se historického práva, spečetěného slavnými smluvami s domem panovnickým. Viděli se tam naproti novému ministerstvu, které bylo mezi tím všemohoucím vlivem revolučního Sicherheitsvereinu nastoupilo na místo kabinetu Pillersdorfova, majíc v čele Wessenberga a Doblhoffa a co člena dra. Alexandra Bacha, pověstného vůdce dosavadního politického ruchu ve Vídni. Situace byla nejasna, ale na všechen spůsob nepříznivější nežli za Pillersdorfa. Vídeň sama nezdála se mužům rozvážlivým, kteří ji znali, býti vhodným sídlem říšského sněmu.

Zlému tušení takovému, které, jak známo, později úplně se potvrdilo, dal Nebeský výraz v úvodním článku Národních Novin,*) v kterém pravil: „Z jednoho ohledu by bylo přáti, aby se sněm ve Vídni odbýval, jelikož v tom vidíme jakousi jistotu pro volný princip; z jiného je to nebezpečná věc: jak se sněm neprohlásí pro Frankfurt a nebude-li radikalní, není jist, může se rozehnat. Vídeň není město, které by provinciím rozumělo, ona by ráda chtěla být Paříž a vše v sobě koncentrovat... Pro jakousi samostatnost provincií nebude asi tam ve velkém obecenstvu mnoho hlasů. Pro Slovana a zástupce své vlasti nebude ve Vídni mnoho jistoty, že by mu galerie do slova nevpadly, aneb vůbec nějakou demonstraci i z venku udělali. Má se tedy sněm za bodáky a kanonami odbývat, jak se k tomu vojsko nabízí? Také těžká věc! Vůbec se nám to míchání vojska do politiky nelíbí. Máme velkou starost o tento nastávající říšský sněm, jelikož stojí mezi Scyllou a Charybdou, a snad konečně přece jen

*) Č. 75.

ještě rozum a věrnost Čechů vypomohou, že by totiž každá země své záležitosti uspořádat měla, a z toho teprv, až provincie v pořádku budou, se celek monarchie utvořil. Vídeň se mi nikterak nezdá spůsobnou k reorganisaci Rakouska, zvláště jaké živly nyní má. Musíme vůbec celý stát litovat, jelikož se nám zdá, že jakási hrozná nejasnost politické myšlénky, jakási chorobná pomatená činnost v ústrojích jeho se jeví, ano nikde není vidět... onen zdravý přirozený pud ku spasitelné pravdě..... Co by Rakousko spasit mohlo, tomu nerozumí... jak se zdá vláda sama."

Věru prorocká to slova, trefněji nemohla býti vylíčena tehdejší situace Rakouska, a poslancové čeští netajili sobě povážlivost její. A přece musili podniknouti ten trpký krok. Národu Českému se bylo stalo neslýchané násilí (mnozí považovali to za druhou porážku Bělohorskou), které vyžadovalo nápravu: on byl vymknut z koleje přirozeného rozvoje v době tak důležité, i musil se obávati, aby při konstitučním znovuzřízení říše nebylo o něm rozhodováno bez něho. V nebytí českého sněmu nesměl zůstati neobeslán sněm říšský, neboť by tím národ Český byl zůstal docela nezastoupen, a to bylo patrně větší zlé, nežli obeslání shromáždění říšského, byť i nekompetentního, kde vždy dala se hájiti práva koruny České a možná bylo protestovati proti jich rušení, jakož také skutečně od našich poslanců se stalo. Konečně nesměla se nepoužita pominouti první příležitost po více než dvou stoletích se naskytující, kde národ náš volán byl ku projevení svého smýšlení a odevzdání svého hlasu.

Zkušenosti událostmi svatodušními a ohromujícími jich následky nabyté byly národu Českému velmi poučnou školou. Bylť jimi najednou vytržen z dosavadního blouznivého opojení mladou svobodou, jejíž líbánky rázem pominuly, a uveden na praktickou dráhu střízlivé rozvahy; poznal své dosavadní poklesky, své nepřátele, úskalí a nástrahy hrozící mu nebezpečenstvím, i věděl čeho se varovati a vystříhati. Idealistická politika, kterou až dosud byl pěstoval, ustoupila blahodějnému poznání, že v životě potřebí jednání své říditi

dle okolností, že kvapnost není matkou trvalosti, že poměry, které jsou výsledkem staletého působení mocných činitelů, nedají se změniti přes noc; že ke zdaru snah sebe chvalitebnějších nepostačuje pouhá horlivost, nýbrž že k tomu nevyhnutelně potřebí také vysokého stupně trpělivosti a vytrvalosti. Tyto všecky zkušenosti učinily jej opatrnějším, nedůvěřivějším, chladnějším v odhodlávání se, učinily z bujarého mladíka usedlého muže, nedávajícího bouřlivou ukvapeností v šanc prospěch, jehož bezpečně docíliti lze postupem tichým, ale pevným a rozhodným.

Avšak mýlil by se, kdo by se domýšlel, že národ Český takto zpražený pozbyl proto horlivosti vlastenecké, že mocným odporem zaražen zastavil se na dráze nastoupené k vydobytí sobě onoho postavení, jaké mu náleží dle práva božského i lidského. Staří vlastenci, kteří již před rokem 1848 se zasazovali o povznešení národu s plným vědomím cíle svého i prostředků k němu vedoucích, neochabli ve svých snahách; ti pak, jenž nastalým ruchem politickým teprv probuzeni byli k uvědomělosti národní, uchopili se nové idey s horlivostí tak vřelou, že žádná sebe chladnější lázeň nemohla ji uhasiti, aby nevyšlehla znova; v nich zbuzena byla zároveň hrdost národní, která nedá se zakřiknouti anebo prvním nezdařeným pokusem odstrašiti, nýbrž tím spíše utvrzuje se ve svém úmyslu a sbírá síly k novému rozběhu. Možná vším právem tvrditi, že v krátké době několika málo měsíců, které uplynuly od prvního zábřesku svobody až ku krvavému jejímu křtu, národní vědomí nejenom rozšířilo se do veškerých kruhů lidu českého, více méně i do těch, které až dosavad svým společenským postavením byly mu méně přístupnými; nýbrž že v něm právě tím protivenstvím, jakého vlastencům bylo zakoušeti, tím hlubší kořeny zasadilo, tím pevněji utkvělo a intensivně zmohutnělo.

Ovšem, že zde onde nescházelo i duší malicherných a slabých, které více neodolatelným proudem strženy nežli ryzím citem puzeny připojily se k národnímu ruchu, nyní pak při první porážce na mysli klesly a v předešlou neteč-

nost upadly; ano byli též takoví, kteří, ač v duchu jiného smýšlení, z počítavosti brali na se přetvářku vlastenectví k docílení sobeckých účelů, kterou nyní zahodivše ukázali se v pravé své podobě. Ale těch obojích byl počet jen skrovný, nepadající na váhu. V celku byl národ Český, ač bolestně zraněn, nepřemožený, stojící v neoslabené síle a skládající oprávněné naděje své na nejprv příští budoucnost. Ze slabounkého, každému větru se podávajícího keře se byl stal strom mohutný, rozložitý, vichru a bouři skalopevně vzdorující.

Vedle národního vědomí českého zapouštěla hlubší kořeny také uvědomělost slovanská, k čemuž nemálo přispěl Slovanský sjezd, na němž ponejprv hlásily se k sobě různé větve velikého kmene a vzájemně blíže se poznávaly. Na český lid učinilo to shromáždění mocný dojem, on uprostřed tolika statných bratří necítil se více osamělým a opuštěným, z vřele projevovaných sympatií soukmenovců čerpal nové síly k dalšímu boji, novou důvěru v konečné vítězství.

Také však ostatním Slovanům vešli tu Čechové v bližší známost a idea vzájemnosti slovanské jest zde jako vnově vzkřísena, i utužen pevněji svazek alespoň mezi Slovany rakouskými, jmenovitě s Jihoslovany. Snahy naše došly plného uznání ve světě slovanském, osudy pak našeho těžce zkoušeného národu, s nimiž mnozí slovanští hosté teprva v Praze jsou zevrubněji seznámeni, zbudily u všech upřímný bratrský soucit, kterému dr. Malisz tak dojemný výraz dal nadšenou básní, v níž národ Český přirovnává k ukřižovanému Kristu.

IX.

Veřejný a politický život v Čechách po zrušení obleženosti. Hrabě Lev Thun propuštěn. Poměry Vídeňské. Rieger ve Vídni potupen. Strany na sněmě, čeští poslanci. Štrobach. Návrat císařův. Morava. Nepokoje ve Vídni. Sympatie maďarské. Deputace maďarská do sněmu nepřipuštěna. Říjnová revoluce. Smrt Latourova. Odjezd císařův.

Po zrušení obleženosti v Praze nastala sice opět předešlá svoboda tisku a spolčování, ale s ní nevrátila se v život veřejný předešlá čilost a pohyblivost. Mimo to, že přílišná

bujnost byla citelně skrocena, nebylo valného podnětu k zvýšenému žilobití politickému. Volby do zemského i říšského sněmu byly odbyty za obležení, ze svolání zemského sněmu sešlo, a všecken interes politický sestřeďoval se nyní ve Vídni, kde říšský sněm chystal se do rukou vzíti znovuzřízení mocnářství Rakouského na základě zásad, vyřknutých v posledním Pillersdorfově návrhu ústavy. Při tom, jak samo sebou se rozumělo, mělo rozhodnuto býti také o postavení koruny České v říši. Úvahy o nové situaci a volnější rozbírání událostí svatodušních skoro výhradně vyplňovaly sloupce politických listů věnované záležitostem domácím. Jmenovitě byla to polemika proti rozličným úředním a poloúředním zprávám o. „povstání červnovém“, vyvracující tvrzení jejich, že to bylo výhradně dílo revolucionářů, a přinášející hojné zprávy o podrobnostech oněch bojů a rozličných příhodách oněch dnů, ze kterých nade všecku pochybnost vycházelo na jevo, kterak ovšem bylo tu v nemalé míře také činno zlomyslné štvaní se strany druhé, národní věci odporné, jímž zejmena vojsko bylo rozkaceno až k pravé zuřivosti. Také vždy ještě zůstávaly ve vazbě osoby pro podezřelost ze spiknutí zatknuté, jakkoli nitky toho spiknutí přes všecko vyšetřování vojenské komise vždy ještě tvrdošijně se skrývaly a tajily, a jakkoli sám Windischgrätz neváhal svým časem vysloviti své přesvědčení, že celé povstání bylo spůsobeno cizí agitací,*) čímž přiznal se alespoň k jedné polovici pravdy. Záležitost vězňů Hradčanských, ku kterým čas od času přicházeli vždy ještě nově zatknutí, podávala též vydatný material k reklamacím v organech vlasteneckých, jichž na místě zaniklých nyní dvojnásobně přibývalo.

Jedné satisfakce dostalo se Čechům za patrné jim ukřivdění propuštěním z úřadu zeměsprávce hraběte Lva Thuna,**) na jehož místo jmenován hrabě Rothkirch Panthen. Ale ten

*) J. Jireček v článku „Vzpomínky na události r. 1848“ ve Světozoru na r. 3878, č. 49. str. 606, a.

**) Staloť se od nového ministerstva Doblhoffova, mezi tím na místo Pillersdorfova k veslu povolaného. Žádaliť Pražané za odstranění také knížete Windischgrätze, ale na toho si nové ministerstvo patrně netroufalo.

po nějakém rozpakování nepřijal úřadu v tehdejších okolnostech tak nevděčného, a správa země octnula se prozatím v rukou dosavadního gubernialního místopředsedy barona Karla Mecseryho de Tsoor, jejž byl hrabě Thun, slouživ někdy pod ním jakožto krajským hejtmanem v Hradci Králové, při svém ustanovení do Prahy na to místo povolal. Měl-li v té věci být hrabě Thun obětí, byl zajisté obětí nevinnou, neboť jestliže kdo zklamán byl o pravém stavu věci, byl to zajisté on. Hluboký jeho cit pro spravedlnost nikdy nedovoloval muži tomu jednati křivě. Jedinou jeho chybou — těžko říci vinou — byl jeho nedostatek jednak pružnosti, že v době rozbouřených vášní nedovedl obratně proklouznouti mezi odpornými sobě stranami, jednak bystrosti zraku, že nepronikl mraky obzor jeho zahalujícími. Rozhořčenost proti němu národní strany v té době byla pochopitelná, později však ustoupila nestrannější úvaze. —

Stav Vídně v té době, když se tam shromážditi měl říšský sněm, byl nad míru rozechvěný. Veliké slovo tam vedla *aula*, totiž akademická čili studentská legie, strůjkyně to všelikých neplech a ustavičných výtržností, pročež jest záhodno, abychom sobě blíže na ni posvítili. Akademická legie skládala se ze čtyr sborů: filosofického, právnického, lékařského a technického, rozeznávajících se dle písmen na kloboukách (Ph, J, M, T). Celá legie páčila se na 8000 mužů; povážíme-li však, že toho času počet veškerých studujících ve Vídni, na universitě i na technice dohromady, mohl obnášeti nanejvýše 2500, musíme se s podivením tázati, kde se vzalo to množství ostatních členů? Ty všecky třeba vřaditi mezi mediky a techniky (M a T), neboť k oněm počítal se každý mastičkář, každý laborant lékárnický a každý holič, k těmto pak každý fabriční sluha, neřkuli každý topič a drvoštěp. Páni studenti ochotně vítali takové rozmnožení svého počtu, neboť tím vzrůstala jejich moc ve městě. Jakého ducha přinášela taková cháska do legie, snadno sobě pomysliti. Sbor mediků a techniků pověstni byli pro svůj radikalismus, jímž nakazili též sbor filosofů (Ph), nezkušených a snadno roz-

nícených mladíků. Jediní juristé (J) dovedli sobě zachovati střízlivější rozvahu co politicky vzdělanější a nastávající úředníci státní. A tato legie byla orakulem obecného lidu Vídeňského.

Dle toho snadno sobě pomysliti můžeme, jaké bylo panující politické smýšlení ve Vídni. Obmezenější a nevědomější lid nad Vídeňský darmo by v jiném hlavním městě hledal. Dobré výdělky v sídelním městě veliké říše a následkem toho živobytí bezstarostné učinily z rodáků Vídeňských, přirozeným nadáním právě nevynikajících, chásku oddanou hlavně veselému požívání rozkoší tohoto světa, které jakékoli přemýšlení spůsobuje bolení hlavy. Ve své nadutosti pohlíží Vídeňák s hůry na obyvatele „provincií“, které jej živí, a nepokládá za potřebné věděti něco o světě, jenž leží za obvodem jeho nedělních výletů. Jeho nezajímá nic, než co je právě v modě, a kdo mu dovede lichotit, může ho vyvésti na vrch věže a zavěsit mu největšího bulíka. Na nové zvučné heslo sedá jako na lep, a proto bylo radikalním křiklounům velmi snadno, učiniti z každého Vídeňského blatošlapa zuřivého revolucionáře. Za těch dob kvetoucího radikalismu bylo nejhorší nadávkou „Schwarzgelber“, a nebylo nenáviděnější osoby ve Vídni nad kamarilu, již vyhlašovala radikální publicistika za strůjkyni vší reakce, a kterou si obecný lid představoval co skutečnou osobu při dvoře všemohoucí. Jasného vědomí o účelu převratu, jaký byl nastal pádem absolutismu, o potřebě přiměřeného přetvoření vládního ústrojí nebylo, revoluce měla býti využitkována pro jedinou Vídeň na útraty ostatní říše. S tím bylo v podivném odporu všeobecné blouznění pro Frankfurt, který byl denním heslem; na to Vídeňáci ve své bezstarostnosti nepomyslili, že by uskutečněním idey nové říše Německé, jíž Rakousko mělo býti podřízeno, musila Vídeň poklesnouti v důležitosti na druhý stupeň.

Co se dálo v „provinciích“, toho si Vídeň málo všímala, poněvadž tomu nerozuměla; s jedinými Maďary sympatisovala, kteří byli v březnu tak hlučně ve Vídni vystoupili, podporu-

jíce vydatně revoluci Vídeňskou. Naproti tomu Čechové nebyli nikdy v přízni u pánů Vídeňanů, čehož příčinu třeba hledati v bezděčném uznávání jejich vyšší inteligence a vyplývající z toho bázeň před nimi, kteří jak v úřadech tak i mezi průmyslníky zaujímali vynikající místa. Této přirozené protivy agenti pro Frankfurt a spojenci jejich Maďaři používali ve svůj prospěch naproti Čechům, rozhodným odpůrcům jejich politiky, i zorganisovali pravou štvanici na ně, vyličujíce je co reakcionáře a černožluté, což vzbudilo mezi obecným lidem Vídeňským zuřivou bouři proti Čechům. Obzvláště mělo na Čechy zkřesáno těch 40.000 dělníků do Vídně se nahrnuvších. Byla to nejsprostší luza z Rakous a ze Štýrska, práce se štítící a vždy hotova na vyzvání studentů ke všelikým výtržnostem, pročež, aby byli při dobré vůli udržováni, vyplácela jim obec denně po 24 kr. stříbra. Že o práci nebylo zle, dokazuje podniknutá té doby stavba spojovací dráhy mezi železnicí jižní a severní, při kteréž dělníci čeští pracující „na úkol“ vydělávali sobě po 3 zl. i více denně. Ale běda takovému českému dělníku, který by se byl odvážil přiblížiti se k táboru oné nekázané roty za Stubenskou branou blíže průplavu dunajského!

Dojem učiněný na Vídeňany zprávou o bombardování Prahy byl při takovémto smýšlení jejich dvojí. Jednak přáli toto pokoření nenáviděným Čechům, o nichž, jak jsme viděli, roznášely se nejhanebnější pověsti; jednak nemohli v tom nespatřovati násilný skutek reakce a výstrahu pro sebe, co také jim nastati může od bezohledného vojína, kterého tak velice byli urazili a který od té doby stal se jim v neblahém tušení strašným bubákem.

Tu dne 16. června vydal císař v Inšpruku provolání, jímž oznamoval, že pošle do Vídně arciknížete Jana za svého zástupce a plnomocníka. Oblíbený princ přijel dne 24. června, s jásotem od obyvatelstva uvítán, a uvázal se ihned v úřad vladařský. První důležitý skutek jeho bylo propuštění neschopného ministerstva Pillersdorfova a ustanovení nového. Z událostí Pražských byl si totiž Sicherheitsausschuss, střed

a všemohoucí vůdce radikalního ruchu ve Vídni, vzal záminku k ostrému vystupování proti kabinetu, i protestoval opět a opět proti bombardování Prahy, ovšem marně. Spor ten s ministerstvem došel konečně tak daleko, že výbor pro bezpečnost formuloval mu jisté kategorické žádosti, z nichž jedna zněla na sezazení hraběte Lva Thuna. Pillersdorf činil výtočky a hrozil odstoupením, načež odebrala se deputace výboru k arcikníženi Janovi, žádajíc za propuštění ministerstva. Při takovém stavu věci žádal Pillersdorf raději sám dne 8. července za propuštění, které také od arciknížete obdržel. Zároveň uložil arcikníže baronu Doblhoffovi, aby v osmi dnech sestavil nový kabinet. Pádu nerozhodného Pillersdorfa nikdo nelitoval.

Zatím již pomalu trousili se do Vídně poslancové na říšský sněm zvolení, a mezi nimi také čeští. Tito poslední byli obzvláštním předmětem pozornosti Vídeňanů, kteří se strachovali, že Palacký a ostatní Čechové budou mluvit na sněmě česky, a domnění to bylo u nich tak zakořeněno, že to považovali za věc nade všecku pochybnost jistou a hanobili proto Čechy ve všech novinách. Nastalať právě taková štvanice proti Čechům, jako tenkráte, když Palacký volán byl do Vídně, maje vstoupiti do ministerstva.

V tu dobu přijel do Vídně také Rieger a účastnil se ihned předběžných schůzí, jež odbýval říšský sněm ještě před formalním svým zahájením. Rieger měl býti první, jenž zakusil osobně zuřivosti Vídeňské luzy proti Čechům. Dne 18. července vycházeje s přítelem Štrobachem ze sněmovny poznán jest od lidu na ulici zevlujícího a hrubě pohaněn. Ješto oba nedbajíce toho dále se ubírali svou cestou, provázeni jsou sbíhajícím se lidem s pískáním a sykotem. Když pak Rieger na Příkopech vsedl do vozu, někteří z luzy chytili koně za uzdu, nechtějíce ho nikterak propustiti. Na štěstí přihodil se k tomu Goldmark, radikalní poslanec města Vídně, a jenom jeho ráznému a výmluvnému zakročení vysvobozen byl Rieger od skutečného nebezpečenství, hrozícího jeho osobě. Ošklivá ta příhoda stala se následujícího dne před-

mětem debaty ve sněmě, při které čeští poslanci zřejmě vyslovovali pochybnost svou, zdali v takových okolnostech bude možná ve Vídni bezpečně sněmovati. Sněm vyjevil jednohlasně nelibost svou nad hrubou tou výtržností, avšak nestalo se žádné opatření k zamezení toho, aby se podobné výjevy neopakovaly.

Dne 22. července konečně zahájil arcikníže Jan říšský sněm. Jakož pak ruch v Rakousku všude se jevil hlavně co národní, tož i do říšského sněmu přenešeny jsou tyto snahy, kdežto vtělily se v program *federalistický*, dle kterého mělo Rakousko býti rozděleno na více území dle panujících národností. Každé takové území mělo, míti úplnou samosprávu vnitřní, zvláštní svůj sněm a zvláštního odpovědného ministra. Ústředním sborem měl býti senat, jehož údové by dílem byli voleni, dílem od zemských sněmů posláni; centralní soud měl rozhodovati v rozepřích jednotlivých zemí. Zásada, ze které vycházel tento program, stavěla se na půdu skutečnosti, uznávajíc, že jenom na základě úplné *rovnoprávnosti národní* může se v Rakousku vyvinouti život opravdu konstituční a vykvésti pravá svoboda. K tomutu programu přiznávali se všickni zástupcové národů neněmeckých na říšském sněmě ve Vídni, a jádro té strany tvořila *pravice* sněmu. Poslanci čeští, když nemožno bylo na ten čas obhájiti historických práv koruny České, chtíce uhájiti alespoň přirozeného práva svého národu podrobili se nutnosti a zaujali místa svá též na pravici, kdež brzy hráli vynikající úlohu.

Naproti federalistům stála strana *centralistů* německých, kteří chtěli míť sjednocený stát, v němž by, jako druhdy ve Francii, dosavadní rozdíly zemí ustoupili novému rozdělení na pouhé kraje. Při tom mělo nové zřízení státu býti demokratické a spočívati na základě svobodných obcí. Sněm měl býti jeden všem společný, koruně pak mělo příslušeti jen obmezené veto. Tento program byl patrně idealistický, nespočívající na žádném skutečném základě, i byla pravá naivnost žádati, jak tato strana skutečně činila, aby každý cítil se přede vším co „svobodný Rakušan“, a teprva v druhou

řadu stavěl svou národnost. Ostatně vztahoval se tento program pouze na neuherské země, neboť centralisté přijímali ochotně vyslovený dualismus v tom smyslu, jak se provozuje za našich dnů, ponechávajíce Maďarům v koruně Uherské panství nad jinými národnostmi tak, jak je sami provozovati chtěli v druhé části Rakouska. Při tom centralistická *levice* ustavičně měla na zřeteli zahraničné Německo, přenášejíc tam nemoudře těžiště říše. Rozumí se, že centralisté sympatisovali s Maďary, federalisté pak s Jihoslovany, stavícími se na odpor maďarské nadvládě.

Toto byly dvě hlavní strany na říšském sněmě, vedle nichž pouze ještě *krajní levice* patrněji vynikala, která ku provádění choutek svých po jednotě Německa, beze všeho ohledu na Rakousko, nebyla ostýchavá u volení prostředků, a skládajíc se z výstředních demokratů nižádných konsekvencí se nehrozila. Mimo sněm opírala se tato strana hlavně na studentskou legii, která vždy hotova byla nerozumnou chatru Vídeňskou pobouřiti ku povstání, a později na spolky demokratické, v nichž hlásány zásady jakobinské.

Zvláštní úkaz na říšském sněmě byli Poláci, kteří, jakkoli federalisté, nicméně v tradicionalních svých sympatiích pro Uhry se stranou německou se shodovali, jakož z jiných příčin i stranu ultrademokratickou podporovali, tak že ve mnohých otázkách hlasovali s levicí.

K doplnění fysiognomie říšského sněmu třeba zmíniti se ještě o poslancích rusínských, větším dílem sedlácích, kteří dostavili se v národním kroji, hrubých hazukách, přes které nosili později moderní paletoty, pod nimiž vyčuhoval dole zpodní jejich oděv. Jsouce neznalí jazyka německého nerozuměli debatě sněmovní a hlasovali namnoze dle komanda hraběte Františka Stadiona.

Takto sestavený sněm říšský měl úlohu vypracovati přiměřenou ústavu pro Rakousko, což při takovém stavu věcí nebylo nikterak snadné, k čemuž i ta okolnost přistupovala, že nezkušenost v málo obvyklém jednání parlamentarním za-

*) Kněží jejich byli členy klubu slovanského.

váděla sněmovníky často s cesty, tak že s počátku činnost říšského sněmu s veliké části obrácena byla k věcem vedlejším a méně důležitým. Důkazem toho bylo téměř nekonečné rokování o jednacím řádu, jakož i pravý příval přerozličných interpelací, namnoze zbytečných a nepraktických, někdy zcela směšných.*)

Poslancové čeští při vší zásadní neoblíbenosti své vydobyli si brzy důstojným chováním, vynikajícími vědomostmi věcními a přesvědčující výmluvností řečnickou všeobecnou vážnost, a když při druhé volbě předsedy sněmu (volba ta opakovala se každý měsíc) padly hlasy na Štrobacha, ten výtečným řízením debaty a obezřelým taktem, jejž osvědčoval, vzbudil u všech podivení tak veliké, že i nejzuřivější organy levice nazývaly jej rozeným presidentem.

Z prvních usnešení říšského sněmu nejpamátnější jest ono, jímž vyzván jest císař dosavad v Inšpruku meškající, aby se navrátil do Vídně. Osobní přítomnosti panovníkovy bylo tu tím nutněji potřebí, poněvadž arcikníže Jan, zvolený mezi tím ve Frankfurtě za vladaře nenarozené ještě říše Německé, opustiti musil Vídeň za tímto svým novým povoláním, což učinil dne 31. července.

Císař Ferdinand uposlechl vyzvání toho a dne 12. srpna vrátil se do Vídně, jsa velmi slavně uvítán, neboť Vídeňané, při všem zápalu pro svobodu, při všech kravalech a vší nezbednosti své nezapírali přirozenou svou oddanost dobrotivému panovníkovi. Avšak nemile dotklo se obecenstva navrácení se také některých osob císařského dvora, jež veřejný hlas vydával za hlavy nenáviděné kamarily. Tím značně ochlazena jest radost z císařova příchodu, což nikterak netajeno.**)

V Čechách byla té doby obrácena pozornost hlavně k Vídni, odkud se čekalo rozhodnutí o budoucím osudu Čech i celého Rakouska. Bohužel zprávy odtud docházející nebyly

---

*) Na př. interpelace Schuselkova strany kocoviny spůsobené Kurandovi v den jeho sňatku.

**) Nejpatrněji se to jevilo při veliké přehlídce národní obrany, odbývané císaři ke cti na kolišti (glacis) dne 19. srpna, kde při defilování mnohé sbory praporce své nesklánělv před císařem, ovšem pak před říšským sněmem, který tu též všecken byl shromážděn s presidentem Štro-

podle toho, aby mohly vzbuzovat oprávněnou naději, že osudné zmatky, ve kterých se tím časem octlo bylo Rakousko, dají se cestou mírnou rozplésti k blahu říše a ke spokojenosti jejích různých národů. Italie byla v plném povstání, v Uhřích schylovalo se k němu, Jihoslované byli ve zbrani k hájení dobrého práva svého proti maďarským potlačitelům, a též na jiných místech to kypělo a vřelo, ve Vídni panovala hotová anarchie, a říšský sněm, povolaný aby uvedl pořádek v tu směsici, mařil zbůhdarma čas rokováním o pouhé formalie. Dosti to látky k vážným úvahám jak ve veřejných listech tak i ve schůzích spolků, mezi nimiž první místo zaujímala *Slovanská Lípa*, která po zrušení obleženosti byla se stala důležitým faktorem národního života v Čechách i na Moravě, majíc po obou zemích rozprostřenou síť filialek. Nemohl-li život politický vyvíjeti předešlou samočinnost, tož alespoň živel národní vystupoval čím dále tím rozhodněji, a jmenovitě v Praze děsily Němce a sedmašedesátníky hojně se množící vývěsní tabule a nápisy české, nezřídka v národních barvách se objevující, jakož i český hovor po ulicích i na jiných veřejných místech valně převládající.

Předním organem strany národní zůstávaly Národní Noviny, které po Havlíčkově odjezdu na říšský sněm dostaly se do rukou Nebeského, a když i ten za stejným povoláním odešel do Vídně, Tomíčkovi. Ty nepřestaly ujímati se vězňů Hradčanských, na kterých vyšetřovací komise vojenská nemohla nalézti žádné viny, kteří však přes to všecko nepouštěni jsou na svobodu. Uvězněného Braunera, zvoleného za poslance do říšského sněmu, osvobodila teprv důtklivá interpelace Riegrova na sněmě samém, která měla i ten následek, že akta vyšetřovací komise odstoupena jsou hrdelnímu soudu Pražskému a komise sama zrušena. Dříve však ještě než

bachem v čele. Ale nanejvýše neuctivé bylo chování se akademické legie. Radikalní její sborové hráli známý studentský „Fuchslied“, a když se blížili k místu, kde císař seděl na koni jim po pravé straně, komandováno ostentativně: „Links geschaut.“ Byl to výjev naprosto hnusný, od něhož s ošklivostí se odvracel každý, kdo nepostrádal úplně všelikého citu pro slušnost.

Dr. Brauner propuštěn jest z uvězněných na svobodu hrabě Jiří Buquoi, který sobě ihned pospíšil, veřejným prohlášením dát knížeti Windischgrätzovi svědectví, že, jakkoli seznán za úplně nevinného, nicméně při takovém jej osočování shledává jednání komandujícího generála v jeho příčině za docela správné a zákonní. Po propuštění Braunerově zůstali ve vězení Hradčanském mimo jiné ještě následující vynikající mužové národní strany: hrabě Vojtěch Dejm, farář Arnold (který v pondělí svatodušní sloužil mši u sochy sv. Václava na Koňském trhu), Faster, dr. Frič, farář Krolmus, kněz Wiesner a baron Villani.

Nelze tuto nezmíniti se o zajímavé episodě, vrhající zvláštní světlo na červnové události Pražské. Ve středu po sv. Duše totiž, dne 14. června, zavítala do Prahy, jak známo, dvorská komise, jejíž přední členové byli generál hrabě Mensdorf a dvorní rada Klecanský, a která měla po vyšetření pravého stavu věci navrátiti Praze mír a spůsobiti narovnání mezi vojskem a městem. Komise ta hned následujícího dne 15. června vydala k upokojení obyvatelstva „Ohlášení", v němž doslovně pravila:

„Jeho Osvícenost komandující generál kníže Windischgrätz odhodlal se složiti své posavadní důstojenství v ruce J. C. Milosti. Spolu podepsaný generál jízdy hrabě Mensdorf uváže se na prozatím ve vedení generálního komanda v Čechách."

Ale již opět den na to, 16. června, vyšlo „Prohlášení", podepsané purkmistrem Vaňkou, jímž oznamoval tento, kterak „vojsko se od prozatímního komandujícího generála hraběte Mensdorfa více držet nenechá a žádá, aby kníže Windischgrätz zase komando převzal. Dvorní komise, která všemožně se snažila městu pokoj vyjednati, jest nyní nucena od dalšího jednání upustiti, velení knížeti Windischgrätzovi ještě dnes večír přenechati a jen lhůtu ku vzdání města do zítřka ráno k šesté hodině zdržeti."

Když později ve Vídni opětně jednáno na příslušných místech o událostech Pražských, udával Rieger na říšském

sněmě mezi jiným, kterak slyšel z vlastních úst Mensdorfových, že vojsko v Praze odepřelo mu poslušenství. Takovou zpouru vojska nechtěli připustit ani ministr vojenství, ani již sám Mensdorf, kterýžto poslední ve vládních novinách Vídeňských prohlašoval takové udání za nepravdivé. Avšak proti němu se ozvali co nejrozhodněji Rieger, Sladkovský*) a Klaudy, kteří všickni svou ctí dotvrzovali a pravdivost udání svého přísahou spečetiti ochotni byli, že hrabě Mensdorf ovšem ona slova pronesl. Obzvláště vyjádření Sladkovského, plné šlechetné rozhorlenosti, vyznačovalo se ostrostí takovou, že při nynějších našich tiskových poměrech ostýchati se musíme je uveřejniti.

Věc mluví sama; pozdější jakés takés osvědčení Pražské posádky ve prospěch hraběte Mensdorfa, obsahující nejapné vytáčky, jakož nemělo váhy, tak zůstalo i bez účinku.

Na Moravě sice poměry národní napořád se lepšily, ale probuzenost lidu jevila se vždy jen při velmi malé částce, a zuřivost strany německé, která nacházela podpory v úřadech, po únorových událostech Pražských ještě více vzrostla. Jevilať se hlavně ve městech většinou poněmčených, jimž bylo vzorem Brno, pokládající sobě za velikou čest, že nazýváno předměstím Vídně. Vřelé sympatie své k Vídni měla této projeviti deputace národní obrany Brněnské, která vyslovila díky Vídeňanům za svobody vydobyté po císařově odjezdu z Vídně. Deputace ta jest ve Vídni nad míru vlídné přijata, nastalo sbratření národní obrany Vídeňské i Brněnské,

*) Byltě Sladkovský s Dr. Brunou v pátek dne 16. června zvolen za člena do deputace vyslané od města Prahy k ministerstvu do Vídně, aby žádala za odvolání knížete Windischgrätze a hraběte Thuna z úřadů jejich; když však po vzdání Prahy byl Sladkovský jmenován mezi těmi, kteří měli Windischgrätzovi býti vydáni, zůstal ve Vídni, kde osobně bezpečen byl, tak dlouho, až po říjnové revoluci Vídeňské politická situace se změnila, a on bez obavy do Prahy navrátiti se mohl. Za doby tohoto svého pobytu ve Vídni hájil Sladkovský mezi jiným před pověstným Sicherheitsausschussem ohnivou řečí Čechy proti nestoudnému podezřívání novin německých, že Pražské červnové „povstání“ namířeno bylo proti Němcům. K tomuto Sicherheitsausschussu vůbec radikalisté čeští rádi zření své obraceli, jakož zejmena Pražské studentstvo dne 5. srpna vyslalo k němu velmi zbytečnou deputaci s adresou díků za sympatie o svatodušních dnech Praze projevené.

a tato poslední slavně se zaříkala, že v čas potřeby (temné tušení takové od Pražských událostí čím dále tím více u německých demagogů převládalo) přijde svým bratřím na pomoc. Na vzájem odešla Vídeňská deputace do Brna, která Brněnským bratřím přinesla v dar krásný bílý prapor, při kteréž příležitosti veřejně nadáváno Čechům podle noty.

Moravský sněm v té době zasedající vyřknul zrušení roboty za mírnou náhradu, dále vyslovil rovnost obou národností, ale ostatně zamýšlel úplné odtržení se Moravy od koruny České. Na sněm říšský zvoleno v Moravě 16 Němců a 22 Slovanů, z těchto posledních však bylo sotva 5 národně uvědomnělých a rozhodných, kteří nadto nebyli všickni prosti zakořeněného na Moravě předsudku proti Čechům. O solidarnosti jejich s českými poslanci říšskými mohla býti řeč jenom v ohledu národním, v otázce státoprávní nestáli všickni na stejném stanovisku s Čechy. Ze Slezska posláno na říšský sněm 8 Němců a toliko dva Slované.

I mimo země koruny počal se v ty doby čileji jeviti národní život český, zejména ve Vídni, kde mladí Moravané utvořili sobě spolek dosti četný. Slované pak všech kmenů ve Vídni žijících počali blíže lnouti k sobě, majíce volné schůze v jistých místech veřejných, ze kterých vyšlo podniknutí společného politického orgánu „Slawische Zeitung“, který vycházel až do vypuknutí říjnové revoluce Vídeňské.

Zatím stávaly se veřejné poměry ve Vídni čím dále tím neutěšenějšími. Radikalní listy nepřestávaly udržovati lid v rozčilenosti, malujíce mu neustále na zeď strašidlo reakce. Jaký div tedy, že každý, byť i nezbytný krok vlády podezříván co zpátečnický, což roznícené mysli ještě více pobuřovalo. Takové systematické štvaní, provozované den co den, musilo konečně napnouti obecné smýšlení v takové míře, že vrtohlavý lid při nejmenší příležitosti se počal rotiti, bouřiti a násilím vyhrožovati, což s druhé strany vedlo k opatřením bezpečnosti, která jitření ještě rozmnožovala. Menší neb větší kravaly byly takořka na denním pořádku, 23. srpna pak přišlo k větší bouři dělnické následkem nařízení ministra ve-

řejných prací Schwarzera, aby jim z dosavadního denního platu za jich lenošení strženy byly 4 krejcary a oni tedy budoucně jenom 20 krejcarů dostávali. Musiloť proti dělníkům v Prateru shromážděným zakročeno býti brannou mocí, při čemž tekla krev.

Té příležitosti použil Doblhoff k rozpuštění pověstného „Sicherheitsausschussu“, který osoboval si jakousi výkonnou moc vedle ministerstva, avšak naproti dosavadním výtržnostem příliš malomocným se byl ukázal. Tento krok, jakkoli potřebný — neboť ministerstvo nemohlo přece trpěti vedle sebe sbor jeho autoritu podrývající — nicméně nanovo popudil dělníky, předešlou porážkou svou ještě rozkvašené, jakož i obecný lid vůbec, který ve zrušení zmíněného výboru spatřoval účinek reakce. Demokratické spolky, jichž duší byl křtěný Žid Tausenau z Prahy, statečně se přičiňovaly k rozdmýchání ohně, čehož následkem byly nové bouře, tak že ministerstvo bylo přinuceno volati vojsko proti buřičům. Tito pak zase měli oporu v akademické legii, a tak nejednou se stalo, že studenti a vojsko stáli proti sobě, ač nikdy k opravdivé srážce mezi nimi nepřišlo.

Ostatně ministerstvo Doblhoffovo nebylo o nic mocnější nežli předešlé Pillersdorfovo. Mimo Vídeň moc jeho daleko nesáhala. Viděti to bylo nejpatrněji z toho, že v záležitosti Pražské, která opětně přiváděna jest na sněmě k řeči, nedovedlo zjednati svým nařízením do Čech posílaným náležitého poslušenství. A kterak vůbec mohl Doblhoff takového vymáhati na provinciích, když ani nevěděl, komu tam rozkazy posílat, jakož sám při jisté příležitosti v plném sněmě k tomu se přiznal, že neví kdo v Haliči zeměsprávcem! Případ to neslýchaný, ale nicméně skutečný.

Na sněmě říšském zvolena jest zvláštní komise pro vypracování říšské ústavy, do kteréž zvoleni jsou z Čechů Palacký, Pinkas a Rieger, z Moravanů a Slezáků pak Hein, Kajetan Mayer a Feifalik.

Hlavní otázka, kterou se mezi tím říšský sněm vedle jednacího řádu zabýval, byl návrh, jejž 5. srpna učinil po-

slanec z levice Kudlich o zrušení poddanosti selské a osvobození pozemků ode všech břemen z ní vyplývajících, předstihnuv v tom mnohé jiné poslance, kteří tentýž návrh předložili. Zrušení posledního zbytku středověkého nevolnictví rozumělo se při zavádění ústavního zřízení v mocnářství samo sebou a bylo by v ústavě zvláštním článkem vyřknuto bylo, načež při rokování o článku tom musilo přijíti k jednání o modalitách osvobození toho; takový alespoň byl správný postup ve věci té. Ale německá levice uznala za dobré, předstihnouti tento zdlouhavý běh věci, chtějíc blýskati se svobodomyslností svou a tak slovanskou pravici postaviti jaksi do stínu. K tomu konci natropeno v organech radikalních mnoho zbytečného povyku o návrhu tomto, a Kudlichovi dostalo se laciné popularnosti. Rozumí se, že návrh Kudlichův, jejž on odůvodňoval řečí velmi nadutou, byl přijat v principu jednohlasně, a po delším rokování týkajícím se náhrady, která za zrušená práva měla dána býti vrchnostem, a spůsobu jejího, jest 31. srpna většinou hlasů vyřknuto vyvazení břemen na pozemcích selských za náhradu. Toto sněmovní snešení potvrzeno jest císařem dne 7. září.

Při dosavadním jednání sněmovním nejednou zprudka setkaly se obě veliké strany parlamentarní, centralistická levice a federalistická pravice.*) Jádro této tvořili Slované s Čechy v čele, majíce rozhodnou většinu. V jistých věcech shodovaly se snahy pravice se snahami vlády: v odmítání supremacie Frankfurtu na ujmu samostatnosti říše a v odporu proti tendencím Maďarů, kteří jednak usilovali o podrobení

*) Jeden z nejbouřlivějších takových výstupů se udál dne 11. září, když Borrosch opovážil se horlení pro rovnoprávnost národní nazvati Nationalitätsliebhaberei, a žádal, aby jazyk německý prohlášen byl za jediný jazyk státní a parlamentarní. Borrosch od předsedy k pořádku volán přinucen jest odvolati urážlivá slova svá, ale přes to všecko povstal proti němu Rieger, dávaje prudký výraz spravedlivé rozhorlenosti své, jenž vrcholil ve slovech: „Pánové, pravím vám, že Rakousko jenom námi stojí, a *Rakousko bude tak dlouho pohromadě, pokud my Slované budeme chtíti!*“ — Jeden z nejzuřivějších odpůrců jmenovitě národnosti české byl Čechoněmec Löhner, jehož náruživá jizlivost přesahovala všecku míru a slušnost, a který proti uvedeným slovům Riegrovým vydal zvláštní brošurku.

sobě uherských Slovanů, jednak zjevně pracovali k odtržení se od říše; což bylo tedy přirozenějšího, nežli že vláda v opatřeních svých k zachování celistvosti a samostatnosti říše opírala se o slovanskou většinu na sněmě, ukazujíc na vzájem zdánlivou náklonnost k vyhovění jejím slušným přáním.

Taková opatření vlády čelila hlavně proti Uhersku, v kteréžto zemi byly věci dospěly až k občanské válce. Spupná panovačnost Maďarů byla vyvolala proti sobě branný odpor utiskovaných Slovanů: stateční Srbové povstali co jeden muž a vojsko uherské mělo s nimi tuhou práci; z Chorvátska táhl na ně bán Jelačič, patrně podporován od Vídeňského ministerstva; na severu bouřili se Slováci, a k tomu ke všemu nebylo žádným tajemstvím, že ze samých Rakous hrozí vpád císařského vojska. Maďaři v této tísni marně obraceli se ke dvoru, neboť tam bylo se již smýšlení obrátilo rozhodně proti nim. Po takovém nezdaru neviděli jiné spásy k obhájení samostatnosti své, nežli obrátiti se k rakouským národům samým, totiž k jich zástupcům na říšském sněmě ve Vídni shromážděným. Vyslali tedy četnou deputaci do Vídně, v jejímžto čele nalezal se na slovo vzatý Wesselényi, stařec osleplý, a která si zjednati měla přístup do sněmu a jej za prostřednictví žádati. Deputace přišla dne 18. září a byla od Vídeňáků s velikou slávou přijata; celé město bylo zimničně rozechvěno.

Kdyby deputace uherská byla připuštěna do sněmu, bylo se obávati, aby enthusiasmus, s jakým by levice uvítala Maďary, nestrhl s sebou méně spolehlivé, s nimi více sympatisující živly slovanské pravice a nestalo se dorozumění sněmu s Maďary. Takové dorozumění bylo tolik jako aliance s Maďary a Němci, od které se musili Slované obávati všeho zlého. V tom ohledu měla pravice stejný interes s vládou. K tomu ke všemu připuštění Maďarů do sněmu bylo proti jednacímu řádu, který zakazoval přijímati jakoukoli deputaci.

V ten den, když mělo ve sněmě býti jednáno o připuštění Uhrů, byla celá Vídeň na nohou a rozčilení myslí dosáhlo nejvyššího stupně. Bylo se obávati násilného výbuchu

rozvášněné strany německomaďarské, kdyby odepřena byla žádost Uhrů, a bezpečnost sněmovníků byla v tom případě povážlivě ohrožena. Nařízením ministerským povolány jsou tedy dva prapory národní obrany k ochraně říšského sněmu, a ty po celý den tábořily před sněmovnou na veřejné ulici. Ve sněmě samém byl tuhý boj o připuštění Uhrů. Konečně rozhodla ohnivá řeč Riegrova — uherská deputace byla většinou hlasů odmrštěna. Tento výsledek nanejvýše pobouřil rozkvašené mysli a panující smýšlení obracelo se proti vládě s takovou ostrostí, že večer bylo vidět procházeti se po městě členy akademické legie demonstrativně s velikými červenými mašlemi na krku — odznaky to republikánskými. Na důkaz pak, že obecné mínění nesouhlasí se sněmem, spůsobeny jsou ke cti odmrštěné uherské deputace s demokratické a radikalní strany hlučné slavnosti, při kterých obě strany slíbily sebe neopouštěti, ano pomáhati sobě vespolek proti reakci jim stejně nebezpečné.

Této roznícenosti myslí a sympatií Vídeňanů pro Uhry používal neunavný agitator Košut, jenž byl duší maďarského ruchu, všemožně ve svůj prospěch. Měltě ve Vídni své jednatele, podplacoval noviny, aby se ujímaly maďarských zájmů, a udržoval spojení s demokratickými kluby, aby v čas nouze mohl užiti jich pomoci proti vládě. V stejné míře s jich sympatiemi pro Uhry vzrůstala u Vídeňanů nenávist reakce a strany s ní na ten čas spojené. Především pak propadl nenávisti Vídeňských radikalistů Jelačić, od obecného lidu, jemuž vyslovení jmena toho těžko přicházelo, Jeláček zvaný, a po něm ministr vojenský Latour, který zásoboval bána potřebnými prostředky válečnými. Neméně nepřátelskou prokazovala se Vídeňská demokracie Slovanům, jmenovitě Čechům a jich vůdcům na říšském sněmě jakožto nejurputnějším protivníkům Maďarů. Zároveň objevili se ve Vídni verbíři uherští, kteří veřejně najímali dobrovolníky pro honvédy; ale naproti nim stejně svobodně verbovalo se pro dobrovolnické sbory slovenské, i bylo vidět po Vídni se toulati mužstvo obou stran nepřátelských, jedny s maďarským, druhé

se slovanským trikolorem, mezi nimiž nezřídka přicházelo k povážlivým srážkám.

Kam až vedlo toto ustavičné štvaní, jest dostatečně známo. Nemůže býti naším účelem, vyličovati politování hodnou říjnovou revoluci Vídeňskou, vražedlné boje 6. října, zuřivost rozkacené luzy, která naprosto vyzula se z lidské přirozenosti své a vzala na se povahu líté zvěře, všecky ohavnosti od ní páchané, zneuctění chrámu Svatoštěpánského bratrobijstvím a konečně oběšení ministra Latoura.

Ani na té oběti neměla dosti zhovadilá chatra, která jala se vyhledávati ještě jiné, zejmena ministra Bacha, jenž se byl demokracii zpronevěřil, a české poslance. Jen všeobecný zmatek dopomohl k útěku Bachovi, předsedovi sněmu Štrobachovi, Riegrovi, Havelkovi a jiným členům pravice sněmovní, nejvíce v přestrojení, načež luza, nemohouc vyliti vztek svůj na vůdcích, po kavárnách a jiných veřejných místech těkala s dobytou zbraní volajíc: „Ist kein Czeche da?"

A co činil v této době říšský sněm? Ten, opuštěn od živlů konservativních, ovládnut jest úplně od levice, osobil si nejvyšší moc, prohlásil se za permanentní a *udělil amnestii* za vše, cokoliv pácháno bylo dne 6. října — skutek to neomluvitelný naproti zavraždění Latourovu. Hrál si na konvent.

Dne 7. října ráno odjel císař Ferdinand se dvorem svým ze Schönbrunnu v průvodu četné ozbrojené moci, zanechav po sobě manifest k říšskému sněmu, jenž doslovně zněl takto:

„Hleděl jsem vyplniti všecka přání svého národu. Co panovník prokázati může dobrotivosti a důvěry národům svým, všecko to s radostí jsem vykonal, a uděliv konstituci hleděl jsem prospěti k samostatnosti, k síle a ke štěstí. Ačkoliv Mne násilí dne 15. května z hradu Mých otců zahnalo, neustal jsem přece dávati a povolovati. Na nejširším základě volebního práva svolán byl říšský sněm, aby ve srozumění se Mnou učinil návrh konstituce. Navrátil jsem se do hlavního města, nežádaje bezpečnosti jiné kromě citu spravedlnosti a vděčnosti národů Svých. Ale malý počet svedených lidí hrozí zkázou naději každého vlastence. Anarchie dosáhla

nejvyššího stupně, Vídeň naplněna jest vraždou a požárem. Ministr Můj vojenský, kteréhož by již jeho šediny byly chrániti měly, skonal pod rukama rot zákeřnických. Důvěřuji v Boha a ve Své dobré právo, i opouštím hlavní město, abych se ohlédl po prostředcích, jimiž bych porobenému národu Svému přinesl pomoc. Kdo Rakousko, kdo svobodu miluješ, shromáždi se okolo svého císaře."

Císař přesídlil s dvorem svým do Olomouce, od té pak doby, přirozeným během věcí, obdržela reakce vrch.

X.

Účinek Vídeňské revoluce v Čechách. Zvýšený politický ruch. Osvědčení proti Vídni a kusému sněmu. Kroky u dvora. Slovanská Lípa. Windischgrätz nejvyšším vojenským velitelem krom Italie. Vídeň obklíčena. Marné vyjednávání sněmu se dvorem. Vídeň kapituluje. Bitva u Schwechatu. Zrušení kapitulace. Vídeň útokem dobyta. Pořádek obnoven.

Národ Český s pozorností sledoval události Vídeňské, jak rokování říšského sněmu, tak i politování hodné výjevy vzrůstající anarchie následkem neustálého štvaní maďarských a německo-radikalních agentů. Proto také revoluce Vídeňská nikoho nepřekvapila, ale zhovadilá zuřivost, jevící se v zavraždění Latourově i v celém ostatním řádění zběsilé chatry Vídeňské, musila každého, v němž neutuchl docela všechen cit lidský, naplniti zděšením a svrchovanou ošklivostí. Že čeští poslancové nemohli v takových okolnostech déle setrvati ve Vídni, bylo na bíledni, a odjetí jejich ze sněmu a návrat do vlasti potkaly se u každého rozvážlivého národovce s úplným schválením. Nic však méně strana radikalní mezi Čechy počala vyslovovati obavy, arcit oprávněné, aby při nevyhnutelném branném postupování proti povstalcům Vídeňským neutrpěla škodu svoboda sama, a takové rozjímání naplňovalo mysli všech upřímných vlastenců nemalým nepokojem. Situaci tuto vyličují Národní Noviny*) trefně těmito slovy:

*) Číslo 160.

„Události Vídeňské jsou neustále předmětem všech rozmluv. Přijď si kamkoliv, do kafírny aneb v klidnou domácnost, neuslyšíš o jiném než o Vídni a o Jelačićovi.*) Nejživější hovor je v kafírnách, tu není věru konce politickému hádání. A jaké tu uslyšíš politické náhledy? — Úzkostlivým jakýmsi napnutím, k jakému konci se as události Vídeňské obrátí, naplněni jsou všickni: strana demokratická obává se, že bude veta po svobodě, zvítězí-li vojsko a padne-li Vídeň; strana druhá nezná zase většího přání, než aby pokořena byla Vídeň a vládnoucí v ní aula. Jiní zase strachují se, ať prý se již stane to neb ono, a argumentují takto: Zvítězí-li vojsko, nastane vojenský despotismus. Až budou hotovi s Vídní, přijdou na nás.

„Nejhlavnější místa jsou v moci vojska: Vídeň, Milán, Praha, Krakov a t. d. Jakou to budeme míti svobodu? — Zvítězí-li ale Vídeň, jest veta po naší národnosti, ano jest veta po Slovanstvu v mocnářství Rakouském; nebo vítězství Vídně je spolu také vítězství spojených s ní Maďarů, a Srbové nebudou přece moci odolati veškeré síle maďarské!

„A co Jelačić? Míní-li to dobře o Slovanstvo, aneb je-li přece nástrojem kamarily? Kam se obrátí císař a co se stane s říšským sněmem?

„To však je věc jistá, že celá Praha a s Prahou celá vlast, vyjímajíc několik s ničím nespokojenců, nyní důvěrně na naše vyslance pohlíží. — Praha je sice pevně odhodlána, státi za práva konstituční a všecky dosavadní vymoženosti, ale nepoddá se záměrům čelícím k tomu, aby panoval nepořádek, nepokoj a bezvláda, dobře nahlížejíc, že by to bylo vhod oněm, kteří by rádi na sesutinách Slovanstva vystavěli ein grosses einiges Deutschland a říši maďarskou!“

Jakož pak obyčejně bývá, že z politických stran vždy nejvýstřednější také nejhlučněji hlasu svého pozdvihují, tak i tenkráte naši radikalisté jak tiskem tak i živým slovem neunavně podněcovali proti reakci a jejím domnělým spojen-

*) Jelačić totiž, obdržev na svém tažení proti Maďarům zprávu o revoluci Vídeňské, vybočil a táhl přímo na Vídeň.

cům,*) k nimž zjevně počítáni též poslanci čeští, kteří prý měli vytrvati na svých místech ve sněmě. A skutečně dali se takovými tlachy mnozí dobráci méně pevného přesvědčení politického mýliti, a poslancové čeští navrátivše se do Prahy shledali proti všemu nadání svému, že část veřejného mínění nepříznivě jest zaujata proti nim. Tu bylo přede vším potřebí, aby obecenstvo o pravém stavu věci bylo důkladně poučeno**) a poslancové jemu vyložili pravé své postavení a smýšlení. To stalo se v krátké době spůsobem důstojným a zároveň i rozhodným, který nepřipouštěl žádné pochybnosti o svobodymilovném a právě konstitučním smýšlení poslanců, ohražujících se stejně rázně jednak proti revolučnímu terorismu, jednak i proti všelikým choutkám reakce.

Šest a třicet poslanců českých v Praze shromážděných ohlásilo protest „proti říšskému sněmu a všem uzavřením jeho, učiněným v počtu k hlasování neschopném, překročením svého plnomocenství, kdežto vykonavací moc k sobě strhl, a v stavu nesvobodném, kdež rozkacený lid na galeriích shromážděný povykem svým a zbraní na sedadla poslanců obrácenou jej pod hrůzou drží“. V neblahém pak tušení, že reakce dovede kořistiti z říjnové revoluce na ujmu svobody národů, končí tento protest následujícími památnými slovy: „My chceme ústavní *demokratickou* monarchii; my očekáváme od ústavního***) *nerozpustitelného* říšského sněmu ústavy,†)

---

*) Ano jednotlivci neostýchali se zjevně osvědčovati své sympatie s Vídeňskými revolucionáři, jakož jmenovitě učinili Kleinert a Girgl, vyslaní do Vídně od Výboru Pražských studentů, aby se očitě přesvědčili o stavu věci, kteří tam nárožními plakaty všecky slovanské bratry vyzývali, aby s Vídeňany ve spojení pro svobodu bojovali. Studentstvo Pražské arciť takové jich počínání dementovalo; ale bez viny při tom nebylo, neboť vyslání od něho těch dvou lidiček bylo prazbytečné a bezúčelné.

**) K tomu konci Palacký při prvním shledání se v Praze se mnou, který jsem též nedávno po víceměsíčním pobytu ve Vídni se byl domů navrátil, požádal mne, abych v některém veřejném listě vylíčil dle pravdy poměry Vídeňské za poslední doby, kteréžto žádosti jsem také vyhověl, napsav v redakci jistých německých novin Pražských svou poslední korespondenci z Vídně.

***) Rozuměj: ústavodárného.

†) Totiž zřízení, instituce.

které blaho, svobodu národu našeho i všech národů ve velikém národním spolku rakouském založiti a upevniti mají. Jedině sněmu říšskému v sjednocení s ústavním mocnářem můžeme přiznávati právo, vydávati obecně platící zákony, ale to jedině sněmu říšskému *úplnému*, sněmu říšskému v úplné svobodě svého vlastního soudu, nemýlenému vyhrožováním *žádné* strany; „my nedopustíme, aby právo toto jemu bylo vzato anebo v nejmenším skráceno; my, kteříž bychom co věrní zástupcové národu drželi za svou *povinnost*, *opříti se tomu, aby sněm byl postaven pod násilnictví vojenské*, tím více se musíme opříti proti násilnictví bezuzdných houfů. — My prohlašujem a prohlásiti musíme každý pokus oloupit sněm o svrchovanou jeho moc, s jaké by koli strany pocházel, buď se strany, která v nejrozsáhlejší bezvládě svůj prospěch vyhledává, buď *se strany, které se starého absolutismu zachtívá, za zradu svobody lidu, za urážku svrchované důstojnosti národu.*“ *) S obzvláštní ostrostí vyslovoval se protest proti zavraždění Latoura a všelikému omlouvání ohavného toho skutku.

O několik dní později uveřejněno jest v Národních Novinách (č. 161.) „Vypsání posledních událostí Vídeňských podle zpráv českých poslanců říšského sněmu“, na kteréž poukazujeme každého, kdo si přeje podrobnějšího vylíčení ohavného řádění revoluční strany Vídeňské dne 6. října.

Ještě před osvědčením poslanců českých pozdvihla svého hlasu městská rada Pražská proti Vídni a zasedajícímu tam kusému sněmu říšskému, i pravila v ohražení svém mezi jiným:

„Ve jmenu a ve smyslu lojalního obyvatelstva Pražského ohražujeme se proti všem usnešením nezákonně ve sněmě říšském učiněným; klademe odpor proti shromáždění, které, zajisté proti vůli většiny lepšího obyvatelstva Vídeňského, překročujíc své plnomocenství v menšině k uzavírání neschopné o vykonavací moc by se pokoušelo ......

*) Národní Noviny č. 158.

„Vyznáváme příchylnost svou k rodině císařské, k ústavní demokratické monarchii; vyznáváme pevně a slavně, že jedno, samostatné Rakousko opět musí vzejíti z chaosu, jaký dnes ošemetné nástroje z Rakouska učinily.

„Jen v samostatném Rakousku může se vzmáhati, vzrůstati země Česká i její hlavní město.

„Důvěřujeme se v císaře a pevně spoléháme se na císařské jeho slovo, nepřipouštějíce sobě žádné bázně prázdných strašidel zpátečnictví, jakýmiž jen svedená částka obyvatelstva se dá ustrašiti a k zlému potřebovati od strany zločinného podrývání: ve straně této jen leží nebezpečenství pravé svobody lidu.

„Obyvatelstvo země České *doufá*, podávajíc věrnost a příchylnost, *také věrnost od svého krále.*"

Dne 16. října vyšel v Olomouci manifest císaře Ferdinanda, oznamujícího národům rakouským kroky, jakých přinucen jest uchopiti se proti odbojné Vídni, v němž pravil:

„Od Mého na trůn vstoupení bylo dobré Mých národů úkolem Mého života. Děje Mé vlády, zvláště děje posledních sedmi měsíců budou jednou o tom svědčiti. Ale zpronevěřil bych se povinnostem od Prozřetelnosti na Mne vloženým, kdybych povolovati chtěl počínáním, kteráž trůn a monarchii vedou na kraj propasti, a na místo pojištěné ode Mne ústavní svobody usilují zavésti vládu neobmezeného násilí.

„Pamětliv jsa těchto povinností vidím se s krvácejícím srdcem nucena, opříti se brannou mocí proti povstání, které nyní bez ostýchání hlavu svou zdvihá v Mém sídelním městě, i všude, kdekoli by se objevilo, a bojovati proti němu, až bude konečně přemoženo, pořádek, pokoj a zákonnost navrácena a vrahové věrných Mých služebníků, hrabat Lamberga a Latoura, kárajícímu ramenu spravedlnosti vydáni.

„K dosažení tohoto účelu posílám ze všech částí mocnářství vojska k Vídni, sídlu povstání, a vzkládám na Mého feldmaršalleutenanta knížete Windischgrätze *) vrchní velitel-

*) Stejnou dobou jmenován jest Windischgrätz s přeskočením stupně generála zbrojmistra polním maršálem.

ství nad veškerým vojskem v celém objemu Mých států, vyjímaje jediné vojsko vlaské pod velitelstvím Mého polního maršála hraběte Radeckého stojící. Zároveň uděluji řečenému knížeti přiměřená plnomocenství, aby dílo pokoje v říši Mé dle uznání svého co možná nejdříve dokonal.

„Po udušení ozbrojeného povstání a navrácení pokoje," pravil dále císař, „bude úlohou Mého ministerstva, aby ve srozumění s údy ústavního říšského sněmu zákonním upravením bezuzdně zneužívaného tisku, spolkového práva a národní obrany spůsoben byl stav, kterýž bez zkrácení svobody pojistiti má zákonu průchod a vážnost."

Slovy těmi zjevně ohlašována jest reakce.

Tou dobou přijela z Prahy do Olomouce deputace poslanců českých, skládajíce se z doktorů Braunera a Helferta. Ti měvše dne 17. října slyšení u císaře osvědčovali mu jménem svých vysílatelů opětně „nepodvratnou a nezměnitelnou věrnost a příchylnost Čechů", načež vyslovili žádost znějící v tato slova: „VMst. račiž, aby se světoznámé, slavně udělené císařské slovo stalo skutkem národy oblažujícím, ústavní říšský sněm, přežalostným anarchickým počínáním uvnitř a rozvíjením vojenských sil zevnitř ze svobodných svých porad vytržený, avšak nerozpustitelný, v nejkratším čase z Vídně přeložiti do jiného lepší jistotu pokojnému svobodnému jeho rokování podávajícího města. Naši posílatelé očekávají s důvěrou, že VMsti otcovská péče ráčí tento v hrozících nebezpečenstvích přítomnosti jediné možný, veškerému státu spasitelný prostředek v nejkratším čase ve skutek uvésti."

Císař dal jim na to následující ústní odpověď, která jim pak i písemně doručena byla: „S potěšením slyším ubezpečení, kteréž Mně poslancové čeští přinášejí. Budu o to pečovati, aby sněmu říšskému byla pojištěna ta bezpečnost, které potřebí jest, aby ve svých pracích bez překážek pokračovati mohl, jakož Mé přání jest, aby se nepřetržené obíral vypracováním ústavy, k čemuž svolán jest."

Této deputaci, obávající se nepříznivého účinku vyšlého právě manifestu císařova, podařilo se při té příležitosti vy-

moci na něm ještě manifest druhý, jenž vyšel 19. října a v němž pravil císař:

„Jest Naše pevná, neproměnitelná vůle, aby udělená národům Našim práva a svobody, jakkoliv od jednotlivých zlomyslníků a svedenců zle byly užívány, *v celé své rozsáhlosti nezkráceny* zůstaly, a *zaručujeme je opět Svým císařským slovem.* Také chceme, aby usnešení od ústavního říšského sněmu již učiněná a od Nás potvrzená, jmenovitě o zrušení poddanského úvazku, o vybavení a sestejnění gruntů podle slušné náhrady, od říšského sněmu v zásadě již přiznané, byly zachovány a podle Našeho již vydaného nařízení ve skutek uvedeny.“

Vedle záležitosti Vídně a říšského sněmu zanášel se veřejný politický život v Čechách, jmenovitě v Praze, také záležitostmi domácími. Hlavním činitelem byla tu Slovanská Lípa, kterýžto slovansko-demokratický spolek vyvíjel podivuhodnou činnost na všecky strany. Jednak pěstoval horlivě vzájemnost slovanskou se soukmenovci našimi v mocnářství Rakouském, obzvláště Slováky a Jihoslovany, sbíráním a poskytováním jim podpor všeho druhu; jednak činil se strážcem politické svobody naproti obávanému despotismu vojenskému v zákonních mezech působnosti své; jednak podával návrhy týkající se nového upravení úřadů i škol na základě posledních vymožeností; navrhoval kandidáty pro doplňovací volby do říšského sněmu, slovem Slovanská Lípa zasahovala účinlivě do všelikých oborů a zájmů státu a života konstitučního.

Že takovým způsobem stávala se velice nepohodlnou zemským úřadům, není divu; tím většího dostiučinění dostalo se jí přátelským přípisem bána Jelačiće, datovaným dne 22. října a poslaném po zvláštním kurýru, v němž obraceje se ke spolku tomu takořka co representantu národu Českého v nebytí zemského sněmu skládá jaksi počet z jednání svého, pravě na konec: „Mne přivedlo jenom přesvědčení, že proti nepříteli Slovanstva táhnu před Vídeň, a kojím se nadějí, že Vy můj čin nejen pochopujete, nýbrž i podporujete.*) Slovanská Lípa ne-

*) Politická vzájemnost Slovanů rakouských byla oblíbenou myšlénkou bána Jelačiće, čehož byl již dříve podal důkaz přípisem k Národ-

opominula odpověděti na přípis bánův, děkujíc mu za upřímnost jeho a dávajíc výraz přesvědčení svému, srovnávajícímu se s jeho prohlášením, „že jakož Slovanstvo jest největší podporou Rakouska, tak že také jen ve společném svazku zemí rakouských vykvésti může svoboda slovanská“.

Rozumí se samo sebou, že tato korespondence Jelačićova se Slovanskou Lipou nemálo podráždila stranu německou, jen že ovšem v nynějších okolnostech musila vztek svůj namnoze tajiti.

Dályť se i nyní pokusy o zavedení čilejšího ruchu v život veřejný zejmena opětným svoláváním schůzí lidu, při čemž úřadové političtí prokazovali se vůči panujícímu smýšlení protivídeňskému povolnějšími, nežli by snad jinak byli bývali. Avšak tato shromáždění lidu byla také mnohem krotší nežli před svatodušními svátky, přestávajíce na přetřepávaných úvahách o situaci, na zvučných deklamacích o svobodě a rovnoprávnosti, na akademických řečích o důležitosti vzdělání národního co jediného základu pravé svobody a t. d., což vše mělo stránku více krasomluveckou nežli praktickou. Jmenovitě byla tu ponejprv horlivěji rozbírána otázka, čemu třeba dávati přednost, zdali *svobodě* anebo *národnosti*, kterážto dvě slova měla se v brzce státi hesly dvou stran příkře proti sobě se stavících, z kterých svým časem vyvinuly se nynější politické strany v národu našem.

Nescházeloť ani nyní zlomyslných pokusů o znepokojování obyvatelstva roztrušováním všelijakých vymyšlených pobuřujících pověstí, ale mysli vystřízlivělého obecenstva nebyly

---

nímu Výboru ze dne 20. května, kterým jemu „jakožto representantu sbratřeného národu Českého“ oznamuje, že na budoucí sněm dalmatsko-charvátsko-slavonský mají připuštěni býti také zástupcové jiných zemí rakousko-slovanských, pročež jej vyzývá, aby ke sněmu tomu také své zástupce poslal. Na přípis ten dána bánovi odpověď ve jmenu Výboru národního a stavovského (jakož organu sněmu zemského na ten čas nezasedajícího), v níž pp. Erben a Lambl jmenováni jsou posly českými ke sněmu Záhřebskému, a zároveň i Charváti jsou vyzýváni, aby český sněm také svými posly obeslali.

Idea tato však zmařena jest v samém zárodku, když po zrušení Národního Výboru poslové jeho ze Záhřebu se vrátiti musili, sněm český pak ani se nesešel.

již tak plaché a přístupné nemotorným těmto machinacím, a také jsou lživé pověsti ty záhy z kompetentní strany vyvráceny, tak že marnými zůstaly všecky snahy přívrženců revoluce Vídeňské o porušení veřejného míru v Praze.

Pomalu, ač velice zvolna, dály se mezitím přípravy k zavádění jazykové rovnoprávnosti do úřadů a škol. V příčině první připadla dvornímu radovi Kulhánkovi co ministernímu komisaři úloha vypracovati plán k reformě správních úřadů, o němž brzy oznamováno, že jest hotov a že co nejdříve uskutečněn bude. Co do škol vypsány jsou prozatím, nežli se školství definitivně upraví na novém základě, konkursy na suplentská místa pro řeč a literaturu českou při gymnasiích v českých okresech (v Praze při všech třech, v Jičíně, v Hradci Králové, v Rychnově, v Mladé Boleslavi, v Německém Brodě, v Jindřichově Hradci, v Písku, v Plzni, v Klatovech a v Litomyšli), a mimo to povolány a připouštěny také na universitu některé české síly vyučovací, ač velmi poskrovnu. V tom všem, ač to daleko nevyhovovalo skutečné potřebě, spatřována jest alespoň jakási dobrá vůle se strany vlády, a nedosti rozhodné a projímavé uskutečňování rovnoprávnosti národní omlouváno dobromyslně nesnadností věci, která se potkávala s nemalými nesnázemi, a to namnoze od samých těch organů, jimž uloženo bylo provádění její. Zrovna jako i dnešního dne.

Vůbec od vypuknutí revoluce Vídeňské značně se zlepšil poměr mezi národem Českým a vládou, neboť oběma jim nastal tentýž interes, šlápnouti na hlavu revoluční hydře ve Vídni, jim stejně nebezpečné. Rovnou měrou lepšily se styky obyvatelstva Pražského s vojskem, které, ač nevrátily se k někdejší důvěrnosti a bývalému přátelství, nicméně rychleji než by jinak bylo možné bývalo pozbývaly té ostrosti a příkrosti, která byla mezi nimi nastala po událostech červnových. Též naproti osobě knížete Windischgrätze zmírnilo veřejné mínění úsudek svůj, vidouc v něm více oklamaného plnitele těžké povinnosti, nežli nepřítele svobody ze zásady; pročež také, když s vojskem ku pokoření Vídně se ubíral, zanechav v Praze toliko

skrovnou posádku pod generálem Khevenhüllerem, provázen jest od obyvatelstva vřelým přáním dobrého zdaru. Windischgrätz sám, nabyv zatím lepšího světla o povstání svatodušním, opustil Prahu v plné důvěře, že nelze se v ní obávati nižádného opakování předešlých bouřlivých výjevů.*)

Ve Vídni bylo úplné bezvládí. Z ministrů vytratili se pomalu všickni, až na jediného finančního ministra Krause, který vytrval se sněmem říšským,**) dodávaje mu tím jakés takés zástěry zákonnosti. Sněm sám přestal zasedati právem, když po odchodu větší části Slovanů nečítal dostatečný počet poslanců, předepsaný k platnému uzavírání; také nebylo rokování jeho svobodné, stojíc pod terorismem luzy, která s galerie opovažovala se mířiti ručnicemi na jednotlivé neoblíbené poslance. Jakkoli říšský sněm namáhal se opanovati revoluci, byl nicméně bezmocen naproti ní; ona jej vždy nadbíhala, a jemu nezbývalo nic jiného, nežli potvrzovati svou autoritou, co se bylo stalo bez jeho přičinění.***) Vedle sněmu provozovaly výkonnou moc také obecní rada a vrchní velitelství národní obrany, vše bez náležitého srozumění a souhlasu mezi sebou, z čehož povstal zmatek takový, že vlastně panství ve Vídni bylo v rukou ozbrojených rot luzy, před nimiž zámožnější obyvatelstvo z města utíkalo.

Dne 8. října uzavřel říšský sněm nedbati na vystouplé členy své a pokračovati ve své činnosti. Císaři poslána adresa, vyzývající jej k návratu do sídelního města, k národům rakouským vydána proklamace, která ospravedlňovala diktaturu sněmu a lichocením je hleděla přivésti na svou stranu. To vše nemohlo odvrátit od Vídně smutný osud, jemuž byla propadla, dadouc se maďarskými penězi svésti k revoluci nesmyslné, jejíž nevyhnutelné potlačení musilo v zápětí svém míti též udušení mírné a rozumné svobody v celé říši.

---

*) Významné jest, že někteří sborové vojska Windischgrätzova táhnoucího na Vídeň ozdobeni byli barvami slovanskými, zajisté ne bez vědomí a svolení vrchního velitele.

**) Patrně ve srozumění se dvorem a s ostatní vládou.

***) Částečně vysvětluje se ta věc i způsobem, jakým se často dálo uzavírání sněmu. K platnému usnášení vyžadoval jednací řád přítomnost nejméně 192 poslanců, kterých málokdy bývalo tolik najednou pohro-

Bouře záhy se stahovala nad Vídní. Dne 9. října přišla zpráva, že Jelačić s vojskem svým táhne na hlavní město, později také Windischgrätz blížil se z Čech se 24.000 muži, posádka pak Vídeňská pod Auerspergem opustila město a obsadila okolní návrší, odkudž potom spojila se s Jelačićem. Dne 20. října byla Vídeň již obklíčena silnou mocí válečnou a sevřena tak, že spojení se zeměmi jen stěží bylo možné.

Vídeň takto sklíčená napínala všecky síly k zoufalému odporu. Když pominul první záchvat revoluční horečky a vrátila se myslím chladnější rozvaha, nastalo všeobecné zděšení z toho co se bylo stalo, jedněch zmocnila se hrůza, jiných zoufalost a zmalátnělost, ale většina vidouc že nemožno nazpět zmužila se k odhodlanosti. Nařízeno jest všeobecné ozbrojení a utvořena mobilní garda, jež měla konati službu řádného vojska a k níž všude po městě hlučně jest verbováno. Z Brna a ze Štýrského Hradce přišli na pomoc sborové národní obrany. Pak přikročeno k volbě vrchního velitele, z které vyšel Václav Messenhauser, bývalý důstojník císařský, dle smýšlení sice radikalista, nikoliv však agitator, a ostatně člověk mírný a poctivý. Ze ctižádosti nebezpečný ten úřad přijav snažil se zastávati jej se vší rázností, jaké byl schopen. Ministr Kraus potvrdil 12. října zvolení Messenhauserovo, který tedy jaksi zákonně své místo zastával, maje úlohu, brániti Vídeň proti vojenské diktatuře.

Messenhauser vyvinoval neobyčejnou činnost. Utvořil si generální štáb, ve kterém i polský generál Bem důležité místo zaujal, rozdělil Vídeň na obranné okresy, usadil vojenský soud, ustanovil plat brannému lidu, spořádał policii a dohled na průvodní listy, a vůbec dovedl v anarchii, dosavad panující, uvésti podivuhodný pořádek. Jakkoli snadno se poddával vášnivosti prudké strany své, nikdy přece nedal se svésti ke skutkům fanatickým aneb vojáka nehodným. Prvním provoláním, jež vydal, nařizoval lidské a slušné na-

---

madě. Tento nedostatek členů nahražován jest osobami docela cizími, které zasedaly na prázdná místa poslanecká; při hlasování pak čítaly se vždy jenom osoby bez volání jmen. Nár. Nov. č. 168.

kládání se zajatými, zároveň pak zvláštním přípisem vyzval Jelačiće, aby se vyjádřil, jaké má zámysly strany Vídně, aneb ustoupil nazpět. Jelačić dal na to odpověď vyhýbavou.

Poněvadž Vídeň byla povstala v interesu Německa, nacházela také v Němcích velikých sympatií. Frankfurtský parlament poslal do Vídně deputaci, již skládali poslanci Robert Blum, Fröbel, Moric Hartmann a Trampusch, a která měla Vídeňany utvrditi v jich odporu. Z celých Němec pak přicházeli do Vídně četní revolucionáři, aby co dobrovolníci rozmnožili počet bojovníků za svobodu.

Říšský sněm nemaje té moci, aby položil meze revoluci, a vida s oprávněnou obavou schylovati se věci k smutnému konci, jal se vyjednávati se dvorem, i vyslal k účelu tomu deputaci do Olomouce, která však dne 15. října odbyta jest s odpovědí, že přede vším musí v hlavním městě říše obnoven býti pokoj a pořádek. I další deputace, vysílané do Olomouce od obecní rady a jiných korporací, nic lepšího nepořídily; osud Vídně byl neodolatelně spečetěn.

Zatím kruh vojska Vídeň se všech stran svírající úplně zavřen jest příchodem armády Windischgrätzovy z Čech, přívoz potravy do města jest odevšad zamezen, a dosavadní škádlivé šarvátky oblehatelů s obleženými přecházely v krvavé bitky.

Dne 22. října vyšel císařský patent, nařizující odročení říšského sněmu a svolávající jej na den 15. listopadu do Kroměříže; hned pak den na to Windischgrätz, který již dne 20. října byl vyřkl nad Vídní obleženost a prohlásil náhlý soud, vydal proklamaci, v níž dávaje Vídeňanům 48hodinnou lhůtu ke vzdání se kladl jim kruté výminky.

Říšský sněm marně protestoval proti obleženosti, Windischgrätz nedbal na žádná prohlášení ani sněmu ani obecního výboru Vídeňského, jejž činil za vše odpovědným, i zamítal všeliké vyjednávání. Odhodlanost pak dvora Olomouckého mařila všeliké pokusy, nakloniti císaře k mírnějšímu úmyslu.*)

*) Neuprositelná přísnost knížete Windischgrätze pohnula i nejrozhodnější odpůrce Vídeňské revoluce k útrpnosti s nešťastným hlavním městem, jmenovitě sami poslanci čeští z říšského sněmu odešlí vyjádřili

Všecky přípisy a petice z Vídně přicházející odesílány jsou z Olomouce do hlavního bytu Windischgrätzova před Vídní.

Konečně říšský sněm tak daleko se zapomněl, že odepřev poslušenství císařskému patentu, který jej odročoval, ve zvláštním představení císaři zaslaném se vyjádřil, kterak nemůže uposlechnouti rozkazu, aby šel do Kroměříže, neboť prý jest jeho místo ve Vídni, kamž ústavně byl svolán, a důstojnost jeho příjmů nedovoluje, opustiti své místo v čas největšího nebezpečenství. Měl-li až doposavad říšský sněm nějakého stínu zákonnosti, krokem tím docela ho pozbyl, i nebyl od té doby ničím více, nežli pouhým nepovolaným sborem revolučním.

Zatím shromážděno bylo kolem Vídně přes 100.000 mužů císařského vojska, které chystalo se k útoku na město, kdyby se nechtělo vzdáti. Messenhauser, ač dobře předvídal smutný konec, nicméně neustával v činnosti své připravovati se k zoufalému odporu, i neobmeškával ničeho v svědomitém plnění povinnosti, v jakou se lehkovážně byl uvázal. Mělať sice Vídeň také svých 100.000 ozbrojenců, ale byli to větším dílem nezřízení, nespolehliví bojovníci; k tomu byl nedostatek střeliva a také potravy se počalo nedostávati; dlouhou pak napnutostí byly mysli ochábly, vášně s části vystřízlivěly, a v měšťanstvu opanovala zmalátnělost. Nad to nade všecko osnovány pletichy proti Messenhauserovi, pocházející z nerozumného soupeřství, čímž rušena jest potřebná shoda vojenských operací. Konečně opustila Vídeň také všecka cizí vyslanectva, jež ubytovala se v poblízkých vesnicích. Když pak ani očekávaná pomoc z Uher nepřicházela, zbaveni jsou Vídeňané poslední naděje. Nebáli se již ani tak venkovského nepřítele, jako spíše domácího — ozbrojeného proletariatu.

---

se proti proklamaci polního maršála. Původem pak Slovanské Lípy odebrala se 29. října spojená deputace městské rady, Slovanské Lípy, Německého spolku a studentstva (28 osob), s purkmistrem Vaňkou v čele, do Olomouce přimlouvat se za Vídeň. Deputace tato pořídila u dvora zrovna tak málo, jako všecky předešlé, dostavši od císaře odpověď pouze ústní, milostivou sice, ale rozhodně odmítavou.

Uznávajíce, že tento stav nemůže dlouho trvati, přáli si, aby čím dříve tím lépe byli z něho stůj co stůj vybaveni.

Windischgrätz sám podstupoval boj ne bez jakési sklíčenosti mysli, a raději byl by se zmocnil hlavního města pod smlouvou. Když konečně prošla dvoudenní lhůta, kterou mu byl povolil na rozmyšlenou, a revoluční náčelníci Vídeňští výminky polního maršálka zamítli, přikročeno jest k útoku, s počátku bez značných výsledků pro vojsko. Mobilní gardy bily se velmi udatně. Následujícího dne obnoven útok na Vídeň s větší prudkostí, skoro na všech stranách jest urputně bojováno, až konečně vojsko s velikou těží zmocnilo se téměř všech posicí. Z města činěny jsou časté výpady, ale přesila vojska odrazila všecky.

Obecní rada učinila ještě jeden pokus o vyjednávání s Windischgrätzem, vypravíc k němu do tábora deputaci, která žádala za změnu ustanovení, jaká byl ohlásil strany náhlého soudu. Ale maršal byl neoblomný, ano žádal nyní, aby mu vydáni byli cizinci, účastnící se povstání Vídeňského, jmenovitě Bem, Pulszky a Schütte. Na říšský sněm nechtěl mít ani nejmenšího zřetele, vytýkaje mu vším právem, že jest ve zjevné zpouře proti císaři.

Po takové odpovědi chystala se Vídeň k odražení očekávaného hlavního útoku. Ten dne 28. října učiněn jest od vojska se všech stran. Skoro všecka předměstí jsou od vojska bombardována, čímž na mnohých místech oheň se vzňal. Celý den trval krvavý boj, jehož hlavním jevištěm byly Leopoldov a Landstrasse. Odpoledne zmocnilo se vojsko posledních posicí v předměstí Landstrasse a stejnou dobou vytištěni jsou povstalci z Leopoldova. Večer byl sice veliký tento boj na mnoha místech nerozhodnut, ale důležitější posice byly v rukou Windischgrätzových. Po obsazení od vojska nejhlavnějších předměstí nebylo více pomyšlení na další hájení vnitřního města.

Tu pravdu Messenhauser uznávaje naklonil k mínění svému i vojenskou radu v noci svolanou, a kázal ihned zastaviti nepřátelství. Totéž učinil i maršál, jehož vojsko bylo

zemdleno a ztráta za předešlého dne značná. K tomu přišla zpráva, že Maďaři u velikém počtu táhnou Vídni na pomoc, a toto nebezpečenství musilo přede vším jiným býti odstraněno. Také nechtěl snad Windischgrätz, vida takovou zoufalost obranců, popuditi lid Vídeňský k nejhoršímu, i musilť se beztoho domnívati, že při nynějších okolnostech město nakloněno jest ku kapitulaci.

Skutečně podařilo se Messenhauserovi, přes všecky hrozby a zuřivá obviňování anarchistů, přiměti národní obranu ku podrobení se. Ještě téhož večera sepsán od obecní rady návrh kapitulace a odeslán po zvláštní deputaci do tábora Windischgrätzova. To vše oznámil Messenhauser obyvatelstvu veřejným provoláním. Windischgrätz přijal výminky od obecní rady podávané, a zdálo se, že již bude konec učiněn všemu dalšímu krve prolévání.

To však ukázalo se býti mýlkou. Kdežto mírnější část národní obrany a studenti poslušnými se prokazovali a zbraň skládali, anarchisté znova organisovali odpor, volali do boje a sestavovali seznam psanců, v jichž čele se nacházel Messenhauser. Když druhého dne vojsko postoupilo až na koliště, nalezlo hradby městské obsazené těmito zuřivci, kteří hotovi byli podstoupiti ještě jeden, ač marný boj. Messenhauser všelikým usilováním nic nemohl proti nim vyříditi; stěží dovedl zachrániti císařský hrad před zkázou a vydrancováním od luzy.

K dovršení zmatku přišly nyní zprávy, že uherské vojsko přibližuje se Vídni na pomoc, čímž anarchická strana utvrzována jest ve svém počínání. Nadějíc se spásy od Uhrů dalo se od ní hluboce pobouřené obyvatelstvo Vídeňské ještě jednou pohnouti k uchopení se zbraně, i učiněn útok na vojsko bez rozkazu Messenhauserova. Ten, tísněn od fanatiků jej obklopujících, jichž naléháním a hrozbám povaha jeho příliš měkká nedovedla odolati, se Štěpánské věže pozoroval průběh bitvy mezi Uhry a vojskem Jelačićovým, která se strhla u Schwechatu pod samou Vídní. Po dlouhém vzdorování dal se konečně prudkými domluvami anarchistů pohnouti k vy-

dání rozkazu, aby národní obrana znova se ozbrojila a vykázaná místa zaujala. Rozkaz ten byl zjevným porušením kapitulace a stal se Messenhauserovi osudným.

Zatím boj mezi Maďary a Charváty rozhodnut jest po krutém zápasu ve prospěch těchto. Vojsko uherské, 40.000 mužů silné, při kterém nalezal se sám Košut, ustoupilo k večeru útokům Charvátů a Lichtensteinské jízdy.*) Tím zničena jest poslední naděje radikalistů a luzy ve Vídni, a Windischgrätz, nezdržením kapitulace popuzen, chystal se novým všeobecným útokem vyliti hněv svůj na hlavní město.

An takto vítěz připravoval pomstu, byla Vídeň vydána rozpoutaným vášním fanatiků. Zoufalí anarchisté měli vrch, stojíce ve zbrani považovali každého za nepřítele, kdo nesmýšlel stejně s nimi. Messenhauser stál mezi nimi osamělý, vše pozdvihovalo se proti němu s hrozbami; ti, kteří byli jeho smýšlení, opustili jej. Nenacházeje žádného poslušenství, když usiloval zameziti obnovení bezúčelného boje, poděkoval se z velitelství, ale k snažné prosbě mírné strany v národní obraně uvázal se v ně opět, jen aby uchránil Vídeň od panství proletářských rot a hrozné zpousty v jeho zápětí kráčející. Ale scházela mu k tomu potřebná moc: daremné bylo všecko jeho napomínání ke složení zbraně, ozbrojená luza byla pánem města; aby pak začal občanskou válku k pokoření fanatiků, toho slabý muž nebyl schopen.

Zprávou o porážce Maďarů u Schwechatu vystřízlivěly sice mnohé hlavy, ale roznícené tlupy luzoviny tomu nevěřily, nechtěly věřiti ve zmar svých nadějí. Dne 31. října ještě jednou vyzval Messenhauser ozbrojené sbory, aby neodpíraly provedení kapitulace. Část národní obrany, i samy mobilní gardy složily zbraň, ale radikalisté a proletáři zarputile setrvali v odporu.

Ten celý den trvala střelba na město pumami a raketami, a na rozličných místech vznikl oheň. Mezi jinými chytl i císařský hrad, zdali zapálen střelbou, anebo založen-li oheň

*) Bitvu tu rozhodli hlavně hraničáři, kteří po prvním výstřelu s bodáky se vrhli na maďarské řady a přinutili je k útěku.

luzou, není známo. Císařská knihovna, přírodní kabinet, jeden z nejpřednějších na světě, i věž augustianů hořely; na oněch však jenom střecha. Proletáři chtěli bořiti císařský hrad, ale městští granátníci jim v tom zabraňovali; byli by jim však neodolali, kdyby v tu chvíli nebylo se objevilo vojsko císařské před branou hradskou. Proletáři přivítali je kulemi, ale chrabří Charváti prolomili bránu a tak zachránili císařský hrad i životy mnohých měšťanských gardistů. Rozsápaná luza vrazila i do kláštera kapucínského, chtíc ze hrobky císařské rodiny vytahati mrtvoly ven na ulici, ale vojsko se všech stran do města se hrnoucí zabránilo tomu. Skotskou bránu měšťané sami otevřeli, a vojsko táhlo s hudbou do města. Bylť svrchovaný čas; kdyby vojsko jen o půl hodiny později bylo do města vtrhlo, bylo by toto propadlo hroznému osudu; neboť proletariat, který počal již vybíjeti domy (jmenovitě palác arciknížete Karla byl celý vydrancován), chystal se i město zapáliti.

Tak zastihla konečně zpupné hlavní město Rakouska dávno předvídaná katastrofa, a obrat se dál z jedné krajnosti do druhé. Na Štěpánském náměstí, kde tak často byla slavně zaznívala Arndtova píseň „Wo ist des Deutschen Vaterland“ z úst blouznivců o německé jednotě snících, nyní z plných hrdel vítězstvím opojených českých vojínů pluku zavražděného Latoura, ostrých to hochů Pražských, nocujících tu pod širým nebem, ozývalo se veselým sborem posměšné „Šuselka nám píše“.

Dne 1. listopadu o polednách na Štěpánské věži vyvěšena korouhev rakouská, ve Vídni tak dlouho nenáviděná a pronásledovaná, černožlutá s císařským orlem.

Ztráta vojska při ztečení Vídně byla dosti značná, obnášelať dle pozdějšího zevrubného vyšetření mrtvých 189, raněných 810, pohřešovaných 193, úhrnem 1198 mužů, počítaje v to i důstojníky. Ztráty povstalců nikdy nebyly vyšetřeny. Mimo to strávil požár ve městě i v předměstích přes 100 domů, zapálených pumami a raketami od vojska do města házenými. Jiné škody, ač mnohého jednotlivce dosti citelně

zastihly, nebyly v celku značné, a obyvatelstvo Vídeňské mohlo se za šťastné pokládati, že revoluci z bujné svévole spůsobenou odstonalo poměrně tak lacino.

Vídeň si oddechla zproštěna jsouc hrozného terorismu zhovadilých rot; vyjma radikalní zuřivce uvítali měšťané císařské vojsko s jásotem co své osvoboditele. Vojáci, když pominula rozsápanost vražedného boje, zachovali dosti přísně kázeň, a Vídeňáci spřátelili se s nimi mnohem dříve nežli Pražané po svatodušních svátcích. Ano se samými Chorváty, před tím za loupeživou holotu vyhlašovanými, obyvatelé blíže je poznavše hnedle se smířili, hojně je častujíce. Čemu se nejvíce divili, byla ta okolnost, že důstojnictvo vojska Jelačićova vynikalo vzdělaností svou nad důstojnictvo jiných sborů vojenských. Bán sám pak, v němž poznali vítěze mírného, vlídným a šlechetným chováním svým stal se zvláštním miláčkem lidu, který všude na potkání hlučně provolával slávu muži, před nímž nedávno ještě ukrývaly ženy své děti.

Za to panovala všeobecná rozhořčenost proti akademické legii, jejíž členové ve všelijakém přestrojení hleděli potají vyváznout z Vídně, zahazujíce klobouky své, jež vojáci na bodáky napichovali a po městě nosili. Naproti tomu obyvatelé, kteří ze strachu před anarchií a proletariatem byli Vídeň opustili, pomalu vraceli se, a znenáhla přicházelo vše zase do zvyklých kolejí.

Ovšem pak bezuzdná svoboda, která po tolik měsíců byla panovala ve Vídni, ustoupila kruté despocii vojenské, kterou jal se Windischgrätz provozovati s největší přísností. Nařízeno všeobecné odzbrojení, rozpuštění všech sborův a spolků, odklizení barikad, volnost tisku jest potlačena, sněmovna zamčena, i nastalo všeobecné zatýkání, obzvláště pak pátráno po cizích podněcovatelích zpoury. Tu přebujně zkvetlo udavactví, při čemž nejvíce se vyznamenávali někdejší nejzuřivější agitatoři — Židé.

Usazen soud vojenský, před nějž staveni jsou, kdokoli z čelnějších účastníků zpoury včasným útěkem se nezachránili; ti pak jsou buď ortelováni k oprátce aneb umilostňováni

k zastřelení (begnadigt zu Pulver und Blei). Tento poslední osud potkal i nešťastného Messenhausera, který skrývav se několik dní po městě, konečně sám se postavil před soud. Dne 16. listopadu zastřelen jest v městském příkopu, podstoupiv smrt zmužile a odhodlaně. Stejnou smrtí zahynul poslanec Frankfurtský Robert Blum, který všetečně se účastniv boje proti vojsku se zbraní v ruce jest jat; a týž trest zasáhl i jiné štváče, jmenovitě několik nejzuřivějších křiklounů novinářských, z nichž ne všickni osvědčili v poslední hodině onu důstojnou stálost mysli, s jakou umírají mužové pro své přesvědčení. Zároveň staráno se všemožně o vyčistění města od živlů anarchických, zahálející proletariat vřaďován jest do vojska a posílán do Uher, cizinců pak ve Vídni bez účelu meškajících vyhoštěno jest na 16.000.

Dne 12. listopadu svolával předseda říšského sněmu Smolka poslance do Kroměříže.

XI.

Windischgrätz nejvyšším vůdcem vojska v Uhřích. Zasedání říšského sněmu v Kroměříži. Nové ministerstvo a jeho program. Situace na říšském sněmě. Císař Ferdinand odstoupí.

Po udušení revoluce Vídeňské nastala vládě druhá úloha, pokoření zpupných Maďarů, jichž netajený úmysl byl, osobiti sobě výhradní panství v koruně Svatoštěpánské a odtrhnouti tuto od Rakouska. Neměla-li říše se rozpadnouti, bylo potřebí opět ku poslušenství přivésti odbůjné Uhry a Vlachy. Tyto poslední měl na péči stařičký maršál Radecký, který po vypuzení Piemontesů opět byl opanoval Lombardii a obnovil vládu rakouskou v Miláně. Ale Maďaři byli v plné zpouře, která s vynaložením všech sil musila býti potlačena.

Nařízením královským, datovaným dne 3. října z Vídně, byl baron Adam Recsey de Recse, polní zbrojmistr a kapitán lieutenant uherské tělesné stráže, jmenován předsedou uherského ministerstva, jehož nové sestavení mu uloženo. Druhé nařízení prohlašovalo obleženost v Uhersku a třetím, rovněž

jako druhé novým presidentem ministerstva podepsaným, rozpuštěn jest sněm uherský (jemuž za vinu přičítáno zavraždění Lamberka), všecka uzavření jeho, jimž nedostalo se potvrzení královského, prohlášena za neplatná, a bán Jelačić ustanoven za nejvyššího velitele vší ozbrojené moci v Uhersku a plnomocného královského komisaře tamtéž. Tyto dekrety prohlášeny jsou dne 7. října od uherského sněmu za podvržené a neplatné, a bán Jelačić i každý, kdož ho poslouchá, za velezrádce nad národem Uherským. Recsey, který dekrety spolu podepsal, dán v obžalobu. Tím vzala začátek válka uherská, jejímž prvním skutkem bylo vtržení vojska uherského do Rakous na pomoc Vídni, kteréžto podniknutí však porážkou u Schwechatu jest zrušeno.

Po dobytí Vídně tedy zřizováno ihned vojsko k tažení do Uher, jež mělo dle uvedených právě dekretů královských postaveno býti pod velitelství bánovo. Tu pak mimo vše nadání prohlášen císařským dekretem dne 7. listopadu výdaným, *od žádného ministra spolu nepodepsaným*, kníže Windischgrätz za nejvyššího velitele vojska v Uhřích a uděleno mu neobmezené plnomocenství jakožto zástupci královskému. Byl to křiklavý skutek reakce protislovanské při dvoře, která, sotva že vojska slovanská potřela ve Vídni hydru revoluce trvání říše ohrožující, již bezohlednou nešetrností jala se vystupovati proti nenáviděnému Slovanstvu. Tento dekret učinil veletrapný dojem obzvláště na Jihoslovany, kteří tak horlivě se byli uchopili zbraně proti Maďarům na obranu svou i celé říše, přinášejíce nejtěžší oběti.*)

Za příčinou však rozsáhlých příprav prodlel se pochod vojska císařského do Uher až do prvních dnů prosince.

Zatím sejití se sněmu říšského k novému zasedání do Kroměříže, ustanovené na den 15. listopadu, odročeno jest cí-

*) „Co chtějí ti,“ tázaly se *Novine chorv.-slav.-dalmat.*, „kteří teď přiměli JMC., že postavil Windischgrätze nad Jelačiće? To je těžko pověděti. Jelačićovi neschází ani chrabrosti a odvážlivosti, ani hrdinství, ani zásluh, ani umělosti, ani věrnosti, ani popularnosti — — ba, tu to máme, v skutku tato popularnost, kterou má Jelačić, ta je trnem v oku a kostí ve chřtánu kamarily! — a pak ještě k tomu je Slovan!“

sařským patentem ze dne 10. listopadu z podobných příčin až do 22. listopadu.

Toho dne skutečně sešel se říšský sněm v Kroměříži, a přikročeno bez odkladu ihned k volbě předsedy, při které ze 248 poslanců hlasovalo jich pro Štrobacha 122, pro Smolku pak, který byl v říjnu předsedal sněmu říšskému ve Vídni, 121. Poněvadž neměl Štrobach naprostou většinu hlasů, musila se volba opakovati, a tu z 255 hlasů obdržel jich Smolka 131, a ostatních 124 Štrobach, tak že Smolka jest vyvolen. Volba tato měla jakýsi význam z té příčiny, poněvadž zdála se býti schválením nezákonného zasedání sněmu ve Vídni po jeho rozpuštění; skutečně však rozhodnuta byla jen tím, že několik českých poslanců nebylo se ještě dostavilo v Kroměříži, a že jedna část středu (Čechoněmci), hlasující jinak s pravicí, z pouhé závisti na Čechy hlasovala tenkrát proti nim.

Hned po zahájení nového zasedání říšského sněmu nastoupilo v úřad nové ministerstvo. Ministerstva Doblhoffova v skutku již dávno nebylo, jediní dva údové jeho byli až dosud trvali v jakési činnosti: Wessenberg, který spolu podpisoval císařská vynešení z Olomouce vycházející, a Kraus, který zůstal při říšském sněmě ve Vídni, více co pozorovatel nežli zákonní podpora jeho. Takovému stavu musil být učiněn konec, k nejvyšší správě musilo povoláno býti ministerstvo nové, i bylo věcí přirozenou, že jím nastane Rakousku doba nová, zasvěcená děly a vítězoslávou vojenskou. Dne 24. listopadu vešel nový kabinet v život. Hlavou jeho byl kníže Felix Švarcenberk, voják a muž odhodlaný, který již v Inšpruku byl schvaloval protirevoluci a jehož státnická schopnost měla se osvědčiti zavedením zcela nové smělé soustavy. Švarcenberk stal se zároveň ministrem záležitostí zahraničných, Stadion nitra a vyučování;*) Bach, všem proměnám se podrobující, ujal se pod panstvím vojenských zákonů spravedlnosti, baronu Cordonovi svěřeno vojenství, Kraus zůstal ministrem financí; cizozemec Bruck, až dosavad ředitel

*) Nedlouho na to povolán pro obor vyučování s titulem státního podsekretáře Josef Alexander Helfert.

Terstského Lloydu, stal se ministrem obchodu a staveb, Thinnfeld konečně ministrem rolnictví a hornictví.

Již dne 27. listopadu, tři dni po svém nastoupení, uveřejnilo ministerstvo svůj program, který zajisté mohl uspokojiti každého, kdo nenáležel ku politickým přemrštěncům. Že bylo potřebí jakési mírné reakce k obraně rozumné svobody naproti terorismu výstřední strany, jehož neblahého ovoce byla Vídeň smutným příkladem, o tom nepochyboval nikdo střízlivější, a v tom smyslu mluvilo ministerstvo k národům rakouským. V programu, s nímž předstoupilo před říšský sněm, pravilo:

„My chceme konstituční monarchii se vší upřímností a beze všeho tajení..... My chceme, aby se zakládala na *stejném oprávnění a nepřekaženém vývoji všech národností*, jakož i na *rovnosti všech občanů před zákonem*, jenž pojištěna jest veřejností státního života ve všech odvětvích, založena na *svobodné obci a svobodném zřízení zemí ve všech vnitřních záležitostech*...... Při tom nás povede dosažení dvojnásobného cíle, totiž: abychom národům rakouským zaručenou *svobodu* beze vší újmy *zachovali*, a pak *ty výminky upevnili*, *bez kterých svoboda obstáti nemůže.*“

O poměru říše Rakouské k Německu vyjádřil se ministerský program velmi opatrně takto: „Teprv tenkráte, až zmládlé Rakousko a Německo ve svých nových pevných formách se ustálí, bude možná určiti vzájemné jejich státní poměry.“

Tento program stál docela na půdě časové, daleký jsa směru k starému absolutismu. Sliby jeho strany ústavních zařízení byly velmi určité; bohužel že zůstaly pouhými sliby. Těžko jest o tom rozhodnouti, zdali byly upřímně míněny a jenom neodolatelnou mocí okolností zmařeno jich vyplnění; anebo-li vysloveny v úmyslu klamném s dobrým vědomím, že nebudou moci býti vyplněny. Alespoň není vyloučena možnost, že nebylo vinou Švarcenberkovou (poctivý Stadion nikdy nebyl v té věci podezříván) uchýlení se kabinetu jeho od prvotního programu; nýbrž že prospěchy válečné utvořily

novou stranu dvorskou, která konečně kabinet za sebou potáhla. Zpátečnické ve špatném smyslu nebylo s počátku ministerstvo Švarcenberkovo, ale ono klestilo cestu reakci, až pak samo, obklopeno zpupnou vládou vojenskou, touže cestu snad bezděčně nastoupilo.

Program nového ministerstva byl od sněmu v druhém sezení jeho s nesmírnou pochvalou přijat, a sám Havlíček v Národních Novinách se vyjádřil, „že tento směr, bude-li se jeho ministerstvo vždy věrně držeti, všem národům štěstí přinese.“ Ale přece neváhal doložiti: „Avšak ačkoli sněmovna s potleskem přijala toto vyznání ministerstva, ačkoli je sám Šuselka nahlas chválil, musíme přece vyznati, že ve mnohých ohledech *chytře sestaveno a vysloveno* jest, což se teprva při dobrém rozvážení pozorovati dá. My budeme ministerstvo raději z činů jeho než z řečí posuzovati.“

V téže druhé schůzi přišlo k tuhé srážce mezi levicí a pravicí, když jednalo se o čtení a schválení protokolů říšského sněmu z doby jeho zasedání v říjnu, tedy také protokolů těch schůzí, které odbýval již po svém odročení. Pravice vůbec neuznávala zákonitost zasedání sněmu říšského za doby revoluce Vídeňské jednak pro neúplnost jeho, jednak pro nesvobodu rokování, když poslanci nacházeli se pod terorismem galerií naplněných rozsápanou luzou, která jim zbraněmi svými hrozila. Tím méně mohla uznávati oprávněnost zasedání sněmu již po jeho odročení, a důsledně nemohla připustiti čtení protokolů těch, které bylo by znamenalo uznání zákonitosti toho zasedání. Levice, povznešena svým vítězstvím při volbě předsedy, zasazovala se vášnivě o čtení protokolů, avšak u pravice vrazila na tuhý odpor, i musila slyšet trpké pravdy obzvláště od Braunera a Riegra. Řeč Riegrova, plna ironického sarkasmu, rozhodla. Bouřlivý potlesk zavzněl sálem, když Rieger opustil tribunu, a čtení protokolů zavrženo jest většinou 10 hlasů.

Zatím dála se mezi sněmovníky důležitá přetvora stran následkem zkušeností v poslední době nabytých. Levice velikou většinou odřekla se úplně Frankfurtu a přijala za základ

budoucí reorganisace říše ideu federace.*) Tuhý centralismus nalezal podpory již jen skoro výhradně v bureaukratickém německém středu.**) Česká pravice sesílila se mnohými živly slovanskými, až dosud neuvědomělými, jímž teprv revoluce Vídeňská byla otevřela oči. Utvořen jest klub slovanský, v němž měli rozhodné slovo Palacký, Rieger, Brauner, Pinkas a jiní přední řečníci české pravice. Také ve výboru pro vypracování ústavy pilně se účastnili přední mužové pravice, ale tam nebyl vliv jejich tak rozhodný jako ve sněmě samém, což byl následek zvláštního složení výboru toho, v němž každá sebe menší zemička zastoupena byla stejným počtem členů, jako země největší, Halič a Čechy.

Čím dále tím více zřejmým bylo svobodomyslným stranám na říšském sněmě, že nové ministerstvo činy svými nikterak neospravedlňuje tu důvěru, která mu tak ochotně věnována byla po uveřejnění jeho programu. Švarcenberk i Stadion chtěli míti Rakousko mocné a svobodné, ale chyba jejich byla, že v první řadu stavěli zájmy státu a nikoli zájmy národů, jakoby národové služebni byli státu, a ne naopak stát národům. Tento princip, duchem času již dávno odsouzený, nemohl nikoli vésti k šťastným výsledkům, uráželje všecky národnosti Rakouska stejnou měrou musil k sobě sbližovati i ty, které až dosud nepřátelsky proti sobě stály, ke společné oposici proti vládě.

Již však potají připravovala se změna, která najednou utvořila v Rakousku zcela novou situaci. Ještě dříve, nežli

*) Vydalať levice v té době kamenotiskem návrh rozdělení Rakouska v říšském sněmě zastoupeného na patero skupin národních: *polskou* (Halič, Krakov, Bukovina) s úřední řečí polskou a rusínskou; *českou* (slovanské kraje české a moravské) s úřední řečí českou; *slovinskou* (Krajinsko, jižní Štýrsko atd.) s úřední řečí slovinskou; *vlaskou* (jižní Tirolsko, Istrie, Dalmacie!!) s úřední řečí vlaskou; *německou* (Rakousy, Štýrsko, Korutansko, německé Tirolsko a německé části Čech a Moravy) s úřední řečí německou.

**) Také střed uveřejnil zvláštní program týkající se budoucího zřízení Rakouska, které rozděloval na kraje. Takové měly Čechy obsahovati 3 české a 2 německé; Halič 2 polské a 4 rusínské; Bukovina 1 kraj, Morava 2, Slezsko 1, v Ilyrii Korutansko 1, Krajinsko 1 a Přímoří také 1; Dolní Rakousy 1, Horní Rakousy bez čtvrti Innské také 1, Salcpurk se čtvrtí Innskou opět 1; Tirolsko 3 (vlaské, německé a Vorarlberg), konečně Dalmacie také 1.

se ujal ministerstva, byl se Švarcenberk usrozuměl se stranou dvorskou o nutnou proměnu na trůnu. Nejmocnější podporou té strany byla arcikněžna Žofie, choť bratra císařova, arciknížete Františka Karla, jejíž nejstarší syn měl dosednouti na stolec císařský. Jí věrně stál po boku ministr Bach, který podporoval záměry její všelikým spůsobem. Císaře Ferdinanda nebylo tak snadno přemluviti, aby se vzdal panování. V posledních měsících nabyl sice zkušenosti, jak těžké a starosti plné jest břemeno vlády, třeba se jednalo jen o pouhou nejvyšší representaci; avšak dlouhý návyk a nevyvažitelná jeho dobrosrdečnost, která se obávala, aby Rakousko nebylo vydáno hrůzám politiky ničeho nešetřící, činily, že se nerad odříkal trůnu. Ale nevyhnutelnost jej nutila k té oběti, a císař, který vůbec neměl žádné síly k dlouhému odporu, podrobil se konečně okolnostem a učinil co se na něm žádalo.

Snadnější práce byla s bezprostředním nástupcem bezdětného Ferdinanda, arciknížetem Františkem Karlem, který nebyl naplněn nevděčnou ctižádostí, chtít řídit porouchanou státní loď uprostřed takových bouří, a jemuž více lahodilo vidět na trůn dosednouti mladého, bujarého syna. Pročež bez zdráhání svolil k odřeknutí se práv svých, aby vznešena byla na jeho syna.

Dne 1. prosince 1848 stalo se úřední prohlášení této důležité změny. Nejprve prohlásil císař svého ještě nezletilého synovce Františka Josefa, jemuž ustanoven byl trůn, za plnoletého. Jiná listina obsahovala poděkování se Ferdinanda I., třetí odřeknutí se arciknížete Františka Karla. Dne 2. prosince oznámil císař obsah těchto listin shromážděným v hradě Olomouckém údům rodiny, ministrům, jakož i přivolaným k tomu knížeti Windischgrätzovi a bánovi Jelačići, načež pozdravil arciknížete Františka Josefa co nového císaře. Událost tato manifestem oznámena národům rakouským.

Provolání nového panovníka Františka Josefa I. bylo krátké opakování programu Švarcenberkova:

„Uznávajíce z vlastního přesvědčení potřebu a vysokou cenu svobodných a času přiměřených zřízení nastupujeme

s důvěrou cestu, kteráž Nás má vésti k novému spasitelnému utvoření i omlazení veškerého mocnářství.

„Na základech pravé svobody, na základech rovného práva všech národů před zákonem, jakož i účastenství zástupců národních v zákonodárství vzmůže se znovu vlast ve staré velikosti, ale v omlazené síle, i bude nepodvratným stavením v bouřích času, prostranným obydlím kmenů rozličných jazyků, ježto pod žezlem otců Našich bratrský svazek od mnoha let spojuje.

„Jsouce pevně odhodláni, skvělost koruny nezkalenou a veškerost mocnářství nezkrácenou zachovati, ale hotovi jsouce práva Svá se zástupci Našich národů sdíleti, důvěřujeme se, že se nám s pomocí boží a ve srozumění s národy podaří, všecky země i kmeny mocnářství v jeden veliký státní celek spojiti.“

Tato proměna trůnu učinila veliký dojem na celou říši. Nikdo sice netajil sobě, že císař Ferdinand, který se ubíral do Prahy na odpočinek, nebyl spůsoben, aby se v tak bouřlivé době pevnou rukou chopil otěží vlády; čeho však nadíti se bylo od nástupce jeho, o tom panovala u veřejném mínění trapná nejistota. Nový panovník byl bujarý mladík a tělem i duší vojín, a kdežto se přede vším jednalo o zachránění říše a potlačení živlů jí nepřátelských, zajisté byly oprávněny naděje mnohých, zakládané na tyto vlastnosti mladého císaře. Rakousku kynula veliká a blažená budoucnost, chopí-li se rázný mocnář po novém upevnění říše myšlének časových, jimiž by ji oživil. To se s mnohých stran očekávalo, k tomu konci pracoval i Švarcenberk. Nescházelo však i lidí jasnějšího pohledu v budoucnost, kteří se zármutkem předvídali, kterak právě vítězství Rakouska nad zpourou základy jeho podrývající přinésti musí všeobecnou reakci, chovanou ve vlastním lůně.

V národě Českém byla strana skládající veliké naděje v nového císaře, který, navštíviv rok před tím s bratřími svými Ferdinandem Maximilianem a Karlem Ludvíkem Čechy a Prahu, svou přívětivostí, jmenovitě pak dokonalou znalostí

jazyka českého všeobecné sympatie sobě byl získal a předmětem nadšených ovací se stal. Nadějím těmto výraz dán v Národních Novinách, které mezi jiným psaly:*)

„Proměna tato v osobě panovníkově nemá za následek žádnou proměnu v poměrech státních a ve vládě. Ten samý sněm jako posud bude pracovati dále na ústavě říše naší, a v tom samém směru jako posud pracoval, to samé ministerstvo, které uveřejněným nedávno osvědčením svého smýšlení a svých záměrů spokojenost všech téměř stran sobě získalo, bude i dále státi v čele státní správy. Nový náš císař ohlásil již zvláštní proklamací, že svobodomyslné v programu nynějšího ministerstva vyslovené zásady úplně uznává. Důležitého účinku ale, který proměna v osobě císařově v záležitostech mezinárodních míti bude, nemůžeme mlčením opominouti; týká se totiž narovnání uherských sporů. Ferdinand I. byl císařským svým slovem a přísahou svou zavázán zachovati neroztržitelnost a jednotu koruny Uherské, t. j. zachovati nadvládu Maďarského národu nad ostatními pod korunou Uherskou spojenými národy. On přísahal, že zachová říši nerozdělenou, a tím samým k vůli jednotě vlády povýšil národ Maďarský nad druhé. On zákonem potvrdil, že jazyk maďarský má býti řečí diplomatickou v celé koruně. On nemohl podle své přísahy dopustiti, aby Uhersko rozděleno bylo na více oddílů podle národů — on tedy nemohl uvésti úplnou a dokonalou rovnoprávnost národní v koruně Uherské. Nový nyní nastupující císař ani přísahou takovou ani slovem svým Maďarům zavázán není. Jemu nic v tom nepřekáží, aby chránil práva všech svých národů. On již není přísahou zavázán, aby zachoval neroztržitelnost maďarské země, a může tedy rozděliti zemi podle potřeb národních a vyhověti tak spravedlivým žádostem národů tamních o rovnoprávnost a dokonalou svobodu. Ustouplý císař JMst nemohl připojiti pro svou přísahu a dané slovo země uherské pod jednu ústřední správu, což se státi musí, ač nemá-li zůstati rovnoprávnost všech národů pouhým slovem, a má-li se zadost učiniti žá-

*) Číslo 203.

dosti národů druhých kromě Maďarského, kteří takového spojení usilovně sobě přejí. Nynější císař bude to moci bez závady učiniti, jeho v tom neváže ani přísaha ani dané slovo. On bude moci učiniti to, co ustupující císař učiniti nemohl: on bude moci učiniti z Rakouska *říši jednu a silnou na základě rovného práva všech národů.* Že tak jednati chce a bude, o tom nám svědčí povolení všech žádostí Srbům a potvrzení srbské Vojvodoviny, o kterém právě zpráva nás dochází.

„Ačkoliv tedy národ Český vždy vděčně zpomínati bude na svého císaře Ferdinanda I., pod jehož vládou dávno již žádaná doba svobody nastala, přece může jen s citem radosti pozdraviti nastoupení na trůn svého nového konstitučního císaře a krále, neboť pod ním dosáhneme toho, co pro nás Slovany životní otázkou jest, totiž skutečné a opravdivé rovnoprávnosti všech národů. Naše upřímné přání jest, aby František Josef potlačenou národnost tak smířil s Josefem II., jako Ferdinand (V.) potlačenou svobodu smířil s Ferdinandem II."

Ale při všem optimismu tom nemohly tytéž Národní Noviny potlačiti nelibost svou nad tím, že kdežto císař Ferdinand se byl počal psáti *konstitučním císařem*, v listinách jednajících o změně trůnu vráceno se ku předbřeznovému tituli z *Boží Milosti;* aniž přání, aby proměny trůnu užito bylo „k odstranění některých osob ode dvora, které příliš zvykly byly míti velikého a škodného vlivu na záležitosti rakouské".

Viděti z toho, kterak temné jakési tušení reakce bylo všeobecné.

XII.

Říšský sněm v oposici proti ministerstvu. Spolek pravice s levicí. Návrh listiny ústavní. Spor o §. 1. Řeč Riegrova. Hlas vojska o říšském sněmě. Vítězný postup císařského vojska v Uhřích. Říšský sněm rozpuštěn. Vydána oktrojírka.

Zraky národů rakouských obráceny byly nyní s napjatou pozorností ke dvěma stranám, odkud mělo přijíti rozhodnutí o budoucím osudu říše: k říšskému sněmu v Kroměříži a k vojsku císařskému, které začátkem prosince vtrhlo konečně pod Windischgrätzem do Uher.

Sněm poskytoval divadlo málo utěšené, nemoha zastírati malomocnost svou odehrával s resignací poslední své dějství. Nebyl to již onen sněm, který nesen plnou důvěrou národů podrobenu sobě činil vládu a jehož zavolání sám císař byl poslušen. Hluboce pokořen svou porážkou Vídeňskou nenabyl ani vrácením se odešlých poslanců do lůna jeho předešlého čilého života, a jen chvílemi probíral se ještě z malátnosti své k okamžitému vyššímu vzletu a předešlé důstojnosti své, aby hned zase klesl v předešlou ochablost. Sám v sobě nemaje žádné pevnosti, ana mu scházela někdejší hrdá v sebe důvěra, nenacházel také mimo sebe potřebné opory. Sympatie národů nelnuly k němu více v předešlé míře, neboť byl hrubě zklamal oprávněné jejich naděje; revolucionářům byl příliš mdlý, vládě příliš revoluční, i živořil jen takořka v chabé pasivnosti. Byl to jen epilog sněmu, epilog sice částečně skvělý a vznešený, ale přece jen epilog. Již napřed viděti bylo smrt jeho ve všech jeho pohybech, a co asi bylo nejisto, to byla lhůta, jaké mu ještě popřáno bylo k živobytí.

Jedinou jeho úlohou bylo vypracování ústavy, pročež činnost jeho soustředila se hlavně v pracích výboru k tomu zvoleného; rokování sněmu celého týkalo se nejvíce jenom neplodných formálností. Jednou ještě srazily se ostřeji spolu obě veliké strany — při opětné volbě předsedy, který býval volen vždy jenom na měsíc. Dne 21. prosince musilo třikráte býti hlasováno, nežli většinou 9 hlasů vyšel Štrobach co vítěz proti Smolkovi. Při dalších volbách jsou dle kompromisu oba střídavě povoláváni k tomu úřadu.

Zatím ministerstvo jalo se vždy bezohledněji projevovati pravou povahu svou, což ukazovalo se nejzřejměji naproti výsledkům prací konstitučního výboru. Obzvláště to byl §. 1. navržených od něho základních práv, jenž vyslovoval, že *všecka moc v státu pochází od lidu*, s kteroužto zásadou kabinet Švarcenberkův na žádný spůsob nechtěl se spřízniti. Při takovém stavu věcí octla se veliká většina sněmu v oposici proti ministerstvu, kteréž jmenovitě celá pravice se zúčastnila. Bylotʼ se průběhem krátké doby rozhodně změnilo

její postavení k vládě, s níž byla kráčela potud, pokud se věc týkala obhájení Rakouska proti živlům o jeho záhubu usilujícím. Jak mile však se začalo jednati o utvrzení svobody a zavedení řádů práva národů pojišťujících, tu vyšla na jevo podstatná rozdílnost záměrů a náhledů obou dosavad spojených stran. Kdežto pravice stála pořád důsledně o pravou a poctivou konstituci, ministerstvo, čím více cítilo síly následkem dobytých úspěchů, tím menší ochotu ukazovalo ke sněmu a k svobodě. Z kouře bojišť uherských, kde vojsko císařské pod Windischgrätzem vždy dále do země postupovalo, vždy určitěji vystupovaly zpátečnické choutky vlády, která konečně ani déle netajila, jak málo se počínáním svým dává mýliti rokováním říšského sněmu. Takovým spůsobem se musila i pravice brzy octnouti v oposici, a uzavřela ono památné spojení s levicí, proti němuž vládní organy tak horlily a které konečně také sněm pochovalo, ale čest jeho zachránilo.

V §. 1. vidělo ministerstvo útok na základy monarchické soustavy, a ve schůzi sněmu dne 4. ledna 1849 jal se hrabě Stadion tento názor ministerstva odůvodňovati a sněmu velmi zřetelně na rozum dávati, aby zavrhl onen paragraf. Tento příkrý útok ministerstva na svobodu a práva sněmu potkal se s všeobecným odporem, což obrátilo znova pozornost obecenstva k ústavodárnému sněmu, který byl již napolo zapomenut a vlastní slabostí umírati se zdál. Ve schůzi sněmu dne 8. ledna přednesl Pinkas návrh, ve slovanském klubu učiněný a 177 podpisy (mezi nimi celé levice) opatřený, aby sněm prohlásil, že lituje onoho vystoupení ministerstva proti prvnímu paragrafu základních práv, vyhražujíc si úplnou svobodu svého mínění. Návrh Pinkasův byl 196 hlasy proti 99 přijat — ministerstvo potkalo se poprvé s rozhodným a důstojným odporem sněmu, jehož čest byla zachována.

V odpověď na tuto porážku přinesl Vídeňský „Lloyd“, organ hraběte Stadiona, ostrý článek proti většině sněmovní tohoto znění:

„Neobyčejnou cestou dostáváme dnes (8. ledna) o 6. hodině večerní zprávy z Kroměříže. Čeští poslanci spojili se se

svými starými nepřátely. Demokratické choutky strany radikalní sbratřují se s národním partikularismem svých posud nejrozhodnějších nepřátel. Ti, kteří jen na *korunu českou* myslí, stali se spojenci těch, jejichžto poslední myšlénka jest zničení všech korun. Podivné věci staly se od října. Žádná podivnější než nenadálé přátelství mezi rytířem Violandem a panem apelačním radou Štrobachem,*) mezi ctihodným panem Füstrem a panem doktorem Pinkasem. Pánové, kteří si přejí, aby Čechy v Německu utonuly, a mužové, kteří by rádi Rakousko v Čechy obrátili, ti, kteří ve všem rozličnými cestami kráčejí a v žádném mínění se nesrovnávají, potkávají se najednou v oposici proti ministerstvu. Jedni nenávidí ministry, protože chtějí konstituční monarchii; druzí se jim protiví, protože rádcové koruny baží po sjednoceném Rakousku. Nyní jest skoro již pozdě na nějaké předpovídání, neboť v nejbližším čase bude již sám skutek za sebe mluviti; ale tolik můžeme říci, že ačkoliv spojená pravice s nejkrajnější levicí nepochybně většinu sněmu tvořiti bude, přece pevnou naději máme, že ministerstvo Švarcenberkovo i konstituční monarchii i sjednocené Rakousko založiti moci bude."

„To jest srozumitelné!" ozval se na to Havlíček v Národních Novinách. „Jestli sněm neposlechne, bude rozpuštěn, a mocné ministerstvo Švarcenberkovo založí konstituční monarchii a sjednocené Rakousko, to jest, aby tomu každý rozuměl, ministerstvo dá oktrojovanou konstituci a zavede starou centralisaci v novém, ještě dražším kabátě než byla stará,**) a položí tím pevný základ — k nové revoluci..... Radíme k tomu, aby národové tiše, ale s vědomím křivdy utrpené všechno snášeli, čekajíce na další vyvinutí věcí.... Co se ale rozpuštění sněmu týče, my se toho nehrozíme; kdo chce moci své k násilí zneužívati, může to snad učiniti, ale *násilí nemá nikdy dobré následky, a časem svým se samo pomstí na svém původci.*"

---

*) Tím se byl Štrobach nedávno stal.
**) Věru prorocká to slova!

Vzdor nezakryté hrozbě ministerstva měl Rieger jakožto zpravodaj konstitučního výboru dne 10. ledna svou nejslavnější řeč o prvním paragrafu navrhované ústavy, jejíž dojem v celém Rakousku byl přímo ohromující.*) Bujný proud myšlenek Riegrových unesl celé shromáždění, do sněmovny zavítal nový jarý duch, a když řečník domluvil, ulevila si rozkoš sterých srdcí v dlouhém, bouřlivém jásotu, v ohromném potlesku.**)

Byl to poslední zálesk neohroženého ducha svobody v říšském sněmě, který již tak velice proniknut byl vědomím slabosti své, že zastrašen vyjádřením Stadionovým, že vláda nikterak nestvrdí zásadu tak revoluční, hlasování o tomto paragrafu odložil. Bylo sice ještě dále rokováno o návrhu ústavy, i ozvalo se tu ještě mnohé rázné slovo, ale bylo to již mletí na hlucho — osud říšského sněmu byl dávno již rozhodnut, a v té míře, jak vláda nedbala naň, odvracela se od něho i pozornost obecenstva.

Jedno však ponížení byl by si mohl Kroměřížský sněm uspořiti, ale on podobal se člověku tonoucímu, který se i břitvy chytá. V sezení dne 23. ledna stalo se totiž velmi pošetilé usnešení, aby vojsku italskému výminkou povoleno bylo obeslati říšský sněm jistým počtem poslanců. Povážíme-li, že týž sněm za doby květu svého ve Vídni odepřel vyřknouti uznání zásluh téže armády, jejíž pomoci v ústavním svém díle se nyní doprošoval, můžeme jenom litovati, že vědomí málomocnosti své mohlo jej tak dalece zaslepiti; neboť každý nepředpojatý mohl předvídati, jaké nové pokoření musí nepředložený krok ten míti v nynějších okolnostech.***)

A tak se i stalo. Ve vojště vyvolalo usnešení toto nejvášnivější protesty, jmenovitě vojsko italské, považujíc se následkem svých vítězství a kadidla jemu od strany zpátečnické

*) Ba dojem tento sáhal daleko za hranice Říše Rakouské, v Římě otiskl ji „Monitore Romano“ před volbami do ústavodárného sněmu, a mimo to tištěna jest ve mnoha tisících exemplářích, a Římané čítali ji veřejně po ulicích.

**) Řeč Riegrova otištěna jest v plném znění v mém „Soustavném nástinu slovesnosti“, 1849.

***) Nešťastný návrh ten pocházel od poslance Zbyszewského.

v hojnosti páleného za osvoboditele Rakouska, nemohlo odolati pokušení, aby nezadalo hlavní ránu říšskému sněmu. Usmyslen byl obrovský protest veškeré armády vlaské a proveden vojenskou kázní. Od vůdce dolů podepsali jej všickni důstojníci, šikovatelé a strážmistři, od každé pak nižší šarže vždy dva v setnině, prostých vojáků 16—20. Při všem tom, jak obyčejně spůsobeny bývají takovéto vojenské projevy, v nichž, vyjma některé jednotlivce, osobní přesvědčení málo se účastní, byl nicméně skutek, že úplné vojsko 80.000 mužů silné protestovalo, dosti vydatný, aby říšský sněm ještě více byl ponížen a nemožným učiněn. Protest, datovaný z Milana 8. února 1849, byl ostatně držen v takovém tónu, z něhož bylo vidět, kterak na nejvyšším místě již rozhodnut byl osud sněmu, tohoto zákonního znaku revoluce. Nebyloť by se zajisté odvážilo vojsko k takové demonstraci bez pokynutí s hůry, a kdyby nebylo nejvyššímu vůdci známo bylo, kterak ministerstvo smýšlí. „Vojsko se nechce účastnit těchto parlamentarních bojů," pravila adresa k císaři; „spatřovaloť by v tom zkázu své jednoty a kázně, a záhubu mocnářství. Chceť železnou zdí obehnati trůn Vašeho Veličenstva i hranice říše, chceť hájiti zákony vlasti i celistvost její proti vnějším nepřátelům; avšak chce zůstati v mezech svého postavení, jež zákony všech států vykazují vojsku."

Adresa tato byla neomylným znamením, jak smýšlí vláda a čeho se musí sněm od ní nadíti. Avšak jakkoli tento nemohl se klamati o svém postavení, přece nenadál se tak brzkého konce svého, i byl úplně překvapen krisí, která učinila konec jeho neprospěšnému živobytí. —

Tuto potřebí jest ohlédnouti se po císařském vojsku v Uhřích. Do země té vtrhly rakouské voje v polovici prosince s více stran. Hlavní sbor pod Windischgrätzem postupoval po obou stranách Dunaje. Bez značného odporu dostal se do otevřeného Prešpurku. obsadil po kruté šarvátce Mošoň, a pak i Ráb. U Mooru zvítězil Jelačić nad Perczelem, Šlik postupoval od Haliče do Slovenska. Tak mocnému návalu nemohly skrovné dosavad vojenské síly uherské odolati, pročež

sněm uherský dne 31. prosince uzavřel opustiti Pešť a Budín a ustoupiti za Tisu, kde měl odpor řádně býti zorganisován. Vláda i sněm tedy přestěhovaly se do Debrecína, a také opustilo vojsko hlavní město a shromažďovalo se za Tisou.

Windischgrätz obsadil Pešť a Budín, Šlik zmocnil se Košice, z Banatu musilo vojsko uherské ustoupiti před povstalými Srby, v Slavonii ztracen jest Osek. V samém táboře uherském vypukly neblahé rozmíšky. Kdežto nebylo vlastně žádného vrchního velitelství vojenského, generálové pak rozkazů zemského výboru v Debrecíně nedbali, jednal každý se sborem svým, jak se mu vidělo. K tomu přistoupily závist, nepřízeň, ctižádost, a nejsmutnější anarchie byla hotova. V takových okolnostech povolal Košut polského generála Dembińského, jemuž odevzdal vrchní velitelství nad veškerou brannou mocí. Ale zvolení Dembińského rozmnožilo ještě nesvornost vůdců, jimž bylo proti mysli, že nejvyšší velitelství svěřeno cizinci, a kteří jednak upírali mu poslušenství, jednak z pouhé žárlivosti jeden druhému překáželi.

Kníže Windischgrätz, pobyv nečinně v Pešti více neděl, ustanovil se konečně na tom, aby přede vším porazil hlavní moc uherskou. Té velel osobně Dembiński, který u Kápolny v Hevešské župě srazil všecky sbory své, aby přešel k ofensivě. Windischgrätz spojiv se se Šlikem táhl proti němu, a 26. a 27. února porazil jej na hlavu. Zpráva o vítězství tom uspíšila rozhodný krok, dávno již od vlády připravovaný.

Dne 6. března bylo poslední sezení sněmu, které ukončilo se v 9 hodin večer. V 10 hodin přijel z Olomouce ministr hrabě Stadion, dal svolat šestnáct poslanců, mezi nimiž byli také Palacký, Brauner a Štrobach, a oznámil jim, kterak císař s ohledem na poměry uherské ustanovil se oktrojovati ústavu pro *všecky země* rakouské, neboť prý rokující sněm nezastupuje všecky země a nemůže tedy vypracovati ústavu také pro země nezastoupené. Poslancové snažili se pohnouti mysl ministrovu, což se jim skoro podařilo. Stadion žádal, aby nikomu nic neříkali, že pojede zatím do Olomouce a že bude k tomu hleděti, aby oktrojování ústavy zastaveno bylo,

že však nic jistého slíbiti nemůže a že ráno po telegrafu oznámí co pořídil. Ráno, když se rozbřeskovalo, přišla telegrafická zpráva, že zůstane tak, jak ustanoveno. Zároveň bylo slyšet po městě neobyčejný rachot bubnů, sněmovna obstoupena jest vojskem, a poslanci, kteří ničeho netušíce ubírali se do sezení, hrubě odbyti jsou od vojáků, kteří s drzými urážkami jim oznamovali, že říšský sněm jest rozpuštěn. Mnozí poslanci odjeli bez průtahu z Kroměříže, mnozí zatknuti jsou pro Vídeňské události, jiným podařilo se uprchnouti, a ti pak stíháni jsou zatykači.

Císařský manifest, ohlašující národům rakouským udělení ústavy, ospravedlňoval krok ten následujícími slovy:

„Když skoro před rokem Náš nejosvícenější pan předchůdce v říši, císař Ferdinand První, všeobecné přání o času přiměřené politické opravy připovězením svobodných ústavů co nejochotněji předešel, rozšiřovaly se po celé říši city vděčnosti a radostného očekávání. Ale jen málo vyhověly pozdější události spravedlivé naději. Nynější stav vlasti naplňuje Naše srdce hlubokým smutkem. Vnitřní pokoj z ní vymizel. Zchudnutí hrozí zemím někdy tak požehnaným. V hlavním a sídelním městě Vídni vyžadují ještě posud rejdy jednotlivých zlovolných, k Našemu největšímu žalu, vzdor výbornému smýšlení převahu mající většiny jejího obyvatelstva, aby výminečný stav udržen byl. Občanská válka hubí jednu část Našeho království Uherského. V jiné korunní zemi zabraňuje váleční stav, aby spořádané poměry zavedeny byly, a kde i zevnější pokoj porušen není, tam hledá duch nedůvěry a nesvornosti v temnosti chodě přívržence. Tak rmutné jsou oučinky, ne svobody, alebrž zneužití s ní páchaného. Tomu zneužití odolati, revoluci ukončiti, jest Naše povinnost a Naše vůle.

„V manifestu ode dne 2. prosince jsme vyslovili čáku, že se Nám s pomocí boží a ve srozumění s národy podaří, spojiti všecky země a kmeny mocnářství v jedno veliké státní tělo. Všude v Naší široké říši našla tato slova radostného ohlasu, neboť byla výrazem drahně cítěné, nyní všeobecného vědomí došlé potřeby. Zdravý rozum lidu uznává v novu-

zrození celého mocnářství, v užším spojení jeho částí první výminku pro návrat porušeného řádu a zaniklého blahobytu, jakož i nejjistější rukojemství za požehnanou a slavnou budoucnost.

„Mezi tím rokoval říšský sněm od císaře Ferdinanda I. do Kroměříže svolaný o ústavě pro jednu část mocnářství. My — hledíce na jeho postavení v říjnu, s věrností Našemu domu povinnou málo souhlasné — uzavřeli jsme, ačkoliv ne bez rozpaků, svěřiti jemu další vedení onoho velikého díla. Doufali jsme při tom, že toto shromáždění, majíc před očima přítomné poměry říše úlohu jemu svěřenou co nejdříve přivede ke zdárnému konci.

„Bohužel toto Naše očekávání se nevyplnilo. Po mnohoměsíčném rokování nedospěla ústava ku konci. Pojednávání v oboru theorie, která netoliko skutečným poměrům mocnářství, nýbrž vůbec založení pořádného právního stavu ve státu určitě odporují, vzdálila návrat pokoje, zákonitosti a veřejné důvěry, vzbudila v dobře smýšlejících občanech zasmušilé obávání a dodala straně podvratu, mocí zbraně ve Vídni právě poražené, a v jiné části Naší říše ještě ne docela přemožené, novou zmužilost a novou čilost. Tím byla také hlavně otřesena naděje, že se tomuto shromáždění podaří vykonati svou úlohu, vzdor živlům nejvýše váženým, které v sobě chová.

„Zatím veliké toto znovuzrození jednotného Rakouska, které jsme Si obrali za Svůj životní úkol, pokročilo vítězným postupem Našich zbraní v Uhřích blíže k založení, a stalo se neodvratnou nutností, aby základy toho díla trvanlivě pojištěny byly. Taková ústava, která netoliko země v Kroměříži zastoupené, nýbrž *celou říši v celistvém svazku* zahrnovati má, toť jest, co národové rakouští slušně s netrpělivostí od Nás očekávají. Tím přestala ústava býti povoláním tohoto shromáždění.

„My tedy uzavřeli pro celou říši Našim národům ta práva, svobody a politická zřízení ze svobodné pohnutky a z vlastní císařské moci dáti, které jim Náš vznešený ujec a předchůdce císař Ferdinand I. a My sami připověděli, a jež jsme dle Svého nejlepšího vědomí a svědomí uznali za nejblažší a za

nejprospěšnější pro blaho Rakouska. Oznamujeme tedy dnešního dne ústavní listinu pro jednotné a nerozdílné císařství Rakouské, zavíráme shromáždění říšského sněmu v Kroměříži, rozpouštíme jej a nařizujeme, aby členové jeho ihned se rozešli.

„Jednotu celku se samostatností a volným vývojem jeho částí, silnou, právo a řád chránící moc nad celou říší se svobodou jednotlivcův, obcí, zemí Naší koruny a rozličných národností v souměrnost uvésti; — založení silné správy, jenž daleka jsouc těsné centralisace i rozdrobůjícího rozpuštění šlechetným silám země dostatečný obor činnosti poskytuje a mír vně i vnitř chrániti dovede; — zřízení spořivého, břemena občanů co možná ulehčujícího, veřejností pojištěného státního hospodářství; — úplné zproštění břemen gruntovního jmění za spravedlivou náhradu, sprostředkovanou od státu; — pojištění pravé svobody zákonem: toť jsou zásady, jimiž jsme Se při udělení této ústavní listiny říditi dali.“

Obracuje se pak k národům končí manifest slovy:

„Národové rakouští! Skoro všude v Evropě jest občanská společnost ve svých základech otřesena, skoro všude jí hrozí rozdrobení neunavnými snahami zločinné strany. Avšak jakkoli jsou nebezpečenství veliká, jimž Rakousko, jimž Evropa vydána jest, My nepochybujeme o veliké, požehnání plné budoucnosti vlasti.

„Při tom důvěřujeme Se v pomoc všemohoucího Boha, který Náš císařský dům nikdy neopustil. Důvěřujeme Se v dobrou vůli a ve věrnost Svých národů, neboť jest dobře smýšlejících převeliká většina. Důvěřujeme Se v udatenství a čest Své slávy hodné armády.

„Národové rakouští! Seřaďte se okolo svého císaře, otočte Jej svou přítulností i činným působením, a říšská ústava nezůstane mrtvým písmenem. Ona bude hradbou vaší svobody, rukojmím za moc, lesk, jednotu mocnářství. Velkéť jest dílo, ale ono se podaří *„spojeným silám.“* *)

(Následují datum 4. března a podpisy císařův i ministrů.)

*) Podali jsme dle Národních Novin (1849 č. 58.) s některými pouze stylistickými změnami.

Zároveň s manifestem rozehnání sněmu ospravedlňujícím ohlášena jest i oktrojovaná ústava od 4. března 1849.

Konstituční výbor říšského sněmu byl právě také hotov s vypracováním ústavy pro říši, a počátek rokování o návrhu jeho bylo již na 15. března ustanoveno, k čemuž ovšem nyní nepřišlo. Nebyl to arciť ideal federativního zřízení, jakého si přejeme pro Rakousko,*) aniž stála ústava ta na půdě historické, jedině přirozené a právní; co však mohl dokázati sbor skládající se z tak různých živlů, jako výbor ústavní, to svědomitě bylo vykonáno, a nedá se upříti, že základní myšlénky i jednotlivé částky jeho návrhu rakouské konstituce byly opravdu výtečné. Ústava tato zcela byla naplněna duchem demokratickým.**) Měla však dvě veliké chyby: předně stála (při vší patrné snaze, aby vyhověla zvláštnostem jednotlivých částí říše) více na půdě theoretické než praktické, zadruhé platíc pouze pro země mimouherské zaváděla v říši neblahý dualismus. Jmenovitě tento poslední neležel v úmyslu Švarcenberkově, jehož idealem byla úplná centralisace mocnářství. I měltě již pohotově ústavu jinou, vlastní své dílo, aby ji v příhodné době postavil na místo ústavy od sněmu vypracované. To byla oktrojírka od 4. března.

Tato Švarcenberkova ústava rozeznávala se tedy v zásadě od ústavy sněmu, a jakkoli též nikdy v život nevešla, nicméně i ona podala budoucnosti upotřebitelný material. Nebude nezajímavo, seznati stručný její obsah.

Oktrojovaná ústava říšská pro „nerozdílné a nerozlučitelné konstituční Rakouské dědičné mocnářství“ nepovažuje jednotlivé země za nic jiného nežli za provincie říše, jimž „samostatnost pojišťuje se v těch mezech, které určuje ústava“.***)

---

*) Palacký, který s počátku byl duší toho výboru, vypracoval návrh ústavy ve smyslu federalistickém; ten však utrpěl tak veliké změny, že Palacký tím rozmrzen z výboru vystoupil.

**) Vším právem na to nejnověji žalují Národní Listy (1880, č. 64.), že ani po vydání říjnového diplomu, ani r. 1867 při zavedení dualismu nevráceno se k ústavě té, vyšlé z kompromisu svobodných národů.

***) Tu jsou utvořeny též malé korunní země (Slezsko, Salcpurk, Bukovina) na ujmu větším, od kterých odtrženy jsou.

Jako sněmovní návrh ústavy stanovila i oktrojírka sněm říšský pro veškeré mocnářství a sněmy zemské pro záležitosti jednotlivých provincií. Sněm říšský měl se skládati ze dvou komor a každoročně ve Vídni se shromážditi. Vrchní komora měla sestavena býti z poslanců, které pro každou korunní zem voliti měl jeho sněm, a počet jejich členů měl obnášet polovici počtu toho v komoře nižší. Každá korunní země do ní měla poslati dva členy svého sněmu, ostatní počet měl býti rozdělen dle poměru obyvatelstva na všecky země korunní; sněmy však měly voliti jen takové členy své, kteří platí nejméně 500 zl. daní. Byla to tedy pravá pérská komora, hlasů virilních ani zastupitelstva stavů při ní nebylo.

Také ustanovení o nižší sněmovně srovnávala se s těmito demokratickými zásadami, na kterých ústava Švarcenberkova vždy ještě spočívala. Volby byly přímé, vždy na 100.000 duší přicházel jeden poslanec. Volen mohl býti každý státní občan, který měl 30 let a pět let vykonával právo volické.

O zastoupení zemském ustanoveno bylo takto:

„Korunní země jsou v záležitostech, které říšská ústava anebo říšské zákony uznají za záležitosti zemské, zastoupeny sněmy zemskými. Ústava *království Uherského* zachová se jen tak, že určení nesrovnávající se s ústavou říšskou pozbývají platnosti, a že rovnoprávnost všech národností a zemských řečí se pojistí ve všech poměrech veřejného a občanského života náležitými zřízeními. Tyto poměry budou určeny zvláštním zákonem. *Vojvodině Srbské* se pojistí zřízení, která se pro obhájení její církve a národnosti opírají o starší nadání a nejnovější císařská ohlášení. Spojení vojvodiny s jinou korunní zemí určí se souhlasem jejích poslanců zvláštním zákonem. V království *Charvátském* a *Slavonském* s Přímořím k tomu patřícím, pak s městem Rjekou a okresem k tomu náležejícím budou jejich zvláštní ústavy ve spojení těchto zemí s říší, stanoveném říšskou ústavou, zachovány v úplné neodvislosti od království Uherského. Poslancové *dalmatští* budou se sněmem těchto zemí pod prostřednictvím výkonné říšské moci vyjednávati o přivtělení a

jeho výminkách, a podají výsledek toho vyjednávání císaři ku potvrzení. Vnitřní uspořádání a zřízení knížectví *Sedmihradského* určí se dle zásady úplné neodvislosti od království Uherského a rovnoprávnosti všech v zemi obývajících národů novým zemským zákonem ve shodě s ústavou říšskou. Právo *Saského národu* zachrání se v této říšské ústavě. *Vojenská Hranice*, chránící celistvost říše, podrží své vojenské zřízení a bude podřízena výkonné říšské moci co oddíl říšského vojska. Zvláštní zákon pojistí obyvatelům Vojenské Hranice v jejich majetnosti takové úlevy, jako obyvatelům jiných korunních zemí. Zvláštní zákon určí ústavu *Lombardsko-Benátského* království a poměr této země k říši. Ostatní země korunní dostanou zvláštní zemskou ústavu.

„Při sestavování zemského sněmu má se ohled bráti na všecky interesy v zemi. Poslanci se povolávají na sněm přímou volbou. Práva do oboru činnosti zemských zastupitelů náležející budou konána buď od sněmů samých neb od zemských výborů jimi volených. Každému sněmu zemskému se pojišťuje právo, účastniti se v zákonodárství co do záležitostí domácích, podávati návrhy k zákonům, jakož i právo bdíti nad vykonáváním zemských zákonů. Ku každému zemskému zákonu potřebí souhlasu císaře a zemského sněmu."

Dále měla po boku koruny býti ustanovena *říšská rada*, „aby měla poradní vliv na všecky ty záležitosti, ve kterých se o její zdání ucházeti bude výkonná říšská moc. Údové říšské rady budou jmenováni od císaře, při čemž má se bráti všechen ohled na rozdílné části říše. Zvláštní zákon určí zřízení a činnost říšské rady."

Soudní moc měla se vykonávati samostatně od soudců jen soudním výrokem sesaditelných; soudnictví a správa měly býti odděleny. Soudní jednání mělo býti podle pravidla veřejné a ústní, výminky od veřejnosti v interesu pořádku a mravnosti měl ustanoviti zákon. Ve věcech trestních měla platiti pře žalovací; ve všech těžkých zločinech, které by zákon blíže vytknul, pak při proviněních politických a tiskových měl nalézati porotní soud.

Jako ústavní návrh sněmu, stanovila též oktrojírka nejvyšší *soud říšský* se stejnou pravomocností, jemuž jmenovitě příslušelo souditi obžalované ministry a místodržitele, pak rozhodovati v rozepřích mezi říší a jednotlivými korunními zeměmi, anebo těmito mezi sebou.

Přísaha vojska na říšskou ústavu měla býti přijata do přísahy na prapor. Zřízení *občanské obrany* mělo býti upraveno zvláštním zákonem.

V základních právech, zároveň s oktrojovanou ústavou ohlášených, zaručeny jsou: úplná *svoboda víry*, svoboda *vyučování*, svoboda *tisku* zákonem upravená, *právo petice*, právo *spolčování*, *svoboda osoby* a *neporušitelnost práva domovního*, pak *neporušenost tajemství listovního*. V případu války pak anebo při nepokojích vnitřních mohla ustanovení tato „na čas a místně dána býti kromě platnosti“.

Zvláštní patent obsahoval podrobná nařízení, jak se má následkem zrušené poddanosti provésti vybavení pozemků a vypočísti i rozvrhnouti náhrada za to bývalým vrchnostem.

Jak vidno, byla oktrojovaná ústava dosti svobodomyslná, a při vší centralisaci, kterou zaváděla, hleděla také dle možnosti práva býti historickým nárokům a zvláštním poměrům jednotlivých zemí, tak že střízlivější duchy, jimž přede vším se jednalo o nabytí pevné půdy a kteří dlouhou neurčitostí veřejných poměrů jižjiž omrzeni býti počínali, zcela uspokojovala; ba v krátkém čase i horlivější přívrženci demokracie, když z prvního omráčení se probrali, s ní jakž takž co s nevyhnutelností se smířili.

Podstatný však rozdíl mezi ní a mezi návrhem říšského sněmu byl ten, že byla *darem císařovým* — více prozatím nechtěl Švarcenberk revoluci z rukou vyrvati, nežli právo vlastního rozhodování nad sebou. Nikoliv *z lidu*, než *od koruny* měla vycházeti všecka moc.

Kdyby oktrojovaná ústava byla v život vešla, byla oprávněna naděje, že práva a svobody, jaké v dosti hojné míře udělovala národům, tyto alespoň částečně uspokojí, a oni při volném pohybu a vývoji politickém i národním vystřízlivíce

zapomenou pomalu na nedosažitelné utopie státoprávní a na praktické půdě všem společné jednosvorně pracovati budou o povznešení říše co jednotného celku. Ale nemělo se tak státi, ministerstvo Švarcenberkovo, které snad s počátku mělo dosti dobrou vůli provésti ústavu, již samo dalo, k čemuž i skutečně již rozličné kroky činilo, čím dále tím více propadalo reakci, která mocí neodolatelnou, valíc se jako mohutná smršť vše porážející a drtící, i sám kabinet s sebou uchvátila a sobě zcela služebným učinila. Reakce neustala dříve, pokud neučinila před sebou úplnou tabulam rasam, a oktrojovaná ústava sdílela soud ústavy od sněmu říšského navržené, rozmnožíc v státním archivu nahromaděný tam vzácný zákonodárný material.

XIII.

Veřejný a národní život v Čechách za poslední doby. Stupeň dospělosti národu Českého a politické stanovisko jeho po státním převratu Kroměřížském.

Po celý ten čas byl mimoparlamentarní život národu Českého velmi čilý, vydávaje chvalné svědectví o své uvědomělosti jak politické tak slovanské a jevě činnost mnohostranou. V popředí stála tu Slovanská Lípa, kterýžto spolek tou měrou se rozšířil po Čechách i na Moravě, že téměř v každém větším městě měl své filialky, které všecky obracely zření své k mateřskému spolku v Praze. Slovanská Lípa s rázností ujímala se všech jakýchkoli zájmů vlastenských a slovanských, jmenovitě podporovala dle sil svých Slovany v Uhřích bojujících proti Maďarům, zanášela se myšlénkou o zastoupení rakouských Jihoslovanů na říšském sněmě v Kroměříži;*) působila veškerým vlivem svým ku provedení národní rovnoprávnosti v úřadě i ve škole; podnikla vydávání politického denníka pod názvem „Noviny Lípy Slovanské“, jehož účelem mělo býti rozšiřování všestrané osvěty jakožto

*) Národní Noviny 1848, č. 205.

jediného prostředku k dosažení a pojištění svobody národů; ano svolala do Prahy ke dni 28. prosince 1848 sjezd všech svých přespolních filialek pod jmenem sjezdu Slovanských Lip. Na sjezdu tom, jemuž předsedal děkan Antonín Marek, podány zprávy o dosavadní činnosti všech jednotlivých těchto spolků, a uzavřeno, aby všecky Lípy v Čechách pod jmenem „Jednota Lip Slovanských“ organický celek činily, každého roku pak aby v květnu sjezd Lip venkovských v Praze byl držán. Organisací takovou byl by se spolek Slovanské Lípy stal povážlivou mocí politickou v státě, každé vládě nebezpečnou. Aby se to nestalo, o to záhy postarala se nastalá brzy na to tuhá reakce.

Zatím Slovanská Lípa sama jala se podkopávati svou vážnost v národě, a to spůsobem velmi lehkomyslným ve svém organu. Že Slovanská Lípa byla spolek ryze demokratický, v tom souhlasil s ní všecken národ, který průběhem celé doby revoluční následkem trpkých zkušeností a trapných zklamání čím dále tím více zvykal se spolehati na vlastní sílu. A vždyť pak i Kroměřížský sněm stál na půdě čistě demokratické. Avšak demokratické smýšlení neuděluje žádného práva k nedůslednosti ani k nerozvážlivosti, a takových chyb dopouštěly se Noviny Slovanské Lípy přes tu chvíli. Volba redakce byla na nejvýše nešťastná: Karel Sabina*) a Vincenc Vávra. Několik radikalních kotrmelců Novinám Slovanské Lípy prominuto, když však dopustila se redakce toho neodpustitelného skutku, že v nich otiskla skoro v celém znění nesmyslnou brožuru Bakuninovu, ve které mezi jiným poslancům českým na říšském sněmě *zrádců* spíláno, a listy nám odporné z toho kapitál pro sebe vytloukaly, tu nemohlo býti déle mlčeno, a Havlíček v Národních Novinách (1849 č. 18.) důtklivě za to pokáral Sabinu.

Nebylyť pak Noviny Slovanské Lípy jediný radikalní list český, mnohem větší odbyt měl „Večerní List“ dosti bedlivě redigovaný, nejvýstřednější však ze všech byly Arnoldovy

*) K tomu člověku bude se nám později vrátiti.

„Občanské Noviny“, pro jichž příliš přemrštěné zásady nebylo ještě půdy v našem lidu.

Že v prvním zanícení tak nenadále nabyté svobody ohnivější duchové dali se proudem doby unésti dále, než kam stačiti mohl obyčejný běh událostí, který vždy zůstavá pozadu za horujícím vzletem myšlénky, že nadšení mužové pokroku zbavení přes noc okovů po dlouhé věky je svíravších, šlechetnou nedočkavostí puzeni, jediným prudkým útokem dobyti usilovali všech dosavad nepobořených hradeb absolutismu, že touhy a žádosti své nedovedli uvésti ve shodu a souměr se skutečnými poměry, nedovolujícími tak chvatného postupu; že svedeni snadnými úspěchy Vídeňských křiklounů naproti slabému ministerstvu doufali podobným počínáním vynutit na vládě i koncese pro sebe žádané: to nemůžeme pokládati za velikou vinu těm horkokrevníkům, neboť jednali v nejlepším úmyslu; že pak užívali nepravých prostředků k dosažení vznešeného cíle, to byl omyl, který se dá pochopiti a omluviti. Ale že po důkladných zkušenostech Pražských a Vídeňských, které jasně ukazovaly, k jakým koncům vede zámezný radikalismus a nerozvážlivé jednání, ještě mohli se nacházeti lidé, kteří pokračujíce v řemesle nerozumného štvaní bez plánu i bez pevně vytknutého účelu odbývali nejvážnější záležitosti holými frasemi bez jádra i podstaty, řídíce se jalovými theoriemi: to byla nepochopitelná zaslepenost, to byla ztřeštěná zbrklost a trestuhodná lehkomyslnost. A když konečně své výstřední zásady převésti se chystali na pole praktické, jak v následující části našeho díla bude ukázáno, uvedli sebe a jiné v neštěstí a nevýslovně ublížili svobodě samé.

Mezi četnými spolky tou dobou založenými zasluhuje zvláštní zmínku *Akademický řečnický a čtenářský spolek* studujících Pražských, který počátkem roku 1849 v život vstoupiv přečkal mnohé jiné a zdárně se vyvinuv dosavad blahodárně působí, vydávaje nepopíratelné svědectví o čackém duchu a opravdových vědeckých snahách české studující mládeže.

Pokročilost svou jak národní tak politickou osvědčil náš lid mezi jiným tak četnou návštěvou divadla, když dne 26.

prosince 1848 dáván byl v Praze nový Tylův kus „Jan Hus“, že podobné nebylo pamětníka a více lidí musilo se vrátit, nežli se jich do divadla vešlo; podruhé pak (12. února 1849) neméně hlučným účastenstvím obecenstva, když ve Václavské Lázni obzvláště proto upravené odbýván byl první veřejný porotní soud.

Charakteristické bylo také usnešení městské rady Pražské dne 7. března 1849 o zvláštní odměně, která měla udělena býti Fastrovi za jeho zásluhu o svolání památné schůze do Václavské Lázně na den 11. března 1848. Dle usnešení toho měl Fastrovi odevzdán býti k doživotnému bezplatnému užívání Steinitzův hostinec v obecném (někdejším Saském) domě na Malé Straně. Byl to důkaz nejenom svobodomyslnosti Pražského zastupitelstva obecního, nýbrž i chvalitebné vděčnosti jeho spoluobčanů; ale k vykonání toho usnešení nedošlo nikdy.

Rozehnání říšského sněmu a ohlášení oktrojované ústavy nepřekvapilo hrubě národ Český, který byl na něco takového již dosti připraven, ale bez hlubokého účinku naň nezůstalo. Národ po tolik věků potlačovaný a tupený, jemuž na krátko byla zasvitla slibná hvězda utěšenější budoucnosti, viděl se najednou zbavena všeho ovoce posledních snah svých a nazpět uvržen v předešlou nečestnou odvislost. Nejenom zklamání tolikerých nadějí, ještě mnohem více ta urážka, že sotva procitnuv k hrdému vědomí své důstojnosti již znova ucítil ve tváři své drzou pěst svých dávných trýznitelů, naplnila jej trpným pocitem. Avšak tento mučeník mezi národy byl v poslední době tuhé zkoušky z prostoduchého děcka dospěl v statného sebevědomého muže, a poslední rána jemu zasazená nezlomila jeho sílu, ovšem pak vehnala jej do hradby zarputilého trpného odporu, v které nemínil se ještě tak brzy poddati.

Takový byl účinek státního převratu Kroměřížského na národ náš, kterému nyní nezbývalo nic jiného, nežli v netajené rozhořčenosti a němém vzdoru vyčkati příznivějšího obratu.

OBSAH.

POLITICKA

BIBLIOTÉKA ČESKÁ.

VYDÁVÁ

ČESKÝ KLUB.

Díl I.

Naše znovuzrození.

Část třetí.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1883.

Naše znovuzrození.

Přehled národniho života českého

za posledního půlstoletí.

Sestavil

Jakub Malý,
mimořádný člen královské české společnosti nauk.

ČÁST TŘETÍ.

Návrat k absolutismu.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1883.

Knihtiskárna: J. Otto v Praze.

Část třetí.

Návrat k absolutismu.

(Od března 1849 až do 31. prosince 1851.)

Úvod.

Prohlášením oktrojírky vstoupil politický život Rakouska do jiné fase, i nastala doba zkoušky jak pro vládu tak pro národy. Na vládě bylo dokázati, že situaci, kterou sama utvořila, dovede využitkovati ve skutečný prospěch státu, uvážíc se sama v úlohu, již dokonati zabránila říšskému sněmu; národové měli osvědčiti politickou dospělost svou v postavení novém, ve kterém se octnuli bez viny své, odkázáni jsouce na defensivu proti zmáhající se reakci. Co se týče národu Českého, tomu sluší nestranné svědectví dáti, že v nesnadném tom položení zachoval se statečně a důstojně, jak mohl se zachovati jenom národ sebevědomý, zkušenostmi dlouholetého politického života uzrálý a v pevných zásadách utvrzený; o vládě pohříchu nic takového nelze tvrditi. Neosvědčilať ona potřebné v takových poměrech moudrosti státnické, aby moci, kterou si osobila, užila ku přiměřené reorganisaci říše v základech svých otřesené a ke smíření protiv, jež revoluce byla vyvolala. Ministerstvo Švarcenberkovo nenacházelo se na výši svého povolání.

S počátku sice hnalo se jak o překot do činnosti zákonodárné, i zdálo se, že má hotový, do podrobna vypracovaný program nového zřízení státu na základech moderních s institucemi do té míry svobodomyslnými, aby vedle nich zachováno bylo vládě tolik moci, kolik bylo nezbytně potřebí k vykonávání silné zeměsprávy; při tom bylo vidět i patrnou snahu k vyhovění oprávněným požadavkům jednotlivých národností,

pokud by tím dle mínění ministerstva netrpěla potřebná jednota státu, kterou přede vším jiným na zřeteli mělo. Ale po nějakém čase patrně ochabovala tato zákonodárná horlivost, obzvláště když po Stadionovi, jejž trvající churavost přinutila k odstoupení, ujal řízení vnitřních záležitostí pověstný barikadní ministr Bach, až ponenáhlu veškerá činnost organisatorská uvázla jako v bahně, ba ani vydané již zákony nejsou v život uváděny.

Zároveň se započatým organisováním ve všech oborech veřejné správy kráčela ovšem také reakce, obmezující politickou svobodu občanů v těch věcech, ve kterých by dle domnění vlády mohla se státi nebezpečnou veřejnému pořádku; ale brzy nespokojovala se pouhým osekáváním příliš bujných výstřelků svobody, nýbrž jala se bez ostychu sáhati na sám kořen její.

Nastalo stíhání svobodného tisku, obmezování práva spolčovacího, skracování občanův i v jiných právech oktrojovanou ústavou jim zaručených, která byla vládě nepohodlná, rušení institucí se životem ústavním podstatně spojených; pomalu i libovolnost a násilnictví. Národ, v oprávněných nadějích svých tak trpce zklamaný, s hlubokou rozhořčeností přijal státní převrat, ačkoli dávno očekávaný, poněvadž zjevně připravovaný, a v prvním rozechvění ohražoval se proti němu marnými protesty a peticemi k samému mocnáři. Nebyloť nikoho tajno, že kroky takové jsou bezprospěšné, ale důstojnost národu kázala nenechati nepoužitého ani jednoho prostředku, který mu zbýval, aby, nemoha již odčiniti ránu mu zasazenou, alespoň osvědčil před světem své smýšlení a mravní odpor proti bezpraví na něm vykonanému. Ulehčiv sobě takto v prvním návalu rozkvašenosti národ Český nepoložil malomyslně ruce do klínu, nýbrž mužně a statečně hájil jednu posici po druhé, na kterou vláda útokem dorážela, i činil to s takovou neustupností a houževnatostí, které nelze bylo upříti obdiv a úctu. Při tom držel se celkem přísně v mezech positivních zákonů, ač ovšem nebylo bez nerozvážených skutků jednotlivých horkokrevných blouznivců, jež pak nepřátelé ná-

rodu našeho neopomíjeli zaznamenávati jemu samému na vrub, z čehož reakce brala sobě oprávnění ještě k dalšímu útisku.

Tu jest národ Český zbaven po sobě svobody tisku, práva spolčovacího, národní obrany, porotních soudů, a tak konečně bezbranným učiněn naproti libovůli vládní. Nastalo mrtvé, hrobové ticho, a když posléze oktrojovaná, ale v život nevešlá ústava i formálně jest zrušena, nehnulo to více nikým, neboť v lidu byla dávno již opanovala všeobecná rozmrzelost a na pohled lhostejná resignace.

I.

Dojem státního převratu. Slavnost oktrojírky. Protidemonstrace. Osvědčení poslanců proti rozpuštění říšského sněmu. Deputace k císaři za odvolání oktrojované ústavy. Proces Havlíčkův. Pohřeb Preslův.

Národ Český nikterak nebyl překvapen násilnickým skutkem vlády, kterým jeho naděje v lepší budoucnost byly, ne-li zmařeny, alespoň do nejista odkázány, poněvadž státní převrat již po delší čas takořka v povětří visel a každou chvíli byl očekáván; proto však nicméně rozehnání sněmu a oktrojování ústavy hluboce se ho dotklo. On netoliko cítil se nespravedlivě skrácena ve svém dobrém právu, nýbrž i důtklivě uražena ve své důstojnosti, a toto smýšlení své nikterak netajil. Nejpatrněji se to jevilo při úředně nařízeném oslavování oktrojírky, které dne 12. března dálo se po celé zemi s církevní slavností, jížto však kromě vojska, úřednictva a několika obligátních bab nikde občanstvo samo se nesúčastnilo, aniž komandovaná k tomu národní obrana, leda v málo některých místech, kde politická dospělost lidu buď nebyla ještě dosti pokročilá anebo zvláštními poměry nemohla si zjednati náležitého průchodu.

V Praze odbývána ta slavnost v metropolitním chrámě na hradě Pražském oficiosně při prázdném kostele a bez asistence národní gardy; za to však den na to přeplněn byl chrám Týnský, kde od studentstva Pražského bez rozdílu národností uspořádáno bylo rekviem za obětí v uplynulém roce pro svobodu padlé. Dojemné té slavnosti účastnila se okázale městská rada i ozbrojení sborové měšťanští, kolem jednoduchého kata-

falku měla čestnou stráž národní obrana. Po skončené slavnosti odebralo se studentstvo do Klementina, kde řečněno po česku i po německu a s pochvalou připomínány dni březnové a červnové, ano — i 6. říjen, den vypuknutí neblahé revoluce Vídeňské.

Poslední tento projev byl obzvláště pozoru hoden, neboť patrně ukazoval na to, kterak dosavadní národní protivy ustupují do zadu před společnou všem nenávistí vlády, jež oklamala důvěru všech národů. Tento pak povážlivý zjev ani nebyl ani nezůstal osamělým: již den před tím shromáždil se byl o půl desáté večer u Prašné brány zástup asi 200 mladíků (většinou studentů), kteří provolávali slávu Borroschovi a — Košutovi. Nezdá se, že by demonstrace tato byla vyšla výhradně ze strany německé, neboť volání slávy Košutovi opakovalo se napotom častěji od lidu pouze českého jak v Praze tak i na venkově.*)

V témže shromáždění Klementinském uzavřeno, spořádati příští den průvod s pochodněmi ke cti bývalým poslancům na říšském sněmě Palackému, Riegerovi a Borroschovi. Průvod ten skutečně jest odbýván, i vydařil se velikolepě, při kteréž příležitosti oslavenci pronášeli k lidu slova konejšivá, napomínajíce k svornosti a vytrvalosti, kterých nemůže minouti konečné vítězství.

Poslancové rozpuštěného sněmu říšského nezapomněli na svou povinnost, ještě před rozejítím se z Kroměříže podepsali někteří z nich, co se jich právě dohromady shledalo, „vyjádření“ týkající se rozpuštění sněmu,**) sepsané nakvap spo-

---

*) Obzvláště demonstrativně stalo se to v Praze dne 10. dubna, o čemž „Pražský Večerní List č. 100“ podává následující zprávu: „Včera k večeru odejel jeden prapor Maďarův z Prahy po železnici. Nesčíslné davy lidstva kryly bašty, nádraží a blízko ležící Žižkov. Když vojáci ve vagonech již seděli, tu zavznělo z tisícera úst hlučné ‚Eljen Kossuth! Eljen Maďar!‘ a nechtělo ani žádného konce míti, tak že turecká musika, která v nádraží hrála, ani slyšána nebyla. Jak se časy mění! Kdož by se byl před půl letem opovážil v naší Praze Maďarům ‚Eljen‘ provolávati?“

**) Národní Noviny 1849 č. 63.

lečně od Riegra a bývalého ministra Pillersdorfa. Vyjádření toto, ač v celku velmi krotké, činilo nicméně ministrům ostré výčitky. „Ústava," pravilo se v něm, „mohla, ba musila při smýšlení, které celým shromážděním zavládalo, za několik neděl předložena býti k potvrzení mocnářovu. Kdyby vykonavací moc byla brala účastenství v rokování o ní, kdyby důvěra a přímost, tyto základní výminky všeho společného jednání ke společným cílům, vždy byla naznačovala postavení moci vykonavací k zákonodárnému shromáždění, kdyby se slova ministerského programu byla kdy stala pravdou, byla by se zajisté doba tato, jako si všickni přáli, i také v provedení svém silně byla sblížila. Program ministerstva od 27. listopadu m. r. přisliboval, že sněmu předloženy budou návrhy o náhradě za zrušené poddanské povinnosti, o spořádání záležitostí obecních, o přetvoření a zřízení soudů, o ustanovení práva tiskového a spolkovního, o národní gardě a mnohých jiných veřejného hospodářství a prospěchu lidu blíže se dotýkajících záležitostech. Avšak ani jeden z těchto návrhů nebyl sněmu podán." Spis končí osvědčením lojálnosti: „Údové rozpuštěného říšského sněmu, skládajíce v osvědčení tomto výraz nejvroucnějšího svého přesvědčení a neodolatelného citu povinnosti, ač i plnomocenství svého zbaveni, neustanou přimlouvati spoluobčanům svým k pokoji, míru a zákonnosti, tak jako i posud co účastníci zákonodárství k dosažení těchto účelů všemi silami pracovali." Z poslanců vynikajících podepsáni byli na tomto vyjádření: Vojtěch Dejm, Havelka, Hornbostl, Palacký, Pillersdorf, Pinkas, Pražák, Rieger a Strobach.

Vyjádření toto mohlo snad uspokojiti c. k. ministerské svědomí Pillersdorfovo, ale sebevědomým zástupcům svobodného národu nedostačovalo, pročež poslanci čeští uveřejnili mimo to své zvláštní osvědčení, v němž jmenovitě jasně a ostře vytkli své demokratické stanovisko: „Program ministerstva Švarcenberk-Stadionova, jímž byl říšský sněm v Kroměříži takořka otevřen, potěšil nejen nás, nýbrž i naše protivníky na sněmě, ano všecky národy Rakouska vůbec. Kdyby bylo

ministerstvo v přirozeném svobodomyslném rozumu tohoto programu skutečně kráčelo v předu času, bylo by protivné potkání jeho s většinou sněmu stalo se nemožným. Ale nová vláda nelenila, aby zmátla nás v důvěře v upřímnost a svobodomyslnost svou. Dali jsme se sice ještě osvědčeními poněkud spokojiti, a majíce přesvědčení, že bez důrazného vedení války v Italii a v Uhrách pro zachování mocnářství a provedení stejného oprávnění i pro uherské národy nemůže býti, podali jsme ruky své k žádanému povolení kreditu na 80 milionů s obvyklou oddaností: ale Stadionovo vyjádření od 4. ledna b. r. o §. 1. základních práv (‚všechny moci státní přicházejí od lidu‘) vyvedlo nás dokonale z klamu o odchylném smyslu a směru, jejž ministerstvo se strany ústavy přijalo. Kdyby se byli ministři na tom chtěli spokojiti a vyřkli přání, aby se theoretická sada, ježto může od nevědomých a zlomyslných snadno býti zle vyložena neb užívána, nepostavila se v čelo základním právům, bylo by se této žádosti nepochybně od většiny sněmu vyhovělo, ale oni žádali bezvýminečné předmětné zavržení sady samé v sobě jasné, jíž podložili nepravý smysl, a vložili i proti mlčelivému uznání jí určitou zápověď. Ministerstvo dokázalo svým ohlášením, že původ státu ještě posud hledá ve hmotné síle, že ku př. dobře zaměřené pálení z děl v bitvě Bělohorské 1620 považuje za světější pramen svrchované moci, než dobrou vůli milionů svobodných občanů; také uvedlo svobodu a příslušnost ústavodárného sněmu říšského přímo v nejistotu, myslíc jemu směti předpisovati, které zásady by měl bez výminky zavrhnouti, od jakých v jednání svém vycházeti. Takovémuto uzdání, takové snižující žádosti nemohli jsme se za prospěchem mocnářství, jakož i obecného dobra a pravdy samé dokonce podrobiti; oposiční naše postavení proti ministerstvu bylo od toho okamžení rozhodnuto; v jiné zemi, kde státní život ústavný dospěl k větší zralosti, bylo by spíše bývalo ministerstvo nazváno postaveným v oposici proti sněmu, poněvadž většina sněmu říšského ovšem nebyla na straně ministerstva. Nicméně uzavřeli jsme, po zralém uvážení všeho, theoretickou onu sadu,

při nedostatku politického vzdělání a dobré vůle ovšem připouštějící zlý výklad a zlé užívání, raději ze základních práv vypustiti, obzvláště poněvadž měla v jiné části ústavy nabyti praktičtějšího znění a v celku beztoho svého pravého upotřebení. Měli jsme za to, že jest opatrněji a vlastenečtěji, osudného boje raději, pokud možná, ještě se vystříhati, nežli stát, v jeho tehdejším málo ubezpečeném položení, k vůli politickému axiomu, který se sám sebou rozumí, vydati novým bouřím. Z toho, co tuto řečeno, objevuje se sama sebou váha onoho obviňování a osočování, kterým nás odtud časopisectvo, jmenovitě ministeriální, pilně stíhalo. Ne my, ale ovšem ministerstvo proměnilo se; my jsme zůstali titíž, jak ve Vídni tak v Kroměříži, bojovavše tu i tam pro sjednocené svobodné Rakousko; jen se týkal náš boj onde víc anarchie, zde více reakce, a ministři byli tam více našimi přirozenými spojenci, tu více našimi přirozenými protivníky.“ Dále vyslovovali tu zřejmě a zřetelně politický program národu Českého: „My považujeme federativní zřízení Rakouska za nevyhnutelný a jistý následek velké rozdílnosti národů jeho a zásady úplně stejného jejich práva. Zdaliž může stejné právo skutečně býti, když se řeč a tedy národnost jednoho údu v celém ústrojí státu pozdvihne zákonem nebo skutkem za panující? Nemá-liž proto potřebná ovšem jedna řeč ústřední (když se k tomu neobojetné, ku př. latinské neb francouzské užiti nechce neb nemůže) obmezena býti právě jen na ten obor věcí, které k jednotě státu nevyhnutelně přináležejí, naproti tomu pak věci jednoty této se netýkající pozůstaveny býti svésprávě jednotlivých údů? Zdaliž nebudou správy zemské tak dobře státi pod společným mocnářem, jako správa říšská? Či má ona politování hodná a nikdež neslýchaná věc, že veliká část údů ústavodárného sněmu ani nerozuměla řeči, v níž se rokovalo, i budoucně a navždy zůstávati? aneb snad má, na odpor přirozenému právu, do volebního zákona přijat býti nějaký census dle jazyka? Tuť jest patrno, že již sama otázka strany řečí vede v Rakousku důvody nevývratnými k federaci.“

Byla to slova mužná, mluvená přímo ze srdce národu, jimiž poslancové čeští ukázali se býti v plné míře hodnými důvěry, kladené v ně od voličův jejich.

Nescházelo však ani přímých kroků proti státnímu převratu, podniknutých v mezích zákona obrácením se k trůnu samému s peticemi za propuštění ministerstva, odvolání oktrojírky a udělení ústavy říšským sněmem vypracované. Taková petice sepsána byla výborem Slovanské Lípy a vyložena v místnosti spolku toho k podpisu. Byla krátká ale rázná; o ministerstvu pravila přímo, že „neprávní kroky jeho více k revoluci vedou, než vše to, co ono samo bodákem a stavem obležení utlačuje"; smýšlení pak národu líčila pravdivě slovy: „Jak smutný stav říše jest ten, kde národ se raduje, když synové jeho nepřítelem jsou poraženi! A v takový stav, kde národ plesá nad neštěstím vlády, přivedlo ministerstvo Švarcenberk-Stadionské Rakouskému mocnářství." Mnoho-li podpisů sešlo se na tuto petici, není nám známo; zdá se, že ani odeslána nebyla, alespoň v pramenech z té doby, ač namnoze kusých, nenachází se o ní žádné další zmínky.

Za to nám zaznamenati jest vzácný čin občanské neohroženosti, jejž vykonalo 156 obcí z Boleslavska a částečně z Rakovnicka, které s podobnou peticí vypravily zvláštní deputaci do Vídně. Osudy petice a deputace té jsou nad míru zajímavé. Na ukázku důtklivého znění petice podáváme tuto závěrek její:

„Láska a důvěra naše k spravedlnosti Vaší C. K. Milosti jest nezvratná, to dokazujeme vyplněním povinnosti naší, když na nebezpečenství vlasti, trůnu i národu se srdečným žalem ukazujíce spolu také Vaši Milost, nejmilostivější Císaři a Králi náš, na zákonní cestě nejvroucněji prosíme a zapřisáháme: aby, jestli v skutku a pravdě svobodné a mocné Rakousko, opravdivé blaho trůnu a národu na základě rovnoprávnosti utvořeno býti má, Vaše C. K. Milost ráčila:

„1. Rozpustiti ministerstvo Švarcenberk-Stadionovo a pohnati je před soud, poněvadž se hanebným a násilným rozehnáním ústavodárného sněmu říšského, vydáním oktrojované

ústavy a jiných libovolných zákonů našich práv zrádně a násilně dotklo, i císařské, veřejnými patenty zaručené sliby zrušilo.

„2. Odvolati oktrojovanou ústavu od 4. března 1849 a všecky zákony od ministerstva tohoto vydané.

„3. Sestaviti nové ministerstvo z mužů zkušených, poctivých a svědomitých, práva čistě lidská, skutečnou rovnoprávnost a spravedlivost milujících, kteří důvěru národů mají i také potřeby jejich znají, s ohledem na jednotlivé provincie říše Rakouské.

„4. Potvrditi a uděliti těch práv, která sněm ústavodárný říšský dílem již opětným uzavřením přijal, též také uděliti ústavu od důvěrníků sněmu tohoto vypracovanou za ústavu rakouskou, a svolati na základě této ústavy sněm zemský.

„5. Nařiditi rychlé zřízení neodvislých soudních a politických úřadů, poněvadž nynější úřadové dle jednostranných zákonů ministerských jednajíce lid dráždí, k hněvu a jitření popouzejí.

„Nemá-li tedy láska a důvěra naše k Vaší C. K. Milosti zničena býti, a pakli všechny ty císařské patenty, kterým se národům pospolité říše Rakouské zahájení pravé a skutečné svobody, pojištění práv čistě lidských a občanských svatosvatě zaručilo, pouhým klamem slouti nemají, jest se nám lze nadíti, že přítomná prosba naše dojde tím jistěji také spravedlivého vyslyšení u Vaší C. K. Milosti, antě dle čistého svědomí jedině o nejmilostivější vyplnění slibů císařských co nejvroucněji žádáme, bez kterých trvanlivé blaho národů i trůnu docíliti zcela jest nemožné, a poněvadž tato naše spravedlivá prosba na základě pouhé pravdy a práva spočívá."

Může-liž směleji mluveno býti k mocnáři v mezích povinné úcty a oddanosti?

S peticí tou vydala se deputace deseti osob dne 17. května ze Mšena na cestu do Prahy, kam zatím bylo ji už předešlo udání celé věci u příslušného politického úřadu. U Libně jest deputace od policejního komisaře s vojskem na ni čekajícího zadržena, petice jí odňata, a přední člen její Kliment Morávek

do vazby vzat; ostatní členové deputace jsou po výslechu od vojenské komise v invalidovně s nimi předsevzatém na svobodu propuštěni. Po čtyrdenním uvěznění propuštěn i Morávek, ano vrácena mu též petice, s kterou pak deputace do Vídně se odebrala. Tam především vedla sobě stížnost u ministerstva spravedlnosti na bezprávné a neslušné nakládání s nimi, žádajíc za potrestání vinníků, kteří porušili osobní bezpečnost a právo petiční, a za náhradu škody jim z toho vzešlé. Ministerstvo spravedlnosti slíbilo vyhověti žádosti deputace. Ale tato nebyla ještě u konce všech svízelí svých. Vídeňská policie totiž odňala jim podruhé petici, ale za tři dni zase vrátila, načež konečně dne 30. května připuštěna jest deputace k audienci u císaře. Panovník vlídně je přijav řekl jim, že nařídil ministerstvu, aby na žádost jejich byla jim dána odpověď písemní, s čímž byla deputace propuštěna.

Mezi tím bylo se v Praze našlo několik „přátel pořádku“, kteří zosnovavše protipetici za podržení oktrojované ústavy sehnali na ni něco podpisů jak mezi svými spoluměšťany tak i na venkově a spůsobili odevzdání její do rukou Jeho Veličenstva. Na obě petice přišly císařské odpovědi, jichž obsahu možná se domysliti. Odpověď na petici „dobře smýšlejících“, svědčící ministru Bachovi, jevila potěšení z lojalního smýšlení jejích podpisovatelů a „převládající většiny národu“, a vyslovovala ujištění, že při říšské ústavě bude setrváno. Odpověď ta vytištěna byla v úředním Wiener Zeitungu. Naproti tomu odpověď na petici za zrušení ústavy svědčila Českému místodržiteli Mecserymu, který ji uveřejnil v Pražských listech. Vyslovujíc týž pevný úmysl setrvati při dané ústavě obracela se proti rýpalům, kteří snaží se rozšiřovati nespokojenost mezi venkovským lidem, i nařizovala místodržiteli, aby proti „takovým snahám moci vlády a vážnosti zákona použil“.

Takový byl, ovšem od každého předvídaný, výsledek protiústavní petice. Zdali se deputaci, která ji do Vídně nesla, dostalo satisfakce od ministerstva spravedlnosti jí slíbené, není nám povědomo. Na všechen spůsob sluší v pa-

měti potomstva zachována býti statečnost, s jakou deputace ta dovedla zjednati průchod právu svému naproti libovolnosti úřadů, jakožto následování hodný příklad občanům, hájícím svobody své v mezích zákonem vyměřených.

K této vší uznání hodné neohroženosti v ochraně občanských práv tvořil smutnou protivu zjev malomyslnosti, který se udál v samém lůně Slovanské Lípy, kde dne 13. března radikalní demokrat V. Vávra vytasil se s návrhem, aby vůči nastávající kruté reakce Slovanská Lípa zanechajíc tendence politické proměnila se ve spolek národní. Ale zdravá rozvaha většiny výboru odložila jednání o té věci do vyčkání dalších kroků vlády.

Sanguiničtější z politiků českých ve vší opravdovosti nevěřili v dlouhé panování ministerstva Švarcenberkova, a jmenovitě Havlíček tázal se v rozhorlení svém: „Žádostivi jsme zvěděti, jak dlouho ještě toto ministerstvo proti patrné většině národů se ve vládě udrží! A doufáme se dočkati té chvíle, že toto ministerstvo za své násilné, věrolomné kroky zákonem souzeno a potrestáno bude! Či má zákon jen jiné buřiče zastihnouti, ne pak buřiče na ministerských stolicích?“ *)

Rozumí se, že oktrojírka podrobována ostré, nemilosrdné kritice. Takovou i Havlíček uveřejnil v Národních Novinách, porovnávaje ústavu danou s ústavou od říšského sněmu vypracovanou. Pro kritiku tuto, perným vtipem prošpikovanou, vznešena jest od státního zastupitelstva žaloba na Havlíčka pro tupení ústavy, a přelíčení odbýváno dne 13. dubna před porotou. Soudní síň byla přeplněna obecenstvem, které vzdávalo tak hlučnou pochvalu obžalovanému velmi důvtipně se hájícímu, že mu předseda soudu pohroziti musil přerušením jednání, kdyby se hluk neutišil. Porota jednohlasně prohlásila Havlíčka za nevinného, kterýžto výrok provázen byl hřmotným potleskem a provoláváním slávy od

*) Národní Noviny č. 63.

obecenstva, které v plném počtu bylo setrvalo v soudnici až do konce. Havlíček byl u vítězoslávě doprovozen domů.

Ještě ostřeji, nežli ve své kritice o ústavě, pro kterou žalován byl, vyjádřil se Havlíček v polemice s německými listy Prager Zeitung a Constitutionelles Blatt o rozpuštění říšského sněmu, kterýžto skutek nazýval přímo zradou, ale nebyl proto žalován. Tupení ústavy arciť nesmělo ministerstvo mlčky snášet, ale urážku vlastní osoby své strčili páni ministři pokojně do kapsy.

Z projevů těchto dostatečně vysvitá, jaké smýšlení panovalo v národu Českém a jaké postavení zaujal v nové politické situaci Rakouska.

V té době dána byla Pražanům nová, bohužel smutná příležitost k osvědčení okázalým spůsobem národních sympatií svých. Dne 6. dubna totiž povolán byl z tohoto světa jeden z nejzasloužilejších vlastenců, který po dlouhá léta v přední řadě buditelů národního ducha českého vynikal směrem vědeckým i praktickým, učenec na slovo vzatý, muž nad jiné šlechetný a občan vzorný, nezapomenutelný Jan Svatopluk Presl. Pohřeb jeho konán byl dne 9. dubna slavně za nesmírného účastenství obecenstva všech tříd a stavů, neboť Presl byl i v širších vrstvách lidu osobou velice oblíbenou. Také národní obrana s hudbou dala mu čestný průvod co někdejšímu poslanci na říšském sněmě ve Vídni. Od pohřbu Jungmannova neviděla Praha podobného. Smrt muže toho byla o kapku více do kalicha utrpení, jejž bylo píti národu našemu. Ale velikolepý jeho pohřeb byl také politickou demonstrací.

II.

Organisatorská činnost ministerstva. Brauner. Nové zákony. Reakce v plném proudu. Pomník Radeckému. Zamýšlené povstání Slovanské Lípy. Petice za svolání českého sněmu.

Ministerstvo nemeškalo hned po prohlášení oktrojírky nastoupiti činnost směřující k nové organisaci Rakouska na základech v ní vytknutých, a k tomu konci přede vším volalo

do Vídně důvěrníky z poslanců rozličných zemí na poradu o ústavách zemských a jiných pouze provincialních záležitostech. Z Čechů zváni jsou Brauner, Palacký, Pinkas, Plaček, Strobach a Trojan, z nichž toliko Plaček a Brauner uposlechli, ostatní všickni pak odepřeli jíti do Vídně. U Plačka jakožto státního úředníka rozumělo se takové poslušenství samo sebou, ale Braunerovi jakožto muži samostatnému a jednomu z vůdců národní české strany na říšském sněmě bráno velice za zlé, i musil proto snášeti mnohé útržky ve veřejných listech. Proti tomu Brauner uveřejnil v Národních Novinách (č. 73) osvědčení, ve kterém jednání své ospravedlňoval. Přede vším vytknul stanovisko, jaké v té otázce zaujímal. „Nebaživ nikdy po chvále jednotlivých," praví, „aniž pak jich hany se boje, vždy jen skutečný prospěch vlasti a národu jsem vyhledával a k dosažení jeho nápomocným býval, maje vždy rozdíl na zřeteli, co předmětem snažení pro budoucnost býti má, a co hned skutkem státi se může. I po rozpuštění říšského sněmu, které věcí a spůsobem i mne hluboce dojalo a urazilo, zůstal jsem tomuto pravidlu věren a navždy zůstanu; pročež nikoli k vůli osobnosti své, nepatrné to věci v oboru politiky, ale k vůli postavení svému k záležitostem vlasti a někdejším spolusněmovníkům, u veřejnost svědomitý počet ze všech svých kroků ve Vídni kladu a spravedlivému uvážení zůstavuji." Vyloživ pak blíže jak se věc zběhla, podává Brauner veřejnosti hlavní články ústavy pro království České, kterou „ve srozumění s několika pány z Čech, z Moravy a Slezska" navrhl a vládě předložil, načež končí slovy: „Zdali jsem, přestana býti poslancem na sněmu říšském, dobře učinil, zůstavuji spravedlivému uvážení každého spoluobčana, jenž vlast svou upřímně miluje; chybyl-li jsem, stalo se to v nejlepším úmyslu, a přesvědčení své jsem v ničemž proto nezměnil."

Byl to čin podivuhodné chladné rozvahy, kterou si dovedl Brauner zachovati uprostřed mocného rozechvění mysli náhlým obratem politickým; bohužel, že příkladu toho nenásledováno v pozdějších rozhodných dobách politického života

našeho.*) Vůbec pak známo jest, jak platné bylo při těchto poradách s ministry slovo Braunerovo jmenovitě v příčině náhrady za robotu.**)

Zároveň jala se vláda vydávati co doplněk ústavy „prozatímní“ zákony (které teprv schválením budoucího říšského sněmu dojíti měly definitivní platnosti), jak samo se rozumí obsahu takového, jímž by, pokud na ten čas radno bylo, dosavadní politická práva občanů, od prohlášení konstituce nabytá, co nejvíce se obmezovala. Nejdůležitější z nich byly: zákon obecní, zákon spolčovací a zákon tiskový. Z těch ještě poměrně dosti dobrý byl zákon obecní, jenž v čele svém nesl takořka co heslo zásadu: „Základ svobodného státu jest svobodná obec.“ Za to oba dva ostatní tím větší rány zavdávaly svobodě občanské, která hlavní své podpory má v právu spolčovacím a ve volném tisku. Obojímu tomuto právu sáhaly nové prozatímní zákony na samý kořen.

Nemůžeť býti naším úkolem rozebírat je do zevrubna, stačíť uvedení nejhlavnějších ustanovení a účinkův jejich. V zákoně o spolcích, vedle nejpřísnější kontroly úřední, zřejmý byl hlavní záměr, učiniti spolky neškodnými osamocením a rozdrobením jich, aby nemohly vyvinovati sílu spojenou, které se vláda při nepříznivém jí veřejném smýšlení musila na nejvýše obávati. Směřovala k tomu sama zápověď nosení známek spolkových, obzvláště pak ustanovení článku 15., jenž zněl: „Každému politickému spolku jest zakázáno, zakládati větevní čili filiální spolky, anebo s jinými spolky buď spojením dopisním anebo skrze vyslance se spojovati anebo spojení založiti přijmutím úda z přednostenstva jiného politického spolku do přednostenstva svého.“

*) Kterak jednání toto vyplývalo z nejvlastnější povahy Braunerovy, o tom viz „Osvětu“ 1880, str. 366—367.

**) Pro záležitost vyvazovací, pokud se týkala Čech, sestavena byla zvláštní komise, jejímiž členy byli: Brauner, hosp. rada Komers, rytíř Bohuš, hrabě Albert Nostic, právní Přibyl, advokát dr. Sieber, krajský sekretář Plaček a právní Thiemann.

Ustanovení toto bylo záhubnou ranou jmenovitě pro Slovanskou Lípu, která, jak jsme viděli, organisaci svou, jsouc v četných filiálních spolcích po celých Čechách i na Moravě rozvětvena, představovala silnou moc politickou a při svém rozhodně demokratickém směru byla nemálo nebezpečnou každé vládě zpátečnické. Bezprostřední účinek zákona spolčovacího bylo veřejné oznámení Slovanské Lípy v Praze svým filiálkám, kterak nedovoleno jí více býti ve svazku s nimi, načež dokládá: „Ve jmenu dobré naší věci radíme Vám, abyste nyní jakožto samostatný Čtenářský spolek neb pod jiným jmenem pohromadě zůstali a dle všemožných sil svých o svobodu a vzdělání národu našeho pracovali. Račte tak jako posavad hlavní zřetel svůj míti obrácený ku Praze, abychom jako vždy posud spojenými silami k blahu národu působiti mohli, a když nám surový zákon nedovoluje určitý svazek, zůstaneme alespoň spojeni v srdcích, smýšlení a působení svém."

Zrušením „Jednoty Lip Slovanských" valně ochromena jest moc národní oposice české, ale nikoliv ne zničena; neboť cokoliv jí ubylo působnosti na venek, nahraženo jest větší intensivností uvnitř, která vzrůstala na vzdor vždy urputnější.

Ještě mnohem krutější byl nový zákon o tisku, namířený hlavně proti žurnalistice, ani ne tak ustanoveními, která stěžovala vydávání a rozšiřování časopisů (kaucemi, zápovědí podomního a pouličního prodeje novin a t. d.), jako spíše takovými, která se týkala trestání tiskových přestupků. Tu přede vším úplně jest puštěna uzda libovolnosti úřadů, co chtějí uznati za trestuhodný přestupek, v paragrafech 26., 27. a 28. Dle §. 26. podléhá přísnému trestu, „kdo tištěnými spisy jiné vyzývá, popouzí anebo svésti se pokouší k neposlušnosti, ke zpouře anebo k odporu proti zákonům, nařízením a nálezům soudů, proti ustanovením veřejných úřadů nebo proti úředníkům k jich vykonávání povolaným"; dle §. 27. podléhá témuž trestu tupení ústav říšské a zemských; dle §. 28. vyměřuje

se trest tomu, „kdo tištěnými spisy roztrušuje anebo dále rozšiřuje falešnou pověst veřejnou bezpečnost znepokojující“. Paragraf 26. patrně ujímá se i protizákonního jednání veřejných úřadů a jejich organů, paragrafy pak 27. a 28. stylisací pouze všeobecnou ponechávají úřadům výklad, co jest tupení a znepokojování. Byloť snadno předvídati, že paragrafy tyto musejí se státi nejvydatnějším pramenem tiskových soudů.

Obzvláštní přísnost zákona jevila se u vyměřování trestů, z nichž jmenovitě velmi citelné byly veliké pokuty peněžité, na něž příspěvky sbírati bylo zakázáno, pak dočasné zastavení listu v případě opětování některého již trestaného přestupku. Ale korunou všeho byl §. 42., dle kterého kromě spisovatele závadného článku neb spisu odpovědnými činěni jsou „v následující posloupnosti: 1. vydavatel, 2. nakladatel, 3. tiskař, t. j. ředitel tiskárny, a 4. rozšiřovatel“, tedy také osoby, které snad nebyly ani schopny posouditi obsah stíhaného tiskopisu, ba snad dokonce ani čísti neuměly (na př. roznašeči).

Aby pak naproti oposičnímu tisku měla vláda také veřejné zastoupení svým vlastním organem, uzavřela zvýšeným nákladem zvelebiti a rozšířiti „Pražské Noviny“ co úřední list svůj, který by od 1. dubna vycházel každodenně. Po odstoupení dosavadního redaktora K. J. Erbena ustanoven na jeho místo Prousek, úředník při Pražském místodržitelství.

Zpátečnický směr vlády jevil se beze všeho ostychu ve všech oborech kamkoli zasahovala.

Do jakých věcí se vláda jmenovitě v Praze nepovolaně míchala, toho křiklavý příklad podává záležitost kostela dominikánského. Jak známo, byly před rokem 1848 kostely Pražské rozděleny zcela libovolně na české a německé, tak že v některých služby boží a kázaní dály se výhradně v jednom neb druhém jazyku, ač německých navštěvovatelů chrámů Páně hrubě ani nebylo. Tato křivda, kterou lid český tak dlouho snášeti musil, byla roku 1848 částečně odčiněna a některé dosavad německé kostely v české proměněny, mezi

nimiž byl také kostel dominikánský sv. Jiljí. Nyní však, když za květoucí reakce protivy národní v Praze opět ostřeji počaly na povrch vystupovati, několik protivníků národnosti české ve farní osadě sv. Jiljí dovedlo toho na českém guberniu, že zvláštním nařízením tuto faru zase v německou proměnilo, což v neděli dne 15. dubna s kazatelny jest ohlášeno lidu k nemalému pohoršení všech osadníků, kteří najednou mateřský jazyk svůj poznovu z chrámu Páně vyhostěný spatřili.

Obzvláštní však pozornost vlády obrácena byla k tisku, který, využitkovávaje ponechané sobě svobody až do krajních mezí, byl jí velice nepohodlný. I nastala zvláště v Čechách*) systematická persekuce novin a stíhání redaktorů, z nichž v jeden den 2. dubna v Praze najednou pět jest v obžalobu dáno a dílem zatčeno; ti však po složení kauce jsou zase na svobodě ponecháni.

Nemile působily v ten čas obnovené rozbroje v lůně Slovanské Lípy mezi stranou radikální, k jejímž vůdcům náležel Sabina, a stranou mírnou, v jejímž čele stál Havlíček. Ten obnovil propadlý před tím návrh radikálního Vávry na přetvoření Lípy ve spolek národní, když pak i podruhé jest zamítnut, vystoupil Havlíček z výboru, načež nastala neutěšená polemika mezi Národními Novinami a Večerním Listem, jíž učiněn konec teprv obnovením výboru, v němž nyní obdržela vrch strana mírná. Zároveň vzaly za své Noviny Slovanské Lípy, když nebylo možná sehnati potřebnou kauci 10.000 zl. Na tento žalostný stav domírajícího spolku nebyly bez působení rozbroje v něm povstalé.

---

*) Se zvláštní oblibou dálo se od vládních organů pronásledování každé svobodnější myšlénky v Praze a ve Vídni, městech to, která minulého roku byla zkusila pokoření vojenskou mocí. Ve Vídni jmenovitě pochutnalo si státní zastupitelstvo na vzácnější zvěři, bývalém rakouském ministru Schwarzerovi, nyní redaktoru novin „Allgemeine österreichische Zeitung“, který pro článek ministerstvu se nelíbící odsouzen jest na dva dni do tuhého žaláře (Stockhaus).

Dne 18. a 19. dubna spořádala Praha žádnou pochybnost nepřipouštějící politickou demonstraci okázalým slavením narozenin císaře Ferdinanda na Hradčanech sídlícího. Přes všecko vyslovené přání jeho, oznámené obyvatelstvu purkmistrem Vaňkou, nedali sobě v tom Pražané brániti, a v předvečer slaveného dne, jakmile se setmělo, bylo celé město od Žitné brány až na Hradčany, od Poříče až k Podskalí jedno světlo. Že nescházelo případných transparentů a nápisů ke chvále dobrotivého panovníka, možná sobě pomysliti. Nesčíslné zástupy lidí valily se ulicemi, tak že tyto sotva stačily. Chování lidu bylo všudy velmi důstojné, a zdvojnásobněné hlídky vojenské i národní obrany, které v noci po Malé Straně chodily, byly velmi zbytečné. Den na to byla úřední paráda na hradě Pražském skvěle zastíněna církevní slavností v chrámě Týnském, jíž účastnilo se zastupitelstvo městské v kostele přeplněném, před kostelem pak veškeří sborové národní obrany.

Tou dobou dán oposičnímu smýšlení obyvatelstva Pražského zjevný výraz také v městské radě. Tam totiž vytasil se Pinkas s nevčasným návrhem, aby na Staroměstském náměstí postaven byl pomník maršálu Radeckému. Není pochybnosti, že v jiné době a za jiných okolností návrh ten byl by získal pro sebe mnohý hlas již z té příčiny, že se týkal pocténí slavného krajana. Ale nyní byl k tomu nepravý okamžik zvolen, a odůvodnění návrhu byl vrch nešikovnosti, jaké se při Pinkasovi musíme vším právem diviti. Jest prý potřebí uznati zásluhy vojska o Rakousko a smířiti je poněkud s občanstvem. Řeč taková byla přímou urážkou národu, který nedávno tak příkrého násilí byl zakusil od vojska, od téhož vojska, jež později neostýchalo se tak nešetrně uraziti jej potupou jeho zastupitelstva — říšského sněmu, ovšem již dodělávajícího. Bylo to jakési druhé vydání nešťastného návrhu, který zval vojsko italské k obeslání říšského sněmu. Ale rada města Prahy měla živější vědomí své důstojnosti nežli říšský sněm, pracující již k poslední hodince. Členové její cítili zajisté plnou měrou urážlivost

návrhu toho, měli však tolik opatrnosti a šetrnosti, že hlavní řečník tlumočící jejich smýšlení, pokrývač Jaroš, mluvě rozhodně proti návrhu, užíval více vytáček a důvodů vedlejších nežli pravých, že prý má Praha důležitějších potřeb, že by pomník maršálu Radeckému postavený neslušně světu hlásal pokoření národu Italského a t. d. Debata se protáhla přes tři hodiny. Městská rada zavrhla skoro jednohlasně návrh, a Praze uspořeno bylo nové pokoření. Ale přes to všecko mohla vláda býti spokojena, neboť se zřejmě ukázalo, že bezohlednou svou reakcí učinila již průlom do předního šiku národní oposice. Radikální Večerní list vším právem posmíval se „vysoké politice" českých vůdců.

Avšak nešikovnost nebyla výhradně na straně oposice, jevilit ji měrou mnohem vyšší úřadové. Jest věru pozoruhodno, kterak bureaukracie rakouská mnohem nedokonaleji nežli kterákoliv jiná zná pravé smýšlení a směry lidu, jemuž povolána jest vládnouti. Jest to zkušenost již stará, ale potvrzuje se podnes. Jenom tím dá se vysvětliti, kterak ve vládních kruzích mohla dána býti víra nesmyslné pověsti o povstání, jaké v Čechách připravuje Slovanská Lípa. Od úřadu k úřadu chodily cirkuláře napomínající je, aby bedlivým okem střehli každého člena spolku toho, který prý zamýšlí spůsobiti v zemi všeobecné zbouření. Nejdříve prý vypukne v Praze, odkud rozlítnou se jedním okamžením po celém venkově emisaři volající lid do zbraně, zároveň pak vzplanou na všech návrších kolem Prahy ohně dávající znamení k všeobecnému pozdvižení. Snadno sobě pomysliti, k jakému týrání známějších vlastenců od lehkověrnějších nebo bázlivějších úředníků dávaly podnět tyto cirkuláře. Lidem rozumným byly na posměch, ale mezi nenapravitelnými sedmašedesátníky šířily nový strach, sloužíce tak jen k rozjitřování myslí všech stran obecenstva a zbuzování všeobecné nespokojenosti.

Zatím odhodláno se k rozhodnému kroku, majícímu za účel konečné odstranění neutěšeného provisoria, jímž veřejné záležitosti a poměry zůstávaly napořád v nejistotě. Purkmistr

Pražský dr. Vaňka učinil ve schůzi obecních starších návrh, aby podána byla císaři pánu petice za svolání českého sněmu. Návrh tento praktický, rázně podporován jsa Trojanem, přijat jest a zvolena ihned komise k sepsání dotyčné žádosti. Myšlénka ta potkala se s ohlasem všeobecným, a noviny vyzývaly k zasýlání podobných petic z celé země. Charakteristický jest spůsob, jakým Večerní List odůvodňoval potřebu toho kroku, pravě: „My úplně to schvalujeme a nevidíme žádné jiné cesty, jíž bychom jistěji uchránili sebe i druhé národy rakouské před všeobecnou anarchií s jedné a před Rusy s druhé strany.“ Zároveň podal radikální organ tento smutný důkaz o tom, jak pochopuje dobu, když přimlouvaje se za nejsvobodomyslnější volební řád pronesl se uprostřed nejbujnějšího proudu reakce v tato slova: „V dubnu 1849 můžeme v petici Českého národu více žádati než v březnu 1848, tím více, an jsme to beztoho již měli a jen národním právům nepřátelským ministerstvem o to přišli.“

Petice od svrchu zmíněné komise vypracovaná pravila velmi případně, kterak „země Česká od té chvíle, co nový, mnohoslibující věk nad námi vzešel, vždy ještě k tomu nepřišla, aby mohla skrze své národní zastupitelstvo zemské spočísti veškeré vady, nedostatky a potřeby zemské a je Vaší c. k. Milosti předložíc prositi za pomoc a za vyplnění snažných žádostí, jako toho nevyhnutelně potřebí jest, má-li země Česká ve svých obzvláštních poměrech skutečně účastna býti blahého ovoce doby nové. Téměř všechny země mocnářství Rakouského, nemajíce ještě řádného sice, k času přiměřeně spůsobeného zastupitelstva zemského, volily r. 1848 do svých starostavovských sněmů zemských aspoň s části také zastupitele lidu, a takto sněmy dotčené sesílivše činily skrze ně o potřebných opravách a návrzích svá snešení, aby radové korunní ve svých prozatímních opatřeních měli dle čeho by se řídili; jen země Česká, toto nejdůležitější království ve spolku států rakouských, pohřešuje po tuto dobu těžce všelikého zvláštního zastoupení zemského, čehož následkem jest, že ministerská Vaší Milosti rada, vydávajíc

v pilné potřebě času svá prozatímní nařízení při tom používati nemůže žádných jiných příprav a návrhů, leč takových, které pocházejí od úředníků ve službě státní zavázaných, od úředníků, kteří největším dílem ještě náležejí do časů minulých, a kterých proto zvláště podle nynějších zásad konstitučních uznávati nelze za pravé prostředníky a zvěstovatele potřeb i žádostí národních... Tak nalézá se země Česká nyní, po tolikerých úzkostech a nadějích a po tolikerých obětech, zase na témž místě, kde byla před rokem, že totiž přinucena jest, spravedlivé žádosti národu svého Vaší c. k. Milosti k nejvyššímu uvážení předkládati jen spůsobem petice, a nikoli skrze své k času přiměřené zastupitelstvo zemské. Ačkoli pak i ústava říše Rakouské oktrojovaná, kterouž toliko rada korunní Vaší c. k. Milosti předložila, sama opravu na základě národním připovídá a potřebu zemských sněmů uznává, spolu přislibujíc, že se ještě roku tohoto 1849 sejdou a dokonale zřídí: pokročil však rok 1849 již valně, a po tu dobu ještě nenařídilo odpovědné ministerstvo žádných příprav, jichž nevyhnutelně potřeba jest, má-li se český sněm zemský skutečně sejíti."

Byla to řeč důstojná sebevědomého národu, líčící spolu dojemně oprávněné stížnosti jeho, které vrcholily ve slovech, „že země Česká ode dne, kterého se říše Rakouská znovu zrodila, vždy jen samými nadějemi se kojí, ale že nic toho, čeho se nadála, posud ještě se nevyplnilo".*)

Že při tom všem petice zůstala bez účinku, toho snadno každý sám se domyslí. Národní Noviny oznamovaly v č. 114 krátkými slovy: „Deputace z městské rady Pražské, jenž císaři měla prosbu stranu svolání českého sněmu podati, vrátila se z Vídně nepřišedši ani před císaře, poněvadž JMst

*) Uplynuloť od té doby již plných 33 let, ale doposavad hodí se tato slova v plném znění svém na naše poměry! Dlouháť to křížová cesta našeho národu, a ještě nelze předvídati jejího konce. Či pro Čecha dokonce není žádné spravedlivosti?

právě v táboru meškal.“ Od těch dob zůstávala petice ležet na radnici, a jakkoli po celý ten čas nepřestala se k ní přihlašovati ohromná řada obcí, purkmistr Vaňka, obrátiv zatím plášť podle větru, nikterak neměl se k tomu, aby ji odeslal na místo, kam náležela. Ještě po půl roce vytýkal Havlíček v Národních Novinách purkmistrovi tuto liknavost ostrými slovy, ale proto přece se nic více nestalo, a celý demonstrativní ten ruch, tak hlučně a v tak velikých rozměrech zahájený, rozplynul se v písku.

Nebylť pak tento stesk národu Českého v Rakousku osamělý, podobné nářky ozývaly se i z ostatních zemí, ba ze samé Vídně dosavad obležeností sevřené, že sliby dané se nesplnily, ba že ani zřízení již prohlášená (jmenovitě zřízení obecní) nevstupují v život. Vládou to nehnulo.

III.

Stav národnosti. Časopisectvo české. Windischgrätzovo fiasko v Uhrách: Ruská intervence. Výtržnost v Praze.

Vylíčivše neblahé poměry politické, v jakých se lid český octnul po rozehnání říšského sněmu, musíme též ohlédnouti se po národních poměrech jeho, druhé to a podstatné stránce jeho bytu, jichž dokonalé přetvoření byl v první řadě napsal na prapor svůj, když v březnu 1848 pozdvihl se k hájení svých práv. Kdyby vláda provedši státní převrat byla spravedlivým žádostem Čechů alespoň co do národnosti byla hověla a jazyku českému ve všech oborech veřejného a státního života onu platnost zjednala, jaká mu po právu přirozeném i historickém náleží a které se národ tak usilovně domáhal, mohla se vždy nadíti, že po brzkém vystřízlivění z politické horečky, které nevyhnutelně nastati musilo při tak mohutném nátlaku reakce, národ Český pozapomena na idealy nedosažitelné tím ochotněji přilne ke skutečnosti, když v této spatřovati bude slibnou budoucnost, v níž možná bude mu zaujíti důstojné místo mezi národy kulturními, k němuž doposavad urputně mu byl zamezován přístup. Ano vláda by v usmíře-

ném takto národu Českém nalezla byla mocné podpory proti neskroceným ještě podvratným tendencím, které nepřestávaly hroziti od Německa, i mohla tak značně upevniti postavení své.

A skutečně zdálo se s počátku, že ministerstvo má upřímný úmysl změniti dosavadní politiku vládní naproti Slovanům vůbec a Čechům zvláště; tomu nasvědčovala jmenovitě rozličná opatření vlády, týkající se přede vším školství. Mohlyť se v oboru tomto k uskutečnění úplné rovnosti obou zemských jazyků v Čechách díti prozatím kroky jenom nenáhlé, poněvadž nebyl na ten čas ještě dostatek sil učitelských, a v uvážení těch obtíží bráno zavděk alespoň projevováním dobré vůle a prováděním toho, co v dosavadních okolnostech bylo možné. Sem náleží jmenovitě ustanovení učitelů řeči a literatury české pro gymnasia v Čechách, mezi nimiž nacházeli se dílem mužové v literatuře domácí již osvědčení, jako Čupr, Šumavský, Zap, dílem mladíci nadějní, kteří spůsobilost svou k povolání tomu později skvěle dokázali, jako Jandečka, Karlík, Vinohorský.

Také při úřadech dáváno češtině vždy více místa, pokud jen možná bylo při skrovném počtu osob úředních jazyka českého dostatečně mocných; hlavní pomoc v té věci očekávána od nastávající nové organisace úřadů. Mezi tím činěny přípravy k vydávání říšského zákonníka též v neněmeckých zemských jazycích, a do Vídně svolána zvláštní komise k sestavení právnické terminologie v jednotlivých nářečích slovanských. To vše zdálo se ukazovati k tomu, že přece jednou dočká se národ náš opravdového provedení jazykové rovnoprávnosti ve škole i v úřadě, tak dlouho bolestně pohřešované.

Národní vědomí čím dále tím více se zmáhalo a tužilo, čehož neposledním znamením bylo v Praze přeměnění názvů ulic: dosavadní Koňský trh nazván Václavským, Dobytčí trh Karlovým náměstím a ulice Jesuitská ulicí Karlovou. Všude povstávaly vlastenecké spolky k rozličným účelům, z nichž na prvním místě jmenována budiž Národní Jednota sv. Cyrila a Methoda, která vytkla sobě za účel „vzdělá-

vání lidu moravského, probuzování a upevňování občanského a národního vědomí a sebecitu jeho“, a za prostředky k tomu vyhlásila: „1. vydávání knih, časopisů a uměleckých děl; 2. zakládání knihoven a čtenářských spolků, napomáhání zasloužilým učitelům; přičinění se, aby v naší vlasti zakládány byly hospodářské, průmyslnické, zvláště řemeslnické školy, štěpařské školky a přírodozpytné sbírky; 3. porady o potřebách lidu moravského a o prostředcích vyhověti jim.“ Jak vidno, byla politika z programu spolku vyloučena, což platilo také o jiných spolcích tehdáž buď teprv povstávajících anebo v zdárné činnosti své pokračujících, jako byly studentské (o Akademickém řečnickém a čtenářském již v předešlé části našeho spisu zmínka se stala), učitelské, hospodářské, živnostnické, umělecké a jiné, což bylo patrným důkazem, že dobře bylo porozuměno času.

Naproti tomu jiný spolek, který ode dávna výslovně nazýval se „vlastenským“, totiž Jednota vlastenských přátel umění, dal opačný důkaz, jak málo dovedl pojmouti ducha času, když na Clamův palác, ve kterém umístěna byla výstava uměleckých děl, jakou každý rok pořádal, zapomněl vedle nápisu německého vyvěsiti také český, až „neznámý někdo“ smilovav se český nápis na vlastní útraty pořídil. Za to se mu dostalo v novinách veřejného poděkování od předsedy jednoty, což nebylo bez jakési příchuti směšnosti.

V literatuře vždy ještě měla politika vrch, a žurnalistika převládala nade všecku jinou činnost literární. Vedle denníků vycházejících v Praze a v Brně činil i český venkov nejeden pokus o založení sobě zvláštních lokálních listů, vyhovujících jeho místním potřebám. Ale vyjímaje „Polabského Slovana“ a „Posla ode Mže“, z nichž onen vycházel v Hradci Králové, tento v Plzni, žádný z nich neměl dlouhého života. Z jiných politických listů té doby povstalých zasluhují čestnou zmínku Tylovy „Sedlské Noviny“, psané co nejpopulárněji a tištěné švabachem. Také strana zpátečnická používala žurnalistiky české co prostředku, jímž působiti chtěla ve směru svém

na lid. Toho spůsobu byly Schopfovy „Vesnické Noviny“ a „Vlastimil“ (rozdílný od časopisu téhož jména, založeného rok před tím od německého konstitučního spolku v Praze), kterémuž sami úřadové klestili cestu mezi lid; ale ani jednomu ani druhému nedařilo se. Též obec Pražská zřídila si organ svůj v „Obecním Listu“, vedle něhož k vůli rovnoprávnosti vydávala i německý list „Communalblatt“, kteréž oba měly však trvání jen efemérní. Z velikých listů politických nejmenší odbyt měly vládní „Pražské Noviny“. A přece pronikal interes politický všechen život národní tou měrou, že široký proud jeho zasahoval do všech oborů. Následek toho byl, že žádný periodický spis, nechť sloužil jakémukoli speciálnímu účelu, nemohl obejíti se bez politiky. Nedovedlť se jí vyhnouti ani vážný Musejník, a časopisy pouze beletristické, které nezanikly ve víru lonském (jako „Včela“ a „Poutník“), měnily se částečně aneb úplně v politické (jako „Květy“ nejprve „Květy a Plody“, později pak v čistě politický „Ranní list“).

Vedle politických nejčetnější byly časopisy duchovenské: v Čechách tři („Časopis pro katolické duchovenstvo“, „Blahověst“ a „Českobratrský Hlasatel“) a v Moravě dva („Hlas jednoty katolické“ a „Cyril a Method“), zřejmý to důkaz, že duchovenstvo české u všeobecném hnutí nezůstalo pozadu. Obzvláště významný byl ruch nastalý mezi protestanty českými, jichž organ „Českobratrský Hlasatel“ měl velmi slušný počet předplatitelů.

Z ostatních časopisů za speciálními směry jdoucích vynikaly „Posel z Budče“, časopis pedagogický, vydávaný od porad učitelských v Praze; „Řemeslnické Noviny“, vydávané od řemeslnické jednoty Pražské; konečně „Cecilia“, časopis hudební. Několik pokusů o provedení rovného práva obojí národnosti také v žurnalistice pošlo základní svou myšlénkou. Vyjímaje „Časopis pro přiměřené opravy studií gymnasiálních“ vzala všecka taková obojjazyková smířlivost brzy za své.

Nemalé obliby došly u čtenářstva českého satirické časopisy „Šotek“ a „Brejle“, onen od Havlíčka, tento od Bedřicha

Mosera vydávaný. Obzvláště „Brejle“ vynikaly trefným a řízným vtipem.

Změněné zatím veřejné poměry nemohly zůstati bez působení na denní tisk. Když v nebytí sněmů nedostávalo se dosti látky politické na vyplnění každý den velikého archu, Národní Noviny jaly se pěstovati feuilleton, čímž jenom získaly, nabyvše rozmanitosti a zajímavosti. Později pak, když nový stav obležení ukládal jim větší zdrželivost v oposiční polemice, vzaly své útočiště k úvahám a článkům všeobecně o politice poučujícím a situaci objektivně vysvětlujícím, jichž vyšla celá řada z per osvědčených publicistů, které byly dychtivě čítány. Novému zákonu o tisku, který předpisoval novinám kauce, padlo v oběť několik politických listů českých, jmenovitě „Sedlské Noviny“ a „Holomoucké Noviny“, kteréžto poslední vedle „Moravských Novin“ (vydávaných nákladem zemským, nikoli vládním) konaly byly výborné služby populárním poučováním lidu.

O literatuře nepolitické promluveno bude na jiném místě.

Zatím válka v Uhrách vzala obrat zbraním císařským nepříznivý, což bylo následkem nevčasné shovívavosti Windischgrätzovy, který se dal oklamati lichometnou aristokracií uherskou, že nejpříznivější čas k jednání v nečinnosti promeškal, a strategické jeho neschopnosti, když obdrženého konečně vítězství nedovedl použiti kráznému pronásledování poraženého nepřítele. Tím popřáno jest Maďarům ustouplým za Tisu času k reorganisování válečných sil svých, kteréhož oni výborně použili a brzy k ofensivě přešedše takovou ráznost vyvíjeli, že vojsko císařské všudy před nimi ustupovalo, ano i Pešť opustiti přinuceno jest. Takové úspěchy dodávaly povstalcům zvýšené mysli, a 14. dubna vyřknuto na sněmě Debrecinském, jemuž předsedal hrabě Julius Andrassy, později rakouský ministr zahraničných záležitostí, sesazení s trůnu dynastie Habsburské, krok to, jenž nemožným činil všeliké mírné narovnání s Uherskem, a vláda odevzdána do rukou Košutových. Neschopnost Windischgrätzova, od nestranných pozorovatelů dávno již prohlašovaná, jest nyní

všeobecně uznána, což mělo za následek odvolání jeho z bojiště, ale pod formou co nejšetrnější dočasné dovolené, při čemž zůstával vždy vrchním velitelem všech vojsk rakouských kromě armády vlaské. Měl totiž Windischgrätz při ministerstvu mocnou podporu ve svém stejně smýšlejícím švagru knížeti Švarcenberkovi,*) který v politických zásadách nesrovnával se se svými kolegy Stadionem a Bachem. Tento rozpor v ministerstvu přenešen jest i do úřední žurnalistiky, a bylo velmi zajímavo čísti polemiku, jakou vedly spolu organy obou sobě odporujících ministerských stran, při čemž obě v úzkostech svých najednou sobě zpomínaly na Slovany, dovolávajíce se osvědčené lojálnosti jejich a dobrá slova dávajíce těm, ku kterým ještě nedávno byly mluvily velmi s vysoka.

Čím dále tím více stávalo se patrno, že vlastní moc Rakouska nepostačuje ku potlačení zpoury maďarské, jejížto síla nabývala vždy větších rozměrů. Jak Welden, nástupce Windischgrätzův, tak i ostatní císařští vůdcové, v jiných stranách naproti Uhrům stojící, byli příliš slabi proti nim, a tak stalo se, že Bem bez veliké obtíže opanoval celé Sedmihradsko, Görgey vzal 21. května útokem Budín, a již již musila se očekávati ta chvíle, ve které vojska císařská opustí uherskou půdu a vítězní povstalci, sesilováni ustavičně k nim odevšad se hrnoucími živly revolučními, a vládnouce hojnými prostředky peněžitými, kterými zásoboval je nikdy nezahálející lis na bankovky, potáhnou přímo na Vídeň. V nanejvýše povážlivé této situaci nespatřováno jiné spásy mimo pomoc ruskou, na kterou vláda již dávno pomýšlela, nyní pak neváhala za ni požádati. Bylo to pro ni trpké jablko, do kterého musila kousnouti, ale nebylo vyhnutí. Ministerský „Lloyd“ upřímně to vyznal slovy: „Pravda jest, že žádný stát nemá přijímati cizí pomoci, když jí nepotřebuje; ale stejná pravda jest, že ji přijmouti má, když ji

---

*) Manželka Windischgrätzova, o svatodušních dnech v Praze zastřelená, byla sestra ministerského předsedy knížete Felixe Švarcenberka.

potřebuje. My jsme v takovém položení, že můžeme potřebovati cizího vojska, a můžeme to pokládati za štěstí Rakouska, že je v nynějších těžkostech a nesnázech míti může.“ Vlastně nebyla intervence ruská žádné straně v Rakousku po chuti, ovšem každé z jiné příčiny. Tak na př. „Ostdeutsche Post“ obávala se, že Rakousko vrhnouc se do náručí Ruska vydá Cařihrad Rusům. Ruska, jakožto státu absolutistického, báli se stejně Němci jako Slované, kteřížto poslední s celým srdcem lnuli k Rakousku kráčejícímu cestou svobody. Při tom všem ne bez jakési tajné škodolibosti shledávali v povolání Rusů částečnou satisfakci za urážku, učiněnou jim odstrčením Jelačiće bána od vrchního velitelství nad vojskem proti Maďarům poslaným, těšíce se zároveň nadějí, že alespoň z vděčnosti k slovanskému Rusku dostane se Slovanům rakouským onoho jim náležitého postavení, kterého jim dosavad bylo zarputile odpíráno. V tom arciť důkladně se zmýlili.*)

Mezi tím, co tyto věci se připravovaly, udál se v Praze výjev poněkud bouřlivý. V neděli dne 6. května totiž zatknuti jsou omylem dva členové slovenského sboru dobrovolníků proti Maďarům sloužícího, kteří přišedše do Prahy objevili se ve zbroji na Koňském trhu. Z toho povstal shon lidí, jichž jedna část s hlukem a pískáním provázela zajatce, vedené od vojáků na policejní ředitelství, druhá zůstavši před strážnicí provozovala dávno již neslýchanou kocovinu.

---

*) Požádání pomoci ruské bylo jen nutným následkem vnitřní zpátečnické politiky Švarcenberkovy, jež odňala národům právo spolurozhodování v státu a všecko jen skrze vládu řiditi chtěla. Kdyby národům rakouským nebylo oktrojírkou skráceno bylo jejich právo svrchovanosti, byli by v době nebezpečenství nalezli sami v sobě dostatečných sil i také obětavosti ku přemožení odboje maďarského beze vší cizí pomoci. Ale vláda, která nevčasným poručnictvím nad svými národy byla tyto nanejvýše urazila, arciť nemohla se v čas nouze ucházeti o jejich pomoc. A tak pravou příčinou ruské pomoci i všech neblahých následků jejích byla reakce v Rakousku, která v spupnosti své síly voje přeceňujíc neznala míry. Oktrojování ústavy od 4. března, prvé než Rakousko co úplný vítěz vyšlo z uherského boje, bylo politickou chybou, a co taková znamená, jest vůbec povědomo.

Stráži na pomoc přišlé oddělení uherského pluku v Praze ležícího uvítáno jest od lidu demonstrativním voláním „Eljen!“ Tu jest několik křiklounů zatčeno a vedeno na strážnici národní obrany, nalézající se v Staroměstské radnici. Nový průvod s pískotem a nová kocovina na Staroměstském rynku. Opět zatknuto několik osob, mezi nimiž byli také studenti. Celá věc skončila propuštěním i dobrovolníků i studentů, dalších následků nemajic. Uvedli jsme tuto episodu pouze na příklad, jak snadno tehdáž přenáhlené jednání orgánů bezpečnosti dovedlo podrážditi dosti povážlivě nedůtklivý cit národní.

IV.

Praha podruhé v obleženosti. Rusové táhnou do Uher. Stadion odstoupí a nahražen Bachem. Ta rovnoprávnost. Haynau v Uhrách. Národní Noviny zastaveny, ale zase dovoleny.

Ráno dne 10. května byli pokojní obyvatelé Pražští nemálo překvapeni, když z plakatů na rozích dověděli se, že město nalézá se opět ve stavu obleženosti, což i potvrzovaly hradby vojskem obsazené a vojenské hlídky po ulicích se procházející. Za příčinu předstíráno spiknutí, souvisící s republikánským povstáním v Drážďanech, které v těch dnech vypukši nebylo dosavad udušeno. Všickni úřadové podřízeni jsou moci vojenské, nařízeno všeobecné odzbrojení, vyjímaje národní obranu a ozbrojené sbory měšťanské, které na Starém a Novém městě ponechány v působnosti své, tisk postaven pod dohled vojenského úřadu, právo spolčovací na čas obleženosti zrušeno, a na protivení se stráži neb úřadu brannou rukou, na povzbuzování k odporu proti úřadům a na svádění vojáků k porušení věrnosti prohlášen náhlý soud. Zároveň proslýchalo se, že v minulé noci dály se prohlídky rozličných bytů, že zatčeny jsou některé osoby, mezi nimiž jmenováni Sladkovský, Josef Frič, Gauč, že u setníků národní obrany Fingerhuta a Rotta pobrána erární zbraň, že hledán Emanuel Arnold, který utekl, a co jiných více pověstí kolovalo.

První dojem toho všeho bylo spravedlivé rozhorlení na nesmyslné si počínání několika nenapravitelných přemrštěnců, kteří ve zbrklosti své uvalili tuto novou pohromu na klidné město a jeho mírumilovné obyvatelstvo. Když však po prvním překvapení nastoupila chladnější rozvaha a porovnávaly se všecky okolnosti; když o domnělém spiknutí neuveřejňováno žádných bližších zpráv; když mezi zatčenými osobami nalezaly se takové, do kterých nikdo, jenž je znal, nemohl se dosti málo nadíti, že by se účastniti mohly tak nepředloženého podniku, z jakého byly viněny; když uvažováno, že i proti skutečným rušitelům pokoje a veřejného klidu nikoliv nebylo potřebí tak rozsáhlého a krutého opatření, jímž celé hlavní město i s okolím zbaveno bylo najednou svých konstitučních práv, tu v obecenstvu počaly vznikati pochybnosti, a čím dále tím více rostlo podezření, že pravé příčiny zavedené obleženosti jsou docela jiné, než jaké byly předstírány. Havlíček hned prvního dne, když ve svých novinách podával zprávu o věcech, které se dály, ještě pod dojmem všeobecné nevrlosti na ztřeštěné radikalisty jakožto domnělé původce všeho, porozuměl, „že se hlavně jedná o svobodu tisku“, což i v Národních Novinách bez obalu vyslovil. Toto domnění vzrostlo u něho brzy v úplné přesvědčení, jemuž on v tehdejších okolnostech dosti ostrý výraz dal článkem, v němž jmenovitě ukazuje na protizákonnost, s jakou dělo se zatýkání osob, kdežto dle §. 8. oktrojovaných základních práv nesmí (krom dopadení při samém skutku) nikdo býti zatčen, „leč na rozkaz důvody opatřený, který vyšel od soudce neb od úřadu soudní úkony zákonně vykonávajícího“, čehož zde nebylo.

Nastaly nyní Pražanům opět kruté doby, nejenom co do pozbavení jich řádných svobod občanských, nýbrž co do samé veřejné bezpečnosti, rušené povážlivým spůsobem výtržnostmi nekázaného vojska. Hned v prvních dnech zavedené obleženosti ozývaly se v novinách stížnosti na surové se chování k civilu na veřejné ulici nejenom sprostých vojáků, nýbrž i stábních důstojníků, kteří z nejnepatrnějších příčin dovolovali si vkládati ruce na jednotlivé osoby. Ano, dne

14. května večer domácí pán od Modré štiky v Jesuitské ulici, Nebeský, posekán jest bez příčiny do hlavy od důstojníka pluku velkoknížete Michala, který se při tom doslovně takto prohlašoval: „Ich heisse Havlíček und bin Hauptmann bei der 10. Compagnie. Diesen Spitzbubennamen von Ihrer Seite werden Sie sich schon merken.“ Krvavé rvačky s vojáky v hospodách a jinde byly něco obyčejného; z jedné takové jakýsi technik Wolf měl smrt od rány kyrysníkem jemu zasazené. Šťasten, kdo setkání se s vojáky odbyl si tak lacino jako dr. Staněk, jemuž stráž v Strahovské bráně uřezala stužky,. visící s kulatého „slovanského“ klobouku, které pokládány byly za odznak Bůh ví jakého tajného spolku. Podobné projevy spupnosti vojanské, jako svrchu uvedené, opakovaly se den co den, jichž toliko malá část vešla v známost veřejnosti; nebylo však ani jediného příkladu, že by sebe křiklavější výtržnost rozpustilé soldatesky byla došla zaslouženého potrestání.

Vyžádaná intervence ruská stala se konečně skutkem, voje pravoslavného cara ubíraly se valným proudem přes Moravu do Uher. Veřejné mínění Slovanů rakouských o věci té netajilo se. Trefně vyjádřil se Havlíček o záležitosti té a spojeném s ní odstoupení Stadionově: „Podivné jsou osudy lidské. Proti převaze Slovanů zpouzelo se nejvíce ministerstvo Švarcenberkovo, všemu se raději chtělo podrobiti, jen když Slované nedojdou moci. A ejhle! právě nyní došlo Slovanstvo největšího vplyvu v Rakousích, a — co nejhezčího, že ministerstvo samo musilo o to prositi!... Že ministr vnitřních záležitostí Stadion vystoupil již dokonce z ministerstva, a že jen podle jména ještě k němu náleží, že nemoc svou, která však byla pravdivá, použil za dobrou příležitost k odstoupení — to jsou věci známé. Proč ministr vnitřních záležitostí, který jest jistě nejschopnější úd celého kabinetu, vystoupil, nemůže býti též nikomu tajemství, kdo opatrně a pozorně sleduje běh našich záležitostí... Hrabě Stadion byl vždy úhlavní nepřítel té politiky, kterou vedl Windischgrätz v Uhrách, hrabě Stadion byl proti intervenci ruské, hrabě Stadion byl pro

rozdělení Uher podle národností, on byl proti tak zvané starokonservativní maďarské straně, on chtěl samostatnost Vojvodiny Srbské a Slovenska. Nedá se upřít, že tato politika hraběte Stadiona byla nejpraktičnější proti Maďarům, a kdyby se bylo od počátku podle ní přísně pokračovalo, bylo by se užilo proti Maďarům větší sympathie Srbů a Slováků a všech Slovanů vůbec, a vojna mohla být bez ruské intervence již dávno dokončena... Tím nejvíce ztratila vojna ta sympathie u liberálních lidí, poněvadž v ní vidí nyní pouze boj dynastie o své interesy, poněvadž se z neupřímného jednání vlády se Slovany uherskými příliš dobře souditi může, že jde více o potlačení svobod maďarských, než o zachování rovnoprávnosti a svobody rakouské.“ *) Z Moravy pak, kudy právě Rusové táhli, ozval se hlas: „Když nás vloni jistá strana o národnost připraviti a Němcům zaprodati chtěla, ohlédali jsme se po všech příbuzných slovanských kmenech, k severu, k jihu, hledajíce pomoci. Ačkoliv bez podpory, přece šťastně přestáli jsme první tento národní boj, v němž se ukázala chtivost Němců, pohltnouti částky zemí slovanských. Následkem našeho vítězství užívali protivníci všemožných prostředků, aby nás snížili a potupením v posměch uvedli. Nemajíce jiných dostatečných důvodů, vytýkali nám Panslavismus a Rusismus. Tato již dosti předrmolená slova vykládali světu v ten smysl, že se chceme poddati ruskému caru, — čehož jsme se však nikdy ani slovy ani skutkem nedopustili! I velká část našeho lidu dala se másti tímto podvodným nařknutím, a jméno Rus u lidu venkovského tak se již zošklivělo, že nic lepšího neočekával, nežli divokou příšeru neb ukrutného lidožrouta. Jest tomu ale právě naopak, nejsou Rusové barbaři, nýbrž lidé dobromyslní; přesvědčili jsme se, že ve své národní ryzosti zachovali čistotu slovanskou, kdežto ji u nás poněkud již vytřenou nacházíme. Poznali jsme v nich bratry veliké matky Slávy, kteří pod mocným žezlem neobmezeného cara stojí, a kterým pa-

*) Národní Noviny č. 119.

příšlek svobody občanské ještě nezasvitnul, ačkoli užívají veliké důležitosti ve světě a jsou nyní patrně nejmocnějším národem. My jsme přátelé a bratří lidu ruského, proto přece ale milujeme konstituční svobodu nade všecko a umíme si jí vážiti. Tady mají Němci nyní Panslavismus, o kterém se tolik namluvili.“ *)

Čím blíže pak seznamoval se s Rusy lid, jehož krajinou táhli, tím více měl příležitosti ku porovnávání ruského vojáka s naším, které nikterak nevypadalo ve prospěch tohoto. Píšíť o tom Národní Noviny: **) „Ze všech stran dostáváme nejpochvalnější zprávy o zdvořilém a přívětivém chování se ruských vojáků, zvlášť ale důstojníků, ke všemu lidu, vůbec ale ke slovanským spolukmenovcům na Moravě a Haliči zvláště. A k tomu pocházejí tyto zprávy z nejrozličnějších stran a od lidí nejrozmanitějšího smýšlení. Ruský voják, jakožto nezkažený Slovan již sám sebou přívětivý, úslužný, citlivý a jemný, a k tomu ještě nejpřísnější vojenskou kázní zkrátka držený, nedovoluje si nikdy pánovitě a surově vystupovati proti občanským spolukrajanům svým, a ono prožluklé kamašnictví, které dává mnohé vojsko (nechceme právě žádné jmenovati) tak rádo cítit civilistům, nepozoruje se dokonce u vojska ruského. V tom ohledu by si mohlo mnohé vojsko dobrý příklad vzíti z Rusů, nad nimižto celý svět tak rád rameny krčívá.“ Takové následky ruské intervence nebyly dvakráte vhod těm, kteří byli za ni žádali; na náš lid pak měla ten blahodárný účinek, že se v něm šířilo a tužilo vědomí slovanské.

Tím časem rozloučil se hrabě Stadion na dobro s ministerstvem. Jakkoli neobdržel žádaného z ohledů zdravotních propuštění z úřadu svého, nýbrž císař udělil mu jenom dovolenou na neurčitý čas, na kterouž dobu svěřil portefeuille jeho prozatímně doktoru Bachovi, dosavadnímu ministru spravedlivosti, však hrubě porušené zdraví Stadionovo nedávalo žádné naděje, že by kdy mohl navrátiti se k úřadu

*) Národní Noviny č. 119.
**) Číslo 124.

svému, pročež konečně v červnu z úřadu svého řádně jest propuštěn, a Bach stal se definitivně jeho nástupcem v ministerstvu nitra.

S tou vyhlášenou rovnoprávností šlo to při vší trpělivosti českého lidu, který holubičí svou povahou přeceňoval skutečné obtíže věci a podceňoval patrný nedostatek dobré vůle, tak zdlouhavě ku předu, že konečně všeobecná nevrlost ulevila sobě v stesku, který by mohl doslovně být napsán i dnešního dne. „Přijde to věru tak daleko," psal Havlíček, „že se budeme muset pro samu svornost ze starodávného domova svého vystěhovat a mocného cara Ruského poprosit o kus země někde na Kavkaze... ‚Kdy pak již přece bude někde ve školách zaveden náš jazyk?' tážeme se, opírajíce se o stéblo c. k. rovnoprávnosti všech národů. — ‚Svornost, braši,' odpoví se nám, ‚nedělejte pro takové maličkosti různice!' My se spokojíme, stydíme se a mlčíme. — ‚Kdypak ale u šlaka přece budou opravdu umět úředníci napsat poctivých několik řádků v češtině?' povzdechneme si po nějakém čase. — ‚Svornost, jen svornost! Kdyby nebylo toho štvaní, byly by blažené časy v zemi. Což pak nemáte nic důležitějšího v tomto velikém čase, než pořád to abecedářství?' odpoví se nám trochu zhurta. My se lekneme, opět se stydíme a mlčíme zase. — ‚Kdypak ale již u všech všudy šlaků přece alespoň ty Pražské Noviny budou rovny německým, aby se již déle neděl ten nesmysl, že se ubohým ani slovo německy nerozumějícím lidem ještě k tomu za jejich peníze úředně tisknou ohlášení, kterým nerozumějí?' osmělujeme se po uplynutí roku c. k. rovnoprávnosti opět si postěžovati. — ‚Zase již plodíte nesvornost,' odpoví se nám zhurta, a my se již zase musíme polekati a oněměti... Není divu, že se časem mimo vůli zmocní duše těžkomyslnost, když před očima jest onen nestejný boj, který náš ubohý národ od sta- a od tisíceletí bojuje. Jak to jde těžko, než se dostaneme o krok dále! O každou maličkost musíme několikrát bojovati, než jí dosáhneme, každou píď své vlastní půdy musíme jako v ustavičné válce vydobývat. Veliké

věci nám nedají proto, že prý to nemůže být najednou, a malé nám nedají proto, že prý to ani za to nestojí. Summa summarum, že nebudeme mít nic.*)

Ztráta Budína měla ten následek, že Welden odvolán jest od vojska v Uhrách, jehož velitelství svěřeno polnímu zbrojmistru baronu Haynauovi, vojevůdci v Italii osvědčenému, ale pověstnému pro bezohlednou přísnost. Avšak ani on by lépe nebyl pochodil proti Uhrům, dosavadními úspěchy svými nadšeným, kdyby nebylo již vstoupilo na uherskou půdu vojsko ruské, jehož poslal car Mikuláš na pomoc Rakousku 125.000 mužů pod maršálem Paskievičem. Od těch dob byl osud revoluce uherské rozhodnut. Od vzetí Rabu dne 28. června postupovaly rakouské a ruské voje neodolatelně proti povstalcům, jež napořád hloub do země zatlačovaly. K dovršení zmatků v táboře maďarském přispěly pletichy, jež uherští generálové jeden proti druhému strojili. V tomto zoufalém postavení odhodlal se Košut ke kroku poslednímu, jakkoli nemohl míti žádné naděje v jeho prospěch. S nemalým sebezapřením jal se totiž vyjednávati s nenáviděnými, v lidu maďarském nanejvýše rozkřičenými Rusy, podávaje korunu sv. Štěpána vévodovi Leuchtenberskému, zeti císaře Mikuláše. Návrh ten, jak musil každý očekávati, zkrátka jest zamítnut. Některé menší úspěchy v poli, jakých mezi tím dobyl Görgey, nemohly válečné štěstí navrátiti ku praporům revoluce uherské, jejíž dnové byli spočítáni.

Ani za panování vojenských zákonů neustala česká žurnalistika v oposici své proti ministerstvu, kterou jmenovitě Havlíček při vší umírněnosti, jakou mu ukládala obleženost, vedl s neohrožeností uznání hodnou, čímž stával se vládě čím dále tím více nepohodlným. Polemika jeho čelila nejvíce proti osobě Švarcenberkově, který byl duší zpátečnické politiky vládní a jemuž Havlíček zřejmě vytýkal, že stojí mezi

---

*) Kolikrát od těch dob byly tyto stesky opakovány, a kolikrát asi ještě opakovány budou!

trůnem a národy. „Co jsme pravili,“ končil jeden úvodní jeho článek, „považujeme za svou povinnost veřejně říci, byť by i tato slova pro nás v této době a v těch okolnostech, v jakých žijeme, sebe nebezpečnější býti měla.“ *) A v jiné úvaze pravil na konec doslovně: „Že se s námi od vlády špatně — mohli bychom říci nepoctivě — nakládalo, to ví každý, a kdo to před světem upírá, jistě si sám ve svém svědomí jinak mysliti musí. Naše křivda je zjevná. Těm, kteří patrně bojovali proti Rakousku, věřilo se více než nám, a oni dostali místo nás tu náhradu, kterou jsme my zasloužili. Avšak ani to nás nemůže zvrátiti od naší dobře rozmyšlené a od samé přírody i od historie naznačené cesty, a třeba nyní vláda v zaslepenosti své sama sobě i nám škodila, my přece konečně dojdeme svého cíle, poněvadž jinak býti nemůže. Rakousko musí být takové, jako my radíme — sice přestane. To je pravda, kterou nám hlásá každá mapa, každá statistika. Chcete se jen ustavičně ukrývat za bajonety? Pomněte, že vojsko vaše jsme my sami, a třeba ještě letos všechno vojsko naše slovanské necítilo v sobě důstojnost slovanskou — však ji bude cítiti za rok, za několik let. Čas nyní silně běží, myšlénky naše, které s námi před dvěma lety jen snad několik tisíc lidí sdílelo, tyto myšlénky mají s námi již nyní sta tisíců, a za několik let budeme se počítati na miliony. Nemyslete, že nás všelikými křivdami nyní rozdrážďíte, abyste nás pak navždy udusiti mohli: my budeme tak dlouho trpět, až budeme mít moc a sílu přestat trpěti a poručiti si, a to bude tenkrát, až bude těch našich 18 milionů duší tak dobře věděti, kdo je náš nepřítel, jako to nyní víme my. Pak nebudeme potřebovat ani revoluce, proto že potom vy sami, vysoce urození pánové, budete k nám spravedliví — neboť budete muset!“ **)

Taková řeč byla vládnoucím kruhům Pražským přece trochu silná, čehož následek byl zákaz dalšího vydávání Ná-

---

*) Národní Noviny č. 129.

**) Národní Noviny č. 130.

rodních Novin po čas obležení. Havlíček neleniv jel do Vídně, kdež u ministra Bacha vymohl zrušení toho zákazu. Tak zhola však nebyla věc odbyta, vojenskému úřadu musilo se, třeba jen pro forma, dostati satisfakce, která záležela v tom, že Havlíček navrátiv se z Vídně postaven jest pro závadné články před vojenský soud, který jej odsoudil na osm dní k profosovi. Ale komandující generál Khevenhüller milostivě mu ten trest odpustil. Národní Noviny směly opět vycházet, ale Havlíček musil slíbiti, že alespoň od principielní oposice proti oktrojírce upustí, a že po čas obležení bude se všemožně v oposici své mírniti. Havlíček oznámil tento výsledek svému čtenářstvu, doloživ: „Světská moc může nás přinutiti k tomu, abychom z opatrnosti někdy mlčeli, ale žádná moc nemůže nás přinutiti k tomu, abychom mluvili nepravdu proti svému přesvědčení. Kdyby se něco podobného od nás vynucovati chtělo, pak bude čas raději dokonce mlčeti. Pak přestanou Národní Noviny vycházeti, ne ze zákazu, ale z vlastní vůle redakce, na znamení, že přestal i poslední stín svobody tisku.“

V.

Nové zřízení politických a soudních úřadů. Právnická terminologie slovanská. Politické stanovisko Čechů. Hrabě Lev Thun ministrem. Brošurka jeho. Rieger. Havlíček zavřen. Vilagoš.

V organisatorské činnosti vlády pokračováno s obnovenou horlivostí od té doby, co Bach ujal po Stadionovi ministerstvo nitra: nové zřízení politických a soudních úřadů, vyměření náhrady za vyvazení pozemků, povolání do Vídně komise pro český text zákonníka bylo tolikéž znamení, že vládě skutečně běží o to, aby dosavadní neurčitost veřejných poměrů konec vzala a spravedlivým žádostem národů vyhověno bylo. Byla to doba, ve které jmenovitě národ Český, rád každého paprsku naděje se chytaje, začal se smiřovati s Bachem, který vůbec považován byl za odpůrce Švarcenberkovy politiky v ministerstvu, k čemuž i jiné okolnosti přistupovaly, jmenovitě ta, že Bach byl jediný nešlechtic

v rakouském ministerstvu, a pověst, že nepřijal řádu Leopoldova, který mu byl od císaře podáván. Když pak Radlinskému za poslaný výtisk jistého spisu jeho poděkoval přípisem českým, v němž výslovně se pronášel, že pokládá za povinnost úřadu svého, pomáhati upřímně k žádoucímu výkvětu jazyka slovanského; a když konečně v cirkuláři, jejž po nastoupení nového úřadu svého vydal všem zemësprávcům, těmto s obzvláštním důrazem na srdce kladl, „aby rovnoprávnost všech kmenů ve skutečnou platnost uvedena byla", tu nikdo více nepochyboval o jeho upřímné snaze, splniti, co slibovala oktrojírka. Zvykalť již národ pomalu myšlénce, že politických ideálů svých bude se musit na čas odřeknouti, i byl by se rád spokojil prozatím vydatnějšími koncesemi národnosti jeho učiněnými, k čemuž rámec ústavy poskytoval dosti místa. Vždyť všecky dosavadní snahy Čechů, i horlivé jich přilnutí k všeobecnému ruchu politickému, měly v první řadě za účel národní jich rehabilitaci, a tu by rozvážlivější vlastenci vděčně byli přijali za částečnou splátku nároků svých. Horkokrevní radikalisté, kterým šla „svoboda" nad národnost, byli by, třeba dosti nevrle, podrobiti se musili veliké většině.

O novém rozdělení Čech na 7 krajů se 79 okresy, z nichž v každém měl býti také okresní soud, krom toho pak v celé zemi 286 jednotlivých, 13 zemských a 43 trestních soudů, budiž tuto jen krátce zmíněno, že podrobováno bylo mnohé oprávněné kritice, což platí také o Moravě, rozdělené na dva kraje a přiměřený počet administrativních a soudních úřadů.

Zvláštní zmínku zde zasluhuje povolání do Vídně komise vynikajících slovanských učenců k usnešení se o budoucí terminologii právnickou, která, pokud možná, měla ve všech jednotlivých nářečích slovanských býti stejná. Stalo se to nejvíce působením doktorů Becka a Braunera, a Šafařík jmenován předsedou té komise, která se roztřídila na patero sekcí: česko-moravsko-slovenskou, polskou, rusínskou, slovinskou a ilyrsko-srbskou (o dvou odborech, charvátském

a srbském). Členové sekce česko-moravsko-slovenské byli pánové Beck, Erben, Kollár, Kuzmány, Rybička, Šafařík a Šembera. Za pomůcky sloužily tu mimo bohatou staročeskou literaturu právnickou, jejíž material ovšem s valné části nehodil se do novověkých poměrů, výborné novější práce českých právníků Friče, Strobacha, Neubauera, Erbena a Havlíka (jmenovitě překlady Obecného řádu soudního, Řádu konkursního a Předpisu stručného řízení v rozepřích civilních), též úřední překlady české zákonů a nařízení v posledním dvouletí vyšlých, při čemž nebylo zapomínáno také na podobné práce z konce minulého a začátku nynějšího století, které arcit nestály na výši nynější vytříbenosti a obratnosti jazykové, nicméně však přece obsahovaly mnohé dobré zrnko.*) Komise ihned započala činnost svou a dala se chutě do práce.

Stanovisko, jaké v těchto okolnostech zaujímal velikou většinou národ Český, vysloveno zřejmě v úvodním článku Národních Novin těmito slovy: „Naše postavení, co národní liberální strany, jest uprostřed mezi stranou radikální a stranou konservativní. Od oné nedělíme se tak v theoretických zásadách, jako v praxi. An radikalisté v sanguinické bujnosti skoky dosáhnouti hledí svého cíle, my krok za krokem půdu skoumáme, kam bychom s jistotou nohu postavili, a tak zdlouhavěji sice, ale bezpečněji ku předu se béřeme, nemajíce se co báti častého brknutí a klopýtnutí oněch. S konservativní stranou nemáme žádné společné zásady, ponévadž jsme pro pokrok, v praxi pak jen tak dalece s ní se srovnáváme, pokud i my zachovati chceme to, co by bez velikého nebezpečenství zrušiti se nedalo. My nechceme nic nemožného a klademe spásu svou v pokojný, stupňový,

*) Podrobnější zprávu o pracích česko-moravsko-slovenské sekce té komise podal Šafařík v předmluvě k dílu, které co výsledek jejich vyšlo pod názvem: Juridisch-politische Terminologie für die slawischen Sprachen Österreichs. Deutsch-böhmische Separatausgabe. Wien 1850.

ale pevný a jistý pokrok.“ Smýšlení to, k němuž národ náš ve veliké většině své dosavad se přiznává.

Zároveň s definitivním ustanovením Bacha za ministra nitra stalo se doplnění ministerstva v ten způsob, že na jeho místo jmenován ministrem spravedlnosti rytíř Antonín Schmerling, a ministerstvo kultu a vyučování, jež dosavad byl prozatímně zastával ministr orby a hornictví von Thinnfeld, svěřeno hraběti Lvu Thunovi, někdejšímu zeměsprávci Čech. Oba noví ministři známi byli z předešlého působení svého, Schmerling co někdejší ministr říšský ve Frankfurtě, Thun z doby předbřeznové co horlivý vlastenec český, z pozdější doby svého vladaření v Čechách co protivník snah revolučních. Pro Čechy mělo jmenování tohoto muže zvláštní důležitost a zajímavost, neboť odpor, jaký shledáván byl mezi dřívějším a pozdějším jednáním jeho, musil býti nyní objasněn, skutky jeho v nynějším jeho vysokém postavení musily ukázati, čeho se národ nadíti má od muže, v kterém již jednou domníval se býti trpce zklamán. Proto dychtivě uvítána byla česká brošurka nového ministra, Úvahy o nynějších poměrech hledíc zvláště k Čechám, ohlašovaná již dříve a netrpělivě očekávaná.

Nebude na škodu, pozdržíme-li se poněkud při spísku tom, který jednak stavěl smýšlení a směr hraběte Lva Thuna v jasnější světlo, jednak vyvolal polemiku, která podstatně přispěla k tříbení různých náhledů o zájmech, jakými se v té pohnuté době zanášelo veřejné mínění všech národů rakouských.

Brošurka Thunova měla rozličný účinek: pokud se v ní projevoval cit jeho srdce, s uspokojením znamenal čtenář, že spisovatel dosavad chová k národu Českému tytéž vřelé sympatie, které mu věnoval již před rokem 1848 co horlivý podporovatel a obhájce jeho snah; avšak na půdě theoretického rozboru jevil se býti doktrinářem příliš neurčitých a mlhovitých zásad, aby mohly vésti k výsledkům pevným a stálým. Nad to byly vývodům jeho na ujmu běžné předsudky aristokratické. Ostatně hrabě Lev sám vyzýval zřejmě k všestrannému rozbírání otázek politických v předmluvě ke spísku

svému slovy: „Nemám nikoliv za to, že náhledy mé musí býti veskrz a jedině pravdivé; nýbrž napsal jsem je jen proto, poněvadž myslím, že důležitost otázek, kterýchž se týkají, požaduje, aby se tiskem jednalo o nich veřejně.“

Neopomenuli také ozvati se hlasové o spísku jeho, jeden (Havlíčkův) v Národních Novinách, druhý ve zvláštní brošurce.*) Oba posuzovatelé s plným uznáním uváděli výroky ministrovy, svědčící o jeho upřímné přízni k Slovanům vůbec a k Čechům zvláště, a opravňující k dobrým nadějím. Pravilť: „Žádnému národu jakožto takovému nepřísluší nějaká přednost před druhým, to jest: proto že někdo náleží k jistému národu, nic se mu nesmí odepírati neb zakazovati, čehož by pohledávati mohl jako právo, kdyby náležel k jinému národu.“ Jmenovitě o Slovanech vyjadřoval se: „Kdo by chtěl Slovany rovnoprávností tak říkaje odbyti, žádaje, aby se pak již chovali hezky zticha a netečně založili ruce, jednal by zrovna tak proti rozumu, jako kdyby chtěl povoliti černým otrokům v Americe emancipaci, ale s tou výminkou, aby se neopovažovali bažiti po jmění, ani po vyšším vzdělání, ani se pokládati za rovnorodé s bělochy v životě společenském. Co pomáhá rovnoprávnost tomu, kdo z ní netěží? Ku předu tedy mají se Slované snažiti, netoliko mají k tomu právo, nýbrž jsou povinni, aby použili síly své a nezakopávali hřivnu, kterou jim svěřil Pán.“ O Češích pak zvláště pronesl se, „že se jim i na vyšších školách zříditi musí české katedry všeho spůsobu“. Varoval toliko před unáhlením, aby nebyla žádána hned rovnost faktická, která může býti dosažena jen ponenáhlu, až vyplněny budou všecky podmínky její volným vývojem národu o svých silách.

Ale co se týkalo ministrových výkladů politických, nemohli posuzovatelé s nimi souhlasiti. V hlavní věci obracely se Národní Noviny proti hraběti Thunovi za příčinou jeho zpátečnictví, kdežto brošurka vytýkala mu co základní chybu

*) Hraběte Lva Thuna Úvahy o nynějších poměrech hledíc zvláště k Čechám. Objasnil J. B. Malý. V Praze 1849.

příliš obmezenou definici národnosti, z které vycházeti musily také bludné náhledy o politických právech národností. Ministrovi byla národnost „přirozená přízeň, kterou zrozenci jednoho kmene k sobě cítí, věrnost, kterou lnou k svému jazyku a k mravům svým, a snaha, by ve všem, cokoli poskytuje postoupné rozvíjení člověčenstva, spoluúčinkovali ve svých formách“. Proti tomu se ozvala brošurka: „My nesrovnáváme se s tímto výkladem národnosti, nýbrž máme jej za příliš úzký, ano za bludný v samé jeho podstatě. Důsledně máme také všecky náhledy, které z něho vyplývají, za bludné... Nám jest národnost něco více, nežli pouhá nějaká přízeň a zalíbení ze zvláštní choutky pocházející. My nazýváme národností onu společnou povahu lidu jednoho kmene, která obráží se v jeho jazyku, živobytí a mravech, lišíc jej od každého jiného lidu. Kdežto podle výroku pana hraběte nemůže důsledně národnost pro sebe žádného jiného práva ve státu žádati kromě práva svobodného se vyvinování, musí národnost, jak my jí rozumíme, považována býti za jeden z hlavních faktorů státního života. Pravda-li, že rozličný způsob živobytí, rozličný mrav a rozličná náklonnost žádají rozličné nakládání s lidem, rozličné ústavy a rozličné zákony, samo sebou vyplývá, že nejpříhodnější půda pro zakládání státu jest tam, kde lid v jedné všeobecné povaze se srovnává a kde v živobytí a mravech není rozdílu, poněvadž tam obecné zřízení nejvíce dá se zjednodušiti, což znamenitě přispívá k síle a vnitřní pevnosti státu; kdežto naopak tam, kde mezi lidem panuje rozdíl povahy, živobytí a mravů, potřebí jest zřízení složenějšího, aby se vyhovělo na všecky strany a odporní živlové proti sobě nepovstali, čímž trpí jednota a následovně i vnitřní pevnost státu. A v skutku učí nás historie, že původně všecky státy bez výminky povstaly na základě národnosti.“ *)

*) Po letech dostalo se mně od Jeho Excelence hraběte Lva Thuna té satisfakce, že šlechetnomyslně se vyznal, kterak od těch dob smýšlení své politické podstatně změnil, čehož také praktický důkaz podal celým veřejným působením svým od roku 1860.

V jedné věci však hrabě Lev Thun patrně nadbíhal času svému, ukončiv svůj spísek slovy: „Revoluce, ve které žijeme, nedojde svého konce dříve, dokud se vševládnost sněmovních většin nestane právě tak nemožnou, jako vševládnost absolutního mocnáře nebo absolutní bureaukracie.“ Slova tato vyvolala rozhodný odpor Havlíčkův, který nechápal pravého smyslu jejich, jenž čelil proti parlamentnímu majorisování minorit, proti kteréžto nespravedlnosti ozývají se v naší době již hlasy tak závažné,*) že není daleký čas, v kterém ve vší opravdovosti bude se musit pomýšlet na ústavní opravu této vady a náležitou ochranu menšin proti tyranisujícím je většinám.

V té době začaly se roznášeti po Praze velmi znepokojující pověsti o Riegrovi, na ten čas v Paříži meškajícím. Muž ten, který v politické činnosti své tak vysoko byl vynikl výmluvností co přední řečník Slovanů v Rakousku, jakož i neméně rozhodnou svobodomyslností, byl podlým náhončím panující reakce osobou nad jiné nenáviděnou, pročež nepřestávali na něm ostřiti svůj důvtip udavačský, což obzvláště za jeho nepřítomnosti si tím nestydatěji dovolovali. Vymýšlejíce o něm nejnesmyslnější pomluvy rozhlašovali hned že bojoval na barikádách v Drážďanech, hned že se v Paříži účastnil posledního revolučního pokusu a že jest vypovězen z Francie, opět že jest zapleten do spiknutí Pražského, které se právě vyšetřovalo, a co jiných více podobných klevet. A skutečně hanebné tyto pomluvy neminuly se s účinkem zamýšleným, na několika místech pátráno po psaních Riegrových, a brzy nebylo již žádným tajemstvím, že obmýšlí se proti Riegrovi nějaké úřední vyšetřování. V tom najednou vyskytla se nová pověst ve formě určité, že na Riegra bude vydán zatykač — pro velezradu. To nezůstalo bez trapného účinku na kruhy národní, a mnozí, kteří doposavad tomu nesmyslnému osočování muže tak ryzí a přímé povahy jen opovržlivě se usmívali,

*) Mezi jinými také hlas Sladkovského ve spise Výklad voleb zástupců dle práva a spravedlnosti. 1875.

počali nyní opravdu se obávati o jeho osobní bezpečnost, dobře vědouce, čeho schopna jest zuřivá zloba jeho nepřátel. Tu Havlíček uznal potřebu zastati se nepřítomného přítele, i vystoupil mužně proti osočovatelům jeho a přímo vyslovil oprávněné domnění své, kdyby skutečně takový krok proti Riegrovi se zamýšlel, že se to děje pouze k jeho zostuzení a v tom úmyslu, aby mu budoucně jakožto muži ne bezúhonnému zamezen býti mohl vstup do síně sněmovní.

Jakkoli na zatykač nedošlo, nebyla celá ta věc přece beze vší podstaty. Jednalo se totiž o podezřívání Riegra, že v Paříži s Maďary a Poláky kul velezrádné pikle proti Rakousku. V Paříži totiž obcoval Rieger s vynikajícími osobami všech národů a politických stran, a jednoho dne sešel se u knížete Adama Czartoryjského, hlavy emigrace polské, s některými korifeji maďarského povstání. Což divu, že přišla řeč na politiku a jmenovitě na vnitřní poměry říše Rakouské, na jakých základech a v jakých formách by se dalo docíliti smíření mezi národy rakouskými. Z té nevinné rozmluvy udělán v novinách klep o konferenci Slovanů s Maďary proti panství Habsburskému v Rakousku, a německé listy chytily se radostně lži této, která v krátce na to kolovala po všech evropských novinách. Nic nepomohlo, že Rieger v „Journal des Débats“ i v organu rakouského ministerstva „Österreichischer Correspondent“ vyličoval pravý sběh věci a prohlašoval hotovost svou, po návratu do vlasti očistiti se před soudem; nic nepomohlo, že sám Pulszky, onoho dne též u Czartoryjského přítomný, podal v „Kölnische Zeitung“ osvědčení ve prospěch Riegrův, německé noviny nepřestaly roztrušovati o Riegrovi nejhanebnější lži. Ale tím vším nebyla ještě ta nepříjemná záležitost odbyta. Jakkoli Rieger opatřen byl řádným průvodním listem rakouské vlády, jest nicméně na štědrý den k dolehání rakouského vyslance Hübnera, který jej považoval za uprchlíka, zatknut a musil celou noc stráviti na policejní prefektuře. Ráno se arciť omyl vysvětlil, a Riegrovi dostalo se od ministra vnitřních záležitostí, Ferdinanda Barrota, slušné omluvy. Dalších nepříjemných následků ta věc pro Riegra

neměla, dovedlť je přímým, odhodlaným spůsobem předejíti. Osočovatelé jeho byli úplně zahanbeni. —

Dne 11. srpna vyplněno jedno ze skromných národních přání Čechů otevřením v Praze za Koňskou branou letního českého divadla v tak nazvané Pštrosce, ovšem již trochu pozdě v saisoně, ale proto k nemenšímu potěšení milovníků dramatické musy české. Dával se nový kus Tylův „Jiříkovo vidění“ se zpěvy a tanci, který od obecenstva dosti četného příznivě byl přijat. Engažování od ředitele Hofmanna zvláštního herectva českého pod režií Tylovou byl jakýsi krok ku předu v otázce divadelní, která vedle jiných záležitostí národních začala čím dále tím více do popředí vystupovati a k níž později bude se nám vrátiti. —

Havlíček nezůstal dlouho nestíhán pro užívání svobody tisku. Pro celou řadu článků, částečně ani proti vládě nečelících, jako byl jmenovitě článek polemický proti „Ostdeutsche Post“ v čísle 181 Národních Novin, za nějž přes odpor pisatele jeho vzal na sebe odpovědnost, odsouzen jest na 14 dní k profosovi a odbýval svůj trest na vojenské strážnici hradu Pražského, při čemž událo se zajímavé intermezzo. Známý nám již národní horlivec německý, Prušák Hennig, umínil si návštěvou svého politického protichůdce projeviti mu soustrast svou. Dříve však dal se ho po důstojníkovi zeptati, zdali by mu návštěva jeho mila byla. Když Havlíček nic proti ní nenamítal, navštívil jej Hennig, a oba se po delší dobu nenuceně spolu bavili. Při rozchodu děkoval Havlíček Hennigovi za jeho přívětivost, doloživ: „Já zajisté také neopomenu vás navštíviti, jak mile zavřen budete.“ —

Dne 17. srpna odpoledne stihla do Prahy telegrafická zpráva o katastrofě Vilagošské. Jak svrchu jsme viděli, chýlilo se s uherskou revolucí ku konci. Görgey, dne 11. července u Komárna poražen, zaskočen jest v ten spůsob, že přetrženo všecko spojení jeho s ostatními sbory i s vládou samou. K tomu byla mezi ním a Košutem dávná roztržka, která nyní vzrostla v zjevné nepřátelství a podlou mstivost. Tu jsou vláda i sněm uherský přinuceni, před neustále po-

stupujícími vojsky rakousko-ruskými podruhé stěhovati se z Pešti, a tenkráte zvolili za sídlo své Segedin. Dosavadní důvěra Uhrů v sebe znamenitě klesla, aniž více se zotavila. Od nynějška spěchaly události zrychleným krokem k neslavnému konci. Nebyl pak to následek ani ztracených bitev, ani přemoci nepřátelské, aniž umělosti vůdců rakouských neb ruských, nýbrž vlastní nesvornosti, sobeckosti revolučních náčelníků, nesjednocenosti a zmatečnosti vojenských pohybů.

Görgey, s vojskem 30.000 mužů čítajícím, činil zoufalé pokusy, aby vyklouzl Rakušanům a Rusům jej obkličujícím a obnovil spojení své s ostatními sbory a s vládou. Od Komárna táhl k Vácovu, snaže se proraziti šik ruský, což se mu však nepodařilo. Teď nastala ona pověstná honba za Görgeyem. On sám již začal zoufati o věci, pro kterou bojoval, i hleděl tedy vyjednáváním s Rusy zachovati aspoň tolik, co bylo možná. Ale Rusové zamítli jeho návrhy, žádajíce bezvýminečnou kapitulaci. Nastoupil tedy Görgey, smělý, ve vojenském ohledu znamenitý pochod svůj kolem ruských sborů, aby se spojil se sborem Mészárosovým.

Spojenci zatím neodolatelně postupovali dále, Haynau táhl s velikou mocí na Segedin, sídlo vlády Košutovy, a Šlik překročiv Tisu tiskl Uhry od severu. Tu sněm uherský v poslední zoufalosti odhodlal se ještě ku kroku, s nímž kdyby byl působení své započal, byl by nejenom vlast zachránil, nýbrž celému běhu dějin rakouských v době té blahodárnější směr vykázal — vyhlásil totiž rovnoprávnost všech národů uherských, ovšem již příliš pozdě. Hned na to i sněm i vláda musili opustiti Segedin a uchýlili se do Aradu, krátce před tím ještě Rakušanům odňatého. Též Bemovi stalo se štěstí jeho nevěrným, poražen 5. srpna u soutěsků pod Červenou věží ustoupil ze Sedmihradska do Banatu. Zde shromáždily se nyní všecky voje uherské, vyjma zaskočený sbor Görgeyův, od jihu pak blížil se také Jelačić. Tu strhl se poslední boj mezi Rakušany a Uhry, kteří se tu byli srazili pod Perczelem a Dembinským v síle 50.000 mužů. Bitva skončila se úplným rozprášením vojska uherského, čehož následek bylo vyproštění

Temešváru, po delší čas od Uhrů těžce sklíčeného. Právě v tom okamžení sice dostavil se po šťastném pobočním pochodu Görgey s vojskem svým, ale po porážce Temešvárské neměl příchod jeho žádné důležitosti více. Košut pokládaje vše za ztracené vznesl na Görgeye diktaturu a odstoupil od vlády. Görgey pak pospíšil sobě složiti dne 13. srpna před Paskievičem zbraň u Vilagoše, a vymíniv jedinému sobě život a svobodu vydal 30.000 mužů na milost a nemilost vítězi. Jeho příkladu následovali jiní menší sborové ještě v poli stojící, Košut, Bem a jiní náčelníci revoluce uherské hledali spásu v Turecku, a Paskievič Rakousku na úkor zaslal císaři Mikulášovi pyšný telegram: „Uhersko leží u nohou Vašeho Veličenstva.“ Později i též Komárno a Petrovaradin vzdaly se na čestné výminky.

Co následovalo, naplňuje ducha lidského hrůzou a ošklivostí. Vojenský soud Haynauův postupoval s bezohlednou přísností proti zajatým důstojníkům, nejšlechetnější synové národu jsou věšeni, in contumaciam k šibenici nebo žaláři odsuzováni. Pronikavý výkřik bolesti vyvinul se z prsou spoutaného Uherska, oko lidské s žalem a odporem odvracelo se od hnusných poprav Aradských.

Jakoukoliv ošklivostí však naplňuje nás nelidské řádění Haynauovo, konec války uherské zcela spůsoben jest, aby nám připomenul věčnou Nemesi, která neodvratným trestem stíhá všecky, kdož prohřešili se proti zákonům božským, vštípeným v srdce lidská. Boj, podniknutý hlavně z bujnosti a spupnosti, používaný k záměrům sobeckým a ctižádostivým, došel ukončení svého nestatečností a zradou vůdců, kteří v nehodách nedovedli osvědčiti ctnosti pravých reků, zaujatých celou duší pro věc, jíž zasvětili své živobytí. Popravy Aradské pak měly předchůdce své v Temešváru, na Slovensku a v Sedmihradech v šibenicích, na něž fanatičtí Maďaři věšeli jinokmenné zastavatele týchž nezadatelných práv, k jichž hájení sami se byli zbraně chopili. Jména Stanimirović, Šulek, Roth a mnohá jiná, třeba neměla zvuku aristokratického, neustupují v šlechetnosti jménům Bathyany, Leiningen, Pölten-

berg, a památka mučedlníků těch potrvá u soukmenovců jejich tak dlouho, jako potrvá v národu Maďarském památka vůdců v Aradě popravených. To však nejvíce jest politování hodno, že Nemesis tato bezděčně strhla ve svůj vír i ostatní národy rakouské, jichžto svoboda byla pohřbena zároveň se svobodou Uherska.

VI.

Směr vlády protislovanský. Rusové do Čech nepouštěni. Kničanin nesmí do Prahy. Smutný stav Slovenska. Rakousko vtírá se do Německa. Rovnoprávnost v Čechách.

Dokud vojsku císařskému bojovati bylo v poli proti nepříteli trvání státu ohrožujícímu, ministerstvo Švarcenberkovo, ačkoliv účely jeho zjevné byly, počínalo si u provádění jich vždy s jakousi ostýchavostí; nyní však po katastrofě u Vilagoše jalo se odkládati pomalu všecku přetvářku, a čím dále, tím bezohledněji kráčelo dráhou rozhodné reakce. Dráha tato vedla dvojím směrem, protislovanským a protisvobodným.

Co se prvního týče, osvědčila vláda bezpříkladnou nevděčnost k Slovanům, zapomenuvši příliš záhy na služby, jež za doby sotva minulé byli prokázali Rakousku v základech svých ohroženému. Až směšná byla její úzkostlivost, s jakou co nejvíce ukrátiti a obmeziti hleděla styky ruských osvoboditelů svých se svými slovanskými poddanými; voje ruské musily nejkratší cestou vraceti se domů, žádný jednotlivec nesměl na zpátečním pochodu nikde pomeškati přes nezbytnou potřebu; pravou pak zakázanou zemí byly Rusům Čechy, jmenovitě Praha. Této popřáno bylo pohostiti u sebe jen několik málo důstojníků ruských, kteří, dychtíce poznati přední město západního Slovanstva a nemohše obdržeti dovolení představených svých k tomu, aby se směli skrze Čechy vrátiti do vlasti, užili k dosažení cíle svého té lsti, že si vymohli dovolení k výletu do Italie, odkud teprv přes Prahu se vraceli. Tak bála se vláda rakouská svých vlastních přátel!

Jak vláda jmenovitě o Prahu byla starostliva, aby nebyla žádnou návštěvou nějakého slovanského výtečníka z blahého klidu svého vytržena, o tom nejlépe svědčí případ s generálem Kničaninem. Srbský tento hrdina, jemuž vláda rakouská byla k neocenitelným díkům zavázána pro vydatnou pomoc proti Maďarům poskytnutou, přišel v září do Vídně, odkud se chystal zavítati také do „Zlaté Prahy". To když se v Praze rozhlásilo, zaradovali se všickni upřímní národovci, a hned počaly se konati přípravy k slavnému uvítání chrabrého bojovníka slovanského. Obzvláště Měšťanská beseda jakožto střediště společenského života uzavřela vyslati jemu vstříc deputaci, uvítati jej s pochodněmi, zpěvem a hudbou a poctiti velikolepou hostinou. Již byl také pro něj skvostný byt připraven a navržen celý program k několikadenním radovánkám. Za příčinou stavu obležení vyslán jest jeden člen výboru besedního ke komandujícímu generálu Khevenhüllerovi, požádat jej o povolení k těm slavnostem. Vyslanec ten vrátil se s velmi laskavou a přívětivou odpovědí. Ale hnedle v zápětí na to dostala Beseda měšťanská dopis purkmistra Vaňky, kterak pan komandující generál mu oznámil, že pro výmineční stav, ve kterém se Praha nachází, přáti si musí, aby od zamýšlené „demonstrace" ke cti generála Kničanina upuštěno bylo. Jiná deputace ke komandujícímu vyslaná jest od něho opět velmi vlídně přijata, při čemž jí však opakoval přání své, aby s ohledem na stav obležení neděly se žádné hlučné „ostentace". Avšak Pražanům ani té skromné radosti nebylo popřáno, aby milého hosta uvítati směli beze vší „demonstrace" i „ostentace"; neboť Kničaninu před odjezdem jeho z Vídně vzkázáno bylo pod rukou od jistého ministra, kterak si toho vláda císařská nepřeje, aby jel do Prahy. Tak ani Kničanin neuviděl „Zlaté Prahy", ani Praha Kničanina.

Na Slovensku, kde za revoluční vlády maďarské živel slovanský nejkrutější útisky byl snášel, nyní po jejím pádu nic v dosavadních poměrech se nezlepšilo. Ubozí Slováci, kteří věrnost svou k domu císařskému okázalým spůsobem

byli osvědčili, úplně zklamáni jsou v spravedlivém očekávání svém, že vítězná vláda rakouská vybaví je od staletého helotství pod nesnesitelným jařmem maďarským. Ještě za trvající války uherské dobrovolnické sbory, které se byly utvořily na Slovensku k podpoře vojska císařského a platné služby konaly, těšily se z nevelikė přízně vlády, která jim právě jen tolik péče věnovala, co jim jí bez vlastní hanby odepříti nemohla. Nyní pak, když jednalo se o znovuzřízení Slovenska na základě slibované rovnoprávnosti, dosazováni jsou na nové úřady — věc k neuvěření! — titéž nemilosrdní trýznitelé lidu, kteří tam dříve byli provozovali neblahé hospodářství.

Žalostné jsou stesky na to v pamětním spise předních vlastenců slovenských Hurbana, Ludevita Štúra a Borika k ministerstvu nitra, kdež praví: „Svaté slovo císařovo nebude nikdy ve skutek uvedeno, půjde-li to i nadále tak, jak to jde u nás na Slovensku... Veřejné úřady zastávají takořka sami dávní potlačitelové lidu našeho, ano všelijakou protekcí vklouzlo i takových do nich, kteří revoluci nejen potajmu, nýbrž i veřejně slovem i skutkem podporovali... A tito lidé, kteří lid náš za to pokutují, že s císařem držel, kteří zlé semeno revoluce na budoucí časy znovu rozsévají, tito lidé mají veřejné úřady v rukou svých pod vládou císařskou!«.. Pozorujmež jenom počínání úředníků těchto! Bídný a mnohonásobně zubožený lid potahují k robotě a hrozné pokuty mu ukládají, pokutují jej pro nejmenší provinění, začasté jen pro několik slov kážou mu hned po 20, 30, 40, 50 ranách vyplatiti s tím doložením: ,Takto se bude s vámi nakládati, toto je to císařské panování, to ta svoboda, po které jste toužili!... Staré Uhersko se svou samospasitelnou madarštinou, se svým maďarským, jinými národy opovrhujícím panstvím na Slovensku úplně vystupuje ve své předešlé slávě a nadutosti. Dopisování jednotlivých úředníků mezi sebou je maďarské, ohlasy a oznamy k obcím jsou maďarské, odpovědi na prosby lidu maďarské, maďarské je všecko, co nějaký znak veřejnosti na sobě nosí... Všickni ti známí a

Nešetrnost vlády k Slovanům jevila se v ohledu na Čechy přede vším v liknavém a málo ochotném uskutečňování, ano mnohdy v úmyslném porušování jazykové rovnoprávnosti. Jakkoli s jedné strany ve vydávání říšského zákonníka a později také zákonníka zemského v jazyku českém, jakož i v statečně postupující práci českého odboru komise pro názvosloví právnické jevila se chvalitebná péče o provedení tohoto pro národ náš životního principu, s druhé strany zase dály se věci, které s domnělou dobrou vůlí vlády byly v nejkřiklavějším odporu.

Tak na př. byl od prvního prohlášení rovnoprávnosti u apelačního soudu Pražského povstal obyčej, že se rozepře českých stran česky přednášely, rozhodovaly a také rozsudek sám i s důvody právními hned v českém jazyku byl vydán. Tu najednou přišel od nejvyššího soudu ve Vídni rozkaz Pražské apelaci, aby od tohoto svého obyčeje upustila a opět jako před březnem 1848 jenom v německém jazyku jednala a také rozsudky své v německém jazyku vydávala, tak, že by potom rovnoprávnost jazyková záležela jen v tom, aby nejnižší instance tento rozsudek české straně do češtiny přetlumočila. Nebyltě tento případ nad jiné křiklavý jediným příkladem úmyslného rušení rovnoprávnosti, ústavou všem národům rakouským zaručené, v novinách uveřejňovány hojné stížnosti se všech stran na libovolnost nižších úřadů, které nemohly odvykati předbřeznové praxi a samospasitelné němčině. Jakož vůbec v Rakousku dálo se všecko vždy jenom na polovic, tak byl od dávna vešel ve zvyk i ten obyčej, že sice vydávaly se dobré zákony a nařízení, ale nic nečiněno k jich uvádění v život. Tak mělo se to před rokem 1848 s nařízením, aby se na gymnasiích vyučovalo jazyku českému, když nebyl ustanoven nikdo, jenž by to konal, jak o tom na jiném místě pověděno; a rovněž tak dálo se i nyní, že v zásadě sice byla rovnoprávnost jazyková vyřknuta, ale nic neučiněno k jejímu zavedení a vše jen ponecháno dobré vůli ztrnulé bureaukracie, které do duše příčila se každá novota, obzvláště byla-li namířena proti zakořeněným před-

... které ...

... pouze českých ...

... tak bylo i se ...

... opravdová snaha

... vlády nezůstala

... neb obojetné,

... kde češtinu opět

... povážlivé. To

... národu, již

... Konstituční proti

... než třicet ...

...é

... na

... ze

... ohl

... ylo

... ých.

... í, a

šky protivníků našich jsou hojnější a drzejší než jindy, jakoby náhradu braly za krátkou lonskou dobu české národní převahy... V stejné míře, ve které národní naše oprávnění zákonně jest uznáno, vzrostl odpor proti nám nepřátelské strany, která nepohrdá ani podlou, nepoctivou zbraní. Reakce, která po lonském roce nevyhnutelně nastoupiti musila v politice, mnohého z věrných, ale ostýchavějších a nesmělejších národomilů zakřikla a zastrašila, tak že jenom potají sobě zavzdychne, ale veřejného vystupování v národním interesu se bojí, a tak drzost jedněch a lekavost druhých příčinou jest, že strana nám odporná vždy více roztahuje a nafukuje se, an našinci bázlivě zalézají." Článek pak končí slovy: „Mějme pevnou důvěru v konečné vítězství pravdy a zahanbení těch, kteří v zaslepené politice své opírají se o podpory vnější, přirozených vnitřních podpor zanedbávajíce. Prospěch náš nemůže být pochybný. Pamatujme se, že když loni po únorové revoluci francouzské jitření národů evropských všeobecné bylo a též v Rakousku ozývati se začaly hlasy přiměřené opravy žádající, Vídeňské noviny, orgán to vlády, uveřejnily článek, ve kterém vláda tehdejší se osvědčovala, že se ani krokem neuhne od dráhy, kterou posavad kráčela; avšak minulo několik dní a byla prohlášena konstituce, a Metternich ubíral se do Angličan."

VII.

Národní záležitosti nepolitické. Školství. Divadlo.

Jakkoli život politický následkem tuhé reakce čím dále tím více ochaboval a tím samým újmu trpěly také ony zájmy národní, které s ním takořka srostlé jsou, nicméně v jiných oborech, méně závislých na panujícím proudu politickém, nepřestal jeviti se čilý ruch. To platí především o školství v době předbřeznové velice zanedbaném, na jehož velepotřebnou opravu nevztahovalo se zpátečnictví vlády, alespoň s počátku, tou měrou jako na jiné obory. Zde jevila se reformatorská péče vlády hlavně dvojím směrem: přiměřenějším

zřizováním dosavadních i zakládáním nových škol a stolic učitelských, a povoláváním k úřadu učitelskému nových osvědčených a svěžích sil. Jak jsme viděli, jmenován byl nedávno ministrem kultu a vyučování hrabě Leo Thun, někdejší zeměsprávce Čech, a ten ihned v novém úřadě svém počal vyvíjeti činnost neobyčejnou a na všechen spůsob mnohem blahodárnější nežli byla jeho vladařská. *) On netoliko pochopil všeobecnou úlohu svou, pokud se týkala opravy veškerého školství, nýbrž osvědčil i zvláště upřímnou přízeň svou k národu Českému starostlivou péčí, jakou jen v tehdejších okolnostech možná mu bylo věnovati jeho zvláštním zájmům v oboru tomto. V ohledu tom zasloužil si nehynoucí díky Čechů.

Muž tento, od mnohých jednostranně posuzovaný, nastoupil úřad svůj s pevným, šlechetným úmyslem, působiti pro povznešení vzdělanosti a vědy „na základě křesťanském“, a úkolu tomu dostál věrně, pokud záleželo na něm samém. Bylo by zde od místa, šířiti se podrobně o reorganisaci národního, středního i vyššího školství, jaká za něho provedena; postačiž konstatovati, že se to dálo v duchu opravdového pokroku. Ovšem pak nás blíže zajímá spůsob, jak při tom vyhovováno zásadě národní rovnoprávnosti. Co se té věci týče, povolal Thun do Vídně ku poradě profesory české, kdež usnešeno jest, aby v krajích s obyvatelstvem českým zřízena byla gymnasia pouze česká, v krajích pak německých německá, jakož se tak i stalo. Za vzorní české gymnasium prohlášeno jest akademické gymnasium v Praze, na kterém již od roku 1846 působil Klicpera; nyní pak povoláni na ústav ten mezi jinými osvědčenými silami doktorové Aksamít a Čupr. Otevření jeho, co českého, slaveno 1. října 1850 spůsobem okázalým. Zřízení první české realky v Praze nařídil ministr Thun o své ujmě, a teprv později vymohl jí potřebné stvrzení. Jiným spůsobem sotva by tehdáž bylo došlo k začátku těchto tak důležitých středních škol českých.

*) Mluvíme zde pouze o jeho působení co ministra vyučování, a nikoliv také co ministra kultu.

Tento čin ministrův přijat byl od národa s radostným uspokojením a nejvřelejším díkem.

Povolávání nových sil na vyšší školy rakouské dálo se v značné rozsáhlosti, ale velikou částí z ciziny. Zdali toho bylo v takové míře potřebí, nesnadno jest nyní posouditi, a rádi věříme, že ministerstvo bylo k tomu vedeno jediným zřetelem na prospěch vědy. Ale národ s nelibostí patřil na přednost dávanou cizincům před lidmi domácími, domnívaje se, že národové rakouští nejsou chudší na kapacity nežli zahraniční Němci, kteří přijdouce do našich zemí jenom neslušně se roztahují a nadýmají, s vysoka hledíce na nás, co na domněle nižší plémě.*) Veřejné mínění jednosvorně odsuzovalo takové počínání ministerstva.

Toto však nezapomínalo při tom na učence rakouské, vyplňujíc mnohou věcnou mezeru v dosavadní soustavě vyučovací osvědčenými silami domácími, při čemž náležitý brán ohled na vynikající spisovatele, kteří si pracemi svými byli získali podstatné zásluhy o vědu. To zvláště platí o slovanských učencích, i sluší dáti pravdě svědectví, že první doba ministerstva Thunova byla jediná, za které vláda rakouská jevila opravdovou a upřímnou snahu, vyhledati a získati v oboru Slovanstva nejzdatnější síly k účelům vyučovacím. Jako pro Kollára ve Vídni stolice slovanské archaeologie, tak v Praze pro Vocela zřízena stolice starožitností českých, pro Čelakovského profesura slovanské filologie, a slavný Purkyně povolán na uprázdněnou stolici fysiologie. Tomka Thun sám vybídl, aby se hlásil o profesuru na Pražské universitě, který tak učiniv poslán jest na cesty do Francie a do Němec, ze kterých když se vrátil, jmenován jest profesorem rakouského dějepisu. Z Olomouce přesazen jest do Prahy Hanuš za profesora filosofie s vyučovacím jazykem českým, mimo to přednášel na filosofické fakultě Šohaj co suplující profesor filologii a aesthetiku, profesor Koubek jazyk a lite-

*) Nebyloť ovšem také bez chvalných výminek, jako na příklad Schleicher.

raturu polskou, Hanka pak četl co docent o jazycích ruském a církevním staroslovanském. Dne 17. ledna 1850 odbýváno první české rigorosum pro doktorát filosofie. Též na fakultě právnické, kde sama valná část posluchačů žádala za přednášky české, podporována jsouc v tom akademickým senatem učiněn jakýs takýs počátek rovnoprávnosti, jmenovitě přednášel profesor Schnabel jazykem českým přirozené právo, dr. Grünwald vykládal rakouský občanský zákon, a dr. Frič, oba co docenti, řád soudní. Na nově založenou techniku v Brně, ovšem německou, povolány též učenci čeští: Kořistka, Helcelet, Kolenatý, Quadrat. Do učitelstva samého vjel nový ruch, jevící se ve zvýšené činnosti spolčovací a literární. *)

Z kulturních snah, které každý na dráze vzdělanosti pokraćující národ vyvíjí samostatně ze sebe, již před r. 1848 vystupovalo do popředí usilování o zřízení zvláštního českého divadla. O předbřeznových snahách ve směru tom (viz Část první tohoto díla, str. 82) podává nejnovější biograf Riegrův tuto zprávu: **)

„Stavové čeští měli dvě divadelní privilegia, užívajíce toliko jednoho. Rieger vida, že není naděje, aby proti jejich vůli někomu jinému na české divadlo nové privilegium uděleno bylo, jal se pečovati o to, aby se utvořila společnost zámožných měšťanů, kteráž by podniknutí to na se vzíti chtěla, když by stavové jí k užívání propůjčili jedno své privilegium. Pomocí Strobachovou zjednal si Rieger přístup do hromady Pražského cechu mlynářského a pak též cechu sla-

*) Přišel však za nedlouho čas, že horlivá tato činnost ministerstva vyučování namnoze paralysována jest napořád více se zmáhající reakcí, která pomalu všecky obory státní správy neodolatelně zachvacovala. Jestliže hrabě Lev Thun přes to všecko setrval na svém místě, jednal tak jako muž poctivý a upřímný národovec, předvídaje dobře, že po jeho odstoupení šmahem zvráceno bylo by vše. co on s tak mnohým úsilím ve prospěch školství českého k místu přivedl.

**) Dr. František Ladislav Rieger, politický vůdce národa Českého. Nástin životopisný. V Žižkově 1881. Nákladem knihkupectví J. Malého.

dovnického,*) a vyloživ oběma tu věc dovedl toho, že se odhodlali o to žádati; pak získal soukromě některé vlastenecké advokáty, některé statkáře a jiné bohaté měšťany, tak že mohl zadati ke stavům českým žádost opatřenou asi 70 podpisy mužů z nejzámožnějšího měšťanstva, v jichž čele byl dr. Frič. O žádosti té rozhodli stavové v ten smysl, že postoupí jedno privilegium, jakmile se s povolením vlády utvoří společnost ku podniknutí takovému. K docílení tohoto rozhodnutí byl Rieger vyjednával s přednějšími šlechtici českými, jmenovitě s rytířem Neuberkem, pak s hrabaty Nostici, Wurmbrandem a Matiášem Thunem, kterýžto poslední v oné době příznivě se klonil k věci národní. Jej přiměl Rieger dále i k tomu, že slíbil postaviti se v čelo podniku akcionářského, při čemž měl Rieger zastávati práce sekretářské. Dne 3. května 1846 sešla se velmi četná i vzácná společnost v sále Platejském, sestávající s veliké části ze šlechty, neboť se dostavili Thunové, kníže Hugo Salm, kníže Rohan, Nosticové a jiní. Byloť to od staletí první schůzka, kde šlechta, přední měšťanstvo a inteligence národní sešli se pospolu, aby rokovali o provedení úkolu národního, vzdělavatelného. Hrabě Matiáš Thun předsedal, Rieger vedl protokol po česku, jednání se vedlo po česku i po německu. Zvolen výbor, který by zřízení akciového spolku připravoval a o povolení u vlády zakročil. Do výboru přijat i Rieger, jenž napsal žádost, která jest vládě podána. Ale u vlády Vídeňské panoval duch všemu, co slovanského bylo, nepříznivý, i čekáno marně na vyřízení žádosti, která položena ad akta až do r. 1848.“

Zatím odpolední česká představení v stavovském divadle trvala ve své míře až do r. 1848, kde osvěžující vánek nové svobody také divadelní otázkou ku předu hnul. Národ Český

*) Vedle studentstva českého, horoucně nadšeného pro každý vlastenecký podnik, jemuž při nedostatku hmotných prostředků posloužiti mohli alespoň šlechetným enthusiasmem, tvořili tehdáž jádro divadelního obecenstva českého zámožnější měšťané Pražští oněch oborů živnostenských, které si byly nejryzeji zachovaly ráz národní: mlynáři, pekaři, sládci, řezníci a dřevaři.

vztahující vyřknutou rovnoprávnost na všecky obory praktického života, hlásil se také v příčině divadla o své právo, a toto bylo tak jasné a žádost obecenstva tak spravedlivá, že nelze bylo neučiniti jim slušnou koncesi. K takové ochotni byli jak ředitel divadla Hofmann, tak i v první řadě stavovský výbor zemský, do něhož právě byl vstoupil Pravoslav Trojan od zastupitelstva města Prahy zvolený, jemuž v něm přiděleno bylo intendantství divadla českého, před tím nebývalé a teprv nově zřízené. Učiněno, co v dosavadních okolnostech bylo možného: českým divadelním představením postoupen krom odpoledních hodin nedělních a svátečních ještě čtvrtek, a řediteli Hofmannovi udělena zemským výborem subvence, že mohl personal svůj rozmnožiti a zvláštní české herce engažovati. Když pak při povšechné větší volnosti také dosavadní přísnost divadelní censury poulevila, počalo se divadlo české ponenáhlu samostatně vyvíjeti, a r. 1849 mohl Hofmann vystavěti pro české hry zvláštní arenu ve Pštrosce, kde za letních měsíců, byla-li povětrnost příznivá, každodenně se hrávalo. Mezi nově získanými hereckými silami nalézaly se některé dosti zdatné, s nimiž možná bylo se odvážiti na úkoly vyššího druhu, což vedlo k značnému zvelebení repertoiru, čímž i návštěva vzrůstala a tak nový tento národní ústav vůčihledě rozkvétal.

Také zemský výbor neopomíjel se své strany přičiňovati se o povýšení jeho na stupeň důstojný, což osvědčil v říjnu 1849 vypsáním cen na česká původní díla dramatická, totiž 250 zl. stř. na nejzdařilejší drama historické z dějin vlastenských, 200 zl. na nejlepší hru ze života občanského nynější doby, a 100 zl. akcesitu za jeden nebo dva kusy kteréhokoliv dotčeného druhu. Z došlých kusů žádný nebyl uznán za hodna ceny, udělen toliko akcesit Kolárovč tragedii Žižkova smrt; vypsání ceny tady opakováno.

Ale při tom nespouštěno se myšlénky na zřízení samostatného českého divadla, i běželo především o vybrání nejvhodnějšího místa, kde by mohlo býti postaveno. Nejprve pomýšleno na tak zvané Kotce, od kterých však „za ne-

dlouho ustoupeno.*) Zemský výbor v osobě svých členů, hraběte Alberta Nostice co intendanta německého a Trojana co intendanta českého divadla, jevil v té věci chvalitebnou péči, aby vyhověno bylo naléhavé potřebě a dostalo se národu Českému rovného práva i v této otázce. Oba intendantové jménem výboru zemského obrátili se přípisem (ze dne 25. dubna 1850) k městské radě Pražské. Uznávajíce, že rovnoprávnosti, „tomuto požadavku času, humanity a spravedlnosti, musí v době všeobecných oprav, zvláště při zemských ústavech, s ohledem na většinu obyvatelstva jak města tak i celé země, vyhověno býti především při ústavu, jenž tak mocně národní a politické vyvinutí usnadniti a urychliti s to jest“, ukazovali na to, kterak jeden společný dům potřebám dvou divadel nikterak vyhověti nemůže, a že tedy nevyhnutelně potřebí jest, aby české divadlo, má-li prospívati, bylo samostatné. Oznamovali, že zemský výbor, uznav tuto potřebu, o své ujmě, nečekaje na svolání sněmu napořád odkládané, uzavřel postaviti slušné prozatímní divadlo a vydržovati je, k čemuž také již peníze povolil. K tomu konci žádali městskou radu, aby ke stavbě přepustila přiměřené místo v Praze, navrhujíce co nejvhodnější dolejší část náměstí Svatováclavského (Koňského trhu), v druhé pak řadě buď Staroměstské náměstí mezi palácem knížat Kinských a tak zvaným Křenovým domem (kde někdy stávala vojenská strážnice), anebo Josefský plac.

Městská rada odkázala tu věc ku proskoumání zvláštnímu odboru, který ve shromáždění obecních starších dne 10. června ústy referenta svého nejenom uznala povinnost Pražské obce, aby nějaké místo k vystavění národního divadla darovala, nýbrž také i v tom s oběma intendanty se srovnávala, že se k tomu nejlépe hodí náměstí Svatováclavské. Ale zároveň čten byl protest asi dvaceti domácích pánů

---

*) Podrobné dějiny národního divadla a vlivu jeho myšlénky na všechen národní život viz v díle F. A. Šuberta „Národní divadlo v Praze“. V Praze, nákladem J. Otty.

proti stavbě divadla na tom místě, opírající se o námítky liché, z něhož patrně vysvitalo smýšlení národnosti české nepřátelské. Osvědčení toto strany sedmašedesátnické učinilo trapný dojem na shromáždění, které nicméně po krátké debatě rozhodlo se pro postoupení žádaného místa na Koňském trhu.

Ale touto cestou nedošlo se k cíli, neboť dalšímu jednání v tom směru nebyla doba přízniva. Duší jeho byl Pravoslav Trojan, zvolený do zemského výboru od obecního zastupitelstva Pražského, nad tímto však visel meč Damoklův v podobě nově vydaného obecního řádu pro hlavní město, neboť každým dnem očekávalo se vypsání nových obecních voleb dle ustanovení jeho. Poslední obecní volby dály se byly na základě čistě demokratickém beze všeho censu, a vyšlé z nich zastupitelstvo bylo rozhodně svobodomyslné a národní. V té věci bylo se obávati následkem nových voleb nepříznivého převratu,*) kterým Trojan mohl vyloučen býti z obecního zastupitelstva a tím i ze zemského výboru, a pak nebylo nikoho, kdo by úředně oprávněn byl a spolu také vůli a horlivost měl ujímati se národního toho podniku. Třeba bylo kouti železo dokud bylo horké, i sestavil se tedy sbor mužů, kteří si obrali za účel provésti po celé zemi sbírky na vystavění národního divadla a takto „intendanci i stavovský výbor zemský v tomto podniknutí k všeobecnému prospěchu a ušlechtění povahy národní čelícímu činně podporovati." K tomu konci žádali u příslušných úřadů za povolení, aby směli sestoupiti se ve zvláštní spolek, kteréžto povolení také dne 29. srpna obdrželi.

Po několika předchozích poradách zakladatelů svolána jest 4. října první valná hromada sboru, k němuž byli se přihlásili za členy četní vynikající mužové všelikého stavu a povolání. Sboru předsedal Palacký, jednatelství zastával Trojan, sekretářem byl profesor Jan Jungmann. Shromážděným předložen ke schválení návrh stanov, a vykonána dopl-

*) Který skutečně nastal, jak na svém místě bude povědíno.

ňovací volba výboru. Ještě pak před uveřejněním provolání ku příspěvkům vyzývajícího docházely takové již se všech stran.

Nyní nastalo vyjednávání sboru s výborem zemským o jich obapolný poměr k sobě a jmenovitě o postoupení práva a plné moci ku provedení vytknutého účelu. S počátku měl býti sbor, jak tomu chtěl zemský výbor, pouhým sběracím strojem, provedení stavby ze sebraných peněz a všecko další řízení mělo příslušeti zemskému výboru, který se strany připouštěl nanejvýše jakýsi vliv poradný. K tomu nemohl sbor svoliti, a po delším vyjednávání stalo se konečné usnešení v ten smysl; 1. že výbor zemský odevzdá sboru veškeré na vystavění divadla již pohotově jsoucí pomůcky, jmenovitě z domestikálního fondu povolených 14.000 zlatých a veškeré jiné od soukromníků k tomu jmenované částky, jak mile sbor ke stavbě divadla skutečně přikročí. 2. Že výbor zemský, jak mile divadlo tak zřízeno bude, aby se v něm hráti mohlo, převezme je co ústav zemský stejným spůsobem, jak se stalo s dosavadním divadlem stavovským, staví je s tímto zcela na roveň co do udržování a podporování. Při tom však sobě výbor vyhražoval schválení budoucího sněmu. 3. V případu pak, kdyby sněm divadlo sborem vystavěné co zemský ústav převzíti nechtěl, že učiní návrh, aby sboru na základě sněmovního usnešení z roku 1845 přepuštěno bylo jedno privilegium divadelní, vykáže-li se sbor, že vyplnil výminky jemu tenkráte položené.

Skutečnou veřejnou činnost zaváděním sbírek nastoupil sbor teprva v dubnu 1851, neboť upravení stanov dle úředního pokynutí a obšírné přípravní práce vyžadovaly nemalého času. Na venkově byli dle nařízení místodržitelského ke sbírání příspěvků zplnomocněni toliko představení obecní a osoby od nich pověřené, aby prý se předešly všeliké nepříslušnosti a šmejdy, jaké dle zkušenosti při takových sbírkách se dějí. Obmezení toto, jakkoli podstatně odůvodněno, objevilo se svým časem co veliká překážka celého podniku. Ostatně měla se vláda ke sboru dosti příznivě, jmenovitě osvobodila k žádosti jeho všecky záležitosti sborové od poplatků kolkovních a poštovních.

Sbírky dařily se s počátku skvěle, i bylot ve všech třídách obecenstva pozorovati pravé nadšení pro národní ten podnik, bohatí přispívali na tehdejší dobu dosti hojně, chudí pak i leckterý pracně vydělaný peníz od úst sobě utrhovali, v Praze i na venkově pořádány zábavy a besedy ve prospěch fondu k vystavění divadla, ano pomýšleno i na velikou loterii.

Mezi tím, co s jedné strany jevila se tak chvalitebná horlivost o zřízení samostatného českého divadla, šlo to s českými představeními na stavovském divadle s kopce. Řediteli Hofmannovi docházel pacht a tím samým ochabovala horlivost jeho, když pak vymlouvaje se na slabou návštěvu českých her žádal zemský výbor za zvýšení subvence na ně, a tento k žádosti jeho nesvolil, rozpustil českou společnost a hry čtvrteční přestaly.

Tak stála záležitost divadla českého na konci r. 1851, v době, když právě všeobecná reakce dosáhla svého vrcholu.

VIII.

Literatura.

Literární činnost nepolitická, jíž rostoucí reakce nekladla takových překážek jako žurnalistice, vyvíjela se i v této pohnuté době dosti bujně. Zobecnělo jaksi mínění, že v bouřlivých letech 1848—1851 všecka vyšší literární snaha takořka utonula v proudu politického ruchu, avšak mínění to není docela správné. Pravda jest sice, že události těch čtyr let mnohého spisovatele odvrátily od dráhy čistě literární; pravda, že množství novin, plátků a brošurek daleko převyšovalo počet jiných literárních plodů; že literatura naše nemůže se honositi žádným dílem světové ceny z té doby: ale tichá práce pilných učenců a horujících básníků byla více jen přehlušena povykem hřmotných výlevů politických vášní, a blíže-li k věci přihlídneme, shledáme, že i v této době literatura naše podala zajisté tolik pěkného a důkladného, jako v kterékoli předešlé stejně dlouhé. Tím ovšem nebudiž popíráno, že některý obor literární podstatně utrpěl nastalým převratem,

ale naproti tomu jiné obory, až dosavad skoro úplně ladem leževší, staly se polem pilně vzdělávaným, tak že v celku netrpěla literatura nižádné ujmy, nýbrž naopak šíře se rozprostraňovala, jakkoli sanguinické naděje mnohých, že nově nabytou svobodou slova literatura česká přes noc Bůh ví k jaké výši se povznese, zůstaly ovšem nesplněny.

Nejvíce utrpělo novým ruchem dosavadní časopisectvo české, které neodolatelným proudem vymknuto jest ze směru svého a strženo do divokého víru politiky, v němž větším jest dílem pohřbeno. Vyjma časopisy odborné zbyl skoro jediný Musejník, který po nějakém se kolísání do předešlých kolejí se vrátiv nezastavil běh svůj, ale přece v něm se uskrovnil, stav se z měsíčníku zase jako před tím čtvrtletníkem. Roku 1850 odstoupil i Vocel od redakce, jmenován byv profesorem, a jeho místo zaujal Nebeský. Roku 1850 učiněn pokus obnoviti Květy v předbřeznové jejich podobě, avšak neprospěšný, ana ještě politická rozčilenost nebyla se umírnila tak dalece, aby mysl nacházela obliby ve čtení pouze zábavném. Také Včela vzkřísila se, avšak neschopnost nakladatele a spolu i redaktora Kračmera brzo ji opět pochovala. Ve Vídni začala roku 1851 vycházeti co příloha Vídeňského denníku Vesna, list pro umění a literaturu, ale již po druhém ročníku zanikla zároveň s hlavním listem svým, vystřídavši dva redaktory, Votku a Hermenegilda Jirečka. Šťastnější byl Lumír, počavši svou pouť taktéž roku 1851, jenž za redakce čilého Mikovce překonal počáteční netečnost obecenstva, která následovala po vysílení politickém, a pak po více let, dosti zdárně sobě veda, vycházel co jediný zábavný časopis český.

Z literatury neperiodické padají na váhu přede vším beletristika a písemnictví čistě vědecké jakožto ty obory, v nichž nejzřejměji se jeví tvůrčí duch národní. Český Parnas ani v době největšího rozechvění politického nezůstal docela opuštěn a Musy neosiřely. Byly to sice nejvíce jenom skromné fialky, které té doby vyrůstaly na luzích poesie české: Furchovy Barvy a zvuky, později Písně a bal-

lady z války uherské, Květovy Slze, ale lehké tyto plody nevinné Musy tím mileji dojímaly mysl jinak bouřlivě zmítanou. Z ostatních sbírek básní vynikaly poněkud jádrem svým Sušilovy Růže a trní, obsahu veskrz nábožného.

Na poli novelistiky vystoupil po delším mlčení nanovo Klicpera s pověstí Věnceslava, a nadaný Chocholoušek nalezl vedle redigování Večerního Listu dosti prázdně k sepsání nové povídky Všeobecné rukojemství. Ale pravým úkazem, a to skvělým, byly Františka Pravdy Povídky z kraje. Mýlil by se, kdo by je považoval za napodobení Auerbachových Dorfgeschichten, s nimiž mají jen společné dějiště — venkov. Povídky z kraje jsou zcela samostatně povstalé, tu není viděti žádného následování, žádné dělanosti, vše jest tak přirozené, vše vyvinuje se takovým spůsobem, že se nám zdá, jakoby ani jináče díti se nemohlo; osoby jednající připadají nám jako staří známí, s nimiž jsme sami kdysi obcovali; nikde nevykračuje se z koleje obyčejného života, a přece nás prosté to vypravování tak poutá a zajímá, že nelze odložiti knihu, dokud ji nepřečteme. Srdce naše cítí se dotýkáno v nejvnitřnějších svých hlubinách, avšak není to žádné na skřipec natahování citů, nýbrž básník dotýká se jich právě tak, jako umělý hudec klapek svého nástroje, tak že vše směřuje ku konečnému ladu, který blahým upokojením naplňuje duši naši. František Pravda líčí české venkovany s věrností takovou, že by každou osobu jeho malovati mohl, a v skutku dala by se z jeho povídek udělati celá řada prostomilých životních obrázků. V ten smysl vyslovovala se tehdejší kritika vším právem o Povídkách z kraje, neopominouc vytýkati jim zbytečné zde onde moralisování, kteréžto vady se také František Pravda v pozdějších svých povídkách hleděl všemožně uvarovati.

Zvláštní plodností vynikala literatura dramatická, k čemuž podstatně přispěla lepší budoucnost, jaká se ukazovati počala českému divadlu, jmenovitě vypisování ceny za nejlepší zaslané kusy. Jediný veteran Klicpera vydal v krátké době po sobě sedm nových divadelních her: Česká Melusina,

Uhlířka, Popelka Varšavská, Hvězda aneb Charaktery, Brněnské kolo, Zlý jelen a Poslední prázdniny. Žádný však z těchto jeho pozdnějších kusů nemůže se v jarosti vyrovnati starším dramatickým pracím Klicperovým. Vyšší stanovisko zaujímají Macháčkovy dramatické spisy: Záviš, Půjčka za oplátku a Bulhar. Také proslulý pěvec Angeliny, Turinský, vystoupil u veřejnost s novým plodem své dramatické Musy, Pražané roku 1648, který nese na sobě týž znak jako jeho Angelina a Virginia, totiž převahu živlu lyrického, třeba již ne v té míře, jako v dřívějších jeho dramatech, an již sám předmět toho nepřipouští. Tyl vydal dva nové kusy, Krvavý soud a Jan Hus. První z nich nemůže zapříti jakousi vnitřní mdlobu, druhý jest pouze práce příležitostní, v níž hověno choutce časové, kus dramatisované historie s obrysy ostře vynikajícími a jakýmsi u Tyla nevyhnutelným přímětkem sentimentálnosti, která má napomáhati efektu. Do téže kategorie co Jan Hus náleží také Žižkova smrt od Kolára. Kus ten mohl toho prospěchu, s jakým se potkal, dosáhnouti jediné v té době, v které se objevil; neboť stanovisko, na kterém stojí, nikoliv nepovznáší ho k té výši, jakou žádá jeho předmět. Okolnost, že mu přiřknut akcesit, svědčí pouze o chatrnosti ostatních zaslaných prací, rozhodujíc toliko nad jeho relativní, nikoli pak absolutní hodnotou. Daleko zdařilejší jest téhož básníka Magelona, a na všechen způsob mnohem více váží prospěch, s jakým se kus tento na divadle potkal, nežli prospěch mnohem hlučnější, jakýž měla Žižkova smrt. Úkaz velmi potěšný, poněvadž naděje plný, byla Mikovcova Záhuba Přemyslovců. Zřídka kdy dochází první pokus tak neobojetného úspěchu, jako se tomuto dramatu dostalo.*) Lepší časy, které kynouti se zdály divadlu českému, daly vznik podniku, který po třicet let svého trvání osvědčil nezmařitelnou životní sílu, totiž Pospíšilově Divadelní bi-

---

*) Jak známo, vydal Mikovec jenom ještě jednu tragedii, Dimitri Ivanovič (1856), neméně zdařilou.

bliotéce, sbírce to dílem původních, dílem přeložených dramatických her, v níž až do naší doby uložena válná část českého repertoiru divadelního.

Také přísná věda nezahálela úplně. V oboru nauk spekulativních sluší jmenovati na prvním místě Hanušovy Nástin duševědy a Nástin logiky. Sem náleží též Soustavní nástin slovesnosti, sepsaný od původce tohoto díla, ještě nebožtíkem Jungmannem vřele schválený a od Matice české přijatý, ale vydaný nákladem Pospíšilovým. Spis ten zde onde zaveden byl na gymnasiu, ale hned zase vyloučen, poněvadž mezi příklady nalézala se pověstná Riegrova řeč, kterouž měl na říšském sněmě v Kroměříži o prvním paragrafu navržených základních práv. Z oboru státních věd, až dosavad u nás nepěstovaného, vydal Rieger spísek O statcích a pracích nehmotných, jímž chtěl habilitovati se na universitě Pražské za docenta národního hospodářství, který byl však odmrštěn od senatu universitního za příčinou, že byl psán česky.*)

Nad jiné prospívala v té době literatura historická, hlavně uvolněním tisku od předešlých jeho pout. Jak samo se rozumí, byl to přede vším vlastenecký dějepis, k němuž přiložena zvýšená píle. Ovšem nebylo se tomu vyhnouti, aby také ruce nezasvěcené nezasáhly do vážného díla a neučinily z přísné vědy nástroj politického stranictví. V čele stojí tu národní dílo Palackého Dějiny národa Českého, kteréž slavný historik náš počal nyní pomocí Matice vydávati původně česky, svěřiv německý překlad jich osvědčenému péru Wenzigovu. Tím octnul se ve sporu se stavovským výborem zemským, který nechtěl býti s tím spokojen, žádaje, aby Palacký jako dosud psal original německy. Ale Palacký ne-

*) Rieger, odvolav se k ministerstvu veřejného vyučování, obdržel za odpověď, že sice proti habilitaci české nic namítati se nemůže, že však by ministerstvo ani potom nemohlo uděliti mu koncesi k docentuře, poněvadž by mládež v docentovi, který hrál před tím roli tak vynikající ve světě politickém, spatřovala spíše předáka v boji politickém nežli učitele vědy.

povolil, a stavovský výbor musil vzíti zavděk tendenčně snižovaným, ale v pravdě výtečným překladem Wenzigovým. Druhé důležité dílo z oboru domácí historie byly Tomkovy Děje university Pražské. Zmínku zasluhuje též Bočkův Přehled knížat a markhrabat i jiných nejvyšších důstojníků markrastvi Moravského, spořádaný na spůsob Palackého Přehledu nejvyšších úředníků v Čechách. Mimo to vydáno několik dobrých monografií. Také v oboru cizího dějepisu pracováno pilně, ale hlavně jen pro účely školní a ve spůsobu pouze kompilatorském.

Z oboru zeměpisného veledůležité bylo dílo Palackého Popis království Českého, v němž stará, původní a přesná, v novější době téměř zapomenutá jména všech osad v zemi národu opět na pamět a ve známost uvedena jsou. Platnou cenu měl také Jos. Jirečka Národopisný přehled království Českého s udáním nejnovějších dat statistických a s přidanou mapou. Také místopis vykazoval několik monografií. Sem konečně připočísti dlužno vzácný tehdáž úkaz v české literatuře původního cestopisu, jenž vyšel nákladem Dědictví Svatojanského pod názvem Cesta do svatého Říma, kterouž r. 1846 konal P. Pavel Frey, kapitular Tepelský.

K vyšší literární činnosti náležejí ovšem také překlady výtečných cizojazyčných děl vědeckých i básnických. Z novověkých přeložili J. Malý Mignetovu Historii revoluce francouzské, Vojáček Lamartinovu Historii Girondinů a Jan Palacký Guizotovy Dějiny vzdělanosti v Evropě, vesměs z frančiny; doktora Novotného překlad Macaulayových Dějin anglických uvázl hned po prvním sešitu. Z literatury staroklasické na prvním místě jmenovati třeba Vinařického překlad básnických spisů Virgiliových. Vinařický již dávno byl proslul co mistr antických rozměrů, a tento jeho překlad byl pravým obohacením naší literatury, jakého se jí nedostává každým rokem. Neméně výtečně přeložil Šohaj Sofokleovu Antigonu. Dále sluší

uvésti Polehradského překlad Xenofontova spisu o správě obce Athenské a Stefanův překlad Cornelia Nepota.

Podstatný prospěch, jaký od roku 1848 vyplynul ze svobody tisku, byl, že mnohá drahocenná památka ze staré naší literatury, jejíhožto vydání nepřemožitelnou překážkou byla někdejší censura, mohla nyní směle na světlo vyjíti. Tím spůsobem ponejprv tiskem vyšla Komenského Didaktika (nákladem Matice), vzácný tento poklad literární, a Bartošova Kronika Pražská; tím spůsobem možno bylo spůsobiti nové vydání Dalemilovy kroniky a Labyrintu světa. Krom toho podruhé vydána Lupáčova Historie o císaři Karlovi IV. a Jana z Lobkovic Naučení synu Jaroslavovi. Universita Pražská ku 500leté památce svého založení vydala nákladem svým Tomáše ze Štítného Knihy šestery o obecních věcech křesťanských, kteréž vydání uspořádal Erben. Tím ponejprv do rukou českého obecenstva dostal se onen vznešený mudřec národní, o jehož hlubokomyslných spisech měl dosavad neučenec povědomost jenom z pověsti. O rozbor filosofie Tomáše ze Štítného postaral se profesor Hanuš. Zmínku též zasluhuje polyglota Rukopisu Kralodvorského vydaná péčí Hankovou, obsahující úplné překlady: polský od Siemieńského, lužický od Smolera, ruský od Berga, ilyrský od Berlića, srbský od Zlatojevića, německý od Svobody, anglický od Wratislava, vlaský od Francesconiho a nekteré ukázky překladů jiných.

Ukončení svého došlo v té době též druhé, rozmnožené vydání Jungmannovy Historie literatury české s připojenými rejstříky, které však bohužel jsou velmi nesprávné a neúplné.

Z oboru národovědy vyšlo nákladem Matice Čelakovského Mudrosloví Slovanských národů v příslovích, poklad to v pravdě neocenitelný. Dále sem náležejí Liblinského Krátká přísloví a pořekadla, práce velmi záslužná mladého spisovatele, který první stanovil přísný

rozdíl mezi příslovím a pořekadlem, kterého Čelakovský po hříchu nešetřil.

Sestoupíce do nižších vrstev písemnictví, tvořících takořka sklad běžné každodenní duševní potravy obecenstva, potkáváme se tu s takovou hojností plodů všeho druhu, ceny ovšem velmi nestejné, že o nich možná se zmíniti jen úhrnkem. Potřeba tu však rozeznávati literaturu zábavnou a literaturu sloužící k účelům praktickým. V obor oné náleží nepřehledné téměř hejno překladů (o původní krásné literatuře pojednali jsme svrchu) z rozličných jazyků moderních, nejvíce ovšem z němčiny, z nichž mnohé nebyly bez zásluhy, pak některé sbírky původního i přeloženého čtení zábavného, a možná říci, že všeho toho objevilo se takové množství, jako sotva v některé stejně dlouhé době před tím. Chceme-li v obor ten zahrnouti také zábavné spisy pro mládež, tož z ohromné spousty tržního zboží vynikají prostomilé plody druhého tichého genia literatury naší, spanilomyslného Douchy, který, nedotknut záchvatným vírem politického blouznění, neustal v skrytém zátiší svém pracovati pilně o zušlechťování nového pokolení, „budoucí naděje vlasti“. Neunavný tento pracovník na vinici národního písemnictví, věnovav posledního času síly své téměř výhradně mládeži české, podal jí tolik utěšených dárků v podobě nejsličnější, že by z libovonných těch kvítků možná bylo sestaviti celý pěkný sad.

Mezi spisy směru praktického, s vyloučením čistě vědeckých děl odborných, náležejí všecky sloužící nezbytné potřebě občanů rozličného povolání. A právě tento obor to jest, v němž jeví se podstatný obrat literatury naší k lepšímu. Až dosavad byla celá literatura česká více méně diletantstvím, sloužícím hlavně k domácí potěše a nevinné hříčce vždy ještě jen skrovnému hloučku probudilých národovců, a pokusy, jaké se dály s přenešením ji na půdu praktickou,*) zůstávaly obmezeny na úzký kruh některých soukromých zájmů. Zcela

---

*) Viz Část I., str. 60.

jinak bylo nyní, když následkem prohlášené rovnoprávnosti národní jazyk český, nabyv platnosti veřejné, vnikal i do kruhů a oborů, ze kterých doposavad naprosto byl vyloučen. Český jazyk stal se najednou nevyhnutelnou potřebou celým vrstvám lidí, kteří dříve zcela pohodlně se obcházeli bez něho. A nejenom ve veřejném, nýbrž i v soukromém, živnostnickém a obchodnickém řízení se jazyk český čím dále tím více rozprostraňoval, a toho všeho následek byl pravý příval návodů, rukovětí a jiných poučných a příručních spisů pro právníky, státní i obecní úředníky, hospodáře, řemeslníky, fabrikanty, kupce a t. d., tak že sotva bylo nějakého oboru praktické činnosti, který by v té spoustě nenacházel slušného zastoupení. Jestiť tu naprosto nemožno pouštěti se do jednotlivostí, jedno však jméno zasluhuje býti obzvláště vytknuto; jest to Skřivan, specialista to v kupeckém účetnictví, jenž od této doby, v které započal svou činnost, sám jediný takořka vytvořil celou literaturu svého oboru.

S touto praktickou potřebou krok držely slovníky a slovníčky všeho druhu. Vedle Čelakovského důležitých Dodavků k Slovníku Jungmannovu a dávno žádoucího příručního česko-německého slovníka Šumavského (nezdařilý jeho pokus o slovník všeslovanský nemůže býti počítán) vyskytl se nezbytný k úřadování slovník právnické terminologie (Juridisch-politische Terminologie), o kterém již na jiném místě byla řeč, při Musejníku podáváno názvosloví hudební a anatomické, Špatný počal vydávati svůj německo-český slovník pro hospodáře a krom toho zahájil řadu svých slovníků řemeslnických slovníčkem řemesla ševcovského. Klácel vydal Slovník pro čtenáře novin, Rittersberg vydával po sešitech Kapesní slovníček novinářský, který však uprostřed písmene *M* uvázl zákazem policejním.

Tou dobou stal se od Matice české pokus o provedení dávno zamýšleného projektu Konversačního slovníka českého, který však na ten čas ještě zůstal marným, pročež o něm pověděno bude později na jiném místě.

Úhrnný tento přehled literární činnosti české v posledním čtyrletí vede k úvahám národní náš vývoj v té době významně charakterisujícím. Že by literatura byla naproti ruchu politickému a u srovnání s dobou posledně minulou byla pozadu zůstala, takové mínění jsme již svrchu prohlásili za omyl; ona pouze naproti bouřlivé činnosti politické ustoupila poněkud do pozadí, jsouc od ní přehlučena, v samém skutku neutrpěla ujmy žádné, ano, naopak ve mnohém ohledu, jak již ukázáno, podstatně získala. Že literatuře sil neubylo, o tom svědčí i ono množství spisů, vyšlých v poslední době, kterémuž co do počtu nevyrovná se žádná předešlá. Komu pak i tyto síly, které na ten čas literaturu naši vzdělávaly, zdály by se skromnými u srovnání s volnějším se rozprostraňováním národnosti naší, ten nechť uváží, že množství sil, které by jinak byly mohly obohacovati literaturu, zaměstnáno bylo právě následkem toho rozprostranění v oborech takových, které nám před tím úplně byly zavřeny, a ve kterých prakticky se přičiňovaly ve prospěch národnosti naší. I ten úbytek pak dostatečně nahražen jest přírostkem nových sil, které dílem zatím dorostly, dílem zvýšeným ruchem národním teprv získány byly naší věci.

Proti rokům 1848—49 zdál se ovšem literární život náš kleslým, ale to platilo pouze o politické žurnalistice. Pravda, že obecenstvo české příliš se namlsalo za větší svobody tisku, tak že méně kořeněná literární strava již mu nechutnala; s druhé strany však, uvážíce onen prve nebývalý počet spisů českých, sloužících výhradně všední zábavě, nebudeme moci pochybovati o tom, že počet českého čtenářstva vůbec znamenitě vzrostl. Kamkoliv tedy se ohlédneme po literatuře, ať na spisovatele, ať na produkci samu, ať na obecenstvo, všude znamenáme pokrok a vzrůst.

Ostatně, jak mnoho i nové půdy nabyto, ukazovalo se hlavně na družné Moravě, již vlastně teprva v době minulých převratů politických získali jsme byli pro národní naše snahy. Co tam dříve v oboru literatury se pracovalo, byly osamělé snahy jednotlivců; nyní denně vzrůstající blahodějná činnost

Moravské Národní Jednoty a Dědictví svatých Cyrila a Methodia budila v lidu chuť ke čtení, a to v kruzích nejrozsáhlejších, a kdežto Morava zůstala ušetřena těch výjevů hrubého násili, jakých bylo zakoušeti Čechám, mohlo se tam vědomí národní bez velikého povyku šířiti klidně jako tichý proud, zvolna sice, ale ustavičně a trvale. Od těch dob byla Morava opět naše.

Konečný výsledek tohoto našeho přehledu dá se vyřknouti několika slovy: národnost naše znamenitě rozšířila svou půdu, došla veřejné platnosti, a následkem toho proměnila se literatura česká přirozenou potřebou z pouhé téměř soukromé spekulace v opravdový prostředek přirozeného, organického se vyvinování národu. Byli jsme na nejlepší cestě.

IX.

Snahy a pokroky v oboru živnostnictví. Řemeslnictvo. Emanuel Zdekauer a řemeslnická záložna Pražská. Dělnictvo. Rolnictvo.

Velmi blahodárně působil ruch spolkovní v třídě národu až dosavad velmi zanedbané, ačkoliv spolu s rolnictvem tvořila vlastní jeho jádro. Míníme stav řemeslnický, jmenovitě třídu malých živnostníků, dušených vždy více zmáhajícím se velikým průmyslem. Malý řemeslník, byť sebe dovednější a pilnější dělník, neměl-li do závodu svého značnějšího kapitálu, zůstával v nejlepším případu otrockým robótníkem bohatého podnikatele, jemuž důvtipem a mozoly svými pomáhal jenom k většímu ještě jmění, sám s rodinou svou dosti nuzně živoře, neřkuli aby mohl jakýmkoli spůsobem zabezpečiti budoucnost svou ve věku neschopném ku práci. Tato sociální otázka, prodírajíc se již všude na denní pořádek, měla u nás tím větší důležitost, poněvadž souvisela těsně s otázkou národní, neboť jednalo se o blaho celé důležité třídy obecenstva, národu dosavad neodcizené.

Jest pochopitelno, že všeobecným hnutím národním nemóhlo nedotknuto zůstati řemeslnictvo české. Vylíčenyť v I. oddělení tohoto spisu (str. 60.), dotyčné snahy probudilých

řemeslníků českých již před rokem 1848, jevící se v přiosobování sobě vyššího technického vzdělání, k němuž směřovaly četně navštěvované nedělní přednášky Amerlingovy v Klementinu; i viděli jsme, kterak nový duch počal se šířiti v řemeslnictvu českém, jež pomalu z netečnosti své procitovalo k jařejšímu životu. I sestoupilo se podnícením Amerlingovým více řemeslníků Pražských ke společným poradám, odbývaným v tak zvané Budči, o prostředcích, kterak by se pomoci mohlo malým živnostníkům. Ke schůzím těm, porady mistrovské zvaným, pozván jest také fabrikant Emanuel Zdekauer, muž na slovo vzatý pro svou zkušenost a obětavou působnost ve prospěch obecného blaha, a zvolen za předsedu.

O muži tom, pronikavým duchem a vzácnými občanskými ctnostmi vynikajícím, který svého času mezi měšťanstvem Pražským stál v první řadě mužů pokroku milovných, slušno jest tuto podati krátkou zprávu, neboť byl on v jistém spůsobu osobou svůj čas charakterisující, jakožto representant účinlivého humanismu, snažícího se vyrovnati pokud možná ony nestejnosti v sociálním postavení živlů stejně oprávněných, jež zavinila pokročilá civilisace.

Emanuel Zdekauer, příbuzný známé Pražské rodiny bankéřské téhož jména, narozen byl roku 1802 v Želivě, a dán do Prahy na studie prospíval tak zdárně u všeobecném vzdělání, že již v 17. roce svém posýlal příspěvky do zahraničných časopisů německých, ano v domácích nebylo tehdáž dovoleno pronášeti svobodnější myšlénky. Odbyv studia filosofická věnoval se Zdekauer povolání obchodnickému a průmyslnému, a tu jmenovitě jako fabrikant měl příležitost seznati poměry dělnické, které staly se předmětem jeho pilného pozorování. I pochopil Zdekauer záhy velikou důležitost sociální otázky, a naplněn šlechetnou žádostí, prospěti člověčenstvu dle sil svých, zvolil za cíl působení svého hlavně povznešení blahobytu tříd pracujících. Dělníkům v továrně své, jichž vydržoval až na 600, byl pravým otcem, avšak přes to zasahovala dobročinnost jeho i do širších kruhů, čímž sobě získal všeobecnou

lásku lidu, uprostřed něhož žil. Jmenovitě v čas veliké povodně Pražské roku 1845 vydržovali Zdekauer a sládek František Vaňka po osm dní přes 700 lidí na své útraty, i jinak všemožně se přičiňujíce k ulevení bídy vytopených, začež dostalo se oběma zvláštního poděkování, jak od tehdejšího zeměsprávce arciknížete Štěpána, tak také od Pražského purkmistra Millera.

To byl onen muž, jejž porady mistrovské šťastným vnuknutím zvolili sobě za předsedu. Zdekauer, co muž zkušený a praktický, znal dobře příčinu neutěšeného stavu malého řemeslnictva, i usmyslil si plán, jak mu pomoci. Bylot snadno přesvědčiti členy porad mistrovských, že přede vším třeba poskytnouti nemajetným řemeslníkům laciného kapitalu, a k tomu konci že nevyhnutelný jest fond, z kterého by se to díti mohlo. Ten fond měl býti obecným majetkem celého řemeslnictva Pražského a svěřen jeho správě; Zdekauer se chtěl pokusiti o jeho zjednání. Opatřiv si k tomu plnomocenství od Pražského řemeslnictva, přikročil ihned k dílu. Roku 1846 podal arciknížeti Štěpánovi pamětný spis, v němž výmluvně ukazoval na potřebu řemeslnického spolku k sehnání výpomocného fondu na podporu malých řemeslníků. Ve spise tom hlásal Zdekauer již ony zásady, které teprva po více letech slavný Schulze-Delitzsch vyslovil a ku blahu dělnictva prakticky provozovati se jal.*) Arcikníže, uznav důležitost věci a váhu Zdekaurových důvodů, slíbil ochotně svou pomoc u vlády, aby blahodárný zámysl jeho došel uskutečnění. Zdekauer nemeškal, i vážil schvalní cestu do Vídně, aby tam vymohl povolení ke zřízení spolku řemeslnického v Praze a k zavedení veliké peněžní loterie, kterou měl získán býti fond spolku. Ale jakož tenkráte v Rakousku všecko na dlouhé lokte se dálo, zakusil toho i Zdekauer, neboť žádost jeho došla konečného vyřízení teprva ve dvou letech, jakkoli ne-

*) Tytéž myšlénky rozvinul Zdekauer později v brošurce, vydané tiskem roku 1849 pod názvem: Über die Organisation von Handwerker- und Arbeitervereinen.

opomíjel žádných prostředků a cest, aby vymohl na vládě příznivé rozhodnutí té záležitosti. Za tímto účelem meškal právě také ve Vídni v přepamátném březnu 1848, i neodešel z Vídně dříve, dokud od postrašené vlády neobdržel povolení k zamýšlené loterii a potvrzení stanov spolku „Porad mistrů řemeslnických v Praze“. Vrátiv se do Prahy učinil první krok k založení spolku tím, že ve schůzi řemeslníků, dne 2. května v sále Václavských lázní odbývané, spůsobil zvolení výboru, jehož předsedou se stal a který měl úlohu postarati se o utvoření spolku.

Nyní jednalo se o zavedení loterie, a tu předně musila získána býti nějaká na slovo vzatá firma bankérská, pod jejímž jménem by se provedení loterie dálo. Po hrůzyplných událostech říjnové revoluce bylo těžko nalézti ve Vídni takovou firmu, až konečně přece dohodl se Zdekauer o to s firmou J. G. Schuller a spol., která v tu úlohu se uvázala, avšak jenom s tou výminkou, když za veškeru možnou škodu, z nezdaru loterie povstalou, bude ručiti Zdekauer veškerým svým jměním. Šlechetný lidumil neváhal, i vsadil jmění své pro blaho spoluobčanů v hru náhody. Důvěra ho nesklamala, vzácná obětavost jeho měla míti skvělý výsledek. Firma J. G. Schuller a spol. zasazovala se s uznání hodnou horlivostí o zdárné provedení loterie, která po vykonaných tazích 9. března a 15. května 1850 vykázala čistý výnos 142.800 zl. stř.

Znamenitá suma tato, s níž Zdekauer nižádným spůsobem nechtěl odraziti značné vlastní výlohy, které při té věci byl měl, odevzdána jest dne 19. srpna t. r. u přítomnosti všech starostů cechovních a vládního komisaře do věčného a svobodného vlastnictví stavu řemeslníků Pražských v ruce a ve správu výboru „Porad řemeslnických“, a týmž dnem otevřena řemeslnická záložna Pražská, první ústav toho druhu v říši Rakouské. Téhož dne večer odevzdala deputace řemeslníků Pražských Zdekaurovi v bytu jeho spůsobem slavným uměle ze zlata zhotovenou korunu občanskou s nápisem Ob cives servatos (za zachránění občanů). Důležitou výhodu zjednal Zdekauer záložně ještě

tím, že jí vymohl na vládě osvobození od veškerých kolkových poplatků.

Záložna sice vstoupila v život a působila blahodárně, ale nastalá brzy na to krutá všeobecná reakce strhla i ji do víru svého vše zachvacujícího, jakož na svém místě bude pověděno. —

Seč mohlo býti české řemeslnictvo, kdyby mu byla vláda dopřála samostatného, žádným úzkostlivým obmezováním nezdržovaného vývoje, toho důkaz dávali četní mužové toho stavu, kteří bez cizí pomoci v okolnostech stísněných zdokonalili se znamenitě ve svém řemesle a stali se vynikajícími průmyslníky. Připomínáme z nich jen jediného, který ovšem hoden jest, aby paměť jeho zachována byla i potomstvu co vzácný příklad, čeho schopna jest česká přičinlivost a vytrvalost, vedená moudrou rozvahou a mající před očima pevný cíl. Muž ten byl Josef Branislav Mencl, o němž učiněna zmínka již v prvním oddělení spisu našeho (str. 60.). Naučiv se za dětství svého čísti a psáti od vlastní matky dal se na klempířství, vedle čehož ducha svého vzdělával čtením českých knih, které mu bylo zábavou nad jiné milejší. Dostav za vyučení dal se na cesty a prošel Čechy, Moravu, Slezsko, Rakousy a Uhry, pracovav ve všech hlavních a mnohých větších městech zemí těchto. Navrátiv se z cest usadil se co 24letý mladý muž, ale již mnohými zkušenostmi poučený, r. 1839 jakožto mistr klempířský v Karlíně, kdež s počátku dosti nuzně živořil, neboť mu bylo přemáhati nesčíslné překážky. Když Amerling začal vydávati Průmyslového posla, byl tím Mencl tak povzbuzen, že roku 1840 jal se pilně navštěvovati přednášky Amerlingovy, v nichž nabyl prvního pevného základu vědecko-průmyslného, i počal čím dále tím více prospívati v řemesle svém. Při tom i v obci své působil činně k jejímu povznešení, jmenovitě zařídil v Karlíně průmyslovou a poučující knihovnu a čtenářskou jednotu. Národních snah účastnil se Mencl co nejhorlivěji, pokud toho poměry jeho dovolovaly, a brzy nabylo jméno jeho dobrého zvuku v kruzích vlasteneckých. Co průmyslník a řádný občan docházel vše-

straného zaslouženého uznání, o čemž nejlépe svědčí skutek ten, že roku 1846 stal se jakožto znalec přísežným soudním přísedícím. Když přišel věčně památný rok 1848, zvolen jest Mencl v Karlíně za člena výboru tamější národní obrany, a důvěra lidu Pražského povolala jej do Národního Výboru, v němž seděli mužové o probuzení národu nejzasloužilejší. V živnostenském ohledu povznesl se brzy z průmyslného řemeslníka na umělce a v oboru kovolitectví vykonal práce znamenité. Nemalý obdiv spůsobil krásný lustr, jejž zhotovil Mencl pro plynové osvětlení Pražského divadla, a který 3. září 1850 ponejprv byl zavěšen a došel všeobecné pochvaly nejen obecenstva divadlo navštěvujícího, nýbrž i kompetentních znalců, dle jichž jednomyslného úsudku bylo to dílo mistrovské, v Rakousku toho času poprvé vyvedené.*)

Při takových silách, jaké národ Český v lůně svém choval, a při snahách, jaké ve směru tom vyvíjel, bylo by řemeslnictvo české v krátce uvedeno bylo na dráhu průmyslového pokroku, na které by směle bylo mohlo zápasiti s každým jiným, ale mrazivý dech obnoveného absolutismu spálil nemilosrdně hned na samém začátku ty útlé puky a výstřelky vesele bujícího života, i zarazil najednou všechen další jeho vývoj. Nepřízeň času ani nedovolovala k místu přivésti onu tak žádoucně touženou průmyslovou školu, na kterou byl národ před nedávnem ještě s takovou nadšeností konal sbírky po všech vlastech svých. Povolení vlády ke zřízení průmyslové školy, tak dlouho zadržované, přišlo sice brzy po březnu 1848, ale v tehdejším davu politických událostí nevidělo se Průmyslové jednotě přiložiti ruku k dílu, nýbrž čekalo se, až jak se při změněných okolnostech, když od vlády samé očekávala se větší péče o vzdělání lidu českého, pravá potřeba ukáže. Samým váháním a uvažováním minula

*) Jaká jiná díla Mencl ještě později vyvedl, o tom podává zprávu životopis jeho v Slovníku naučném. Znamenitý samouk ten, který by každému národu ke cti byl sloužil, zemřel pohříchu již roku 1864 v nejlepším věku.

zatím tři léta, než Trojan podal valné hromadě Průmyslové jednoty dne 11. března 1851 zprávu o stavu věci, z níž vyrozuměti bylo, že vlastně se nestalo nic, načež celá věc šťastně usnula na dlouhý čas.

Nelze tuto nezmíniti se také o českém lidu dělnickém, pro nějž, jak ukázáno v prvním oddělení spisu našeho (str. 64.), idea vlastenectví měla působení vysoce umravňující. Bylať tou dobou otázka dělnická, která den ode dne palčivější se stávala, po celé Evropě v plném proudu; již roku 1845 byla i Praha měla své dělnické nepokoje, při nichž tekla krev, únorová pak revoluce francouzská spolčovala se těsně s hnutím socialistickým, které ji uvedlo na nebezpečné bezcestí a musilo později užitím zbraně násilně býti potlačeno. Revoluční propaganda evropská vysýlala emisary své do všech větších měst a průmyslových středišť bouřit lid proti třídám majetným a hlásat učení komunistické ku podvrácení všech řádů společenských. Jak jsme viděli, neminulo se toto štvaní nižších tříd proti vyšším ani v Čechách s jakýmsi účinkem, což jevilo se hlavně v Praze dorážením na Židy; ale zde musí dáno býti pravdě skvělé svědectví, že to nikterak nebyly pracovité třídy dělnické, které se dávaly svádět k takovým výtržnostem, nýbrž jen nejsprostší luza, proletariat, a nanejvýše některý ten ubohý měšťánek, jehož duševní obmezenost až dosavad byla vítězně vzdorovala všemu vlivu novověkých ideí, v blahém vědomí škodlivosti veškerých novot. Ale počet takových předpotopních mudrců byl Bohu díky už jenom nepatrný. V Praze nebyli to šešikovaní zástupové dělníků, kteří za bludně pojatou myšlénku radikální opravy společenstva se zbraní v rukou podnikaly boj s mocí státní dosavadního pořádku hájící, jako roku 1848 v Paříži a roku 1849 v Drážďanech, proti kterým užito bylo řadového vojska a děl, nýbrž pouze bezbranné roty zahálčivých pobudů, kteří se byli na okamžik shlukli za účelem loupení a drancování, a proti kterým stačila k obhájení majetku občanů síla povolaných řádných strážců veřejné bezpečnosti. A jako v Praze, tak i na venkově, kdekoliv se události po-

dobné nepořádky, byl to všude jen výrvhel společnosti, jenž působil výtržnosti, které všude snadno jsou udušeny bez použití zbraně.

Český dělník, probuzený k národnímu vědomí, nebyl načichlý nákazou socialistického blouznění; mělť on na mysli šlechetnější ideal — povznešení národu svého, někdy tak slavného, k němuž hlásil se s pýchou, z hluboké kleslosti jeho na důstojnou výši kulturní platnosti. Tento lid porozuměl dobře vlastenecké úloze své, spolky dělnické, seznamující členy své s dobrými knihami českými, podstatně přispěly k šíření pravé osvěty mezi nimi, a dělník český, nad německého soudruha svého vzdělaností vynikající, nebyl přístupen lichým mamidlům, jakými tento se dal sváděti od sociální propagandy.*) Po celá ta bouřlivá první dvě léta české dělnictvo žádnými nevčasnými pretensemi nemařilo rozvážnou akci národních vůdců, žádnými povykujícími demonstracemi neohrožovalo veřejný klid; vše, co v ohledu tom podnikalo, bylo několik bezhlučných shromáždění u sochy sv. Václava na Koňském trhu a nevinných průvodů, jimiž okázale osvědčovali občanskou dospělost svou.

Toto připomínajíce chtěli jsme ukázati na tu zajisté pozoruhodnou okolnost, jak zdravé jádro spočívalo v pracujících třídách našeho národu, v řemeslnictvu i dělnictvu českém, a jak liché byly předstírané obavy nebezpečného socialistického hnutí, které byly vítanou záminkou vítězné reakci, aby překážela svobodnému rozvoji společenstev živnostenských. —

Neméně nežli řemeslníku potřebí jest odborného vzdělání také rolníku, má-li s duchem času postupovati, nové nálezy a zkušenosti sobě přiosobovati a tím spůsobem živnost svou zvelebovati, t. j. výnos pozemků svých co možná zvyšovati. V tom ohledu nebylo až dosavad v národu Českém stavu nad rolnický zanedbanějšího, žádný jiný živnostník ne-

---

*) Viz chování se německých a českých dělníků roku 1848 ve Vídni. Část II., str. 100.

lpěl tak urputně na starém zvyku jako rolník, nebylo člověka co do časového pokroku netečnějšího nad českého sedláka. A jaký div? Kde měl se u něho vzíti podnět k vyšší snaze při dosavadních sklíčených poměrech jeho, dokud sténal pod těžkým břemenem roboty? Teprv od té doby, co stal se pozemek jeho svobodným majetkem, shledával rolník prospěch svůj v jeho bedlivějším vzdělávání, a od té doby teprv započal onen pokrok v rolnictví, který ponenáhlu celé polní hospodářství české zreformoval a k nynějšímu rozkvětu přivedl.

Ze samého stavu rolnického nemohl vyjíti takový ruch, jakého bylo potřebí ke spůsobení tohoto pronikavého převratu, neboť žijící pokolení rolníků českých nemělo v sobě ještě dostatek živlů k tomu spůsobilých; i musil tedy podnět přijíti odjinud. K tomu byla v první řadě povolána c. k. Vlastensko-hospodářská společnost, ale ta pracovala až do r. 1848 v obvyklé pohodlné šabloně, že sice bylo vidět činnost, ale ovoce žádného. Alespoň ta třída národu, která toho byla nejvíce potřebna, neměla z jejích prací žádného zisku, český sedlák zůstával odkázán sám na sebe. Lid český byl povrženou popelkou ve své vlasti, odstrkován, nevšímán, a jestliže přece na oko pro něj něco se dálo, dálo se to s málo tajenou nechutí, jen pro jméno ledabylo, bez náležitého zřetele ku poměrům a skutečným potřebám. Tak bylo i při hospodářské společnosti, která mezi jiným vydávala dva časopisy hospodářské, jeden německý a jeden český. Jakého druhu byl časopis český, pověděli jsme v první části svého díla (str. 60.). Tento stav věci trval až do roku 1848, ve kterémž stala se změna v řízení společnosti, když hned v lednu zemřel Kalina, a v dalším průběhu roku na místo odstouplého hraběte Josefa Matiáše Thuna zvolen za předsedu kníže Jan Adolf Švarcenberk. Proměna v okolnostech časových přiměla také hospodářskou společnost k tomu, že pochopíc lépe úlohu svou jala se bedlivěji přihlížeti ku potřebám stavu rolnického, i počala vyvíjeti zvýšenou činnost najednou směrem vícerým. Arciť nemohlo se očekávati, že

zastaralý šlendrian bude ihned šmahem vymýtěn, ale nicméně staly se důležité kroky k zahájení zdravého ruchu v rolnictvu a nadchnutí ho onou čilostí, které dosavad postrádalo a bez jaké není možný žádný pokrok.

Co praveno o zastaralém šlendrianu, platí jmenovitě o časopisech společnosti, českém jak německém, neboť Kalinův nástupce v sekretářství, Assenbaum, byl taktéž muž ze staré školy. Český časopis byl pouhý překlad německého, který sám obsahem svým nikterak nevynikal, a měl mezi rolníky českými tak nechvalnou pověst, že namnoze zpouzeli se proti odbírání jeho, jakkoliv jim takořka byl vnucován. Ale za to měla společnost v lůně svém dvě výtečné síly odborné, hospodářské rady Františka Horského a Antonína Komerse, kterýmžto mužům rolnictví české zavázáno jest k neskonalým díkům. Jména i blahodárné působení obou těchto mužů dostatečně jsou známa, i byliť to oni, kteří v době této uvedli činnost hospodářské společnosti do nových kolejí.

Společnost již od mnoha let jevila horlivou snahu o zakládání hospodářských škol v Čechách, nenalézala však žádné podpory v kruzích rozhodujících. Teprv roku 1849, když dostalo se Rakousku zvláštního ministra zemědělství, v kterém ujala se přesvědčenost o potřebě takových škol, obnovena jest myšlénka ta na hospodářském sjezdu ve Vídni, jehož účastnil se Horský co poslanec z Čech, a ten vrátiv se spůsobil, že hospodářská společnost zřídila zvláštní výbor ku poradám o tu věc. Referent výboru toho, Komers, vypracoval důkladný plán hospodářské školy, který došel schválení jak společnosti tak i samého ministerstva. Na jeho základě zřízeny jsou od společnosti dvě hospodářské školy: v Rabíně při dvoře knížete Jana Adolfa Švarcenberka česká a v Libverdě při dvoře hraběte Františka Thuna německá. Oba spanilomyslní šlechticové přijali protektorat nad nimi, a vynaložili na vystavění a upravení potřebných místností znamenité sumy. Mimo to věnoval císař František Josef školám těmto 3000 zl. navždy a roční příspěvek 2000 zl., též

zemský výbor a hospodářská společnost sama zavázaly se k ročním příspěvkům v též sumě. Ředitelem školy Rabínské stal se Horský, Libverdské Komers. Obě školy otevřeny jsou v listopadu 1850, majíce sloužiti jak k theoretickému vzdělání tak i k praktickému vycvičení svých chovanců, pročež tito i v pracích polních se musili účastniti.

V jiném směru rozprostraňoval Komers obor činnosti spolku zřizováním filiálních hospodářských jednot v Čechách, k němuž vycházel podnět hlavně od něho. Toto rozšíření principu spolčovacího také na obor hospodářství bylo krokem nad míru důležitým pro rozkvět rolnictví, a myšlénky té ujali se obzvláště rolníci čeští hned na začátku s takovou horlivostí, že v krátké době počet okresních těchto jednot hospodářských značně se rozmnožil. První taková filialka Pražské společnosti vstoupila do života v Lounech dne 24. listopadu 1850, kde valné shromáždění inteligentních rolníků, hospodářských úředníků, duchovních a jiných osob sestoupilo se ve spolek jakožto větev c. k. Vlastensko-hospodářské společnosti v Praze, přijalo stanovy radou Komersem vypracované, a v téže schůzi hned také činnost svou zahájilo ustanovením otázek z oboru polního a lesního hospodářství, o kterých se v nejbližší schůzi jednati mělo.

Jak známo, přetrvaly tyto filiálky samu mateřskou společnost svou.

X.

Váhavost v zavádění nové organisace státní. Pochybnost, zdali oktrojírka vejde kdy v život. Přísnost vojenského soudu Pražského. Císař v Praze. Promemoria redaktorů. Presse zapovězena. Trojan zatčen. Mecséry místodržitelem v Čechách.

Veřejné poměry braly na sebe čím dále tím více ráz trapné nejistoty a rozháranosti. Jakkoliv násilný skutek rozehnání Kroměřížského sněmu byl u vysoké míře vzbudil nevrlost a rozhořčenost národa v nadějích svých bolestně zklamaného, jakkoliv rozdrážděnost myslí ulevovala sobě v pro-

jevech, které nedržely se vždy v žádaných mezech lojálnosti, ano zahajována i systematická agitace proti oktrojované ústavě; nicméně, když to vše zůstávalo bez nejmenšího účinku na vládu a uznávána marnost všelikého odporu, ustupovala pomalu dřívější nakvašenost pokojnější rozvaze. Ta nyní obrala si nenáviděnou oktrojírku za předmět podrobnějšího skoumání, zdali by v ní nenalezla přece nějakých základů snesitelného života konstitučního. A ejhle, s nemalým překvapením i radikalistův shledáno, že oktrojovaná ústava, jakkoliv zůstává značně pozadu i za ideálem, s kterým se národní politikové jenom neradi loučili, nikterak není tak tuze špatná, za jakou byla vyhlašována, kterak rozdíl mezi ní a ústavou od výboru říšského sněmu vypracovanou není příliš veliký a hlavně jen formální, že totiž propůjčena jest od panovníka, a nikoliv od národu sobě dána; shledáno, že podává dostatečných garancií slušné svobody občanské, na jichžto základě možný jest netoliko prostranný rozvoj národní, nýbrž i postupný rozvoj státní ve směru rozumného pokroku.

Již jednou stalo se, že národ Český s výše domnělé svézákonního postavení, jaké mu zabezpečoval patent od 8. dubna, bezděky sestoupiti musil a podrobiti osud svůj výroku sboru, jehož jen skrovnou část jeho vlastní zástupcové tvořili; i učinil to s nemalým sebe zapřením, ano tak dalece se smířil se sněmem říšským, že s vřelým účastenstvím sledoval jeho jednání, v kterém poslanci jeho měli veliké slovo. S podobnou resignací přijímal konečně také oktrojírku, která, ač daleka federalismu, vždy vykazovala zemím dosti široký obor samosprávý, a přál si jen, aby již brzy ustanovení její vstoupila ve skutek. Tím musil pominouti dosavadní stav nejistoty a ustoupiti opravdovému konstitučnímu životu a plodné činnosti sněmovní, již očekávala pilná práce ve všech odvětvích zemésprávy a valně zanedbaného doposud národního hospodářství.

Bylať to přechodní doba od starého systému k novému, ve které onen, v zásadě zrušen, měl napořád ještě praktickou

platnost, tento pak, ač zákonně prohlášen, do života posud nevstoupil. Jak velmi nepohodlně a s mnohými nepřístojnostmi spojené bylo takové provisorium, snadno sobě pomysliti. Zvetšelý doklepávající aparat pracoval s patrnou nechutí, neuměje a někdy schválně nechtěje se vpraviti do požadavků nové doby; lid pak netrpěliv, kdy se dočká skutečného požívání práv jemu přiřknutých a provèdení slíbených oprav, ještě mnohem častěji než opravdu se dálo přičítal zlé vůli, co zavinila neumělost nebo neobratnost. V takových okolnostech, které na žádný způsob dlouho trvati nesměly, nebylo jiné pomoci, nežli rychlé provedení nové organisace státního ústrojí.

S počátku, jak jsme viděli, vyvíjelo také ministerstvo Švarcenberkovo ve směru tom činnost neobyčejnou. Vycházel jeden organisační statut za druhým, z nichž každý provázen byl úvodní zprávou podanou Jeho Veličenstvu; ale k tomu málo hleděno, zdali srovnávají se s duchem neb písmenem ústavy, hlavní zřetel byl obrácen k všemožné centralisaci veškeré správy. Vláda, které by upřímně o to šlo, aby na základě udělené ústavy vystavěla novou budovu státní, přiměřenou ideám časovým a vyhovující potřebám národů naléhavě hlásaným, musila přede vším svolati zastupitelské sbory jak říšský tak i zemské, aby s jich pomocí prováděla zákonodárné dílo; ale k tomu nečinilo ministerstvo žádné přípravy, neboť takto šla práce lépe a pohodlněji před se, než kdyby mluvili do toho národové. „Okolnosti," omlouval se Bach v jedné ze zmíněných úvodních zpráv, „až dosavad nedopouštěly povolat k účasti a spolupůsobení při tomto velikém díle ústavní zastupitelstvo, poněvadž jednak nejdůležitější země říše, bez jichž účasti nelze mysliti na říšský sněm, musily býti teprv vydobyty a zpět uvedeny v pořádný stav právní, jednak ale svolání říšského sněmu podmíněno jest zavedením rozličných dobře rozčlánkovaných, podstatných zřízení, nemá-li celá stavba státní počíti ode střechy dříve než základy jsou položeny, zdi a sloupy postaveny a stěny mezi ně organicky zasazeny."

Avšak i když Uhersko a Italie úplně byly podrobeny a pacifikovány, nejevila vláda o nic větší ochotnost k toužebně očekávanému svolání sněmů. K tomu proskakovaly oficiosní hlasy, projevující se o samé ústavě ve smyslu velmi povážlivém, což patrně ukazovalo na to, že prvotní horlivost ministerstva pro oktrojírku již velice byla ochablá. Jmenovitě to byl Österreichischer Lloyd, který se přimlouval za to, aby právo voliti členy panské sněmovny říšské odňato bylo zemským sněmům, což patrně směřovalo proti poslednímu stínu principu federačního, který ještě v oktrojírce zbýval. Proti takové insinuaci odvolával se Havlíček*) vším právem na slova samého císaře v odpovědi jeho, kterou dal deputaci z Boleslavska, žádající za odvolání oktrojované ústavy: „Vyslovil jsem opětně svůj úmysl, že nezvratně při říšské ústavě setrvám. Moje vláda nesmí k tomu přivoliti, aby se na cestě protiústavní rušil základní zákon říše.“ Mysli pak takovými oficiosními hlasy poplašené konejšily úřední Pražské Noviny určitým výrokem: „Nezměnitelnou zásadou všech počínání vlády zůstane ústava od 4. března. Bude spravedlivě a do slova vyplněna. Všecky zemské ústavy, ano i ústava lombardsko-benátská, která jest bez odporu nejobtížnější, budou ještě tohoto roku zákonně prohlášeny.“ **)

Jiná příčina k obavám brána s dobrým důvodem z okolnosti té, že ani mnohé z těch organických zákonů, které již delší čas byly vydány, neuváděny v platnost, jmenovitě Stadionův obecní řád, jemuž ani oposice neupírala svobodomyslnosti. Ano nejeden hlas ozýval se o tom, že vláda ani úmysl nemá uvésti jej kdy ve skutek. A hlasové ti měli pravdu.

Pomalu i počáteční takořka horeční spěch ministerstva u vydávání nových organických zákonů valně ulevil, a na časté upomínky o konečné vydání zemských ústav a svolání

*) Nár. Nov. 1849, č. 231.

**) To psáno bylo ku konci října 1849, ale do konce roku toho nebyla vydána ještě ani jediná ústava zemská.

sněmů dávány v odpověď známé vytáčky. Velmi trefně pronesly se o tom Národní Noviny.*) „Pokavad byl sněm říšský pohromadě, předhazovalo se mu pořád od těch, kteří nynější ministerstvo podporují, že příliš pomalu rokuje a k cíli nepřichází, a sněm trval jenom šest měsíců. Od té doby ale již uplynulo devět měsíců, kdežto vládne ministerstvo neobmezeně, a kam jsme posud přišli, co se stalo za těch devět měsíců, co zorganisovalo ministerstvo za ten čas? — Jsme, kde jsme byli, to jest na počátku. Na sněmě se musilo 300 mužů nejrozmanitějšího smýšlení napřed srozuměti, než se co státi mohlo, tu arci není možné tak rychlé řízení; ale několik zcela stejně smýšlejících ministrů mohlo za devět měsíců zcela jiné věci provésti, nežli se posud provedly. Ovšem že se zdá být ministerstvo hrozně činné: jeden provisorní zákon tlačí druhý ku porodu, Vídeňské noviny sotva stačí tisknout ta dlouhá nejponíženější přednešení rozličných ministrů, která se učenou formou svou velice rovnají akademickým thesím, ale to všecko jest s větší části jen potištěný papír, z kterého až posud velmi málo vešlo do života a mnoho již za mrtva porozeno jest. Přece ale ministerstvo proti svolání sněmů namítá, že ještě země organisovány nejsou."

Ministerstvo hrálo patrně dvojí hru, o čemž nepochyboval již nikdo, jenž pilně sledoval počínání jeho od samého začátku.

Ze zákonů od ministerstva vydávaných náleželo mezi méně zpátečnické „prozatímní nařízení o sestavování listin porotců pro tiskové soudy", jehož sám Havlíček hájil proti jeho tupitelům. Byl to první veřejný projev nového ministra spravedlnosti Schmerlinga, který měl až dosavad pověst muže svobodomyslného a v nějž i našinci kladli dobré naděje. Havlíček ve své sanguinickosti považoval zákon ten za předchůdce brzkého zrušení obleženosti Pražské, v čemž arcit zmýlil se ne ponejprv, těšiv se již dříve při jiných příležitostech podobnou lichou nadějí.

*) Číslo 246.

Tížiltě stav obležení Prahu jako dusná můra, překážeje každému volnějšímu pohybu, a mysli pokojného obecenstva byly tím více roztrpčovány, an nebylo na jevě žádné příčiny takového mimořádného opatření, kterým stejně trpěly všecky třídy obyvatelstva. Tím více musila urážeti bezohledná příkrost, s jakou si počínal vojenský soud, trestající krutě každý sebe nepatrnější přestupek přísných nařízení od velitelství vojenského vydaných. Ale především obrácena byla všecka jeho bedlivost na veřejný tisk, který přímo nemilosrdně jest stíhán; ano čím dále tím více utvrzovalo se v obecenstvu přesvědčení, i veřejnými orgány vyslovované, že celý ten výmineční stav v Praze nemá žádného jiného účelu, nežli potlačení oposičního novinářství českého, majícího v Praze svůj střed a hlavní sídlo. Úmysl ten jevil se v křiklavé strannosti, s jakou se choval vojenský soud k časopisectvu českému a německému. Kdežto české žurnály zcela libovolně jsou pronásledovány a pokutovány beze všeho ohledu na zákon tiskový, puštěna jest novinám německým mnohem větší svoboda, ano časopis Waage, orgán nejpodlejšího sedmašedesátnictví, jemuž nebylo rovného ve zpátečnické zuřivosti, sprostém udavačství a nejšpinavějším cynismu, těšil se z blahosklonné protekce vojenské vlády.

Nejenom však oposiční redaktoři zakoušeli přísnosti této, knihkupec André za to, že pod rukou prodával zapovězené cizozemské tiskopisy, odsouzen jest k šestiměsíčnímu vězení v železích u profosa, kterýžto ortel zmírněn jest v cestě milosti na tříměsíční vězení bez želez. Z četných podobných stačí tento jediný případ k ilustraci tehdejších poměrů Pražských.

Dne 19. listopadu poctil císař svou návštěvou Prahu, kdež pobyl až do 23. Uvítání jeho bylo nad míru skvělé, 20. bylo město osvětleno a obyvatelstvo chovalo se příkladně, dávajíc na jevo důkazy srdečné lásky a upřímné příchylnosti k mladému panovníku. S návštěvou tou spojovány jsou naděje, které se nevyplnily; doufalo se, že Jeho Veličenstvo, přesvědčíc se osobně o věrné oddanosti Pražanů, milostivě

k nim se nakloní a spůsobí důvěrnější se přiblížení vlády k národu těžce zkoušenému. Všeobecně pokládána císařova cesta do Čech za politickou; zdali měla neb neměla býti takovou, těžko jest říci, tolik však ukázal skutek, že neměla žádného politického výsledku. Očekávání bylo úplně zklamáno, obleženost netoliko nebyla zrušena, nýbrž orgány vládní netajily se tím, že se to tak brzy nestane.

Císaře provázel do Prahy ministr vnitřních záležitostí Bach, a té příležitosti použili redaktoři tří politických listů, Makovička (Deutsche Zeitung), Havlíček (Národní Noviny) a Klučák (Constitutionelles Blatt aus Böhmen), i podali mu, ve zvláštní audienci, která trvala asi hodinu, pamětní spis o nekonstitučním poměru tisku v Praze. Promemoria toto obsahovalo žádost, aby časopisectvo bylo od stavu obležení emancipováno a všecky přestupky tiskové souzeny od řádných úřadů. Při tom ukazováno na příklad Anglie, kde stav obležení vztahuje se pouze na právo shromažďovací a právo domovní, nikdy však na tisk, a to, jak spis dokládal, vším právem, anoť „samo sebou vysvítá, že když je právo shromažďovací staveno, tisk sám o sobě nemůže působiti žádného rušení pokoje." I ten krok zůstal beze všeho výsledku.

Nebyla však Praha městem jediným, kde tisk vydán byl libovolnosti vojenské vlády; co v Praze Khevenhüller, to byl ve Vídni Welden, jenž psal se „civilním a vojenským guvernérem". Ten z čista jasna jednoho rána zapověděl nejpřednější noviny Vídeňské Presse. List tento, založený roku 1848 za nejbouřlivější doby, pokládán byl od radikalistů Vídeňských za reakcionářský („černožlutý", což bylo toho času nejhorší nadávkou), po vystřízlivění však z politické horečky stal se pro svou rozhodnou svobodomyslnost (ovšem německou) nejenom ve Vídni, nýbrž v celém mocnářství časopisem nejrozšířenějším. Zděšení ze zápovědi té bylo v celém Rakousku nemalé; když tomu listu, který při vší liberálnosti své počínal sobě se všeobecně uznanou mírností a opatrností, ano sám po dosti dlouhý čas byl tlumočil úmysly jedné strany v ministerstvu, směla vláda vojenská

vytýkati, jak činila, špatný směr a zlomyslnost, to již bylo známkou, které nemohlo býti neporozuměno, že vláda nemá úmysl vrátiti se tak brzy k zákonitému konstitučnímu pořádku. Presse, jejíž zápověď platila jen pro Vídeň, přestěhovala se do Brna.

Tento netajený absolutistický směr vlády nejenom že opanoval všecky veřejné poměry, on otravoval i soukromé rozpoutáním osobních vášní, když proti vynikajícím mužům oposice, postrádajícím záštity zákonů, bylo všecko dovoleno. Křiklavým toho příkladem byl Trojan, jejž předseda trestního soudu Pražského, Pštross, úhlavní jeho protivník,*) pro jakési podezření nezákonitého skutku dal 28. listopadu zatknouti a do vyšetřovací vazby vzíti. Trojan ihned při svém zatknutí podal proti tomu protest k apelačnímu soudu, kterýž však potřeboval plných pět dní, nežli se z Novoměstské radnice dostal na Malou stranu. Z příhody té byla veliká radost a pravý huronský ples v táboře „přátel pokoje a veřejného pořádku“ i všech jiných protivníků národní strany, kteří neostýchali se rozšiřovati všemi prostředky nejhanebnější pověsti o příčině Trojanova zatknutí, hanobíce při tom i celou stranu politickou, ku které náležel, jakožto skládající se ze samých zločinců a podvodníků, čemuž i vládní listy s netajenou škodolibostí přizvukovaly. Konečně dne 11. prosince rozhodl apelační soud o Trojanově protestu, neshledav při něm žádné viny nejenom nařídil bezodkladné propuštění jeho na svobodu, nýbrž i všeliké vyšetřování proti němu zastavil. Ukázalo ť se, že celá věc byla zlomyslný klep. V příčině té Havlíček, jako dříve Riegra, tak i nyní statečně se ujal v Národních Novinách přítele Trojana proti drzím osočovatelům jeho, kteří, jakkoli zahanbeni před světem, neměli ani tolik citu pro čest, aby se zastyděli. —

---

*) Trojan byl totiž při obnovení obecní samosprávy Pražské zvolen na místo Pštrossovo za člena zemzkého výboru, čímž tomuto ušel roční plat 900 zl. s místem tím spojený. Pštross dovolával se za to náhrady při obci.

Po dlouhém provisoriu stalo se konečně definitivní obsazení místa zeměsprávce v Čechách, jímž stal se dosavadní guberniální místopředseda baron Karel Mecséry, který ten úřad po odstoupení hraběte Lva Thuna až do nynější doby prozatímně byl zastával. Mecséry byl slepý nástroj ministerstva, a naděje, čerpané i z tohoto ustanovení v blízké navrácení se k řádným a ustáleným veřejným poměrům v Čechách, neměly ani podstaty ani oprávněnosti.

XI.

Palacký a Picek. Národní Noviny zastaveny.

Na samém sklonku roku vyšel v Národních Novinách pověstný článek Palackého O centralisaci a národní rovnoprávnosti v Rakousku, jenž obsahoval program federativního zřízení mocnářství, avšak na základě národností a nikoliv historického práva jednotlivých zemí. Článek ten v neobyčejné míře obrátil na sebe pozornost veřejnosti, vyvolal prudkou polemiku a byl konečně příčinou zákazu Národních Novin, pročež potřebí jest, abychom blíže k němu přihlédli.

Slavný dějepisec rozhodně v něm odsuzuje centralisaci, která dle jeho slov „pro Rakousko již z té příčiny se nehodí, poněvadž stojí ve přímém a nevyhnutelném odporu s mravním základem celé říše a konstituce, a rovnoprávností národův. Ministerium mluvívá sice také o rovnoprávnosti, ale povážíme-li spůsob, kterým ji provésti usiluje, musili bychom formulovati smysl jeho po pravdě takto: rovnoprávnost všech národností v Rakousku, s nadvládou však němčiny.“ Neméně rozhodně obrací se proti zavedení jediného jazyka co státního. „Tím skutkem,“ praví, „vyloučeni budou všickni ostatní jazykové zemští navždycky ode všeho veřejného parlamentárního života. I nebude ani na této ráně dosti, ale vláda centrální užívajíc téhož jazyka vyloučí nápodobně všecky ostatní jazyky ze všech oborův administrace vyšší. Takováto nerovnost nejen vyvrátí do dna všecky ty

liché řeči o rovnoprávnosti národův, a postaví pouhý klam za mravní základ říše, ale stane se i smrtelně nebezpečnou pro všecky ty národy, kteří kromě Rakous buďto ani nežijí, aneb aspoň politického života vyvíjeti nemohou.“ Vyslovujeť přímo pravdu, které, bohužel, dosavad žádná vláda rakouská, cokoliv se jich vystřídalo, nechtěla u sebe dáti místa: „Pokudkoli národové budou míti příčinu báti se o národnost svou, potud nebude v Rakousku nikdy spokojenosti a míru. A nebudou-li v tom ohledu dány garancie samým organismem státním, bude jistě od ministerium nadarmo plýtváno chlácholivými řečmi; nedůvěra, mající od dávna tisícero podnětův, vždy dále zmáhati se bude a hlodati veškerá držadla i všecky svazky oddanosti a lásky.“

Svůj návrh organisace říše na základě rovnoprávnosti všech jejich národů formuluje Palacký takto: „Jednota říše Rakouské, má-li býti neklamná i nezvratná, požaduje pro své centrum, čili pro říši vůbec, nutně a naprosto jen následující záležitosti a předměty: 1. císaře a dům čili rodinu jeho; 2. záležitosti zahraničné; 3. vojenstvo pozemské i námořní; 4. finance říšské; 5. záležitosti obchodu a tudíž i 6. organy čili prostředky komunikační v říši vůbec.“ Ostatní ministerstva chce Palacký mít jakožto centrální zrušena, aneb „aspoň ve područí svém obmezena na ten způsob, aby všecka jejich běžná řízení odbývána byla ve zvláštních ministeriích zemských neboli národních. Každý větší komplex aneb každá národní gruppa zemí korunních měla by v čele veškeré administrace své jednoho ministra, jenž by kollegou sice byl ministrův říšských čili Vídeňských, ale přebýval by ve hlavním městě zemí sobě podřízených, maje pod sebou rady ministeriální pro všecky větve administrací zemských. Takových ministrův musilo by v celé říši býti při nejméně sedm, a sice pro země 1. německé, 2. československé, 3. polskorusinské, 4. maďarské, 5. rumunské, 6. jihoslovanské a 7. italianské; vedle nich pak tolikéž sněmův zemských a soudův kassačních... Ministrové takoví, dostávajíce řádně důvěrné zprávy o poradách a uzavřeních kollegův svých říš-

ských, musili by arci v čas potřeby zajížděti také sami k nim do Vídně... Hlavní výhoda ze zřízení takového plynula by ta, že všecky záležitosti státní a národní, stojící pod ministerstvem zemským, daly by se odbývati až do instance nejvyšší v řečech národních, a že zásada rovnoprávnosti národův přestala by tudíž býti pouhým mamidlem."

Článek svůj ukončuje Palacký úvahou velmi trefnou a případnou: „Praví se, že vláda rakouská musí býti silná a důrazná, a protož především sestředěná na jednom místě a v rukou jedněch. My sice nevíme, bývá-li vždy silný ten, kdo se pouští do boje s přírodou a právem: že ale v boji takovém konečně vždy klesnouti musí, o tom nepochybujeme. Zdá se však, že naši odpůrcové matou v řeči své snad mimovolně rozličná ponětí dohromady, mluvíce totiž o vládě silné, a mníce pod tím jen vládu pohodlnou. Jestli tomu tak, nechceme jim v tom odpírati naprosto; máme však za to, že pohodlí nenáleží mezi přední požadavky vlády konstituční. Pohodlný co do státního řízení jest jen despotismus a barbarství; vlády osvícené a svobodomyslné bývávaly od jakživa pilny v šetření tisícerých interessův státních a občanských, a protož nemohly ani nechtěly vyhlašovati pohodlí svého za věc ve státním organismu nad jiné důležitější."

Bylot nejednou od nepřátel historického práva ukazováno na to, kterak sám přední jeho zastavatel v tomto programu svém neučinil ho základem organismu říše, nýbrž vzal k tomu národnost; a také zajisté mnohý našinec žádostiv bude zvěděti příčinu této patrné nedůslednosti Palackého? Příčina ta zdá se mně spočívati v tehdejších časových okolnostech, jež nikterak nebyly příznivy rekonstrukci říše Rakouské na základě práva historického. Tuť by přede vším ihned v Uhersku byla musila nastati úplná restauratio in integrum se vším předešlým aparatem k utiskování tamějších Slovanů. To však na ten čas nebylo v interesu ani vlády ani národů rakouských, vyjma jediné Maďary; ano jmenování od Palackého mezi národními skupinami Rakouska také skupiny československé ukazuje na zamýšlené spojení Slo-

váků s Čechy a Moravany, které nebylo možné bez roztržení Uherska, na jaké do jisté míry sama vláda pomýšlela. Pro takovýto způsob federace doufal Palacký získati vládu spíše, nežli pro federaci zemí jakožto historických individualit. Nebyltě tenkráte ještě ztratil té důvěry v Rakousko, ve které je chtěl utvořiti, kdyby ho nebylo, i doufal vždy v možnost, že ministerstvo, poznajíc nebezpečné zcestí, na kterém se nachází, navrátí se na pravou cestu; slovem, on pokládal provedení programu svého za možné, při čemž ovšem důkladně se mýlil jak v čase tak i v lidech. Ostatně naskytoval tento program, kdyby se byl měl skutečně prováděti, tolik obtíží a nesnází, na které Palacký při svém idealistickém zanícení, v kterém jej navrhl, zajisté nepomýšlel, že jich naprosto nelze bylo překonati. Pomysleme si jenom na trhání tisíciletých historických svazků, jako na př. jest spolubytnost živlů slovanského a německého v zemích koruny České, a na slučování krajů tak rozdílně historicky vyvinutých, jako Slovensko a Čechy! V nejlepším případu můžeme tento program našeho velikého dějepisce pokládati za myšlénku sice originální, snad i geniální, ale nikdy za praktickou.

Slabé stránky návrhu Palackého nezůstaly nepovšimnuty ve vlastním táboře národních federalistů, z něhož ozvali se proti nim vážní hlasové, v německém Unionu Pinkas, a ve Večerním Listu Rittersberg, kterýžto poslední pravil přímo: „Nedá se zapírati, že podržení korunních zemí nejbezpečnější podporou federalistů bude, pročež nutnost žádá, abychom mnoha skutečných nedostatků v jejich hranicích raději déle snášeli, nežli abychom svolením k jakémukoli novému rozdělení právě centralistům velmi nebezpečnou zbraň do rukou dali.“

Od ostatních neněmeckých národů v Rakousku přijat byl článek Palackého pro zásadu v něm vyřknutou s nadšením; maďarské, jihoslovanské a rumunské hlasy přisvědčovaly mu z plné duše; také polské noviny, domácí i zahraničné, srovnávaly se s ním v principu. Myšlénka centralisace byla neněmeckým národům rakouským na smrt protivna,

proto s jásotem uvítali tak rozhodný projev čelící proti ní, třeba se ve způsobu provedení principu federativního dopodrobna s Palackým nesrovnávali. Tak pravil Krakovský Czas: „Co do nás, my přijímáme docela zásadu pana Palackého, a nevydrží-li návrhy jeho kritiku (přestati na nich také nechceme), není to vina zásady, ale navrhovatele.“ Tentýž časopis odsuzoval centralisaci přímo slovy: „Za našich časů usilovati o utvoření jednostejné říše na újmu a škodu národností jest tolik, jako vháněti zem do záhubné války domácí, jest tolik, co stavěti se humanitě v cestu.“ I zahraničná neněmecká žurnalistika povšimla si článku Palackého, rozebírajíc jej vážně a opravdově, jmenovitě noviny vlaské i anglické, a mezi těmito také Daily News, známý to organ radikalistů.

Za to s tím větší zuřivostí sesypaly se na Palackého časopisy německé jak v Rakousku tak v cizozemsku vycházející, bojujíce jak obyčejně více jalovými frasemi než podstatnými důvody, odvolávajíce se na vyšší vzdělanost německou a na předstíranou inferioritu plemene slovanského. Obzvláště žurnaly Vídeňské vyznamenávaly se jizlivostí, kydajíce všecku špínu své sprostoty na Palackého, právě tak, jako když roku 1848 státi se měl ministrem, a zahrnujíce při tom Slovany, v první řadě Čechy, urážkami a nadávkami, jakými se navzájem poctívá jen pouliční luza. Byl to výjev nanejvýše hnusný, který však pokaždé se opakuje, kdykoliv jedná se o to, aby Slovanům učiněno bylo za právo. Jak citelně vláda byla dotknuta článkem Palackého, viděti bylo z toho, že sám státní podsekretář dr. Helfert viděl se pohnuta odpověděti na něj zvláštní brošurkou Oesterreich und die Nationalitäten, ein offenes Wort an Franz Palacký.

Zmiňujeme-li se po Palackém ještě o jiném publicistovi českém, řádu arciť nerovně nižšího, stavíme-li takořka vedle giganta pygmaea, činíme to k vůli doplnění obrazu politického smýšlení, jaké se jevilo v rozličných kruzích národních, které sice všecky se srovnávaly co do konečného cíle

snažení svého, ale co do volby prostředků k dosažení jeho daleko se od sebe rozcházely. Jest to Václav Jaromír Picek, jejž tuto čtenářům svým předvádíme, lepší písničkář než politik, upřímný vlastenec, ale státní úředník, ostatně muž velmi ctihodný. Co redaktor úředních Pražských Novin cítil v sobě povolání promluviti také slovo do vysoké politiky, i ulehčil srdci svému brošurkou Politické zlomky o Čechách, oplývající samou dobromyslností, smířlivostí a nejlepší vůlí, v níž však darmo by hledal jen špetky politického rozumu. Picek jest pravý prototyp oficielního vlastence, jakých se tenkráte dosti nacházelo mezi státním úřednictvem, ale při tom neodpustitelně naivní, který pevně věří (či přece jenom tak se staví?), že vláda úplnou centralisaci „nebude a nemůže chtít“, ale sám netroufá si naznačiti prostřední cestu mezi centralisací a federací, kudy by se kráčeti mělo, aby tato „nebyla na újmu pevnému celku říše“. Picek chce pro národ Český úplnou politickou svobodu i všecky výhody a oprávněnosti s ní spojené, ale dosavad ho nepokládá za dospělý k tomu, pročež dává mu radu, aby všemožně pečoval o vzdělání své, v kterémž až se jiným národům vyrovná, bude moci také hlasu svého pozdvihnouti při rozhodování životních otázek říše. Při tom prý „musíme sice co jsme konečně dosáhli zuby nehty držet, nesmíme si to dát vyrvat, ať přijde nával odkudkoli, avšak zbraň, jíž půdu tuto hájit budeme, nebudiž napuštěna jedem, nýbrž buď čistá, posvěcena blahu národu a člověčenstva... Buďmež tedy snášelivi a trpělivi, ne však tak, abychom, když dostaneme políček na jednu stranu, hned ještě druhou tvář nastavovali, nýbrž nedejme se přechvatem jiných též k přechvatu zavést, nesplácejme křivdu křivdou, ovšem ale prominutím, a sypme tak řeřavé uhlí nepříteli na hlavu.*) Tím dáme na jevo, že ku vzdělanosti dozráváme, jež nás dělá schopnými zanášet se politikou vlasti naší. To je ten jediný prostředek,

*) Kdož si tu bezděčně nepřipomene, kterak i nynější vláda Taaffeova všelikým hověním straně ústavácké sype řeřavé uhlí na její hlavu?

k platnosti přijít." Krátký smysl dlouhé řeči své vyslovil Picek takto: „My chceme v státu občanskou i politickou svobodu. Čím budem vzdělanější, tím více svobody snesem. Nyní jsme poličtí učenníci, učenník stane se teprva svým časem mistrem. S počátku dostává od mistra nástroje toliko jednoduché, proto že by se složenými pořezal, později dostává tou měrou, jak se stává zručnějším, složenější, ale i choulostivější, až konečně dovede zacházet nástrojem sebe ostřejším a složenějším, tak že lze mu bez nebezpečenství krásné dílo dokonat. V té míře tedy, jak budeme vzdělanější, můžeme žádati, aby nám vláda tím více svobody do rukou vkládala."

Jak vidno, potkáváme se zde u vlastence upřímného a horlivého s týmž předstíráním, jakým vláda obyčej měla odpovídati národu našemu, kdykoliv se hlásil o svá konstituční práva. Ještě pak jedna věc jest při tom pozoru hodna, že Picek, a jak později uvidíme, i jiní oficiosní organy se vší opravdovostí tvrdili, kterak jsme již dosáhli čeho jsme žádali, kterak nadržování na jedné a utiskování na druhé straně přestalo, kterak jest rovnoprávnost již zavedena a spravedlivá věc zvítězila, *) kdežto v samém skutku o to všecko veden byl teprv urputný a neprospěšný boj. Z takového nepravého tvrzení vyváděny pak sofistickým spůsobem konsekvence, pro slabé duchy ovšem svůdné. Taková zaslepenost Pickova (na úmyslný klam nelze pomysliti při jeho poctivé a přímé povaze) jest naprosto nepochopitelna a zároveň smutným příkladem, jak málo v oné tak důležité době ještě rozšířena byla politická zralost i ve vzdělaných kruzích národu našeho.

Druhá část spisu Pickova věnována jest polemice proti Havlíčkovi a Riegerovi, jimž vytýká přílišnou prudkost. Jest sice pravda, že Havlíček nedá se zprostiti viny zámezné vášnivosti ve své oposici, vada to horkokrevné jeho povahy, kterou ani před rokem 1848 neuměl v uzdu pojímati, což

*) Str. 49. a 67. Pickovy brošury.

ho nejednou přivedlo do zbytečných a neprospěšných sporů: ale v tehdejších poměrech nepotřeboval být člověk právě Havlíčkem, aby ho trpělivost opustila; býti tak trpělivým beránkem jako Picek není každému dáno. I v té příčině dával dobrý Picek najevo božskou prostoduchost, pravě: „Havlíček by všecko napravil, všecko dosáhl mírností a ještě mírností." Mírnější Havlíček nebyl by již býval Havlíčkem, bez té řiznosti a pádnosti, jakou vládlo jeho péro, nebyly by úvodní články jeho měly ten účinek na čtenářstvo, který jej činil nejoblíbenějším, ač nikoli vzorným publicistou českým!

Větším právem vytýkal Picek Havlíčkovi nešetrnost k českému duchovenstvu, které před rokem 1848 bylo tak horlivým a obětavým pěstovatelem národní myšlénky, získavši sobě o probuzení vlasteneckého ducha zásluh přímo neocenitelných. Byla to u Havlíčka nemilá reminiscence na jeho krátkou theologickou karieru v semináři, že jednak příliš ochotně popřával ve svém listu místa nájezdům proti duchovním osobám, jednak se zalíbením obíral se otázkami církevními. Neníť žádné pochybnosti o tom, že by Havlíček mnohem více byl národu prospěl, kdyby nebyl hýbal záležitostmi náboženskými a církevními, které pro obecenstvo osvícenější neměly žádné zajímavosti, čtenáře méně vzdělané jen mátly a jemu i celé věci národní spůsobovaly nepřízeň v kruzích, jichž bylo třeba šetřiti, poněvadž v otázkách národnosti měly ve mnohém ohledu rozhodující slovo.

Riegerovi vytýkal Picek přílišnou ctižádost, nemoha mu odpustiti spolek jeho s levicí sněmu Kroměřížského, a přede vším jeho řeč o prvním paragrafu navrhovaných základních práv, čímž prý pro pouhou theorii uchýlil se i s celou pravicí od cesty praktické zkušenosti. K té výši mužného přesvědčení arciť Picek nedovedl se povznésti, že někdy čest velí s obětováním pochybné praktické výhody obhájiti princip. A taková byla bez odporu situace na sněmě Kroměřížském, kde slovanská pravice, neprohlásivši rázně a rozhodně svrchovanost národu, byla by zradila svobodu na věčnou

hanbu svou. Jest pak velice pochybno, zdali by tím skutečně byla dosáhla nějakého podstatného prospěchu. Proud reakce, jaký tenkráte panoval, nebyl by tím zastaven býval, a rozehnání říšského sněmu odloženo snad jenom na krátko. Co konečně mluví Picek o nemíchání národnosti do politiky, to patrně vzal z brožury Thunovy svrchu oceněné, o které v úvodu neváhal vyznati, že mu byla vodítkem.

Dojem celého toho sepsání Pickova na mysl čtenářovu jest vzbuzení srdečné útrpnosti s tou velikou obmezeností ducha, jaká tuto tak okázale světu na odiv se staví, chtíc politickou akci líčiti mermomocí jako nějakou arkadickou idylu. Můžemeť sobě gratulovati, že následkem třicetileté od těch dob nabyté zkušenosti Pickové u nás již nadobro vymřeli.

Dne 9. ledna 1850 došel redakce Národních Novin německý přípis purkmistra Vaňky, v němž obsaženo bylo napomenutí zemského velitele vojenského, aby tendence listu, jehož popuzující tón v posledním čase prý opět silněji se ozývá, více přispůsobena byla trvajícímu výminečnému stavu, s výhrůžkou, že jinak by noviny ty úplně zastaveny byly. Následkem této výstrahy oznámil Havlíček, jenž dobře věděl, na které články se tu naráží, že uznává „za prospěšné, další polemické rozbírání o federaci jen nejopatrnějším spůsobem vésti a vůbec se tak obmeziti, abychom své noviny uchránili při životě“. Avšak přes to všecko již 19. ledna obdržel Havlíček nový, tenkráte český dopis purkmistrův, jímž tento mu oznamoval, kterak pan vojenský komandant, když výstrahy jeho dbáno nebylo, „ustanovil za dobré, účinkům listů těchto hrozícím veškerému blahobytu vkročiti v cestu a vycházení Národních Novin na čas trvajícího nynějšího výminečného stavu zastaviti“. Otisk přípisu toho obdrželi předplatitelé Národních Novin místo 18. čísla jejich.

Tím spůsobem zbaven jest národ Český jediného svého listu oposičního, čehož i sám Picek nemálo litoval, poněvadž neměl více důstojného protivníka, kterého by mohl v Pražských Novinách porážeti.

XII.

Zemské ústavy. Petice o svolání sněmu. Vojenské výtržnosti. Němčina státní řečí. Obecní volby Pražské.

Konečně po dlouhém marném čekání přinesly Vídeňské Noviny od 4. ledna nejponíženější přednešení ministra Bacha, týkající se zemských ústav a volebních řádů, jež předkládal císaři ku potvrzení. V sepsání tom dokazuje se přede vším nevyhnutelnost dalšího trvání výminečného stavu, potom vyčítá se s patrnou samolibostí dlouhá řada již vykonaných prací ministerstva. Dále neopomíjí se Bach vychvalovati, kterak ve smyslu ústavy, jejížto zásady jsou „státoprávním základem a nedotknutelným pravidlem říše“, dovedl vyhověti jednak potřebné samosprávě zemské, jednak nevyhnutelné jednotě říše, dalek jsa vší obmezující centralisace, v ten spůsob, jak jediné možná při takových okolnostech. Pravý smysl slov těch byl, že vypracované od něho zemské ústavy a volební řády byly tak matné, aby národům nebyly ku pražádnému užitku, a všecka moc a všecka vláda zůstávala při ústřední vládě. Místnější uvažování těchto zemských zřízení můžeme si tuto uspořiti, neboť nikdy nevšedše v život musejí považována býti za pouhé cvičení ve slohu a zákonodárnické pensum ministra Bacha, které po dvanácti letech vždy ještě dobře posloužilo rytíři Schmerlingovi, jenž uvázav se v úlohu opětné reorganisace Rakouska použil jich co šablony k svým řádům zemským, jakými 26. února 1861 oblažil národy rakouské.

Jisté straně však přišly ústavy tyto přece vhod, psalať o nich totiž Deutsche Zeitung aus Böhmen doslovně takto: „V jednom ohledu pro nás Němce veledůležitém přesahují naše očekávání. Vidímeť z ministerského přednešení, že pospolité spojení rakousko-německých spolkových zemí není tak zcela zamlčeno, jako se to stalo při ohlášení oktrojované ústavy. Při vypracovávání ústav pro veškeré země, jenž k Německému spolku patřily: pro Rakousko nad Enží

i pod Enží, pro Salcpursko, Štýrsko, Korutansko, pro Krajinu, Istrii, Gorici, Gradisku, pro Tyroly, Vorarlberk, Čechy, Moravu a Slezsko, zachovávána jest stejnost zásad; ústavy těchto zemí budou míti v podstatě ráz stejnotvárný a tvořiti zvláštní skupinu, lišící se od ústav ostatních korunních zemí... Spatřujeme v tom blížení se k Německu, které jsme v ústavě od 4. března s bolestí pohřešovali. Nám Němcům jest uznání těchto společných svazků mezi zeměmi rakouskými k Německému spolku počítanými velevítané."

Jedna pověst, již dávno veřejně rozšiřovaná, došla tímto nejponíženějším přednešením potvrzení, že totiž ohlášený obecní řád nevejde v život, poněvadž prý není k potřebě, nýbrž že bude přiměřeně změněn.

V únoru počato s uveřejňováním jednotlivých ústav a volebních řádů zemských. Ústavu pro „korunní zem Českou" přinesly úřední Vídeňské noviny dne 3. února. Rovnoprávnost obou národností, české i německé, byla v ní pojištěna, sněm skládal se z 220 poslanců, jichž 70 bude voleno od nejvíce daní platících, 71 od měst a průmyslnických míst, 79 od ostatních obcí. Voličem byl každý občan plnoletý a práv občanských i politických požívající; volen mohl býti každý volič, který byl nejméně pět let občanem v zemi a 30 let stár. Volba platila na 4 léta. Výbor zemský měl sestávati z 12 členů. Kompetence sněmu obmezena byla pouze na ekonomické záležitosti zemské.

Prvním únorem měli vstoupiti v činnost noví úřadové političtí všech instancí. Ta okolnost hnula při obci Pražské záležitostí již dávno se vlekoucí. Jak známo, ležela na obecním úřadě Pražském petice k císaři za brzké svolání zemského sněmu, opatřená tisíci podpisy ze všech krajin Čech a přípisy několika set obcí. Bylať s ní sice, jak na svém místě vypravováno, vyslána do Vídně deputace od obce Pražské, ale ta nezastihla císaře ve Vídni, a vrátila se s nepořízenou. Nyní učinil Pinkas v radě městské návrh, aby obecní výbor vyjádřil Jeho Veličenstvu díky své za udělenou ústavu, která nyní po vyhlášení zřízení zemských a zavedení nových úřadů

v život vstoupiti měla, při té příležitosti pak aby císaři odevzdána byla ona petice za svolání sněmu spolu s druhou žádostí o zrušení obleženosti a zavedení řádných poměrů konstitučních.

Odůvodnění návrhu toho bylo nanejvýše zajímavé, svědčíc o valném zkrotnutí obecného smýšlení průběhem deseti měsíců.

Žádost za brzké svolání sněmu zemského měla prý se císaři podati již v květnu 1849; doba sice nebyla tomu příznivá a nemohlo se očekávati žádné příznivé vyřízení její, ale mělo se tím vkročiti v cestu jisté agitaci, která se v zemi rozšiřovala (shánění podpisů na známou petici z Boleslavska za odvolání oktrojírky). Přes to všecko byl protest proti oktrojírce přece odeslán, a tento krok prý uvedl vládu v omyl o pravém smýšlení v zemi. Tomu omylu vlády, jakož i nějaké nepatrné, bezmocné (ultraradikální) frakci, která snad naposledy existovala jen ve fantasii některých lidí co smýšlenka — načež alespoň ukazuje neprospěch dosavadního vyšetřování vojenského soudu na hradě Pražském — máme prý děkovati za nynější výminečni stav. Ačkoliv mnohá jiná města sobě přispíšila vyřknouti císaři poděkování za udělenou ústavu, městská rada Pražská nenásledujíc toho příkladu osvědčila tím státní moudrost svou, neboť nechtěla dříve děkovati, pokud ústava nebyla celá, pokud nebyly vydány ústavy zemské, bez kterých ústava říšská nemohla vstoupiti v život. Nyní však jest tomu jinak, když zemské ústavy již budou vydány, a přede vším jedná se o to, aby započal život konstituční, pročež prý jest čas, aby se Jeho Veličenstvu díky vzdaly za udělenou ústavu, ale zároveň také aby se podala žádost za svolání sněmu, čehož nutně vyžaduje stav země. Musí se poukázati k tomu, kterak ve všech jiných korunních zemích ještě před sněmem říšským zasedali sněmové domácí, jenom ne v Čechách. A poněvadž před sejitím se sněmu potřeba jest volného ruchu politického, chování pak obyvatelstva Pražského úplně jest lojální, tedy musí spolu žádáno býti za zrušení obleženosti ničím více neodůvodněné. Návrh Pinkasův přijat jest a zvolena deputace,

která v té příčině vypravena býti měla do Vídně k císaři pánu.

Proti tomuto usnešení městské rady sto a dva měšťané Pražští dovolili si podati protest místodržiteli, který jej poslal městské radě s napomenutím, aby nepřestupovala obor své působnosti.

Ostatně ani tenkráte nebylo čáky na příznivé pořízení zamýšlené deputace, neřkuli aby bylo bývalo pomyšlení na zrušení obleženosti, která naopak zostřena jest následkem nemilé příhody, jež nikdy nedošla vysvětlení, totiž postřelení v noci na 14. března vojenské stráže nedaleko řetězového mostu na Malé Straně stojící. Vojenské velitelství nařizovalo nárožními plakaty pod přísným trestem, aby uschovaná ještě zbraň ve lhůtě šesti dnů byla odevzdána, a taktéž vyhrožovala trestem za každé uražení policajtů, stráží a národních gardistů. Odsuzování osob všeho stavu i věku, také žen a paní pro zpouru proti organům bezpečnosti i jiné přestupky, až i k několikaměsíčnímu vězení bylo na denním pořádku. Nad to znova opakovaly se hrubé výtržnosti spupné soldatesky.

Jeden takový případ byl obzvláště křiklavý. Dne 18. července totiž o taneční besedě, jaké se toho času každý čtvrtek odbývaly v sále restaurace v Bubeneckém parku, pohádal se mladý Pražský měšťan Wippler se čtyrmi důstojníky, kteří stav měšťanský tupili, až i do rvačky s nimi se dostal, při čemž utržil čtyři sečné rány: do hlavy, do dolejší čelisti, do pravého ramene a do levé ruky. Raněný odjel ihned v průvodu ještě jiného měšťana do Prahy k vojenskému veliteli podmaršálku Schütteovi (Khevenhüller byl mezitím do Lvova přeložen), který, ač bylo již 11 hodin v noci, vyslechl vypravování jejich s velikou rozhorleností nad událostí tou, a vybídl je, aby svou stížnost ve formě řádné žaloby jemu podali. Rány Wipplerovy tak se zhoršily, že druhého dne musil odvezen býti do všeobecné nemocnice. Dne 22. června pak dostavila se u generála Schütte deputace, skládající se z purkmistra dra. Vaňky a několika členů městské

rady, která mu přednesla žádost, aby měšťanům za učiněnou urážku od oněch čtyr důstojníků v Stromovce dostiučinění se stalo, vinníci pak aby přísně byli potrestáni. Rozumí se, že vojenský velitel slíbil přísné vyšetřování věci, ale výsledek jeho tuším nepřišel nikdy do veřejnosti. Raněný Wippler pozdravil se teprv po delší nemoci.

Takové surovosti vojenské nebyly nikoliv ojedinělé, aniž obmezovaly se na Prahu, kde panovala obleženost, nýbrž i ze všech krajů docházely časté stížnosti na rozpustilost a nezbednost vojáků po venkově ubytovaných. Bylať toho času shromážděna v Čechách značná moc vojenská hrozící Prusku, a mezi vojskem tím nacházelo se také více pluků hraničarských. Kdežto všecko jiné vojsko bylo na velikou obtíž krajině kde leželo, pro svou vydíravost a nekázanost, byli naopak hraničáři rádi viděni, kamkoli přišli, neboť nejenom zachovávali nejpřísnější kázeň, nýbrž byli svým hostitelům i všelijak v domácnosti a hospodářství nápomocni a chovali se k nim jako praví přátelé. Přesvědčil jsem se o tom na své oči, navštíviv tou dobou Tábor, kde též leželo oddělení hraničarů, i byl jsem nemálo překvapen, když jejich šarže na potkání mne vojensky pozdravovali, nejspíše poznavše ve mne cizince, který patrně náležel k honoraci.

Nebylo to však jenom vojsko, které si libovalo ve zmíněných výtržnostech, mnohem povážlivější bylo, že podobné žaloby přicházely také na četnictvo, kterýžto nový, teprv nedávno zavedený ústav byl vzbuzoval tolikeré naděje. Jakkoliv za četníky vybíráni jsou hlavně vysloužilí poddůstojníci, v každém ohledu osvědčení, nicméně rozumí se samo sebou, že nemohlo býti bez toho, aby se do sboru toho — vždyť všude jest koukol mezi pšenicí — nedostaly přece některé osoby pro tak důležitou a spolu i choulostivou službu méně spůsobilé; ale mnohem horší bylo to, že se četníkům přidělovala vedle bdění nad veřejnou bezpečností také ještě úloha jiná — dozor nad smýšlením obecenstva. Při takových okolnostech nebylo se tomu diviti, že mnohý četník spletl si vlastní a hlavní povinnost svou s vedlejší úlohou a byl

více obtěžovatelem nežli ochráncem občanů. Dálo se tak od těchto lidí více z nerozumu nežli ze zlé vůle, avšak byly též příklady, že četníci dopouštěli se skutků násilných, ničím neomluvitelných, z pouhé surovosti a brutálnosti.

Na nové úřady docházely časté stížnosti pro rušení rovnoprávnosti, a tolik jisto jest, že při jich obsazování nerozhodovala spůsobilost kandidátů k úřadování v řeči lidu, ale spíše jakýkoliv jiný ohled; i byliť zhusta pouzí Němci proti vůli své ustanovováni do míst ryze českých, kdežto čeští úředníci, úplně mocni mateřské řeči své, posýláni jsou do krajin německých. Jak upřímně ostatně smýšlela vláda s rovnoprávností v ústavě výslovně zabezpečenou, toho důkazem jest cirkulář Bachův, rozeslaný ku konci září všem místodržitelstvím, jenž vyhlašoval němčinu za jedinou úřední řeč v celém Rakousku.*) Tu bylo arciť po důvěře, vždy ještě od některých do demokrata-ministra skládané, který dával o sobě v organech svých rozhlašovati, že by rád konstitučně vládl, kdyby jen mohl.

Všecky tyto zjevy a úkazy činily veřejné poměry tak neutěšenými, že čím dále tím více šířila se v lidu rozhořčenost a promrzelost.

Mezi organickými statuty, jež ministerstvo v poslední době vydalo, náležel také nový obecní řád pro Prahu, jenž při volbách do zastupitelstva městského ustanovoval census takový, který třídám zámožným pojišťoval rozhodnou převahu.**) Voličové rozděleni byli na tři sbory podle výše přímých daní, jež platili: v prvním sboru volili všickni, kdo platili nejméně 100 zl., v druhém ti, kdož platili nejméně 20 zl., a v třetím ti, kdo platili nejméně 8 zl. Mimo to náleželi do druhého sboru úředníci, důstojníci, faráři, doktoři, profesoři a učitelové.

S volbami pospícháno, bez prodlení přikročeno k sestavení seznamů voličských, a po uplynutí zákonní lhůty k re-

---

*) Škoda, že o cirkuláři tom nevěděl hr. Wurmbrand na říšské radě.

**) Dosavadní prozatímní řád neznal žádného censu.

klamacím vypsány jsou ihned volby. Agitace byla nadmíru čilá. Kdyby proti straně národní byli stáli jenom sedmašedesátníci, nebylo by vítězství její ani dost málo pochybno bývalo, neboť k sedmašedesátníkům se přiznati ostýchal se přece i každý slušnější Němec, pročež musila utvořena býti jakási strana střední, která by v sobě spojovala jádro uvědomělého německého anebo po německu smýšlejícího obyvatelstva Pražského. Strana ta, jejíž hlavou byl Ondřej Haase, chef firmy „Synové Bohumila Haase", plukovník a velitel národní obrany Pražské, nazývala se Mittelpartei dle toho, čím býti předstírala, v samém skutku pak byla shromaždištěm všech živlů, které z jakékoliv příčiny nepřály národní straně české. Ultraněmci, fanatikové pořádku za každou cenu, zpátečníci všech barev, státní úředníci i všickni, kdož spatřovali prospěch svůj v podporování vlády, k nimž přidružovala se ještě část malých živnostníků, odvislých od zaměstnavatelů svých z protivného tábora, ti všickni činili pevně sražený šik nepřátelský, sbor výborně organisovaný, s nímž potýkati se bylo straně české, ku které vedle jádra měšťanstva náleželi ještě nemnozí mužové pokroku druhé národnosti.

Mittelpartei, ač počtem jen skrovná, ale váhou svou mocná, vyvíjela při volební agitaci činnost obdivuhodnou, jsouc při tom všemožně podporována vládou, ať mlčíme o rozličných nekalých prostředcích, jakých dle tvrzení druhé strany užívala k získání přívrženců, což ostatně jest věc, která se při každém volebním zápase opakuje. Naproti tomu národní straně, která též všecko vynakládala na poučování svých voličů a povzbuzování jich k horlivému účastenství ve volebním boji, činěny se strany úřadů všemožné obtíže a kladeny nepředvídané překážky v agitaci. Volba konala se 29. srpna s velikou okázalostí a slavností; schvalně z Vídně přijel k ní známý národní odpadlík Jelen*) agitovat mezi českou stranou

---

*) Člověk tento, před rokem 1848 známý pouze co muzikant, jemuž Brauner z dobromyslnosti pomohl k mandátu na říšskou radu, za-

pro Mittelpartei. Výsledek voleb byl, že národní strana 21.398 hlasy prorazila se 40 svými kandidáty, Mittelpartei pak 8491 hlasy s 50 kandidáty — nejlepší to ilustrace liberálnosti volebního řádu. Při ohromné většině 13.907 hlasů ze 30.889 byla národní strana poražena, dr. Vaňka stal se opět purkmistrem, Ondřej Haase jeho náměstkem, a v městské radě měla národní strana menšinu. Také předsevzata nová volba tří členů do zemského výboru na místo dosavadních dra. Pinkasa, Pravoslava Trojana a někdejšího místopurkmistra Ant. Al. Kellera, i zvoleni jsou dr. Walter, dr. Vorovka a Ondřej Haase, vesměs rozhodní stranníci Mittelparteie. Z toho bylo patrno, že česká strana od nynější většiny obecního zastupitelstva nemůže se nadíti ani spravedlnosti ani šetrnosti, obec Pražská vydána byla na milost a nemilost straně protinárodní.

XIII.

Havlíčkův „Slovan". Dar Kničaninu. Hlas šlechtický v „Unionu". Svatoš.

Havlíček, zbaven svého velikého politického organu Národních Novin, nemínil proto upustiti od své oposiční činnosti proti vládě, která se patrně proněvěřovala svým slibům a vyřknuté úloze své, nýbrž pokračovati dále v boji za práva národu svého zákonem uznaná. Na všechen spůsob dával tím Havlíček důkaz uznání hodné statečnosti občanské, ačkoliv při něm není vyloučen i jiný ještě podnět k takové vytrvalosti, totiž pochopitelná samolibost jeho, že nerad by se byl vzdal skvělého postavení svého v národní straně co přední, všeobecně oblíbený a velebený publicista její. Ale při tom litovati jest dvojího: předně, že sanguinický temperament jeho nedal mu poznati pravdivou povahu doby, kterou vládl neodolatelný proud reakce, kdežto on vždy ještě žil v blahém domnění, že dosti brzy musí za své vzíti mimořádný

prodav se pak reakci konal výborné služby Bachovi, začež jmenován archivářem říšského sněmu.

stav říše a nastoupiti na jeho místo poměry konstituční;*) zadruhé, že vášnivost jeho nedovedla si vzíti naučení z dosavadní trpké zkušenosti a mírniti prudkost svou v boji, jak toho nevyhnutelně vyžadovaly okolnosti časové. Ani jedno ani druhé nebylo mu dáno, a tak nejenom prospěch ten, jejž by snad (což vždy jest pochybno) krotší, méně náruživá oposice jeho byla mohla přinésti, zůstal nedosažen, nýbrž nevčasná vzdorovitost, dosavadním pronásledováním ještě více přiostřená, stala se mladému muži, tak bohatě nadanému, osobně záhubnou. Více chladné rozvahy a upuštění v pravý čas od nerovného zápasu bylo by nám v Havlíčkovi zachovalo vzácný talent a otužilého, zkušeného bojovníka pro pozdější dobu nového ústavního života.

Dne 8. května 1850 vydal Havlíček v Kutné Hoře, kde nebyla obleženost, 1. číslo nového politického listu Slovan,**) který měl vycházeti dvakrát za týden po dvou arších. Hned první číslo však propadlo konfiskaci, pro nevyplnění tuším jakési formálnosti. Proti tomu se Havlíček odvolal, z čehož povstala soudní pře, která po třech měsících skončila se propuštěním konfiskovaného čísla.

Ne všickni horliví národovci schvalovali počínání Havlíčkovo, uvažujíce, že nelze hlavou proraziti zeď, litovali cesty od něho nastoupené, v níž neviděli spásy pro národ. Ano mnozí, jednak v postavení svém závislí od vlády, jednak řídíce se pravidlem, že třeba podlézti, kde nelze přeskočiti, podávali se větru s hůry vanoucímu do jisté míry a pouštěli se proudem, jemuž odolati nemohli. Nespravedlivé bylo by, viniti muže tyto z odpadlictví od národní strany, kteréž oni nepřestali sloužiti upřímně; bylať to u nich pouze změna taktiky, ku které odhodlali se v poctivém domnění, že tím spů-

*) Vysvítá to z jeho úvodu k 1. číslu Slovana.

**) Povšimnutí zasluhuje, že se v Slovanu navrátil zase k novějšímu pravopisu s *ou* a *v*, od kteréhe byl v Národních Novinách odstoupil, aby se připochlebil Palackému.

sobem budou moci podstatněji prospěti národu, nežli na dosavadní cestě příkré oposice proti vládě.

Ovšem nedá se zapříti, že mnozí obraceli pouze k vůli prospěchům osobním, kterých tím dojíti chtěli, jakož bývá všude a vždy v podobných okolnostech. Tito lidé byli dobře známi, a každý nepředpojatý uměl od nich dobře rozeznávati ony upřímné národovce, kteří v nejlepším úmyslu vládě sloužili. Ale politická vášeň má více než kterákoliv jiná účinek zaslepující, a tak dostalo se národu Českému toho neutěšeného divadla, že první básník a první publicista jeho, Kollár a Havlíček, octnuli se spolu v polemice, v níž Havlíček, bera tím prudší popud proti Kollárovi z té okolnosti, že tento články své uveřejňoval v Reichzeitungu, organu Švarcenberkovu, a ve Vídeňském Denníku, domnělém organu Thunovu, beze vší šetrnosti v posměch uváděl jisté slabé stránky Kollárovy, které sice nikomu nebyly tajemstvím, jichž ale nikdo z úcty k velikému buditeli národu u veřejnosti neslušně se nedotýkal. Spor ten veden pohříchu s obou stran spůsobem tak sprostým, že jeden na druhého doslovně „bláto“ kydal, až stydno slova ta opakovati. Charakteristické při tom bylo vyznání, které Havlíčkovi v zápalu boje z péra vyklouzlo, že již po mnoho let potýká se s celým světem.*) Pravou ošklivost pak u každého slušného člověka musil vzbuditi hlas ze Slovenska,**) který té příležitosti používaje směl vytýkati Kollárovi, co tento za Košutovy hrůzovlády v Pešti nucen byl učiniti k obhájení osobní bezpečnosti své, nejsa, jako tak mnoho jiných Slováků v té době, ani životem svým jist.

S Vídeňským Denníkem Havlíček ani takořka nepřestával se potýkati, obzvláště když Denník v hyperlojální horlivosti své zabloudil až k tvrzení, že my Čechové prohlášením rovnoprávnosti dosáhli jsme již všeho, co jsme kdy žádali, ano se vší opravdivostí v ten smysl se vyjádřil, kterak zá-

*) Slovan I., str. 1405—6.

**) Slovan I., str. 1485.

leží jenom na nás, aby rovnoprávnost byla zachovávána.

Při vší sklíčenosti domácích veřejných poměrů nepřestal národ Český obraceti pozornost svou i ke vzdáleným soukmenovcům a pěstovati horlivě slovanské sympatie, nacházeje ve vzájemné výměně přátelských citů se členy společného rodu jakési náhrady za útrapy, jakých mu snášeti bylo v užším kruhu vlastní rodiny. K osvědčení těchto sympatií naskytla se příležitost, vzatá ze zmařené roku lonského návštěvy generála Kničanina v Praze. Vlastenci Pražští, kteří slavnému hrdinovi srbskému chystali tenkráte k uvítání jeho skvělou poctu, umínili si, když tento úmysl jejich nekalými pikly nepřátel Slovanstva překažen byl, aby mu jiným spůsobem podali důkaz obdivu a úcty s bratrským pozdravem. Dali zhotoviti skvostné pistole od světoznámé puškářské firmy Lebedovy, bohatě ozdobené dle nákresů vlastenských umělců Hellicha a Navrátila, s nápisem srbským a českým: „Srbu Kničaninu bratří Čechové“, vyobrazením vojína srbského a českého svornosty, a dvěma stříbrnými soškami Záboje a Žižky, kteréžto zbraně, spolu s přiloženými obrazy města Prahy a věnovacím přípisem na pergameně v jazyku srbském a českém, poslali mu v dar, kterýž odeslán jest do Bělehradu dne 20. září.

Na vzájem za vzácný ten dar poslal Kničanin v květnu 1851 Pražanům na památku skvostnou šavli, kterou nosil v půtkách s Maďary roku 1848—49. Šavli tu byl obdržel darem roku 1844 od Hafise paši, tehdáž velitele pevnosti Bělehradské, jakož o tom svědčí nápis na ní, ku kterému přidal Kničanin slova: „roku 1851 daruji bratřím Čechům“. Kničanin odeslal ji prostředkem generálního konsula rakouského v Srbském Bělehradě ministru-presidentu rakouskému knížeti Švarcenberkovi do Vídně, od něhož poslána skrze místodržitelství české Národnímu museu v Praze, kdež dosavad se chová. Provázen byl ten dar přípisem srbským i českým na pergameně, plným horujícího zápalu slovanského.

Tuto zmíniti se třeba o projevu pozoruhodném a důležitém, který, kdyby od strany, z níž vycházel, byl upřímně míněn býval, mohl vésti k znamenitému sesílení národu. Známoť vůbec, kterak šlechta česká od samého počátku hnutí roku 1848 (až na jednotlivé nečetné výminky) stála opodál ruchu v postavení vyčkávajícím jak věci dopadnou, aby pak přidala se ke straně, odkud by pro sebe doufati mohla největších výhod. Národ Český, zvyklý považovati šlechtu za sobě odcizenou, těžce sice nesl takové odstrčení, avšak již nadobro se byl spřátelil s myšlénkou, i bez pomoci šlechty kráčeti odhodlaně svou cestou u vymáhání svých práv. Zásadní nechuti k šlechtě u národu Českého nebylo; litovalť on jejího odcizení jakožto citelné ztráty síly a byl by s radostí přijal ruky sobě na sblížení podávané od ztraceného bratra. Vida však šlechtu dílem netečnou dílem v táboře nepřátelském bral z toho podnět, aby si přisvojil ryze demokratické smýšlení radikalistů, kteří se stavěli v popředí a v čelo ruchu politického.

Tu vyskytl se v novinách Union článek od nejmenovaného šlechtice českého, puštěný do veřejnosti patrně na přezvědy a mající za účel dorozumění se šlechty s národem, od něhož očekával „příznivý výsledek pro svou vlast i věc, která roku 1848 na začátku všeobecného hnutí tolik souhlasu nalezla, ale bohužel nadužíváním a přechvaty jednotlivců v nebezpečí uvedena a tím u přebojácných v špatný kredit uvedena byla.“ Anonymus připomíná, kterak šlechta česká za doby Bělohorské v čele národu „ne pro sebe, nýbrž pro národ“, pro vlast a pro víru bojovala, trpěla a krvácela; poukazuje na svobodomyslné snahy stavovských sněmů ještě před březnem; dokládá, kterak jen představenstvo stavů toho vinu nese, že tito v březnu 1848 nepřipojili se jakožto korporace k žádosti měšťanstva Pražského, kdežto všickni tehdáž v Praze přítomní šlechticové osobně tuto žádost podepsali; klade váhu na to, že musí se rozdíl činiti mezi značným počtem „šlechticů v Čechách, kteří pochopujíce nutné potřeby času uznávají práva Českého národu a vždy budou hotovi brániti je“, a frakcí

šlechtickou, „která ještě posud nic slyšeti nechce o společných záležitostech šlechty s ostatními stavy, poněvadž ještě nikdy neviděla a nepoznala svět v pravé podobě, nýbrž jen vždy se oddělovala a se šlechtou ostatních zemí se za zvláštní dohromady sloučený druh lidstva považuje"; končí pak slovy: „Pročež nezoufejte již napřed nad šlechtou českou, spojení jest zvláště u nás snadno možné a pro celek zajisté velmi žádoucí; ovšem jest k tomu vzájemné přiblížení se nevyhnutelné. Kýž by to dobrý duch vlasti popřál, abychom všickni společně k idealu lepší budoucnosti přibližovati se mohli, a aby šlechta česká, jako ve slavných starých časích, opět stála v čele Českého národu!... Zdali nové instituce přislibují trvanlivost našim poměrům přiměřenou, o tom dnes nerozhoduji, ačkoliv bych to jenom za prospěch naší společné vlasti považoval, kdyby vlastenecké šlechtě popřáno bylo, sjednotiti se ve zvláštní sbor v národní organisací."

V tomto zakončení článku leželo jádro jeho, které, jak se zdá, bylo výsledkem nedávných porad šlechtických v Teplici odbývaných. Účinek toho výzvědného hlasu anonymova nebyl nikterak přízniv šlechtickým pretensím. Havlíček v Slovanu sice uznával, „že jsou to moudrá slova, která zasluhují v nynější době též moudrého uvážení", ale proto přece velmi trefně na ně odpověděl: „Jestli jsme slovům pana spisovatele, ač dosti diplomaticky pronešeným, dobře rozuměli, praví k nám: Považujte nás za českou šlechtu, nechte nám upomínky na naše předky, dopřejte nám jakožto synům vznešených rodů českých čestná místa na čele národu; a my zajisté budeme horlivě pěstovati dobro a slávu Českého národu! — Na to ale pravíme zase my k této české šlechtě: Postavte se jen sami v čelo všelikého dobrého počínání pro vlast a národ, chovejte se jak sluší na potomky tak slavných Čechů, jsouce neodvislí a opatření hojnými statky nebuďte služebníci, nýbrž svobodní mužové a zastavatelé svého i našeho práva, své i naší svobody, a uvidíte, že národ s vděčností vaše vůdcovství přijme a ctíti vás bude jak ctil vaše předky!

V tom leží asi celý rozdíl mezi námi a panem spisovatelem přípisu k redaktoru Unie: on myslí, aby národ šlechtu uznal co šlechtu a přál jí nějaké přednosti (ač ne škodné národu); my myslíme, aby od šlechty vyšel počátek, aby ona se ujímala národu, aby ukázala, že jí na svobodě a na konstituci, na zvelebení národnosti slovanské tak jako nám záleží, a že pak jistě národ jí popřeje mnohé z těch předností, na které jest zvyklá a které jiným na škodu nejsou."

Ostatně Havlíček nebyl proti dědičné pairii (neboť k té patrně směřovala tužba šlechty), ale pod jistými výminkami, které však na onen čas byly těžko vyplnitelnými.

Naproti tomu rozhodně zamítal šlechtické pretense radikálnější (ač ne již tak radikální jako před rokem) Večerní List. Mezi jiným pravil anonymní šlechtic v přípisu svém: „Lojální šlechta česká bude to míti za svou povinnost k národu se znáti, nechte jí za to ale ono právo, aby upomínku na své předky, jejichž jména v dějepisu vlasti vynikají, svatě dochovala; nechte jí právo na to poukazovati, že totéž jméno ještě dnes totéž hájí, co již před stoletím totéž jméno hájilo; nechtež jí onu krásnou přednost, nyní větší oběti přinášeti pro blaho země a tak krásnou budoucnost krásné otčiny tím jistěji připravovati." Na to Večerní List odpovídá: „Uznává tedy sám (spisovatel), že jest povinností šlechty k národu se znáti; toto poznání přišlo na šlechtu teprva nedávno, ale jen když přišlo, lépe jednou a třebať pozdě, než nikdy. Ostatně máme za to, že toto poznání povinností přišlo zároveň s poznáním vlastního prospěchu, a kdyby šlechta národ nebyla opustila, jistě by již mnohem dříve ona i národ na cestě reformy se byli nacházeli. Právo pamatovati na své předky nemůže žádná moc světa nikomu odejmout, ano národ litoval z dobrých příčin velmi často, že česká šlechta tak nepamětliva byla předků svých, že krom jména nic společného neměla s nimi. Chce-li šlechta býti nyní pamětliva předků svých, chce-li hájiti nyní právo národu a slávu vlasti, jako činívali předkové nejen šlechty, ale i naši — kdož by proti tomu co namítati měl? Ano naopak jest to žádoucno;

k tomu však není třeba dědičné pairie. Míní-li šlechta toto vše jen tehdáž plniti, když se jen z ní zákonodárcové roditi budou, potom jsou ona slova lojálnosti a národní povinnosti jen pouhá slova, anebo co horšího jest, chytře navlečeným lákadlem. Nechce-li šlechta s národem státi pro právo a slávu vlasti, chce-li tvořiti zvláštní kastu, stojící krom národa a nad národem, k níž my ubozí pozemšťané jen ze zdálí, jako druhdy pohané k bohu Hřímateli, zírati bychom směli, pak byly by věci nejen národní, nýbrž i politické mnohem horší, nežli byly před rokem 1848. Šlechta, stojící co zvláštní kasta krom národa a nad národem, nemá žádné moci ani váhy, ona jest bez národa ničím, národ bez šlechty ale jest a zůstane přece národem. Šlechta co kasta může co překážející závaží vývinu a pokroku národu přitížiti, zastaviti jej však nemůže nikdy, a kdo potom nejvíce ztratí, je šlechta... Když pan dopisovatel praví, šlechta že žádá onu krásnou přednost, přinášeti nyní větší oběti pro blaho země a tak krásnou budoucnost krásné otčiny tím jistěji připravovati, musíme na to odpověděti, že takovou přednost si žádá každý šlechetný, každý vlastimil, ač to není žádná přednost, nýbrž svatosvatá povinnost každého, a ten kdo ji neplní, není hoden, že ho živí země ta, pro niž čehož učiniti se zdráhá."

Stavě se proti historickým dedukcím anonyma praví Večerní List vším právem: „Odvolání se na Bělohorskou bitvu a na utrpení, jakáž po ní nejen šlechtu, ale i národ stihlo, je nepodstatné, neboť to právě jest k oplakávání, že si tehdáž přiřkla šlechta roli první a národu odkázala úkol vedlejší; kdyby to byl býval boj více národní a méně šlechty mezi sebou, věru věci by jinak byly stály." Také na svou stavovskou oposici předbřeznovou neměla šlechta žádného práva naproti národu se odvolávati; neboť hájila jenom výsad svého stavu, nechtíc o národu ani slyšeti, ačkoli vůdcům jejím s mnohých stran ukazováno bylo na potřebu míti oporu v národu, nechtějí-li v boji s vládou postaveni býti v povětří.

„Ty doby již pominuly," končí Večerní List, „co se lidé šlechtickému jménu a erbu klaněli jako nějaké modle; ná-

rodové se naučili již sami chodit, sami myslit a jednat, netřeba jim žádného kuratora více. Jméno šlechtické nedává více žádného náčelnictví v národě, to dávají jedině umy a šlechetnost. — My byli nuceni tato trpká slova pravdy pronésti, poněvadž šlechta, jak vidno, v nepochopitelném bludu žije a o věcech sní, kterých více není a jež se nikdy více nenavrátí; bylo třeba pronésti dříve nelíčenou pravdu, poněvadž jest první výminka každého sjednocení a dorozumění se, aby obě strany prv samy sebe a potom vespolek se znaly."

Tak skončil tento první pokus šlechty o sblížení se k národu bezprospěšně, aniž byl s její strany učiněn další nějaký krok v tom směru, který by také byl nevčasným býval, když nebylo ještě společné půdy k akci. —

Slušno tuto zpomenouti muže o národ velezasloužilého, který tou dobou skončil pouť účinlivého života svého. Byl to Antonín Svatoš, ředitel hlavní školy v Táboře, jeden z nejhorlivějších křisitelů národního vědomí v Čechách, který nejsa spisovatelem živým slovem a osobním podněcováním získal vlasti mnoho upřímných milovníků a co pravý apoštol národní působil tak vydatně, že Tábor i širší okolí jeho náležely toho času mezi krajiny české co do národnosti nejprobudilejší. Velice mu při tom napomáhala nad míru příjemná osobnost jeho, která obcování s ním činila každému milým, ano dobromyslnost jeho tak daleko šla, že ochotně propůjčoval se i za terč nevinným žertům. Jsa výborný znalec dějin domácích objevil dvě hodiny od Tábora v lese při řece Lužnici zříceniny někdejšího hradu Příbenic historicky památného, na němž jeden čas i Václav IV. uvězněn byl, ku kterémuž místu každoročně pořádal o školních prázdninách hlučné výlety s hudbou a zpěvem, jichž účastnily se nejvyšší honorace města, často i sám krajský. Jeho působením stalo se, že pusté místo při Lužnici, kde někdy stávalo Sezimovo Ústí, znova jest osídleno, i nazváno Starým Táborem, jakkoliv od mnohých pro novou osadu navrhováno jméno Svatošov. Nyní to místo čítá již přes 120 domů a 800

obyvatelů, majíc svůj kostel i školu. Na blízku stával Kozí Hrádek, známé útočiště Husovo po jeho vyhostění z Prahy, a v celém okolí tom vykopávají se hojné starožitniny, jichž byl Svatoš horlivým sběratelem. Od něho, velikého to ctitele Žižkova, pocházejí známé hole s vyřezávanou hlavou Žižkovou, jaké před rokem 1848 po celých Čechách byly rozšířeny, zhotovovány jsouce od soustružníků Táborských dle návodu Svatošova. Měltě vůbec muž ten v národním ohledu velikou důležitost pro celý kraj Táborský, i zasluhujeť toho vším právem, aby památka jeho zachována byla potomstvu. Všeobecná láska i vážnost, jakých Svatoš požíval, jevily se nad míru hlučným účastenstvím při jeho pohřbu, jemuž co do slavnosti podobného Tábor po mnoho věků neviděl. Se Svatošem uložilo se do hrobu kus předbřeznové idyly vlastenecké, i byltě výborný muž upřímně želen od četných přátel a ctitelů, roztroušených po všech krajinách českých.

XIV.

Bach v pravém světle. Obraz situace. Klučák odsouzen. Union zapověžen. Deutsche Zeitung. Nový divadelní řád. Známky vracejícího se absolutismu. Večerní List zapovězen. Čeština ve Vídni a v Americe.

S ústavností v Rakousku šlo to napořád více s kopce. Jmenovitě poměry tiskové byly přímo nesnesitelné. Havlíčkův Slovan zakázán jest nejprve v Haliči, v Krakovsku a v Bukovině, potom v Uhrách, konečně i v Praze. Teprv nyní objevilo se nade všecku pochybnost, že pravou duší té reakce, rovnou cestou k obnovení absolutismu směřující, není nikdo jiný nežli sám Bach, který o sobě rozpisovati dával, kterak on sám nejlepší vůli má vládnouti konstitučně, ale že mu nemožno plovati proti proudu, a tak skutečně po delší čas národy rakouské dovedl šáliti.

„Všechny tyto zápovědi,“ praví Havlíčkův Slovan,*) „vždy se dějí hlavně působením pana Bacha, který se jen za vo-

---

*) Str. 335.

jenské úřady skrývá; to jsme pozorovali při Presse, to při zákazu Národních Novin, to též musí každému padnouti hned do oka při Slovanu, když v nejrozlehlejších končinách říše Rakouské v pěkné harmonii generálové komandují na Slovana: marš! Až do nynější doby čekal pan Bach, nebudeme-li přece činiti pokání, neuznáme-li přece snad konečně jeho veliké zásluhy o zachování konstitučních práv, a když jsme dokonce nic takového neukazovali na sobě — nebylo nám pomoci, musili jsme padnouti pod meč vojenských nekonstitučních ustanovení. Nám velmi mnoho záleží na tom, aby obecenstvo naše dobré ponětí mělo o panu ministru Bachovi, který umí tak liberálně mluviti a tak krásně psáti ve svých instrukcích, jenžto ale zcela jinak jedná, který se umí nechat představovati tak, jakoby on sám byl ještě ta poslední hráz proti absolutismu, ježto ale jest právě nejschopnějším a nejpotřebnějším nástrojem k poznenáhlému obmezování všech konstitučních práv."

Jak dobře Havlíček posuzoval situaci, kterou byl teprv dosti pozdě v pravém světle poznal, vysvítá z jeho dalších slov: „My jsme se již za ty dva roky tak nazvaného konstitučního života v Rakousku dočkali té neobyčejnosti, že ti sami lidé, které jsme na počátku, když byla úplná svoboda a nevázanost, musili my napomínati k mírnosti, nyní pod křídly všemohoucí vlády nás za buřiče prohlašují; my jsme se již dočkali toho, že jsme v čas opravdivého nebezpečí pro Rakousko a pro dynastii byli považováni a také od vlády váženi co rozumní zastavatelé státu a svobody, co chranitelé Rakouska, a to při té samé tendenci, pro kterou nás nyní, když nebezpečí není, pronásleduje vláda co přepjatce a nepřátele státu. Z této příčiny také nemůžeme upustiti dobrovolně od svých zásad, a mnohým z našich upřímných přátel, kteří nám něco podobného v těchto časích v dobrém mínění radili, připomínáme jen tolik, že by nám žádná mírnost, žádné slevení v požadavcích nikterak nezpomohlo. Nynější vládě nelíbí se pouze spůsob našeho psaní, jí se též nelíbí naše zásady, a kdybychom dnes polovičku svých zásad za obět

přinesli, domnívajíce si tím získati přízeň vlády, zas by nás hned zejtra již s tou polovičkou, která se jim dnes líbila, přece jen považovali a vyhlašovali a pronásledovali zrovna tak jako dříve.“

Velmi zajímavou ilustrací libovolnosti vojenské vlády bylo opětné odsouzení redaktora vládě oddaných novin Constitutionelles Blatt aus Böhmen, Klučáka, čímž měl nejspíše podán býti důkaz, o nestrannosti vlády, která při obou stranách bez rozdílu stíhá tiskové přečiny. První odsouzení jeho stalo se v době Pražských obecních voleb, když právě zmíněný organ Mittelparteie konal vládě nejhorlivější služby, a sice „pro opětné přijmutí článku opatření vlády tupícího, dle celé své povahy k rozčilení myslí směřujícího... při okolnostech velmi přitěžujících, na čtyři neděle vězení u profosa.“ Tenkráte sice následkem velmi energických kroků, jež učinil ve Vídni náčelník Mittelparteie, Klučák ihned na svobodu jest propuštěn, ano na důkaz, že pod nějakou vyšší ochranou stojí, ještě jakýsi protest proti Hradčanskému vojenskému soudu ve svém listě uveřejnil. Ale nedlouho na to stihlo Klučáka nové odsouzení ke čtyrnedělnímu vězení „pro článek vládu drze tupící a jenom na roznícení myslí vyměřený“ s obtěžujícími okolnostmi. Avšak ani tenkráte nevydržel Klučák plný trest, nýbrž již za čtrnáct dní zase jest na svobodu propuštěn.

Z dalších odsouzených redaktorů budiž připomenut redaktor Unionu, dr. Gabler, jemuž „pro snižování ústavu četnictva a popuzování proti němu“ vyměřen trest čtrnáctidenního vězení a mimo to propadení 100 zl. z kauce, první to případ toho druhu, že vojenský soud ustanovoval peněžitou pokutu. Avšak netěšil se Union dalšímu dlouhému životu, neboť již 12. listopadu zapovězen jest na čas obleženosti „pro jeho v nejnovějším čase přinešené vášnivé, na vládu sočivé úvodní články“. Tenkrát si vojenský soud ani tu práci nevzal, aby tyto nebezpečné články, jak jindy činíval, zejména uvedl.

„Teď již tedy," naříkal Havlíček, „padl nám poslední časopis v Praze, a kromě Večerního Listu, který však jen populární jest, nemáme tam ani jednoho zastavatele ve veřejném mínění. Tak se poznenáhla jedno oko po druhém připlítá k veliké síti, a ruka ptáčníkova poznenáhla zatahuje vždy víc a více, až konečně síť klapne a ptáci budou chyceni. Na jak dlouho, to se ovšem později zase ukáže. Pamětihodné jest, že Deutsche Zeitung v Praze, která zastupuje záležitosti Němců v Čechách, ačkoli byla vždy ze všech Pražských časopisů po čas obležení nejradikálnější, přece ještě ani toho nejmenšího protivenství nezakusila od vojenského soudu."

Však ejhle, aby rovnoprávnost nebyla tak křiklavě porušována, čtlo se v Pražských vládních novinách dne 3. prosince následující lakonické ohlášení. „C. k. presidium zemského vojenského velitelství shledalo vycházející v Praze od pana dra. Makovičky redigované noviny Deutsche Zeitung zapověditi a od dneška tisknutí jejich na čas obleženosti zakázati." Jaké to stupňování, nejdříve při vynášení nálezů proti novinám jmenovány jsou závadné články, pro které se odsouzení děje; později poukazováno jen všeobecně na nebezpečný směr listu, až konečně tuto zapovídají se noviny beze všeho udání příčiny. Avšak neděs se, jemnocitná duše křesťanská; neboť jak veliká jest přísnost trestající spravedlnosti, tak veliké jest na druhé straně i milosrdenství s kajícím hříšníkem. Již v polovici prosince Deutsche Zeitung obživla znova s proměnou redakcí, již na místě dra. Makovičky, který musil odstoupiti, ujal Heinrich Schindler.

Netoliko pak jenom zakazováním novin obmezována jest svoboda slova, kterýžto prostředek dle zákonů dosavad výslovně neodvolaných měl přece vždy platnost jenom v místech, kde panovala obleženost; ku konci listopadu vyšel nový řád divadelní, platný pro celé území říše bez rozdílu, jehož neslýchaná krutost vyvolala výkřik všeobecné nevole. Dle nového toho zákona vylučovalo se bez výminky od provozování na divadle mezi jiným: všecko, cokoliv se nesrovnává

s city povinné lojálnosti k nejvyššímu panujícímu domu císařskému a k stávajícímu zřízení státnímu, neb cokoliv by mohlo urážeti vlastenectví občanů; cokoliv dle právě časových okolností příčí se šetrnosti pro veřejný pokoj a pořádek, cokoliv jest schopno zbuzovati sočení mezi národnostmi, mezi třídami společenstva a společnostmi náboženskými, aneb mohlo při představení ponoukati k bouřím a nedovoleným demonstracím; cokoliv uráží veřejnou mravopočestnost, stud neb náboženství, pročež nedovoleno na divadle ani představování církevních obřadů a bohoslužebných výkonů uznaných v státu společností náboženských, ani užívání ornátů jich kněžských; rovněž nebylo dovoleno užívání na divadle rakouských úřednických a vojenských uniforem. Zdali se smí neb nesmí nějaký kus divadelní provozovati, činěno závislým na obecných poměrech, jakož i na době, v které se má provozovati. Poněvadž pak mnohdy teprv při představování se ukáže účinek na obecenstvo, který se předvídati nemohl, protož místodržiteli uděleno právo, že může již udělené povolení na provozování buď docela, buď z částky kdykoliv odvolati. V důtklivých případnostech směli úřadové pro bezpečnost i započaté již představení kusu, pro veřejný pokoj nebezpečného, zakázati. V mimořádných případech byli zplnomocněni, divadlo vyprázdniti a zavříti dáti. Podnikatel divadelní, jenž by se provinil proti ustanovením zákona tohoto, mohl býti pokutován 50—500 zl. stř.; na extemporování herců uloženy pokuty 5—50 zl.

O novém tomto zákoně vyjadřovaly se Vídeňské listy Wanderer a Ostdeutsche Post, že přísnost jeho jest tak veliká, že nevyhnutelně musejí se v něm státi nějaké změny, nemá-li se divadlo vůbec nemožným učiniti, neboť prý by jinak ani Schillerovy a Shakespearovy kusy, ano vůbec žádná národní dramata nemohla býti provozována. V podobném smyslu se ozval Havlíčkův Slovan: „Divadlo, tato velemocná páka národního uvědomění a vzdělání, jest tím zloupeno o nejdražší klenoty dramatického básnictví, a zvláště z českého divadla jest tímto zákonem vyloučeno představo-

vání nejkrásnějších a nejpohnutlivějších momentů z české historie."

Nové a nové známky, pozorované jak doma tak v cizině, ukazovaly na nejistotu veřejných a státních poměrů v Rakousku, o kterých nebylo předvídati, kdy a jak se ustálí, kterážto nejistota záhubně působila na veškerý život jak pospolitý tak obchodní. Té všeobecné stísněnosti výraz dal Slovan v článku nazvaném Předpeklí politické těmito slovy: „Vidíme sice patrně, že král Neapolitanský již nyní podruhé zcela zrušil ústavu, kterou slavně slíbil a zaručil; vidíme, že to samé učinila vláda papežská a toskánská; víme že naše vláda s těmito vládami v nejlepším jest přátelství a že stojí tyto vlády pod velikým vplyvem, ano takřka pod poručenstvím naší vlády: přece však musíme a máme věřiti, že naše vláda upřímně konstituční jest. Vidíme, že v Hesensku podporuje naše vláda zřejmě rušení ústavy; vidíme, že pod svou ochranu vzala Hassenpfluga; vidíme, že se pod plášť rakouský chtějí ukrývati všecky ty vlády německé, které by se rády zbavily konstituce, přece však máme a musíme věřiti, že naše vláda dle jiných pravidel se řídí doma a dle jiných za hranicemi! Vidíme, kterak naše vládní noviny, orgány ministerstva, slovo konstituce sice v ústech mají, avšak všechno, co opravdu a ve skutku konstituční jest, jen zlehčují, přechvaty, demagogií, buřictvím atd. nazývají, že držení se konstituce jmenují v Hesensku rušením monarchického principu a v Sardinsku zase neznabožstvím; vidíme, že suvrenitu lidu, komunismus, anarchii, atheismus a materialismus co stejné vedle sebe staví; to všecko vidíme, a přece máme věřiti v upřímnou konstitučnost! Z těchto příčin jest patrno, že... všichni vůbec, kterým na správné konstituční vládě něco záleží, jenom s nepokojnou a starostlivou myslí hleděti musí na jednání nynější vlády, jsouce vždy v tom neblahém zřízení ducha, kterým je naplňuje nejistá budoucnost. Tento trapný stav, ve kterém vždy jen před sebou vidíme ústavní vládu, ale jako Tantalus nemůžeme ji nikdy dosáhnouti, tento stav nazvali jsme předpeklím politi-

ckým. Tento stav, tato nesmírná nejistota jest také hlavní příčina všeho zlého, které Rakousko nyní zakouší: žádný neví, jak budou stát záležitosti naše za rok, za měsíc, ba ani na druhý den skoro předvídati nemůžeme, jak bude s námi. Proto hynou obchody, není smělosti k žádným průmyslním podniknutím, všechno jest jako na vahách, všechno žije jen od dneška na zejtřek. Každý, kdo by něco podniknul, musí se obávati, aby se zatím okolnosti nezměnily a aby tím podniknutí jeho, založené na nynějšku, nevzalo zkázu. Země naše chudnou, cizina kořistí z našeho neštěstí, a přece na žádné straně neprokmitá ještě světlo nějaké určitosti a jistoty. Jak dlouho ještě budeme kvíleti a rmoutiti se v tomoto předpeklí?"

Odkládání na neurčito jak sněmů tak i porotních soudů dle nového jich zřízení, brošura majora Emericha Babarozyho z nejbližšího okolí císařova, „Bekenntnisse eines Soldaten", která bez obalu radila k obnovení absolutismu, pověsti vždy určitěji vystupující o brzkém odvolání oktrojované ústavy, konečně nařízení ministra vojenství dne 20. listopadu vyšlé, kterým se přísaha vojska na ústavu vypouštěla z přísahy korouhevní — to vše nepřipouštělo více žádné pochybnosti o konečném úmyslu vlády.

Ze sklíčené následkem toho nálady mysli vyplynul elegický novoroční úvodní článek v 1. čísle Večerního listu na rok 1851, jenž ulevuje sobě takto: „Sáhněme v ňádra svá a odpovězme sobě dle nejlepšího svědomí: Znali jsme dobře a určitě cíl svůj? pochopil každý úkol svůj? — Kdyby tomu tak bylo bývalo, mnoho by se bylo nestalo, a my bychom všichni nemusili nyní hořekovat na zříceninách nadějí svých. Nevymlouvejme se, že jiní používali nezběhlosti, poklesků našich k sobeckým účelům svým; to právě vina naše, že jsme jim příležitosti poskytovali. Znejmež chyby své, bychom se jich budoucně uvarovati mohli. Ale nebuďme nečinní, přikročmež chuté k dílu, abychom ze zřícenin co nejdříve nové chrámy svobodě a zákonu vybudovali. Buďme svorni, neboť nesvornoť jest símě všeho zlého; buďme skromni, neboť skrom-

nost jest vítána Bohu i lidem; ale nebuďme skromni až k podlízavosti, vždy a všude se osvědčujmež co národ, co lidé svobodní pod záštitou zákona; buďmež usilovni, vždy se namáhejme ku předu, k cíli. Cíl náš jest vzdělání se, osvěta, a v osvětě pravá volnost, která nikdy podlehnouti nemůže. Buďme vytrvalí v namáhání svém, nedejme se nižádnými překážkami zastaviti v pokrocích svých, kdo státi zůstane, kráčí nazpět; buďme opatrní, abychom neměli kmitání bludiček za světlo pravdy a svůdný hlas Sireny za hlas pravdy; buďme i dále opatrni v slovech i ve všech skutcích svých proto, aby nepřátelé naši z nevinných mnohdykráte slov nenalezli zdánlivou záminku k osočování nás, ku pronásledování nás, aby nenalezli záminku, zdržovati nás od zdroje všeho vezdejšího blaha, od osvěty a svobody, která jedině panuje tam, kde panuje určitý jeden jediný zákon; proto mějme v uctivosti zákon, byť i nebyl někdy poměrům našim zcela přiměřený; pomněmež, že přece jen zákon jest ochrana naše a štít náš proti libovůli, proti všem nátiskům, ochrana práv našich, a uznávají-li se proměny zákona za potřebné, pracujmež opět se zákonem a skrze zákon pro takové změny potřebné; nebažme nikdy po idealech, totiž nechtějmež ihned dosáhnouti, co jen postupem času dosáhnouti možno, nenadsazujme theorii nad praktičnost. Staré přísloví české praví: Lépe vrabce v ruce míti, nežli straku na střeše. Pravda to, kdo chce zlatý míti, musí sbírat po groši, kdo však groše bláznivě od sebe metá, nepřijde nikdy k zlatému. Nezavrhujme tedy vše, co se nám mnohdy podává, jen proto, že to nevyhovuje potřebám a přáním našim, chopme se raději toho, třeba toho bylo sebe méně, a pracujme ku předu, těžme co možná i z malé hřivny, kapka ku kapce tvoří časem potůček, řeku i nesmírný ocean. Cesta ku svobodě není růžemi poseta, jest plna obtíží a pracná, kdo se nechce odvážit kráčeti ní, kdo nechce vůli svou podrobiti celku, pohodlí své obětovat celku, ten není hoden svobody, oné neposkvrněné dcery nebes, která oblažuje, ale v šílenost nevrhá, která zahřívá, ale nepálí, která napájí

žíznivého, ale neopíjí, která nakrmuje hladového, ale nepřesycuje. — To vše mějmež na paměti tímto novým rokem i povždy, utužme se v lásce k vlasti a k národu, i všechny obtíže nám pak budou slastí."

Jaký rozdíl mezi touto tak velice krotkou i opatrnou řečí a onou, jakou před dvěma lety odpovídaly české listy na rozpuštění Kroměřížského sněmu a vydání oktrojírky! Však to byl již labutí zpěv Večerního Listu, neboť 19. číslem nového ročníku svého uložil se do hrobu k ostatním soudruhům svým, stížen týmž osudem zápovědi od vojenské vlády. Nyní měla Praha již jenom jeden politický organ český — vládní Pražské Noviny.

Mezi tím, co národnost slovanská v Čechách i na Moravě (kde jmenovitě nejvyšší pastýřové duchovní, arcibiskup Olomoucký hrabě Sommerau-Beeckh a biskup Brněnský hrabě Schafgotsch, byli jejími úhlavními nepřátely) jen pracně domáhala se práva svého, počala zde onde na cizí půdě okázale vystupovati. Tak Vídeňským Čechům dostalo se znova služeb božích v mateřském jejich jazyku, sám papežský nuncius sloužil slavnou mši v českém kostele; v divadle Josefovském dávána česká představení, spolkový život český byl v plném květu, pořádány české besedy, koncerty a jiné veřejné zábavy, slovanské bály pak shromažďovaly nejvznešenější společnost Vídeňskou, členy panovnické rodiny a nejvyšší aristokracii.*)

Tou dobou vzala začátek i česká emigrace do Ameriky, odkud přicházely časté zprávy, kterak i za vzdáleným oceanem synové české vlasti národnost svou s hrdým vědomím pěstují a k veřejné platnosti přivádějí.

---

*) Byl to zbytek šetrnosti, zachovávané k Slovanům v době největší tísně Rakouska, když tito povstali k zachránění říše.

XV.

Ortele vojenského soudu Pražského. Servilnost městské rady Pražské. Pražský Prostonárodní List. Slovan přestal vycházet. Národní obrana zrušena. Císařská nařízení týkající se odpovědnosti ministrů a otázky o provedení ústavy. Havlíček internován. Ústava od 4. března zrušena.

Čas jest, abychom se ohlédli po vězních Hradčanských, jichž vazba tak dlouhý čas již trvala beze všeho známého výsledku zavedeného s nimi vyšetřování, nad čímž opět a opět projevováno veřejně nemalé podivení, neboť čím dále se věc protahovala, tím větší byla nedočkavost obecenstva, zvěděti konečně, co vlastně pravdivého na tom májovém spiknutí, pro které Praha a s ní prostředně celá země po tak dlouhý čas již oblaženy jsou slastmi „výminečného stavu".

V polovici června roznesla se po Praze zpráva k té záležitosti se vztahující, že přivezen známý vypovězenec ruský Michal Bakunin, jenž pro účastenství v květnovém povstání Drážďanském od soudů saských na smrt odsouzen byl a od té doby seděl u vězení na pevnosti Königsteině. Ale vydání Bakunina od saské vlády nemělo žádného zřejmého účinku na urychlení procesu s májovými vězni, a Bakunin sám ještě plných 11 měsíců seděl u vyšetřovací vazbě rakouské, než nad ním i zde vynešen ortel k smrti provazem, který však z milosti změněn jest na doživotní žalář. Ale rakouská vláda nepodržela dlouho nenapravitelného tohoto revolucionáře, nýbrž vydala jej Rusku.

Konečně přinesly úřední listy dne 2. ledna 1851 zčista jasna nález vojenského soudu na Hradčanech, obsahující ortele vynešené nad 24 v květnu 1849 zatknutými, jimž předeslán výsledek dosavadního vyšetřování, kterým zjištěno bylo:

1) Že na jaře r. 1849 zde v Praze spiknutí bylo s převládajícím republikánským směrem, které k násilnému převratu rakouské státní ústavy čelilo; že rozvětvení tohoto spiknutí rozšířeno bylo ve více krajinách země, a že se ke skutečnému provedení již opravdové přípravy rozsáhlým spů-

sobem konaly; dále že strana záležitost tuto vykonávající (sic) i po prohlášení obleženosti pokusy podnikla, aby revoluce v této korunní zemi přece vypukla.

2) „Že tato připravovaná revoluce spojeua byla s revolucí, kterou obmýšleli v Německu, že se za tou příčinou působilo ke spojení demokracie německé, české, ano i maďarské," jejíž účel k demokraticko-sociální republice směřoval. K tomu doloženo, že nynější stav vyšetřování nedovoluje, do dalšího rozbírání výsledků se pouštěti, což se později stane.

Odsouzenci byli vesměs němečtí studenti Pražské university, větším dílem členové spolku Markomanie.

Pro velezradu bylo jich odsouzeno 18, a sice 7 k smrti provazem, 4 k 16letému, 6 k 12letému a 1 k 10letému těžkému žaláři; pro účastenství ve velezradě 2 k doživotnímu a 3 k 10letému těžkému žaláři; jeden z nedostatku důkazů sice viny zproštěn, ale k vojsku odveden. Cestou milosti však zmírněny jsou tresty na hrdle u 4 odsouzených na 12letý, u 3 na 15letý těžký žalář; doživotní pak žalář jednomu v 16letý a druhému v 15letý těžký žalář proměněn.

Nedlouho na to prohlášeny jsou nové ortele nad 22 vinníky, též studenty Pražskými, ale větším dílem Čechy, z nichž mnozí byli členové spolku Česko-moravského bratrstva. Z těch odsouzeni jsou pro velezradu 4 k smrti provazem, 4 k 12letému a 5 k 10letému těžkému žaláři; pro spoluvinu ve velezradě 3 taktéž k 10letému těžkému žaláři; při 6 bylo vyšetřování pro nedostatek důkazů zrušeno, a přestálá vazba vyšetřovací počítána jim za trest pro zločin rušení veřejného pokoje. Cestou milosti však zmírněn jest trest smrti u jednoho na 12letý, u jednoho na 16letý a u dvou na 15letý těžký žalář. Dále jednomu k 10letému žaláři odsouzenému zmírněn jest trest na 6 let a jiným dvěma na 5 let.

Dalším průběhem procesu s májovými vězni přibyli k dosavadním odsouzencům ještě čtyři, z nichž nad třemi (mezi nimiž byl mladý suplent gymnasiální) vynešen pro velezradu

ortel smrti, zmírněný při jednom na 20-, druhým dvěma na 18letý těžký žalář; čtvrtému pro přechovávání zločince pro velezradu odsouzeného vyměřen žalář jednoroční.

Všichni tito dosavadní odsouzenci byli, až na jediného zmíněného suplenta, mladíci nedospělí, z nichž málo kterému bylo přes 20 let; ale 20. srpna prohlášeny nové ortele nad 12 politickými zločinci, odsouzenými dílem na smrt dílem k víceletému těžkému žaláři (s přiměřeným zmírněním v cestě milosti), které každého upřímného národovce naplnily hlubokým zármutkem. Tito poslední odsouzenci nebyli již nezkušení výrostkové, snadná kořist výmluvného svůdnictví, jichžto nepředložené jednání zasluhovalo více útrpnosti a politování nežli krutého trestu; byli to naskrz mužové dospělí, mužové pevného povolání, s části usedlí hospodářové a rodinní otcové, a mezi nimi dva duchovní! Dojem spůsobený tím na všecky kruhy vlastenecké byl přímo zdrcující, neboť nikdo nepovažoval za možné, že by podvratná propaganda nalézti mohla cestu do samého srdce národa.

Mezi tím, hned na počátku roku, vstoupily konečně v život porotní soudy dle nového zřízení, což vykládáno za potěšitelné znamení ponenáhlého navracování se k zákonnímu pořádku. Avšak naděje tato nepodporována byla žádnými dalšími známkami, které by se v tom smyslu daly vykládati; a když po roce ministr spravedlnosti Schmerling úřadu svého se vzdal, nechtěje prý déle býti nástrojem absolutistických snah Švarcenberkových, tu již nikdo nedával u sebe místa utopické čáce v nějaký příznivý politický obrat.

Dne 20. března 1851 učiněn v nové městské radě návrh na udělení ministru Švarcenberkovi čestného měšťanství. Návrh ten potkal se s oposicí u národní menšiny, která vším právem ukazovala na jeho nevčasnost; jmenovitě Palacký přímo pravil, že není možné o takové věci při trvajícím výminečném stavu rokovati, nemá-li rada městská svou důstojnost zadati, a nazval celý návrh tím, čím byl, s k u t k e m s e r v i l n o s t i. Tím vyvolal proti sobě hroznou bouři, i žádáno na něm odvolání toho slova; ale Palacký toho neučinil,

a zuřiví šosáci musili se spokojiti vyjádřením jeho, že nechtěl nikoho uraziti. Národní strana žádala, aby návrh odročen byl až na dobu zavedení zákonního konstitučního pořádku, ale při hlasování nalezlo se pouze 18 mužů samostatného smýšlení, kteří měli tolik odvahy, aby povstali pro návrh odročovací. I tomuto skrovnému počtu pak pokládáno to za zvláštní skutek občanské statečnosti, a Deutsche allgemeine Zeitung prohlásila se o hlasování tom v tato slova: „Zasluhujeť to v dějinách našeho bezcharakterního času zaznamenáno býti, že v městské síni Pražské 18 mužů se odvážilo, v tváři obleženosti a trapných procedur jejích svobodné čelo své proti podlízavosti a servilnosti povznésti. Zasluhujeť to pochvalu i v nejdalších kruzích, že se v naší smutné době 18 poctivých mužů bez ohledu na své postavení nestrachovalo vystoupiti proti politice muže, který v tomto okamžení osud Rakouska ve svých rukou má."

Deutsche Zeitung ani za nové redakce nevyhnula se opětné zápovědi, která ji stihla v květnu, tak že již v Praze nevycházel ani jediný oposiční list. Taková přísnost naproti tisku nepanovala mimo Prahu nikde pod vládou vojenskou, neboť i v Uhřích a ve Vlaších při vší libovolnosti, s jakou si tato počínala, trpěny vždy noviny se zřejmou oposiční tendencí.

Tu stal se ještě jeden pokus o založení organu národní strany, avšak jenom v úzkém rámci někdejšího Večerního Listu a v populárním spůsobu jako tento. K pokusu tomu propůjčil se pisatel díla tohoto na domluvu mnohých přátel a ve srozumění s Palackým. Nakladatelem byl Vilém Kuhe,*) Němec poctivý a k Čechům spravedlivý.

Dne 16. července 1851 nastoupil svou pouť „Pražský Prostonárodní List". V programu jeho, jenž přispůsoboval se okolnostmi, praveno:

„Nebezpečno jest plovati proti proudu, zpozdilost jest stavěti se proti času. Moudrost života velí nám, dle možnosti

*) Společník firmy obchodní s uměleckými věcmi Christoph A. Kuhe.

hledět používati ku prospěchu našich snah okolností, mocí naší nezměnitelných. Tato cesta k cíli jest bezpečná a neomylná, každá jiná jest nejistá a nebezpečná. Takové jest naše přesvědčení, a podle toho budeme se říditi. O cíli, k jakému směřujeme, nemůže býti žádné otázky; cíl všem upřímným Čechoslovanům společný jest vydobytí národu našemu ve skutku oné platnosti, která mu náleží právem. Rozdílnost může býti toliko v prostředcích, a daleko budiž od nás, abychom někomu měli za zlé, že kráčí jinou cestou nežli my, pokud jen veden jest smýšlením poctivým.

„Půda, na kterou se při tomto snažení svém postavíme, jest zákonně vyřčená rovnoprávnost národů. Jest to přední z našich tak zvaných vymožeností, která však, nebudeme-li sami o zachování její dbáti, ji vykonávati, pěstovati a všemožně hájiti, snadno zase může nejapným rukám našim vyklouznouti, která ale naopak, uchopíme-li se jí celou duší a použijeme-li jí ku prospěchu svému, musí státi se základem netoliko mravního našeho povznešení, ale i materialního blahobytu.

„Co se týče ostatních stránek politického a veřejného života, nejsou, jak vůbec povědomo, okolnosti naše takové, aby přály bezohlednému jich rozbírání, nejsou však nepříznivy slušným a šetrným úvahám. My budeme se hledět vystříhati bedlivě všech krajností — což bychom beztoho i v jiných okolnostech činili — varovati se budeme černého i bílého; za to ale v oboru volného našeho pohybu — a ten jest dosti prostranný a zahrnuje v sobě množství důležitých interesů našich — budeme pronášeti mínění své bez obalu.“

Úlohu, jakou sobě Pražský Prostonárodní List vytknul, plnil svědomitě, a jakkoliv ještě před vyjitím svým od Slovana podezříván, brzy sobě získal důvěru všech střízlivějších národovců, kteří nežádali nemožnosti. Ovšem byl odbyt jeho mnohem slabší nežli Večerního Listu, což vysvětluje se jednak rostoucí všeobecnou ochablostí, jednak tím, že po silnějších pokrmech hubenější strava nerada chutnává.

Hned v prvních číslech bylo se mu zabývati zatímním ministerním „nařízením o periodickém a cizozemském tisku“, jímž místodržitelům uděleno právo zastaviti periodický spis, který si vzal za úlohu podvrácení mravních, společenských a politických základův státního řádu, kdyby po dvojí obdržené výstraze od záhubného směru svého neupustil. Nařízení toto čelilo proti novinám vycházejícím v místech nepodrobených libovolné vládě vojenské, a zajímavo bylo při tom, že ministerstvo tenkráte zřejmě vyznalo, o čemž ostatně dávno již nikdo nepochyboval, že zavedení výminečného stavu čelilo hlavně proti tisku. Nyní tedy provedena pohřešovaná stejnost mezi místy, kde obleženost platila a kde neplatila, alespoň v nevolnosti.

Praktické následky nařízení toho v krátce byly patrny. Slovan brzy po sobě, 20. července a 9. srpna, obdržel od místodržitele Mecséryho dvojí výstrahu, načež Havlíček sám dobrovolně další vydávání časopisu svého zastavil.

Od těch dob kvapily věci uspíšeným chvatem ku konci všeobecně očekávanému. Nařízením dne 22. srpna vydaným zrušeny jsou ve veškeré říši všecky sbory národní obrany, poněvadž prý „tento v posledních zmatcích povstalý ústav, vyjmouce některé prospěšné a uznané služby, které v některých místech k udržení pořádku vykonal, přece v celku ani dle účelu ani dle vnitřní organisace jako ústav stálému upevnění veřejných poměrů přiměřený se neokázal“. Byla to ještě milostivá koncese, že dovoleno dále trvati sborům měšťanským a ostrostřeleckým v jednotlivých městech, které však měly býti zreorganisovány.

Bylo sotva koho, jenž by litoval byl ústavu tak málo praktického, jako byla národní obrana, zaváděná v nově povstávajících konstitučních státech za příkladem Francie, ale nevycházející ze žádné organické potřeby; nad to byl ústav ten v poslední době úplně zanedbán a účastenství v něm na dobro ochablé; ale vyřknuté zrušení jeho nebylo bez trapného dojmu na obecenstvo jako neklamné znamení, že s ním také brzy pohřbeny budou ostatní konstituční práva

a svobody. Nikdo pak ubrániti se nemohl citům kormoutlivým, ano elegickým při následujícím na to spalování praporů národní obrany, často skvostných a drahocenných, nezřídka darů to nejvznešenějších osob, jichž někdy svěcení dálo se bylo před časem nedávno uplynulým s tak okázalými a hlučnými slavnostmi při všeobecném plesání jásajícího lidu. Za nimi ukanula mnohá netajená slza jemnocitnějšího uvědomělého občana.

V zápětí za tímto vyšlo troje další nařízení císařské: že ministři mají budoucně odpovědni býti pouze císaři (a nikoliv jako dříve říšskému sněmu); že říšská rada před rokem utvořená má se státi pouhým poradným sborem koruny; konečně, aby ministři otázku o potrvání a možnosti provedení ústavy od 4. března 1849 ve zralé a důtklivé uvážení vzali.

Ze všech úředních i poloúředních hlasů, které v úvahu braly otázku o možnosti provedení ústavy a tuto možnost popíraly (v čemž ostatně každý nepředpojatý s nimi se srovnával), nejjasněji a nejpříměji se vyslovoval cirkulář Švarcenberkův k vyslancům rakouským u cizích dvorů.

Kníže Švarcenberk líčí v krátkosti nebezpečné postavení říše na začátku roku 1849. „Tenkráte,“ praví, „panovala všude revoluce. Vypuknuvši nenadále ve Vídni byla se na Uhry a Lombardii rozšířila, a toto nebezpečné postavení stalo se zápletkami v ostatních německých státech ještě nebezpečnějším. Zatím učinila císařská vojska veliké prospěchy a znamenité pokroky. I mělo se za to, že přede vším nalezena býti musí půda, na které by se znova vystavěti dala jednota a nedělitelnost říše i vážnost trůnu; mělo se za to, že tato půda nalezena jest v jednotní ústavě, proto uzavřelo Jeho Veličenstvo vydati patent od 4. března. Avšak v tísni času nebylo kdy vyšetřovati zásady, na kterých ústava tato spočívati má; nebylo kdy je vyhledati, spojiti a proti sobě uvážiti. Zásady tyto vzaty jsou z ústav jiných evropských států, a vskutku nebyla listina od 4. března nic jiného,

nežli dílo podle cizích vzorů. Takovéto dílo nemohlo míti a nemělo také žádného výsledku. V brzce uznány jsou všude vady a nedostatky jeho. V té míře, jak se zase pořádek uváděl, ukazovalo se vždy jasněji, že provedení ústavy jest věc nemožná, že nemůže se k tomu přikročiti bez nebezpečenství, a že by každý takový pokus uvrhl říši v největší zmatek. Taková jest přesvědčenost císařova; on měl za to, že přišla doba, aby se konec učinil nejistotě, i odstranil přelud udržovaný listinou od 4. března, zrušil prozatímní ustanovení listinu tu provázející a nazpět uvedl rozhodnutí otázky této k trůnu, jemuž výhradně náleží. Císař, který dobrovolně a pouze z vlastního pohnutí vydal patent od 4. března, nezavázal se ohledem na něj ani žádnou přísahou, aniž jakým odřeknutím se částky své panovnické moci. Jeho Veličenstvo není tedy povinen držeti se písmeny ústavy, která musí býti považována toliko za jeden z oněch prostředků, jakých zeměpán při vykonávání nejvyšší své moci používá, a které mění anebo zavrhuje, nejsa za to odpověden nikomu jinému, leč jedině Bohu. Jeho Veličenstvo se odhodlal, konec učiniti stavu plnému zmatků a obav, a k tomu konci vydal ordonance od 20. srpna.“ Končí pak kníže Švarcenberk formálním i výslovným vyjádřením, že císař nezamýšlí žádné zpátečnictví, i ohražuje se proti každé podobné myšlénce. „Jeho cís. král. Veličenství chce v říši své vládu přísně zákonní. Aniž jedná se tuto o obnovení privilegií, výsad a předností stavů, které v posledních letech pominuly, anebo o dotknutí se práv vztahujících se na osoby a majetnost, jaká uznána jsou od roku 1848.“

„Musíme vyznati,“ pravil Pražský Prostonárodní List, „že jsme tento obrat věci dávno očekávali. Málo kdo z nás asi věřil v možnost uskutečnění březnové ústavy, v možnost provedení stejnoformé správy v celé říši, protož také, co se týče podstatnosti její, nelitujeme ztrátu březnové ústavy. Rádi věříme, že krok ten učinila vláda z neodolatelné nutnosti, kterou ona právem pokládá za nejvyšší zásadu politi-

ckou*); právě v tom však nacházíme nejbezpečnější garancie pro budoucnost.“

Ale dříve ještě, nežli se rozloučilo Rakousko s první svou konstituční érou, měla tato porušena býti skutkem kruté libovůle, s jakou potkáváme se jenom při vládách despotických.

Jakkoli Havlíček zastavením Slovana se byl stal neškodným a nebylo se obávati, že by ještě dále se chtěl pokusiti o bezúčelnou oposici publicistickou, neměla mu tak snadno býti odpuštěna houževnatost, s jakou kladl odpor vládě zpátečnické a působil jí tolik nesnází. Vznešenať na něj obžaloba pro zločin rušení veřejného pokoje, spáchaný rozličnými články v Slovanu, a dne 12. listopadu odbýváno s ním přelíčení v Kutné Hoře před soudem porotním. Soudní jednání trvalo od půl deváté z rána až do půl noci. Havlíček měl za obhájce doktora Friče, a sám také hájil se velmi vtipně a důmyslně. Účastenství obecenstva bylo neobyčejně živé, očekávání nanejvýše napjaté, jásot pak všeobecný a bouřlivý, když ohlášen jednohlasný výrok porotců: „Nevinen“.

Vláda tím utrpěla citelnou porážku, kterou mohla dobře předvídat a již zavinila sama svévolným stíháním Havlíčka. Že toto vycházelo z pouhé mstivosti, ukázalo se brzy hrubým porušením zákona. Dne 16. prosince jest Havlíček v Německém Brodě noční dobou uprostřed třeskuté zimy v bytu svém zatčen a odvezen do Brixenu v Tirolsku, kde byl internován. Tento čin zuřivé vášně, která sice vysvětliti se dá při politických strannících, spořádané vlády však nedůstojna jest, otvíral národu trudnou vyhlídku do budoucnosti, až i formálně zbavena bude vláda posledních ohledů, jaké jí kázala míti ústava dosavad platná. Havlíčkovi nastala internováním jeho teprv pravá doba mučennictví, která byla příčinou jeho nezhojitelné choroby a předčasné smrti.

Osudná rána padla o novém roce 1852. Jak vypadne porada ministrů o možnosti provedení oktrojované ústavy,

*) Slova oficiosních hlasů.

dalo se předvídati. Výsledek její zněl v ten smysl, že ústava od 4. března 1849 ani v základech svých není přiměřena poměrům Rakouského mocnářství, aniž v souvislosti ustanovení svých provésti se dá, a tedy že nejlépe jest prohlásiti ji za neplatnou. Tak stalo se, císařskou proklamací od 31. prosince 1851 zrušena jest ústava i se vším, co s ní souviselo. Novými sliby zaručena jen rovnost všech občanů před zákonem a osvobození selských pozemků od poddanosti a jiných závazků někdejším vrchnostem za slušnou náhradu těmto poskytnutou. Slibovány nové zákony organické, dle zásad nabytých cestou zkušenosti a po bedlivém uvážení veškerých poměrů říše.

Zároveň zrušena jsou základní práva, 4. března 1849 pro slovanské a německé korunní země ohlášená (mezi nimi také rovnoprávnost národní), při čemž ale výslovně doloženo, že každá v zemích těchto zákonně uznaná církev a společnost náboženská má býti zachována a hájena při právu společného vykonávání náboženství a udržení svých ústavů.

Všecka kritika císařské proklamace byla od policie naprosto zapovězena.

Takový byl konec první ústavní éry Rakouska.

OBSAH

POLITICKÁ

BIBLIOTÉKA ČESKÁ.

VYDÁVÁ

ČESKÝ KLUB.

DÍl I.

Naše znovuzrození.

Část čtvrtá.

V PRAZE.

Nakladatel J. OTTO knihkupec.

1888.

Naše znovuzrození.

Přehled národního života českého

za posledního půlstoletí.

Sestavil

Jakub Malý,
mimořádný člen královské české společnosti nauk.

ČÁST ČTVRTÁ.

Za nové doby absolutní.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1883.

Knihtiskárna: J. Otto v Praze.

Část čtvrtá.

Za nové doby absolutní.

Od 1. ledna 1852 až do 20. října 1860.

Úvod.

Po čtyrletém bouřlivém zápase národu o nejsvětější práva svá proti nepřátelům svobody a Slovanstva nastalo ticho hrobové, ticho tím děsnější, čím bujněji před nedávnem ještě proudil v lidu život politický. Ale rána za ranou následovala, a čím dále tím hustěji padaly tyto rány, z nichž každá zničovala nějakou vymoženost svobody, až konečně strom ústavy, nedávno ještě, jednak upřímně jednak licoměrně, co nějaké drahé palladium ctěný, stál úplně okleštěn, smutná holá tyč, k jejímuž překocení nebylo již potřebí ani žádné nové rány, neboť stačil vánek slabého větérku. Jediné slovo císařovo zaplašilo krásný sen, jehož blahému klamu se byl tak dlouho národ český oddával, ovšem čím dále tím více zviklán v důvěře své. Národu bylo se vpraviti v novou situaci, on vpravil se v ni — mlčel a trpěl.

Na mnoho let utuchl veškerý veřejný život národní, živlové, kteří v první řadě byli podněcovali činnost politickou, dílem učiněni jsou neškodnými za mřížemi žalářů aneb u vyhnanství, dílem uznavše neprospěšnost další agitace oddali se vděčnější činnosti praktického života v různých postaveních; v třídách středních, v nichž tvoří a z nichž rozšiřuje se vševládné veřejné mínění, opanovala následkem rozmrzelosti apatie; nižší vrstvy obyvatelstva, zvyklé následovati slepě hesla od vůdců daného (Arnoldův „tendenční lid"), upadly v dokonalou netečnost.

Nemálo k opačnému obratu tomu přispívala zajisté citelná hmotná škoda tak četných enthusiastův svobody, kteří s výživou svou na pravidelnou praktickou činnost odkázáni jsouce tuto k vůli politické agitaci zanedbávali a tak sami kořeny blahobytu svého podkópávali. Blouzníce pro všeobecnost zapomínali na sebe. Pravda, že bez takové obětavosti, nechť si jest uvědomělá anebo bezděčná — záchvat povšechného šlechetného zápalu, nedochází zdaru žádný převrat, který má vypleniti zakořenilé neplechy, napraviti odvěkou křivdu. Avšak oběti tyto nepřinášejí se nikdy bez jakéhosi oprávněného očekávání, že za politickými a společenskými reformami v zápětí půjdou také příznivé změny poměrů hmotných, které vždy více neb méně závislé bývají na míře volnosti, s jakou přáno pohybovati se občanům. Když pak oběti takové ukáží se býti marnými, tu ke zklamané naději v budoucnost přistoupí utrpěná hmotná škoda, což v nemalém stupni ochladí horlivost nadšenců, a po vzletném horování nastoupí odporná kocovina neblahého vystřízlivění. Znal jsem rodiny, jichžto hlavy, účastnivše se v prvních řadách politického ruchu, živnosti své prve kvetoucí nadobro se odcizili, čímž domácnost jejich ve smutný úpadek přišla; ale naproti tomu bych mohl uvésti příklady, kterak z nejednoho zuřivého revolucionáře, když seznal neprospěšnost dosavadních snah svých, stal se obratem ruky nejvšednější šosák, který všeliké idealnosti se zřeknuv neměl napotom smyslu pro nic jiného, nežli pro hmotné své osobní zájmy, a při tomto sobeckém životním směru svém také důsledně setrval.

Nynější všeobecné mrtvo netoliko tvořilo úplnou protivu nedávno ještě tak hlučného veřejného života, nýbrž i s dobou před rokem 1848 porovnáno, kde již tak mnozí předchůdcové nastávajícího politického ruchu činnost svou dosti okázale jevili, činilo dojem tak trapný, jakoby celá věc, o kterou běželo, najednou byla se octla o padesát let dále od svého cíle. Tak se na pohled zdálo, a mnozí horkokrevnější a netrpělivější vlastenci skutečně pozbývali vší naděje, že by se ještě kdy dočkali časů lepších, ano předpovídali návrat doby pobělo-

horské. Ale v skutečnosti nebylo tomu tak, neboť v minulých čtyrech letech stal se byl tak ohromný pokrok, že ani nejkrutější reakcí nebylo možná ho zastaviti, neřkuli odčiniti. Neodolatelný postup světových dějin nepohybuje se v přímé čáře, nýbrž v kruhu, tak že za nějaký čas vrací se zase ku předešlému východišti svému, a tu pak zdá se, jakoby věci kráčely nazpět. Ale tak jenom se zdá, neboť kruhovitý postup ducha časového děje se v spirale, tak že žádný nový kruh neleží více v rovině předešlého, nýbrž o stupeň výše a představuje jaksi vyšší potenci pokroku. Důmyslný pozorovatel nalezne potvrzení té pravdy na každé stránce světových dějin.

Zbraň skládali před reakcí hlavně jen toho druhu lidé, kteří podávajíce se časovému proudu přilnuli byli ochotně k ideám svobody a rovného práva národů, buď již před rokem 1848 anebo teprv uchváceni mocným jeho ruchem, a stali se upřímnými a horlivými podpůrci snah, jež považovali za jednu stránku světového pokroku, za dílo ducha času, kteří však by nikdy samočinně nebyli se povznesli k myšlénce, jíž sloužili. Jich mysli vždy jen povrchněji dotýkaly se snahy politických a společenských reformatorů, pod jichž vůdcovstvím konali sice služby statečných vojínů, ale po skončeném boji, podobni zemským obrancům vykonavším svou povinnost, vraceli se ku předešlému zaměstnání míru. Kdo však nepoddával se reakci, to byla stará garda předbřeznových vlastenců, kteří byli úkolem života svého učinili povznešení opovrženého národu svého, s jichž duševní podstatou byla srostla horoucí láska k vlasti, jichž všecky myšlénky a kroky směřovaly k jedinému tomu cíli, kterému všecky jiné podřizovali. Mužové tito mohli býti na chvíli zakřiknuti, ale nikoli zviklání v úmyslech svých; oni, kteří za duchamorného absolutismu Metternichova dovedli platně pracovati pro svůj národ, nedali se zastrašiti novým, sebe krutějším jeho vydáním, zkušenostmi pak od roku 1848 nabytými vystříhání stali se ještě opatrnějšími, ale nepřestali pomýšleti na pokračování ve své dřívější blahoplodné činnosti.

Tato padala nyní na mnohem rozsáhlejší a úrodnější půdu nežli dříve: národní uvědomělost byla zatím vnikla do všech vrstev lidu, obzvláště pak byla to jedna třída národu, a právě jádro jeho, kterou břímě absolutismu předbřeznového ze všech nejvíce bylo tížilo — stav rolnický, úplně a neodvolatelně z poddanosti vymaněný, jenž tím samým stal se u zvýšené míře přístupným ideám pokroku, když mu z nich kynul hmotný zisk, čehož dříve za doby ujařmenosti jeho nebylo. Pomalu tvořil se nový stav zemanský svobodných menších majitelů půdy, a jmenovitě nové pokolení vpravovalo se rychle do nových poměrů, které hluboko zasahovaly do života praktického i společenského, a z kterých zrodily se nové usilovné snahy, snahy o zvelebení obecného blahobytu, nezbytné to podmínky občanské svobody. K tomu šik starých vlastenců značně rozmnožen byl od březnových dnů přírůstkem mladších, kteří podobně oněm zasvěcovali život svůj službě národní, a působení těchto různých činitelů brzo se stalo patrným. Snahy národu, vyloučeny z politické areny, vybraly si nové pole činnosti — obor národního hospodářství, kterážto činnost v brzké době počala vystupovati do popředí.

První čas arciť odsouzen byl národ český k roli pouze trpné, pokud znova oživlý absolutismus měl plné ruce práce s odklízením všeho toho, co mu dosavad bylo na překážku, a se zaváděním nových řádů na místě zrušených kostitučních; tou měrou však, jak ustával v této své agresivní činnosti, zotavoval se národ ponenáhlu z omráčení svého a počal znova zkoušeti síly své. A nežli ještě vypršela poslední hodina Bachovské vlády, stál národ Český opět hotov k boji. Čím větší tišina byla za posledních let panovala na povrchu veřejného života, čím více musil uvědomělý Čech tajiti nejsvětější city své, chtěl-li se vyhnouti potupě neb urážce, tím vřeleji pěstoval je v nitru svém, bedlivě v paměť zaznamenávaje každý úkor, jejž bylo mu snášeti, a trpělivě čekaje první příležitosti, až bude mu lze opět zjevně vystoupiti proti reakci, jejíž moc každým dnem více ochabovala, když její neblahé působení na ústrojí státní nedalo se ničím více zastírati. Za

posledních let Bachovy vlády vyvíjel národ Český opět novou činnost, jmenovitě zahájena byla nová epocha české literatury, spolu však bohužel také položen zárodek k novému rozkolu v národě.

Podrobnější vylíčení doby této pro národ Český tak trapné jest úlohou této čtvrté části našeho díla, ve které méně půjde o vypravování dějů politických, jako spíše o věrné nakreslení poměrů společenských a národních, jaké byly výsledkem všech těch rozličných proměn v státním zřízení Rakouska. Že Bachův absolutismus pád svůj zavinil sám převrácenou svou politikou, a to jak vnitřní tak zahraničnou, jest vůbec uznáno, jakož i každý z nás ty chyby zná, kterými vláda jeho na další čas nemožnou se učinila, pročež nebude potřebí ještě dále rozbírati místněji tuto stránku dějin rakouských, nejméně pokud se týká politiky zahraničné. O těch věcech stačí na svém místě příležitá zmínka; hlavním předmětem úvah našich zůstane národ Český a hmotný i duševní jeho vývoj v poměrech nově nastalých. Avšak ani při tom nemůžeme uváděti všecky jednotlivosti, ze kterých skládal se tento vývoj, jenž v mezích tomuto spisu vytknutých může býti líčen toliko přehledně v rozličných oborech svých, z čehož bude pak čtenáři snadno utvořiti si obraz celkový.

I.

Změny ve správním organismu následkem zrušení ústavy. Další trvání výminečného stavu. Život veřejný a společenský. Smrt knížete Felixe Švarcenberka. Císař v Praze.

Zároveň s patentem, jenž vyslovoval zrušení oktrojírky, oznámeny jsou „zásady pro organická zařízení v korunních zemích mocnářství Rakouského“, patentem tím slibovaná. Zásady tyto byly: všemožné obmezování jakékoli samosprávy a podporování živlu aristokratického naproti demokratismu, což zřejmě vysvitá z následujících jejich paragrafů:

9. „Při zřizování obcí venkovských může se někdejší panská veliká usedlost pod jistými výminkami, které v každé zemi blíže určeny budou, od spojení s obcemi místními odloučiti a přímo pod úřady okresní podříditi.“

10. „Představení obcí venkovských a městských mají od vlády potvrzeni a dle okolností jmenováni býti.“

11. „Volba obecních představených a výborů zůstavuje se dle řádů volebních, které se ustanoví, obci se zákonními výhradami.“

13. „Područí obcí má se vůbec na obecní jich záležitosti obmezovati... Ve zvláštních záležitostech obecních mají se důležitější úkony a uzavření, které v řádech obecních blíže určeny budou, zemskopanským úřadům k posouzení a potvrzení zůstaviti.“

14. „Veřejnost jednání obecných, vyjímaje zvláštní úkony slavné, má se odstraniti.“

16. „Dle těchto zásad mají se pro každou zem dle zvláštních poměrů jejích zdělati náležité řády pro obce venkovské a města. Při těchto pracích má se vycházeti od toho hlediska,

aby se převahujícím zájmům přiřkl také převahující vplyv."

O soudech trestních stanoví se:

27. „Jednání není veřejné, avšak zůstavuje se při ústním jednání v instanci první obžalovanému s povolením presidentovým, jakož i presidentovi právo, posluchače až do jistého počtu připustiti."

29. „Soudy přísežných mají se zrušiti."

Při tom všem nově obživlý absolutismus nedůvěřoval své všemohoucnosti a neomylnosti, neboť připouštěl jak v zemích tak i v krajích a okresích poradné spolky.

34. „V korunních zemích budou zřízeny zvláštní statuty o stavovské anebo dědičné šlechtě opatřené pozemnostmi, které budou ustanoveny o přednostech a povinnostech jejich, jmenovitě se jí poskytne všemožné ulehčení ke zřízení majoratů a fideikomisů. U stavu selského se mají zachovati zvláštní předpisy, tam kde jsou, o zachování celosti statků."

35. „Krajským úřadům a místodržitelstvím přidají se poradné výbory z usedlé dědičné šlechty, z velkých a malých statkářů a průmyslníků s náležitým udáním předmětu a objemu jejich činnosti. Pakliže se ukáže, že je žádoucí, aby i jiní do výboru povoláni byli, má se dle okolností zřetel k tomu vzíti. Bližší ustanovení o tom zanechávají se zvláštním nařízením."

36. „U zemských okresních úřadů mají se čas po čase svolávati představení přidělených obcí a vlastníci velkých pozemností kromě obecního úvazku stojících, anebo plnomocníci jejich, aby se ve svých záležitostech sešli."

„Ale poněvadž slíbené nové zákony organické dlouho nevycházely, běžná pak řízení padající do příslušnosti dosavad v platnosti trvajících representativních sborů netrpěla nižádných odkladů, tedy cís. rozhodnutím od 21. února 1852 ustanoveno, aby vedení a předsedání posud stávajících stavovských výborů a míst zastupitelských na příslušná místodržitelství vzneseno bylo". Zároveň nařízeno, „aby se zmíněné výbory a sbory až do provedení organických zařízení jen pořizováním

svěřených jim běžných záležitostí obírali a se v mezech tohoto svého područí drželi. Osoby, které až dotud zmíněným sborům předsedaly, mohou ostatně jakožto náměstkové presidenta úřadovati a zůstanou na celý čas tohoto svého nově vytknutého postavení v užívání dosavadních příjmů."

Později (patentem od 26. listopadu 1852) vydán i nový zákon o spolčování, který právo to činil naprosto ilusorním. Od zrušení ústavy až do jeho vydání platila prozatímně ustanovení předbřeznová.

Ne tak dlouho jako na zákon o spolčování čekati bylo na nový řád tiskový, který vydán dne 27. května 1852. Dle něho byla všeliká kolportáže tištěných spisů naprosto zapovězena. O spisech periodických jednal zvláštní oddíl. Za periodický prohlášen každý spis, který vycházel pravidelně alespoň jednou za měsíc. Redakce periodického spisu nesměl se účastniti žádný státní úředník bez dovolení svého představeného úřadu. Časopisy politické podrobeny jsou kolku (s výminkou úředních novin) a kaucím, dle okolnosti od 2500 až do 10.000 zl. Kontrola byla přísná, po předcházejícím dvojím písemním napomenutí mohlo další vydávání periodických spisů od místodržitele zemského až na tři měsíce býti zapovězeno. Další neb úplné zastavení mohlo vysloveno býti jen od nejvyššího úřadu policejního. Přestoupení řádu tiskového trestáno buď vězením až šestiměsíčním, anebo peněžitou pokutou až 500 zl.; v případech obzvláště těžkých ztrátou kauce buď celé anebo části její. Odpovědnými učiněni jsou v první řadě spisovatel, redaktor a nakladatel, pak v jistých okolnostech i tiskař a prodavač neb rozšiřovatel. Zvláštní pozornost věnoval nový tiskový řád zapovězeným spisům cizozemským, jichž rozšiřování stíháno rovněž přísnými tresty. Živnostníku, dvakráte pro přečin tiskový trestanému, mohla potřetí odňata býti koncese ku provozování jeho živnosti. Lhůta promlčení přestupků tiskových, po jejímž vypršení nemohly více býti stíhány, ustanovena šestiměsíční.

Velice tížil Prahu, ba celé Čechy „stav výminečný", jak eufemisticky nazývána obleženost, vyřknutá nad Prahou v květnu

1849 a trvající doposavad, když dávno již byla pominula všeliká příčina její, ano i slušná záminka k odůvodnění opatření tak příkrého, které všech poměrů nejenom společenských, nýbrž i živnostenských a obchodních rušivě se dotýkalo. Brzy arciť poznán vlastní záměr obleženosti, totiž potlačení svobody tisku spůsobem mimořádným, když zákonní prostředky proti němu nevystačovaly. Mohlo se tedy vším právem očekávati, když po zrušení ústavy a porotních soudů tisk až do vyjití nového řádu tiskového zbaven byl vší zákonní obrany, po vydání pak tohoto podroben řádným soudům zeměpanským, že pomine též „výminečný stav“, a týranému obecenstvu konečně dostane se dávno žádoucí úlevy; ale chyba lávky, pod absolutismem jako za konstituční vlády kvetla obleženost co nejutěšeněji dále.

Čas od času oznamovány v novinách nálezy vojenského soudu na Hradčanech, odsuzující četné osoby ke krutým trestům za provinění, pro která by s nimi řádní soudové byli nepoměrně mírněji nakládali. Pravou ošklivost působily diktované tresty tělesné bitím holí (až i 50 ranami) neb metlou (u žen neb školních žáků!) pro popudlivé řeči, pro zpívání popudlivé písně na veřejném místě, pro urážení stráže slovem a podobné přestupky. Neslýchaná přísnost vojenského soudu Pražského jeví se v následujících odsouzeních: pro opozděné předložení povinného výtisku do vězení na 14 dní; pro popudlivé řeci na 6 neděl k vězení u profosa; pro chování zapovězeného časopisu „Slovan“ do vězení ve vojenské káznici na tři neděle; pro držení a rozšiřování zapovězených Havlíčkových spisů na 3 měsíce k vězení v okovech, zostřenému postem dvakrát za týden při vodě a při chlebě; pro chování tištěných, vládě nepřátelských spisů na 6 měsíců k profosovi do vězení zostřeného tuhým postem; pro nedovolené přechovávání zbraně na 3 měsíce do vězení ve vojenské káznici, zostřeného postem jak svrchu; pro svádění vojska k věrolomnosti a pro urážení Veličenstva na 5 let ku práci na hradbách v železích. V těchto nálezech vojenského soudu Hradčanského těžko bylo spatřovati něco jiného kromě sprosté msty.

Jmenovitě v případu posledně uvedeném krutá přísnost vojenských soudů nejkřiklavěji se jeví, porovnáme-li trest ten s trestem, jejž později vydaný cís. patent určoval na zločin svádění vojáků, totiž žalářem od šesti měsíců až do jednoho roku.

Již 8. března viděl se zemský komandující general hrabě Clam Gallas pohnuta, uvésti na paměť obecenstvu dvě postávky proklamace od 10. května 1849 (kterou prohlášena byla nad Prahou obleženost), z nichž jedna týkala se neoprávněných shromáždění spolkovních, druhá pak chování a rozšiřování zapovězených, obzvláště revolučních tiskopisů, a pohroziti přísnými tresty každému, kdo by se v příčině té nespravoval nařízeními od zemského nejvyššího velitelství vydanými. A skutečně byl již dne 24. března pastor Pražské evangelické obce h. v. Fridrich Vilém Košut zatčen a z úřadu suspendován, poněvadž po zmíněném ohlášení generalního komanda nalezeno u něho „několik tisíc exemplářů nejnebezpečnějších spisů“, jež měl skryté „pod prkennou podlahou na kůru v modlitebnici“. Až do června 1853 držán Košut ve vazbě na Hradčanech, odkud sice co nevinný jest propuštěn, ale nicméně internován do Celovce.

Veřejný život po zrušení ústavy utuchl téměř naprosto, společenský pak život stal se nanejvýše neutěšeným. Vláda obávala se patrně nějakých hlučných projevů a demonstrací následkem odvolání oktrojírky, proti čemuž učinila rozsáhlá opatření; ale obavy tyto ukázaly se neoprávněnými, neboť ani myš nehnula se k vůli tomu v celé zemi, aniž bylo pozorovati jiné jakékoli známky nějaké neobyčejné rozčilenosti. Národ byl na to, co se stalo, dávno připraven, poslední státní převrat nikoho nepřekvapil; proto také nikde nebylo pozorovati veřejného nějakého dojmu. Ale za to tím mocnější byl dojem vnitřní u každého sebevědomého občana — a počet těch byl již takový, že vládli veřejným míněním národa —, a dojem ten byl cit trpkého zanevření na věrolomnou vládu. Jakkoli poslední rána byla dávno a všeobecně očekávána, nicméně když skutečně padla, pohnula hluboko každou myslí, nejinak

než jako ztráta milované hlavy rodinné, jakkoli dávno očekávaná pro chřadnutí neduhem nezhojitelným. V posledních revolučních letech byl národ Český prošel znamenitou školou, za nedlouhou tu dobu dozrál v každém ohledu měrou mnohem větší, než by mu bylo možná bývalo za padesáte klidných let. Krátké libánky se svobodou jeho naučily jej tuto milovati, tak že ztrátu její bolestně cítil, ale nabytá bohatá zkušenost velela mu tajiti se s těmi city, které takto násilně dušeny staly se tím vroucnějšími, aby v příhodný čas tím mocněji zase na jevo vystoupily.

K tutlání těchto citů nad to podstatně přispíval nově zřízený ústav četnictva, rozloženého po vší zemi, jehož působení pod vlivem úřednictva, novou organisací zeměsprávy nesmírně rozmnoženého, zasahovalo přílišnou kontrolou svou do nejnižších kruhů. Občan ani v lůně rodiny své nebyl bezpečen před číhajícím okem výzvědy. Toto špehéřství vtíralo se i do výlučných kruhů společenských, jakož na př. jmenovitě k Měšťanské Besedě v Praze přistoupili tou dobou mnozí členové noví, o nichž později zjištěno, že stáli ve službě policie. Krom toho byli to jmenovitě dva živlové, kteří ve všech kruzích společenských veliké slovo vedli na újmu a úkor ostatního občanstva: živel vojenský a živel vítězství slavících sedmašedesátníků. Vojsko bylo sobě toho dobře vědomo, že jest hlavní podporou vládní moci, odtud jeho spupnost naproti civilu, i když prvotní nezbednost nekázané soldatesky poulevila, ve všem všudy přednost a první místo sobě osobující a na všecky ostatní třídy společenstva s vysoka pohlížející. Veřejné zábavy společenské připraveny tím o všecken půvab pospolitého obcování různých stavů, na ulici pak, když již vyšlo z módy tělesné týrání civilistů na potkání, nebyl člověk v čamaře neb jinak co svobodomyslník znalý jist před všetečnou urážkou některého mladistvého hrdiny s řinčící šavlí po boku. Mnohem odpornější ještě byla sprostá chaska bídných šosáků, kteří jen pod ochranou bodáků bezpečnými se cítili, nyní pak nemajíce se čeho báti všecken jed a všecku jízlivost svou slintavě vychrlovali na každého, kdo kromě

zvířecího požívání nejvšednějších rozkoší zachoval si ještě smysl pro zájmy idealní. Nadýmavost jejich naproti přemoženým protivníkům, s druhé pak strany podlízavost moci vojenské a ochotnost v konání všelikých policejních služeb úřadům byly zjevy přímo hnusné, vzbuzující svrchovanou ošklivost.

Dne 5. dubna zachvátila náhlá smrt předsedu ministerstva, knížete Felixe Švarcenberka. Ke chvále zesnulého státníka praveno, že byl prvním ministrem Rakouska jakožto státu celkovitého, kterým se ono stalo po přemožení revoluce, že je nalezl slabé a na kraji zkázy, a že je opustil veliké a silné. Že chvála tato byla předčasná, ukázalo se později nade všecku pochybnost, a Švarcenberk sám, kdyby mu bylo popřáno bývalo dočkati se nastalých po něm politických zápletků, byl by slávu svou přežil, neboť po něm bralo se Rakousko tou kolejí, kterou on mu vykázal. Tolik nelze upříti, že Švarcenberk byl muž plný důrazu a odhodlanosti, a že měl nejlepší vůli povznésti Rakousko k té výši politické moci, ku které tento stát povolán jest pod osvícenou a moudrou vládou. On však nedospěl ku poznání jediných podmínek takového povznešení: zbudovati stát na základech přirozených jeho živlů a cestou jeho dosavadního historického vývoje. K tomu ke všemu byl především voják, a rád odbýval vše, i státní řízení, zejména vnitřní, po vojensku. Jemu přičítá se hlavní působení při odstoupení císaře Ferdinanda, on napotom zahájil politiku „velikolepého nevděku“, v níž jeho nástupce v úřadu ministra zahraničných záležitostí hrabě Buol Schauenstein slepě pokračoval, a která se ukázala býti největší chybou. Při vnitřní vládě obdržel po smrti Švarcenberkově největší vliv Bach, který obrátil pomalu Rakousko v stát čistě policejní, a vedle ještě tužší centralisace provozoval bezohledné poněmčování ve všech oborech státního života.

Ku konci května císař navštívil Prahu, kde byv co nejslavněji uvítán pozdržel se dva dni. Naděje, od mnohých dobráků v návštěvu tuto kladené, jmenovitě o zrušení obleženosti, nevyplnily se; císařské milosti pak zvláštním vyzna-

menáním zakusily výhradně jenom osoby zpátečnické, smýšlení své okázale na odiv stavící, a sedmašedesátníci nejvšednějšího zrna.

II.

Stav národnosti. Školství. České Museum. Žurnalistika. Literatura. Divadlo. Slovanský živel ve Vídni.

Jakkoli v poměrech po zrušení ústavy nastalých národnost česká nemohla se u veřejnosti jeviti v té platnosti, jaká jí právem náležela, a kterou sobě před nedávnem ještě tak rozhodně osvojovala nicméně postavení národu Českého bylo ve mnohém ohledu skutečně zlepšeno; jmenovitě uvedení češtiny do škol, ač stalo se v míře jenom velmi skrovné a nedostatečné, bylo velikým krokem na dráze všeobecné vzdělanosti, a můžeme směle tvrditi, že v době opětného zavedení absolutismu nacházel se národ náš v duševním ohledu na výši nikdy nebývalé.

Ku konci roku 1850 nacházelo se v Čechách školních ústavů všeho druhu a stupně 3462, z nichž na 1594 vyučovalo se výhradně jazykem německým, na 1764 výhradně jazykem českým, na 164 obojím jazykem. Byl to patrně poměr nepříznivý pro národnost českou, jíž dle počtu jejích příslušníků právem náležel mnohem větší podíl v ústavech vyučovacích. Nicméně byl v tom učiněn patrný pokrok proti době předbřeznové, a povážíme-li, že v tom počtu zahrnuty byly četné střední školy s vyučovacím jazykem českým, kterých dříve naprosto nebylo, a že během r. 1851 těchto ještě valně přibylo, musíme stav ten považovati za poměrně dosti uspokojivý. Vůbec jevila se v té době při městských obcích českých obzvláštní chvalitebná horlivost ve zřizování středních škol, jakožto prostředku k šíření mezi lidem užitečných vědomostí a povšechné vzdělanosti, čehož dřívější poměry nedovolovaly. Potěšitelným úkazem byl i čilý ruch mezi učitelstvem českým, které uznávajíc potřebu většího vlastního vzdělání sestupovalo se ve spolky a odbývalo časté porady, mající za účel všemožné zvelebení národního školství.

*

Mezi středními školami s vyučovacím jazykem českým třeba jmenovati na prvním místě akademické gymnasium v Praze, za jehožto ředitele definitivně potvrzen byl ku konci ledna 1852 slovutný spisovatel a výtečný učitel Václ. Klicpera, což přijato bylo se všeobecným uspokojením, neboť při patrném germanisačním směru vlády bylo již silně pochybováno, zdali ústav ten i dále co český zachován bude. Vedle něho co nejzdárněji prospívala česká realka Pražská, ministrem Thunem, jak na svém místě pověděno, v život povolaná, která měla nesmírnou důležitost a byla vzorem jiným, nově zakládaným ústavům toho druhu. V oboru vyučování zdála se tedy národnost česká býti prozatím dosti příznivě opatřena, i byla naděje, že školství české čím dále tím utěšeněji bude rozkvétati.

Veledůležité místo v organisaci národní zaujímalo České Museum, v němž od jeho založení soustředil se všechen vyšší život národní, a z něhož vycházely hlavní podněty k vědecké a literarní jeho činnosti, obzvláště od založení Matice České. Touž měrou, jak zmáhala se národní uvědomělost, vyrůstalo také účastenství obecenstva v ústavu tom, které nejvýše vystoupilo roku 1850, v němž přihlásilo se k Museu tolik nových členů, jako v žádném roce před tím.

Pochopitelno, že vláda měla k Museu zvláště bedlivý zřetel, a již r. 1848, v kterémž tam měla Svornost strážnici svou a Slovanský sjezd tam schůze své odbýval, podrobena jest po svatodušních svátcích budova musejní důkladné prohlídce, považována jsouc za jakési ohniště revoluční agitace národní. Když však nic podezřelého neshledáno, a také mužové, kteří stáli v čele ústavu, svým vynikajícím postavením jednak ve vědě, jednak ve společenstvu poskytovali dostatečných garancií lojalnosti, neměla vláda žádné záminky, pod kterou by mohla přímo vystoupiti proti Museu. I hleděla tedy v ústavu samém nabyti tolik vlivu, aby nejenom provozovati mohla nad ním důkladnou kontrolu, nýbrž i vykazovati mu směr sobě vhodný. K tomu konci přistoupil k Museu co činný člen městský hejtman a policejní ředitel Pražský

rytíř Sacher Masoch, muž vzácného vědeckého vzdělání a jak v úředním jednání tak i v obcování společenském nad jiné obratný, jenž s obzvláštní horlivostí počal se účastniti prací odborů musejních, a jmenovitě stal se předsedou sboru archæologického sboru. Sacher Masochovi podařilo se bez veliké obtíže získati pro své záměry při Museu bázlivější členy sborů, kteří dali se zastrašiti předstíráním nepříznivého smýšlení vlády proti ústavu tomu, a stali se tak bezděčnými jeho nástroji.

Až dosavad rozhodoval při Museu vliv Palackého, jednak co jednatele ústavu, jednak co člena sboru matičního, v němž hlas jeho měl váhu rozhodnou. Muž jako Palacký, byť i činnosti jeho byla odňata půda politická, mohl v postavení takovém vždy ještě velmi vydatně působiti ve směru národním, kterému vláda právě tak málo přála jako svobodě politické. Palacký měl tedy mermomocí odstraněn býti z Musea, otázkou bylo jen, jak nejlépe to provésti. Obzvláště za poslední doby stal se byl tento vůdce národa Českého předmětem zuřivé nenávisti vládnoucí strany, ano mluvilo se již o nastávajícím jeho internování. Tím arciť bylo by se nejkratčeji došlo cíle, ale tohoto křiklavého kroku nechtěla se vláda přece odvážiti, pokud bylo ještě prostředků jiných. Takového prostředku užil Sacher Masoch, jenž zasadil se o to, aby v samém lůně Musea utvořil oposiční stranu proti Palackému, což se mu tím snáze podařilo, an příliš snadno našel ke svému záměru několik pomocníků.

Tak stalo se, když Palacký ve sboru matičném žádal, aby přikročilo se konečně k vyplnění slibu při zakládání Matice České učiněného, že pomocí její má časem svým vydán býti encyklopedický slovník český, k čemuž bylo mu nyní jak sil spisovatelských tak i jiných prostředků dostatek, že potkal se s neočekávaným odporem a návrh jeho jest zamítnut. Byltě odpor ten tím méně očekáván, an s vědomím a schválením sboru již po několik let se dály rozsáhlé přípravy k vydávání takového díla, jmenovitě sestavovány rejstříky článků a sbírány příspěvky. Palacký obrátil se v příčině té k výboru

musejnímu, aby tento sboru matičnímu nařídil vydávání toho díla, k čemuž dle vytknutého účelu Matice zavázán jest. Ale výbor musejní zamítl žádost Palackého, poněvadž prý sice náleží mu dozor nad sborem v záležitostech ekonomických, co se však týče vědecké a literarní činnosti sboru matičního, že tento úplně nodvislý jest. Tím rozmrzen Palacký nejenom vystoupil ze sboru matičního, nýbrž složil i jednatelství při Museu. Záměr vlády byl dosažen, Palacký z Musea vyštván.

Šíření se uvědomělosti národní a vzrůstající účastenství ve snahách vlasteneckých od března 1848 jeví se ciferně v příspěvcích k Matici České. Kdežto r. 1847 vloženo bylo do Matice úhrnkem 4961 zl. 30 kr., obnášela suma vkladu za rok 1848 12.371 zl., za rok 1849 13.719 zl., za rok 1850 14.682 zl. 30 kr., za rok 1851 16.714 zl. 25 kr., za rok 1852 ještě 14.625 zl., důkaz to, že zrušením ústavy nenastala ještě žádná ochablost národního ducha; a teprv roku 1853 klesla suma těch vkladů na 10.917 zl., roku 1854 na 9709 zl., dále pak klesala ještě hloub, což ovšem (ač i jiné příčiny působily) hlavně musí se klásti na vrub čím dále tím větší netečnosti následkem všeobecně převládající duševní stagnace.

K této apatii přičiňoval se nejvíce nedostatek obvyklé duševní potravy potlačením všech neodvislých politických časopisů, z nichžto zbýval jediný Pražský Prostonárodní List, a ten dosti bídně živořil. Tento poslední organ strany národní měl přetěžké postavení mezi obecenstvem zvyklým na pernou oposiční stravu s jedné, a nejpřísnější kontrolou policejní s druhé strany. Čtenářstvo po ostré, útočné polemice, jak ji byl jmenovitě Havlíček proti vládě provozoval, těm obalům a té krotké formě, v jakých nyní takové výtky se podávati musily, naprosto nerozumělo, a přípisy, které v té příčině docházely redaktora od předplatitelů, svědčily namnoze o podivuhodné prostoduchosti, která živou věcí neuměla se vpraviti ve změněnou situaci. Účastenství obecenstva bylo v takových okolnostech příliš slabé a počet odběratelů tak skrovný, že daleko nemohl uhraditi náklad podniku. Naproti kontrolujícím úřadům pak, policii a vojenskému

velitelství, nebyl redaktor nikdy bezpečen, že nebude volán k zodpovídání se pro nějaký článek, který obmezenému jeho rozumu zdál se docela nezávadným. Jeden takový případ zasluhuje býti připomenut. Pro otištěný výrok současného svědka o císařské soldatesce za třicetileté války, že řádí v zemi hůře nežli sám nepřítel, byl redaktor volán na městské hejtmanství, kdež policejní rada šlechtic Filip Weber, později místodržitel český, ve vší opravdovosti vinil jej z hrubé urážky císařského vojska a důrazně na to dolehal, aby ten výrok v příštím čísle byl odvolán. Redaktor ovšem odepřel odvolání, a vysvětliv náležitě věc panu radovi, jevil ochotnost svou toto vysvětlení uveřejniti. To však panu radovi nebylo vhod, a sešlo tedy s odvolání i s vysvětlení.

Nejedné domluvy dostalo se redaktorovi pro rozhodné hájení rovnoprávnosti jazykové, ano, pan policejní rada neváhal ještě před zrušením ústavy přímo se vyjádřiti, kterak to vláda „nerada vidí". Při tom dáváno redaktorovi na rozum, že vláda byla by ochotna poskytnouti jeho listu subvence, kdyby chtěl psáti v jejím smyslu, ale toto vnadidlo minulo se s účinkem. Ustavičné týrání a potahování úřední, které nepřestávalo ani po takovém obmezení programu listu, že z něho vypuštěny všecky úvahy politické, pokud se týkaly Rakouska, znechutily konečně redaktoru nevděčnou jeho úlohu v takové míře, že od redakce dobrovolně odstoupil, přesvědčen jsa, že literarní jeho činnost v kterémkoliv jiném oboru bude národní věci prospěšnější. Koncem června 1852 tedy Pražský Prostonárodní List přestal vycházeti, neboť, jakkoli obětavý nakladatel jeho Vilém Kuhe přes značnou ztrátu, již byl utrpěl, vždy ještě ochotným byl dále jej vydávati, ne obdržel úřadního povolení ke změně redakce.

Zbýval tedy jenom jediný politický list, vládní Pražské Noviny, které neměly ani odběratelů ani čtenářů. Na štěstí svěřena redakce jejich poctivému Šestákovi, který co do politické části alespoň všemožně zabraňovati hleděl, aby se v nich zájmům národním neškodilo, naproti tomu pak feuilleton jejich tak zvelebil, že k vůli němu získal listu svému čtenáře.

Tou dobou i Vídeňský Denník přestal vycházeti z nedostatku předplatitelů, a národ Český octnul se co do zastoupení zájmů svých právě tam, kde se nacházel před březnem 1848, nemaje ani jediného vlastního organu, byť i sebe krotšího, a jako bezbranný jsa vydán všelikým úkorům, činěným jemu od národních odpůrců jeho.

Mnohem příznivějším poměrům těšila se žurnalistika německá, která ztrátu politické svobody oželela snadno za vítězství na poli národním, kde neměla více žádného soka. Dosavadní „Constitut. Blatt aus Böhmen", organ Haasovské mittelpartaje, bez veliké bolesti proměnil se v „Correspondenzblatt", který však pro nastalou úplnou netečnost i v kruzích německých také za nedlouho šel touže cestou za neodvislými listy českými.

Za to vystoupil na kolbiště národní jiný jarý a neohrožený bojovník teutonský, David Kuh, Pražský žid druhu Kurandova, ale možná-li ještě zuřivější nepřítel všeho českého nežli tento. Obcovav za studentských let důvěrněji s některými mladšími vlastenci, zejména s Nebeským, dával na jevo vřelé sympatie s národními snahami Čechů, a v letech 1842—44 ve Philippsohnově „Zeitschrift für das Judenthum" vyzýval spoluvěrce své mezi Čechy žijící, aby se účastnili ruchu národního. Uměje však točiti plášť podle větru, když na dobrodružných svých potulkách po světě zanesen byl osudem do Uher, vydával tam v Pětikostelí politické noviny německé ve směru revoluční strany Košutovy, plné nenávisti k Slovanům a k Rakousku.*) Za to jest po udušení revoluce uherské odsouzen na šest let do pevnosti, ale roku 1850 amnestován. Člověk ten, tak hrubě naproti vládě kompromitovaný, vrátiv se do Prahy dovedl si vydobyti koncesi na politický list „Der Tagesbote", ve kterém jal se

*) Charakteristický pro člověka toho jest jeho výrok opravdu semitské moudrosti života: „Consequenz besteht nur im beharrlichen Streben, wenn auch während dem Streben die Objekte selbst sich ändern." (Album der Erinnerungen 1856: Aphorismen von D. Kuh.)

chrliti všecken jed i všecku jizlivost svou na Slovany, obzvláště na Čechy, což ovšem činiti mohl bez ostychu a bázně v okolnostech, kde národ Český byl takořka psancem mezi národy rakouskými.

Z nepolitických českých časopisů důležitost měly jen Musejník a Lumír. Musejník, před rokem 1848 přední organ vyšších, obzvláště vědeckých snah národních, který v poslední doby se byl stal měsíčníkem, vrátil se po krátké politické extemporisaci nazpět v obvyklou kolej, ale opět jen co čtvrtletník, a roku 1850, když Vocel obdržel profesuru na Pražské universitě, svěřena redakce časopisu musejního Nebeskému. Nebeský byl bez odporu mezi mladšími spisovateli českými jeden z nejnadanějších, jemuž i co do všestranných vědomostí sotva který se vyrovnal, a jenž vedle beletrie a publicistiky pěstoval také s nemalým zdarem přísný směr vědecký. Nový redaktor osvědčil také brzy úplnou spůsobilost svou k úloze naň vznešené, a Musejník nastoupil další svou pouť patrně osvěžen po matném posledním kolotání, nejsa více mýlen ve směru svém pomíjejícím proudem časovým. Za prvních let redakce Nebeského vyrovnal se Musejník bohatstvím, rozmanitostí a přiměřeností obsahu svého nejskvělejším minulým ročníkům svým a vyhovoval v plné míře své úloze.

Jiného druhu byl Lumír, založený r. 1851 Ferdinandem Mikovcem, který již před r. 1848 co důkladný archæolog se osvědčiv, po krátké, více okázalé nežli podstatné činnosti revoluční nejdřív co praporečník Svornosti,*) později co důstojník národního vojska srbského**) proti Maďarům v poli

---

*) Mikovec osobností svou, statnou vysokou postavou, mladistvým zjevem a dlouhými rusými vlasy v nemalé míře poutal na se obecnou pozornost. O svatodušních dnech viděn byl kdesi na barikadě, ale potom nadobro zmizel. Z toho vznikla pověst, že padl v boji („auf der Höhe der Barrikade,“ jak mně vypravoval hr. Fr. Th. ml.); zatím však nalézal se na bezpečném místě ve sklepě Emauzského kláštera, statně popíjeje.

**) „Serbenlieutenant, goldner Jüngling“ vítala jej Bohemia vracejícího se z Banatu.

stojícího, vrátil se byl zase k pokojnějšímu zaměstnání u psacího stolku. Lumír zůstal téměř po celé desetiletí jediným beletristickým časopisem českým, do něhož mladí básníci čeští skládali první své plody, Mikovec pak sám podával hojné, zvláště archæologické a historické články. Vedle jmenovaného redaktora měl velikou zásluhu o zdar časopisu toho Mikovcův pomocník Václav Filípek, pravý prototyp oněch spisovatelů českých, kteří bez skvělého nadání, ale vládnouce slušnými vědomostmi, z horlivosti vlastenecké posvětili život svůj literatuře národní, v níž tiše a vydatně vyplňovali mnohé mezery, zápasíce při tom se všemi klopotami povolání, jaké si byli zvolili. Filípek (onen „ještě někdo" vedle Rubeše a Hajniše v Palečku) nebyl sice hlava původní a nikdy nedovedl si dobyti samostatného postavení v literatuře, ale co spoluredaktor byl neocenitelný, a jmenovitě Tylovi býval po dlouhý čas pravou rukou; nyní pak obstarával při redakci Lumíra manipulační a korektorské práce s příkladnou pilností a svědomitostí, dbaje obzvláště bedlivě o správnost jazyka, v kterémž ohledu on sám co veleobratný stylista nad mnohé jiné vynikal. Muž ten skromný, ale horlivý a neunavný pracovník na roli národní, vším právem hoden jest vděčné zpomínky.

Po zastavení jemu činnosti politické musil národ Český obrátiti síly své na jiné pole, nechtěl-li ustati ve svých kulturních snahách, i vrátil se přirozeným během zase k působení literarnímu, od kterého byl prvopočátkem vycházel. Pokročilým časem vyskytovaly se vždy nové potřeby, obzvláště následkem zvýšené činnosti na poli vědeckém. Jmenovitě byly to vědy přírodní, vždy u větším rozměru pěstované, které postrádaly vlastního organu, zvláště od roku 1852, v kterémžto pro ně zřízen zvláštní odbor při Museu pod předsednictvím slavného Purkyně, nedávno pro universitu Pražskou získaného a tak po dlouhých letech vlasti navráceného. Z nedostatku odborného časopisu přijímány jsou přísně učená pojednání přírodovědecká, zajímající jen málo četný kruh povolanců, do Musejníka na ujmu obsahu jeho filo-

logického, historického a literarního, kteréž obory tvořily až dosavad skoro výhradně jeho pole. Purkyně postaral se o to, že již roku 1853 vstoupil pod jeho redakci do života časopis Živa, organ přírodnické sekce Musea. Byl to měsíčník o sešitech dvouarchových s ilustracemi, a jakkoli podával též články přísně vědecké, mělo nicméně hlavním úkolem jeho býti popularisování přírodní vědy. Za příkladem Živy také archæologický odbor musejní založil si zvláštní organ v Památkách archæologických a místopisných, rovněž měsíčník, jehož redakce svěřena pilnému Zapovi. Oba časopisy vycházely pomocí Matice České, a jsouce na ten čas u nás jedinými vynikajícími zjevy literarními těšily se hned s počátku značnému účastenství se strany obecenstva.

Pole pěkné literatury bylo na dobro zpustlo, neutěšené veřejné i společenské poměry nepodněcovaly ničím ku pěstování krasoumy, starší osvědčené síly básnické na mnoze umlkly, odpočívajíce na vavřínech svých, a nové pokolení nebylo ještě dorostlo; sporadické některé úkazy neměly dosti zajímavosti, aby na sebe obracely zvláštní pozornost. Tato tvůrčí ochablost trvala až do roku 1855, v kterém ponejprv zase počal se jeviti poněkud čilejší ruch v literarním životě českém.

Proto však neochabla i ostatní duševní činnost národu, která nyní s obzvláštní horlivostí se vrhla na předmět dávné touhy Čechů — zařízení samostatného národního divadla. Sbor, který se k účelu zbudování toho divadla byl sestoupil, nazýval je v provolání, jímž ku příspěvkům vyzýval, vším právem „všeobecným vzdělavacím ústavem, jakový nechybí žádnému jinému poněkud vzdělanému národu, ústavem věnovaným ne jedině k rozvinutí a ku povznešení národního jazyka, anobrž spolu ku pěstování národního umění, ku přirozenému vzdělávání citů a mravův lidu vůbec, jehož také národ Český tím více zapotřebí má, čím déle beze všech takových pomůcek zůstával". Národ úplně pochopoval důležitost takového ústavu, což dával na jevo vzácnou obětavostí, již osvědčoval skládáním hojných příspěvků k vlasteneckému účelu tomu. Byl to

pohled opravdu tklivý, ale spolu i povznášející, an podával důkaz o netušeném rozšíření uvědomělosti národní v třídách nejnižších, viděti jak ochotně i prostý dělník utrhuje sobě od úst, aby část mozolně vysloužené mzdy své položil na oltář vlasti. Po celé zemi, ano i ve Vídni, Moravě a Slezsku, i v jiných zemích mocnářství Rakouského pořádány besedy, koncerty, plesy, ochotnická dramatická představení i jiné zábavy ve prospěch fondu k vystavění národního divadla, jichž výnos byl někdy mimo všecko nadání skvělý. Nedosti však na tom, mimo sbírky veřejné, s povolením úřadů zavedené, dály se četné soukromé sbírky, jmenovitě tak zvané krejcarové, které i méně zámožnému národovci měly poskytnouti příležitost, aby též přispěti mohl svou částkou jakkoli skrovnou k vznešenému účelu. Jak výnosné někdy byly podobné, v rozměrech velmi skromných zavedené sbírky, toho budiž uveden příklad z Plzeňské pivnice „U Ježků" naproti Konviktu na Starém městě Pražském, kde za jednu zimu od jediného stolu, k němuž se mohlo sesednouti nejvíce 7 až 8 osob, z nichž každá při usednutí odevzdala 1 kr. ustanovenému k tomu pokladníku, odvedeno bylo neméně nežli 150 zlatých k fondu divadelnímu. Rozumí se, že to nebyl výtěžek pouze z oněch krejcarů pocházející, nýbrž přijímány též jiné příspěvky a dary peněžité i věcné, kteréžto poslední se pak improvisovanou dražbou speněžovaly.

V dubnu 1852 uveřejněna „první zpráva o činnosti Sboru pro zřízení českého národního divadla v Praze", který byl právě před rokem nastoupil veřejnou svou činnost, z níž vyjímáme tuto nejdůležitější data. Zemský výbor vytknul sboru alternativu, chce-li pouze sbírati příspěvky, je zemskému výboru odváděti a jemu také samému beze všeho dalšího se účastnění vyvedení stavby přenechati, anebo snad i v zaopatření náležitého fondu i v celé vyvedení toho podniku se uvázati. V posledním případu uvoloval se zemský výbor ku příspěvku 14.000 zl. stř. a ku převzetí časem svým vystavěného divadla, slíbiv, že ústav tento v stejné míře podporovati bude jako divadlo německé. Valná hromada Sboru

přijala jednohlasně druhou část alternativy jemu podané: sbor uvázal se i ve sbírání příspěvků i v provedení stavby.

Co se týče sbírání příspěvků samých, to zavedeno v Praze tím spůsobem, že sestaveny byly seznamy osob a rodin, o nichž se dle známého lidumilného a národu příznivého smýšlení a dle jich větší zámožnosti více méně značný příspěvek očekávati dal. Ještě důležitější bylo, najíti muže, kteří by z pouhé lásky k vlasti za úkol sobě obrali, aby sami osobám a kruhům rodinným jim buď přiděleným, aneb jež sobě sami byli volili, přednesli prosbu sboru za laskavý příspěvek ve prospěch národního ústavu. I našli se skutečně mužové zpanilomyslní a vlastenečtí, mužové schopní šlechetného sebezapření, plni nejvřelejší horlivosti pro zdar podniknutí národního. Avšak i též přispěvatelů velkodušných byl počet hojný — staroslavné hlavní město království našeho dokázalo i zde dávno zaslouženou slavnou pověst velikého smyslu pro vše dobré, krásné a prospěšné, stojíc co zpanilý vzor v čele vlasteneckého podniknutí.

Ohledně sbírek na venkově vydalo místodržitelství nařízení, že mimo hlavní město jsou toliko představení obecní a osoby od nich pověřené ke sbírání takových příspěvků zplnomocněni. Co důvod udáno, aby se předešly všeliké nepříslušnosti a nekalé případy, které, jak zkušenost učí, při takových sbírkách se přiházejí. Musily se tedy obstarati seznamy veškerých samostatných obcí v Čechách dle krajů a podkrajství, s udáním počtu jich obyvatelstva, počtu a různosti národnosti. Dle těchto seznamů třeba bylo ustanoviti počet subskripčních archů a v jakém jazyku sepsány býti mají, ty pak se s přiměřeným počtem provolání, stanov a plakatů každé obci poslaly. Rozesláno bylo 12.000 českých a 8000 česko-německých provolání, 2000 českoněmeckých a 2000 českých stanov, 2000 českoněmeckých a 6000 českých zápisek. Byla to práce nad míru objemná, mnoho času i peněžitého nákladu vyžadující, a trvala plných šest měsíců, počítaje v to ostatní běžné práce kancelářské a dopisy, pak sestavování a tiskem uveřejňování účetních výkazů všech až do té doby

slíbených a v hotovosti složených příspěvků, pak další písemní zvaní všech šlechtických rodů v zemi a t. d.

Velikého ulehčení poskytnuto sboru osvobozením jeho zadání k úřadům, mimo soudní řízení, od kolků, soukromých pak dopisů od placení poštovného.

Účty vykazovaly až do 31. března 1852 součet příspěvků slíbených úhrnem 87.859 zl. $40^{9}/_{10}$ kr., v hotovosti složených 31.531 zl. 50 kr., 12 dukátů a jeden dvacetifrank ve zlatě, 20 stříbrných penízů, jeden stříbrný řetízek a prsten, a po odrážce vykázaných výloh čistý výnos 29.362 zl. $51^{3}/_{4}$ kr. na hotovosti.

Příspěvky jednotlivců dosahovaly od vlasteneckých rodů šlechtických až 6000, od bohatšího měšťanstva až 2000 zl.; menších po několika stech byla hojnost. Mnozí vlastenci, kteří nevládli jměním peněžitým, dokazovali horlivost svou pro národní věc rozličnými jinými dary, ano i Čechové v daleké cizině žijící přihlašovali se co zdární synové vlasti dle prostředků svých většími neb menšími příspěvky. Všude jevila se největší ochotnost ku podporování národního podniku, která vzbuzovala nejlepší naděje.

Ale naproti tomu vláda při vší zdánlivé přízni, na jakou ukazovalo osvobození od kolku a poštovného, jevila patrnou nechuť ku podporování věci české, což hlavně bylo zřejmo z přílišného poručníkování místodržitelství nad sborem, na příklad uvedeným svrchu nařízením o sbírkách na venkově. Podobně počínalo si místodržitelství také v jiných příčinách, čímž velice obmezován jest sbor ve své činnosti. Tak nepovolilo zamýšlenou sbírku od domu k domu v Praze, poněvadž prý by se tím „na obyvatelstvo Pražské, které beztoho z tolikerých stran o příspěvky k nutným účelům požadováno bývá, patrně jakýmsi nepříznivým nátlakem působilo“. Provolání k obyvatelstvu místodržitelství, jemuž před tiskem předloženo býti musilo, výboru dvakráte vrátilo ku přepracování. Postrádaloť v něm klidný, náruživosti prostý tón, je prý v tom obsaženo podezřívání z nevlastenectví všech těch, kdož ku podniku tomu nepřistupují, a jsou prý v něm

urážky, dráždění, přemrštěnost, odchylování se od věci, a takovými prostředky vynucuje prý se účastenství.

Roku 1852 nastala zatím sbírkám doba nepříznivá, když obecenstvo přetíženo bylo vymáháním na něm jednak příspěvků k tolika jiným účelům: na stavbu chrámu Karlínského jakož i velkolepého chrámu votivního ve Vídni, na podporu pohořelých Fridlandských i četných ústavů humanitních, dílem starších, dílem nově zakládaných; jednak subskripce na „národní půjčku“, které Sbor sám účastnil se částkou 5000 zl. Při okolnostech tak nepříznivých Sbor ve srozumění s místodržitelstvím zastavil na čas všecky sbírky.

Nepřízeň vlády naproti kulturnímu podniku, o nějž celý národ Český tak usilovně se zasazoval, sáhala do nejvyšších jejích kruhů, souvisíc těsně s politickou reakcí, která ze všech národů rakouských nejzuřivěji stíhala Čechy mstou neukrotitelnou. Již dříve byl Sbor podal císaři žádost za příspěvek, na kterouž nedošlo žádné odpovědi. Roku 1852 podána císaři žádost jiná za postoupení části prázdného prostranství před kasárnami Kralodvorskými, odděleného zdí od Josefského náměstí na Novém městě, kteréž místo vyhlídnuto za nejpříhodnější staveniště pro národní divadlo. Žádost odůvodněna byla co nejdůkladněji, s připomenutím, kterak Praha vždy byla ochotna, své místnosti státu dílem úplně zdarma, dílem za skrovnou cenu přepouštěti, kdy a kdekoliv toho vyžadoval, i uváděny toho mnohé příklady. Sbor obdržel po čase žádost svou, skvostně v červený aksamít vázanou a kaligraficky provedenou, nazpět cestou úřední s doložením, že tato žádost ministerstvu vojenskému bez nejvyšší poznámky neb jakéhokoliv ustanovení seslána byla, a že také ministerstvu vojenskému se nevidělo, učiniti v tom nějakého příslušného opatření.

Při tom všem ještě téhož roku podařilo se Sboru zakoupiti vhodné staveniště pro národní divadlo na místě, kde nyní stojí hotová jeho budova. Na to přikročeno ihned ku poradám týkajícím se stavby, jejíž program předložen ke

schválení místodržitelství. Dle programu toho neměla se obmeziti stavba toliko na zřízení divadla samého a místností k němu příslušných, nýbrž měla mimo to zahrnovati koncertní sál s přední a vedlejší síní, restauraci a kavárnu, v prvním poschodí pak větší byt, a dle toho, vybude-li místa, ještě také menší byty. Místodržitelství však nevidělo se povoliti stavbu tak četných, s divadlem samým v žádném nutném spojení nejsoucích, na zisk vypočítaných místností; i obmezilo program na zřízení a vnitřní úpravu stavení pouze k jedinému účelu českého divadla nutně potřebných, a povolilo jen postavení buffetu před začátkem představení, jenž po ukončení jeho pokaždé zavříti se má.

V takovém stadiu octnula se záležitost národního divadla roku 1853.

U srovnání s protivenstvím, jakého zakoušeti bylo Slovanům v „provinciích", vypadá to skoro jako satira, když čteme v tehdejších veřejných listech zprávy, s jakou nádherou a skvostností odbývány byly ve Vídni slovanské bály, které počítány k nejskvělejším, jsouce shromaždištěm nejvybranější a nejvznešenější společnosti. Byla to na všechen způsob křiklavá protiva, a kdo byl náchylen spatřovati v každém jakémkoli počínání vlády úmyslnost, mohl snadno připadnouti na myšlénku, že, kdežto nenáviděný živel slovanský všemožně byl doma dušen a potlačován, konivence jemu ve Vídni prokazovaná měla připomínati obyvatelstvu hlavního města říše, kterak v této vedle Němců bydlí ještě jiní, četnější a stateční národové, jimž veškerým právem náleží vynikající místo v mnohojazyčném státu. Také českým představením divadelním ve Vídni, která svým časem bývala četně navštěvována, nečiněna se strany úřadů žádná překážka, když jednalo se o jich obnovení důstojným způsobem, i možná skoro říci, že národnost česká docházela slušnějšího šetření ve Vídni, nežli v samém domově, kde v pravém smyslu byla popelkou.

III.

Další pohromy národu Českého. Bolestné ztráty: Kollár, Šmídinger, Čelakovský †. Stíhání českých předáků: Hanuš, Hamerník, Strobach. Všeobecná duševní zkleslost.

Rok 1852 byl v každém ohledu nešťastným pro národ Český, neboť nejenom že musil snášeti tolikerá protivenství od zloby lidské, i sám osud zdál se ho trpce pronásledovati, odňav mu několik nejšlechetnějších jeho synů, jichžto ztráta cítěna byla tím bolestněji, čím více mu bylo v té smutné době potřebí rázných a neohrožených povah, aby uprostřed klopot a svízelů naň dolehajících neupadl v malomyslnost a netečnost.

První z nich byl nesmrtelný pěvec Slávy Dcery, nadšený apoštol idey slovanské a mnohozkoušený mučenník pro národ svůj. Kollár zemřel ve Vídni dne 24. ledna,*) a sice dle vlastního seznání lékařů lítostí nad surovými útoky Hurbanovými, o kterých jsme se i my na svém místě zmínili, a které si Kollár velice bral k srdci. Nový to smutný důkaz o nešťastné povaze slovanské, kterak ani největší zásluhy nebývají ochranou proti zuřivosti závistníků a osobních nepřátel. Kollár i s některými těmi slabostmi svými, jakých není prost žádný smrtelník, povznešen byl mezi Slováky tak vysoko nade všecky ty mnohomluvné odštěpence od národní jednoty s Čechy, kteří ubohé krajany své ke zkáze jejich sváděli na cestu záhubnou, že lesk jeho jména byl jim nesnesitelný. Ani zbožná pieta k mohutnému buditeli národu, ani povinná úcta k mistru a učiteli svému, ani obyčejná šetrnost k vetchému kmetu neměla té moci, aby umírnila zuřivost pídimužíků, vášnivě jej co odpůrce snah svých nenávidějících, kteří pod velmi pochybnou záminkou jakési prý nestatečnosti vychrlovali všechen jed svůj na muže, jenž celý život svůj byl posvětil vlasti a národu svému. Žádný zajisté

*) Nikoliv 29. ledna, jak omylem klade Slovník naučný a po něm Stručný slovník věcný.

spisovatel československý nepodnítil tolik mladistvých srdcí k vlastenectví jako Kollár, bez úchvatné výmluvnosti jeho poesie nebyl by ruch národní ani v Čechách ani na Slovensku nabyl té rozsáhlosti a síly, kterou tak neodolatelně osvědčil v rozhodné době. A jaký byl osud muže velikána toho? — srdce puklo mu nad nevděkem světským, nad nevděkem vlastních jeho národovců. Kýž by Kollár byl poslední obětí nešťastné povahy slovanské!

Dne 2. února zemřel v Hostomicích kněz J. Šmidinger, o jehož horlivém působení ve prospěch literatury národní podali jsme zprávu v první části našeho díla. Šmidinger byl zvláštní specialita českého vlastence, muž, jací se pořídku rodí, a jestliže o někom říci se může, že položil život svůj v oběť za ideu, která byla jeho životem, platí to doslovně o Šmidingrovi, který, jakkoli souchotinář, byl by pohodlným sobě hověním, ku kterémuž měl všecku příležitost, mohl neduh svůj značně zmírniti a dni své prodloužiti o mnohý rok; ale ohnivá jeho letora netrpěla ho doma, kde by zaháleti byl musil, an ke spisovatelství, ve kterém hlavně jevila se toho času vlastenecká činnost výše vzdělaných národovců, necítil žádného povolání; on musil ven přes pole, živlem jeho byl ruch a pohyb, nečinnost by ho byla usmrtila dříve, nežli to dokázala nezhojitelná nemoc plicní. Ale jeho ustavičné potulky, při kterých mu bylo nejednou snášeti všecku drsnost a nepohodu počasí, byly by zmořily mnohem silnější tělo než bylo Šmidingrovo, a muž ten se rozloučil se světem u věku, kde jiní teprv plnou silou vyvinují nejvydatnější činnost ve svém povolání, stár jsa teprv 51 let.

Šmidinger získal národní věci české proselyty, ku kterýmž by sotva bylo přístupu bývalo jinou cestou, než jakou si oblíbil on ke svému působení, získáním pak četných členů jak Matici české tak i Dědictví Svatojanskému rozmnožil značně kruh čtenářstva českého, odkud vždy dále šířila se chuť ke čtení knih v jazyku mateřském. Nedosti však na tom, co za živobytí svého podnikal pro věc národní, horlivost jeho ve službě vlasti sahala až za hrob. o čemž podává

důkaz jeho poslední vůle. Obyčejně má se za to, že Šmidinger všeliké své jmění, 1000 zl. stř., odkázal Matici české, avšak to jest omyl. Pražské Noviny brzy po jeho úmrtí uveřejnily jeho závěť v plném znění, z něhož vychází na jevo, že peněžitá pozůstalost Šmidingrova obnášela ke 4500 zl., z kteréžto sumy vedle výše jmenovaného odkazu Matici učinil ještě dva jiné v též výši, poručiv 1000 zl. české knihovně Strakonické, a dalších 1000 zl. učitelům obzvláště zasloužilým. Mimo to věnoval více menších odkazů k rozličným jiným účelům vlasteneckým a humanitním. Muži, jakým byl Šmidinger, náleží před mnohými jinými čestné místo v dějinách našeho národního znovuzrození.

Ztrátu nad míru bolestnou utrpěl národ náš smrtí Čelakovského, vedle Kollára předního básníka svého, ano co do stránky formalní nad onoho vynikajícího. Rozpisovati se o významu Čelakovského pro literaturu českou bylo by zbytečno, ovšem pak jest tuto místo zmíniti se blíže o soukromé povaze muže toho, až dosavad nedostatečně oceněné. Čelakovský náležel k oněm lidem, kteří lidská hnutí srdce svého nestaví světu na odiv, ano spíše nejvroucnější city své bedlivě skrývají pod hladkým povrchem líčeného duševního klidu, nechtíce býti slabými shledáni, při čemž arciť city takto násilně tajené tím hlouběji rozrývají útrobu jejich. Tato stránka jeho povahy činila zevnitřnost Čelakovského vážnou a přísnou, někdy až poněkud drsnou, k čemuž i ta okolnost přistupovala, že rád užíval kaustického vtipu, kterým vládl, na útraty někoho ve společnosti přítomného. Ačkoliv takové jeho šprýmovné narážky nikdy nepřekračovaly meze slušnosti dobrým mravem vyměřené, nebyly nicméně spůsobné získati mu přátely. První dojem osobnosti Čelakovského nebyl nikterak vábný, jej musil člověk poznati z delšího a důvěrnějšího obcování, aby mohl spravedlivě uvážiti plnou cenu vzácného toho muže, jemuž co do ryzosti povahy, svrchované poctivosti a obětavé šlechetnosti nebylo tak snadno rovně. Hluboký cit jeho propukal zřídka kdy, a to jenom tenkráte, když opanovalo jej bezděčné hnutí mysli nenadálým

viny a pomyšlení na nepojištěnou budoucnost šesti nedospělých dítek vynucovalo mu horké slzy.

Od pohřbu Jungmannova roku 1847 neprovázel v Praze tak čestný průvod žádnou rakev, jako dne 8. srpna rakev Čelakovského nešenou od mladších vlastenců až ke bráně. Za ní následoval nepřehledný zástup lidu všech stavů, vše s hlavou obnaženou — známka to úcty u nás neobyčejná.

Čelakovský byl jednou z nejskvělejších hvězd na obzoru novočeské literatury, a přece jest, žel Bohu! památka jeho po neuplynulých ještě třiceti letech od jeho smrti téměř zapomenuta. Stejná nevděčnost, jaké zakoušel Kollár za svého živobytí, odměňuje Čelakovského po jeho smrti. Nynější pokolení naše nemá smyslu pro veliké charaktery. An pozdější veličiny literarní zásluh nerovně skromnějších oslavovány jsou pomníky, památními deskami, názvy spolků po nich jmenovaných, fondy a nadacími jim na počest zakládanými, Čelakovskému dostává se jen velmi skrovného uctění jeho památky, jmenovitě hrob jeho podnes postrádá slušného pomníku, — nevděčné potomstvo zapomnělo skoro úplně na největšího českého básníka. Charakteristická to zajisté známka času.

Jestliže r. 1852 stíhán byl národ Český osudem, který nejšlechetnější jeho syny z lůna mu vyrval, tož r. 1853 přejala úkol osudu zloba lidská, odstranivši jiné výtečníky české z úřadů, ve kterých dle vynikající spůsobilosti své nad jiné prospěšně působili.

Profesor Hanuš, povolaný teprv roku 1849 z Olomouce do Prahy na stolici filosofie, propuštěn jest nenadále z místa svého s celým platem. Ve vynešení, vydaném akademickému senatu university Pražské, podalo ministerstvo vyučování následující odůvodnění toho kroku, které pro zajímavost jeho tuto v plném znění klademe:

„Příčina, proč byl propuštěn, záleží toliko v tom, že, jak to zkušenost skutečně dokazuje, škola, ku které se připojil, jak základními ideami tak i spůsobem, jak postupuje

při dalším jich vyvinování, znamenitě přispěla k směrům destruktivním, o nichžto z nejnovějších událostí jest na bíledni, jak záhubně působí na víru křesťanskou a na stát.

„Filosofická soustava Hegelova, ježto necvičíc ani tak hlavně v myšlení jasném a vážném obzvláštním spůsobem obrazotvornost zaměstnává, pronáší nicméně výsledky své tak apodikticky, že při tom nevyhnutelné meze vědeckého badání těžko jest poznati aneb dokonce nemožné.

„Pro nebezpečí, ježto z toho pochází mládeži ve veřejných přednáškách poučení hledající, jest nevyhnutelně potřebí vyřknouti určitě, že se při vyučování ve filosofii na universitách rakouských takto postupovati nemá, obzvláště pokud ona škola v přímém spojení zůstává s praktickými poklésky času nynějšího, a soustava její ještě nedosáhla významu pouze historického, jakožto jest u mnohých jiných soustav předešlých.

„Že nejvyšším rozhodnutím Jeho Veličenstva profesorovi Hanušovi, ačkoliv mu zatím nějaké jiné určení vytknuto nebylo, přece požívání posavadního jeho platu bylo ponecháno, to budiž důkazem, že se mu to neklade za vinu, že z úřadu učitelského propuštěn býti musí."

Propuštění tak výtečného učitele, jakým byl Hanuš, který již od roku 1835 působil zdárně na téže stolici, nejprve ve Vídni co suplent, pak ve Lvově a v Olomouci co řádný profesor, učinilo ve všech kruzích nemalou sensaci. Předstírané příčině nevěřil nikdo, na pravou příčinu hádáno všelijak; nejpodobnější ku pravdě bylo, že německý profesor téhož předmětu měl zproštěn býti nebezpečného konkurenta, ku kterémuž účelu musily sloužiti mimořádné vlivy, jimž toho času podlehal ministr vyučování, prostředkem zlomyslného osočení. O tom však byl jeden hlas, že Němci by se taková věc nebyla stala. Že jinak proti osobnosti Hanušově nic podstatného nebylo namítáno, toho nejlepším důkazem jest propůjčení mu roku 1860 po Šafaříkovi bibliotekářství universitní knihovny.

Tomu však budiž jakkoliv, alespoň v případě Hanušově šetřeno bylo jakési slušnosti oznámením věrohodné pohnutky k odstranění jeho, ale brzy zbavila se vláda i posledního tohoto ohledu při dalších krocích absolutní libovůle.

Ještě křiklavější byl případ s doktorem Hamerníkem, který z ohledu nejednoho zasluhuje podrobnější zmínku. Dr. Hamerník jest, jak známo, ve vědě své autorita světová, ale cesta jeho k uznání takovému byla, jak u každého Čecha, velmi trudná. Již co graduovaný doktor odebrav se do Vídně slyšet Rokytanského a Škodu, vrátil se odtud co horlivý přívrženec nové jejich školy lékařské. Ale jako každému novému pokroku v jakémkoliv oboru bojovati jest s mocnými dosavadními předsudky, tak i tuto se dálo. Jakkoli vzácné vědomosti Hamerníkovy docházely chvalného uznání od lékařů nestranných, nicméně u mužů starého šlendrianu potkávaly se snahy jeho s tajným odporem. Tito nepříznivci jeho dovedli toho svými pikly, že kdykoliv Hamerník ucházel se o nějaké uprázdněné místo v nemocnici, pokaždé se žádostí svou byl odmrštěn. Pouze v interesu vědy a k vyzvání dra. Škody přijal Hamerník roku 1841 místo bezplatného sekundara při profesoru Oppolzerovi. Zatím klonilo se veřejné mínění v Praze již rozhodně ke škole Vídeňské, a k četným žádostem lékařů i samých některých profesorů započal Hamerník co sekundar kurs pathologický, a sice jeden ve všeobecné a druhý ve vojenské nemocnici, kdež mezi jinými posluchači jeho nacházeli se také profesorové Hyrtl a Engel. Ale brzo našly se všelijaké staré dvorské dekrety, na jichž základě opětně zapovídalo se Hamerníkovi odbývání kursů, až i pod ztrátou doktorského diplomu. Hamerník musil k velikému žalu svých posluchačů nechati kursův, ale těše se z podpory referenta Nádherného u místodržitelství, který nové lékařské škole v Praze všemožně cestu klestil, ustanoven jest r. 1845 za vrchního lékaře klinického oddělení pro prsní nemoci a za docenta, brzy pak na to za mimořádného profesora nemocí prsních a nauky o auskultaci a perkusi.

Takto se utvořila v Praze jakási filialka školy Vídeňské, posluchačů valně přibývalo, ba i nemalá část lékařů skoro ze všech známých universit, kteří do Vídně putovali, také zde se stavěla, mnozí tu i na několik měsícův uvázli, a čím dále tím více jich v Praze déle setrvávalo nežli v samé Vídni. Anatomicko-pathologický ústav, kliniky profesorů Oppolzra, Hamerníka a Pithy, a posléze porodnice byly středištěm těchto zde jindy neznámých posluchačů, a tak se jméno těchto učitelův po celém učeném světě rozneslo. Roku 1849 převzal Hamerník druhou medicinskou kliniku a stal se řádným profesorem. Čtení Hamerníkova potkala se s nesmírným účastenstvím, navštěvována jsouce nejen od studujících a lékařů domácích, nýbrž i velikým počtem lékařů ze všech končin světa (z Rus, z Anglie, z Ameriky a t. d.).

Ale nové pletichy, vycházející od starých profesorů, jež konkurence Hamerníkova hrozila připravit o poslední zbytek vážnosti, ještě jednou domohly se neblahého vítězství. O Hamerníkovi počaly se roztrušovati všelijaké nesmyslné, ba směšné klepy, při čemž úskočně používáno jednak slabých stránek rozhodujících osobností, jednak i politické situace, svobodnějším názorům a Slovanstvu nepříznivé, k chlebařskému závistnictví přidružila se nenávist národní, a osud Hamerníkův na universitě Pražské byl rozhodnut. Jediná věc scházela k dovršení blahoplodné činnosti Hamerníkovy, totiž aby připuštěn byl co examinator ku přísným zkouškám kandidatův. Učitelský sbor lékařské fakulty uznávaje tento nedostatek žádal u ministerstva důtklivě a opětně o přijetí Hamerníkovo do komise zkoušecí, ale ministerstvo mimo všecko nadání odmrštilo spravedlivou tuto žádost. Když pak roku 1853 profesorský sbor lékařské fakulty Hamerníka za svého prodekana vyvolil, nejenom že nepřišlo potvrzení této volby, nýbrž ku konci téhož roku objevila se z čista jasna ordonance ministerská, která Hamerníka s profesury sesazovala beze všeho udání nějakých důvodů. Jak ministerstvo tím Pražské lékařské fakultě ublížilo, jest vůbec známo.

Nechť však hledíme na tento skutek pravé despocie z jakéhokoli stanoviska, vždy jeví se ve světle nejtemnějším. U Hanuše udána byla alespoň příčina, ať již pravá nebo předstíraná, a jemu také ponecháno celé jeho služné; kdežto u Hamerníka neuznána ani potřeba, udati nějaký důvod propuštění, a toto stalo se naprosto beze vší náhrady — jednání to spořádaného státu nehodné. Ostatně rána ta nečelila jedině proti osobě Hamerníkově, dotýkalať se stejnou měrou celého národu Českého, na nějž spolu byla namířena; neboť tolik jisto jest, že by — německému profesoru nebyla se stala taková potupa. Jak sobě vláda posloužila v očích vědeckého světa, o tom můžeme pomlčeti.

Jestliže odstranění Hamerníkovo ze stolice učitelské bylo surovou ranou pěstí v tvář vědeckého pokroku, dalo se to vždy srovnati s duchem panující reakce, který ve všech oborech provozoval své zpátečnictví; co však téhož roku stalo se na úkor veřejné spravedlnosti, to již nebylo jen prosté zpátečnictví, to byla zuřivost strannické vášně, která v zaslepenosti své podvracela samé základy státu. Pro neodsouzení jakéhosi ožralce, z uražení Veličenstva obžalovaného, z čista jasna propuštěni jsou ze služby vrchní státní zástupce Hikisch a tři neb čtyři radové vrchního zemského soudu (jak nyní nazýval bývalý soud apelační), a mezi těmi také někdejší předseda říšského sněmu Štrobach. Událost tato spůsobila pravé zděšení v obecenstvu, neboť dotýkala se jedné z předních zásad každého zdravého zřízení státního — neodvislosti soudů. Věc sama, o kterou se jednalo, byla příliš nepatrná, aby mohla dostatečně vysvětlovati skutek tak ohromného dosahu, a jest dle tehdejších okolností oprávněna domněnka, že tím namířeno výhradně na osobu Štrobachovu. Ukázáno již dříve na jiném příkladu, jak ráda zpátečnická msta vybírala si za oběť vynikající osoby z tábora protivného (při odsouzení pro tiskový přestupek bývalého ministra Schwarzera), tuto pak poskytovala se příliš lákavá příležitost, schladiti si choutku na muži zaujímavším ve státě konstitučním neméně vysoké postavení, který nejenom co jeden

z předních vůdců strany ústavní, nýbrž i co horlivý národovec český byl panující koterii, především politickému přeběhlíku Bachovi, pravou solí v očích. Před tím ministr, nyní předseda říšského sněmu, jaká to vzácná pochoutka. Domněnka ta dochází potvrzení svého i tou okolností, poněvadž dobře vědělo se o Štrobachovi, že co muž zámožný a povahy pevné i důsledné neponíží se, kdežto ostatním sesazeným soudcům nezbývalo nic jiného nežli prositi o milost, které se jim také dostalo. Štrobach arciť, ač velice jej hnětlo takové vydání v lehkost veřejné spravedlnosti, neměl za takových poměrů pro svou osobnost čeho litovati; otevřev advokátní kancelář nejenom že nabyl úplné neodvislosti, nýbrž i zvýšené vážnosti u svých spoluobčanů, kteří mu i co výtečnému právníku i co muži osvědčené a neohrožené poctivosti prokazovali neobmezenou důvěru. Bach provedl svou — Štrobach byl odstraněn a v něm nenáviděný národ Český znova potupen. Ale za to stát sám vzal nenapravitelné porušení — po neodvislosti soudů v Rakousku bylo veta.

Týmž rokem trpce zklamána jest i naděje vzbuzená dosazením Klicpery za ředitele akademického gymnasia Pražského, že tento za český prohlášený ústav bude vychovávati zdárný dorost horlivých národovců. České gymnasium v Praze bylo nenávistníkům národu našeho věcí přímo nesnesitelnou, pročež neustávali jak žáky jeho tak učitele osočovati nejhanebnějším spůsobem u vlády, která nášeptům takovým ochotného poskytovala ucha; vždyť bylo jí velevítáno všecko, cokoliv čelilo proti nenáviděným Čechům. Poctivý Klicpera měl při tom postavení velmi trpké, neboť ustavičně bylo mu odrážeti útoky na ústav svůj, v němž beztoho míra rovnoprávnosti každým dnem byla více ztenčována, a hájiti učitelstvo, podezřívané z tendencí státu nebezpečných. Konečně pro nevinnou hříčku, která se na všech podobných ústavech opakuje, totiž vydávání jakéhosi rukopisného časopisu od žákův, zavedeno jest policejní vyšetřování, pátráno po tajném spiknutí a žákům všeliká literarní činnost co nejpřísněji zakázána. Klicpera dán jest na odpočinek, na jeho místo

dosazen pouhý Němec, a české gymnasium proměněno v utrakvistické, na kterém, vyjma snad jediné náboženství, všem jiným předmětům vyučováno jazykem německým.

Tak pádnými ranami, které jediným rokem ráz na ráz jej přikvačovaly, byl národ Český v té míře omráčen, až v něm takořka dech se zatajil a síly jeho pro čilejší samočinnost na čas ohromeny jsou. Bylo potřebí nějaké doby, nežli se zase probral z omámení svého.

V.

Útok na císaře. Literarní poměry. Matice česká. Musejník. Obzor. Beletristika. Shakespeare. Tomkův Dějepis Prahy. Tyl †. Šumavský †.

Mezi tím všeobecné mrtvo, jaké bylo zavládlo v národě po udušení veškeré veřejné činnosti jeho, přerušeno jest jako bleskem zprávou o vražedlném útoku na císaře, spáchaném dne 18. února 1853 maďarským fanatikem Libenyim, ale na štěstí zmařeném. Zločin ten, v dějinách mocnářství Rakouského téměř neslýchaný,*) učinil na veškeré obyvatelstvo říše bez rozdílu národnosti dojem ohromující. Zděšení toto nebylo v Čechách o nic menší nežli jinde. Jakkoli tou dobou nacházela se reakce, která Čechův mnohem citelněji se dotýkala, nežli kteréhokoli jiného národu rakouského, na vrcholu a v nejbujnějším květu svém, nicméně národ uměl činiti rozdíl mezi mladistvým panovníkem, nadchnutým nejlepšími úmysly, a zaslepenými rádci jeho, kterým nad práva i potřeby národů šlo jejich osobní pohodlí. V hnutí, jaké zmocnilo se celého národu, nebylo žádné strojené lojalnosti, byl to bezděčný čistý výron přirozeného citu lásky a oddanosti. Především dán výraz citům těm slavným díkůčiněním v chrámích po celé vlasti za šťastné zachránění panovníkovo, s čímž

*) Jedině dva atentaty na životy panovníků rakouských jsou: zavraždění císaře Albrechta I. bratrovcem jeho Janem Švábským, a útok setníka Reindla na korunního prince, později císaře Ferdinanda Dobrotivého.

spojeny byly hojné skutky křesťanské lásky. Do Vídně zasýlány adresy lojalnosti a vypravovány blahopřejné deputace obcí a korporací, zakládány nadace k účelům dobročinným, každodenní pak bulletiny o zdraví poraněného císaře netrpělivě jsou očekávány. Po delší čas nebylo téměř ani slyšeti hovoru jiného, nežli o bezpříkladném zločinu, o kterém vždy podrobnější zprávy do veřejnosti se dostávaly. Hrabě O'Donnel a Vídeňský měšťan Ettenreich, kteří dokonání atentatu zabránili a zločince se chopili, stali se předmětem četných ovací nejenom ve Vídni, nýbrž i ve všech zemích říše, zahrnováni jsouce čestnými vyznamenáními. Teprv po úplném uzdravení se panovníkově ruch ten poulevil a nenáhle utuchl.

Jenom sbírky na vystavění votivního chrámu ve Vídni co trvalé památky zachránění císařova — kteroužto myšlénku byl pojal arcikníže Ferdinand Maximilian, potomní nešťastný císař Mexický — konané ve všech zemích mocnářství, nedaly v úplné zapomenutí přijíti děsné události, která byla zatřásla celou říší. —

Vlastní národní život, pokud nedal se úplně potlačiti, činným byl hlavně na poli písemnictví, ač i tato činnost ani stínem nebyla té produkce, která ještě před nedávnem vydávala tak skvělé svědectví o plodnosti našich spisovatelů. Proti době právě minulé byla to hubená léta české literatury, která teprv ponenáhlu začala se křísiti z mdloby své a procitovati k životu novému, od dosavadního podstatně se lišícímu. Hlavní produkce obmezovala se na časopisy již svrchu zmíněné a na jiné věci každodenní běžné potřeby; ale při tom ovšem nemohlo bedlivého pozorovatele zůstati tajno, kterak následkem změněných zatím poměrů společenských pomalu měniti se počaly také poměry literarní.

Před rokem 1848 skládalo se jádro čtenářstva českého z nevelmi hojného počtu uvědomělých národovců tříd vzdělanějších, kteří živě se účastníce veškerých snah vlasteneckých sledovali horlivě postup i zdar jejich, zaznamenávaný v časopisech. Z těch první místo zaujímal Musejník co organ ústavu, v němž tyto snahy se soustředily; z ostatní pak literatury

obrácena byla pozornost obecenstva hlavně ke spisům vydávaným od Matice české, jakožto odboru musejního, jemuž přikázána byla zvláštní péče o „vzdělávání řeči a literatury české". Takovíto čtenáři podobali se takořka zasvěcencům jakéhosi tajného řádu, sledujícím cíle jiným nesrozumitelné, a čtení českých knih*) považováno bylo od nich téměř za vlasteneckou povinnost, třeba obsah přesahoval chápavost čtenářovu.**) To se od roku 1848 valně změnilo. Svrchu ciferně ukázáno, v jaké progresi od roku 1848 přibývalo příspěvků do Matice, a stejným postupem rostl tím samým i počet čtenářů. Ale tito nově přibylí čtenáři byli jiného druhu nežli dosavadní, jejich uvědomělost národní byla příliš mladá a vlastenectví jejich více věc mody nežli zralé rozvahy, oni nerozuměli potřebám národu a prostředkům k jich ukojení vedoucím v té míře jako vlastenci předbřeznoví, u nichž tyto snahy tvořily část jejich duše a životního programu; oni sice upřímně přilnuli ke straně národní a věrně s ní kráčeli, ale při tom všem nedostávalo se jim pravého národního vzdělání. Co jiným bylo jasným pojmem, bylo jim pouze mlhavým tušením.

Tito nově se přihlásivší národovci, kteří nikdy před tím nebyli si všímali vlastenecké literatury, a z nichž mnohý snad ani jakživ českou knihu nečetl, ač jestliže vůbec uměl česky čísti, dostali nyní do rukou spisy Maticí vydávané a nutili se k jich čtení. Nebylo divu, jestliže lidé tito, kteří až dosud nebyli zvykli čísti k jinému účelu leč pro zábavu anebo praktické poučení, když nic takového nenalezali ve spisech přísně vědeckých aneb o vážných záležitostech jednajících, kterým nerozuměli, shledali se zklamanými a ne-

---

*) Však trvalo dosti dlouho, nežli počet vycházejících do roka českých knih vzrostl do té míry, že horlivějším vlastenci nebylo více možno každou čísti, načež si mnohý z nich trpce stěžoval.

**) Nikdy na to nezapomenu, s jakou hltavostí devatenáctiletý praporečník Alexander Knappel (později profesor českého jazyka na vojenské akademii v Novém Městě za Vídní) četl vycházející právě — Šafaříkovy Starožitnosti.

milému tomu citu svému výraz dáti se neostýchali. Stížnosti toho druhu se ozývaly jmenovitě v Pražských Novinách, a jedna z nich (1853, č. 78.) obracela se přímo také proti Musejníku, vytýkajíc mu směr příliš a výhradně vědecký, skutečně bez důvodu.

Nechtíce rozhodovati o tom, zdali tyto stížnosti byly oprávněny čili nic, nemůžeme toho popírati, že nynější změněné poměry literarní nutně toho vyžadovaly, aby se měl k nim zřetel, a to tím více, an s množícím se čtenářstvem rostl také počet literarních sudílků, z nichž každý mluvil ve jménu jistého zlomku obecenstva. Požadavky tohoto byly nyní částečně jiné nežli před rokem 1848, ale Matice a Musejník pohybovaly se vždy v stejných kolejích; konečně musilo přijíti k rozporu.

Nemohlť se očekávati, aby Matice jakožto sbor mnohohlavý ihned na jinou dráhu vybočila, seznání a náležité uvážení nové situace vyžadovalo delšího času, k tomu byl sbor matiční vázán svými stanovami a staršími usnešeními, a konečně byly stížnosti proti Matici pronášené opravdu bezdůvodné a namnoze sobě odporovaly, vycházejíce ne tak z potřeby všeobecně cítěné, jako spíše z rozdílného osobního mínění. V tom smyslu také hájil se sbor matiční v Pražských Novinách (č. 88.).

Obzvláštní věc byla s Musejníkem, který, redigován byv po dlouhou řadu let prvními literarními korifeji, Palackým a Šafaříkem, dospěl v prošlém čase na nejvyšší autoritu v otázkách nejenom literarních, nýbrž národních vůbec, a jehož výrok používal váhy rozhodné. Nový jeho redaktor Nebeský osvědčoval výtečně spůsobilost svou k jeho dalšímu vedení v dosavadním směru, ale to v brzce nedostačovalo. Jako se převratem posledních let byly změnily poměry literarních konsumentů, tak rovněž bylo i se samými producenty, totiž spisovateli. Mnozí z nich odcizeni byli dosavadní činnosti své novým povoláním ve školách neb úřadech, za to přibylo četných nových sil, ale s veliké části ještě nevyspělých; nově se ozývající potřeby a snahy vyka-

zovaly literatuře částečné nové směry; dosavadní politické proudy přenášeny jsou na pole písemnictví v podobě sice změněné, ale v podstatě tytéž, ano brzy dosti zjevně pozorovati bylo mezi mladším spisovatelstvem netajenou chuť, vymknouti se naprosto ze vší jakkoli volné kázně, opustiti dosavadní osvědčenou a bezpečnou dráhu a bráti se cestami těkavými a bludnými o své újmě. To vše tvořilo chaotickou směsici, již nebezpečno bylo zůstaviti samé sobě, aby z ní nevyvinuli se živlové záhubní. Nastávala tu nutná potřeba — abychom tak řekli — nové organisace literarní působnosti, a ta nejpřiměřeněji mohla vyjíti od organu, k němuž národ tak dlouho zvyklý byl pohlížeti s neobmezenou důvěrou.

Nová tato úloha každým dnem nalehavěji se vtírala redaktoru Musejníka, ale Nebeský, ač jestliže ji pochopoval, nebyl mužem, který by ji provésti dovedl. Jemu scházela k tomu veškerá iniciativa, on s jistotou pohyboval se dále směrem vytknutým, aby však sám vytknul směr nový, k tomu se nemohl odhodlati. Tak stalo se, že v brzce pozorována nesrovnalost mezi tím, čeho vyžadovala doba a co Musejník podával. Jmenovitě pohřešovaly se v Musejníku pravidelné zprávy o důležitějších zjevech literarních. Musejník podával sice čas od času přehledy literarní činnosti české, ale tyto povrchní a úhrnné úvahy nikterak nemohly nahražovati zevrubnější kritiku odbornou, jejíž nedostatek pociťován byl tím více, an literarní produkce té doby nebyla tak bohata, aby opravňovala k omluvě, že nelze ovládati spoustu látky. Redakce Musejníka vždy ochotně přinášela takové posudky, kdykoliv jí byly podány, aby však nečekajíc na takovou náhodu pečovala o to, by jich sobě zaopatřovala, o to nedbala. Rovněž oprávněny byly stížnosti na články přísně vědecké a příliš specialní v Musejníku (jaké byly na př. Petřinovy), což i sám Sbor matiční v plné míře uznávaje, když do života vstoupil odborný přírodovědecký časopis Živa, vyhověl tomu zvláštním uzavřením, aby budoucně články takové z Musejníka byly vyloučeny. Velice pohřešoval se při Musejníku rozhled po světě ostatním. jenž by seznamoval čtenáře s no-

vějšími úkazy kulturního pokroku. Všecka tato i mnohá jiná přání (více neb méně oprávněná) pronášena veřejně, a obecné mínění vždy hlasitěji v témže smyslu se ozývalo, což konečně vedlo k tomu, že pomýšleno na vydávání nového časopisu, který by skutečně byl tím, čím dle úsudku všech těch přátel literatury vlastenské Musejník býti měl, ale nebyl.

Tak vznikl roku 1855 Pospíšilův „Obzor“, který, maje za hlavní spolupracovníky Erbena, Štorcha, Zeleného a jiné osvědčené síly literarní, netajil se s účelem svým, a nyní teprv probral se Nebeský z lethargie své, a ve „Slově k laskavému obecenstvu“ v čele ročníku 1855 Časopisu musejního vytasil se s novým programem, v němž uznával změnu v okolnostech, kterak již pominulo idylické vlastenčení, a kterak Musejník „při nynějším stavu stálého svého obecenstva v jakémsi odporu byl s potřebou a požadováním svého čtenářstva“. Pro budoucnost sliboval se říditi požadavky těmi. „Povedeme všemožnou péči o to,“ pravil, „abychom kromě výhradně domácích a národních záležitostí a předmětů, ježto ovšem širšího místa a větší zevrubnosti požadují, podávali články o nejdůležitějších úkazech z kulturního života člověčenstva a z přebohatého oboru oněch vědomostí lidských, ježto základ vůbec vzdělaného člověka činí a takřka vezdejším chlebem života duševního jsou. Hlavně ale bude zřetel náš k tomu obrácen, aby poučování a vzdělávání toto takovým směrem se vedlo, aby nejen vědomosti vštěpovalo, nýbrž především ducha šlechtilo, mravné vědomí vzbuzovalo a smýšlení tužilo.“ Nevelikou chuť měl k rozšíření oboru kritiky, která prý byla „namnoze nejen slabou, ale často i ošklivou stránkou literatury naší“; nicméně sliboval, „na mnohou žádost přece častěji než posud o nových plodech literarních promluviti“. Při tom však vyhražoval pro sebe úplnou nestrannost, poněvadž prý „neslušno a při časopise takovém docela od místa by bylo, aby redaktor jeho své subjektivní mínění a svou osobnost do popředí stavěti chtěl. Popřán musí býti průchod náhledům a míněním, kdykoli v nich jen jakési jádro a podstata se nacházejí a na odpor nejsou vyšším

ideám mravním a posvátnému pořádku života společenského a náboženského. Tato nestrannost a objektivnost ovšem s sebou přinášejí, že mnohdy snad v tomto časopise náhledy se vyskytnou, jež redaktor sám nesdílí.“ Takovéto stanovisko nikdy nemůže míti platnost při organu, který má takový úkol, jaký měl Musejník, totiž býti vůdcem a rozhodčím v kulturním vývoji národním. Musejník měl povinnost zaujíti určité a jasně vyslovené stanovisko, a s toho hlediska svého posuzovati zjevy pod jeho kompetenci náležející. Palacký za svého redaktorství rozuměl tomu jinak. On rovněž jako Nebeský nechtěl sloužiti stranám, ale naopak tomuto, který chtěl dopřávati místa každému mínění, zamítal články strannické, nedopouštěl v Musejníku hlásati náhledy, s kterými nesouhlasil, ano nejednou až tuze příkře vyslovil se proti směrům, jež považoval za záhubné, které však nicméně později proti němu vítězství slavily. Pravda, že s počátku tím nedošel vděku, ano mnohé spisovatele od sebe odvrátil, ale ti, seznavše později správnost takového jeho počínání, vrátili se k němu zase. Touto setrvalostí svou dopomohl Palacký literatuře naší k duchu a směru lepšímu, a cesta od něho nastoupená stala se pomalu všeobecnou silnicí. Nebeský naproti tomu nemůže býti zproštěn viny, že svou „nestranností“ nepřímo se přičinil ke vzrostu a zmohutnění onoho neblahého směru v pobřeznové literatuře naší, který právě tou dobou vystupoval na jevo a včasným rázným odporem, jenž by obecenstvo náležitě byl poučil o bludnosti jeho, snadno mohl býti v počátcích svých zastaven.

Závodění, které nyní nastalo mezi Obzorem a Musejníkem, osvěžilo v značné míře život literarní, i podobalo se k tomu, že smutné mrtvo, od několika let na poli národní literatury se rozhostivší, ustoupí ruchu novému, jehož známky již zde onde na jevo vycházely, a že nové síly postaví se do řady statečných dělníků, pracujících s předešlým nadšením o duševním povznešení národa. Takové závodění, kdyby déle bylo trvalo, bylo by mělo velmi blahočinný vliv na další vývoj znova se obrozující literatury, zejména kritická část

Obzoru, nehovící nikterak pohodlné zásadě Nebeského Laissez faire, nýbrž zasahující do samého jádra věci a všímající sobě pozorně každého lepšího a důležitějšího zjevu. Než bohužel že život Obzoru byl tak příliš krátký! Již po roce seznal vydavatel jeho, že další náklad na podniknutí s tak značnou obětí spojené (měltě Obzor všeho všudy 346 odběratelů) přesahuje síly jeho. V doslovu při závěrku jediného ročníku toho skutečně výtečného časopisu pravil: „Zůstaví-li Obzor jakou mezeru v naší literatuře, shledá-li se co z obsahu jeho, že by se dále v ní pěstiti mohlo i mělo, nechť se toho ujme organ bohatými prostředky nadaný, který si čtenářstvo své, budiž drahota nebo láce, hledati nemusí — míním Musejník. Neklamu se snad, že vyslovuju tím i přání většiny účastníků Matice, aneb což v tom ohledu téměř totéž jest, přání většiny obecenstva našeho. Přátelům přísné literatury a specialních studií učiní se zadost vědeckými listy, kteréžto se dle uzavření sboru matičního vedle Musejníka vydávati musí."

Zaniknutí Obzoru bylo nejpatrnějším svědectvím o valném ochabení vlastenecké horlivosti obecenstva českého. V ní setrvávali přes všecken nezdar posavadních snah svých jenom vlastenci předbřeznoví; širší kruhy obecenstva, které byly teprv později přilnuly k věci národní, upadly s veliké části nazpět v předešlou netečnost. Avšak bystřejšímu pozorovateli nebyla by ušla neklamná znamení zvěstující blízkou blahodárnou reakci, která vždy s jistotou nastoupiti musí tam, kde nějaký směr dospěl až ku krajnosti své; i mám za to, že další vydávání Obzoru bylo by se za nedlouho dočkalo žádoucího úspěchu a nahradilo i utrpěné ztráty.

Zatím dobrý příklad Obzoru nezůstal bez působení na Musejník. Hned ročník 1855 jevil upřímnou snahu zachovati nový program v něm ohlášený, jak o tom svědčila i větší rozmanitost obsahu i dosti hojná rubrika literarních úvah, pocházejících v prvním svazku vesměs z péra redaktora samého, který vybízel spisovatelstvo k pilnému zásobování té rubriky, jež měla býti stálou. Ale jakmile zaniknutím Ob-

zoru zbaven byl Musejník soupeře, upadla redakce jeho pomalu zase v předešlou nedbalost svou, ročníky 1856 a 1857 přinesly úvahy už jenom každý v jediném svazku, a ze všeho bylo vidět, že Nebeský ve zvyklé pohodlnosti své zůstavil redigování časopisu více neb méně šťastné náhodě. Ročník 1858 poznovu začal přinášeti články vědecké takového druhu, jaké uzavřením sboru matičního měly vyloučeny býti z Musejníka (O ledovcích, Zákon větrů a bouří, Prameny tepla zemského, Proudy a dráhy mořské); v úvahách sice opět se účastnil také Nebeský, ale v celku činí ročník ten neutěšený dojem jednotvárnosti. Ještě méně uspokojují ročníky 1859 a 1860, v nichž obou literarní úvahy dočista se pohřešují, za to pak učené články většinu čtenářstva nezajímající (dlouhá filologická pojednání Hattalova, Studie o řeckém starověku, O nynějším stavu na mysli chorých, O moři atd.) téměř převládají. K tomu přistoupila v poslední době veliká nepořádnost u vycházení časopisu musejního, jehož každý svazek se valně opozďoval, což mělo za následek, že Nebeskému redakce jest odňata. Poslední svazek Musejníka, který vyšel pod jeho redaktorskou firmou, byl první svazek ročníku 1861. Vina nesprávnosti té přičtena musí býti nemoci Nebeského, která jej tou dobou stihla, a o níž byla u mnohých domněnka velmi ku pravdě podobná, že jest původu spíše duševního nežli tělesného.

Třeba tuto prohlédnouti též k pěkné literatuře, která jako všude, tak i u nás jest každodenním pokrmem čtoucího obecenstva, a tím samým ani za doby největší ochablosti duševní úplně neprázdnila. První léta padesátá byli to výhradně samí staří známí z časů předbřeznových, kteří buď novými anebo znova otiskovanými plody své Musy zásobovali knižní trh český. Lyrickou poesii representují: veterán Havelka (Vojenské písně, 1854), nevyhnutelný Picek (Písně školní, 1854) a jemnocitná Marie Čacká (Písně, 1857); Erben vydal svou klasickou Kytici (1853) a Němcová obohatila naši literaturu svou rozkošnou Babičkou (1855), která samojediná musila by jí pojistiti nesmrtelnost, i kdyby

nic jiného nebyla napsala. Tento tak jednoduchý a přece tak půvabný obraz venkovského života, skrz naskrz prodchnutý neodolatelným kouzlem nejněžnější poesie, představuje se nám jako utěšená oasa uprostřed vyprahlé poušti oné mrtvé doby. Nejhojněji zastoupeno bylo však pole románu (kamž vlastně i Babička patří), jež pilně vzdělávali neúmorný Klicpera, J. J. Kolár, Chocholoušek, Křičenský, František Pravda, Ehrenberger, Rittersberg a jiní, jichž díla částečně obsažena jsou v „Bibliotéce českých původních románů". V oboru básnictví dramatického jediný J. J. Kolár vystoupil s pracemi původními „Žižkovou smrtí" (1851) a „Magelonou" (v Pospíšilově „Divadelní bibliotéce"). Do kruhu těchto starších spisovatelů náleží duchem a směrem svým také několik mladších, pobřeznových, totiž: Bedř. Moser, proslulý ilustrovaným satirickým listem Brejlemi, jehož román „Slepá paní" (1853) velmi příznivě byl přijat; pak Cejp z Peclinovce, jenž vydal sbírku balad pod názvem „Zvuky večerní", a Košín z Radostova (Národní pohádky, 1856).

Obzvláštní okrasou beletristické literatury té doby byly Perly české, spis slavnostní, vydaný od musejního sboru pro vědecké vzdělání řeči a literatury české na památku radostného příjezdu do Prahy nejjasnějších novosnoubenců císaře Františka Josefa a Alžběty, a věnovaný Jejímu Veličenstvu mladé císařovně. Spis ten vyšel ve skvělé úpravě s podobiznami císařských manželů a dvěma hudebními přílohami, i obsahoval vybrané práce veršem i prosou, zábavné i vážné, nejlepších spisovatelských sil. Přispělíť k němu mimo jiné jmenovitě: Vocel, Furch, Hanka, Jablonský, Frant. Pravda, Božena Němcová, Ehrenberger, Erben, oba Jirečkové, Vilém Lambl a Krejčí. Bedlivou redakcí získal si o spis nemalou zásluhu Vrťátko. Skvostný exemplář, podaný Jejímu Veličenstvu, milostivě byl od Ní přijat. Perly české zůstanou trvalou upomínkou na pobyt císařských manželů v Praze (3.—12. června 1854), jehož všecky slavnosti, jimž nebylo rovno od korunovace císaře Ferdinandovy roku 1836, dopodrobna jsou tam vylíčeny.

Jak viděti, probouzela se v polovici let padesátých, jmenovitě pak na jevo vystoupila roku 1855 nová činnost v literatuře, dosavadní ochablost ustupovala novému, čilejšímu ruchu, roztroušené síly sbíraly se k společnému vydatnému působení. A k tomu — budiž pravdě dáno svědectví — vycházel hlavní podnět od Matice české, od onoho ústavu, jehož počínání bylo za poslední doby předmětem tak ostrých posudků. Jakož to byla Matice, která v život povolavši časopisy Živu a Památky otevřela cvičiště, na kterém mladí učenci přírodnického a historického oboru mohli zkoušeti síly své a pěstovati volně snahy vědecké, až dosavad valně rozptýlené, tak byl to tentýž veledůležitý ústav národní, který podniknuv vydávání překladů dramat Shakespearových vyhověl nezbytnému požadavku moderní literatury.

Čím jest Shakespear a jaký mají význam nesmrtelná jeho díla v literatuře novověké, to zbytečno bylo by vykládati čtenářstvu českému, jehož předním oblíbencem stal se veliký básník; vůči pak až přílišnému zbožňování, jakého se britskému velikánu dostává u našich německých sousedů, kteří — vyznejme to jen upřímně — byli a doposavad jsou nám v kulturních snahách našich nejbližšími vzory, bylo to pro národ náš jakousi věcí čestnou, nezůstati v tom ohledu pozadu za nimi. Nebudiž pisateli křivě vykládáno, jestliže s pýchou připomíná, že on to byl, jenž právě před čtyřiceti léty první odvážil se na český překlad kusu Shakespearova, jehož byl od svého patnáctého roku nadšeným velebitelem; dějeť se to jen proto, aby ukázal na ohromný rozdíl obecného smýšlení tehdejšího a nynějšího. Tenkráte vykládán mu skutek ten za pravou opovážlivost, a to ne snad od nějakého copatého pedanta v zastaralých předsudcích utkvělého, nýbrž od duchaplného mladého spisovatele rázu nejmodernějšího. První tento Shakespearův kus v českém rouše, Othello, dáván ještě za ředitelství Stěpánkova na stavovském divadle podle knihy od překladatele samého skrácené. Tenkráte obecenstvo české ponejprv seznalo Shakespearovské drama v původním a přesném jeho znění a samostatném upravení pro divadlo,

a výsledek byl skvělý. Othello byl pak častěji opakován, i zůstal po delší čas jediným českým překladem ze Shakespeara.

Teprv roku 1847 obdržel Othello soudruha v Romeu a Julii, kterýžto překlad Douchův jevil již znamenitý pokrok u srovnání s prvním pokusem. Led byl prolomen a v brzku přidružili se k posavadním dvěma i jiní překladatelé Shakespeara, jehož kusy počaly na českém divadle vždy více domácněti, ano obecenstvo, vedle přirozené měkkosti slovanské povahy své, vstříc jim přinášelo i svěží vnímavost zdravého, nepokaženého citu. Především byly to veliké tragédie Shakespearovy, které působily mocný dojem, uchvacujíce bez rozdílu stupně vzdělanosti veškeré diváctvo. Později učiněn pokus i s některými jemnějšími veselohrami Shakespearovými, které vzdělanějšímu obecenstvu českému byly vzácnou pochoutkou. Tím spůsobem se obecenstvo vždy víc a více seznamovalo s klasickými plody anglického velducha, i ozývali se nejedni hlasové, volající po úplném českém překladu všech dramat Shakespearových. Volání toto stalo se v brzce veřejným přáním obecenstva českého. Tak jednosvorného veřejného hlasu nemohl sobě nevšímati Sbor matiční, i uvázal se, ač dosti ostýchavě, v úlohu vydávati dramata Shakespearova v překladu českém. Tím dal Sbor zřejmý důkaz, že ovšem porozuměl nejenom důležitému úkolu svému, nýbrž i duchu času, což obojí bedlivě snažil se srovnati ve prospěch literatuře české, jejížto vyšší pěstování bylo zvláštní jeho úlohou. A skutečně nezklamal se v očekávání svém. Český překlad Shakespearův potkal se s příznivým posouzením od kritiky, která se vyslovila, že netřeba mu se obávati porovnání s jinojazyčnými jeho překlady. Obecenstvo pak radostně uvítalo podniknutí toto, a velikolepé tyto plody dramatické Musy den ode dne více v národě Českém domácněly. Ještě za podruží národního divadla našeho v stavovské budově dočkali jsme se skvělé saisony Shakespearovské, ve které tento největší básník novověký slavil triumfy na německém jevišti u nás nevídané. Tak vyvinul se též u nás kultus Shakespearovský, který

vrcholil roku 1864 v třístaletém jubileu narození velikého básníka, od Umělecké besedy stejně nádherně i vkusně oslaveném.

Rok 1855 byl po dlouhém čase jeden z velmi plodných v literatuře české. Mimo již uvedená podnikla Matice vydávání nového díla stejně důležitého v ohledu jak vědeckém, tak národním, totiž Tomkova Dějepisu Prahy, kteréžto dílo stalo se odtud hlavním životním úkolem svého původce. Čím jest Tomek mezi historiky českými, zbytečno bylo by tuto vykládati; jen tolik povíme, že hlavní jeho zásluha i sláva se víže k tomuto dílu, jemuž málo spisů historických může se po bok postaviti, a které samojediné, i kdyby Tomek nic jiného byl nenapsal, stačilo by vřaditi jej mezi přední dějepisce všech národů a věků.

Takto, můžeme říci, schylovala se k důstojnému ukončení svému ona doba literatury novočeské, která počavši rokem 1830 uvedla tuto v řadu moderních literatur evropských, povznesla na výši vědeckou a přivedla k rozkvětu prv nebývalému, tak že vším právem nazvána musí býti klasickou, ovšem ve smyslu přiměřenějším, nežli tak zvaná klasická doba Rudolfinská.

K tomuto jejímu povznešení podstatně přispěl idealistický směr doby, jejíž vlastenecký zápal jednak horoval za vzletnými záměry, ale na druhé straně rozplýval se v dětinské sentimentalnosti idylického vlastenčení, jímž vznešené tendence idey národní snižovaly se nezřídka v jalovou hříčku. Representantem tohoto nepřirozeného směru byl Tyl, jehož veliké zásluhy o probuzení národního citu ocenili jsme náležitě na svém místě. Tyl dovedl ze všech spisovatelů nejlépe buditi lásku k vlasti a národu, a to nejenom svými výbornými historickými povídkami, nýbrž i přímým obracením se k citu a srdci čtenářů svých; ale úspěchy, jakých docházel tímto posledním spůsobem, svedly ho na scestí, na kterém nepochodil. Havlíčkova zdrcující kritika jeho Posledního Čecha učinila najednou konec i sentimentalnímu vlastenectví

i Tylovu koketování s ním; ale proto nepřestal Tyl býti miláčkem citlivých srdcí, a veliké jeho zásluhy nepřišly v zapomenutí. Důkazem toho byly skvostné dary, věnované mu opětně od jeho ctitelů. Nová éra konstituční nebyla přízniva Tylovi, který neměl pražádného nadání státnického. Co setník svornosti přestával na blýskání se ve fantastické uniformě, v Národním Výboru byl členem úplně nečinným, co poslanec na říšském sněmě psal svou tragédii Husa. Rozehnáním říšského sněmu byla také jeho krátká politická kariera ukončena. Pro působení žurnalistické nebyl Tyl dosti velikým křiklounem, ostatní pak obory literarní byly na ten čas polem neúrodným. Tylovi nezbývalo nic jiného, nežli vrátiti se k oblíbené své činnosti divadelní. Zde sice byl ve svém živlu; ale zatím vyvinuly se poměry tak neutěšené a pro Tyla tak nepříznivé, že nebylo v Praze dalšího stání pro něj, ano že takořka vypuzen byl na venkov, aby znova započal tulácký život komediantský, s kterým byl co mladík ponejprv do veřejnosti vstoupil. Po několikátém nestálém cikanování, při čemž mu ztrpčován život zlomyslnými pletichami nepřátel jeho, podlehl Tyl tělesním i duševním útrapám, i zemřel 11. července 1856 v Plzni. Úmrtím jeho došla klasická doba novočeské literatury i co do své idealisující stránky svého ukončení; následující na ni doba „epigonů“, jak ji mnozí rádi nazývají, má již svůj zvláštní ráz, jakkoli vážnější směry doby předešlé dosavad neustávají v působení svém; ovšem že řady předbřeznových vlastenců každým dnem více řídnou.

Tyl byl bez odporu znamenitý talent, který však pro některé slabé stránky osobní jeho povahy nedospěl k úplnému vývoji. Hlavně to byla Tylova nestálost, která jej pudila od jednoho podniku k druhému, dříve nežli první provedl; pak jeho náruživost pro divadlo, která mu nedovolovala výhradně věnovati se literatuře, jež byla vlastním jeho polem, co překáželo skvělému nadání jeho, že nevyniklo výše. Tylův talent byl vskutku mnohem větší, než vyzrazují plody jeho ducha, práce to větším dílem zběžné, nesoucí

na sobě patrné známky kvapu. Nejlepší jsou jeho historické povídky, nejslabší jeho dramata, která, byť i na prknech nemíjela se před obecenstvem méně vybíravým s účinkem všelikými prostředky vynuceným, neobstojí před přísnějším soudem aesthetické kritiky. Avšak i kdyby spisy Tylovy někdy třeba v úplné zapomenutí přišly, bude se jméno jeho vždy skvíti v literarní historii české. Máť on v tom ohledu zásluhy veliké, které mu pojišťují nesmrtelnost. Divadlo české, tato slabá stránka jeho, povinnováno jest neunavné jeho snaze za to zvelebení, jakého při tak nepříznivých okolnostech dojíti mohlo, v mnohem vyšší míře, nežli všem současným svým pěstovatelům. Tyl byl tvůrcem nové pěkné prosy české, ale nejvýše stojí co buditel národního ducha v první době svého redigování Květů, která vším právem slouti může dobou Tylovou. Bylyť toho času Květy a Tyl středištěm nově probuzeného národního ruchu v Čechách, a nikdo neuměl mluviti k lidu tak dojemně, jako Tyl, jenž znal všecky citlivé stránky jeho. Třeba Tyla co spisovatele nelze počítati mezi klasiky v přísném smyslu toho slova, toho uznání neodepře mu nikdo, že byl nevyrovnaný co buditel.

K družině předbřeznových vlastenců spisovatelů náležel ještě poctivec Franta Šumavský, jemuž nemnozí dosud žijící někdejší jeho soudruhové vždy rádi věnují příjemnou zpomínku. Obraz předbřeznové doby vlastenecké byl by neúplný bez připomenutí tohoto zvláštního charakteru. Šumavský, vlastně Josef Franta (jeden čas psával se Franta Vrantevič), byl člověk na pohled nepatrný, ale každému, kdo s ním obcoval, milý. Vzděláním a smýšlením stál úplně na výši svého času, jsa rozhodný přítel všeho pokroku. Při tom byl ducha čilého, mysli lehké, humoru neumořitelného, vždy upřímný, od plic, bez falše. Šumavský nepokazil nikdy žádný žert, ani když sám býval jeho předmětem za příčinou některé slabé stránky své, a jakož sám neměl žluči, tak také neměl žádných nepřátel, ano byl miláčkem mladých i starých. Jakkoli po celý život svůj zápasil s citelným nedostatkem hmotných prostředků, přece nikdy nepřipouštěl sobě velikých starostí,

a při všech nesnázích svých dovedl si zachovati pověst muže pořádného a vůbec v mravním ohledu neúhonného. Hlavní vadou jeho povahy byla nestálost a vrtkavost, která mu nedovolovala setrvati dlouho při jednom povolání. Po dvakráte vehnala jej nouze do kláštera Emauského, z něhož pokaždé zase vystoupil, načež oddal se spisovatelství, živě se lopotně soukromým vyučováním. Za specialní obor zvolil si Šumavský studium filologie, zvláště slovanské; že však ta neposkytovala mu potřebné výživy, vstoupil roku 1832 za podučitele k příteli svému Janu Svobodovi na opatrovnu Hrádeckou, a od té doby zabýval se zdárně i paedagogikou. Avšak dlouho na Hrádku nevytrvav vstoupil co korrektor do arcibiskupské knihtiskárny, jíž tenkráte řídil Špinka a kde roku 1838 vydal Blahoslavův Život Jana Augusty, prvního biskupa českých bratří. Vystoupiv po málo letech i od Špinky smluvil se s knihtiskařem Spurným o vydávání německo-českého slovníku, jakýž původně byl zamýšlel sepsati Antonín Jungmann, který nyní bohatý material svůj Šumavskému postoupil. Bylo však potřebí velikých přípravních prací, nežli se mohlo přikročiti k vydávání, a po celý čas, co tyto práce trvaly, Spurný obětovně vedl značný náklad na vydržování redakce slovníku toho, kterou řídil Šumavský. Konečně roku 1843 počal dávno očekávaný slovník vycházeti pod názvem Deutsch-böhmisches Wörterbuch von Josef Franta Šumavský. Avšak peněžité prostředky Spurného stačily sotva k dokončení dílu prvního, a nechtěl-li Šumavský, aby další vydávání díla vázlo, musil se postarati o náklad sám, načež i odvážil se s odhodlaností obdivu hodnou. A skutečně nalezl příznivce, kteří s plnou důvěrou v jeho známou poctivost poskytli potřebných prostředků na ukončení díla, jímž vyplněna byla skutečná dlouho cítěna mezera v literatuře naší. Od té doby nepřestal Šumavský zanášeti se pracemi lexikalními, k nimž vychoval si pilného a zručného pomocníka v synovci svém Josefu Rankovi. Hned po skončení velikého slovníku svého sestavovati se jal kapesní slovník česko-německý a německo-český pro firmu Synů Bohumila Haase,

kdež první díl jeho vyšel ještě za živobytí Šumavského, druhý díl však teprv po jeho smrti péčí Rankovou.

Vedle těchto rozsáhlých prací slovnikářských zanášel se Šumavský vyučováním čeština na rozličných ústavech; roku 1848 pak povolán jest za professora češtiny na akademické gymnasium v Praze, z kteréhož úřadu však se již roku 1850 zase poděkoval, když na něm žádali jakési zkoušky, jimž on vším právem uražena se cítě podrobiti se nechtěl.

Roku 1851 připravoval Šumavský rozličnými brošurkami a brzo též neohroženě počal vydávati velký všeslovanský slovník pod názvem Wörterbuch der slawischen Sprache in den sechs Hauptdialekten. Slovník tento byl ode dávna jeho zamilovanou myšlénkou, ale vyšly ho pouze čtyry svazky až do slova Befehlen. Šumavský skončil činný svůj život dne 22. prosince 1857 po krátké nemoci. Posledními slovy: „Josefe, ten slovník!“ kladl synovci svému na srdce oblíbené dílo své, slovník všeslovanský.

Dříve ještě než těchto representantů předbřeznové doby želeti bylo národu Českému ztráty pobřeznového miláčka svého Karla Havlíčka, který před časem skončil život svůj co pravý mučedník přesvědčení svého. Propuštěn konečně v dubnu 1855 z Brixenu vrátil se do Prahy co vdovec a stížen nevyléčitelným neduhem, jemuž již 22. července t. r. podlehl. Politování hodný osud jeho smířil s ním i odpůrce jeho, kteří z jakýchkoli příčin ne vždycky srovnávali se s jednáním jeho, a po roce 1860 dal národ Český skvělým spůsobem na jevo vděčnost svou k neohroženému hajiteli jeho nejsvětějších práv.

V.

Prager Morgenpost. Kuh proti Hankovi. Helfertův Mistr Jan Hus. Překrucováni dějin českých. Balamutění o provedené rovnoprávnosti. Doba „epigonů“. Karel Sabina.

Dříve než přistoupíme k vypravování o vzniku a povaze tak zvané školy „epigonů“, třeba nám, abychom pak při svém předmětu bez přerušení zůstati mohli, zmíniti se o ně-

kterých věcech, které s ním v žádné souvislosti nejsouce tvoří podstatný článek v řetězu protivenství a útrap, jaké v té době snášeti bylo národu našemu.

Kdežto česká žurnalistika stíhána byla od vlády s takovou bezohledností a zuřivostí, že žádnému neodvislému politickému organu nelze bylo obstáti, a národní strana zůstávala beze všeho zastoupení, dostával každý přiběhlík bez obtíže koncesi na vydávání novin německých, jenom když daly se potřebovati za nástroj k tupení a snižování národa Českého. Tak povstal roku 1858 nový politický časopis německý Prager Morgenpost pod redakcí literarního dobrodruha Oherala, obratného žurnalisty, který svou publicistickou spůsobilost po celou řadu let byl osvědčil jak v německém, tak i v českém jazyku. Nejprve vydával Oheral po smrti Jurendově oblíbený kalendář Mährischer Wanderer a zároveň také časopis Moravia s tendencí národně vlasteneckou, roku pak 1848 stal se redaktorem Týdenníku, prvního českého časopisu na Moravě vycházejícího. Zvolen téhož roku na říšský sněm Vídeňský seděl Oheral na nejkrajnější levici vedle pověstného kněze Füstera. Po rozpuštění říšského sněmu redigoval Moravské Národní Noviny až do jich zaniknutí roku 1852. Nevida pro sebe žádné další budoucnosti na Moravě odebral se Oheral nyní do Prahy, kde byl nějaký čas redaktorem Medauova časopisu Erinnerungen a potom spolupracovníkem Kuhova Tagesbote. Tak přešel schopný tento muž úplně do tábora nepřátelského, až konečně jal se vydávati svůj vlastní list svrchu zmíněný s tendencí rozhodně protislovanskou. S touto tendencí vlekla Prager Morgenpost bídný život svůj až do roku 1864, v kterémžto zanikla nedostatkem odběratelů. Oheral potom odebral se do Vídně, kde ještě několik let působil v žoldu centralistické žurnalistiky, načež zemřel v bídě a zapomenutí.

Téhož roku 1858 uveřejnil Kuh ve svém Tagesbotu feuilleton o Rukopise Kralodvorském, ve kterém nejenom popíral pravost této vzácné památky našeho starého písemnictví, nýbrž přímo vinil Hanku z podvodu. Článek ten

psán byl s takovou znalostí věci, že patrně nemohl pocházeti od nikoho, leč od našince, který byl rukopisu samého dobře povědom. Hádáno všelijak, a veřejné podezření konečně utkvělo na osobě, která ovšem byla nad jiné spůsobilá k sepsání takového článku a proti které také svědčily rozličné okolnosti, o nížto však jen s vnitřním odporem bylo lze domnívati se tak nešlechetného kousku. Hankovy nemotorné manipulace se starými rukopisy známy byly tehdáž jen velmi skrovnému počtu filologů českých, kteří měli volný přístup k literarním pokladům v Museu českém chovaným, a Tagesbotův feuilleton vycházel patrně z těchto kruhů, opíraje se hlavně o patrnou porušenost textu. Tím dáno bylo nemalé pohoršení v táboře vlastenců, ale jméno domnělého pachatele veřejně nevyslovováno, nýbrž jen ostýchavě od ucha k uchu šeptáno. Hanku dojalo nařknutí takové tím důtklivěji, an sobě toho povědom byl, že neomluvitelnými změnami v textu rukopisu předsevzatými sám byl dal podnět k dalšímu nespravedlivému podezření. Nezbývalo mu nic jiného, nežli žalovati Kuha pro utrhání na cti, který také ve dvou instancích shledán jest vinným.

Než tu zřejmě ukázala se strannost vlády ve všech věcech, které třeba dosti z daleka anebo jen mimochodem dotýkaly se národa Českého, jeho interesů neb cti. Kuhovi povolen rekurs mimořádný, v kterém od nejvyššího soudu z viny jest propuštěn. Praví se, že Hanka od té doby počal chřadnouti — tak velice bral si k srdci tuto poskvrnu své cti — až posléze upadl v nemoc, která měla proň smrtelný konec. Avšak i mrzký jeho osočovatel těžce tu věc odstonal.

Povolení mimořádného rekursu proti stejnému rozhodnutí dvou soudních stolic jest v soudnictví rakouském případ neslýchaný, jímž porušuje se důležitý právní princip, i rovná se v tom ohledu onomu výše zmíněnému propuštění soudců pro nález vládě nemilý, kterým zrušena neodvislost soudů. Z toho možná uzavírati, jak zuřivým vztekem proti národu našemu posedlé byly nejvyšší vládnoucí kruhy, když k vůli nečestnému jeho ukojení neostýchaly se sáhati na nejvyšší

palladium lidu, které i v nejabsolutičtějším státu má býti svatým a nedotknutelným — na výkonnou spravedlnost.

Ale jim šlo především o nejhlubší pokoření národa Českého, jehož pouhá existence nedávala jim pokojně spáti, pročež všemi prostředky o to usilovali, kterak by nejenom všech práv občanských jej zbavili, nýbrž i co nejhůře potupili, když už nemohli ho naprosto vyhladiti, což by arciť nejraději byli učinili. Ba ani minulost jeho nebyla před nimi jista, i jali se spůsobem nejpodlejším hanobiti jeho dějiny, dobře vědouce, že tím sáhají na samý kořen jeho síly. Dějiny jeho jsou národu Českému netoliko přední chloubou, nýbrž i nikdy nevysýchajícím pramenem oprávněné hrdosti; sláva předků jeho jest sebevědomému Čechovi ustavičným podnětem k následování. A v čem záleží ten jasný lesk, jímžto se skvějí dějiny národa tak málo četného jako jest Český? Není to kořistná dobrodružnost ani výbojná podmanivost, která učinila jméno české postrachem národů mírumilovných, jakkoliv udatnost česká nejednou vítězně potírala surové roty cizích nájezdníků; Čech neplýtval silami svými ani k nabytí pomíjejících statků pozemských, ani k ujařmování lidí svobodných, jeho snahy byly vyšší, idealní, on první v Evropě vysoko vztyčil prapor volnosti ducha, a pod tím praporem v hrdinském nadšení v zápas vrhal se s celým světem. Zápas to velice nerovný, v kterém národ počtem slabý na konci hmotně podlehnouti musil, ale zároveň mravně zvítězil. Totéž heslo, které husitského bojovníka naplňovalo horujícím zápalem, ejhle, ono stalo se heslem naší doby, heslem potomků oněch zaslepených fanatiků, kteří od středověkých tmářů hnáni byli do boje proti vycházejícímu slunci nové osvěty.

Dlouho musil národ náš po svém pokoření trpěti za to, že se opovážil předbíhati ostatní Evropu o celé století v duševním pokroku, jmenovitě heroové jeho, Hus a Žižka, strženi jsou do bláta; ale v paměti jeho nepřestal nikdy býti slepý vojevůdce velikým hrdinou a upálený Jan svatým mučedníkem. S novým vzkříšením národa vyvinul se tím spůsobem idealistický názor v historii českou, dle něhož Hus pokládán

za hlasatele svobody ducha, Žižka za obhájce národnosti, národ pak sám v úpadku svém za nevinnou oběť svého přesvědčení. V prošlém čase arciť objektivní kritika historická tento idealní názor ve mnohém ohledu ponapravila, ani Husa ani Žižku sice nezbavila zářící jejich glorioly, ale na mnohé skutky jejich učila hleděti okem střízlivějším, a co se týče národa samého, odhalovala nemilosrdně mravní jeho zkleslost jakožto vlastní příčinu jeho politického úpadku.

Na tomto základě jali se moderní dusitelé národa Českého stavěti dále, vykládajíce jeho dějiny ve smyslu svém, a tu arciť musil přední jeho miláček Jan Hus býti první postaven v jiné světlo. O to postaral se státní podsekretář baron Helfert svým spisem Mistr Jan Hus, jejž Matice česká chtíc nechtíc musila roku 1857 vydati ve své Novočeské Bibliotéce. Matice ovšem v tehdejších okolnostech nemohla ubrániti se nátlaku na ni činěnému, jakkoli spis obsahem svým polemicko-náboženským ležel mimo vlastní obor její. Ale obecenstvo nedalo se tím klamati, a Helfertův spis neuškodil úctě Husově v národě ani za mák.

Zvláštním překrucováním historie, vycházejícím též od vládních kruhů, bylo vykládání katastrofy Bělohorské v ten smysl, že byla vlastně velikým štěstím pro Čechy, kteří tím zachováni byli při národnosti své, kdežto by, kdyby Fridrich Falcký byl zvítězil, pod panovníkem německým a při veliké náchylnosti šlechty české k poněmčování, dávno již byli zgermanisováni. Obzvláště horlivým rozšiřovatelem učení tohoto, které ovšem nebylo bez jakéhosi jádra pravdy a tím samým spůsobilé, mnohého méně ve smýšlení svém utvrzeného zaslepiti, byl policejní ředitel Pražský Sacher Masoch již svrchu zmíněný, jenž jak mohl vábil k sobě líčenou důvěrností národovce české, dílem aby na nich vyzvídal, dílem aby je dle spůsobu svého poučoval. Vzdělaný Čech již dávno sobě nečiní žádných ilusí o povaze stavovského povstání roku 1618 a strůjců jeho, aniž o veliké znemravnělosti národa ve všech vrstvách jeho, čehož jen přirozeným výsledkem byla následující hrozná katastrofa; ale vyžadovati na

něm, aby vše to, co se po bitvě Bělohorské dálo v Čechách po tolik věků, považoval za národní štěstí, jest přespříliš.

I ještě jinak šlo se na Čechy zchytra, obzvláště na mladé, právě dospívající pokolení. Vyhlašováno ve vší opravdovosti, že toho, oč se vlastenci čeští tak dlouho snažně zasazovali, dosáhli již v úplné míře uznáním národní rovnoprávnosti, že tedy v ohledu tom nezbývá jim ničeho více si přáti, a všecka další činnost ve směru národním že jest naprosto bezúčelná, i může prospěšněji býti obrácena jinam. A to nepsaly jenom listy německé nám nepřející, aneb organy vládní, to neostýchal se tvrditi časopis český za ustavičného nejkřiklavějšího porušování tak slavně zaručené rovnoprávnosti.

Toto naučení přijala ochotně část nejmladších literatů, která v klamném sebevědomí zamítajíc dosavadní vlastenecké tradice umínila si raziti sobě dráhu novou. Vlast a národ byly pro působení jejich obvodem příliš obmezeným, i pojímali v obor svůj hned celý svět, veškeré člověčenstvo. Tak opanoval pomalu směr kosmopolitický v nejmladší škole spisovatelské, která nad potřebu příkřeji počala se stavěti proti starším, na slovo vzatým literatům, z nichž mnozí (na př. Vocel, Tomek, Čejka a j.) stali se terčem nelepých úsměšků zejména v časopisech žert a humor pěstujících. Odtud vycházela i polemika proti Matici české, o které jsme se již na svém místě zmínili, i mnohé jiné. Charakteristická jest při tom zásada kladená za ředidlo kritice, aby neposuzovala spisovatele podle toho co dovedl, nýbrž podle toho co dovésti chtěl.*)

Produktivně jevil se tento nejnovější směr literatury především v poesii, a to manýrou, která jinde mohla nazvána býti stanoviskem již překonaným, pěstovav s patrnou samolibostí tak zvaný světobol, který genialním Byronem do mody přiveden, byl oběh svůj po literaturách evropských již ukončil.

*) Viz v Pražských Novinách na rok 1853 polemiku proti úsudku o Kalinových básních v Musejníku pronešeném.

Jestiť věc docela přirozená, že mladistvý duch horující ve skvělých idealech, jakmile shledá odpor jejich se skutečným životem, zanevře na svět a trpkým citům svým dává průchod žalostným výlevem duše své. Z takové nálady vyšly nesmrtelné plody Byronovy Musy, a výlevy takové, jsou-li bezprostřední, totiž vycházejí-li z duše vroucím citem přeplněné, nalézají vždy ohlasu v sympatické mysli.

Tento druh poesie má úplnou oprávněnost, a v principu neplatí proti němu žádné námítky, neboť základem jeho jest přirozený cit lidský; účinek jeho pak jest tím mocnější, přičiní-li se k němu mistrovská technika Byronova a nedostižitelná jasnost jeho myšlének. Byron měl následovníky ve všech moderních literaturách, více méně šťastné dle větší neb menší vřelosti a opravdivosti citů jimi pronášených, a také u nás povstal takový v Máchovi, jednom z nejskvělejších našich talentů básnických.

Stejný původ jako Byronova poesie světobolu měla téměř současně vzniklá tak zvaná nová romantika francouzská, vrcholící v podivuhodných výtvorech Viktora Huga a George Sanda. I tento moderní směr ujal se ve všech literaturách evropských, a rozumí se že také u nás, ale před rokem 1848 byly to jenom jednotlivé úkazy, jimiž zastoupeny byly obě tyto nové školy básnické v literatuře české. Mácha stál po dlouhý čas sám jediný se svým Májem, a nový romantismus hnal jenom porůznu nepatrné výstřelky. Nebeského Protichůdci byli jediný pozoruhodnější zjev toho druhu, ale pošmourná jejich fantastičnost nedošla obliby u našeho lidu. Teprve na samém konci doby té počal v tom spůsobu okázaleji vystupovati Václav Brodský (Josef Frič mladší), zcela sebevědomě pak vytasil se roku 1855 s almanachem Lada Niola. Mácha s Májem pronikl, poněvadž to byla poesie samorostlá, živá; Lada Niola nemohla míti žádného účinku, poněvadž bylo příliš na jevě, jak tu všecko strojeno a líčeno Kritika pokus ten rozhodně odsoudila, a Lada Niola nedočkala se druhého ročníku. Avšak Lada Niola nebyla ještě nejhorším plodem novoromantické školy u nás, k vůli charakteri-

stice doby třeba nám zmíniti se o vzácné kuriositě literarní, jejíž autor chtěl mermomocí býti spisovatelem, ale měl při tom rozhodné neštěstí. První jeho pokus, a to v jazyku německém, byl onen nesmyslný plakat, jenž byl původem Strobachova odstoupení od purkmistrovství (viz Doba převratu str. 39.); když pak se mu spisování politické a německé nedařilo, umínil si státi se českým beletristou, a jsa od mladé školy ochotně do cechu přijat napsal román Tři Čechové, vyšlý v Bibliotéce českých původních románů, jemuž co do zmatenosti myšlének sotva který jiný literarní výrobek se vyrovná. Nyní ctihodný jinak muž ten již dávno vyléčen jest z omylu, který jej vedl na dráhu spisovatelskou.

Tuto jest místo podati zevrubnější zprávu o člověku, o kterém se nám již vícekráte bylo zmíniti a který bohužel hrál mezi námi roli nad míru neblahou. Jest to Karel Sabina, jenž, byv po tříleté vazbě (od r. 1849) na smrt odsouzen, kterýžto trest mu však na 18letý žalář změněn byl, odbýval si jej na pevnosti Olomoucké. Roku 1857 byl amnestován, načež vrátil se do rodiště svého Prahy. Přiznávám se, že povinnost svou, líčiti působení člověka toho, plním s nemalým vnitřním odporem, neboť v celém dlouhém životě svém neseznal jsem padoucha převrhlejšího, veškerého přirozeného citu lidského tak zcela prázdného, jako byl Sabina, tak že nemohu jinak, nežli považovati jej za úkaz pathologický, za psychologickou záhadu.

Rod Sabinův zahalen jest tajemstvím, on sám nikomu o něm se nesvěřil, ačkoliv se o tom všelicos romantického vypravovalo; žena, která považována za jeho matku a u níž bydlel až do svých dospělých let, žila v sklíčených okolnostech co domovnice ve Veliké Jesuitské (nyní Karlově) ulici naproti vlaské kapli. Narozen r. 1813 studoval prý na akademickém gymnasiu Pražském pod Jungmannem, pak dále na filosofii a také prý několik let na právnické fakultě v Praze; ale což divno, žádný z tehdejších vrstevníků jeho nepamatoval se na něj co na spolužáka svého.

V kruzích mladých vlastenců ponejprv objevil se asi roku 1834, i obrátil na sebe pozornost značnými vědomostmi svými a všestranným vzděláním. Ale zároveň vypravovány o něm rozličné genialní kousky, které na mravní povahu jeho nevrhaly nejlepší světlo. Suadu měl znamenitou, jíž snadno dovedl ošálit nezkušeného. Spustiv se studií byl v několika lepších měšťanských domech vychovatelem, ale nikde ho netrpěli dlouho. Vedle toho počal se záhy zabývati spisovatelstvím českým a německým; stálým však nějakým povoláním, které by ho živilo, nechtěl obmezovati svobodu svou. Žil tedy hlavně na fatky, neboť spisovatelské honoráře byly tehdáž ještě velmi hubené. Časem vedlo se mu velice bídně, ano jednou nalezl jsem ho v tuhé zimě ležeti nemocného na slámě v netopeném pokoji bez potravy a ošetřování. Někdy dobrodružil po venkově, kupoval mlýny a statky a hrál si na milostpána, maje při tom své náhončí, podobné kvítky jako byl sám. Přistižen na takovýchto křivých cestách dovedl se Sabina někdy dosti obratně vykroutiti, jindy ovšem toho nemile zakusil. Z toho však, postrádaje všeho citu pro čest, málo sobě dělal, jen když se neoctnul ve styku s trestající spravedlností, načež nedocházelo pro nepatrnost věci, neboť Sabinovi šlo vždy jenom o to, aby se nějaký čas dobře měl, a pak zmizel. Vůbec provozoval mámení své jen v malém, do větších podvodů se nepouštěje; ale toto řemeslo své konal s virtuosní nestydatostí, a kdo mu dnes prokázal nějaké dobrodiní, mohl býti jist, že při nejbližší příležitosti bude od něho notně napálen. Tím způsobem přivedl to Sabina tak daleko, že lepší kruhy společnosti se ho stranily a on odkázán byl na spolky s lidmi, kteří mívali své pravidelné schůze ve sprostých krčmách.

Jako spisovatel nenáležel Sabina mezi duchy v první řadě vynikající, liše se od ostatních tehdejších literatů vlasteneckých hlavně tím, že hověl novému kosmopolitickému směru: básně jeho byly způsobu reflektujícího, u nás dosud neobvyklého, povídky pak a novely jeho padaly nejvíce v obor socialistický. Ostatně měl Sabina dosti způsobilosti, pohybo-

vati se i v jiných oborech literarních, což i činiti přinucen byl, když konečně nezbýval mu žádný jiný pramen výživy, any spády jeho již vůbec byly známy a nikdo se jím více šáliti nedal. Sabina účastnil se co spolupracovník Květů, Dennice, Vlastimila, Hronky a vůbec téměř všech českých časopisů, jakož i almanachů a kalendářů; též přispíval do Glaserova Ost und West.

Co do smýšlení politického náležel Sabina ke straně nejpokročilejší, s čímž nikoliv se netajil. Tak stal se již roku 1835 policii podezřelým, že náleží k domnělému jakémusi tajnému spolku „Mladá Evropa", což mělo za následek, že byt jeho jest prohledán, papíry jeho zabaveny a jistá báseň jeho vytržena ze Květů, kde byla otištěna. Od těch dob měla naň policie dobrý pozor a ještě nejednou se s ním později zaměstnávala, ale nikdy nebyl v ničem postižen, co by bylo zavdati mohlo příčinu k trestnímu vyšetřování. S tehdejší censurou byl Sabina v ustavičném nedorozumění, za kterouž příčinou vyhledával někdy tiskaře spisů svých i za hranicemi. Důvěrné přátelství pěstoval Sabina s Emanuelem Arnoldem, který byl stejně radikalního smýšlení jako on, ale v mravním ohledu vysoko nad něj vynikal. Arnold byl v radikalismu svém poctivý blouznivec, který chtěl demokracií oblažiti celý svět; Sabina sobecký spekulant, jenž radikalismus provozoval na výdělek jako řemeslo a dobráckého přítele svého všemožně využitkovával. V známém Repealu vedl Sabina veliké slovo, a brzy vešel v širší známost oněm vrstvám lidu, na které spolek tento měl vliv rozhodný, jmenovitě českému dělnictvu. V těchto poměrech nalezl Sabinu rok 1848, jehož ruchu on co nejčinnější se účastnil jako jeden z předních vůdců strany radikalní.

Tu Sabina byl najednou jako ve svém živlu, vypuštěn z uzdy stal se agitatorem, veřejným řečníkem, žurnalistou, členem Národního Výboru, ano i do českého sněmu zvolen v Kostelci nad Orlicí. Sabinův radikalismus záležel ve zvučných, nadutých slovech, v jalových všeobecných frasích, vše-

dních průpovědech a oblíbených denních heslech, spůsobilých k okamžitému podpálení davů, ale nemajících určitého cíle. Sabina byl z oněch revolucionářů, kteří umějí pouze bourat, ale ne stavět; on boural ne proto, aby na místě toho co zbourá postavil něco lepšího, nýbrž poněvadž měl zalíbení v bourání; on boural, aby ničil. Positivního programu neměl Sabina žádného, poněvadž nebyl žádný organisatorský duch.

Jako dříve v Repealu, z něhož byl vstoupil na politickou arenu, tak měl nyní veliké slovo v Slovanské Lípě, ano stal se i redaktorem jejích novin. Jak sobě počínal v tomto postavení, o tom zmínili jsme se na jiném místě. Odsouzen ode všech střízlivých a rozvážných přátel svobody stal se Sabina modlou nezkušené horkokrevné mládeže, která jej poslouchala slepě.

Po událostech svatodušních zatknut a do vyšetřování vzat, propuštěn jest zase po 16nedělní vazbě. Podruhé zatknut jest v noci na 10. května 1849, když nad Prahou vyřknuta obleženost. Zdali a v jaké míře souviselo jeho zatknutí s vypuklým stejnou dobou povstáním Drážďanským, anebo jak dalece snad byl zapleten s Bakuninem, o tom ničeho do veřejnosti nevyšlo; ale teprv po tříleté vyšetřovací vazbě shledáno proti němu postačitelných důkazů, aby mohl odsouzen býti pro velezradu, jak svrchu pověděno.

Po svém amnestování do Prahy se vrátiv přihlásil se ihned ke stoupencům nejnovějšího směru v literatuře české, mezi nimiž nacházeli se skoro výhradně odchovanci politického radikalismu. Sabinu z nich neprohlédl ani jediný, každý jej měl za člověka poctivého, kterému možná důvěřovati. Tak stal se Sabina středem hloučku nejmladších spisovatelů, jichž samolibosti lichotě záhy sobě mezi nimi zjednal rozhodný vliv. Kdyby tito mladíci nebyli v přílišné domýšlivosti své přerušili všecku souvislost s národními snahami předbřeznovými a neodtrhli se od starých vlastenců kráčejíce vlastním odchylným směrem, bylo by se jim dostalo náležitého světla o pravé povaze Sabinově a dostatečné výstrahy před ním. Tím by bývalo národu ušetřeno snižující pohoršení, lehko-

věrným epigonům konečně bolestné sklamání, když poznali svůdce až příliš pozdě.

Ale nejdalší reminiscence jejich dosahovaly jenom do Repealu, této školy bezohledného radikalismu, jejž, když nemohli ho více provozovati v politice, přenesli na půdu literarní, číníce prudkou oposici proti vlasteneckému konservatismu. V tom výborně se jim hodil za vůdce Sabina, jenž po dlouhý čas požíval nepopírané autority v táboře moderní školy spisovatelské; on hlavně to byl, jenž otravoval smýšlení nezralých mladíků, lákaných heslem domnělého pokroku, a s jediné pravé dráhy je sváděl na bludné zcestí do mlhavého temna, v němž nevyhnutelně utonouti musil talent sebe skvělejší, nemaje před sebou jasně a určitě vytknutého cíle, ku kterému by činností svou směřoval. Sabinovo démonické působení nezůstalo bez následků, o kterých třeba poněkud obšírněji promluviti.

VI.

Moderní škola epigonů, její původ a vzrůst.

Musím se zde ohraditi proti možné výtce, že ohřívám věci dávno minulé a zapomenuté, o nichž by nejlépe bylo nezmiňovati se. Přiznávám se, že to činím s vnitřní nechutí, ale nicméně mám to za věc nezbytnou, a to z nejedné příčiny. Předně uvážiti třeba, že vzkřísení národa našeho k novému životu bylo účinkem literatury, která doposavad provozuje rozhodný vliv na smýšlení a konání lidu českého, jemuž jest vůdkyní v nejdůležitějších zájmech a potřebách jeho, jak toho v té míře sotva u jiného národa spatřujeme. Cokoliv u nás objeví se v literatuře, to hned také přejde v národní život; jakými proudy se vlní hladina její, takými pohybováno jest i mínění veřejné, jaké heslo vydají organy národní, to slepě a bez rozpaků přijme obecenstvo za pravidlo praktické. Jestiť lid náš, bohužel, vždy ještě málo samostatný ve svém úsudku, přes všecky ty trpké zkušenosti a tolikerá zklamání po dlouhou řadu let; neboť kulturní a politické vychování národa

není dílem jedné doby, třeba byla sebe vážnější a poučnější, nýbrž výsledkem celého řetězu dějů, zasahujících mocně v osudy jeho — účinkem věků. A tak i literarní boje, o nichž tuto bude řeč, nezůstaly působením svým obmezeny na obzor, z kterého vyšly, nýbrž měly dosah daleko větší, ano tvoří zvláštní fasi, kterou projíti bylo národu Českému v jeho všestranném vývoji. Když pak národ náš za nedlouho znova povolán jest na dějinné jeviště, nové strany politické v něm povstaly z týchž protiv a snah, jež vyšedše samy z předešlého rozdvojení politického byly daly podnět ke stranictví v literatuře. Toto strannictví jest moment historický, který pominut býti nemůže a nesmí.

Druhá, neméně závažná okolnost jest ta, že literarní onen spor nyní již v principu rozhodnut jest jednosvorným hlasem předních autorit ze samého tábora nové školy. Spravedlivý soud o neutěšené té době rozbouřených náruživostí pronešen bude platně v nedaleké bohdá budoucnosti. Já, ač věc týká se s veliké části mé vlastní osobnosti, vynasnažím se všemožně vylíčiti ji objektivně sine ira et studio.

Tuto jest místo dotknouti se citelné vady při národní naší straně, která od samého začátku jejího politického vystoupení jest velikou překážkou její působnosti a dle mínění mého částečně tím vinna, že národ náš nedodělal se dosavad oněch úspěchů, jakými zasluhovaly být odměněny neúmorné úsilí a podivuhodná obětavost jeho u vymáhání svého práva. Vada tato jest nedostatek přiměřené organisace.

Probuzení se národa Českého k novému životu v poslední čtvrti minulého století byl skutek téměř bezděčný, takořka úkaz přírodní co účinek mechanického zákona o tlaku a protitlaku. S počátku, dokud pole národnosti byla tabula rasa, kdekoliv objevila se jaká činnost, všude byla vhod, neboť všude vyplňovala mezeru; dokud pak činnost tato nevystupovala z obzoru literatury, nemohlo býti ani pomyšlení na nějaké její systematické řízení k jistému účelu. Jakmile však působnost vlastenecká jala se vykračovati z mezí pouhé theorie do života praktického, tu již pociťována jest potřeba jakéhosi

plánu, dle kterého by se postupovalo v snažení národním. Tu počaly se soustřeďovati síly ku pěstování specialních oborů života národního, a tím způsobem povstaly: Národní museum, Matice česká, divadelní české hry, české bály a besedy, Průmyslová jednota, občasné schůze k přátelským poradám (u Šafaříka, Vocela, Riegra). Všecky tyto jednotlivé středy národních snah působily vydatně každý v oboru svém, a dokud byl kruh uvědomělých národovců ještě na skrovný počet obmezen, přičiňovali se všickni, každý na svém místě, jednosvorně k společnému cíli, a jednotlivci ochotně se podřizovali autoritám, bez odporu všeobecně uznávaným. Takový byl stav národní záležitosti české na začátku roku 1848, když březnové hnutí dalo najednou snahám národním nový, dalekosáhlý směr.

Tu již naléhavě ukazovala se potřeba, všecky ty jednotlivé praménky národní práce spojiti v jeden mocný proud a vstoupiti do akce jednomyslně, se silami nerozdvojenými, aby důraz byl co možná neodolatelný. To však mělo nemalé obtíže. Předně totiž, jak jsme viděli, začala se již před březnem tvořiti strana výstřední, jen stěží se nějaké autoritě podrobující, která, když dáno heslo „svoboda", již ničím nedala se držeti na uzdě. Nad to rozmnožena jest národní strana mocí panujícího proudu mnohými novými živly, kterým pravé účely její nebyly dosti jasné, pročež nemohouce se hned vpraviti do nového oboru své působnosti zvláštními rozumy svými jenom roztržky vyvolávali. Vůdcové národa dovedli sice všecky tyto různé živly roznítiti k nadšení za ideu svou, ale tolik různých smyslů přivésti pod jeden klobouk nebylo jim možná. Pokud trval politický zápas se společným protivníkem, obracelo se proti němu společné úsilí, ale v jiných otázkách, na ten čas podřízených, rozcházelo se mínění v táboře národním na více stran.

Docela změnila se situace, když po úplném vítězství reakce a zrušení ústavy politika vyloučena jest ze snah národních, čímž do popředí vstoupily zmíněné právě podřízené otázky sporné. Kdežto za bouřlivého boje politického nelze bylo pomysliti na nějakou organisaci národní strany, byly

nyní poměry té věci mnohem příznivější. Výstřední strana, dílem zbavena vůdců svých v žalářích pozavíraných, dílem rozprášena a zastrašena, byla na ten čas bezmocna; živly nepovolané, které v okamžení prvního zápalu pro svobodu přimísily se k straně národní, byly ji na štěstí větším dílem zase opustily, a zbylo tedy hlavně jen staré jádro předbřeznových vlastenců, ovšem se značným přírostkem národně uvědomělé mládeže. Bylo tedy hlavní úlohou, postarati se o přiměřené vedení této, aby odchována byla za statečné obhájce národních práv. Mohlť se to arci státi jen prostředkem literatury, jediného to pole, na kterém působiti mohly snahy národní, a v přední řadě byli k tomu povoláni staří osvědčení vůdcové národa. Ale pohříchu z těch nikdo na tu věc nepomyslil: dílem byli rozmrzeni dosavadním neprospěchem svých snah i všelikým týráním od zpátečnické vlády,*) dílem úplně zaujati osobními zájmy v novém úředním postavení, dílem zaměstnáni pilnými pracemi vědeckými, z nichž bylo jim nemožno vytrhovati se. Tak stalo se, že v krátkém čase veškerá žurnalistika česká byla buď k otázkám národním netečná anebo v rukou čilejší strany výstřední, která za doby všeobecné ochablosti rychle se zpamatovala. Po zbytečném zaniknutí Obzoru neměla strana starých vlastenců žádného organu.

Epigoni opanovali pole, i hleděli všemožně využitkovati postavení své. Rozličné básnické prvotiny nejmladší školy prozrazovaly sice rozhodný talent, který při bedlivém pěstování schopen byl utěšeného vývoje, ale přílišným kamarádským přeceňováním nejskvělejší z nich zastaven jest na poloviční cestě, nedospěv k onomu stupni vytříbenosti, jakého by byl musil dosáhnouti, kdyby rozvážnou kritikou byl upozorněn býval na dosavadní nedostatky a slabé stránky své, z toho si naučení vzal a dle toho se zdokonaloval. Takováto neslýchaná reklama vyvolati musila proti sobě odpor, který, když Pražské

*) Na př. Palacký, který dán pod policejní dohlídku, ano o jehož internování se již jeden čas mluvilo.

časopisy nebyly mu přístupny, musil vzíti útočiště své k tisku venkovskému. Napnutost obou stran vedla k ostré polemice, kterou, pokud byla osobní, mlčením pomíjím,*) pokud však týkala se věci, nebude nazbyt opakovati zásady, o které se opírala strana proti tehdejšímu kosmopolitickému směru v literatuře vystupující; byť i jedině proto, že v nejnovější době uznávány a hlásány jsou nejenom ode všech na slovo vzatých kritiků a aesthetiků našich, nýbrž i od samých korifeů moderní školy.

V „Poutníku od Otavy“ (1859, sv. 2. str. 283.) umístěno bylo pojednání „O jistém směru novější literatury české“, v němž čteme toto: „Hlavní účel naší literatury, nejednou od pěstitelů jejích vyslovený, bylo vzdělání národa, aby časem zaujmouti mohl důstojné místo v řadě národů kulturních, k jakémuž oprávněn jest duševním nadáním svým a od něhož nepříznivým osudem vyloučen byl po dlouhá dvě století. To byla ona vznešená idea, ježto naplňovala šlechetnou horlivostí křísitele našeho písemnictví, že s odhodláním přistoupili k těžkému dílu, hotovi jsouce samých sebe dáti v oběť za věc svatou. Dílo dařilo se a národ náš, před tím opovržený, dobyl si vážnosti vzdělaného světa, jednak tím co skutečně dokazoval, ještě pak mnohem více tím kam směřoval na cestě duševní snahy. A jakýmiž medle prostředky docíleno tak neočekávaného výsledku? Jedině tím, že spisovatelé naši postavili se na půdu národní, že pěstovali a k svému účelu obraceli specialní vlastnosti lidu našeho, tak že týž živel, jenž tvoří individualní povahu našeho kmene, oživoval i literaturu a z té zase ušlechtěn a očištěn nazpět do lidu vcházel. Nemíním já tu schvalovati ono rozplývavé koketování předešlé doby s vlastenectvím, proti kterémuž sám nejednou hlasu jsem pozdvihl: byla to směšná výstřednost, jaké se ani nejsvětější snaha neuchrání, ale ostatně za příčinou křehkosti lidské

---

*) Jedině to budiž pověděno, že Sabina neostýchal se zřejmě viniti jiné z téže hanebnosti, která později jemu samému byla dokázána — z policejního donašectví

více prospěšná nežli škodná. Mnohem nebezpečnější jest literatuře naší výstřednost druhá, jaká za nynějších dob vždy víc a více půdy nachází: onen směr kosmopolitický. Jevíť se on hlavně v neurčité a kolotavé snaze po jakémsi mlhavém a nezřetelném cíli, v jakési citlivůstce povšechně lidské, beze všeho rázu osoblivého, s čímž kráčí zároveň útrpné pohrdání vším, cokoli zapáchá vědomím národním — tímto ‚přemoženým stanoviskem‘. Takový směr, který se zřetele pouští jediný praktický účel naší literatury, který samovolně se vzdává jediných přiměřených prostředků k jeho dosažení, nejenom neprospívá společné dobré věci, ale ovšem zhoubným se jí prokazuje demoralisováním ducha národního. Zasluhovalo-li někdejší sladkobolné vlastencování úsměchu našeho: tomuto národnost podrývajícímu kosmopolitismu v literatuře potřebí se opříti ze vší síly.“ Dovolávaje se pak spisovatel výroku na slovo vzaté autority německé, dra. Hermanna Bischofa: „Der Dichter sei der ideale Ausdruck seines Volkes“ praví: „S tímto výrokem i já se úplně srovnávám, maje s Bischofem za to, že básník odcizený svému národu přestává pěstovati pravou, živou poesii, pokoušeje se toliko o líčenou a dělanou.“ Obraceje se pak proti básníkům tak zvaného moderního směru volá k nim: „Koho nesrovnalosti světa pohnouti nedovedou k ničemu jinému, nežli k pouhému bědování a pláči, k nemužnému zoufání nad světem a sebou samým, ten vari z posvátného Parnasu — jeho místo jest v plačtivém údolí mezi zbabělci a sketami.“

Jakého hněvu a rozhorlení spůsobil tehdáž tento článek „Poutníka od Otavy“! A ejhle, po dvaceti letech*) ozývá se z týchž kruhů moderní školy tento hlas: „Máme před sebou nepřehlednou literarní praxi všech věkův a národů. Nuže, co z toho všeho povzneslo se na světové stanovisko? Co u všech jiných národů patří do literatury světové? Převážnou většinou, ne-li výhradně jen takové skladby, které jsou zrcadlem a obrazem nejvlastnější duchovní podstaty

*) V „Osvětě“ 1879, č. 3. strana 249.

každého z nich, jen takové spisy, v nichž vyznačují se zvláštnosti národní. Projděme řadu oněch spisovatelů, jichžto plody souborem nazývají se literaturou světovou, od šedé dávnověkosti až po tuto hodinu, a skoumejme, co ze spisů každého z nich dostalo se do světové literatury, kterými útvory svého ducha povznesli své domácí písemnictví na stanovisko světové. Nejobyčejnější literarní katalog dá nám odpověď a zároveň poučení pro potřeby naší literarní domácnosti. Toliko literatury národní jsou na stanovisku světovém, a k ponětí literatury národní náleží nejen jazyk, nýbrž i duch, nejen forma, nýbrž i obsah. — Nějaké abstraktní literatury světové, vznášející se někde ve vzduchu jako rakev Mohamedova, spůsobené lidmi, kteří by nepatřili k žádným společnostem národním, nikdy nebylo, není a nebude; všeliké tedy pachtění se po nějakém literarním stanovisku vyšším nežli jest národní nemá ani nejmenšího smyslu."

Jiný hlas z téže strany*) pronáší se doslovně: „Když nejnovější dobou slýcháme a čítáme, s jakým soustrastným úsměškem se tu oude mluví u nás o domácích látkách literarních jako o něčem dávno šťastně překonaném, s jakým pohrdáním se tu a tam pohlíží na národní směr v literatuře jako na nějaké šosáctví: nemůžeme zdržeti se otázky, proč tací pánové si vůbec činí násilí, býti a slouti českými spisovateli, když nejživější interes český jest jim buď směšný buď protivný? Vždyť pomoc kyne jim tak snadná a blízká! Třebať toliko, aby za roucho svých myšlének a citů sobě zvolili jiný jazyk, a záhy seznají, jak se svým národním stanoviskem pochodí v literarní společnosti jiné. My tím časem zůstaneme přesvědčeni, že literatura naše jako literatura každého národa musí býti a zůstati věrna svému národu, a to že dokáže jen tím spůsobem, když co nejpečlivěji se vynasnaží, aby se stala věrným obrazem a tlumočníkem snah, pomyslů, citů, dějův a osudů jeho."

*) Tamtéž č. 5. str. 424.

Poslyšme dále, jak o té věci soudí naše výtečná Krásnohorská,*) ana praví, kterak, poněvadž „náš život mravní a praktické jádro své samozřejmě má v neustálém boji o národní naši existenci, tož i jádrem českého umění, má-li dosáhnouti moderní a tudíž světové výše zdravého realismu, musí být český ideal a směr národní, nikoliv jakási rozptýlená neurčitost, která nikdy a nikde nedala žádné světové literatuře vzletu a barvy, charakteru a velikosti, slovem právě té světovosti její, neboť — ač věru podivno, že věc tak jasná musí teprve býti připomenuta — každá světová literatura jest literaturou národní, a každý světový básník byl a jest zrovna idealním typem povahy svého národa.“

Nezdravý nový směr poesie české měl přirozený následek ten, že obecenstvo, nenacházejíc v těch moderních básnických plodech ohlasu vlastních citův a idealů, odvracelo se od nich.**) Tím spůsobem národ Český na dlouhou dobu pojal jakousi nechuť ke vší poesii, což konstatuje Krásnohorská (tamtéž str. 71.): „Neodcizilot se jen čtenářstvo poesii, odcizila se též poesie obecenstvu, lidu, jeho duševní potřebě, jeho nejvnitřnějšímu srdci. Bez této hluboké a základné vady v novější poesii české nebylo by možno, aby sympatie pro plody básnické v obecenstvu našem vždy víc a více ochabovala, aby čím dále tím chladnější mlha cizoty se vtírala mezi národ a básníka jeho a v hlubší dálku se ztrácelo vědomí, že oba nerozlučně k sobě náležejí, ztrácela se oběma dědičná ona jiskra prvotního vespolného nadšení. Básníci pozbyli té horoucí vůle a snahy, aby nejen získali, ale též vyplnili, ne-li celé srdce, tož první místo v srdci národa, i nemůže pak býti jinak, nežli že první to místo jim se nevzdává.“ A blíže věc vykládajíc praví (tamtéž str. 72.): „Příčina menší popularnosti poesie nespočívá v ničem více, než v porušení vespolné ná-

*) Časopis Musea království Českého, 1877, str. 72.

**) Mohouť o tom vypravovati tehdejší literarní nakladatelé čeští.

ležitosti mezi národem a poesií, v tom, že poesie odchyluje se v jiné směry a příliš málo poměrně dbá oněch, které ji mají učiniti vrcholem a korunou duševního žití národa, jenž vědomě či nevědomě baží patrně ještě po čemsi jiném, sobě a svým potřebám bezprostředněji přispůsobeném, než co poesie nejnovější mu podává."

Co se týče přemrštěné sebechvály a při tom systematického snižování zásluh cizích, žaluje na to spisovatel uvedeného svrchu pojednání v Poutníku od Otavy těmito slovy: „System výchlubné reklamy nalézal se v žurnalistice evropské v nejbujnějším květu. Jak lákavý to příklad! Tu nejenom české, nýbrž i pokoutní německé časopisy učiněny jsou rejdištěm podobné reklamy, která — na uznání jejích provozovatelů budiž to řečeno — svůj vzor i převyšovala... Ne dosti však na tom, že vzájemné kamarádské se vychvalování dosahovalo již stupně šílenství, literarní tato demoralisace jevila a jeví se důsledně i v tupení jiných, kteří nenáležejí ke spolku vyvolených. Jakých tu drzých úsudků pronášeno beze všeho odůvodnění, jakých náběhů činěno z rozličných zákoutí proti snahám poctivým, jaké zloby provozováno proti osobnostem nemilým! Tak podlou machinací nebyla doposavad zprzněna literatura naše. — Bývalo dříve dosti sporův a hněvů mezi spisovateli našimi ale ty pocházely jen z řevnivosti a šlechetného závodu ve stejné snaze, cíl byl ovšem společný a nedorozumění tykalo se jen prostředků k jeho dosažení. Zásluha uznávána byla i při odpůrci, a kde šlo o společnou věc, tam nastupovala solidarnost všech stran. Při vší rozdílnosti mínění bývala jakási srdečnost poutem všecky spisovatele vlastenecké spojujícím, a svornost, nebyla-li vždycky v životě, aspoň všem stejně svítila co ideal. — Nyní však: jaké společné snahy s egoismem? jaké srdečnosti naproti slepé vášni? jaké solidarnosti s podlostí? jaké svornosti mezi poctivou snahou a zlomyslným rýpalstvím? Než dosti již toho, hnusí mi se probírati se déle v této hnilotině; dotknouti pak toho bolavého místa literatury naší musil jsem se pro uhájení její cti, aby nebylo někdy vytýkáno době naší — době plné

trpkých zkoušek a zlomyslných útoků na vše cokoliv českého jest — že jsme lhostejně nechali vyrůstati bejlí škodlivé."

Závěrečná slova článku znějí: „A byť pak i zhoubný směr ode mne vylíčený ještě dále se měl šířiti, tolik za jisté mám, že poblouzení toto na dlouze trvati nemůže: příčíť se tomu i zdravý smysl národa, i všecky okolnosti a poměry časové."

V tomto svém očekávání se spisovatel článku bohužel důkladně mýlil; napsalť to roku 1859, a ještě roku 1874, tedy po 15 letech, píše Durdík ve spise „Kritika, výbor úvah" o literarních poměrech našich: „Jest mnoho křivých náhledů zakořeněno, mnoho marnivosti, sebemilství a sebeklamů ... Směšnými třenicemi a malicherným škádlením, což se u nás provádí poměrně mnohem větší měrou než kdekoli jinde, v kruzích hlavního města i měst menších stejnou intensitou, stalo se zvykem, podezřívat sebe na vzájem víc než v zdravém národě sluší; vše co po chuti není, vykládat z motivů nejnižších; na jedné straně se bez míry kořit, velebit a k nebi vynášet, na druhé snižovat, pomlouvat a tupit. Proti těmto stínům postoupit s klidým světlem ryzího smýšlení a mudřeckého vědění, bylo by důstojným úkolem rozhledů."

A Krásnohorská roku 1877 v uvedeném svrchu článku svém (str. 68.) stěžuje sobě: „Mladší pokolení v poslední době divně se tváří. Počínají tu onde zvedati se hlasové, jakoby starší poesie česká k uměleckému měřítku byla ani nedorostla a literarního významu vlastně neměla, k čemuž připojena bývá chvála sil nejmladších a „světová", jakž s oblibou se psává, jejich výše. Ač výroky takové co patrný perspektivní klam nemají důležitosti, vrhají přece stín nikoliv příznivý na nynější pokolení literarní, jejž od sebe odmítnouti oprávněn jest každý, kdo má dost poctivé přímosti opříti se proti samolibému ztenčování uměleckých (nejen vlasteneckých) zásluh starší poesie české. Nebudiž kdysi dle oněch výroků celá nynější generace souzena; budiž také viděna snaha vztyčující heslo pravdy uprostřed povrchního blouznění, jež

chce zaujímati stolec aesthetického soudu, a budiž slyšán hlas oceňující pravý poměr mezi poesií mladší i starší a uvádějící zásluhy obou na pravou míru. Uplynou věky, a Kollár, Čelakovský i Erben stále ještě budou v paměti národa prototypy českých básníků, když dávno bude zapomenuto na mnohého z oněch novějších, kteří se soudí býti vysoko nad ně."

Ještě pak roku 1881 objevil se hnusný zjev, že činila se spisovateli českému křiklavá reklama v německém časopise Vídeňském nám nepřátelském, a to v čísle, kde na Český národ vůbec kydána nejsprostější hana a potupa. A vychvalovaný matador ani se nezastyděl.

Neméně významný jest v Pokroku (1881, č. 84) článek „Quousque tandem?" v němž bezohlednou rukou odhaluje se hnusný vřed, rozežírající život našeho národa, a jenž končí těmito slovy: „A to vše děje se v době nejkrutějšího boje o národní naši existenci s úhlavními našimi nepřátely, v kterém potřebí jest spojiti všecky naše síly v jedno. Rozpomeňme se přece nad sebou samými, nad nešťastným naším národem; neboť neobrátíme-li se brzy na jinou cestu, pak věru není daleka chvíle, že budeme sami nad sebou musit zplakati: ‚Běda nám nesvorným!'"

Věru, národ takový jako jest Český, usídlený ve vlasti tak požehnané, jenž slyne toliko skvělými vlastnostmi, mezi nimiž neposlední jsou statečná vytrvalost a neobmezená obětavost, kdyby v něm vládl svorný duch, kdyby všecky třídy a vrstvy jeho nadšeny byly jedním citem, jednou myšlénkou, kdyby útroby jeho nebyly rozedrány vášněmi sobeckých stran, musil by mocí duševní síly své účelně řízené zaujímati náčelné postavení v říši Rakouské a míti rozhodné slovo v státu. Pohříchu však vidíme opak toho. Než pomoc spočívá ve vlastních rukou našich, třeba jen poznati se a napraviti chybu svou, což konečně musí se jednou státi — jenom dejž Bůh, aby se to nestalo pozdě.

VII.

Hmotný vývoj. Úspěchy na poli národního hospodářství. Vnitřní poměry Rakouska až do války italské r. 1859.

Utěšenější obraz poskytuje v té době činnost národa Českého v oboru zajmů čistě hmotných. Jakmile lid zpamatoval se z prvního omráčení svého ranou, která učinila konec jeho idealním snahám ve směru politickém, musila čilost jeho vrozené povahy obrátiti se v jinou stranu a vyhledávati nový cíl své činnosti. Zároveň s ruchem politickým zmáhal se za posledních let neméně důležitý ruch národohospodářský, který sice namnoze vedl k nemenším klamům nežli onen, ale v celku docházel úspěchů zdárnějších, poněvadž účel jeho, zvýšení obecného blahobytu, byl něco podstatného, makavého, i choval v sobě kouzlo neodolatelné. Vláda sama hleděla vyhovovati požadavkům časovým všemožným podporováním obchodu a průmyslu v míře nebývalé, kterážto péče o hmotné jich interesy měla býti národům jakousi náhradou za tolik sklamaných nadějí, jež krutá politika reakce byla neuprosně pohřbila.

Tomuto časovému proudu i národ náš unésti se dal tím ochotněji, an již dříve, jak jsme viděli, byl s horlivostí nastoupil dráhu praktického rozvoje, čehož na doklad uvádíme z četných úkazů jenom rozsáhlou agitaci pro založení průmyslové školy a sbírky po celé zemi na ni konané, pak zřízení řemeslnické záložny Pražské. Tehdáž byl to stav měšťanský, jmenovitě třída menších živnostníků, která pochopivši ducha času zvolila cestu tenkrát jedině možnou k vybavení národa z nehodných pout jej svírajících, cestu hmotné emancipace. Nyní přidružoval se k té snaze pomalu i stav rolnický, ve kterém vyvazením pozemků selských se byl stal převrat veliký, ve svých následcích daleko sáhající. Svobodný statkář byl něco jiného nežli robotný sedlák, vychovaný v mrtvé netečnosti a zděděných předsudcích svého stavu, který byl nepřístupný všelikým opravám v hospodářství, z nichž neviděl prospěchu pro sebe a které namnoze přesahovaly jeho pro-

středky. Nový zeman vpravil se za nedlouho v povýšení své, obzvláště dospívající mladé pokolení, jemuž čím dále tím více ustupovali vymírající staří hospodáři selští, a s vědomím důstojnějšího postavení ve společnosti spojovala se i touha, vyrovnati se majitelům velkostatků také v zámožnosti.

Tato snaha podporována byla vydatně oněmi vymoženostmi právě minulé doby, jichž nemohla odčinit žádná reakce: krátká perioda svobody nejenom že lidem ve mnohém ohledu rozumy otevřela, ona též zavedla nové řády a poměry přiměřené pokroku člověčenstva, založila ústavy nejenom k šíření obecné osvěty, nýbrž i k věcnému vzdělání, povolala v život jednoty ke společné práci a podpoře ve všelikých oborech lidské činnosti, novou organisací správy zjednodušila a značně urychlila úřední jednání ve všech záležitostech. To vše byly mocné podněty, vybízející přímo ku podnikům, ježto měly za účel zvýšiti výnos pozemků.

Na realních školách, jaké se dle vzoru Pražské státní realky české ve venkovských městech nejvíce obecním nákladem zřizovaly, mohl nastávající polní hospodář položiti vědecký základ pro budoucí své povolání; hospodářské školy nižší i vyšší*) doplňovaly odborné vzdělání jeho praktickým cvikem; zkvétající hospodářská literatura,**) obzvláště periodická, seznamovala jej s nejnovějšími pokroky a objevy v oboru zemědělství; hospodářské jednoty (v jich čele c. k. Vlastensko-hospodářská společnost) podávaly příležitost ve veřejných schůzích rokovati o zájmech stavu rolnického, sdělovati zkušenosti své mnohými zkouškami nabyté se širšími kruhy a veřejnými výstavami výsledky jejich obecenstvu názornými činiti; konečně příklad velkostatkářů, kteří ujmu, jakou trpěli ztrátou roboty, nahraditi si hleděli opravami v hospodářství zaváděnými, jmenovitě spojováním s ním průmyslových podniků, povzbuzoval k následování.

---

*) V Rabíně a v Libverdě, lesnická škola v Bělé.

**) V té náleželo první místo spisům Kodymovým: „Hospodářské Noviny", „Klíč hospodářský" a j.

Takovým spůsobem stal se z českého rolníka hospodář inteligentní, přičinlivý a pokroku přející, který, theoreticky a prakticky vzdělán, nejenom pilně si všímal každé opravy a každého zdokonalení, týkajících se jeho živnosti, nýbrž i sám všemožně to prováděti usiloval. Zde třeba zmíniti se o důležité otázce scelování pozemků, která v jedné době zaměstnávala pilně literaturu hospodářskou a také na mnohých místech ke zdárným praktickým výsledkům vedla. Obzvláště pak dospěl český rolník k tomu přesvědčení, že nejlepší prostředek, jakým se zvýšiti dá příjem z půdy, jest, když rolník nepřestává na tom, aby svůj pozemek náležitě zdělával, vydatně hnojil, vybraným semenem zasíval, osení pěstoval, v pravý čas sklízel, plodiny přiměřeně střídal, všecky práce, jak polní tak domácí, nejlepším náčiním vykonával a vůbec co nejbedlivěji k tomu se přičiňoval, aby docílil plodu co možná nejlepšího a v množství nejhojnějším — nýbrž když i na to pomýšlí, kterak by šlechtěním a spracováním docílených surovin cenu jejich zvýšil a je v podobě takto změněné lépe zpeněžil, slovem, když vedle rolníka stane se i průmyslníkem.

Příklad měl na tak mnohých velkostatcích, jichž výnos v poslední době tím spůsobem, jmenovitě založenými na nich továrnami (cukrovary, lihopalnami, olejnami a j.) zvýšen byl až i čtyřnásobně. Ale seč jest veliké panství, k tomu nedostačuje selské hospodářství. Pravda; než k čemu jednotlivec nemá dostatečných prostředků, to podniknouti mohou společné síly většího počtu účastníků, a skutečně heslo: „spojenými silami“ vykonalo divy.

Zřetel počítavých rolníků obrátil se především k cukrovarnictví, nad jiné závody hospodářsko-průmyslné výnosnějšímu. Nač prodávati řepu do panského cukrovaru, když užitek z jejího spracování může míti producent sám? Tvořily se tedy spolky rolníků, pokročilejší obce vzaly věc samy do rukou, i nastal ruch před tím nevídaný, rolník český pustil se směle v závod s někdejší vrchností svou na neobvyklém dosavad poli národního hospodářství, a cukrovary množily

se tou měrou, až toto průmyslové odvětví dosáhlo v Čechách tak vysokého stupně rozkvětu, že se s nimi v ohledu tom ani z daleka rovnati nemohla žádná jiná země mocnářství Rakouského. Roku 1860 čítalo se v Čechách cukrovarů 60, z nichž nejméně 30 leželo v obvodu obchodní komory Pražské; roku 1861 bylo jich už 64, z nichž pouze 8 nacházelo se v místech s obyvatelstvem výhradně německým.

Podobný blahodějný ruch jevil se i v jiných oborech průmyslu, jak velkého tak malého. Národa našeho týkal se hlavně tento poslední, kdežto veliký průmysl trval dosavad nejvíce v rukou buď cizinských aneb odnárodnělých. Proti němu vedl český řemeslník ode dávna těžký boj zbraní nerovnou, neboť nedostávalo se mu ani potřebného vzdělání ani dostatečných prostředků hmotných, aby mohl v dobré naději závoditi s mocným konkurentem, jenž vládl převahující inteligencí a k tomu pevnou oporu měl v bankách i všeho druhu úvěrních ústavech, založených v jeho prospěch. Že řemeslnictvo naše toto nepříznivé postavení své dobře znalo a uvažovalo, toho důkazem jsou prostředky, jakých se chápalo k jeho zlepšení. Viděli jsme jeho namáhání o zřízení průmyslové školy, která však teprv roku 1857 skutkem se stala; viděli jsme vstoupiti v život první řemeslnickou záložnu, a v obojím směru pokračováno statečně. K vyučování mladých řemeslníkův obracen pilný zřetel, zařizovány školy nedělní, kreslitelské a j. v místech průmyslných i v jednotlivých závodech, a také ve školách obecných přihlíženo k tomu, aby dětem vštěpovány byly vědomosti takové, které by budoucímu řemeslníku státi se mohly základem odborného jeho vzdělání. Konečně i světové výstavy navštěvovány, r. 1851 Londýnská a r. 1855 Pařížská.

Snahy tyto podněcovány a podporovány jsou v nedostatku vydatné činnosti spolkové (Průmyslová jednota byla tou dobou v působnosti své valně ochabla a jiných spolků hrubě nebylo) literaturou prostonárodně poučnou, jmenovitě populárními časopisy, mezi nimiž na prvním místě sluší jmenován býti Bělákův (Františka Šimáčka) „Posel z Prahy“, který,

založen r. 1857, jal se především působiti na národohospodářský rozvoj v národě našem a jmenovitě provozovalráznou agitaci k zakládání záložen za příkladem a dle vzoru podobných ústavů Schulze-Delitzschových v Německu. Agitace tato měla neočekávaný prospěch, neboť v době poměrně krátké (ku konci r. 1861) počítalo se v Čechách již 30 záložen*) blahodárně působících. Ani pak třída pomocných pracovníků nezůstala pozadu v té věci, neboť každá skoro větší továrna měla svou pokladnu, do které dělníci skládali své skrovné úspory a z níž podporováni byli v čas nalehající potřeby. Uvážíme-li k tomu ke všemu i znamenité pokroky v oněch oborech živnostenských, o kterých v tomto povšechném nástinu jednáno býti nemůže, tož shledáme, že Čechy na začátku let šedesátých povznesly se v ohledu národohospodářském na tak vysoký stupeň, že zaujímaly první místo v mocnářství Rakouském. Zásluha pak takového povznešení náleží s největší části kmenu Českému, a sice nejenom pro převahu počtu jeho, nýbrž hlavně pro vynikající jeho přičinlivost.

Tato přičinlivost objevuje se ve světle tím skvělejším, porovnáme-li poměry v těch věcech rozhodující, jaké té doby panovaly v Čechách, s týmiž poměry v jiných zemích říše, těšících se z větší přízně vlády. Uvedeme tu pouze jediný příklad: roku 1860 bylo v Čechách rolnických spolků všeho všudy 14, na Moravě pak a ve Slezsku 6, tedy celkem 20 na více než 7 milionů obyvatelů, kdežto v arciknížectví Rakouském bylo spolků takových 78 a v Štýrsku 45, tedy v obou těchto zemích dohromady 123 na obyvatelstvo sotva 3½ milionu duší. Tento křiklavý nepoměr nebyl nikterak přirozeným následkem rozličného stupně probudilosti lidu, která byla nerovně větší v zemích České koruny nežli v německých zemích starorakouských, nýbrž neblahým následkem systematického zanedbávání a utlumování živlu slovanského od panující strany německých centralistů, úhlavních těchto nepřátel

*) Do roku 1871 vzrostl počet jejich v zemích České koruny na *514*, kdežto v celé říši Rakouské bylo jich toliko 782.

Slovanů, jmenovitě Čechů. Oné péče o zvelebení hmotného blahobytu národů, jakou vláda tak ostentativně na jevo dávala, jakoby pro Čechy nebylo: jim úmyslně stěžovány všecky prostředky k tomu cíli vedoucí, obzvláště všemožně obmezován nejvydatnější z nich — právo spolčovací.

Avšak netoliko v tom, i v každém jiném ohledu zdálo se, jakoby nejlepší zákony, vydané pro celou říši, na země české se nevztahovaly a žádné platnosti pro ně neměly. To především týkalo se národnosti české, jež po krátké jakés takés rovnoprávnosti, z které se za doby ústavní alespoň v theorii těšila, zakoušela opět týchž nátisků a téhož příkoří jako v časech předbřeznových, jenom že to bylo nyní mnohem citelnější. Dříve navšímáno si živlu českého a pohrdáno jím od pohodlné bureaukracie dle staré tradice z časů josefinských, kdež prohlášena neblahá soustava germanisace, jež odtud považována v Rakousku za vrchol státnické moudrosti; nyní dálo se to proti výslovnému znění zákona, proti určitě vyslovené vůli panovníkově, ano oběma patrně navzdor.

Dne 9. září 1857 císař, vrátiv se z delší cesty po Uhrách, na které byl udělil rozsáhlou amnestii někdejším povstalcům,*) vydal list arciknížeti Albrechtovi, tehdáž generalnímu gubernatorovi uherskému, v němž děkoval mu za obětavost a opatrnost, s jakou správu tohoto království řídí, projevoval úřadům uherským svou spokojenost a vyslovoval své potěšení z lojalního smýšlení obyvatelstva. Mezi jiným pravil v tom listu: „Odhodlán jsa, základní zásady, které Mne potud při správě Mé říše vedly, neodvratně zachovati, chci, aby se to všude uznávalo, a zvlášť aby všecky organy vlády Mé přísně dle toho se spravovaly. Při tom ale nejupřímnější starost Má vždy bude i k tomu obrácena, aby všelicí kmenové národní vždy ve svých národních rázech zachováni byli, a aby se jim náležitého ohledu při pěstování jich jazyka dostalo.“

---

*) Téhož roku udělena milost i politickým odsouzencům z jiných zemí, následkem které četní vězňové propuštěni jsou ze žalářů rakouských pevností.

To byla řeč jasná, jinými slovy tolik, že vznešený panovník i při zachování absolutní moci své uznává rovné právo všech národností své říše, a že jest pevná vůle jeho, aby se jim toho práva také v skutečnosti a v praktickém životě dostávalo. O vůli té svědčil dosavad v platnosti trvající, ano opětovnými výnosy ministerskými potvrzený zákon, že nikdo nemá být ustanoven za úředníka v zemi, jejíhož národního jazyka není mocen; ano vůle tato nejnověji zřejmě vyslovena byla nejvyšším cís. nařízením ze dne 20. července 1859, dle kterého budoucně na gymnasiích základem vyučování má býti jazyk mateřský. Nařízení to patrně čelilo proti dosavadní praxi, dle které bezohledně prováděna germanisace středních škol jmenovitě v Čechách.

A jaký byl všeho toho praktický následek? Naprosto žádný! Netoliko strannické německé, nýbrž samy poloúřední organy nepřestávaly Slovanům a jmenovitě Čechům upírati spůsobilost k vyšší civilisaci, prohlašujíce je za plémě nižší, které vzdělanost přijalo teprv od Němců, z čehož odvozováno pro tyto právo provozovati nad nimi panování pro všecku budoucnost. Totéž ministerstvo, které zakazovalo ustanovovati úředníky jazyka zemského neznalé, samo jednalo proti vlastnímu tomuto zákazu, posýlajíc do Čech na úřady jak vyšší tak nižší pouhé Němce, neschopné smlouvati se s lidem, s nímž bylo jim jednati; ano ještě více, dosazovalo v Čechách na nejdůležitější místa zjevné nepřátele národa, mezi nímž bylo jim žíti, kteří netajíce se s nenávistí svou při každé příležitosti uráželi jeho cit a všemožně jej tupili. Takového druhu, abychom z nesčíslných příkladů jenom jediný uvedli, byl Pražský policejní ředitel, pověstný Päumann, který dával jazyku českému toliko sedmiletou lhůtu do jeho zahynutí, každý projev národního vědomí násilně udušoval a jmenovitě proti českým studentům pravou štvanici zorganisoval, která čilé krvi mladické zabraňovala každý volnější pohyb, i sebe nevinnější. Gymnasia poněmčována jsou jako předtím. Slovem, národ Český byl od samého zrušení ústavy v plném smyslu toho slova bezprávný, neboť nejenom že

neuznáváno přirozené právo jeho k bytnosti, na něj nevztahovala se ani positivní práva občanská, on ve vlastním domově svém považován takořka za vetřelce, jazyk jeho za nutné zlo, které jen z nouze a milosti jest trpěno a jemuž nikde ve veřejnosti průchodu nepřáno, konečně vlast jeho v dějinách proslavená vyhlašována za půdu německou, za majetek odvěkých jeho nepřátel, před jichž krutými náběhy jeho předkové rodnou zemi svoji nejednou s mnohými krvavými obětmi nuceni byli hájiti.

Takové pronásledování a šlapání národnosti české neminulo se s účinkem na mysli slabé a neotužilé, mnohý Čech z důvodů prospěchářských zapíral národnost svou, a kdežto naproti tomu živel německý tím směleji se roztahoval, což divu, že čeština u veřejnosti čím dále tím více pole ztrácela, až došlo tak daleko, že hlásiti se bez ostychu k národnosti české považováno býti musilo za nevšední statečnost. Většina věrných národovců bez okázalosti pěstovala v skrytě, ale za to tím vřeleji lásku k vlasti a k mateřštině své, čekajíce příznivější doby, která dle přesvědčení jejich přijíti musila, až by zase bez bázně a ostychu hlásiti se mohli k národu svému. Ovšem naplněno bylo srdce jejich trpkými city při pomyšlení na nevděk vlády, která se takto Čechům odměňovala za věrnost prokázanou panovnickému domu v dobách největší tísně, když běželo o bytí neb nebytí státu, o jehožto zkázu právě ti živlové usilovali, kteří nyní obdrževše vrch spláceli za to zklamaným Čechům jen úsměškem pro jejich dobráctví.

Zatím vláda Bachova napořád hloub a hloub zabředala v propast, z níž nebylo vysvobození leda násilnou katastrofou. Neníť zde místo vypravovati zevrubně, jak se to událo; jest to vůbec známo, pročež jen krátce budiž pověděno, že nový způsob vlády absolutistické s tím aparatem, jehož bylo k tomu potřebí, byl příliš drahý, aby mohl náklad na něj kryt býti jakýmkoli zvýšením břemen občanů. Když ani obyčejný prostředek každoročních výpůjček, ani vydávání neuhražených státovek, ani jiné dosti povážlivé pomůcky (prodej státních

statků a železnic, obmezené vyplacení kuponů státních obligací atd.) kleslé finance v lepší stav uvésti nemohly, vzato útočiště k nucené „národní půjče“ (611 milionů); ale tuto poslední pomoc zmařila pochybená politika zahraniční. Rakousko totiž dalo se za Krimské války svésti ku křiklavému nevděku naproti Rusku, jemuž zavázáno bylo za potlačení uherského povstání, že přidavši se k západním mocnostem obsadilo v interesu těchto Valachii, kteréž obsazení pohltilo celou národní půjčku, Rakousku pak samému nepřineslo nižádného prospěchu, ale naopak spůsobilo mu tajné nepřátelství Ruska. Po osmi letech absolutistické vlády Bachovy byl vnitřní stav Rakouska tento: Ze slibů, které vláda po zrušení ústavy byla národům činila, nevyplněn ani jeden, ano i ty svobody, které ještě zákonně platily, obmezovány jsou libovolnými dekrety. Tisk byl úplně spoután a vydán bezpříkladné libovůli. Naproti němu provozován nejhorší spůsob vlády: podrobení neurčitým zákonům, nejasným dekretům, které dle choutky a potřeby mohly býti vykládány ke škodě žurnalů, aniž bylo proti tomu zákonní pomoci. Řádných soudů pro tisk nestávalo, úřad mohl konfiskovat, výstrahy dávat, noviny potlačovat beze všeho udání příčiny, a obrany proti tomu nebylo žádné kromě velmi pochybného rekursu k ministerstvu. Vůbec řídili se ti, kdož měli vládu v rukou, zasadami nejnešťastnějšími, považujíce vladaření za řízení policejní, za povinnost lid utlačovati, trápiti a v duševní otupělost uváděti. Spatřovaliť v lidu nepřítele, jemuž nesměli popříti žádné svobody, poněvadž se báli jeho msty. Národové mlčky dávali poslední své peníze a odváděli syny své na vojnu, ale s vnitřním odporem, proklínajíce vládu, která ke všemu politickému utlačování přiváděla je také hmotně na mizinu. Když pak roku 1859 ze známých příčin přišlo k válce italské, každý prosil Boha za vítězství nepřítelovo, neboť jen tak mohlo být uleveno všeobecné bídě, když by zlomena byla nejjistější podpora absolitismu — odnárodnělé vojsko, a vláda s dosavadním systemem octla se na suchu. Tak daleko musilo dojíti, aby národové považovali zkázu vládců svých za své štěstí.

VIII.

Pád Bachův a změna systemu. Rozmnožená říšská rada. Riegrovo promemoria k císaři. Diplom říjnový.

U Magenty a Solferina pohřben byl starý system, ovšem za drahou cenu — ztrátu jedné z nejkrásnějších provincií říše, národové sobě oddechli, a veřejné mínění, plesající nad porážkou vojska, proklestilo si cestu i k uchu samého panovníka, jenž 15. srpna 1859 vydal manifest k národům svým, v němž sliboval, že nyní celou svou pozornost a péči věnovati chce zdárnému provedení úlohy své: trvale pojistiti Rakousku vnitřní blahobyt a zevnitřní moc náležitým rozvinováním bohatých jeho duševních i hmotních sil a času přiměřenými opravami v zákonodárství a správě. Téhož měsíce ještě stala se změna ministerstva, Bach propuštěn a na jeho místo povolán hrabě Agenor Goluchowski. Nové ministerstvo činilo nové sliby, ale nemělo se dlouho k jich vyplnění; tak těžké bylo loučení se vlády s pohodlným absolutismem. Teprve 5. března 1860 vyšel cís. patent, stanovící základní rysy ústavy rakouské, od desíti let opětně slibované. Jednota říše měla přísně býti zachována, representována jsouc ústředním zastupitelstvem ve Vídni zasedajícím, jednotlivým pak zemím se mělo dostati sněmů co organů jakési samosprávy. Zároveň svolána jest tak zvaná rozmnožená říšská rada, která měla rokovati o finančním stavu říše a činiti návrhy, jak mu pomoci.

Rozmnožená říšská rada skládala se z 58 členů, z nichž bylo 24 Němců, 18 Slovanův a Rumunů, 11 Maďarů a 5 Vlachů; národ Český nebyl v ní zastoupen ani jediným údem. Šlechticů bylo 35, nešlechticů 23. Zahájena byla 31. března, a jakkoli byl úkol její obmezený a hlas jen poradný, tož nicméně brzy potáhla v obor svých úvah otázky politické a vážnost její vzrostla tak vysoko, že bylo patrno, kterak rozhodnému vlivu jejímu nebude se moci vláda vymknouti. Obzvláště maďarští členové její postavili se ostře na odpor

dosavadní soustavě vládní, a smělé řeči jejich, v Rakousku od tolika let něco neslýchaného, bezohlednost, s jakou odkrývali vady státu, docházely všeobecné pochvaly. Jmenovitě sympatie neněmeckých národů byly vesměs při Maďarech, neboť stížnosti jejich na zrušení jich starožitných, státními smlouvami zaručených svobod a práv byly také z větší neb menší části stížnosti jejich. Vydatné podpory nacházeli Maďaři u strany feudalních aristokratů, kteří jak oni sáhali nazpět ku právu historickému, přejíce si navrácení k stavu onomu, jaký byl před bezprávným zavedením tuhé centralisace. Naproti straně historické stáli němečtí centralisté, kteří by nejraději byli zůstali při starém systemu, jenž pojišťoval jim panství nad ostatními národy rakouskými, kdyby se jen tak tuze netýkal jejich kapsy, pročež chtěli se zabezpečiti zřízením ústavním, ale takovým, které by výhradně jenom jim samým pojišťovalo všecky výhody politické svobody. Tu vidíme ponejprv zase od rozpuštění někdejšího říšského sněmu proti sobě státi ony dvě, v zásadě sobě odporné strany, federalisty a centralisty, mezi nimiž od těch dob trvá tak tuhý, dosavad nerozhodnutý boj.

Národ Český těžce nesl nešetrné odstrčení své od sboru, ve kterém se bez něho jednalo o novou organisaci státu, v kterém on tvořil jeden z nejčetnějších a nejdůležitějších živlův. Uraženému sebecitu jeho dán výraz v okolnostech oněch jedině možný, ale důstojný a rázný. Jedna z nejcitelnějších potřeb a nejvřelejších tužeb národních byl samostatný politický organ, jehož Čechové postrádali od roku 1852. Všecky snahy o vymožení koncese na české noviny potkávaly se ve Vídni vždy s nepřemožitelným odporem i po vyvrácení vlády Bachovy. V krátkém čase po sobě zadali k vybídnutí Riegrovu profesor Zelený, dr. Čupr. dr. Svátek a Jaroslav Pospíšil za koncesi k vydávání politického listu Českého, ale ministerstvu se vždy vidělo zamítnouti tyto žádosti. Konečně udělena koncese dru. Bohuslavu Müllerovi, avšak odňata mu zase, když pro nemoc nemohl přistoupiti k neodkladnému vydávání, jakmile se zvědělo, že o ni žádal po-

nuknutím Riegrovým. Té záležitosti použil nyní Rieger ke kroku poněkud odvážnému. Sepsav pamětný spis o spravedlivých stížnostech národa Českého, v němž obsažena byla žádost o provedení národní rovnoprávnosti, jmenovitě pak o povolení samostatných českých novin politických, a jejž pro všemožné zachování tajemství, aby policie celou věc nepřekazila, podepsati dal pouze od dvanácti čelných mužů všelikého stavu (podepsáni byli Palacký, Rieger, Purkyně, Brauner, Hanka, kníže Rudolf Taxis, Pštros, Macháček, Jelínek, Šimek, Kodym a Řezáč) vydal se s přítelem svým fabrikantem Macháčkem do Vídně přímo k císaři, jemuž 18. června petici do vlastních rukou odevzdali. Oba byli od císaře milostivě přijati a s dobrou nadějí propuštěni. Hrabě Goluchowski, s nímž Rieger promluvil vážné slovo, věnoval pamětnému spisu tomu zvláštní pozornost. Při svém návratu z Vídně, když zatím účel jejich cesty byl vešel u veřejnou známost, byli Rieger a Macháček u Pražského nádraží od četného obecenstva s hlučným jásotem uvítáni.

V památném tom spise ukazoval Rieger na četnost, vzdělanost a všestrannou spůsobilost národa Československého, který těmito vlastnostmi nejenom za žádným jiným národem říše pozadu nezůstává, nýbrž mnohé vysoko překonává; připomínal osvědčenou věrnost Čechů rodu panovnickému v dobách nejtrudnějších; žaloval na příkoří, utiskování ano potupné jich urážení od nepříznivé jim bureaukracie; na nešetrnost k národu Českému, když ani jeden důvěrník jeho nepovolán do rozmnožené rady říšské, ano když kladou se všemožné překážky jeho kulturním snahám, jmenovitě sbírkám na národní divadlo; kladl váhu na to, jak povážlivo jest zabraňovati celému národu projevování jeho smýšlení a tužeb, kdežto vládě na tom záležeti musí, aby je seznala z nejspolehlivějšího pramene; dovozoval neprospěšnost všelikých snah germanisačních, které, když v minulých barbarských časech nemohly býti provedeny, nyní v dobách osvícených naprosto se minouti musí s úspěchem; vyslovoval přesvědčení své, že jedině v rovnoprávnosti všech národů

říše spočívá spása Rakouska, a dovolával se spravedlivosti trůnu jakožto jediné naděje, že oprávněným žádostem národa bude vyhověno. Avšak vyhovování těmto žádostem se marně očekávalo, petice neměla žádného, aspoň ne přímého účinku, a když ji po nějakém čase Posel z Prahy otiskl, jest za to zabaven. Později vytištěn jest pamětný spis ten v Budyšíně, original pak jeho práchniví posud v některém Vídeňském archivu.

Nicméně netroufali si ve Vídni více odmrštiti žádost o koncesi k vydávání českých novin, ale udělili povolení tomu muži, na nějž si vláda dříve pojistila rozhodný vliv. Tak povstaly začátkem října noviny „Čas“ nákladem a redakcí dra. Krásy, které však nepostavivše se na stanovisko státoprávní, jaké celý národ Český k hájení svych historických práv byl zaujal, nevyhovovaly potřebě.

Mezitím vyšel 17. července nový cís. patent, kterým císař dobrovolně uložil meze plné panovnické moci své, tak aby bez svolení rady říšské nesměla žádná daň býti nově zavedena neb zvýšena, ani žádná půjčka učiněna, což byl již rozhodný krok na dráze nově nastoupené.

Vrchol jednání rozmnožené říšské rady tvořila otázka týkající se zásady, dle jaké by se přetvořiti měl státní system rakouský, a tu se rozcházelo mínění většiny a menšiny finančního výboru jejího, který měl uloženo proskoumati předlohy vládní, podati o nich zprávu a na základě uznání svého učiniti návrhy. Většina federalistická vyslovila se ve zprávě své, kterak „zdárná budoucnost dosavadním systemem vnitřní organisace říše ani pojištěnou ani připravovanou se nejeví“. Výbor nespatřoval „sesílení a ubezpečení svazku mezi zeměmi říše Rakouské a její v pravém smyslu pochopené jednoty v nevšímání sobě historicko-politických individualností jednotlivých jejich částí, aniž v zevnitřní jednotvárnosti, nebo v odstranění všech historických základů... Rovněž nemohl výbor neuznati — že při dosavadním systemu nedá se docíliti žádného značného uspoření, než toliko tím, když rozličné země sami se súčastní ve správě svých záležitostí“. Dále vy-

slovila většina výboru přesvědčení své, že „sesílení a zdárný vývoj mocnářství požaduje uznání historicko-politických osobností jednotlivých zemí, v nichž by přirozený vývoj a pokrok rozličných kmenových národností přišel ku platnosti, a spojení takového uznání s požadavky a podmínkami pospolitého svazku státního, tedy při zásadě rovnosti všech zemí jednak uznání a zavedení jich autonomie ve správě i vnitřním zákonodárství, jednak konečně ustanovení, pojištění a zastoupení jich pospolitého státního svazku. Toto státoprávní spořádání však dovršeno může býti jenom vzkříšením.... opravdové autonomie v oboru správy, všecka pak tato opatření dosáhnou cíle svého jen tenkráte, vyhoví-li na základě někdejších řádů a platných práv přesvědčením a právním náhledům jednotlivých zemí."

Menšina finančního výboru též vyslovila své mínění o tom, jak by se státní zřízení Rakouska nejlépe dalo upraviti. Žádala, „aby Jeho Veličenstvo ze své vlastní svrchované moci ráčil nejmilostivěji povolati v život ona zařízení, jimiž by při nejvíce možném vývoji samosprávy všech korunních zemí a při úplném zachování jednoty říše v zákonodárné i výkonné moci vlády, pak při účinlivé a neodvislé kontrole hospodářství státního všeliké zájmy obyvatelstva došly přiměřeného zastoupení v obci, ve sněmu zemském a v říšské radě".

Jestliže ve vyjádření většiny pojmouti se daly také tužby strany feudalní po právech již nadobro ztracených, tož na druhé straně daly se v ně zahrnouti všeliké svobodné instituce, po nichž všickni národové rakouští v stejné míře toužili, neboť nikde se v něm nekladly meze politickému vývoji. Naproti tomu bylo vyjádření menšiny příliš neurčité, ano mlhavé, o stupni pak svobodomyslnosti, na jakém stála německá menšina výboru, nejlépe svědčí ta okolnost, že k upravení vnitřních státních poměrů Rakouska utíkala se k milosti panovníkově, prosíc za oktrojování, kdežto většina v důstojném sebevědomí odvolávala se na práva zemí, jež chtěla míti

základem nové budovy státní. Nad to měla většina výboru skvělé a zkušené řečníky, hrabata Szechena a Clam-Martinice, kteří v sezení plné říšské rady výmluvně ujímali se historických práv zemí; kdež naproti tomu referent menšiny, dr. Hein, jenom ostýchavě přednášel její návrh, netroufaje si pravé jádro jeho vysloviti. K čemu ostýchavá menšina výboru neměla smělosti, toho se odvážil sedmihradský Němec Maager, který po přečtení smutné zprávy o beznadějném stavu říšských financí bez obalu se vyslovil, že tu jedině pomoci může udělení říšské ústavy, v které by „při všemožném zachování rovnoprávnosti veškeré zájmy obyvatelstva nalezly v obci, na zemském sněmě a v říšské radě přiměřeného zastoupení svobodně volenými poslanci".

Účinek těchto slov byl nadobyčejný, neboť byla všem nepředpojatým jako ze srdce mluvena. Ale slovo ústava bylo v nejvyšších kruzích vládních stíháno kletbou, a předseda (arcikníže Rainer) vyjářil se, že tento návrh, jenž překračuje meze oprávněnosti říšské rady, nemůže se státi předmětem rokování. Dne 27. září hlasováno konečně o obojím návrhu výboru, a přijat byl návrh většiny. Dne 29. září zavřel císař sezení rozmnožené říšské rady.*)

Národ Český sledoval rokování rozmnožené říšské rady s největší napjatostí. Nejvnitřnější city jeho, tolik let dušené, protrhly neodolatelnou silou ledovou kůru, pod kterou se musily skrývati před krutým absolutismem, do lidu vjel nový, rozčilující život. Usnešení říšské rady přijato s jásotem, a s netrpělivostí očekáváno rozhodnutí koruny.

Konečně vyšel pověstný „diplom", jenž měl datum 20. října, co „neodvolatelný základ budoucího státního zřízení Rakouska. Úvod k němu činil císařský manifest následujícího znění:

*) Nelze tu nezmíniti se o zajímavé episodě, která se udála ku konci zasedání rozmnožené říšské rady. V sezení jejím dne 24. září poukázal Mocsónyi na to, že Čechové a Moravané nejsou v říšské radě zastoupeni, na kteroužto poznámku kníže Jan Adolf Švarcenberk v následujícím sezení dne 25. září cítil se povolána odpověděti, že Čechové se svými nynějšími poměry jsou nanejvýše spokojeni.

„K Mým národům!

„Když jsem dosedl na trůn Mých předků, byla monarchie násilnému otřásání vydána.

„Po boji, Mým otcovským citům hluboce bolestném, nastala v Mých zemích, jako skoro všude v násilně otřesených obvodech evropské pevniny potřeba, aby moc vládní přísněji sestředěna byla. Veřejné blaho a bezpečnost většiny pokojných obyvatelů monarchie požadovaly to — rozčilené vášně a bolestné upomínky na nejbližší minulost činily svobodný pohyb před nedávnem ještě nepřátelsky bojovavších živlů nemožným.

„Chtěl jsem se dověděti o přáních a potřebách rozličných zemí monarchie, a protož jsem Mým patentem ode dne 5. března t. r. Mou rozmnoženou říšskou radu založil a svolal.

„Uvažuje předlohy Mně od ní podané viděl jsem se pohnuta, abych ohledem jak na zřízení monarchie dle práva státního, na práva a postavení jednotlivých království a zemí, tak i na obnovené zjištění, ustanovení a zastoupení svazku dle práva státního veškeré monarchie dnešního dne diplom vydal a prohlásil.

„Vyplňuji Mou panovnickou povinnost, když v tomto spůsobu upomínky, právní náhledy a nároky Mých zemí a národů se skutečnými potřebami Mé monarchie vyrovnávaje je spojuji a zdárný vývoj a sesílení ode Mne daných nebo znova vzbuzených institucí s plným uspokojeným dospělému náhledu a vlastenecké horlivosti Mých národů svěřuji. Naději se jich požehnaného rozkvětu od ochrany a milosti Všemohoucího, v jehož ruce osudy knížat a národů spočívají a jenž hluboké a svědomité opravdovosti Mé otcovské pečlivosti požehnání svého neodepře.

„Ve Vídni, dne 20. října 1860.

František Josef v. r.“

Na to následoval:

„Císařský diplom
na upravení vnitřních poměrů říše dle práva státního.

„My František Josef I., z Boží milosti císař Rakouský atd. atd., tímto všem na vědomost dáváme:

„Když se byli Naši předkové, slavné paměti, z moudré pečlivosti starali, aby v Našem nejjasnějším domě jisté pra-

vidlo posloupnosti zařízeno bylo, došel pořad posloupnosti, od Jeho c. k. apoštolského Veličenství bývalého císaře Karla VI. dne 19. dubna 1713 konečně platně a nepodvratně ustanovený, svého uzavření v státním, základním a rodovém zákoně, pod jmenem pragmatické sankce známém, od zákonných stavů Našich rozličných království a zemí přijatém a posud v platnosti jsoucím.

„Na nepodvratném právním základě ustanoveného pořadu posloupnosti, jakož i nedílnosti a nerozlučitelnosti jednotlivých částí státu, srovnávajícím se s právy a svobodami svrchu dotčených království a zemí, vítězně odolala říše Rakouská, od té doby následkem smluv dle práv států a národů uzavřených rozšířená a sesílená, dolehajícím na ni nebezpečenstvím a útokům, podpírajíc se a nešena jsouc věrností, oddaností a udatností svých národů.

„V zájmech Našeho rodu a Našich poddaných jest Naší povinností panovnickou, abychom mocné postavení Rakouského mocnářství zachovávali a za rukojemství poskytli zřejmě a neobojetně zařízený stav právní a svorné působení společné. Tímto rukojemstvím mohou v úplné míře býti jen taková zřízení a takový stav právní, jež stejně vyhovějí dějepisnému vědomí právnímu, nynější rozmanitosti Našich království a zemí a požadavkům jejich nerozdílného, nerozlučitelného a silného svazku.

„Měli jsme zřetel k tomu, že se živly společenských zřízení organických a svorného působení společného rozšířily a sesílily v Našem mocnářství stejnou oprávněností Našich poddaných před zákonem pojištěním svobodného vykonávání všech vyznání náboženských, přístupnosti ku všem úřadům, nezávislou ani na stavu ani rodu, všeobecnou a stejnou povinností brannou a poplatností vesměs všem příslušící, zrušením robot a konečně zrušením čáry mezicelní; uvážili jsme dále, že dle soustředění státní moci ve všech zemích pevniny evropské pro bezpečnost Našeho mocnářství a pro blaho jednotlivých jeho zemí nevyhnutelně potřebným jest společné vyřizování nejvyšších úkolů státních: následkem toho, abychom vyrovnali bývalé rozdílnosti mezi Našimi královstvími a zeměmi a abychom Našim poddaným vhodně upraveného účastenství udělili v zákonodárství a správě, uznali jsme za dobré nařiditi na základě pragmatické sankce a z moci Naší svrchované za stálý, neodvolatelný základní zákon státní, jenž by Nám samým, jakož i Našim zákonním následníkům u vládě byl vodítkem, následující:

„I. Právo zákony dávati, je měniti a rušiti, bude od Nás a Našich následníků vykonáváno jen společným působením zákonně shromážděných zemských sněmů, neb dle případnosti společným působením říšské rady, do které zemské sněmy posílati mají počet členů, jaký My ustanovíme.

„II. Na příště mají se v říšské radě a s říšskou radou vyjednávati a zároveň se společným působením jejím ústavně vyřizovati všecky předměty zákonodárství, které se vztahují k právům, povinnostem a zájmům, pro všecka Naše království a všecky Naše země společným, jmenovitě zákonodárství a mincovnictví, peněžnictví a úvěrnictví, v záležitostech cla a obchodu; dále o základních pravidlech v záležitosti banku cedulního; zákonodárství o základních pravidlech při poštách, telegrafech a železnicích; o způsobu i spořádání povinnosti k vojenské službě; dále se má, jen když říšská rada s tím souhlasiti bude, nařizovati zavádění nových daní a ukládání platů, pak zvyšování zavedených již daní a položení pohledávek, obzvláště zvyšování ceny soli a vypisování nových výpůjček dle Našeho rozhodnutí, daného 17. července 1860; dále pak má se jen s přivolením říšské rady nařizovati převádění hotových státních dluhů a dávání v zástavu, přeměňování neb uvádění v závadnost nemovitého jmění státního; konečně mají se se společným působením říšské rady skoumati a stanoviti rozpočty státních vydání na příští rok, jakož i skoumati konečně účty státní a výsledky ročního hospodaření s financemi.

„III. Všecky ostatní předměty zákonodárství, které v předcházejících punktech nejsou obsaženy, vyřídí se ústavně na sněmu a se sněmem, jehož se týče, a sice: v královstvích a zemích k Uherské koruně příslušných ve smyslu jich dřívějších ústav, v ostatních královstvích a zemích ve smyslu a podle jich zemských řádů.

„Poněvadž však, vyjímaje země Uherské koruny, i takové předměty zákonodárství, které výhradně veškeré říšské radě nepříslušejí, po dlouhá léta v Našich ostatních zemích stejně se vyřizovaly a rozhodovaly, tož Sobě vyhražujeme takovéto předměty vyřizovati s ústavním spolupůsobením říšské rady a s přivoláním říšských radů těchto zemí.

„Také ony předměty, jež nejsou příslušnosti říšské rady vyhraženy, mohou se společně vyřizovati, když si toho zemský sněm, jehož se týče, přeje, nebo když to navrhuje.

„IV. Tento císařský diplom má se neprodleně do zemských archivů Našich království a zemí schovati a časem

*

svým do zemských zákonů v hodnověrném textu a v zemských jazycích vložiti. Naši následníci mají tento diplom hned při nastoupení na trůn tím způsobem Svým císařským podpisem opatřiti a vydati jednotlivým královstvím a zemím, kde v zemské zákony vložen býti má.

„Čemuž na vědomí jsme Svůj podpis připojili, pečeť Naši císařskou přitisknouti dali a uschování tohoto diplomu v Našem rodovém, dvorním a státním archivu nařídili.

„Jež se stalo ve Vídni, v hlavním a sídelním městě Našem 20. října léta Páně tisícího osmistého šedesátého, Naší vlády dvanáctého.

František Josef v. r.

Z Nejvyššího nařízení

Hrabě Rechberk v. r. Svob. pán Ransonnet v. r.“ *)

„Diplom“ provázen byl dlouhou řadou císařských přípisů, z nichž jeden co dodatek k diplomu ustanovoval počet údů, jež mají zemské sněmy poslati do říšské rady, na sto. Ostatními přípisy učiněno množství změn v nejvyšší správě říše: ministerstva spravedlnosti, kultu a nitra co všeobecní úřadové centralní zrušena jsou, za to však obnoveno dvorské kancléřství uherské a sedmihradské, nejvyšší pak vedení politické správy zemí neuherských přikázáno nově zřízenému ministerstvu státnímu. Státním ministrem stal se Goluchowski, jemuž uloženo předložiti zevrubný návrh organisace zemí neuherských na základě samosprávy obcí, okresů a krajů. Pro zemské sněmy vyřknuto jest zastoupení všech tříd a zájmů, a přikázáno brzké předložení zemských řádů na tomto základě vypracovaných, aby co nejrychleji mohly býti svolány na sněmy.

Jaký byl vlastní význam diplomu říjnového a jak přijat byl od národa Českého, pověděno bude v oddělení pátém našeho spisu.

---

*) Poněvadž úřední překlad předůležitých těchto listin, jak jsme jej tuto otiskli, namnoze dosti jest chatrný, proto klademe je také v původním jich znění německém:

Kaiserliches Manifest.

An Meine Völker!

Als Ich den Thron Meiner Ahnen bestieg, war die Monarchie gewaltsamen Erschütterungen preisgegeben.

Nach einem Meinen landesväterlichen Gefühlen tief schmerzlichen Kampfe trat in Meinen Ländern, wie fast überall in den gewaltsam erschütterten Gebieten des europäischen Festlandes, vor Allem das Bedürfniss einer strengen Concentrirung der Regierungsgewalt ein. Das öffentliche Wohl und die Sicherheit der Mehrzahl der ruhigen Bewohner der Monarchie erheischten dieselbe, — die aufgeregten Leidenschaften und die schmerzlichen Erinnerungen der jüngsten Vergangenheit machten eine freie Bewegung der noch vor Kurzem feindlich kämpfenden Elemente unmöglich.

Ich habe von den Wünschen und Bedürfnissen der verschiedenen Länder der Monarchie Kenntniss nehmen wollen und demzufolge mittelst Meines Patentes vom 5. März l. J. Meinen verstärkten Reichsrath gegründet und einberufen.

In Erwägung der Mir von demselben überreichten Vorlagen habe Ich Mich bewogen gefunden, in Betreff der staatsrechtlichen Gestaltung der Monarchie, der Rechte und der Stellung der einzelnen Königreiche und Länder ebensowol, wie der erneuten Sicherung, Feststellung und Vertretung des staatsrechtlichen Verbandes d r Gesammt-Monarchie am heutigen Tage ein Diplom zu erlassen und zu verkünden.

Ich erfülle Meine Regentenpflicht, indem Ich in dieser Weise die Erinnerungen, Rechtsanschauungen und Rechtsansprüche Meiner Länder und Völker mit den thatsächlichen Bedürfnissen Meiner Monarchie ausgleichend verbinde und die gedeihliche Entwicklung und Kräftigung der von Mir gegebenen oder wieder erweckten Institutionen mit voller Beruhigung der gereiften Einsicht und dem patriotischen Eifer Meiner Völker anvertraue. Ich erhoffe ihr segensreiches Erblühen von dem Schutze und der Gnade des Allmächtigen, in dessen Hand die Geschicke der Fürsten und Völker ruhen, und der dem tiefen und gewissenhaften Ernste Meiner landesväterlichen Sorgfalt seinen Segen nicht versagen wird.

Wien, am 20. October 1860.

Franz Joseph m. p.

Kaiserliches Diplom

zur Regelung der inneren staatsrechtlichen Verhältnisse der Monarchie.

Wir Franz Joseph I. von Gottes Gnaden Kaiser von Oesterreich, König von Ungarn und Böhmen, König der Lombardie und Venedigs, von Galizien, Lodomerien und Illyrien: Erzherzog von Oesterreich etc. etc. thun hiemit Jedermann zu wissen:

Nachdem Unsere Vorfahren glorreichen Andenkens in weiser Sorgfalt in Unserem durchlauchtigsten Hause eine bestimmte Form der Erbfolge aufzurichten bestrebt waren, hat die von wailand Seiner k. k.

Apostolischen Majestät Kaiser Karl dem VI. am 19. April 1713 endgiltig und unabänderlich festgesetze Successionsordnung in dem unter dem Namen der pragmatischen Sanction bekannten, von den gesetzlichen Ständen Unserer verschiedenen Königreiche und Länder angenommenen in Kraft bestehenden Staats-, Grund- und Hausgesetze, ihren Abschluss gefunden.

Auf der unerschütterlichen rechtlichen Grundlage einer bestimmten Erbfolge-Ordnung und der mit den Gerechtsamen und Freiheiten der obbenannten Königreiche und Länder in Einklang gebrachten Untheilbarkeit und Unzertrennlichkeit ihrer verschiedenen Bestandtheile hat die in Folge von Staats- und völkerrechtlichen Verträgen seither erweiterte und erstarkte Oesterreichische Monarchie die auf dieselbe eindringenden Gefahren und Angriffe, gestützt und getragen von der Treue, Hingebung und Tapferkeit ihrer Völker, siegreich bewältigt.

Im Interesse Unseres Hauses und Unserer Unterthanen ist es Unsere Regentenpflicht, die Machtstellung der Oesterreichischen Monarchie zu wahren und ihrer Sicherheit die Bürgschaften klar und unzweideutig feststehender Rechtszustände und einträchtigen Zusammenwirkens zu verleihen. Nur solche Institutionen und Rechtszustände, welche dem geschichtlichen Rechtsbewusstsein, der bestehenden Verschiedenheit Unserer Königreiche und Länder und den Anforderungen ihres untheilbaren und unzertrennlichen kräftigen Verbandes gleichmässig entsprechen, können diese Bürgschaften im vollen Maasse gewähren.

In Berücksichtigung, dass die Elemente gemeinsamer organischer Einrichtungen und einträchtigen Zusammenwirkens durch die Gleichheit Unserer Unterthanen vor dem Gesetze, die Allen verbürgte freie Religionsübung, die von Stand und Geburt unabhängige Aemterfähigkeit und die Allen obliegende gemeinsame und gleiche Wehr- und Steuerpflichtigkeit, durch die Beseitigung der Frohnen und die Aufhebung der Zwischenzoll-Linie in Unserer Monarchie sich erweitert und gekräftigt haben; — in Erwägung ferner, dass bei der Concentrirung der Staatsgewalt in allen Ländern des europäischen Festlandes die gemeinsame Behandlung der höchsten Staatsaufgaben für die Sicherheit Unserer Monarchie und die Wohlfahrt ihrer einzelnen Länder eine unabweisliche Nothwendigkeit geworden ist, — haben Wir, zur Ausgleichung der früher zwischen Unseren Königreichen und Ländern bestandenen Verchiedenheiten und Behufs einer zweckmässig geregelten Theilnahme Unserer Unterthanen an der Gesetzgebung und Verwaltung auf Grundlage der pragmatischen Sanction und Kraft Unserer Machtvollkommenheit Nachstehendes als ein beständiges und unwiderrufliches Staatsgrundgesetz zu Unserer eigenen, so auch zur Richtschnur Unserer gesetzlichen Nachkommen in der Regierung zu beschliessen und zu verordnen befunden.

I. Das Recht, Gesetze zu geben, abzuändern und aufzuheben, wird von Uns und Unseren Nachfolgern nur unter Mitwirkung der gesetzlich versammelten Landtage, beziehungsweise des Reichsrathes, ausgeübt werden, zu welchem die Landtage die von Uns festgesetze Zahl Mitglieder zu entsenden haben.

II. Es sollen alle Gegenstände der Gesetzgebung, welche sich auf Rechte, Pflichten und Interessen beziehen, die allen Unseren Königreichen und Ländern gemeinschaftlich sind, namentlich die Gesetzgebung über das Münz-, Geld- und Creditwesen, über die Zölle und Handelssachen; ferner über die Grundsätze des Zettelbankwesens; die Gesetzgebung in Betreff der Grundsätze des Post-, Telegraphen- und Eisenbahnwesens; über die Art und Weise und die Ordnung der Militärpflichtigkeit

in Zukunft in und mit dem Reichsrathe verhandelt und unter seiner Mitwirkung verfassungsmässig erledigt werden, sowie die Einführung neuer Steuern und Auflagen, dann die Erhöhung der bestehenden Steuern und Gebührensätze, insbesondere die Erhöhung des Salzpreises und die Aufnahme neuer Anlehen, gemäss Unserer Entschliessung vom 17. Juli 1860; desgleichen die Convertirung bestehender Staatschulden und die Veräusserung, Umwandlung oder Belastung des unbeweglichen Staatseigenthumes, nur mit Zustimmung des Reichsrathes angeordnet werden soll; — endlich die Prüfung und Feststellung der Voranschläge der Staatsauslagen für das zukünftige Jahr, sowie die Prüfung der Staatsrechnungsabschlüsse und der Resultate der jährlichen Finanzgebahrung unter Mitwirkung des Reichsrathes zu erfolgen hat.

III. Alle anderen Gegenstände der Gesetzgebung, welche in den vorhergehenden Puncten nicht enthalten sind, werden in und mit den betreffenden Landtagen und zwar in den zur Ungarischen Krone gehörigen Königreichen und Ländern im Sinne ihrer früheren Verfassungen, in Unseren übrigen Königreichen und Ländern aber im Sinne und in Gemässheit ihrer Landesordnungen verfassungsmässig erledigt werden

Nachdem jedoch mit Ausnahme der Länder der ungarichen Krone auch in Betreff solcher Gegenstände der Gesetzgebung, welche nicht der ausschliesslichen Competenz des gesammten Reichsrathes zukommen, seit einer langen Reihe von Jahren für Unsere übrigen Länder eine gemeinsame Behandlung und Entscheidung stattgefunden hat, behalten Wir Uns vor, auch solche Gegenstände mit verfassungsmässiger Mitwirkung des Reichsrathes unter Zuziehung der Reichsräthe dieser Länder behandeln zu lassen.

Eine gemeinsame Behandlung kann auch stattfinden, wenn eine solche in Betreff der der Competenz des Reichsrathes nicht vorbehaltenen Gegenstände von dem betreffenden Landtage gewünscht und beantragt werden sollte.

IV. Dieses kaiserliche Diplom soll sofort in den Landes-Archiven Unserer Königreiche und Länder aufbewahrt, seiner Zeit in die Landesgesetze im authentischen Texte und in den Landessprachen eingetragen werden. Unsere Nachfolger haben dasselbe Diplom sogleich bei Ihrer Thronbesteigung in gleicher Weise mit ihrer kaiserlichen Unterschrift versehen, an die einzelnen Königreiche und Länder auszufertigen, wo dasselbe in die Landesgesetze einzutragen ist.

Urkund dessen haben Wir Unsere Unterschrift beigesetzt, Unser kaiserliches Insiegel beidrücken lassen und die Aufbewahrung dieses Diploms in Unserem Haus-, Hof- und Staatsarchive anbefohlen.

Gegeben in Unserer Haupt- und Residenzstadt Wien, am 20. October im Eintausend achthundert sechzigsten, Unserer Regierung im zwölften Jahre.

Franz Joseph m. p.

Auf Allerhöchste Anordnung:

Graf Rechberg m. p. Freiherr v. Ransonnet m. p.

OBSAH.

POLITICKÁ

BIBLIOTÉKA ČESKÁ.

VYDÁVÁ

ČESKÝ KLUB.

Díl I.

Naše znovuzrození.

Část pátá.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1883.

Naše znovuzrození.

Přehled národního života českého

za posledního půlstoletí.

Sestavil

Jakub Malý,
mimořádný člen královské české společnosti nauk.

ČÁST PÁTÁ.

Nová doba ústavní až do zavedení dualismu.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1883.

Knihtiskárna: J. Otto v Praze.

Část pátá.

Nová doba ústavní až do zavedení dualismu.

Od října 1860 až do vyrovnání s Uherskem r. 1867.

Úvod.

Vydáním říjnového diplomu byl princip absolutní odsouzen a prohlášen návrat ke zřízení ústavnímu, a sice na témže základě, na jaký se byl stavěl již cís. patent ze dne 15. března 1848, dle kterého měla ústava říšská býti ujednána s poslanci sněmů jednotlivých zemí s rozmnoženým zastupitelstvem stavu městského. Uchýlení se od přirozeného tohoto historického vývoje, jaké se stalo nejprve Pillersdorfovou oktrojovanou ústavou od 25. dubna 1848 a potom ještě dále postupovalo ve směru centralistickém, zavinilo veškerý nezdar svobodomyslného hnutí roku 1848, až přivedlo říši Rakouskou v ty smutné konce, kde nyní se nacházela. Že konečně koruna dospěla k uznání škodlivosti toho principu a na jinou cestu se dala, z toho musilo se uzavírati, že také na cestě té setrvá, což všecky národy říše, kteří dosavadním systemem vlády skrácenými se cítili ve svých právech, naplnilo plesáním a oprávněnou nadějí v lepší budoucnost.

A přece byly tyto naděje klamné, potvrzujíce nanovo starou zkušenost, kterak v Rakousku všecko vždy jen polovičně se děje, když ústava únorová, která měla v život uvésti zásady v diplomu prohlášené, tak podstatně od nich odstoupila, že stanovila pravý opak toho, co sliboval diplom.

V Čechách byl diplom říjnový uvítán v prvním zápalu s radostí všeobecnou, a duševní pružnost národa Českého tou dobou nanovo se osvědčila: dosavadní ochablost a zmalátně-

lost myslí ustoupila jako jedinou ranou elektrickou novému svěžímu ruchu, a v národě rozproudila se opět bujará činnost, jevící se ve všech oborech veřejného i soukromého života.

Jakmile však národ Český s nově oživlými snahami svými vstoupil na půdu praktickou, tu ihned vrazil na nový tuhý odpor týchž živlů, kteří odjakživa mu byli nepřátelští, nyní pak únorovkou povoláni byli k nepřirozené nadvládě v státu. Tu bylo národu těžce zkoušenému snášeti celou řadu nových protivenství, aby se důkladně přesvědčil o tom, kterak osud jeho vždy stejný jest pod každou vládou, ať absolutní nebo konstituční. Ale neslýchanému příkoří, jaké trpěl, rovnala se neúmorná jeho statečnost a vytrvalost, při tom všem pak, zkušeností minulých let poučen, nikdy nevykračoval z mezí zákonem vyměřených, ač neostýchal se v spravedlivé obraně své až na samý jich kraj se odvážiti.

Když pak národ pro zachování důstojnosti své musil se vzdáti spolupůsobení v zastupitelstvu říše, kde poslanci jeho vydáni byli násilnickému terorismu a nejsurovějším urážkám, tu neodolatelný pud činnosti vyhledal sobě dějiště jiné — pohříchu pole domácích svárů.

Zatím trpný odpor faktora tak důležitého, jako jest národ Český, podstatně přispěl ku poznání, že únorová ústava není spůsobilá k uspokojení národů rakouských, což mělo za následek pokus o její zastavení, tak zvanou „politikou volné ruky“, avšak když nástupce Schmerlingův, Belcredi, přílišnou váhavostí svou zameškal příznivou dobu ku přetvoření Rakouska ve smyslu autonomistickém, následující na to neblahá „válka bratrů s bratřími“ měla za následek opětnou změnu ve vnitřní politice. Do rady koruny povolán cizozemec pravých poměrů říše neznalý, jehož moudrost vrcholila v „tlačení Slovanů ke zdi“, a místo uspokojení všech národností uspokojena národnost pouze jedna, ta, která nejbouřlivěji se hlásila o své právo. Zavedením dualismu odčiněn jest Vilagoš, a revoluce uherská, někdy s velikým úsilím na bojišti potlačená, slavila nekrvavé, ale úplné vítězství. Státní veslo se octlo v rukou mužů někdy pro velezradu odsouzených. Ze

všech národů rakouských dotknul se tento nový převrat nejcitelněji Čechů, proti kterým hlavně byl namířen, a národ náš zakusil nového sklamání, trpčího nade všecka předešlá. Avšak i ti jeho protivníci, jichž panství nad ním bylo tím rozhodnuto, jenom nevrle snášeli podřízenost svou živlu, jejž neméně v srdci svém nenáviděli.

Toto jest povšechný obraz doby, k jejímuž vylíčení přistupujeme, i jestiť ona nad předešlé bohatá na události a proměny, které jednak v samém lůně národa se zběhly, jednak naň zvenčí působily. Z té příčiny nelze v těsných mezech nám vyměřených vyčerpati veškerý dějinný material toho sedmiletí, pročež budeme musit přestati na přehledném stručném nákresu těch prudkých bojův a usilovných snah národa našeho, které, ač na pohled bez praktického výsledku, nicméně k politické dospělosti a národnímu utužení jeho přispěly v takové míře, že po uplynutí jeho, jakkoli hmotně přemožen, stál tu v síle a jarosti posud nebývalé, která užaslým jeho vítězům bezděčně vštěpovala úctu.

I.

Říjnový diplom. Nedostatek organu národního. Čas. Změna v ministerstvu. Forgach místodržitelem v Čechách. Päumann. Nový ruch národní. Schmerling a jeho okružník. Program český. Národní Listy.

Vydání říjnového diplomu vyvolalo po vlastech českých plesání a jásot, naděje národa znova obživly a pnuly se výše, konečná spása zdála se přicházeti s dobou nově inaugurovanou. A přece nebyl vysoce velebený říjnový diplom nic jiného, než nový útok na státní právo koruny České.

V článku II. diplomu vyčítá se kompetence budoucí říšské rady, v článku III. pak čteme doslovně takto: „Všecky ostatní předměty zákonodárství, které v předcházejících punktech nejsou obsaženy, vyřídí se ústavně na sněmu a se sněmem, jehož se týče, a sice: v královstvích a zemích k Uherské koruně příslušných ve smyslu jich dosavadních ústav, *v ostatních královstvích a zemích* ve smyslu a podle jich zemských řádů... Poněvadž však, vyjímajíc země Uherské koruny, i takové předměty zákonodárství, které výhradně veškeré říšské radě nepřísluší, po dlouhá léta v *Našich ostatních zemích* stejně se vyřizovaly a rozhodovaly, tož sobě vyhražujeme takovéto předměty vyřizovati s ústavním spolupůsobením říšské rady a s přivoláním říšských radů těchto zemí.“

Tím zřejmě vysloven dualismus, říše de facto rozdělena v „korunu Uherskou“ a „ostatní země“ (v kterýž cis-

lajtanský pytel hozena i koruna Česká), a tyto odkázány na zemské řády, které teprve měly býti vydány, t. j. oktrojovány. Uhrám tedy učiněno za právo, „ostatní země“ očekávati měly, co se jim udělí z milosti.

Takové oktrojování příčilo se samé zásadě, prohlášené v říjnovém diplomu, jehož článek I. zní doslovně takto: „Právo zákony dávati, je měniti a rušiti, bude od Nás a Našich následníků vykonáváno jen se společným působením zákonně shromážděných zemských sněmův atd.“ Postavíme-li se na stanovisko státoprávní, tuť shledáváme, že spojení se jednotlivých zemí a národů v jeden celek říše Rakouské spočívá více méně na smluvách státních, které od jedné strany nemohou býti platně rušeny. Že absolutismus, jak dalece k tomu síly měl, smluv těchto nedbal a jim na příkoř vůli svou násilně provozoval, jest vůbec známo; nikdo však nebude tvrdit, že by z takového počínání vlády bylo jí vzrostlo nějaké právo. Jakmile tedy panovník prohlásil, že upouští od systemu absolutního, tím samým opět nastoupily v platnost státní smlouvy systemem tím dosavad rušené, a důsledně slušelo jednotlivé země zpět uvésti v onen právní stav, v jakém se na základě dotčených smluv nalézaly před zavedením absolutismu. Teprve po takové jich restituci in integrum se mělo přistoupiti od vlády k vyjednávání se zeměmi a národy o nové zřízení Rakouska co státu celkového, a není pochybnosti, že by jednotliví údové jeho byli měli dosti obětovnosti, aby ve prospěch celku tolik z autonomie jim přináležející dobrovolně vznesli na vládu ústřední, co potřebí k vyřizování společných záležitostí a vyvinutí náležité moci na venek.

Nelze věřiti, že by političtí vůdcové národa Českého nebyli stav věci uvažovali s téhož stanoviska, že by nebyli viděli, kam vlastně diplom říjnový směřuje. Jádrem jeho bylo prohlášení dualismu; co se v něm dále mluvilo o právech a svobodách rozličných království a zemí, o jich historickém vědomí právním, čemuž má vyhověno býti, co praveno v manifestu císařském, diplom říjnový provázejícím,

o vyrovnání upomínek, právních náhledův a nároků zemí a národů se skutečnými potřebami monarchie, to vše byly prázdné floskule a mazání medu kolem úst. Tím mohl se dát mýliti jen ten, kdo neznal ze zkušenosti vládu rakouskou, ale nemohli se klamati mužové, jimž tolikráte bylo činiti s řídicími státníky rakouskými a kteří musili znáti cenu jich slibův. Ale div divoucí! všude jen kladena váha na sliby, že bude slušně vyhověno historickým právům a zvláštním potřebám jednotlivých zemí; skutků však, jimiž fakticky uváděn v život osudný dualismus, jako obnovení kancléřství uherského a sedmihradského a j. v., nevšímáno si.

Neštěstí bylo, že jsme té doby neměli samostatného organu, který by byl zastával státoprávní postavení Čech. Jak známo, zůstaly roku 1860 snahy Riegrovy o koncesi na samostatné noviny marny, za to však obdržel takovou koncesi dr. Krása, který založil „Čas". Ale žurnal tento postavil se hned s počátku na stanovisko výhradně národní, nejsa přístupným oposici státoprávní.*)

Z nedostatku organu českého vzal tehdáž Rieger, jako již dříve byl činil, opět útočiště k organům německým, a jmenovitě v „Reichenberger Zeitung" uveřejnil důkladný článek „Historické právo a český sněm", dále podával v „Prager Morgenpost" své náhledy o tom, jak by se provésti měla samospráva zemská vzhledem k národní rovnoprávnosti, ve

---

*) Když pan Ferda Náprstek získati mne chtěl za spolupracovníka „Času", byl jsem k tomu ochoten, přijme-li „Čas" následující od dra. Braunera schválené vyjádření: „Vydáním cís. diplomu v dnešním čísle otištěného nastupuje Rakousko novou, bohdá šťastnější dráhu. Zásady v něm vyslovené slibují času přiměřenější vývoj všech částí říše, tedy i národa našeho a vůbec koruny České. Ustanovení, jimiž cís. diplom provázen jest, týkají se hlavně jen postavení koruny Uherské k celitému Rakousku, podán tedy jenom začátek nového zřízení státního. Smíme očekávati, že též ostatním částem říše stejně za právo se stane. Cís. rozhodnutí stalo se po seznání žádostí a potřeb rozličných zemí prostředkem svolané rozmnožené říšské rady. Nová organisace říše nevyhnutelně s sebou nese možnost, projevovati tyto žádosti a potřeby co nejúplněji, v to skládáme svou naději." Redakce „Času" nepopřála tomuto zajisté velmi krotkému vyjádření místa ve svém listu.

článcích „Praktické zřízení zemské samosprávy, dvorské kanceláře jakožto zemského ministerstva“ a jiných.

Ostatně radost z vydání diplomu říjnového netýkala se tak obsahu jeho, jako spíše jen té okolnosti, že přece jednou učiněn byl rozhodný krok na cestě tak dlouho slibovaných státních oprav. Hlavní vada diplomu byla jeho polovičatost, obvyklý to ráz všech krokův a opatření vlády rakouské od časů drahných, že i ve přísloví vešla. Byl patrně vydán pod vlivem strany, která byla tvořila většinu v rozmnožené říšské radě, ale princip, který v něm vysloven, jen částečně uveden v život. Císařský diplom podobal se více jenom rámci, jenž teprve má vyplněn býti přiměřeným obsahem. Musilo se tedy očekávat, jakého spůsobu budou v brzce slíbené zemské řády, i hleděno jim vstříc se všeobecnou napjatostí.

Zároveň s vydáním diplomu stala se změna ministerstva, z něhož již před rokem byl vystoupil Bach, dosavadní jeho duše, a v čelo nového kabinetu povolán co státní ministr hrabě Agenor Gołuchowski. Při té příležitosti zbaveny jsou i Čechy svého dosavadního místodržitele Mecseryho, kterému se též dostalo místa v kabinetu co ministru policejnímu. První úlohou nového státního ministra bylo vydání nových řádů zemských, ale hrabě Gołuchowski nebyl pochopil svůj čas. První zemské řády, jež vydal pro starorakouské provincie, obnovovaly v celku jenom někdejší zřízení stavovské s postulatními sněmy; pravého, moderního konstitucionalismu nebylo v nich. Proti nim ozvalo se veřejné mínění a organy jeho ve všech zemích tak jednohlasně, že nelze bylo koruně nevšímati si všeobecného odporu, což mělo za následek propuštění Gołuchowského, které se stalo již 25. listopadu.

Na místo Mecseryho jmenován jest místodržitelem v Čechách hrabě Antonín Forgach, byv před tím jenom několik měsíců náměstkem na Moravě, a hned proklamací svou, v níž sliboval vyhověti snahám obou národností v mezech zákonních, jakož i úplnou známostí jazyka českého dovedl si získati důvěru lidu českého, kterou i v plné míře ospravedlnil,

Zatím veřejné poměry v Čechách přes všecku změnu vládního systemu zůstávaly tak neutěšené jako před tím. Organy předešlé vlády, ponechány v působnosti své i od nového kabinetu, neuznávaly toho potřebu, aby své jednání řídily podle nových zásad shůry prohlašovaných, nýbrž počínaly sobě i dále podle spůsobu dosavad obvyklého. Jmenovitě byl to policejní ředitel Pražský, pověstný Päumann, odpovědný nepřítel národnosti české, jíž dával do zahynutí jejího jenom dobu šesti let, který neustával co nejpříkřeji stavěti se proti nejnevinnějším projevům národního ducha, což při novém mocném ruchu, jaký následkem změněné politické situace nastal ve všech vrstvách národa Českého, vésti musilo k nevyhnutelným srážkám. Taková udála se jmenovitě v sylvestrovské noci, když na Karlově náměstí rozveselená česká společnost z hostince se vracející a české písně zpívající napadena jest od policejní hlídky beze vší příčiny a jeden mladík povážlivě zraněn. Věc ta učinila nemalý hluk a vyšetřována jest soudně. Za policejního představeného, který by nestranně, třeba sebe přísněji, zastával úřad svůj, bdíti nad mírem a pořádkem města, nebylo by se mohlo takové pohoršení státi; ovšem pak nebylo nic neobyčejného za Päumanna, jenž obzvláště zkřesáno měl na české studenty, kdykoli mladistvá jejich krev poněkud hlučněji po ulicích Pražských se ozývala. Jiný skutek libovlády Päumannovy byl pokus jeho o vyloučení V. Vávry a Sladkovského, jakožto někdejších politických odsouzenců, z redakce „Času“, kteréž ovšem od vyšší instance nebylo stvrzeno. Těmi a podobnými skutky bureaukratické zuřivosti stalo se postavení Päumannovo naproti vždy mocněji vzrůstajícímu hnutí národnímu naprosto neuhajitelným, a v únoru 1861 stalo se přesazení jeho do Krakova. Hlavní zásluha o konečné odstranění člověka toho, který po celý čas úřadování svého v Praze byl pravou metlou obyvatelstva jejího, přičítána ne bez důvodu novému místodržiteli, jehož popularnost tím vysoce vystoupila. Vůbec projevoval hrabě Forgach nejenom výborný takt v úřadování svém, nýbrž i zvláštní šetrnost k národnosti

české, již osvědčil jmenovitě osobním se účastněním smutečního průvodu při pohřbu Hankově dne 15. ledna. A národ uměl oceniti vzácnou tuto šetrnost.

Naděje změnou vládního systemu vzbuzené působily na národ Český, tak dlouho k trpení a mlčení odsouzený, jako nějakou elektrickou jiskrou, která najednou v něm znova vzkřísila dřímající sílu a k novému životu ji probudila, k životu tím čilejšímu, čím déle v něm násilně dušen byl. Stalo se tu něco podobného jako roku 1848 v březnových dnech, kde takořka přes noc uchvácen byl celý národ bezděčným zápalem pro svá potlačená práva. Ale mezi tehdejší a nynější dobou byl veliký rozdíl ten, že tenkráte přišlo vše jako překvapením, a nepřipravený lid v závratném opojení sem tam se potácel bez vytknutého pevného směru, kdežto nyní procitnul jako z dlouhého polosnění, v němž doznané zatím zkušenosti a uvědomění cíle byly pouze tlumeny, nikoli však udušeny — jsa jedné svorné mysli a jedné vůle. Kdežto roku 1848 ruch politický vycházel hlavně z citu a proto podroben byl mnohému poblouzení, vycházelo nynější hnutí z jasného pochopení situace; národ byl v uplynulých dvanácti letech, plných nejtrpčího zklamání, dospěl ku poznání jak toho čeho mu potřebí, tak i prostředků k cíli vedoucích. To brzy patrně se jevilo v jeho praktickém sobě počínání, když činnost svou veřejnou znova počal tam, kde na konci roku 1851 byla zastavena, a to ve všech oborech konstitučního života, do něhož nyní opět bylo mu vstoupiti. Prozatím arciť nebyly ještě veřejné poměry, ač valně polepšené, v té míře příznivy novému ruchu, jak sobě toho přáli národní horlivci, neboť mnoholetá absolutistická úřední praxe byla příliš zakořenělá a bez určitých nařízení, kterých nebylo, neuměla sobě sama pomoci; proto s netrpělivostí očekávány jsou nové organické zákony, s jichž vydáním vláda příliš dlouho otálela.

Na místo propuštěného Gołuchowského povolán jest za státního ministra rytíř Antonín Schmerling, jehož jméno mělo dobrý zvuk od roku 1851 pro tehdejší vystoupení jeho ze zpátečnického kabinetu Bachova. V něj strana liberalní sklá-

dala veliké naděje, a také národ náš přinášel mu vstříc jakous takous důvěru. Několik dní po svém nastoupení vydal nový státní ministr okružní list k náměstkům v korunních zemích, jímž vyslovoval zásady, které ho v úřadování jeho povedou, a spolu sliboval, že v nejkratší době vydány budou patenty, jimiž do života vstoupí ústavy politické, císařským manifestem slíbené. Významné bylo místo v okružníku tom, kde státní ministr zásadě ústavní (účastnění se národa v zákonodárství) přisuzoval nejstarší právo historické. Takové vyjádření opravňovalo arciť k dobrým nadějím, ale naproti tomu nescházelo v okružním listu vyjádření jiných, jež naděje tyto uváděla na míru velmi skrovnou.

O národní rovnoprávnosti četla se tam sice potěšitelná slova, „že úmyslům vlády nic není vzdálenějšího nežli snaha, aby jakýkoli národní živel sám sobě byl odcizen"; ale na jiném místě pravil státní ministr, mluvě o vědeckém pěstování mateřských jazyků, že „vláda, pokud jí možno prospěšně účinkovati, neopomine ničeho, seč jest stejná péče o všecky; že však vždy a při všem bude na zřeteli míti nejvyšší účely vědy". Zde patrně vyčuhovalo čertovo kopýtko. Nedaloť se tomu jinak rozuměti, nežli že interes vědeckého vzdělávání mateřského jazyka má podřízen býti interesu vědy a ustupovati tomuto, kdykoli se toho potřeba uzná. Rozhodovati o pravých interesech vědy není úlohou státu, v té věci nepotřebuje věda intervence jeho, ona pomůže si sama neodolatelnou mocí, která v ní spočívá, jen když jí popřáno volného závodiště. Ale ovšem známo jest, kterak jistý národ tak rád vědu nazývá výhradně svou, i bylo na snadě obávání, aby národ tento nebyl stotožňován s vědou samou a ve jménu jejím neosoboval si přednosti nad jinými a nevyžadoval zvláštních výsad, jichž následkem by národní rovnoprávnost zůstala pouze na papíře. Nebylať by taková logika nic nového.

Ještě pak v rozličném jiném ohledu neuspokojoval oběžník oprávněná očekávání národa. O budoucím zákonním upravení tiskových záležitostí dála se v něm jen všeobecná

zmínka ta, že „učiněno opatření, aby všeliké předstižné řízení odpadlo". Jakého způsobu opatření to bylo, nepověděno, a přece bylo velmi žádoucno, aby to ve známost bylo uvedeno, neboť trvala v té věci dosavad absolutistická praxe, což při vyslovené změně vládního systému bylo křiklavou anomalií. Pravda, že v konstitučním Rakousku nemohla vláda zákony dávati bez přičinění se k tomu zastupitelstva národa, ale mohla dobře vydati prozatímní řád tiskový, jakož toho již dříve příklady byly. To však tenkráte se nestalo, a dotčená povrchní zmínka o podobném takovém opatření patrně byla jenom frase prohozená k zaslepení krátkozrakých. Že pak v listině, která sloužila za ministerský program, činila se o této hlavní záruce politické svobody v konstitučním státu jenom zmínka tak neurčitá, že neměla žádné praktické ceny, to nebylo žádným dobrým znamením, a ve spojení s dalším obsahem okružníku musilo vzbuzovati mnohou pochybnost o upřímnosti a dobré vůli nové vlády.

Vyslovená v okružníku zásada zastoupení interesů ve sněmích nebyla nic jiného nežli starý system stavovský s jakýmsi rozšířením, a takové zastoupení národa nikoli nevyhovovalo zvýšeným požadavkům času.

Dále vysvítalo z okružního listu, že prozatím nestane se žádná změna v osobách předešlému systemu sloužívších. Tento nový příklad nerozhodnosti vlády rakouské, která nanejvýše odhodlává se k nějakému slabému rozběhu, ale nemá dostiráznosti, aby setrvala na dráze nastoupené, dovršil všeobecné zklamání. Ponechání v činnosti dosavadního úředního aparatu značilo tolik, jako další trvání dosavadní libovůle úřednické.

Konečně bylo v okružníku nápadné ještě jedno místo. Kde totiž ministr mluvil o potřebě, důrazně hájiti pořádek proti živlům rušícím vnitřní mír, pravil mezi jiným: „Nepřátelé svobody a vlasti jsou též oni, kdož jména svobody zneužívají, aby jí zavedli na zcestí a k nebezpečnému přepínání míry." Kdo měl rozhodovati, co jest zcestí a nebezpečné přepínání míry? Snad ne přece vláda jakožto strana!

Proti tomu byly jedinou obranou porotní soudy, o těch pak státní ministr v celém programu svém ani slovem se nezmiňoval.

Programem tím objevila se vyhlášená svobodomyslnost Schmerlingova v prapodivném světle.

Zatím i národ Český nelenil uveřejniti heslo své, jež obsaženo bylo v brošurce „Úvahy Čecha o novém zřízení Rakouska", jejíž dedikaci byl přijal „otec národa" Palacký, čímž nabyla jaksi povahy oficiosní. Heslo toto znělo: „Rovnoprávnost a samospráva na základě historickém."

Podán tu zevrubný výklad zásad, kterými národ Český říditi se musí ve své činnosti politické. Především objasněn význam slova historický: „Rozumíme výrazem historický to, co jest skutečného — jakožto výsledek předcházejícího vývoje — naproti pouhé theorii, vycházející jedině z domyslu. Stavěti na základě historickém znamená tedy tolik, jako pokračovati v přirozeném vývoji, totiž používati k nové organisaci poměrů daných." Odtud přecházeje na právo historické, toho strašáka moderních liberalův, praví spisovatel: „Kdo by názvem právo historické rozuměti chtěl právo takové, jehož platnost budoucí zakládala by se jedině a výhradně na platnosti jeho minulé, nenacházejíc v nynějších poměrech žádného odůvodnění, s tím úplně se srovnáváme, jestli že se proti dalšímu trvání takového práva všemožně zasazuje... Stává se, že práva nepochybná, spočívající na základě dosavad platném, potřebám přiměřená a u vědomí národů hluboce utkvělá, neodolatelnou mocí okolností vycházejí na jistý čas z užívání. K nim pak ti, kteří se nešetřením jich skráceni vidí, hlásí se jako k svým právům historickým, v kterémž případě název ten má význam zcela jiný než o jakém jsme před tím mluvili. Jest však jistá strana, která úskočně tato práva historická míchá s předešlými, poněvadž by je ráda zároveň s těmito do starého haraburdí hodila. Nedůvodnost takové praktiky bude na jevě, jakmile ukážeme, že práva, která míníme, jenom nevlastně slují historická, spočívajíce na určitých smlou-

vách, k jichžto zrušení nevyhnutelně potřebí svolení obou stran. Práva, která míníme, jsou státní práva zemí rakouských, jmenovitě práva koruny Uherské a koruny České, a smlouvy, na kterých se zakládají, jsou tytéž smlouvy, na kterých se zakládá státní svazek a jednota říše Rakouské. Práva koruny Uherské došla slavného uznání diplomem císařským, koruna Česká takového uznání svých práv očekává."

Dle těchto historických práv pokládal spisovatel za přiměřené rozdělení Rakouska na patero autonomních státních skupin, totiž: 1. Uhry s částmi připojenými (partes adnexae) a Sedmihradskem; 2. Čechy se svými korunními zeměmi Moravou a Slezskem; 3. země vlastně rakouské se Štýrskem, Tyrolskem a někdejším královstvím Ilyrským; 4. Halič s Krakovskem a Bukovinou, a 5. Benátsko. V každé takové skupině byl by sněm korunní, vysýlající své důvěrníky do říšské rady; sněmy zemské, jež by posly svými obsílaly sněm korunní, a konečně sjezdy krajské (na spůsob italských kongregací), kde by hlas měli velicí statkáři, velicí průmyslníci, zastupitelé obchodních a rolnických komor, zastupitelé obcí atd. Obor působnosti obcí, sjezdů krajských, sněmů zemských a korunních, pak říšské rady musil by, jak samo sebou se rozumí, čím výše by se postupovalo, tím širší a rozsáhlejší býti.

Mezi interesy, které dle programu vládního mají dojíti zastoupení svého na sněmích, pokládá spisovatel také národnost, pro kterou vyžaduje zastoupení zvláštní, což odůvodňuje dosavadním nedostatečným všímáním sobě tohoto předůležitého živlu v státu. Ostatně nehoruje nikterak pro zastoupení interesův, ano má „za to, že řádné zastoupení národa, v přiměřenosti k počtu obyvatelstva, prostředkem svobodné volby na základě odváděných daní, zahrnovalo by v sobě spolu zastoupení veškerých interesův, a že tím spůsobem jedině dostaly by se náležité kapacity na svá místa." To byl hlavní obsah brošury, jež toliko ve všeobecných obrysech naznačovala smýšlení národa, nepouštějíc se do podrobného formulování jeho požadavků.

*

Mezi tím byl Rieger zřídil spolek vlastenců, který chtěl podniknouti vydávání druhých novin českých; když pak nemohl na své jméno dosáhnouti k tomu povolení, vyzval dra. Julia Grégra, který zadal o koncesi na politický denník český pod názvem „Národní Listy“ a také ji obdržel. Takovým způsobem konečně domohl se národ Český opět vlastního organu, který počátkem roku 1861 do života vstoupil.

Program „Národních Listů“ vyšel z péra Riegrova, který s počátku po některý čas horlivě účastnil se nového listu, jenž přinášel důkladné úvodní články, objasňující postavení, jaké národ Český ve změněné politické situaci zaujímal naproti vládě, a obsahující zevrubné vyčtení oprávněných žádostí a tužeb jeho.

Některá z nich formuloval, ač více jen všeobecně, již program nového listu, z nichž podáváme nejhlavnější tato:

„Z ohledu poměrů státních a ústavních žádáme důsledného provedení nejvyššího diplomu od 20. října 1860. Máme za to, že trvání ústředních ministerií zahraničných věcí, financí, války, obchodu je nutnou potřebou pro udržení jednoty a síly spojeného státu Rakouského, ješto pak autonomie čili svézákonnost ve všech vnitřních věcech zaručena jest sněmům zemským. Přejeme si, aby diplom císaře — krále našeho — stal se co nejdříve skutkem, i aby zákonodárná moc sněmův byla opatřena odpovědnými ústroji vykonavacími.“

„Privilegií politických mezi občany nechceme... Stejná břemena a stejná práva — to i naše heslo, aneb jiným slovem: politická práva buďtež přiměřena břemenům občanův, a tudy i zastupitelstvo země rozděleno dle daní a počtu obyvatelstva se slušným ohledem na inteligenci.“

„Samosprávě rozumíme tak, aby všickni dle zákonův přirozených vyvinutí údové státního tělesa mohli samostatně pohybovati se v mezích potřeby a přirozenosti své... Rodina, obec, župa neb kraj, země a historická koruna naše měj tedy svůj obor samosprávy. — Na základě této zásady žádáme reformy vnitřní správy zemské, její zjednodušení a zlaci-

není. Na místo všudybylé úřadovlády vstoupiž nyní v míře rozumné samočinnost občanův.“

„I Židé jsou spoluobčané naši; my, jsouce důslední zastavatelé svobody občanské, chceme též úplné občanské rovnoprávnosti Židů. Přejeme si však též, aby jsouce spoluobčany našimi též sami vystoupili z výlučného postavení svého a přestali se považovati za cizince mezi námi, aby splynuli s národem, v jehož lůně žijí, aby jeho snahy kulturní, jeho názory mravní a společenské přijali za své a zastupovali jich stejně s námi.“

„Vzhledem literatury a vší činnosti duševní žádáme všem stejné svobody; chceme svobodu tisku celou a pravou, neporušenou ordonancemi, libovolnými koncesemi a policejním dobrým zdáním — svobodu tisku chráněnou a obmezenou jedině zákonem, při níž odpovídá muž před soudem a před porotou spoluobčanů sobě rovných za slovo své.“

„Vzhledem k národnosti, kteráž jest na ten čas nejmocnějším činitelem v životě státním, žádáme národnosti své ve všem veřejném životě oné cti a šetrnosti, kteráž jí přísluší co národnosti historické, co národnosti většiny ve vlasti naší. Naše zásada je zásada rovnoprávnosti národní, kterouž jsme r. 1848 vyslovili první a posud neodvratně zastávali až do konečného jejího vítězství. Avšak holým, jalovým uznáním principu se nespokojíme, my žádáme důsledného provedení jeho ve všem životě veřejném, ve školách a úřadech bez rozdílu... Při tom přejeme si, aby školy naše vůbec byly tak zřízeny, aby každý vzdělanec u nás znal druhý jazyk zemský, neboť toho žádá udržení svornosti a vzájemné účinné podpory obyvatelův krásné vlasti naší, a srozumění se naše netoliko materialní, t. j. mluvou, ale i mravní, t. j. soucitem a společným vlastenectvím. Přechody dosavadních poměrů budou obtížné. Přejeme si upřímně, aby se vykonaly bez urážky jedné i druhé národnosti zemské; k tomu třeba, abychom byli vedeni duchem lásky a smířlivosti.“

Zajímavo jest čísti jména mužů, jež program „Národních Listů“ jmenoval co budoucí spolupracovníky jejich, jsouť to: Fr. Palacký, dr. Brauner, dr. Čupr, Hanka, dr. Kodym, Jan Krejčí, Jakub Malý, dr. J. Palacký, dr. Pinkas, prof. dr. J. Purkyně, Fr. Řezáč, dr. Rieger, K. Štorch, dr. Rudolf kníže Thurn a Taxis, dr. Trojan, J. Wenzig a V. Zelený. Co stálí spolupracovníci jmenováni: Vojtěch Bělák, Vítězslav Hálek, Jiljí Jahn, dr. Jeřábek, Fr. Jeřábek, dr. V. Svatek, Zvonař a Hattala.

Nově oživlá žurnalistika česká musila však částečně projíti novou školou, nežli nabyla potřebné střízlivosti. Všeobecné zanícení národa bylo neodolatelně zachvátilo také nezkušené nováčky v redakci „Národních Listů“, že v božské naivnosti své šmahem chtěli všecko přes koleno lámat, bez ohledu na možnost neb nemožnost věci. Již v prvním čísle žádali, „a to hned, pokud vlastního svého divadla míti nebudeme, polovici večerů v stavovském divadle k představením českým,“ a rovněž tak kategoricky nastupovali na okamžité odstranění z úřadu známého germanisatora školního rady Mareše. Rozumí se, že takové nerozvážlivé vystupování nezůstalo bez ohlasu se strany žurnalistiky německé, vždy hotové sápati se jizlivě na národ náš, a zuřivost jmenovitě Vídeňských listů proti Čechům neznala míry.

II.

Národní živel ve veřejnosti. Spolky. Sbírky na „dceru národa“. Čestná občanství politickým vůdcům. Horlivost v zakládání škol. Demonstrativní hájení zaručených práv. Neutěšené poměry tiskové.

Nově probuzený ruch národní jevil činnost svou ve všech oborech veřejného i společenského života, a to nejen manifestacemi vážnými v otázkách praktických a důležitých, nýbrž okázale i pouhými formalnostmi, které ovšem nezřídka měly ráz strojenosti a dělanosti. To jmenovitě platí o nově vymyšleném národním kroji českém, tak zvané čamaře, která

brzy stala se vůbec oblíbeným mužským oděvem všech uvědomělých národovců a také do salonu si přístup zjednala. Opakoval se v tom ohledu poněkud rok 1848, jen že v míře mnohem střízlivější.

Život společenský vzal na se obratem jinou tvářnost, národní živel, zbaven nehodných pout, zjednával sobě průchod ve všech třídách a vrstvách obecenstva, český hovor, odloživ dosavadní ostýchavost svou, opět k plnému právu svému se hlásil, a jak v domácnosti tak rovněž i u veřejnosti zase přirozené nadvlády dosáhl, kdežto panovavší až do té doby němčina jemu stejnou měrou ustupovala, až konečně obmezenu se viděla skoro výhradně na kruhy své vlastní národnosti. Tím nabylo společné obcování rázu důvěrnějšího, pospolitý život pohyblivosti a čilosti, ušlechtilejší veřejné zábavy a produkce nebyly více pořádány výlučně pro kruhy zpanštilé, všude opět vesele zaznívaly oblíbené národní písně — národ Český byl sám sobě vrácen. Tu používáno každé příležitosti ke hlučným schůzím, buď že oslavován nějaký historicky památný den, buď nějaký spolek neb ústav zasvěcován, zasloužilému muži pomník stavěn anebo výtečník nějaký ke hrobu doprovázen, jakož bylo jmenovitě při Hankovi a Šafaříkovi, z nichž onen pochován na posvátném Vyšehradě, tento pod velebným Žižkovem.

Nejpůsobnější byla nově oživlá činnost spolkovní, jevící se dílem zakládáním spolků nových, dílem reorganisováním již trvajících a probouzením jich z ochablé dřímoty, ve kterou byly za poslední mrtvé doby upadly. Mezi tyto náleželo jmenovitě České Museum a c. k. Vlastensko-hospodářská společnost. Společnost musejní odbývala na začátku března po mnohých letech opět valné shromáždění členů svých, v kteréžto zvolen za předsedu hrabě Jindřich Clam Martinic, za místopředsedu kníže Karel Švarcenberk a do výboru opět Palacký, svého času nekalou agitací z něho vyštvaný. Volby tyto potkaly se u národa s úplným souhlasem. Nový pak výbor hned v první své schůzi přikročil k obsazení místa bibliotekáře po Hankovi uprázdněného, které dostalo se Vrťát-

kovi. Poněvadž pak musejní knihovna velikolepým odkazem někdejšího ministra hraběte Františka Kolovrata Libšteinského znamenitě byla rozmnožena, utvořeno při ní místo druhého bibliotekáře, kteréž uděleno zasloužilému dlouholetému kustodu dru. Rudovi.

Druhý spolek, jenž potřeboval důkladné obnovy, byla svrchu zmíněná „Společnost hospodářská", uvázlá již dávno v bahně pohodlného bureaukratického šlendrianu, na niž odevšad ozývaly se oprávněné stížnosti. Ta měla valnou hromadu svou dne 28. května, v níž konstatována potřeba nových stanov, ačkoliv teprve před rokem byly změněné stanovy od vlády potvrzeny. Když jednáno o stížnostech na společnost vedených, nově zvolený starosta její kníže Karel Švarcenberk, jenž byl jediný v celém shromáždění, který užíval jazyka českého, prohlásil je za úplně spravedlivé, ostře vytýkaje spolku jmenovitě nešetření rovnoprávnosti jazykové. Pod novým rázným starostou uveden pak i tento spolek na dráhu přiměřených oprav. Zároveň se spolkem ústředním k nové činnosti obživly venkovské jednoty hospodářské, taktéž doposavad jen chabě živořící, a nové jsou zakládány.

Ale nejdůležitější byla horlivost, jaká se jevila po celé zemi v zakládání záložen a jiných podobných ústavů svépomocných k zvelebení obecného blahobytu v národě. Působilť již dříve v tom směru zvláště Bělákův Posel z Prahy po více let, a čím dále tím více šířilo se v lidu přesvědčení, že v otázce úvěrní nejspolehlivější jest vlastní pomoc, která nejbezpečněji může vybaviti malého živnostníka z drápů lichvářských, ze závislosti na kapitálu cizím, této největší překážce národa našeho na dráze pokroku hmotného. Podobný ruch v Německu byl dobrým příkladem, dávajícím podnět k úvahám o tak vážné věci, které ujal se i Kodym ve zvláštním spisku Spolky na vzájemné pomáhání (1860, otisk z Hospodářských Novin). I takovým pak vlastencům, kteří více pěstovali idealní snahy národa nežli hmotné jeho zájmy, nemohla tajna zůstati pravda, kterak jenom národ zámožný dospěti může k plné svobodě politické, kdežto národ chudý

odsouzen jest neodvratně ku porobě a služebnosti jiným. Až dosavad nemohlo toto pokročilé smýšlení národa vstoupiti na půdu praktickou pro rozhodnou nepřízeň vlády,*) která všelikému spolčování kladla v cestu nepřemožitelné překážky; ale jakmile v tom ohledu nastala větší volnost, tož ihned všude jak o závod zřizovaly se ústavy peněžní, jichž účelem nebyl zisk, nýbrž vzájemná pomoc. Ruch ten nabýval co den větších rozměrů nejenom v Čechách, nýbrž i na sesterské Moravě se probudilost národní jevila zakládáním četných záložen, jichž působení osvědčilo se brzy velmi blahodárným a které nad očekávání zdárně prospívaly. Tou dobou založena mezi jinými také záložna Smíchovská, která na ten čas zaujímá čestné místo v první řadě českých ústavů toho druhu.

Také řemeslnická společenstva reorganisována jsou v duchu pokročilé doby, při čemž obzvláštní důraz kladen na živel národní. Spolky zábavné, při nichž vedle pospolného obcování hleděno i k jiným účelům ducha ušlechťujícím, povstávaly všude, kde jiskra vlastenecké horlivosti ujala se jen v jediné bystřejší hlavě, která pak stala se vůdcem spoluobčanů svých v působení národním, a nebylo téměř obce poněkud onačejší, která by neměla svou „besedu", kde lepší třídy obyvatelstva po vykonaných pracích povolání svého nacházely zotavení a spolu vzdělávající zábavu v přátelském hovoru, čtení časopisů, příležitých poučných přednáškách a hudebních i jiných produkcích. Tyto „besedy" staly se za příkladem Pražské Besedy měšťanské středištěm vzdělané společnosti, kamž zaváděni jsou vzácnější hosté do místa zavítavší, kde uvažovány a rozbírány společné zájmy, záležitosti obecní, potřeby veřejné, prospěch země a národa, politická situace; staly se ohniskem, z něhož vycházely podněty a návrhy k osvědčením, projevům i podnikům vlasteneckým, mocné agitace politické pro celé okolí někdy dosti daleké.

*) Jedinou asi výjimkou byla Emanuelem Zdekaurem nadaná záložna Pražské Jednoty řemeslnické, o které podali jsme zprávu na svém místě, a ta po dlouhý čas jen živořila pod přísnou kontrolou úřední, z níž dovedla se vyprostiti teprve roku 1867.

Avšak nejenom ve vlasti české, i v cizině, kdekoli dosti malý hlouček uvědomělých Čechů se shledal, zakládány jsou „besedy“ co společenské střediště krajanů tam žijících, kteří v nich scházeli se, aby mateřským hovorem okřáli od klopot a svízelů povolání svého, čtením domácích novin a jiných časopisů dovídali se zpráv o drahé vlasti, bavíce se hudbou a zpěvem národním přenášeli se v duchu do milé otčiny. Tam přijímali co vítané hosti rodáky z daleké vlasti příchozí, jsouce jim radou i skutkem nápomocni v jich potřebách. Takové spolky zakládány jmenovitě v Mnichově, v Štutgartě, v Drážďanech, v Berlíně, v Hamburce, v Paříži, v Curichu a ve mnohých jiných městech, účastníce se dle možnosti práce národní sbírkami na vlastenecké účely i jiným spůsobem, zůstávajíce ve spojení s drahým domovem a vcházejíce též mezi sebou ve vzájemné styky, z čehož vyvinuly se svým časem sjezdy českých spolků v cizozemsku, ano založen i společný organ. Spolky tyto mocně působily na oživení a povznešení národního ducha Čechů, jimž osudem vykázán obor působnosti mimo vlast, které tak zachován valný počet krajanů, kteří by jinak bez obrany duševně byli utonuli uprostřed cizího živlu. A kolik Čechů, octnuvších se v cizině bez známosti poměrův a bez spolehlivého rádce, nalezlo v takových spolcích krajanů svých žádoucího poučení a ochotné podpory! Věru, tato část organisace národní vydává skvělé svědectví o spůsobilosti národa našeho ku provedení vznešeného úkolu svého, naplněn-li a ovládán duchem svornosti.

Obzvláště pak byly to dva spolky, pod vlivem nově obživlého ruchu národního založené, které v půdě výborně připravené zdárně se ujavše zapustily hluboko své kořeny a mohutně se časem rozvětvily. Ještě roku 1861 do života vstoupil v Praze působením Lukese a Hellera zpěvácký spolek Hlahol, mající za účel pěstování mužského zpěvu zábavného i klasického, jakož i napomáhati ke zdaru a rozkvětu domácí hudby, tohoto národního umění českého. Rovněž ušlechtilý jako blahonosný záměr svůj označil Hlahol veleznamným heslem: „Zpěvem k srdci, srdcem k vlasti“. Ne-

obyčejné účastenství, s jakým spolek se potkával u obecenstva, byl neomylným důkazem, že zaražením jeho přišlo se vstříc nejmilejší zálibě národní. Produkce a slavnosti, jaké pořádal Hlahol (jmenovitě Svatojanská slavnost r. 1862) shromažďovaly tisíce milovníků zpěvu domácích i přespolních, a hlasové nadšených pěvců Pražských zaznívali daleko po vlasti, budíce všudy radostnou ozvěnu. Za příkladem Prahy povstávaly podobné zpěvácké spolky téměř ve všech větších obcích českého venkova.

Druhý spolek byl tělocvičný, Sokol, jméno to, které od těch dob vysoce proslulo po celém Slovanstvu. Všude, kdekoli nějaký národ k činnému životu politickému se probouzel, vystupovala v něm zároveň snaha, i tělesné síly své tužiti a vyvíjeti, aby v čas potřeby snahám svým mohl dodati hmotného důrazu. Vůbec známo, jakou důležitost měl v Německu k boji za svobodu se připravujícímu ruch turnéřský; ale ne méně také známo, jak věrolomně vlády německé po dosaženém vítězství spolky turnéřské stíhaly a pronásledovaly. Jest věcí přirozenou, že žádná zpátečnická vláda nepřeje vývoji tělocviku, pročež také u nás dřívější takové snahy po roce 1848 neměly velikého zdaru. Nyní byly okolnosti příznivější, a v únoru 1862 vstoupil působením dra. Tyrše v Praze do života tělocvičný spolek Sokol, který pod svým starostou, nezapomenutelným Fügnerem, v době poměrně velmi krátké dospěl k vysokému rozkvětu. Založení Sokola uvítáno bylo v národě s nadšeným jásotem, a účastenství v něm bylo hned na začátku tak hojné, jako při žádném jiném spolku, on stal se hejčkaným miláčkem obecenstva, a veřejné produkce Sokola byly hlučně navštěvovány. Fügner vystavěl pro spolek velikolepou budovu, jakou sotva která jiná tělocvičná jednota v Evropě honositi se může, a která po smrti Fügnerově vešla v majetek Sokola. Za příkladem Prahy zakládány jsou spolky sokolské též na venkově českém i moravském, ano i v jiných slovanských zemích: v Krajině, v Charvátsku, v Polsku, dokonce pak v Bulharsku staly se spolky tyto mocným činitelem hnutí národního.

Nebylo vůbec žádného zájmu národního, žádného účelu vlasteneckého nebo společenského, slovem, žádného oboru veřejné činnosti, aby nedal podnětu k založení spolku, a počet těchto vzrůstal měrou přímo úžasnou.

Při tom jevilo se smýšlení lidu českého způsobem zároveň velikolepým i okázalým, jakým prokazoval vděčnost a úctu svou zasloužilým vynikajícím vlastencům zemřelým i živým. Po celé vlasti zaváděny jsou sbírky pro pozůstalého sirotka po mučeníku Havlíčkovi, „dceru národa" Zdeňku, ano uspořádána k účelu tomu loterie se skvělým výsledkem. Ještě zřetelněji demonstroval národ projevováním důvěry věhlasným vůdcům svým. Dne 11. března 1861 udělilo město Nepomuk Palackému čestné měšťanství, kterýžto příklad nalezl po celých Čechách i na Moravě hojného následování. Veškeré téměř městské obce české a veliké množství obcí venkovských, v celku asi 1600, udělily Palackému a Riegrovi, kteří se byli postavili v čelo nového ruchu národního, čestné občanské právo, vyslovujíce jim v přípisech svých co neunavným bojovníkům za svobodu a práva národa nezvratnou důvěru.

Jedna z nejpalčivějších otázek, týkajících se národních zájmů našich, byla otázka školní. Národ Český dospěl ku přesvědčení, že řádné vychování jest jediným základem nejenom duševního vzdělání, nýbrž i hmotného blahobytu lidu, a jestliže již před rokem 1848 bylo všeobecným heslem osvícených vlastenců volání o školy, nyní toto volání vycházelo jednohlasně z úst všech uvědomělých národovců. Pravda, že od roku 1848 byl se v oboru školství stal valný pokrok v Čechách, ale ten proti dřívější zanedbanosti tohoto semeniště budoucího řádného občanstva byl daleko nedostatečný. Ostatně nastoupením politické reakce zastaven byl i prvotní rozběh k lepšímu také v oboru tom, a školství české nacházelo se při počátku nové doby ústavní v stavu tak nehotovém, že na žádnou stranu nevyhovovalo, neřku-li spravedlivým, ba ani jen poněkud slušným požadavkům. Nedostatečnost tato jevila se ve dvojím směru, v národním i věcném. Nebyloť zajisté ani

národnímu živlu učiněno úplně za právo, aniž také počet a zřízení ústavů pro vyšší a odborné vzdělání nacházely se v přiměřeném poměru k pokroku časovému, který ve všech oborech lidského vědění a lidské práce dál se v progresi nikdy netušené. Jakmile tedy nastala jen poněkud větší volnost veřejné činnosti, musila obecná pozornost obrácena býti k tomuto křiklavému nepoměru a jeviti se snaha o jeho napravení.

Toto nemohlo se očekávati od vlády beztoho málo k tomu ochotné, když nebylo dosavad organu, jenž by oprávněn byl upozorniti ji na její povinnost v tom ohledu; a byť i takového bylo bývalo, byla by věc protahována na dlouhé lokte, a nelze bylo nadíti se brzkého výsledku, o němž nad to bylo více než pochybno, zdali by byl uspokojující. Nezbývalo tedy nic jiného, nežli vzíti věc do zvláštních rukou, a tu na novo se ukázalo, jakých obětí schopen jest národ Český, zanítí-li se pro ideu, která má býti podporou jeho ušlechťujících snah. I nastalo pravé závodění obcí českých v zakládání vyučovacích ústavů, v jakých by mládež docházeti mohla vzdělání vyššího, než jakého mohou poskytovati pouhé školy obecní. Nebylo městečka onačejšího, které by se nebylo všemožně zasazovalo o nějakou měšťanskou neb jakkoliv jinak nazvanou střední školu jakožto přípravnu pro vyšší studie anebo pro život praktický, nelekajíc se nákladu sebe značnějšího, jakého vymáhaly zařízení, často celá nová stavba školy, opatření drahých prostředků vyučovacích a přiměřená odměna sil učitelských. Projevována ve směru tom horlivost, jíž nemožno upříti vysoké úcty, a nejedna obec napínala ve chvalitebném závodu tom síly své až právě nadpříliš, čímž pro dlouhá léta uvalila těžké břemeno na finanční poměry své. Nemožno tu vypočítávati všecky jednotlivé ústavy, které takovým spůsobem tou dobou vstoupily v život a z nichž veliká část doposavad zdárně prospívá; pouze o jednom se zmíníme, který výtečně zařízen a štědře nadán stal se vzorem četně zakládaným jiným podobným ústavům. Jest to realní škola Písecká, zřízená sice od města v celé zemi nejbohatšího, kterážto však okol-

nost nemůže umenšiti zásluhu osvíceného a vlastenecky statečného jeho zastupitelstva, které povzneslo se k oběti tak znamenité i pro Písek.

Kam nedosahovala vlastní pomoc, tam demonstrováno alespoň protesty a peticemi, třeba se napřed vědělo, že zůstanou marné. Dáváno tím okázale na jevo pravé smýšlení národa, jenž sobě vědom jest práv i snášených křivd, nehodlaje propásti žádné příležitosti k dovolávání se spravedlnosti. Takové protesty zasílány od venkovských živnostníků českých obchodním komorám, jmenovitě Pražské a Liberecké, když volbami do sněmu osvědčily své nepřátelství k národnosti české. Počátek učinila Kutná Hora přípisem obchodní komoře Pražské, opatřeným dvaadvaceti podpisy živnostníků, kteří — vytýkajíce jí, že nedbajíc prospěchu menších obchodníků a řemeslníků, jenom fabriky a veliké závody podporuje; že libovolně nakládajíc s penězi, pocházejícími z příspěvků jí odváděných, pořádných účtů z nich naklade; že protizákonně vykonala volby do sněmu — odříkají se „všeho budoucího připlácení na udržování obchodní komory“.*) Za příkladem tím se všech stran přicházely podobné protesty.

Ještě rozhodnější demonstrací byla z Roudnice vyšlá petice za rovnoprávnost národní ve formě „Veřejné prosby k Jeho Exc. panu místodržiteli království Českého“.**) Bez všelikého okolkování praví petice hned na počátku s přímostí uznání hodnou: „Co den nabýváme více přesvědčení, že národnost naše jest pastorkem. Když milost Jeho cís. král. apošt. Veličenstva vydati ráčila diplom od 20. října na důkaz důvěry a lásky k národům, kojili jsme se nadějí, že se obrátí věci, že po dlouhém utrpení vzejde nám jitřenka lepší budoucnosti. Naděje naše tak pevná a mocná posud se nevyplnila. Rovnoprávnost posud provedena není, a my ztrácíme důvěru, že se provede.“ Po vytčení pak jednotlivých případů, jimiž císařským slovem zaručená rovnoprávnost se ruší, opakuje petice: „S hlubokou bolestí v srdci

*) „Národní Listy“, 1861, č. 25.
**) „Národní Listy“, 1861, č. 173.

musíme to Vaší Excelenci vysloviti, že důvěra naše co den chřadne a že denně více poznáváme, že nejsme doma domovem, že nepožíváme v Rakousku práva, jaké nám přísluší." Konečně přednáší určité žádosti: „by se na hlavních školách, na realkách a na gymnasiích provedly zákony, které jsou posud jen na papíře; ... aby příští úřadníci vzdělávali se na universitě tak, by česky úřadovati mohli; ... by recepisy a jiné potřeby na c. k. poštách byly také česky tištěny a českým stranám české se vydávaly". Dále žádáno na místodržiteli, aby nařídil, „že každý úřadník politický, soudní, finanční, poštovní atd. v krajinách českých, ať vysoký ať nízký, co možná v nejkratší lhůtě českého jazyka i co do slova i co do písma mocen býti má; ... by se mohlo také česky telegrafovati; ... by veřejní úřadové užívali na nápisech a štítech české řeči; ... by na místních tabulích nestavěla se čeština do pozadí a česká jména míst by se nepřekrucovala a nespotvořovala". Petice ta opatřena byla 329 podpisy a vyzývala veřejně k podobnému kroku i jiné spoluobčany, kteréžto vyzvání nalezlo po celé zemi ohlasu takového, že ze všech konců přihlašovaly se k petici celé obce a okresy.

Jak málo vláda spěchala plniti učiněné sliby, toho nejpatrnějším důkazem byly neutěšené poměry veřejného tisku. Schmerling v okružníku svém sice jen velmi povrchně o jich upravení se zmínil, ale ve zmínce té výslovně vyřknuto bylo pominutí všelikého předstižného řízení. Tomu však běžná praxe vždy ještě odporovala, jakož vůbec očekávané uvolnění tisku zůstávalo pium desiderium. Konfiskace, libovolné pokutování, výstrahy, odpírání koncese na vydávání politických listů bylo na denním pořádku jako před tím. Naproti tomu měly německé listy neobmezenou volnost urážeti českou národnost nejsurovějším způsobem.

Při takovýchto neustálených poměrech byla politická situace tím trapnější, čím déle váhala vláda s vydáním organických zákonů pro budoucí konstituční zřízení mocnářství, a nedočkavost národa počala sobě již ulevovati hlasitým reptáním.

III.

Patenty únorové. Říšská rada a sněmy zemské. Volební řád pro sněm český. Volby do zastupitelstva Pražského a do zemského sněmu.

Konečně vyšly dávno očekávané organické zákony, pověstné to únorové patenty (datované 26. února 1861). Byly to: 1. patent o říšské radě, 2. patent o státní radě, a 3. zemské řády jednotlivým korunním zemím mimouherským oktrojované, kdežto pro korunu Uherskou zůstalo v platnosti starodávní zřízení. Souhrn všech těchto základních zákonů prohlášen za ústavu říše.

1. Říšská rada skládala se ze dvou sněmoven, panské a poslanecké. Členy sněmovny panské byli rodem všickni arciknížata; úřadem svým všickni arcibiskupové a všickni biskupové, kteří mají hodnost knížecí; jmenováním císařským co dědiční členové hlavy rodin vládnoucích velikým jměním pozemským, pak co doživotní členové jiní vynikající mužové pro svou osobu do ní povolaní. Poslanecká sněmovna měla míti členů 343, z nichž na země koruny České připadalo 82 (z Čech 54, z Moravy 22, ze Slezska 6). Poslanci do říšské rady voleni jsou od zemských sněmů.

Předsedy obou sněmoven jmenuje císař. Říšská rada svolána bude každý rok.

Říšská rada jest dvojí: širší a užší. Širší říšská rada, v níž zasedají zástupcové všech království a zemí říše, rozhoduje v záležitostech zákonodárných, které společné jsou všem královstvím a zemím, jako: vojenství, finance, mincovnictví, cla, obchod a komunikace; do kompetence užší říšské rady, která se skládá z poslanců pouze mimouherských království a zemí, padají záležitosti jenom těmto společné, totiž mimo svrchu jmenované všecky ostatní, pokud nejsou vyhraženy sněmům zemským.

K platnému uzavření širší i užší rady je v každé sněmovně potřebí absolutní většiny hlasů členů přítomných. Návrhy změn tohoto základního zákona musí míti v obou sněmovnách většinu alespoň dvou třetin hlasů.

2. Státní rada skládá se z předsedy a více státních radů, jež jmenuje císař. Státní rada má úkol, aby podporovala poradou císaře a jeho ministerstvo co do důmyslu, vědomostí a zkušeností svých členů k docílení určitých, zralých a souhlasných zásad. Zejména budou státní radě přikázány k rokování zákony, které se mají předložiti zastupitelstvům říše aneb jednotlivých zemí, aneb které vycházejíce z iniciativy těchto předkládají se k nejvyššímu stvrzení, rovněž důležitá normativní nařízení v záležitostech správních.

3. Zemské řády pro země mimouherské obsahovaly „práva a svobody věrných stavů těchto království a zemí dle poměrů a potřeb nynějška vyvinuté, přetvořené a se zájmy veškeré říše v souhlas uvedené", jimž udělena „moc základního práva státního".*)

Hlavní ustanovení zemského řádu pro království České byla následující:

Sněm skládá se ze 241 členů, a sice zasedají na něm:

a) arcibiskup Pražský a biskupové Litoměřický, Kralohradecký a Budějovický;
b) rektor magnificus university Pražské; pak
c) 236 volených poslanců, totiž 70 poslanců velikých statkářů, 87 poslanců měst a míst průmyslných, pak obchodních a živnostnických komor, konečně 79 poslanců ostatních obcí království Českého.

Císař jmenuje co jeho předsedu sněmu zemského maršálka a jeho zástupce.

Výkonným organem sněmu jest zemský výbor, jenž skládá se z osmi členů a téhož počtu náhradníků jejich, z nichž volí po dvou kurie velkostatkářů, kurie měst a kurie obcí venkovských, ostatní dva přísedící a náhradníky jejich celý sněm ze svého středu.

Perioda sněmu trvá 6 let; sněm svolává se každý rok.

Kompetence sněmu vztahuje se na volby do říšské rady, na zákonodárství v záležitostech zemských, na správu zem-

*) Tyto zemské řády měly za základ někdejší zemské ústavy Bachovy. Viz část třetí našeho díla, str 108. a sl.

ského jmění, na spoluúčinkování v záležitostech berničních a na systemisování úředníků a služebníků zemských.

K platnému uzavírání potřebí přítomnosti více než polovice členů a naprosté většiny hlasů těchto.

Volební řád do sněmu stanoví hlavně toto:

Voličové z kurie velkých statkářů rozdělují se na dva sbory, z nichž jeden činí držitelé statků fideikomisních, druhý všickni ostatní k volbě oprávnění velkostatkáři. Volební právo uděluje držiteli svému velkostatek, z něhož se platí nejméně 250 zl. přímých daní císařských bez přirážek. Sbor držitelů statků fideikomisních volí 16, sbor ostatních velkostatkářů 54 poslanců. Pro oba sbory jest veškeré království České jediným volebním okresem.

Z měst volí Praha 10 poslanců, Liberec 3, *Plzeň*, Budějovice, Cheb, Kutná Hora, Česká Lípa, Rumburk, Písek, Karlín a *Smíchov* po jednom. Komory obchodnické a živnostnické v Praze a v Liberci volí každá po čtyrech poslancích, komora Chebská tři, komory Plzeňská a Budějovická každá po dvou. Ostatní počet poslanců té kurie rozděluje se na volební okresy, z nichž každý zahrnuje v sobě více měst. Voličové té kurie volí své poslance přímo.

Volby v okresech venkovských obcí dějí se nepřímo; voličové totiž volí volitele a tito teprv poslance. —

To byly ony pověstné patenty únorové, které měly zásady říjnového diplomu v život uvésti, ale naopak ducha jeho zapírajíce ve všech částech svých tak uměle byly sestaveny, aby všude zjednaly převahu a panství živlu německému na úkor a ponížení ostatních národností. Národ Český dle ministerského okružníku Schmerlingova i dle všeho, co od vydání říjnového diplomu se dálo, nekojil se velikými nadějemi, pročež ho také „únorovka" nepřekvapila, již přijal s tichou resignací; ale teprv po jejím vstoupení v život ukázalo se, v jaké míře obzvláště volební řád do sněmu tak chytře jest nastrojen, aby převahující většina obyvatelstva zemského, která jest národnosti české, octla se v zastupitelstvu zemském

v menšině naproti živlu německému, počtem mnohem skrovnějšímu.

Jmenovitě volební okresy městských i venkovských obcí tak byly sestaveny, že v německých přicházel jeden poslanec na mnohem méně voličů nežli v českých, a sice čítaly německé obce venkovské průměrem o 10.000, městské o 2000 obyvatelů méně nežli české. Obzvláště křiklavý byl tento nepoměr v Praze, která rozdělena byla na pět volebních okresů dle tak zvaných čtvrtí, z nichž každá volila dva poslance, tak dobře mrtvá Malá strana a pusté Hradčany s obyvatelstvem úřednickým a židovský Josefov, jako kvetoucí průmyslem a obchodem Nové a Staré město, jejichž jádrem jest měšťanstvo české. Jiná nespravedlivost k národnosti české bylo volební právo obchodních komor, kdežto vyšší průmysl a obchod nacházely se hlavně v rukou německých, namnoze židovských. Tu předstírán princip zastoupení interesů, ale tím dávána nenáležitá přednost zájmům obchodu a průmyslu nad zájmy rolnickými, ačkoliv Čechy při vší průmyslové pokročilosti své nepřestávaly býti velikou převahou zemí rolnickou. Nemenší nesrovnalost shledávala se při kurii velkostatkářské, kde ledajaký kobylkář, jehož pozemek byl o málo větší nežli některý veliký statek selský, měl stejné voličské právo jako nejbohatší kavalír, jehož panství rozsáhlostí svou rovnala se mnohému svrchovanému knížectví anebo je i přesahovala. Nanejvýše nepřirozené bylo pak to zařízení, že volby velkostatkářské konati se měly hromadně, totiž že hlasovati se mělo o celý seznam kandidatů, při čemž většina jediného hlasu rozhodovala nejenom nad volbou poslanců té kurie, nýbrž při tak velikém jich počtu i nad samou většinou sněmovní. V obcích městských a venkovských nejméně daní platící voličové do obce (v Praze celá třetí třída) vyloučeni od volebního práva do sněmu, což namířeno proti živlu demokratickému. Týž smysl měly také nepřímé volby v obcích venkovských. Jak patrně viděti, bylo vše namířeno k tomu, aby sněm dostal fysiognomii pokud možná specificky německo-šosáckou.

*

Podobně sestaveny byly zemské řády pro Moravu a pro Slezsko, s jediným rozdílem v počtu sněmovníků, který byl v poměru k počtu obyvatelstva zemského přiměřeně menší (na Moravě 100).

Hned po vyhlášení únorových patentů vypsány jsou volby do sněmu, zároveň pak i volby obecní dle dosti svobodomyslného ministerského nařízení o nich, které byl vydal ještě Goluchowski dne 26. listopadu 1860. Důležité tu byly v první řadě volby Pražské, které, jako volby do sněmu, měly se odbývati již v měsíci březnu, o něco dříve než tyto.

Volební agitací nastal nový, nad míru čilý a pohnutý život veřejný, a v Praze opakovalo se totéž jako v první době po březnových dnech roku 1848, že oba národní živlové ve svornosti k sobě se přibližovali, slibujíce si býti věrnými spojenci proti všelikým snahám zpátečnickým, nechť si vycházejí odkudkoliv. Tak sestoupil se pro volby obecní výbor svobodomyslných Čechův a Němců s heslem: „Pokrok k lepšímu“, jenž vydal v tom smyslu provolání k voličům, v kterém zásady své vyslovoval takto:

„Život národní rozvíjej se v obci, ve vlasti a ve státu dle zákona svobodně, aniž potkávej se s překážkami a výtržnostmi z libovůle odkudkoli poslými, aniž mýlen buď privilegiemi a mocnostmi pouze strojenými. Slušíť uznati *veřejnou oprávněnost* všech živlův ve státu i v obci platnost majících. Jak *náboženské vyznání*, tak ani *národnost* nezakládej nižádného rozdílu v požívání práv politických i obecních, každý národ hradí se právem bytu Bohem samým jemu propůjčeného. Není však činiti o pasivní toliko uznání zásady národní rovnoprávnosti, již u nás nepopírá nikdo, ale ještě více o poctivé její konečné *provedení*, aby napraveno bylo dle možnosti, co dosavadním systemem zameškáno a zaviněno jest.“ Od budoucích zástupců obce pak žádáno, „aby mužové, jižto povoláni jsou spravovati ji moudře uvnitř a vně zastupovati důstojně, netoliko dostáli tomuto úkolu svému, ale aby uměli, aspoň s větší částky, také rozuměti a vyhověti *vyšším otázkám politickým*“. Se strany

německé podepsali to provolání pánové: Clemens Bachofen von Echt, Maximilian Dormitzer, Josef Lippmann, Gustav Pilz, Vincenc Schmitzer a Eduard Seutter von Lötzen.

Obecní volby Pražské odbývány jsou dne 11. března, a vítězství strany Pokroku bylo úplné přes všecku přímo horečnou agitaci protivné strany, která neštítila se ani prostředků nepočestných, dajíc padělati růžové volební formuláře strany Pokroku, jež vyplňovala jmény jinými na oklamání méně uvědomělých voličů. Německé panství nad obcí Pražskou přestalo, správa její dostala se do rukou veliké většiny obyvatelstva, které přirozeně náležela a jíž vyrváno bylo machinacemi nekalými. Zvoleni jsou všickni kandidati od strany Pokroku navržení, mezi nimiž i živel německý nalezal přiměřeného zastoupení, purkmistrem pak stal se František Pštros mladší, mladý měšťan Pražský, vysoce vzdělaný nejenom všeobecně, nýbrž i v oboru hospodářství národního, pro kterouž výtečnou spůsobilost jeho zvolila jej Pražská obchodní a živnostnická komora roku 1852 za místopředsedu a roku 1857 za předsedu svého. Pštros byl po staletech opět první primator Pražský stavu řemeslnického (koželuh), a sotva by se byl nalezl jiný muž české národnosti pro to místo, který by též Němcům v té míře byl vhod býval jako on. Za náměstka jeho zvolen dr. Václav Bělský, advokát Pražský všeobecně vážený, muž v každém ohledu mírný a rozvážlivý.

Téhož měsíce nastávaly volby do sněmu českého, a agitace pro ně byla neméně čilá, ovšem pak mnohem rozsáhlejší, neboť zahrnovala celou zem. Co volební výbor pro stranu národní sestoupil se triumvirat Palacký, Rieger a Brauner, kteřížto tři předáci od té doby jakožto uznaní vůdcové národa Českého stáli v čele každého politického projevu jeho. V provolání svém k voličům okresů městských a venkovských, vyloživše jim důležitost občanské povinnosti, k jejímuž vykonání jsou povoláni, dávali jim o tom, koho voliti mají, následující poučení:

„Volte přede vším muže poctivé, kteří přesvědčení své za žádnou cenu neprodají;

„volte muže statečné, kteří mínění své bez ohledu na milost a nemilost panskou zastávati budou;

„volte muže milující upřímně vlast a národ svůj, muže, kteří tuto lásku v dobách největších skutkem osvědčili, a kteří hotovi jsou zasaditi se upřímně a odhodlaně o plné provedení rovnoprávnosti obyvatelstva slovanského i německého ve vlasti naší;

„volte muže znající historii, tuto nejlepší učitelku mysli vlastenecké a moudrosti a opatrnosti politické, muže, kteří znajíce slávu a práva národu našeho za lepší jeho minulosti jemu opět čestné místo mezi národy zjednati mohou, a právo, svrchovanost, celitost Svatováclavské koruny naší ve spolku říše Rakouské hájiti budou;

„volte muže svobodomyslné, kteří se odříkají rovněž tak institucí zastaralých, potřebě a duchu naší doby odporných, jakož i theorií výstředních, neplodných a nepraktických. Živlové, kteříž jsou v životě skutečném činní a platní, mají i v životě státním dojíti zastoupení přiměřeného — neb každá ústava, kteráž by živly takové utlačovala, bude pramenem nesvornosti a odporů, aniž bude míti trvání.

„Volte muže vzdělané, pokud možná znalé v právech a věcech politických, zkušené poměrů domácích i potřeb lidu našeho; muže, kteří vědí, že pravá svoboda nemůže míti místa, kdekoli se všecka samostatná činnost občanstva a obcí považuje za nebezpečný zjev ducha revolučního a se dusí všemohoucí úřadovládou, kde obětovný duch občanský nenalézá pole pro působení své — kde se všecko dekretuje s hůry, všecko řídí a obmezuje složitým ústrojím, kteréž vyssává nejlepší síly národa duševní i hmotné.

„Konečně volte muže neodvislé a samostatné postavením i jměním svým. Kdokoliv úřad poslance pokládá jen za stupeň k vyššímu důstojenství, kdo se hledí přimíliti úřadům, kdo hledá titul nějaký neb jiné vyznamenání, toho nevolte.“

Sestavování kandidatní listiny bylo dílo velmi obtížné a nesnadné, obzvláště povážíme-li, že se to dálo ponejprv,

bez zkušeností předcházejících, které by byly podati mohly vodítka v lokalních poměrech tolika míst volebnímu výboru docela neznámých. Bez dorozumění s vynikajícími národovci ve volebních okresech věc naprosto nedala se provésti, k rozsáhlé korrespondenci bylo potřebí zvláštní kanceláře, a nekonečné osobní porady s venkovskými důvěrníky do Prahy přicházejícími zabíraly vůdcům národa všecken čas. Při nemalých těchto nesnázích dařila se věc nad očekávání, navržení kandidati přijati jsou od voličů s plnou důvěrou, a když počaly volby, hlásáno v novinách ze všech českých okresů radostné: „Naši vyhráli!“ Národ volil s jednomyslností podivuhodnou, kázeň české strany byla opravdu vzorná. Přes všecku zuřivou agitaci protivníků, jíž namnoze i státní úřednictvo se účastnilo, zvítězili všudy národní kandidati (i v samé Praze krom jediného Josefova), plesání bylo všeobecné a v budoucí sněm kladeny naděje dalekosáhlé.

O jedné volbě třeba se nám zvláště zmíniti, za příčinou osobnosti zvoleného poslance, o volbě pro Staré město Pražské. Tam kandidoval mezi jinými profesor dr. Leopold Hasner, bývalý redaktor německých úředních novin Pražských, požívající pro mírné smýšlení své stejné úcty obou národních stran. Ten v kandidatní řeči své doslovně vyjádřil se: „Jen když svorně kráčeti budou oba národové na dráze svobody, vykvěte tomuto království Českému budoucnost, která jest důstojna slavné jeho minulosti. Na tuto minulost pohlížím s pýchou a hrdostí vlasteneckou, a protož nechci, aby Čechy utonuly jako prášek v jednotvárném, vše zhlazujícím státě. Chci, aby zachováno bylo ono organické spojení, utvořivší se během časů, a proto chci, aby i byla uznána historicko-politická osobnost Čech.“ Slova ta byla dosti zřetelná i určitá, ještě však určitější byl slib páně profesorův, jejž před volbou učinil předním mužům strany národní, že na sněmě přidá se k této. Hasner byl zvolen — jak později dostál slovu svému, jest vůbec známo.

Pro Malou stranu navržen byl od výboru volebního místodržitel hrabě Forgach, i byl to skvělý důkaz neobyčejné dů-

věry, jaké požíval v národu Českém, že nejenom zde, nýbrž ještě ve dvou venkovských okresech zvolen byl. Forgach přijal volbu pro Prahu.

V okresu venkovských obcí Nimbursko-Benátském musila se volba díti ještě jednou, poněvadž první volba úředně byla zrušena za tou příčinou, že zvolený tam poslanec, nedávno amnestovaný Vincenc Vávra, nebyl dosavad rehabilitován a tedy práv politických nepožíval. Při druhé volbě zvolen byl dr. Podlipský, jenž slíbil, kdyby mezi tím Vávra navrácen byl k plnému požívání práv občanských, že v jeho prospěch mandatu svého se vzdá.

Čilý ruch, jejž vyvolaly v národě Českém volby do sněmu, podal nový důkaz o politické dospělosti našeho lidu, který všude s radostnou ochotou vykonával nejdůležitější právo a nejčestnější povinnost občanskou. Tato rozčilenost mysli pak neutuchla po vykonaných volbách, udržována jsouc napořád uvažováním rozličných příhod, jaké se byly udály při volbách, překážek kladených voličům českým a všelijakého příkoří, jaké snášeti bylo zde onde kandidatům představujícím se voličům, jakož i úvodními články novinářskými, jež rozbíraly politickou situaci a poučovaly obecenstvo o významu a státním postavení koruny České, o nezadatelných právech národních, o rovnoprávnosti, o federaci a jak ještě jinak nazývala se politická hesla, jež té doby národní strana napisovala na korouhve své. Celý národ Český politisoval.

IV.

Zasedání českého sněmu. Záležitost Vávrova. Císař slíbil dát se korunovati na království České. Volby do říšské rady, ohražení českých poslanců. Sněm odročen.

Konečně dne 6. dubna zahájen slavným spůsobem sněm český, tak toužebně očekávaný. Nejvyšším maršálkem zemským co předsedou sněmu jmenován od císaře tajný rada Albert hrabě Nostic a náměstkem jeho dr. Vaňka, dosavadní purkmistr Pražský, jež oba místodržitel hrabě Forgach sněmu

představil. První schůze sněmu vyplněna hlavně formaliemi. Se strany české podali Rieger, Palacký a Brauner ohražení proti oktrojovanému jednacímu řádu, jakož i proti řádu volebnímu, jenž odporuje zásadě rovnoprávnosti. V druhé schůzi, ve které jednáno o jazykové rovnoprávnosti, utrpěla národní strana v nepatrné formalné záležitosti svou první porážku, zůstavši v menšině.

Rozumí se samo sebou, že poslancové čeští užívali na sněmě mateřského jazyka svého, ač nevyhýbali se němčině, kde toho vyžadovala potřeba, aby též poslancové německé národnosti, kteří nebyli mocni jazyka českého, zevrubně seznámeni byli s předmětem rokování. Taktéž naleháno na vedení protokolů v obou zemských jazycích. Na toto praktické provozování rovnoprávnosti s nelibostí pohlíželi sněmovníci němečtí, aniž toho tajili, prohlašujíce to za zbytečné plýtvání časem.

Čím dále tím více ukazovalo se, že postavení českých poslanců na sněmě jest mnohem nesnadnější nežli se dříve myslilo dle příznivého výsledku voleb, neboť následkem chytře nastrojeného volebního řádu držela v kurii okresů městských a venkovských strana německá úplně váhu straně národní, tak že rozhodování spočívalo v rukou kurie velkostatkářů, v níž většina šlechty pod vedením knížete Karla Auersperka, dříve horlivého hajitele, nyní zarputilého protivníka státního práva koruny České, hlasovala s Němci.

V prvních schůzích sněmu vedeny mnohé zbytečné řeči o věcech nepodstatných, v třetí schůzi pak při verifikování voleb dána příležitost sněmovníkům osvědčiti míru své svobodomyslnosti, když jednalo se o volbu v okresu Nimbursko-Benátském, kde nejprv zvolen za poslance Vávra a po úředním odmítnutí jeho dr. Podlipský. Vřele ujal se Vávry biskup Jirsík, Rieger pak dokazoval neplatnost odsouzení jeho vojenským soudem, an zatknut byl bezprávně před prohlášením obleženosti. Oba navrhovali, aby požádán byl císař za vydání úplné amnestie. Návrh ten podporován jest od Čechů a

Němců bez rozdílu, a také sněm vyslovil se pro něj, uznav neplatnost volby Vávrovy.

Když po vykonané verifikaci voleb sněm ve čtvrtém shromáždění svém se konstituoval, podali členové někdejší stavovské korporace ohražení toho smyslu, že sice uvolili se na základě zákona od 26. února účastniti se sněmu, nicméně že cítí svatou povinnost osvědčiti se, že tím nezadali aniž zadati chtějí neb mohou ničeho „právům a svobodám království Českého a jeho dalšímu nezrušitelnému trvání, stvrzenému a zaručenému obnoveným řádem zemským, majestatem krále Ferdinanda II. od 29. máje 1627, korunovacími přísahami králů Českých až do Ferdinanda V., pragmatickou sankcí, nejvyšším patentem od 1. srpna 1804, konečně nejvyšším diplomem k pragmatické sankci se odvolávajícím", kteréžto ohražení přečteno v znění českém i německém, a přiloženo k aktům sněmovním.

V pátém shromáždění sněmu přede vším usnešeno podati císaři adresu lojalnosti, načež kardinál arcibiskup Pražský povstav učinil návrh, aby Jeho Veličenstvo císař pán požádán byl zvláštní deputací ze sněmu, by se dal slavně korunovati v Praze na krále Českého. Návrh ten s jásotem jest přijat a zvolena dvanáctičlená deputace, v jejímžto čele byli kardinál kníže Švarcenberk, nejvyšší maršálek zemský hrabě Albert Nostic a náměstek jeho dr. Vaňka.

V šesté schůzi sněmu přišel na denní pořádek Riegrův návrh o neodpovědnosti a nedotknutelnosti poslanců, znějící takto: „1. Členové sněmu zemského nejsou odpovědni za slova jež mluví, ani za skutky jež vykonávají v řečené vlastnosti své, leč samému sněmu. 2. Členové sněmu zemského nemohou, pokud sezení sněmu trvají, bez zvláštního ustanovení sněmu ani pro přestupek zákona od soudu stíháni, ani ve vyšetřování vzati býti, aniž pro takový aneb pro dluhy uvězněni býti, vyjma dostižení při samém skutku." Rieger skvělou řečí odůvodnil návrh svůj, který odkázán jest zvláštní komisi.

Stejnou dobou zahájen jest v Brně také moravský sněm, na němž rovněž podáno dvoje ohražení, jedno knížetem Salmem ve jménu bývalých stavů, znějící v týž smysl jako to, jež podali na českém sněmě bývalí stavové čeští; druhé jménem poslanců národnosti české od dr. Pražáka, které protestovalo proti volebnímu řádu, nesouhlasícímu s říjnovým diplomem, při čemž obzvláštní váha kladena na souvislost markrabství Moravského s královstvím Českým a knížectvím Slezským. Žádáno, aby obojí ohražení přiloženo bylo ku protokolům sněmovním. Proti tomu vyvstav zuřivec dr. Giskra, známý z roku 1848 co odpovědný nepřítel Slovanstva, učinil návrh, aby žádost ta beze všech ohledů na starohistorické stanovisko a zežloutlé pergameny zamítnuta byla. Návrh jeho jest většinou sněmu přijat a ohražení ku protokolům sněmovním nepřiložena. Tak i na Moravě skutečná většina obyvatelstva země octla se na sněmě v strojené menšině.

V sedmém shromáždění sněmu českého podána zpráva o vyřízení deputace vypravené k císaři s prosbou, aby se dal na království české korunovati. Na přednešenou tu žádost odpověděl císař nejprve jazykem německým: „Těší mne, že tuto deputaci zemského sněmu českého u sebe spatřuji, a že mohu pánům vyslovit svou pevnou důvěru, že uznávají úmysl, kterýž mne při vydání diplomu od 20. října a ústavy od 26. února vedl, a že se jím v činnosti své budu říditi, úmysl totiž ten: aby oprávněná a na jistých základech založená svoboda a samospráva zemí koruny mé přivedeny byly ve srovnalost s těmi podmínkami, kterých k jednotě říšské tak potřebí jest. Sněm zemský, učiniv takové jednomyslné usnešení, jakož mi jeho jmenem oznamujete, přišel tím nejvřelejší žádosti mé vstříc.“ Potom doložil v jazyku českém: „Dám se korunovati v Praze za krále Českého a jsem přesvědčen, že tímto svatým obřadem bude upevněn nový, nezrušitelný svazek důvěry a věrnosti mezi trůnem mým a mým Českým královstvím.“ Císařská odpověď tato upokojovala v nemalé míře mysli po celý ten čas rozechvěné, zaplašujíc pochybnosti vzniklé z dosavadních činů vlády a naplňujíc národ novými

nadějemi v lepší budoucnost, o kterých nikdo nemohl se nadíti, že opět budou klamnými.

Nastaly teď volby do zemského výboru, výkonného to organu sněmu, které při nynějším složení tohoto staly se novou porážkou národních poslanců, porážkou tím citelnější, poněvadž se týkala otázky praktické a ne toliko formalní. Z osmi zvolených členů výboru zemského byli jenom dva Čechové, Rieger a Brauner, vyšlí z volby kurie venkovských obcí, v níž národní strana měla většinu. V ostatních kuriích a v plném sněmě náležela většina straně protivné. Připočteme-li k těm dvěma ještě hraběte Františka Thuna mladšího, jenž zvolen byl od kurie velkostatkářské, tedy měla strana státoprávní ve výboru tři hlasy, strana centralistů pak pět — křiklavý to nepoměr, porovnáme-li jej se skutečnou silou, jakou měly obě tyto strany v obyvatelstvu země.

V nejbližší schůzi sněmu jednohlasně přijat návrh Riegrův o imunitě poslanců sněmovních.

Hned na to vytasil se Brauner s návrhem veledůležitým na zavedení okresních obcí s vlastním zastupitelstvem, které mělo býti prostředním článkem v organismu zemském mezi zastupitelstvem obecním a sněmem. Návrh ten všeobecně schvalovaný přikázán novému výboru zemskému, ale vyřízen býti nemohl ještě v tomto zasedání sněmu, jehož trvání vyměřeno bylo jenom na krátko, neboť po vykonaných volbách do říšské rady měl býti odročen.

Volby tyto byly nejpalčivější otázkou denní, kterou zaměstnával se celý národ. V zásadě samé nebylo žádného rozdílu ve smýšlení, tolik pochopoval každý uvědomělý Čech, že tu běží o samostatnost koruny České, o samosprávu diplomem říjnovým zaručenou, o veškerou budoucnost vlasti, nad jejímiž nejvyššími zájmy neměli více rozhodovati domorodci, nýbrž cizinci. Všeobecný hlas národa vyslovoval se proti obeslání; nemluvil tu pouze hrdý cit národa sebevědomého, nechtějícího skláněti šíji svou pod cizí jařmo, nýbrž neblahé oprávněné tušení, že za takových okolností, jaké utvořily v říši Rakouské patenty únorové, v nebezpečenství

by uvedena byla nejsvětější práva národa, ohrožen nejenom hmotný blahobyt jeho, nýbrž i sama jeho bytnost obesláním rady říšské, v níž by jeho poslancové naproti poslancům ostatních částí mocnářství byli v bezmocné menšině. V takovém smýšlení utvrzováni byli hajitelé státního práva českého odepřením Uhrů obeslati říšskou radu, pocházejícím z týchž příčin, a poněvadž ukazovala se možnost, že i Poláci haličtí budou se zpírati proti jejímu obeslání, nebylo neoprávněno očekávání, že celý ten aparat centralistické representace říše v samých počátcích svých bude zmařen, když tam scházeti budou zástupcové nejpřednějších a nejdůležitějších zemí. Pak bylo fiasko únorových patentů hotové, a nastoupiti musil obrat.

Takového smýšlení byl i valný počet sněmovních poslanců českých, v jichž čele nalézal se vůdce národa Palacký, muž vzácného politického bystrozraku a vůle nezlomné, pravá to tvrdá lebka česká ve chvalném slova smyslu. Avšak byla i jiná strana mezi poslanci, která zavrhujíc politiku pouhého citu měla za to, že třeba počítati s danými poměry, a z mnohých důvodů, jichž váha nesměla se podceňovati, byla pro obeslání říšské rady s náležitým vyhražením práv koruny České. Spor o to vedený byl tuhý a prudký, a nezřídka z mezí kruhů klubovních a společenských zasahoval i v samu domácnost, do lůna rodin, jestliže rozliční jich členové byli rozdílného mínění v této životní otázce národní. Tak jmenovitě s Palackým neshodoval se Rieger, který, jakkoli v principu ani o vlas neuchyloval se od stanoviska plného a přísného práva státního a národního, nicméně v praxi vždy náchylen byl ku prostředkování mezi krajnostmi, k smiřování protiv a ku koncesím ve věcech za vedlejší považovaných, což bohužel nebylo vždy ve prospěch věci.

Brzy chopilo se otázky té i širší obecenstvo, když důvody od přátel obeslání říšské rady uváděné nacházely místa v myslech opatrnějších a rozvážlivějších, a jmenovitě ukazováno na to, jak záhubné, ano nenapravitelné následky by z toho povstati musily, kdyby koruna Česká i národ Český

nebyli zastoupeni na radě říšské. Tu národ Český rozdělen jest na dva tábory, jeden nesmírně větší těch, kteří neustupně stáli na přísném stanovisku státoprávním, nechtíce slyšet o žádném vyjednávání; a druhý, na počet mnohem slabší těch, kteří v přirozeném českém dobráctví svém neměli za nemožné, že by včasnou (?) povolností v tomto případu dalo se docíliti žádoucího dorozumění. „Obeslat — neobeslat, volit — nevolit“ zněla strannická hesla, ozývající se v celém národě; ve veřejných schůzích i přátelských besedách, při společenských zábavách, na ulici a vůbec kdekoli setkali se dva uvědomělí národovci samostatného smýšlení, uvažovány horlivě důvody pro et contra.

Bouřlivé bylo jednání v klubu poslaneckém, obě strany stály urputně na svém mínění, až i solidarnost klubu byla tím ohrožena. Byloť se skutečně obávati roztržení národní strany, když někteří poslanci čeští odhodláni byli i přes uzavření většiny do říšské rady jíti. Rozhodnut jest spor ten osobním zakročením kardinála arcibiskupa Švarcenberka, který objeviv se v klubu poslaneckém horlivě přimlouval se za vykonání voleb. Tu teprv strana Palackého upustivši od dalšího odporu svolila k tomu, aby se přece ještě zkusilo, zdali právo koruny České dá se k uznání přivésti na shromáždění říšském, avšak jen pod ohražením, že poslanci čeští na říšské radě v ničem nezadávají právo na samostatnost koruny České, a že zase vystoupí, kdyby se na tuto sáhati mělo.

Tak bohužel proti radě osvědčeného vůdce národa, jehož autorita v otázkách politických až dosavad byla nepopírána, učiněn nešťastný krok, že opuštěna pevná půda státního práva dosud platného, a tím přes všecky výhrady a protesty nynější i pozdější v šanc dána samostatnost koruny České. Neblahé následky chyby té brzy se ukázaly, Palacký pak, i kdyby se neskvěl v záři prvního dějepisce českého, již tím jediným skutkem vysokého věhlasu byl by se na věky proslavil, že odporoval kroku pro vlast a národ tak osudnému.

V desátém shromáždění sněmu byly volby do říšské rady na denním pořádku. Rieger učinil tu ještě jeden pokus o na-

pravení křivdy, jaká se národu Českému dála nespravedlivým volebním řádem pro sněm, který se příčí zásadám v diplomu říjnovém vysloveným, podav návrh, aby požádán byl císař za změnu volebního řádu, volby do říšské rady pak aby odročeny byly až do rozhodnutí císařského v té věci. Jak předvídati bylo, propadl návrh ten a volby jsou vykonány. Jich účastnili se i poslanci čeští, avšak zároveň zadali protest proti všelikému zkracování práv koruny České. Odvolávajíce se v něm na diplom říjnový, kterým práva její uznána jsou, trpce sobě stěžovali na to, že v ústavě od 26. února 1861 nejsou zachovány zásady „neodvolatelného“ diplomu onoho. Žalujíce dále na nespravedlivý volební řád, „kterým československá většina obyvatelstva... postavena jest na sněmě umělým spůsobem v menšinu“, vyznávali přímo, kterak byl úmysl jejich neúčastniti se naprosto voleb do říšské rady, avšak „ušetřiti chtějíce nesnází, kterými by trpěti mohlo zdárné znovuzřízení Rakouska, že upustili na ten čas od onoho úmyslu“. Na konec protestu pak pravili doslovně: „Ohražujeme se napřed proti vší ujmě práva, která by z toho mohla pojíti našemu království, protož sněmu českému, pokud se na nynější ústavě a na nynějším volebním řádu zakládá, a tedy také členům říšské rady od něho zvoleným v žádné případnosti nepřiznáváme práva, aby směl co rušiti neb křiviti v právních poměrech země České, spočívajících jak na starších výsadách a řádech zemských, tak na slavném novustvrzení a rozšíření jich naším nejmilostivějším panovníkem. Vyhražujeme sobě také dle toho zříditi další své chování dle práva a zákona.“ *)

Před volbou stal se ještě pokus o kompromis mezi stranou českou a německou pod předsednictvím kardinála Švarcenberka, který všemožně se vynasnažoval docíliti nějaké dohodnutí, ale marně. Němci, spolehajíce se na svou většinu, chtěli povoliti Čechům toliko 15 poslanců na místě 21, kteří jim náleželi dle samého nespravedlivého volebního řádu.

*) Národní Listy, 1861, č. 107.

K tomu arciť nemohla naše strana přistoupiti, pročež schůze bez výsledku se rozešla. Vidouce takovou neustupnost a zpupnost strany německé přijali poslanci čeští, kteří až do poslední chvíle se rozpakovali, mají-li vůbec do říšské rady volit, pomoc velkostatkářů, národním zájmům méně nepříznivých, a smluvili se s ní o kandidaty společné, pro něž pak dle úmluvy hlasovali.

Takovým spůsobem zvoleno jest následujících 21 poslanců strany národní do říšské rady: Brauner, Čupr, Dvořák, Grünwald, Hauschild, Havelka, Jirsík, Klaudy, Krása, Milner, Palacký, Prachenský, Řezáč, Rieger, Suida, Staněk, Šebek, Tomek, Zátka, Zelený, Zikmund. V třináctém sezení sněmu oznámen jest výsledek voleb těch, a zároveň čten seznam členů panské sněmovny, od císaře z království Českého jmenovaných, dílem dědičných dílem doživotních, mezi kterýmižto posledními nacházel se také Palacký, což přijato bylo s všeobecným uznáním. Na jeho místo musila se tedy konati nová volba do poslanecké sněmovny říšské rady, z které vyšel Macháček. Po vyřízení pak ještě některých běžních věcí jest sněm český odročen.

Tak národ Český vstoupil do nové fase politického života svého, octnuv se po mnoholetém útisku zuřivé reakce opět tam, kde byl r. 1848 po vykonaných volbách do říšského sněmu. Situace byla podobná: po marném pokuse, obhájiti nezadatelných práv svých na půdě domácí, posílal národ zástupce své do vzdálené Vídně, aby na půdě německé, dýšíce vzduch německý, ve shromáždění převahou německém dokazovali platnost toho, co stanovily smlouvy, na jichžto základě zbudována byla říše Rakouská. Ovšem byly okolnosti, za kterých se to dálo, podstatně jiné: tehdáž po krátké bezuzdné rozpoutavosti svobody vězel národ ve svírací kazajce obleženosti, nyní po dlouhém sevření v poutech obnoveného absolutismu dopřána mu opět volnost pohybu. Tehdejší jeho pokus, domoci se důstojného postavení v řadě rakouských národů, o kteréž byla naděje dohodnouti se s ostatními národnostmi, zmařen byl samou vládou; nyní tato zdánlivě přála obnove-

nému takovému pokusu, ale zase národnosti stavěly se příkře proti sobě — jaký měl tenkráte býti výsledek jeho?

Mužové chladné rozvahy, poučeni starými i novými zkušenostmi, netušili dobrý konec, avšak při tom nemohli neuznávati, že těžko bylo vyhnouti se obeslání říšské rady. Příklad Uhrů byl sice svůdný, avšak toliko pro horkokrevné sanguiniky, kteří neuvažovali rozdílnost poměrů. V Uhřích všecka síla národa spočívala ve šlechtě, bohaté a hrdé, v Čechách naproti tomu tvořil jádro národu lid, dlouhým zanedbáním zubožený a věkovou porobou podřízenosti uvyklý, jehož se příliš krátká doba svobody vždy jenom povrchně byla dotknula. V tom právě spočívá neštěstí národu našeho, že vyšší třídy jeho po úpadku domácí šlechty byly mu odcizeny. Žalostný stav ten jest výsledkem věků, k odčinění jeho nestačí věk jeden. V Uhřích jednosvorně shodovaly se v pasivní politice všecky strany; království České, i kdyby národní strana nebyla obeslala říšskou radu, nebylo by proto zůstalo nezastoupeno, neboť by tam byli šli Němci a velkostatkáři. Následky pak pasivní politiky Čechů byly by se dostavily dříve, ale důkaz o nesmiřlivosti centralistů německých na říšské radě nebyl by býval podán. Chtít činiti poslance české odpovědnými za neblahé následky obeslání říšské rady, byla by na všechen spůsob přenáhlenost; zástupcové národa jednali v tom ohledu dle nejlepšího přesvědčení svého v úmyslu čistě vlasteneckém.

V.

Čechové na říšské radě. President Hein. Návrh na odročení říšské rady. Giskra proti koruně České. Pravice zastává se historického práva Uhrů. Rieger pro porotu. Konec prvního zasedání říšské rady.

Ku konci dubna vydali se poslanci čeští s těžkým srdcem na osudnou cestu do Vídně, kde 29. dubna zahájena jest říšská rada. Z Uher a z Benátek nedostavil se nikdo, také do panské sněmovny nebyli z těch zemí žádní členové povo-

láni. Předsedou panské sněmovny jmenován od císaře kníže Karel Auersperk, před rokem 1848 vůdce stavovské oposice na českém sněmě, nyní na témže sněmě hlava protinárodní šlechty. Předsedou sněmovny poslanecké jmenován dr. Hein, známý z roku 1849 člen ústavního výboru tehdejšího říšského sněmu, místopředsedy Mazzuchelli a dr. Hasner. Když v poslanecké sněmovně čtena přísaha poslanců německy, k upozornění Riegrovu, že někteří členové sněmovny nejsou mocni jazyka německého, čtena potom také v ostatních jazycích říše, a jeden poslanec skládal přísahu rumunsky a jiný rusínsky. Hned s počátku nastal o to spor, má-li říšská rada bez Uhrů a Vlachů býti považována za užší nebo širší, vedený náruživě ve veřejných listech; kdežto federalisté pokládali ji pouze za užší, která nemá práva rozhodovati v záležitostech celé říše se týkajících, než toliko zemí neuherských, němečtí centralisté ji mermomocí vyhlašovali za širší, vztahujíce kompetenci její na celé mocnářství, tedy ovšem také na země uherské a italské i v nepřítomnosti zástupců těchto.

Čeští poslanci na říšské radě tvořili, jako někdy na říšském sněmě, s jinými stejně smýšlejícími federalistickou pravici, k umírnění však odporu proti sobě nazvala se strana ta proticentralistickou neb autonomistickou. Program její vyšel z péra Riegrova, i praveno tam doslovně, že centralisace, jež „nedá nikde vzejíti svobodě, v Rakousku zvláště při rozmanitosti národů co do kmene, jazyka, dějin, právních náhledů, vzdělání i zaměstnání jest příšerou, která umrtvuje všechen přirozeně pučící život, jest ničení všeho vlastního bytu, pravá nemožnost..... Během desíti let přivedla Rakousko, někdy tak mocné a zámožné.... k finanční i politické zkáze, oloupila nás ze vší svobody, vyčerpala sílu naši berničnou i náš úvěrek.... Chceme sjednocené a silné Rakousko, ale nespatřujeme jednoty ve francouzské jednotvárnosti, nespatřujeme síly v násilnictví.... V zaručení přirozeného práva všech národností a historického práva i státoprávního poměru rozličných zemí, v šetření nejsvětějších upomínek a zděděných právních náhledů jejich, v nej-

větším jak možná sebou vládnutí každého občana, v přirozeném vyvinutí všech stávajících činitelů, v činnosti jich samozvolené, která vždy nejhojněji zplozuje práci duševní i hmotnou, spatřujeme sílu i povznešení Rakouska.... Císařský diplom od 20. října 1860 zavrhl soustavu centralisace a vytknul základní rysy nové budovy státní šetřením historických základů. Diplom tento dán jest od Jeho Veličenstva co neodvolatelný základní zákon mocnářství, a přijat jest vděčně ode všech národů říše.... Nejvyšší patent od 26. února 1861 má výslovně za účel jen uvedení diplomu v řád a způsob výkonný. Že však úkol tento nevykonal šťastně, ano že z této právní půdy v podstatných věcech se vyšinul, nelze neviděti.... Blaho Rakouska žádá toho nezbytně, aby tento patent v těch věcech byl opraven, kdež se podstatně oddálil od zásad diplomu, svého výslovného základu.... Chceme Rakousko, jehož země a národy všecky budou rovnoprávné, všechny v stejném poměru k vládě ústřední, všechny stejně spravedlivě zastoupeny. Rakousko nebudiž napotom státem ani výhradně německým, ani výhradně uherským neb slovanským, nýbrž právě rakouským, budiž státem s rovným právním základem sjednocených národů. Toto rovné oprávnění měj plnou svou platnost ve veškerém životě státním, ve vládě, v zastoupení i ve správě".

Tušení těch, kteří se byli zpírali proti obeslání říšské rady, že na ní nelze bude Čechům domoci se spravedlnosti pro sebe, mělo se vyplniti měrou nejplnější. Mezi zuřivými centralisty zaujímal jedno z předních míst Moravan dr. Giskra, známý z roku 1848 co člen Frankfurtského parlamentu, kde náležel ke straně velkoněmecké, která usilovala o podřízení Rakouska budoucí říši Německé, úhlavní nepřítel Slovanů vůbec a koruny České zvláště. Centralisté v každém návrhu, jenž vycházel od pravice, větřili ihned nenáviděný jí federalismus, a tak již na samém začátku přišlo k tuhým srážkám.

Dr. Pražák, vůdce národních poslanců moravských, učinil návrh velmi praktický, aby v každém odboru sněmovním

byly zastoupeny hlavní země říše. Každý nestranný musil spatřovati v tom jediné účel ten, aby členové jednotlivých komisí sněmovních mohli seznamovati se s poměry veškerých částí mocnářství, a tím se při rokování o záležitostech sobě přikázaných říditi; ne tak centralisté, kteří v krátkozrakosti své chtěli všecku správu říše míti spořádánu dle jediné šablony a v nejmenší úchylce od této zásady viděli strašidlo protivné jim autonomie. Ti zuřivě opřeli se návrhu Pražákovu, jehož mezi jinými výmluvně hájil Rieger první svou řečí na říšské radě. Zastávaje se ho z důvodů prospěšnosti poukazoval na to, že totéž bylo pravidlem na někdejším říšském sněmě, a odvolávaje se na slova císařova v trůnní řeči, že všickni národové a všecky země mají býti stejně zastoupeni, odsuzoval přímo jednotvárnost správy, jakou centralisté chtějí zaváděti, i nazýval ji neštěstím Rakouska. Návrh Pražákův přijat jest většinou hlasů.

Druhá, mnohem tužší srážka mezi oběma stranami říšské rady nastala při debatě o adresu, kterou měla dána býti odpověď na trůnní řeč. Zpravodajem výboru, z něhož vyšel návrh adresy jalového znění beze všeho podstatného jádra, byl dr. Giskra, vedle něhož nejhorlivěji přimlouval se za jeho přijetí Kuranda; proti adrese mluvili hlavně Jindřich hrabě Clam-Martinic a Rieger, kterýžto poslední ne bez obtíže vymohl sobě slovo na strannickém presidentu Heinovi. Když jednalo se o jednotlivých odstavcích adresy, všecky změny a dodatky od členů pravice navrhované zamítnuty jsou většinou centralistickou. Nejdůležitější z návrhů těch učinil hrabě Martinic, aby do adresy přijato bylo toto místo: „Následujíce velkomyslného příkladu Vašeho Veličenstva, přislibujeme slavně, že i my ve smyslu zásad v diplomu od 20. října 1860 vyslovených a v únorových patentech pronešených uznáváme spojení zemí a království s mocnářstvím, a státoprávní zaručené účastenství jejich ve veřejných záležitostech celé říše, za nedotknutelný základ všeobecné ústavy říšské.“ Při rokování o něm mluvil Rieger s nadšením ve smyslu samosprávy, když pak na konec vyslovil své obávání, že říšská rada své

úloze nedostojí, volán jest od předsedy k pořádku. Adresa přijata jest bez proměny dle znění od komise navrženého.

To byla první rozhodná porážka federalistů na říšské radě, a již nemohlo býti žádné pochybnosti o tom, jaký bude další osud jejich. Zuřivost centralistů, patrná strannost předsedy, který jenom nevrle připouštěl k slovu řečníky pravice a neustále řeči jejich přerušoval voláním ku pořádku, kdežto řečníci levice bez důtky směli vychrlovati všecku svou jizlivost naproti odpůrcům svým a zahrnovati je nejsprostšími urážkami, konečně libovolné prohlašování říšské rady hned za užší hned za širší, jak to kdy vládě bylo vhod, to vše utvrzovalo v pravici přesvědčení o důvodnosti Riegrovy obavy, že říšská rada ve svém nynějším složení nedovede vyhověti potřebám říše a jejích národů. Pročež odhodlala se strana federalistická ku kroku rozhodnému, a v sezení dne 8. června podal Rieger jejím jménem návrh na odročení říšské rady a na bezodkladné svolání zemských sněmů ve formě petice k císaři, opatřené 56 podpisy. Odůvodněna byla ta žádost nedostatkem kompetence říšské rady, kterou samo ministerstvo nepovažuje za úplnou, a poukázáním na nutné potřeby zemí, jimž by tím spůsobem bylo vyhověno. Petice podepsána byla ode všech poslanců českých, vyjma dra. Krásu, který tou dobou ve mnohých věcech začal hlasovati s levicí.*)

Návrh tento popudil Němce a centralisty k největšímu vzteku proti pravici, jmenovitě pak proti Riegrovi, na nějž hněv protivníků jeho vychrlil se spůsobem neslýchaným. V organech centralistických dály se nejhanebnější útoky na osobní jeho čest, všickni pak Čechové šmahem vyhlašováni za reakcionáře, za spojence šlechty a kněžstva. Tu dne 19. června Rieger v říšské radě k obraně národa svého se vzchopiv objasnil počínání levice, která si návrhy, náležejícími takořka k abecedě ústavního života, lacinou slávu dobývá; ukazoval k dějinám národa Českého, který povždy stál v čele pokroku světového a za svobodu krev svou proléval,

*) Začež odměněn byl od vlády udělením advokacie.

až i klesl; vykládal, jak prakticky on rozumí svobodě; když však na konec opovážil se pochybovati o spravedlivosti Němců k jiným národnostem, roznícený předseda, již dříve opětně přerušiv řeč jeho, odňal mu slovo. Na to zvolal Rieger povýšeným hlasem: „Sláva svobodě řeči, jaká se v rakouském parlamentě vykonává!“ a když jej president volal ku pořádku, volal on presidenta k spravedlnosti. Účinek řeči Riegrovy byl ohromný, ale zatvrzelou levicí nehnul. Že návrh na odročení říšské rady centralistickou většinou zavržen byl, rozumí se samo sebou.

Urputnost centralistů naproti požadavkům strany autonomistické čím dále tím více rostla, ano došla tak daleko, že přesahovala i meze slušné šetrnosti, když při řečech poslanců z pravice, kdykoli se ujímali samosprávy zemské, okázale ze sněmovny ven vycházeli.*) V takových okolnostech bylo potřebí na straně poslanců českých nemalého zapírání sama sebe, aby tak hrubé urážky trpělivě snášeli vůči patrnému neprospěchu Vídeňského sněmování, i musíť jim pokládáno býti za nemalou vlasteneckou zásluhu, že vedeni domnělými vyššími ohledy (které ovšem osvědčily se býti marnými) nedali při sobě průchodu spravedlivé nevoli a neučinili již tenkráte konec nedůstojné komedii, která se s nimi odehrávala.

Strannické počínání presidenta Heina, který všecku přísnost svou obracel proti pravici, ale levičákům i největší bezuzdnost řeči promíjel, dodávalo těmto tím větší chuti k nejsprostějším urážkám Čechů, jakých jmenovitě dopouštěli se němečtí zuřivci Mühlfeld a Giskra. Onen naprosto upíral

*) Nejlepší ilustraci takového chování levice jmenovitě k Slovanům podalo sezení poslanecké sněmovny dne 14. května 1862, když Slovinec Černe přednášel stížnosti svého národa. „Sotva se jal Černe mluviti o křivdách, které se činí národu Slovinskému, počali poslanci němečtí tropiti hřmot, aby ho nebylo slyšeti — ti se smáli, jiní hovořili hlasitě, jiní chodili sem tam po sněmovně. jiní vycházeli hlučně ven a přicházeli zase zpátky, jiní okřikovali poslance, aby již přestal, zkrátka byla to znamenitá ilustrace té lásky, kterou levice německá chová k národům slovanským. President pak utvrdil slávu své spravedlnosti, dodav ku konci několik posměšných slov.“ („Nár. Listy“, 1862, č. 117.)

i existenci království Českého, tento pak vyjádřil se, že mu do krále Českého není více nežli do krále Jerusalemského, že koruna Česká jest pouhý klam, kterým se lid šálí a po puzuje, což provázeno bylo potupnými posuňky na levici. Když při těchto v parlamentu neslýchaných urážkách po slanci naši napomínali předsedu, aby volal Giskru k pořádku, on krátce odsekl, že prý k tomu nemá příčiny.

Kterak se naproti tomu president Hein choval ku pravici, o tom k všeobecnému pohoršení křiklavý důkaz podalo sezení poslanecké sněmovny dne 26. července. Na denním pořádku byl vládní návrh na zrušení lenního svazku. Rieger upíral v té věci užší říšské radě kompetenci, která vzhledem manství koruny České náleží jedině českému zemskému neb generálnímu sněmu. Při tom ostře vytýkal ministrům, že opomíjejíce zaměstnávati říšskou radu potřebnými opravami státního zřízení tak málo důležité věci jí předkládají, připodobniv jednání takové k jednání hospodáře, který by v době nastalých pilných prací přidržoval čeládku svou ke draní peří, práci to jen v zimě při nedostatku důležitějších obvyklé. Trefné toto přirovnání stalo se pak běžným pořekadlem o neprospěšných pracích říšské rady.

Po Riegerovi uchopil se slova Brauner, mluvě jak obyčejně chladně a vážně, ale president mu čtyřikráte skočil do řeči, napomínaje ho, aby zůstal při věci. Brauner tvrdil, že jest při věci a mluvil dále. Když však jal se odrážeti potupné útržky Giskrovy na důstojnost koruny České i útoky jiných na svatá práva její, Hein surově se naň osupiv odňal mu slovo. Brauner nedaje se mýliti odvolával se k spravedlivosti sněmovny, a když president urputně mu kázal, aby si sedl, zvolal Brauner v oprávněném rozhorlení: „Odvolávám se ke všem národům rakouským z tohoto tyranství.“ — „Sedněte si a mlčte!“ křičel Hein. Celá pravice, Čechové i Poláci rozhněvaní vstávali, a Rieger zvolal: „Já i přátelé moji přistupujeme k tomuto ohražení.“ Rozlícený Hein křičí zuřivě: „Volám Vás k pořádku!“ načež mu Rieger suše odpoví: „Tomu jsem od Vás zvyklý,“ a již kráčí ze sněmovny

ven a za ním všickni Čechové a Poláci. Rozhorlenost všech dostoupila takové výše, že toho dne již nikdo z nich do sněmovny se nevrátil. Samo obecenstvo, velikou většinou německé a Čechům nepříznivé, nemohlo zatajiti nevole své nad urážlivým sobě počínáním Heinovým, a když Poláci a Čechové odcházeli, volali četní hlasové na galerii: „Bravo!"

Rieger již tehdáž dolehal usilovně na to, aby Poláci a Čechové nevrátili se více do sněmu, leč by se jim dostalo čestného dostiučinění za takové urážky, jmenovitě se strany presidenta. Avšak důvody oportunity přiměly většinu pravice, zvláště Poláky, k setrvání na říšské radě bez dostatečné satisfakce, a za jejím příkladem zůstali také čeští poslanci tehdáž ještě ve Vídni.

Do nejbližší schůze sice dostavili se opět Čechové i Poláci, avšak s tím výslovným vyjádřením, proneseným od Smolky a Klaudyho, že to bylo naposledy, co trpělivě snesli tyranisování strannického předsedy.

Při hlasování o zrušení lenního svazku odtrhl se od pravice také Čupr a hlasoval s levicí, v kterémžto odštěpení od ostatních českých poslanců setrval po celý rok až do konce července 1862, kdežto nemilými zkušenostmi poučen, že od Schmerlinga i strany jeho nelze očekávati žádné spravedlivosti pro národ Český, zase vrátil se k oposici.

Zatím naproti nestydatým nájezdům, jaké Giskra bez pokárání metati směl na korunu Českou, nemohli naši nikterak spokojiti se odmítnutím jich se své strany, i podalo tedy dvacet českých poslanců z pravice, s nejvyšším maršálkem hrabětem Nosticem v čele, dne 31. července interpelaci k veškerému ministerstvu, v kteréž pravili, kterak v sezení 27. poslanecké sněmovny „vyslovil se jistý poslanec z Moravy tak, že slovy jeho koruna Česká, jakož i královská důstojnost zlehčena byla. Očekávali jsme vším právem od ministerstva, že sobě za svatou povinnost učiní, odmítnouti ony... napomenutím k pořádku nezamezené urážky koruny České, již Jeho Veličenstvo svatosvatě přislíbil na hlavu sobě posaditi, taktéž urážky královské důstojnosti Jeho Veličenstva

ležící v neslušném porovnání s titulem krále Jerusalemského." Poněvadž však spravedlivé očekávání toto se nesplnilo, tedy „v tomto zvláštním případu, kde zmíněné urážky nejen citu milionův lidí nemile se dotýkají, nýbrž i koruny České a krále našeho důstojnost zlehčují, máme se za oprávněné žádati od ministerstva vyjádření se o věci této aneb alespoň odmítnutí domnění, že by srozuměno bylo s dotčenou výpovědí, a protož jsme nuceni tázati se, zdali mlčení ministrův znamením bylo, že se shodují a že schvalují urážky Giskrovy".*)

Na tuto interpelaci Schmerling ve schůzi poslanecké sněmovny dne 12. srpna dal jménem celého ministerstva odpověď kroucenou vytáčkou, jejímž jádrem bylo, že mlčení ministerstva při onom urážlivém výroku zmíněného poslance nemůže považováno býti ani za schválení ani za neschválení jeho.

Odpověď tato byla neméně urážlivá nežli sama rouhavá slova Giskrova, doplnění svého pak docházela současnou zprávou všech Vídeňských listů, že korunování císařovo na království České odloženo jest na dobu neurčitou. Již nebylo žádné pochybnosti více o stanovisku ministerstva v státoprávní otázce české a postavení jeho k celé pravici.

Netrvalo dlouho a poslancům českým dána byla příležitost, osvědčiti důslednost a spravedlivost svou používáním týchž zásad, na které sami se stavěli, také k obraně práva cizího. Bylo to při debatě o adrese, která měla býti podána císaři za příčinou rozpuštění uherského sněmu, jenž zpěčoval se přijmouti únorovku, kde Čechové na říšské radě opřeli se proti Schmerlingově nauce o propadlých právech, obracované na Uhry, jakoby tito následkem porážky revoluce byli přišli o starodávnou svou ústavu a mohli právem nuceni býti přijmouti ústavu jinou, jaká se jim z milosti podávala. V panské sněmovně, když Palacký jal se řečniti ve prospěch Uhrů, nedáno mu domluviti; za to v sněmovně poslanecké tím důrazněji hrabě Clam-Martinic a Rieger popí-

*) „Národní Listy", 1861, č. 214.

rali vládě právo vnucovati Uhrům novou ústavu proti jejich vůli. Rieger pak na konec řeči své důmyslně dokazoval vůbec nemožnost únorové ústavy, v níž pošinuti jsou činitelé státního života a která tím samým ani není schopna opravy ze sebe samé, poněvadž žádná změna, vycházející ze sboru takového jako jest říšská rada, není pravým výrazem přirozených poměrů státních.

Takové zachování se Čechů zasluhovalo tím většího uznání, poněvadž tím ujímali se vlastně přirozených svých národních nepřátel Maďarů, kteří také tehdáž službu tu vděčně oceňovali, ale vděk svůj později prakticky jí neprokázali. Naproti tomu Němci vášnivě zamítali důvody, uváděné od Riegra na obranu historického práva uherského; když však po letech dovolával se týchž důvodů Kaiserfeld na podporu dualismu, jednohlasně mu přisvědčovali. Takovou povždy se osvědčovala důslednost našich protivníků, ať již z toho neb z onoho tábora.

Když nastalo rokování o státním rozpočtu, poslanci čeští zachovali se k němu odmítavě, a Rieger jakožto hlavní řečník pravice v sezení dne 18. prosince dokazoval na samém základě únorových patentů neoprávněnost užší říšské rady, rokovati o rozpočtu pro celou říši. Ani na tom pak nepřestávaje odhalil bezohledně i pravou příčinu schodku státního — neochotnost vlády učiniti národům po právu. Tato řeč Riegrova byla jedna z nejskvělejších, které mluveny byly v tomto prvním zasedání říšské rady. Německé žurnály Vídeňské podaly ji hrubě zmrzačenu, vynechavše nejpádnější její místa. A jakož i dříve poslanci čeští neúčastnili se debaty o zrušení svazku lenního, pravice napotom neúčastnila se ani volby finančního výboru, který měl rozpočet od vlády předložený skoumati, ani rokování o tomto, ohradivši se protestem od Riegra sepsaným.

Po celý ten čas byl národ Český, jeho práva a snahy předmětem nejjizlivějších útoků a nejsprostších posměšků,*)

*) Mezi jiným v ilustrovaných satirických listech Vídeňských koruna česká vyobrazována v podobě — rendlíku.

jeho zastupitelé vydáni nejhanebnějším pomluvám, napadáni přímo uličnicky a vyhlašováni za nejhorší reakcionáře, za spojence klerikalů a feudalů, což po nich slepě opakovala blbá nižší i vyšší luza Vídeňská, tak že málem se podobalo, jakoby vrátiti se měly doby roku 1848, kde před revolucí říjnovou zorganisována byla zuřivá štvanice proti Čechům, osobní bezpečnost jejich v nemalé míře ohrožující.

Jací zpátečníci byli poslanci čeští, ukázalo se nejlépe v sezení poslanecké sněmovny dne 21. února 1862 při rokování o tiskovém zákoně, kdež Rieger co nejvřeleji se ujímal soudu porotního, dokázav neodolatelnými důvody, kterak bez poroty ani nedá se mysliti pravá ústavnost a jak důležitým politickým ústavem jest porota. Byla to jediná řeč Riegrova, kteréž i Vídeňské žurnály přiznávaly cenu, ušlechtilost myšlének a státnickou hloubku; avšak přes to všecko i ta byla bez prospěchu, neboť Němci svobodomyslností se chvástající neostýchali se vysloviti ústy Brinzovými, že jsou proti porotě, poněvadž Rieger a strana jeho ji zastávají.

Vedle Riegra byl to před jinými jmenovitě hrabě Clam-Martinic, na němžto si levice všelijak zlomyslně schlazovala choutku svou, což jej konečně k tomu dohnalo, že, neobdržev od sněmovny dovolené za příčinou ochuravění svého žádané, i jinak ještě malicherným spůsobem jsa drážděn, dne 23. září 1862 mandat svůj pro říšskou radu složil.

Za tak mnohá příkoří byl statečným poslancům českým náhradou projevovaný úplný souhlas národa opět a opět zasílanými adresami důvěry jejich voličů, při čemž výslovně jsou vyjímáni zpronevěřilci Krása a Čupr.

První zasedání říšské rady skončilo se dne 16. prosince 1862 bez valného užitku pro říši. Nejtrapnější zkušenost odnášeli z ní Čechové, seznavše zavilou urputnost svých protivníků, která se nerozpakovala i lepší přesvědčení obětovati své nenávisti, ano bez zardění k tomu se přiznávala. Tu zjevně se ukázalo, jak oprávněn byl odpor Palackého i jiných s ním stejně smýšlejících národovců proti obeslání říšské rady, od níž nebylo Čechům ničeho pro sebe doufati.

Ale zároveň ukázalo se, že únorovka nikterak není spůsobilá, státi se spojidlem rakouských národů v mocnou jednotu státní, že pokus Schmerlingův se nezdařil, a že patenty únorové neudrží se na dlouho proti neodolatelné moci historických poměrů.

Od neprospěšné činnosti v zastupitelstvu říšském vraceli se poslanci čeští s těžkým srdcem domů, aby se znova pokusili o to, zdali na vlastní půdě, v zastupitelstvu zemském bude jim možná s lepším zdarem domáhati se spravedlnosti pro svůj národ.

VI.

Snahy encyklopedické. Kober. Slovník naučný a jeho význam. Práce a nesnáze redakce. Rozkolnictví národní. Útoky na slovník a obrana jeho. Smrt Kobrova, pruská okupace a dočasné zastavení slovníka.

Potřebí nyní přihlednouti k domácím poměrům národním a veřejným, jak se v poslední době vytvářely a vyvíjely. Obrátíme-li zřetel k vyšším duševním snahám národa Českého, tu především vyžaduje pozornost naši stav jeho písemnictví jakožto onoho činitele, jenž nejvíce se byl přičinil k jeho novému obživení.

Kterak se literatura česká v druhé polovici let padesátých probrala z lethargie, ve kterou byla upadla za doby kruté reakce politické následkem všeobecné únavy, o tom podali jsme zprávu v oddělení minulém; tuto dlužno nám poněkud místněji zabývati se s dílem veledůležitým, dlouho připravovaným, kterým literatura česká v pravém slova smyslu vstoupila do jiného stadia. Ku provedení velikolepého toho díla, charakteristickému pro literarní náš vývoj, již od půlstoletí směřovaly usilovné snahy předních literarních korifeů našich, ale pro nepříznivé okolnosti přikročeno mohlo býti k němu teprv po uplynutí celého lidského věku od vzniknutí první myšlénky té. Dílo toto jest Slovník naučný, nyní již přes devět let ukončený, pravá to chlouba národa našeho, který v té spůsobě jak jest ke cti by sloužil i každému ji-

nému národu. Vhodně praví o něm Durdík:*) „Slovník naučný náleží k oněm několika veledílům, které jako úhelné kameny literatury novočeské pevný základ dávaly a dávají budově její: Jungmannův Slovník, Šafaříkovy Starožitnosti, Palackého Dějiny."

Myšlénkou na českou encyklopedii zabývali se již první literarní křísitelé národnosti naší na začátku tohoto století; jmenovitě o Procházkovi podává Jungmann v tom ohledu určité svědectví.**) Později Jungmann sám ještě jsa v Litoměřicích smlouval se s přáteli svými o jakousi Encyklopedii nauk, přišed pak do Prahy pomýšlel skutečně na vydávání díla takového, jehožto „spolupracovníky měli býti žáci jeho Marek pro filosofii, Kramář pro zeměpis, kollega jeho Litoměřický Kouble pro nauky přírodní, Jan Jodl pro dějepis, on pak sám měl vésti správu celého díla".***) Ale tehdejší literarní síly daleko ještě nestačily na dílo takové, pročež také uvázlo v samém počátku. Jediným plodem těchto snah byla Markova „Umnice". Znova uchopil se té myšlénky roku 1829 Palacký, ale i tenkráte uznáváno, že podnik takový přesahuje soukromé síly, pročež měl uskutečnění dojíti pomocí celého národa. Tím spůsobem dán podnět k založení Matice české. Ústav ten, který pro vývoj literatury naší tak důležitým se stal, byl okolnostmi přinucen hned s počátku zabočiti v jiný směr, nikdy však správcové jeho nezapomínali na prvotní jeho účel, jak o tom svědčí některé rozběhy k němu, jako „Ukázky českého slovníka encyklopedického" v Musejníku na rok 1833 a „Malá Encyklopedie nauk". Avšak též k všeobecné encyklopedii činila Matice přípravy, svěříc již roku 1845 sbírání článků k ní dr. Čejkovi, ale brzy ustala v podniku síly její přesahujícím, a rukopisy, s části již zaplacené, jsou spisovatelům vráceny.

Roku 1850 opět ujal se Palacký myšlénky té, ale neblahé okolnosti učinily i tentokráte konec těmto snahám,

*) „Osvěta" 1874, č. 4., str. 270.
**) Václava Zeleného „Život Josefa Jungmanna" str. 104.
***) Tamt. str. 170 a 200.

jakož o tom již krátce podotkli jsme na jiném místě. Zašloť se sice již dosti daleko v té věci a konány mnohé přípravy: dr. Gabler z uložení Sboru matičního bedlivě byl sestavil seznam článků slovníka v pořádku abecedním od *A* až do *Ž*, sestavena redakce pod předsednictvím samého Palackého, kupovány potřebné knihy, ano sbírány již i vypracované články, kterých sešlo se asi 700 od *A* až do *Al*, a na to vše vydána již značná částka peněz. Ale po dlouhém a všestranném uvažování věci stalo se konečně ve schůzi Sboru matičního dne 3. července 1852 usnešení, že Matice „na ten čas hlavně také z příčin materialních encyklopedický slovník vydávati nemůže“. Podnik byl tedy na neurčito odložen, ale rukopisní práce pro slovník zůstaly jměním matičním a pomocné knihy pro redakci koupené dostaly se knihovně musejní.

Nebyly to tak ohledy politické, jako spíše důvody rozšafné opatrnosti, které v poslední chvíli přiměly většinu členů Sboru matičního k odložení věci, jejíž důležitost a potřebu oni v nemenší míře uznávali nežli Palacký a Erben, kteří hlavně přimlouvali se za podnik. Mimo to, že doba kruté reakce vůbec nepřízniva byla všem snahám národním, což velice ochlazovalo horlivost jednotlivců, naskytovala se otázka ve vší opravdivosti povážlivá, zdali skutečně nachází se v národě Českém dostatek sil ku provedení tak velikého úkolu spůsobilých. Tato pochybnost se hlavně týkala exaktních věd, v jichž pěstování u nás byl sice učiněn již šťastný počátek, avšak daleko ještě nedostával se potřebný počet samostatných děl, obsahující značnější sumu resultatů původních domácích výskumů, aby tresť jejich vystačila na zásobení veškerým materialem celé encyklopedie. V takovém případu nebylo by dílo bývalo národním, jakým přece mělo býti, nýbrž jenom ledabylou kombinací, postrádajíc nejhlavnější vnady své — původnosti.

Také bylo se obávati, že ani těch nemnoho učenců odborných, kteří by byli spůsobilí k takové práci, nebude míti k tomu dosti prázdné chvíle, aby se tak vydatně jak bylo

potřebí věnovalo projektovanému slovníku, neboť při rozmnožené potřebě českého školství všecky téměř vědecké síly hledaly bezpečného zaopatření v povolání učitelském. Ale konečně rozhodnou byla ta okolnost, na kterou Sbor matiční také největší váhu kladl, že peněžité prostředky Matice nikterak by nebyly postačily na podniknutí tak obsáhlého a nákladného díla, s nímž v tom ohledu nikterak se nemohly porovnávati dosavadní literarní podniky její, s kterými byla dosti velikých nesnází zakusila. Neprovedení pak díla jednou začatého bylo by pro Matici bývalo ranou osudnou.

Čeho si netroufal provésti sbor k tomu před jinými povolaný a vládnoucí nejenom značnými hmotnými prostředky, nýbrž i všeobecné důvěry v národě požívající, jehož nejedni hlasové k vydatnější činnosti jej pobádali, na to se odvážil jednotlivec na vlastní síly odkázaný, ale plný podnikavosti a v hrdé sebedůvěře žádných těžkostí se nelekající. Byl to mladý muž, jeden ze skrovného počtu oněch vyvolených, jimž dáno klestiti samým sobě cestu vlastním přičiněním v okolnostech, jež bystrým zrakem svým seznají býti příznivými, třeba jiným takovými se nezdály. Ignác Kober, vyučený zámečník, který však vedle řemesla svého co samouk si byl osvojil značné literní vzdělání, puzen neodolatelným pudem nastoupil jinou dráhu povolání, směru ducha svého přiměřenější, stav se nejprv kolportérem, brzy pak sám nakladatelem knih. V postranním koutku české vlasti, v staroslavném někdy Táboře se usadiv, jal se vydávati Album německých románů, kterýžto podnik dobrým výborem věcí, hlavně pak přízní doby politické stagnace a Bachovského poněmčování mimo všecko nadání se dařil a znamenitého rozšíření došel. Nový ruch, nastalý v české literatuře během druhé polovice let padesátých, neušel bedlivé pozornosti Kobrově, který nedaje minouti té příležitosti potáhl i českou literaturu v kruh nakladatelské své spekulace. Usadiv se r. 1857 v Praze co řádný knihkupec vyvíjel neobyčejnou činnost na tomto poli, a v krátce stal se z německého nakladatele český. Pouštěje se do podniků dosti nákladných uměl

je i šťastně voliti a také nejspůsobilejší síly pro ně získati, což spojeno s obchodní jeho zručností a správností zabezpečovalo zdar jeho snahám, závod jeho vůčihledě se zveleboval, důvěra obecenstva k němu vzrůstala, a za nedlouho stál Kober v první řadě českých nakladatelů.

To byl ten muž, jenž neméně kupeckým duchem veden jakož i ctižádostí puzen nerozmýšlel se dlouho, nýbrž odhodlaně se chopil nového podniku, který již ukazoval se býti nezbytnou potřebou literatury české, měla-li tato konečně právem hlásiti se o příslušné místo mezi literaturami evropskými. Kober, smluviv se o tu věc s Riegrem, zakoupil od Matice všeliký pro encyklopedii shromážděný material, a obadva přistoupili s bujarou chutí k dílu, jehož veliké obtíže počaly teprv měrou před tím netušenou na jevo vycházeti, když provádění jeho bylo již v plném proudu. Slovník naučný má pro nás tak ohromnou důležitost, on měl tak mocný a rozsáhlý vliv na širší rozvoj naší literatury, že stojí takořka na rozhraní mezi předposlední a poslední její nejnovější dobou, pročež vším právem zasluhuje, aby mu jakožto nad jiné významnému členu v dějinách našeho znovuzrození věnována byla zvláštní pozornost. To státi se může nejvhodněji na tomto místě, jakkoliv dokončení jeho připadá teprv o deset let později, pročež doufáme, že nebude laskavému čtenáři proti mysli, stopovati s námi stručné vylíčení prací, nesnází a postupu toho díla až do jeho konečného provedení — obraz to stejně poučný jako ve mnohém ohledu zajímavý.

Především Kober se značným nákladem zjednal pro redakci hojnou knihovnu děl k účelu tomu sloužících ve všech skoro jazycích evropských, Rieger zase shromažďoval okolo sebe vybrané spolupracovníky, redakci pak prozatím obstarával sám pouze pomocí sekretáře pro manipulační práce. Sekretářem byl mladý právník Gustav Schmaus, nyní JUDr. a proslulý advokát v Německém Brodě. Byloť sice s počátku pomýšleno na to, aby každý hlavní odbor vědecký měl redaktora zvláštního, který by se o něj staral a články do něho

náležející opatřoval, kdežto by hlavnímu redaktoru jen vrchní dohled připadal. Ale brzy ukázalo se, že taková příliš složitá organisace jest nepraktická a že by byla na překážku žádoucímu rychlému postupu díla, pročež upuštěno od redakce mnohočlenné, a všecky práce redakční obstarával Rieger sám. Získav celou řadu na slovo vzatých specialistů vědeckých rozdával jim úkoly na základě katalogu článků od dra. Gablera sestaveného, při čemž naznačoval objem, jehož jednotlivé články neměly překračovati, došlé pak příspěvky prohlížel a pro tisk upravoval. Když byla pohromadě dostatečná zásoba rukopisů pro první písmena, počalo roku 1859 vydávání „Slovníka naučného". Účastenství jak spisovatelstva tak i obecenstva bylo v této první době překvapující.

Zatím Rieger sám nikterak nedostačoval k obstarávání všech prací redakčních, z nichž jmenovitě korektury mnoho času i práce vyžadovaly; také v zásobě rukopisů objevovaly se časté mezery, když jednak články zamluvené a přislíbené buď docela nepřicházely, anebo aspoň ne v pravý čas, jednak i postupem běžných dějů a vědeckého skoumání vždy nové látky přibývalo, která musila býti na rychlo spracována. Bylo tedy nevyhnutelno přijmouti do redakce za stálý plat odborníky, kteří by takové potřebě vyhověti uměli a vedle toho podřízené běžné práce vykonávali. Riegrovi zbývalo s prohlížením a pořádáním rukopisů vždy ještě tolik práce, že by ji sotva byl dovedl zmoci, i kdyby se výhradně jen Slovníku byl věnovati mohl, při čemž by se byl nesměl ani na dost málo dní vzdáliti z Prahy, poněvadž práce ty musily odbývány býti neodkladně a nepřetržitě. Konečně v možném případu onemocnění jeho bylo by se vydávání Slovníka musilo naprosto zastaviti. Na všechen spůsob tedy potřeboval Rieger pomocníka v redakci, který by se s ním dělil o prohlížení a pořádání rukopisů a v čas potřeby jej úplně zastal. I vyzval k tomu úkolu spisovatele tohoto díla, který ochotně se uvázal v čestnou tu úlohu. Od těch dob my oba dva pro lepší bezpečnost všecky rukopisy prohlíželi, korektury čtli a v záležitosti Slovníka společně se radili; kdykoli pak jeden

z nás vzdálil se z Prahy, druhý v Praze zůstalý odbýval sám všecky práce redakční.

Prvotní program „Slovníka naučného“, na začátku jeho vydávání uveřejněný, rozvrhoval jej na šest dílů, každý o 10—12 sešitech čtyrarchových; ale postupem díla nabyto brzy přesvědčení, že napořád se množící material nedá se směstnati v původně ustanovený počet sešitů, a již první díl Slovníka na místě 10—12 sešitů měl jich 16. A tím byla ukončena teprv písmena *A* a *B*, nikoliv nejhojnější z české abecedy.

Když po vyjití říjnového diplomu roku 1860 nastala Riegrovi činnost politická, pro kterýž případ si byl ve smlouvě s nakladatelem Kobrem vymínil, aby směl ustanoviti místoredaktora, který by samostatně vedl celou redakci, ovšem dorozumívaje se s ním ve věcech důležitějších, jmenoval jím dosavadního spoluredaktora svého, který však, přijav na sebe tuto povinnost, nezavázal se na celé dílo, než toliko na neurčito. Z té příčiny psával se jen spoluredaktorem toho kterého dílu, nebo též ředitelem redakce. Ještě obšírný článek „Čechy“ sestaven byl s větší části řízením Riegrovým, když pak tento, byv od sněmu povolán do výboru zemského a do říšské rady, redakcí naprosto zanášeti se nemohl, připadla tato samostatně místoredaktoru, který však po celý čas své činnosti, kdykoliv toho potřeba žádala, nepřestal dle úmluvy dorozumívati se s Riegrem a jeho dobré rady užívati.

Zatím původní program Slovníka, založený hlavně na seznamu článků od dra. Gablera zhotoveném, daleko již nestačil potřebám napořád se množícím; historický a vědecký material pokrokem času vždy více vzrůstal, a také domácí literatura následkem volnějšího rozvoje národního i svobodnějšího tisku obohacována jest v každém oboru duševní činnosti, objevovali se noví její pěstovatelé, k Slovníku samému přihlašovali se vždy četnější spolupracovníci, i knihovna redakční rozhojňovala se liberalností nakladatelovou, tím vším hromadilo se tolik látky, že k jejímu spořádání a vzdělání naprosto nestačily síly až dosud v redakci zaměstnané. S druhé

strany nemohlo zůstati při dosavadním zdlouhavém vycházení sešitův, které nikoliv nedálo se pravidelně, jak v ohlášení slíbeno, ve čtyrnedělních lhůtách, ano často značně se opozďovalo pro nedostatečnost sil redakčních. Takový liknavý spůsob vydávání nejenom působil nelibost při odběratelstvu, které nevidělo konce díla, nýbrž byl i nakladateli ke hmotné škodě, neboť an plat za redakci stále šel, příjem z prodaných sešitů byl nejistý, a peníze na dílo vynakládané se do roka neobracely tak často, jak bylo potřebí, aby se podniknutí slušně vyplácelo. Bylo tedy nevyhnutelno, aby Slovník naučný vycházel v kratších a určitých lhůtách, a k docílení toho bylo jediným prostředkem rozmnožení sil v redakci pracujících.

Přikročeno tedy k nové organisaci redakce. Členů redakce, nepočítaje ředitele jejího, přijato šest, z nichž jeden co sekretář měl na starosti veškeru manipulaci a rozsáhlou korespondenci, jiný zase byl k ruce řediteli co pomocník při prohlížení a upravování rukopisů; ostatní spracovávali drobnější material z bohatých pomůcek knihovny, a jmenovitě sestavovali články zeměpisné, statistické a historické. Mimo to každý z nich přikázaný sobě měl jistý odbor vědecký, v kterémž důkladně se znal, pro ten případ, kdyby článek některý, v odbor ten spadající a mimo redakci objednaný, od dotyčného spolupracovníka nebyl zaslán v čas, aby jej sám mohl napsati. Že pak to nebyly všední síly vědecké, které se Slovníka naučného účastnily co řádní členové jeho redakce, toho na důkaz buďtež uvedena některá jména z velikého počtu mladých učenců, vystřídavších se v téže redakci. Jsouť to jmenovitě pánové: dr. Vojtěch Šafařík, profesor na universitě Pražské, dr. J. Gebauer, taktéž profesor na téže universitě, Jiljí Jahn, ředitel realky v Pardubicích, Josef Perwolf, profesor na universitě Varšavské, dr. Josef Emler, archivář města Prahy a universitní profesor, Martin Kolář, profesor na realném gymnasiu v Táboře.*) Nějaký čas pra-

---

*) Více jiných vyjmenováno v Doslovu, připojeném k Slovníku naučnému po jeho dokončení.

coval v redakci také účetní rada Karel Storch. Členové redakce měli ustanovené jisté hodiny každodenní frekvence. S takovým zařízením a takovými silami obezřele vedenými mohli nakladatel a redakce směle oznámiti, že jednotlivé sešity Slovníka budou pravidelně vycházeti po sobě ve 14denních lhůtách, a skutečně od té doby vycházelo každý rok 24 sešitů až do polovice roku 1866, v němž neblahé události časové a smrt nakladatele Kobra spůsobily v tom proměnu, o čemž na svém místě bude pověděno. Tuto pravidelnost u vycházení podporovala podstatně i jiná okolnost. Až dosavad se byl tiskl Slovník v tiskárně arcibiskupské, než brzy sobě zařídil Kober tiskárnu vlastní, což mělo pro redakci nemalou výhodu, že mohla býti v jednom domě s tiskárnou a časté posilky přes ulici se uspořily.

Mezi tím práce v redakci neustále přibývalo, material se co den množil, noví spolupracovníci se přihlašovali, nové prameny se otvíraly, jednotlivé obory se rozšiřovaly, ano i nových přibývalo, až nahrnující se látka převyšovala téměř síly redakce. Tato při nejlepší snaze nemohla ji opanovati, nýbrž sama byla od ní opanována. O tom, že by se prvotní program Slovníka naučného co do jeho rozsáhlosti mohl dodržeti, nebylo již dávno ani řeči, redakce musila neodolatelně plovati s proudem.

Od počátku zachováván byl ten obyčej, že každému spolupracovníku, kterému redakce udělila nějakou úlohu, vyměřen byl spolu objem, jehož článek přesahovati neměl. S tím však byly nemalé obtíže. Povstávaly z toho četné reklamace spolupracovníků, kteří si stěžovali na takové obmezování jakožto věci samé škodlivé, a redakce nemohla jinak nežli spolupracovníkům po vůli býti a jim větší svobodu co do šíření se o svých předmětech pustiti. Mnozí však spolupracovníci, ani neohlásivše redakci, že se nemohou spravovati jejím výměrem, zasílali příspěvky své v takové obšírnosti, že si redakce často ani rady nevěděla co s nimi počíti. Kde se uznávala za kompetentní, tam konala povinnost svou a zkracovala dle nejlepšího uznání svého tím spůsobem, aby tím

článku neublížila. Ale ve mnohých případech redakce naprosto nebyla kompetentní, jmenovitě byl-li spolupracovník vynikající specialista aneb v oboru svém vůbec uznaná autorita, na nějž nedosahovala její kritika. Zamítnouti takový článek jen proto, že byl delší nežli si přála, redakce nemohla, zkrátiti jej neměla jednak ani práva, když si to spisovatel výslovně zakázal, jednak nebyla k tomu dostatečna; nezbývalo tedy nic jiného, nežli vytisknouti článek v tom objemu jak byl napsán. Slovník byl obohacen důkladným článkem a spisovatel zachován při ochotě k dalšímu přispívání. Často byl článek takový též pozdě zaslán, a rychle pokračující tisk vyžadoval jej neodkladně v pořádku abecedním, tak že redakci ani nezbývalo dostatečného času k jeho přepracování neb zkrácení.

V takových okolnostech těžko se bylo ubrániti jakési nesouměrnosti mezi sebou jednotlivých článků, když některé partie díla pracovány byly v širším, jiné v užším rozměru. Někdy však byla redakce i všelijakými zákulisními ohledy vázána, že jí nebylo možná zamítnouti články nad potřebu a souměrnost delší. Také to se leckdys přiházelo, že redakce s dobrým vědomím přijala nějaký článek, který dle programu jejího i v jeho pozdějším rozšíření nenáležel vlastně do Slovníka, ale buď pro nedostatek odborných organů nikde jinde nemohl nalézti příslušného místa, anebo jinde vytištěn byl by se načisto ztratil a dobrý material jeho žádné platnosti v literatuře nedošel.

Tím vším hlavně vinny byly zvláštní naše literarní poměry, vždy ještě příliš obmezené na takový podnik, jakým byla všeobecná encyklopedie, která u nás nelákala účastníky skvělým honorářem, nýbrž naopak vyžadovala od nich mnohé oběti. Ze stísněných poměrů těch plynuly všecky nesnáze, s jakými zápasiti bylo redakci, která vedle blahého vědomí, že plnila co nejsvědomitěji těžkou povinnost svou, nacházela povzbuzující odměny v četných hlasech pochvalných, jaké ve vlasti i v cizině se ozývaly, ve spravedlivém uznání nesnadnosti úlohy vytrvalou snahu její plnou měrou oceňujíce. Sami

rozhodní nepřátelé národních našich snah nemohli upříti Slovníku naučnému věcnou cenu.

Německý zahraničný časopis „Magazin für die Literatur des Auslands", Čechům nepříznivý, pravil o něm: „Der Slovník naučný ist in Betracht des allgemein Wissenschaftlichen und Thatsächlichen eben so vollständig wie alle andern ähnlichen Sammlungen bei andern Völkern, es ist ihm aber keine zu vergleichen, wo es sich um Geographie, Geschichte, Ethnographie und Literatur der slawischen Völker handelt." Článek „Jihoslované" přeložen do chorvátštiny a zaveden co učebná kniha do středních škol v Chorvátsku. Matice slovenská v Lublaně, chtíc o vlasti své důkladné dílo vydati, sestavila články Naučného slovníka jednající o dějinách, literatuře a vlasti Slovenců a vydala je svým nákladem co dílo samostatné. Článek „Čechy" vydán v překladu německém, jakož vůbec mnohé články Slovníka buď celé neb s části přeloženy byly do všech jazyků slovanských a mnohých neslovanských. A polský „Dziennik literacki" vyjádřil se svým časem v ohledu na článek „Polsko" v Slovníku naučném takto: „Vydavatelé Slovníka naučného věnovali dějinám a literatuře naší několik obšírných pojednání tak pečlivě vypracovaných, že by mohla tvořiti celek o sobě... Vskutku jest nám diviti se a následovati té svědomité pracovitosti, s jakou Čechové zabývají se svými pobratimci Slovany, a s politováním i studem se musíme vyznati, že na žádný způsob nedovedli bychom se jim odměniti stejně důkladným přehledem dějin i věcí českých za ten přehled dějin a věcí polských, jakého podává svým čtenářům Slovník naučný."

Nelze tuto zcela pomlčeti o nemilých bojích, jaké bylo Slovníku naučnému podnikati v nucené sebeobraně jednak proti osobním odpůrcům všeho, co nevycházelo z vlastních jejich kruhů — zjev to, který se u nás bohužel tak často opakuje —, jednak proti nemístnému zelotismu příliš rigorosních theologů. Věc ta dotýkala se velmi nepříjemně redakce, která sobě vědoma byla nejlepšího úmyslu i nejbedlivější píle; ale byly to přece jen chmury přeletavé, které sice na

chvíli dovedou zakaliti oblohu, ale nikoliv trvale ji zatemniti. Tak i spory tyto pominuly bez podstatného ublížení Slovníku naučnému, který jimi neutrpěl nižádné újmy na skutečné ceně své.

V těchto pracích a bojích (tantae molis erat!) dospěl Slovník naučný k dokončení šestého dílu svého písmenem *Q*, když úmrtí nakladatele Kobra a následující téhož roku nepřátelská okupace Čech spůsobily dočasnou zastávku v jeho pokračování, po které vstoupil do jiné fase, o čemž vypravováno bude v příští části našeho díla.

VII.

Kolovratova knihovna. Nebeský zbaven redakce Musejníka. Vyšší dívčí škola česká v Praze. Rehabilitace. Neutěšené veřejné poměry. Národní manifestace. Výtržnosti buršácké. Bouře v židovském městě.

Vedle velikolepého díla Slovníka naučného dobou tou vůbec všecky vyšší snahy národa Českého zdárně prospívaly. Jmenovitě záležitost divadelní začala se rokem 1861 zvolna ku předu hýbati, o kterémž jejím postupu podána bude bližší zpráva na jiném místě. V tom čase dostalo se Museu českému znamenitého obohacení velikou knihovnou 40.000 svazků, již někdejší ministr hrabě František Kolovrat jemu v poslední vůli své odkázal. Tím velikomyslný tento vlastenec, jeden z prvních zakladatelů a podporovatelů národního toho ústavu, dovršil míru své štědrosti, kterou mu po celý život nepřestal prokazovati.

Po delší dobu již nejdůležitější vědecký časopis český, Musejník, valně se opozďoval neomluvitelnou liknavostí redaktora Nebeského. Výtečný tento učenec, vládnoucí skvělým nadáním a bohatými všestrannými vědomostmi, nevynikal sice nikdy obzvláštní pohyblivostí ducha, ale v poslední době obvyklé jeho flegma zvrhlo se bylo v úplnou zmalátnělost. Povážlivá delší nemoc, jíž roku 1858 byl sklíčen, měla při něm za následek patrnou duševní ochablost, která mu naprosto nedovolovala, vésti o jakoukoli věc bedlivější a ze-

vrubnou péči. Pročež, jestliže již dříve hrubě o to nedbal, aby měl Musejník vyřknutý, určitý směr, nyní čím dále tím méně si ho všímal, zanechávaje vycházení jeho takořka pouhé náhodě. Nevrlosti obecenstva na takovou nedbalost, dosti dlouho tajené, dán konečně průchod výslovnou žádostí v „Národních Listech“ *) uveřejněnou, „aby se stala ku prospěchu ústavu matičního brzká změna v osobě redaktorově“. Jest významné, že teprv toho kroku bylo potřebí, aby Nebeský vzdal se „pro churavost“ svých úřadů při Museu, totiž redakce časopisu, sekretářství a kasírství, ze kterých však po nedlouhém čase opět v sekretářství se uvázal.

Téhož roku dostalo se Praze a tím celému národu Českému ústavu již dávno bolestně pohřešovaného, totiž vyšší dívčí školy české. Až dosavad nebylo pro vyšší vzdělání českých dívek postaráno žádným veřejným ústavem, a přece byla to věc pro národ náš nad jiné důležitější, neboť jednalo se o rozumové i mravní ušlechtění budoucích matek nového pokolení. Doposud postaráno bylo o vzdělání českých dívek pouze nižších tříd školami trivialními; kteří rodičové chtěli své dcery do té míry míti vyučené a vycvičené, jak toho vyžadovala vzdělanost lepších kruhů měšťanských, musili se postarat o jich domácí vychování, které v takové obsáhlosti převyšovalo hmotné prostředky veliké části té třídy. Školní rada Wenzig předložil tedy městské radě Pražské návrh na zřízení vyšší dívčí školy české o sedmi třídách ve dvojím oddělení, nižším i vyšším, ve které by se měšťanským dcerkám dostalo nejen potřebného vyučování vědomostem stavu a povolání jejich přiměřeným, nýbrž i tělesného vzdělávání, zejména tělocvikem, tancem a zpěvem. Návrh Wenzigův i spolu předložený plán celého zřízení školy té jest dne 30. října jednohlasně přijat od městské rady a později také od sboru obecních starších, a tím uzavřeno založení ústavu po tu dobu přeutěšeně kvetoucího a blahodějně působícího. Zřízení vyšší dívčí školy české v Praze bylo důležitým kro-

*) R. 1861, č. 161.

kem na dráze zvelebování národního vzdělání, neboť nejenom sama vychovává pro život značný počet českých dívek, nýbrž stala se i vzorem a semeništěm pro podobné jiné ústavy.

Mezi tím již v květnu dostalo se žádoucí rehabilitace Vávrovi, jenž na to i formalně uvázal se v redakci „Času", kterou až dosavad skutečně byl vedl. Později rehabilitován i Sladkovský, a také Emanuelu Arnoldovi v Bělaku internovanému navrácena svoboda.

Při policii Pražské po odstranění Päumannově nastala sice za nástupce jeho Ullmanna praxe mírnější, ale přece nescházelo příležitosti, kde považovala za svou povinnost zamezovati hlučnější manifestace obecenstva ve směru národním. Tak stalo se jmenovitě o pohřbu Šafaříkově, odbývaném dne 29. června s velikou okázalostí, k jehož oslavě sjelo se do Prahy také množství poslanců z říšské rady, vynikajících to členů slovanské pravice. Mezi nimi byli Moravané Pražák (nynější ministr) a Helcelet, Polák Morgenstern a Slovinec Toman. Ti všickni sešli se večer po pohřbu v Měšťanské besedě, kde milým hostům k vůli improvisována malá slavnost, která se stala nad míru živou. Přátelský hovor střídal se tu s písněmi ve všech nářečích slovanských, které vesele zaznívaly na ulici. To přilákalo před Besedu davy lidstva, jež provolávaly slávu slovanským hostům, z nichž někteří promluvili několik srdečných slov k lidu. Ten, jakkoliv od organů policejních napomínán, nikterak neměl se k rozchodu, ano spíše přibývalo ho na ulici, hluk zmáhal se a bouřlivé volání slávy střídalo se s odzpěvováním vlasteneckých písní. Když nechtěl býti konec hlučnému tomu výjevu a již bylo se obávati nějaké srážky s policií, tu vystoupil Rieger na balkon a požádal shromážděný lid, aby se v tichosti rozešel. Obecenstvo ještě jednou provolalo slávu všem, a za několik minut bylo prostranství před Besedou prázdné. Nicméně byli při tom od policie zatknuti tři studenti, kteří však hned ráno druhého dne prostřednictvím purkmistra Pštrosa zase na svobodu propuštěni jsou. I při odjezdu hostů nazpět do Vídně vidělo se policii k zamezení

nových nemilých demonstrací se strany obecenstva sáhnouti k mimořádnému opatření rozmnožením stráže bezpečnosti na komisariatě dolejšího Nového města o deset mužů, kterážto opatrnost však ukázala se býti zbytečnou; neboť ačkoli na baštách i na samém nádraží shromáždilo se valné množství lidu, kteří odjíždějícím Slovanům s Bohem dávajíce slávu jim provolávali, neudálo se při tom ani nejmenšího porušení pořádku.

Mnohem smutnější veřejné poměry však panovaly na sesterské Moravě, kde místodržitelství zvláštním cirkulářem vyzývalo všecky okresní představené, aby stíhali „slovanské emisaře", chodící po venkově a štvoucí „proti návrhům německých radů říšských, zejména proti dru. Giskrovi", jemuž prý přisáhali pomstu (!). Místodržitelství co nejpřísněji zapovídalo „všelikou agitaci v tomto smyslu",*) ovšem pak agitaci ve smyslu opačném dovolovalo ano i podporovalo. Zakazujíc obecním starostům odbírati a rozšiřovati „Národní Listy" vnucovalo jim „Moravské Noviny", psané v duchu protičeském, které jim posílány zdarma. Též zapovídalo obcím udělovati čestné občanství národním vůdcům. Prohlášené jazykové rovnoprávnosti navzdor vydávány jsou od úřadů na česká zadání výnosy německé, a kdo takové přijmouti se zpěčoval, tomu přibíjeny na dvéře. Ve městech úředničtí voličové pomáhali nepatrným menšinám německých obyvatelů k většině v obecním zastupitelstvu na úkor jádru obyvatelstva českého, které tím v přirozených i občanských právech svých bezohledně jest skracováno. Jmenovitě obracela se zuřivost takových strojených většin v zastupitelstvech městských proti školám českým, jež všemožně usilovala zgermanisovati. Tak nad míru žalostný byl stav národnosti české na Moravě, která nenacházela nikde přiměřeného zastání, ano proti níž obracela se i sama vláda, které v první řadě náležela povinnost, chrániti ji při jejích právech.

Nechuť vlády, vyhovovati spravedlivým požadavkům národa Českého, nejevila se však pouze na Moravě, kde arciť

*) „Národní Listy" č. 245.

nejpříkřeji vystupovala, nýbrž ovšem i v Čechách samých, kde nestranný místodržitel Forgach nemohl arciť ze své moci prováděti věci, které přesahovaly jeho úřední kompetenci, když nevycházel k tomu podnět od ministerstva, nepřejícího národní rovnoprávnosti, o kterou hlavně se jednalo.

Oprávněným na to stížnostem Čechů výraz dán jest „Osvědčením", opatřeným 480 podpisy z okresů Mělnického, Bělského, Boleslavského a Benátského, které neobracujíc se k žádné osobě úřední ani k žádnému organu — poněvadž by to nic nespomáhalo — pozvedalo hlasu svého před tváří celého národu, aby projevilo jeho „smýšlení a spravedlivé žádosti za odstranění mnohonásobných křivd na něm páchaných". Osvědčení to jest zvláště pozoruhodno rozhodným tónem svým, netajíc toho, kterak národ po dosavadních trpkých zkušenostech neočekává spravedlnosti již od nikoho jiného nežli „jen od sebe", dokládajíc: „sami-li si k ní nepomůžeme, nedostane se nám nikdy v podíl". Vyčítajíc pak s bolestným citem všecky křivdy, jichž národ Český pod vládou rakouskou jak za Metternicha tak i nyní zakoušel a zakouší, volá s vnitřní hořkostí: „Proto, co u jiných národův obecně za největší ctnost se má, co staré národy hrdinstvím a udatností naplňovalo, co předky naše k velikým činům vedlo, to nám za zločin se pokládalo." Ukazujíc na to, kterak ani v úřadech ani ve školách nic se neděje k uskutečnění zákonem vyřknuté národní rovnoprávnosti, jmenovitě co těchto posledních se týče, praví „Osvědčení" bez obalu: „Při takovémto stavu škol musí nás největší nedůvěrou naplňovati podržování mužů v úřadech, kteří horlivostí svou neobyčejnou za starého systemu stali se v nejvyšší míře nepopularními a ku kterým národ s úctou pohlížeti nemůže; zprávy pak, které zvlášť z moravských gymnasií nás docházejí, musí v každém zbuditi největší ošklivost. Věci takové by ani v Turecku bez trestu nezůstaly." Neméně rázné končí „Osvědčení" slovy: „Učinivše osvědčení své na vylíčení křivd, které jsme snášeli a které snášíme, nemůžeme skončiti jinak než vyslovením největší

své důvěry k mužům našim, kteří ve spolku s druhými bratry jinoslovanskými v říšské radě a mimo ni hájí práva potlačených národův a federativní system, na němž jedině Rakousko spočívati může. Jen když budou národy a země státi rovnoprávně vedle sebe a nikoliv nad sebou, jen tehdá možno nám svornosti a tím lepší budoucnosti se dočkati. My v tuto lepší budoucnost doufáme, neb člověčenstvo kráčí ku předu a národy v dějinách světových nalézají svého oprávnění.“ Ostré toto „Osvědčení“ tlumočilo věrně city veliké většiny národa Českého.

Jiným loktem nežli Čechům odměřovala vláda Němcům. Kdežto český student při všech svých krocích, jež činil buď u veřejnosti anebo ve svých vzdělavatelných spolcích, střežen byl co nejbedlivěji od policie, aby ani o vlas nepřestoupil meze, osobní svobodě jeho s péčí blahoobmyslnou vyměřené, dopouštělo se studentům německým beze vší překážky zakládati v Praze zlopověstné „buršenšafty“, pijácké to znemravňující spolky, přinešené k nám z Němec, kde, dávno již ztrativše prvotní svůj národní a svobodomyslný význam, jaký měly za doby vlasteneckého povstání národa Německého proti cizímu utlačovateli, udržovaly se ještě na některých menších vysokých školách (v Gotinkách, v Jeně, v Heidelberku a j.) co roty nevázané mládeže universitní na postrach počestnému měšťáctvu, které chtíc nechtíc musilo dávat si líbiti všeliké týrání a nejsurovější výtržnosti od rozpustilců, od kterých namnoze brali výživu svou. Na větších universitách a v hlavních městech německých „buršenšafty“ nikde nebyly trpěny, ale Praha uznána za příhodné místo, aby tam ochlastaní buršové přinášeli vyšší kulturu. Dějepis přísně souditi bude vládu, která dopustila zahnízditi se na staroslavném učení Pražském barbarské této nepleše na zkázu mládeže. Jaké ovoce nesla, to bohužel podnes každou chvíli můžeme spatřovati na vlastní oči.

Jestliže však Praha brzy na to skoro každým dnem stávala se jevištěm prapodivných výkvětů německé vzdělanosti, nezůstaly jí pohříchu uspořeny také hrubé výstřednosti domácí

luzy ve spůsobě srocení proti Židům. Kdykoliv se obyvatelstva Pražského, ať již z jakýchkoli příčin, zmocnilo nějaké živější rozčilení myslí, vždy z příčin pochopitelných bývali to Židé, proti kterým obracela se v první řadě obecná rozhořčenost, a organům veřejné bezpečnosti nastávala pak nesnadná úloha, krotiti rozpoutané vášně lidu. Tak stalo se i 31. července, že v Praze roznesla se zpráva, kterak jakýsi křesťan, jenž v Židovském městě při nějaké koupi s prodavači se nepohodl, od Židů tělesně jest ztýrán, ano dle pověsti vše zveličující usmrcen. Tu davy lidu se shlukše udeřily odpoledne na Židovské město, kde jaly se okna i dvéře vytloukati a všelijaké jiné rozpustilosti tropiti. Policejní stráž nebyla s to, aby vzteku rozdrážděné luzy přítrž učinila, i musilo zavoláno býti vojsko k obnovení pořádku, které všecky ulice do Židovského města vedoucí zavřelo a proti výtržníkům ostřím zbraně zakročiti přinuceno bylo. Hluk trval pozdě do noci, až dostavivší se silný liják ulice rychleji a úplněji od lidu vyprázdnil, nežli to policejní stráž a vojsko učiniti dovedli. Druhého dne večer opakoval se shluk lidu v Židovském městě, avšak již v menší míře. Tu a tam ještě vytloukána byla okna, ale silné policejní a vojenské hlídky zamezily rychle další výtržnosti. Na rozích přilepené plakáty oznamovaly výsledek úředního vyšetření příčiny té bouře, že jistý podomek byl ve rvačce se Židy poraněn, ale jen lehce, a že vinníci budou přísně potrestáni. Zároveň v novinách důrazně napomínán jest lid, aby se zdržel všech výstředností pouličních, které by od nepřátel národa Českého snadno vykořistěny mohly býti proti němu na zkázu mladé svobody. Vášeň lidu jest tím ukrocena, další výtržnosti žádné se neudály; ale bouří tou židovskou ukázalo se, do jaké míry následkem tak mnohého zakoušeného příkoří vystoupila popudlivost lidu, a jak malého podnětu bylo potřebí, aby podrážděna byla k násilnému výbuchu.

VIII.

Forgach odvolán. Kellersperg. Příkoří Čechům činěná. Nešetření jazykové rovnoprávnosti. Obmezování hospodářských spolků. Místodržitelské cirkuláře. Oslavení 26. února.

Ještě roku 1861 povolán jest hrabě Forgach do Vídně za dvorského kancléře uherského k nemalému zármutku Čechů, jichž lásku a přízeň byl sobě v nemalé míře získal svou spravedlivostí. Od posledního nejvyššího purkrabího hraběte Chotka nepožíval žádný zeměsprávce Čech tak všeobecné a nelíčené oblíbenosti u lidu jako Forgach.

Po jeho odchodu připadla správa země místopředsedovi náměstnictví svobodnému pánu Arnoštu Kellerspergovi. I tomu dle pravdy sluší dáti svědectví, že, jakkoli Němec a rozhodný centralista, nicméně snažil se všemožně býti spravedlivým k oběma národnostem zemským, což také vděčně jest uznáváno. Jmenovitě bylo místodržitelství Pražské téměř jediným zeměpanským úřadem v Čechách, kde jazykové rovnoprávnosti dáván úplný průchod, kdežto odevšad jinud docházely oprávněné a trpké stížnosti na nešetření práva jazyka českého jak v úřadě tak i ve škole. Německé úřední výnosy na česká zadání, německé rozsudky v právních přích česky vedených byly pravidlem, dle něhož se řídil i vrchní soud zemský v Praze, který se neostýchal vydávati nálezy německé i ve přích, jichž celé líčení ano i odvolání bylo české, kteréžto své jednání jako na výsměch a na potupu platného zákona odůvodňoval naproti osobám lepších tříd tím, že jakožto lidé vzdělaní jazyku německému rozuměti musejí. Stejné příkoří dálo se češtině ve školách, jmenovitě na gymnasiích za české prohlášených vyučovalo se ve vyšším oddělení všem předmětům německy, vysvědčení pak namnoze vydávána žákům německá.

Tyto zjevné křivdy, páchané na národnosti české proti výslovnému znění zákona, přiměly poslance na říšské radě Zeleného k tomu, že o věci té opětně interpeloval ministerstvo, kterážto interpelace, ač ode všech poslanců českých podepsána, potkala se s úplným nezdarem. Jak lichým spůso-

bem se ministerstvo vykrucovalo, toho zajímavý příklad podán v sezení poslanecké sněmovny říšské rady dne 12. června 1862. Tvrzení Zeleného, že při znamenitějších úřadech v Čechách nacházejí se lidé, kteří jazyku českému nerozumějí, velice pohoršilo pány ministry, z nichž jmenovitě Lasser, Pratobevera a Plener rozhorleně obořili se na Zeleného, vypočítávajíce, kterak mezi 237 vyššími úředníky v Čechách jest 226 rozených v Čechách, a mezi 19 presidenty od vrchního zemského soudu až ke všem presidentům soudů krajských toliko jediný Němec. Když pak otázal se dr. Rieger, mnoho-li jich umí česky slovem i pérem, neměl pan ministr Pratobevera jiné odpovědi než: „Zapíráte-li syny vlasti své, pak nemohu na vaši otázku odpověděti."

Nejenom však jazykové rovnoprávnosti nedopřávala vláda Schmerlingova národu Českému, ona příkře stavěla se proti všem snahám a podnikům, ať byly spůsobu jakéhokoliv, které vycházely z jeho lůna; ona zakazovala i trestně stíhala nejnevinnější veřejné projevy uvědomělosti národní; ona muže proslulé, známé co horlivce národní, stavěla pod přísný dohled policejní, sledující každý krok jejich co osob státu nebezpečných; naproti tomu pak zaujímajíc postavení strannické podporovala okázale snahy a záměry národu Českému nepřátelské, ano ona neostýchala se vlastní záměry své stavěti zjevně nad jasně vyřknuté záměry panovníkovy, a při tom všem osobám k oposici se přiznávajícím, které vznešeným postavením svým unikaly jejímu stíhání, vyhrožovati nemilostí císařskou.

Tak v příčině voleb do obchodních komor propůjčovali se političtí úřadové k nedůstojným agitacím ve prospěch strany německé, jejíž kandidatní seznamy rozesílali zvláštními oběžníky obecním představeným s vřelým doporučováním, podporujíce ji i mimo to všelijakým spůsobem, straně pak české všelijaké překážky v cestu kladouce.

Obzvláštním trnem v oku byly vládě četně vznikající venkovské spolky hospodářské, o nichž předpokládala, že slouží k nedovoleným politickým a národním agitacím, pročež

uznávala za potřebné obmezovati všemožně činnost jejich. Vyšelť zákaz od místodržitelství, dle kterého nesměly se schůze okresních odborů hospodářských odbývati mimo sídlo okresního úřadu, a schůze takové dovolovány jen čtyry do roka; hospodářských odborů směly se účastniti jen osoby, které buď trvale v okresu bydlely anebo v něm pozemky měly; konečně zapovězeno odborům zakládání společných ústavů.

Obmezování takové, nemající žádného základu v stanovách spolků, kterých se týkalo, musilo se jim státi osudným, neboť přímo ničilo všelikou prospěšnější jejich činnost, čím účel jejich naprosto stával se ilusorním. Nesměly-li se odbývati schůze mimo sídlo úřadu okresního, tož rolníkům od něho vzdálenějším namnoze odnímala se možnost účastniti se jich. Obmezování schůzí pouze na čtyry do roka bylo nad to v zjevném odporu s jednacím řádem odborů, který ustanovoval nejméně čtyry schůze do roka. Kdyby se odborových schůzí směli účastniti jen mužové stále v okresu bydlící anebo majitelé pozemků, tím by se prakticky a vědecky vzdělaní a zkušení, všeobecné důvěry požívající mužové od účinkování ke zdaru a zvelebování hospodářství vylučovali; práva členů krajských jednot by se skracovala a přístup rolníků z jiných okresů, kde odborů takových nebylo, by se zamezoval.*) Konečně kdyby odborům bráněno bylo zakládání společných ústavů, musily by byly zrušeny býti na mnohých místech knihovny odborové prospěšně působící, ano musilo by bylo sejíti ze založení hospodářských škol, od některých odborů (na př. Velvarského) zamýšlených.

Dle toho nade všecku pochybnost patrno jest, že následek obmezování takového musil býti nevyhnutelný úpadek těchto spolků, pročež ony „proti takovému překážení v činnosti odborův a nepříznivému vykládání stvrzených stanov důrazně se ohražovaly, s rozhorlením odmítajíce od sebe křivé osočování, jakoby se ve schůzích těch kdy bylo jednalo o vě-

---

*) V ten smysl vyjadřovala se žádost výboru hospodářského odboru Velvarského ku krajské jednotě Pražské, aby tato proti takovému obmezování „všemi možnými prostředky na patřičném místě se ohradila“.

cech do nich nenáležejících, při čemž dovolávaly se svědectví politických komisařů ve schůzích těch přítomných, kteří nikdy neměli příčinu činiti nějaké připomenutí neb námítky proti jich jednání." Ano kníže Karel Švarcenberk co předseda hospodářské jednoty kraje Pražského podal místopředsedovi náměstnictví svobodnému pánu Kellerspergovi jménem jejím rázný, obšírný a důkladný protest proti úředním ordonancím působení jednot hospodářských obmezujícím, vyšlý z obratného péra hraběte Jindřicha Clam Martinice a Rudolfa knížete Taxise.

Tato záležitost hospodářských spolků stala se i předmětem zvláštní interpelace na říšské radě, čtené od dra. Milnera v sezení dne 7. května. Praveno v ní doslovně: „Krajské hospodářské jednoty v Čechách spůsobily za krátký čas trvání svého mnoho dobrého; jimi probuzena jest v rolnickém stavu této země taková snaha po zlepšení jeho hmotných poměrů zjednáním sobě větších vědomostí, zavedením nových zkušených prostředků k zvelebení polního hospodářství, jaké nikdy před tím nebylo. Musilo by se velice litovati, kdyby měl tento dobročinný vliv jejich býti ztenčen úzkoprsým obmezováním volného jich ruchu od úřadů. Takové ztenčení dalo by se tím méně ospravedlniti, čím větší jest břemeno daní, které tlačí hospodáře; neboť aby břemeno toto snesl, usnadňuje se mu jen zvelebením hospodářství jeho co možná největším; prostředky, kterými by si zjednal potřebné k tomu vědomosti, nesmějí se mu tedy ztenčovati; musí se mu raději činiti přístupnými vším možným spůsobem." Interpelanti tázali se, zdali vysoké státní ministerstvo jest nakloněno, „zrušiti zase dotčená úřední nařízení, kterými se volné působení hospodářských jednot v Čechách utlačuje pod míru, kterou dopouští i zákon spolkový od roku 1852, vydaný pod předešlou vládou!"

Na tuto interpelaci odpověděl státní ministr, že obmezení činnosti hospodářských spolků stalo se proto, „poněvadž se při jich shromážděních o všem jiném spíše nežli o hospodářských otázkách jednalo a jich v skutku k politickým agi-

tacím užívalo.“ Odpověď tato vyvolala novou interpelaci poslance Macháčka i soudruhů toho znění, „jelikož mnozí z podepsaných z vlastní zkušenosti jsou přesvědčeni, že udání pana státního ministra jest v odporu se skutečností, tedy že vidí se pohnuti, učiniti k panu státnímu ministru dotaz, které jsou ty skutky a úřední jich důkazy, jež tvoří základ jeho osvědčení“. Tato druhá interpelace učiněna byla dne 18. června; když pak pan státní ministr otálel až příliš dlouho s odpovědí na ni, hospodářská jednota kraje Pražského v srpnu veřejným listem k němu odmítla od sebe i od veškerých jí podřízených okresních odborů nařknutí jím pronešené. K ohražení tomu, podepsanému od knížete Karla Švarcenberka co předsedy, hraběte Jindřicha Clam Martinice co místopředsedy a hraběte Otakara Černína co jednatele, přiloženy byly protokoly všech odbývaných schůzí.

Minul ještě delší čas, a pan státní ministr vždy ještě neměl se k tomu, aby odpověděl na interpelaci Macháčkovu, až mu ji v září připomenul poslanec Staněk. Na jeho dotaz odpověděl Schmerling „jen prozatím, že prý na to zapomněl, jelikož tato sněmovna se zabývá důležitějšími záležitostmi, a že hospodářské spolky ani na blaho říše ani na blaho království Českého nemají toho nejmenšího vlivu“. Tak pohrdlivě dovolil si státní ministr rakouský mluviti o věci, která pro celé království České, jednu z nejúrodnějších zemí říše Rakouské, měla největší důležitost, týkajíc se hlavního pramene výživy obyvatelstva jeho. Že odpověď taková musila hluboce uraziti nejenom české poslance, nýbrž i celý národ Český, rozumí se samo sebou; bylať to příliš zřetelná ilustrace té přízně, jaké Čechy i veškeré jich snažlivé obyvatelstvo požívali u ministerstva.

Teprv 2. října vidělo se panu státnímu ministru dáti konečnou odpověď na interpelaci Staňkovu, v níž pravil, že nechce obviňovati všecky jednoty hospodářské v Čechách, avšak tolik prý jisto, že při schůzích v Králové Hradci, v Příbrami, ve Velvarech, Rožmitále a Mělníce silně a výhradně

politika se pěstovala. Tato místa stala se u příležitosti rozličných slavností a besed shromaždištěm redaktorů rozmanitých strannických listů, kteřížto, třeba že s hospodářstvím praničeho dělati nemají, přece první slovo měli. Tak prý se v Králové Hradci neostýchali Němcům cizinců přezdívati, a v Příbrami připomínáno sedlákům bez obalu, že nejsou zde jen proto, aby daně platili. Mimo to uspořádány jsou při hostinách a besedách sbírky pro všeliké účely a způsobem nad míru tendenčním, slovem, všude objevovaly se více méně nebezpečné protivládní agitace. V těchto authentických událostech zakládalo prý se také oprávnění pana ministra k výroku jeho, a tím že je též interpelace náležitě zodpovídána.

V této své odpovědi činil tedy Schmerling odpovědny hospodářské spolky ne za to, co se ve schůzích jejich mluvilo a jednalo, nýbrž za přípitky a promluvy při hostinách za tou příležitostí třeba od cizích osob pronášené, a za sbírky k chvalitebným účelům zaváděné, neboť jiné by všudy přítomná a přeochotná policie byla zajisté ihned zamezila. O této odpovědi Schmerlingově sám jeden německý list Vídeňský se pronesl, že velice uškodila státnické pověsti jeho i v očích nejoddanějších jeho přátel.

Tím odbyta byla tato věc, která tolik hluku byla spůsobila, dotyčné obmezování činnosti hospodářských spolků zůstalo v plné platnosti, a následek toho bylo ponenáhlé ochabování jich, až v tomto tak důležitém odvětví národní ekonomie nastala zase úplná stagnace — účel vlády byl v plné míře dosažen. Tak vypadala péče této vlády o hmotné zájmy občanů.

Za to tím větší péči osvědčovalo místodržitelství Pražské o rozšiřování správného (ve vládním smyslu) a lojalního smýšlení v národu, ku kterémuž konci vydalo zvláštní cirkulář představeným okresním, v němž ukládalo jim povinnost zjednati odběratele úředním Pražským novinám, byť je i zadarmo dávati mělo, jen aby se lidu dostalo pravého poučení o právech a povinnostech občanův a škodlivý vliv oposičních

*

listů se paralysoval. Ale lid nechtěl takového poučení ani zadarmo.*)

Vůbec pracovalo místodržitelství Pražské velmi mnoho kurendami, ano vydávalo i tajné oběžníky, a právě z těch bylo vidět, jak ku podivu špatně zpraveno bylo o domácím hnutí národním, když na př. v jednom z nich ve vší opravdovosti představeným okresních úřadův oznamovalo, kterak „národní česká agitace v Praze žádných peněz více nemá, a za tou příčinou vyzvala veškeré spolky na venkově, aby zaslaly k účelu onomu jmění své, které mají v hotovosti," dokládajíc: „nařizuje se vám, pane okresní představený, abyste věc vyšetřil spůsobem co možná nejméně nápadným, a zprávu o ní podal." **) Jiným cirkulářem zapovídány projevy soucitu osobám vládě nemilým, opět jiné čelily proti národním slavnostem, jimiž národ náš v trapném svém postavení tužil se k vytrvalosti. Tu musily Pražské Noviny zevrubně vypočítávati, kolik zlatých se při každé marně vyházelo a kolik času se prozahálelo, a jakou škodu tím vzalo národní jmění.

Jak liché strachy lomcovaly místodržitelstvím Pražským, ukazovalo se někdy spůsobem nanejvýše komickým. Důkazem toho jest následující kurenda:

„Veškerým c. k. pánům krajským a okresním představeným.

Dle zprávy v Hlasu č. 242. přibyl výtečný Angličan Sir Roderich Murchison dne 1. t. m. do Prahy. Jelikož tento učenec, jak Hlas dále sdílí, ve společnosti doktora Friče po Čechách cestuje, tento však by co činný rozšiřovatel českých výlučných snah (Sonderbestrebungen) toto cestování spíše k českonárodním nežli vědeckým účelům použiti mohl, tedy upozorňuji c. k. pana krajského a okresního

---

*) Na Moravě měli centralisté za organ svůj Moravské Noviny, které všelijakým balamucením obecného lidu, používajíce tradicionalní nedůvěry jeho k Čechům, snažily se rozdvojiti národ náš odtržením od něho Moravanů. Avšak i tento nanejvýše perfidní list marně střílel motovidlem.

**) Národní Listy, č. 211.

představeného následkem výnosu J. Exc. policejního ministra od 11. t. m.... na tyto dva cestující zároveň s nařízením, aby je bez nápadnosti bedlivě pozorovali a vše, co povšimnutí hodné jest o jich cestě a obcování s jinými, mně co nejrychleji oznámili.

Od presidia c. k. českého místodržitelství.

V Praze, dne 14. září 1862.

Kellersperg."

Z toho viděti, že cirkulář ten nevyšel z vlastní iniciativy zeměsprávce, který vůbec znám a ctěn byl co úředník rozšafný a obratný, pročež bychom mu zajisté křivdili, kdybychom na jeho vrub sčítati chtěli všecko, co za jeho správy z místodržitelství vycházelo; bylyť i to beze vší pochybnosti rozkazy tehdejšího nejapného ministra policie Mecseryho.

Nemohlo býti jinak, nežli že příkrost, s jakou se ministerstvo chovalo k národní oposici a k živlu slovanskému vůbec, vyvolalo ochotnou ozvěnu v těch vrstvách lidí, kteří klanějí se a pochlebují každé vládě, neznajíce při tom ani slušnosti ani míry, obzvláště mají-li v sobě náležitou porci germanské zuřivosti. Z přečetných příkladů zde uvádíme jenom sprosté štvaní vojenského důstojnictva a ústavověrné šlechty na knížete Karla Švarcenberka, padlého prý u císaře v nemilost; pak směšnou scenu při jisté promoci, když profesor Rochleder jakožto promotor odepřel novým doktorům obyčejné přitom políbení, poněvadž byli v národním kroji.

Že v takových poměrech výroční památka Schmerlingových patentů, připadající na 26. února, která měla dle přání vlády všude okázale býti slavena, nepotkávala se v národě Českém s takovou náladou, která by jej byla činila zvláště ochotným k účastnění se oslavení toho, snadno sobě pomysliti. Smýšlení tomu dáván bez ostychu výraz ve veřejných listech. Místodržitelství všemožně se vynasnažovalo, aby slavnost vypadala co nejskvěleji, komandujíc k ní zvláštními rozkazy všecky úřady sobě podřízené. Jinak zachovala se vrchnost duchovní, od níž nevyšlo žádného nařízení církevní slav-

nosti. Z rozkazu místodržitelského slouženy sice v Praze slavné mše v Týně a na Malé straně u sv. Mikuláše, ale krom úřednictva komandovaného s tak malým účastenstvím obecenstva, že tím Praha téhož dne ani v nejmenším nezměnila své každodenní tvářnosti. Stejně odmítavě jako Praha zachoval se i český venkov. Ano i na Moravě, která v národní probudilosti vždy daleko zůstávala za Čechy a kde bureaukracie byla takměř všemohoucí, vypadlo slavení únorovky velmi bledě. Tak jmenovitě v Brně, tomto sídle zuřivého němectví, kde na den 26. února nařízena byla iluminace, byl všeho všudy — jeden dům osvětlen, totiž německá čítárna. Ani však ve městech ryze německých nebylo nadšení pro únorové patenty tak veliké, aby občanstvo jevilo nějakou zvláštní horlivost k jich oslavě, která všude měla ráz čistě úřednický, kdežto lid sám velmi netečně k ní se choval. Návštěva služeb božích, které všude jen k rozkazu politických úřadů se konaly, nebyla nikde hojnější než obyčejně.

V táboře vládním bylo veliké pohoršení z takového fiaska nařízené slavnosti, jíž státní ministr, otec ústavy únorové, neváhal dáti výraz káravým reskriptem k biskupům českým, na nějž však dostalo se mu důstojné odpovědi od biskupa Budějovického. Pravilť v ní biskup Jirsík, že dle uznání jeho „pravdy náboženské a bohoslužba zůstati mají daleké všech proměn politických“; že nařízením bohoslužebné slavnosti nechtěl duchovní správce uvésti „snad v odpor k osadám jejich“; že zůstávaje v této příčině přísně v mezích své moci biskupské není povinen skládati z toho účty leč toliko Bohu a svědomí svému. K čemuž doslovně dokládal: „Abychom vzývali Boha za požehnání na svrchovanou hlavu Jeho c. k. ap. Veličenstva i na zdar Jeho nejvyšších úmyslův i podnikův, k tomu netřeba mně a mému kněžstvu ani obzvláštní příčiny ani zevnitřní pobídky; činiti to každého dne u věrné oddanosti považujeme nejen za svou povinnost, alebrž i srdce naše potřebu toho cítí.“ S touto odpovědí biskupa svého vyjádřilo více vikariatů Budějovické diécese souhlas svůj zvláštními adresami k svému vrchnímu pastýři.

Únorová ústava zavdala i podnět k dosti tuhé srážce mezi jejím původcem a nejvyšším maršálkem království Českého hrabětem Albertem Nosticem. Pan státní ministr totiž žádal nejvyššího maršálka za vysvětlení jeho jednání, že odepřel podepsati děkovací adresu za udělení ústavy únorové, již zemský výbor byl uzavřel zaslati císaři pánu. Takto vyzván neváhal hrabě Nostic dáti státnímu ministru rozhodnou odpověď v ten smysl, že nikterak nemůže se odhodlati, aby chování své v záležitosti té vysvětloval aneb docela slovo k svému ospravedlnění ztrácel; že však následkem projevené pochybnosti o lojalnosti jeho nemůže déle podržeti důstojnost svou co nejvyšší maršálek zemský a předseda sněmu. Nemůžeť prý odhodlati se k tomu, aby náhledy své buď bezvýminečně závislými učinil od kruhů vládních, aneb aby připustil, by jako nějaký vládní úředník v jednotlivých případech k zodpovídání potahován byl. Při tom oznamoval panu ministru, že zároveň zasílá svou resignaci se žádostí, aby Jeho Veličenstvu doručena byla. Rázná odpověď tato měla za následek omluvné psaní státního ministra, v němž celá věc vykládána za nedorozumění, se snažnou žádostí, aby pan hrabě vzal nazpět svou resignaci, což tento, obdržev tím úplnou satisfakci, také učinil.

Naproti nucenému oslavování únorovky bylo křiklavou protivou zakazování od politických úřadů slavnosti, k výročnímu dni vydání „neodvolatelného“ říjnového diplomu zde onde od obyvatelstva samého chystaných. Vždyť přec diplom ten, vyšlý od samého mocnáře, byl vlastním a pravým základem ústavního zřízení Rakouska, a Schmerlingovy únorové patenty pouhým pokusem o praktické provedení zásad v onom vyslovených.

IX.

Tiskový soud Národních Listů a Pozoru. Výtržnosti vojenské.

Nejvydatnější zbraň, které užívalo ministerstvo naproti oposici, byly však tiskové soudy a bezohledné pronásledování federalistického, jmenovitě českého časopisectva. Nastala

pravá persekuce novin a novinářů, kteří odsuzováni jednak k vězení, jednak k peněžitým pokutám. Z četných tiskových procesů té doby vynikají nade všecky ostatní dva, totiž sensační proces Národních Listů a proces Pozoru, jichž obou redaktoři odsouzeni jsou i k vězení i ke ztrátě značné sumy z kauce.

Proces Národních Listů proti jich vydavateli a redaktoru dr. Juliu Grégrovi odbýval se po devět dní, počav dne 4. a skončiv dne 18. června 1862. Před početím přelíčení žádal obžalovaný za předvolání četných svědků vývodných, mezi nimiž jmenováni jsou i následující osoby: Jeho Exc. Antonín rytíř Schmerling, c. k. státní ministr; Jeho Exc. dr. Alexander Bach, c. k. vyslanec v Římě, někdejší předseda ministerstva; Jeho Exc. Josef rytíř Lasser, c. k. ministr správní; Jeho Exc. Karel svob. pán Mecsery, c. k. ministr policie, bývalý místodržitel v Čechách; doktor veškerých práv svob. pán Josef Alexander Helfert ve Vídni; dr. František Smolka, advokát ve Lvově, někdejší předseda říšského sněmu; doktor veškerých práv Václav Vaňka, advokát v Praze a náměstek nejvyššího maršálka zemského, bývalý purkmistr Pražský, a vrchní policejní komisař Dedera v Praze. Předvolání všech tuto jmenovaných svědků soud zamítl.

Žalován byl dr. Grégr pro zločin rušení veřejného pořádku (§. 65. a trest. zák.), pro přečin pobuřování proti orgánům vlády (§. 300. tr. z.) a proti bezpečnosti cti (§. 491. tr. z.), spáchané sedmi rozličnými články. Žalobníkem byl pro politická provinění státní zástupce, pro urážku na cti pověstný školní rada Maresch. Tento nenastupoval na potrestání dra. Grégra, nýbrž žádal pouze, aby jeho čest byla proti němu obhájena, pročež také později od dalšího řízení pro přečin uražení na cti upuštěno bylo. Přelíčení bylo velmi obšírné, i vyslýcháni četní svědkové a znalci. Dr. Grégr sám hájil se mužně a statečně, právní pak obhájce jeho dr. Klaudy vynakládal všecku svou právnickou znalost a obratnost, aby přesvědčil soud o nevinnosti svého přítele a klienta. Nad míru zajímavé přelíčení toto shromažďovalo v soudní síni davy vzdělaného obecenstva.

Mezi postupem soudu odehrála se bez vědomí obžalovaného mezi obhájcem Klaudym a státním ministrem Schmerlingem, ač jenom za kulisami, zajímavá episoda, která vším právem zasluhuje, aby nepropadla zapomenutí. Dr. Klaudy totiž, vida že průběh procesu schyluje se v neprospěch jeho klienta, obrátil se v té příčině písemně k státnímu ministru, jemuž připomenul jistou rozmluvu, kterou s ním měl ve Vídni na říšské radě. Bylo to v době, když Klaudy chystal se předložiti sněmovně poslanecké návrh tiskového zákona, že v kanceláři presidenta Heina státní ministr pravil k němu: „Což pak máte s tím návrhem tak napospěch, bojíte se o vaše české noviny? Nemáte proč; pište si proti mně co chcete, za to ani vlásku se vám nezkřiví.“ Na to dr. Klaudy odpověděl: „Tak ráčí mysliti Vaše Excelence, ale úřadové v zemích to jinak vykládají a stíhají podle starého zákona.“ Ale Jeho Excelence hleděl Klaudyho upokojit řka: „To jsou přílišné strachy.“ Tato slova Schmerlingova uváděl mu nyní Klaudy na pamět i vyslovil při tom žádost: „Osměluji se vznášeti na Vaši Excelenci snažnou prosbu, aby se procesy ty zastavily, anebo, kdyby toho bylo potřebí, útočiště se vzalo k císařské milosti, o čemž prosím, abyste mně Vaše Excelence oznámení zaslal.“ Pan státní ministr odpověděl Klaudymu zkrátka, že mu nelze procesů tiskových českými soudy zavedených nijakým spůsobem se ujmouti.*)

Dne 18. června prohlášen rozsudek. Kdyby ve při té byla měla rozhodovati porota, nebyl by příznivý její výsledek ani dost málo býval pochybným, ale dle Bachovského zákona o tisku z roku 1852, který vždy ještě trval v platnosti a porotu vylučoval, rozhodoval soud zemský, a ten, jak dle okolností tehdejších a dle proudu ve vládních kruzích panujícího ani jinak očekávati nebylo, nalezl dra. Grégra vinným zločinem rušení veřejného pokoje a přečinu pobuřování. Uvažuje však okolnosti polehčující, že obžalovaný vedl dosavad život bezúhonný a že z jeho zločinu žádná škoda nepošla, vyměřiv

*) Národní Listy, č. 129. a 139.

mu trest pod nejmenší zákonní míru odsoudil jej ke čtyrměsíčnímu žaláři a k peněžité pokutě 1300 zl. z novinářské jeho kauce. Odsouzení toto mělo za následek i ztrátu hodnosti doktorské a spůsobilosti k dalšímu vedení redakce. V příčině soukromé žaloby Mareschovy další řízení zastaveno. Z rozsudku toho se dr. Grégr odvolal.

Tiskový proces Národních Listů potkal se s účastenstvím v celém národě dosud skoro nevídaným. Za samého přelíčení byly síně soudní přeplněny; lidé nejen z Prahy, nýbrž i venkované a to z končin dosti vzdálených přicházeli, aby s pozorností sledovali celý běh věci. V Praze jak v domácnostech tak i na veřejných místech byl proces ten výhradním předmětem rozmluvy, listy podávající o něm zprávy šly v pravém slova smyslu na dračku, jsouce i na ulici čítány. Též na venkově sledováno přelíčení s největší pozorností. Vždyť nejednalo se o mínění jednotníka, nýbrž o smýšlení a směr celého národa, který jednomyslně nacházel se v oposici s vládní soustavou německo-centralistickou a se zákony z doby absolutismu, a jehož svobodomyslný federalistický program souzen býti měl v osobě redaktora Národních Listů.

Když pak byl rozsudek oznámen, tu teprv se objevilo v celé rozsáhlosti účastenství všeobecné. Přicházelyť k dru. Grégrovi četné deputace, aby mu vyjevily svou soustrast s osudem jeho a ubezpečily jej, že jeho zásady jsou též zásadami jejich. Dámy přinášely mu věnce, dívky z Prahy i z venkova mu osvědčovaly svůj soucit. Tři města a 21 obcí udělilo mu čestné občanské právo, 90 měst a městysů, 260 obcí venkovských vyjevilo mu adresami svou soustrast.*) Adresy ty byly opatřeny 8911 podpisy, nepočítaje těch, které byly od obecních představených jménem celé obce zaslány. Místodržitelství nařizovalo po všech okresních úřadech vyšetřování zasilatelů adres, až dr. Grégr sám, zameziti chtěje takové stíhání adresantů, zakázal sobě zasílání dalších adres.

*) Taková adresa zaslána byla též od Čechů amerických jménem tamějších Slovanských Lip. (Nár. L. č. 218.)

Ale přes to všecko opět a opět ohlašovaly noviny každým dnem celé řady adres nových. Avšak nejen ve slovech se jevilo účastenství. Z několika stran nabízeno dr. Grégrovi, že za něj složí pokutu z kauce sbírkami, ano jistý měšťan přišel a podával celou sumu, žádaje, aby ji dr. Grégr přijal. Že se nestalo podle jejich žádosti, rozumí se samo sebou.

Na všecka tato osvědčení národa odpověděla vláda způsobem velmi významným. C. k. vrchní soud zemský zvýšil redaktoru Národních Listů trest žaláře ze čtyr na deset měsíců, pokutu pak z kauce z 1300 na *3000 zl.* Celý tento soud Národních Listů vyšel tiskem o sobě co kniha 365 stran silná, k níž přiloženy veškeré ústavní listiny rakouské.

Před nastoupením trestu svého loučil se Grégr v Národních Listech dojemně se čtenářstvem jejich. Tvrdě že konal jenom povinnost svou vyzýval národ k vytrvalosti, k čemuž doložil: „Jen tehdáž, když každý z nás hotov bude obětovati ochotně vše co mu nejdražšího, jen tehdáž domůžeme se jistého a trvalého vítězství.“ Významné a poučné bylo jeho dovolávání se sympatií slovanských: „V době nejtrudnější, kdy nával na nás bude nejkrutější, nechť sobě připomene národ náš, že nestojí v Evropě bez přátel a spojenců přirozených, třeba na čas stejnou tísní sevřených; nechť si připomene, že jest živou ratolestí velikého kmene Slovanského více než polovinu Evropy pokrývajícího; myšlénka na vzájemnost slovanskou budiž největší útěchou v dobách útisků, budiž vezdy ochranným štítem proti útokům sebe zhoubnějším.“

V dalším vycházení Národních Listů nestala se odsouzením redaktora jejich žádná přestávka; v redakci jejich uvázal se bratr jeho dr. lékařství Eduard Grégr. Též koncese na živnost knihtiskařskou byla Juliu Grégrovi odňata, ale bratr jeho dosáhl její převedení na sebe.

V pondělí dne 27. října o čtvrté hodině odpolední nastoupil Julius Grégr svůj trest desítiměsíčního žaláře. Ačkoliv hodina, kdy se do vězení odebere, známa nebyla, sešly se nicméně značné zástupy lidstva v Růžové ulici před re-

dakci Národních Listů. Sotva že zde mohl podati ještě ruky nejbližším přátelům. Odtud jej doprovázeli četní jeho ctitelé v několika vozích. Při vstoupení do vozu pozdravilo jej obecenstvo hlučným „Sláva!“ a mnozí pospíchali za vozy cestou k žaláři. Novoměstská radnice, kde lidé již od rána čekali, byla z Vodičkové ulice i z Karlova náměstí téměř obklíčena velikým zástupem, jenž v krátké době vzrostl na několik tisíc hlav. Do žaláře chvátající redaktor byl hřímavým a nadšeným „Sláva!“ pozdraven, a v mnohém oku třpytila se slza vroucí soustrasti. Přes všecko bránění stráží a vrátného valil se za ním dav lidu až k samým dveřím, neustále „Sláva! — S Bohem! — Na shledanou!“ provolávaje a vřelým spůsobem svou soustrast jemu na jevo dávaje. Hluboce dojat, avšak odhodlaně vkročil Grégr do žaláře. V okamžiku pádné dvéře za ním se zavřely. Obecenstvo provolalo mu ještě jednou s nadšením „Sláva!“, pak v největším pořádku se rozešlo.

S nemenším účastenstvím v národě potkal se tiskový soud klerikalního denníku Pozor pro zločin rušení veřejného pokoje, spáchaný tupením únorové ústavy a panující vlády. Předmět procesu byl týž jako při Národních Listech, ale osoba obžalovaného redaktora, kanovníka Václava Štulce, působila na obecenstvo zvýšený dojem. Bylť obžalován pro zločin muž, požívající všeobecné úcty v národě pro neúhonnost svou, pro horlivou a čistou lásku vlasteneckou, pro úrodné působení své na poli literatury. Stáltě před soudem muž z lidu, který co kněz vzácnými zásluhami dosáhl značného důstojenství církevního co kanovník staroslavné kapitoly Vyšehradské. Vážně a odhodlaně, nikoli vinou stísněn, leč co muž svědomí čistého a vědom sobě, že hájí zásady pravé, zasedl na lavici obžalovaných.

Přelíčení počalo 22. září, rozsudek vynesen 24. září. Státní zástupce navrhoval trest těžkého jednoročního žaláře a ztrátu 1000 zl. z kauce. Obžalovaný i obhájce jeho dr. Frič dovedli přesvědčujícími důvody nakloniti soudce ke své straně, a kanovník Štulc nálezem soudním zproštěn jest viny. Z toho rozsudku odvolal se státní zástupce, a v druhé stolici uznán

jest Štulc od vrchního zemského soudu za vinného zločinem, pro který žalován byl, a odsouzen ke dvouměsíčnímu žaláři a k peněžité pokutě 1000 zl. Konečný rozsudek v té při, jejíž celé líčení dálo se v jazyku českém, dodán kanovníku Štulcovi německý.

Tyto veřejné poměry v Čechách i na Moravě panující ještě neutěšenějšími činěny jsou hrubými výtržnostmi vojenskými tu a tam páchanými, které upomínaly na doby po udušení uherské revoluce a vítězném ukončení války italské pod Radeckým, když spupní hrdinové bez trestu sobě dovolovati směli urážet a týrat pokojné občany. Jest to nemálo charakteristické, že takové nezbednosti vojska hlavně jen tenkráte se opakovaly, kdykoli národ Český byl stíhán vládní persekucí, což i pozdějšími ještě událostmi se stvrdilo, jakož bude na svém místě připomenuto. Budiž zde uvedeno jenom několik nejkřiklavějších případů.

V lednu stalo se město Písek jevištěm politování hodného výstupu, když jistý důstojník tamější posádky, která doposavad velmi přátelsky se byla s měšťanstvem snášela, jakousi náhlou zuřivostí napaden, počal na ledě se klouzající mládež bez příčiny poličkovati a do ní, jakož i na potkání do jiných lidí tasenou šavlí sekati. Tím pobouřeno bylo ihned celé město vzhůru, a když nebylo možná od velitele posádky obdržeti náležitou satisfakci, podána jest žaloba na výtržníka u generalního komanda v Praze, ano vyslána i do Vídně schvalní deputace, již vedl říšský poslanec Havelka, rada při krajském soudu v Písku. Deputace měla slyšení u ministra války, u státního ministra i také u ministra Lassera, a byla všude co nejvlídněji přijata s ujišťováním, že se měšťanům Píseckým dostane náležitého dostiučinění. Po nějakém čase jest výtržný důstojník z Písku jinam přeložen; zdali však to byl jediný jeho trest, není nám povědomo. S civilistou zajisté nebylo by se v takovém případu zacházelo tak šetrně. Měšťanstvo zatím spokojilo se obdrženou satisfakcí, a dobré srozumění jeho s vojskem, nemilou tou příhodou valně porušené, zase jest obnoveno.

Ne tak hladce skončila se mnohem horší výtržnost vojenská, jenž udála se dne 4. září v Pardubicích. Toho dne odbývala se tam desetiletá památka úmrtí českého básníka Turinského, c. k. sudího a rodáka Pardubického. Večer byl v divadle koncert, navštívený vybraným obecenstvem, jemuž přítomna byla i celá městská rada s purkmistrem v čele. Po koncertě asi o půl desáté hodině odebrala se městská rada s množstvím jiného lidu, provázeni městskou hudbou, v největším pořádku k radnici, kde Turinský se byl narodil, a tam se zastavivše zapěli „Kde domov můj“, načež purkmistr na rozchodnou provolal „Sláva!“ zvěčnělému. V tom přikvapila patrola asi šesti mužů dragonského pluku Windischgrätzova v Pardubicích ležícího, a oznamovala městské radě, že pan plukovník hrabě Bellegarde zakazuje zpívati a poroučí, aby se ihned rozešli. Ale měšťané si nedali brániti, pravíce že nikdo jim nemůže zakazovat zpívat, a zpěvácký sbor spustil „Hej Slované“. Tu patrola sebrala městskou radu i s purkmistrem a odvedla je k podkrajskému Grabensteinerovi, který je však ihned propustil. Propuštění vrátili se k shromážděnému lidu, jejž napomínali, aby se pokojně rozešel, načež sami odebrali se se zpěváckým spolkem a čelnějšími hostmi do měšťanské čítárny. Mezi tím sedalo vojsko na koně, a nyní nastala pravá honba na tiché, neozbrojené občany. Ve dvou tlupách proháněli se dragoni po náměstí, bijíce každého na potkání obnaženými šavlemi. Tím spůsobem zbito bylo množství zcela nevinných osob obojího pohlaví, ano některé i ostřím zbraně posekány. Štvanice tato trvala až do půl noci, a pan plukovník hrabě Bellegarde díval se na to z okna; pana podkrajského však nebylo nikde viděti.

Se stížností na takové hrubé porušení míru odebrala se bez prodlení deputace měšťanstva s purkmistrem v čele do Prahy k místodržitelství. Poněvadž té doby náměstek místodržitelův, svobodný pán Kellersperg, nebyl v Praze přítomen, přijal deputaci na jeho místě dvorský rada hrabě Lažanský, který vyslechnuv ji pravil, že ta záležitost bude důkladně dle práva v uvážení vzata, a propustil ji se sliby co nejvíce příznivými.

Ale očekávání spravedlivého vyřízení té věci bylo nenadálým způsobem zklamáno. K vyšetření jejímu vyslán byl do Pardubic Čáslavský krajský Voith, jenž protokol vyšetřování musil odevzdati trestnímu soudu, aby tento seznal, zdali by se proti občanům Poděbradským nedal provésti proces pro rušení veřejného pokoje. Zatím dán byl podkrajský Grabensteiner za to, že tak netečně pohlížel na tu vojenskou řež, do pense, ale plukovníku hraběti Bellegardovi dostalo se povýšení. Purkmistr Pardubický i mnoho jiných osob žalováno skutečně pro shluknutí, ale po krátkém čase proces proti nim zavedený jest zastaven.

Beztrestnost dragonských výtržností v Pardubicích zvýšila ještě nezbednost té soldatesky, která později (12. října) v Počernicích o posvícení v hospodě beze vší příčiny vraždy se dopustila a ještě jiné hrubé násilí páchala.*) Při vyšetřování věci té vyšlo na jevo, že jeden dragon po spáchaném skutku vyjádřil se v tato slova: „Co se nám může za tohle stát? My jsme udělali v Pardubicích jinší malér, a ještě za to dostaneme medaliony." Nebylyť pak tyto výstupy nekázně vojenské ojedinělé, podobné výtržnosti byly se již dříve dály na jiných místech, jmenovitě v Kolíně a v Čáslavi. Zatím stačí případy od nás uvedené k částečnému objasnění způsobu, v jakém duchu vedena jest za vlády Schmerlingovy zeměspráva ve vlastech českých po novém zavedení ústavního zřízení.

Nepřízeň vlády k národu Českému nepřestávala však pouze na působení úředním, ona vlivem svým zasahovala kde mohla i do oboru samosprávy obecní, čímž i vysvětluje se protinárodní reakce, jaká tou dobou v tak mnoha místech nastala, která doposavad osvědčovala byla chvalitebnou horlivost pro zájmy národní. Z četných příkladů budiž zde uveden toliko Písek, kde reakce taková tak dlouho brojila proti tamější nově založené a zdárně prospívající obecní realce, až vypudila z ní slovutného ředitele jejího Krejčího, jemuž ústav ten hlavně povinnován byl za skvělý svůj rozkvět.

*) „Národní Listy" č. 243.

Mnoho bylo by ještě mluviti o zjevném i tajném potlačování ducha národního, o překážkách kladených všelikým vlasteneckým podnikům českým, kdežto podobné německé těšily se v plné míře z přízně i podpory úřední; o piklech strojených proti ústavům českým, o tendenčním pronásledování vynikajících národovců, o tisícerém malicherném škádlení a zbytečném týrání a podezřívání národních spolků, aby se občanům znechutilo účastnění se v nich; avšak máme za to, že z obrázku námi jen v povšechných obrysech naznačeného dosti zřejmě vysvitá, kterak používáno bylo všech prostředků, zákonních i nezákonních, na konečnou záhubu národnosti české. Jestliže přece odolala všelikému tomu úsilí nepřátel svých, bylo to patrným důkazem její neumořitelné životní síly, a skutek, že vítězně přečkala tuto tvrdou zkoušku, podával bezpečnou záruku trvání a rozkvětu jejího i pro budoucnost.

X.

Úspěchy národních snah a horlivost vlastenecká. — Dar venkovských obcí k účelům národním. — Příspěvek Maďarů na Národní divadlo. — Jméno jeho Václav. — Sbor pro vystavění Národního divadla. — Svatobor. — Umělecká Beseda. — Národní slavnosti.

Při vší nepřízni vlády nemohl zastaven býti přirozený pokrok časový, jemuž diplomem říjnovým upravena byla dráha jak v ohledu politickém tak i v ohledu národním. Nebyliť zajisté všickni úřadové posedlí duchem zuřivého nepřátelství k životu českému, přirozená láska k mateřštině i k národu svému u jedněch, cit spravedlnosti a poznání pravých prospěchů říše i země u jiných nedopouštěly jim oddávati se lokajské úslužnosti ku představeným proti přesvědčení svému, a vědomí, že jednají podle práva i v duchu intencí panovníkových, bylo jim záštitou proti zlobě a mstivosti s hůry od nášlapníků ministerstva. Kde rozhodoval vliv takových poctivců v úřadech postavených, kteří se nesnížili za slepý nástroj plemenné nenávisti a bureaukratické zuřivosti proti původní národnosti v zemi, tam, ač nešlo-li o vykonání pří-

sných vyšších rozkazů, měla v plné míře průchod rovnoprávnost jazyková ke spokojenosti lidu, jiným úřadům ovšem ku pohoršení. Ačkoli příkladů takových bylo jen pořídku, an bohužel většina podřízených úřadů hověla pohodlné netečnosti, sama žádné iniciativy ani na tu ani na onu stranu se nechápajíc, nicméně působily mocně na utužení vědomí národního, podávajíce zřejmý důkaz, že domněle přepjaté idealy vlasteneckých horlivců nejsou žádnými přízraky blouznivé fantasie, nýbrž při náležitě dobré vůli prakticky snadno uskutečnitelné.

Podobně se věci měly v oboru školním, kde přes všecku neochotu úřadů dál se očividný pokrok v ohledu národním. Na četných učilištích, kde v letech padesátých na místě nedávno teprv zavedené češtiny znova byla zaváděna vyučovací řeč německá, docházel jazyk domácí opět pomalu práva svého, a německé ústavy ve městech ryze českých proměňovány jsou, namnoze působením učitelstva samého, zase v české, alespoň částečně. Potřeba češtiny uznávána také ochotně od německého obyvatelstva země — které tehdáž nebylo ještě zuřivou strannickou agitací předstíraným nebezpečenstvím pro jeho národnost uměle pobuřováno a proti českým krajanům svým popuzováno —, o čemž dostatečných důkazů podávají četné projevy obyvatelstva krajů německých ve prospěch vyučování mládeže jejich druhému jazyku zemskému. Z mnohých takových případů zaznamenáváme tu pouze jeden nad jiné pozoru hodnější, že v Karlových Varech, městě to čistě německém, kde se nacházel výtečný soukromý vyučovací ústav pro dívky, veliká část paní, jichž dcery ústav ten navštěvovaly, žádala ředitelku jeho, aby na něm vyučováno bylo také jazyku českému, kteréžto žádosti tato ochotně vyhověla. A tyto německé matky zajisté náležely ke třídě inteligentní, která dle toho příkladu nebyla naplněna nižádným předsudkem české národnosti nepříznivým, ovšem pak v plné míře uznávala důležitost i nevyhnutelnou potřebu známosti také druhého zemského jazyka. Můžeme tedy plným právem tvrditi, že přes všecko protivné působení Marešův i jiných odpůrců

českého školství toto v celku vzato bylo na dobré cestě čilého pokroku, ze které je vytisknouti nebylo již nižádným spůsobem možná.

Tyto patrné úspěchy národní rovnoprávnosti v úřadech i ve školách měly však hlavní důležitost jenom v porovnání s předešlým desetiletím, ve kterém vláda Bachova se stejným úsilím bránila každému volnějšímu ruchu osobní svobody i každému svobodnějšímu vývoji kterékoliv národnosti neněmecké; sám v sobě však považován, jak z předešlého vylíčení našeho patrno, nebyl stav národnosti české ani v úřadě ani ve školství takový, jaký by byl býti musil, měl-li vyhovovati jednak nezvratným zásadám ústavního zřízení státního, jednak skutečným potřebám národa. K tomu aby konečně došlo, o to se postarati bylo úlohou národa samého, který v daných okolnostech musil rozvíjeti všecku energii svou u přemáhání tolikerých překážek, jaké této úloze jeho v cestu se stavěly.

Mezi tím čilý ruch národní, jaký byl nastal po vydání říjnového diplomu, trval napořád bez ochabení; ano spíše překážkami jemu v cestu kladenými ještě k větší ráznosti jest podněcován; jmenovitě docházel jazyk český u veřejnosti vždy větší platnosti. V Praze množily se české nápisy na vývěsních tabulkách živnostníků den co den, ale s části byly gramaticky i pravopisně tak chybné, že to bylo vším právem novinami vytýkáno.

S probouzejícím se v širších kruzích vědomím národním probouzela se i horlivost vlastenecká, přispívati dle sil svých k účelům národním, a obětavost jednotlivců v ohledu tom jevila se hojnými příspěvky k vlasteneckým sbírkám všeho druhu, jako na stavbu Národního divadla (v jehož prospěch zaváděny znova sbírky krejcarové, které již před deseti lety byly se osvědčily co vydatné), na Zdeňku Havlíčkovu, v jejížto prospěch, jak jsme viděli, uspořádána byla loterie (výhry její byly vesměs dary zpanilomyslných vlastencův a vlastenek), na pomníky vynikajícím národovcům, na prospěšné ústavy a podniky národní.

Zvláštního podotknutí zasluhuje deputace obcí venkovských z okresů Pardubického a Holického, která, vedena bratřími Janem a Františkem Skrejšovským a bývalým poslancem na říšském sněmě Václavem Pulpanem, přijela dne 26. ledna do Prahy odevzdat dr. Riegrovi sebranou částku 800 zl. v metalikách „k národním účelům" bez bližšího jich naznačení, prosíce toliko, aby dar ten „dle svého uznání k dobru vlasti obrátil". Příkladem tím povzbuzeni jsou k následování jeho i jiné obce, jmenovitě Chrčice Labská, Lhota Uhlířská a Krakovany okresu Chlumeckého, které k témuž účelu zaslaly Janu Skrejšovskému 30 zl., později pak ještě „kontribuenti" z Konic a z Vinařic okresu Přeloučského, kteří pod touž adresou k témuž účelu zaslali 15 zl. Riegrovi bezprostředně zasláno od „občanů z Lisovic" 25 zl. Zajisté to dojemný příklad vlastenecké obětavosti.

Neméně tklivý dojem učinil na každého uvědomělého Čecha z Pešti došlý příspěvek 131 zl. 60 kr. na stavbu Národního divadla, výsledek to sbírky, již učinili mezi sebou členové tamějšího maďarského divadla. Tento řídký příklad bratrské sympatie se strany národa jinak Slovanstvu nehrubě příznivého potkal se s tím radostnějším ohlasem v prsou každého našince, an ze seznamu dárců k dopisu přiloženého bylo seznati, že z celého personalu dotčeného divadla ani jediný ze sbírky se nevyloučil, byť i jednotlivé podřízené osobnosti dle možnosti toliko krejcary k ní byly přispěly. Seznam ten, obsahující též jména rozličných občanů k divadelnímu personalu nenáležejících, i s dopisem dar provázejícím uveřejněn jest novinami.

Zde jest místo zmíniti se o jisté okolnosti, která, jakkoliv nebyla v nižádné souvislosti s poměry a snahami českými, přiváděna byla ve styk s nimi úvahami cizí žurnalistiky, jejíž jeden hlas uvedly ve známost obecenstvu českému Národní Listy*) pod záhlavím „Jméno jeho Václav", pod kterýmžto nadpisem přinášel „Dziennik Polski" v čísle 163

*) V čísle 169.

zvláštní článek, jejž Národní Listy otiskly. Velikému knížeti Ruskému Konstantinovi, bratru císařovu, tehdáž náměstku v království Polském, narodil se byl syn, jemuž na křtu dáno jméno Václav, nenalezající se v pravoslavném kalendáři. Události té přičítal dotčený článek význam politické demonstrace, jakoby tím projevovány byly od vlády ruské zvláštní sympatie západním Slovanům, jmenovitě Čechům, u nichž toto jméno svatého dědice a patrona zemského z příčin historických požívá vysoké, posvátné úcty.

Zdali výklad polského listu srovnával se s pravdou, nechceme tuto rozbírati; nemožná věc to nebyla při poněkud napjatém poměru, jaký tehdáž panoval mezi dvory Vídeňským a Petrohradským. Avšak i kdyby tomu skutečně tak bylo bývalo, nemohla věc ta považována býti za nic jiného, nežli nanejvýše za pouhé diplomatické škádlení, a z takového nemohl nikdo střízlivý čerpati nějakých blouznivých politických nadějí. Přes to všecko nezůstaly vývody Dziennika Polského beze všeho účinku na čtenářstvo české, s kterým, když Julius Grégr před nastoupením trestu svého v Národních Listech se loučil, dovolával se byl na konec vzájemnosti slovanské. Což divu tedy, že národ Český domnělé sympatie Ruského velkoknížete, v Dzienniku Polském líčené, považoval alespoň za mravní podporu v těžkém boji svém proti živlu německému, nalezajícímu tak mocného spojence ve vládě, a tím ve vytrvalosti své se tužil.*)

Ohlédneme-li se po činnosti spolkové roku 1862, tu v první řadě jímá pozornost naši Sbor pro vystavění Národního divadla. Během toho roku jak Sbor tak i jeho výbor odbývaly několik schůzí, jimiž celá záležitost značně ku předu pokročila. Hned na začátku roku konstatován stav jmění Sboru, kteréž páčeno na 120.000 zl. Profesor Jan Jungmann, proti jehož úřadování co sekretáře Sboru ozývali se z obecenstva četní nespokojení hlasové, vzdal se místa svého. Sbor

---

*) Tento velkokníže Václav zemřel, jak známo, v mladém věku 17 let. A podivno, v témž mladistvém věku zemřel také nejmladší syn císaře Maximiliana II., arcikníže Václav, jediný to člen panujícího domu Habsburského, jenž nosil české jméno.

zvolil za členy své jistý počet vynikajících osob ze šlechty, z nichž většina ochotně volbu přijala; ti pak, kteří členství nepřijali, vesměs osvědčení národovci, omluvili se dílem pokročilým věkem, dílem jinými platnými příčinami, zůstanouce i pro budoucnost příznivci toho vlasteneckého podniku. Při volbě nového výboru a předsedy zvoleni jsou z nově za členy přijatých šlechticů za předsedu kníže Karel Švarcenberk a za jednatele hrabě Jan Harrach.

Nový výbor všemožně zasazoval se o změnu ve znění některých článků stanov sborových, pocházejících z minulé doby Bachovské a působnost Sboru velice obmezujících, ale jednání o to s místodržitelstvím nedospělo k žádnému konci. V příčině stavby samé oznámil zemský výbor divadelnímu výboru, že zamýšlí příštímu sněmu zemskému učiniti návrh, aby na vystavění českého národního divadla věnoval 300.000 zl.; poněvadž však může ještě více let uplynouti, nežli by divadlo to postaveno bylo, že jest potřebí, aby zřízeno bylo menší divadlo prozatímní, které jednak bylo by potřebnou školou budoucím hercům českým na velikém divadle, jednak i k tomu sloužilo, aby obecenstvo Pražské zvykalo si navštěvovati české hry. K tomu konci žádal výbor zemský, aby mu ze zakoupeného již staveniště postoupena byla zadní částka k vystavění tam divadla prozatímního. Výbor divadelní k žádosti té ochotně svolil pod výminkou, že prozatímní divadlo zřízeno bude v takovém spůsobě, aby svým časem sloužiti mohlo za část budoucího definitivního divadla. V příčině pak stavby tohoto vyzval výbor divadelní všecky vynikající stavitele české k vypracování a zaslání plánů.

Též ostatní čeští spolkové — pokud jim v tom úředně nebylo překáženo, jak jsme viděli při hospodářských jednotách — vyvíjeli v roce tom chvalnou a vydatnou činnost řádným působením k účelům sobě vytknutým. Přibylit pak k dosud stávajícím dva spolkové noví, nad jiné důležitější, kteří od samé chvíle svého do života vstoupení až po nynější dobu měli na vývoj národního ducha českého ve všech oborech vyšších duševních snah vliv přímo neocenitelný. Byly to S v a t o b o r a U m ě l e c k á B e s e d a.

Svatoboru není původcem nikdo jiný, nežli slavný otec národa, nesmrtelný náš historiograf František Palacký, jenž ve spravedlivém uvážení, „že to byli především spisovatelé, kteří nedali uhasnouti poslední jiskře života mezi námi“... že, „jestliže literatura národu každému jest pokladem drahocenným, že pro nás nad to má váhu i cenu dvojnásobnou, ana netoliko skladem jest všech ušlechtilejších našich myšlének, ale i hlavní studnicí života národního vůbec“, usnesl se s jinými ještě muži stejného smýšlení o zřízení zvláštní společnosti ku podporování spisovatelů českých. Když dosaženo bylo povolení vlády a stanovy spolku schváleny, vyšlo dne 9. dubna „Ohlášení Svatoboru“, jak spolek nazván, na němž podepsáni byli: dr. František Palacký, Dr. František Brauner, František Pštross (purkmistr Pražský), dr. J. Ev. Purkyně, dr. Fr. Lad. Rieger a dr. Václav Bělský. Ohlášení vyzývalo k hojnému přistupování, a zároveň uveřejněny statuty spolku. Za účel jeho prohlášeno „podporování spisovatelů českých pomůckami peněžnými a oslavení památky jejich“. Za stálé sídlo Svatoboru prohlášena Praha. O prospěch spisovatelů českých chtěl Svatobor snažiti se trojím spůsobem: *a)* podporováním mladých spisovatelů činných (hlavně stipendiemi na cesty ve směru vědeckém aneb literarním před se brané, pomůckami ke skoumáním vymáhajícím náklad značnější a těm podobnými); *b)* podporováním spisovatelů potřebných a nuzných i rodin jejich; *c)* poctěním a oslavením zemřelých buď pomníky a náhrobky, aneb vydáním jejich životopisův, podobizen a spisův. Členové spolku dělili se na čtvero tříd: *a)* zakladatele, kteří složí buď nejméně 500 zl. jednou navždy, anebo 200 zl. jednou navždy, zavážíce se zároveň k ročnímu příspěvku nejméně 20 zl.; *b)* členy skutečné, jimiž mohou býti jen spisovatelé čeští, kteří se zaváží k vyměřenému ročnímu příspěvku; *c)* členy přispívající, kteří nejsouce spisovatelé zaváží se ročně přispívati 10 zl.; konečně *d)* členy čestné, kteří nejsouce národností Čechové pro své zásluhy o spisovatelstvo české aneb o spolek valnou hromadou tohoto za takové bu-

dou zvoleni. První, jenž přihlásili se co zakladatelé Svatobora, byli: dr. František Palacký, dr. Fr. L. Rieger, dr. V. Bělský, dr. Jan Palacký a knihkupec I. L. Kober.

První valné shromáždění Svatobora odbýváno dne 17. května v zasedací síni Staroměstské radnice, i přikročeno přede vším k volbě výboru a předsedy. Předsedou zvolen aklamací otec spolku historiograf Palacký, místopředsedou Rieger, jednatelem profesor Zelený. První usnešení o nakládání s jměním spolkovým stanovilo, aby vklady zakladatelů a dary ukládány byly na kapital, vše ostatní pak, jmenovitě roční příspěvky členů a úroky z kapitalu, aby vynakládalo se k účelům spolkovým. Dr. Rieger věnoval peníze, které před nějakým časem složeny byly do jeho rukou od rolníků z okolí Pardubického, pokladně Svatobora. Jmění spolku obnášelo již asi 15.000 zl., roční příjem přes 1800 zl. Zejména během posledních dvou dní bylo ke spolku přistoupilo mnoho zakládajících členů, a také darů až dosavade došlých byla značná částka. Byl to začátek mnohoslibný, který opravňoval ku pěkným nadějím, ale tyto byly nad míru zdárným zkvétáním spolku ještě překonány.

Nejvyšším rozhodnutím císařským ze dne 5. září 1862 povoleno bylo založení spolku pod názvem Umělecká Beseda, jenž dle návrhu stanov k úřednímu potvrzení předložených vytknul sobě za účel, pěstovati krásná umění vůbec. Cíle toho mělo býti dosaženo ušlechtilou zábavou i vzájemným sebe vzděláváním údův. Zvláště měly k tomu napomáhati: *a)* spolková čítárna časopisů zvláště uměleckých, knihovna a sbírka uměleckých děl; *b)* čítání děl uměleckých aneb uměleckou formou vynikajících; *c)* deklamování; *d)* provozování skladeb hudebních instrumentalních i vokalních; *e)* výstava děl uměleckých; *f)* podporování domácích umělcův a především údů spolkových příhodnými prostředky. Údové měli býti trojí: umělci, přátelé umění a údové čestní.

Umělec stával se údem ročním příspěvkem 5 zl. Umělci měli tvořiti tři odbory čili sekce: *a)* odbor výtvarných umění,

b) odbor hudební a *c)* odbor pěkné literatury. Každý odbor měl svůj vlastní výbor a svého starostu.

Přátelé umění přistupovali buď co zakladatelé, složíce k fondu spolkovému nejméně 100 zl.; anebo co údové činní s ročním příspěvkem 10, anebo co údové přispívající s ročním příspěvkem 5 zl.

Za údy čestné mohli voleni býti ve valném shromáždění jen umělcové anebo přátelé umění bydlící mimo Prahu, která prohlášena za sídlo spolku.

Z toho viděti, že slovo umění bráno tu ve smyslu širším, zahrnujíc v sobě též umění slovesná. Skutečně v život vstoupila Umělecká Beseda až po stvrzení stanov svých, což stalo se teprv 19. února 1863.

Zpráva naše o spolkovém životě českém byla by neúplna, kdybychom se nezmínili též o chvalném působení Jednoty Svatovítské, jejímž účelem bylo dostavění Svatovítského chrámu na hradě Pražském. Spolek ten, k němuž, jak známo, dal podnět slovutný vlastenec kanovník Václav Pešina z Čechorodu, a jenž měl v čele svém co předsedu zpanilomyslného přítele umění hraběte Františka Thuna mladšího, nebyl sice výhradně český, ale účel jeho čistě vlastenecký vším právem toho zasluhoval, aby národní strana v něm co nejhojněji byla zastoupena, jakož také skutečně nejeden vynikající národovec měl horlivý podíl v jeho pracích, do pokladny pak jeho plynuly štědré příspěvky českých dárců. Hlavní úspěch, jehož Jednota Svatovítská během roku toho docílila, bylo získání značného počtu jednatelů na venkově, větším dílem duchovních českých.

Národní nadšení, násilným potlačováním jen ještě více podněcováno, chápalo se každé příležitosti, aby dalo výraz překypujícím citům svým, a odtud vzala původ celá řada okázalých slavností. Zahajování činnosti nových spolků, svěcení praporů jejich, oslavování památky mužů o vlast zasloužilých, pořádání rozličných výstav, společné zábavy a výlety, návštěvy míst historicky neb jinak památných, sjezdy spolkové byly vítané příležitosti k shromažďování se četného

lidstva, při čemž dály se skvělé průvody, držány vzletné řeči a při pospolitých hostinách tužilo se smýšlení vlastenecké a jeden druhého posilňoval k vytrvalosti v horlivém snažení o věc národní.

Nad jiné skvěle vydařily se jmenovitě: svěcení praporu Sokola (1. června) a Hlaholu (v červenci), slavnost Tylova v Kutné Hoře (v dubnu) a Havlíčkova v Borové (v srpnu). Ale ze všech nejhlučnější a nejokázalejší byla Svatojanská pouť, o které ze všech vlastí československých sešly se do Prahy davy nikoliv jenom nábožných ctitelů patrona českého, nýbrž uvědomělých národovců k velikolepé demonstraci, že to nikoliv není toliko hlouček fanatických blouznivců, který proti zájmům evropské civilisace v urputné zaslepenosti usiluje o povznešení živlu polobarbarského, jak hlásáno do světa, nýbrž že tu mohutný, bujarý, cílů svých dobře povědomý národ hlásí se k svým přirozeným a historickým právům, hotov hájiti jich s vynaložením všech sil i statků svých proti každému, kdo by drzou rukou na ně sáhal — za příkladem slavných předků, kteří v podobné příčině dovedli vítězně odolati polovici Evropy proti nim spolčené. Nikterak nepřepínáme pravíce, že takovýmto smýšlením a duchem naplněno bylo jednosvorně bezčetné shromáždění Svatojanských hostů v Praze, kde všecko spojovalo se, aby udrženi byli ve své horující vlastenecké náladě. Sezvalť se k tomu dni (16. května) do Prahy všickni zpěváčtí spolkové z Čech i z Moravy, jichž údů sešlo se přes 700 pod četnými praporci; též mnozí jiní vlastenečtí spolkové zastoupeni byli hojnými deputacemi, mezi ostatními příchozími pak veliká převaha byla třídy lepší, proti níž skoro ztrácel se hlouček obecných poutníků ze řemesla.

V těch dnech poskytovala Praha obraz nad míru pestrého života, jenž s malebnými kroji vzdálenějších venkovanů, fantastickými, částečně skvostnými obleky rozličných spolků, s moderní opětně v modu vešlou čamarou bujné mládeže i usedlého vlasteneckého měšťanstva dodával jí neobvyklého jindy rázu výhradně národního. Církevní a náboženská

stránka Svatojanské pouti toho roku zcela ustoupila do pozadí; návštěvu hrobu českého patrona na hradě Pražském daleko zastiňovaly návštěvy Českého Musea, jehož sbírky v těch dnech byly všeobecně přístupnými, a hospodářské výstavy v zahradě Zdekauerově (Kanálce): v onom zajímaly obecenstvo hlavně historické památnosti, na této přirozené bohactví a zmáhající se veliký pokrok ve všech oborech zemědělství a rolnického průmyslu — obraz ctihodné a slavné dávnověkosti i mnohoslibné přítomnosti čackého národa. Odbývaná zároveň první valná schůze Svatobora a valná schůze Vlastensko-hospodářské společnosti vydávaly svědectví o potěšitelném národním ruchu jak ve vyšším duševním tak i ve hmotném směru. Tah loterie pro Zdeňku Havlíčkovu nejenom vlastní zajímavostí, nýbrž i spojenou s ním produkcí zpěváckých spolků přivábil tisíce a tisíce lidí do Novoměstského divadla, které ani nepostačovalo pro tak neobyčejně četné obecenstvo. Neméně hlučně navštívena byla i druhá zábava zpěváckých spolků na Žofíně dne 18. května, již předcházela společná hostina v místnostech Pražského Sokola, čítající k 800 účastníků, pravého to květu i jádra národa, s vlasteneckými přípitky a nezbytnými při takových příležitostech telegrafickými pozdravy z ciziny. Tak skončila se pověstná slavnost Svatojanská, z níž cizí hosté vraceli se k domovům svým s myslí povznešenou a která jim po čas života jejich zůstala nezapomenutelnou. Národní Listy vším právem mohly o ní pověděti: „My se osvědčili velikolepě a důstojně. My jsme osvědčili, že národ jest naše tělo, a národ osvědčil, že Praha jest jeho srdce. My jsme se osvědčili příkladným chováním důstojně co národ zralý pro svobodu, co národ, jenž ukázati umí důstojnost svou... My jsme se osvědčili, že nejsme národem ‚dělaným‘, nýbrž národem, jenž zná svoje práva, národem, jenž se dovede jich zastat více než pouhým slovem. My jsme se seznámili, my jsme poznali, že kam český jazyk zasáhá, vládne jedna mysl, jeden duch, že vládne jednosvornost jedné myšlénky: my jsme poznali, že ‚marné jejich proti nám jsou vzteky‘.“

XI.

Literatura. Protisnahy německé. Zájmy hmotné. Nekrology.

Po celý ten čas činnost literarní neochabla sice co do četnosti plodů svých, ovšem pak co do ceny jejich zůstávala značně pozadu za dobu právě minulou. To jmenovitě platí o poetickém jejím odvětví, předním to representantu každého písemnictví. Básnictví české bralo se i dále směrem od nás již naznačeným, avšak s prospěchem tak málo uspokojujícím, že samy Národní Listy ve feuilletonu 1. čísla na rok 1862 obracejí se k básníkům českým s následujícím novoročním přáním:

„Našim novým básníkům konečně přejeme více pravé poesie. Neboť tolik špíny, jako za posledních týdnův, se ještě nerozlilo po české literatuře, nám zajisté ne ke cti. Myslí-li, že každá louže jest Aganippou a Parnass že se dá ztéci každým blátem a každou sprostotou, pak musíme promluviti ovšem slovo rozhodné. O tom však v příštích úvahách. Myslí-li ti pánové, jak se podobá, že se rovnají Heineovi svými vyzáblými produkty, při nichž se nerozhřáli ani oni a krasochuti se ošklivostí žaludek zdvihá, pak musíme jim říci, že se rovnají Heineovi asi tak, jako sněhový panák Belvederskému Apollovi.“

Ze slibovaných „příštích úvah“ podává brzy na to následující posouzení čtvrtého ročníku almanachu Máje*) charakteristickou ilustraci tehdejšího stavu beletristiky české. Hned s počátku praví referent, že letošní Máj „zůstal poněkud co do vnitřní ceny za předešlými předchůdci svými. Není to jaksi ten pravý jarní vzduch, jenž z něho nás ovívá; jako bysme něco chladného, podzimního v něm viděli“. Nejméně milosti nacházejí u posuzovatele novelistické příspěvky s jedinou výjimkou Karoliny Světlé, jejíchž Několik archů z rodinné kroniky dochází zaslouženého ocenění. O mladších novelistech vynáší referent soud úhrnný naprosto

*) Národní Listy, č. 13 a 14.

zdrcující: „Líčí lidi, jež neviděli, jak nikdy nežili, poměry, jež nejsou, charaktery, jež mlhovitostí a setřelostí převyšují vše; předvádějí situace nejtrivialnější a nejotřepanější, píší stylem, že se až děsíme jeho kostrbatosti, nekorektnosti a chudoby myšlénkové. A přece se tato ničemná kaše v leckterém plátku otiskne, aby zmaltretirovala čtenářstvo až na krev. Právě za našich dnů špatné povídky strašlivě se množí, co zatím dobrých nacházíme po sporu, jako ok na špitálské polívce." Na to přecházeje k jednotlivým povídkám v Máji praví o Pflegrově novele U Plzně roku 1648: „Musíme bez obalu vyznat, že jsme byli v ní úplně zklamáni ve svém očekávání... V celé tak zvané historické novele není ani jediného tahu, jediné sceny, jediné osobnosti, která by již nastokrát zde nebyla bývala. Celá novela není nic jiného, nežli řídká, nudná slívka z mnohokráte již potřebovaných listů čajových." Neméně přísně odsuzuje Jahnův Obrázek z lesa krátkými slovy: „opravdivá loupežnická historie, že ani nebožtíci Spiess, Cramer a Vulpius lepší nenapsali." Ani Hálek neušel tenkráte přísnému pokárání pro vesnickou povídku Mariška, o jejímž unáhleném konci praví posuzovatel: „Toto zakončení ujímá povídce její cenu poetickou, na kterou by jinak v tak hojné míře nárok činiti mohla." Příznivěji zní soud o veršovaném obsahu Máje, ačkoliv prý obsahuje vedle dobrých básní „i ledacos, co stojí pod čárou obyčejného, a lépe by se bylo vynechalo". Významná jest výtka činěná Heydukovi, jenž podal neméně nežli 33 písní pod společným názvem Ženám českým, při kterémžto „široké rozpředenosti předmětu nemůže býti každá píseň zcela zdařilá". Vůbec praví referent o básníku tomto: „Heyduk opouští příliš často pravou lyriku, aby na kantorskou kathedru aneb dokonce na kazatelnu se postavil. Leckdes v skutku pozorujeme, že by z něho mohl býti dobrý kazatel; avšak poesie, pravá poesie nenabude tím nejen ničeho, nýbrž utrpí i zkrácení." K tomu v jakémsi prorockém tušení přidává výstrahu: „Jen aby nebyl, jak se nám zdá, na cestě státi se mnohorýmařem!" — Rozhodného odsouzení dosa-

vadního zcestí, na které nejnovější poesie česká byla zabloudila, dostává se tu v pochvale Rudolfa Meyera pro jeho báseň V poledne. Praví ť o něm referent doslovně: „Ten, který prve falešnému bolu světovému tak silně holdoval a se svým domnělým neštěstím tak rád koketoval, opustil k naší radosti nepravou cestu, sáhl do živého, a již teď se objevilo v té umělecké, jasné a pevné komposici zlaté požehnání onoho obratu."

Ukázka tato úplně stačí ku poznání neutěšeného stavu, v jakém tou dobou se bylo básnictví české octnulo. Příčinou toho úpadku jeho byla přede vším ta okolnost, že téměř všecky lepší literární síly obrátily se k politice, která za poslední doby převládala v obecenstvu nade všecky ostatní zájmy, následkem čehož oč básnictví ochuzeno bylo, tím získala žurnalistika.

Z vážnějších a vědeckých spisů, v jichž vydávání pokračováno, jmenovati sluší co nejdůležitější Palackého Dějiny a Mikovcovy Starožitnosti a památky země České. Nové podniky byly: Kobrova Bibliotéka historická, v níž co první dílo vycházely Macaulayovy Dějiny anglické u výtečném překladu Zeleného; pak Zapova Českomoravská kronika, která v krátké době stala se oblíbenou knihou českého čtenářstva; konečně Bibliotéka klasiků pod redakcí Kvíčalovou nákladem tiskárny Grégrovské, která měla vyplniti citelnou mezeru v literatuře naší.

Nejvydatnější činnost literarní soustředila se v časopisectví, v němž nacházely zastoupení svého nejrozličnější zájmy národu, jak duševní tak hmotné. Od roku 1849 nehonosila se literatura česká takovou hojností časopisů, jichž počet ovšem přes tu chvíli se měnil, an mnohé zanikaly, ale za to vždy opět nové povstávaly; celkem se mohlo počítati 50 časopisů českých v Čechách, na Moravě a v Slezsku, jichž podáme tuto stručný přehled, pomíjejíce při tom objevy příliš efemerní. České Museum vydávalo známé své tři časopisy: Musejník, Živu a Památky; bohosloví katolickému sloužily za organy: Blahověst, Časopis katolického ducho-

venstva, Cyrill a Method a Hlas Jednoty katolické. evangelickému: Hlasy ze Siona a Hus; paedagogické časopisy byly: Škola a Život, Školník a Pěstoun moravský; hospodářské: Hospodářské Noviny a Pokrok hospodářský; řemeslnické organy: Listy živnostenské, Zlaté dno a Lada (s přímětkem beletristickým); hudebnictví zastoupeno bylo Daliborem a Slavojem; ostatní přísně odborné časopisy byly Časopis lékařů českých a Právník; obsah beletristický a smíšený měly: Osvěta, Hvězda, Lumír, Obrazy života a Rodinná kronika; výhradně humor a satyru pěstovaly Brejle a Humoristické Listy; z listů lokalních sluší jmenovati Poutníka od Otavy a Zvěst od Nežárky.

Nejdůležitější část žurnalistiky byly listy politické, jmenovitě denníky. Z těch nejvíce byly rozšířeny Národní Listy, hlavní to oposiční organ strany národní, v němž účastnily se přední politické kapacity; vedle nich téhož programu držely se Hlas, založený od předešlých redaktorů Času, když tento list Krásův stal se zjevně ministerským; pak Štulcův Pozor, pěstující vedle vysoké politiky zájmy církevní, a prostonárodní Pražský Posel. Vláda měla svůj organ v Pražských Novinách. Národního programu držely se ještě Obecné listy, vycházející jednou, a Moravan, vycházející dvakrát za týden; taktéž dvakrát za týden vycházely Moravské Noviny, list centralistický; jednou za týden Boleslavan a Opavský týdenník, list národní; jednou za 14 dní Pravda.

Záhy ukazovala se potřeba také listu německého, jenž by snahy národní strany české věrně tlumočil jednak sousedům i vlastním krajanům našim německým, až dosavad od nepřátelské nám žurnalistiky německé proti nám zlomyslně štvaným, jednak i mnohým upřímným národovcům, kteří následkem výhradně německého vychování svého za starého systemu neměli v češtině ani ve slově ani v písmě takové zběhlosti, aby listů českých s prospěchem užívati mohli. Opět a opět ozývali se důtkliví hlasové o potřebě objektivně a smířlivě psaného listu německého, jímž by se valně přispělo

ke srozumění a zachování dobré vůle mezi obyvatelstvem zemským obojí národnosti. Pilnost věci všestranně jest uznávána, a nejednou proskakovaly pověsti, že se skutečně jedná o zaražení novin německých co organu strany národní; ale vždy byly to pověsti liché. Konečně věc dospěla, a 14. září 1862 vyšlo první číslo časopisu Politik, jehož vydavatel a redaktor byl Jan Skrejšovský, muž skvělého nadání, který v krátce zaujal jedno z předních míst mezi vynikajícími obhájci práv a zájmu národa Českého. Noviny jeho staly se obratností, řízností a bezohledností svou listem nepřátelům našim velice nepohodlným, nám pak konaly neocenitelné služby nejenom objasňováním oprávněných, nikomu neubližujících našich snah, nýbrž i odhalováním nejtajnějších proti nám osnovaných plánů a piklů našich protivníků.

Mezi tím, co vláda všelikým snahám a projevům, vycházejícím z lůna české národní strany, všemožné překážky v cestu kladla, těšila se německá strana z obzvláštní její ochrany a protekce, tak že, i když nevyhnutelně přinucenu se viděla zakročiti proti křiklavým jejím výtržnostem, činila to takovým spůsobem, aby nebylo na pohled patrno, proti komu výhradně se čelí. Tak slavná policie Pražská zapovídala studentům vůbec nosení zbraně (tak zvaných šlegrů), a nikoliv pouze členům německých buršenšaftů (trpěných proti platnému dosavad zákonu z roku 1849, zapovídajícímu všecky studentské spolky), ačkoliv dobře jí bylo známo, že žádný jiný student zbraně nenosí. České studentstvo netěšilo se takové šetrnosti se strany policie.

Kdežto žádosti o povolení spolků českých musily drahný čas čekati na úřední vyřízení své, byly v tom ohledu spolky německé mnohem šťastnější, čehož na příklad uvádíme Jednotu pro dějepis Němců v Čechách, k níž došlo povolení ve třech nedělích po zadání o ně. Nadějný ten spolek, jehož duší byl známý Bavorák profesor Konstantin Höfler, vstoupil do života v měsíci červenci.

A tak i při všech jiných příležitostech měřeno Čechům a Němcům pověstným dvojím loktem.

Po celý ten čas, co národ Český vedl tak tuhý boj o práva svá, ano o samu svou existenci, nezanedbával nikoliv zájmy své hmotné, jež pěstoval s uvědomělostí dávající chvalné svědectví o jeho časové pokročilosti. V tom ohledu pozoru hoden jest článek v Národních Listech,*) nadepsaný Slovo českým občanům o tom, jak by se zámožnosti naší pomáhati mohlo, v němž theoreticky vysloveno, co lid český, zdravým rozumem a pravým pudem veden, skutečně prakticky provozoval. „Zámožnost národní,“ praví pisatel článku toho, „jest jedním z nejmocnějších činitelů ve všelikém životě národním, z kteréž příčiny musíme se všelikými prostředky vynasnažovati, abychom jí pomáhali. Avšak pravá národní zámožnost nezáleží v tom, aby bylo hojnost bohactví vůbec, ale v tom, aby bylo bohactví toto co možná nejsouměrněji rozděleno.“ K tomuto souměrnému rozdělení národního jmění vidí jedinou bezpečnou cestu ve spolčování. Co jednotlivé účely spolčování vyčítá pak hlavně: scelování půdy, zřizování dělnických a odborných škol, zvelebování živností rolnických a řemeslnických, podnikání větších průmyslových závodů, konečně zakládání záložen, ústavů to rolníku i řemeslníku stejně prospěšných.

V činnosti té, o které jsme se již svrchu místněji zmínili, pokračováno statečně, a s jakým výsledkem tato činnost co do rozmnožení obecného blahobytu se potkávala, o tom sloužiti může za příklad bilance záložen českých za měsíc červen 1862, ve kterém do nich vloženo o 23.752 zl. 13 kr. více nežli z nich vybráno.

Hlavně to byl stav rolnický, který od vyvazení pozemků bystrým rozumem pochopiv úlohu svou všemi prostředky, jimiž vládl, obzvláště pak vydatným prováděním zásady spolčovací, povznášel se k zámožnosti nebývalé. Do té doby jmenovitě padá založení největšího počtu fabričních závodů rolnicko-průmyslových od obcí i spolků, a český sedlák, povýšený z někdejšího robotníka na svobodného statkáře, stal se v pra-

*) Číslo 108 a 109.

vém slova smyslu zemanem. Považíme-li pak, že právě stav selský to byl, jenž po tolik neblahých věků zachoval v sobě jádro národnosti české, tož i tato sama takovým jeho povznešením nabyti musila zvýšené síly a podpory.

Snahám o zájmy hmotné sloužily mimo jiné i četné výstavy všeho druhu, jako výstavy hospodářské v Praze i na venkově, výstava Průmyslového musea na Střeleckém ostrově a jiné; o čilém smyslu pro zájmy ty svědčilo rozsáhlé účastenství, jaké věnováno tehdejší světové výstavě v Londýně, obeslané od četných obcí, ústavů a spolků, a mimo to navštívené od hojného počtu jednotlivých soukromníků.

Pro povznešení obchodu českého veledůležité bylo otevření České západní dráhy dne 14. července 1862, čímž rozšířena jest síť železniční i na západní část naší vlasti, která dosavad postrádala dobrodiní železničního spojení s cizinou.

I v tomto roce oplakávati bylo národu našemu ztrátu nejednoho výtečníka jeho. Dne 21. ledna rozloučila se s tímto světem přední spisovatelka česká Božena Němcová. Pokládajíce význam její v literatuře za vůbec známý konstatujeme pouze, že šlechetná tato žena stala se obětí systemu vládního. Od roku 1853, co manžel její, vrchní komisař při finanční stráži, z politických příčin propuštěn byl ze služby se skrovným toliko výslužným, dostavil se v její rodině, až do té doby velmi spořádané, nedostatek, a Němcová sama upadla do těžké nemoci, která byla začátkem pozdější stálé její churavosti. Časté noční bdění a namáhavá péče o výživu rodiny zničily úplně chatrné její zdraví, až milosrdná smrt učinila konec jejím útrapám. Němcová pochována na Vyšehradě, kde známý amerikánský klub dám postavil jí důstojný pomník. V paměti národa Českého žíti bude věčně co jedna z nejzdárnějších jeho dcer.

Dne 7. února zemřel v Roterdamě, kde od roku 1860 žil co kapelník při tamější opeře, oblíbený hudební skladatel český František Škroup, komponista prvních moderních zpěvoher českých a mnohých znárodnělých písní, z nichž jediná

Kde domov můj stačila by učiniti jméno jeho nesmrtelným v národě Českém.

V nejlepším věku 48 let zemřel dne 6. března ve Vídni jeden z nejšlechetnějších národovců českých, František Šebek, proslulý stavitel, poslanec na sněmě českém i na říšské radě, který znamenitého svého jmění užíval s veliké části k účelům obecně prospěšným. Ve svém domě vydržoval na své útraty stavitelskou školu, řemeslnictvo české ve Vídni nalézalo v něm otcovského podporovatele, Bolzanovi a Schneidrovi postavil na Volšanském hřbitově krásný pomník, rodišti svému Vlašimi i jiným městům českým učinil mnohá dobrodiní, a v závětu svém odkázal značné sumy rozličným národním ústavům, a jmenovitě při české realce v Praze založil dvě fundace. Pohřeb jeho, při kterém vedl průvod Budějovický biskup Jirsík, dál se s okázalostí i v samé Vídni zřídka vídanou, a osoby z nejvyšších kruhů se ho účastnily.

V pravém květu mužské síly odebral se v Praze dne 22. září na věčnost stejně výtečný co archaeolog i básník Ferdinand Mikovec, vynikající postavou v Praze vůbec známý, který, ukojiv mladické roznícení své pro svobodu krátkým dobrodružením mezi povstalými Srby ve Vojvodině, vystřízlivělý se navrátil do Prahy, a zřeknuv se všeho dalšího idealistického blouznění oddal se výhradně činnosti literarní, na kterémžto poli prokázal národu svému nejplatnější služby.

Na samém sklonku roku, dne 25. prosince, skončil svůj vědě a literatuře posvěcený život dr. Josef Čejka, lékař, znatel hudby, výtečný překladatel a elegantní stylista, který jmenovitě v oboru vědeckém získal si trvalou zásluhu sestavením lékařské a hudební terminologie.

K našincům na všechen spůsob musíme přičísti také proslulého válečníka, polního zbrojmistra Františka hraběte Šlika, který za povstání uherského tak podstatně byl přispěl k vítězství císařských zbraní. Zemřelť ve Vídni dne 17. března, želen upřímně ve vysokých i nízkých kruzích. Málokterý vojevůdce byl v té míře oblíben u svých vojáků

jako Šlik, jeho pak statečná, přímá povaha získala mu vážnost všeobecnou. Šlik hlásil se s chloubou k národnosti české, čehož dal rázný důkaz, když proti nařknutí Augšpurské Allgemeine Zeitung (1855), že jest Němec, ohradil se v soukromém psaní doslovně takto: „Kdybych byl Němec, byl bych jím v tomto okamžení velmi nerad. Nejsem jím však, a také nechci, aby mne za to měli... Nejsem Němec, jsem Čech a chci Čechem býti.“

XII.

Zasedání zemského sněmu. Návrh o změně volebního řádu a petice za amnestii pro odsouzené redaktory zamítnuty. Přehled prospěšné činnosti sněmu.

Všeobecná pozornost obrácena byla k nastávajícímu zasedání domácího sněmu, na nějž poutaly se mnohé naděje. Po dlouhé řadě let zasedal sice sněm království Českého opět před dvěma lety, ale tehdáž nejednalo se na něm o žádnou plodnou činnost; sněmové zemští nebyli tenkráte leč volebními komisemi do říšské rady, k jiné činnosti nedospěli. Naděje tyto byly tím větší, očekávání tím netrpělivější, čím neplodnějším ukázalo se býti pro zem zasedání říšské rady, která tolik důležitých otázek, týkajících se našich politických i hospodářských poměrů, zůstavila nevyřízených, o nichž nyní sněm zemský měl platně rozhodovati. Kdo však nepředpojatým okem sledoval běh událostí od roku 1859, nekojil se žádnými růžovými nadějemi, neboť nabyl v těchto prvních letech obnovené ústavnosti rakouské tolik trapných zkušeností, tolikerých bolestných zklamání, že dospěl k nezvratnému přesvědčení, kterak bude potřebí velikých, tuhých a vytrvalých bojů, nežli se dojde tam, kam r. 1859 domníval se národ dospěti za kratičký čas. Nicméně bylo by pochybeno bývalo, oddávati se proto pesimismu a zříkati se všelikého doufání v zlepšení veřejných poměrů. Jakkoliv národ náš, tvořící přes dvě třetiny obyvatelstva zemského, známými prostředky uveden byl v menšinu na sněmě, tož přece

nemohl tento popírati zásadně vyřknutou rovnoprávnost jeho, i bylo hlavní úlohou poslanců národních, aby rázným a neohroženým vystupováním svým hleděli přivésti tuto zásadu ku praktické platnosti. A mimo to čekaly vyřízení svého četné záležitosti správní a hospodářské, které nedotýkajíce se otázky národní vztahovaly se k dobru a blahobytu země vůbec a měly tím samým stejnou důležitost jak pro Čechy tak i pro Němce, pročež nadíti se bylo v tom ohledu shody pro obě strany prospěšné. Dalšího výsledku, odčinění nespravedlivosti na národu Českém vládnoucím politickým systemem spáchané, nelze bylo očekávati; avšak ani od takového pokusu, jakkoliv dle všeho předvídání marného, nesmělo se upustiti; neboť vyžadovala to již důstojnost národa, aby slavným protestem ohradil práva svá proti násilnému jich rušení.

Sněm zahájen jest 8. ledna, a odbyv celkem 50 schůzí zavřen jest 18. dubna. Prvnímu sezení jeho přítomen byl také finanční ministr Plener jakožto poslanec za město Cheb. Poměr hlasů v tomto sezení byl 94 českých proti 100 německým; scházeloť do plného počtu ještě 47 poslanců. Největší část poslanců českých byla v čamarách. První tato schůze sněmu vyplněna byla formaliemi.

V druhém sezení sněmu dne 12. ledna stěžováno se strany české na nezákonné agitace státního úřednictva při volbách do sněmu ve prospěch kandidatů vládních. Náměstek místodržitelův svobodný pán Kellersperg slíbil věc tu vyšetřiti a pro budoucnost nedovoleným takovým rejdům přítrž učiniti. Po té odevzdal nejvyššímu maršálku vládní předlohy o řádu obecním, o volebním řádu, o vyloučení velkostatků ze svazku obecního, konečně o obcích okresních.

V třetím sezení sněmu dne 14. ledna mimo vyřízení rozličných formalií nejdůležitější bylo čtení návrhu Palackého, podepsaného 68 poslanci, aby se zvolila komise, která by zkoušela, srovnává-li se nynější volební řád pro

království České se zásadami císařského diplomu a spravedlnosti.

Ve čtvrtém sezení dne 19. ledna dostal se na denní pořádek návrh Klaudyho, aby každý poslanec, který obdrží nějakou státní službu anebo ve službě státní postoupí, mandat svůj poslanecký složil a nové volbě se podrobil. Návrh ten přijat jest většinou 187 hlasů proti 24.

Následujících na to několik nejbližších schůzí sněmovních postrádalo všeobecnější zajímavosti, které teprv u zvýšené míře nabylo sezení deváté, odbývané dne 29. ledna, ve kterémž Palacký odůvodňoval návrh svůj o změně volebního řádu do sněmu. Řeč jeho byla jedna z jeho nejlepších a pravým vzorem přesvědčující parlamentarní výmluvnosti. Dokázav ze zásady práva a spravedlnosti i ze znění říjnového diplomu, že zastoupení Českého národa na sněmě zemském jest nedostatečné, dokázal to i uváděním statistických čísel co do počtu hlav i co do sumy daní českého a německého obyvatelstva; ku konci pak ukazoval i na jiné ještě nesrovnalosti dosavadního řádu volebního, které se netýkaly národnosti. Návrh, jejž Palacký činil na základě těchto vývodů svých, zněl takto: „Vysoký sněm račiž uzavříti: Má se zvoliti ze sněmu komise devíti údů, jížto se klade za úkol, aby zkoušela volební řád v tom směru, zdali srovnává se rozdělení zastupitelstva v sněmě zemském a na říšské radě netoliko s obecnými zásadami spravedlnosti vůbec, ale zvláště se zásadami ustanovenými od Jeho Veličenstva dodatky k nejvyššímu diplomu od 20. října 1860, a pokud tomu tak není, aby navrhla proměny, které by sloužily k tomu, aby uvedly zastoupení na sněmě českém v souhlas se zásadami dotčenými.“ Návrh jest přijat, a komise zvolena.

Návrh Palackého podporován byl s mnohých stran peticemi ve smyslu jeho k sněmu zadávanými, z nichž před jinými zasluhuje pozornost petice hlavního města Prahy, které v porovnání s jinými městy vidělo se v zastoupení svém skráceno. Praha totiž s obyvatelstvem 145.000 volila do sněmu deset poslanců, kdežto Liberec s 19.000 obyvateli volil tři

poslance, i také jiná města více poslanců, nežli by na ně připadalo u srovnání s Prahou. Druhá nepřístojnost volebního řádu pro Prahu bylo nepřiměřené rozdělení její na volební okresy podle dosavadních tak zvaných čtvrtí: Starého města, Nového města, Malé strany, Hradčan a Josefova (Židovského města), z nichž tak nestejně velikých každý volil dva poslance. Jak křiklavá byla tato nesrovnalost, vysvítá z toho, že na Hradčanech přicházel jeden poslanec na 2800 duší s 54 voliči a na sumu daní 4850 zl., kdežto na Novém městě přicházel jeden poslanec teprv na 32.415 duší s 885 voliči a na sumu daní 131.579 zl. Na základě vážných těchto dat vznášel sbor obecních starších Pražských žádost na sněm, „aby hlavnímu městu země České povolen byl větší počet poslanců do sněmu zemského nežli potud, totiž takový, jaký městu našemu náleží, hledíc k počtu obyvatelstva jeho i k zájmům hmotným i duševním, těmi poslanci zastoupeným; i aby ten počet poslanců rozvržen byl na volební okresy městské v té míře, jak veliké ty okresy jsou a jak velikou sumu daní zastupují; a konečně aby obec městská jakožto držitelka statku Libeňského, deskami zemskými se spravujícího, dosáhla práva voličského mezi velkostatkáři“.

Co se této třetí žádosti týče, bylo jednou z patrných vad volebního řádu do sněmu zemského nedostatečné zastoupení v něm velkostatků, když vyloučeny byly z voličského práva všecky statky náležející městům, následkem čehož kurie velkostatkářská čítala asi o 40 voličů méně, nežli by byla obsahovati musila bez tohoto vyloučení. Příkladu Prahou daného následovala četná jiná města, která byla v držení statků v zemských deskách zapsaných a přes 200 jiter velikých, podávajíce sněmu žádosti, aby připuštěna byla za voliče v kurii velkostatkářské.

Dalších několik sezení sněmu zabývalo se rokováním o jednacím řádu pro sněm, a teprv ve dvanácté schůzi sněmu dne 6. února vyskytl se opět návrh důležitý, jejž učinil Klaudy v tomto znění: „Slavný sněm račiž uzavříti: Sněm království Českého uznávaje toho nutnou potřebu, aby se opravil zákon

i řád trestní spůsobem přiměřeným pokroku vědy i poměrům ústavním, jakož i aby se zavedla porota, žádá nejuctivěji Jeho cís. král. apošt. Veličenstvo, by ráčil nařídíti svému ministerstvu, aby bez prodlení předložilo návrhy zákonův k tomu cíli potřebných k ústavnímu vyřízení, i aby při tom vzhledem kompetence soudů porotních, sestavení soudního dvoru jakož i volby a volitelnosti porotců vzalo za základ ty zásady, které jsou vysloveny v cís. patentu daném dne 17. ledna 1860." Návrh ten podepsán byl kromě Klaudyho od 60 poslanců. Podobný návrh, jen formalně poněkud od předešlého se uchylující, podal poslanec Herbst.

Ve čtrnáctém sezení sněmu dne 11. února vznesla národní strana na stařičkého Purkyni úlohu, aby odůvodnil návrh její, by sněm uzavřel podati císaři pánu žádost za amnestii pro odsouzené redaktory. Purkyně vykonal úlohu svou řečí, ve které co zasvěcenec vědy zaujav neutralní postavení mezi politickými stranami dovolával se čistě lidského citu sněmovníků. Návrh odkázán zvláštní komisi.

V patnácté schůzi sněmu dne 12. února po konečném vyřízení jednacího řádu přišly na denní pořádek návrhy Klaudyho a Herbsta na zavedení porotních soudů a přiměřenou opravu trestního zákona. Při té příležitosti, když návrhy netýkaly se v zásadě otázky národní, s potěšením bylo pozorovati, kterak svobodomyslní živlové obou národních stran spojili se v jednu velikou většinu naproti daleko menšímu počtu konservativců a zpátečníků. Oba návrhy taktéž odkázány jsou komisi, kterou sněm ihned zvolil.

Podobná shoda obou stran panovala i při uvažování otázek čistě národohospodářských, jmenovitě o českém hypotečním banku, které vyplnilo celou řadu následujících schůzí sněmu, z nichž k jedné (devatenácté dne 28. února) dostavil se také státní ministr Schmerling ve své vlastnosti jakožto poslanec.

Ve čtyřiadvacátém sezení dne 4. března dostaly se na denní pořádek ekonomické záležitosti školní, které zaměst-

návaly sněm ještě v několika dalších schůzích vedle jiných otázek národohospodářských.

V sezení šestadvacátém dne 7. března čteny petice Pražské jednoty hospodářské za upravení poměrů hospodářských spolků v Čechách, a žádost hospodářské jednoty Písecké za zrušení místodržitelského rozkazu, obmezujícího činnost spolků hospodářských. Výbor petiční navrhoval jednohlasně: 1. aby sněm vyslovil přání své, aby žádosti Pražské a Písecké hospodářské jednoty příznivě a co nejdříve byly vyřízeny; 2. aby vláda byla sněmem vyzvána, by záležitost hospodářských spolků v Čechách cestou zákonní vyřízena a potřebné k tomu předlohy cestou ústavní předloženy byly. Po dosti ostré debatě, jíž účastnil se i zeměsprávce Kellersperg, jest první návrh výboru petičního zamítnut, ale druhý přijat. Tak veledůležitá otázka tato, která byla i v říšské radě předmětem neprospěšné interpelace, naprosto v písku se rozplynula.

Den 10. března, v kterýž odbývalo se dvacáté sedmé sezení sněmu, byl rozhodný pro návrh Palackého o změně volebního řádu. Komise, jíž byl odkázán, sestavena byla většinou z odpůrců národní strany, a tato většina navrhla sněmovně zamítnutí jeho z důvodů hlavně formalních, nemohouc upříti mu co do věci samé oprávněnost alespoň částečnou. Marně přimlouvali se za návrh menšiny komise na přijetí jeho přední řečníci národní strany, Rieger, Sladkovský, Trojan, Roth, řečníci strany protivné, Herbst, Hasner, Brinz, neuváděli nic podstatného, důvody jejich byly hledané, doktrinářské, strannické; ale za to proti Sladkovskému pravícímu, že zamítnutí návrhu Palackého bude příčinou stálé nenávisti a trvajícího sváru mezi oběma národnostmi, provolali takovou bouři, že podobné málokdy přiházejí se v parlamentech. Při hlasování propadl návrh Palackého 78 hlasy proti 130. Sezení trvalo od 10 hodin ráno až do 8 hodin večer skoro bez přetržení. Jakkoli při takovém sestavení sněmu nikdo nemohl v pochybnosti býti strany osudu návrhu toho, nicméně konečné rozhodnutí zůstavilo hluboký osten v prsou každého upřímného vlastence.

Troje další na to následující sezení věnována byla reorganisaci Pražského ústavu polytechnického; ve schůzi třicáté první (16. března) sněm nad to usnesl se na zakoupení sbírky mědirytin po slavném českém umělci Hollarovi pro zem.

Po vyřízení pak rozličných správních a ekonomických záležitostí přikročil sněm v třicáté čtvrté schůzi své dne 19. března k rokování o vládní předloze obecního zákona.*) Rokování o tomto veledůležitém předmětu zaujímalo celou řadu sněmovních sezení, a věc ta vyřízena platně teprv 11. dubna ve čtyřicáté čtvrté schůzi sněmu, kdež zákon ten přijat ve třetím čtení. V celku pohybovala se dlouhá debata o něm v mezích věcnosti, jenom dvakrát nedalo to našim odpůrcům, aby se nepustili na pole osobnosti proti řečníkům našim, jsou však za to náležitě odbyti. Jednou byl to Herbst, který přinucen jest odvolati urážku Riegrovi učiněnou, podruhé dostalo se knížeti Karlu Auersperkovi za podobnou urážku hraběte Lva Thuna od tohoto důkladného poučení. Vedle toho vyřízeny jsou i jiné ještě záležitosti, jmenovitě přijaty návrhy o reorganisaci techniky a zavedení zastupitelstev okresních, ale návrh o přímluvě sněmu za amnestii odsouzeným redaktorům zamítnut — nový to důkaz smiřlivosti německé.

V čtyřicátém šestém sezení sněmu dne 14. dubna interpeloval Zelený nejvyššího maršálka o dvou návrzích ku provedení národní rovnoprávnosti ve škole i v úřadech, učiněných v předešlém zasedání sněmu od poslanců Wenziga a Seidla a odevzdaných k uvážení výboru zemskému, tázaje se, zdali budou ještě v tomto zasedání sněmovním dány na denní pořádek. „Veškerý národ jazyka českého," pravil interpelant, „s netrpělivostí čeká na vyřízení těchto důležitých návrhů. Neboť až po tuto dobu nešetří se práva jazyka českého v úřadech a ve školách tou měrou, jak toho žádá starý zákon a opětně vyslovená vůle Jeho Veličenstva císaře a krále na-

*) Podobný návrh předložen i moravskému sněmu.

šeho," uváděje na důkaz tvrzení svého vůbec známá data. Odpovědi dostalo se mu od nejvyššího maršálka odkládavé. Po vyřízení ještě některých běžných a hospodářských věcí zavřen jest sněm dne 18. dubna.

Přátelská hostina na rozloučenou shromáždila v sále u Černého koně přes 70 poslanců českých. První a poslední přípitek zněly: „Na stálou nezvratnou svornost!" ostatní platily vůdcům národním, Palackému, Riegrovi a Braunerovi, vzájemnosti mezi Čechy, Moravany a Slováky, biskupu Jirsíkovi co representantu vlasteneckého duchovenstva, jemuž náleží tak veliká zásluha o probuzení národa, stavu rolnickému, národní rovnoprávnosti atd.

Uvážíme-li myslí nepředpojatou činnost sněmu zemského za tříměsíčního zasedání jeho, tedy — přes to všecko, že hlavní spravedlivé stížnosti národa Českého vyhověno nebylo, a že v nejednom případu roztržka národní nad slušnost příkře na povrch vystupovala — musíme vyznati, že jeho práce byla nerovně plodnější a vydatnější nežli činnost říšské rady, jejíž první zasedání bylo trvalo plných dvacet měsíců. Vyřízenoť na sněmě mnoho záležitostí správních a ekonomických, týkajících se celé země a prospívajících veškerému obyvatelstvu jejímu bez rozdílu národnosti. Vypracován a přijat byl zákon o řádu obecním, o zastupitelstvu okresním, řád stavební, zákon o zrušení kontribučenských sýpek, o hypotečním banku zemském, úplná reorganisace techniky; zamítnuta přítomnost vládních důvěrníků při schůzích sněmovních komisí; upraven spůsob vybírání školního platu pro nižší učitelstvo; upraven a schválen obšírný rozpočet zemský; vyřízeno mnoho žádostí obcí za přirážky k daním, za prodej obecních pozemků atd.; povoleny peníze na stavbu silnic v okresích bídou a hladem sklíčených; povoleno zakoupení vzácné sbírky Hollárových rytin a neocenitelné knihovny Šafaříkovy, poskytnut značný příspěvek na průmyslovou školu Pražskou a j. Krom toho vypracovány v komisích zákony o konkurenci na silnice, na školy, na kostely, které se mohly hned předložiti příštímu zasedání. Dále přijaty některé jiné

návrhy, jako návrh vládní o zavedení slunečního roku (od 1. ledna do 31. prosince) v úřadech místo nynějšího vojenského (od prvního listopadu do posledního října); pak návrh dra. Klaudyho, aby se každý poslanec, který obdrží nějaký úřad vládní anebo v úřadě pokročí, nové volbě podrobil. Jiné návrhy byly sice ve sněmě odůvodněny, nemohly však býti pro krátkost času vyřízeny a odevzdány jsou zemskému výboru, aby vypracovav o nich důkladné předlohy v příštím zasedání je předložil. Mezi takové náležel zejména návrh na zavedení porotních soudů.

Ze zákonů sněmem přijatých obzvláštní důležitost měly organický statut pro techniku a zákon o zavedení okresních zastupitelstev. Nově zorganisovaná technika totiž měla býti prvním ústavem vyučovacím, na kterém by provedena byla rovnoprávnost národní alespoň v míře takové, jaká by na ten čas postačila potřebám národa, neboť mělo se na něm devět hlavních předmětů: mathematika, popisné měřictví, zeměměřictví, stavitelství pozemní, stavitelství vodní a silniční, strojnictví a lučba přednášeti také jazykem českým od řádných profesorů. Zavedením zase okresních zastupitelstev měly utvořeny býti jakési obce vyššího řádu, které by byly dobrou propravou, v níž by lid zvykal životu veřejnému a cvičil se v samosprávě, k čemuž postačoval obor činnosti, jenž měl jim býti vykázán. Bylať škola taková úplně spůsobilá, aby z ní vycházeli jmenovitě zkušení a uvědomělí zastupitelé stavu rolnického na sněmě.

Z tohoto vypočtení prací sněmovních nade všecku pochybnost vysvítá, že stal se jimi znamenitý pokrok u vývoji ústavního zřízení v Čechách, jakož i neméně patrnými se staly veliké výhody zemské autonomie u srovnání s principem centralisace.

XIII.

Belcredi zeměsprávcem. Čeští poslanci nejdou na říšskou radu. Rieger contra Hasner. Poměry tiskové. Rovnoprávnost. Satisfakce Pardubickým.

Brzy po uzavření zemského sněmu vystřídán jest baron Kellersperg ve správě země hrabětem Richardem Belcredim,

dosavadním zeměsprávcem ve Slezsku, který jmenován na jeho místo náměstkem místodržitele nastoupil úřad svůj dne 1. června. K němu s důvěrou pohlížel národ Český, neboť předcházela ho nejchvalnější pověst co muže ke všem stranám spravedlivého, i bylo vůbec o něm známo, že co rodilý Moravan úplně jest mocen jazyka českého.

Zatím nastávalo druhé zasedání říšské rady, které dne 18. června zahájil trůnní řečí jménem císařovým bratr jeho arcikníže Karel Ludvík, a ku kterému tenkráte dostavili se i poslanci sedmihradští. Za to nezastoupen zůstal v tomto zasedání říšské rady národ Český, jehož poslancové po dosavadních zkušenostech nemohli se odhodlati, aby hráli ve Vídni nečestnou úlohu pouhých figurantů, vydaných nejsprostějším urážkám vzdělané i nevzdělané luzy německé. Dle únorové ústavy zastoupeno bylo království České na říšské radě celkem 54 poslanci, z nichž připadalo na národ náš pouze 20. Z těch tři, dr. Čupr, dr. Krása a podkrajský Vokoun zpronevěřili se národnímu programu, hlasujíce se stranou protivnou, začež vyslovili jim voličové jejich nedůvěru svou, tak že tito tři nikterak nemohli považováni býti za pravé zástupce národní. Z ostatních 17 ještě před zahájením říšské rady složili mandaty své Havelka, Žák, Grünwald, Tomek a Dvořák, 11 pak jiných zaslalo do Vídně k rukám presidia sněmovny poslanecké obšírný spis, v němž oznamovali, že na říšskou radu nepřijdou, uvádějíce důvody kroku toho. Odvolávali se přede vším na prohlášení, kteréž učinili všickni poslancové čeští na sněmě zemském před první volbou do říšské rady dne 18. dubna 1861, že volbu tu vykonají toliko „s ohražením proti všem právním následkům, kteréž vzniknouti by mohly na újmu státoprávně odůvodněným a nově nejvyšším diplomem zaručeným právům země z rady říšské, se zásadami základních zákonů od 20. října v odporu se nalézající“; dále na protesty, podané v říšské radě samé proti překročování její kompetence a na své nehlasování v takových případech; konečně poukazovali na to, kterak takovým spůsobem i sama únorová ústava, s diplomem říjnovým se

neshodující, se porušuje. Z těch příčin pokládali za svou povinnost, aby ohlásili poslanecké sněmovně, že nechtějí aniž smějí míti další účastenství v rokování a uzavírání jejím, „pokud nám nebude dána úplná jistota, že přísně šetřiti bude slavné shromáždění ve všem a všude mezí naznačených veškerou ústavou“. Vyjádření toto vyšlo z péra Riegrova, podepsáni na něm byli následující poslanci: Rieger, Brauner, Klaudy, Zátka, Macháček, Zelený, Millner, Prachenský, Řezáč, Zikmund a Staněk. Že s tímto projevem svých zástupců úplně srozuměni jsou voličové jejich, dokázali četnými adresami důvěry jim zaslanými. Ze všech poslanců národa Českého zůstal na říšské radě jediný biskup Jirsík, pak čtyři poslanci z Moravy, kteří, postaveni doma v okolnostech příznivějších,*) z příčin domnělé prospěšnosti ještě tam setrvali.

V sezení poslanecké sněmovny říšské rady dne 24. června čteno jest oznámení českých poslanců. Za to se jim od nového předsedy sněmovny dr. Hasnera, povolaného k úřadu tomu na místo Heina, jenž byl mezi tím jmenován ministrem spravedlnosti, dostalo důtky za pokárání říšské rady ve spise jejich, jeden z vůdců německé strany centralistické, dr. Berger, nazval je rytíři smutné postavy, pověstný Giskra sloh protestu jejich cepovým, ve všech pak organech německé strany sypaly se na hlavy poslanců našich i na celý národ Český neslýchaná hana a nejsprostější nadávky, jež slušné péro se opakovati ostýchá.**) Uličnické spílání Čechům rozléhalo se ve Vídni na všech veřejných i soukromých místech, v hospodách i v divadlech, v salonech i butikách, vydávající svědectví o stupni vzdělanosti, k jakému dospělo německé obyvatelstvo hlavního města říše.

Sněmovna poslanecká neuznala ospravedlnění českých poslanců, proč se prací říšské rady účastniti dále nemíní, za dostatečné, i položila jim lhůtu čtrnácti dní k navrácení

---

*) Protivy stran na sněmě moravském nebyly při vší převaze německé tak ostré jako na českém.

**) Tak o vlasti naší doslovně praveno, že se to v ní hýbe jako ve všivém těle a pod. v.

se, což když neučinili, prohlášeni jsou v sezení dne 14. července za vystouplé. Moravané a Poláci zdrželi se v té záležitosti hlasování.

Mezi tím odehrála se velmi zajímavá episoda, jejímžto smutným hrdinou byl poslanec Starého města Pražského profesor rytíř Hasner, tehdy předseda poslanecké sněmovny a zároveň předseda nově zřízené rady vyučovací. Na svém místě vypravovali jsme o zvolení toho pána za poslance do sněmu zemského na základě určitého slibu jeho, že bude státi při straně národní. Nemohlo jinak býti, nežli že po takovém jeho se zachování ku poslancům českým vytýkáno mu odpadlictví a věrolomnost. Z toho povstala polemika mezi ním a českou stranou národní, jmenovitě Riegrem. Hasner popíral, že by takový určitý slib byl učinil, odvolávaje se na to, že byl také od německé strany navržen. Naproti tomu připomenuto mu, jak se věc pravdivě udála: „Bylit od volicího sboru vysláni k němu den před tím, než byl navržen . . . dr. Rieger a purkmistr Pštros, a ti oba stejným spůsobem volicímu sboru podali zprávu, kterak u profesora Hasnera vyřídili. A na základě takového ujištění byl profesor Hasner od české strany co její kandidat pro královské hlavní město Prahu navržen.“ Na to teprv navržen byl také od strany německé.*) Proti tomu Hasner uváděl doslovně odpověď, jakou dal Riegrovi a Pštrosovi k němu vyslaným, která prý zněla takto: „Mé stanovisko jest, že i já nechci, aby má užší vlast Čechy ponížena byla na departement jakýsi francouzský, národní snahy ku povznešení mých českých krajanů ctím vysoce a budu jim zajisté vždy práv; ale jsem v první řadě Rakušan, ani Čech ani Němec, a kdybyste někdy měli nastoupiti dráhu, která by dle mého mínění uváděla v nebezpečenství jednotu a sílu Rakouska, nalezli byste ve mně místo přítele rozhodného odpůrce.“ Na to vystoupil v Politice proti Hasnerovi Rieger, upíraje, že by onen v rozmluvě s ním a Pštrosem byl pronesl

*) Národní Listy, č. 149.

slova poslední. „Ale tolik je jisto,“ dokládal Rieger, „že pan rytíř Hasner odpovídaje na naše otázky úplné dal nám politické vyznání, kteréž i mne i celý volební výbor, jemuž Pštros a já hned na to, tudíž za svěží paměti, souhlasně a doslovně jsme je sdělili, přimělo, navrhnouti jej za našeho kandidata.“ Poněvadž purkmistr Pštros byl již mrtev, tedy stáli v tom sporu osobně proti sobě pouze Hasner a Rieger, z nichž jeden patrně mluvil nepravdu. Kdo by to byl, o tom nižádný soudce nemohl rozhodnouti — byla to věc čestná mezi oběma odpůrci.

Ale v průběhu polemiky stala se panu dr. Hasnerovi nemilá nehoda, že opustila ho paměť, když v horlivosti své obrany troufal si tvrditi: „Tisíce v Čechách pamatují se ještě na onu dobu, když jsem roku 1848 co redaktor Prager Zeitungu skoro denně polemisoval s táborem federalistů. Více než sto článků, tenkráte mnou samým psaných, dosvědčuje nezvratně lživost tvrzení, že jsem zastával směr federační; ani jediný nedává k tomu nejmenší příčiny.“ Na neštěstí pro něj měli jiní lidé lepší paměť, nežli pan předseda poslanecké sněmovny, i uváděli*) celou řadu článků, jež r. 1848 Hasner co redaktor vládních novin Prager Zeitung v tom listu byl s vlastním jich podpisem uveřejnil, a v nichž nejenom nepolemisoval s táborem federalistů, nýbrž naopak proti „umrtvující centralisaci“ federativního zřízení Rakouska tak odhodlaně, jasně a nezvratně se zastával, jako kterýkoliv žurnál federalistický. Na důkaz toho buďtež uvedeny zde jenom některé příklady. O centralisaci a federaci vyslovoval se tehdejší redaktor vládních novin takto: „Prvnější (centralisté) chtějí z Rakouska uhnísti těsto s jedinou švestkou co uměle neutralním středem; federalisté chtějí z něho míti zdravé, kulaté jablko, jež přirozeně chová v sobě více jader. Prvnější chtějí Rakousko přetvořiti v pensylvanský komůrkový systém, v němž jeden vězeň neslyší druhého, pročež mu také nemůže rozumět; poslednější chtějí

*) Národní Listy, č. 167.

učiniti z Rakouska volnou hovornu, v níž poznal by druh druha, aby si vespolek porozuměli a se spřátelili. My stojíme při federalistech.“ V témže článku praví dále, že „monarchie co celek je ztracena, když zavede se na místě absolutního system centralistický, třeba dosti svobodomyslný“, že „politická svoboda v Rakousku znamená tolik co svoboda národní, a že musí vyznačena býti tou měrou autonomie provincialní, jaké snad v žádném jiném státu evropském není potřebí... Kdo nechce Rakousko ve zkázu dohnati, musí hlasovati pro federaci“. V jiném článku vyznává Hasner: „My máme jen jediné na zřeteli — hájiti celistvost rakouského federativního státu a jeho svobodu.“ Naproti takovým důkazům nepomáhaly Hasnerovi žádné vytáčky — nebyloť déle žádné pochybnosti, jak veřejnost má soudit o jeho pravdomluvnosti.

To arciť mu nikterak neškodilo v jeho další karieře.

Že s nově zavedenou ústavností v Rakousku nesrovnávaly se namnoze platné dosavad zákony z doby absolutismu Bachovského, bylo všeobecně uznáváno, a stížnosti na to byly na denním pořádku. V první řadě to byl zákon tiskový z roku 1852, na který spravedlivě naříkáno. Nedostatečnost jeho sama vláda uznávala, pročež postarala se o to, že na říšské radě ujednán byl nový zákon tiskový. Ale říšská rada, ve své většině vládní, neměla při zdělání toho zákona na zřeteli konstituční ochranu tisku, ovšem pak ochranu centralistické konstituce proti tisku federalistickému. Jestiť v paměti čtenáři našemu, jak a proč od německé majority zamítnut byl návrh naší strany na zavedení soudů porotních, celý pak nový zákon tiskový, jenž 10. března 1863 vstoupil v platnost, byl ve mnohém ohledu ještě příkřejší nežli absolutistický z roku 1852. Nepatrná ulehčení v něm poskytnutá (zrušení koncese a snížení kauce novinářské) nepadala na váhu naproti zvůli udělené organům policejním i jiným novým zařízením při dohledu na tisk a při soudech tiskových. Vším právem úvaha o tomto novém tiskovém zákoně, již podaly Národní Listy, obrala si za heslo: „Z bláta do louže!“

Tu nastaly nové krušné doby žurnalistice federalistické, jejíž četných procesů ani nelze vypočísti. Jmenovitě staly se obětí soudního stíhání: Národní Listy, Hlas, Obecné Listy, Moravan, Moravská Orlice, Boleslavan, Brejle, Šotek, Humoristické Listy, nový federalistický organ německý Politik; dr. Eduard Grégr, jenž byl po bratru svém uvázal se v redakci Národních Listů, pronásledován až do sněmu, bratr jeho Julius vyslýchán v žaláři pro nově při něm shledaný přečin a odsouzen k dalšímu několikanedělnímu vězení a k nové peněžité pokutě. Mezi odsouzenci pro tiskové přečiny nacházel se také kníže Rudolf Taxis, hrající si poněkud ostentativně na demokrata, jenž při tom zbaven i svých hodností ve spolcích hospodářských, ano i samého členství.

S jakou bezohledností si při tom soudové počínali, nejlépe vysvítá z toho, jak zacházeno s jednotlivými obžalovanými. Knihkupec Kober, ač po těžké nemoci, podroben vícehodinnému výslechu, obžalován jsa pro článek, obsažený v posledním čísle již dodělávajících Obecných Listů. Kober časopis ten v poslední době sám redigoval a právě v ten čas již povážlivě stonal, což lékař jeho pod přísahou dosvědčil; ale to vše nezdálo se slavnému soudu býti žádnou polehčující okolností, a muž ten, chovající v sobě již patrný zárodek nevyléčitelné choroby, odsouzen jest pro zločin rušení veřejného pokoje k tříměsíčnímu žaláři a ke ztrátě 300 zl. z kauce. Rozsudek ten zmírněn pak od vyšších instancí v ten způsob, že Kober uznán vinným pouze přestupkem a vězení mu proměněno v pokutu 50 zl. Při ztrátě 300 zl. z kauce a náhradě soudních útrat ovšem zůstalo. Krutější osud stihl redaktora Hlasu V. Vávru, který, odsouzen ke čtyrměsíčnímu těžkému žaláři, odseděti musil svůj trest v poutech a v oděvu trestnickém.

Tato pak horlivá činnost tiskových soudů nepřestávala na živých obětech, nýbrž vracela se i zpět ku plodům spisovatelů již zemřelých. Tak jmenovitě Pražský zemský co tiskový soud stihl zápovědí Havlíčkovy spisy „Epištoly Kutnohorské“ a „Duch Národních Novin“, vyšlé roku 1851 v Kutné

Hoře, vytýkaje prvnímu z nich zločin rušení veřejného pokoje, přečin pobuřování k nepřátelství proti společnostem náboženským a jednotlivým třídám občanstva, a přečin urażení katolické církve; druhému zločin urażení majestatu, zločin urażení císařského domu, pak přečin pobuřování k nepřátelství proti národnostem a jednotlivým třídám občanstva. Na kolik let byl by dle toho živý Havlíček musil býti odsouzen!

S tímto tendenčním pronásledováním oposiční žurnalistiky spojeno bylo neméně tendenční okázalé nešetření jazykové rovnoprávnosti, když odsouzeným ve přích naskrze česky projednaných doručovány pravidelně rozsudky německé. Když pak redaktoři, odvolávajíce se na zaručenou slovem císařským rovnoprávnost národní, německé spisy úřední přijímati se zdráhali, přibíjeny jsou jim na dvéře,*) na stížnosti pak jejich u vyšších soudních stolic dáváno jim za odpověď, že ovšem jsouce mocni jazyka německého jsou také povinni německé spisy úřední přijímati. Tím zjevně a bez ostychu nad zákon stavěna libovolnost úřednická.

Tak nedálo se však jediným redaktorům, nýbrž byla to běžná praxe všech soudů od nejnižšího až do nejvyššího, kterýžto poslední prohlašoval, že „žádného zákonu nestává, který by rozhodnutí otázky, v jaké řeči soudní výnosy oněm stranám, jež obou zemských jazyků mocny jsou, doručiti se mají, jedině jejich žádosti ponechával".**) Marné bylo proti tomu uvádění patentu císařského od 7. srpna 1850, jehož §. 27. nařizuje: „Bylo-li přelíčení vedeno v jiném nežli v německém jazyku, má soud nejvyšší rozhodnutí své u věci té i s příčinami vydati v tom jazyku, ve kterém přelíčení v první instanci se odbývalo"; marné připomínání, kterak za doby absolutismu Bachovského sám jinou praxí se řídil, vydávaje rozsudky české, na nichž podepsán byl nynější státní ministr rytíř Schmerling***) — národ Český za nové doby konstituční

*) Národní Listy, č. 220.
**) Národní Listy, č. 236.
***) Národní Listy, č. 272.

zůstával zbaven toho, čeho mu ani překonaný absolutismus byl neupíral.

A jako při úřadech, nelépe vypadalo to s ubohou rovnoprávností také ve školství, jakož o tom již dříve na svém místě pověděno; uvádění dalších podrobných dokladů bylo by zbytečné. Zajímavý jest v tom ohledu referat dra. Braunera, jejž jako člen zemského výboru podal o přikázaném jemu návrhu Wenzigově, učiněném na sněmě zemském, ku provedení rovného práva obou jazyků ve školách. V referatu tom ukazuje Brauner, kterak v letech 1848, 1849 a 1850 položeny byly dobré základy k zjednání jazyku českému ve školství rovného práva s německým, tak že „kdyby se tou cestou důsledně bylo kráčelo .... a veškerých při tom zkušeností bylo užilo, dojista by opravy školství v království Českém během 14 let tak byly dospěly, že by rovnoprávnost obou zemských jazyků ve školách skutečnou pravdou již byla. Avšak ta cesta brzy se opustila, a čeho se na ní dosáhlo, to se obmezováním a odvoláváním zarážela, ano opačnou praktikou téměř se zničilo". Toho na důkaz uváděl Brauner celou řadu fakt, kterak vláda pozdějšími nařízeními dřívější rušila a tím, jakož i strannickým nadržováním školství německému na újmu českého věci tak daleko přivedla, že i na středních školách, výslovně za české prohlášených, nanejvýše jen polovice předmětů jazykem českým se přednáší.

V jaké míře uznávala se potřeba českých přednášek i na universitě Pražské, to dosvědčují petice českých studentů o zavedení takových na filosofické, a žádost spolku českých lékařů o zavedení jich na lékařské fakultě, ku kteréžto poslední žádosti přistupovali též četní lékaři, kteří nebyli členy spolku, a to jak Čechové tak Němci. Ovšem zůstávaly všecky tyto žádosti pouhá pia desideria.

Ne poslední důkaz přízně, jakou vláda dokazovala národu našemu, bylo konečné vyřízení známé Pardubické záležitosti, ve kteréž příčině, kdežto jednalo se o hrubou výtržnost vojenskou, nikoli výtržníci, nýbrž pokojní měšťané pohnáni jsou před soud. Krajský soud Kutnohorský prohlásil

*

všecky obžalované za nevinny, ale státní zastupitelstvo, jak obyčejně v takovém případu, z nálezu toho se odvolalo, načež vrchní soud zemský uznal všecky obžalované za vinny přečinem shluknutí a odsoudil každého k vězení na čtyry dny. Nejvyšší dvůr pak, jehož odsouzení se dovolávali, potvrdil nález vrchního soudu zemského, kterýžto rozsudek svůj odůvodnil tím, že se zpíváním písní při národní demonstraci vzbuzuje u lidu nepřátelské smýšlení proti vládě.*) Taková byla satisfakce, jaké se domohli Pardubičtí.

XIV.

Život společenský a spolkový. Sbírky k národním účelům. Literatura. Svatobor. Pomník Resselův. Slavnost Velehradská. Zpěvácká slavnost v Brně. Svěcení chrámu Karlínského. Nekrology: Dejm, Pštros, Skuherský. Změna v osobě nejvyššího maršálka zemského. Obecní volby. Třetí most v Praze.

Přes všeliká protivenství ruch národní neochaboval, ano překážkami jemu v cestu kladenými jenom více se tužil. V životě společenském opanoval úplně, což jevilo se všude zařizováním besed, zábav a plesů rázu národního, s nimiž spojovány byly obyčejně ještě rozličné účely vlastenecké. Korunou takových zábav byla tak zvaná veliká beseda národní, odbývaná každoročně o masopustě v Praze na Žofíně. Tenkráte vydařila se obzvláště skvěle, bylyť v ní zastoupeny všecky stavy, a čamara měla patrnou převahu. Vedle předních šlechticů českých dostavil se i zeměsprávce baron Kellersberg. Sbírka, zavedená při té příležitosti na Průmyslové museum, Vojtou Náprstkem zamýšlené, vynesla značnou sumu přes půl třetího sta zlatých.

Myšlénku k museu takovému pojal byl Náprstek r. 1862 na světové výstavě Londýnské dle vzoru musea Keningtonského, i měloť obsahovati vše, co by z oboru umění a věd praktických sloužiti mohlo ku prospěšnému poučení a vzdě-

*) Národní Listy, č. 241.

lání obzvláště tříd pracovních. K tomu konci zavedl sbírky po celé vlasti, při kteréž příležitosti na novo se osvědčila obětavost národa pro vše, co sloužilo buď specialním účelům vlasteneckým anebo vůbec k ušlechtění a pokroku člověčenstva. Týž záměr sledoval Náprstek přednáškami svými, jichž celou řadu měl na Střeleckém ostrově. Přednášky ty shromažďovaly četné posluchačstvo, jmenovitě dámy, neboť jedna z praktických snah Náprstkových měla na zřeteli povznešení druhého pohlaví vedle péče o domácnost také ku pěstování zájmů vyšších, duševních. Na ukázku pak zamýšleného musea pořádal na témž ostrově průmyslné výstavy, jimiž názorně vysvětloval širšímu obecenstvu své idee.

Byltě národ náš již dosti dospělý, aby pochopoval v plné míře důležitost hmotných zájmů, jichžto zvelebení domáhal se statečným pokrokem v oboru jak průmyslu tak i hospodářství polního, v nichž nepřestával vyvíjeti snažlivou činnost, jmenovitě spolkovní. Spolky hospodářské při vší obmezenosti své působily vždy ještě dle možnosti alespoň v tom obvodu, na nějž byly odkázány, rokováním ve schůzích o životních otázkách stavu rolnického, jako jsou scelování pozemků, ušlechtění dobytčích plemen, hospodářské školy, vzorná hospodářství a j.; odbýváním přednášek a tak zvaných polních kázání, obzvláště pak pořádáním oblíbených výstav; ano dosavadní počet spolků těch rozmnožován i zakládáním nových. Nejvydatnější ovšem bylo působení Vlastensko-hospodářské společnosti, poněvadž jednak obor její byl nejširší, pojímaje celou zem, jednak předseda její kníže Karel Švarcenberk byl v horlivosti své neunavný. Ruch podnikatelský mezi rolnictvem českým podněcován jest při tom neustále.

Též řemeslnictvo české nedávalo se zahanbiti ve snaze ku předu, a v Praze vstoupila v život Řemeslnická jednota, která především počala se ujímati záležitosti značně pokleslé řemeslnické záložny a řemeslných i průmyslových škol, v kteréžto poslední příčině bylo jí dorozumívati se s Průmyslovou jednotou. V této byla se zatím národní strana zmohla tak silně, že dosáhši většiny zvolila výbory

ze svého středu, od kteréž doby působení jednoty rozhodně bralo se směrem tím, v jehož duchu byla původně založena. pěstujíc výhradně zájmy průmyslu menšího k sesílení jeho v tuhém zápasu s dusící jej konkurencí veledílen.

Zde sluší zmíniti se také o založení Typografie, spolku to Pražských pomocníků knihtiskařských, který s počátku měl účel pouze dobročinný, ale časem rozšířiv úkol svůj i na vzdělávání členů svých a hájení zájmů jejich působí blahodějně do této doby.

Jakož pak za hlavní pomůcku k rozmnožení hmotného blahobytu v národu uznávány jsou dobré věcné školy, jevila se neustále chvalitebná píle obcí o zakládání takových, a v tuto dobu padá jmenovitě založení vyšší realné školy v Pardubicích, která napotom tak vysoce proslula. Tuto též třeba se zmíniti o otevření vyšší dívčí školy v Praze, které dálo se dne 3. října slavným spůsobem.

Počet spolků vlasteneckých rozmnožen jest Uměleckou besedou, o níž podali jsme zprávu již svrchu, a která dne 9. března odbývala svou první valnou hromadu. Přistupování k ní bylo tak hojné, že do té doby čítala již v celku 141 členů. Ve schůzi té vykonány volby představenstva i výborů, za předsedu zvolen Wenzig, za místopředsedu archivář Erben. Bez odkladu počala ihned činnost spolku ve všech odborech jeho, dne 13. května pak otevřela Beseda místnosti své i širšímu obecenstvu, jehož sešla se vybraná společnost pánů i dám k ušlechtilé zábavě.

Jak v národu zmáhal se smysl o zachování domácích památek, o tom svědčilo zřizování na venkově českém spolků pro sbírání a ukládání starožitností, jakými byly jmenovitě Čáslavská Včela a Musejní společnost pro kraj Jičínský, kterážto poslední mimo to vztahovala působnost svou i na pěstování praktických otázek z oboru hospodářství a průmyslu. Oba tyto spolky těšily se z hojného účastenství obecenstva.

Na takový prospěch národních snah přihlížela vláda okem nepříznivým, a kromě přímých překážek, jaké jim

všude v cestu kladla, hleděla je všelijak přidušovati také způsobem nepřímým, což jmenovitě objevilo se při Sboru pro vystavění národního divadla, kde oba vysocí šlechticové, zvolení v něm roku minulého k vynikajícím hodnostem, kníže Karel Švarcenberk za předsedu a hrabě Jan Harrach za jednatele, úřadů těchto k vyššímu pokynutí se vzdali. Tato slabost jednotlivců neumenšila ostatně horlivost národu v přinášení obětí na oltář vlasti, a sbírky na národní divadlo dařily se jako dříve.

Bylot se věru čemu diviti, kterak národ tak málo četný jako náš dovedl vyhověti všem těm peněžitým požadavkům, s kterými se k němu přistupovalo. Z četných sbírek k účelům vlasteneckým buďtež zde uvedeny ještě některé.

Matice česká, jejíchžto zakladatelů počet se byl od roku 1848 velice rozmnožil, byla právě tímto rozmnožením v nemalou nesnáz uvedena, majíc spisy svým nákladem vydávané tisknouti ve stejném množství exemplářů, co bylo členů, kteří měli právo býti jimi poděleni zdarma. Dokud musila jistou část ročního příjmu svého dle stanov ukládati na kapitál, bylo jí to nemožno; takového pak ukládání mohla dle stanov zproštěna býti teprv tenkráte, až by kapitál její dosáhl výše 100.000 zl.; teprv potom směla veškerý příjem svůj vynakládati na vydávání knih. K té sumě však scházela ještě značná část, kterou ani štědré dary několika vlasteneckých šlechticů neuhradily, tak že 15. října 1862 vydala Matice vyzvání k zakladatelům, kteří svůj vklad již doplatili, aby dalšími menšími dávkami k doplnění jistiny matiční na 100.000 zl. přispěli. Rozumí se, že vyzvání takového neuposlechli pouze zakladatelé Matice, nýbrž že k účelu tomu přispívali dle možnosti své i jiní obětaví vlastenci, ano že k tomu při vhodných příležitostech i zvláštní sbírky konány. Takovýchto příspěvků sešlo se do konce roku 1863 celkem 4574 zl. 49 kr., tak že ke 100.000 scházelo již jenom asi 13.000 zl. Mezi těmi příspěvky nade všecky vynikl dar musejního skriptora Josefa Alexandra Dundra, jenž 500 zl. v úpisech státní půjčky věnoval, zajisté s ohledem na po-

měry dárcovy největší oběť, která se kdy Matici dostala. Bylo jen slušno, že Dundr jmenován za to činným údem Musea.

Jiný vlastenecký účel, ku kterému v národě sbírány příspěvky, bylo dostavění chrámu Svatovítského. V té příčině vyvíjela Jednota Svatovítská činnost všeho uznání hodnou, a obecenstvo s nemenší ochotností jí přicházelo vstříc. Byla to věc, která bez ohledu na jednu neb druhou národnost týkala se cti celé země, a Němci jak Češi skládali své příspěvky. Prozatím arciť mohly se konati jenom práce týkající se neodkladných správek důstojného vnitřního vyzdobení chrámu na místě dosavadního copařského, a tu vyskytovali se rozliční šlechetní dobrodincové, kteří sami na se brali náklad za jednotlivé partie, jmenovitě za vymalování oken rozličných kaplí. Jistina, kterou jednota ku konci roku 1863 vládla, obnášela 21.405 zl. 60 kr.

I na stavbu jiného ještě chrámu dály se sbírky po vlastech českých, totiž na nový chrám Karlínský, a těch ujala se s neobyčejnou horlivostí spanilomyslná choť dr. Riegra, paní stejně vynikající pravou nábožností jako vřelým vlastenectvím. Příspěvky na chrám Karlínský činily značnou rubriku v obětech národu českého. K tomu přicházely ještě mnohé sbírky dobročinné: na pohořelé, na rodinu dra. Tkalce, do vězení odsouzeného redaktora federalistického časopisu Ost und West, i na jiné nouzí sklíčené národovce, na pomníky zasloužilým spisovatelům atd., při nichž při všech odvoláváno se na vlasteneckou obětavost národu.

Literarní činnost byla v poslední době nehrubě produktivní, čehož i to jest důkazem, že vypsání rozličných cen na díla i beletristického i vážného obsahu, mezi nimi též známé Náprstkovy, zůstalo bez patrného účinku a musilo býti obnoveno. Z politických časopisů zanikly následkem nedostatečného účastenství brzy na začátku roku 1863 vládní „Čas“, ku konci roku klerikalní „Pozor“; za to vznikl nový politický denník „Národ“, o čemž níže bude zmíněno místněji. Beletristický „Lumír“, po smrti Mikovcově mdle živořící,

dostal se do čilejších rukou Hálkových; odborové časopisectvo rozmnoženo „Veleslavínem“ pro zájmy knihtiskařské. „Národní Listy“ rozšířeny jsou kritickou přílohou, jejíž první číslo vyšlo dne 5. listopadu.

Štědrým mecenášem písemnictví domácího osvědčil se býti Svatobor, kterýžto spolek hned v prvním roce trvání svého vyvíjel znamenitou činnost ve všech směrech svého programu, povoliv dvěma nadějným mladým spisovatelům vydatné podpory na cesty: Kolářovi do Ruska 500 a Nerudovi do Německ a Francie 400 zl.; uděliv dvěma nemocným spisovatelům po 300, jinému 150 a vdově po zasloužilém spisovateli 50 zl. podpory; konečně postaviv na hřbitově Vyšehradském pomník Hankovi, jenž dne 28. září, v den svatého Václava, slavně byl odhalen. (Jinak ctěna památka objevitele Kralodvorského rukopisu tím, že nově vystavěné divadlo v Králové Dvoře nazváno divadlem Hankovým.)

Pomník jiného vynikajícího Čecha odhalen byl téhož roku ve Vídni dne 19. ledna spůsobem velmi slavným, totiž pomník našeho krajana Josefa Ressla, rodiče Chrudimského, proslulého vynálezce parního šroubu. Odhalení pomníku, postaveného před polytechnickým ústavem, dálo se u přítomnosti ministrů a jiných nejvyšších úředníků státních, ku kteréž slavnosti také město Chrudim vyslalo zvláštní deputaci. Ale panující ve Vídeňských kruzích nenávist všeho českého ani zde nezapřela se malicherným vyhlášením oslavence v nápisu na pomníku za Rakušana (patria Austriaco), štítíc se vyznati, že byl rodem Čech.

Ani toho roku nescházelo četných slavností vlasteneckých, odbývaných z rozličných podnětů (oslavení památky zasloužilých mužů, zevšednělé již poněkud svěcení praporů spolkových, otevření školy a pod.), o kterých tuto nelze se šířiti. Ale nade všecky takové místní slavnosti vynikala velikolepá pouť Velehradská na tisíciletou památku příchodu do Moravy slovanských apoštolů Cyrila a Metoděje a obrácení na víru křesťanskou národu českého. K slavnosti té sešlo se nesmírné množství lidu nejenom z Moravy, ze Slezska a z Čech, nýbrž

i ze vzdálenějších zemí slovanských na osvědčení vřelých sympatií svých k soukmenovcům. Při tom všem ale měla slavnost Velehradská, jakož ani jinak býti nemohlo, přece jen ráz církevní, an pořadatelé její bedlivě vzdalovali se všeho, co by jí mohlo dávati tvářnost národní neb politické demonstrace. To arciť neuspokojovalo horlivější národovce, kteří v ní byli očekávali nějaké druhé vydání lonské svatojanské pouti do Prahy, pročež jako k doplnění jejímu pořádali na den 25. srpna velikou pěveckou slavnost v Brně, která okázalým spůsobem hlásati měla národní jednotu Čechů a Moravanů. K slavnosti té dostavilo se veliké množství hostů z Čech, mezi nimi přední vůdcové v národě, Palacký a Rieger, jež srdečně vítaly davy statných venkovanů moravských v malebném národním kroji. Obecní zastupitelstvo hlavního města Moravy a valná část Němců Brněnských, slovanskému živlu nepřátelská, chovaly se ke hlučné demonstraci té s netajeným odporem, ale většina moravských krajanů hlásila se zjevně k bratrskému spolku s Čechy, a národnost česká slavila v Brně vítězství nepopíratelné. Slavnost vydařila se nad očekávání skvěle, a z bližších i vzdálenějších krajů jinoslovanských, zejména ze Záhřebu a z Moskvy, docházely po telegrafu přátelské pozdravy. Zajisté velikolepá slavnost Brněnská v srdci mnohého dosud neuvědomělého Moravana probudila skrytý cit slovanský, a podstatně přispěla k mravnímu sesílení národního živlu na Moravě.

Stejný osud měla se slavností Velehradskou i jiná církevní slavnost, totiž vysvěcení nového chrámu Karlínského dne 18. října, o kterou i církevní i světská vrchnost postaraly se, aby zůstala slavností pouze místní, prosta jsouc všelikého příměšku, kterým by se jí dostati mohlo nátěru národního. Odpadlo tedy účastnictví spolků výhradně národních, a připuštěni jen spolkové místní, živnostenská společenstva Karlínská, Jednota katolická, Spolek katolických tovaryšů a školní mládež Karlínská; parádu činili ozbrojení měšťanští sborové Pražští. Obecenstva účastnila se slavnosti veliká síla jak z Prahy tak z nejbližšího okolí. Docela však s této vý-

hradně církevní slavnosti nemohl býti setřen ráz národní: nejenom že ozdoby domů a slavnostních bran měly vesměs barvy zemské, že hudební kapely hrály písně české, i kardinál arcibiskup Pražský, jenž vykonával velebný obřad svěcení chrámu, v jazyku českém mluvil k shromážděnému lidu, i neváhal vysloviti v řeči své, že „den ten, důležitý pro obec Karlínskou, jest též radosti plným a velepamátným pro celou naši milou vlast“.

Nenahraditelnou ztrátu utrpěl národ Český smrtí hraběte Vojtěcha Dejma, jednoho z nejupřímnějších vlastenců mezi šlechtou jeho, jenž 11. února 1863 zemřel v Marianských Lázních. Dejm, nadšen vřelou láskou k vlasti a národu svému, byl až do roku 1848 posvátný tento cit pěstoval ve skrytosti srdce svého, a teprve v pohnutém roce tom pustil se do víru veřejné činnosti. Přistoupiv k demokraticko-politickému programu národnímu stal se nakladatelem na Havlíčkovy „Národní Noviny“, majitelem pověstného sboru „Svornosti“ a místopředsedou Národního Výboru. Co takový octnul se po událostech svatodušních ve vězení, z kterého však za krátko jest propuštěn. Roku 1849 zvolen od okresu Novobydžovského do říšského sněmu Kroměřížského, po jehož rozpuštění uchýliv se do soukromého života neúčastnil se více žádných veřejných projevů. Že však do poslední chvíle zůstal věrným synem své vlasti, osvědčil závětem svým, kterýmž odkázal 1000 zl. Svatoboru. Když na oslavu 26. února dostavil se k pontifikalní mši ve chrámě sv. Mikuláše na Malé Straně Pražský svět úřednický, odbýváno v kostele františkánském u Marie Sněžné slavné requiem za hraběte Dejma, jemuž přítomni byli všickni národní poslanci v Praze na sněmě shromáždění.

Neméně bolestně dotkla se národu, obzvláště pak hlavního města království, smrt výtečného purkmistra Pražského Františka Pštrosa, který dne 15. června s tímto světem se rozloučil, stav se v doslovním smyslu obětí své úřední horlivosti. Mužové tak vynikajících vlastností, jaké zdobily Pštrosa, jsou vzácností v každém národě. Pštros bez akade-

mického vzdělání vlastním přičiněním osvojil sobě důkladnou známost všech poměrů a zájmů národohospodářských i politických, což spojeno s nepředpojatou spravedlivostí ke všem stranám získalo mu neobmezenou důvěru ve všech kruzích obyvatelstva, tak že zvolení jeho za starostu hlavního města dálo se takořka jednomyslně. A vskutku nebylo možná voliti lépe. Zásluhy, jakých si Pštros za dvouletého úřadování svého v čele samosprávné obce Pražské vydobyl, nemožno zde zevrubně vypočítávati; bylyť nejednou v plné míře oceněny a trvají dosavad v živé paměti vděčných Pražanů. Stačiť, povíme-li, že vytknul si za hlavní úlohu, vyprostiti občana z poručnictví bureaukratického, učiniti jej samosprávným pánem ve své domácnosti a povýšiti jej na stupeň důstojnosti, s něhož během dob byl svržen v podnoží a v podružství. On učinil občanstvo rozhodným v obci a vykázal bureaukracii místo, kteréž jí přísluší, učiniv z ní obecní úředníky a vymaniv občanstvo z poddanství jejího. Vpraviv se brzy do všech záležitostí obecních působil vydatně ve všech odvětvích obecní správy. Za něho jmenovitě zavedena jest čeština co jazyk vyučovací do škol městských, pro dítky německé pak zřízeny zvláštní školy; založena jest vyšší dívčí škola, upraveno náměstí Karlovo, zjednodušeno zřízení hospodářské tak, že daně obecní mohly býti zmírněny; podniknuta stavba obecní plynárny, nepočítaje množství jiných oprav a nových zařízení k zvelebení a okrášlení města. K tomu přistoupila ještě činnost politická, když Pštros důvěrou voličů Novoměstských povolán jest do sněmu zemského, kde působil obzvláště vydatně v oboru národohospodářském, ale v otázkách politických vždy se stranou národní hlasoval. Neunavnou, namáhavou činností takovou podkopal Pštros zdraví svoje, již od přirozenosti slabé, až po mnohém se přemáhání ulehl na lože, z něhož více nepovstal. Nad předčasnou smrtí jeho truchlil hluboce celý národ. Pštros byl muž neobyčejných darů ducha, k tomu povahy pevné, neodvislé, který nevázav se na autoritu nižádnou usiloval neustupně o to, co uznával za pravé a dobré; veskrz pak byl

proniknut neoblomnou poctivostí a mužnou přímostí. Ctižádosti byl úplně prázden, což nejednou dokázal skutkem, odmítnuv poctu jemu nabízenou. Pštros byl měšťanem v nejšlechetnějším smyslu toho slova; jím býti pokládal sobě za největší chloubu. Zachovávaje prvotní prostotu mravů občanských byl při vší přímosti své v obcování vlídný a uhlazený, ochoten pomoci každému, kdo k němu v potřebách svých se obracel, pokud k tomu dostačovaly jeho síly. Pohřeb Pštrosův se konal s nevídanou slávou, a smuteční služby boží odbývány za něj po celé zemi.

Důstojným nástupcem nezapomenutelného Pštrosa stal se volbou starších obecních dasavadní jeho náměstek dr. Václav Bělský, jenž 21. července nastolen vstoupil ve šlépěje svého předchůdce. I jím rozmnožena byla řada proslulých v dějinách primatorů Pražských.

Jiná ztráta stihla těžce zkoušený národ Český úmrtím Rudolfa Skuherského, profesora na zemském polytechnickém ústavě a poslance na sněmě zemském († 9. října), stejně výtečného učence jako horlivého národovce, jenž odňat byl vlasti příliš záhy v kvetoucím věku dospělého mužství.

Poděkováním se hraběte Alberta Nostice z úřadu nejvyššího maršálka zemského ztratil sněm český vzorného předsedu, který nad stranami stoje vykonával nesnadnou úlohu svou se spravedlností nejvyššího uznání hodnou. Omlouval sice resignaci svou pokročilým věkem a péčemi rodinnými, ale známá jeho neshoda se státním ministrem jakož i jiné okolnosti ukazovaly na to, že pravá příčina kroku toho byla hluboká rozmrzelost jednak nad nešetrným, zásadám ústavnosti odporujícím jednáním vlády naproti samosprávnému sněmu, jednak nad vášnivou rozhořčeností proti sobě sněmovních stran, mezi nimiž měl býti neutralním prostředníkem, nepřicházeje tím vděk ani Čechům ani Němcům. Takové postavení musilo se muži nezávislému, jako byl Nostic, jenž sobě byl vědom nejčistších úmyslů, státi na konec nesnesitelným, a poděkování jeho z předsednictví sněmu a zemského výboru bylo jen přirozeným následkem neutěše-

ných veřejných poměrů. Na místo Nosticovo jmenován jest nejvyšším maršálkem království Českého hrabě Karel Rothkirch-Panthen, bývalý zemský president v Bukovině, jenž roku 1861 od kurie velkostatkářů do sněmu českého zvolen a od tohoto na říšskou radu poslán, zasedav tam krátkou dobu na tak zvané lavici hraběcí, mandatu svého se vzdal. Z toho bylo souditi na muže mírného a nestranného, jakým se také později osvědčil.

Dne 23. listopadu odbývány jsou v Praze doplňovací volby vystouplé třetiny zastupitelstva obecního, při nichž vítězství strany pokroku bylo ještě rozhodnější nežli dříve. Při té příležitosti nelze mlčením pominouti několik okázalých příkladů horlivého plnění občanské povinnosti se strany voličů churavých, kteří nicméně těžko se doplazili na místo volební, aby odevzdali svůj hlas kandidatu pokroku. Jeden měšťan, mlynář Matěj Vávra, otec uvězněného redaktora Vávry, byl tak těžce stonav, že musil se dát dovézti k volbě v drožce, když pak slabost jeho mu nedovolovala ji opustiti, musila komise volební sama k němu sejíti, aby přijala jeho hlas ve prospěch strany pokroku.

Nový purkmistr Pražský dr. Bělský ve chvalitebné péči o hmotné zájmy obecní hned po svém nastoupení v úřad zabýval se myšlénkou o zbudování v Praze třetího mostu, jehož potřeba již dávno co nezbytnou se ukazovala, i postaral se o to, že pro podniknutí toto sestoupil se výbor interesentů, jenž radil se o přípravních krocích k jeho provedení. Jednaloť se o uskutečnění myšlénky již před půl stoletím pojaté, o spojení Prahy s Letnou přes Vltavu, a obecné mínění jednosvorně se prohlašovalo pro ni.

XV.

Povstání polské. Rozkol Mladočechů. Nový list „Národ“.

Přicházíme nyní k věci, která podala záminku, nikoli podnět, k onomu politování hodnému rozporu ve straně národní, jenž, až do té doby vždy ještě tajen, vyšlehl najednou

v živý plamen, který měl původce jeho ukázati světu ve skvělém světle svobodomyslnosti, odpůrce pak jejich pokáleti čadem zpátečnictví. Jest to nešťastné povstání polské r. 1863, které vybízí nás k zevrubnějším úvahám.

Že národ, násilně, třeba ne bez vlastní viny, o politickou existenci svou připravený neukládá se pokojně v hrob bez křečovitého sebou škubání, nýbrž že životní jeho síla zvýšenou mocí snaží se přetrhnouti pouta, jimiž jest sevřen; že zoufalý jeho zápas vyvolává z jeho lůna bohatýry, kteří hrdinskými skutky nadšené lásky k vlasti a rodu svému naplňují žasnoucí svět obdivem, jest zjev docela přirozený a opakoval by se opět, kdyby v dějinách člověčenstva udál se podruhé případ tak neslýchaného bezpráví, jakému v oběť padlo nešťastné Polsko. Divadlo tak vznešené naplniti musí vysokou úctou a vřelým soucitem každé srdce přístupné hnutí čistě lidskému — vždyť nad osudem ubíjeného Polska prolévali slzy sami ti, kteří se dělili o jeho tělo - pročež také neštěstí Polska a rekovný zápas jeho synů proti neodolatelné přesile potkaly se s upřímnými sympatiemi v celém vzdělaném světě.

Rozumí se samo sebou, že tato soustrast musila se jeviti u zvýšené míře při národu příbuzném, jehož vlastní osud byl tak podoben k osudu Polska, a tím úplně vysvětluje se vřelé účastenství, jaké národ Český věnoval roku 1831 bratřím Polákům, povstalým k boji za neodvislost vlasti.*) Právní otázka nebyla pochybná, ovšem pak byl pochybný zdar revoluce. Nebylať ona podniknuta bez oprávněné naděje zdaru, jehož příklad měla před sebou ve šťastně provedené revoluci belgické. Měliť Poláci, když proti Rusku se pozdvihli, v rukou svých všecken aparat řádně zorganisované vlády, mělіť výborně zřízené národní vojsko, národ roznícen byl zápalem vlasteneckým, veřejné mínění Evropy bylo rozhodně při jejich straně, politické poměry mezinárodní nebyly jim nepříznivy, Rusko bylo překvapeno, ohromeno, nepřipraveno. Náležitá

*) Viz díla našeho Část I., str. 26 a 27.

ráznost z polské strany, která snadno na samém počátku mohla dodělati se, ne-li rozhodných, aspoň vždy značných úspěchů, byla by situaci ještě více v její prospěch změnila, a první vydatnější porážka Rusů mohla vyvolati evropskou intervenci, jíž by Rusko v takových okolnostech nebylo mohlo zamítnouti. Ale Poláci vlastní neschopností svou zavinili zmar revoluce, mohouce kořistiti z výhody iniciativy a neprodleným vtržením do někdejších provincií polských šířiti tam insurekci, očekávali nečinně, až Rusko seberouc se a soustředíc svou brannou moc samo na ně udeří; mohouce zrušením nevolnictví získati pro povstání stav selský a vystoupiti tak co národ v sobě sjednocený, zavrhli návrh ten na sněmě učiněný, čímž odcizili vlasti nejčetnější třídu lidu; majíce po vítězství u Ostrolenky stíhati poraženého nepřítele ustupovali před ním i dali se od něho hnáti až k Varšavě; majíce svornými silami postupovati svářili se po starém zvyku mezi sebou, ba ani výčitkou zrady nezůstali ušetřeni jednotliví jich vůdcové.

Tak zmařen jest poslední mužný pokus národa Polského, vydobyti si znova samostatnost, a národ Český, jako dříve byl tuhý zápas jejich provázel nejlepším přáním svým, tak nyní ubohým, vlast svou opouštějícím bratřím ochotně podával ruky pomocné na cestu do trpkého vyhnanství.

Mohlo to býti spasitelným naučením vlastencům polským, že cestou brannou není pro národ jejich nižádné spásy, a že jediný prostředek k opětnému povznešení jeho jest tichá kulturní práce, jíž by v celku svém povýšen byl na onen stupeň rozumového a mravního vzdělání, na kterém sama sebou připadla by mu také i hmotná moc. Že takové chladné uvažování nemohlo místa míti při lidech, jichž rozechvěná mysl ještě naplněna byla nejvřelejším zápalem pro svobodu vlasti, jest na bíledni; ale litovati jest, že polská emigrace ani v druhém pokolení ještě nevzdala se pošetilé naděje, s mečem v ruce vysvoboditi nešťastný národ svůj. Dokonce pak co nejpřísněji zatratiti se musí učení oněch přepjatců, že potřebí čas od času spůsobovati v zemích polských po-

vstání, byť i patrně beznadějné, jen aby tradice samostatného Polska nevyhynula v národě a obnovované mučenictví vlastenců nepřestalo poskytovati mládeži nového podnětu k činnosti revoluční.*) Tito političtí sofisté nepovážili, že nevyhnutelný následek takového jich ustavičného štvaní a svévolného rušení míru musí býti vždy větší úpadek blahobytu národa a konečně úplné jeho zchudnutí, jemuž v zápětí kráčí samo neodvratné vyhynutí.**) Nejvyšší ctností zajisté jest nasazení statků i hrdel v oběť vlasti, a skutky takové zjednávají konatelům svým slávu nesmrtelnosti; ale bezúčelné maření obojího jest netoliko pošetilost a nesmysl, ono jest zločin. Takovéto zbrklé smýšlení učinilo z hrdinských patriotův a nešťastných emigrantův polských sprosté spiklence a potulné dobrodruhy, jichž podvratná činnost směřovala bez ustání k spůsobování revolučních výbuchů hned zde, hned onde, vyvolavši jmenovitě roku 1846 povstání krakovské, roku 1848 povstání poznaňské a roku 1863 všeobecné zbouření v království Polském.

Toto poslední vypuklo právě v době, když vláda ruská po dlouhém čase začala se příznivě nakloňovati k Polákům a mimo jiné koncese jim učiněné též universitu Varšavskou obnovila, i bylo to podniknutí tím lehkomyslnější, an nestávalo ani nejmenších podmínek možného zdaru jeho. Povstání postrádalo v zemi všeliké strategické opory, tajná „vláda národní", nemajíc prostředků pravidelných, opatřovala si je hlavně vydíráním, branná moc čítala sice dostatek bojechtivého, statečného mužstva, ale to bylo necvičené, a scházelo mu zkušených vůdců a — děl. Rozdíl mezi revolucí nynější a revolucí roku 1831 byl příliš veliký, ale strůjcové povstání byli nicméně naplněni nejlepšími nadějemi.

Nikdo nepředpojatý netušil dobrého konce tak nerozvážlivému počínání, samy Národní Listy vyjádřily se: „My ze své strany nyní neschvalujeme povstání, neboť, ač pře-

*) Tak doslovně vyjádřil se k spisovateli tohoto díla na slovo vzatý historik polský Jędrzej Moraczewski.
**) Nejpatrnějším příkladem toho jest Poznaňsko.

svědčeni jsme o udatnosti a obětovnosti Polákův, přece máme za to, že nyní povstání nemůže vésti k cíli, jehož si přejí, že nezvítězí odváživše se na něco, k čemu se jim nedostává potřebných sil.*) Ale proto nebylo nikoho v národě Českém, kdo by nebyl hnut upřímnou soustrastí s nešťastnými bratřími, a výjevy z roku 1831 opakovaly se znova, že bojovníci polští, kteří se buď co uprchlíci neb zajatci octnuli na půdě české, docházeli všemožné pomoci od útrpných kmenovců, a jmenovitě dály se všude hojné sbírky na raněné a internované Poláky. Nejvřelejší však sympatie věnovala povstalcům polským mládež česká pro ideu svobody zanícená, a mnohý takový enthusiast vykrvácel v řadách jejich za věc již napřed ztracenou.

Našim radikalistům z let 1848 a 1849, kteří po tak dlouhou dobu neměli příležitost hlásiti se opět k svým politickým zásadám, přišla věc ta velice vhod, aby se zase jednou před světem blýskati mohli. Postavivše se rozhodně na stranu Poláků proti Rusům podávali v organech svých tendenční zprávy z bojiště, namnoze vymyšlené, a vůbec snažili se všemožně získati veřejné mínění ve prospěch Poláků. Jim ochotně přizvukovalo mladé pokolení, honící se blouznivě po nemožných idealech, jakož i horkokrevnější vlastenci, jimž obyčejný běh světa byl příliš loudavý. Naproti tomu rozvážlivější a zkušenější vlastenci, vidouce věci v pravém světle, nedávali se klamati vylhanými vítězstvími Poláků, litovali upřímně toho svedeného lidu a odsuzovali přísně nesvědomité strůjce beznadějného boje. I v tom opakoval se rok 1831, že za stejnou příčinou povstání polského utvořily se v táboře českém dva tábory, z nichž jeden je zastával a schvaloval, druhý co skutek lehkomyslný odsuzoval, ovšem s tím rozdílem, že tenkráte, za vlády přísné censury, nevycházel ten spor na veřejnost, kdežto nyní vedl k ostré polemice v žurnálech obou stran.

V polemice té tak daleko jest zacházeno, že do ní vtahován i sprostý klep, jakož dopustil se toho Boleslavan,

*) Národní Listy, č. 21.

organ demokratického knížete Rudolfa Taxise, neostýchaje se veřejně kárati Palackého pro slova, pronešená prý v soukromé rozmluvě s jistým poslancem sněmu českého, že vidí spásu Slovanstva jen v ruském caru, a že vítězství Poláků, v kteréž ostatně nevěří, bylo by naším největším neštěstím. Proti tomu nepravému udání pokládal Palacký za nutné ozvati se, i učinil to spůsobem takovým, který jak pro jeho osobní smýšlení tak i pro celý ten spor jest velice charakteristický, pročež zde odpověď jeho v stručnosti co do tresti a jádra jejího uvádíme. „Nikdy netanulo mi ani na mysli,“ praví uznaný vůdce národa Českého, „že bych spásu Slovanstva viděti měl v ruském caru. Já ji spatřoval odjakživa jen v Slovanstvu samém, v jeho vlohách a právech přirozených, ale jen pro zvláštní historické okolnosti ještě nedošlých úplného vyvinutí a tudíž ani platnosti... Já necítím se nikterak povolána, psáti nějakou apologii carství, o kterémž vím, že v posledních stoletích stalo se jakýmsi amalgamem vládních zásad mongolských i německých: ale za to mám, že panovník, vrátivší ještě nedávno, navzdor nesnázím a překážkám nesčíslným, více než dvaceti milionům poddaných svých práva lidská jim někdy bezprávně odňatá — že pravím panovník takový není utlačovatelem, ale že naopak jest osvoboditelem národa svého. ...Pravda jest, že já pokládám nynější povstání polské za veliké neštěstí netoliko pro nás, ale zvláště také pro Poláky. Mám za to, že v tom souhlasí se mnou všickni rozvážliví lidé, nejen mezi námi, ale i v Polště samém... Ovšem na této pravdě nezávislá jest v každém šlechetném srdci soustrast, ba i úcta ke všem těm, kteří zachváceni jsouce kteroukoli nutností do boje osudného z citu jakkoli zavedeného, avšak upřímně vlasteneckého nasazují v něm síly, jmění i životy své... Ví to celý svět (ač já polské udatnosti a statečnosti v boji nikoli popírati nechci), že větší díl rozhlášených po Evropě vítězství polských této doby existuje toliko v novinách a má příčiny i účely pouze diplomatické. I dejme tomu, že dle přání Boleslavana i všech jeho stoupenců̊v Evropa celá pohrne se Polákům ku pomoci

a že oni tudíž emancipují se konečně ode vlády ruské: budou-li pak potom skutečně samostatni? Já mním, že budou pak míti as tolik pánův, kolik měli dříve pomocníkův, ač ne-li více. Doba, v níž by mohli tvořiti a udržeti se státové druhé neb třetí třídy v úplné nezávislosti a samostatnosti, za zmáhající se co rok více centralisace světové, jest aspoň v Evropě na věky ta tam." Na konci obraceje se přímo k Boleslavanu a jeho straně dokládá: „I ona (ta strana) měla by se tuším naučiti aspoň větší důslednosti v politických zásadách svých; a když jí v Čechách tak náramně ošklivi se vše, co jen opodál aristokratismem zapáchati se zdá, měla by aspoň ptáti se a poválžiti, směřuje-li povstání polské jen pouze ke svobodě, a ne také ku panování, ku př. ve praruském Kijevě, mají-li chlopi (sedláci) polští tak hojné příčiny, lnouti vděčně ku pánům svým, aneb raději ke vládě? a jsou-li pokoutné ony vraždy, ježto tajná národní vláda ve Varšavě tak hojně nařizuje a chválí, asi jen o mák šlechetnější, nežli scény à la Trepov a Zablocký (v únoru 1861), kteréž vláda ruská sama potupila a potrestala?" *)

Tento spor v žurnalistice české, který čím dále tím ostřejším se stával, nezůstal nepovšimnut i v Rusku, kde horlivost až vášnivá, s jakou jedna část novinářstva českého se ujímala Poláků naproti Rusům, vzbuzovala u těchto, zvyklých až dosavad spatřovati v Češích nejupřímnější přátele své, jakousi kyselost, která docházela výrazu i v publicistice, stěžujíc sobě na to, kterak prý ze všech národů evropských právě Čechové nejjizlivěji píší proti Rusům. V té příčině na slovo vzatý ruský učenec a slavista Hilferding uznal za vhodné umístiti v ruském časopise Deň otevřený list k Riegrovi, mající býti takořka veřejnou apelací literarního obecenstva ruského k obecenstvu a národu Českému v polské záležitosti, kterou objasňoval se stanoviska ruského, žádaje, aby list jeho byl uveřejněn také v časopisech českých. Této žádosti Hilferdingově bylo vyhověno a list jeho v Národních Listech otištěn, zároveň pak uchopil se Rieger té příležitosti, aby také

*) Národní Listy, č 132.

své míuění o polsko-ruské otázce projevil, což učinil v témže smyslu jako Palacký, jenom že obšírněji pojednal o nejchoulostivější stránce otázky, které se Palacký jen povrchně byl dotknul. Rieger vidí ve sporu tom „úkaz žalostný, boj mezi bratry, z něhož plnou a upřímnou radost mohou míti jen nepřátelé celého rodu... Nejistý," praví, „ba více než pochybný (a v tom se shodují se mnou přemnozí, zvláště povážlivější Poláci) je úspěch celého povstání, kteréž vlastními silami vítěziti nemohouc jen na to se spoléhá, aby probudilo účastenství diplomacie evropské. A jak často již oklamali se Poláci nadějemi v diplomacii!... Mám za to, že v tomto smýšlení se mnou souhlasí veliká většina národa Českého a zejména vzdělanstva jeho... Pokud znám Čechy, myslím, že v celku mají neméně sympatií k Rusům než k Polákům... Že v tu chvíli po čas boje ruskopolského netoliko sympatie pro Poláky mezi Čechy v hojnější míře se jeví, ale že tu i tam mnohé příkré slovo o národu nebo aspoň o vojsku ruském se pronáší, toho příčinu náleží hledati v přirozeném citu každého člověka šlechetnějšího, který jej bezděky naklání k tomu, aby ve sporu, jenžto se vede před jeho očima, pomáhal slabšímu, ani se hrubě neptaje, zdali je práv či křiv... K tomu je tu boj o svobodu, a kdokoli přiznává se k naší národnosti, miluje i svobodu; neboť my Čechové právě poznali jsme zkušeností staletou, že nesvoboda vždy byla též národnosti naší záhubnou... V těchto čistě lidských poměrech sluší hledati především netoliko sympatie mnohých Čechův pro polské povstání, ale i okamžitý odpor některých mezi nimi proti Rusům... Žádný z nás, a v tom se shodujeme s Marií Teresií, nemůže uznati rozdělení Polska za skutek oprávněný, a tudíž žádný nemůže titul práva, kterým Rusko drží zemi Polskou, uznati za dobrý... Přirozený cit práva žádá, aby se vrátilo, co komu bylo vzato násilím — avšak spravedlivost a rozum dokládá — pokud to bylo v skutku jeho a pokud to držel sám dobrým právem. A tu přicházím právě k otázce, co vlastně někdy bylo právem mezi Rusy a Poláky — k právu historickému."

Toto historické právo týká se oněch zemí staré říše Polské, jichž obyvatelstvo nenáleží ku kmenu polskému, a dosavad žádný Polák nepředstavuje si obnovenou samostatnost vlasti své jinak, nežli s obnovením hranic někdejšího Polska, jaké mělo před prvním rozdělením, tak aby v nich zahrnuty byly nejenom Halič a Poznaňsko, pak Litva a Žmuď s obyvatelstvem litevským, nýbrž i všecky krajiny maloruské, Ukrajina, Volyň a Podolí od moře Baltického až k Černému. Tyto všecky země tvořily by arciť říši asi 25 milionů obyvatelů, kdežto, kdyby nové Polsko zřízeno mělo býti pouze ve vlastních národních mezech svých, mohlo by čítati nanejvýše jen asi 10 milionů. Zmíněné země nepolské připadly Polsku zároveň s Litvou, která je byla odtrhla od Ruska v době největšího jeho ponížení, když úpělo pode jhem tatarským, pročež také nazvány jsou od samých Poláků „krajem zabraným". Litevská i ruská šlechta těchto zemí dosti rychle se popolštila, částečně i obyvatelstvo měst, ale lid sám zůstal litevský a maloruský. Byl to tentýž poměr, jaký se po katastrofě Bělohorské byl utvořil u nás a na Moravě mezi národností českou a německou. Právo Polska k těm zemím zakládalo se na pouhém výboji, a pominulo týmž spůsobem, když Rusko, od něhož byly odtrženy, zase je odňalo Polsku. Od té chvíle spor o „kraje zabrané" přestal býti otázkou politickou a přenesen jest na půdu národnosti. Kdyby se Polákům jednalo jenom o znovuzřízení neodvislého státu v mezích jejich národnosti, v tom případě sami nestranní Rusové vyznávají, že by odstoupení zemí polských bylo pro národ Ruský pravým štěstím, ale na vydání zemí ruských nesměla by vláda ruská ani za nejskvělejší náhradu na jiných stranách pomysliti, aby nepotkala se s nejtužším odporem samého národa.

V takovém světle objasňoval Rieger otázku polsko-ruskou, na konec pak, ukázav na možnost povstání maloruských sedláků proti polským pánům svým (které by ostatně nebylo prvním příkladem toho spůsobu v dějinách) pronesl vřelé své dobré přání v tato slova: „Zželelo by se mi v tom co člověku

i Slovanu těch proudů krve bratrské, seslabení dvou kmenů slovanských, záhuby tolika výtvorů průmyslu i umění lidského, zpustošení krásné rozsáhlé země a z toho jdoucí stávky všeho postupu vzdělanosti národní na dlouhý čas... Volil bych, aby vznešený mocnář, kterýž vykonal v našich dnech velebný tento skutek, jeden z největších v dějinách lidskosti, mocnář, o jehož šlechetných úmyslech a lidském srdci sami Poláci nepochybují, našel i k vyrovnání tohoto neblahého sporu rusko-polského cestu spravedlivou a nekrvútnou, jakouž by si zajisté i povážliví i spravedliví Poláci přáli... Nad takovým mírným polské otázky rozřešením zaplesal by zajisté každý upřímný Slovan, každý Čech.“ *)

Naproti tak závažným důvodům mužů v politice osvědčených, s nimiž souhlasili všickni nepředpojatí a střízlivější národovci, bojovala strana „svobodomyslná“, jak se ráda nazývala, všeobecnými liberalními frasemi, vyhlašujíc odpůrce své za zpátečníky. V polemice té byly to zejména dva venkovské listy, Boleslavan a Pravda (oba vycházející v Mladé Boleslavi), které se vyznamenávaly zvláštní zuřivostí, dorážejíce surovými útoky na Palackého a Riegra. Národní Listy proti svému počátečnímu vyjádření o beznadějnosti povstání polského také brzy obrátily, co nejvřeleji Poláků se ujímajíce, z mezí kázané slušnosti však v polemice své dosavad nevystupovaly. Nicméně sám Julius Grégr z vězení vyšlý za dobré uznal pokárati je za to, že mlčky trpěly tupení národních vůdců od plátků těch, prohlásiv, „že slušelo se jim, aby alespoň ohledně formy obořily se na oba zmíněné listy a daly jim naučení, že o mužích, majících tak velikých zásluh o národ náš a všeobecně uznaných doma i za hranicemi za přední representanty národa, sluší v domácích listech šetrněji mluviti, nemá-li být zlehčován v mužích svých národ celý“. **)

Nebyla to však pouze otázka polská, která spůsobovala neblahý rozkol v táboře českém, nýbrž jednalo se vůbec

*) Národní Listy, č. 137.
**) Národní Listy, č. 294.

o větší neb menší míru svobody politické, a tu rozcházeli se mladší vlastenci v zásadě od Palackého a Riegra, obzvláště od tohoto posledního, a není pochybnosti, že na obou stranách bylo přesvědčení poctivé. Jmenovitě byly to Riegrovy vztahy k šlechtě české, které dávaly pohoršení straně čistě demokratické. Měltě Rieger za to, že nevyhnutelně potřebí jest doceliti národ Český vyššími a mocnějšími třídami, které se mu byly odcizily nátiskem věků minulých, aby mohl nerozdrobenou mocí všech sil a všech stavů svých domáhati se příslušného sobě práva a politické platnosti. Z té příčiny nepřestal pokládati šlechtu českou za nezbytného spolučinitele politického života našeho národa, všemožně o to se snaže, aby ji získal pro stranu národní. Naproti tomu radikalisté, jichž organem se byly ponenáhlu staly Národní Listy, dle dosavadní netečnosti šlechty české k národní věci ničeho nedoufali od ní, ano spíše jako živel svobodě nepříznivý ji odstrkovali. Zaujímalť Rieger vůbec mezi národními poslanci českými stanovisko více konservativní nežli většina jich, a nejednou také proti této většině na sněmě hlasoval, jakož jmenovitě učinil v otázce o vyloučení neb nevyloučení velkostatků ze svazku místních obcí, řečniv i hlasovav pro návrh hraběte Clam Martinice, aby velkostatkářům dostalo se postavení výlučného; pak v příčině zrušení školného, proti čemuž rozhodně se prohlásil; konečně v otázce o dosavadním zákonu honebním, jehož Rieger se zastával, kdežto strana pokročilá prohlašovala jej za odporující poměrům konstitučním.

To byly asi hlavní rozdíly mezi politickým smýšlením Palackého a Riegra s jedné a radikalisty Národních Listů s druhé strany, i nebyly zajisté tak veliké a vážné, aby ospravedlňovaly rozkol v lůně národní strany, která na sněmě zůstávala vždy sjednocena, držíc se svorně programu federalistického. To samy Národní Listy uznávaly, vyjádřivše se při odmítání pověsti v listech německých roztrušované, jakoby se v českém táboře tvořila jakási strana Mladočechů, v tato slova: „Posud známe u nás jen jednu stranu, a to jest strana federativní, národní, a k té náleží celý

národ, staří i mladí. Program strany té jest vůbec znám a každý se ho může v našich listech federalistických dočísti. Jiný program posud od žádné strany české nebyl vytknut, a dokud se to nestane, nemůže býti také řeči o jakési nové straně. Též pochybujeme velice, že by někdo měl odvahy a nepředloženosti tolik, aby v nynějších těžkých a hrozivých dobách tvořením nových stran naši sílu, totiž svornost, podkopávati chtěl." *) Když však k různému smýšlení politickému přistoupily ještě interesy osobní, jmenovitě ctižádost, a následkem toho přiměšovala se ke sporu vášnivost, která brzy vrch obdržela nad chladnou rozvahou, tu stala se roztržka nenapravitelnou, a Palacký a Rieger, vlastní zakladatelé Národních Listů, nemohouce více považovati je za organ svůj, pomýšleli na založení jiného politického denníku, jenž by smýšlení jejich věrně a s přesvědčením tlumočil. Vždyť Národní Listy netajily se s tím, „že šetřily rad a přání oněch mužův často i proti vlastnímu přesvědčení svému", ba pokládaly sobě za zásluhu naproti nim, „že beze změny ano i beze vší úvahy" uveřejnily svrchu uvedený list Palackého a odpověď Riegrovu Hilferdingovi. Takový nepřirozený poměr déle trvati nemohl.

Dne 15. prosince 1863 vyšlo první číslo Národu, kterýžto nový list Palacký a Rieger prohlásili za svůj organ, odůvodňujíce vydávání jeho těmito slovy: „V době, kdežto začínají i uprostřed nás ozývati se hlasové, kterak prý nám prospěšné a blahodárné jest, abychom se rozpadli na různé strany, v době takové vidí se nám býti povinností, abychom proti rozdrobujícím a ničícím snahám tím pevněji vztyčili korouhev celého národa." Jak dalece oprávněna byla výčitka, činěná jim od jejich odpůrců, že jsou přívrženci feudalů, vysvítá z následujícího místa programu Národa: „Šlechta spojiž se s národem svým, a stejnými snahami o blaho vlasti,

*) A přece nacházeli se lidé v samém tom táboře, k němuž i Národní Listy se přiznávaly, kteří ve prospěch svobody přáli sobě povstávání hodně mnohých stran. Jmenovitě pronášel tuto moudrost Boleslavan.

stejnými obětmi nabude více lásky a úcty, ba i více moci, než úzkoprsým se odlučováním ode všech ostatních tříd národních. My nepřestaneme napomínati ji, by konala povinnosti své k národu, a kdekoli bude se vzdalovati jeho aneb dokonce proti němu brojiti, vystoupíme vždycky bez rozpaku proti ní ostře a zjevně, však vždy dle pravdy a práva.“ O poměru k ostatním Slovanům vyjadřoval se program: „Jsou-li všichni Slované bratry našimi, zachováváme jim všem také stejnou náklonnost — přejíce všem stejně svobodného bytu a vyvinutí v mezích práva, nezastávajíce násilí ani starého ani nového, anobrž odsuzujíce každý přechmat, ať se vyskytne na kterékoli straně a pod pláštíkem jakýmkoli. Míchati se do sporův, jichž nám musí býti žel, nemíníme, aniž rozjitřovati krutých krom toho různic úsudky příkrými.“

To vše úplně shodovalo se s programem Národních Listů na počátku jich vycházení uveřejněným, významný však a k okolnostem se hodící byl následující passus v programu nového žurnálu: „Listu našemu nemá dávati směr spekulace nižádná, nebudeť on ani vládě lichotiti, ani u mocných jakýchkoli přízně hledati, aniž miliskovati s feudalismem a podobnými faktory, avšak nebude se také honiti po popularnosti zvučnými frasemi nebo probouzením klamných fantasií a vášní neplodných, ne-li nebezpečných.“

Ku programu Národu přihlašovali se mimo jeho zakladatele Palackého a Riegra zejména tito na slovo vzatí a osvědčení výtečníci národní strany české: Brauner, Kodym, Prachenský, Řezáč, Wenzig, Zelený, kteří všickni, vyjma jediného Prachenského, byli svého času podepsáni také na programu Národních Listů.

Ani nyní však nechtěly Národní Listy věřiti v opravdivost rozkolu, pravilyť na konci roku v přehledu politické činnosti národa našeho doslovně: „Národ náš zajisté pokročil. Přibyloť uvědomění politického a národního; mužně národ náš kráčí po dráze, která čím dál tím více odvádí jej od propasti, nad kterou se již vznášel ještě před nedávnem... Za krátký čas jakés takés svobody znamenitě vzrostl kruh

bojovníkův za svatá práva koruny České, a vždy utěšeněji objevují se u lidu našeho vlastnosti potřebné národu, pakli snahy jeho mají dospěti k nějakému cíli... Že rok 1863 uvrhl mezi nás símě nesvornosti, že rozerval zástup bojovníkův našich, jakž z některých stran se stěžuje a jak odpůrcové naši hlásají s radostí špatně ukrytou, tuto prozatím naprosto zamítáme. Chvála Bohu svornost neprchla od nás, a jako roku 1863 a před tím, tak bohdá i nastávajícího roku co jeden těm neroztržitelný bojovati budeme pod společným praporem: Svoboda a Národnost!"

Přes to všecko za nedlouho se Národní Listy octly v čele oposice proti uznaným vůdcům národa, a od těch dob neblahá tato roztržka nezacelila se více. Nemůžeť býti naším účelem, sledovati všecky nepěkné výjevy náruživého tohoto boje osobního, ovšem pak nejžalostněji musíme toho litovati, že národ Český po tolika trpkých zkušenostech, právě v době zoufalého zápasu s živlem jemu od věků nepřátelským, mohl se tak daleko dát uchvátiti, že opět v starou svou nectnost upadnuv dal vzniknouti v lůně svém záhubné nesvornosti a tím sám do rukou pracoval svým vrahům.

XVI.

Veřejné poměry v Čechách a na Moravě. Sněm zemský. Knihovna Šafaříkova. Obecní řád. Okresní zastupitelstva. Doplňovací volby do říšské rady. Záležitost praktického provedení rovnoprávnosti.

I roku 1864 bral se politický a vůbec veřejný život národa našeho týmže nezvratným směrem, ve kterém se byl octnul po vydání únorových patentů a jehož hlavní známky byly: s jedné strany horoucí zápal pro národnost a svobodu, s druhé strany zjevná nepřízeň vlády a slepá zuřivost německých urputníků, odvěkého to Čechům nepřátelského živlu, jenž měl ve vládě mocnou oporu. Diplomem říjnovým k nejsmělejším nadějím oprávněn byl národ Český centralistickou ústavou Schmerlingovou trpce vyveden z klamu, ale tí mne-

klesl na mysli, nýbrž se vší energií, kterou byl za mrtvých předešlých let v sobě nashromáždil, pustil se nanovo v nadšený boj za svatá práva svá, odporem, jenž se mu v cestu stavěl, tím více ještě v horlivosti své podněcován. Ty všecky zjevy nerovného zápasu práva s mocí, jaké sledovali jsme po tři poslední léta, opakovaly se dále i nyní: napínání všech sil, bezpříkladná obětovnost, neúmorná vytrvalost, a proti tomu nešetření zákona, rušení positivních slibů, vášnivé pronásledování, necitná bezohlednost, surová vyzývavost. Zde: svěží dech svobody, pilná práce na poli národohospodářském, čilý ruch spolkový, zdárný pokrok ve všech oborech duševní činnosti, veselý život veřejný o hlučných národních i místních slavnostech, štědré sbírky k účelům vlasteneckým, stížnosti na rušení rovnoprávnosti a skracování konstitučních práv občanů, neohrožené hájení jich slovem i tiskem, protesty proti zjevnému násilnictví, žádosti za české přednášky na universitě; tam: libovolnost úřadů, protizákonní agitace státních zřízenců, vydávání německých výnosů na česká zadání a přibíjení jich na dvéře, vtírání němčiny do českých škol, zákazy schůzí a slavností, urážení národního citu, tiskové soudy, při nichž čeští redaktoři odsuzováni, němečtí za nevinné uznáváni, dle pověstného dvojího lokte, trestání veřejných projevů co demonstrací proti vládě čelících, vůbec kladení všemožných překážek volnému rozvoji národnímu, čenichání revolučních pikl\u016f, pátrání po domnělých tajných spolcích, prohledávání domů, vyšetřování zaváděné s občany známými pro národní smýšlení své, i všeliké jiné ušlechtilé výkvěty lžiústavnosti; k tomu surová plemenná nenávist, jevící se v ustavičných národních štvanicích, a nade všecko to vnitřní roztržka národní strany, potahující v obvod svůj veškeré veřejné interesy a záležitosti — to jest neutěšený povšechný obraz veřejných poměrů, jaké i tohoto roku panovaly v Čechách i na sesterské Moravě. Musili bychom jen známé věci opakovati a čtenáře jednotvárností nuditi, chtějíce se šířiti o jednotlivostech jeho; postačiž úplně, uvedeme-li jenom některé, nad jiné vynikající jeho zjevy.

Přede vším jest nám obrátiti pozornost svou na zasedání sněmu zemského, jenž 2. března byl zahájen. Nový zeměsprávce hrabě Belcredi představil poslancům nově jmenovaného nejvyššího zemského maršálka hraběte Rothkirch Panthena a náměstka jeho Pražského purkmistra dr. Bělského na místě odstouplých Alberta hraběte Nostice a dr. Vaňky. Po malé šarvátce, k níž příčinu zavdal zemský výbor překročením kompetence své, věnovav 10.000 zl. z jmění zemského ku podpoře raněných vojínů rakouských v Šlesviku, vyplnily formalní věci první sezení sněmu.

V druhém sezení dne 4. března předložen návrh zemského výboru, aby knihovna Šafaříkova, usnešením sněmu zemi zachovaná, uložena byla v Českém Museu se zvláštní signaturou co jmění zemské, kterýžto návrh jednohlasně jest od sněmu schválen. Naproti tomu oznámeno, že zákony týkající se obecního řádu a okresních zastupitelstev, vypracované v lonském zasedání sněmu, nedošly potvrzení císařského. Bolestně zajisté dotklo se každého, že dva nejdůležitější zákony, na něž veškerá země s největší toužebností čekala a jimžto věnoval sněm tolik času a pilné práce, zůstanou ještě Bůh ví jak dlouho jen vroucím přáním. Bylyť v nich vládě na závadu všecky paragrafy, kterými mělo zjednáno býti obcím a okresům poněkud samostatnějšího života a obmezen umrtvující přílišný a zbytečný vliv politických úřadův. Co nejdříve měly opět podány býti sněmu dotyčné vládní předlohy obecního řádu a zákona o zastupitelstvu okresním k novému rokování.

Tak se stalo, a sněm — donucen nalehavou potřebou těchto zákonů, a vida kterak vláda neústupně trvá na změnách, jaké navrhovala, hrozíc, nestane-li se jí po vůli, že usnešení sněmovní nepředloží císaři ku potvrzení — přijal konečně oba zákony dle obnovených návrhů vlády. Bylyť sice v takovém spůsobu jenom slabým stínem samosprávy, ale země nemohla jich déle postrádati bez patrné škody své, a jedině tato úvaha přiměla sněm ku povolnosti, ač teprv po dosti prudké debatě, ve které i část Němců přidala se k Čechům

a statně jim pomáhala v marném tom boji. Oba zákony došly průběhem roku toho konečně stvrzení císařského, načež volby do zastupitelstev okresních vypsány jsou na měsíc leden příštího roku.

Při upravování poměrů obecních nezanedbala šlechta vítané příležitosti, pokusiti se o zjednání velkostatkům jakéhosi výlučného postavení, a v té příčině, jakkoliv se jindy v otázkách politických a národních na dva tábory dělila, srazila se v jeden pevný šik, aby společným úsilím hájila separatní zájmy svého stavu. Ale naproti šlechtě spojili se svobodomyslní živlové české i německé národnosti, a obě strany dosti prudce na sebe narazily, při čemž hlavní boj sveden mezi hrabětem Clam Martinicem a dr. Braunerem. Liberalní většina sněmu rozhodla proti velkopanským choutkám šlechty. Jediné, co tato v letošním zasedání sněmovním z někdejších výsad svých uhájila, bylo právo propinační, jehož zrušení navrhoval Čupr. Návrh ten, pro nějž hlasovali všickni poslanci čeští, byl většinou sněmu odročen.

V příčině hospodářských škol, tak velice potřebných zemi, ve které zemědělství převahu má nade všecky ostatní živnosti, k jichžto zřízení předložen byl sněmu návrh zemským výborem vypracovaný, zamítnuta jest žádost českých poslanců, aby nižším školám rolnickým, jakých lidu nejvíce potřebí, dostalo se podpory zemské. Byliť proti tomu veškerá šlechta i všickni poslanci němečtí. Usnešeno, aby na útraty zemské zřízena byla toliko jediná rolnická škola v Rabíně s vyučovacím jazykem českým, ale dvě vyšší školy hospodářské, jedna česká a druhá německá.

Podobnou, ano ještě mnohem větší neochotnost k spravedlivým žádostem Čechů osvědčila vládní a německá strana při rokování o rovnoprávnosti jazykové na středních školách. Tu především připadl zemězprávci hraběti Belcredimu nevděčný úkol, dokazovati sněmu ve jménu vlády, že není kompetentní k rozhodování o té věci. S tím však ani všickni Němci nesouhlasili, ano Herbst rozhodně mu v tom odporoval. Z řečníků naší strany vynikli hlavně Brauner a Rieger. Onen

přímo dokazoval, kterak na uskutečnění jazykové rovnoprávnosti závisí konečná žádoucí přízeň a bratrství obou národních kmenů v Čechách, připomínaje, že, ač právo jazyka českého již často bylo výslovně uznáno, přece posud nikdy úplně jemu se dosti nestalo. Rieger zase dotýkal se ostře ministerstva, pravě, že kdyby bylo slovanské ministerstvo ve Vídni, nebylo by mu teskno o provedení jazykové rovnoprávnosti v Čechách; ale pokud prý ve Vídni ministerstvo výhradně německé nám vyměřuje spravedlnost, bude v srdci svém vždy míti pochybnost o jeho poctivosti. V zásadě nemohla strana německá ničeho namítati proti tolikráte zaručené, ale dosud neprovedené rovnoprávnosti, pročež vzala útočiště své k dalšímu protahování této tak palčivé záležitosti, která odkázáním jí zvláštní komisi odročena jest na dobu neurčitou.

V 19. sezení sněmu dodán nejvyššímu maršálku zemskému přípis poslance Skrejšovského, jenž oznamoval sněmu, kterak soud, zaslav mu výrok odsuzující jej ve při tiskové, ruší zákon o nedotknutelnosti poslanců. Záležitost ta odkázána příslušné komisi, která v nejbližším sezení navrhla, aby sněm přes oznámení Skrejšovského přešel k dennímu pořádku. Tak stalo se také nepatrnou většinou hlasů (86 proti 83). Při tom svobodomyslní mezi Němci hlasovali s českými poslanci, ale skoro všecka tak zvaná historická šlechta i několik zastupitelů českých volebních okresů hlasovali s Němci a se šlechtou ústaváckou. Následkem usnešení toho složil Skrejšovský svůj mandat.

Velmi nemilá episoda udála se dne 26. dubna v 25. sezení sněmu, když k návrhu nejvyššího maršálka zemského vyloučen byl ze sněmu poslanec dr. Uher, zastupující města Ústí nad Orlicí, Českou Třebovou a Lanškroun, kde od volebního výboru českého byl kandidován a také zvolen. Dr. Uher, muž bohatého nadání a výtečný právník, oddav se životu nepořádnému klesal vždy hloub a hloub, až octnul se nejníže na stupnici společenské mezi proletáři a sprostými ožralci. Neukázav se ještě toho roku v žádném sezení sněmovním

nejenom že neomluvil stálou nepřítomnost svou, nýbrž ani neodpověděl na vybídnutí nejvyššího maršálka, aby se dostavil, tak že nic jiného nezbývalo, nežli prohlásiti jej za vystouplého, což stalo se jednohlasně, a vypsati novou volbu na jeho místo. Jakkoli před třemi lety, když dály se volby do sněmu českého, nikdo nemohl tušiti, že by muž tak všestranně vzdělaný a všeobecné vážnosti požívající mohl se kdy tou měrou zapomenouti, bylo to nicméně důtklivou a nikterak zbytečnou výstrahou českému volebnímu výboru, aby s největší opatrností si počínal při jmenování kandidatů pro volební okresy, nesáhaje z nižádných ohledů k osobám, jichž spůsobilost jak inteligentní tak mravní nebyla nade všecku pochybnost dokázána, a to tím méně, an o muže takové mezi známými vlastenci českými nižádné nouze nebylo.

V celé řadě následujících sezení vyřídil sněm více pilných záležitostí, týkajících se zejména fondů a záložen kontribučenských, hypotečního banku, školního patronatu, milionové půjčky obce Pražské k vystavění městské plynárny a třetího mostu, nákladu na kostely, pak vědeckého prozkoumání Čech.

V 36. schůzi sněmovní dne 12. května přišel na denní pořádek návrh vlády, aby sněm zvolil do říšské rady dvaadvacet nových poslancův, jedenáct na místo těch, kteří od předsedy Hasnera zbaveni byli svých mandatů, a jedenáct na místo jiných, kteří mezi tím byli buď zemřeli anebo dobrovolně mandaty své složili. Po krátké, ale bouřlivé debatě, při které Rieger se vyjádřil, že zbavení mandatů oněch jedenácti poslanců stalo se od Hasnera bezprávně, přikročeno jest k volbě, jíž čeští poslanci z kurie měst a venkovských obcí se neúčastnili, za to však hrabata Clam Martinic a Lev Thun se svou stranou tenkráte volili, ale s protestem. Proti platnosti volby té národní poslanci čeští ohradili se z důvodů jak věcních tak formalních.

Komise, které byla odkázána záležitost rovnoprávnosti na středních školách, konečně ve 42. sezení sněmovním dne 24. května předložila své návrhy. Jednalo se hlavně o to, má-li dle návrhu poslance Wenziga na gymnasiích a realkách

s vyučovacím jazykem německým také čeština býti obligatním předmětem vyučování. O tom, že na gymnasiích a realkách českých mají žáci býti povinni učiti se němčině co druhému jazyku zemskému, byla komise jednosvorně srozuměna, ale o reciprocitě na ústavech německých rozcházela se ve dví: jenom menšina uznávala potřebu její jak na gymnasiích tak na realkách, kdežto většina ji navrhovala toliko pro gymnasia. Německá strana na sněmě pak byla vůbec proti povinnému se učení češtině na školách německých, nechtějíc žádným spůsobem na školách svých přiznati jazyku našemu téhož práva, jakého se dostávalo jazyku jejich na školách českých. Návrh většiny komise zavržen byl od obou národních stran, i stál tedy návrh menšiny proti samostatnému návrhu Herbstovu, aby ani na gymnasiích ani na realkách německých nebyla čeština obligatním předmětem vyučování.

Poslancové čeští kladli největší váhu na potřebné dorozumění se obou národností v Čechách k docílení vzájemné přízně a žádoucího bratrství; poslancové němečtí ohražovali se důvody svobody a vlastní dostatečností. Poslancové čeští osvědčovali se, že chtějí žíti v míru a přátelství s německými krajany svými na základě stejných práv a stejných povinností; poslancové němečtí dávali na srozuměnou, že Němci v Čechách mohou se míti dobře i bez Čechův. Se strany české jevila se nejvroucnější náklonnost a srdečná ochota k upřímnému přátelskému svazku s německými krajany; se strany německé odpovídáno jí nedůvěrou, pánovitostí, ano i pohrdou. Při hlasování obdržel návrh menšiny komise většinu 101 hlasu proti 94, a přijato za zákon, aby na všech středních školách, jak českých tak německých, byl druhý jazyk zemský povinným předmětem vyučování. Tak konečně po dlouhých a těžkých bojích dán zásadě rovnoprávnosti průchod i ve školách.

S rozhodným odporem se strany vlády potkala se otázka českého telegrafování, když v té příčině dr. Trojan interpeloval hraběte Belcrediho, který jménem ministerstva odpo-

věděl, že, kdežto již dříve zamítnuta byla žádost za telegrafování v jazyku maďarském, nemůže také býti připuštěno telegrafování v jazyku českém, poněvadž by jinak rovněž povoleno býti musilo žádostem za telegrafování v jazyku polském, slovinském, rumunském a t. d., a vláda nenalezla by prý úřadníkův, kteří by těchto řečí byli mocni. Nejlepší ilustrací těchto důvodů proti českému telegrafování byly příklady v interpelaci uváděné, kterak američtí Čechové telegrafují sobě po celé Unii v mateřské řeči své, a kterak i všude jinde v Evropě: v Londýně, v Paříži, v Bruselu, v Drážďanech atd. bez odmluvy přijímají se telegramy české.

V poslední době trvání svého učinil sněm ještě usnešení, které by bylo vydávalo nepopíratelný důkaz o jeho svobodomyslnosti, kdyby hned na to sám nebyl křiklavým spůsobem porušil zásadu, ze které usnešení ono bylo vyšlo. Téměř jednohlasně totiž změnil §. 18. volebního řádu do sněmu českého — jenž zbavoval práva volenu býti všecky ty, kteří pro jakýkoli přestupek politický byli odsouzeni, ano i ty, kteří obviněni z nějakého zločinu neb přečinu propuštěni byli z obžaloby pro nedostatek důkazů — v ten spůsob, že jenom ten občan nemá býti volen na sněm, a jenom ten poslanec může zbaven býti mandatu, který seznán byl za vinna zločinem neb přečinem spáchaným ze zištnosti neb proti veřejné mravopočestnosti.*) Avšak ještě v témž sezení uznala většina sněmu za neplatnou opětnou volbu Skrejšovského, vykonanou mezi tím v jeho volebním okresu — vzácný to příklad německé důslednosti.

Sezením 47. jest sněm český uzavřen. V této poslední jeho schůzi odpověděl ještě zeměsprávce na interpelaci poslance Seidla a soudruhů, týkající se povinnosti vrchního soudu zemského, vydávati českým stranám také české rozsudky, v ten smysl, že vrchní zemský soud nemůže takové povinnosti své, které mu zvláštní rozkaz ministerský ukládá, posud vyhověti, protože se mu nedostává potřebných

*) Ostatně toto sněmovní usnešení nedošlo císařského stvrzení.

k tomu prostředků. Těmito slovy nemohlo se nic jiného rozuměti, nežli že u vrchního zemského soudu nedostává se úředníků jazyka českého mocných. — Tak sám nejvyšší úředník zemský musil dosvědčiti, jak to vypadá s rovnoprávností jazykovou při soudech, a jak malá jest ochotnost vlády, učiniti národu Českému po právu.

Jakkoli to, co na tomto zasedání sněmu vyřízeno, daleko nevyhovovalo spravedlivým požadavkům národa našeho, nicméně porovnávala-li se činnost jeho s činností říšské rady, musil každý vyznati, že práce jeho byla nerovně plodnější nežli práce ústředního parlamentu říšského. Nejdůležitější byly obecní řád, zákon o zastupitelstvu okresním a rozhodnutí o rovnoprávnosti na středních školách. Oběma prvními, jakkoli v nich učiněny býti musily vládě veliké ústupky, položen jest pevný základ k vývoji samosprávného života v místní i v okresní obci; posledním dána čáka, že časem vyrovnána bude propast, dělící až posud obě národnosti ve vlasti naší, a ražena cesta k žádoucímu smíru mezi nimi. Též ostatní zákony na sněmě ujednané, týkající se otázek hmotného blahobytu a záležitostí národohospodářských, měly podstatnou důležitost pro zem. Ovšem že zbývaly nevyřízeny ještě rozličné věci jak politické tak hospodářské, ty musily zůstaveny býti příštímu zasedání sněmu.

XVII.

Belcredi místodržitelem. Schmerling a Pražský sbor granátníků měšťanských. Povstání polské udušeno. Zasedání říšské rady.

Tou dobou jmenován jest hrabě Belcredi skutečným náměstkem v království Českém, a hrabě Ant. Lažanský místopředsedou náměstnictví. Toto definitivní ustanovení Belcrediho za zeměsprávce nelíčenou radostí naplňovalo stranu českou, jejíž důvěru si byl v krátké době úřadování svého dovedl v plné míře získati spravedlivostí a rozšafností v celém jednání svém nejenom co vladař zemský, nýbrž i co poslanec na sněmě, do něhož byl zvolen v kurii velkostatkářské, v kteréžto vlast-

nosti jmenovitě v otázce rovnoprávnosti na školách hlasoval s Čechy. Za to se mu dostalo velikolepé ovace od města Prahy pochodňovým průvodem, jehož účastnili se všickni ozbrojení sborové měšťanští, při čemž deputace obecního zastupitelstva se starostou dr. Bělským v čele vyslovila mu své blahopřání. Němci demonstrativně slavnosti té se stranili.

Kdežto hraběti Belcredimu dán takový skvělý důkaz příchylnosti a lásky národa Českého, nemohl si ani vševládný státní ministr stěžovati na nedostatek sympatií u něho, čehož patrný důkaz podán mu byl opětně granátnickým sborem měšťanů Pražských. Ponejprv stalo se to, když pan rytíř Schmerling ku konci měsíce dubna meškal v Praze, aby vyhově poslanecké povinnosti své objevil se jednou neb dvakráte na sněmě. Poněvadž příjezd jeho dne 26. dubna dál se pozdě v noci, nehodila se arciť ta doba dobře k nějaké okázalejší oslavě, pročež mezi jinými ctiteli jeho mohlo jej uvítati jenom několik důstojníků měšťanských ozbrojených sborů Pražských; za to však při odchodu jeho dne 30. dubna dostavil se v plné parádě celý sbor granátnický, aby dal Jeho Excelenci čestný průvod. Na tom však nebylo dost, nýbrž tentýž sbor oblíbil si genialního rakouského státníka v takové míře, že dav se jemu v obzvláštní ochranu zvolil jej za svého protektora. Obojí této pocty státnímu ministru prokázané původcem byl dr. Hauschild, auditor jmenovaného slavného sboru a zároveň člen klubu českých poslanců na sněmě českém, který roku 1848 byl proslul jakožto jeden z předních náčelníků politického hnutí v Praze. Takové skutky nízké podlízavosti ovšem nebyly spůsobilé, získati u veřejnosti úctu jménu českému.

Během první polovice roku 1864 vzalo, jakož jinak ani očekávati nebylo, polské povstání úplně za své, utopeno v proudech krve, a v krajinách polských opět uhostil se „mír a pokoj“. Národní Listy věnovaly mu důstojný epilog: „Rozumíme chybám, jichž se Poláci dopustili, a nezastáváme se jich; povstali také*) bez pomoci a účastenství jádra národa,

*) Tak jako Čechové r. 1618.

důvěřujíce se v pomoc z ciziny, trpce se zklamali, a když se věc nezdařila, objevily se nesvornost a sváry. Ale jako přes všecky vady a pochybení vřele naříkáme nad úpadkem předkův svých, tak i nyní přes všecky chyby upřímně cítíme krvavý osud Polákův a přejeme jim brzkého ran zahojení, jakož i aby pro všecku budoucnost vystříhali se chyb zhoubných, aby tím jistěji a bezpečněji dodělali se šťastnější budoucnosti, domohli se toho, co se náleží národu každému... Vidouce Polsku poraženu a spoutánu neproléváme nad ní slzí jen krokodilích, ale chováme v srdci svém nejupřímnější soucit bratrský, a doufáme, že spravedlivá, svatá věc ani v popeli a prachu ani v krvi nezahyne."

Koncem povstání polského nebyl však také konec rozkolu Mladočechů, k němuž ono bylo jen záminku podalo, a nikoliv příčinu, která vězela mnohem hlouběji; ano polemika obou stran stávala se čím dále tím vášnivější, až i přímo jízlivou.

Dne 12. listopadu zahájeno jest třetí zasedání říšské rady, na kterou se vládě bylo podařilo přivábiti také zástupce Sedmihradska, z čehož bylo v táboře centralistickém nemalé plesání. Císař pozdravil ji v trůnní řeči jakožto širší.

Předseda Hasner v zahajovací řeči své v sněmovně poslanců neostýchal se, „tak zvaná historická práva" zemí, v samém diplomě říjnovém od císaře zřejmě uznávaná, prohlašovati za staré haraburdí a nynější ústavu za jedinou půdu, na které možné jest vyrovnání dosavadních státoprávních sporů v říši. Řečí tou pan rytíř Hasner v lojalní horlivosti své zašel až příliš daleko, samému ministerstvu nevděk, které neváhalo uveřejniti v úředním Prager Zeitungu dementi toho znění, kterak řeč pana předsedy Hasnera přes všecku svou učenost a důmyslnost ve mnohých kruzích spůsobila dojem nepříznivý, poněvadž pro tu okolnost, že předseda sněmovny poslanců měl tak obšírnou řeč politickou, povstalo domnění, že slova jeho mají býti považována za nějaký program vlády. „Domnění takové jest však úplně mylné; neboť řeč ta nebyla výrazem vlády, nýbrž manife-

stací úsudkův zcela soukromých." Bylať vláda nevyhnutelně donucena k tomu kroku, chtěla-li zameziti nemilé výklady té okolnosti, že řeč předsedy sněmovny poslanců nesrovnávala se ve všem s trůnní řečí císařovou. Ostatně panu rytíři Hasnerovi nepřekážela tato zjevná porážka v dalším úřadování co předsedy sněmovny.

Zatím však nikdo netajil sobě nehotovost vnitřních politických poměrů říše, a hlavně byly to dvě věci, na které touženo a které staly se předmětem důtklivých úvah i samých ústaváků, totiž nedostatek zákona o ministerské odpovědnosti, a neúplnost říšské rady, na které vždy ještě scházeli poslancové nejdůležitějších zemí říše. O první záležitosti interpelován dal státní ministr odpověď tak vyhýbavou, že z ní patrně vysvítala neochotnost vlády, vyhověti prvnímu požadavku soustavy konstituční; v záležitosti druhé pak ozývaly se vždy naléhavěji hlasy volající o vyrovnání s Uherskem. Brzy však oznámili též národní poslanci moravští říšské radě své vystoupení z ní, kterýžto krok odůvodnili v obšírném „Ospravedlnění" hlavně tím, že nynější říšskou radu, dokud v ní nebudou zastoupeny všecky země říše, nemohou považovati za úplnou. „Kdyby slavný dům poslancův," končil spis Moravanů, „měl uzavříti, abychom se do 14 dní buďto dostavili, anebo že považováno bude o nás, jakobychom byli vystoupili, oznamujeme, že podrobujíce se tomuto uzavření domu svého poslanectví v říšské radě se vzdáváme."

Neschopnost Schmerlingova ku provedení úlohy, jakou si byl vytknul, zříditi mohutné Rakousko na základě tuhé centralisace, uznávána byla v kruzích vždy širších, i jevila se zřejmě jmenovitě při debatě o adrese co odpovědi na trůnní řeč císařovu. Ostře odsuzoval Kaiserfeld státního ministra i politiku jeho, vytýkaje mu, že za jeho vlády k upevnění konstituční jednoty říše, k založení systemu nové době Rakouska přiměřeného téměř praničeho se nestalo, doloživ, kterak „dosud, ač již v třetí periodě naší činnosti parlamentární se nalezáme, žádných výsledků v tom ohledu jsme se nedočkali." Příčinu toho shledával řečník dvojí: předně

v ústavě samé, která prý jest nejasná, plna odporů, nedostatečná a dosud v úplnosti neprovedena; pak v nepravé cestě, kterou vláda kráčela ku provedení ústavy, což obojí velmi důmyslně rozbíral a dokazoval, vytýkaje Schmerlingovi, kterak tři léta promarnil hrou s intrikami v domnění, že malými prostředky rozluští otázky, které jedině velkodušným pochopením úlohy rozluštěny býti mohou. Přešed na otázku uherskou spatřoval v neurovnanosti její největší příčinu vnitřní i zevnitřní slabosti Rakouska, pročež přede vším dolehal na vyrovnání s Uherskem. Porážka Schmerlingova byla úplná, a sama vládní Presse vyznala: „Ke jménu Schmerling přilnula arciť krásná idea, a litujeme, že tato hvězda, která tak mnohoslibně vyšla, nyní kloní se k úpadku.“ Řeč Kaiserfeldova byla zničující kritikou celého systemu centralistického, a nejvýznamnější při tom bylo to, že vyšla z lůna té strany, která v něm až dosavad viděla jedinou spásu pro říši.

Jinou porážku utrpělo ministerstvo při rokování o stavu obležení, který prohlášen za doby povstání polského trval dosavad i po jeho udušení. Též v té příčině povstali proti ministerstvu dosavadní jeho nejvěrnější přívrženci, jako Giskra a bývalý ministr spravedlnosti Pratobevera, proti nimž státní ministr nad míru podrážděn marně se bránil vynakládáním vší sofistické výmluvnosti své, a ministerstvo musilo si dát líbiti výčitku Giskrovu, že heslo jeho jest: „Zvolna, ale rozhodně nazpět“.

Když došlo na finance, i sám Herbst, an odhaloval pravé příčiny finanční miserie Rakouska, trpkou kritikou odsuzoval jednání vlády. „Aby finance upraveny byly,“ pravil, „dány nám konstituční formy. Ale ne formy provedou ústavu a zlepší stav financí, nýbrž duch tyto formy oživující. Vláda, která se nezprostila ducha bureaukratického, která obyvatelstvo neustále poručníkuje a jemu nevěří, musí míti četné dohližitele, kteří škodí financím. Ta vláda, která se stydí veřejné kontroly, kontroluje sama vládními organy a úřady do nekonečna. Odtud se přihází, že z písaření nevyleze: je mnoho co psát, poněvadž je mnoho úředníků, a je mnoho úředníků,

poněvadž je mnoho co psát. Taková vláda musí míti také mnoho listů v žoldu. Povinností listů jest, vyslovovati veřejné mínění. Mysleme si ale vládu, která považuje každou kritiku hned co atentat na sebe, tož si taková zjedná poslušnou žurnalistiku a oddané organy, aby působiti mohla na veřejné mínění, což však stojí peníze. Máme mnoho úředníků a organů k působení na smýšlení obyvatelstva, kteří ničeho nevyřídí, k ničemu nejsou, než snad jenom k tomu, aby břemeno daní ještě více stížili. A tak se stává, že uprostřed míru nésti musíme břemena války. S ministerské lavice vytčeno bylo, že diplomatická vyjednávání mají největší účinek, když za nimi stojí bodáky. Myslím však, že nejlepší podporou vlády je dobrá politika, která má přede vším na zřeteli blaho vlastních národů.“ *)

Adresa konečně přijata byla v takovém znění, že každý odstavec její byl faktické votum nedůvěry ministerstvu. Již mezi debatou nejednou byly proskakovaly pověsti o krisi ministerské, takovou situací ovšem odůvodněné, i očekávala se všeobecně nějaká rozhodná změna ve vládě. Avšak ani kabinet neodstoupil aniž rozpuštěna byla říšská rada, jakož by důslednost konstituční soustavy byla vyžadovala, a ministerstvo i říšská rada pokračovaly spokojeně a vesele v další politické komedii. A jakž mohlo také jinak býti? vždyť jedna i druhá strana byly části téhož těla, a kdyby jedna část padla, bylo by rozrušeno celé tělo. I odstoupení ministerstva i rozpuštění říšské rady bylo by velice v pochybnost uvedlo další panství centralismu. Oposice centralistických poslanců proti centralistickému ministerstvu vykonala ostatně vždy úlohu svou — obecenstvo Vídeňské mělo z toho svou švandu.

XVIII.

Protivenství Čechům činěná. Působení vlasteneckých spolků. Jubileum Shakespearovo. Pěstování hmotných zájmů. Nekrology.

Po celý ten čas v plném květu byly tiskové soudy, zaváděné systematicky proti žurnalistům českým, kteří pravi-

*) Národní Listy, č. 232.

delně jsou odsuzováni a s odsouzenými nakládáno jako s nejsprostšími zločinci, ba ještě hůře. Tak při Strauchovi, uvězněném redaktoru Humoristických Listů, užito té zvláštní prozřetelnosti, jako při nějakém nad jiné nebezpečném lotru, že dvéře k celi jeho dvojím zámkem opatřeny, mříž u okna drátem propletena a on sám, kdykoli na vzduch jest puštěn, sámým žalářníkem všude provázen, co nejbedlivěji střežen a přísně od ostatního světa isolován. Pokládán byl tuším za člena, ne-li dokonce za náčelníka jakéhosi tajného revolučního spolku (domnělé tajné národní vlády české, dle vzoru podobné vlády polské za potlačené právě revoluce), po kterých všude co nejpilněji jest slíděno. Členům rodin v těžkém žaláři úpících žurnalistů českých, kteří chtěli útočiště bráti k milosti císařské, zabraňována jest cesta k dobrotivému panovníku, jakož jmenovitě stalo se manželce odsouzeného Vilímka. A nejenom spisovatele stíhalo kruté pronásledování soudní pro přestupky tiskové, i osoby soukromé odsuzovány jsou bezohledně pro politické demonstrace. Za takovou proti vládě čelící prohlášeno také uvítání Julia Grégra ze žaláře propuštěného, pro kterouž odsouzeni jsou churavý knihkupec Kober k měsíčnímu a více dám ke kratšímu vězení. Procesy pro uražení majestatu z příčin často malicherných byly na denním pořádku.

Naproti tomu známý Čechožrout Legis Glückselig, odsouzený od vrchního soudu zemského pro přečin pobuřování proti národnostem, uznán jest od nejvyššího soudu za nevinného, při čemž veliká váha kladena na lojalní smýšlení obžalovaného. Taktéž za nevinné uznáni jsou němečtí žurnalisté Wiener, Wallerstein a Neustadt, žalovaní od Fügnera pro urážku na cti.

Petice za české přednášky na lékařské a filosofické fakultě university Pražské, onyno též od četných praktických lékařů obojí národnosti podporované, zamítnuty jsou hlavně z nedostatku peněžitých prostředků; toliko profesoru Popelovi dovoleny přednášky české pro kandidátky babictví, profesorům na filosofické fakultě pak zůstaveno na vůli, přednášeti o svých předmětech také po česku.

Tou dobou počal se i v německém obyvatelstvu země jeviti odpor netoliko proti kulturním a společenským snahám českých krajanů jejich, nýbrž i proti jich rovnoprávnosti. Toho dokladem jsou protesty Libereckých a Litoměřických Němců proti zavedení češtiny co povinného předmětu do středních škol, v nichžto stěžují sobě na „utiskování Němců" — zrovna jako za našich dnů. Nepřátelské tyto projevy nevycházely od obyvatelstva německého z vlastního vnuknutí, nýbrž byly pouhým následkem zuřivých štvanic národních našich odpůrců.

Nemýlíme se asi v domnění svém, že právě tato záležitost rovnoprávnosti na školách byla příčinou náhlého propuštění věhlasného paedagoga Wenziga, od něhož pocházel dotyčný návrh na sněmě, z ředitelství české realky Pražské. Měltě Wenzig, slouživ plných 32 let, již právo na celé výslužné, ale jsa muž ještě při jaré síle a úředník v oboru svém osvědčený, mohl ještě celou řadu let konati státu platné služby co školní rada a ředitel vzorného ústavu, kdyby se byl uměl zavděčiti vládnoucím kruhům.

Jak nepříznivé bylo tou dobou národním našim snahám smýšlení rozhodujících kruhů, vysvítalo patrně i z toho, že kníže Karel Švarcenberk a hrabě Jan Harrach k vyššímu pokynutí vzdali se čestných úřadů při Sboru pro vystavění národního divadla, k nimž minulého roku byli povoláni a jež také ochotně byli přijali.

Při vší agitaci a všelikém úsilí živlů nám protivných neklesla národní věc, podporovaná obětovností nadšených vlastenců; naopak spíše ochabovaly síly nepřátel jejích, jakož toho důkazem bylo zaniknutí dvou hlavních organů jejich: vládních Pražských Novin a centralistického Morgenpostu, redigovaného moravským odřezancem Oheralem.

Obzvláště spolkový život rozvíjel se vždy bujařeji, a před jinými byly to Svatobor a Umělecká Beseda, které co nejzdárněji prospívaly. Svatoboru dostalo se odkazem neznámého přítele literatury české 10.000 zl., úkaz to, jenž musil potěšiti každé vroucí srdce vlastenecké jakožto patrné

znamení, jak vydatné hmotné i duševní síly v lůně národa našeho spočívají. Z činnosti Umělecké Besedy vytknouti třeba jmenovitě obnovení starožitné kaple sv. Kříže v Poštovské ulici, které se dálo jejím spůsobením, čímž zachována jest v Praze jedna z nejvzácnějších památek domácího stavitelského umění. V jiném směru vynikla činnost Umělecké Besedy spořádáním pěkné slavnosti 300leté památky narozenin Shakespearových. Tento velikán básník anglický stal se byl v poslední době miláčkem českého obecenstva divadelního, a ještě dokavad dramatické umění české trvalo v podruží divadla německého, proslulo památnou saisonou Shakespearovskou. Když se později Matice Česká uvázala ve vydávání českého překladu Shakespearových dramat, seznámilo se s těmito i širší obecenstvo, a možná říci, že každý vzdělaný Čech stal se vřelým ctitelem genialního toho básníka. Což bylo tedy přirozenějšího, nežli že národ Český nemohl se vyloučiti z povznešené nálady, jaká byla opanovala všecky národy evropské k oslavení památky básníka, jehož díla nemají žádného individualního národního rázu, nýbrž ráz pouze lidský, kosmopolitický. Vždyť porozumění velduchu tomu nepronikalo v žádném jiném národě tak hluboko, jako právě v národě Českém, jehož prostřední, tedy rozhodující třídy mnohem přístupnější jsou mohutným dojmům pravé poesie, nežli tytéž namnoze otupělé třídy národů jiných. Z té příčiny nabyla také slavnost Shakespearova u Čechů rázu tak vroucně nadšeného, jako nikde jinde. Popisovati ji dopodrobna nemůže býti úkolem naším; dosti bude, naznačíme-li hlavní moment její.

Dne 23. dubna, v den narozenin Shakespearových, bylo Novoměstské divadlo ve všech prostorách svých přeplněno. Nejprv provozována Berliozova symfonie Romeo a Julie, pak následoval proslov od Ervina Spindlera, přednešený Kolárem mladším v osobě Prospera z Bouře. Na to předvedeno šest živých obrazů z dramat Shakespearových, po kterých objevil se průvod 230 osob z veškerých jeho kusů. Jak v živých obrazech vynikaly též jednotlivé zjevy výtečně provedenou charakteristikou. Ale korunou slavnosti musil nazván

býti výjev poslední; když odhaleno bylo Čapkovo kolosalní poprsí velikého básníka*) uprostřed ohromného skupení všech 230 postav Shakespearovských: tu jakoby elektrická jiskra byla prolétla obecenstvem, a pravý jásot povznesl se nad uchvacujícím pohledem. Bylo to vskutku okamžení velikolepé. Pak vystoupila slečna Malá co Perdita a s vroucím zápalem přednášela duchaplný doslov od Züngla.

Takovým oslavením světového básníka, provedeným v pravém duchu uměleckém a stejně důstojným jak oslavence tak oslavovatelů, vydobyl si národ náš čestné místo v první řadě národů kulturních co rovnoprávný její člen.

Z ostatních národních slavností toho roku pořádaných třeba vytknouti pěveckou slavnost svatojanskou v Praze, neméně hlučnou nežli byla svatojanská pouť roku 1862; slavnost na posvátném Řipu dne 29. května na památku příchodu našich praotců v tyto žirné vlasti; konečně slavnost Plzeňskou u příležitosti hospodářské a průmyslové výstavy tamější v měsíci září.

I tohoto roku truchlil genius vlasti nad ztrátou několika nejlepších synů jejích. Dne 22. června zemřel v Karlíně Josef Branislav Mencl, znamenitý kovolijec, který co samouk ze sprostého řemeslníka povznesl se na vysoký stupeň umělce v Starém i Novém světě proslulého, nyní pak ve květu mužské síly, teprv 48 let stár, odňat byl příliš záhy rozsáhlému působišti svému;**) dne 5. července dobojoval těžký zápas s klopotami životními Prokop Chocholoušek, do té doby nejnadanější novelista český, pravý to prototyp českého spisovatele, který z čisté lásky k věci národní vyvoliv si za povolání pěstování vlastenské literatury dobrovolně a ochotně, s obětováním sama sebe podniká všecky svízele s ním spojené; 16. července sešel stářím, maje přes 86 let věku svého, veteran spisovatelů českých profesor František Svoboda, neohrožený druhdy buditel národního

*) Poprsí to stálo pak dlouho v přízemní síňce Měšťanské besedy Pražské.

**) Viz Část třetí našeho spisu, str. 84 a sl.

vědomí v mládeži naší a otec proslulé básnířky Františky Pichlové, známé pod pseudonymem Marie Čacké; konečně rozloučil se s tímto světem mladý dosavad Varšavský profesor řeči a literatury české František Květ, maje teprv 40 let, vlastenec osvědčený, jenž co spisovatel v oboru filosofie a mluvozpytu získal si byl chvalnou pověst.

Vedle vyšších, idealních snah nezapomínáno však ve vlasti naší na potřeby vezdejšího života, a tu nacházíme v popředí obec hlavního města Prahy, která chystala se najednou k několika důležitým podnikům zároveň, jakými byly jmenovitě třetí a čtvrtý most přes Vltavu, obecní plynárna a obecní pojišťovna, ku kterémuž účelu se ucházela o půjčku milionovou. Chvalitebnou péči o doplnění racionalní sítě železniční v Čechách jevilo zastupitelstvo zemské vypracováním dotyčného plánu.

XIX.

Vzrůstající nesnáze vlády. Oposice samé říšské rady proti Schmerlingovi a jeho soustavě. Zavření říšské rady. Pád Schmerlingův. Belcredi státním ministrem.

Rok 1865 jest v novějších dějinách Rakouska velepamátný, neboť v něm učinila vnitřní jeho politika rozhodný obrat, opustivši cestu násilného centralismu a nastoupivši dráhu volného se dorozumění s národy. Bohužel, že na ní nesetrvala důsledně!

Ukazovaloť se čím dále tím patrněji, že na základě únorových patentů nedá se provésti ústavní zřízení státu, když většina národů, v historických právech svých skrácena, účastenství své odpírá, nucené pak jeho provádění ukládá financím státním, beztoho nešťastnou politikou zahraniční nemálo sklíčeným, nesnesitelná břemena, pro která nelze pomysliti na žádoucí upravení hospodářství státního. Nejpalčivější byla v tom ohledu otázka uherská, a jakkoli dříve urputní centralisté na říšské radě v zpupnosti své hlásali do světa učení o propadlých historických právech národů, nyní, vidouce ne-

možnost zjednati mu platnost naproti Uhersku, jehož všecky národnosti jednosvorně zpouzely se uznati říšskou radu, uznávali potřebu přivésti ku konci spor ten ústavní, a za nedlouho stalo se vyrovnání s Uhry heslem celé strany německých centralistů, hlásaným nejenom ve všech neodvislých organech jejích, nýbrž i na samé říšské radě.

Po čtyrletém marném namáhání, zříditi Rakousko centralistické s nadvládou živlu německého, přičítána vina nezdaru toho ne tak pochybenému principu, jako spíše neschopnosti Schmerlingově, jejž sám někdejší nejvěrnější stoupenec jeho Giskra co nejpřísněji odsoudil slovy: „Nechť kdokoli se uchopí státního vesla, hůře jím vládnouti nebude než jak se nyní děje," a přesvědčení toto pomalu v celé straně centralistické opanovalo takovou měrou, že organy vlády trpce si stěžovaly na vzrůstající nedůvěru k ministerstvu. Jindy, když přívrženci státního ministra tvářili se nedočkavě, vytýkajíce mu zdlouhavost u provádění jeho programu, měl rytíř Schmerling osvědčený prostředek k umírnění jejich netrpělivosti, hroze svým odstoupením; ten však nyní již nevystačoval, a z toho, co dříve mohlo se považovati více jen za škádlivé hašteření se dobrých přátel, které se vždy dávalo ukojiti novými sliby, stal se za krátko spor opravdový, skutečná ostrá oposice parlamentarní, která se nedala více zažehnati žádnými jalovými frasemi. Naproti takové pak státní ministr nemluvil již o svém odstoupení, obávaje se, aby nebyl vzat za slovo, ale houževně se drže křesla svého prohlásiti dal svými organy, kterak „svědomití státníci uváží, na které straně jest lepší poznání pravého stavu a potřeb říše, a poznání tomuto přispůsobí chování své, t j. buď zůstanou v ministerstvě anebo požádají za své propuštění".

Jedna z hlavních výčitek, již němečtí centralisté činili někdejšímu svému idealu Schmerlingovi, byl nedostatek svobodomyslnosti, jevící se v libovolném si počínání vlády. Dokud se věc ta dotýkala výhradně jenom národů neněmeckých, v oposici proti ústavě se nalezajících, bylo to dle mínění jejich docela v pořádku; když však i oni sami počali toho

nemile zakoušeti, tu ihned pozdvihli hlasu svého na obranu svobody, obrátíce se jmenovitě proti §. 13. ústavy únorové, jenž uděloval ministerstvu právo, v čas nezasedání říšské rady, kdyby toho vyžadovaly okolnosti, činiti potřebná opatření o své moci, jsouce povinni, v nejprv příštím zasedání říšské rady vyložiti příčiny takového jednání a oznámiti, jaký mělo účinek. Na základě paragrafu toho bylo se ministerstvo za čtyrletého trvání svého dopustilo dlouhé řady skutků s principem ústavnosti se nesrovnávajících, za které nemělo žádné odpovědnosti. Nyní však navrhl poslanec Berger změnu §. 13. v toto znění: „Když není svolána říšská rada, má vláda právo, aby jen nutná, v zákonech nepředvídaná a základním státním řádům se nepříčící nařízení vydala za odpovědnosti veškerého ministerstva a s prozatímní mocí zákonní. Každé takové zákonní nařízení pozbude platnosti, nedá-li mu své schválení rada říšská, která po vydání jeho nejdříve bude svolána.“ Dosah změny té byl patrný. Jakkoli státní ministr vysoce se zaříkal, že vláda ani zdaleka na to nepomýšlí, aby vykonáváním práva, jaké jí paragraf ten uděluje, skracovala právo říšského zastupitelstva, nicméně v sezení svém dne 16. června sněmovna poslanců velikou většinou vyslovila se pro návrh Bergerův.

Neméně nežli na Schmerlinga doráženo bylo v říšské radě na ministra finančního Plenera, kterému těžko bylo omlouvati úpadek státních financí, jehož on sám nezavinil, nýbrž převrácená politika vnitřní i zahraniční, za niž ovšem odpovědno bylo solidárně celé ministerstvo. I jemu vytýkána jest svrchovaná neschopnost, ano řečeno mu do očí, že jednání jeho podobá se jednání kupeckého mládence. Plener musil trpěti hlavně za jiné, v dosavadních okolnostech pak neuměl činiti nic jiného, nežli co činili předchůdcové jeho v úřadě: vytloukati klín klínem a žíti od dneška na zítřek. Dle obvyklé této praxe předstoupil před říšskou radu se žádostí za povolení nového úvěru v sumě 117 milionů zlatých, avšak potkal se s takovým odporem, že byl rád, když mu sněmovna dne 21. června povolila 13 milionů. Významné při

tom bylo, že, kdežto sněmovna za špatné hospodaření finanční odpovědným činila celé ministerstvo, Schmerling svého finančního kolegu docela opustil, nechav ho bojovat samotného, což bylo vykládáno v ten smysl, že míní obětovat Plenera, aby zachoval sám sebe.

Tou dobou již byly věci dospěly tak daleko, že nelze bylo vyhnouti se krisi, tím méně, an nebylo žádným tajemstvím, že v rozhodných kruzích nadobro zviklána jest důvěra v dosavadní spůsob vlády a vzniklo nezvratné přesvědčení o nutné potřebě změny systemu. Již od samého začátku roku počaly se rozšiřovati pověsti o nastávající změně v kabinetu, jmenovitě o propuštění Schmerlinga, a mezi státníky, kteří by mohli povoláni býti na jeho místo, vyskytovalo se opět a opět jméno hraběte Richarda Belcrediho, místodržitele českého. Těch pověstí vyplnila se konečně první část, když dne 26. června rytíř Schmerling žádal za propuštění z úřadu, kteréž také obdržel. Zároveň propuštěn jest i dvorský kancléř uherský hrabě Zichy, ochotný nohsleda Schmerlingův, a na jeho místo jmenován hrabě Jiří Majláth, arcikníže Reiner pak, dosavadní předseda ministerstva, zproštěn hodnosti té, která vznešena na ministra zahraničních záležitostí hraběte Mensdorffa. Další změny v kabinetě prozatím se nestaly, ale z dosavadních bylo patrno, že neběží pouze o změnu osob, nýbrž o změnu celého systemu.

Ve Vídni měl náhlý, ač dávno očekávaný pád Schmerlingův za následek nemalé rozechvění myslí, neboť dobře cítěno, jak velice ten pád — pád systemu, dotýká se interesů hlavního města říše. Mnohem chladněji byla ta zpráva přijata v Čechách, kde všeobecné bylo přesvědčení, že dosavadní spůsob vlády nedá se déle udržeti, a při krutém násilí shůry na národu páchaném, proti kterému všechen odpor se byl osvědčil marným, byla zavládla jakási vyčkávající resignace. Byl to uspokojující sice, ale klidný dojem konečné satisfakce, a jakkoli posud nevědělo se, co dále bude následovati, tolik aspoň s jistotou se vědělo, že na žádný spůsob nebude hůře. Vůbec oživla naděje v lepší budoucnost, mnozí pak, kteří

za dlouhého neprospěšného boje již malomyslněti a ochabovati počali, podníceni jsou k nové důvěře v sebe a k nové činnosti pro dobrou věc.

Po celý ten čas, nežli jmenováno bylo nové ministerstvo, puštěna uzda všelikým domněnkám a pronášena přání ode všech stran, dle zvláštního jich stanoviska různá, která v tom jediném se shodovala, aby to, co s takovou netrpělivostí se očekávalo, sloužilo skutečně k blahu říše a všech jejích národů. Některé listy uveřejňovaly již program nezrozeného ještě nového ministerstva. Ústava únorová byla ode všech stran tak důkladně odsouzena, že nejvěrnější přívrženec Schmerlingův baron Tinti nerozpakoval se v samé říšské radě nazvati ji pouze prozatímní a mluviti o její budoucí opravě.

Zatím k rozkazu císařovu musili staří ministři dovésti zasedání říšské rady až k ukončení jeho dne 25. července, které se stalo náhlým rozhodnutím císařským. Rozchod poslanců dál se pod dojmem nejtrapnějším, podobaje se spíše kvapnému rozutíkání se, málo důstojnému říšského parlamentu. Zevnitřní výsledek říšské rady byl zcela roveň vnitřnímu jejímu bankrotu. Kvapné rozpuštění její odůvodněno v trůnní řeči, již dne 27. července před shromážděním obou sněmoven přečetl bratr císařův arcikníže Ludvík Viktor, neodkladnou potřebou rychlého svolání oprávněných zástupců národů východní části říše. Ku konci kladena váha na hlubokou a vroucí snahu, „aby společným jednáním o právech, povinnostech a zájmech všem zemím a královstvím společných všickni národové v nedaleké budoucnosti ovinuti byli pevnou páskou sjednocení“. Tento poslední odstavec trůnní řeči odzváněl umíráčkem užší radě říšské; neděla se sice o ní žádná výslovní zmínka, ale patrno bylo, že císař přeje si jiný společný svazek jednotlivých částí říše, než jakým byla říšská rada. Tím nadobro pochovány jsou naděje centralistů, které je do poslední chvíle zcela neopouštěly, že i po pádu Schmerlingově za jiného kabinetu své strany budou moci pokračovati v panování nad národy neněmeckými.

Konečně dne 29. července úřední Vídeňské noviny oznamovaly jména nových ministrů: na místo Schmerlinga jmenován státním ministrem hrabě Richard Belcredi, ministrem finančním hrabě Larisch-Mönich, ministrem spravedlnosti rytíř Komers; organisace kabinetu samého podrobena částečné změně. Z propuštěných jmenován Schmerling prvním předsedou nejvyššího soudního dvoru, Lasser a Kalchberg (dosavadní ministr obchodu) dáni do výslužby, při ostatních vyhradil si císař další jich služby. Významné při tom bylo, že všickni noví ministři jmenováni byli pouze „pro království a země k Uherské koruně nenáležející", což srovnávalo se úplně s duchem i zněním říjnového diplomu, jímž dosti zřetelně vysloven byl dualismus.

Národ Český, jako byl klidně přijal největšího svého nepřítele Schmerlinga, tak chladně a střízlivě zachoval se při jmenování nových ministrů. Bylať toho nejedna příčina, pro kterou nemohl novému kabinetu přinášeti vstříc úplnou důvěru. Předně, co se týkalo hraběte Belcrediho, nespatřováno v osobě jeho nižádné záruky, že by programu národnímu napomáhati chtěl k plné platnosti. Dosavadní místodržitel český byl sice oblíben pro spravedlivost svou k oběma národnostem v zemi, také o něm bylo známo, že smýšlením svým se kloní k mírnějším autonomistům; že by však byl přívržencem státního práva českého anebo vůbec federalistou, o tom nebyl dosavad podal žádného důkazu. Proti sobě pak měl ten mocný předsudek, že byl úředníkem za vlády Schmerlingovy, třeba jakkoli poctivým. To, jakož i netajené jeho smýšlení aristokratické nedávalo veliké čáky, že by od jeho vlády nadíti se bylo nějakého většího výměru politické svobody nežli dosavad, a Národní Listy dávaly jenom výraz veřejnému mínění, vítajíce jeho povolání v čelo kabinetu mezi jiným následujícími slovy: „My chováme k jeho úřadování naděje, poněvadž jej známe co muže vzdělaného, který má toho státnického nadání a také té zkušenosti, aby potřebám Rakouska rozuměl; my máme k němu důvěru, poněvadž se u nás osvědčil býti lepším než jeho předchůdci, avšak my jej prozatím pod-

porujeme jen proto, že přišel po Schmerlingovi. Po pádu toho, jenž únorovku utvořil, bude nám každý vítaným, kdo v tomto ohledu změnu systemu slíbí. Důvěru naši rozhodnou bude si ovšem musit získati činem, změnou samou."

Také jmenování Schmerlinga prvním předsedou nejvyššího soudního dvoru byla okolnost, která nemohla naplňovati národ důvěrou k novému kabinetu. Kdyby propuštěný ministr byl povolán býval do panské sněmovny anebo dosazen na některý vysoký dvorský neb jiný čestný úřad, nesouvisící s bureaukracií, která byla nejochotnější služkou padlého systemu, rád by mu i nejrozhodnější jeho protivník byl přál takového neškodného vyznamenání; ale že sám otec a tvůrce té neblahé soustavy povýšen byl na nejvyšší křeslo soudnictví rakouského, které za jeho vlády sníženo bylo na pouhou loutku jeho libovůle — to byla příliš podivná ilustrace vyhlašované změny principu.

XX.

Ministerské cirkuláře. Amnestie. Gastýn. Císařský manifest. Úloha ministerstva. Svolání sněmů. Bureaukracie. Oslava 20. října. Volby.

Nové ministerstvo nemeškalo spůsobem žádnou pochybnost nepřipouštějícím projeviti směr i zásady, jakými se míní říditi ve správě své. První skutek Belcrediho byl oběžník vydaný dne 30. července k zeměsprávcům, v němž pravil:

„Žádám představených jednotlivých zemí, by působili k tomu, aby jednání úřadův bylo nejen zákonům přiměřené, pevné a důstojné, nýbrž aby také svědčilo, že rozumějí úřadové svobodnému samostatnému rozvíjení sil. Považuji to za jednu z nejblahodárnějších snah našich dnů, aby se šířil znenáhla kruh veškerých záležitostí, které třeba odkázati v samosprávu těm, jichž prospěchu bezprostředně se týkají. Jest povinností úřadův, aby snahy tyto, pokud šetří mezí zákonův, se vší horlivostí podporovaly a šetrným chováním naproti sborům samosprávným všude dobrou vůli utvrzovaly. Při-

pomínám, že nežádám od úřadův ani liberalního ani neliberalního provádění zákonův, nýbrž uznávám jedině takové provádění zákonův za pravé, které se srovnává s ponětím, doslovným zněním a ustanovením zákona. Šetrného jednání jest nevyhnutelně potřebí. Žádám představených zemí, aby působení a schopnosti úředníkův vždy s tohoto stanoviska se spravedlivou přísností posuzovali. V bezprostředním ústním obcování s obyvatelstvem spočívá podstatná výminka, aby úředník neklesl v mrtvý formalismus; písemné jednání jest sice oprávněné, ale jen v mezích mnohem užších než dosud. Svědomité a spořivé nakládání s jměním státním jest první povinností úředníka. — Svobodného vyjadřování mínění tiskem, pochází-li z lásky ku pravdě, nechť si úředník váží co statku drahocenného: osobní nedůtklivost budiž odložena, jenom kde objektivní posouzení věci shledá něco trestuhodného, sluší se dovolávati moci soudní. — Pro země o několika národnostech musím co nejdůrazněji odporučiti přísnou nestrannost a stejně spravedlivé chování ke každé z nich. Jak úřad tak i jednotlivý úředník jednej s lidem v jeho řeči; spůsobilost v tom ohledu bude závažnou i rozhodující při posuzování jeho upotřebitelnosti. Žádám, abyste dle těchto všeobecných stanovisek zařídil své chování se k úřadům a vydal další potřebná nařízení."

Prozatímní zeměsprávce Čech hrabě Antonín Lažanský, zachovav se podle žádosti té, vydal podobný okružní list ke všem politickým úřadům království Českého, v němž napomínal je, aby porozuměli potřebám lidu a ve všem počínání svém jevili šetrnost, obezřelost a dobrý takt.

Také nový ministr spravedlnosti rytíř Komers uznal za dobré, vydati všem vrchním soudům zemským předlitavským cirkulář, v kterém, připomínaje jim povinnost jejich přiváděti právo k platnosti, dokládal, kterak soudce jenom tenkráte nálezům svým zjedná všeobecnou důvěru, „když při vynášení jich, dalek jsa všeho politického stranictví, vždy na zřeteli míti bude zákon a jediný zákon. Soudní síně musí zůstati síní spravedlnosti a nesmí státi se kolbištěm

politických bojů. Při tom nesmí soudce nikdy zapomenouti, že ustanoven jest za služebníka státu jen ku prospěchu obyvatelstva, že strany očekávají od něho soudní nálezy, ale žádné milosti; musí tedy chovati se k nim důstojně, ale zároveň s oněmi ohledy, kterými povinen jest občan občanu... Jsa přinucen, aby trestního zákona užil proti těm, kteří jej porušili, nechť činí to s klidností vší vášně prostou, a nechť i s nutnou přísností spojuje onu lidskost, která i ve vinníku vidí ještě zbloudilého člověka."

Dne 1. srpna prohlášena císařská amnestie, kterou všem osobám, které pro nějaký tiskem spáchaný trestný čin odsouzeny byly, avšak trest buď ještě nenastoupily aneb ještě úplně nepřestály, přisouzený trest aneb zbytek jeho se promíjel, spolu pak nařizovala soudům okamžité zastavení všelikého vyšetřování pro podobné trestní činy zavedeného a ještě rozsudkem nevyřízeného. Vydání amnestie pro ty, kteří proti padlému systemu bojovali, rozumělo se jaksi samo sebou a bylo s jistotou očekáváno; tím nemilejší bylo všeobecné překvapení, že se vztahovala pouze na ty, kteří byli buď teprv ve vyšetřování, anebo tresty, k nimž odsouzeni byli, dosud nepřestáli, a ne také na ony, kteří tresty své již vytrpěli, a v ohledu na něž vyžadovala důslednost, aby prominuty jim byly právní následky jich odsouzení.

Však ani cirkulář Belcrediho neuspokojoval všeobecné očekávání, které připraveno bylo na určitý program politický; takového nebylo v něm, než pouze důtklivé ponaučení pro bureaukracii, kterého arciť bylo nutně potřebí, měla-li se zlomiti dosavadní libovolná úřadovláda. V takových okolnostech národní strana neopomíjela připomínati nové vládě státoprávní postavení koruny České a klásti váhu a důraz na program federalistický.

K této neurčitosti vnitřních poměrů říše družilo se i povážlivé mezinárodní postavení Rakouska, které nerozumnou německou politikou svou dalo se v posledních letech zaplésti do zbytečné války s Dánskem o Šlesvik-Holštýn, po jejímžto vítězném ukončení octlo se najednou ve příkrém sporu s do-

savadním spojencem svým Pruskem, které z vítězství toho zamýšlelo kořistiti pouze pro sebe. Ve sporu tom stalo se sice dne 14. srpna v Gastýně jakési prozatímní dorozumění obou stran, ale všecky nesnáze nebyly tím odklizeny, jakož mělo se brzy ukázati na škodu a nemalé ponížení Rakouska.

Tyto neurovnané veřejné poměry poskytovaly po delší čas politickým stranám hojnou látku k úvahám a horlivé polemice o nejprospěšnějším zřízení organismu státního, ve které odpůrci federalismu, když centralismus nadobro byl pochován, nahradili jej heslem novým, jež znělo dualismus. Kdežto dříve němečtí centralisté měli proti sobě všecky neněmecké národy rakouské, nyní Maďaři a Němci stáli co spojenci proti Slovanům. Jádrem celé otázky bylo státní právo koruny České, jemuž odporná strana upírala stejnou platnost s právem koruny Svatoštěpánské.

Tu národové rakouští překvapeni byli manifestem císařským, vydaným dne 20. září, jímž zastavena jest platnost únorových patentů a oznámeno svolání sněmů koruny Uherské, s nimiž má vláda dorozuměti se o jiný spůsob upravení společných záležitostí říše, výsledek pak jednání toho předložiti sněmům ostatních zemí.

Nyní pojednou byla celá situace objasněna. Kdežto z dosavadních projevů ministerstva bylo jen tolik patrno, že sobě vytklo za úlohu dokonalé provedení decentralisace, vznášel na ně císařský manifest druhý důležitý úkol, spůsobiti usrozumění se všech národů rakouských o svém postavení uvnitř říše. Manifest ten byl neméně radostně uvítán nežli svého času diplom říjnový, neboť jím konec učiněn byl jednostrannému oktrojování a otevřena volná dráha vzájemného se smlouvání. K tomu konci svolány jsou před samým vydáním manifestu všecky sněmy zemské, a sice předlitavské, t. j. mimouherské, ke dni 23. listopadu.

Jakkoli ze všech dosavadních kroků ministerstva patrně vysvítala nejlepší jeho vůle, odstraniti veškeré závady, které byly na překážku vnitřnímu zdaru říše, jmenovitě volnějším vývojem samosprávy, jedna výčitka vším právem činěna mu

byla: že příliš liknavě si počíná v zavádění potřebných změn v organismu správním. Mělo-li financím rakouským trvale pomoženo býti, byla jedna z předních podmínek toho vydatná redukce ohromné armády úřednické, pocházející z neblahé doby Bachovy, která bureaukratický aparat státní byla rozmnožila v míře před tím nevídané, aniž by při tom získala veřejná služba. Bureaukracie rakouská byla těleso nehybné, odporující každému volnějšímu hnutí a pracující mechanicky podle šablony, zděděné z doby absolutismu. Idealem jejím byla pohodlnost v úřadě a pánovitost k občanům; jsouc sama sobě účelem byla vykonavatelkou vládních záměrů jen tak dalece, pokud se to srovnávalo s její chutí; jinak dovedla nejlepší úmysly vlády mařiti tupým, neústupným vzdorem. Že takové úřednictvo nesrovnávalo se se zamýšleným rozšířením samosprávy, bylo na bíledni, a zavedením takové byla by se zbytečnou stala dobrá polovice té armády úřednické. Veliká část agendy politických úřadů mohla býti odkázána vstupujícím právě do života okresním zastupitelstvům, a tak uleveno vládě i lidu. Jestliže kde, tedy zde bylo potřebí rychlé a radikalní reformy.

Že Belcredi stav věci výborně znal, toho důkazem byl oběžník jeho k místodržitelům zemským a následující v patách za ním odstranění mnohých zlořádů a nešvar úřední praxe, jakož i zrušení mnohých zbytečných a občany v osobní svobodě jejich obmezujících formalit. Ale přes všeliký odpor, jakého i nyní ještě doznával od podřízených sobě organů, nevěřících v dlouhé trvání nové éry,*) přes všeliké naň dolehání se strany autonomistické nemohl se státní ministr odhodlati k nevyhnutelně potřebné změně osob, aby síly, neumějící se nižádným spůsobem vpraviti v ducha nové vlády, nahraženy byly jinými, pochopujícími časový směr a pravou úlohu svou. Na nejdůležitějších křeslech politických přednostů seděli dosavad vychovanci školy Bachovy, nepřístupní novým ideám pokroku, a starý bureaukratický mlejnek klepal

*) Jak známo, opakovalo se to i na začátku vlády Taaffeovy.

vesele dále v dosavadním taktu. Tato nerozhodnost státního ministra, obnoviti nespůsobilý stroj administrativní, měla se mu státi osudnou, neboť zarytá oposice bureaukracie, již opominul hned s počátku důkladně zlomiti,*) byla jednou z hlavních příčin nezdaru jeho snah. Nedostatek ráznosti, byť i pocházela ze sebe šlechetnější stránky ctihodné osobní povahy, jest největší chybou při reformujícím státníku; kde jedná se o věci veliké, tam nemají místa ohledy malicherné. Předchůdcové Belcrediho počínali si v tom docela jinak, u nich převládal strannický interes, prostý všeliké sentimentalnosti.

Blížil se památný den 20. října, a všude po vlastech českých dály se rozsáhlé přípravy k jeho důstojnému oslavení. Jmenovitě Praha chystala se k velikolepému osvětlení města. Taková demonstrace musila se velice nelíbiti jak hrstce Pražských přívrženců centralismu tak i samé bureaukracii, která tím nemile vyplašena byla z pohodlného klidu svého. Ano zeměsprávce hrabě Lažanský dal se odporným tímto proudem tak daleko strhnouti, že zvláštním cirkulářem k okresním úřadům a k městské radě Pražské zameziti se snažil tuto vlasteneckou slavnost, jíž národ Český projevoval vládě důvěru svou. Přátelskou radu svou (nikoliv úřední zákaz), aby se upustilo od zamýšlené iluminace, odůvodňoval v přípise k městské radě Pražské tím, kterak prý část obyvatelstva Pražského osvědčení takové v nynějším okamžení nepokládá za vhodné, pročež musí býti zůstaveno každému na vůli, chce-li se ho účastniti, a „žádné donucování díti se nesmí“. Odvolávaje se při tom k „obíhající pověsti, že se zmíněného osvětlení města použije k rušení pokoje a k demonstracím proti jednotlivým osobnostem, hrozil opatřením, jímž by se jakémukoliv pokusu o rušení pokoje neb demonstrace učinila přítrž spůsobem nejráznějším“.

Tak zachoval se nejvyšší úředník zemský té vlády, jíž svědčilo zamýšlené projevení lojalnosti, i kdož mohl ještě

*) Oposice tato jevila se i v samém směru organů úředních vládě nepříznivém, jmenovitě Prager Zeitungu.

pochybovati o tom, že právě hrabě Lažanský jest nejsilnějším sloupem oposiční bureaukracie? Vzdor tomu zůstal Lažanský i dále zeměsprávcem v Čechách, aby v čas nepřátelské okupace země osvědčiti mohl úplnou svou neschopnost k tomu úřadu.

Co se týče obávaných výtržností o iluminaci, ty obmezily se na jedno neb dvě vytlučená okna v neosvětleném domě nejvyššího maršálka zemského hraběte Rothkirch-Panthena, bedlivě hlídaném od celého zástupu strážců veřejné bezpečnosti, kdežto všude jinde, i kde by pro tlačenici hustých davů lidstva všeliká činnost policie byla marnou bývala, zachovalo Pražské obecenstvo vzorný pořádek. I všude jinde po Čechách odbyla se právě národní slavnost 20. října beze všech výtržností.

Nový důkaz spravedlivosti k národnosti české dal státní ministr jmenováním na uprázdněný stolec biskupství Litoměřického moravského Čecha Augustina Vahaly, arcidékana Kroměřížského, proti usilovnému nalehání Němců, aby k důstojnosti té povýšen byl Němec, poněvadž valná část diécese té má obyvatelstvo německé.

Nastávající zasedání sněmu zemského vyžadovalo některé doplňovací volby, mezi jinými také na místo dra. Krásy, který tou dobou složil svůj mandát. Skrejšovský, aby znova mohl kandidovati, vymohl si bez obtíže rehabilitaci.

XXI.

Poměry tiskové. Objektivní řízení. Ruch spolkový. Sbor pro vystavění národního divadla. Sjezd záložen. Matice česká. Jiné spolky. Národní a jiné slavnosti. Pěstování snah kulturních i materialních. Jindřich Fügner †.

Pronásledování federalistického tisku nepřestalo i v tomto roku bujně kvésti, a byla by jich dlouhá řada, kdybychom vyjmenovati chtěli všecky odsouzené noviny a redaktory. Nejhůře toho zakusily Národní Listy, byvše na dva měsíce zastaveny (od 13. dubna až do 15. června), načež v jedno sply-

nuly s Hlasem, listem stejného směru, čímž konec vzalo škodlivé rozptýlení sil a bezúčelná konkurence. Aby se stíhání novin usnadnilo a při tom i zprostilo všelikého zdání tendenčního pronásledování osob, zavedeno jest ještě za vlády Schmerlingovy tak zvané objektivní řízení, vynález to Vídeňského státního zástupce Lienbachra, dle kterého směl soud zabaviti každý tiskopis bez vznešení žaloby na osobu za něj odpovědnou, jakmile by státní zástupce obsah jeho shledal zločinným, ano v případu takovém i zastaviti časopis na tři měsíce beze všeho vyslechnutí redaktora a bez ohledu na to, že pozdější soudní výrok mohl mínění státního zástupce prohlásiti za mylné. Objektivní toto řízení ve věcech tiskových jest doposud velmi pohodlnou zbraní vlády proti oposičnímu tisku, který nepřestává pozdvihovati hlasu svého proti němu, ale marně dovolává se spravedlnosti.

Přes všecko toto příkoří činěné národnímu vývoji v Čechách právě v této poslední době hospodaření Schmerlingova položen jest pevný základ k rozšířenější samosprávě zaváděním okresních zastupitelstev, která průběhem toho roku skoro všecka jsou zorganisována.*)

Velmi čilý byl toho roku ruch spolkový. Tu přede vším vytknouti třeba obnovenou činnost Sboru pro vystavění národního divadla, pak sjezd záložen českých. Co se prvního týče, ten byl za poslední doby následkem nemilých zkušeností a překážek jemu v cestu kladených bezděky ochabl v působnosti své, a když i ta záležitost vtažena v obor neblahé národní roztržky a vina toho přičítána osobě předsedy, tu Rieger i celý dosavadní výbor ochotně postoupili čestná místa svá novým silám. V měsíci lednu zvolen jest výbor nový, jehož duší stal se místopředseda jeho Sladkovský, a ten skutečně s horlivostí uznání hodnou chopil se znovu zanedbaného díla, tak že v brzku působením obzvláště čilé agitace jak osobní tak i žurnalistické obživly po vlasti téměř již v zapomenutí

*) Nedostatek samosprávných sborů těchto na Moravě, kde se jim centralisté a Němci až dosavad ubrániti dovedli, jest jedna z hlavních příčin opozdilosti této země v národním ohledu.

upadlé sbírky na národní divadlo, při nichž opětně se osvědčila vlastenecká obétavost našeho lidu. Nejenom peněžité příspěvky, nýbrž i material a jiné potřeby stavební věnovány jsou jak od obcí místních i okresních a jiných spolků, tak od jednotlivců, z nichž nejeden živnostník sliboval konati bezplatnou práci. Skvělý příklad dala ostatním obcím královská Praha příspěvkem 40.000 zl., a za ní následovala jiná města dle sil svých; dále pořádán bazar a pomýšleno do opravdy na zavedení loterie, a dle skvělých výsledků, dosažených za poměrně krátký čas, vyslovována naděje, že brzo bude moci přikročeno býti k stavbě samé.

Vděčně budiž při té příležitosti zpomenuto šlechetného maďarského virtuosa na housle Eduarda Remenyiho, který již rok před tím v Praze koncertovav slovem i skutkem byl projevoval vřelé sympatie národním snahám Čechů, nyní pak podruhé do Prahy zavítav činil odtud vycházky na venkov, dávaje po lepších městech koncerty, z jichž výnosu větší část věnoval fondu pro vystavění národního divadla.

Důležitou roli v hospodářském životě národa našeho hrály za posledních let záložny, osvědčivše se co pravé dobrodiní pro rolníky a menší průmyslníky a co nezbytný faktor společných podniků živnostenských. Všecky tyto kreditní ústavy měly v podstatě interesy společné, nanejvýše však vystoupila solidarnost jejich, když vláda chystala se podrobiti je poplatnosti. K rokování o těchto společných zájmech svolán jest do Prahy před svatým Václavem sjezd českomoravských záložen, který v příčině poplatnosti uzavřel podati vládě pamětní spis proti ní, dále zříditi v Praze ústřední záložnu čili úvěrní banku živnostnickou, konečně přijmouti za společný organ Šimáčkova Posla z Prahy.

Z ostatních spolků chvalitebnou činností vynikaly: Jičínský spolek musejní, odbývající častá shromáždění svých členů; Spolek českých lékařů, vydávající zvláštní svůj organ, „Časopis českých lékařů“; Čtenářský spolek akademický českých studentů Pražských, mající hlavně

směr vzdělavací a vědecký; spolek mladých obchodníků Merkur, sloužící zájmům oboru svého; Pražský Sokol, jehož masopustní „Šibřinky" byly nejoblíbenějším ze všech podobných veřejných zábav; Hlahol, jehož produkce byly v pravém smyslu uměleckými pochoutkami; Umělecká beseda, střed mladšího světa uměleckého a literarního, kde i starší výtečníci účastnili se krasovědných rozborů a přednášek. A nejenom v Praze, i na českém venkově utěšeně kvetl život spolkový (též v místech s obyvatelstvem převahou německým zakládány spolky české, jako na př. v Liberci), ano i v cizině, kdekoliv žil dostatečný počet Čechů, sdružovali se krajané k účelům vzájemné pomoci a společenské zábavy. Takového druhu byly jmenovitě Slovanská beseda ve Vídni, v níž nejčetněji byli zastoupeni Čechové; Český zpěvácký spolek v Štýrském Hradci; Česká beseda v Paříži, české spolky v Drážďanech, v Berlíně a v jiných městech Německa.

Z vlasteneckých slavností obzvláště pozoruhodno bylo svěcení praporu zpěváckého spolku v Kroměříži dne 20. srpna, jednak pro národní význam svůj, ano účastnění se četných spolků z Čech dodávalo mu rázu sbratření Čechů a Moravanů; jednak pro obtíže, s jakými spojeno bylo dosažení úředního dovolení, které proti zákazu okresního úřadu musilo býti vymoženo teprv odvoláním se k vyšší instanci. Byl to nový příklad, jak málo ztrnulá bureaukracie až dosavad se dovedla vpraviti v ducha nové vlády. Neméně důležita byla pro Moravu jiná slavnost, anať se konala na počest slavného Moravana, totiž odhalení pomníku Amosa Komenského v Brandejse nad Orlicí dne 5. září, ku kteréž sešel se rovněž drahný počet účastníků z obou sesterských zemí, a to nejenom z třídy vzdělanější, nýbrž i lidu obecného, což bylo zřejmým důkazem zmáhající se vždy v širších kruzích netoliko národní uvědomělosti, ale i smyslu pro vyšší kulturní zájmy. Slavnosti té přítomen byl i Palacký, mezi pozdravujícími telegramy pak nalezal se i jeden od Rixdorfských Čechů u Berlína na znamení, že ani tito po více věků

lidských od původní vlasti své oddělení krajané dosavad nezapomněli na národní svazek svůj s Čechy a Moravany.

Dne 2. listopadu odhalen a vysvěcen pomník, postavený od Svatoboru prvnímu básníku českému, Františkovi Ladislavu Čelakovskému na hřbitově Volšanském. Byla to slavnost velice dojemná, při níž konal čestnou stráž Pražský Sokol. Slavnostní řeč plnou vzletu měl Vyšehradský kanovník Štulc, jenž pomník vysvětil, Hlahol zapěl velikolepý choral, a vlastenečtí spolkové i soukromí jednotlivci závodili v zasypávání hrobu nesmrtelného pěvce „Růže stolisté" věnci a kvítím. Vzdor nepříznivé povětrnosti bylo účastenství obecenstva nad míru hojné. Tak, dosti pozdě sice, ale skvěle a vroucně vykonal národ Český povinnost svou k jednomu z nejvýtečnějších a nejšlechetnějších synů svých.

Pro zájmy literarní bylo velmi příznivou okolností, že sbor Matice české vypovězením přiměřené části jistin na hypoteky uložených a zakoupením za ni cenných papírů doplnil konečně kapital její na 100.000 zl., tak že již následujícím rokem počínaje všecky nové vklady zúplna mohly vynakládány býti na vydávání spisů, čímž možným učiněno značné zvýšení činnosti tohoto pro národ náš tak důležitého ústavu. Ostatně na ten čas interes literarní ustupoval do pozadí před čilejší akcí politickou, která u zvýšené míře zajímala veřejnou pozornost.

Divadlu českému od té doby, co se stalo samostatným, nevedlo se příliš skvěle, neboť jsouc teprva v začátcích musilo si dříve vychovati své stálé obecenstvo, ovšem jiného druhu nežli bývalo někdejší nedělní v divadle stavovském. Divadelní ředitel Liegert měl velmi těžké postavení, když i při subvenci 10.000 zl., od zemského výboru mu poskytované, prostředky jeho nevystačovaly k tomu, aby v plné míře vyhovoval požadavkům naň činěným. Konec všeho byl, že Liegert, nedosáhnuv žádaného zvýšení subvence, se značnou svou škodou ustoupil novému podnikateli Thomeovi Kdo by však z toho souditi chtěl, že divadlo české, tento ústav umělecký, na němž sobě národ tak velice zakládal a k jehož

zvelebení tak veliké oběti podnikal, nebylo schopno samostatného života, velice byl by na omylu; byl to jen přirozený, ovšem nenáhlý postup jeho vývoje, který, ač volným, nicméně bezpečným krokem blížil se k vytknutému cíli. Taková domnělá zdlouhavost arciť nesnesitelna byla horkokrevným zanícencům pro dramatické umění české, kteří, neuvažujíce obtíží každého začátku, jež třeba překonati trpělivou vytrvalostí, v předpojatosti své nepozorovali skutečných pokroků, jaké činilo.

Honosiloť se zajisté jeviště české pěknou řadou domácích umělců, kteří by každému jinému divadlu byli k ozdobě sloužili, a počet těch nejnověji rozmnožen byl novou mladou silou, která měla vydařiti se nad jiné. Byla to slečna **Malá**, herečka neobyčejného nadání, která v šlechetném zápalu pro umění neunavnou péčí za nedlouho tak vysoko dospěla, že stala se miláčkem obecenstva, které v ní obdrželo náhradu za nedosti ocenitelnou Kolárovou (někdejší Manětínskou), jež churavostí přinucena byla na vždy opustiti jeviště české, které se jí, rozené Němkyni, během uměleckého působení jejího bylo stalo milým domovem. V její šlépěje důstojně nastoupila slečna Malá, zdědivši po své předchůdkyni též onu vřelou lásku k ústavu, na němž působila, která jí nedovolila odciziti se jemu ani k vůli skvělým návrhům, docházejícím jí z ciziny.

Po zralém uvážení všech poměrů musil nepředpojatý soudce uznati o divadle českém, že tento mladistvý národní chrám Thalie chová v sobě nejenom znamenitou životní sílu, nýbrž že nalézá se na nejlepší cestě k zdárnému rozvoji, jenž sliboval brzy dospěti k oné výši umělecké, na které bude moci směle se rovnati každému jinému podobnému ústavu.

Co se týče činnosti národa našeho na poli vědeckém, svědčí o ní v první řadě práce **komitetu pro přírodnický výzkum Čech**, konané skoro výhradně silami českými s pomocí subvence zemské, o nichž uveřejňovány čas od času obšírné zprávy. — Obec Pražská dala nový důkaz chvalné péče své o školství založením realního gymnasia na Malé Straně, jehož řízení svěřeno na slovo vzatému pedagogu

profesoru Václavovi Zelenému. — Vojta Náprstek i letos pokračoval v oblíbených přednáškách svých na Žofíně, k nimž vyvolil si tenkrát za předmět moderní filantropii, a hojné účastenství obecenstva svědčilo o čilém smyslu lidu našeho pro všecky otázky časové. Zde náleží též zmíniti se o výstavě Václava Friče, obchodníka ve sbírkách přírodnických na Vodičkové ulici, důležité obzvláště pro školy.

Za vyššími duševními snahami nezůstávala pozadu péče o zájmy hmotné; v říjnu otevřena jest a těžbě odevzdána nová železnice Kralupsko-Turnovská, 19. pak téhož měsíce s velikou slavností dálo se položení základního kamene k třetímu mostu Pražskému (nynějšímu železnému mostu Františka Josefa), jejž sám kardinál arcibiskup Pražský kníže Švarcenberk posvětil, a téhož dne vysvěcena nová obecní plynárna Pražská, kterýž obřad vykonal světící biskup Krejčí. Oběma těmato podniky vyhověno veřejné potřebě, která již po dlouhý čas čím dále tím nalehavěji se byla ozývala. Již pak vyskytoval se opět nový projekt stavební, totiž nové budovy Musea českého, jehož napořád vzrůstající sbírky nenacházely již v nynějším domě na Příkopech dostatečného místa. Potřeba nové stavby musejní všeobecně byla uznávána, a vyhledání nejpříhodnějšího místa jakož i opatření peněžitých prostředků k stavbě té staly se od té doby předmětem opakovaného veřejného uvažování.

Z vynikajících národovců, jež tímto rokem odňati jsou vlasti, nejžalostněji oplakáváni jsou Jindřich Fügner, starosta Sokola Pražského, jemuž byl nádherný spolkový dům vystavěl, a pak slovutný hudební skladatel Leopold Zvonař. Fügnerovi postaven na Volšanském hřbitově velikolepý pomník.

XXII.

Politická situace. Čtvrté zasedání sněmu. Höfler. Krádež Příbramského stříbra. Bouře proti Židům na venkově. Novinářské štvanice proti Čechům.

Mezi tím Rakousko neodvratně spěchalo vstříc osudné katastrofě, kterou by bylo mohlo zažehnati jen odhodlaným

zabočením v jinou dráhu, než jakou se doposavad byla ubírala jeho politika. Již nebylo déle možná zatajovati veřejně uznávanou pravdu, že finanční a národohospodářský úpadek Rakouska zaviněn jest převrácenou jeho politikou jak vnitřní tak zahraničnou, a právě všeobecné přesvědčení, že takovéto hospodářství nesmí déle trvati, nemá-li stát uvržen býti v konečnou záhubu, vedlo ke změně dosavadního systemu. Úloha nového ministerstva nemohla býti jiná, nežli na dobro se odříci starých, duchu času odporujících tradicí Rakouska a dáti celé politice jeho směr docela opačný.

Tak radikalní obrat byl arciť nesnadný, nicméně nové ministerstvo alespoň co do vnitřní správy říše jevilo nejlepší vůli; aby však obrat byl úplný, bylo nevyhnutelně potřebí změniti též politiku zahraničnou, neboť jenom shodou obou možné bylo žádoucí napravení kleslých financí říše. Ale obrat v politice zahraničné spojen byl s obtížemi ještě mnohem většími nežli změna v administraci, neboť jednak byla akce již příliš daleko zašla, jednak nedaly se jedním rázem přetrhnouti všecky svazky, jež dosavad poutaly dynastii k někdejší říši Německé. Musila tedy činnost ministerstva, nejsouc sama s sebou ve shodě, vždy pokulhávati, čímž částečně vysvětluje se nedostatek ráznosti jeho naproti odporu zuřivých centralistů a vzdorné bureaukracie. Národ Český, jak v Čechách tak i na Moravě, osvědčoval státnímu ministru opětovanými projevy důvěru svou, organy federalistické nepřestávaly nalehati na větší rozhodnost u provádění potřebných oprav a změn ve vnitřní správě; ale vláda, buď že neměla moci aneb se ostýchala sáhnouti k dostatečně vydatným prostředkům, nevčasnou shovívavostí jenom posilňovala oposici a sama postavení své si znesnadňovala. Taková byla politická situace Rakouska, když v listopadu sešly se zemské sněmy.

Na všech téměř sněmech ozývaly se protesty centralistů proti zastavení únorovky, dílem v podobě adres od sněmů přijatých, dílem co výrazy smýšlení menšiny jejich. Ve sněmě českém, kde tenkráte šlechta namnoze hlasovala se stranou

národní, dopomáhajíc jí k většině, učiněn od hraběte Alberta Nostice návrh, aby podána byla císaři poděkovací adresa co odpověď na manifest ze 20. září, proti čemuž s druhé strany vytasil se Herbst s návrhem na resoluci co protest proti manifestu. Návrh Nosticův přijat většinou, a taktéž i adresa sama, v kteréž ukazována důležitost korunování Jeho Veličenstva na království České.

Z vlastního jednání sněmovního budiž stručně uvedeno, že k návrhu vlády změněno rozdělení země z dosavadních 208 okresů na 80, čímž politická administrace jest zjednodušena a docílena značná úspora; že vyvazení pozemků dovršeno zrušením posledních naturalních dávek a emfiteutických závazků; že otázka dělení pozemků odkázána ku posouzení nově zavedeným okresním zastupitelstvům; že vyřízeny rozličné záležitosti hospodářské; že zdělán zákon honební rolnictvu příznivý; že povoleny podpory průmyslovým školám; že stalo se usnešení o stavbách nové techniky, nové porodnice, nového blazince, též o potřebné opravě hradu Karlštýna; konečně vypracovány a vládě předloženy jsou návrh k zavedení jazykové rovnoprávnosti také na universitě, když středním školám již pojištěna byla císařským potvrzením dotyčného zákona; pak návrh na změnu volebního řádu, jenž obsahoval i zavedení 20 nových virilních hlasů na sněm, jichž užívati měli velkostatkáři nejvíce daní platící. Z petic podaných sněmu nejdůležitější byla za zrušení obchodních komor, podaná od průmyslnictva Královéhradeckého.

Ze sněmu v zasedání tomto vystoupili mimo jiné kníže Karel Auersperk, bývalý státní ministr Schmerling, Hauschild a Krása složením mandatu; některým, jako Sadilovi, Bibusovi a Vokounovi projevena od českých voličů jejich nedůvěra; Eduard Grégr úředně zbaven jest mandatu následkem odsouzení svého v nové tiskové při.

Sezením 56. dne 23. května 1866 jest sněm zavřen. Nedá se zapříti, že toto čtvrté jeho zasedání bylo mnohem úrodnější nežli předešlá, obzvláště mohla s ním spokojena býti národní strana, jíž pomáhala k většině ona část šlechty, která

byla zvyklá jíti vždy s vládou a nyní přestala hlasovati s centralisty, když tito se octli v oposici s novým ministerstvem. Ale ještě větších úspěchů bylo se nadíti do budoucnosti, v kteréžto naději stvrzována byla národní strana jmenovitě obnoveným slibem císařovým, že se dá korunovati na království České, jejž dle pověsti o tom vůbec rozšířené byl učinil nejvyššímu maršálku, když v čele deputace sněmu odevzdával mu děkovací adresu jeho.

Ale těchto dalších úspěchů nemohlo dosaženo býti bez krutého boje, jakož o tom svědčil zuřivý odpor nepřátel našich i v tomto posledním zasedání proti všemu, co bylo ve prospěch národa Českého, jmenovitě německých profesorů proti rovnoprávnosti na universitě, od Riegra navrhované a nadšenou výmluvností hájené. Otázka universitní hýbala celou Prahou, a bouřlivá debata o ní vedená shromažďovala četné obecenstvo nejenom na galerii sněmovny, nýbrž i na Pětikostelním náměstí před sněmovnou, které po skončeném hlasování, jímž přijat byl návrh Riegrův, poctilo tohoto i většinu poslanců ze sněmu vycházejících hlučným voláním „Sláva!“ Tato tak nevinná demonstrace, při níž nestalo se ani nejmenší výtržnosti, měla následek za vlády Belcrediho neočekávaný. Zemský maršálek v centralistickém rozhorlení svém stěžoval si na to zeměsprávci, a hrabě Lažanský v známém svém nedostatku taktu svedl vinu na policii a referoval o tom v tom smyslu státnímu ministru, který nemeškal rázně zakročiti proti „rušitelům veřejného pokoje“. Policejní ředitel Pražský Ullmann, úředník plnící své ne vždycky snadné povinnosti s takovou svědomitostí, že požíval úplné důvěry a přízně veškerého obyvatelstva hlavního města bez rozdílu stran, jest s úřadu sesazen, a „Österreichische Zeitung“, organ ministerstva, vychrlila ve sloupcích svých jizlivý článek proti Čechům, jako za dob nejneobmezenějšího panování Schmerlingova. To arciť nebyla cesta, utvrditi bez toho již nemálo zviklanou důvěru Čechů v pravé úmysly vlády.

Avšak národní spor neměl obmezen zůstati na sněmovnu a nejbližší okolí její, on měl převeden býti na jeviště až

dosavad neutralní, do síní výhradně vědě zasvěcených, a učiniti z nich bojiště rozsápaných vášní. Byl to známý profesor Höfler, úhlavní nepřítel národa Českého, dějepisec velmi pochybné autority, od Palackého opět a opět tepaný, z vlasti své Bavor pro zpátečnické rejdy propuštěný, jenž chtěje si zjednati lacinou slávu pustil do veřejnosti spis proti rovnoprávnosti na universitě, plný urážek národnosti české. Pamflet měl žádoucí účinek, německým buršům byla to vítaná příležitost k demonstraci, kterou chtěli jemu ke cti provésti při nejbližší jeho přednášce. Ale že němečtí posluchači jeho nebyli sami počtem k tomu dosti silni, sezvali si na pomoc i německé studenty z jiných fakult, též posluchače techniky ano i gymnasisty. Naproti tomu čeští studenti též dostavili se v plném počtu, a když Höfler do sálu vstoupiv přivítán jest od Němců hlučným „Hoch!“, zahřmělo s české strany ještě mnohem hřmotnější „Hus, Hus!“ *) I nastal hrozný hřmot a výstup nad míru bouřlivý, když každá strana překřičeti usilovala druhou, a Höfler přinucen jest opustiti sál.

Mnohem horší, ano skutečně povážlivé výtržnosti udály se brzy na to v některých krajinách západních Čech, a to z následující příčiny. Na udání jistého dělníka zadrženo bylo v Podmoklech na severních hranicích českých 115 liber ryzího Příbramského stříbra, které mělo vyvezeno býti do Sas. Stříbro to náleželo Pražskému Židu Taussigovi. Zavedeno ihned vyšetřování, jímž objevilo se, že v dolech Příbramských bylo kradeno stříbro nepřetržitě již přes dvacet let, a to v míře veliké. Škoda, jakou z toho měla státní pokladnice, páčena na tři miliony zlatých. Krádež ta nemohla se díti bez vědomí úředníkův a dozorců v dolech. Hlavní účastenství v tomto zlodějství mělo několik Židů, kteří kradené stříbro kupovali a za hranice vyváželi. Vyzrazení těch šmejdů popudilo proti Židům záští obecného lidu zvláště v některých krajinách chudších, a následky nedaly na sebe dlouho čekati.

*) Bylť se Höfler v pamfletu svém opovržlivým spůsobem prohlásil o Husovi.

V Hostomicích v okresu Hořovickém a v okolí toho města živila se četná chudina cvočkářstvím, řemeslem to v poslední době velice pokleslým, zaměstnávána jsouc od několika bohatých Židů Hostomických, jimž výrobky práce své prodávala. Ti najednou v únoru těm ubohým lidem utrhli na mzdě, a když tito, nechtějíce si dát líbiti srážku, nalehavěji domáhali se předešlých cen. opovážil se jeden Žid tělesně ztýrati cvočkářského učenníka, poslaného k němu od mistra svého pro peníze. To popudilo lid beztoho již rozhořčený, ke cvočkářům přidala se luza, a s heslem: „Stříbro, stříbro!“ vrhly se zuřivé davy na Židy, vytloukaly jejich domy a ničily majetek jejich. Bouře šířila se do okolí, a když četnictvo nestačilo k obnovení pořádku, zavoláno vojsko. Tu přišlo ke krvavým srážkám, jmenovitě v Hořovicích, v Praskolesích, v Cerhovicích, v Mýtě, i v Berouně a v Plzni přišlo k nepokojům, ano zbouření šířilo se i dále na jih; nejhůře pak bylo v Sušici, kde bouřka vypukla o výročním trhu a rozkacený lid i vojsku postavil se na odpor se zbraní v rukou. Tyto hrubé výtržnosti nezůstaly však obmezeny pouze na krajiny s obyvatelstvem českým, nýbrž všeobecná nouze mezi lidem panující vyvolala podobné nepořádky též v Žatecku, v Rokytnici a jinde. Při tom všude bylo pozorovati, kterak domácí obyvatelstvo štváno bylo od osob cizích, v krajině neznámých, z čehož dalo se souditi, že toto popuzování dálo se systematicky od strany, které na tom záleželo, aby v Čechách rušen byl veřejný mír, a tím nesnáze vlády, beztoho již veliké, ještě rozmnoženy byly. Na mnohých místech byla tekla krev, ano v Hořovicích želeti bylo i ztráty lidského života.

V takových okolnostech viděla se vláda přinucena, prohlásiti v krajích pobouřených náhlý soud. Ale zároveň i veřejná dobročinnost ujala se ubohých cvočkářů Hostomických a zaváděny v jich prospěch sbírky, též úřadové přičinili se prostředkováním svým k uklizení neshod mezi lidem pracovným a jeho zaměstnavateli. Tak pomalu upokojeny jsou rozjitřené mysli a výtržnosti samy sebou pominuly, aniž bylo

potřebí náhlému soudu zakročovati po celou dobu jeho platnosti až téměř do konce listopadu.

Všecky tyto výstupky z obvyklé koleje veřejného poklidu zavdaly znemravnělé žurnalistice německo-židovské vítanou záminku, aby se zuřivě vrhly na nenáviděný národ Český a zasypali jej nejsurovějšími urážkami. Vymýšleny nejhanebnější pomluvy, a jmenovitě žurnalistika česká odpovědnou činěna za všecky štvanice národní a všecky nepokoje na venkově; a nebyly to pouhé listy centralistické, nýbrž i samy organy vládní, které přizvukovaly divokému tomu reji, jakož zmíněno již svrchu. Tu čeští poslancové měli za svou povinnost, pozdvihnouti hlasu svého proti takovému tupení celého národa, i učinili o věci té na sněmě interpelaci k zeměsprávci, na kterou se jim teprv po delším čase dostalo jenom nedostatečné a vyhýbavé odpovědi. Takové zachování se vlády patrně ukazovalo k tomu, kterak ona sama čím dále tím více podlehá vlivu bureaukracie, již byla opominula podrobiti sobě v čas rázným vystoupením, a národ Český i všickni praví přátelé Rakouska naplňováni jsou neblahým tušením.

XXIII.

Dvojitost rakouské politiky. Válka s Pruskem a s Italií. Smýšlení národa Českého. Nešťastný průběh války. Bitva u Králové Hradce. Prusové v Praze.

Činnost vlády, jaká se jevila ve dvojím směru vnitřní a zahraniční politiky, nebyla vhod žádné straně, ostře jsouc odsuzována od centralistů i federalistů. Centralisté stěžovali si, že vnitřní akce vlády se nesrovnává se zahraniční německou politikou její, kdežto federalisté naopak ji vytýkali, kterak tato jest v přímém odporu se směrem politiky vnitřní, mající na zřeteli uspokojení všech národů říše. Takový resultat, nejnešťastnější jakého se která vláda může dodělati, byl nevyhnutelným následkem tradicionalní kabinetní politiky, jakou se Rakousko až dosavad bez výminky bylo řídilo. Nyní dozrávalo její ovoce.

Uvnitř bylo prvním článkem programu vládního vyrovnání s Uherskem, jež chtělo ministerstvo uspokojiti před ostatními zeměmi, ale vyjednávání se sněmem uherským k tomu konci svolaným protahovalo se bez patrného prospěchu do nekonečna, neboť Maďaři, panující to živel v koruně Svatoštěpánské, vidouce velikou váhu, jaká se na ně klade, vystupovali s takovými požadavky a výminkami, k jichž přijetí vláda se nikterak nemohla odhodlati, nechtěla-li v nebezpečenství uvésti jednotu říše.

Ještě horší byly zahraniční zápletky, do kterých se Rakousko bylo vlastní svou vinou přivedlo, míchajíc se v záležitosti, do kterých říši nic nebylo, a dadouc se strhnouti k zbytečné válce, po boku tak pochybného spojence, jakým bylo Prusko, odvěký jeho nepřítel. Následky toho nepřirozeného spolku nedaly na sebe dlouho čekati; sotva bylo malé Dansko spojenému úsilí dvou velikánů, Rakouska a Pruska, podlehlo a roku 1864 v míru Vídeňském ku postoupení Šlesviku a Holštýna přinuceno, stala se válečuí kořist tato Eridiným jablkem mezi oběma dosavadními přáteli a spojenci. Čím dále tím jasněji se ukazovalo, že Prusko bylo válku tu podniklo ve vlastním prospěchu k rozšíření svého. území, k čemuž krátkozraké Rakousko stalo se mu bezděčným pomocníkem.

Vykládání sporu, který po skončené válce nastal mezi Rakouskem a Pruskem, nemůže býti účelem našeho vypravování, neboť nesouvisí podstatně s předmětem tohoto spisu; mimo to pak můžeme směle předpokládati, že ty věci jsou čtenářstvu našemu ještě v dobré paměti. Diplomatické vyjednávání mezi oběma středoevropskými velmocmi vleklo se od smlouvy Gastýnské až téměř do polovice června 1866, a válka stávala se vždy nevyhnutelnější. Obě strany zbrojily co nejpilněji, vytýkajíce to sobě na vzájem co důkaz zlé vůle, a každá žádala na druhé, aby sama dříve počala s odzbrojováním, až posléze nedůstojná ta komedie vzala konec přetržením od Rakouska diplomatického spojení s Pruskem a odvoláním rakouského vyslance z Berlína.

Prusko zjednalo si za spojence Italii, čekající jenom na vhodnou příležitost, vyrvati Rakousku také ještě království Benátské, poslední to jeho državu vlaskou, pročež neváhala spolčiti se s Pruskem a napadením Rakouska na jihu přinutiti toto, aby svou moc válečnou rozdělilo. Byloť Rakousko dříve jednou hrdě zamítlo učiněný mu návrh, aby dobrovolně zřeklo se Benátska za přiměřenou náhradu peněžitou anebo na jiném území. Kdyby tak bylo v čas učinilo, bylo by odňalo Italii všelikou záminku k nepřátelství, a mohlo pak obrátiti všecky síly své proti zrádnému Prusku, které snad beze spojence ani by se nebylo odvážilo k boji proti Rakousku dvakrát tak silnému. Že nemělo Rakousko z ohledů vždy jen malicherných dostatečné odvahy k tomu kroku, ta nerozhodnost se mu nyní citelně mstila.

Po celý čas od té doby, co již nebylo žádné pochybnosti o tom, že mezi oběma soupeři o panství v Německu musí rozhodnouti meč, národ Český jak v Čechách tak i na Moravě nepřestával osvědčovati králi oddanost svou vlasteneckými projevy, deputacemi, adresami věrnosti a ochotností k zřizování obrany zemské a sborů dobrovolnických, ale v této poslední příčině štítila se vláda z důvodů úzkoprsých všeliké samočinnosti národa v hájení vlasti, rozhodně zamítajíc všeliké návrhy v tom směru jí činěné. Praha nezůstávala pozadu v těchto projevech lojalnosti, vyslavši zvláštní deputaci do Vídně, aby císaři osobně vyslovila city věrnosti a oddanosti obyvatelstva hlavního města koruny České. Zároveň pak pro případ, jejž s jistotou předvídati bylo, že stanou se Čechy jevištěm nastávajícího krvavého boje, činila již napřed s nevšední obětavostí potřebná opatření pro zřízení nemocnic a ošetřování raněných vojínů, nečekajíc teprv na vyzvání zeměsprávce k témuž účelu.

Dne 17. června vydal císař František Josef provolání k svým národům, které prohlašovalo pověstnou „válku Němců s Němci“, a jehož nevýslovně trpký dojem na národ, volaný do boje za interesy jemu docela cizí, kterým ani porozuměti nedovedl, čtenářům našim doposavad v dobré paměti jest.

Jedna však okolnost při tom byla, která poněkud smiřovala Čechy s válkou tou, že nastávající boj byl boj proti odvěkému úhlavnímu nepříteli koruny České, kterou v nezapomenutých ještě neblahých dobách zrádně byl oloupil o nejdražší její skvost. Svitalať naděje spravedlivé odvety, neboť o tom nebylo žádné pochybnosti, že válka tato musí se státi osudnou jedné neb druhé straně, a veřejné smýšlení, v Prusku sklíčené, u nás pak plné sebedůvěry, dávalo Rakousku dobrou čáku k vítězství. V tom smyslu vyslovovaly se jednosvorně všecky organy národní, povzbuzujíce vlasteneckou horlivost Čechů k svrchovanému napětí všech sil proti nenáviděnému arcivrahu.

Ale sebe ohnivější vlastenecké nadšení, i kdyby se bylo ve skutky proměnilo, nebylo by napraviti mohlo, co napřed již pokazila svrchovaná neschopnost vojevůdců rakouských. Známy jsou chyby, jakých dopustila se strategie rakouská hned na začátku války, že nepoužila výhody první ofensivy překročením hranic a přenesením boje na půdu nepřátelskou, a že neobsadila horské průchody do Čech vedoucí, kterých snadno bylo hájiti. Neomluvitelná povolnost naproti králi Saskému, který chtěl ušetřiti zemi své svízele války, a trestu hodná nedbalost, která snad náležela ku pověstnému tajnému plánu Benedekovu, otevřely nepříteli volnou cestu do Čech, a samo sebou se rozumělo, jakož i Prušáci sami vyhlašovali, že cílem jeho bude Praha.

Proti nebezpečenství tomu bylo potřebí záhy pomýšleti na ochranu. Nejprv stařičký císař Ferdinand odjel do Inšpruku, pak česká koruna odvezena do Vídně, stříbrný hrob s rakví sv. Jana do Salcpurku, a též chrámový poklad Svatovítský v bezpečnost uchráněn; dále vyvezeno za hranice veškeré movité jmění zemské, spořitelny české i jiných ústavů. Za to spatřila Praha nevítané cizí hosti, krále Saského s rodinou jeho i s vojskem saským ku krátkému pobytu. V pokojném jindy městě nastal ruch největšího zděšení, bázlivější obyvatelé počali se stěhovati pryč, ani hrubě nevědouce kam se uchýliti, a když zprávy z bojiště oznamovaly postup ne-

přítele hloub do země, opustili Prahu i správní úřadové, místodržitelství i policie, konečně i vojsko s vojenskou stráží policejní, a hlavní město zůstaveno samo sobě.

V této trudné době ukázalo se zřejmě, seč jest samospráva inteligentních občanů, a Pražské obecní zastupitelstvo s výtečným purkmistrem dr. Bělským v čele získalo sobě svou statečností, rozšafností a obezřelostí, s jakou v tak pobouřeném čase dovedlo zachovati pokoj a pořádek ve městě, neocenitelnou zásluhu nejenom o Prahu samu, nýbrž o celou vlast, ano nehynoucí slávu u nejvzdálenějšího potomstva. Od té doby, co úřadové i vojsko Prahu opustili, až k nepřátelskému obsazení jejímu dne 8. července, plných osm dní, byla Praha v pravém slova smyslu republikou, ale po celou tu dobu neudála se ve městě nižádná veřejná výtržnost, nebyl ani na chvíli rušen pořádek. Po prvním poplachu utišily se pomalu mysli vystřízlivělých obyvatelů, a ukvapené zděšení ustoupilo chladné úvaze. Hned na první zprávu o neštěstí císařských zbraní městská rada, sesílena některými obecními staršími, prohlásila se za permanentní, a první skutek její činnosti byl, že volba nového purkmistra, která se právě v ty dni konati měla, odložena jest na neurčito a dr. Bělský požádán, aby v obtížném úřadě svém i na dále setrval, což on ochotně slíbil. Přední úlohou obecní správy bylo, pečovati o zachování veřejného pokoje a pořádku, a k tomu konci ustanoveno, aby na místě odešlé policejní stráže, pokud by nebyla zřízena nová obecní, uvázali se v službu její ozbrojení sborové měšťanští. Druhá nemalá starost byla o zaneprázdnění četného lidu dělnického jsoucího bez práce, k němuž družil se i značný počet chudších řemeslníků, následkem běhů válečných a spojeného s nimi váznutí obchodu i všelikých živností dosavadního výdělku zbavených. O ty postaráno s veliké části veřejnou prací upravováním stráně na Letné, s části též dobročinností soukromou. K tomu bylo nakvap zřizovati nemocnice pro raněné vojíny, a jakkoliv sestouplé k tomu účelu pomocné výbory a zaváděné sbírky jak peněžních tak i jiných darů, jako plátna, cupaniny, prádla, po-

travin atd. vydatně přispívaly k usnadnění úlohy té, přece hlavní břemeno její připadalo Pražské obci. Takové i mnohé jiné mimořádné výdaje požadovaly však i mimořádných prostředků, o jichžto zaopatření musila se městská rada starati. V tísni té nucena se viděla vzíti útočiště své k ochotnosti a obětavosti zámožnějších občanů, což neučinila marně, a jmenovitě peněžníci Pražští zavázali si obec k vřelým díkům zálohami jí poskytnutými. Neníť to zajisté žádnou planou frasí, řekneme-li, že v těchto strasti a svízelů plných dnech obecní zastupitelstvo a obyvatelstvo Pražské závodili spolu v plnění občanských povinností s horlivostí bezpříkladnou.

Dne 3. července udála se velepamátná bitva u Králové Hradce, jejímž pro císařské vojsko nešťastným výsledkem rozhodnut jest osud války přese všecka skvělá vítězství rakouských zbraní na jižním bojišti proti Italii. Do Prahy vešel nepřítel teprv dne 8. července v neděli, pročež také byl shluk na ulicích četnější. Lid choval se klidně, Prušáci slušně. Brzy objevilo se na rozích pověstné provolání k obyvatelům „slavného království Českého“, v němž pruské vrchní velitelstvo Pražanům oznamovalo, kterak Prušáci nikterak nepřišli co nepřátelé a dobyvatelé, nýbrž s úplnou úctou pro historická a národní práva jejich, nabízejíce šetrnost a přátelství všem obyvatelům bez rozdílu stavu, vyznání a národnosti. „Daleko jest od nás vzdálen úmysl,“ dokládalo licoměrně provolání, „spravedlivým vašim tužbám po samostatnosti a volném národním vývinu odporovati.“ Strany obav přílišného vydírání pravilo provolání: „Nechceme vám další břemena ukládati... vojenští velitelé nebudou od vás očekávati více než co nutně potřebují.“ Ale vlastní čertovo kopejtko vystrčeno na konci: „Jestli naše spravedlivá věc zvítězí, pak by snad také Čechům a Moravanům vyskytlo se opět okamžení, ve kterém by svůj budoucí osud volně rozhodnouti mohli.“ Ale lákáním takovým nikdo se nedal omámiti, a Pražané po celou dobu pobytu Prusů v městě svém zachovali k nim onu chladnou uzavřenost, jakou jim kázala důstojnost národní v takových okolnostech,

i nebylo jediného příkladu, že by lid obecný se byl kdy zapomněl a snížil k důvěrnějšímu obcování s nepřáteli vlasti nad běžnou potřebu.

Přes všeliké sliby úlisných Prušáků v provolání jejich byly rekvisice od nich činěné tak těžké a obsáhlé, že při nejlepší vůli obecní správy a nejvýše napiaté obětavosti obyvatelů nebylo vždy možná vyplniti všecky žádosti velitelstva pruského, tak že purkmistr přinucen byl domáhati se ve Vídni prostředkování rakouské vlády, která byla mezi tím s pruskou příměří uzavřela a o mír vyjednávala. Pruské vojsko zůstalo v Praze ještě po uzavření míru tamtéž (23. srpna) až do 18. září, po kterýž celý čas, vyjma některé pomíjející výtržnosti chudiny, nebyl pokoj v městě podstatně rušen. Z rozličných výjevů pestrého života, tou dobou v Praze panujícího, zaznamenáváme pouze okázalé oslavení císařských narozenin dne 18. srpna co skvělou demonstraci věrné oddanosti české svému těžce zkoušenému králi.

Hned druhý den po vyklizení se Prušáků vešlo do Prahy opět vojsko naše, s jásotem jsouc vítáno, a též úřadové političtí se vrátili, toliko některé vojenská policejní stráž ponechána ve Vídni; v Praze i nadále zůstala v činnosti policejní stráž od obce zřízená. Vzornému chování se Pražanů za nepřátelské okupace dostalo se zasloužilého nejvyššího uznání: ozbrojeným sborům měšťanským uděleno právo, za přebývání panovníkova v Praze konati čestnou stráž na hradě vedle vojska; purkmistr dr. Bělský vyznamenán řádem železné koruny třetí třídy; naproti tomu zeměsprávce hrabě Lažanský, jenž byl před Prusy opustil Prahu a s místodržitelským úřednictvem sem tam po jižních Čechách se toulal, jmenován tajným radou. Pražské občanstvo pak vyslovilo správě obecní zvláštním osvědčením na veřejných místech podpisovaným své vroucí díky za vzornou její péči o veřejnou bezpečnost a pořádek v minulé trudné době, prohlásíc, že „purkmistr a rada, jakož vůbec zastupitelstvo královského hlavního města Prahy učinili se velezasloužilými o obec“.

Na všechen spůsob mohla Praha se honositi, že dala světu skvělý důkaz o dospělosti národa Českého k samosprávě, která se mu od vlády tak zarputile odpírala.

XXIV.

Útrapy země následkem války. Návrat úřadů a vojska císařského. Nový místodržitel. Císař v Praze. Domnělý úklad o jeho život. Pomoc krajinám válkou zubožełým. Vnitřní politická situace. Jesuité v Praze. Páté zasedání sněmu. Tiskové poměry. Divadlo. Matice česká. Nekrology.

Škody, jichž průběhem války byly utrpěly země koruny České, nejvíce království České samo, dílem pustošením, dílem rekvisicemi nepřátelskými, byly ohromné, i vymáhaly rychlé pomoci, neměly-li krajiny jimi postižené přivedeny býti úplně na mizinu. Ještě za pruské okupace, ku konci měsíce července, vyslána byla od obce Pražské do Vídně k císaři deputace, jejímiž předními členy byli Brauner a Rieger, aby mu věrně vylíčila trpké utrpení hlavního města Čech i vůbec strastiplný stav celé země, a za úlevu a pomoc žádala. Císař velmi blahosklonně přijal deputaci, a vyslechnuv ji s vřelým účastenstvím dal jí odpověď nad míru milostivou, v níž doslovně pravil: „Předmětem mé nejhorlivější péče bude, aby trpce navštívené zemi v čas poskytnuta byla **rychlá a vydatná pomoc. Nedbal jsem nikdy na podezřívání věrného obyvatelstva českého**, naopak obdivuji se věrnému a sebezapírajícímu se chování věrného města Prahy a celé země České.“

Ke svízelům, které každá válka nevyhnutelně mívá v zápětí svém, přidružila se ještě cholera, toho roku opět Evropu navštívivší, jež obzvláště krutě zuřila v krajinách, kde bylo bojováno, přinesena tam jsouc od vojů pruských. Bylať skutečně v některých částech země bída převeliká, a jenom naděje, že po odchodu nepřítele vše zase v předešlé pravidelné koleje se vrátí, a slib císařské pomoci nedávaly zmáhati se zoufalosti v nešťastném jich obyvatelstvu. Jakmile odtáhli

Prusové, vrátili se také císařští úřadové, a s nimi přišel i nově jmenovaný místodržitel hrabě Rothkirch-Panthen, dosavadní nejvyšší maršálek zemský. Později také jmenován nový vojenský velitel zemský v osobě knížete Montenuova, syna po bývalé císařovně Francouzské arcikněžně Marii Louise, z morganatického manželství jejího s hrabětem Neippergem. K veliké radosti Pražanů vrátil se dne 13. října také staričký císař Ferdinand a ubytoval se znova na královském hradě.

Aby se na vlastní oči přesvědčil o žalostném stavu zbědovaných zemí českých, vydal se panovník sám v měsíci říjnu na cestu po Moravě a po Čechách, kdež všude přijat byl od obyvatelstva slavnostně a okázale s upřímnými projevy věrnosti a oddanosti. Ale na Moravě protivníci všeho co českého jest, majíce tam při vládě v poněmčených městech vrch, všemožně se snažili setříti s těch projevů všecku tvářnost národní, ano zuření jejich tak daleko sáhalo, že na nádraží Brněnském působením purkmistra, pověstného hanobitele koruny České Giskry, odstraněn jest zavěšeny tam znak království Českého. Císař sám s deputacemi venkovskych obcí k němu vyslanými českým jazykem rozmlouval, vyptávaje se, jak vykonány byly jeho rozkazy strany udělení náhrad za škody válečné.

Z Moravy obrátil se císař do Čech, a tu jmenovitě v Praze po celých šest dní se zdržel. K uvítání jeho dály se byly rozsáhlé přípravy, tak že vypadlo nad míru slavně. Mezi jiným sešli se tam k uvítání krále také starostové nově do života vstouplých okresních zastupitelstev, jichžto jménem zvolený od nich řečník dr. Rieger, starosta okresu Chotěbořského, pozdravil mocnáře a přednesl mu společnou všech žádost, aby ráčil v milostivou ochranu svou vzíti další vývoj samosprávného ústavu toho. Takové ochrany bylo zastupitelstvům okresním velice potřebí proti politickým úřadům, kteří co urputní protivníci vší autonomie netoliko jim všemožné překážky do cesty kladli a zákonní činnost jejich obmezovali, nýbrž i bez ostychu zjevné příkoří jim činili. Císař dal jim

odpověď velmi přívětivou, v níž výslovně se vyjádřil, kterak uznává, „že pouze na upevněné půdě samosprávy rozkvěte pravá svoboda, která jest požadavkem doby naší“. Ale přes všecky sliby panovníkovy bureaukracie, s absolutismem nerozlučně srostlá, nepřestala pronásledovati protivné jí samosprávné okresy týráním všeho spůsobu, ano po císařově odjezdu z Čech tím více jim se mstila.

V Praze zabýval se císař hlavně záležitostí náhrad válečných škod, ku kterémuž konci zřízeny jsou zvláštní komise vyšetřovací. Pohříchu však tyto komise počínaly si velmi liknavě, tak že drahně času trvalo, nežli všecky škody jsou na jisto postaveny, náhrady pak samy daleko nebyly přiměřeny škodám skutečným Vedle toho všímal si císař pozorně života národního i vyšších jeho snah, navštíviv četné ústavy, mezi nimi též Museum, pak výstavu plánů pro národní divadlo, i obmyslil štědře přední ústavy a spolky značnými peněžitými dary. Jmenovitě daroval Museu českému 10.000 zl., Král. české společnosti nauk 5000 zl., Sboru pro vystavění národního divadla 5000 zl., Jednotě Svatovítské 2000 zl., nezapomínal pak ani na třídy nouzi trpící, vykázav 20.000 zl. pro chudé Pražské a Karlínské, pak výboru ku podporování obyvatelů rudohorských 5000 zl. Obci Pražské odměnil se velikomyslný mocnář za věrnost tak skvěle osvědčenou rozkazem, aby zrušeny byly pevnostní hradby Novoměstské, a místo tím získané aby vešlo v majetek obce a mohlo ho býti použito k stavbě nových domů. Též neopominul císař za pobytu svého v Praze obraceti pozornost svou k zájmům a snahám hmotným, navštíviv rozličné závody průmyslové, mezi jiným i obecní plynárnu, pak stavbu třetího mostu Pražského. Ještě před odjezdem svým z Prahy vyznamenal panovník Nestora učenců českých Palackého za jeho „zásluhy o vědu a zvláště o dějepis český“ řádem železné koruny druhé třídy.

Nemilý dojem na veřejnost učinila zpráva o domnělém překaženém atentatu na život císařův, když dne 27. října vycházel z českého divadla, kdež přítomen byl slavnostnímu

představení Prodané nevěsty. Jakýsi potrhlý Angličan Potter tvrdil totiž, že zadržel ruku jistého muže v tom okamžení, když mířil pistolí na císaře. V zatčeném muži tom poznán krejčovský tovaryš Půst, člověk docela bezúhonný, na blízku pak zamýšleného útoku na život mocnářův nalezena později skutečně malá pistole. Ale z vyšetřování v té příčině zavedeného nevyšlo nic jistého, a záhadná ta věc nedošla nikdy vysvětlení. Potter, jejž lidé, kteří ho znali, prohlašovali za přepiatého podivína, jest na svobodu propuštěn a brzy na to Prahu opustil, ale ubohý Půst držán delší čas ve vazbě, dokázáno však mu nemohlo býti nic.

Z Prahy vydal se císař do východních a severovýchodních Čech zhlédnout jeviště války, a kudykoliv se ubíral, všudy zanechával stopy velikomyslné dobročinnosti své; odtud pak vrátil se 9. listopadu do Vídně.

Rychlejší pomoci, nežli pozdními náhradami od státu, dostalo se krajinám válkou zpustošeným jednak opatřením zemského výboru, jenž k návrhu Riegrovu vyzval veškeré výbory okresní ke sbírání pro ně obilí a peněz, jednak i soukromou dobročinností, když k témuž účelu sestupovaly se rozličné spolky, ano zařízen jest zvláštní bazar v jich prospěch. Ze sbírek po okresích zavedených odesláno v krátké době do krajů válkou nejvíce trpěvších 12.000 měr obilí k setí a k potravě, a na 60.000 zl. hotových peněz; také soukromé sbírky byly vydatné.

Po celý ten čas zůstávaly vnitřní státoprávní poměry Rakouska neurovnané, ministerstvo smíru, jak rádo se nazývati dávalo, nedovedlo zlomiti odpor centralistické bureaukracie, která netoliko všelikou akci jeho v tom směru mařila, nýbrž čím dále i na ně samo vždy většího vlivu nabývala. Tím valně posilňována jest strana německo-centralistická, která nanovo pozdvihnouc hlavu nepřestávala dokazovati, že pravá spása Rakouska záleží jenom v navrácení se k ústavě únorové. Naděje federalistů, že Rakousko po svém vyloučení z Německa, čemuž se musilo v míru Pražském podrobiti, vyhojeno bude z blouznivých fantasií o domnělém německém

úkolu svém, mimo všecko nadání nepotvrdilo se. Rakousko se opět ničeho nenaučilo ani z tak trpkých a bolestných zkušeností posledního roku. Hrabě Mensdorf, dosavadní ministr zahraničních záležitostí, jest sice propuštěn, ale na jeho místo povolán cizinec baron Beust, zvláštních vnitřních poměrů Rakouské říše neznalý, před tím ministr saský, úhlavní nepřítel Pruska, jenž právě byl největším podněcovatelem neblahé války „Němců s Němci“. Již dříve Němci rakouští, vidouce že provedení tuhého centralismu v celé říši potkává se s nepřemožitelným odporem Uherska, uskrovňovali se v požadavku svém tou měrou, že snahy své počali obmezovati již jenom na jednu polovici říše, na země mimouherské, dávajíce výraz idei dualismu, v kterémžto novém útvaru Rakouska připadnouti mělo v zemích koruny Svatoštěpánské panství Maďarům, v ostatních pak všech zemích bez rozdílu Němcům. Od vstoupení Beustova do kabinetu nacházela myšlénka ta čím dále tím větší obliby u dosavadních centralistů a vyslovována vždy rozhodněji.

O jedné události roku tohoto nelze zde pomlčeti, poněvadž zavdala podnět k nemalému pobouření celé liberalní strany v Čechách bez rozdílu národnosti. Bylo to usazení se v Praze jesuitů při kostele sv. Ignacia na Karlově náměstí, někdejším to nádherném chrámě téhož řádu až do jeho zrušení v minulém století. V celém skoro táboře českém, vyjma nečetnou jeho frakci ultramontanní, strhl se pokřik rozhorlenosti a nevole proti uvedení do hlavního města země řádu, jenž trval v tak neblahé paměti u národa Českého, i ukazováno na záhubné působení jeho v dějinách národů slovanských, jmenovitě Polského a Českého. Samo svobodomyslnější kněžstvo pozdvihovalo hlasu svého proti jesuitům, kterých však z nenadání zastal se jeden z předních starších vlastenců téhož ctihodného stavu, kanovník Vinařický, vydav zvláštní brošurku na obranu nenáviděného řádu. Z toho vznikla neutěšená polemika k nemalému zármutku všech upřímných národovců, kteří s netajenou žalostí patřili na obnovení nešťastných hádek náboženských, této hlavní příčiny hlubo-

kého úpadku vlasti. Záležitost ta dostala se i do nejbližšího zasedání sněmu zemského ve formě interpelace, již podepsalo 31 českých a 10 německých poslanců, která však neměla žádného praktického výsledku.

Dne 19. listopadu zahájeno páté zasedání českého sněmu, jehož tvářnost u srovnání s posledně minulým byla podstatně změněna

Opět předsedal mu hrabě Albert Nostic, jmenovaný na místě povýšeného za místodržitele hraběte Rothkirch-Panthena podruhé nejvyšším maršálkem; v samém pak složení svém jevil nyní většinu federalistickou, když v kurii velkostatkářské byla vrch obdržela tak zvaná historická šlechta. Zasedání sněmu mohlo býti jen krátké, poněvadž první šestileté období jeho chýlilo se tímto rokem ku konci. Velmi tuhý byl boj o adresu, k níž podány dva návrhy, jeden od hraběte Jindřicha Clam-Martinice, druhý od Herbsta. Účastnilit se v něm přední řečníci obou stran, ze strany národní Rieger, Clam-Martinic, Brauner, Klaudy, Sladkovský, kníže Jiří Lobkovic, kteří se skvělou výmluvností hájili nezadatelných práv koruny České; ze strany ústaváků Herbst, Klier, Hartig, Schmeykal, bojující doktrinářskými frasemi.

Většinou 126 hlasů proti 91 přijata jest adresa Clam-Martinicova, v níž sněm vyslovoval své přesvědčení, „že ústavního ustrojení říše dle práva dojíti lze jenom na cestě od Vašeho Veličenstva naznačené, svobodnými a upřímnými úmluvami, spočívajícími na neodvolatelném základě nejvyššího diplomu ze dne 20. října 1860 a vedenými v jeho duchu, za prostředkujícím působením koruny, a že přirozené povaze i potřebám Rakouska jen taková ústava vyhověti může, která nese v sobě pevné zaručení přede vším trvalosti a moci říše, ovšem ale také trvání a samosprávného řízení jejích království a zemí“, a sliboval, že chce vládě „na dráze státoprávních vyjednávání, naznačené nejvyšším manifestem z 20. září m. r., státi po boku k věrné pomoci“. Při tom neopominula adresa klásti váhu na opětovaný slib císařův, že se dá korunovati na království České.

Adresa podána byla Jeho Veličenstvu od sněmovní deputace do Vídně vyslané dne 15. prosince ve zvláštní audienci a přijata od císaře nad míru milostivě; odpověď však na ni zněla více jen všeobecně, o korunování nezmiňovala se ani slovem.

Pro krátce vyměřené letošní zasedání sněmu mohly na něm vyřízeny býti jenom některé podřízené záležitosti; důležitější, jako změna volebního řádu a upravení právních poměrů založen, jichžto sněm vřele se ujímal, musily odloženy býti k zasedání nejprve příštímu. Poslední schůze byla dne 21. prosince, kterou sněm jest zavřen.

Sněm moravský, stejnou dobou zasedající, kde měli Němci nepřirozenou většinu, podal císaři adresu ve prospěch únorovky; návrh změny volebního řádu jest od něho zavržen.

Naproti tomu dostalo se národu našemu po dlouhém o to usilování té vymoženosti, že konečně povoleno telegrafovati také v jazyku českém.

Tiskové poměry se za vlády Belcrediho hrubě nepolepšily, udělená amnestie byla neúplná, ač i později ještě dostalo se některým českým žurnalistům, jako jmenovitě Eduardu Grégrovi, rehabilitace; procesy a odsuzování redaktorů květlo jako před tím. Obzvláště přísně stíhána jest pro velezrádný obsah brošurka Pláč koruny České, vyšlá za doby války v Berlíně, pro jejíž rozšiřování spisovatel Jan M. Černý zatčen jest a po 13 měsíců držán ve vazbě vyšetřovací. Národ, organ Palackého a Riegra, zanikl tímto rokem, dílem nedostatkem předplatitelů, dílem nedbalostí svého nakladatelstva; naproti tomu vypučel za éry Belcrediho nový kvítek žurnalistický, pověstný Pražský Denník, založený vedle Prager Abendblattu od ministerstva co vládní organ.

Mladý ústav českého divadla, dílem pro obtíže, s jakými každý začátek bývá spojen, dílem i vinou ředitelstva, octnul se tímto rokem v poměrech neblahých, kteréžto nesnáze dovršeny jsou pruskou okupací Prahy. Když ředitel Thomé nucena se viděl divadlo zavříti, pokusila se o to společnost herců, aby o své ujmě dále je vedla, a výsledek podniku

toho byl dosti slušný. Konečně zjednal pomoc Rieger, jehož působením z vlasteneckých přátel divadla utvořilo se zvláštní družstvo, které od sv. Václava samo se ujalo finančního i artistického vedení národního toho ústavu, jenž od těch dob zůstal v rukou družstva v rozličných obměnách.

V únoru téhož roku stalo se rozhodnutí o Náprstkových dramatických cenách, z pěti truchloher obdržela Eliška Přemyslovna Václava Vlčka první akcesit 100 zl. Po vyřízení tom prohlásil se šlechetný mecenáš pan Ferdinand Náprstek, že nebude nadále ceny na konkurenční dramatické práce vypisovati spůsobem doposud obyčejným, nýbrž že celou cenu, obnášející nyní 742 zl., odevzdá Svatoboru k odměňování dramatických prací na divadle českém již provozovaných.

Oblíbeným spůsobem přispívání na stavbu velikého národního divadla stalo se okázalé svážení hojného stavebního materialu od četných dobromyslných dárců, většinou venkovských obcí.

Matici české po desetiletém procesu s dědici Schmidingerovými konečně soudně přiřknut jest odkaz jeho, čímž rozmnožil se její kapitál o 2000 zl.

Z kruhu statečných dělníků v oboru národní práce vyrván jest tímto rokem Gustav Skřivan, výtečný mathematik a profesor téhož předmětu na polytechnice Pražské, zemřelý 6. ledna v nejlepším věku 35 let; Jan Tomíček, zasloužilý starší spisovatel z doby předbřeznové, zemřelý náhle 28. dubna, 60 let stár; konečně nejčinnější knihkupec a nakladatel český Ignac Leopold Kober, zemřelý 26. května v Lázních Svatojanských po dlouhé trapné nemoci v 41. roce svého věku. Smrtí muže toho utrpěla literatura česká ztrátu nenahraditelnou.

XXV.

Mimořádná rada říšská a hned zase řádná únorová. Nová amnestie. Odstoupení Belcrediho. Dualismus. Sněmové český a moravský a jejich adresy. Oba rozpuštěny a nové sněmy vykonají volby do říšské rady. Protest strany národní. Rakousko rozštěpeno. Státnická neschopnost Belcrediho.

Jak známo, měl dle císařského manifestu od 20. srpna 1865 výsledek jednání vlády se sněmem uherským k docílení státoprávního narovnání s Uherskem předložen býti jednotlivým sněmům zemí neuherských k uvážení; dne 2. ledna 1867 však vyšel nový patent císařský, dle něhož měl tento výsledek býti předložen mimořádné jakési radě říšské, kterou měly obeslat ostatní sněmy a která svolávána ke dni 25. února. Jediným předmětem rokování jejího měla býti „porada o ústavní otázce“, t. j. o novém zřízení Rakouska na základě vyrovnání s Uherskem. Neprodleně vypsány jsou tedy nové volby do sněmů a tyto svolány ještě na první polovici měsíce února. Dne 8. ledna prohlášena nová, úplnější amnestie pro osoby odsouzené v tiskových přích aneb takovými stíhané, která obsahovala také dokonalou jich rehabilitaci, tak že opět jim bylo možná učiněno účastniti se politické činnosti. Mezi těmito rehabilitovanými nalezal se jmenovitě také Julius Grégr. Volby do sněmů českého a moravského skvěle osvědčily výbornou kázeň, s jakou národ poslušen byl vůdců svých, a poněvadž také kurie velkostatkářské volily ve smyslu federalistickém, tedy měla národní strana většinu na obou sněmech pojištěnou.

Ale již opět začala se vláda v úmyslu svém kolísati, v ministerstvu patrně bojoval proti sobě dvojí proud: Beust proti Belcredimu. Onen viděl jedinou spásu říše v rychlém uspokojení Uherska, které v poslední válce bylo se již chystalo k novému povstání s pomocí Pruska, kde se byla utvořila zvláštní uherská legie pod Klapkou; v zemích pak mimouherských se chystal pokračovati v německé politice Schmerlingově a „Slovany tisknouti ke zdi“. Proto zamýšlel před

říšskou radu předstoupiti již s hotovým vyrovnáním uherským, které jí pouze oznámiti chtěl co fait accompli, kdežto Belcredi, vždy stoje na stanovisku volné dráhy, naléhal na to, aby jí jakožto stejně oprávněné předloženo bylo k uvážení a schválení. Beust, podporován mocným vlivem uherské aristokracie, zvítězil konečně v kruzích rozhodných, což mělo za následek odstoupení Belcrediho.

Program nové vlády, v jejíž čelo nyní postaven Beust, změněn nanovo, říšská rada, kterou měli jednotliví sněmové zemí uherských obeslati, neměla již dle patentu od 2. ledna býti mimořádná, nýbrž prohlášena za řádnou ve smyslu únorových patentů. Tím vysloven formalně dualismus a říši dán organismus nový, že rozpoltěna ve dví: na země koruny Uherské a na „ostatní země", pro něž vynalezeno nové jméno Cislajtanie čili Předlitavsko od nepatrné říčky Litavy, činící hranici mezi Dolejšími Rakousy a Uhrami. Cislajtanie měla též jako koruna Uherská tvořiti celek pro sebe, kde do jednoho pytle hozeny tak různé útvary státní, jako koruna Česká, Halič a rozličné země německorakouské. Každá z obou polovic říše měla míti své zvláštní ministerstvo, a nad oběma státi mělo ministerstvo říšské, do jehož kompetence odkázány tak zvané společné záležitosti: finanční, vojenské a zahraniční.

Dne 18. února zahájen jest sněm království Českého, jehož trvání bylo jen krátké, neboť měl jedinou úlohu vykonání voleb do říšské rady, k čemuž byl od vlády vyzván. V odpověď na toto vyzvání podala i národní i německá strana svůj návrh adresy. Adresa německá radostně vítala „návrat na ústavní dráhu, zrušení zastavení ústavy, odstranění mimořádné a svolání ústavní rady říšské", kdežto adresa národní strany, zaujímající stanovisko státoprávní, považovala sice to shromáždění, jež obeslati měla, „přece jen za mimořádné, stojící kromě oboru ústavního práva", nicméně osvědčovala ochotnost sněmu, „účastniti se ve společné poradě shromáždění takového, které dá království Českému záruku, že bez přičinění jeho sněmu nic se nestane a státi nemůže, co by zjinačilo starodávné státoprávní postavení království Českého

a jeho poměry k trůnu i k říši. Adresní debata byla nad míru živá, přední řečníci strany národní, zejména Rieger, Brauner, Sladkovský, Clam-Martinic, hrabata Fridrich a Lev Thun, s nadšenou výmluvností hájili nezadatelných práv koruny České, proti nimž odporná strana s Herbstem v čele vedli do boje prázdné doktrinarské frase. Galerie sněmovní naplněna byla obecenstvem, sledujícím s napiatou pozorností průběh debaty, a celá Praha nacházela se v ty dni u všeobecném rozčilení. Policie, obávajíc se demonstrací protivládních, byla všecka na nohou, v kasárnách pak pohotově bylo vojsko k okamžitému potlačení veřejných výtržností. Adresa národní strany přijata jest na sněmě většinou 156 hlasů proti 76; podobnou adresu jako český sněm podal také sněm moravský. Vláda odpověděla na ně rozpuštěním obou sněmů a vypsáním nových voleb Zároveň zbaven jest hrabě Rothkirch-Panthen místodržitelského úřadu svého, a na jeho místo jmenován rozhodný ústavák Kellersperk.

Jediná důležitější věc, která vedle adresy na sněmě českém k řeči přišla, byla liknavost úřadů u vyplácení náhrad válečných zpustošeným krajinám. Vypočítáváno, že Dolním Rakousům, které nerovně méně válkou trpěly nežli Čechy, přisouzeno dvanáctkrát tolik náhrady jako Čechám, ani pak této skrovné části nedostávalo se na mizinu přišlým rolníkům českým, přes všecky sliby a vzdor opětovaným nařízením císařským. Učiněna o to interpretace k místodržiteli, který slíbil podati o tom zprávu vládě.

Takové odměny dostalo se Čechům za věrnost jejich tak okázale osvědčenou, kdežto spupní Maďaři za zpurnost svou dosáhli vyplnění všech svých přepiatých žádostí. Bylo to pro národ náš o jedno zklamání více, to pak bylo bolestnější nad všecky předešlé. Citům a smýšlení svému dával národ výraz četným, se všech stran přicházejícím osvědčováním souhlasu s adresou sněmovní.

Při nových volbách do sněmu podařilo se vládě jednak vlivem svým na tu část šlechty, která měla obyčej říditi se vždy pokynutím s hůry, dílem nesmírnou agitací, při které

užíváno i prostředků ne vždy zákonných, proniknouti se svými kandidaty v kurii velkostatkářské, čímž německá strana obdržela na sněmě většinu. Zemský výbor sice pro patrné nepravidelnosti, jaké se dály při volbách, učinil návrh, aby volby v kurii velkostatkářské prohlášeny byly za neplatné, ale když dovoleno v hlasování o tom účastniti se také velkostatkářům jakožto soudcům ve vlastní při, návrh ten arciť jest zavržen. Sněm s takovou většinou nezpouzel se vykonati volby do říšské rady, proti čemuž národní menšina podala slavný protest; ti pak poslancové čeští, kteří zvoleni jsou do říšské rady, do Vídně nešli. Podobně dálo se na sněmě moravském. Od té doby národ Český nebyl na říšské radě zastoupen po celých dvanáct let.

Dualismus, který de facto panoval v Rakousku od té doby, co za Marie Teresie zrušena byla dvorská kancelář česká, stal se nyní také de jure státním útvarem Rakouska, s porušením stejně vážných historických práv jiných částí říše. Toto „nové zřízení“ Rakouska přijato jest „z nutnosti“ od říšské rady, která se brzy na to shromáždila, a vedle trojího ministerstva (viz svrchu) zavedeno v Rakousku i troje ústřední zastupitelstvo: říšský sněm uherský pro země koruny Svatoštěpánské, říšská rada pro Cislajtanii a delegace obou těchto pro celé mocnářství.

Že velikou vinu toho rozdvojení říše nese nerozhodnost Belcrediho, přiznává sám spisovatel brošurky „Österreichisches“ (v Berlíně, 2. vyd. 1869),*) pravě: „Vielleicht auch hat Belcredi nicht rasch und entschlossen genug aufgeräumt unter dem Schutte, den das Februar-Regime aufgehäuft hatte; Transactionen versucht, wo sie nicht möglich waren; seinen Gegnern zu viel, seinen Freunden zu wenig Gehör geschenkt; diese in ihrer Action zurückgedrängt und gelähmt, und jene doch nicht gewonnen, ihnen nur Zeit gegönnt und Mittel geliefert, ihn zu stürzen.“

*) Za takového pokládá se jistý vynikající člen české historické šlechty, Belcredimu blízko stojící.

OBSAH.

POLITICKÁ

BIBLIOTÉKA ČESKÁ.

VYDÁVÁ

ČESKÝ KLUB.

DÍL I.

Naše znovuzrození.

Část šestá.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1884.

Naše znovuzrození.

Přehled národního života českého

za posledního půlstoletí.

Sestavil

Jakub Malý,
mimořádný člen královské české společnosti nauk.

ČÁST ŠESTÁ.

Od zavedení dualismu až do nastoupení ministerstva Taaffeova.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1884.

Knihtiskárna J. Otty v Praze.

Část šestá.

Od zavedení dualismu až do nastoupení ministerstva Taaffeova.

Od roku 1867 až do 12. srpna 1879.

Úvod.

Doba, k jejímuž vylíčení přikračujeme, může vším právem nazvána býti křížovou cestou národa Českého, neboť mu v dlouhých dvanácti letech vypiti bylo až do dna kalich hořkého utrpení. V tom čase všecku nejjizlivější zlobu svou vychrlila naň pověstná zuřivost německá (furor teutonicus) pod záštitou vystřídavších se ministerstev Karla Auersperka, občanského Giskrova, Hasnerova, a po krátkém oddechu za Hohenwarta ministerstva Adolfa Auersperkova. Nebylo prostředku sebe násilnějšího, nezákonnějšího, nemravnějšího, jehož by nebylo použito bývalo ku pokoření, utlačení, ano zničení nenáviděných Čechů; vojenská hrůzovláda, systematické pronásledování všeho, co bylo v nejmenší souvislosti se živlem neb jménem českým, zjevné porušování zákonů naproti Čechům, úmyslné kladení překážek rozvoji hmotného blahobytu, konečně hnusný chabrus, to byly ty zbraně, jimiž bojováno bylo proti Čechům, kteří jediní měli vyloučeni býti z těch výhod, jež obnovená konstituční éra byla rakouským národům slibovala. Zdálo se ne jinak, než jakoby ani božské ani lidské zákony neměly platnosti míti naproti národu našemu, který v plném slova smyslu byl učiněn psancem, jehož divoké štvaní docházelo s hůry pochvaly a odměny.

Jestliže národ náš vynikal dříve hrdinskou statečností, zavdávaje pádné rány řítícím se naň nepřátelům, nyní bylo

mu cvičiti se ve mnohem těžší ctnosti němé vytrvalosti v utrpení; národ i v tom osvědčil onu tuhost svou, pro kterou se stal ode dávna pověstným. Jakkoli posledním zklamáním o trpkou zkušenost bohatší, nezoufal proto v nerovném zápasu svém, naopak bral z toho jen mocnější podnět ke vzdoru tím zarytějšímu, až konečně unavil slepý vztek vrahů bez prospěchu naň dorážejících. Byl to zápas surového násilí s odvěkým právem, v němž toto, postrádajíc moci hmotné k rozhodnému vítězství nevyhnutelné, nicméně mravní silou svou vynutilo na onom spravedlivějšího rozdělení slunce a větru na bojišti k novému zápasu se stejnou zbraní.

Nežli však až k tomu došlo, musili političtí oni fanatikové se svým státnickým uměním přivedeni býti ad absurdum; jejich úplná neschopnost k vládě musila se osvědčiti v takové míře, že naprosto bylo nemožno kráčeti dále dosavadní cestou; oni musili se s rozumem svým octnouti docela na mizině, nežli v rozhodujících kruzích opanovalo přesvědčení, že nevyhnutelně nutná jest změna systemu, má-li říše vyvedena býti z nebezpečných zmatků a zachována od zkázy jinak neodvratné. K tomu byla strana ústavácká z nedostatku jasně vytknutého a dopodrobna určitého programu sama v sobě rozštěpena, a žezlo vypadlo jí z bezmocných rukou. Panování jediné sobecké koterie nad celým státem vzalo konec, k účastnění se ve společné práci zákonodárné i výkonné povoláni jsou také ostatní živlové národní a političtí, kteří s části až dosud jeho se byli vzdalovali, čekajíce na nedaleké dohospodaření tak zvaných německých liberalů. Tu nastala éra všeobecného smíru, jejž provésti měl hrabě Taaffe. Tomu v únoru 1879 uloženo sestavení nového ministerstva, jehož předsedou jmenován jest 12. srpna téhož roku.

Úlohou naší jest vylíčiti trpný odpor národa Českého proti útokům samu existenci jeho ohrožujícím, při čemž ovšem nemůžeme o jednotlivostech tohoto boje na život a na smrt šířiti se ani v tak skrovné míře, jak jsme to činili dosavad, nýbrž přestati musíme na vytknutí pouze některých hlavnějších momentů. Z těch nejvážnější jsou deklarace a funda-

mentalní články, z nichž v první naznačeno právní stanovisko národní strany, v druhých obsaženy základ a výminky „českého narovnání“. V obojím zračí se i sebevědomá pevnost i ochotná smířlivost a lojalní obětovnost naproti říši a dynastii, vynikající to ctnosti v národní povaze české. O postupu vnitřního státního vývoje stačí, podáme-li pouze to, co se podstatně týkalo tak zvané již nyní otázky české. Tolik o politickém obsahu našeho vypravování, který však tvoří toliko jednu jeho stránku.

Kronika našeho znovuzrození, má-li býti věrným obrazem kulturně historickým, nemůže sledovati pouze jeden směr, nýbrž musí zřetel svůj obraceti k vývoji celkovému, při kterém hlavně padá na váhy moment mravní. Jakož pak na každém obraze spatřujeme světla i stíny, tak i zde vidíme podobný zjev. V průběhu posledního půlstoletí národ Český zmohutněl nejenom hmotně, on i duševní činností svou ve všech oborech vyššího snažení ukázal se rovnorodým všem národům kulturním a přivedl ku platnosti plody svého ducha spůsobem takovým, že bychom v dějinách člověčenstva marně hledali druhý podobný příklad. Na intelektualní úspěch tento může národ náš býti vším právem hrdým; nyní však nastává otázka, jaký mravní pokrok učinil národ Český během dlouhé té doby. Tu, kdybychom věřiti měli chvalořečníkům časů minulých, musili bychom v nejednom ohledu s pochybováním krčiti ramenoma; my však chtějíce býti spravedlivými uznati musíme, že při okolnostech tak změněných a v tak úchvatném všeobecném postupu dávno již oprávnění svého pozbylo idylické vlastenčení, na které řídnoucí již pamětníci jeho dosavad s lítostným povzdechem zpomínají, a že národ vtržený do neodolatelného proudu života praktického musil se osvědčiti jinými, ráznějšími vlastnostmi, neměl-li v něm utonouti.

Že takové vlastnosti skutečně v sobě vyvinul a statně proudem tím plove, to důkazem jest čilé jeho životní síly; ale zároveň nemůže se nestranný pozorovatel ubrániti vtírajícímu se mu přesvědčení, kterak národ Český nikterak také nezmoudřel v té míře, v jaké se zevnitř rozprostranil

a uvnitř utvrdil. Dvě dědičné vady jsou to, které vždy bývaly jeho neštěstím a jichž dosavad nedovedl odložiti: přílišné dobráctví a nesvornost. Jakož pak s pýchou zaznamenáváme povznešení národa svého z nejhlubšího ponížení k důstojné výši, tak rovněž velí nám povinnost svědomitého dějepisce, nezamlčeti vady jeho, které by snadno, kdyby jich v čas nepoznal a nenapravil, zase s výše té ho strhnouti mohly. Obzvláště jest to politování hodná nesvornost, která národ Český již od drahného času rozdvojuje v protivné tábory, jež nedělí od sebe ani tak různost zásad neb směrů, ale hlavně, ano výhradně různost zájmů čistě osobních. O těchto neutěšených poměrech jest jeden úsudek mezi námi, ale ku polepšení jich bohužel přes to všecko neschyluje se dosavad. K četným varujícím hlasům budiž přidán i náš. Nemohouce věc tu pominouti mlčením vynasnažíme se zachovati všemožnou objektivnost, podávajíce pouze fakta nepopíratelná, z kterých nechť sobě laskavý čtenář utvoří úsudek sám. Jest věru svrchovaný čas, aby konečně společným úsilím zastaveno bylo další tropení různic mezi námi, které vždy vydařiti se musí jenom na zkázu dobré věci.

I.

1867. Zmařené naděje. Pouť Slovanů do Moskvy. Její účinek na národ Český.

Když o národu Českém bez něho rozhodnuto bylo, že se má státi příslušníkem jakési Cislajtanie, o kteréž nikdy před tím nebylo slýcháno, zmocnil se všech vřelejších srdcí vlasteneckých cit nesmírné trpkosti. Jakkoli dle starodávné zkušenosti nebyli Čechové zvyklí očekávati něco dobrého z Vídně, nicméně tento tak ohromný nevděk za tolik obětí a tolik oddanosti byl přímo do nebe volající, i nebylo by divu bývalo, kdyby národ byl zoufal nad svou budoucností.

Tu nenadále naskytla se příležitost, jejíž použití bylo spůsobilé posilniti sklíčené srdce české balšámem útěchy, prýštícím se z vědomí, že není na světě opuštěno, nýbrž že tisíce sbratřených srdcí k němu lne s upřímným soucitem. Byla to pověstná ethnografická výstava v Moskvě, která toho roku se odbývala a k níž rozeslána byla pozvání do všech zemí a končin slovanských. Tu idea vzájemnosti slovanské, která za novější doby nejprve v národu Českém se byla zrodila, nabyla nového podnětu, a vědomí pokrevného svazku všech Slovanů mžikem proniklo nejširší kruhy v národu. Přede vším pak byl to národ Ruský, který mocným postavením svým co ryze slovanská velmoc poskytoval národním snahám českým vydatné mravní opory.

K uspořádání výstavy té byl se v Moskvě sestavil zvláštní výbor, jehož čestné předsednictví přijal na sebe veliký kníže Vladimír, syn císaře Alexandra. V Čechách bylo pozvání na výstavu, došlé tam v únoru, přijato s velikou ochotností, a poslány na ni obstarané K. J. Erbenem pěkné národní kroje lidu českého z okolí Domažlic a Plzně, jakož i fotografie vesničanů českých s potřebným popsáním. K návštěvě výstavy sebrali se ze všech slovanských zemí, jediné Polsko vyjímaje, čelnější národovci, a konali cestu pokud možná společně. Z Čech vydali se na pouť slovanskou mezi jinými dr. Brauner, Karel Jaromír Erben, bibliotekář Vrťátko, dr. Hamerník, dr. Julius Grégr, baron Villani, dr. Tomáš Černý a malíř Josef Manes. Ti vyjeli z Prahy a odjinud dne 15. května, majíce sjeti se příštího dne na ruském pomezí v Granici; na další cestě odtud měli se k nim připojiti historiograf Palacký a Rieger, přijíždějíce z Paříže, kde byli navštívili světovou výstavu. Ta cesta vykládána byla Čechům od protivníků jejich co velezrádná politická demonstrace. Nedá se upříti, že v nynějších okolnostech nebyla prosta významu politického, avšak oni ani v okolnostech sobě nejpříznivějších nebyli by se rozpakovali týmž spůsobem přiznati se k solidarnosti slovanských zájmů. Ostatně chovali se Čechové po celý čas pobytu svého v Rusku s nejpřísnější lojalností, ano máme příčinu domýšleti se, že pouť jejich do Ruska nebyla neprospěšna samému Rakousku.

Již v samé Granici bylo uvítání hostů se strany Rusů srdečné a slavné, čím dále pak do země zajížděli, stávalo se vždy hlučnějším. Všude přicházela hostům vstříc místní představenstva v průvodu velikého množství lidu, a podle obyčeje staroslovanského podávali jim chleba a soli. V nádraží Čenstochovském očekával hosty sám gubernator Piotrkovský v čele nejvyšších hodnostářů gubernie, a pozdravil je ve jménu vlády s největší poctou. Posádka vojenská rozestavena tam byla v parádě s hudebním sborem a vzdávala jim čest. Ve Varšavě, kde pobyt hostů byl jenom krátký, při hostině jim dávané hrabě Solověv, hlavní to působitel

v záležitosti vybavení nevolnictva, ukázav na to, kterak mezi nejhorlivější pracovníky na poli slovanské vědy a probuzení slovanské vzájemnosti náležejí západní Slované čeští, připil na památku českých učenců Hanky a Šafaříka. Ve Vilně připojili se k poutníkům Palacký a Rieger, vrátivše se z Paříže přes Berlín.

Dne 20. května večer přijeli hosté do Petrohradu, kde v nádraží je uvítali tisícové lidstva, nadšeně volajíce: „Sláva! urá!“ Z vozů vystupující Slované byli objímáni a líbáni, ba takořka neseni, a každý přítomný Rus snažil se, aby alespoň některému hostu mohl podati a stisknouti bratrskou ruku. Na to vsedli hosté do připravených kočárů, hudba zahrála národní hymnu ruskou „Bože, cara chraň“, a při hlučném volání obecenstva jeli hosté do hostince, kde bylo vše pro ně přichystáno, a usedli k společné večeři, při které pronášeno mnoho nadšených přípitků.

V Petrohradě rozmnožil se počet hostů nově přibylými na 74. Střídavě navštěvovali chrámy a veřejné ústavy, jmenovitě knihovny a musea, všude jsouce co nejsrdečněji vítáni a prováděni, a na počest jim pořádány skvělé slavnosti a zábavy. Mezi těmito bylo slavnostní divadelní představení „Žizni za carja“, kde Palacký a Rieger od obecenstva jednohlasně pozdraveni byli hřímavým voláním „Sláva!“ I soukromé osoby z nejvyšších kruhů společenských závodily spolu v uctívání slovanských hostů v domácnosti své, a mužové v nejvyšších státních hodnostech postavení vyhledávali známost s předními výtečníky slovanskými. Palacký a Rieger pak neopominuli učiniti povinnou návštěvu u rakouského vyslance hraběte Revertery.

Mezi jinými návštěvami byli slovanští hosté také přítomni schůzi císařské akademie nauk, kde Palacký a Erben jakožto čestní členové akademie zaujali místa svá u stolu výboru.

Obzvláště slavné bylo pohostění slovanských poutníků ve dvorjanském sobraniu (šlechtickém klubu), kde byli přítomni celý dvůr i diplomacie. Na jedné straně síně hodovní

upraveno bylo povýšené místo pro zpěvácký sbor asi 200 osob, jejž řídil Čech Vojáček, galerie sálu pak naplněny byly dámami, patřícími s účastenstvím na slavnost u Rusů vzácnou. Ministr osvěty hrabě Tolstoj v delší řeči projevil hostům nejvřelejší sympatie jménem celého národa Ruského, začež navzájem Rieger pronesl přípitek „na zdar velikého národa Ruského".

Hlavní událost celé pouti byla dne 26. května audience slovanských hostů u císaře v Carském Selu. Tam zvláštní deputace Slovanů, sestávající z 23 čelnějších osob, mezi nimiž byli Čechové Palacký, Rieger, Brauner, Erben a Hamerník, přijata byla od císaře, obklopeného celou rodinou svou, co nejvlídněji. Rakouský vyslanec hrabě Revertera představoval občany rakouské. Jeho Veličenstvo promluvil ke každému několik slov, a zejména Čechům doložil, že zvláště milo mu jest viděti je mezi ostatními. Pak vešel do vedlejšího sálu, kde ostatní slovanští hosté byli shromážděni, a přivítal je co rodné bratry slovanské na slovanské půdě. Císařovna také hovořila s členy deputace, jmenovitě mluvila delší chvíli s Palackým, bavíc se s ním o české literatuře. V hovoru tom zmínila se též o Praze, která prý velice podobá se Moskvě. V Carském Selu jmenovitě Rieger důvěrně obcoval s ruskými státníky nejvyšších kruhů, ano i s členy rodiny carské, z jichžto smýšlení národu Českému příznivého on i všickni Čechové čerpali nemalou útěchu pro budoucnost. Ještě téhož dne vrátili se všickni zase do Petrohradu.

Nazejtří dne 27. května před odjezdem do Moskvy byl banket na rozloučenou. Při něm general inženýrský Ivanicky v přípitku pronešeném „duchovnímu sjednocení se všech kmenů slovanských" obrátil se k Čechům těmito slovy: „Vy Čechové máte muže učené, slavné, vy jste národ osvícený, vy musíte zaujíti u nás místa, která zaujímali dosavad Němci. Vy rozumíte našim interesům slovanským; Němci dělali karikaturu ze slovanské Rusi."

Po cestě do Moskvy opětovalo se na všech stanicích čestné vítání hostů. Dne 28. května o 10. hodině večer přijeli

do Moskvy, kde již tisíce lidí očekávaly přijíždějící vlak s nekonečným voláním: „Sláva! urá!“ Moskevský starosta kníže Ščerbatov jménem města krátkými slovy všecky uvítav podal Palackému na stříbrné míse chléb a sůl.

Den 29. května věnován byl první návštěvě národopisné výstavy. Po obou stranách vchodu vlály červenobílomodré prapory, též předsíň byla ozdobena hojnými prapory slovanskými a dlouhou řadou znaků rozličných zemí slovanských. Hosty prováděl po výstavě profesor Nil Alexandrovič Popov, jenž v letech 1864 a 1865 dlel v Praze a tam česky se byl naučil. Na galerii hrál hudební sbor mezi jinými skladbami také národní písně české.

Skvělé uvítání připravila hostům také universita Moskevská, v jejíchžto síních shromáždili se dne 30. května zástupcové sedmnácti učených a uměleckých společností Moskevských. I tu pronášeny s obou stran nadšené řeči o bratrství a společných zájmech všech národů slovanských, Palackému pak zapěl zpěvácký sbor „Mnogaja ljeta“. V následujících dnech hosté dílem účastnili se ještě rozličných jiných schůzí, dílem prohlíželi památnosti Moskvy, jmenovitě staroslavný Kreml a okolí.

Nad míru skvělá i hlučná byla hostina pro 800 osob v parku Sokolniky zvaném blíž Moskvy. Tam měl Rieger pověstnou řeč svou, ve které přimlouval se za mír mezi Poláky a Rusy s objektivního stanoviska prospěchu všeslovanského, mluvě zároveň ku přirozenému citu i zdravému rozumu svých posluchačů. U většiny jich neminula se řeč jeho s hlubokým dojmem, ale u jedné části Rusů převládala obnovená nedávnými událostmi roztrpčenost proti Polákům, jíž kníže Čerkaský dal bez obalu výraz slovy příkrými sice, ale ne zcela neoprávněnými: „Každý z nás těšiti se bude, spatří-li Poláky mezi námi; ale nechť se vrátí Polák do naší rodiny ne jako vzdorující člen, nýbrž jako ztracený syn, kající se z hříchů svých.“

Dne 8. června po dojemném se rozloučení odjeli hosté z Moskvy nazpět do Petrohradu, kamž přijeli následujícího

dne. Několik dní věnovali ještě zevrubnější prohlídce památností města i okolí. Dne 12. června navštívili velikého knížete Konstantina Nikolajeviče, kdež představeni byli také Řeckému králi Jiřímu a zaslíbené jeho nevěstě Olze, dceři Konstantinově. Dne 13. zajeli sobě do Kronstadtu, aby ohledali tuto pevnost, jednu z nejznamenitějších na světě. Před odjezdem z Petrohradu o banketě na rozloučenou uspořádaném pronášeny ještě mnohé nadšené přípitky: od Riegra velikému národu Ruskému, od Villaniho ve verších slovanské svornosti, konečně od Palackého na dlouhé a šťastné panování cara osvoboditele Alexandra Nikolajeviče.

Poslední dni pobytu svého v Petrohradě zaměstnáni byli mnozí hosté slovanští zabalováním a odesíláním darovaných jim knih. Těch bylo takové množství, že jediný Janko Šafařík odeslal do Bělehradu pět beden knih. Před odjezdem svým pokládali poutníci za svou povinnost, aby se písemně a veřejně rozloučili a zároveň poděkovali za prokázané pohostinství, i skončili blahořečením: „Žehnejž Hospodin národu Ruskému, veškerému jeho počínání a slávě jeho!“

Pobyt slovanských hostů v Rusku zavdal podnět ke mnohým literarním i uměleckým dílům. Ve všech knihkupectvích bylo lze dostati „Bratěm Slavjanam“, sbírku básní Aksakova. Vjazemského, Berga, Tutčeva a Chomjakova; dále „Portrety bratěv Slavjan“, zhotovené od fotografa Panova. Také vyšel zvláštní „Pochod“, věnovaný slovanským hostům.

Dne 14. a 15. června opustili všickni poutníci slovanští Petrohrad, vracejíce se k svým domovům.

Tato pouť Slovanů do Rus nemálo pobouřila veškeré plémě německé, obzvláště pak proti Čechům uváděna od nepřátel jejich co patrný důkaz jich panslavistických snah po politickém spojení s Ruskem. Ale pro národ Český měla následky velmi dobročinné, a to jest příčinou, proč jsme se déle pozdrželi při jejím vypsání. Skvělé přijetí, kterého se v Rusku Čechům dostalo, vynikající úloha, jakou tam hráli před ostatními slovanskými hostmi, uznání historické a kulturní důležitosti národa Českého co předního vzděláním mezi

kmeny slovanskými, to vše v nemalé míře zvyšovalo sebevědomí a povznášelo národní hrdost každého Čecha, poskytujíc mu více než plnou náhradu za pohrdání a potupu, jakou doma byl zvyklý snášeti od roztahujících se Němců. Teprv na Rusi přesvědčil se Čech, že není tím povrhelem, na jaký jej snížiti usilují nadutí jeho protivníci; tam viděl sebe vážena, tam seznal, že ovšem něco platí ve světě, postaven jsa ve vysoké úctě u velikého, mocného národu.

S druhé strany viděl se národ Český zbavena trapné obavy o budoucnost svou positivními sliby, učiněnými jeho vůdcům od nejvýše rozhodujících vládních kruhů ruských, že nadále nebude dopuštěno Němcům přisvojiti si ani o píď více půdy slovanské. Měli totiž Čechové dobrou příčinu báti se další hrabivosti pruské. Jest vůbec známo, kterak vojáci pruští, opouštějíce Čechy po uzavřeném míru Pražském, jednohlasně se chvástali, že za nedlouho nás opět oblaží svou návštěvou, což bylo zajisté v souhlase s dalšími plány hohenzollernskými; známo jest, kterak při vyjednávání míru Pražského prostředkující diplomacii jen s velikou těží podařilo se odvrátiti Prusy od choutek na země koruny České; obavy tím vzbuzené byly zmíněnými sliby úplně zaplašeny, a národ Český mohl ukonejšiti se v bezpečnost alespoň před cizím nepřítelem. A skutečně nedlouho po navrácení se slovanských poutníků z Rus obíhala novinami zpráva o vyjednávání aliance mezi Ruskem a Pruskem. Při tom prý diplomacie ruská nalehala na to, aby Prusko určitě formulovalo nárcky své na další země německé. Jedna z podmínek ruských byla prý, aby Prusko vypustilo z programu svého země koruny České a obmezilo výbojnost svou na země čistě německé. Prusko podmínku tuto přijalo.

Ruskou poutí národ Český znamenitě okřál na duchu, zpružilť a posilnil se k dalšímu boji, který jej očekával. Ruské sympatie dostoupily tou dobou u něho výše nebývalé. ruské mluvnice odbylo se několikeré vydání jako na dračku, se všech stran ozývala se ruská hymna, i ty kolovrátky až k omrzení ji odkvíkávaly, tak že policie měla s ní práce plné ruce.

II.

Pronásledování tisku. Úplná amnestie. Navrácení do Čech koruny svatováclavské. Dualismus zaveden.

Zatím veřejné poměry v Čechách i na Moravě stávaly se každým dnem nesnesitelnějšími; svrchovaná bída hmotně svírala národ, zamezování každého volnějšího ruchu mravně jej dusilo. Válečních náhrad marně se domáháno i deputacemi k císaři, jenž vydával rozkazy, které se neplnily, a uštědřena-li konečně přece jako z milosti nějaká ta náhrada, valně pod sumu škod ztenčená,*) tož opozděná její výplata umenšovala o polovic hodnotu její. Přednostenstva obcí, které veřejně byly osvědčily svůj souhlas s protestem sněmu,**) dávána v obžalobu a zaváděno s nimi trestní vyšetřování. Tisk stíhán krutěji nežli jindy; tak zapovězena úředně brošurka čelící proti jesuitům, kteří, jak v předešlé části našeho spisu povědíno, právě opět se usazovati počali v Praze, poněvadž prý „k nenávisti a opovržení se řádem tím vzbuzuje a k nepřátelství proti nim podněcuje"; proti novinám započala nová štvanice s pokutováním a odsuzováním redaktorů, ano některé jsou i zastaveny, jako „Národní Listy" na tři měsíce, za něž v náhradu vycházely tou dobou „Národní Noviny", taktéž „Politik", místo níž vydávány „Correspondenz" a „Patriot", a jiné politické listy. Rovnoprávnost zůstávala na papíře. Vůbec zdálo se, jakoby zákony v státu platné na národ Český ani se nevztahovaly.

Dne 20. června vydal císař úplnou amnestii pro všecky osoby, které stíhány neb odsouzeny byly pro přestupky politické, spáchané od 13. března 1848 do 15. prosince 1866: odpuštěn jim veškeren trest, který ještě přestáti měly, jakož i všecky zákonní následky jeho; zároveň dovolen všem tako-

*) Tak na př. Pražským majitelům domů vyplaceno místo 77.000 zl., kteréž byli vydali na stravování vojáků pruských za okupace, celých — 17.922 zl. 12 kr.

**) Přicházelať osvědčení taková až z Ameriky od vystěhovalců českých.

vým osobám, které vzdálením se ze země unikly soudnímu stíhání pro dotčené přestupky, beztrestný návrat do Rakouska. Následkem té amnestie směli se navrátiti do vlasti jmenovitě emigranti Josef Frič a Karel Jonáš, rehabilitováni pak jsou Sabina a dr. Rudolf kníže Taxis, odsouzený za poslední doby pro politické agitace. —

V téže době, co státní právo české v plném slova smyslu nohama jest šlapáno, dostalo se mu nejslavnějšího uznání právního spůsobem, jakým posvátný symbol jeho, koruna Svatováclavská, navrácena jest do Prahy. Dnové 28. a 29. srpna 1867, v které se to dálo, stali se památnými v dějinách národu Českého. Jak známo, byla koruna tato roku 1866 na rychlo do Vídně odvezena, když Prusové na svém vítězném pochodu ku Praze se blížili. Takové přenešení korunních klenotů českých stalo se průběhem dějin tenkráte podruhé. Ponejprv odvezeny byly taktéž před Prušáky v předešlém století do Vídně, když pak sněm království Českého na jich navrácení opětně dolehal, tu roku 1791, touž dobou jako nyní, vezeny jsou z Vídně u veliké slávě nazpět do Čech.

Totéž opakovalo se letos, a navrácení národu odznaků samostatnosti království Českého vydařilo se na velikolepou národní slavnost jak v Čechách tak i na Moravě.

Dne 28. srpna 1867 odevzdány jsou korunní klenoty české, totiž koruna, říšské jablko a žezlo v císařské klenotnici ve Vídni zvláštní deputaci, vyslané tam za tou příčinou od zemského výboru českého, načež vloženy jsou do skvostné skříně, červeným aksamítem potažené a bohatě zlatými sponami pobité. Tato skříň vložena jest do skvostného vozu, jejž táhlo šest běloušů a do něhož přisedli dr. Sladkovský a rytíř Kopetz, poslové zemského výboru. Ostatní členové deputace zaujali místa v druhých povozech dvorských, a průvod hnul se k nádraží v následujícím pořádku: v čele škadrona dragonů, za těmi dvorní přípřežní na koni, pak dvorní furýr též na koni, posléze dvorní vůz s korunou, po jehož každé straně kráčeli tři dvorní lokajové ve svých pestrých

šatech s obnaženými hlavami. kolem těchto šlo dvanácte mužů tělesné stráže císařovy s halapartnami a tolikéž dvorních četníků. Potom následovaly ostatní dvorní povozy, a konec činilo opět oddělení dragonů. Tak ubíral se velebný ten průvod na severní nádraží. Zde shromážděni byli Čechové a Moravané ve Vídni žijící u velikém počtu. aby uvítali korunní klenoty české; hřímavé, nekonečné „Sláva!" rozléhalo se prostranstvím, když průvod se přiblížil. Ve dvorním salonu nádražní budovy jsou klenoty složeny, a dva gardisté císařští zůstali při nich na stráži až do odjezdu vlaku. Když udeřila devátá hodina večerní, hnul se vlak a ujížděl rychlostí blesku po osudném poli Moravském. Noc byla temná a jen chvílemi vyjasňovalo se temno na okamžik — blýskalo se. Jakmile překročil vlak hranice moravské, objevovaly se na horách a návrších ohně, kterých bylo vždy hustěji, čím dále vlak ujížděl do Moravy. Na všech skoro stanicích dostalo se klenotům korunním hlučného, nadšeného uvítání, moždíře hřímaly a hudba hrála. V Brně bylo mimo všecko nadání uvítání velikolepé, majíc úplně ráz národní.

Byly tři hodiny s půlnoci, když vlak s korunou dojel na české pomezí. V Čechách opakovaly se tytéž výjevy co na Moravě. Na všech stanicích, i při jednotlivých dědinách byl vlak vítán zástupy lidu, spolky místními i vzdálenějšími. jásotem a hudbou, na blízku i u vzdáli plály radostné ohně. kamkoli zrak dohlédl. I nejmenší obce nezůstávaly pozadu za ostatními, všude ozývalo se zvonění. hudba. střelba: mnohá místa byla slavně osvětlena.

V Praze bylo uvítání velmi slavné. Již časně ráno shromáždili se v ulicích, kudy průvod bráti se měl, četní zástupové lidu. Ponenáhlu přijížděli hodnostáři a deputace na nádraží, jmenovitě purkmistr Pražský, členové sboru obecních starších, členové zemského výboru, skoro všickni čeští poslancové sněmovní, představení obcí sousedních, zástupcové četných okresů a měst, hodnostáři duchovní a mnoho šlechticů. Ráno po osmé hodině přibyl vlak s korunou do nádraží skvostně ozdobeného, a uvítán jest od přítomných

hřímavým a nekonečným provoláváním slávy. Klenoty jsou z vagonu do nádražního salonu snešeny a tam položeny pod skleněnou skříň na podložku z červeného aksamítu. Tam sepsán protokol o přijetí koruny a klenotů korunovačních u přítomnosti zemských poslanců, v nádraží pak tvořila špalír měšťanská pěchota. Po sepsání protokolu provolali poslanci třikráte slávu koruně České.

Po půlhodinném oddechnutí, mezi kterouž dobou hudba měšťanské pěchoty hrála „Kde domov můj“, neseny jsou klenoty v řečené skleněné skříni od dr. Sladkovského, dr. Tedesca, dr. Schrotta a rytíře Koptze síní nádražní velmi vkusně vyzdobenou do připraveného již povozu. Byl to týž povoz se všech stran zasklený, jehož arcibiskup Pražský pouze dvakrát do roka užívá: o boží hod velikonoční a v den sv. Jana Nepomuckého, když z residence své jede do chrámu svatovítského, aby tam vykonal slavné služby boží. Jakmile průvod se hnul, zahrála hudba císařskou hymnu, hřímavé „Sláva!“ zaznělo, a se Žižkova jakož i z ostrova Střeleckého houkaly výstřely. Kudykoliv průvod se ubíral, ozbrojené sbory měšťanské a vojsko špalírem rozestavené vzdávali vojenskou čest klenotům, bubny vířily, hudební sbory hrály hymnu, a císařské prapory skláněly se před královskou korunou českou.

Průvod bral se v tomto pořádku: v čele jela měšťanská jízda, za ní půl škadrony husarů, pak následoval vůz šestispřežný s korunními klenoty, nedaleko za ním vůz purkmistra Pražského, pak vozy s členy zemského výboru, zemskými poslanci, zastupiteli obecními. Ku konci opět následovalo půl škadrony husarů. Jednotlivé spolky a jednoty s prapory, které cestou u velikém počtu rozestaveny byly, připojily se k slavnému průvodu, tak že, když vůz s korunou po desáté hodině k chrámu sv. Mikuláše na Malé Straně přijel, konec průvodu nalézal se ještě ve Ferdinandské třídě. U chrámu sv. Mikuláše se průvod zastavil, koruna jest vnesena do kostela, načež arcibiskup Pražský sloužil slavnostní mši a zapěl „Te Deum“. Po mši vložena jest koruna opět do vozu, a průvod ubíral se na Hradčany ku královskému hradu. Zde

uloženy jsou klenoty korunní ve Svatovítském chrámě na náhrobku sv. Víta, kde zůstaly až do šesté hodiny odpolední, aby si je obecenstvo prohlédnouti mohlo; pak jsou přenešeny do Svatováclavského korunního archivu.

Nával lidu ke spatření korunních klenotů byl nesmírný, a vůbec bylo účastenství obyvatelstva Pražského všeobecné, po všech ulicích proudily davy nadšeného lidu. Ale při tom všem panoval všude vzorný pořádek, čehož nemalá zásluha náležela obezřelému si počínání obecní policie, vší chvály hodnému. O třetí hodině odpolední odbývala se na Střeleckém ostrově improvisovaná hostina, které se účastnili hlavně zemští poslanci a zástupcové okresů a venkovských měst, a při níž Rieger a Brauner pronesli krátké příležitostní řeči. Na Letné odbývána to odpoledne velikolepá národní slavnost, při níž hudební sbory hrály střídavě národní písně a ruskou hymnu. K večeru byl vypálen nádherný ohněstroj, jehož hlavní část tvořila skvělá koruna česká.

Tak slavil národ Český návrat Svatováclavské koruny důstojně v plném vědomí svého práva, a slavnost ta stala se zároveň imposantní politickou demonstrací, jejímuž významu nemohlo býti neporozuměno. Právě pak tato poslední okolnost byla k největšímu pohoršení bureaukracii, jež byla bezmocna proti ní, an v příčině té rozhodovaly vyšší státní ohledy, dotýkající se zájmů samé dynastie. Přes to všecko nenedostávalo se řídících úředníků politických, kteří měli tak málo taktu, že netajili nelibost svou, ano Pardubický okresní představený tak dalece se zapomněl, že dostavivším se deputacím nedovolil vejíti do nádraží k uvítání české koruny.

Dne 20. května zahájena ve Vídni říšská rada od Čechů neobeslaná, které předloženo hotové již vyrovnání s Uherskem, ujednané bezprostředně mezi korunou a říšským sněmem uherským, k nutnému přijetí. Práva koruny Uherské došla tím nejúplnějšího uznání; o koruně České nebylo ani zmínky. V příčině financí dohodly se obě polovice říše, Uhersko a Cislajtanie, v ten spůsob, aby po deset let Uhersko přispí-

valo na společné potřeby říše ročně 30%, na úroky státního dluhu nezměněnou sumou 29,188.000 zl. a na splácení kapitalu 1,150.000 zl.; po deseti letech měla se státi nová úmluva. Ústava, nyní pouze pro Cislajtanii platná, proměněna jest v některých kusech, jak toho vyžadovaly zjinačené státoprávní poměry říše, a tak povstal nový „základní zákon státní“ ze dne 21. prosince 1867, tak zvaná prosincovka. Jako dříve již pro Uhersko, tak i nyní pro Cislajtanii jmenováno zvláštní ministerstvo s knížetem Karlem Auersperkem v čele.

Mezitím dal se byl císař již dne 8. června korunovati v Budapešti na království Uherské, čímž dualismus došel svého spečetění.

III.

Všeobecná bída, stěhování do Ameriky. Prodej státních statků. Pražské hradby. Ta rovnoprávnost. Resignace purkmistra Pražského dr. Bělského. Literatura. Padesátileté jubileum Rukopisu Kralodvorského. Stavba národního divadla. Podlipský †.

Pro blahobyt lidu měla válka nejzáhubnější následky. Krajiny, které byly jevištěm jejím, byly zpustošeny a vyssáty do takové míry, že bez rychlé pomoci nejenom nevyhnutelný byl jich národohospodářský úpadek, nýbrž i skutečná nouze o výživu, hlad a všeobecná bída nastati musily. Soukromá pomoc, jakkoli poskytována byla v hojnosti s obdivuhodnou obětavostí obyvatelstva, kterého se útrapy války méně citelně byly dotkly, nebyla nikoliv postačitelná; tu mohl vydatně pomoci jen stát, byť ne úplnou, alespoň slušnou náhradou utrpěných škod. Jak to s tou náhradou vypadalo přes všecky sliby a rozkazy samého panovníka, který se na vlastní oči byl přesvědčil o nesmírné zpoustě válkou navštívených krajů, viděli jsme; ale na tom nebylo dosti, co nepobrali a nezkazili Prušáci, to vydírali na zbědovaném lidu výběrčí daní. Lidský cit zpírá se dáti víru té bezohlednosti, s jakou

vymáhány jsou daně v krajích největší bídou stížených.*) I kdyby ani povinnost státu, ani útrpnost s nevinně trpícím lidem nebyly kázaly slušnou šetrnost, měly rozhodovati alespoň ohledy národohospodářské, aby nebyla svévolně mařena poslední síla poplatníků.

Bylo-liž se čemu diviti, jestliže tak mnohý starostlivý hospodář, vida bez možné obrany hynouti majetek svůj a zoufaje o napravení nesnesitelných poměrů, s bolestným srdcem loučil se s drahou vlastí, aby poslední zbytek jmění svého odnesl v bezpečí přes moře do daleké ciziny, kde by si v pokročilém věku mozolnou prací založil nový, šťastnější domov? Nikdy před tím nenabyl v Čechách proud stěhujících se do Ameriky tak ohromných rozměrů, jako po válce pruské, což bylo znamením velice povážlivým pro vládu samu, každého pak upřímného Čecha naplňovalo děsnou obavou.

O velikých finančních nesnázích vlády, ale spolu o nemoudrém hospodářství státním svědčil nejlépe projektovaný další prodej státních statků, jmenovitě v Haliči a v Čechách, v kteréžto poslední zemi teprv před málo lety prodány byly mimo jiné i Pardubice, nyní pak mělo dojíti na Zbiroh a jiné statky, jmenovitě na ty, které se nalezaly pod správou horního éraru. Taková marnotratná finanční politika, která v okamžité nesnázi sáhala na vlastní kmen jmění státního, zbavujíc se tím budoucího pravidelného důchodu, byla nad to, alespoň co se Čech dotýče, protizákonní. Dle zřízení zemského totiž, na které dosavad všickni králové Čeští při korunování svém byli přisáhali, nesmělo z jmění zemského nic odcizeno býti bez svolení sněmu, což bylo také vždy přísně zachováváno, až teprv za nové konstituční doby Rakouska i v tom počalo se nešetřiti historických práv koruny České, k nemalému

*) Drastickou ilustraci k těmto poměrům podává případ uveřejněný v „Národním Pokroku“ (1868, č. 112). Majitel mlýna blíž Olomouce, který za války byl utrpěl škodu 4000 zl., za které nedostal žádné náhrady, exekvován byl pro 460 zl. dlužných daní. Když je nemohl zaplatiti, měl jeho mlýn prodán býti veřejnou dražbou. Nešťastník, nechtěje se dočkati takové hanby, zastřelil se, zanechav po sobě 11 nezaopatřených dětí. Podobné případy bezohledné exekuce pro nezaplacené daně byli takořka na denním pořádku.

rozhořčení všech věrných synů vlasti, kteří s nemalým zármutkem na to patřili, kterak staroslavná koruna Česká za vlády ústavní klesá v úpadek vždy hlubší.

Další důkaz hrabivosti své a spolu hrubého nešetření intencí panovníkových dala vláda v příčině Pražských novoměstských hradeb. Jak známo, daroval hradby ty, určené ke sboření, císař při poslední návštěvě hlavního města českého Pražské obci; když však skutečné jich bourání nastalo, vindikoval si je vojenský érar, od něhož je obec Pražská teprv koupiti měla. —

Usilovné domáhání se jazykové rovnoprávnosti mohlo se roku 1867 vykázati konečným úspěchem snahy, která dosavad se byla jevila marnou, totiž připuštěním češtiny k telegrafování. Avšak jako při každé podobné vymoženosti, bylo tu namnoze zápasiti dílem s patrnou nechutí, dílem s neumělostí dotyčného úřednictva, kteréžto překážky ani do nynějška nejsou ještě úplně odstraněny. Naproti tomu zrušena jest dosavadní česká klinika na universitě Pražské, a tak netoliko že všecky žádosti jak studentů tak i praktických lékařů za české přednášky na medicinské fakultě Pražské neplatnými se prokázaly, nýbrž i to skrovné pole, které až do té doby na ní popřáno bylo jazyku českému, tímto zrušením valně zúženo jest.

Horlivost pro jazyk mateřský také se byla ujala ve sborech ozbrojených měšťanů Pražských, kdež jevila se ve snaze o zavedení českého velení. Toto bylo po roce 1848 zavedeno v některých setninách bývalé národní obrany, jmenovitě v pověstném sboru Svornosti, a po zrušení jejím stalo se oblíbenou myšlénkou národně uvědomělých členů ozbrojeného měšťanstva Pražského. Pomalu stalo se české velení spornou otázkou měšťanských sborů, jež dělila na dva nepřátelské tábory, povýšena jsouc takto k jakési zdánlivé důležitosti, které v skutečnosti neměla.

Obzvláště silně agitováno bylo pro české velení ve sboru granátnickém, který s povolením purkmistra Bělského jakožto plukovníka a vrchního velitele všech měšťanských sborů ve

valné hromadě jednohlasně přijal velení české. Tímto skutkem dopustil se purkmistr Pražský v očích „liberalní“ vlády cislajtanské, jíž vůbec vše co bylo českého protivně čpělo. velikého provinění, a baron Henniger, náměstek místodržitelův, pospíšil si za nepřítomnosti tohoto, aby mu tuto nespokojenost vlády ve zvláštním přípise nejenom slovy nejostřejšími oznámil, nýbrž i ze své úřední moci purkmistrovi rozkázal, aby zavedl vyšetřování proti těm členům granátnického sboru, kteří o české velení nejhorlivěji se zasazovali. a výsledek toho vyšetřování jemu v určité krátké lhůtě oznámil.

Tak nemluvili s Pražským purkmistrem ani pruští velitelé na hradě Pražském, a zůstaveno bylo nemotornému bureaukratu, uraziti surovým spůsobem muže vysokých zásluh, jemuž sám panovník, když po pruské okupaci Prahu navštívil, vyjádřil díky své slovy nejlichotnějšími. Rozumí se, že dr. Bělský proti důtce jemu od náměstka místodržitelova udělené náležitě se ohradil, ale zároveň jest pochopitelno, že za takových poměrů, jsa beztoho již dávno rozmrzelý ustavičným škádlením a týráním s hůry, co muž o čest svou dbalý nemohl déle setrvati na místě, kde vydán byl tak svévolnému týrání se strany vlády. Dne 4. listopadu 1867 složil dr. Bělský úřad purkmistrovský a odebral se na cesty k svému zotavení. Tento krok jeho nezůstal bez nemilého dojmu na nejvyšším rozhodujícím místě. Definitivně vyřízena jest záležitost velení u měšťanských sborů Pražských rozhodnutím císařským, že má býti stejné s velením v císařské armádě zavedeným, totiž zůstati německé.

Že patrná nepřízeň vlády, všudy a ve všem živlu českému na jevo dávaná, vybízela k národním demonstracím, jest pochopitelno, ale těmto demonstracím, samým v sobě dosti nevinným, teprv vláda nepřiměřeně rozsáhlými policejními opatřeními proti nim nezasloužené důležitosti dodávala. Tak bylo se 8. listopadu, ve výroční den bitvy Bělohorské, sešlo několik mladíků a vlastenecky smýšlejících dám na Bílé Hoře k vykonání tiché ovace padlým tam hrdinům, jichž

některé číhající policie zatkla a po důkladném vyšetřování krátkým vězením potrestala. Naproti tomu směli němečtí buršáci tropit po městě všelikou neplechu i sebe větší uličnictví, drze urážeti a drážditi pokojné občany; na ně neměla policie tak bedlivého oka.

Potěšitelným znamením valně se šířícího probuzení národního bylo počínání sobě Čechů v cizině dlících, kteří všude ve větších městech tvořili společenské středy pro sebe i odjinud příchozí krajany své, kde pěstováno smýšlení a podporovány zájmy národní ve spojení s ušlechtilou zábavou v jazyku mateřském. Jmenovitě sluší zde uvésti české besedy v Paříži a v Londýně, jichž pravou duší byli někteří političtí vystěhovalci čeští. Také američtí Čechové, kterých co den přibývalo, statně si počínali, zakládajíce sobě časopisy, jimž vláda rakouská zvláštní pozornost věnovala, a účastníce se horlivě všech vlasteneckých snah v původní vlasti.

Z Jinoslovanů Prahu navštěvujících byli nad jiné četní Rusové, u kterých se za posledních let vždy více šířila idea slovanská a jichž mnozí učenci delší čas tu meškali, konajíce pilná studia filologická a historická. Obzvláště od ethnografické výstavy Moskevské počet Rusů v Praze pobývajících se množil, tak že čím dále tím hlasitěji ozývala se potřeba nějaké kaple pravoslavné, jaké se nacházejí v jiných městech evropského západu pro přebývající tam Rusy. Myšlénky té uchopili se sami Rusové, zavádějíce sbírky k účelu tomu, který, jak známo, také svým časem vedl ku provedení té myšlénky. Snahy tyto, českému obyvatelstvu Prahy sympathické, dávaly nemalé pohoršení straně protivné, v jejížto fantasii vystupoval strašný bubák panslavismu.

Z kulturních snah národa Českého zaujímá první místo činnost literarní, tento hlavní faktor jeho probuzení k novému životu. I když činnost politická vstoupila do popředí, nenedostávalo se literatuře české hojnosti pilných pěstovatelů, i bylať ona jednak věrnou pomocnicí oné, jednak sledovalа zvláštní své účely čistě umělecké neb vědecké. Ano s rostoucí probudilostí národní množila se literarní produkce tou měrou,

že brzy daleko přesahovala konsumci, když nové přírůstky národního táboru měly s veliké části vždy přece jen více smyslu pro zájmy hmotné, praktické, nežli pro idealní. Odtud ty časté stesky na obecnou netečnost ku plodům krásné literatury, která prý každým rokem více se zmáhá, tak že nakladatelé toliko s velikými obětmi vydávání plodův jejích podnikají a spisovatelé k další práci na tomto poli nikde podnětu nenalezají. Hlavní vina té ochablosti vším právem přičítána převládajícímu interesu politickému, s části však byla příčinou její chatrná namnoze cena spisů samých, jakož o tom již na jiném místě zmíněno; i byla všeobecně uznána potřeba, aby se co možná pracovalo k oživení smyslu pro literaturu. V první řadě cítila se k tomu povolána býti Umělecká beseda.

Jedna z nejnalehavějších potřeb literatury okazovala se býti nestranná kritika, které z příčin vůbec známých dosavad u nás nebylo. Tento nedostatek objektivní kritiky vykořisťovala v posledním čase zištná spekulace, rozhlašující křiklavou reklamou své zboží jarmareční na velikou škodu spisům opravdu dobrým, ano výtečným, s nimiž nechodilo se na trh s bubnem. Tomu pomoci odhodlal se Literarní odbor Umělecké besedy vydáváním kritického listu, za jehož nestrannost ručil by on sám, jehož sestavení všelikou strannost vylučovalo a který v jistém ohledu považován býti mohl za representanta veřejného mínění v oboru literatury. Zamýšlel tím utvořiti nestranný střed pro kritiku, i vyzval k tomu konci na slovo vzaté autority literarní k účastnění se v tom podniku. Vyzvání toto potkalo se s ohlasem velmi příznivým, a hned s počátku přihlásili se co spolupracovníci „Českého obzoru literarního“ četní mladší i staří spisovatelé, jichž jména schválně tuto klademe, poněvadž zdála se podávati dostatečné záruky za zdar podniku. Byli to: dr. Ambros, architekt Baum, archivář Brandl, dr. Bürgel, dr. Ladislav Čelakovský, Emler, prof. Josef Erben, řed. Karel Jaromír Erben, prof. Faltis, prof. Gebauer, Hálek, bibliot. Hanuš, K. V. Hof, dr. Jedlička, prof. Jehlička, dr. Kapper, prof. Kví-

čala, prof. Jan Lepař, prof. dr. Majer, Jakub Malý, mus. sekr. Nebeský, prof. dr. Pažout, dr. Pichl, prof. Pokorný, Pozděna, prof. dr. Randa, prof. Ryšavý, Sabina, Antonín Skřivan, Spindler, Karel Bol. Storch, prof. František Studnička, Vojtěch Šafařík, Špatný, prof. Tieftrunk, prof. Vocel, Vyhnis, prof. Zap, řed. Zelený, prof. Zoubek.

Trvání „Obzoru literarního" bylo na několik let zabezpečeno, když přední nakladatelské firmy české zavázaly se střídati se ročně v nakládání naň; začátek byl dosti slibný, a nový časopis jal se svědomitě konati úlohu, již si byl vytknul, upozorňovati na dobré spisy a bojovati proti lhostejnosti pro literarní plody, která byla v poslední době opanovala u obecenstva. Pozoruhodny jsou stesky, pronášené v článku „Krásná literatura v životě národním": „Majíce život politický myslíme, že tím všecky potřeby ducha ukájíme; žijíce na forum nestaráme se více o krb domácí... Mluviti u nás o krásné literatuře vyšlo z užívání; čísti její plody ponechává se tak jen jakoby několika snílkům co duším nepraktickým; odbírati knihy z pěkné literatury vyšlo již dokonce z módy, a to spůsobem tak úžasným, že spisovatel, básník počíná se štítiti nakladatele a nakladatel básníka... Jsou lidé, kteří, jsou-li odběratelé některého politického denníku, myslí, že tím odbyli všecky povinnosti k literatuře vůbec... Jsou rodiny měšťanské, přes jejichž práh nepřijde za celý rok kniha zábavná; ... jsou rodiny, které snad dosud jaktěživy nepřijaly českou knihu na svůj stolek, za to ale knihami cizími jej mají postlaný." Stesky tyto bohužel namnoze mají platnost ještě i v naší době, v každém ohledu tak pokročilé.

Ale naděje v „Obzor literarní" kladené zklamány jsou, když přestal býti čím býti sliboval — nestranným. Záhy totiž zavládla jím ona koterie „epigonů", jejíž neblahé působení vylíčili jsme ve čtvrté části tohoto spisu, objektivní kritika zvrhla se v kamarádské vychvalování, a následek toho byl, že firmy, které byly slíbily střídati se v nakládání naň, považovaly se nastoupením takového jeho směru za zproštěny

známý slavista, jenž byl před málo lety pobyl v Praze, konaje tam pilná linguistická i historická studia o Čechách. Album toto mělo přede vším Francii seznámiti s Čechy, a spořádání jeho úplně vyhovovalo účelu tomu, čímž vydavatelé jeho získali si podstatnou zásluhu o národ Český.

Činnost sboru pro vystavění národního divadla pokročila v tomto roce tak daleko, že výbor již ku konci března uzavříti mohl smlouvu o stavbu s profesorem Zítkem, který slíbil, nebudou-li tomu vaditi nepředvídané překážky, že nejdéle koncem července 1867 bude se moci se stavbou počíti. Smlouva schválena jest od Sboru ve valné jeho hromadě dne 28. dubna odbývané.

Také toho roku truchliti bylo národu Českému nad rovem jednoho z nejvěrnějších synů svých. Dne 20. září zemřel náhle v Praze dr. Josef Podlipský, výtečný, daleko široko proslulý lékař, horlivý a nad jiné obětavý národovec ještě z kruhu předbřeznových vlastenců, který již před rokem 1848 zkoušel pro zjevné slovanské smýšlení své mnohá protivenství politického stíhání, šlechetný lidumil, vroucí přítel mládeže, v životě soukromém pak charakter čistý a ryzý. V politice přiznával se rozhodně k demokratické straně mezi našinci, ale zdravý úsudek jeho zdržoval jej ode všeho nepraktického počínání výstředního. Roku 1848 byl redaktorem týdenníku „Slovanské Lípy“, jsa členem výboru spolku toho jména; roku 1861 zvolen jest za poslance do zemského sněmu v okresu Nymbursko-Benáteckém na místě Vincence Vávry, zbaveného tenkráte práv občanských následkem politického odsouzení. Na poli vědecké literatury činným byl vydatně co spoluredaktor „Časopisu českých lékařů“, kterýžto spolek vyvolil jej roku 1864 za svého místopředsedu; mimo to sestavoval „Domácího lékaře“, přílohu k „Živě“, a byl pilným spolupracovníkem „Slovníka Naučného“. Jím věda i národ utrpěli ztrátu stejně bolestnou.

IV.

1868. Zákony prosincové. Dr. Klaudy purkmistrem Pražským. Herbstův banket. Staro- a Mladočeši. Slavnost položení základního kamene k národnímu divadlu. Palackého sedmdesáté narozeniny. Padesátileté jubileum Českého Musea.

V základních zákonech, obsažených v tak zvané prosincovce (viz svrchu str. 23), bylo hlavně dvojí ustanovení, které se citelně týkalo národního našeho života, totiž §. 19. zákona o všeobecných právech občanů a §. 11. zákona o moci soudcovské. Onen první, proslulý napotom pro beztrestné ho rušení od samých státních úřadů, zní doslovně: „Všickni národové státu požívají rovných práv, a každému národu přísluší neporušitelné právo, chrániti a pěstovati svoji národnost a řeč. — Stát uznává rovnoprávnost všech v zemi užívaných jazyků ve škole, úřadě i veřejném životě. — V zemích od více národů obývaných nechť zařídí se vyučovací ústavy veřejné tím spůsobem, aby se každému dostalo potřebných prostředkův ke vzdělání se ve své řeči, aniž by nucen byl přiučiti se druhému zemskému jazyku.“ V druhém z dotčených paragrafů stanoveno: „Ve všech politických neb obsahem tiskopisu spáchaných zločinech a přestupcích rozhodují porotci o vině obžalovaného.“

V §. 19. vysloven sice theoreticky princip rovnoprávnosti národní, ale o praktické jeho provedení, pokud na státu záleželo, vláda nikterak se nestarala, což dávalo příležitost ku přerozličným jeho výkladům, málokdy ve prospěch těch, k jichž ochraně směřoval. Ovšem pak ono ustanovení jeho, kterým bezprávně zrušovalo se usnešení českého sněmu králem potvrzené, že na všech středních školách má druhý jazyk zemský býti obligatním předmětem vyučování, ochotně jest ihned prakticky prováděno beze všeho čekání na zvláštní instrukci. Zmíněné usnešení zemského sněmu směřovalo k utvrzení míru a svornosti mezi oběma národnostmi v zemi, jakož i k odklizení všelikých nepřístojností vznikajících z neznalosti druhého zemského jazyka, pročež uvítáno bylo s upřím-

nou radostí obzvláště od obyvatelstva českého, které sobě nic toužebněji nepřálo, nežli obnovení s německými krajany svými onoho dobrého srozumění a přátelského sousedství, jaké pohříchu za posledních let porušeno bylo zlomyslnými štváči. Nyní naděje ta byla zmařena, i jest dostatečně známo každému, co z toho zlého povstalo, až i sami Němci, již pozdě, o škodlivých následcích neznalosti češtiny oči otvírali.

Co se týče slíbeného zavedení porot pro přestupky tiskové, to bylo pouhé natírání medu kolem úst, neboť pokud poroty skutečně nebyly zavedeny, s čímž sobě vláda nikterak nepospíchala, zůstávaly pouze na papíře, a dosavadní aparat soudní na pronásledování tisku pracoval vesele dále.

Dne 7. ledna 1868 odbývána volba purkmistra Pražského na místo odstouplého Bělského, i zvolen jest dr. Karel Leopold Klaudy, známý horlivý a výmluvný hajitel státního práva koruny České, a za jeho náměstka opět Josef Huleš, který v téže vlastnosti byl od resignace Bělského zastával úřad purkmistrovský. Obě volby dosáhly potvrzení císařského.

Ku konci měsíce ledna stala se Praha jevištěm hrubých výtržností, vyvolaných svévolně od protivníků národnosti české. Měla se totiž profesoru Herbstovi, nově jmenovanému cislajtanskému ministru spravedlnosti, na rozloučení jeho s Prahou uspořádati velikolepá ovace od strany ústavověrné jakožto demonstrace proti straně národní, hlavní pak agitatoři v té věci byli němečtí studenti. Byla to patrná provokace, a není divu, že při tehdejší politické situaci taková vyzývavost neminula se s účinkem obzvláště na rozčilené mysli české mládeže, čímž stalo se, že již na universitě došlo k bouřlivým výstupům mezi studujícími obojí národnosti, když studenti čeští svým německým kolegům v poradách jejich bránili. Tu samo německé kasino uchopilo se agitace, při čemž kladena hlavní váha na to, aby se dokázala německost Prahy.

Takové počínání ještě více podněcovalo všeobecnou rozčilenost obyvatelstva, a veřejné mínění jednohlasně odsuzovalo toto úmyslné dráždění myslí. Když konečně dne 18. ledna

Herbst přijel do Prahy a roznesla se pověst, že na zítřek chystá se jemu ke cti průvod s pochodněmi, tu rozjitřenost lidu dostoupila své vrchole, a téhož večera přišlo k politování hodným výtržnostem před německým kasinem v Široké ulici, kdež voláno „Sláva!“ koruně České, dualismu pak, Beustovi a Herbstovi „Pereat!“ Odtud ubíralo se množství k Měšťanské besedě, zpívajíc „Hej Slované“, odtud pak k soše sv. Václava na Koňský trh, demonstrujíc všude hlučnými „Sláva“ a „Pereat“. Jen osobní intervencí nového purkmistra Klaudyho, který všemožně lid chlácholil, zabránila horším výstupkům a přiměla davy ku pokojnému se rozejití.

Ještě větší bouřkou hrozil den 21. ledna, když v německém kasině odbýván Herbstovi na počest slavnostní banket. Tenkráte spatřila Praha vzácné divadlo, že na ochranu soukromé hostiny nejenom na nohou byla celá posádka Pražská, sesílená i vojskem z okolí, jmenovitě jízdou z Brandejsa, nýbrž na náměstí Malostranské vytažena i děla, hrad královský uzamčen a brány městské všecky zavřeny. Tak pod záštitou bodáků hodovali vítězstvím svým opojení ústaváci, an vojsko vyprazdňovalo nejbližší ulice. Lid rozcházel se s hlukem, ale ke srážce s ozbrojenou mocí nepřišlo nikde; toliko ve vzdálenějších ulicích, kde vojska nebylo, prozpěvováno a provolávána Sláva koruně České. Při tom od policie zatknuto asi sedmnáct osob, s kterými zavedeno vyšetřování, jehož výsledek bylo odsouzení k lehkým trestům.

Nebylo dlouho bez toho, aby neobživl v táboře českém rozkol Staro- a Mladočechů, který tenkráte točil se o důležitou otázku, má-li se obeslati neb neobeslati zemský sněm, kterážto vznikla v klubu poslanců českých. Mladočeši a organ jejich Národní Listy byli pro obeslání, Staročeši a Národní Pokrok proti obeslání; o neobeslání říšské rady byly obě strany svorny. Sporná otázka netýkala se principu, nýbrž časové prospěšnosti, a pro jedno i druhé mínění uváděny závažné důvody. Spor mohl veden býti objektivně se vší vážností, jakou věc vyžadovala, ale to by bylo bývalo proti dosavadnímu obyčeji, dle kterého každá sebe nepatrnější

*

různost ve smýšlení potahována jest na pole osobnosti a podkládány jí úmysly nekalé.*) Tak i tenkráte se stalo, a polemika mezi Národními Listy s jedné a Národním Pokrokem i Politikou s druhé strany nabývala takové tvářnosti, která byla výrazem více jizlivé vášnivosti nežli poctivého přesvědčení.

Na vrub osobních těchto antipatií kladeno všeobecně i vyloučení Palackého a Riegra z programu připravované slavnosti položení základního kamene k národnímu divadlu, k jehož stavbě mělo se tímto rokem již přikročiti. Jak známo, sestával výbor Sboru pro vystavění národního divadla ze samých Mladočechů, a v programu slavnosti od něho vypracovaném připadal úkol prvního udeření kladivem na základní kámen ve jménu národu stařičkému Purkyňovi. Bylo potřebí teprv důrazně vyslovené žádosti českého studentstva, aby udeření ve jménu národu přiřknuto bylo Palackému, Purkyňovi pak udeření ve jménu vědy.

Slavnost tato, která trvala po tři dni (15., 16. a 17. května), byla z dosavadních národních slavností nejskvělejší a také nejvýznamnější. Pozvání k ní byla již dávno napřed rozeslána nejenom do družné Moravy, nýbrž i do všech vlastí jinoslovanských, odkud odevšad se dostavili účastníci; ale přede vším měla význam bližšího svazku mezi Čechami a Moravou, která vyslala k ní své nejstatečnější zástupce.

Již 15. května veškeré ulice Karlínské a Pražské od invalidovny až k Staroměstským mlýnům, kudy slavnostní průvod bráti se měl, skvěly se ve slavnostním rouchu. Čilý ruch panoval po ulicích Pražských: tribuny pro diváky se stavěly, staveniště národního divadla, na němžto rozsáhlá tribuna pro zpěváky a účastníky slavnosti zbudována byla, okrašlovalo se, po ulicích se hemžily tisíce a tisíce lidstva, nejvíce venkovanů, jež vlak za vlakem na obě nádraží Pražská

---

*) Tak vykládán Sladkovskému odpor jeho proti vystoupení ze sněmu v ten smysl, jakoby se nechtěl vzdáti svého postavení v zemském výboru, načež on, aby dokázal nezištnost svou, věnoval plat jemu náležející, dokud by ve výboru zemském setrval, na stavbu národního divadla.

z blízkých i dalekých krajin vlasti naší přivážel. Večer odbývána na Vltavě regata čili plavba lodí o závod při skvělém osvětlení a veselém zvuku národních nápěvů, střídavě od více hudebních sborů odehrávaných. Nesmírný jásot obecenstva, „Hej Slované“, „Kde domov můj“ a hlučné volání slávy České koruně rozléhalo se mocně po celém břehu.

Dne 16. května odbýván vlastní výkon slavnostní. Jasná, ani mráčkem nezkalená obloha klenula se nad Prahou. Za Poříckou branou u invalidovny již casně ráno shromažďovali se sborové, kteří měli se účastniti slavnostního průvodu, sestavujíce se na místech sobě vykázaných, což dálo se při neustálém zvuku hudby. Udeřením deváté hodiny hnul se na dané znamení za všeobecného jásotu tisíců shromážděného lidstva průvod ze svého stanoviska. Tvořily jej ve vzorném pořádku a vkusném roztřídění: sbory ozbrojených měšťanů, ozdobně vystrojená banderia venkovanů, mezi nimiž obzvláště vynikali stateční Hanáci v malebném národním kroji; pořádky řemeslnické pod praporci svými, některé majíce v čele vůdce na koních v obleku staročeském, mnohé nesouce na odiv starožitné vzácné památky cechovní; studentstvo české s historickým praporcem svým, jehož strážcové oděni byli v starodávné kroje z památných dob dějin českých — vše s hudebními sbory svými; dále čeští spolkové Pražští i venkovští s odznaky svými nesenými na žerdích; Typografická beseda s ověnčeným vozem, na kterém několik typografů po celou cestu při knihtiskařském lisu bylo zaměstnáno, a všude, kde průvod stanul, dvojí báseň mezi obecenstvo rozdávalo; Akademie malířská, Spolek vlastenských přátel umění, Jednota krasoumná pro Čechy, Konservatoř, Jednota svatovítská; konečně členové venkovských ochotnických divadel, počtem přes 500, všickni v černých oblecích. Ku průvodu přidružili se na cestě: obecní zastupitelstva Karlínské, Smíchovské, Vyšehradské a Pražské, pánové, kteří klepati měli na základní kámen, slovanští hosté, poslancové sněmu českého a moravského, deputace okresních a obecních zastupitelstev, Učené společnosti, besed měšťanských a čtenář-

ských, spolků hospodářských, průmyslových a jiných, též ozbrojených sborů venkovských. Od Poříčké brány až k staveništi národního divadla činili špalír ozbrojení měšťanští sborové Pražští, obecní strážníci a sokolové. Od osob věci znalých ceněn počet účastníků velikolepého toho průvodu na 16.000, kteréžto číslo nikoliv není přehnané, uvážíme-li, že pouze členů dělnického spolku Oulu, kteří kráčeli v průvodu, bylo na 3000. Ulice, jimiž průvod se bral, přeplněny byly jásajícím lidem, z oken okrášlených domů voláno hlučné „Sláva!“ a „Na zdar!“ ze všech oken a přeplněných tribun kývaly spanilomyslné dámy šátky a házely průvodu kytice v hojné míře.

Hlavní akt slavnosti dál se na staveništi. Nejprv podepsány listiny, které uloženy byly do základního kamene, k nimž přidány některé české v Praze i na venkově vycházející časopisy. Potom zapěli veškeří zpěváčtí spolkové slavnostní kantatu, načež vystoupiv dr. Sladkovský na řečniště jal se ve vzletné, přes hodinu trvající řeči líčiti význam slavnosti. Řeč jeho několikráte byla přerušena bouřlivou pochvalou.

Udeření na základní kámen vykonaly v následujícím pořádku: František Palacký jménem národu, dr. Šmejkal jménem zemského výboru, dr. Rieger jménem poslanců českých, dr. Pražák jménem poslanců moravských, dr. Klaudy jménem měst českých, J. Novák jménem měst moravských, rytíř z Eisensteinu jménem okresních zastupitelstev, V. Kratochvíl jménem obcí českých, Fr. Skopalík (v hanáckém kroji) jménem obcí moravských, profesor Purkyně co zástupce vědy, školní rada Wenzig co zástupce jednot uměleckých, hrabě Jindřich Clam Martinic jménem musejního sboru, hrabě Jan Harrach (v čamaře) jménem matičního sboru, Josef Jiří Kolár jménem dramatického umění, Bedřich Smetana jménem hudebního umění, Alois Oliva jménem průmyslu a obchodu, Josef Huleš jménem zpěváckých spolků českých, P. Rudiš jménem zpěváckých spolků moravských, Bedřich Stýblo jménem jednot tělocvičných, stařičký farář Arnold jménem měšťanských besed, dr. Chleborad jménem dělnictva, Tomáš

Novotný jménem záložen, konečně Zítek, architekt divadla, Havel, stavitel divadla, a Ferdinand Urbánek, předseda Sboru pro vystavění národního divadla, jménem sboru toho. Po ukončení obřadu toho celé shromáždění při zpěvu národní hymny „Kde domov můj“ v témž vzorném pořádku vykázanými cestami se rozešlo.

Odpoledne pokračováno v národní slavnosti na rozsáhlé pláni na Letné, kde tisíce lidí bavily se vesele v největším pořádku, za soumraku pak ukončena skvělým ohněstrojem.

Dne 17. května provozován v Novoměstském divadle ve prospěch národního divadla velikolepý koncert sjednocených československých zpěváckých spolků, při němž účinkovalo ke 2000 zpěváků. Na Žofíně odbývána hostina, které účastnilo se půl páta sta osob, jichž veliká část byli hosté přespolní nejenom ze zemí koruny České, nýbrž ze všech končin slovanského světa. Pronášena tu celá řada nadšených přípitků.

Tak ukončena přepamátná tato slavnost, opravdový to svátek národní. Noviny, z nichž Národní Pokrok vyšel s růžovým okrajem, podávaly obšírný, nejzevrubnější její popis. Byla to nejslavnější svatojanská pouť, jakou Praha kdy viděla.

Byltě vůbec rok 1868 zvláštní náhodou neobyčejně bohat na slavnosti pro národ náš velevýznamné. Již dne 14. června slaveny sedmdesáté narozeniny dějepisce a politického vůdce národu Palackého po celé vlasti, obzvláště dojemným spůsobem však v Praze. V předvečer slavného dne ubíral se průvod asi 4000 pochodní Kolovratskou třídou kolem Měšťanské besedy, kde ctihodný oslavenec na balkoně vedle dr. Riegra stoje přijímal povinný hold od vděčného národu. Památný den sám shromáždil užší kruh přátel ke společné hostině v Stromovce, k níž došlo na 400 telegrafických pozdravů, důkaz to neobyčejného účastenství v oslavení předního výtečníka našeho po celém světě slovanském. Ruští jeho ctitelé zaslali mu v drahocenné vazbě, bohatě malachitem ozdobené, album obsahující podobizny četných jeho známých v Rusku.*)

*) Obzvláště šlechetným vlasteneckým činem oslavil Svatobor jubileum zakladatele a předsedy svého, věnovav sumu 10.000 zl., v málo

Jiného skvostného daru z Ruska dostalo se starožitné kapli sv. Václava v hlavním chrámě Svatovítském v Praze, totiž lampy z ryzího zlata, kterou věnovala jí sama císařovna Ruská na památku pokřtění před několika lety syna velikého knížete Konstantina na jméno Václav.

Taktéž v červnu (dne 13.) oslavovala Praha padesátý výroční den založení Českého Musea, při čemž odhaleno bylo zhotovené k tomu cíli poprsí hraběte Kašpara Sternberka, který byl hlavní podnět dal k založení vlastenského toho ústavu. Slavnost měla ráz vznešený a co do přednášených řečí přísně rovnoprávný. Súčastnila se jí též valná část šlechty. Slavnostní řeč Palackého, kladoucí důraz na svornost obou národností v zemi, učinila hluboký dojem na shromáždění.

V.

Princ Napoleon v Praze. Nová organisace politických úřadů. Potřeba vyrovnání s Čechy. Císař v Praze. Vyrovnání zmařeno.

Tou dobou zavítal do Prahy známý princ Napoleon, bratranec císaře Francouzského, přicházeje z Vídně. Cesta jeho do Rakouska měla patrně účel politický. Poměry Francie a Pruska k sobě stávaly se čím dále tím napjatějšími, a v pozadí politického obzoru evropského vystupovalo již hrozivé strašidlo oné války, která za dvě léta měla konec učiniti druhému císařství Francouzskému. Což bylo v takových okolnostech přirozenějšího, nežli že Napoleon III. ohlížel se po mocném spojenci a obrátil především zřetel svůj na Rakousko, které nebylo ještě oželelo nedávné porážky své a jehož řídící státník Beust byl úhlavním nepřítelem Pruska.

K tomu konci směřovala již lonského roku schůze císařů Francouzského a Rakouského v Salcpurku, nyní pak měl princ Napoleon zevrubně seznati vnitřní poměry Rakouska

dnech mezi zámožnými národovci upsanou, na zvláštní „nadací Palackého“ k založení historické školy, která by jeho řízením pokračovala v duchu a díle jeho. Další hojné upisování k témuž účelu dálo se pak v celé zemi.

ku posouzení jeho pravé síly, a podati o tom věrnou zprávu svému císařskému strýci. Do Prahy přijel princ Napoleon na zapřenou právě ten večer a v tu dobu, když ubíral se pochodňový průvod na počest Palackého Kolovratskou třídou. Princ ubytoval se v hostinci u „Černého koně", kdež důkladně se vyptal na význam slavnosti, jejímž byl svědkem. Princ pozdržel se v Praze dva dni, prohlížeje si znamenitosti její a přijímaje návštěvy úřední etiketní i soukromé.

Mezi jinými vynikajícími osobami navštívili jej také Palacký a Rieger, s nimiž bavil se delší čas; dále pozdravili jej z české národní strany deputace Akademického spolku a dr. Chleborad, předseda spolku dělnického, ve jménu českého dělnictva. Při odjezdu jeho z Prahy vyprovázel jej purkmistr dr. Klaudy, s kterým delší dobu obzvláště důvěrně se bavil. Že z těchto návštěv nepřátelé naši vytloukali politický kapital, podezřívajíce Čechy z úmysl velezrádných, rozumí se samo sebou. —

Cislajtanský ministr nitra dr. Giskra, pověstný tupitel koruny České, zaváděl v Čechách nové rozdělení země na nynějších 89 okresních hejtmanství, při čemž odloučeno bylo soudnictví od politické správy. V každém z dosavadních 13 krajů měl jeden okresní hejtman míti dozor nad úřadováním ostatních s rozsáhlým plnomocenstvím na spůsob někdejších krajských hejtmanů. Každé pak okresní hejtmanství rozděleno bylo na více okresů soudních. Nová organisace tato nejenom spojena byla se značným nákladem, čímž financím státním beztoho sklíčeným vzrostla veliká břemena, nýbrž potkávala se i se značnými obtížemi, přechodní pak stav z jednoho zřízení do druhého byl původem mnohých nesnází a nepořádků, jichž obyvatelstvo a zvláště samosprávné organy jeho velmi nemile zakoušeli, an vláda při tom zjevně pracovala k všemožnému sesílení moci úřední na újmu okresní i obecní autonomie.

Poměr mezi vládou cislajtanskou a národem Českým stal se nanejvýše neutěšeným a napjatým. Národ náš, nespravedlivým odstrčením rozhořčen, choval se odmítavě k mini-

sterstvu sestavenému ze zuřivých jeho protivníků, a rozstrk ten nepřispíval k žádoucímu ustálení nového pořádku v neuherské polovici mocnářství, když mimo to zápasiti bylo vládě s tisícerými nesnázemi, nutnými to následky neblahého roztržení říše. Potřeba usmíření těchto protiv byla v nejvyšších kruzích živě cítěna, a neustále proskakovaly novinami pověsti o náklonnosti vlády k vyrovnání se s Čechy. Vedle těchto pověstí však nepřestávali zarytí nepřátelé naši zasypávati národ náš beztrestně v organech svých nejsurovějším tupením a drzým spůsobem jej drážditi vyzývavými demonstracemi, k nimž policie vědomě oko zamhuřovala, i docílili toho, že lid český jen ještě více zatvrzoval se ve svém odporu a trpělivost jeho podrobována přetěžké zkoušce. V takové náladě myslí očekáván do Prahy příjezd císařův k slavnému zasvěcení třetího mostu, který zatím dohotoven obdržel jméno Františka Josefa a ulice k němu vedoucí jméno nejjasnější choti jeho Alžběty. Při tom bylo veřejným tajemstvím, že hlavní účel cesty Jeho Veličenstva jest politický — smíření národu Českého s vládou cislajtanskou. Jak věci se měly, byla k tomuto malá naděje.

Smýšlení své národ Český netajil, „Národní Pokrok“ vyslovil je bez ostychu: „Adresa sněmu našeho vyřízena byla prv než došla kabinetu královského, a petice naše byly vyřízeny ministerstvem, i vytýkáno nám dokonce, že se obracíme přímo ku králi. — Jsme ochlazeni; po těchto zkušenostech jest povinností naší — — mlčet, přesvědčeni jsouce, že důstojnost národní toho vyžaduje. Ministerstvo, které v listech svých nás nechává hanobit v okamžení, kde císař je nakloněn hledati prostředky k narovnání; ministerstvo, které v okamžení tomto více než padesát tiskových procesů uvalilo na žurnalistiku naši, a které odsuzuje české redaktory šmahem takořka bez vyšetřování; ministerstvo, které zapovídá naše tábory, jednoty a spolky, a neprojevuje ani vůle k spravedlivému provedení rovnoprávnosti; ministerstvo takové je s to zmařit každé podniknutí naše, ono nedovede vyhovět spravedlivě intencím císaře svého, ono

je s to z naší lojalnosti k legitimnímu králi soudit na naši spokojenost, a proto pomlčíme, nejsouce schopni hráti falešnou hru. — Vyrovnáme se na základě historického práva koruny České, avšak s ministry jako Herbst a podobnými — nikdy."

Tím vydáno bylo národu heslo — mlčení. Byl veliký rozdíl mezi návštěvou císařovou v Praze před dvěma lety a mezi návštěvou jeho letošní. Tenkráte, ještě pod živým dojmem záhubné války, na jejíž příčinu jemu cizí a nesympatickou v okamžení tom již nezpomínal, vítal národ s nadšeným jásotem panovníka svého co spolutrpitele těžkých strastí, pohlížeje k němu s důvěrou v šťastnější budoucnost, a panovník milostivě skláněl se k věrnému lidu, jemuž slovem i štědrým skutkem děkoval za oddanost v nejtrapnější době osvědčenou — krále i národ poutal k sobě tklivý svazek společného neštěstí. Bylo zříti otce uprostřed rodiny své, jíž dodával útěchy.

Jinak bylo letos. Dne 21. června časně ráno přijel císař do Prahy. Uvítán v nádraží povinnými poklonami jel prázdnými ulicemi na hrad. Téhož dne ještě o 11. hodině dopolední odbývána slávnost svěcení třetího mostu, kterýžto obřad vykonával tenkráte kanovník. V ulicích, kudy se císař, provázen arciknížetem Albrechtem a předsedou cislajtanského ministerstva Karlem knížetem Auersperkem, ubíral k místu slavnosti, stálo něco zevlujících diváků, kteří jej voláním „Hoch!" a „Sláva!" pozdravovali; ale špalíru při takových příležitostech obvyklého nebylo žádného, poněvadž spolkové, kteří jej tvořívají, s veliké části se nedostavili. Slavnost odbývána v přísných mezech předepsané etikety. Purkmistr uvítal císaře lojalním oslovením, načež císař četl odpověď v jazyku českém a německém. Po slavnosti vrátil se císař přes Letnou do hradu.

Stejnou dobou, když svěcen most, měla se odbývati na Žofíně schůze českého studentstva, ve kteréž mělo býti rokováno o provedení rovnoprávnosti na universitě Pražské: ale

policie v poslední chvíli zapověděla odbývání porady. Studentstvo opustíc ostrov ubíralo se Ferdinandskou třídou, provázeno velikým množstvím obecenstva. Tu v domě vedle spořitelny české zpozorován trikolor německý, vyzývavě vystrčený z bytu profesora na polytechnice Kicka, čímž lid takovou měrou jest rozdrážděn, že vraziv do domu spůsobil schození velkoněmeckého praporu, jenž v tu chvíli na kusy jest roztrhán. Odtud odebral se dav na Staroměstské náměstí, kde jakožto ve výroční den poprav vůdců českého povstání roku 1621 vykonal dojemnou ovaci na počest odpraveným vlastencům, zazpívav velebnou píseň „Hospodine pomiluj ny". Podobná ovace vykonána jest odpoledne na Bílé Hoře, kde sešel se zástup několika set lidu, zejména též mnoho dám. Lid, zazpívav několik vlasteneckých písní, položil přede dveřmi kostelíka Panny Marie Vítězné zelené ratolesti a věnec na památku padlých bojovníků za svobodu; potom zapěl i na počest statečným Moravanům, kteří v osudném boji u Hvězdy až do posledního muže vytrvali, známou píseň „Moravo", načež pokojně se rozešel. Pro obojí ovaci zavedeno potom vyšetřování, a rozličné osoby, které se jich účastnily, trestány jsou vězením.

Ke dvorní hostině toho dne pozváni také političtí vůdcové národu Palacký, Rieger a hrabě Klam-Martinic, s nimiž císař po tabuli měl delší rozmluvu, načež nabyv přesvědčení, že by se s nimi při dobré vůli se strany vlády dorozumění docíliti dalo, povolal telegraficky Beusta do Prahy. Večer navštívil císař české divadlo, kde dáváno slavnostní představení s uvítáním jej etiketou předepsaným. Divadlo bylo přeplněno, ale ne tak obyčejnými jeho navštěvovateli, jako spíše cizími hosty. Následujícího dne přehlížel císař Pražskou posádku na Letné, kteréžto vojenské parády účastnili se také ozbrojení měšťanští sborové pod osobním velením svého plukovníka, purkmistra Klaudyho. Po přehlídce dával císař audience, pak konal návštěvy v rozličných ústavech a průmyslných závodech, mezi jinými navštívil také vyšší dívčí školu českou, kde se mu velice líbilo.

Téhož dne měli Palacký a Rieger dlouhou rozmluvu s říšským kancléřem Beustem, který byl zatím z Vídně přijel a v hostinci u „Saského dvora“ se ubytoval. Ale dorozumění se s ním bylo nemóžné, když Beust neústupně trval na tom aby základem vyrovnání bylo bezvýminečné uznání se strany Čechů prosincové ústavy, kdežto vůdcové čeští nemohli proti jednomyslnému odporu celého národu opustiti půdu státního práva českého.

Dne 23. června opustil císař Prahu, nevalně spokojen s výsledkem návštěvy své, kteroužto rozmrzelost svou ani za pobytu v hlavním městě českém netajil.

Říšský kancléř ani přes noc nezůstal v Praze, vrátiv se bez pořízení do Vídně téhož dne, kterého byl přijel. Též on byl velmi nespokojen s výsledkem své cesty; vida pak, že nižádným spůsobem nemůže ohnouti odpor národu, umínil si jej mocí zlomiti.

VI.

Pouť do Kostnice. Pronásledování národu Českého; tábory. Zasedání sněmu, deklarace. Napomínání k svornosti.

Již od delšího času připravována pouť Čechů do Kostnice ke dni 6. července, výročnímu to dni upálení Husova, kteroužto záležitost obstarával zvláštní výbor. Od smrti Husovy byla to první taková oslava českého mučeníka osvěty. Účastníků pouti přihlásilo se ke třem stům, mezi nimiž nacházeli se vedle četných vlastenecky smýšlejících občanů zástupcové rozličných jednot a spolků, jako: Umělecké besedy, Živnostenské čtenářské jednoty Karlínské, Amerikánského klubu dám, Sokola, Hlaholu, dělnického spolku Oulu, Spolku mediků, studentstva Pražského, českých žurnalistů a mnohých jiných společenstev. Poutníci vyjeli z Prahy dne 4. července po západní dráze. V Čechách vítán byl vlak je vezoucí na každé stanici od četného obecenstva a vlasteneckých spolků zpěvem a hlučným provoláváním slávy. Zahraniční Němci chovali se všude slušně, pohlížejíce zvědavé na kroje poutníků (obleky sokolské, čamary a studentské čapky).

a věnujíce zvláštní pozornost zvukům až dosavad jim neznámých českých zpěvů; místy vítali poutníky točením klobouků a voláním „Hoch!“

V neděli dne 5. července pozdě večer přijeli poutníci do Lindavy, bavorského města při jezeře Bodamském, kamž byly jim vstříc vyšly Curišská česká i ruská beseda s praporci svými. Tam přenocovali, a ráno dne 6. vsedli na parník schvalně pro ně objednaný, který je přepravil přes jezero do Kostnice. Tam uvítáni jsou co nejsrdečněji od Čechů a jiných Slovanů tam i v nejbližším Švýcarsku žijících, též od sboru měšťanské hudby, sestaveného větším dílem ze samých Čechů. Kostnické obyvatelstvo samo chovalo se k nim s počátku dosti chladně, neboť agitací Vídeňských žurnálů Čechům nepřátelských bylo se podařilo vzbuditi u něho nedůvěru k účelům pouti té. Ale průběhem slavnosti přesvědčili se Kostničtí o pravé povaze a svobodomyslnosti svých hostů, následkem čehož nastalo mezi oběma stranami obcování velmi přátelské a důvěrné, které Čechům pobyt jejich v Kostnici činilo velice příjemným.

Hlavní moment slavnosti odbýván u pomníku Husova, ohromného to balvanu, postaveného teprv za naší paměti na místě upálení jeho, čehož největší zásluha náleží měšťanu Kostnickému Zogelmannovi. Tam řečněno po česku i po německu. Řeči německé učinily velmi příznivý dojem na obecenstvo. Po skončení této části slavnosti prodávány jsou na památku drobné kamínky z Husova pomníku po 20 centimech ve prospěch Kostnického nadání Husova.

Při společném obědě v sále, kde někdy zasedalo pověstné koncilium, prapory a věnci ozdobeném, kde mezi jiným pronesen od Čechů přípitek městu Kostnici, dal Kostnický měšťan Schützenberger výraz obratu veřejného mínění obyvatelstva ve prospěch Čechů, vzletnými slovy uznávaje snahy jejich o šíření osvěty a svobody, a zvolav nadšeně: „Kyž tyto krásné snahy zdárně a stejně zkvétají v stínech německého dubu i slovanské lípy!“ — Telegrafických pozdravů došlo k slavnosti Kostnické se všech stran velké množství.

Loučení se poutníků od Kostnických bylo mnohem vřelejší nežli jich uvítání. Pouť Čechů do Kostnice alespoň částečně přispěla k lepšímu seznámení se Němců s národními i politickými poměry českými.

Jestliže již dříve zakoušel národ Český v míře vrchovaté zuřivého záští vládnoucích nepřátel svých, po císařově odjezdu z Prahy vychrlovalo naň ministerstvo cislajtanské jízlivou zlost svou se vztekem přímo zběsilým, nemilosrdně a bezohledně stíhajíc vše co bylo české anebo jakýmkoli způsobem souviselo s nenáviděným jménem Čech. Tehdejší potírání oposice české na celé řadě nedá se již stopovati do podrobna v jednotlivostech svých, možná je naznačiti jen úhrnně. Nejhůře pronásledován tisk, redaktoři žurnálů českých jsou šmahem odsuzováni do vězení, noviny samy ke značným pokutám z kauce, ano na více měsíců zastavovány, tak že některý organ oposiční vícekrát do roka přinucen byl změniti jméno své („Národní Listy“ v „Národní Noviny“ a „Naše Listy“, „Politik“ v „Correspondenz“); odvolal-li se odsouzený redaktor k vyšší stolici, byl mu trest obyčejně ještě zostřen.

Okresní zastupitelstva, tento důležitý člen v organisaci zemské samosprávy, nemohla náležitě rozvinouti blahočinnou působnost svou, aniž vpraviti se dosti rychle v neobvyklé formy úřední praxe pro překážky kladené jim v cestu od správních úřadů vládních, kterým protivil se každý stín autonomie. Z toho pocházely okresním zastupitelstvům mnohé nesnáze, a nezřídka přicházelo k tuhým sporům mezi oběma stranami, ve kterých arciť sbory samosprávné, nemajíce krom práva svého žádného zastání, podlehaly všemohoucí bureaukracii. Nejedno okresní zastupitelstvo (Slanské, Novostrašecké a jiná) rozpuštěno jest tímto spůsobem a nahraženo vládní komisí.

Prosincovými zákony dopřána občanům značná svoboda spolčování a shromažďování se, té jala se oposice česká vydatně užívati pořádáním valných schůzí lidu čili tak zvaných táborů. Ale jakož v poslední době bylo se obyčejem,

ano pravidlem stalo, že zákony říšské měly platnost pro všecky jiné národy rakouské, jenom ne pro Čechy, tak i v této záležitosti dálo se, že odbývání táborů zakazováno jest pod rozličnými lichými záminkami,*) povolené pak tábory z příčin malicherných rozpouštěny, ano násilně rozháněny, a účastníci jich k zodpovídání potahováni. Tím ještě více popouzena jest vzdornost lidu, a čím více táborů jest od úřadů překaženo, tím více jich znova opovídáno, někdy ovšem s patrným účelem pouhého dráždění úřadů. Bylič při tom činni též tajní agenti policejní, z nichž jeden, vylíčený již od nás Sabina, vzdor výstrahám před ním udělovaným, směl vystupovati co radikalní řečník při táborech; jiný byl jistý Kopp, bývalý theolog a později akademik Šťávnický, pověstný dobrodruh a podvodník.**) Při působení takových živlů nemůžeme se diviti hrubým výtržnostem, k jakým někdy o táborech docházelo, nezřídka ovšem také neobratností a nešetrností organů bezpečnosti. Takové výtržnosti udály se jmenovitě o táboře na Žižkově v den sv. Václava, kde tělesně ztýráni jsou někteří zřízenci policejní; pak 4. října o táboře na Pankraci, kde jednotliví vojáci užili palné zbrané proti lidu. Zatčení při těch příležitostech výtržníci jsou pak odsuzováni k menším neb větším trestům.

Nejenom však politické tábory, i slavnosti zcela nevinné, ano i společné výlety pouze zábavné jsou zapovídány;***) při tom slíděno po tajných spolcích, každý národní projev hned vykládán za demonstraci protivládní, osoby zcela bezúhonné a pokojné z ničemných příčin obsílkami k výslechům obtěžovány, tak že ani sebe lojalnější a mírnější občan nebyl bezpečen před svévolným týráním roztahující se bureaukracie.

---

*) Na příklad, že prý oznámený program: „Jak možná obě národnosti naší vlasti spolu smířiti?“ není dosti jasný.

**) Nemýlíme-li se, jest to týž „policejní udavač“, jehož některé zápisky přinesly Národní Listy v č. 56 a sled. ročníku 1868. Člověk ten zemřel později v trestnici.

***) Při trestném stíhání zapovězených táborů a výletů mnozí občané, často i dámy, sami se u soudů přihlašovali, že tam též byli přítomni.

Tak na příklad sám Palacký povolán byl k městskému delegovanému okresnímu soudu v Praze za příčinou adresy, kterou mu Pražští sladovničtí k jeho narozeninám byli podali.*)

Mezi tím svolán byl zemský sněm ke dni 22. srpna. Poslancové národu Českého nedostavili se naň, nýbrž pět jich, kteří byli státní úředníci, složili mandat, ostatní, počtem 81, podali předsednictvu sněmu pověstnou deklaraci, Riegrem sepsanou. V ní vyložen ostrými rysy politický program národu Českého vůči nově nastalým poměrům rakouským, i vytknuto, kterak po právu nelze, aby koruna Česká přestala býti samostatnou státoprávní individualitou, a proti vůli národu Českého byla přivtělena k neoprávněnému nějakému státu Cislajtanii; kterak na říšské radě cislajtanské, v nížto živlové národu Českému nepřízniví nepřirozenou většinou vladnou, a kde národ Český ani není dostatečně a spravedlivě zastoupen, nemůže býti platně rozhodováno o právech národu Českého, k němuž výhradně a jedině kompetentní jest řádný sněm český; z těch příčin že poslancové čeští nevykonají žádných voleb do této nové říšské rady.

Jádro celé deklarace uloženo ve větu, že „právní poměr království Českého k jiným zemím říše a k nejvyšší dynastii, vůbec celé státní právo koruny České může se upraviti trvale a pro blaho země i prospěch dynastie bezpečně jedině úmluvou mezi nejjasnějším králem a politicko-historickým národem Českým, zastoupeným na základě právním a spravedlivém“. Desátý pak a poslední článek deklarace zní: „Za zastoupení spravedlivé pokládáme zastoupení založené na volebním řádě takovém, při němž by stejným všude užitím týchž pravidel rovné právo obou národností naší vlasti také prakticky provedeno bylo, a přejeme si shodnouti se s německými krajany svými o instituce takové, které by zabránily všelikému skracování jedné nebo druhé národnosti zemské mocí pouhé většiny.“

*) Naše Listy, číslo 20.

Zároveň přísedící zemského výboru doktorové Rieger a Sladkovský, jakož i náhradníci jejich dr. Škarda a Otakar Zeithammer, oznámili sněmu, že vzdávají se hodností svých v tomto výboru. Také členové tak zvané historické šlechty nevstoupili do sněmu.

Ze všech stran vlasti docházely adresy souhlasu s deklarací co patrný důkaz, že celý národ jest jedné mysli se svými poslanci. Od té doby stala se deklarace heslem celého národu Českého, i nepřestává jím býti dosavad, třeba na ten čas, nechávaje odpočívati otázku státoprávní, přestával na hájení pouze svých přirozených práv národních.

Také na moravském sněmě poslanci strany národní podali „osvědčení", podepsané též od arcibiskupa Olomouckého, biskupa Brněnského a některých šlechticů (všech podpisů bylo 28), v němž vykládajíce důvody, proč přítomného sněmu se súčastniti nemíní, vedle dovolávání se historického práva země vytýkali vládě celou řadu hříchů, jakých se dopouští na lidu moravském. Praví „osvědčení" mimo jiné doslovně:

„Soudní a političtí úřadové úřadují posud nejvíce po německu. Při poslední organisaci politických úřadů a soudních zasloužilí úředníci, jenž svou českou národnost nezapírali, buď neobdrželi žádného úřadu, anebo byli při úplné znalosti jazyka českého přesazeni do krajů německých, kdežto v českých okresích byli ustanoveni úředníci řeči těchto okresů neznalí. Tábory lidu a jiná shromáždění svolaná k rokování o panujících zlořádech zapovídají se. Svoboda tisku jest jen pro organy strany vládnoucí.*) Přesahovalo by to daleko meze tohoto vyjádření, kdybychom chtěli vypočísti všecky skutky nynější vlády, které naplňují zem velikou hořkostí. Tyto poměry, utvořené následkem nepřirozené vlády stranické, musí se nutně zjinačiti. Vzdalujíce se pro tentokráte jednání sněmu chceme takto dokázati, že nesouhlasíme s nynější soustavou a vládou, a vyjádřiti své přesvědčení, že na cestě nastoupené nemožné jest zdárné na-

*) Vše jako v Čechách.

rovnání našich státoprávních poměrů... V poradách nynější říšské rady se nikdy nesúčastníme, nicméně jsme vždy ochotni vstoupiti do sněmu zemského, jakmile se přesvědčíme, že narovnání mezi sněmem zemským a korunou povede k uznání historického práva a k zabezpečení životních podmínek říše."

Rozhodněji nemohl opověžen býti boj proti vládě, nežli se stalo českou deklarací a moravským osvědčením; aby pak boj ten veden býti mohl s náležitým důrazem, bylo potřebí úplné jednomyslnosti a dokonalé svornosti národu, které se pohříchu vždy ještě nedostávalo. Z četných varujících hlasů v tom smyslu se ozývajících zasluhuje připomenuto býti vážné napomenutí, vyličující tyto neutěšené poměry naše bez obalu dle holé pravdy. *)

„Stará jest stížnost na slovanskou nesvornost, která celé kmeny k pádu přivedla; jmenovitě i dějiny našeho národu plny jsou příkladů, kterak vždy jenom vnitřní roztržky byly příčinou, kdykoli těžké neštěstí stihlo naši vlast, kdežto naopak národ svorný a sjednocený nebál se celé Evropy a vítězně odrážel její útoky. Skutky ty měly by nám Čechům býti naučením pro všecku budoucnost. Bohužel musíme se vyznati, že tomu tak není, ano právě v nejposlednější době ztrpčovány byly národu velikolepé projevy jeho příměsky malicherných hádek.

„Tážeme se: *co* jest, jenž nás rozdvojuje? Jest to různost účelu, ku kterémuž pracujeme? Nikoliv, ten jest nám všem společný: dobyti vlasti a národu našemu v Rakousku i v Evropě onoho postavení, které jim po právu lidském a božském náleží. Či rozdvojuje nás různost prostředků k dosažení našeho cíle, o kteréž nemůžeme se sjednotit? Ani tomu není tak, přesvědčení, která cesta jediná vede ke spáse, jest v celém národu totéž. Naše zbraň není hmotné násilí, jenž ničí životy lidské, nýbrž moc ducha, jenž probuzuje k životu. Čeho násilím se dobývá, toho i pozbývá se

*) Národní Pokrok, 1868, č. 181.

násilím; vydobytosti ducha trvají na věky... Pravda, že tato cesta jest delší, namáhavější nežli cesta hrubého násilí, které často jedinou ranou rozhoduje nad nejbližší budoucností: ale za to jest výsledek jistější a trvalejší. Při známé tichosti, trpělivosti a vytrvalosti našeho národu nemůže býti žádné pochyby o konečném našem vítězství na této cestě. Tedy ani prostředky k dosažení našeho cíle nejsou to, co nás dvojí; a medle což?...

„Křehcí, malicherní jsme co jednotlivci, podrobeni až příliš slabostem lidským. Buďme přísni sami k sobě a mluvme si upřímně pravdu do očí: my dosavad neuměli se dosti povznášeti nad obmezenost osobního soupeřství, nad nedůtklivost své ješitnosti, neumíme přemáhat svou domýšlivost, nezvykli jsme snášelivi býti cizích názorů, byť se i týkaly věcí sebe nepodstatnějších, nedovedeme se stavěti na stanovisko jiných, s kteréhož jedině možná si utvořiti o nich spravedlivý úsudek, družíme se výhradně podle osobní chuti neb přízně, hradíce se proti jiným kruhům neoprávněnými předsudky, a podkládajíce každému, kdo s námi ve všem všudy nesouhlasí, úmysly nekalé, udržujeme tak mezi sebou nedůvěru jednoho k druhému, která nikdy nemůže prospívati snaze tak vysoko se nesoucí, jako jest naše, při níž nevyhnutelně potřebí jest k žádoucímu zdaru úplné solidárnosti všech. To jest ten malicherný duch koterií, jak právem jej nazval Rieger,*) i jest svrchovaný čas, abychom se z něho vybavili...

„Máme ještě dlouho zavdávati neblahými vnitřními různicemi nepřátelům svým příčinu k úštipkům? máme i dále ještě svým rozštěpenstvím kojiti v jich prsou naději, že konečně přece odvěká slovanská nesvornost přivede národ náš k pádu? To se nesmí státi! Naopak, podejme světu povznášející příklad řídko vídané svornosti národní, ukažme, že jsme jedna mysl a jedna duše, že silni jsme tou jednotou, o niž veškerý vztek nepřátel našich nevyhnutelně se rozbiti musí.

*) O hostině Svatobora.

„To však státi se musí skutkem zjevným, jímž by se okázale osvědčilo upřímné smíření všech živlů dosavad sobě odporných a pominutí veškeré kyselosti mezi námi až posud panující, osobním se sblížením mužů sobě do těch dob z malicherných příčin odcizených, ač stejně horlivých dělníků na vinici národní.“

Sblížení takové bohužel se nestalo, napomenutí „Národního Pokroku“ zůstalo hlasem volajícího na poušti.

VII.

Deklaranti mandatů zbaveni. Změna v ministerstvě cislajtanském. V Praze stav výminečný, generál Koller místodržitelem. Padesatileté jubileum Rukopisu Zelenohorského a profesora Purkyně. Nekrology.

Poslancové čeští, kteří byli podepsali deklaraci, prohlášeni jsou od sněmu za zbavené mandatů svých; rovněž tak dálo se poslancům moravským podepsavším osvědčení. Tak v Čechách i na Moravě sněmovali Němci sami. Český sněm pospíšil sobě s odstraněním zákona, dle kterého byli Němci na gymnasiích a realkách povinni učiti se jazyku českému; dále uzavřel rozdělení techniky Pražské na dva ústavy, český a německý. V tom spatřován nebezpečný krok k dalšímu sobě odcizení obou národností v zemi, pročež obec Pražská podala císaři zvláštní petici, aby usnešení tomu odepřel stvrzení své; žádost ta byla však marná, a císařské stvrzení jest uděleno.

Ministerstvu cislajtanskému byla tuhá oposice Čechů velmi nepohodlna, k tomu nebylo ani samo v sobě svorné, a ze všeho toho vzrůstaly mu mnohé nesnáze. Zatím i ostatní Evropa začala si všímati věcí, které se dály v zemích koruny České, a cizozemské noviny německé, francouzské i anglické věnovaly zvláštní pozornost svou těmto vnitřním zápletkům Rakouska, berouc jmenovitě státní právo Čech v úvahu svou, tak že se zdálo, jakoby otázka česká měla se státi záležitostí evropskou. Zatím rozpor v lůně ministerstva dospěl tak daleko, že ku konci měsíce září dosavadní předseda mini-

sterstva kníže Karel Auersperg odstoupil, načež císař předsednictví v radě ministerské vznesl na hraběte Taaffea.

V Čechách nemohly rozechvěné mysli lidu přijíti tak snadno k upokojení, když nepřestávalo svévolné jich dráždění upíráním mu spravedlnosti, beztrestným jej tupením a hanobením v listech německých, i vládních organech, čím dále tím vyzývavějším se chováním drzých buršáků k národnosti české, i jinými urážejícími nešetrnostmi, jakých se každodenně dopouštěli naproti Čechům spupní nepřátelé jejich. Což divu, jestliže ustavičné popouzení takové neslo žádoucí ovoce, jakož stalo se zejména, když lid z tábora Pankrackého rozehnaný hlučně vraziv do Prahy páchal hrubé výtržnosti a mezi jiným u jesuitů a u německého kasina okna vytloukl. Za to jest dne 11. října pro Prahu a okresy Karlínský a Smíchovský prohlášen výminečný stav, zároveň na místě barona Kellersperga jmenován místodržitelem podmaršálek svobodný pán Koller, a policie v Praze, která od okupace pruské nalézala se v rukou obce, přešla zpět ve správu vlády.

Tak octla se Praha opět v těch neblahých poměrech, jaké ji od máje 1849 po více let byly svíraly, když zastavena jest působnost zákonů o tisku, o spolčování a shromážďování, a jmenovitě trestní skutky spáchané tiskem podrobeny obyčejným soudům trestním. Tu nastala ještě krutější persekuce oposičních novin nežli dříve, a co někdy vypudilo Havlíčka z Prahy do Kutné Hory, to nyní znova se opakovalo, když časopisy politické, nemohouce pro přísnost soudů k nim obstáti v Praze, utíkaly se do jiných míst. Tak místo „Pokroku“ vycházel v Chrudimi denní list „Koruna“, ve Vídni pak založeny jsou „Hlasy“ a v Pešti „Obrana“. Vůbec dálo se zavírání a pokutování redaktorů v nejrozsáhlejší míře, a vypočítáno, že v posledním půldruhém létě odsouzeni jsou dohromady na 64 let do žaláře, z kauce pak novin jejich že propadlo k 66.000 zl.

V říšské radě nalezli se pouze dva mužové, kteří měli tolik odvahy, aby se ujali pronásledovaných Čechů, Slovinec Svetec a Němec Greuter. Obzvláště první ostře vytýkal vládě

její nespravedlivé jednání naproti národu našemu, který se domáhá jenom práv ústavou mu zaručených; zejména ukazoval na to, kterak dosavad není proveden §. 19. prosincovky, jednající o rovnoprávnosti národní, a připomínal nebezpečenství spojené se suspendováním základních zákonů, neboť prý, když odejmou se straně oposiční prostředky a cesty, aby svá přání spůsobem zákonním přednésti mohla, jest pak nucena, dodělávati se účelu svého po cestách křivých a tajných. Slova ta nenalezla však ani sluchu u ministerstva, ani valného ohlasu na lavicích poslaneckých.

Z dalších projevů života národního v užším smyslu zaznamenáváme padesátiletou památku nalezení Rukopisu Zelenohorského čili Libušina soudu, která 6. září odbývána v Nepomuku. Nad míru četné účastenství lidu v slavnosti té, jak při podobné lonské slavnosti v Králové Dvoře, svědčilo zřejmě o pokročilé duševní dospělosti národu Českého.

Dne 10. prosince slavil patriarcha české vědy, slavný Purkyně, padesátileté jubileum své doktorské hodnosti. Ovací jemu na počest spůsobených účastnily se všecky třídy národu, pyšného vším právem na rodáka tak vysoce proslulého. V sále fysiologického ústavu slavně odhalena od jeho posluchačů podobizna milovaného učitele, která tam zavěšena zůstati měla na věčnou jeho památku; četné deputace spolků a sborů pozdravily churavého kmeta v bytu jeho, mezi nimi deputace obecního zastupitelstva Pražského se starostou Klaudym v čele, pak deputace amerického klubu dám, která Purkyňovi odevzdala věnec vavřínový; slavnost ukončena hostinou, spořádanou Spolkem českých lékařů, s mnohými vlasteneckými řečmi a přípitky. Na sta telegrafických pozdravů došlo z blízka i z daleka, z vlastí slovanských i z ciziny, jak od spolků národních a vědeckých, tak od osobních přátel a ctitelů oslavence.

V Praze dostalo se společenskému životu českému nového středu v Měšťanské besedě Malostranské, otevřené 2. května; počet vyšších vyučovacích ústavů národních rozmnožen jest českým gymnasiem Budějovickým, založeným

vlasteneckou obětavostí biskupa Jirsíka; po celých Čechách i v družné Moravě duch národní tužil se a ku právu svému se hlásil celou řadou obvyklých příležitostních slavností, a kulturní snahy své osvědčoval zakládáním četných společenských i vzdělavacích spolků a ústavů. Jednotlivě vypočítávati tyto skutky národní probudilosti nelze; dosti bude, řekneme-li, že každým dnem zmáhala se v lidu českém uvědomělost a osvěta, opravňující k nejutěšenějším nadějím pro budoucnost.

Z darů, obětovaných na oltář vlasti od šlechetných synů národu Českého, sluší zaznamenati odkaz městského fysika ve Svatém Mikuláši na Slovensku, dra. Antonína Slezáka, rodáka z České Třebové, který v závětu svém věnoval 20.000 zl. ve státních úpisech Museu českému a Svatoboru na polovic, z kteréžto sumy 10.000 zl. mělo vyplaceno býti hned, druhých 10.000 zl. po smrti vdovy jeho. Mimo to měl po smrti této dům jeho se zahradou, v jehož držení ona měla zůstati doživotně, připadnouti akademickému senatu Pražské university, aby z výtěžku za něj zřídilo se stipendium pro studující lékařství národnosti československé.

Hmotným potřebám, životním to podmínkám veřejného blahobytu, hověno založením Živnostenské banky a pojišťovací banky Slavie, neméně sjezdem založen česko-moravských v Praze k důraznému hájení jich ohrožených zájmů; v září otevřena železnice z Plzně do Budějovic.

Během roku 1868 želeti bylo národu našemu ztráty četných zdárných synů. Dne 25. května zemřel v Praze v plné síle mužského věku 40 let Jan Staněk, profesor chemie na polytechnice Pražské, stejně proslulý co důkladný učenec jako co statečný parlamentarní hájitel práv národu svého na sněmě zemském i v říšské radě. Dne 1. června odešel na věčnost v Bystřici pod Hostýnem Moravan František Sušil, profesor na theologickém ústavu Brněnském, jeden z prvních buditelů národního ducha na Moravě, proslulý básník, ale ještě zasloužilejší co sběratel moravských národních písní. Dne 11. července povolán k otcům na svém zámku Petrš-

purce Karel Eugen Černín, stár 72 let. Hrabě Černín byl jeden z málo četných šlechticů českých, kteří upřímně a s chloubou hlásili se k národu svému, podporovali štědře jeho snahy a hájili neohroženě jeho práv. O tomto posledním dal skvělý důkaz nedlouho před smrtí svou, vydav ve Vídni spis na obranu státního práva koruny České, po jehož zabavení sám přihlásil se co jeho autor. V Hradci Králové zemřel 8. října všeobecně vážený knihtiskař a nakladatel Jan Hostivít Pospíšil u vysokém věku 85 let. Pospíšil získal sobě nehynoucích zásluh o první vzlet moderní literatury české podněcováním spůsobilých sil ku pěstování národního písemnictví, a rozsáhlou nakladatelskou činností svou učinil Hradec Králové zvláštním středištěm literarního ruchu závodícím se samou Prahou. V Břevnově u Prahy zesnul 10. listopadu pověstný z roku 1848 Petr Faster, jehož statečnost občanská došla všeobecného uznání, ale malé odměny. Citelnou ztrátu utrpěla literatura česká úmrtím Karla Boleslava Štorcha, rady při státní účtárně a člena sboru matičního. Štorch byl jeden z tichých, ale pilných pracovníků na poli národního písemnictví, muž důkladného a všestraného vzdělání; zemřelť 21. listopadu, 56 let stár. Na samém sklonku roku, dne 29. prosince, rozžehnal se s tímto světem někdejší poslední nejvyšší purkrabí Pražský Karel hrabě Chotek, jehož neocenitelné zásluhy o Čechy dosavad v živé paměti trvají. Výtečný muž ten dožil se řídkého stáří 85 let.

VIII.

1869. Persekuce národa Českého. Dr. Rieger v Paříži. Výmineční stav v Praze zrušen. Výbuch petardy. Porotní soudy. Slovanská Lípa. Slavnost Husova.

Rok 1869 důstojně vstoupil v šlépěje svého předchůdce, v persekuci národu Českého pokračováno za výminečného stavu horlivě dále, tak že noviny té doby téměř výhradně naplněny byly samými jen zprávami o konfiskacích časopisů, o nepovolování neb rozhánění táborů, o trestném stíhání

občanů pro vyslovený souhlas s deklarací, o pokutování bezúhonných osob pro nevinné projevy vlasteneckého smýšlení, o nepotvrzení neb sesazení obecních neb okresních zastupitelstev, o nešetrném nakládání s politickými vězni, jichž nikdy před tím tak veliké množství nenaplňovalo české a moravské žaláře, a jiném podobném řádění bureaukracie cislajtanské. Nenáviděné samosprávě kladeny všemožné překážky, na žádosti o slevení daní následkem neúrody minulého roku odpovídáno vysíláním vojska na exekuce a prodáváním dražbou majetku hospodářů, kteří nemohli zapraviti daně, a při tom dopouštěno nejsurovějším způsobem tupit a hanobit v organech vládních národ Český, ano i hanobitelé jeho čestně jsou vyznamenáváni. *)

To vše bylo pernou zkouškou trpělivosti lidu, v níž on celkem obstál výborně, nedada se strhnouti, jakož bylo nejvřelejším přáním našich nepřátel, k nezákonnému činnému odporu, ovšem pak, kde mu příležitost dána, neohroženě projevoval svou statečnost občanskou, svědčící o jeho politické dospělosti. Tak na více místech k exekutivní dražbě nedostavovali se žádní kupci, ministr spravedlnosti dr. Herbst interpelován veřejně v novinách pro nesprávné jednání soudů, a ve mnohých případech bylo následkem důrazného hájení svého práva se strany občanů příliš horlivým úřadům mírniti se ve svém počínání.

Toho času nebylo pochybnosti o blízké válce Francie s Pruskem, ku které patrně všecko se schylovalo, a v takové situaci ohlížel se Napoleon III. po mocném spojenci. Takové snaze císaře Francouzského přicházel ochotně vstříc ředitel zahraničné politiky Rakouska, za hraběte povýšený Beust, dychtiv jsa pomstiti se Prusku, a také náš národ přáti musil této kombinaci, kterou měl odvěký jeho nepřítel učiněn býti pro budoucnost neškodným. Ve směru tom neváhal Rieger učiniti smělý krok. Navštíviv na jaře (v březnu) opět Paříž,

*) Z více příkladů budiž zde uveden jenom jeden. Pověstný Žid Markus Teller, Pražský dopisovatel do Vídeňských novin a nestydatý tupitel všeho českého, vyznamenán zlatým záslužným křížem s korunou. (Pokrok, č. 115.)

kde především představil se rakouskému vyslanci knížeti Metternichovi, stýkal se důvěrně s předními státníky a publicisty francouzskými, ano měl slyšení u samého císaře Napoleona, do jehož rukou odevzdal memorandum, objasňující neznámé jemu pravé vnitřní poměry Rakouska a ukazující na důležitost jejich při nepochybném již boji se spupným Pruskem. Vykládal v něm, jak prospěšno by bylo Francii, míti naproti sjednocujícímu se Německu spolehlivého přítele v mocné říši Rakouské, vedené jiným duchem. Při tom dokazoval Rieger, kterak Rakousko může se státi opravdově mocným jen tenkráte, učiní-li po právu všem národům svým, i radil Napoleonovi, aby vlivem svým přičiňoval se k tomu, by se skutečně tak stalo. Dobře míněná tato rada došla u Napoleona příznivého pochopení, zároveň pak žurnalistika francouzská téměř o závod přinášela úvahy o Rakousku a o státním právu českém; ba jeden takový článek v Revue des deux Mondes končil prorokujícími slovy: „Rakousko buď bude federací, anebo nebude žádného Rakouska více.“ O alianci rakousko-francouzskou skutečně bylo jednáno, ale, jak známo, překazilo ji rozhodné veto Ruska, které tehdejšímu spojenci svému Prusku zjednalo tím volnou ruku proti Francii.

Tento krok Riegrův byl od nepřátel jeho vykládán jakožto čelící proti Rakousku; ale každému nestrannému patrno jest, že směřoval jenom k tomu, aby Rakousko přivedeno bylo ku poznání pravých zájmů svých, a tak vnitřní politika jeho srovnána s prospěchem jeho národů vyplněním spravedlivých jejich požadavků.

V dubnu jmenován hrabě Taaffe definitivně předsedou ministerstva cislajtanského mezi sebou nesvorného, které nejsouc ani v říšské radě dosti vydatně podporováno svými stranníky, jimž více na srdci leželo využitkování svého postavení pro své osobní hmotné zájmy, nežli prospěch státu, nemohlo se vybaviti z nesnází na ně doléhajících. Jmenování to alespoň na nějakou dobu sjednotilo nesvorné dosud živly ministerstva společným positivním programem.

Ku konci téhož měsíce zrušen jest výminečný stav, jímž Praha i okolí její byly stíženy, a tu znova obživl ruch politický v národě, dosavad jen stěží dušený, když opět mu propůjčena větší volnost. Jmenovitě pořádány zase u větším rozměru tábory lidu, s programy politiku větším dílem vylučujícími a obmezujícími se na otázky čistě hospodářské anebo vzdělání obecného lidu se týkající. Na těch opět, obzvláště při shromážděních tak zvané „omladiny“ a dělníků, blýskal se Sabina co řečník, ale zároveň co agent-provocatér, jakých tu více provozovalo své nekalé řemeslo, hledíce lid sváděti k ničemným demonstracím proti vládě. Následky těchto rejdů brzy se objevily opětným rozháněním a zapovídáním táborů, čímž lid udržován v ustavičném rozčilení.

V noci na 11. června udál se politování hodný klukovský kousek, že před budovou policejního ředitelství v Praze vypálena petarda beze všeho zvláštního účelu, což mělo býti jen vůbec jakousi politickou demonstrací. Z toho povstalo dlouhé vyšetřování, až konečně svezla se vina na mladého nezbedníka V. K., člena tajného spolku „Blaník“, v němž nezkušení výrostkové hráli si na spiknutí. Pro skutek ten, jakož i pro jiné ještě zločiny jest V. K. odsouzen k delšímu žaláři.

Při větší svobodě spolčování učiněn v květnu pokus, obnoviti známý z roku 1848 spolek „Slovanská Lípa“, jehož účelem bylo, jako tehdáž, vzbuzovati a síliti v lidu vědomí práv národních i svobod politických na základě demokratickém a zjednati jim prostředky zákonními úplnou platnost v životě veřejném. Zvučné jméno „Slovanské Lípy“ a neméně i starosty jejího dra. Sladkovského přivábilo četné účastníky obnovenému spolku, jenž ihned jal se vyvíjeti bujarou činnost jmenovitě vyzýváním lidu k odbývání táborů, na nichž dával by výraz tužbám a oprávněným žádostem svým. Avšak nová „Slovanská Lípa“ neměla dlouhého trvání. Když vypsány nové volby do sněmu zemského na místě deklarantů mandatů zbavených, vydala provolání k voličům, vybízejíc je, aby volili opět jen staré své poslance, a prohlašujíc každého

za zrádce národu, kdo by volil poslance jiného, než kterého navrhují důvěrníci národu. Pro toto provolání zrušena jest vládou „Slovanská Lípa", a starosta její, dr. Sladkovský, s celým výborem spolku*) dáni v obžalobu.

Mezi tím byly konečně zákonem 9. března vydaným zavedeny porotní soudy ve věcech tiskových, a takový soud, první opět po 20 letech, odbýván dne 6. a 7. září v Novoměstské soudnici Pražské. Obžalován byl A. Polák, redaktor novin „Pokrok", pro článek nadepsaný „Podstata cislajtanismu" v č. 48., v němž státní zástupce shledával zločin rušení veřejného pokoje. Vylosovaní porotci byli pánové: J. Černoch, obchodník, A. Güttling, továrník, Kr. Hain, truhlář, J. Jech, kovář, A. Klecanda, obchodník, J. Netušil, kartáčník, J. Podhorský, obchodník s rybami, J. Pospíšil, knihkupec, B. Pštros, sládek, a R. Schindler, vlásenkář; náhradníkem byl R. Linha, dr. práv. Po řečech žalobníka i obhájce vzdálili se porotcové do vedlejší jizby ku poradě, po kteréž opět do soudního sálu vstoupili, a vrchní porotce od nich zvolený, J. Pospíšil, ohlašoval při všeobecném napnutí a obecném tichu povýšeným hlasem: „Porotcové odpověděli k otázkám, které jim byly dány, dle přísahy a svědomí svého jednohlasně: Ne." Výrok poroty spůsobil radostné pohnutí v četně shromážděném obecenstvu. Soudní dvůr prohlásil obžalovaného za nevinna a zbavil jej soudních útrat. Rovněž i při druhém, třetím, čtvrtém i dalších soudech porotních vyřkli porotcové jednohlasně „Nevinen."

Když takto soudům odňato rozhodování o zločinech tiskem spáchaných, jali se tím horlivěji pěstovati procesy pro všelijaké „poklésky tiskové", které vyňaty byly z kompetence soudů porotních, i nepřestávali k odpovědnosti potahovati redaktory oposičních novin pro formalní zanedbání a jiné

---

*) Ve výboru Slovanské Lípy zasedali následující pp: dr. Škarda, zemský advokát, poslanec a přednosta Umělecké besedy; dr. Kučera, zemský advokát a poslanec; Jos. Huleš, náměstek purkmistra Pražského; dr. Ed. Grégr, zemský poslanec; dr. Tyrš, náčelník Sokola; J. Skokánek, továrník; dr. Čížek, zemský poslanec; S. Heller, spisovatel, a G. Žižka, obecní starší.

menší „přečiny“ a odsuzovati je k citelným peněžitým pokutám, a když tito se z rozsudku jejich odvolávali k vyšší stolici, nebyl nikdy nedostatek tiskových pří a soudcové nevycházeli z cviku.

Jako minulého roku putovali Čechové do Kostnice ku pomníku Husovu, tak letos oslavovali 500letou památku narození svého národního mučedníka, v Praze i v jeho rodišti Husinci, spůsobem velikolepým. Slavnosti té účastnili se i četní hosté ze vzdálených vlastí slovanskych, Poláci, Rusové a Jihoslované. Začátek slavnosti učiněn dne 4. září provedením velikého oratoria „Hus“ v Novoměstském divadle od půl třetího sta zpěváků a zpěvaček. Téhož dne na Betlemském plácku za nesmírného návalu lidstva odhalena pamětní deska zasazená do domu, v kterém dle pověsti Hus někdy bydlel. Na místě pak, kde stávala před časy pověstná kaple Betlemská, v níž Hus kázával, vystavěno bylo ozdobné lešení, s něhož několik řečníků mluvilo k shromážděnému lidu, který dojímavé řeči jejich přijal s jásavým nadšením. Večer bylo v zemském divadle českém slavnostní představení, provozován Tylův „Hus“.

Den na to ubíral se hlučný a okázalý průvod cizích i domácích účastníků slavnosti, četných banderií a deputací vlasteneckých spolků, podobný jak o lonské divadelní slavnosti, z Václavského náměstí na Smíchovské nádraží, odkud zvláštním dlouhým vlakem odjeli do Husince. Cestou byl vlak na všech stanicích, ba i mezi samou jízdou srdečně a hlučně od lidu vítán.

V Husinci shromáždilo se z blízkého i vzdálenějšího okolí k 50.000 lidí. Vlastní slavnost odbývána 6. září. Před domnělým rodným domkem Husovým měl Sladkovský vzletnou slavnostní řeč, též někteří jinoslovanští hosté mluvili k lidu, který srdečná jejich slova provázel nekonečným jásotem. Mezi tím stržena byla rouška s podobizny Husovy na rodném domě jeho, okrouhlého to bronzového medalionu s nápisem:

V tomto domě
spatřil světlo světa
mistr
Jan Hus
dne 6. června 1369.

Dům ověšen věnci věnovanými od rozličných spolků.

Dne 7. září skončila se slavnost v Praze velikolepou hostinou na Žofíně, kdež opět mluveny ohnivé řeči v rozličných jazycích a připíjeno na svornost i bratrství národu. Telegrafických pozdravů došlo k slavnosti Husově na sta z blízka i z daleka, jmenovitě ze všech končin Slovanského světa.

Avšak nejenom v Čechách slavena památka Kostnického mučedníka, dne 5. září oslaveny 500leté narozeniny Husovy také dobročinným výborem slovanským v Moskvě v sále universitní bibliotéky, při kteréž příležitosti odeslán dr. Sladkovskému, předsedovi výboru pro slavnost Husovu, skvostný kalich s nápisem: „Braťam Čecham od Moskovskich Slavjan k 500lětněmu jubileju Jana Husa". Spolu přiložena báseň F. L. Tutčeva, známého někdejším poutníkům k výstavě Moskevské pro svou horlivost slovanskou. Kalich, vzácná to umělecká práce zlatnická, zakoupen byl za 1000 rublů ze soukromé sbírky Pogodinem zavedené, a byl na to veřejně vystaven na Pražské radnici za skrovné vstupné, kteréž věnováno důstojnému upravení rodného domku Husova; konečně pak odevzdán do Českého Musea. Dále ustanovil tentýž dobročinný výbor slovanský ze svých prostředků cenu 500 rublů na sepsání nejlepšího díla o životu a působení Jana Husa buď v českém nebo v kterémkoliv jiném jazyku slovanském, i zaslal peníze ty Palackému, který o tom vydal řádné provolání ke spisovatelům.

Z četných táborů, toho roku s úředním povolením odbývaných, zasluhuje zvláštní zmínku tábor Malínský blíže Kutné Hory dne 26. září, navštívený asi 25.000 lidu, mezi nímž byl valný počet kněžstva katolického. Na táboře tomto uza-

vřeno bylo podati žádost k biskupům českým, aby na koncilu, papežem Piem IX. do Vatikanu svolaném, nepřidávali se k zásadě o neomylnosti papežské a neschvalovali jisté články tak zvaného syllabu (seznamu bludných učení od papeže zavržených), hlavně pak aby zasadili se o to, by výkony a slavnosti církevní odbývány byly v jazyku mateřském na místě dosavadního, lidu nesrozumitého latinského. Byl to zřejmý důkaz vysoké pokročilosti lidu českého v osvětě.

IX.

Volby do sněmu. Pasivní oposice. Národní třenice a výtržnosti. Neutěšené poměry a nesnáze ministerstva. Resignace dr. Klaudyho. Roztržka v ministerstvu.

V srpnu rozepsány jsou doplňovací volby do zemského sněmu na místa deklarantů mandatů svých zbavených. Ve všech krajinách českých nastal nový politický ruch, neboť s obou stran agitováno co nejusilovněji.

Vládě záleželo na tom, aby zvoleni byli takoví mužové, kteří by do sněmu skutečně šli a také do říšské rady zvoliti se dali, neboť potom mohla říci, že v ní zastoupen jest i národ Český a ústava prosincová v celé Cislajtanii uznávána. Národní strana zase navrhovala opět deklaranty, a provoláními jakož i osobní činností působila v tom směru na voliče.

Od místodržitelství vycházely veřejné i tajné cirkuláře k okresním hejtmanům, nařizující jim, aby užili všeho vlivu svého ve prospěch kandidatů vládních. Mezi důvody, jaké v nich uváděny proti důvěrníkům národním deklaranty navrhujícím, vytýkána jim nedůslednost, kterou měli hejtmani voličům náležitě vykládati. Nešťastněji nemohl volen býti žádný důvod, neboť obrácen jest ihned s plným právem proti vládě samé. „Kdo chce jinému nedůslednost vytýkati,“ odpověděly na to „Národní Listy“, „musí sám býti důsledným... Či nezaručila vláda Vídeňská roku 1848 ústavu, kterou by vypracoval říšský sněm? a či ho nerozehnala? Či nedala ústavu

březnovou? či jí zas nezrušila? Či nezaručila na to rovnoprávnost? a či nezavedla germanisační absolutismus? Či nevydala říjnový diplom? či nezrušila ho únorovkou? Či nezastavila únorovku? či jí zase neobnovila? Či nezavedla dualismus?"

Jak bylo předvídati, dobyla při tom zápase národní strana, — vzdor horečnému pachtění se bureaukracie, používající proti ní všech dovolených i nedovolených prostředků — skvělého vítězství, všude zvoleni jsou deklaranti. Český sněm bez Čechů zahájen 30. září; co nejvyšší maršálek předsedal mu kníže Adolf Auersperk, jehož náměstkem byl dr. Banhans. Deklarantům dána 14denní lhůta, aby se dostavili; rozumí se, že toho neučinili, a následkem toho na novo zbaveni jsou mandatů svých. Ostatně si sněmu národ nevšímal. Podobně dálo se také na Moravě.

Jakož pak národ neúčastnil se prací zákonodárných za vlády nepřátel svých, tak i důsledně vzdaloval se všeho, cokoliv od vlády té i od zákonodárných sborů jejích vycházelo. Jeden z předmětů, ku kterým cislajtanské zákonodárství před jiným svůj zřetel obracelo, bylo národní školství, které znova jest zorganisováno podle cizího vzoru, ale dle jednostejné šablony pro všecky země bez rozdílu. Tak byl i český sněm Němců minulého roku vypracoval na základě zásad od ministerstva přijatých zákon o školní dohlídce, dle něhož vedle okresních inspektorů od vlády jmenovaných zavedeny měly býti zvláštní školní rady místní a okresní, podřízené školní radě zemské co nejvyšší instanci. Členy zemské školní rady měla jmenovati vláda, místní a okresní školní rady vycházeti měly z voleb učitelů a dotyčných zastupitelstev, ale v oboru kompetence své neodvislé býti od těchto. V tom spatřováno protizákonní obmezování obecní i okresní autonomie, proti němuž třeba se opříti vší mocí. Obec Pražská obrátila se k samému císaři s peticí proti zákonu školnímu. V straně národní vydáno heslo: „Nevolit!" a obce, okresy i učitelstvo, jak daleko sáhala autorita národních vůdců, jednosvorně odepřely volby do školních rad.

Někde sice podařilo se úřadům mocným nátlakem vynutiti volby — k čemuž místy používáno divných prostředků, v Lounech na příklad povolaných husarů —, ale v celku národní strana do školních rad nevolila. Proto však nicméně bylo dosti míst, kde volby vykonány od menšin vládě povolných, a v takových školních radách zůstala, tak jako na sněmě, národní strana nezastoupena. Neméně rozhodná oposice prováděna od vlasteneckého učitelstva proti neoblíbeným inspektorům, i bylo se obávati, aby ve školství českém nezavládla úplná anarchie.

Tuhý boj národu Českého s vládou nezůstával bohužel obmezen na vyšší kruhy společenstva, nýbrž vnikal pomalu i do nižších vrstev lidu obojí národnosti, a to následkem zlomyslných štvanic, jimiž zuřiví germanomani, namnoze cizozemští přistěhovalci, jali se popouzeti německé obyvatelstvo venkovské proti českým sousedům jeho, s nimiž tak dlouho bylo živo v dobrém přátelství a míru. Poštívání toto neslo brzy žádoucí ovoce. Lid německý v Čechách, jenž odjakživa méně byl všímav záležitostí veřejných nežli probudilejší lid český, a tedy snadněji dal se od jiných balamutiti, uvěřiv svůdným hlasům počal najednou chladně a nedůvěřivě chovati se k svým krajanům druhé národnosti, hanebně u něho osočovaným, a tak vznikala a čím dále tím více vzrůstala nepřízeň a kyselost mezi oběma národními stranami, která brzy jevila se i násilnými skutky. Tak v německé vesnici Veliké Borovnici (v Jičínsku) Novopačtí občané, vracejíce se z tábora na vrchu Zvičínském dne 6. června odbývaného, napadeni jsou krupobitím kamení, jímž několik osob dosti značně jest poraněno; ostatní jen stěží ujeli dalším úrazům.

Horší, alespoň v následcích, byla srážka Brněnských turnérů s venkovským lidem moravským. Turnéři, větším dílem Židé, dostali se na jednom výletu svém ve vsi Bystrci do nemilého styku s tamější nadějnou mládeží, při čemž prý nějaké „dítko“ do krve jest na hlavě raněno kamenem. Tu venkované shrnuvše se na turnéry pořádně jim natloukli, ano pronásledovali je až do jiné vsi Komín zvané. Tam

skryli se turnéři u jednoho Žida. Jakkoliv obecní starosta zaručoval se za jejich bezpečnost, aby jen pokojně vrátili se do Brna, turnéři neuposlechli rady té, nýbrž poslali do Brna oznámit věc úřadům a vyžádat si na ochranu vojsko. Té žádosti ochotně jest vyhověno, i poslány do Komína dvě setniny, v jichž průvodu turnéři dostali se šťastně domů.

Obyčejná tato pračka, jaké při podobných příležitostech nejsou nic vzácného, měla za následek dlouhé trestní vyšetřování, a nepřátelské nám německé noviny neopominuly vytloukati z ní politický kapitál proti české oposici. Ano věc ta přiváděna i v souvislost s dělnickými nepokoji v Brně, kde v týchž dnech udály se byly hrubé výtržnosti, k jichž potlačení vysláno bylo vojsko, které užilo palné zbraně, tak že na straně sroceného lidu čítáno několik mrtvých a mnohem více raněných.

Tak pokračováno v národní štvanici, která v některých krajinách rozdráždila obyvatelstvo německé v takové míře proti Čechům, až i obecní úřadové dovolovali si hrubě porušovati ústavně zaručenou rovnoprávnost národní, nechtějíce přijímati české dopisy jiných obcí. —

Úřední týrání oposice české stávalo se čím dále tím nesnesitelnějším, což platilo zvláště o Pražské obci, kterou si ústaváčtí místodržitelové vyhlídli za oblíbený terč svévolného dráždění, jmenovitě všemožným obmezováním její samosprávy, ano i bezprávným sáháním na její majetek.*) Pozornost, jakou ve směru tom věnovalo místodržitelství české Pražské obci, byla tak rozsáhlá, že v archivu městském založeno býti musilo zvláštní oddělení pro výnosy místodržitelské vyšlé ke skrácení práv obce. Jakož pak neustálým týráním takovým dohnán byl předešlý purkmistr Bělský k složení úřadu svého, tak i nástupce jeho Klaudy k témuž kroku se pohnuta viděl, když míra týrání toho dovršena byla. To stalo se, když v době voleb sněmovních místodržitel baron Koller nařídil mu, aby vydal volební lístky jistým osobám, jež on

*) Tak mimo jiné upíráno jí právo vlastnické na ulice ve městě a na řečiště Vltavy v obvodu města.

dle volebního zákona za oprávněné k volbě nepovažoval; pročež nehodlaje podrobiti se rozkazu tomu vzdal se Klaudy dne 23. září úřadu purkmistrovského. Jeho náměstek Josef Huleš, jemuž připadlo nyní prozatímní zastávání úřadu starosty obecního, ovšem vydati musil volební lístky dle nařízení místodržitelského.

Provisorium Hulešovo trvalo neobyčejně dlouho. Zastupitelstvo městské, dávajíc na jevo úplný souhlas s jednáním Klaudyho, zvolilo jej sice znova za purkmistra, on však nepřijal více úřadu toho; taktéž poděkovali se po něm volení dr. Bělský a měšťan Bedřich Hanke (tento pro churavost), načež zvolen zastupitelstvem obecním dr. Brauner, který volbu přijal, ale co deklarant potvrzení císařského nedosáhl. Konečně, teprv dne 28. února 1870 za purkmistra zvolen a císařem potvrzen zasloužilý měšťan Pražský František Dittrich, známý již z roku 1848.

Neblahé veřejné poměry v Čechách a na Moravě panující naplňovaly rozvážlivější státníky rakouské oprávněnou obavou o budoucnost státu, kdyby ještě déle měly zůstati neupravenými, i počali pomýšleti na prostředky, jak by opět mohly uvedeny býti do zákonní koleje. Snahy tyto byly pramenem obnovujících se ob čas pověstí o nastávajícím vyrovnání s Čechy; ale dokud při veslu trvalo nynější ministerstvo, nebylo na nic takového ani pomyšlení. Zatím i v samém lůně ministerstva utvořily se dvě strany sobě odporné, z nichž jedna, totiž menšina (Taaffe, Potocki a Berger) radila k povolnosti a přátelskému se dorozumění se státoprávní oposicí, ostatní ministři však, tvořící většinu (Giskra, Herbst, Plener, Hasner a Brestel), stavěli se proti všemu narovnání se s touto oposicí. Většina, vidouc postavení své již ohrožené, podala císaři pamětný spis, v němž vykládala příčiny chování svého a nutnost zavedení přímých voleb do říšské rady, rozhodně vyslovujíc mínění své v ten smysl, že vzdor oposice třeba zlomiti mocí. Leč i menšina ministerstva podala k vyzvání samého císaře své memorandum, kladouc v něm hlavně důraz na dorozumění se s národy, neuznávají-

cími dosud ústavu prosincovou. Rozhodnutí sporu toho stalo se teprva v prvních dnech roku 1870, císař propustiv menšinu ministerstva uložil většině, aby nastalé tím mezery jeho vyplnila.

X.

Život národní, slavnosti, spolky. Oul. Vnitřní roztržky. Pomník Žižkovi. Husova třída. Poměr obojí národnosti v Čechách. Zájmy hmotné. Zvelebování Prahy. Nekrology.

Život národní jevil se i v tomto roce vedle působení politického ve všech oborech veřejné činnosti spůsobem okázalým, jenž vydával zřejmé svědectví o neumořitelné síle ducha českého. Především jevil se pořádáním hlučných slavností, k nimž zavdávaly častou příležitost historické upomínky, památné výroční dni, svěcení spolkových praporů, ovace zasloužilým vlastencům, odhalování pomníků zemřelých výtečníků národních i jakékoliv jiné oslavování jich paměti, otvírání vzdělavacích i jiných národních ústavů atd. K takovým slavnostem býval veliký shon lidu, a nezřídka vybírány při nich peněžité příspěvky k účelům vlasteneckým, nejčastěji na veliké národní divadlo. Z takových slavností mimo již připomenuté byla nejhlučnější odhalení velikolepého pomníku Fügnerova na Volšanském hřbitově, jejž Pražský Sokol byl z vděčnosti postavil někdejšímu náčelníku svému.

Velmi oblíbeno, jak z dosavadního vypravování našeho vidno, bylo za nové doby ústavní zakládání spolků k nejrozličnějším účelům: politických, vzdělavacích, společenských, zábavných, pomocných, podnikatelských, úvěrních a j. Jestiť všeobecně uznáno, že působení spolků jest v moderním životě národů mocným faktorem jich všestranného vývoje, čehož nejpatrnějším důkazem jest právě národ Český; neboť ty podivuhodné výsledky, kterých za posledních dob se dodělal na dráze všeobecného pokroku světového, jsou s největší části výsledkem jeho činnosti spolkové. Avšak i nejvýbornější věc má jisté meze, jichž nesmí překročiti, nemá-li prospěšnost její státi se pochybnou anebo dokonce převrhnouti se v opak.

A do takových přílišností skutečně zabíhalo se u nás, když mnohé spolky, mající sloužiti účelům praktickým, staly se pouhou záminkou k zevnější okázalosti, pořádáním zbytečných slavností, zjednáváním si drahých praporů, zaváděním zvláštního nádherného kroje atd., čímž vším se mařily prostředky spolku na pouhé marnosti a ujímaly vlastnímu účelu. Také v tom překračována slušná míra, že zakládány ustavičně nové spolky a jednoty k účelům často pramalicherným a nepatrným, které národní organisaci nejenom v ničem neprospívaly, nýbrž naopak síly národní rozdrobovaly a vydatné činnosti spolků důležitějších na újmu byly. Ano horečná snaha po spolčování šla tak daleko, že pro jednu a tutéž věc, která často měla pramálo váhy, zakládalo se v jednom místě hned několik spolků, které napotom jeden druhému překážely a následkem toho zase jeden po druhém se rozpadávaly, kdežto síly tyto v jedno spojené byly by mnoho prospěšného spůsobiti mohly. Proti tak nerozumnému počínání, jímž jednak národní jmění zbůhdarma se mařilo, jednak i národní snahy samy zevšedňovaly a v lehkost se uváděly, nad to pak neblahá příležitost se poskytovala ku podněcování osobních sporů následkem ješitného soupeřství a křižujících se sobeckých zájmů, pozdvihovaly se varovné hlasy, jmenovitě v „Pokroku", ukazující na potřebu jednotné organisace a spojení všech sil k jedinému cíli.

Jeden z nejmladších spolků, ale nad jiné důležitý, byl Oul, podnikatelský spolek dělníků českých, do jejichžto kruhů také již byla přístupu nalezla otázka socialní. Obsáhlá a působivá činnost jeho hned na samém začátku vzbuzovala veliké naděje, ale brzy také on zasažen byl kletbou lpějící na národu našem, zlopověstnou nesvorností slovanskou, že vznikla v něm roztržka mezi samým zakladatelem spolku, drem. Chleboradem, a jistou stranou jemu odpornou, která ovšem nepřispívala k jeho žádoucímu zdaru. Spor ten přenesen jest i do žurnalistiky, v kteréž příčině ostře proti sobě se postavily „Národní Listy" s jedné a „Pokrok" i „Politik" s druhé strany, což vedlo jenom k novému rozjitření myslí.

Vycházelyť různice tyto z podnětů čistě osobních, hlavním pak žurnalistickým štváčem byl mladý Šembera, nehodný syn zasloužilého spisovatele profesora Šembery, vydavatel Vídeňských „Hlasů“, který jal se kydati nejsprostší hanu na osoby veřejné, nemilé lidem, jimžto sloužil.

Všeobecnému přání vycházel vstříc výbor Sokola Pražského pro postavení důstojného pomníku Žižkovi na poli u Přibislavi, kde národní rek ten vypustil hrdinného ducha svého. Návrh k sestoupení se výboru toho pocházel od Jana Otty, pod jehož předsednictvím vyvíjel rozsáhlou činnost, směřující k tomu, aby se všech končin vlasti sváženo bylo kamení na velikolepou mohylu slepého vojevůdce.

Též obec Pražská dala zřejmý důkaz národního smýšlení svého, když dne 13. prosince sbor obecních starších proti návrhu městské rady a proti oposici horlivějších katolických členů svých vyhověl žádosti naň vznešené a více nežli 4000 podpisy občanů Pražských opatřené, aby dosavadní Dominikánská ulice přezvána byla Husovou třídou.

Číselný poměr obou národních živlů v Čechách došel pravého výrazu svého, když po rozdělení polytechniky na českou a německou vykazovala onano okrouhlý počet 500, tato 200 posluchačů, při čemž nesmí se zapomenouti, že mezi posluchači německé techniky vždy nacházel se jistý počet Čechů, kdežto na techniku českou sotva dal se zapsati který Němec. Naproti tomu viděla se národní strana pohnuta, upustiti od dalšího kandidování do Pražské obchodní komory, pokud bude mezi fabrikanty a velkoobchodníky k ní příslušnými trvati dosavadní převaha německých firem.

V pěstování zájmů čistě hmotných nezůstal rok 1869 pozadu za posledními předchůdci svými: české záložny také letos v Praze sněmovaly; tamtéž vstoupila do života nová, tak zvaná „První občanská“ záložna, zdárně po tuto dobu kvetoucí; v Plzni odbývána průmyslná výstava; síť železniční rozmnožena drahou Františka Josefa.

Ve zvelebování Prahy neunavně pokračováno, dílem rozšiřováním jí za meze dosavadního obvodu jejího, a tu jmeno-

vitě vznikla za Žitnou branou „Nová Praha“; dílem starostlivou péčí o pohodlí obyvatelstva, jemuž sloužiti měly nové projekty konské dráhy a řetězové lávky přes Vltavu.

Ztráty, jaké národ Český roku toho utrpěl úmrtím vynikajících synů svých, byly četné a namnoze velmi bolestné. Dne 4. ledna zemřel v chorobinci Pražském, 69 let stár, Emanuel Arnold, bratr faráře Jana Arnolda, známý již před rokem 1848 radikalista a nepřítel jesuitů, proti nimž vydal necensurovaný spis. Roku 1848—9 vydával po nějaký čas „Občanské Noviny“ ve směru výstředně radikalním. Po svatodušních událostech uprchl sice z Prahy, ale později ve Vinoři zatčen a nějaký čas na Hradčanech vězněn. Když pak dne 10. května 1849 v Praze stav obležení prohlášen, prchl Arnold jakožto účastník spiknutí do Lipska, tam byl ale zatčen, rakouské vládě vydán a vojenským soudem na smrt odsouzen, kterýžto trest však proměněn mu na dvacetiletý žalář. Roku 1857 amnestován byl pak v Celovci a v Běláku internován. V žaláři zanášel se spisováním hospodářským, a některé z těchto prací jeho vyšly tiskem. Teprv po desíti letech propuštěn vrátil se do Prahy, kdež pro nezhojitelný neduh opatřen mu útulek v chorobinci; tam až do smrti své nepřestal horlivě sledovati postup národního vývoje. Arnold, jakkoli blouznivě sháněl se za nedosažitelnými idealy, byl muž naskrze poctivý a ctihodný, pro kteroužto ryzí povahu svou, jakož i pro horoucí, nezištnou lásku k národu svému vším právem toho zasluhuje, aby památka jeho zachována byla potomstvu.

V rodišti svém Kralupech zemřel 28. ledna v 78. roce věku svého profesor Jan Jodl, žák Dobrovského, soudruh Jungmannových literarních snah v Litoměřicích, později ředitel veškerého školství ve Vojenské Hranici Slavonsko-Sremské, roku 1848 člen Slovanského sjezdu, posléze krátký čas profesor na universitě Pražské, od roku 1851 ve výslužbě žijící, spisovatel výborného, ale málo všímaného díla „Děje-, národo- a mluvopisný obzor československý“.

Jeden ze starších buditelů ducha národního, klasický překladatel Virgiliův, nevyrovnaný mistr formy antického

básnictví, Karel Vinařický, někdejší přítel Čelakovského a Chmelenského, skonal 3. února na Vyšehradě co kanovník tamější kolegiatní kapitoly, doživ se věku 66 let. Jím utrpěla literatura česká ztrátu nenahraditelnou.

Jiný básník téhož kruhu, František Vacek Kamenický, duše nad jiné ušlechtilá, jeden z oněch osvícených kněží, kteří byli v první polovici tohoto století ozdobou a chloubou českého duchovenstva, zemřel 23. března co děkan v Blovicích, překročiv 63. rok svého věku. Vacek byl šťastný napodobitel básnictví národního, a jeho písně, namnoze v hudbu uvedené, žijí podnes v ústech lidu.

Dne 19. května zachvátila v Praze smrt universitního bibliotekáře Ignáce Hanuše, od nás v tomto díle již připomenutého. Zemřel náhle, 56 let stár, zůstaviv po sobě citelnou mezeru ve vědecké literatuře české.

Jiný spisovatel český, z kruhů jinak národu našemu málo nakloněných, podplukovník Moric Fialka, skončil život svůj, nezcela 60 let stár, dne 13. června v Krakově. Fialka byl upřímný národovec a muž všestranně vzdělaný. V osudných červnových dnech roku 1848 zachránil s osobním nebezpečenstvím v Běchovicích životy mnohých dobrovolníků z Prahy se vracejících před zuřivostí řítící se na ně rozlícené soldatesky; téhož i následujícího roku 1849 podával do Národních Novin zprávy z uherského bojiště. Z ostatních jeho literarních prací nejznámější jsou překlady některých povídek Dickensových.

Nejbolestnější ztrátu utrpěl národ Český úmrtím Nestora české vědy Jana Ev. Purkyně, jenž zemřel v Praze dne 29. července, 81 roků stár. Purkyně požíval světové slávy co první fysiolog své doby, ale uznání vědeckých zásluh svých došel teprva v cizině. Hlásiv se marně o profesuru ve vlasti své obdržel takovou roku 1823 ve Vratislavi, kdež potom vyvíjel rozsáhlou činnost vědeckou. Mnohé důležité vynálezy z oboru anatomie a fysiologie (po něm nazván měchýřek zárodkový, jím objevený, měchýřkem Purkyňovým), četné spisy latinské a německé z oborů těch (za jeden z nich obdržel od

Akademie francouzské Monthyonovu cenu) a rozsáhlá činnost učitelská, jíž vychoval celou řadu slavných žáků, rozhlásily jméno jeho po celém učeném světě. Zřízením zvláštního fysiologického ústavu při universitě Vratislavské uvedl vědu svou ponejprv na půdu praktickou, kteréhož příkladu potom i jiné university následovaly. Vedle toho nezapomínal však na mateřský jazyk svůj, jejž pěstoval překládáním Tassova „Osvobozeného Jerusaléma“ a básní Schillerových; do polštiny pak spolu se Szukiewiczem přeložil Čelakovského „Ohlas písní českých“. K návrhu jeho stalo se povolání Čelakovského na universitu Vratislavskou; s ním pak zároveň vrátil se roku 1849 do Prahy, kdež udělena mu uprázdněná stolice fysiologie. Od té doby pěstoval Purkyně vědu výhradně jazykem českým, jmenovitě založil při Matici České, jejímžto kuratorem byl jeden čas, přírodovědecký časopis „Živu“. Také jiných spolků vlasteneckých byl Purkyně dílem předsedou, dílem členem; i nejpřednější cizí učené společnosti, jako Vídeňská i Berlínská akademie, Královská společnost Londýnská, honosily se jím co slovutným členem svým. Purkyně byl ze souvěkých učenců českých bez odporu v cizině nejproslavenější. Do praktického života neuměl se však nikdy dle potřeby vpraviti, a ve mnohém ohledu byl podivínem často velmi naivním.

Na konci třeba ještě zmíniti se o Václ. Jaromíru Pickovi, který taktéž toho roku opustil pozemské jeviště svého klidného působení, zemřev 26. listopadu, 56 let stár, co okresní hejtman v Nových Benátkách. O něm podali jsme zprávu již na jiném místě svého spisu; charakteristiku jeho naznačíme krátce, povíme-li, že byl člověk dobrák, krotký vlastenec, snesitelný veršovník, v politice pak neviňátko. I takových lidí potřebuje někdy národ.

XI.

1870. Ministerstvo Hasnerovo. Giskra chce vyjednávat s Čechy. Přechodní kabinet Potockého. Potocki v Praze. Nový sněm český. Smířlivý krok českých poslanců. Adresa sněmu a jeho odročení. Národní Listy před nejvyšším soudem ve Vídni. Proces Kerberův. Dělnické nepokoje ve Svárově. Vatikanský koncil a české duchovenstvo. Českoněmecké tábory. Sabinův triumf.

Nového ministerstva cislajtanského, které se utvořilo doplněním většiny odstouplého kabinetu, stal se předsedou Hasner; ale ministerstvo toto nemělo dlouhého života. Přišloť záhy ku poznání, že dosavadní cestou „lámání oposice krok za krokem“ — jak se vyjadřovalo zmíněné memorandum většiny předešlého ministerstva — déle pokračovati nelze, a má-li konečně dojíti k žádoucímu trvalému uspořádání Cislajtanie, že k tomu nevyhnutelně potřebí dohodnutí se s národní oposicí. Tu z nenadání počátkem března 1870 došel místodržitele barona Kollera list ministra nitra Giskry, jímž uloženo mu pozvati Riegra a Sladkovského, jakožto domnělé vůdce národu Českého, aby přišli do Vídně dohodnout se s vládou o možné narovnání. Muž jako Giskra, jenž do nedávna se byl vášnivě zpíral všemu vyrovnání se státoprávní oposicí, a jehož sprosté potupení koruny svatováclavské na říšské radě bylo všem Čechům ještě v dobré paměti, byl poslední, s kterým mohli Čechové vyjednávati o historická práva svá. Rieger projevil se ihned ústně místodržiteli, že oni dva vyzvaní nezastupují celou oposici státoprávní, že tu jest ještě tak zvaná konservativní strana (historická šlechta) a oposice moravská, s kterými by bylo zároveň a současně vyjednávati. Napotom odmítli oba pánové zdvořilými dopisy pozvání do Vídně, což mělo za následek vystoupení Giskrovo z ministerstva (dne 22. března). Když pak brzy na to (31. března) také Poláci, Slovinci a poslancové bukovinští z říšské rady odešli, bylo 4. dubna celé ministerstvo Hasnerovo propuštěno, a hraběti Potockému uloženo sestavení nového kabinetu. Říšská rada byla odro-

čena. Radostná zvěst o pádu nenáviděného Giskry oslavována zde onde v Čechách pálením ohňů na vrších, iluminací, hudbou a jinak.

Na Giskrovo místo co ministr vnitra povolán do nového kabinetu hrabě Taaffe, člen někdejší menšiny ministerské. První kroky ministerstva Potockého dály se ve směru smířlivém: žurnalistům odsouzeným před zavedením porot pro přečiny tiskové udělena jest amnestie, místodržitelem pak na místě barona Kollera jmenován kníže Mensdorff Dietrichstein, bývalý ministr zahraničných záležitostí, též sice voják, ale smýšlení mírnějšího a povahy méně příkré. Oč Giskra v poslední době vlády své marně se byl pokoušel, to podařilo se Poláku Potockému, k vyrovnání s Čechy ochotnému, že vůdce české pohnul přijíti do Vídně, kde nejprv Rieger sám, pak spolu s hrabětem Klam-Martinicem s vládou vyjednával.

S obou stran projevována dobrá vůle, a Potocki, aby začaté vyjednávání dokončil, odebral se sám do Prahy, kde měl porady s Riegrem i jinými čelními muži našimi, jmenovitě s hrabětem Jindřichem Klam-Martinicem a knížetem Karlem Švarcenberkem co representanty historické šlechty české, která té doby formalně přistoupila k deklaraci, s důvěrníkem Moravanů, drem. Pražákem, a polským federalistou drem. Smolkou, schvalně k tomu konci do Prahy přibylým. Hrabě Potocki uznával spravedlivost požadavků českých, i očekávalo se již všeobecně, že vláda učiní koncese federalistům a jmenovitě rozšíří kompetenci zemského sněmu. Ale neodhodlanost Potockého, u něhož měla slyšení také deputace německého kasina s drem. Schmeykalem v čele, a strach jeho před stranou ústaváckou, k vůli níž trval na tom, aby Čechové opustili své státoprávní stanovisko a podrobili se většině říšské rady, zmařily také tenkráte vyjednávání.

Po návratu Potockého do Vídně rozpuštěny jsou 21. května všecky sněmy zemí neuherských, vyjma jediný český, což spůsobilo nemalou rozhořčenost v národě. Vždyť byl to přede všemi jinými právě český sněm, jenž potřeboval obnovení.

jaké se nyní mělo díti ve všech zemích předsevzetím nových voleb, aby vyšlo na jevo, jak dalece souhlasí obyvatelstvo s počínáním svých posavadních zástupců na sněmích. Ovšem bylo by se v Čechách posud opět volilo dle řádu české národnosti křivdícího, ale byla naděje, že v kurii velkostatkářské, kde vždy rozhodoval vítr s hůry vanoucí, opět nabude převahy historická šlechta, jejíž pomocí by práva koruny České uznání došla. Rozhodovalať v té věci obava Potockého, že by takto sestavený sněm český odepřel obeslání říšské rady. Ale vždy musily předsevzaty býti doplňovací volby na uprázdněná poslanecká místa deklarantů, a ty vypadly jak v Čechách tak i na Moravě docela ve smyslu národním: všude opět zvoleni jsou deklaranti.

Zatím však byla vypukla válka francouzsko-německá, a vláda rakouská, jakkoli nevystupovala z neutralnosti, nicméně z opatrnosti musila pro možný případ pomýšleti na prostředky obranné, a tu nemohla postrádati pomoci národu Českého ve věrnosti osvědčeného. Z čista jasna tedy vyšel císařský patent, jímžto rozpuštěn jest český sněm, vypsány nové volby a sněm svolán ke dni 27. srpna. Zároveň s patentem dovolával se Potocki zvláštním přípisem rakouského vlastenectví národu Českého. Rozhodnutí to, které by Čechové svého času radostně byli uvítali, přijato nyní zcela chladně, když pohnutkou k svolání nového sněmu nebyly vyrovnací záměry Vídeňské vlády, nýbrž obeslání říšské rady také od národu Českého, který se jí doposavad byl vzdaloval.

Nové volby konány v celé zemi s horečným napínáním všech sil obou stran, agitace byla nad míru čilá. Deklaranti opět všude prorazili, ano získali si o dvě místa více, kde dříve němečtí poslanci byli voleni. V Praze až na Židovské město všude s větší ještě nežli jindy převahou voleni kandidati čeští. Kandidati německého kasina propadli ve dvaceti okresích, z čehož patrné bylo ubývání vlivu kasina na německé obyvatelstvo venkovské, které se bez obalu vyslovovalo, že dosavadní zástupci jejich zanedbávali jejich hmotné

prospěchy. Také v kurii velkostatkářské zvítězila strana historická, a tvářnost sněmu byla tím podstatně změněna.

Několik dní před zahájením sněmu stal se významný krok se strany českých poslanců, svědčící o poctivé jejich snaze k vyrovnání neblahých národních rozporů v zemi. Dle usnešení klubovního odebrali se Rieger, Klaudy a Bělský do německého kasina, když tam shromážděn byl klub německého kasina, a přednesli tam ve jmenu strany své smířlivou žádost, aby si obě národnosti v Čechách ruce podaly k svornému spolupůsobení pro blaho společné vlasti, navrhujíce německé straně úplné zabezpečení stejného postavení jejich národnosti zákonem zemským, který by jim podával takových garancií, jaké by jen sami chtěli. Dokud Čechové na sněmě v menšině byli, dotud že nemohli krok ten učiniti, aby se nezdálo, že se dožebrávají svých práv; nyní však, jsouce ve většině, že osvědčiti hodlají svou mírumilovnost a proto navrhují, aby z každé strany vyvoleno bylo několik mužů, kteří by společně se uradíce o prostředcích ke smíření návrhy své napotom ostatním ve známost uvedli. Ale Němci jakožto beati possidentes, kterým nešlo o pouhou rovnoprávnost — o níž věděli, že se jim ani tenkráte nebude moci odepříti, kdyby v trvajícím sporu politickém byli konečně poraženi — nýbrž o udržení posavadní nadvlády, ačkoli nesměli pro zachování slušnosti zamítnouti hned příkře návrh takový, ano na oko k němu ochotně přistoupili; ale v průběhu skutečného jednání o smír zmařili zarputilou neustupností svou jeho provedení. Tento důkaz české smířlivosti uvítán byl v celé zemi s radostným jásotem, neboť přicházel vstříc všeobecnému přání, aby po ukončení neblahých svárů národních opět zavládl dávný mír mezi krajany různého kmene, a četné telegrafické souhlasy přicházely do Prahy z venkova i od samých Němců. Pohříchu bylo plesání toto předčasné.

Dne 30. srpna zahájen sněm, na kterýž se po dlouhém vzdálení opět i čeští poslanci dostavili. Císařské poselství vyzývalo v době této válkou německo-francouzskou ohrožené k neprodlenému obeslání říšské rady. Co se týkalo žádostí

Českého národu, pravilo císařské poselství: „Přání, kteréž veliká část obyvatelů našeho království Českého na jevo dává, aby se předsevzala revise postavení jeho k veškeré říši, jest předmětem bedlivého uvažování.“ Na to čteno o vědčení velkostatkářů, kterýmžto vedle ochotné vůle své k vyrovnání státoprávních otázek vyslovovali se spolu rozhodně pro práva koruny České. Čeští poslanci pak podali následující vyjádření: „My níže psaní uvádíme v známost, že setrváváme na základech osvědčení dne 22. srpna 1868 sněmu předloženého.*) Béřeme-li účastenství v tomto sněmu, činíme to k důtklivému pozvání, abychom vyslyšeli poselství královské a neuzavřeli cestu k oboustrannému dorozumění.“

Ale toto poselství nikoliv nebylo takové, aby zástupce národu Českého mohlo vábiti do Vídně. Odpověď na jeho spravedlivé žádosti, že jsou „předmětem bedlivého uvažování“, byla jalová banalní formule, jakou bureaukracie rakouská byla zvyklá odkládati ad infinitum všecky záležitosti jí nemilé, nemajíc žádného významu, neřkuli aby obsahovala nějaký určitý slib u věci tak veliké politické váhy. Takovým spůsobem nemluví se k národu hluboce uraženému, jehož pomoci se vláda ve své nesnázi dovolává. Byl to patrný důkaz, že vláda rakouská ani po tolika trpkých zkušenostech ještě nezmoudřela. Naproti tak malé ochotnosti, učiniti národu po právu, nemohl národ býti ochotnější učiniti po vůli vládě, obzvláště u věci, kde se na něm žádalo, aby opustil své právní postavení, jedinou to bezpečnou oporu ve svém těžkém zápasu o bytí a nebytí. Veliká většina sněmu tedy usnesla se dne 14. září o adrese ku králi, v níž trvajíc na svém státoprávním postavení odpírala sice obeslání říšské rady, ale vyslovovala ochotu, v mimořádných nynějších okolnostech zvoliti několik poslanců do společné delegace rakousko-uherské, a mimo to, kdyby to císař pán uznával za důležité, též několik důvěrníků k dorozumění se se zastupiteli ostatních sněmů. Po přijetí adresy té německá menšina vyšla

*) t. deklarace.

ze sněmu. Dokud by nedošla odpověď královská na adresu, uzavřel sněm nepouštěti se do žádného rokování. Adresu odevzdala císaři do vlastních rukou deputace sněmu, v jejímž čele byli nejvyšší maršálek Albert hrabě Nostic a jeho náměstek dr. Bělský, zároveň se zvláštním pamětním spisem, objasňujícím státní právo koruny České a stanovisko sněmu. Císař odpověděl na adresu reskriptem, jímž opětně vyzýval sněm k obeslání říšské rady. Sněm setrval při svém odepření, načež dne 5. října následovalo odročení sněmu na neurčitou dobu a vypsání přímých voleb do říšské rady, při kterých by sami voličové, a nikoliv sněm, volili své zástupce do říšského parlamentu z určených skupin volebních okresů. Na Moravě národní poslanci opět se na sněm nedostavili. Přímé volby do říšské rady jsou sice v Čechách na začátku listopadu provedeny, ale od strany české zvoleni jsou samí deklaranti, kteří na říšskou radu nešli. Ostatně zůstávaly v obou zemích veřejné poměry nezměněny, a bureaukracie cislajtanská řádila proti národu Českému za Potockého tak dobře jako před tím.

Z četných tiskových pří toho roku odbývaných jedna stala se zajímavou tím, že dostala se až k nejvyššímu soudu do Vídně, když Pražské státní zastupitelství proti výroku poroty zadalo zmateční stížnost. Obžalovaný redaktor Národních Listů i soudní obhájce jeho pokládali za své právo, aby pře českého žurnálu, v první stolici jazykem českým provedená, byla týmž jazykem projednána také před nejvyšším soudem, což však předseda tohoto rozhodně zamítl, tvrdě, že jednací řeč nejvyššího soudu jest podle statutu německá. Žalovaný i obhájce jeho, nechtíce se podrobiti jednání německému, odešli ze soudní síně, a soudní dvůr jednal v jejich příčině bez slyšení jich. Zmateční stížnost jest zamítnuta.

Po celý čas trvání národní persekuce v Čechách slídila policie po jakémsi tajném spiknutí, bez kterého neuměla si vláda vysvětliti sílu a vytrvalost národní oposice. Dlouho bylo všecko pátrání a slídění jejích organů marné, až ko-

nečně při vyšetřování zmíněného svrchu výbuchu petardy před budovou policejního ředitelství podařilo se jim přijíti na stopu tajnému spolku, jejž utvořilo bylo několik horkokrevných výstředních mladíků pod jménem „Blaník“ k účelům revolučním. Věc podobala se spíše dětské hře bujných hochů na vojáky, na loupežníky a pod., nežli opravdovému spiknutí, jakkoliv upříti se nedá, že to, co při tom lehkomyslní mladíci provozovali, páchlo do jisté míry kriminalem. Snadno si lze pomysliti, že byl to pro vládu nález vítaný, a že vše bylo vynakládáno, aby z komára byl učiněn velbloud. Před soud postaveno pět jinochů asi dvacetiletých aneb o málo starších, mezi nimiž byli dva bratří Kerberové, Vilém a Čeněk, a jeden muž dospělejšího věku ale minulosti velmi dobrodružné, obžalováni jsouce z velezrády, veřejného násilí, padělání peněz a jiných více zločinů. Přelíčení trvalo více dní, a soud, proveden i v druhé instanci, skončil odsouzením čtyř obžalovaných k těžkému žaláři na 10, 6 a 3 léta, dva pak uznáni za nevinny, mezi nimiž byl také onen již letitější muž, kterému nemohla se více přičítati mladická unáhlenost. V táboře ústavověrném panoval jásot, národní pak strana mohla jenom litovati neopatrné mladíky, patrné to oběti zlomyslného nějakého svůdce dosavad se skrývajícího.

Na samém sklonku roku učinili poslancové čeští krok opravdu státnický, zaslavše hraběti Beustovi, říšskému ministru zahraničných záležitostí, pamětní spis, v němž vykládali, kterak nynějšími poměry „učiněno národu Českému nemožným povznésti hlasu svého v zastupitelstvu veškeré říše“, nicméně však že „cítí potřebu, ba povinnost, vysloviti mínění své o změnách, ježto za našich dnů nastávají právům národův uvnitř i vně Rakouska“. Na to prohlásivše se pro svobodné sebeurčení každého národu ukazovali na potřebu provedení zásady té jak ve vnitřní tak i vnější politice říše. Jmenovitě co se této týkalo, vyslovovali svou nejvřelejší soustrast s velikým národem Francouzským, který bojuje toliko ještě „za právo své vlády a obranu vlasti“; netajili svých sympatií s příbuzným národem Ruským, konečně vy-

jádřili přání své, aby nebylo bráněno nešťastným národům slovanským na poloostrově Balkanském ve snaze jejich svrhnouti se sebe turecké jho.

„Tímto,“ pravili, „vyslovili jsme zásady, jež dle přesvědčení našeho vyznává národ Český a jež ku platnosti přiváděti by si kladl za právo i za povinnost, kdyby mu bez obětování vlastní státoprávní osobnosti bylo přáno působiti tak, jak mu přísluší, na chování se Rakouska vzhledem otázek mezinárodního práva, kteréž brzy k rozřešení dospějí. Pronášejíce za národ Český, jehož rozhodná většina učinila nás mluvčími, tento úsudek o mezinárodních otázkách tak velikého dosahu, máme za to, že jsme k tomu zvláště oprávněni vědomím veliké důležitosti, kterouž má národ náš v této Rakouské říši národův, rovněž tak slávou minulosti své, státoprávním postavením a mocným duševním i hmotným vyvinutím svým, jakož neméně nepoměrně velikým podílem daně na krvi i na statcích, kterouž pro tuto říši nese.“

Na toto důstojné vystoupení národu Českého dostala se od Beusta odpověď Riegrovi, jemuž ten pamětní spis vracel s okázáním poslanců českých na zákonní cestu říšského zastupitelstva, při čemž neopominul úšklebně vytýkati Čechům „zemězrádnou“ pouť do Moskvy roku 1867.

Poslancové čeští vykonali krokem tím jenom povinnost svou co zástupcové národu, který, jakkoli malý počtem a na ten čas utlačený, nechtěl zapomenouti se nad slavnými dějinami svými, aby nepovznesl hlasu svého proti patrnému bezpráví, byť i vystupovalo s jakoukoli přemocí.

Ruch dělnický, jenž minulého roku byl v Moravě zavdal podnět ku krvavé srážce lidu s vojskem, zmáhal se povážlivou měrou i v Čechách, kde v Liberci, v Strašecím i jinde počali se dělníci rotiti, chtíce dosáhnouti lepší odměny za svou práci, nežli byla dosavadní nepostačující na jejich výživu, a vedouce mnohé stížnosti na své zaměstnavatele. Z takovýchto výtržností udála se nejhorší ve svých následcích ve Svárově u Tannwaldu, kde známý fabrikant Liberecký, baro-

nisovaný Liebich, majitel tamější rozsáhlé přádelny, velmi bezohledně nakládal s pracovným lidem svým. V poslední době činěna tomuto i neoprávněná srážka ze mzdy beztoho až příliš nízké, proti čemuž ubozí zkrácení dělníci jali se protestovati a vyjednávati s ředitelem továrny, který na to beze vší podstatné příčiny vyžádal si proti nim na pomoc vojsko. Mezitím Liebig sám přijel do Svárova a rozhodně zamítl žádosti dělníků, kteří u větším počtu shromážděni očekávali netrpělivě rozhodnutí fabrikantovo, chovajíce se docela pokojně. Tu bez dostatečného vybídnutí davů k rozchodu a náležitého varování jich před následky neposlušnosti vojsko se na dělníky obořilo, používajíc proti nim bodáků i zbraně střelné. Srážka ta vyžadovala četné oběti, s části, jak při takových příležitostech bývá, docela nevinné, mimo několik osob mrtvých čítáno přes třicet raněných. Politování hodná tato událost byla křiklavou ilustrací žalostných poměrů dělnických ve fabričních okresích Čech, vymáhající všeobecnou soustrast, a ve prospěch rodin zabitých i raněných zaváděny sbírky po celé zemi.

Jiné sbírky dály se ve prospěch četných politických vězňů a rodin jejich, zbavených svých živitelů. O vězněch samých dostávaly se do veřejnosti zprávy ze žalářů velmi smutné, dle kterých zacházelo se s nimi nedůstojně, jako se sprostými zločinci, ba ještě hůře. Mužové ti považováni jsou vším právem za národní mučedníky, a ulevování osudu jejich za svatou povinnost.

Toho roku zasedal, jak známo, v Římě pověstný koncil Vatikanský, svolaný od Pia IX. ku prohlášení dogmatu o neomylnosti papežské, v kteréž příčině nesmíme odepříti ctihodnému duchovenstvu národnímu chvalného svědectví, že ohromnou většinou stálo po straně zdravého rozumu, v úplné shodě se svým arcipastýřem kardinálem Švarcenberkem, který v Římě stál v čele oposice proti dogmatu tomu. Důkazem takového smýšlení českého kněžstva bylo jednak valné účastenství jeho v táboře Malínském, od nás na svém místě zmíněném, jednak četné, energické projevy jeho ve veřejných listech.

*

Myšlénka národního smíru nerodila se pouze v hlavách vůdců českých ve výhradní snad prospěch jenom jejich strany; mělať ona kořeny své zapuštěné hluboko v lidu samém jak českém tak německém, kterýžto nebyl nepřístupný rozumným důvodům o potřebném obnovení bývalého dobrého sousedství obou kmenů. Snahy tyto vedly k pořádání táborů Čechům i Němcům společných, na kterých by obě strany přátelsky se dorozumívaly. Tábory takové odbývány jsou jmenovitě na Ještědi, na Bezdězi a u Bělé, přes všeliké usilování protivníků našich o jich zmaření, při čemž tito neštítili se ani nejpodlejších prostředků k dosažení svých záměrů, líčíce obyvatelstvu německému nejčernějšími barvami domnělé snahy Čechů na utlačení jeho. Na táboře Bělském jednohlasně přijata resoluce, jejíž jádro spočívalo hlavně ve dvou článcích: 1. že státní právo království Českého, oběma národům společné, jest ona půda, na níž národní síly obou kmenů sloučiti se mohou, a 2. že v království Českém nemá panovati jeden národ nad druhým. Ale pohříchu nepanovalo takové smířlivé smýšlení všudy mezi nižšími třídami lidu, na mnohých místech obecný lid německý až příliš podlehal vlivu nesvědomitých štváčů, jichž osobním interesům nejvíce na překážku byla národní svornost, pročež neustávali v jizlivém popuzování proti sobě obou stran. Následkem toho na nejednom místě opakovaly se lonské srážky mezi obyvatelstvem českým a německým, jakož jmenovitě stalo se v Broumově a v Liberci.

Tou dobou počala se odhalovati rouška s osoby, o které jsme již vícekráte příležitost měli se zmíniti, totiž se Sabiny. Vídeňský časopis „Vaterland“ totiž přinesl dopis z Prahy, ve kterém za vlastního zosnovatele onoho „velezrádného spiknutí“, pro které bratří Kerberové a soudruhové jejich odsouzeni byli, prohlašuje se jistý policejní špicl, jehož osobnost líčena těmito slovy: „Dotčený v tajnosti chovaný udavač, pokud se týče spoluzasvěcenec, jest osoba v Čechách od 22 let dosti známá, vyznačuje se všude vybraně demokratickým a národním radikalismem, jest zasvěcen v redakční ta-

jemství všech oposičních listů jako nikdo jiný v Praze, ve všech spolcích a při všech shromážděních, kde tu i tam mají také agitační účely, tlačí se v popředí, při čemž panuje bezvýminečná podivuhodná náhoda, že nestane se mu nikdy nic podobného co stům jiných osob, které z takových příčin velmi pilně se stíhají. Při tom jest od několika let tichým navštěvovatelem budovy policejního ředitelství, které ho používá ve vyšším oboru vlasteneckého vyzvědactví, čemuž ovšem nic jiného nelze vytýkati, nežli že za své nenahraditelné výkony přece jen bídně jest placen. Tento nejvznešenější agent provocateur cislajtanského úřadu bezpečnosti v Praze udržoval, jako všude kde se jedná o něco ‚radikalního', také s obžalovanými srdečnou známost, jejíž ovoce částečně uloženo jest v tajném protokole, který zdělán byl s tímto ultranárodovcem v německém jazyku. Dle toho, co tuto napověděno, a co dle potřeby může rozmnoženo býti, dovedete již posouditi, v čem vlastně spočívá politická stránka Kerberovského procesu."

Tento popis osoby nehodil se na nikoho jiného nežli na Sabinu, jenž u vylíčení tom byl také všeobecně poznán, tak že jméno jeho nacházelo se v ústech všech, kdož byli v jakémkoli styku se stranou národní. I ve veřejných listech o něm psáno, mezi jiným také v Augšpurské ‚Allg. Ztg.', kde Sabinovy literarní zásluhy velice jsou přeceňovány, a Hálek, Neruda, Pfleger a jiní jmenováni v jistém ohledu jeho žáky.

Takové nařknutí nemohl pověstný Sabina nechat na sobě lpěti, i žaloval redaktora „Vaterlandu" z uražení na cti. Veřejné přelíčení dálo se dne 13. a 14. června ve Vídni před porotou, k němuž dostavil se žalobník s obhájcem svým dr. Čížkem a čtyřmi svědky: Barákem, Hálkem, Šemberou a Švagrovským. Obžalovaný snažil se dokázati, že vylíčení osoby ve „Vaterlandu" obsažené může vztahovati se také na někoho jiného nežli na Sabinu, ale jmenovaní svědkové odporovali tomu, tvrdíce, že uvedené tam známky nehodí se úhrnkem vzaty na žádnou jinou osobu kromě Sabinu. Když pak obžalovaný redaktor proti Sabinovi důkaz pravdy nenastoupil, jest

výrokem poroty (8 hlasy proti 4) uznán za vinného a odsouzen k dvouměsíčnímu vězení, přiostřenému 48hodinnou samovazbou na začátku a ku konci trestu, ke ztrátě 150 zl. z kauce, k zapravení soudních útrat 482 zl. a k vytištění rozsudku v čele listu.

Tenkráte ještě Sabina triumfoval, ale naposledy; jeho přítelíčkové pak jásali nad vítězstvím nevinnosti.

XII.

Život spolkový. Národní slavnosti. Staro- a Mladočeši. Literatura. Hmotné zájmy země, zvelebování Prahy. Nekrology.

Při vší persekuci národu Českého, jejíž podstatnou částí bylo všemožné obmezování práva spolkového a shromažďovacího, vyvíjena nicméně ve směru tom činnost podivuhodná. Spolkový život zkvétal utěšeně, nejenom že spolkové starší (Sbor k vystavění Národního divadla, Umělecká Beseda, Merkur, Svatobor a j.) zdárně v působnosti své pokračovali, nýbrž i noví jsou neustále zakládáni k účelům nejrozličnějším, o čemž tuto podrobněji se šířiti nelze. Též odbývány časté schůze a sjezdy jednotlivých tříd obyvatelstva ku poradám o společné zájmy. Takové byly jmenovitě schůze dělníků, rokujících o prostředcích k zlepšení hmotných poměrů a k potřebnému vzdělání svému. Obzvláštní zmínku zasluhuje sjezd učitelský v Praze, dne 30. srpna odbývaný, k němuž dostavilo se okolo 1600 osob, učitelů a kněží, mezi nimi asi 200 Moravanů. Účel sjezdu byl, vysloviti se o přáních a zásadách stavu učitelského v koruně České. Hlavním, jednohlasně pronešeným přáním bylo, aby veškeré školství stalo se záležitostí zemskou. Z toho nejlépe viděti, jak všeobecný byl odpor proti nenáviděným zákonům školním. — I záložny českomoravské letos opět sněmovaly, ano v srpnu odbýván v Praze také sjezd přátel věd přírodních, mathematiků a fysiků, první toho druhu -- důkaz to, jak širokých rozměrů nabýval český život spolkový. Za to známý americký klub dám, vydatně od pěti let ve směru humanitním

působící, přinucen byl zastaviti na nějakou dobu činnost svou, když na něm od úřadů žádáno, aby předložil stanovy své, kdežto žádných neměl.

Měšťanská Beseda Pražská, střed společenského života uvědomělého měšťanstva, vystavěla sobě nový velikolepý dům a zřídila při něm zahradu. V domě tom umístěny i Umělecká Beseda a český obchodnický spolek „Merkur".

Z národních slavností toho roku připomínáme pouze některé, ježto měly význam všeobecný. Sem náleží především slavnost Havlíčkova, odbývaná 15. května, v kterýž den zasazena památní deska na dům, kde Havlíček zemřel (v Jízdecké ulici naproti státnímu nádraží), a na Volšanském hřbitově odhalen důstojný pomník, jejž tam postaviti dal mučedníku národnímu Svatobor. Slavnost ta rovnala se v každém ohledu nejskvělejším slavnostem, jaké kdy v Praze odbývány byly. Velikolepého průvodu, sestávajícího z ozbrojených sborů měšťanských, četných banderií, spolků pod prapory a s hudebními sbory, deputací atd., jenž ubíral se ozdobně vykrášlenými ulicemi, účastnilo se obecní zastupitelstvo hlavního města s purkmistrem v čele, přední vůdcové národu, četní poslancové a tisícové lidu z blízka i z daleka do Prahy přišlého. Před domem, do něhož zasazena památní deska, měl dr. Eduard Grégr vzletnou řeč ke shromážděnému lidu, který pak odtud ubíral se na hřbitov. Tam nejprv zpěváčtí spolkové zapěli smuteční sbor, načež Volšanský farář Kareš měl k lidu přiměřenou řeč, v níž líčil zásluhy Havlíčkovy o vlast a napomínal národ k vytrvalosti na dráze nastoupené. Na konec jeho řeči odhalen za bouřlivého volání slávy pomník, a na hrob Havlíčkův položeno asi půl druhého sta skvostných věnců.

Dne 29. května odbývána na výšině Lipanské slavnost ku poctě nehynoucí paměti velikého vůdce táborského Prokopa Holého, i byltě ten den pravým národním svátkem pro širé okolí. I té slavnosti účastnili se přečetní zástupové uvědomělého lidu, držány vlastenecké řeči a přijímány četné telegrafické pozdravy.

Nelze tu pomlčeti ještě o dvou jiných slavnostech rázu všeobecně vlasteneckého, z nichž jedna se odbývala v Žebráce dne 29. června na památku stoletých narozenin **Šebestiana Hněvkovského**, jednoho z prvních buditelů národního ducha, při kteréž příležitosti Sladkovský znova osvědčil svou výmluvnost řečnickou; druhá v den sv. Václava v Rychnově nad Kněžnou při odhalení pomníku Pelclova.

Roztržka v straně národní, která vlastně nikdy nepominula, jenom že někdy méně, jindy více zřejmě na veřejnost vystupovala, tímto rokem znova se přiostřila mezi tak zvanými Mlado- a Staročechy. V principu samém nebylo žádné různosti mezi oběma těmito frakcemi, rozdíly ve smýšlení politickém byly spůsobu jen podřízeného, zakládajíce se na individualní různosti povah; nicméně musily osobnímu soupeřství sloužiti za záminku vášnivého boje, kterému přičítána Bůh ví jaká důležitost, jíž skutečně neměl. Což divu, že takovým deklamacím šla na lep valná část horlivých, ale krátkozrakých národovců, kteří v upřímném přesvědčení, že tím slouží dobré věci, přidávali se k jedné neb druhé straně, kdežto v pravdě sloužili jenom ctižádostným záměrům jednotlivců. Tím spůsobem vznikla náruživá polemika mezi nepřátelskými koteriemi, která musila každého pravého vlastence naplňovati největším zármutkem, an viděl, kterak navzájem potírají se statné síly, jichž svatou povinností bylo, sjednocenou mocí čeliti proti společnému vrahu. Ano mnohdy činila polemika ta, překračující všecky meze slušnosti, dojem nanejvýše odporný.

Vedle hlavních velikých listů, v nichž bojován tento pravý „boj bratrů s bratry", vznikalo i zanikalo hejno menších plátků co pomocníků té neb oné strany, a takto bujela žurnalistika česká až přes potřebu. I vláda užívala takových menších lístků za své organy, a bohužel že vždy nacházely se odrodilci, kteří se jí za bídný žold zaprodávali. Takovými plátky byly jmenovitě „Pražský denník" a „Morava", jejížto redaktor Crha, Čech, jenž ve vlastní otčině nemožným se byl učinil, na krajany své nejsprostší hanu kydal a Moravany

co nejzuřivěji proti Čechům popuzoval. Naproti tomu „Opavský Týdenník“ statečně a s velikou obětavostí hájil práv koruny České a českého obyvatelstva v Slezsku proti mocnému tam živlu německému.

Do jak specialních oborů se žurnalistika česká rozprostraňovala, o tom svědčí nejlépe ta zajímavá okolnost, že se zmohla i na vojenský časopis „Žižka“, jehož vydavatel Rüffer byl rozený Němec v Praze usedlý, který přilnuv se vřelou láskou k snahám národu našeho, a stejně obratně vládna jazyky německým, českým a francouzským, již roku 1868 byl založil v Praze francouzský časopis „Correspondance slave“, po celý ten čas pak byl stálým spolupracovníkem novin „Politik“.

I nepolitická literatura dosti zdárně prospívala. Jmenovitě v oboru vědy historické započata jsou dvě díla velice rozsáhlá i nad míru důležitá, totiž „Pozůstatky desk zemských“, na jichžto vydávání hrabě Jindřich Klam-Martinic velikomyslně značnou část peněžitou věnovav veškeren výtěžek z prodeje Museu Českému vykázal; pak „Prameny českého dějepisu“, vydávané z nadace Palackého. V oboru pěkné literatury obzvláště utěšeně zkvétalo básnictví dramatické, v němž vynikali nad jiné František Jeřábek a Emanuel Bozděch, jichž duchaplné plody docházely zaslouženého uznání i za hranicemi.

Tuto zasluhují též býti zaznamenány vlastenecké odkazy na stavbu nového Musea, jaké učinili světicí biskup Pražský Petr Krejčí († 4. července) v sumě 4000 zl., pak poštovní oficial Jan Jelen († 21. dubna) v sumě 800 zl.

Hmotným zájmům země hověno i letos četnými stavbami nových železnic; v nejbližším okolí Pražském prokopáván velikolepý tunel železnice spojující staré nádraží Pražské s nádražím Smíchovským, jenž začínaje hned za Koňskou branou ústil by se do údolí Nuselského. Téže potřebě pohodlnější komunikace sloužiti měl projekt nového mostu mezi Smíchovem a Prahou (nynějšího mostu Palackého). O rozšíření Prahy ve směru bouraných hradeb horlivě pečováno.

Nových ozdob mělo se dostati hlavnímu městu budovou pro českou techniku na Karlově náměstí a upravením zrušeného chrámu svatého Mikuláše na Starém městě na kostel pravoslavného obřadu ruského.

Ani tento rok neuplynul, aby z řad statečných bojovníků pro práva národu Českého aneb jinak proslulých Čechů nebylo vyrváno více mužů vynikajících k nemalému zármutku všech upřímných přátel vlasti. Dne 10. února zemřel 76 let stár Jan Dobromil Arbeiter, měšťan Pražský a majitel domu Kajetanského na Malé Straně, v němž byl druhdy popřál útulek Thalii české, nemající vlastního přístřeší. Arbeiter byl horlivý národovec a štědrý podporovatel domácí literatury; bohatou knihovnu svou odkázal městu Táboru.

Dne 21. března Josef Dastich, profesor filosofie s vyučovacím jazykem českým na universitě Pražské, zmařil předčasnou smrtí svou mnohé pěkné naděje v něj do budoucnosti kladené. Dastich překročil sotva 35. rok věku svého, ale již byl proslul svými vědeckými spisy, mezi nimiž neposlední místo zaujímá rozbor filosofie Tomáše ze Štítného.

Dne 23. března vykročil z tohoto světa v Králově Dvoře u Berouna Josef Macháček, jeden z nejšlechetnějších a nejvěrnějších synů národu Českého, poslanec na sněmě českém a v minulých letech také na říšské radě, v nejlepší síle mužného věku. On byl roku 1860 spolu podepsal a s dr. Riegrem císaři podal známý pamětní spis, v němž vylíčena byla veškerá tehdejší přežalostná politická situace v Čechách, a žádáno za povolení k vydávání samostatného politického listu českého. Od té doby až téměř do skonání svého byl statečným a věrným účastníkem všech zápasův národu našeho za právo a svobodu.

Dne 30. dubna ztratily vlast a umění Václava Levého, slavného sochaře, žáka Schwanthalerova, jenž zemřel v Praze nezcela 50 let stár. Levý, jenž byl zdokonalení svého dosáhl v Římě, provedl četná krásná díla plastická, jsa co umělec jedním z prvních výtečníků svého věku, co člověk pak byl

pomilování hoden pro šlechetnou prostotu svého ducha, a při tom upřímný, horlivý národovec.

Jiný vynikající umělec český, malíř Karel Svoboda, rozžehnal se s tímto světem ve Vídni dne 13. září, teprva v 47. roce svého věku. Svoboda byl bratrovec známého profesora Václava Svobody, který se ho jakožto sirotka byl ujal, a jeden z nejvýtečnějších žáků Pražské akademie. Zvoliv si za obor výhradně malbu historickou provedl mnoho pěkných obrazů z dějin českých, jmenovitě pro Pražské Belvedere, a četné krásné ilustrace k obrázkovým a jiným spisům, mezi nimi k Rukopisu Kralodvorskému. Od roku 1851 usedlý byl Svoboda ve Vídni.

Nad jiné bolestnou, ano nenahraditelnou ztrátu utrpěla literatura česká smrtí Karla Jaromíra Erbena, ředitele archivu města Prahy, stejně výtečného učence i básníka, jenž zemřel dne 24. listopadu, ukončiv nedávno 59. rok svého službě vlasti posvěceného života. Vysoké jeho zásluhy spisovatelské jsou vůbec známy, pročež o nich tu šířiti se netřeba. Dostaloť se jim mnohostranného uznání, neboť byl Erben výborem společnosti Českého Musea, členem Sboru matičního, řádným členem král. České společnosti nauk, čestným členem Jihoslovanské akademie v Záhřebě, místopředsedou Historického spolku v Praze a čestným členem mnohých učených společností zahraničných, jakož i rytířem ruského řádu sv. Anny a černohorského řádu Danilova. Co člověk byl Erben muž nad jiné zpanilomyslný a nestranný, v obcování milý a k službám přátelským vždy ochotný. Pochován jest na hřbitově Košířském.

Konečně truchliti bylo vlasti nad hrobem jednoho z nejšlechetnějších synů svých, hraběte Františka Thuna mladšího, náhle zemřelého v Praze dne 22. listopadu. Muže toho vzácných občanských ctností s chloubou pokládati můžeme za našince, neboť on sám i s celou rodinou hlásil se upřímně k národnosti české. Ač rodem Němec, ale syn velmože vynikajícího duchem osvíceným a svobodomyslným, horlivého milovníka vlasti své a šlechetného dobrodince člově-

čenstva, hraběte Františka Thuna staršího na Děčíně, přilnul záhy s takovou láskou k jazyku českému, že si jej ne bez mnohého namáhání dokonale osvojil v řeči i v písmě. Když od otce mu svěřena správa panství Peruckého, dosadiv na ně úředníky české zakázal přísně přijímati od poddaných, jak dosavad obyčejem bylo, zadání německá. Zároveň začal vyvíjeti horlivou činnost v humanitních a uměleckych spolcích, a jmenovitě jeho působením založena jest r. 1839 Umělecká jednota pro Čechy. Výtečně působil hrabě Thun co předseda vrchního ředitelství spojených chudinských ústavů Pražských po více let. Byv již dříve co člen stavovského sněmu horlivým obhájcem státního práva koruny České též událostí roku 1848 horlivě se účastnil, ovšem spůsobem střízlivějším než horkokrevným radikalistům se líbilo, jichž výstřednosti on ne bez důvodu se obával. Tím octnul se v neshodě s pokročilejšími národovci, což vedlo k nedorozumění. Stav se členem Národního Výboru zhrozil se úmyslu německého kasina, vztyčiti v německých krajinách země trikolor německý a nositi barvy tyto co znak, i odebral se osobně do řečeného kasina a výmluvností svou spůsobil, že od úmyslu toho upuštěno. Za událostí svatodušních, sám boje po žádné straně se neúčastniv, působil s praporem národní obrany, jehož velitelem byl, všemožně k utišení bouře. Roku 1850 povolán jest hrabě Thun do Vídně za referenta v záležitostech umění se týkajících při ministerstvě kultu, i působil v úřadě tom vydatně až do roku 1861, v kterémž se ho vzdal a vrátil se do Čech. Tam na sněmě zemském vynikal po straně národní co obratný řečník jazykem českým i německým za práva koruny České. Roku 1862 jmenován jest hrabě Thun konservatorem historických památek stavitelských pro celé Čechy. Hned po svém návratu do Prahy obnovil hrabě Thun také spolkovou svou činnost, jmenovitě ve Společnosti vlastenských přátel umění a spojené s ní Jednotě umělecké, nejdřív co jednatel, pak co předseda. Již roku 1842 byl se hrabě František k žádosti kanovníka Pešiny postavil také v čelo spolku mužů, kteří se

zasazovali o založení jednoty k dostavění Svatovítského chrámu. Tato jednota mohla po přemožení mnohých překážek působnost svou započíti teprv roku 1859, a přijavši jméno Jednoty Svatovítské zvolila hraběte Františka Thuna svým předsedou. Těmto dvěma spolkům věnoval hrabě v posledních letech svého života všecku svou usilovnou činnost, i byloť jmenovitě zdárné působení Jednoty Svatovítské s největší části jeho záslubou. V uznání za to dostalo se mu po jeho smrti té vzácné pocty, že jeho pohřeb odbýván se slávou církevní nevídanou v Praze od pohřbu otce vlasti Karla IV., neboť provázel jej ke hrobu sám kardinál arcibiskup Pražský v čele celé metropolitanské kapitoly.

XIII.

1871. Ministerstvo Hohenwartovo, nedůvěra v ně. Vyjednávání s důvěrníky českými o vyrovnání. Obrat situace ve prospěch Čechů. Korunní princ na cestách v zemích českých. Hrabě Bohuslav Chotek místodržitelem v Čechách.

Na počátku roku 1871 dosáhly ústavní zmatky v Rakousku stupně vskutku již povážlivého. Nejenom že v Čechách trvala státoprávní oposice nezvratně na svém stanovisku, nýbrž i jiné země, obzvláště Halič a Tirolsko, nebyly se stavem věcí uvnitř říše ve mnohém ohledu spokojeny, ministerstvo Potockého pak nemělo se k tomu, aby neblahým těmto poměrům konec učinilo a vnitřní zřízení mocnářství na zdravém a pevném základě upravilo. Pověsti o nastávající změně ministerstva nepřestávaly, i vyskytovaly se v nich nejrozličnější kombinace, někdy dosti podivné, ano i jméno Schmerlingovo znova vystupovalo na povrch. Všeobecná nejistota spolu s přesvědčením, že věci takto déle jíti nemohou, působila nemalé rozechvění myslí, a veřejné mínění dávalo panující netrpělivosti bezohledný výraz.

Tu na začátku února z nenadání připravil úřední „Wiener Zeitung“ veškerému obyvatelstvu říše nemalé překva-

pení zprávou o propuštění kabinetu Potockého a oznámením jmen nově povolaných ministrů. Předsedou ministerstva a spolu ministrem nitra jmenován od císaře hrabě Karel Hohenwart, dosud místodržitel v Horních Rakousích; soudruhové jeho byli: profesoři na Vídeňské universitě dr. Schäffle pro obchod a orbu a dr. Habětínek pro spravedlnost, Josef Jireček, dosavadní ministerský rada, pro osvětu, svobodný pán Scholl pro zemskou obranu, ministerstvo financí podržel Holzgethan. Podle všeho byl nový kabinet již dávno připravován, ale věc přísně co tajemství chována. Jména nových ministrů byla velikému obecenstvu namnoze neznáma, a proto podivení tím větší. Ale slova císařova, jimiž, jak rozhlašováno, vytknul novému ministerstvu jeho úlohu: „Zjednejte mír mezi mými národy“, naplňovala důvěrou.

Ministerstvo Hohenwartovo přineslo do kabinetu dobrou vůli, učiniti po právu všem národům rakouským rovnou měrou. Při tom však prohlásilo, že zamýšlí úplně nad stranami státi a provozovati především politiku rakouskou, totiž k zachování a utužení Rakouska směřující. Úkol tento byl vznešený, ale nesnadný; celý dosavadní úřední i parlamentarní aparat byl povolným nástrojem Giskrovsko Herbstovské strany, která přála jedině nadvládě Němců Strana ta nasadila všecky páky na zmaření vyrovnacích snah nové vlády. Ústavověrci a jejich organy spustili nevídaný před tím novinářský hluk, nejen proti celému kabinetu, jejž vyhlašovali za zpátečnický a ultramontanní, nýbrž i proti jednotlivým osobám ministrů, obzvláště proti Čechům Habětínkovi a Jirečkovi, z nichž tropili si nejsprostší posměch. Již napřed pak odsuzovali veškeré budoucí kroky ministerstva, jemuž přezdili „ministerstvo masopustní“.

V samých Čechách byl dojem nejnovější změny kabinetu smíšený. Radost, že konečně odhodláno se k rozhodnému kroku, o němž nebylo pochybnosti, že uvede vnitřní politiku říše na jinou dráhu, nemohla býti úplná, když mezi novými ministry nenacházel se žádný z uznaných vůdců národa, ti pak dva Čechové, kteří zuřivým Vídeňákům byli tak pro-

tivni, nenaplňovali národ přílišnou důvěrou. Habětínek sice byl co bývalý advokát a profesor v Praze, svém rodišti, znám, ale o jeho vlastenecké horlivosti málo bylo povědomo; Jireček zase požíval sice slovutného jména co učenec a spisovatel český, ale vytýkáno mu, že druhdy za Bacha dával se příliš unášeti proudem při tehdejší vládě panujícím. Národ Český tedy prozatím očekával nejprvnějších skutků ministerstva, nežli by smýšlení své o něm ustálil.

První čin nového ministerstva bylo vydání rozsáhlé amnestie pro politické a tiskové přečiny, následkem kteréž četní odsouzenci jsou na svobodu propuštěni a neméně četné procesy zastaveny. Amnestie sice s uspokojením jest přijata, ale poněvadž při změně systemu vládního takořka sama sebou se rozuměla, nepostačovala k získání ministerstvu důvěry národu v takové míře, aby mu byl spolehlivou podporou v další jeho akci. Lid byl po tak dlouhé době trpkého utrpení nedočkavý té chvíle, až bude zproštěn tísně, která dosavad jej skličovala, vyhověno spravedlivým jeho stížnostem a navrácena mu ona svoboda politického a národního vývoje, která mu náležela dle zákona, jíž ale dosavadní ústaváckou vládou byl pozbaven. Dokavad by se to nestalo, nemohl po tolika zklamaných nadějích a po tolika jemu nezdržených slibech upustiti od své pochybnosti, zdali nová vláda má skutečně nejenom upřímnou vůli, nýbrž také dostatečnou sílu, napraviti úplně křivdy, jež předchůdcové její na národu spáchali. K takové pochybnosti čerpány podstatné důvody ze samého vyjádření ministerstva, že „chce na půdě ústavy všem oprávněným přáním vycházeti vstříc a domáhati se důsledně smíření tím, že přivede státní základní zákony, netoliko co do písmeny, ale i co ducha k plné platnosti“. Vždyť právě tuto ústavu neuznával národ Český za základ možného upravení svých státoprávních poměrů k říši; nad to pak nespatřoval v dosavadním vystupování vlády oné ráznosti, jaké nevyhnutelně bylo potřebí ku přetvoření celého aparatu správního, bez něhož nebylo žádoucího zdaru očekávati od sebe upřímnější snahy ministerstva.

Vším právem odpovídáno mu: „Stačí ještě dnes pouhá dobrá vůle a mysl smířlivá na odčinění všech těch hlubokých příčin nynější rozervanosti Rakouska? Nechť se ministři neklamou. Kdo by chtěl monarchii Habsburskou ještě zachránit, tenť musí smělou a silnou rukou sáhnouti až na samy kořeny všeho toho zla, jež po ní se rozplemenilo.... Celý ten system nemravný, založený na nespravedlivých volebních řádech a vypočítaný na věčné panství menšiny nad velikou většinou národův, celý ten system nutící veškeré Slovany Rakouska k věčnému, zoufalému zápasu na obranu nejdražších statkův svých: celý ten system musil by se ze základův vyvrátit a na zříceninááh jeho postaviti zákonník práva, lásky a svobody. A jako system sám i nástrojové jeho musili by se rozlámat. Neboť vedle bureaukracie nemůže nikdy obstáti svoboda, dokonce pak vedle bureaukracie takové, jakou si odchovalo Rakousko.... Nuže, troufá si toto všecko nynější vláda provésti? jest si vědoma takové síly a moci?“ *)

Takovémuto připomenutí dodávala váhy výstraha kabinetu Belcrediova, který se rozpadl o tutéž překážku, již zanedbal odstraniti v čas, o zatvrzelý odpor bureaukracie; ale ministerstvo Hohenwartovo poraženo bylo stejnou zaslepeností jako někdy Belcrediovo, ponechávajíc veškeré úřady v rukou zarytých ústaváků. Při takovém stavu věci, a když od vlády nevycházela žádná iniciativa ku provedení slibovaných oprav, ano bureaukracie cislajtanská neustávala ve svém nepřátelství k Čechům, což divu, že ozývaly se veřejné stesky, kterak za Hohenwarta děje se totéž jako za Giskry, a že národ sám chopil se iniciativy četnými žádostmi kompetentních sborů a spolků k jednotlivým ministrům, jmenovitě k Jirečkovi, za odstranění nenáviděných zákonů školních a zavedení rovnoprávnosti na universitě Pražské, k Habětínkovi za rovnoprávnost u soudů, k Schäffleovi v záležitostech českého průmyslu a obchodu. Žádosti takové docházely mini-

---

*) Národní Listy, č. 39.

sterstva nejenom z Čech, nýbrž i z Moravy a Slezska, jmenovitě z Opavska podána petice o jazykovou rovnoprávnost vůbec, opatřená asi 1500 podpisů tamějších občanů, s větší části členů obecních výborů.

Ministerstvo zatím nikterak nezahálelo, třebas akce jeho byla váhavější nežli přání netrpělivých horlivců národních, nýbrž vyjednávalo cestou soukromou s předními vůdci národu o vyrovnání se s českou státoprávní oposicí, zároveň pak svolalo důvěrníky ku proskoumání stížností proti nově zavedenému řádu školnímu. Při tom bylo ministerstvu vésti tuhý zápas s říšskou radou, v níž ústaváci měli většinu, která urputně postavila se proti předloženým jí návrhům o rozšíření kompetence zemských sněmů. Návrhy ty jsou zamítnuty, a když později Hohenwart netajil se s úmyslem svým, učiniti Čechům za právo, přijata Herbstem navržená adresa k císaři, kterou projevena byla ministerstvu nedůvěra. Císař odpověděl, že ministerstvo požívá jeho úplné důvěry, načež dne 11. července obě sněmovny říšské rady jsou odročeny, 12. srpna pak poslanecká sněmovna rozpuštěna. Zároveň svolán sněm český na den 14. září.

Vyjednávání s kabinetem Hohenwartovým ve jménu národu Českého vedli Rieger a hrabě Jindřich Klam-Martinic, tento co náčelník historické šlechty české; pozváni opět a opět do Vídně měli opětné porady s ministerstvem o to, jakým spůsobem by se žádoucí vyrovnání provésti dalo k obapolnému spokojení bez ujmy práv jiných zemí, nabytých dosavadní ústavou. Výsledek těchto porad byly hlavně předlohy zákonů pro sněm český i pro radu říšskou, do které měli Čechové vstoupiti jen k vůli vyrovnání a zákonnímu změnění ústavy, avšak s náležitou výhradou proti všemu praejudikatu.

Mezi tím jalo se konečně ministerstvo i skutkem jeviti upřímnou vůli svou všemožným odčiňováním křivd od předchůdců svých na národu Českém páchaných, dílem instrukcemi úřadům vydávanými, dílem vyhovováním oprávněným žádostem na ně vznášeným, což mělo za následek vzrůstání k němu

důvěry národu, jemuž otvírala se vyhlídka v utěšenější budoucnost.

Příznivý Čechům obrat ve smýšlení samého dvora jevil se i v cestování po Čechách a Moravě mladistvého korunního prince arciknížete Rudolfa, který byl od obyvatelstva srdečně vítán, sám pak svým prostomilým vystupováním, obzvláště známostí jazyka českého všudy sobě mysli obecenstva naklonil.

Jiným důkazem úplně změněné politické situace bylo jmenování nového náměstka království Českého na místo zemřelého v únoru knížete Mensdorff Dietrichsteina. Tenkráte povolán za zeměsprávce Čech opět, jak od starodávna až do r. 1844 obyčej býval, vynikající člen vysoké šlechty české v osobě Bohuslava hraběte Chotka, syna nezapomenutelného nejvyššího purkrabího Pražského hraběte Karla Chotka.

XIV.

Státní právo koruny České uznáno. Fundamentalní články. Vyrovnání v poslední chvíli zmařeno. Odstoupení Hohenwartovo. Koller opět místodržitelem. Dojem v národu.

Dne 14. září zahájen český sněm, jehož předsedou co nejvyšší maršálek jmenován na místě Alberta hraběte Nostice, na začátku téhož roku zemřelého, vlastenecký kníže Jiří Lobkovic. Tu byl čten reskript císařský ze dne 12. září, v němž král mluvil k sněmu takto:

„Majíce v paměti státoprávní postavení koruny České a jsouce Sobě povědomi slávy a moci, kteréž tato koruna Nám a předkům Našim propůjčila, mimo to jsouce pamětlivi neoblomné věrnosti, s kterou obyvatelstvo země České každé doby trůn náš podporovalo, **uznáváme rádi práva tohoto království a jsme hotovi, toto uznání přísahou Naší korunovační obnoviti.**

„Avšak my nemůžeme se s druhé strany vytáhnouti ze slavných závazků, v které jsme naproti Našim jiným královstvím a zemím vešli diplomem Naším daným dne 20. října

1860, základními zákony státními, vydanými dne 26. února 1861, a přísahou korunovační vykonanou Našemu království Uherskému. S uspokojením tedy u vědomost béřeme ochotnost vyslovenou v nejponíženějších adresách sněmu Našeho království Českého, jichž datum 14. září a 5. října 1870, uvésti práva, k nimž tato země se táhne, ve srovnalost s tím, čeho vyhledává mocnost říše, a s právy jiných království a zemí.

„Vyzýváme tedy sněm, aby s touto myslí práci započal, aby mírně a smířlivě vzal v poradu, kterak by státoprávní poměry Našeho království Českého, jak toho čas žádá, se uspořádaly, a aby učinil, bychom bez porušení práv jiných Našich království a zemí ukončiti mohli spor ústavní, kterýž, kdyby déle ještě trval, blaho Našich věrných národů v nemalé nebezpečenství by uvedl.“

Zároveň předloženy sněmu návrhy vládní na změnu volebního řádu, tak velice nutnou a nalehavou, pak návrh zákona k ochraně obou národností zemských. Změnou volebního řádu mělo napraveno býti bezpráví činěné národu našemu tím, že chytrácky vymyšlenými ustanoveními dosavadního řádu toho přirozená veliká většina českého obyvatelstva v zemi uváděna jest v menšinu zastupitelstva svého na sněmě. Změny této nepřestal se národ Český dovolávati po celé desetiletí bez prospěchu. Zákonem o národnostech měla zase německé menšině obyvatelstva dána býti záruka, že národnost jejich nikterak nebude naproti národnosti české v právech svých skrácena, nýbrž úplně na stejno postavena s touto.

Uznání státního práva českého, obsažené v posledním reskriptu císařském, radostným plesem naplnilo veškerý národ Český, který konečně spatřoval se u cíle svých tolikaletých snah o dosažení toho postavení, jaké mu náleží dle práv božských i lidských, i nebylo nikoho, komu by po tak slavném osvědčení se koruny připadlo na mysl, že i to může býti klamným přeludem, podobným tak mnohým předešlým. Srdce všech věrných národovců jásala, že obnovena bude dávná sláva milované vlasti, a tato sama přijala na se vese-

lejší tvářnost. Všude okázalým spůsobem slaven šťastný obrat, a královský reskript rozšířen v tisících skvostných výtiscích, aby ve více neb méně drahém rámci zavěšen zdobil nádherné i skrovné příbytky plesajících vlastenců.

Ale němečtí poslancové na sněmě zadali hned na počátku protest proti uznání historických práv království Českého a opustili sněmovnu.

Na to vyvolil sněm komisi, která měla vypracovati návrhy, jakým spůsobem by obnovení práv zemských a zákonodárná samostatnost království uvedena býti mohla ve shodu se zřízením ostatních zemí říše Rakouské. Prací těch účastnili se na prvním místě Rieger a Klam-Martinic, a komise přijala po nepatrných změnách tak zvané fundamentalní články, před tím již od těchto dvou vůdců českých v poradách s ministry Hohenwartem a Schäfflem ujednané a na vyšších místech soukromě schválené.

Hlavní obsah fundamentalních článků byl následující. Království České uznávalo za věci všem královstvím a zemím říše společné: záležitosti zahraničné, vojenství a záležitosti finanční, pro něž má býti výkonným organem společné ministerstvo říšské, zákonodárnými sbory pak delegace uherského sněmu a delegace sněmů ostatních zemí, do kteréžto poslední má sněm český vysílati 15 delegatů a 8 náhradníků. Dále uznávalo království České všecky smlouvy uzavřené s královstvím Uherským. Všecky záležitosti týkající se království Českého, které nejsou prohlášeny za společné záležitosti celého mocnářství, náležejí v zásadě co do zákonodárství českému sněmu, a pokud se týče správy, české vládě zemské. Mimo to obsahovaly články fundamentalní podrobná ustanovení o tom, jakým spůsobem se má dohodovati království České s jinými zeměmi neuherskými v záležitostech, které sice nejsou vyhraženy za společné vší říše, ale nicméně dotýkají se společných zájmů některých jednotlivých zemí. Dále ustanovena kvota, kterou má království České přispívati na potřeby říšské. Konečně bylo království České ochotno přivoliti, aby k vyřizování jistých záležitostí, méně příhodných

k tomu, aby se o nich jednalo v jednotlivých sborech zastupitelských, zřízen byl zvláštní nezávislý sbor, senat. Sbor ten měl se skládati z členů dílem dědičných, dílem od císaře z osob, jež by mu jednotliví snëmové navrhli, doživotně jmenovaných. V senatu takovém měly jednotlivá království a země zastoupeny býti poměrně k své důležitosti. Kompetence jeho měla se vztahovati na státní smlouvy, které by říši anebo jednotlivým částem jejím ukládaly nějaké břemeno neb závazek; na rozhodování vnitřních ústavních neb státoprávních sporů, a na podávání dobrého zdání v jistých vytknutých záležitostech. Při tom ve všech věcech, které by se týkaly státoprávního postavení království Českého neb koruny České, vyhraženo přivolení českého sněmu. V těchto fundamentalních článcích, které měly činiti základní zákon zemský království Českého, směly se státi změny jenom s přivolením českého sněmu.

Patrno, že tu se strany české činěny říši znamenité ústupky, jednak bezvýminečným přijetím uherského vyrovnání, které se bylo stalo bez přičinění Čechů, jednak upravením poměrů k říši a jednotlivým jejím částem.

Fundamentalní články přijaty jsou sněmem jednohlasně, taktéž nové vládou předložené zákony o volení do sněmu českého a ochraně obou národností. Usnešení sněmu spolu se zvláštní adresou odevzdala císaři deputace, vedená nejvyšším maršálkem zemským. Rokováno potom ještě o zákonu školním z říšské rady vyšlém, proti němuž tak mnohé a veliké stížnosti byly vznikly, i přijat od sněmu návrh, aby proskoumány byly zvláštní komisí a školství v Čechách odkázáno zákonodárství domácímu. Další jednání své odložil sněm až k době, kdy jej dojde císařské rozhodnutí o článcích fundamentalních.

Když takto naděje Čechů na konečné vyrovnání s říší cíle blízkými býti se zdály, napínali nepřátelé národa našeho tím usilovněji veškeré síly své; uveřejnění českých vyrovnavacích návrhů spůsobilo divokou bouři nejen v žurnalistice

Vídeňské, nýbrž i u takových rakouských diplomatů, kteří živlu německému nadržovali. Ústavověrci na všech stranách ucházeli se o mocné spojence, Giskra odebral se do Pešti hledat pomoci u Maďarů, na sněmích cislajtanských pak, vyjma sněm tyrolský, prohlašovali se Němci proti článkům fundamentalním, a k tomu ke všemu pojil se rozhodující vliv Pruska. I říšský kancléř hrabě Beust a předseda uherského ministerstva hrabě Andrassy usilovali na rozhodujícím místě o zmaření českého vyrovnání. Ve veliké radě korunní, v níž zastoupena byla všecka tři ministerstva, pod předsednictvím samého císaře, prohlášeny jsou fundamentalní články za nebezpečné říši, a Čechové měli býti vyzváni, aby zřeknouce se jich podrobili právo koruny České platnému rozhodnutí říšské rady. Rieger a Klam-Martinic povoláni opět do Vídně a předložen jim návrh ten, k němuž oni arciť nesvolili. Hohenwart, jemuž předložen byl ku podpisu nový reskript ze dne 30. října, kterýmž předešlý reskript od 12. září byl v podstatě své zrušen a sněm český vyzván k bezvýminečnému obeslání říšské rady, odepřel podpis ten a zadal se všemi kolegy svými, vyjma Holzgethana, za propuštění, kterého se jim také dostalo. Tak stalo se, že k úžasu celého Českého národu a k nemalému podivení politického světa vyrovnání již bezmála hotové na zmar přišlo.

Dne 4. listopadu čten byl na sněmě českém nový reskript císařský, i zvolena jest komise třiceti členů, aby se uradila, jakou by sněm dáti měl na něj odpověď, a již dne 8. listopadu přečetl kníže Karel Švarcenberk návrh její, který zněl takto: „Sněm, maje v paměti, že státoprávní postavení království Českého bylo uznáno, a uvažuje, že státoprávní postavení tohoto království vylučuje rozhodování každého jiného sboru zákonodárného, prohlašuje, že setrvati chce na svém náhledu právním o samostatnosti království Českého ve spolku států rakouských, že státoprávní postavení nemůže jinak upraveno býti, než úmluvou mezi sněmem a legitimním králem, a usnáší se tedy odepříti volby do říšské rady neuherských království a zemí.“ Návrh ten byl jednohlasně přijat,

ale hned na to sněm z nařízení vlády zavřen. Zároveň poděkoval se hrabě Chotek z úřadu místodržitele.

Též na Moravě obdržela roku 1871 ve sněmě národní strana vrch, sněm moravský projevil na to souhlas s fundamentalními články sněmu českého a vyslovil přání, aby pro země koruny České byl zřízen při osobě panovníkově společný kancléř co hlava vlády těch zemí. Po obratu však, jenž nastal v politické situaci koncem října, byl moravský sněm rozpuštěn a nastaly neblahé poměry dřívější.

Sestavení nového kabinetu svěřeno knížeti Adolfu Auersperkovi, bratru bývalého předsedy ministerského knížete Karla, jenž povolal k vládě muže smýšlení rozhodně ústaváckého. S opravy volebního řádu a se zákona k ochraně obou národností sešlo docela, a vyjednávání o fundamentalních článcích bylo přetrženo. Místodržitelem v Čechách jmenován opět generál Koller, a v prosinci vypsány jsou do říšské rady přímé volby. V českých městech a okresích zvoleni jsou opět deklaranti a v kurii velkostatkářů zvítězila opět strana historického práva, tak že jen poslancové z německých okresů do Vídně se dostavili. V Moravě při nových volbách do sněmu přidala se většina velkostatkářů opět na stranu vlády, a tím Němci znova obdrželi vrch, načež poslanci národní, počtem 35, ze sněmu se vzdálili.

Jaký dojem učinil zmar vyrovnání na národ Český, snadno sobě pomysliti. Každého srdce českého zmocnil se cit nevýslovné hořkosti, toto nové zklamání bylo trpčí nad všecka předešlá. Nezbývalo nic nežli tichá resignace, a té se také národ na ten čas oddal; ale tato resignace nebyla ještě zoufáním. Kdo pozorně sledoval běh událostí, musil pozorovati, že vláda vždy jenom tenkráte ukazovala Čechům tvář přívětivou, kdykoliv bylo zle a ona pomoci jejich potřebovala; i zbývala ještě jedna čáka, ovšem čáka zoufalá, ale čáka jediná — válka. Ne snad, že by od té byl národ očekával spásu změnou státní příslušnosti své — tak zpozdilou myšlénkou bavili se pouze jednotliví přemrštěnci, — ale v nesnázi takové bylo by Rakousko musilo vzít opět útočiště své k osvědčené věrnosti

české, a tenkráte nemínili Čechové prodati svou pomoc tak lacino. Od té doby počal národ Český spolehati se na zápletky zahraničné a prozatím zdržoval se vší samostatné akce; brzká možnost případu takového nebyla při zaslepenosti vnější politiky rakouské, která byla i pruskou válku zavinila, vyloučena z kombinace.

Jakkoli vyrovnání bylo zmařeno, národ neosvědčil se nevděčným těm mužům, kteří byli usilovali o jeho provedení. Když Rieger posledně vrátil se z Vídně do Prahy, vyšly mu davy lidstva vstříc k nádraží, když pak do povozu svého sedal, vypřaženi z něho koně a vůdce národu vezen jest od českých studujících přes Václavské náměstí do svého bytu za nepřetrženého provolávání slávy. Klub českých poslanců podal Riegrovi a hraběti Klam-Martinicovi adresu díků jménem vlasti za jejich snahu k docílení vyrovnání, a zároveň množství měst udělilo čestné občanství bývalým ministrům Hohenwartovi, Schäfflemu, Jirečkovi a Habětínkovi.

Tak skončila památná episoda Hohenwartova.

XV.

Život národní. Známky smířlivosti německého lidu v Čechách. Národní rvačky. Montagsrevue. Zájmy hmotné. Nekrology.

I tohoto roku život národní vedle politického ruchu bujně se rozvíjel, obzvláště za příznivější doby Hohenwartovy, o čemž svědčily nezbytné příležitostné slavnosti národní, z jichž velikého počtu zde alespoň o nejpřednějších se zmíníme. Nejhlučnější všech byla bez odporu slavnost svěcení praporu Brněnského Sokola, odbývaná dne 29. května. Dostavily se k ní nejenom četné Sokolské spolky z Čech a z Moravy, ale i větší počet jiných spolků z obou zemí se svými prapory, dohromady 107, pak 12 hudebních kapel; pouhý průvod veškerých těch spolků páčen přes 12 tisíc osob, mezi nimiž bylo ke 200 jezdců. Mimo to dostavil se veliký počet diváků z města i z venkova, i byla veliká nouze o byty pro hosti. Slavnost zahájena byla daleko se rozlehající písní husitskou

„Kdo jste boží bojovníci“, a ukončila se sborem „Svoji k svému“. Při hostině pronášeny vlastenecké přípitky, mezi jinými od dr. Pražáka, tehdejšího národního vůdce Moravanů, Zeithammera a hraběte Egberta Belcrediho. Památný den ten přispěl mocně k utužení bratrského svazku mezi Čechy a Moravany. Téhož roku, taktéž v měsíci květnu, začala v Brně na akcie stavba Besedního domu, určeného pro rozličné národní spolky.

Významem svým vynikaly dvě slavnosti na počest národního našeho paedagoga Komenského. V Brandejse nad Orlicí byla dne 15. srpna odhalena pamětní deska na domě, v němž oslavenec druhdy sepsal svůj „Labyrint světa“, za velikého účastenství obecenstva, načež shromážděné tam přečetné učitelstvo odebralo se ke sjezdu učitelskému do Přerova na Moravě. Dne 18. listopadu pak slavena byla v Praze i na mnohých jiných místech, hlavně návodem učitelstva, důstojným spůsobem 200letá památka úmrtí téhož nesmrtelného našeho krajana. Ve veškerých městských školách Pražských vykládali učitelé žactvu ve stručnosti život Komenského a jeho zásluhy o vzdělání člověčenstva. Večer byly městské školy slavnostně osvětleny, mezi okny jejich vystavena ověnčená poprsí oslavence; na školním domě Pražského předměstí Smíchova zasazeno bylo k trvalé památce kovové poprsí Komenského.

Dne 2. února okázale slaveno jest 25leté trvání Měšťanské Besedy Pražské, spolku v národním i politickém životě Pražském tak velice důležitého. Při hostině řečnili zejména Palacký, Brauner, Rieger, Sladkovský a Dittrich, i provolávána s nadšením sláva měšťanstvu Pražskému a celému Českému národu.

Ku konci května odbýván v Praze sjezd českých přírodozpytců, mathematiků a inženýrů, druhý toho druhu a mnohem hlučnější než lonský, neboť napočítáno přes 200 účastníků. Hlavně na něm jednáno bylo o potřebném rozšíření vyučování přírodním vědám na středních školách. Na venkově

svolávány oblíbené tábory nejenom ku politickým, nýbrž i k národním a kulturním účelům.

Ani za vyrovnavací akce ministerstva Hohenwartova nescházelo v táboře našich nepřátel zlomyslných štváčů, hledících proti sobě popouzeti obě národnosti v zemi. Jeden z takových byl cizozemec profesor Linker na universitě Pražské, který vyzývavými velkoněmeckými demonstracemi pobouřil české studentstvo až ke shluknutí a veřejným výtržnostem, proti nimž byla policie nucena zakročiti. Pohoršení tím na universitě způsobené bylo takové, že vláda musila Linkerovi zakázati další přednášky.

Takových popuzovatelů i na venkově byla hojnost, ale přes to všecko zmáhaly se snahy o národní smír v zemi mezi obyvatelstvem německým v potěšitelné míře, i docházely z krajů německých četné souhlasy se směrem od vlády nastoupeným. Tak německé obce okresu Novopackého zaslaly místodržiteli adresu, v níž radostně vítaly jednání vyrovnací od vlády započaté, „které oběma národnostem království Českého vrací jich práva a jest s to, aby na všecky příští časy mír i svornost v zemi pojistily“, káraly německé poslance pro vystoupení ze sněmu a končily vřelou prosbou: „Bůh račiž J. C. M. osvítiti, aby se nijakými úklady podskočných nepřátel země a říše, kteří jenom sváry rozsévati chtějí, másti nedal a na cestě nastoupeného vyrovnání setrvati ráčil.“ Rozličné katolicko-politické spolky německé, mezi nimi jmenovitě Kadaňský, zaslaly sněmu osvědčení svá pro vyrovnání. Poslanec Jan hrabě Harrach obdržel přípis od 48 německých voličů Rokytnických, vyzývajících jej, aby na sněmě působil ve smyslu vyrovnání. Skrze okresní úřad Nýřský zaslalo 37 německých obcí pošumavských vládě osvědčení, v němž vyslovovaly přání, aby konečně odstraněno bylo ono „napnutí, jež po více již let mezi oběma národnostmi v Čechách trvá a všelikému blahodárnému rozkvětu překáží“. Kárajíce vystoupení ze sněmu poslanců německých končily slovy: „Jsme nuceni veřejně a rozhodně prohlásiti, že vnitřní mír a vyrovnání mezi oběma národnostmi... bez ohledu si přejeme,

a že k jeho dosažení dle nejlepších sil svých se přičiniti hotovi jsme.“ Zastupitelstvo smíšeného okresu Manětínského, skládající se z 9 českých a 9 německých členů, vyslovilo jednohlasně svou „úplnou důvěru vládě a úplný souhlas s jednáním jejím v díle míru“, a uzavřelo poslati adresu důvěry předsedovi ministerstva hraběti Hohenwartovi. Zároveň usnešeno, že členové zastupitelstva budou k tomu působit, aby obce celého okresu (30 českých a 30 německých) přiměli k stejným usnešením. Také německé obce Jezová a Vrchbělá okresu Bělského projevily nesouhlasení své s vystoupením ze sněmu německých poslanců. Neméně proti zákonům školním docházely četné protesty německých obcí.*)

Mohli bychom zde uvésti podobná osvědčení ještě celé řady jiných německých obcí z nejrozličnějších krajů Čech, ve kterých vyslovována solidarnost se snahami obyvatelstva českého, neobmezená důvěra ve vládu a vroucí přání, aby započaté vyrovnací jednání šťastně bylo ku konci přivedeno; avšak již z těchto nečetných ukázek viděti, že docílení národního smíru v zemi bylo na nejlepší cestě, a že při delším trvání v úřadě kabinetu Hohenwartova zajisté byl by došel žádoucího uskutečnění. Avšak zmařením vyrovnání, když s hůry zavál protivný vítr, nejenom zastaven jest smírčí ruch mezi Němci v Čechách, nýbrž nastalo i nové štvaní národností proti sobě, zuřivější ještě než před tím.

Zatím neblahá roztržka v straně národní čím dále tím více ještě se přiostřovala, ano vzavši na sebe tvářnost již ne počestného boje o zásady, nýbrž divokého zuření slepé osobní vášně dosáhla stupně přímo úžasného. Ve Vídni stal se nový německý časopis „Montagsrevue“ organem roty škandálů žádostivé, napadající po uličnicku nejzasloužilejší muže národu Českého,**) jichž i soukromé a rodinné poměry drzým spůsobem vynášeny na světlo. Prvním faktorem při tomto

---

*) Pokrok, č. 272, 274, 276 a sled.

**) Pokrok (č 137) konstatoval, že v Montagsrevue s jedinou výminkou Nebeského, Nerudy, Sabiny a Tůmy tupeni jsou všickni spisovatelé čeští.

počínání, pro něž těžko nám nalézti pravého jména, byl Vratislav (vlastně Karel) Šembera, ctihodného muže nezdárný syn; ale brzy usvědčeni jsou i jiní žurnalisté čeští,*) že tomuto hanebníku propůjčovali se co pomahači. Pohoršení bylo v celém národu nesmírné, a polemika, vzniklá z toho mezi Národními Listy s jedné a Pokrokem i Politikou, v kterýchžto časopisech neplechy ty byly odhaleny, s druhé strany, nabyla rázu tak bohopustého, že obecenstvo samo veřejně vyslovovalo svou ošklivost nad řáděním takovým a obě rozkacené strany k míru napomínalo. Věci došly tak daleko, že s obou stran dovoláváno se soudu, ovšem s malou ctí. Aby sporu tomu alespoň částečně odňat byl osten jizlivého sváru osobního, přijat jest Pokrok, až dosavad majetek Skrejšovského, proti němuž v první řadě čelily zuřivé tyto útoky, od 1. července v majetek Palackého a Riegra, čímž stal se prohlášeným organem vůdců národních.

O hmotné zájmy pečovaly vydatně četné spolky buď již starší anebo k účelu tomu nově zakládané. Byltě právě roku toho ruch spolkový neobyčejně čilý, ano v průběhu jeho potvrzeny místodržitelstvem českým stanovy více nežli 550 nových spolkův, z nichž arciť mnohé, jak dříve již od nás pověděno, byly dosti zbytečné. Spolkovou činností založena jest v Praze česká obchodní škola, v Budějovicích ústav pro hluchoněmé, o nějž dobyl si zvláštní zásluhy velikomyslný biskup tamější Jan Valerian Jirsík. Ze spolků nově založených jmenujeme před jinými Spolek pro vývoz a přívoz, hlavně do východních zemí slovanských, kterýžto hned s počátku rozsáhle působiti se jal, založiv jmenovitě v Petrohradě a v Moskvě filialky; dobročinný Ženský výrobní spolek a Matici průmyslnickou k vydávání spisů odborně prakticky anebo všeobecně poučných. Záložny také letos odbývaly sjezd. V Praze spořádána v měsíci květnu výstava průmyslní a umělecká na Střeleckém ostrově. Dávnému přání obchodnictva

*) Redaktor Pokroku, žalovaný od nařknutých pro urážku na cti, jest od porotního soudu jednohlasně uznán za nevinna.

vyhovělo ministerstvo Hohenwartovo povolením Praze zvláštní bursy.

I letos utrpěl národ náš citelné ztráty úmrtím. V noci na 1. ledna zemřel 58 let stár profesor Karel Vladislav Zap, jeden z nejpilnějších spisovatelů českých, jenž oblíbiv sobě záhy studium země- a místopisu vydal roku 1836 první českou topografii Prahy, později pak více jiných prací z oborů těch, vyšlých částečně nákladem Matice české, částečně ku potřebám školním. Na slovanském sjezdu v Praze roku 1848 byl spolu se Štulcem prostředníkem mezi odborem českým a polským. Nemalou zásluhu získal si co redaktor obrázkového časopisu „Poutník“ a později co redaktor vydávaných od Matice „Památek archaeologických a místopisných“, největší však co spisovatel důležitého díla národního „Českomoravské kroniky“. Mimo to byl Zap jedním z nejčinnějších údů Jednoty Svatovítské. Roku 1861 zvolen byl také za poslance do sněmu českého. Povahy byl přímé, poctivé a rázné, nepřítel všech malicherných ohledů.

Od vlastenců obou národností želen byl upřímně nejvyšší maršálek zemský hrabě Albert Nostic, jenž zemřel 25. ledna v 64. roce svého věku. Slynultě vznešenou šlechetností povahy a vřelým vlastenectvím, a jakkoliv nepřiznával se k národnosti naší, byl stejně spravedliv k Čechům i Němcům. Již před rokem 1848 účastniv se v první řadě všelikých snah k zvelebení vlasti byl buď předsedou, jednatelem nebo členem správního výboru četných spolků a ústavů vlastenských, a také v oboru humanitním a dobročinném působil blahodárně. Po roce 1848 pak, jakož ve spise našem na svém místě pověděno, vynikal v nejedné akci politické co horlivý obhájce státního práva českého. Hrabě Albert Nostic byl bez odporu jedním z nejzdárnějších synů a pravou ozdobou české vlasti.

K starším vlastencům náležel dr. lékařství Václav Staněk, spisovatel z oboru přírodovědy, jenž zemřel v Praze 19. března 67 let stár. Od něho jsou „Základové pitvy“ (1840, s atlasem) a „Přírodopis prostonárodní“ (1843), část

Malé encyklopedie, vydávané Maticí českou. Roku 1848 zvolen do říšského sněmu setrval v něm až do jeho rozpuštění; roku 1851 byl členem komise k ustanovení české terminologie vědecké; roku 1862 pomáhal zakládati Spolek českých lékařů, jehož stal se místopředsedou a později jednatelem, roku 1865 členem redakce časopisu od něho vydávaného. Několikráte byl Staněk také členem Sboru matičního.

Dne 16. září, skončiv 68. rok života svého, rozloučil se s ním Jan Erazim Vocel, slovutný básník a učenec, jehož „Přemyslovci", „Meč a kalich", „Labyrint slávy" pojišťují mu čestné místo mezi vynikajícími básníky českými, vědecké pak práce, spadající hlavně v obor starožitnictví českého, jmenovitě „Pravěk země České" (za kteréž dílo universita Petrohradská udělila mu diplom doktora slovanské filologie), řadí jej do prvního šiku českých učenců. Mimo to redigoval Vocel po celou řadu let Časopis musejní s chvalitebnou péčí a obezřelostí, sám obohativ jej četnými výtečnými pracemi. Pohnutého roku 1848 zvolen byl Vocel za setníka známého sboru Svornosti, pak do Národního Výboru, později za poslance do říšského sněmu, na kterém ve Vídni i v Kroměříži věrně se držel pravice. Roku 1850 jmenován jest profesorem archaeologie české a historie umění na universitě Pražské, kteréž místo zastával až do smrti. Vocel byl také členem sboru matičního, a nejdříve jednatelem, později pak předsedou archaeologického sboru musejního. Také „Slovník Naučný" čítal jej mezi své nejdůkladnější spolupracovníky, jmenovitě v oboru právnictví Českého a slovanských starožitností.

V síle mužného věku, 50 let stár, skonal v Praze 10. prosince jeden z předních umělců českých, malíř Josef Manes. Co syn profesora na umělecké akademii Pražské byl sám žákem ústavu toho, dalšího pak zdokonalení dosáhl v Mnichově. Vrátiv se odtud usadil se stále ve svém rodišti Praze, a stejně národu svého jako umění miloven stal se roku 1848 výborem Slovanské Lípy a jedním ze zakladatelů Jednoty výtvarných umělců, bohužel brzy zaniklé. Od těch dob žil

v Praze až do své smrti co praktický umělec a provedl mnohé práce nevšední ceny. Z historických obrazů jeho vynikají obzvláště Petrarka a Laura, Albrecht Dürer na cestě do Italie a Smrt Lukáše van Leydena. Neméně výtečný byl v malbě životní a v podobiznictví, též podal překrásné ilustrace k Rukopisu Kralodvorskému. V posledních letech zanášel se Manes nejvíce nákresy ornamentními, z nichž jmenujeme dvéře ke chrámu Karlínskému a velezdařile alegorické malby dvanácti měsíců na starožitném orloji staroměstském v Praze. Práce Manesovy vynikají vesměs poetickým, důstojným pojetím, nejbedlivějšími studiemi a skvělou technikou, ale především vyšším směrem, jenž pohrdá každým šarlatánstvím.

XVI.

1872. Nová persekuce. Mizerie školní. Exekuce a sekvestrace, uvězňování žurnalistů. Obmezování ústavních práv. Zápověď češtiny u vojska. Poměry moravské. Pronásledování tisku, delegování německých porot, objektivní řízení. Vytrvalost národa. Osudy královského reskriptu.

Za ministerstva Auersperka II. a druhého místodržitelství Kollerova vrátily se do Čech a do Moravy tytéž trudné poměry, kterým sotva byl kabinet Hohenwartův s velikým úsilím jenom nedostatečně konec učinil. Za krátkou dobu, ve které bureaukracie cislajtanská byla nucena držeti jakž takž na uzdě obvyklou svou libovolnost, tím více jí nyní pouštěla vůli, a persekuce národu Českého slavila nové a tím slavnější triumfy. Stíhání tisku, konfiskace, obmezování samosprávy i všelikých svobod ústavních, pronásledování učitelů odpírajících volby do školních rad, exekuce a sekvestrace pro nezapravené daně, všemožné týrání vlasteneckých spolků, vylévání si sprosté pomsty na jednotlivých vynikajících národovcích, všemožné urážení národnosti české bylo na denním pořádku.

Zemská školní rada, nejvyšší to úřad pro záležitosti školní v Čechách dle nových zákonů, které se potkávaly se všeobecným odporem v národě, požadovala od zemského vý-

boru z pokladnice zemské přes milion zlatých k uhražení výdajů školních za minulých patnáct měsícův, kteréžto nadobyčejné výlohy spůsoboval hlavně nynější složitý dozor nad školami. Zemský výbor odepřel ten požadavek jakožto zákonitě neodůvodněný, načež místodržitelství zabavilo výplaty zemských peněz (totiž přirážek k císařským daním a platů vyvazovacích) přes všeliké protestování zemského výboru proti takovému neoprávněnému jednání.

Při tom všem nedostávalo se peněžitých prostředků na příliš složitý aparat školní, a ve mnohých okresích nevypláceno po více měsíců žádného služného učitelům, kteří tím uváděni jsou v největší nesnáz. Což divu, že nová organisace školní potkávala se všude s nejtužším odporem, a jak obce tak i učitelstvo nepřestávali se vzdalovati voleb do školních rad, což mělo za následek užívání všelijakých prostředků donucovacích (čehož příklady jsme již uvedli), ano i disciplinarní trestání učitelů. Tím vzrůstala v míře povážlivé nechuť k učitelskému stavu, a zde onde jevil se skutečný nedostatek spůsobilých sil učitelských, tak že na výpomoc musily z nouze povolávány býti osoby k tomu nikterak se nehodící, řemeslníci, vysloužilí vojáci a j.

Daně a jiné poplatky vymáhány jsou s krutou bezohledností exekucemi a sekvestracemi. Tak městské radě Pražské pohroženo sekvestrací obecních důchodů, nezapraví-li v osmi dnech dlužný příspěvek na císařskou policii; v Klatovech pak skutečně uvalena sekvestrace na obecní příjmy a na jmění tamější záložny a provedena exekuce mocí. Podobně dálo se na více jiných místech.

Pro nezapravení v čas poplatku z novinářských insertů vzati do vazby vlastenci neb redaktoři novin, mezi nimi v první řadě Jan Skrejšovský a Julius Grégr, poslancové zemští, s nimiž nakládáno neobyčejně přísně, ano ke Skrejšovskému nedovolen přístup ani jeho přátelům. Když po sejití se sněmu oba dva dovolávali se své poslanecké imunity, kusý sněm, v němž samotní pouze Němci zasedali, svolil k jich další vazbě. Jeden z uvězněných redaktorů, Hodek, o němž

později vyšlo na jevo, že byl zcela nevinně zatknut, pominul se z toho smysly a musil odevzdán býti ústavu pro choromyslné. A přece to byla záležitost taková, která patřila před soud občanský a nikoli trestní.

Obmezování samosprávy dálo se bez všelikého zřetele na právo, bureaukracie míchala se zcela libovolně do záležitostí obcí a okresů vykonáváním nezákonitého dozoru na jich zastupitelstva a překážejíc jim všemožně v pěstování svých interesů, ano vůbec v každém volnějším pohybu. Obzvláště svrchu měli političtí úřadové na obec Pražskou, do jejíž kompetence směle se pletla policie, majíc oporu v místodržitelství, na ujmu a škodu její; ano ministerstvo odepřelo svolení své k pětimilionové půjčce, jíž chtělo učiniti město ku provedení rozličných podniků obecně prospěšných. Jak málo samostatně směla se obec Pražská i v nejnevinnějších věcech pohybovati, o tom vydává nejlepší svědectví zákaz místodržitele Kollera, účastniti se zvláštní deputací slavného nastolení mladého knížete Srbského Milana, k níž pozvána byla od obce Bělehradské. Rozpouštění obecních a okresních zastupitelstev pod záminkami dosti malichernými nebylo nic neobyčejného, a proti takovým skutkům úřednické libovůle nebylo žádné odvolání platné.

Podobně bylo i právo asociační činěno úplně ilusorním nesnesitelnou policejní dohlídkou a svévolným týráním všeho druhu, a to netýkalo se jenom politických, nýbrž i zábavných a pospolitý život zpříjemňujících spolků, ano i jednot majících účely praktické, k zvelebování veřejného blahobytu čelící, jako jsou záložny a jiné spolky podnikatelské; ba neušetřeno ani spolků vědeckých, pokud byly v podezření, že v nich se horlivěji pěstuje živel národní. Tak rozpuštěna byla jmenovitě Občanská beseda Karlínská co „státu nebezpečná“,*) i mnohé jiné vlastenecké spolky na venkově, obzvláště Sokolské; záložny podrobovány nejpřísnější kontrole, zamykány a rozpouštěny; Královská česká společnost nauk

*) Pokrok, č. 182.

zbavena dosavadního práva svého, že činní členové její směli míti přednášky na universitě Pražské. Slovem, národ Český měl ve hmotném i duševním ohledu systematicky přiváděn býti na mizinu.

Nenávist všeho českého dosáhla při vládě cislajtanské pomalu takového stupně, že až podobala se slepé zuřivosti, přenášena jsouc do oborů, kde přímo nebezpečno bylo dráždíti cit národní. Tak vojákům českých pluků zakazováno držeti české noviny, a baron Koller zapověděl tajným cirkulářem důstojníkům posádky Pražské mluviti česky na veřejných místech a navštěvovati hostince, kam chodí „státu nebezpečná oposice česká“.*)

Tak jako v Čechách, ano mnohem hůře ještě dálo se na Moravě za místodržitelů ústaváckých, nejprv hraběte Sigmunda Thuna, syna známého našeho přítele hraběte Josefa Matiáše, pak barona Webra, dobré paměti někdy policejního rady v Praze a dozorce nad známým policejním ředitelem Sacher Masochem, později místodržitele českého.**) Bylyť vůbec národní poměry na Moravě mnohem neutěšenější nežli v Čechách, jakkoli tam živel český co do počtu mnohem více převládá nežli v Čechách samých.

Hlavní příčinou toho byla poněmčilost měst, která měla velmi neblahý vliv na obyvatelstvo venkovské, jež co do národní uvědomělosti bylo daleko pozadu za venkovany v Čechách. Nemělať Morava žádného takového národního středu, jakým byla Čechám Praha, odkud by osvěta i vědomí národní šířily se jako světlé paprsky na všecky strany; neboť hlavní město její Brno, ač s dobré polovice české, bylo nicméně od dávna již odcizeno národu a ve vyšších vrstvách svých úplně poněmčeno. Druhou příčinu hledati třeba v historické takořka řevnivosti mezi Moravany a Čechy, jaká se spatřuje všude u pokrevních sousedů, tuto pak ještě podporována byla státo-

*) Pokrok, č. 107.
**) Sacher Masoch sám pravil spisovateli tohoto díla výslovně, že policejní rada Weber ustanoven nad ním za špehouna. Zajisté charakteristické to pro vládu, když dává špehovat své vlastní policajty.

právním postavením k sobě obou zemí. Této tradicionalní nepřízně mezi Čechy a Moravany*) uměli výborně používati nepřátelé národu našeho, vyhýbajíce se všemožně názvu český pro mluvu lidu na Moravě, již nazývali buď moravskou anebo vůbec slovanskou, aby nepřipomínali na solidarnost obou kmenů, a dávnou nedůvěru obecného lidu k Čechům ještě více podněcujíce předstíráním, jakoby Čechové zamýšleli si osobiti panství nad Moravany k jich utiskování a vydírání. V tom směru působil zejména zaprodaný zpronevěřilec Crha ve vládním plátku „Morava“ zvaným, vydařeným to blížencem „Pražského denníku“.

Jestliže v Čechách vláda vždy přece v jisté míře musila šetřiti veřejného mínění, na Moravě zproštěna byla i tohoto posledního ohledu, neboť národní živel měl tam až posavad příliš málo váhy, německé organy pak byly jednosvorny v tupení a snižování oposice. Na Moravě směli si dovoliti a dovolovali si úřadové nepravidelnosti a přechmaty jako nikde jinde na světě, odkud i povstalo významné pořekadlo, že na Moravě jest všecko možná. V takových okolnostech měli buditelé národního ducha mnohem nesnadnější postavení nežli v Čechách, ale obtížím těm úplně rovnala se horlivost a obětavost jejich, a vlastenecké jejich snahy korunovány byly žádoucím zdarem. Nebylo-li v Moravě národní vědomí co do prostranství tak rozšířeno jako v Čechách, bylo za to tam, kde se ujalo, tím vroucnější, a státoprávní oposice moravská, ačkoliv postrádala vydatné podpory historické šlechty, které tam hrubě ani nebylo, nezůstávala pozadu za Čechy u veřejném projevování svého politického smýšlení.

Proti násilí vládnímu byl národ Český úplně bezbranný; spravedlnosti mu nebylo možná se dovolati, any všeliké apelace k vyšším instancím byly marné, kdykoli pak uleviti chtěl tísni své veřejným posteskem, hned byla tu po ruce kon-

---

*) Zdánlivé toto jich nevření na sebe může vhodně přirovnáno býti ke škádlivému hašteření se mezi sebou jednotlivých členů rodiny; pročež také pořekadla obou stran: „Čech neplech“ a „Moravec nemravec“ nesmějí se bráti příliš do opravdy.

*

fiskace a tiskový soud. Až dosavad byla vláda s českými porotami při tiskových soudech nepochodila, neboť ani jedna z nich neuznala obžalovaného redaktora vinným, pročež připadla vláda na ten prostředek, delegovati pro české tiskové pře poroty německých měst Chebu, České Lípy, Litoměřic, Mostu a j. Marné bylo ohražování se obžalovaných, marné rázné proti tomu osvědčení advokátského sboru Pražského, marný sám odpor Němců. Ani však německé poroty nebyly příliš ochotny k odsuzování českých žurnalistů, kteří s větší části prohlašováni jsou za nevinné.

Jiný způsob postupování proti novinářstvu českému bylo tak zvané řízení objektivní, zavedené dle návrhu Vídeňského vrchního státního zástupce Lienbachra, dle kterého zakročoval soud pouze proti závadnému článku konfiskováním dotyčného čísla novin bez stíhání redaktora. Tomu sice dáno na vůli, přednésti proti tomu námítky před soudem, ale kde rozhodoval ten a nikoliv porota, rozumí se samo sebou, že dovolávání se práva bylo marné. Nebyloť soudců tak odvážlivých, aby si troufali pronésti výrok vládě nemilý, neboť v takovém případu mohli s jistotou nadíti se brzkého přesazení někam do Rudohoří.*)

Jak vidět, scházelo již málo k tomu, aby stavěny byly šibenice pro všecky Čechy, kteří nechtěli zapříti národnost svou; ale mýlil by se, kdo by se domníval, že národ se dal tím odstrašiti od dalšího setrvání na svém právu anebo jen ochabl v odporu proti nepřátelské jemu vládě. Opět skvěle se osvědčila tuhost povahy jeho, že okamžitý nezdar jeho snah vždy jenom více jej v nich utvrzoval, a pružný jeho duch po každém zklamání v krátce nanovo se sbíral k dalšímu úsilí. Všeliké příkoří, jaké mu bylo snášeti, jen k tím větší vytrvalosti jej podněcovalo, která ovšem nemohla býti prosta trpkého pocitu. Tato nálada jevila se patrně v „osudech" památného královského reskriptu od 12. září, jímž císař výslovně uznával státní právo koruny České a koruno-

*) V Pokroku č. 290 takový případ uveden.

váním svým je stvrditi sliboval. S reskriptem tím tropeny jsou všelijaké demonstrace, i tištěn jest v rozličných vydáních velikého i malého formatu, hned zlatým hned černým písmem, na tuhém i měkkém papíru, rozvěšován přes noc na veřejných místech anebo rozhazován po ulicích, načež policie a četnictvo mělo nemalou práci s jeho strhováním a sbíráním, jakož i s pátráním po pachatelích, což mělo za následek mnohá vyšetřování a potahování vinných i nevinných osob k soudu. V četných veřejných místnostech (i v úřadovnách obecních), kde reskript co vzácná záruka lepší budoucnosti národu a z úcty k císařskému slovu zavěšen byl ve skvostných rámcích, sundaván a zabavován jest od policejních organů, což bezděky vybízelo k podivným úvahám. Ani v tak osudné situaci, kde takořka jednalo se o bytí a nebytí, nezapřel národ Český přirozený svůj humor, který ho neopouštěl ani v nejsmutnějších jeho dobách.

XVII.

Sněm rozpuštěn. Nové volby, vládní agitace, chabrus. C. k. vlastenskohospodářská společnost rozpuštěna. Odpor ve školní otázce zlomen.

V březnu rozpuštěn jest zemský sněm, ve kterém měla národní strana většinu, a nové volby vypsány na 18., 20. a 22. dubna. Volby tyto byly ze všech dosavadních sněmovních voleb nejpamátnější. Oběma stranám, národní jak vládní, záleželo tenkráte více nežli kdy dříve na tom, aby o novém sněmě obdržely většinu, neboť ta rozhodovala o další politice cislajtanské, pročež nastala s obou stran agitace nad míru čilá. Obzvláště strana německá, s vládou spojená, všecky své síly napínala. V kurii měst a venkovských obcí obě národní strany držely sobě jakž takž váhu, tak že pokaždé rozhodovala kurie velkostatkářů o tvářnosti sněmu. Tu pak jest jedna z nejhlavnějších vad dosavadního volebního řádu ta, že volební boj v kurii té neděje se o jednotlivá místa poslanecká, nýbrž o všecky poslance šmahem, tak že vždy zvoleni jsou všickni kandidati buď jedné neb druhé strany a

jediný hlas může rozhodnouti o většině celého sněmu. Od roku 1861 zvítězila při volbách kurie té nejdříve strana ústavověrná, postupem času však nabývala vždy více půdy historická šlechta, až konečně se domohla většiny. Při tom však sluší uvážiti tu okolnost, že v žádné z ostatních kurií nepožívá vláda takového vlivu na voliče, jako v kurii velkostatkářské, kde vždy značná část šlechty z obvyklé lojalnosti ochotna jest voliti dle pokynutí s hůry. Šlo tedy o vítězství ve sboru tom, a k tomu jali se s nebývalým úsilím pracovati jak vláda tak i Němci.

V čelo agitace vládní postavil se sám místodržitel baron Koller, který ještě před rozpuštěním sněmu objížděl po celé zemi ony velkostatkáře, kteří buď až dosavad byli hlasovali se státoprávní oposicí anebo hlasování se zdržovali, vynakládaje všecku váhu své autority na získání jich pro stranu ústavověrnou. Zároveň agitováno z presidialní kanceláře místodržitelské dopisy k okresním hejtmanům, aby v obvodu svém všemožně hleděli působiti na velkostatkáře vlivům úředním přístupné k obdržení od nich volebních plnomocenství.*) Jak málo vybíravá byla vláda ve shánění voličů, o tom stačí uvésti zajímavý případ, že jistému šlechtickému statkáři, který nálezem vojenského soudu zbaven byl pro podvod hodnosti důstojnické i šlechtictví, prominuty jsou následky odsouzení toho — avšak s vyloučením schopnosti k opětnému dosažení místa důstojnického — jen k tomu účelu, aby nabyl práva voličského.

Naproti takové agitaci vlády nezůstávala národní strana nečinná. Ze mnoha míst na venkově sbírali se občané v deputace k okolním velkostatkářům, přimlouvajíce se u nich, aby volili se stranou národní. To mělo za následek přísné zakročení vlády proti takovým obcím, jmenovitě proti Kolínu,

*) Někdy kancelář místodržitelská obracela se bezprostředně k velkostatkářům samým, jakož o tom svědčí pověstné psaní presidialního sekretáře ke Gustavu Pabstmannovi, držiteli Mladějova, o jehož uveřejnění získal si zásluhu dr. Jan Jirčák, na ten čas advokát v Sobotce. (Památník Soboteckých a okolních rodáků. Uspořádal Vac. Jar. Černý. Str. 131.)

kde byl jakýsi střed této agitace. I posláno tam vojsko, jež musilo město vydržovat a které mnoho měsíců zůstalo v Kolíně, a mimo to zavedeno trestní vyšetřování s původci té agitace. Zastupitelstvo městské podalo zvláštní památní spis v té věci do rukou samému císaři, když na cestě z Berlína v Kolínském nádraží se zastavil; panovník jej milostivě přijal, ale potom k vyřízení odevzdal ministerstvu nitra, které, jakž nebylo jinak očekávati, rozhodlo o něm v neprospěch Kolínských.

Jest velice pochybno, zdali by všecky vládní prostředky (jmenovitě zkušenosti barona Kollera z objížďky jeho nebyly vždy nejpříjemnější) byly postačily ku pojištění straně ústavácké většiny ve volebním sboru velkostatkářském, kdyby sami Němci nebyli se vydatněji o to přičinili zavedením pověstného chabrusu. A tu rozvíjí se před námi obraz nejhlubší mravní zvrhlosti, jaká sotva má rovného sobě příkladu v dějinách kterékoliv kulturní společnosti lidské. Chabrus jest slovo hebrejské, znamenajíc spolek Židů při veřejných dražbách k odehnání jiných licitantů, aby věc obdrželi co možná lacino, načež o zisk společně se rozdělí. Odtud přeneseno jest na manipulaci ku přeplácení velkostatků, kupovaných od majitelů pochybného politického smýšlení k nabytí volebního práva. K tomu konci založen zvláštní bank „Credit foncier pro království České“ s vyřknutým v první řadě účelem kupování a prodávání nemovitých statků, kterémužto peněžnímu ústavu, spočívajícímu na základu sypkém, žádné bezpečné záruky nepodávajícím, dostalo se od vlády neobyčejných výhod, ano i sirotčí peníze v něm ukládati dovoleno. Mezi menšími velkostatkáři, i takovými, jenž dosavad hlasovali s národní stranou, nacházeli se mnozí, kteří buď z nouze anebo jen z pouhé ziskuchtivosti nezamítali značný výdělek, jaký jim kynul z prodání statku svého, ať jest kupcem kdokoliv. Takové prodeje a koupě na jména ústaváckých stran níkův k nabytí hlasu prostředkoval Credit foncier,*) nabízeje

*) Činily tak i jiné peněžní ústavy, jsouce k tomu výslovně od vlády vyzvány, jako jmenovitě Österreichische Creditanstalt für Industrie und Handel, dostavší k tomu zvláštní nařízení od vlády. Národní Listy, č. 82.

prodavačům sumy nepoměrně vysoké. Naproti tomu národní strana mezi velkostatkáři, nechtěla-li ztratiti hlasy, přinucena byla sáhnouti ku podobnému prostředku a konkurovati s chabrusovým bankem, a tak se stávalo, že přeplacováním obou stran prodán byl mnohý statek za cenu třeba dvakrát tak vysokou, než jaká byla skutečná hodnota jeho. Vedle toho pomáhala si každá strana k rozmnožení hlasů dělením větších statků, jež byly povstaly spojením více menších v jeden, mezi členy rodin, a brzy stala se celá země jevištěm takových podobných operací a manipulací, na mnoze podvodných. Nescházelo totiž ani příkladů, že prodej dál se jenom na oko s výminkou, že po vykonané volbě zase navrácen bude prodavateli, ovšem za přiměřenou, rozumí se že vysokou odměnu. Často stávalo se, že ten, na jehož jméno statek byl koupen, ani nevěděl kde leží, aniž ho kdy spatřil.

Nicméně ani to všecko snad nebylo by pomohlo německé straně k vítězství, kdyby nebylo bývalo pověstného dvojího lokte, jímž vláda měřila stranám při sestavování seznamu voličů, vylučujíc z něho přívržence státoprávní oposice pod lichými záminkami, na které se v podobném případu při ústavích neohlížela, a vřaďujíc do seznamu známé ústaváky z důvodů, jichž platnost při druhé straně neuznávala. Provolání k voličům, jež vydal výbor strany historického práva, jest zabaveno, kdežto provolání strany protivné bez překážky jest rozšiřováno. Vůbec nadržovala vláda ústavákům tou měrou, že historická šlechta i celá její strana, vidouce patrný neprospěch svůj, voleb se nesúčastnily, zadavše protest proti nesprávnostem, jaké se dály jmenovitě při sestavování seznamu voličů. Protest ovšem nic nepomohl, strana ústavácká ve sboru velkostatkářů zvítězila, a Němci s vládou spojení měli na sněmě většinu. Kníže Jiří z Lobkovic vzdal se ihned hodnosti nejvyššího maršálka.

Tento nerovný zápas, vedený prostředky nemravnými, stál obě strany ohromné sumy, jež strana historického práva obětavě zaplatila z vlastních kapes, ale strana ústavácká z kapes cizích, když následkem chabrusu, jímž jednotlivci se

obohatili, Credit foncier v krátké době vzal za své, čímž oloupeni jsou o jmění své podílníci jeho, mezi nimi nemalý počet sirotků. Bohužel, že nejeden kavalír ctihodného staro-žitného rodu poskvrnil čest svou co spoluzakladatel ústavu na podvodu založeného.

V Praze dály se volby do sněmu za asistence vojska, které dílem obsazené drželo jisté domy, jako Kasino německé, Měšťanskou besedu, německé divadlo, budovu policejního ředitelství a j., dílem vyklízelo ulice od lidu, který nikde se nesměl stavět, dílem na zavolání pohotově čekalo v kasárnách. Patrně bála se vláda, Bůh ví jakým tajným udáním polekána, nějakých nepokojů v Praze; ale v tom se důkladně mýlila, neboť obyvatelstvo Pražské, nad to vystříháno národními organy, mělo dosti taktu, že zdrželo se všelikých výtržností, k nimž nebylo žádné příčiny, a volby konány jsou v úplném pořádku.

Na sněm, který ku konci dubna jest zahájen, čeští poslanci se nedostavili, kteréžto jednání své ospravedlnili tím, že předešlého sněmu se účastnili jen proto a v tom smyslu také roku 1870 se vyjádřili, „aby nezavírali cestu k oboustrannému se dorozumění“; za nynější situace však že ten důvod odpadá. Sněm, na němž byli sami Němci páni, vykonal volby do zemského výboru a do říšské rady, načež se odročil. Podruhé sešel se toho roku dne 5. listopadu, a když poslanci čeští opět nepřišli, vyzváni jsou k tomu předsednictvím sněmu, odepřevše však účastenství v něm zbaveni jsou svých mandatů.

Pro rok 1873 chystala se ve Vídni světová výstava, která velikolepostí svou měla překonati všecky dosavadní podobné výstavy. V ní mělo na základě panujícího dualismu zastoupeno býti Uhersko samostatně co zvláštní celek, kdežto pro království České nebylo vyhraženo žádné zvláštní oddělení pro sebe, nýbrž české věci měly vřaděny býti společně s věcmi ostatních zemí do jednotlivých výrobních oborů. Takovým spůsobem by průmysl český, v říši Rakouské první místo zaujímající, nebyl mohl přijíti k žádné osoblivé platnosti, nýbrž

skrýval by se byl pod všeobecnou firmou průmyslu rakouského. Tomu vším právem odporovali vlastenečtí průmyslníci a hospodáři, a než by se podrobili tak ponižující výmince, raději umínili si výstavu neobeslati. K tomu přistoupila ještě neshoda mezi vládou a členy od ní do zemské komise výstavní povolanými, týkající se spůsobu porad. Při takovém stavu věci nebylo arciť veřejné mínění v Čechách Vídeňské výstavě tuze příznivé.

Tomuto všeobecnému smýšlení dán bez obalu výraz i v c. k. Vlastensko-hospodářské společnosti české, a při horlivějším rokování o té věci octnul se předseda její kníže Karel Švarcenberk ve sporu poněkud prudčím s vládním komisařem schůzi přítomným. Příhoda ta stala se společnosti osudnou. Dne 27. března o druhé hodině odpolední dostavila se do místnosti její politická komise, sestávající z jednoho místodržitelského rady, policejního ředitele dvorního rady Marxe, jednoho účetního rady a jednoho komisaře policejního se slušným počtem policajtův a tajných, aby prohlásila c. k. vlastensko-hospodářskou společnost za rozpuštěnou, zároveň pak aby předsevzala úřední prohlídku v místnostech a zapečetila všecken majetek společnosti. Zároveň se společností rozpuštěny jsou všecky její odbory. Ke spravování jejího jmění ustanoveno kuratorium, a teprv později pojata myšlénka, zříditi na jejím místě zemědělskou radu. Tak vzala za své společnost, která od r. 1767 po více než sto let blaze působila v zemi, právě v době nejnadějnějšího rozkvětu svého, zuřivou zlobou nepřátel našeho národu. Vídeňská světová výstava zůstala od veliké části českých průmyslníků a hospodářů neobeslána.

Tou dobou se počal díti obrat v mínění veřejném, týkající se dosavadního odporu proti volbám do školních rad, když střízlivým uvažováním se ukázalo, že další vzdalování se voleb, an pouhým bezmocným vzdorem ničeho docíliti nelze, musilo by školy přivésti do rukou našich nepřátel ke zkáze mládeže naší. Tu vznešena jest otázka ta na sbor českých poslanců, který po zralém uvážení všech okolností

vyjádřil se v ten smysl, že pasivní odpor ve věcech školských není žádným článkem státoprávního programu, a že tedy korporace, jichž se týče, mohou jednati dle vlastního uznání. Tak jest konečně odklizena ze světa palčivá otázka, která svého času tolik hluku působila, ve smyslu praktického rozumu; neb od té doby vpravovaly se obce i sbory učitelské v nevyhnutelnost, a odpor proti školním radám čím dále tím více ustupoval moudré povolnosti, až konečně docela utuchl. Průběh celého toho sporu o školy zavírá v sobě vážné naučení, kterak v jistých případech třeba přispůsobiti jednání své nezměnitelným okolnostem.

XVIII.

Sabina zrádce národu. Život národní. Zájmy hmotné. Pohromy živelní a veřejná dobročinnost. Nekrology.

Konečně stihla dlouho pokulhávající Nemesis padoucha, jemuž dosavad v národě našem podobného nebylo a který jemu tajnou zrádnou činností svou nesmírně více uškodil, nežli sto zjevných nepřátel. Slova tato týkají se hanebníka Sabiny od nás již vícekráte připomínaného, jenž po dlouhou řadu let sloužil co tajný vyzvědač policii, které z kruhu vlasteneckých donášel zprávy pravdivé i lživé, čímž namnoze vysvětliti se dají tak mnohá policejní i vojenská opatření proti domněle zamýšleným revolučním výbuchům. Člověk ten dosti nadaný, ale mravně naskrze zvrhlý, již před rokem 1848 vyloučen byl jakožto vůbec známý sprostý podvodník z obcování se všemi lepšími kruhy vlasteneckými, a teprv jmenovaného roku octnul se za tehdejšího všeobecného pobouření myslí v pravém svém živlu mezi politickými utopisty a ultrademokraty, jichž kruhy, hlavně z mladší generace se skládající, dovedl sobě nakloniti výstředním radikalismem svým, jejž hlásal s bombastickou výmluvností přepiatců svého druhu. Což divu, že v očích těchto upřímných horlivců pro svobodu a národ svůj, kteří minulost jeho ne-

znali, stal se Sabina prorokem, v jehož výroky věřili slepě; a což teprv, když amnestován se vrátiv ze žaláře, ku kterémuž pro velezradu odsouzen byl na více let, považován jest vůbec za politického mučedníka.

Obzvláště kruhy nejmladší školy českých literatů, která ve spupném sebevědomí odtrhši se od směru starších spisovatelů ustanovila se kráčeti svou vlastní cestou, uvítaly s otevřeným náručím Sabinu, buď skutečně neznajíce předešlý jeho nečestný život, anebo v zaslepenosti své nedbajíce výstrah mužů starších, jichž autorita u nich neplatila. Těmto domnělým reformatorům písemnictví českého, jichž marnivosti uměl lichotit, stal se Sabina brzy vůdcem, a když později nastala větší volnost života spolkového a jmenovitě Umělecká Beseda všecky téměř mladší kapacity národní ve středu svém shromažďovala, vedl v ní Sabina veliké slovo, jsa zvláště od naivních nováčků považován za pravé orakulum vší moudrosti, obzvláště co se týkalo radikalismu. Zároveň uměl se dotříti v kruhy dělnické, u kterých rovněž zmáhal se nový svěží ruch a jež dovedl mnohomluvností svou omámiti v takové míře, že takořka pokládali jej za svého spasitele, a úcta jich k němu dosáhla takového stupně, že mu při jakési příležitosti věnovali v dar zlaté péro.

O činnosti Sabinově v květoucí době táborů zmínili jsme se na svém místě, kterak při nich konal úlohu dvojí, co radikalní řečník a spolu co agent provocateur, a již ta okolnost, že Sabina — jenž odvažoval se mluviti mnohem ostřeji nežli jiní řečníci, kteří za to byli před soud voláni a trestáni — nikdy nebyl pro řeči své stíhán, mohla pořadatelům táborů otevříti oči, i kdyby nebylo bývalo přímých výstrah, jakých se jim dostalo nejednou před tím člověkem. Skutečně již také začaly proskakovati o něm pověsti vrhající na něj mnohé podezření, a že v některých kruzích vznikala již nedůvěra k němu, toho důkazem bylo propuštění jeho z rozličných redakcí, jichž po sobě byl členem. Provozovalť Sabina nekalé řemeslo své čím dále v tím větších rozměrech, sváděje nezkušené mladíky ke skutkům nerozváženým, tu k účast-

nictví v povstání polském, tu k zakládání tajných spolků, tu k nesmyslným politickým demonstracím, ano vyšlo na jevo, že byl návodčím jak při vypálení petardy u policejního ředitelství, tak i při pozdějším jakémsi atentatu na místodržitele Kollera. Při tak rozsáhlé činnosti Sabinově bylo by divno bývalo, aby zůstalo všecko tajno, až pověsti o něm se množící nalezly konečně místa i ve veřejném organu, ale dokázati mu něco nebylo lze. Vypravovali jsme o jeho soudu s „Vaterlandem", jehož redaktor byl odsouzen, an Sabina z něho vyšel očištěn — avšak ne na dlouho.

Dne 10. srpna přinesly Národní Listy v čele denních zpráv toto vyjádření: „Pan Karel Sabina stal se zrádcem svého národa. Byv překonán nezvratnými důkazy přiznal se sám, že byl ve službě tajné policie. Političtí přátelé naši postarali se o to, aby jej na půdě domácí učinili neškodným. Sabina volil dobrovolné vyhnanství, opustiv ve středu ráno Čechy navždy." Jaké byly ty „nezvratné důkazy", na tom nezáleží; dostačujeť úplně přiznání se ničemníkovo. Bližší zprávu o té věci přinesla „Koruna Česká": „U dr. Kučery sešlo se 30. července osm mužů českých, jimž stál Sabina blíže, aby vykonali na něm soud. Ti, kdož domýšleli se, že Sabina není přece skrz naskrz ničemník, doufali, že tam nebude chtít dívat se na hanbu veřejnou a že zvolí dobrovolnou moralní smrt. Zklamali se, v Sabinovi odumřelo dávno každé ušlechtilejší hnutí úplně, nemáť smysl pro čest a hanbu. Nejevil ani dost málo lítosti, ba nebyl ani překvapen, jakoby jednalo se o nepatrnou nějakou hříčku. Po několikadenním rozmýšlení přijal Sabina návrh, že vystěhuje se z vlasti své, a minulou středu doprovázen ku hranicím saským."

Nyní teprv následovalo po sobě odhalení za odhalením, z nichž vycházelo na jevo, že Sabina od samého roku 1849 po celou dobu svého vězení na pevnosti Olomoucké byl nástrojem policie, které pomáhal plniti žaláře politickými zločinci, od roku 1857 pak nepřestal z táboru národního podávati policii tajné zprávy s podpisem „Roman". Jeho působení jmenovitě přičítáno internování Josefa Friče do Déše

v Sedmihradsku roku 1858; v jeho bytu shromažďovali se ohniví mladíci, jež napájel podvratnými naukami svými, mívaje k nim řeči, které „naplňovaly posluchače úžasem, neboť v nich tekla proudem krev, v nich kat a šibenice hrály největší úlohu“; on osobně byl při vypálení petardy před domem policejního ředitelství; on vyzradil místnosti tajné tiskárny, v níž Kerber byl zatčen; následkem udání jeho rozpuštěna byla Malostranská dělnická beseda, čehož vina svezla se pak neprávem na redaktory dělnických listů Petra a Tůmu, kteří dáni jsou od svých soudruhů do klatby; on konečně zosnoval spiknutí proti životu místodržitele barona Kollera, jehož rekové, nedospělí hoši, byli žáky jeho, „kteří v bytu jeho čerpali jeho učení“. Takové a mnohé jiné hanebné kousky pronášeny jsou na Sabinu, a žaloba přes žalobu hrnula se na jeho hlavu.

Vzav na cestu peníze od někdejších přátel svých odjel Sabina skutečně do Drážďan, ale za nedlouho se objevil ve Vídni, kde se ho i sám Vratislav Šembera odříkal; konečně nepamětliv daného slibu — čehož bylo se od něho nadíti — vrátil se již na začátku listopadu zase do Prahy. Pokusiv se marně ve zvláštní brošurce dokázati nevinnost svou došel té slávy, že ještě za živobytí svého stal se hrdinou Rüfferova sensačního románu „Zrádce národu“. Žiltě napotom Sabina ještě několik let v zasloužilém zapomenutí a v okolnostech stísněných; po jeho smrti pak dostalo se mu věnce na rakev — od jeho ctitelů dělnických, kteří nemohli zapomenouti na svého někdejšího mistra a učitele, ctíce tím více sebe nežli jej.

Takový byl život a konec muže nevšedních darů, všestranného vzdělání a péra i jazyka obratného, ale prázdného veškerého mravného citu, který, moha býti vlasti ozdobou, užíval schopností svých národu svému na škodu a sobě na věčnou hanbu.

Život spolkový neochabl ani pod přísnou vládou vojenského zeměsprávce. Ke spolkům starším, pokračujícím zdárně v prospěšné činnosti své, přibývalo vždy nových, z nichž buďtež tuto jmenovány dva nejdůležitější. V Praze na za-

čátku měsíce února povstal nový spolek, Český klub zvaný, jenž obral si za úkol, šířiti v národě politické a vlastenecké vědomí a podporovati zájmy veřejné a společenské. Byl to důležitý krok ve vývoji národní organisace, a klub ten, mezi jehož členy hned od samého začátku nacházejí se přední mužové národní strany, jest na ten čas mohutným faktorem politických snah našich.

Také v Brně ustavil se nový Český politický spolek, jenž 1. září odbýval svou první valnou hromadu. Hned s počátku přihlásilo se k němu asi 300 členů, mezi nimi také Němci moravští, což považováno za dobré znamení. Téhož roku dokonána též stavba Besedního domu, jenž odevzdán účelu svému co střediště vlasteneckých spolků Brněnských.

Počet úvěrních ústavů národních rozmnožen tímto rokem o novou záložnu v Praze, nazvanou Svatováclavskou, která od doby založení svého blahočinně působí obzvláště ve prospěch menších živnostníků.

Sjezd záložen odbýván také toho roku, a to v Mladé Boleslavi. V Drážďanech sešli se v květnu zástupcové českých spolků v Německu, aby porokovali o společných zájmech svých. Byl to již čtvrtý sjezd toho druhu, a tenkráte účastnilo se ho i více spolků Pražských, jmenovitě podnikl Hlahol při té příležitosti výlet do Drážďan, kde v celku se shromáždilo v těch dnech asi sedm set českých hostů.

Práva shromažďovacího užíváno jen v míře obmezené; jednak byl se lid sám četných táborů již dokonale nasytil, jednak vláda, hledíc zameziti všeliké agitace oposice, činila je zákazy svými ilusorním. Nicméně třeba zaznamenati schůzi lidu v Budějovicích, odbývanou dne 26. prosince v sále tamější Besedy, kde předmětem jednání byla hlavně záležitost školství českého, kterému v Budějovicích zápasiti bylo se zarputilým odporem tamějších Němců. Valná část přítomných, kteří nebyli ještě členy Matice školské, přistoupila k tomuto spolku se značným příspěvkem ročním.

Ani toho roku nebylo bez hrubé srážky surovějších živlů obou národností u příležitosti jakéhosi výletu německých turnerů ve Výškově na Moravě, s kteroužto výtržností organy ústavácké činili nesmírný hluk, jakoby ani životem svým bezpečni nebyli před Čechy. Věc ta došla ukončení svého před soudem, od něhož všickni obžalovaní uznáni jsou za nevinné zločinem veřejného násilí, z něhož měli se zodpovídati, a jen pro lehčí přestupky odsouzeni jsou k menším trestům.

Na říšské radě povolena byla kněžím v duchovní správě ustanoveným, jichž příjmy nedosahovaly výše zákonem vyměřené kongruy, ze státní pokladnice jistá suma na přilepšenou, o kteroužto podporu jednotlivci měli se hlásiti. Při jejím udělování byl arciť přede vším zřetel brán na politické smýšlení uchazečů; ale vlastenecké kněžstvo české, nežli by přijímalo milosti od utiskovatelů národu, raději odříkalo se podpory, i když vyzýváni jsou, aby o ni žádali. Tu duchovenstvo české znova šlechetně osvědčilo národní smýšlení své, jímž slynulo ode dávna.

Jiný potěšitelný, ano dojemný zjev byla velikolepá obětovnost národu našeho, osvědčená při kruté živelní pohromě, která velikou část země zasáhla zhoubnými povodněmi. Nad míru skvělý výsledek sbírek, zavedených po vší vlasti ve prospěch vytopenců, ukázal v jasném světle velikomyslnou dobročinnost obyvatelstva Čech i Moravy bez rozdílu národnosti.

V jiném ohledu vyhovovala hmotným zájmům i letos bohatá průmyslová výstava v Praze na Střeleckém ostrově.

Úmrtím odňati jsou národu našemu během roku 1872: Arnošt Vysoký, známý spisovatel „Slovníka technického“, zemřelý 23. dubna ve Varvažově v Písecku, nedokončiv ani 50. rok věku svého. Dr. František Cyril Kampelík, jeden z prvních křísitelů Moravy k národnímu životu, co člověk muž bez odporu šlechetný, co vlastenec však více ohnivý než praktický, původce rozličných spisů mluvnických a publicistických. Zemřel v Kuklenách, kde co lékař usazen byl, dne 8. června, 66 let stár. Hrabě Hanuš Kolovrat

Krakovský, štědrý podpůrce všech podniků čelících ku pozdvižení národu a zvelebení vlasti české, po delší čas kurator Matice české a horlivý přívrženec státoprávní strany mezi šlechtou českou. Dosáhnuv vysokého stáří 76 let zesnul dne 16. června. Hrabě Hanuš byl jeden z řídkých šlechticů, kteří se upřímně a s chloubou hlásili k národnosti české. Dále odešli na věčnost profesor pathologické anatomie na vysokých školách Pražských dr. Václav Treitz († 27. srpna 53 let stár), upřímný národovec, jenž ve vědě požíval jména světového; pak Zdeňka Havlíčková († 20. září), sirotek po nezapomenutelném Karlu Havlíčkovi, po níž stal se Svatobor dědicem pozůstalého jmění jejího, jež národ Český byl nasbíral pro dceru svou.

XIX.

1873. Ruch proti přímým volbám do říšské rady. Zákon o nich a volby. Spor Staro- a Mladočechů o vstoupení do sněmu. Zasedání sněmu českého, spravedlivý Němec. Moravský sněm. Císařské jubileum.

Když v říšské radě učiněn byl návrh dávno připravovaný, aby přímé volby do shromáždění toho — které v Čechách byly se již výminečně konaly — zavedeny byly pravidelně ve všech zemích neuherských, a tím rada říšská neodvislou učiněna od sněmů zemských, národ Český, beztoho ze zásady jim nepřející, shledával v nově navržených okresech volebních skrácení živlu svého naproti německému, i nastal v něm nový mocný ruch proti návrhu tomu a sepsána jest rázná petice k císaři, aby zákona takového nepotvrzoval, která přes všecky překážky a výhrůžky úřadů hojně jest ve městech i venkovských obcích od občanů podpisována. Petici tu odevzdal kníže Jiří z Lobkovic dne 20. února 1873 mocnáři ve veřejné audienci, císař pak odkázal ji ministerstvu k vyřízení, čímž osud její zpečetěn jest jako všech jiných petic, které šly touž cestou. Zákon o přímých volbách přijat jest na říšské radě a od císaře potvrzen.

V Čechách vykonány jsou tyto volby v měsíci říjnu, ale poslancové od obyvatelstva českého zvolení do říšské rady

nešli, odeslavše předsednictvu osvědčení, z jakých příčin se nedostavují, z nichž hlavní byla ta, že přímé volby odporují říjnovému diplomu.

V té době roztržka mezi Staro- a Mladočechy, v posledním čase více skrytá, obživla znova, ano vzala na sebe ráz zásadní, jakého doposavad byla postrádala. Jak známo, tvořil jádro strany mladočeské hlouček radikalistů z roku 1848, jichžto demokratickým snahám nemohla upírati se oprávněnost v době, když po překocení starého řádu jednalo se o zavedení nového na základě jiném a nebyla vyloučena možnost jich praktického provedení. Nyní však základ nového státního zřízení nebyl již problematický, on byl skutečně položen, ale do jeho rámce nehodily se výstřední protivy ani převratného radikalismu ani feudalního ultrakonservatismu, pročež ani jeden ani druhý z těchto směrů nemohl býti sám o sobě programem oprávněné politické strany. Oprávněnými faktory při rekonstrukci Rakouska byly výhradně dvě veliké strany centralistů a federalistů, jaké byly na kolbiště vystoupily již roku 1860 v tak nazvané rozmnožené radě říšské a od té doby vedly boj urputný, v němž hned jedna hned druhá strana dostávala vrch, který však dosavad nebyl platně rozhodnut. Jak radikalisté tak feudalové, ač nechtěli-li se vzdáti vší politické činnosti, musili se přidati k jedné z těchto stran, a tak stalo se, že Němci stali se centralisty, Čechové zase federalisty, kteřížto poslední tvořili tak zvanou státoprávní oposici, jejímž heslem byla samostatnost koruny České. Šik její skládal se velikou většinou z přátel mírného pokroku s dvěma krajnými křídly feudalů a demokratů.

K těmto přidala se i nejmladší generace českých literatů, která, jak jsme viděli, odtrhši se od směru dosavadních snah zavrhovala všecky tradice starého vlastenectví, a založivši novou školu kráčela cestou, jak se domýšlela, moderní a jedině spasnou. Dále strana ta rozmnožena jest dorostem žáků a jiných mladších stoupenců starších radikalistů, a kdežto bujná, ohnivá mládež vždy přístupnější jest idealistickému blouznění nežli chladné rozvaze, byl téměř celý mladší svět

český získán theoriím strany, jejíž vůdcové chlubně se pyšnili svou svobodomyslností. Tak v samém lůně federalistů českých povstaly dvě frakce sobě odporné, které, spojeny jedním společným programem, nerozcházely se v zásadě samé, než toliko větším neb menším výměrem politické svobody, jejž chtěli ku platnosti přivésti uvnitř mezí toho programu. Nelze o tom pochybovati, že mezi Mladočechy byla většina takových, jimž upřímně jednalo se o prospěch dobré věci; avšak leží v přirozenosti lidské, že všude, kde v jakékoli příčině utvořují se různé strany, každá z nich snaží se opanovati nad druhou a dostati se na vrch. V státoprávní oposici měli doposavad vrch Staročeši čili strana mírného pokroku, jednající v dorozumění s historickou šlechtou, jíž spíláno feudalů; jakmile tedy Mladočeši postavili se na odpor Starým, a byť to bylo ve věci sebe nepodstatnější, nemohlo býti jinak, nežli že domáhali se získati smýšlení svému a tedy samým sobě moc na ujmu svých odpůrců, čili jinými slovy, že z otázky věcní vznikla otázka osobní, která živena ctižádostí jednotlivců brzy vstoupila do popředí u obou stran.

Za nejposlednější doby spor ten poněkud utuchl, an nebylo nového podnětu k různici; nyní však dán takový podnět, když sněm český svolán opět na měsíc listopad. Jak známo, vzdalovali se poslanci čeští od vydání deklarace sněmu českého, do něhož pouze za Hohenwarta výminečně vstoupili, později však jeho zasedání opět se nesúčastnili, náležitě se ohradivše. Tu arciť byli na sněmě zemském Němci páni, mohouce vydávati zákony dle libosti své bez všeliké oposice. Poslední sněmové sice trvali příliš na krátko, aby na nich mohlo býti vyřízeno něco důležitějšího; ale pro budoucnost bylo se obávati nejhoršího. Jak to vypadá s prospěchem národnosti české, když v nějakém samosprávném sboru jsou Němci výhradně pány, to ukazovala zkušenost ve školní otázce nabytá, kde z důvodů prospěšnosti upuštěno býti musilo od pasivní politiky s výslovným schválením samého sboru poslaneckého. Ve školních radách nebyly arciť předmětem jednání otázky státoprávní, nýbrž otázky týkající se důležitých zájmů

praktických; ale taktéž na sněmě nebylo ustavičně na denním pořádku státní právo koruny České, ovšem pak rokovalo se o věcech, týkajících se hmotného blahobytu celé země. Tu sama sebou naskytovala se otázka, zdali by také co do sněmu čistě ekonomické záležitosti neměly vyloučeny býti ze státopravního programu pasivity, a poslancové čeští zdali by s náležitým ohražením práv koruny České neměli opět vstoupiti do sněmu. Mínění toto rozšířilo se ve sboru poslanců českých tou měrou, že již v měsíci dubnu 1872 většina klubu jejich rozhodla se pro vstoupení do sněmu, který měl právě zahájen býti; ale následkem rázného vystoupení Palackého a Riegra upustila od uzavření svého. Když však v listopadu 1873 před novým zasedáním sněmu opět sešel se klub poslanců k soukromé poradě, tu z 82 jeho členů 47 prohlásilo se pro nevstoupení, 35 pro vstoupení do sněmu. Tito poslední podrobili se sice většině a nešli na sněm, ale 28 z nich složilo své mandaty. O těchto posledních, o nichž pokládati se musilo, že by znova jsouce za poslance voleni ochotni byli do sněmu vstoupiti, prohlásila většina klubu, že jich při nových volbách sněmovních za kandidaty navrhovati nemůže.

To vyvolalo novou, nad předešlé možná-li ještě prudší polemiku mezi Národními Listy, organu Mladočechů, s jedné, a Pokrokem i německou Politikou, organy Staročechů, s druhé strany, která vedena jest s takovou náruživostí a nešetrností osob o národ nejzasloužilejších, že to bylo k veliké žalosti upřímných vlastimilů a k nemalému pohoršení čtenářstva, z čehož arciť národní naši protivníci měli škodolibou radost. Staročeši tvrdili, že deklarace zavazuje k neobeslání sněmu, pokud nebudou vyslyšeny stížnosti v ní obsažené, a berouce si příklad z Uhrů, kteří důsledným prováděním trpného vzdoru přinutili konečně vládu ku povolnosti, napomínali k vytrvání v pasivní politice. Při tom však nepovážili, že poměry v Čechách nikterak nedají se přirovnati ku poměrům v Uhrách, kde všecka šlechta bez výminky stojí při národu a celá země jedné mysli jest v hájení státní samostatnosti své, kdežto v Čechách polovice šlechty, namnoze původu cizího, a všickni

téměř Němci, tvořící dobrou třetinu veškerého obyvatelstva země, stojí nepřátelsky naproti národu Českému a státoprávnímu jeho programu co přívrženci tuhého centralismu vládního. Proto také Mladočeši nevěřili tomu, že by setrvání národu Českého při dosavadní politice zdrželivosti přinutilo konečně vládu k vyplnění jeho žádostí, nýbrž naopak tvrdili, že se tím národ uvede v postavení ještě horší, než v jakém se dosavad nachází. Pravilit, že také oni setrvávají při deklaraci, že však nikoliv nezadají práva koruny České, vstoupíce s ohražením opět do sněmu, aby v něm hájili zájmů a potřeb hmotných národu a země, jako jsou: upravení školství, nové vyměření daně z pozemků, místní potřeby obecní a okresní, silnice atd., kteréžto záležitosti vyřizovány jsou nyní na sněmě pouze od zastupitelů obyvatelstva německého, jednak neznalých zvláštních potřeb krajin českých, jednak národnosti české nepříznivých.

Jedno i druhé mínění podporováno bylo vážnými důvody. Důstojnost národu přimlouvala se za setrvání v trpném odporu, i nebyla zcela neoprávněna naděje, že kompaktní oposice tak důležitého státního faktora, jako jest národ Český, jehož podstatná síla nespočívá v šlechtě jako u Maďarů, nýbrž v stavu rolnickém a měšťanském, posléze přece donutí vládu k tomu, aby učinila mu za spravedlivé. Avšak nežli by k tomu došlo — a že tak brzy se to nestane, za to ručila houževnatost ústavácké strany, která byla při vesle — mohly, ano musily materialní zájmy národu zanedbáním hájení jich utrpěti škodu nenahraditelnou a tak národ sám ve hmotné síle své oslaben býti. Proti Mladočechům zase namítáno, že vstoupení do sněmu znamenalo by samovolné se ponížení národu, a že přítomnost českých poslanců na sněmě, kde budou v menšině, nezabránilo by většině usnášeti se o věcech na ujmu národu Českého namířených. Bylo věru těžko rozhodnouti se pro jednu neb druhou stranu a poznati, která z obou cest bezpečněji vede k cíli, když námítky proti oběma byly stejně závažné. Proti politice Staročechů, která nacházela nemalé podpory v hrdosti národní, stavěla se ostatně ještě jedna ne-

příznivá okolnost. Národ Český totiž, po tolik věků přímo nohama šlapaný, byl teprv nedávno v celku svém probuzen k novému životu, a jakkoliv jednomyslně následoval prohlášených vůdců svých, nicméně národní uvědomělost nebyla ještě pronikla všecky jeho vrstvy tou měrou, aby se dalo očekávati, že s vypočítanou resignací podrobí se velikým obětem hmotným, jakých vyžadovala politika abstinence, i kdyby konečný prospěch její byl nepochybný. Vzkříšení národního ducha českého bylo vždy ještě příliš mladé, aby dostatečně byl utužen pro tak tuhý a dlouhý boj. Jinak bylo u Maďarů, nepřetržitostí práva po dlouhou řadu let na boje ústavní zvyklých a nezdarem branného povstání tím více ještě ve vzdoru svém utvrzených. Jak z vylíčení tohoto zřejmo, netýkal se spor mezi Mlado- a Staročechy principu oposice jejich, než toliko taktiky jich postupování v ní; on však nezůstal obmezen na otázku politickou, nýbrž přenesen pomalu i do všech ostatních oborů veřejného života, jmenovitě v obci Pražské, tak že občanský ten svár zuřil brzy na celé čáře. Při tom nenáležitě pletena do toho sporu otázka svobodomyslnosti, kterou Mladočeši výhradně sobě osvojovali, vytýkajíce Starým jich spolek s feudaly a ultramontany, jak nazývali nově povstalou tak zvanou „stranu práva“,*) tak že hádka původně podřízená vytočena uměle na spor skutečně zásadní, ohrožující jednotu oposice.

V listopadu opět sešel se český sněm, ale poslancové čeští neúčastnili se ho,**) začež, jak obyčejně, zbaveni jsou mandatů svých a na jejich místa vypsány nové volby. Dále zbaven mandatu Skrejšovský, mezi tím na rok do vězení od-

---

*) Strana tato sestoupila se po zrušení světské moci papežovy nejprve v arciknížectví Rakouském, Salcpurku a Štýrsku ze členů hierarchie kněžské, k nížto přidala se valná část vysoké šlechty. Strana ta založila v těchto zemích a později též v Čechách a na Moravě na více místech „jednoty katolicko-politické“, které přilnuly ke straně staročeské, majíce za organ svůj časopis „Čech“ v Praze vycházející.

**) Na začátku prosince Palacký a Rieger vydali obšírný spis, vykládající příčiny, proč poslanci čeští do sněmu vstoupiti nemohou; ten však jest skonfiskován a odsouzen jakožto spůsobilý, popouzeti voliče k neposlušnosti a k odporu proti zákonům.

souzený. Z ostatních uzavření toho sněmu nejdůležitější byla žádost k vládě, aby ve správu státní přijala oba technické ústavy Pražské, český a německý, což skutečně se také stalo.

Opravdu památným pak stalo se toto zasedání sněmu tím divem, že se v něm nalezl spravedlivý Němec (Heinrich), jenž neostýchal se přesvědčení svému výraz dáti slovy: „Rozpuštění Vlastensko-hospodářské společnosti musím prohlásiti za opatření, jež nedá se ospravedlniti. Vůbec se mně zdá, že se u nás v Čechách nyní dějí věci, o nichž někdy dějiny přísný soud vynesou. (Hlasy: Oho!) Vyslovuji toliko své přesvědčení, poněvadž nikdy nemohu souhlasiti s některými opatřeními vlády, jako je na příklad delegování soudů, rozpuštění Vlastensko-hospodářské společnosti, vložení vojenské posádky do Kolína To jsou věci, které dle mého mínění spravedlnosti se příčí. A když Jeho Excelence ministr nitra onehdy ve sněmovně poslanecké vyjádřil přání, aby pan místodržitel ještě dlouho vládl mečem války a spravedlnosti, jsem já toho skromného náhledu, že Jeho Excelence pan místodržitel vládne sice mečem války, zdali však také mečem spravedlnosti, to se mi nezdá.“ Bílá vrána!

Na Moravě národní poslancové, kteří se posud v souhlasu s českými sněmu zemského byli vzdalovali, tenkráte (též v listopadu) k němu se dostavili, a to k výslovnému přání voličů svých. Učinili to se slavným ohražením práv zemských podaným předsednictvu, ve kterémžto spise, žádajíce za veřejné přečtení jeho ve sněmě, přednesli zároveň veliký počet stížností na ukřivďování živlu národnímu. Ale sněm odepřel přečtení spisu toho přes všecko dovolávání se zásad a pravidel konstitučních, vůbec přijatých a zachovávaných. Odepření to mělo za následek, že jednotliví poslancové národní, zejména dr. Pražák, hrabě Egbert Belcredi, dr. Kusý a dr. Fandrlík, s velikou prudkostí pronášeli a doličovali stížnosti v onom spise obsažené; zároveň docházely houfně žádosti četných obcí ke sněmu za odstranění rozličných nešvar a křivd, obzvláště křiklavého zkracování českého jazyka na veřejných školách a poněmčování těchto.

Druhá veliká stížnost vedena byla na zrušení živnostenských záložen v Prostějově, ve Výškově, v Kroměříži, v Třebíči a v Lošticích. Zrušení to nařízeno bylo místodržitelem pro jakési překročení stanov. Mohloť to — jak trefně v řeči své vyložil poslanec dr. Kusý, poukázav na podobné případy a opatření místodržitelství v Čechách — napraveno býti jinými prostředky než úplným rozpuštěním ústavů, s jichž trváním byla srostla hospodářská bytost velikého počtu malých živnostníků, zrušením záložen bez vlastní viny v těžké svízele přivedených. Ale přetěžké tyto stížnosti nenalezly slechu u německé většiny sněmu. — Byl to obrázek toho, čeho se bylo českým poslancům nadíti od svého sněmu. Po uzavření zemského sněmu poslanci moravští k výslovné žádosti voličů svých vstoupili také do říšské rady, zahájené dne 4. listopadu; ale byli tam tak málo platni jako na sněmě svém domácím.

Na den 2. prosince připadalo 25leté jubileum nastoupení vlády císaře Františka Josefa. Slavnosti za tou příčinou odbývané měly ráz ponejvíce úřední s obligatním osvětlením. V Praze a v rozličných jiných místech dálo se podělování chudiny z dobročinných sbírek. Při té příležitosti udělil císař milost všem pro uražení Veličenstva nebo členů císařské rodiny odsouzeným, jakož i mnoha jiným vězňům.

XX.

Život veřejný a národní, úřední persekuce. Slavnost Jungmannova a Palackého. Devítistyleté jubileum biskupství Pražského. Žižkův pomník u Hořic. Zemědělská rada pro království České. Vídeňská světová výstava. Bursovní poprask a jeho následky. Kuchařská výstava. Zvelebování Prahy. Nekrology.

Činnost spolková jak v Čechách tak i na Moravě přes všecku nepřízeň vlády nabývala vždy větších rozměrů; ze spolků nově založených uvádíme politické spolky v Plzni, v Olomouci a v Přerově, Slovanskou Lípu ve Frenštatě a konečně Katolicko-politickou jednotu pro království České. Na-

proti tomu založení nové „Hospodářské společnosti pro království České“ na místo zrušené „Vlastensko-hospodářské společnosti“ vláda nepovolila, poněvadž prý by překážela činnosti Zemědělské rady od ní k témuž účelu zřízené; politický spolek v Prostějově pak zrušen jest od ní. Taktéž během roku toho rozpuštěna jsou četná obecní a okresní zastupitelstva. Zvláštní pozornosti vlády těšily se záložny, nad nimiž vykonávána nejpřísnější kontrola, ano některé, jmenovitě na Moravě, rozpuštěny jsou bez dostatečných příčin k nemalé hmotné škodě svých účastníků, většinou malých hospodářů a živnostníků.

Právo shromažďovací taktéž co nejvíce jest obmezováno, z ohlášených táborů málokterý povolen. Stýkání se rozličných spolků zamezováno nejbedlivěji, ano horlivost v tom šla tak daleko, až úřadové někdy sami sobě odporovali. Tak stalo se v Žižkově, kde v době panujících neštovic a cholery tamější zkušený lékař dr. Drozda vyzván byl jak od místodržitelství tak i od okresního hejtmanství Karlínského k odbývání veřejné poučné přednášky o zdravotnictví; když však pozvány jsou ku přednášce té také spolky tamější Občanská beseda a Sokol, zmíněné hejtmanství přednášku zakázalo pro „nedovolené styky spolků“. A tento příklad úřednické moudrosti nebyl nikoliv osamotnělý.

Nově zvolení obecní a okresní starostové, o kterých předpokládáno neb známo bylo, že náležejí k státoprávní oposici, nedocházeli potvrzení ve svých úřadech, jakož jmenovitě stalo se dr. Bělskému, proslulému z doby pruské okupace Prahy, když po Dittrichově odstoupení zvolen opět za purkmistra Pražského. Z nové volby vyšel Huleš, až dosavad politicky nekompromitovaný, který potvrzen jest. Vůbec měly organy samosprávy nad míru těžké postavení naproti politickým úřadům na ně žárlivým, jimž každé samostatnější jich vystupování zavdávalo podnět k nedůvěře a podezření.

Žurnalisté čeští nepřestávali souzeni býti od porot německých, jsouce krom toho i jinak všemožně pronásledováni. Nejkrutěji dotkla se tato persekuce Skrejšovského, který,

když věc jeho prošla všemi instancemi, od nejvyššího soudu na rok do vězení jest odsouzen, kterýžto trest bylo mu nastoupiti po těžké nemoci, z níž nebyl ani ještě úplně pozdraven. Neprospěly mu ani petice za udělení mu milosti, po celé zemi hojně podpisované. Julius Grégr a Ferdinand Schulz, z téže příčiny uvěznění a soudně stíhaní, uznáni za nevinné a propuštěni na svobodu.

Zajímavá byla dohra k vojenské okupaci Kolínské, že útraty její zapraviti musila sama obec jí stížená.

Četné petice o slevení daní, zasílané vládě ze všech krajin země následkem lonských pohrom živelních a všeobecné skoro neúrody, měly jak obyčejně ten účinek, že k dobývání daní vysílány vojenské exekuce.

A při tom všem bezohledně upírána jsou národu práva ústavou jemu zaručená, jichž všude domáhati se musil s největším úsilím proti neomalenosti německé, podporované vládou. Tak jmenovitě Budějovičtí Čechové, kteří ve městě tom tvoří velikou většinu, bojovati musili těžký boj se živlem německým v záležitostech školských i vůbec obecních. Nejhůře však utiskována byla národnost česká v Slezsku, kde ve všech oborech veřejného života provozovala němčina nepopíratelné panství, proti němuž všeliké namáhání a všecky stížnosti byly naprosto marné.

Čím větší však bylo protivenství, jaké národ snášeti musil, čím krutější nátisk naň činěný, tím více osvědčoval duch český pružnost svou mohutnými, úctu vyžadujícími projevy své životní síly. Byly to přede vším slavnosti pořádané na poctu dílem zasloužilých živoucích předáků, dílem zvěčnělých heroů národních, z nichž první místo zaujímalo s t o l e t é j u b i l e u m n a r o z e n i n J o s e f a J u n g m a n n a, slavené po všech vlastech českých, nejokázaleji v Praze dne 12. a 13. července. Neviděla Praha od položení základního kamene k velikému divadlu národnímu tak četných hostů, shromážděných v ní ze všech krajů československých k oslavení památky celému národu stejně drahé a čestné. Hlavní momenty velikolepé slavnosti byly tyto: Dne 12. měl gymnasialní ře-

ditel Václav Zelený v přeplněném ozdobeném sále Měšťanské besedy přednášku o životě a působení nesmrtelného oslavence; téhož dne večer byl průvod pochodňový, jenž vyšed z Klementina, kde Jungmann co profesor a prefekt byl úřadoval, ubíral se na Františkánský plácek, kde postaven prozatím model pomníku dosavad nehotového. Počítalo se při tom smolnic, voskovic a lampionů přes 6000. Dne 13. ubíral se ohromný průvod z Letné, kde se byl shromáždil nekonečný počet spolků, s pravým lesem praporců, mezi nimiž mnohé přeskvostné, opět na Františkánský plácek, kde Rieger s tribuny měl slavnostní vzletnou řeč k nesmírnému davu lidstva, jež odpovědělo na ni hřímavým jásotem. Téhož dne byla skvostná hostina asi čtyr set účastníků v Měšťanské besedě, kde pronášeny nadšené přípitky. Byla tu zastoupena i historická šlechta předními representanty svými, jakož i všickni kmenové slovanští vynikajícími muži schvalně v tom úmyslu do Prahy vyslanými, ano i z Ameriky dostavil se zástupce tamějších Čechů. Také v divadlech a jiných veřejných místnostech byla památka tichého genia oslavována.

Na venkově sice potkávala se slavnost stoletého jubilea Jungmannova s mnohými překážkami se strany úřadů, které zde onde v přílišné horlivosti své i zakazovati ji se jaly o své ujmě; ale nicméně i venkovští národovci slavili památku patriarchy novočeské literatury ve všech poněkud větších místech důstojně. Při tom čistý výnos všelijakých zábav, divadelních představení i přímých sbírek skoro naskrze obětován k dostavění velikého národního divadla, o němž pilně se pracovalo.

Jiná významná slavnost národní byla 50letá památka příchodu Palackého do Prahy jakožto důležitého momentu a rozhodného obratu k vyšším směrům písemnictví českého; památka ta však slavena pouze v užších kruzích literarních.

Ne tak všeobecnému souhlasu těšilo se 900leté jubileum založení biskupství Pražského, kterážto důležitá historická událost na všechen spůsob zasluhovala, aby

celý národ měl podíl v její oslavě. Příčina té chladnosti byla ta, že slavnost měla ráz výhradně katolický, kdežto v nejnovější době snahy církve Římské stavěly se v křiklavý odpor proti duchu novověkého pokroku, jemuž národ Český v nesmírné většině své byl oddán. Smýšlení tomu zvláště od organů mladočeských dáván výraz příkrý, čehož následek byl, že kromě četných procesí ze všech krajin zemí českých, duchovenstva světského i řeholního a jiných korporací nábožných, pak ozbrojených sborů měšťanských jen skrovný počet obecného lidu se účastnil slavného průvodu, vedeného světicím biskupem Průchou z Karlínského kostela na hrad Pražský do metropolitního chrámu sv. Víta, kde pontifikalní mši sloužil kardinál arcibiskup kníže Švarcenberk, slavnostní pak kázání německé měl v kostele samém arcibiskup Olomoucký landkrabě Fürstenberk a venku na dvoře české probošt Vyšehradský Štulc. Že slavnosti té účastnil se proti panujícímu předsudku také historiograf království Českého protestant Palacký, za to bylo mu odrážeti ostré útoky, činěné naň od jeho spoluvěrců.

Mnohem mocněji mluvilo k srdci národu jiné upamatování na slavné dějiny jeho oslavením prvního vojevůdce českého Jana Žižky, jemuž postaven pomník na vrchu sv. Gotharda u Hořic, kde roku 1423 dobyl slavného vítězství nad pány českými strany Sigmundovy. Byl to první pomník národnímu reku od vděčného potomstva postavený; odhalení jeho dálo se slavně 6., 7. a 8. září při hlučném shonu lidu z blízka i z daleka. Jiný pomník postaven důstojnému nástupci Žižkovu, Prokopu Velikému, u Lipan na bojišti, kde s ním navždy klesla moc demokracie české a lid vydán pánům v porobu. —

Pro hmotné zájmy národu největší důležitost mělo zřízení tak zvané „Rady zemědělské pro království České“ na místě zrušené Vlastensko-hospodářské společnosti. Rada ta, přidělená k místodržitelství, sestávati měla ze dvou předsedů, z místodržitelského odborního referenta, ze zástupce zemského výboru, z c. k. lesního inspektora, c. k. zemského zvěro-

lékaře, z přednosty kanceláře pro hospodářskou a lesní statistiku, a ze dvanácti v zemi usedlých znalců polního a lesního hospodářství i průmyslu. Jednu polovici znalců měl ustanovovati ministr orby, druhou zemský výbor; působnost jejich měla trvati šest let. Byl to těžký ústroj kancelářský, zcela podřízený organům vládním, jenž nikdy nahraditi nemohl sbor samosprávný, pracující s plnou chutí a s neunavnou horlivostí.

Dne 1. května otevřena jest ve Vídni světová výstava s velikým nákladem připravovaná, která velikolepostí svou ještě překonati měla poslední Pařížskou, aby světu podán byl důkaz o vysokém stupni průmyslového vývoje a blahobytu Rakouska za oblažující vlády centralismu. Na výstavu tu zakládali Vídeňané veliké naděje, chtíce těžiti ze shonu cizích hostů, kteří dle domnění jejich pohrnou se k nim ze všech končin světa. Ale spekulace tato nezdařila se, a to dílem vlastní jejich vinou, když totiž ceny bytů i vůbec všech potřeb, chtíce příliš rychle zbohatnouti, vyhnali do tak báječné výše, že tím cizince od návštěvy odstrašili, dílem za příčinou jiných nahodilých nepříznivých okolností. Z těch v první řadě sluší jmenovati strašnou pohromu, jež stihla Vídeň popraskem bursovním následkem ohromného švindlu, provozovaného po delší řadu let s nesolidními akciovými podniky, namířenými na vyprázdnění kapes nezkušeného obecenstva ve prospěch podvodných zakladatelů takových spolků. Švindlu toho se účastnili přední korifeové strany ústavácké, používajíce vlády své strany k nesvědomitému obohacování se na cizí útraty. Tak nesolidní počínání nemohlo míti dlouhého trvání, příliš napiatá struna musila konečně prasknouti, katastrofa pak uspíšena jest všeobecnou krisí obchodní, v Evropě i v Americe nastalou. Rána ta zasáhla Vídeň jako blesk z čista jasna, když akcie švindléřských podniků najednou klesly a veliké množství lidí, kteří se byli oddali lehkomyslné hře na burse, připraveno jest o veškeré jmění své. Jediné diference na burse obnášely k 1000 milionům zlatých, na sta podniků akciových přišlo v úpadek, veliký počet zámožných rodin

uveden na mizinu, nejeden milionář stal se přes noc žebrákem, mnoho tisíc úředníků padlých spolků zbaveno výživy, a četní nešťastníci zoufalstvím dohnáni k samovraždě. Katastrofa ta zachvátila mnohé banky a spolkové podniky zakladatelů ústaváckých, kteří v tísni té ucházeli se o státní pomoc. Ta jim ochotně byla poskytnuta způsobem mimořádným, o němž tuto rozpisovati se nemůžeme, kterým však podpory té nedostalo se závodům solidním a potřebným, aby záhubné následky bursovní krise byly umírněny, nýbrž ona strannicky udělována jest stoupencům vlády v náhradu jejich škod.

Následkem zmíněné všeobecné obchodní krise, zvláště pak ohromného bursovního poprasku Vídeňského přivedeny jsou k úpadku též mnohé obchodní a průmyslové podniky, obzvláště akciové, v Čechách i na Moravě. U mnohých z nich přispěly k tomu kromě již zmíněných ještě jiné příčiny, jmenovitě chybné, nezkušené, někdy příliš velikolepé vedení závodu a přílišné použití úvěru peněžitého, čímž vedle základu akcionářů nadělány nepřiměřeně veliké dluhy, které, když byly při všeobecném postrachu vypovídány, nebylo možná uplácet i musil ohlášen býti konkurs. Byla to pro národ náš i v ohledu hmotném dvě nešťastná léta, rok 1872 živelními pohromami a rok 1873 katastrofou obchodní, jimiž jmění četných rodin přišlo na zmar a obecný blahobyt utrpěl těžké rány.

Z domácích výstav toho roku pořádaných zasluhuje zmínku výstava kuchařská, u nás první toho druhu, odbývaná na začátku února na Střeleckém ostrově v Praze pod protektoratem knížete Hugona Thurn-Taxise. Navštívena byla výstava velmi hojně, obzvláště od dám; dostavili se však i znalcové z ciziny, jmenovitě z Berlína, z Drážďan a z Vídně.

O zvelebení a okrášlení Prahy vedena chvalitebná péče. Za příkladem Vídně pomýšleno na rozšíření města po zbourání hradeb Novoměstských, které nejvyšším rozhodnutím ze dne 31. října 1866 byly obci Pražské darovány. Nežli však skutečně mohlo přikročeno býti k dílu, musila obec darované tyto hradby po dlouhém vyjednávání teprv za drahý peníz koupiti od vojenského éraru. K novému mostu přes Vltavu

z Podskalí na Smíchov činěny pilné přípravy, vedle toho statečně pokračováno v stavbě české polytechniky na Karlově náměstí, která nyní náleží mezi přední ozdoby Prahy. Znamenité pohodlí chystalo se obyvatelstvu hlavního města zřízením koňské dráhy z Karlína na Smíchov, k jejížto stavbě též přikročeno již tímto rokem.

Z mužů o národ zasloužilých, kteří mu během toho roku odňati jsou, želeni nad jiné: František hrabě Thun z Hohenšteina starší, šlechetný vlastimil a otec neméně šlechetných synů, hrabat Františka mladšího, Fridricha a Lva, zemřelý 18. ledna v Děčíně u vysokém věku 87 let. Spisovatel český Prokop Ondrák, děkan Příbramský, vynikající horlivým vlastenectvím a všestrannou vzdělaností, jenž v 63. roce věku svého zemřel dne 3. května. Profesor Václav Zikmund, stejně výtečný co paedagog i co mluvozpytec, mimořádný člen král. České společnosti nauk, od roku 1862 člen správního sboru Matice české, kněz osvícený a miláček studující mládeže, jenž skonal 5. října v Praze, v plné síle mužného věku, 57 let stár. Konečně Anna Náprstková, proslulá dobroditelka lidu, matka zdárných synů Vojtěcha a Ferdinanda Náprstků, která život svůj, šlechetným skutkům zasvěcený, skončila 19. října u vysokém stáří 85 let, odkázavši poslední vůlí dům svůj u Černého orla na Poříči v ceně 150.000 zl. k účelům Průmyslového musea, o jehož založení syn její Vojtěch všemi silami se zasazuje.

XXI.

1874. Nové volby do říšské rady. Na místo Kollera jmenován místodržitelem v Čechách baron Weber, a na místě tohoto místodržitelem v Moravě Possinger. Císař v Praze. Sedm Mladočechů na sněmě, zuřivá polemika mezi Starými a Mladými. Císařští manželé v Pardubicích. Sjezd „strany svobodomyslné“. Návrh adresy k císaři na sněmě moravském. Politické utišení.

Rok 1874 byl na politické události neobyčejně chud. Když poslanci národní z Čech do říšské rady zvolení nedostavili se do ní, následkem čehož jsou mandatů svých zba-

veni, vypsány v lednu volby nové, ale všude zvoleni opět mužové titéž, kteří arciť ani nyní do říšské rady nešli.

V červnu stala se nová změna v úřadě místodržitelském, z něhož odvolán jest baron Koller a jmenován ministrem vojenství. Na jeho místo dosazen svobodný pán Filip Weber, posavadní místodržitel moravský, Pražanům dobře známý z úřední činnosti své při policejním ředitelství Pražském. Za příkrého vojína vyměněn hladký bureaukrat, ale v systemu nenastoupila tím žádná změna; baron Weber, jakkoliv rodilý Čech, nejenom byl tělem i duší úředník vlády ve všem poslušný, nýbrž i vlastním smýšlením svým centralista a ze zásady odpůrce snah svého národu. Do Moravy dostal se na jeho místo baron Possinger, jenž dosavad byl spravoval úřad místodržitelský ve Lvově.

Též do sněmu českého vypsány jsou v červenci nové volby, ku kterýmž Staro- i Mladočeši navrhli zvláštní své kandidaty. Ale Staročeši prorazili velikou většinou, čímž podán důkaz neobmezené důvěry národu v osvědčené dosavadní vůdce své, v jichžto smyslu hlasovali též přemnozí z těch, jichž osobní přesvědčení klonilo se k Mladočechům. Z 28 kandidatů mladočeských zvoleno pouze sedm.

Důležitou událostí toho roku byla návštěva císařova v Čechách a jmenovitě v Praze na začátku měsíce září. Již dávno před tím oznamovaly úřední noviny, že přijde císař do Čech k vojenským manévrům u Brandejsa, dříve pak že navštíví Prahu. Poněvadž mezi tím napořád se množily nesnáze vládnoucího centralistického systemu, jemuž mimo Čechy rozhodně stavěly se na odpor také Tirolsko a Halič, ano polští poslanci této poslední země dokonce vystoupili z říšské rady, tož nebylo nic divného, jestliže od návštěvy této se očekával nějaký příznivý obrat v politickém poměru vlasti naší, pročež české obyvatelstvo chystalo se k uvítání panovníka co možná nejslavnějšímu po celé jeho cestě. Císař opustiv 7. září Vídeň jel přes Budějovice a Plzeň, a při hřímání děl a zvonění všemi zvony přibyl odpoledne do Prahy, oděné rouchem slav-

nostním. Na všech stanicích, kde císařský vlak zastavil, vítán byl srdečně a hlučně četnými spolky, zastupitelstvy obecními a okresními, deputacemi, banderiemi a nesčíslnými davy obecného lidu. Ještě velikolepější bylo uvítání v samé Praze. Císař všude velmi vlídně děkoval a na mnoha místech vítající po česku oslovoval. Večer bylo slavné osvětlení města, císař pak přítomen byl českému divadelnímu představení. Dne 8. září dával audience, potom navštívil opravní stavbu chrámu sv. Víta, načež odebral se ku Poříčské bráně, aby zhlédl návrhy k upotřebení prostranství získaného zbouráním hradeb, odtud zajel k nové zemské porodnici, dále k nové české polytechnice na Karlově náměstí, a konečně k staveništi velikého národního divadla. Večer navštívil císař německé divadlo. Na staveništi národního divadla pravil ku předsedovi Sboru divadelního: „Buďte ubezpečen, že národní tento podnik váš dle možnosti budu podporovati.“ Vůbec byl císař s uvítáním Pražanů velmi spokojen, a při odjezdu svém dne 9. září do Brandejsa ke cvičením vojenským nařídil místodržiteli, aby oznámil obyvatelstvu vděčné uznání jeho. Chudině Pražské věnoval císař 5000 zl., na stavbu národního divadla 3000 zl.

Mezi poslední návštěvou císařovou v Praze roku 1868 a nynějším jeho pobytem v hlavním městě Čech byla veliká protiva; tenkráte utvořena byla umělá mezera mezi panovníkem a věrným jeho národem, nyní srdce obou se opět v důvěře k sobě sblížila. Národ náš sice dosavad bolestně cítil v prsou svých osten zklamané naděje v žádoucí vyrovnání, maje však na paměti slova císařova k nově povolanému ministerstvu Hohenwartovu: „Zjednejte mír mezi mými národy“ oceňoval v plné míře dobrou vůli císařovu, zmar pak vyrovnání již tak daleko pokročilého kladl na vrub cizích vlivů, jimž vymknouti se nebylo císaři na ten čas možná. K tomu kynuly nové naděje, které potvrzovati se zdála patrná přízeň, již prokazoval císař snahám českým; což divu tedy, že národ náš v přirozené dobromyslnosti své s novou důvěrou pohlížel

k svému panovníku. Pohříchu naděje tyto neměly se ještě vyplniti.*)

Dne 15. srpna zahájen jest sněm, staročeští poslancové, počtem 77, jak obyčejně vzdalovali se ho, a neuposlechše vyzvání předsednictva, aby se dostavili, zbaveni jsou svých mandatů. Ale sedm z posledních voleb vyšlých Mladočechů vstoupilo do sněmu, podavše osvědčení, že „stojí pevně při státním právu českém“. Dále pravili v osvědčení tom: „Jsouce zároveň přáteli svobody a novověkého pokroku, a proniknuti přesvědčením, že jedině na dráze této národové dojíti mohou lepší budoucnosti, chceme v tom směru přičiniti se také ve sněmě království Českého. Na této půdě najíti doufáme více spolupracovníků, kteří, jsouce stejně nadšeni pro pravou svobodu občanskou, po mnohé trpké zkušenosti budou s námi sdíleti přesvědčení, že jen svornou snahou všech živlů svobodomyslných bez rozdílu národnosti lze provésti opravdový pokrok a zabezpečiti pravou trvalou svobodu národů.“ Z osvědčení toho, které bylo ve sněmovně přečteno, vidno jest, že Mladočeši, kteří sami se počali nazývati stranou svobodomyslnou, také hlavní svou naději skládali na svobodomyslnou frakci svých německých spolusněmovníků, při čemž arciť zapomínali, že tito němečtí tak zvaní svobodomyslníci jsou přede vším Němci, kteří tu svobodu, k níž se přiznávali, chtějí míti výhradně pro sebe.

Z toho vstoupení Mladočechů do sněmu obnovena jest vášnivá polemika žurnalistická mezi Starými a Mladými, která bohužel vybočila daleko z mezí slušnosti; v národě samém pak spůsobovaly rvačky tyto největší pohoršení.

Výsledek sněmovní činnosti sedmi Mladočechů nepřekvapil nikoho kromě jich samých, kteří k největší mrzutosti své musili uznati, že tam nebyli nic platni, když každé jich ozvání znělo k hluchým uším a Němci na sněmě českém

*) Z předčasných těchto nadějí vzal původ svůj také pravý příval adres k císaři ze všech krajin země, přimlouvajících se za vyrovnání na základě reskriptu ze dne 12. září 1871; k demonstraci takové nebyla doba příhodně volena.

provozovali tak bez ostychu vůli svou, jakoby jich tam nebylo. Této jich rozmrzelosti dal ve schůzi dne 10. října sám dr. Eduard Grégr výraz slovy: „Chtěl jsem činiti návrh, ale odpadá mi chuť v této sněmovně činiti nějaký návrh, když sebe nepatrnější návrh českých poslanců padne pod stůl.“ Po skončeném sněmování byli mladočeští poslanci o trpkou zkušenost bohatší.

V říjnu po uzavření sněmu znova vypsány jsou volby do říšské rady, i zvoleni jsou všickni kandidati výborem českým navržení, kteří opět do říšské rady nešli.

Na začátku listopadu císař podruhé navštívil Čechy, tenkráte se vznešenou chotí svou, která od roku 1854, když novomanželé císařští slavili vjezd svůj do královské Prahy, tedy po celých dvacet let, nebyla vkročila na českou půdu. Přijeli tenkráte ke štvanicím do Pardubic, při kteréž příležitosti také, ale jenom na den, zavítali do Prahy k návštěvě stařičkého císaře Ferdinanda a manželky jeho císařovny Marie Anny. Všudy na cestě své jsou císařští manželé od lidu českého co nejsrdečněji vítáni, a oba navzájem k němu se chovali co nejpřívětivěji, všude mu dávajíce neomylné důkazy panovnické své přízně. Obzvláště císařovně líbilo se v Čechách, jmenovitě v Praze, i slibovala brzy opět navštíviti krásné Čechy.

Na konci roku, na den 27. prosince, svolán do Prahy sjezd „strany svobodomyslné“, jenž odbýval se v sále Konviktském. Tu měl veliké slovo dr. Sladkovský, prohlášený vůdce Mladočechů, a strana ta formalně se zorganisovala, zvolivši ze sebe 21členný výbor.

Z ostatního politického ruchu v zemích českých třeba zaznamenati krok, ku kterémuž zmohli se poslancové čeští na sněmě moravském, předloživše mu dne 9. října návrh adresy k císaři, v němž vypočítávajíce všeliké bezpráví, jaké se od roku 1861 obyvatelstvu českému na Moravě děje nespravedlivými volebními řády, obzvláště dotyčnými zákony za posledních let vydanými, praví ku konci: „Zájmy duševní i hmotné slovanského lidu na Moravě zanedbávají se nyní

citelněji než před rokem 1868, zejména ve věcech školských a vyučovacích. Jest toho nalehavá potřeba, aby nynější volební řád byl odstraněn a zjednáno bylo Moravě zastupitelství, v němž by obyvatelé země dle svých skutečných poměrů zastoupeni a skuteční činitelé v zemi zobrazeni byli. Z důvodů těchto má nejvěrněji oddaný sněm za svou povinnost, jménem země Moravské Vaše Veličenstvo v důvěře prositi, aby se péči Vašeho Veličenstva o blaho národů podařilo, těmto stížnostem odpomoci a taková opatření zaříditi, která by vedla k dorozumění a k státoprávnímu usmíření všech národů této říše.“ Návrh ten, jak ani jinak nebylo se nadíti, jakkoli drem. Pražákem důkladně odůvodněn, zamítnut jest většinou sněmu.

V Čechách zůstávaly veřejné poměry tak neutěšené jako dříve, národnost česká úpěla pod stejným útiskem bureaukracie tak dobře za Webra jako před tím za Kollera, jenom že útisk ten provozován méně krutě nežli pod vojenskou správou přísného generála. Následkem toho také ochabl odpor proti němu, a to tím více, když vůbec poznána jeho neprospěšnost, sama bujnost lidu zkrotla z nedostatku agitace, an dosavadní podněcovatelé byli větším dílem zmizeli z jeviště, i nastávala opět doba, že národ s resignací počal se odevzdávati v osud svůj, čekaje v trpělivosti lepších časů, v něž nepřestal doufati. Tím i úřadům odňata záminka k zakročování proti vzdorným nespokojencům a k stíhání a pokutování jich. Čechy byly na nejlepší cestě, aby zahostilo se v nich opět prázdné mrtvo předbřeznového absolutismu anebo děsné ticho dusného bachismu.

XXII.

Snahy národní. Záležitosti divadelní. Dary Museu. Jednota českých spisovatelů. Pomníky: Jungmannův, Žižkovy, Klicperův, Smetanův. Památní slavnosti. Zájmy hmotné. Zvelebování Prahy. Africká výstava. Nekrology.

Mezi snahami národními stála v popředí záležitost divadelní, která pro vážnost kulturní stránky své zajímala veškeré třídy národu. Jednalo se při tom o věc dvojí, o stavbu

velikého divadla národního a o důstojné vedení českého zemského divadla jakožto ústavu národního. Co se prvního týče, neochabovala péče Sboru ve sbírání příspěvků po vší vlasti, aniž obětavost národu samého. Tak jmenovitě tombola v Měšťanské Besedě Pražské zavedená poskytla čistého výnosu 5100 zl., kteréž odevzdány pokladně Sboru. Ale to všecko nevystačovalo na veliké potřeby stavby, v které se neustále pokračovalo, pročež Sbor přinucena se viděl, uchýliti se o půjčku k České spořitelně v sumě 200.000 zl., která na divadelní budově pojištěna.

Co se týče správy českého divadla zemského, to, jak známo, bylo se octlo v rukou družstva, proti jehož hospodaření ozývali se z obecenstva četní a závažní hlasové, kteří nemohli zůstati nepovšimnuti. K tomu v lůně samého družstva vznikly křiklavé nepořádky, jež nutně vyžadovaly nápravu. K jejímu docílení zvolena jest komise, která měla proskoumati hospodářství dosavadní správy divadelní, a též učiněna změna v osobě artistického ředitele divadla, jímž stal se nyní dosavadní kapelník českého divadla Jan Nep. Mayr, s kterým uzavřena jest řádná smlouva.

Museu českému dostal se toho roku skvělý dar, totiž pavillon neobyčejné velikosti v ceně více tisíců zlatých, jenž určen původně pro Vídeňskou světovou výstavu věnován byl od Smíchovského továrníka barona Františka Ringhoffera. Pavillon ten postaven jest nyní v zahradě musejní, a umístěny v něm sbírky přírodnické, pro něž v samé budově musejn místnosti již nestačily. Jiný skvělý dar učinil Museu farář Buchtele v Kyšperku sbírkou starožitných nástrojů hudebních, velmi drahocenných.

Ani toho roku nescházelo slavností historických, k nimž v první řadě náleželo stavení pomníků proslaveným národovcům. Zvláštního povšimnutí zasluhuje vyzdvižení pomníku Jungmannova v nepatrné obci Volovicích u Velvar jakožto velepotěšitelný úkaz, až do jakých vrstev lidu našeho dosahuje smysl pro vyšší duševní snahy. Slavnost odkrytí jeho, odbývaná dne 13. září, měla sice význam více jen lo-

kalní, ale proto nicméně ráz dojemný. Také Klicperovi dostalo se zaslouženého pomníku v jeho rodišti Chlumci nad Cidlinou, jenž tam odhalen byl v měsíci srpnu, kteréžto slavnosti účastnil se veliký počet jeho ctitelův. Plzeň dne 12. listopadu oslavila důstojně památku profesora Josefa Františka Smetany, který tam po dlouhou řadu let blahočinně byl působil co výtečný učitel mládeže, odhalením jeho sochy životní velikosti, díla to Pražského umělce Tomáše Seidana. Plzeň oblékla se toho dne v roucho sváteční, jsouc shromážděištěm četných ctitelů zvěčnělého a milovníků literatury české z bližšího i vzdálenějšího okolí.

Ale nade všecky podobné slavnosti vynikala Přibislavská. Již roku minulého, jak jsme viděli, zřízen přednímu národnímu hrdinovi Žižkovi první pomník u Hořic, letos i město Tábor zaplatilo povinnou daň vděčnosti zakladateli svému postavením jemu sochy na náměstí (kterou pohříchu, jak známo, stihla později žalostná nehoda); avšak na pravou národní slavnost vydařilo se dne 20. září odkrytí velikolepého pomníku Žižkova u Přibislavi na poli, kde veliký válečník a vlastenec ten vypustil rekovného svého ducha. To místo, jakkoli leží uprostřed polí, zůstalo do dneška nezoráno, a lid je měl vždy u veliké úctě. O slavnosti Havlíčkově v Borové roku 1862 zakoupil je dr. Julius Grégr a daroval Pražskému Sokolu. Později, jak od nás na svém místě připomenuto, sestavil se působením Jana Otty výbor ku postavení na místě tom důstojného pomníku slepému vojevůdci, což hlavně přispěním všech jednot sokolských v Čechách a na Moravě jest provedeno. Na mohutném krychlovém podstavci, sestaveném z kamenů věnovaných od spolků a obcí českých, z nichž každý opatřen jest nápisem odkud pochází, vypíná se do sedmi sáhů výšky ve dvou, římsou od sebe oddělených částech imposantní žulový kužel, na jehož vrcholu vztýčen obrovský kamenný kalich. Základ pomníku zaujímá půl čtvrta sáhu. Pod římsou hlásají pozlacené nápisy letopočty a místa Žižkových vítězství. Na straně severní skví se v zlatě veliký nápis: „Zde zemřel Jan Žižka z Trocnova dne

K slavnosti dostavily se četné jednoty sokolské s třiceti praporci, mezi nimiž byla také deputace Sokola Clevelandského z Ameriky; mimo to přítomno bylo mnoho jiných spolků s patnácti prapory; všech účastníků počítáno na 30.000. Městečko Přibislav i sousední Německý Brod byly již den před tím skvostně okrášleny, na náměstí i v ulicích vlály se všech domů prapory. Večer po 6. hodině počala za Přibislaví hlučná střelba z moždířů, čímž dáno znamení k osvětlení města. V touž dobu procházela hudba městem. Velikolepé divadlo poskytovaly ohně, které nejenom na okolních kopcích, nýbrž i na výšinách přes tři hodiny vzdálených vzplanuly. Den skončil slavnostní akademií v přeplněných místnostech besedních. Druhého dne časně ráno budila kapela městem se procházející obyvatelstvo Přibislavské, četné rány z moždířů oznamovaly slavnostní den. Po 11. hodině hnul se slavnostní průvod uprostřed nepřehledných davů lidstva ku pomníku, kamž dorazil ve čtvrt na jednu. Pomník byl dosud plátnem zastřen. Kolem něho utvořili Sokolové kruh, a rovněž seřadily se veškeré prapory kolem pomníku. Zpěvácké spolky zapěly sbor „Kdož jste boží bojovníci“, načež dr. Eduard Grégr měl vzletnou slavnostní řeč. Po skončené řeči za nekonečného volání slávy Žižkovi strženo plátno zakrývající dosud pomník. Pohled naň učinil mocný dojem na shromážděné obecenstvo. Na pomník kladeny nesčíslné věnce načež spolky rozcházeti se počaly. Některé rozložily se v blízkém lese, hledajíce v chládku útočiště před vedrem. Slavnost byla skončena.

Méně hlučné, ale vroucně dojemné bylo zasvěcení pomníku jiného slavného národovce našeho, který svých vítězství nedobýval na krvavých bojištích, nýbrž na poli neméně usilovného zápasu duševního, evropského paedagoga Jana Amosa Komenského dne 24. srpna v Přerově. Ku poctě nejslavnějšího zemřelého Moravana přispěl telegrafickým pozdravem největší žijící Moravan Palacký.

Z ostatních slavností vlasteneckých významem svým nejdůležitější byla odbývaná dne 23., 24. a 25. května 25letá

památka založení českého akademického čtenářského spolku v Praze, který v průběhu té doby získal si byl přímo neocenitelné zásluhy o probuzení k národnímu a vědeckému životu českého studentstva na vysokém učení Pražském, a nyní právě v nejutěšenějším svém rozkvětu se nalézal. Ze všech končin vlasti sjeli se tu bývalí soudruhové na poli věd a umění, aby v upomínce na první zábřesk svobodnější doby bratrsky sobě pravice podali. K slavné hostině na Žofíně odbývané došlo veliké množství blahopřejných telegramů netoliko z Čech, nýbrž i z jiných slovanských zemí, z Ruska, z Italie a z Německa.

Konečně nesmí býti zapomenuto na slavnost otevření Hankova domu a divadla v Králové Dvoře dne 27. září. Dům ten vystavěn byl na počest Hankovi jakožto šťastnému nálezci nejdražšího našeho literarního pokladu, Rukopisu Kralodvorského. Mimo divadelní sál obsahuje v sobě místnosti pro záložnu a zasedací síň městského zastupitelstva. Sál divadelní jest velmi akusticky stavěn a může zařízen býti také ku plesům. Pod divadlem nacházejí se lázně. Všecky místnosti jsou velmi pohodlně zařízeny, ornamentika skvostná a vkusná. Slavnost, ku které sjelo se hojně účastníků, vydařila se výborně. V kostele bylo vlastenecké kázaní, v divadle dávána příležitostná hra „Jaroslav, vítěz nad Tatary“, v zahradě Hankově byl koncert, při banketu vynikli mezi četnými řečníky Otakar Zeithammer a žurnalista Zajíček. Slavnost zakončena plesem.

V pěstování hmotných zájmů předcházela Praha skvělým příkladem. Po delším vyjednávání s vládou podařilo se zastupitelstvu městskému dostati povolení k výpůjčce pětimilionové, která měla obrácena býti na nové podniky, dílem k vyhovění nutným potřebám obce, dílem k rozmnožení pohodlí obyvatelstva. Přede vším po dohodnutí se s vojenským érarem přikročeno k bourání hradeb, od Pořické brány počínaje, a pokračováno v práci té statečně, tak že během roku toho pobořen celý kus až k Hibernácké ulici. Získané místo určeno dílem pro městský park, jenž měl nahraditi Pražanům ně-

kdejší sady na hradbách, dílem ku potřebnému rozšíření města za meze, ve které bylo až dosavad hradbami sevřeno. Nové ozdoby nabyla Praha vysvěceným v měsíci srpnu ruským kostelem, který nákladem ruských soukromníků nádherně upraven z někdejšího chrámu sv. Mikuláše na Starém městě za radnicí.

Toho roku poskytnuta obyvatelstvu Pražskému obzvláště zajímavá podívaná výstavou africkou na radnici Staroměstské (od 1. do 8. listopadu). Podnět k ní zavdal mladý lékař český dr. Emil Holub, který již třetí rok v jižní Africe meškal a z cest svých velikou sbírku věcí přírodnických a ethnografických do Prahy zaslal. Sbírka ta rozmnožena od pana Fialy, ředitele společenské zahrady, živými rostlinami jihoafrickými, od pana Vojty Náprstka pak z bohaté bibliotéky jeho vzácnými spisy, mapami a obrazy o Africe, což on vše sám v pořádek sestavil. Výstavou tou, která se těšila přehojné návštěvě, ponejprv do veřejnosti vystoupil mladý učenec český, proslulý od těch dob dr. Holub, jenž na ten čas velmi čestné místo zaujímá mezi odvážnými muži vědy, kteří si za úkol života vytkli, prozpytovati zevrubně tento až na naše časy nejméně známý díl světa.

Z řady statečných bojovníků za národ a jeho práva odešli během roku toho do lepší vlasti:

Tomáš Burián, c. k. major a bývalý profesor jazyka českého na vojenské akademii v Novém Městě za Vídní, jeden z nejšlechetnějších synů národu svého a nad mnohé jiné o vlast zasloužilý, jenž v 72. roce věku svého zemřel dne 22. ledna v řečeném Novém Městě, kde od roku 1857 žil na odpočinku. Muž ten, po 26 let výtečně působiv co učitel na vojenské akademii, získal vlasti mnohého nadějného mladíka, který by jinak jí byl odcizen býval v povolání svém. V literatuře proslul velmi dobrou českou mluvnicí pro Němce a pojednáním o českém puškářství v Musejníku.

Dne 9. února skonal v Praze, nezcela 60 let stár, Vincenc Bradáč, kanovník metropolitního chrámu Svatovítského, na slovo vzatý spisovatel theologický a ředitel Svato-

janského dědictví, jenž od volebního okresu Hradčanského zvolen byl opětně do sboru obecních starších města Prahy, jakož i do sněmu zemského, kdež věrně stál v řadě deklarantů.

V rodišti svém Novém Strašecí náhlou smrtí sešel dne 14. září, 72 let stár, Josef Alexander Dundr, od roku 1842 skriptor v bibliotéce Českého Musea. Muž ten, žádnými skvělejšími vlastnostmi ducha nevynikající, jehož největší zásluhou bylo mozolné, dosti nesprávné přepisování starých rukopisů, nicméně plnou měrou toho zasluhuje, aby jméno jeho zachováno bylo u vděčné památce potomstva. Jsa neženat a maje toliko velmi skrovné potřeby, na něž úplně vystačovalo jeho nepatrné služné, věnoval za živobytí svého Matici české darem 500 zl., téměř veškeré jmění své, začež jmenován jest činným údem společnosti Českého Musea. Při něm v neúhledné, drsné skořápce skrývalo se výborné ušlechtilé jádro vřelého, obětavého vlastenectví.

Nejbolestněji želena byla ztráta Vítězslava Hálka, nejoblíbenějšího z žijících básníků českých, zemřelého v Praze dne 8. října v plné síle mužného věku 39 let. Hálek byl rozený básník, přístupný nejčistšímu idealismu, ale při tom charakter ryzí a přímý, který čím byl sám za to i jiné pokládal, bera vše vážně a do opravdy. Z této povahy vysvětliti lze všecky zjevy jak literarního jeho vývoje tak i postupu v praktickém životě: kterak se co mladík dal unésti panujícím směrem jalového kosmopolitismu, proč podlehl tak snadno vlivu svých pochlebníků, proč nejdéle věřil v poctivost Sabinovu. Octnuv se v kruhu „epigonů“, kteří všecky předešlé reminiscence zavrhše vytkli sobě za účel raziti novou dráhu básnictví českému, poddal se též on proudu tomu; když pak jeho druhové poznavše v něm vzácného genia ihned jej vyzdvihli na štít, aby se jím honosili co první hvězdou své nové školy, což divu, že roznětlivý mladý poeta, omámen takovým jej přeceňováním, uvěřil sám v sebe, a jakkoli časem, poznav bludnost dosavadního směru svého, vrátil se s tužbami a sympatiemi svými k vlastnímu národu, přece

již na půl cestě se zastaviv nedospěl nikdy ku plné výši uměleckého tvoření. Z Hálka mohlo a bylo by se stalo mnohem více nežli čím skutečně byl, kdyby vlastní přátelé jeho nebyli ho příliš vyhýčkali. Možná, že déle živ jsa byl by dospěl i k tomu dalšímu poznání, co ještě mu schází, a hleděl zdokonaliti se v pravého básníka umělce. Zatím i tak nehotový, jaký jest, vyniká Hálek nade všecky sobě současné básníky české nejnovější školy, nejinak než jako samorostlá přirozenost nad nucenou dělanost. Básnické plody Hálkovy jsou známy. Jestiť on výhradně básník lyrický, kterýžto živel i v epických a dramatických jeho výtvorech převahu má na újmu zamýšleného efektu; v čisté lyrice však nemá tak snadno sobě rovného v novější české literatuře.

Jinou citelnou ztrátu utrpěla literatura, jmenovitě žurnalistika česká úmrtím Františka Kořínka dne 20. listopadu v nejlepším věku 43 let. Věnovav se povolání učitelskému stal se Kořínek roku 1858 profesorem gymnasialním ve Varaždině, odkud přesazen jest do Štýrského Hradce a později do Záhřebu. Roku 1866 zvolen jest za poslance českého sněmu pro okres Novoměstský, Náchodský a Dobrušský. Roku 1867, když v Charvátsku bánem se stal baron Rauch, jest Kořínek s jinými soudruhy pro slovanské smýšlení své propuštěn ze služby, načež odebrav se do Prahy vstoupil do redakce Národních Listů. Roku 1870 redigoval po nějaký čas v Brně „Moravskou Orlici“. Roku 1871, když jmenován bánem Charvátským Bedeković, jest Kořínek rehabilitován a volán zpět do Záhřebu, on však raději přijal místo profesora na realním obecním gymnasiu Malostranském v Praze, kterýž úřad zastával až do své smrti. Kořínek byl obratný žurnalista a svého času pilným spolupracovníkem Lumíra, Pražských Novin, Hlasu a Slovníka naučného, do něhož přispěl četnými články z dějepisu jihoslovanského. Ze spisů jeho vyšlých o sobě uvádíme „Věk Albrechta Valdštýna“ a „Obraz slovanského světa“ (v Matici lidu). Smrt překvapila jej uprostřed pilné práce o historii středověku v jazyku charvátském pro vyšší střední školy charvátské.

Dne 18. prosince zemřel ve Vídni, 49 let stár, známý po vlastech slovanských hudební skladatel Arnošt Förchtgott (sám psával se nejraději Arnošt Bohaboj Tovačovský po svém rodišti moravském), jenž tam žil již od roku 1851 co učitel hudby. Znám po celé Vídni co výtečný zpěvec balad býval zván do nejvznešenějších rodin, i ve dvorských koncertech zpíval, a též arcikníže Ferdinand Maximilian zvával jej do Miramare. Když roku 1862 zakládán byl zpěvácký spolek slovanský, stál on v čele toho podniknutí a zůstal sbormistrem jeho až do své smrti. Jeho působením dospěl ten spolek k vysokému stupni dokonalosti. Avšak nejen o tento spolek, nýbrž o všecky slovanské spolky ve Vídni, jmenovitě o Slovanskou besedu, jejímžto spoluzakladatelem byl, získal sobě Förchtgott obětavostí svou veliké zásluhy. Roku 1864 stal se ředitelem kůru v kapli ruského vyslanectví, a za své zásluhy o upravení a řízení staroruských církevních zpěvů obdržel zvláštní vyznamenání od císaře Alexandra II. Vedle toho propůjčoval se Förchtgott co nejochotněji při každé národní slavnosti, a hudebního ruchu slovanského ve Vídni byl on pravým náčelníkem a šiřitelem. Co skladatel hudební jest Förchtgott znám u všech kmenů slovanských, ano i Němci rozličným jeho sborům německé texty podložili. Skladby jeho vyznačují se vedle původnosti důkladným propracováním a živostí takořka dramatickou. Jmenovitě jeho písně vynikají ryze národním duchem, pročež také téměř všecky znárodněly.

XXIII.

1875. Zasedání sněmu českého, říšské rady a moravského sněmu. Bureaukracie proti historickému svazku koruny České. Rvačky mezi Staro- a Mladočechy. Smrt císaře Ferdinanda Dobrotivého. Schůze císaře Rakouského s Ruským.

Rok 1875 byl co do ruchu politického možná-li ještě klidnější nežli jeho předchůdce, boj zuřil jen v lůně státoprávní oposice, mezi ní samou a vládou panovalo mrtvé pří-

měří, přerývané pouze v době svolání sněmu pravidelným ohražením Staročechů proč se ho vzdalují, načež následovalo rovněž tak pravidelné zbavení jich mandatů. Tak stalo se i při letošním zahájení sněmu dne 6. dubna, ač tenkráte průběh věci nebyl tak hladký jako jindy. Nejvyšší maršálek kníže Karel Auersperk totiž nechtěl tenkráte dát přečísti v sněmovně spis od staročeských poslanců jemu zaslaný, za příčinou prý velmi příkrého znění jeho. Mladočeši naproti tomu, jichž tenkráte bylo ve sněmě devět —, neboť byli při posledních doplňovacích volbách získali dva nové mandaty —, navrhovali, aby spis ten odkázán byl komisi patnácti členů, které by sněm ze svého středu vyvolil. Vzdor horlivé přímluvě mladočeských poslanců sněm návrh jejich zavrhl a vyřknul opětné zbavení mandatů.

Jakkoliv zdálo se, že veliká většina národu souhlasí s pasivní politikou staročeských vůdců, nicméně nutná potřeba přemnohých oprav a nezbytných opatření, týkajících se zájmů veřejných, hospodářských, školních a jiných tak všeobecně byla cítěna, že ze všech konců země hrnul se do sněmu pravý příval nejrozličnějších petic za vyhovění té neb oné žádosti, za odstranění té neb oné nepřístojnosti, za provedení toho neb onoho zákonu, za přiměřenou změnu toho neb onoho zařízení, za udělení podpory k tomu neb onomu všeužitečnému účelu. Největší částka těch petic týkala se změny volebního řádu na sněm, což bylo důkazem, jak všeobecně bylo se v národu zakořenilo přesvědčení, že hlavní překážkou, proč národ Český nemůže dodělati se práva svého, jest nespravedlivý volební řád sněmovní, jenž nedopouští, aby pravá většina obyvatelstva země nabyla výrazu také většinou ve sněmě. A skutečně byla mnohá ustanovení dosavadního volebního řádu tak křiklavě nespravedlivá, že ani sami Němci, kteří výhradně na sněmě rozhodovali, nemohli neuznati tu pravdu, pročež sněm všecky tyto stížnosti odevzdal zemskému výboru, uloživ mu, aby je proskoumal a vypracoval vhodné návrhy k budoucímu zasedání. Jiné petice týkaly se zřízení české university, zrušení školního platu v niž-

ších třídách, zlepšení stavu učitelstva, naložení s kontribučenskými fondy i jiných věcí, které s veliké části také odkázány jsou zemskému výboru, aby o nich podal své dobré zdání.

Mimo vyřízení rozličných vládních předloh více podřízené a lokalní povahy vykonal německý sněm do jisté míry jen povinnost svou, povoliv ze zemské pokladnice příspěvek 60.000 zl. na dostavění českého národního divadla a vysloviv ochotu k další vydatnější pomoci k témuž účelu.

Při jiné otázce, která v tomto zasedání sněmovním dostala se na denní pořádek, zřejmě se ukázalo, jak prospěšno bylo by, kdyby čeští poslancové sněmu se nevzdalovali, neboť ve mnohých věcech, stejně důležitých pro obě národnosti v zemi, mohli hlasy svými rozhodovati ve prospěch obecného lidu proti partikularním zájmům privilegovaných tříd. Hospodářské jednoty jakož i rozličné obce, ukazující na zmáhající se v zemi neúrodu nedostatkem vláhy, žádaly, aby zvláštními zákony upraveno bylo zachovávání lesů, vysazování nových lesů a udržování vod. Komise k uvažování toho ustanovená navrhovala, aby se zřídila komise zemská, která by prováděla rozsáhlé zalesňování pustých pozemků. Českých devět poslanců a zástupcové měst a venkova německého byli rozhodně proto; ale velkostatkáři němečtí a továrníci, nechtíce aby přihlíženo bylo k jich hospodaření v lesích, byli proti tomu. Pro návrh onen bylo 61, proti němu 68 hlasů; scházelo tedy pouze osm hlasů, jimiž by se byla docílila většina u věci tak důležité. Uzavřen byl sněm v polovici měsíce května.

Usnešení lonského sněmu, aby oba technické ústavy v Praze, český a německý, ze správy země přešly ve správu státu, bylo vládou schváleno a vstoupilo ve skutek prvním lednem 1875.

Co každoročně na sněmě českém se dálo, to taktéž opakovalo se při každém zasedání říšské rady, že poslancové čeští, vyzváni aby se dostavili, odpovídali spisem, v němž odvolávajíce se na státní právo koruny České a na dřívější

svá vyjádření o té věci, jmenovitě na deklaraci, odpírali účastenství své ve sboru tom. Následek byla vždy ztráta mandatů a vypsání nových voleb, z kterých vždy opět vyšli vyloučení poslanci. Tak stalo se i letos, kde říšská rada se již v lednu sešla. Docela však bez zastání na říšské radě tenkráte Čechové nezůstali, z moravských poslanců, kteří, jak nám známo, opět zasedali v ústředním parlamentu, ujal se jich dr. Mezník ráznou řečí, provázenou pochvalou pravice, ovšem bez výsledku.

I na moravském sněmě národní poslancové marně dovolávali se práva pro velikou většinu obyvatelstva slovanského, které v té zemi tvoří celé tři čtvrtiny naproti pouze jedné čtvrtině Němců. Hlavně přimlouvali se za změnu volebního řádu do sněmu a za rozmnožení škol českých, z nichž jedno gymnasium připadá tèprv na 300.000, jedna reálka na $1\frac{1}{2}$ milionu obyvatelů českých, kdežto již na 35.000 obyvatelů německých připadá gymnasium a na 50.000 realka. Ale německá většina sněmovní nedala se oblomiti ani právními důvody ani křiklavým nepoměrem čísel, a všecka výmluvnost národních poslanců, podporovaná celými haldami petic na sněm zasílaných, zůstávala hlasem volajícím na poušti. Jak daleko šla horlivost cislajtánských úřadů v odklizování všeho, cokoliv upomínalo na politickou souvislost zemí koruny České, nejlépe vidno z honby, zavedené na Moravě proti mapám představujícím Čechy, Moravu a Slezsko na jednom listě. Takové mapy jsou ze všech škol odstraňovány, a když národní poslancové moravští učinili o tom na říšské radě interpelaci k ministru vyučování, z odpovědi jeho vysvitalo, že vláda nechce ony země považovány míti za historický celek. Brzy následováno příkladu toho i v Čechách, a tak stalo se, že i mapy nedávno pro školní potřebu schválené, jako na př. mapa Studničkova, najednou zapovídány jsou a ze škol vyhazovány.

Vůbec neumírnily se vládní organy ani dost málo v přísném postupování proti nenáviděné jim národnosti české ve všech oborech jejích snah, což jevilo se hlavně upíráním jí

rovnoprávnosti jak v úřadě tak i ve škole,*) jen že to vše nyní dálo se bez velikého hluku, jakož i veřejné demonstrace oposice na větším díle pominuly, a ruch národní jevil se méně v okázalých slavnostech, za to pak tím více v tiché, vydatné práci, nepozbyv proto nikterak síly své. Při tom všem neutuchly zuřivé rvačky mezi Mladými a Starými, ano spor ten čím dále tím více se přiostřoval. Naprosto škoda bylo vážného „Slova o roztržce v národě Českém," **) jež do těchto čistě osobních invektiv promluvil ctihodný kmet Palacký; onoť úplně se ztratilo ve větru, a štvanice trvala dále k všeobecnému pohoršení, plodíc neslýchané škandály a nezřídka i soudů se dovolávajíc.

V hluboký smutek zahalil se národ Český nad úmrtím Ferdinanda Dobrotivého, posledního korunovaného krále Českého, který dne 29. června, 82 let stár, na hradě Pražském vypustil šlechetného svého ducha. Dne 2. prosince 1848, jak známo, zřeknuv se v Olomouci trůnu ve prospěch bratrovce svého, nyní panujícího císaře Františka Josefa, odebral se ihned se vznešenou chotí svou do Prahy, již vyvolil za své budoucí sídlo, a od těch dob neopustil více Čechy. V letě trávil vždy několik měsíců na svých zámcích v Ploskovicích a v Zákupech, v zimě pak meškal stále v Praze, kdež srdce všeho lidu sobě získal svou dobročinností. Toliko za pruské okupace odebral se do Inšpruku, odkud po skončené válce hned zase vrátil se do svých zalíbených Čech. Do nevděčné Vídně, která se k němu tak nešlechetně zachovala, od roku 1848 ani krokem více nepáchl.

Podán zde budiž výjimek z úvahy, již pronesl Pokrok (č. 180) nad rakví krále Ferdinanda V.

„Od smrti císaře Rudolfa II. nebyla Praha svědkyní posledních okamžiků korunovaného Českého krále, jenž by byl po dlouholetém přebývání v královském sídle Hradčanském

*) Nad jiné křiklavé bylo odepření obci Smíchovské žádaného povolení ke zřízení českého realního gymnasia, kdežto táž obec nedávno přinucena byla ve 14 dnech opatřiti místnosti pro gymnasium německé.

**) Pokrok, č. 130.

skonal uprostřed národu Českého. Roku 1612 stály Čechy na pohled v plnosti politického a národního rozkvětu. Avšak mezi Prahou tehdáž a nyní, mezi Čechami roku 1612 a 1875 jaký to rozdíl! Co naši nepřátelé ani po bitvě Bělohorské nemohli dokázati, to je dnes zdánlivě provedeno, Čechy jsou provincie německá, sněmu českého není, a jazyk český nepožívá ani přibližně rovnoprávnosti s německým. U dnešních držitelův moci jest to jaksi již rozhodnuto, že zemřel nejenom poslední korunovaný, ale poslední král Český vůbec, a že koruna, která dle nedávného vyznání panujícího císaře Františka Josefa tolik slávy a lesku propůjčila domu Habsburskému, nemá nadále jiného účelu, než zdobiti prostory některého dolnorakouského musea.

„Avšak, jakož při smrti předposledního krále, jenž v Praze umíral roku 1612, lesk Čechie byl jen zdánlivý, není dnes naše opuštěnost, skleslost naší vlasti také jen zdánlivá, prozatímná? Jeden zákon dějin jest nezvratný, vepsaný do knihy člověčenstva písmenami do očí bijícími, jest to proměnlivost losů lidských, na vůli, ba i zraku lidském nezávislá. Když zdá se nám, že dílo rukou lidských je přepevně založeno, přijde bouře a zvrátí je v zříceninu. Avšak také strasti a útrapy nejsou nekonečné, a když zdá se, že jedna svízel stíhá druhou, že štěstí tvář svou od nás odvrátilo úplně, že nic se nám nedaří, jest to nejjistější známka obratu k lepšímu.

„Vzdor na pohled smutným vyhlídkám jest bilance našeho politického a národního stavu dnes příznivější než roku 1612, kde podobně po složení koruny, jako dnes Ferdinand V., Rudolf II. v Praze umíral. Jest to nejen naděje všech patriotův, která silou téměř zázračnou vzpružuje a tuží naše nervy, že přese všecky útisky tolika spojených nepřátel nenecháváme a nenecháme klesnout prapor královský s tím starým pověstným českým lvem, jest to nejen naděje, nejen fata morgana blouznivé iluse, jest to duch moderní, duch dějinný celého našeho století, viditelný a neodčinitelný, jenž nám více než naději, jenž záruku nám dává lepší budoucnosti.

Roku 1612 byla to šlechta, jež byla rozhodujícím faktorem veřejného státního života, a katastrofa, která roku 1620 šlechtu v Čechách potkala, byla jen předehrou všeobecného úpadku, jemuž šlechtické státy v celé Evropě, jedinou Anglii poněkud vyjímaje, podlehaly průběhem celého osmnáctého století. Jiné vrstvy socialní, než roku 1612, tvoří však dnes politický národ, jest to lid, jenž dnes hraje první roli v dějinách, a veškerá historie moderní od roku 1789 není než jedinou řadou následujících po sobě vítězství tohoto lidu, než postupující triumf pracujících naproti pouze požívajícím. I militarism novější, toto nejhorší zlo nynější Evropy, jest v poslední instanci závislý na velikých elementarních silách, skrytých v lidu. Pád starého šlechtického státu vzal v Čechách svůj začátek, snad že budova moderního národního státu v soustátí Rakouském, na všech stranách buď již dohotovená nebo rozestavěná, dojde teprv v Čechách k úplnému harmonickému zakončení.

„Není to poslední král Český, jenž umírá; avšak že nový, až bude korunován, bude nastolen dle jiného řádu, než jaký byl v užívání roku 1836, to arci leží v duchu doby výše vysvětleném."

Končíť pak úvaha ta slovy napolo prorockými: „Královský hrad Pražský nezůstane snad prázdný. Smíme-li pak také nějaké přání připojiti zde, tož jsme přesvědčeni, že v souhlasu s celým národem pronášíme votum, aby korunní princ Rudolf zavítal na delší dobu do tohoto královského hradu, a jako vznešený otec jeho císař František Josef se měl co guvernér Čech připravovat na budoucí panovnický úkol, tak aby korunní princ, jehož před čtyrmi lety celé království s tak všeobecným nadšením uvítalo, v Čechách, v hradě Pražském, v sídle žehnaného dobrotivého předka svého nastoupil politické své prvotiny."

Dne 30. června již časně ráno stály zástupy lidu před expedicemi novin, všecky časopisy, které vesměs vyšly s černou obrubou, byly v okamžení rozebrány ještě mokré a lisy nepostačily tisknouti. Po ulicích mezi tlupami lidu hlasitě

předčítána smutná zvěst, při čemž mnohé oko zarosilo se vřelou slzou zpomínky na laskavého krále a dobrodince. Zatím oděla se Praha rouchem smutečním, množství černých praporů, vyvěšených na budovách soukromých i veřejných, bylo výmluvným znamením té vroucí lásky a příchylnosti, jež k zesnulému králi chovalo v srdcích věrné obyvatelstvo hlavy království Českého. Staroměstská radnice jest celá černými draperiemi dekorována. Každodenně dvakrát, od 12 do 2 hodin v poledne a od 6 do 8 večer zvoněno všemi zvony, zastupitelstvo městské zvolilo ze sebe deputaci, která by císaři Františku Josefovi, jenž očekáván do Prahy, jakož i ovdovělé královně vyslovila lítost a soustrast obyvatelstva Pražského. Stejné usnešení učinil zemský výbor. Ve mnohých školách Pražských, v ústavech humanitních a klášteřích konány modlitby za zesnulého krále. Obě divadla zemská jsou zavřena až do vykonání pohřbu královského.

Na hradě královském počaly práce dekorační. Komnaty a hradní kaple jsou černým suknem potahovány, v hradní kapli postavena smuteční estrada a parádní lože úmrtní. Vykonány obdukce a balsamování mrtvoly královské, k čemuž povolán proslulý anatom profesor Bohdálek. Balsamované tělo vystaveno pak veřejně ve dvorské kapli uprostřed několika set voskových svíček. Čestnou stráž při katafalku měli členové c. k. arcierní a uherské tělesní gardy a důstojníci dragonského pluku, nesoucího jméno vznešeného nebožtíka.

K věčnému odpočinku uložen měl býti císař Ferdinand do rodinné hrobky u kapucínů ve Vídni, pročež vlastní pohřební slavnosti teprv konány v sídelním městě říše, kamž mrtvé tělo dne 4. července z Prahy odvezeno. Odvezení toto dálo se s větší okázalostí se strany obyvatelstva nežli se strany úřední; jediný průvod, jenž připuštěn byl, tvořilo dvojí slabé oddělení vojenské, jedno pěší a jedno jízdné, vůz umrlčí pak s rakví krásnými věnci pokrytou, z nichž dva ozdobeny byly slovanským trikolorem, a povozy s komonstvem nebožtíka krále jely tak rychle, že pěchota je provázející musila běžeti klusem, aby jim postačila. Ale od králov-

*

ského hradu až k státnímu nádraží rozestaveny byly po obou stranách vojsko v parádním obleku, ozbrojené měšťanské sbory, řemeslnické pořádky a jiné korporace obecní jakož i všecky spolky Pražské pod svými praporci, majíce sobě vykázaná místa. Mimo to vlnili se po všech ulicích zástupové lidu, a podél domů improvisovány pro diváky tribuny z vozíků, lavic, beden, prken a jiných věcí, a magistratní úředníci s černými praporečky v rukou pečovali o zachování pořádku. Od osmé hodiny ranní až do dvanácti hořel po celé Praze plyn ve svítilnách.

Na zámecké věži odbilo právě deset hodin, když královská mrtvola vezena byla hradní branou. Na nádraží smutečně ozdobeném scházely se zatím autority světské i duchovní, civilní i vojenské, v jich čele místodržitel Weber, kardinál arcibiskup a generalní velitel zemský, pak četné deputace obecních a okresních zastupitelstev, spolků a korporací. V obzvláště hojném počtu dostavila se česká šlechta, všickni v uniformách svého důstojenství dvorského neb vojenského. Celkem připuštěno do nádraží asi 600 osob. Když dojel průvod k nádraží, sundána rakev s vozu a nesena od komorníků dvorských do vagonu již čekajícího, an kardinál arcibiskup intonoval „Miserere mei Domine", a za ním veškeré přítomné duchovenstvo říkalo tutéž modlitbu. To trvalo asi půl hodiny, načež lokomotiv zapískl, a již unášel vlak mrtvolu královskou z Prahy. Bylo právě dvanáct hodin, když začalo se nádraží vyprazdňovati. Lid před nádražím u velikém počtu shromážděný v tichosti, ale s těžkým srdcem loučil se s posledním korunovaným králem Českým, v takovém spěchu odváženým, po němž koruna zůstávala na ten čas — osiřelá.

Císař Ferdinand zanechal veliké jmění, jehožto hlavním dědicem stal se panující císař František Josef. Ten na památku Ferdinandovu daroval k rozdání mezi Pražské chudé 20.000 a dobročinným ústavům Pražským 80.000 zl. Vdova po Ferdinandovi, císařovna Marie Anna, podržela i dále hrad Pražský za sídlo své.

Důležitou politickou událostí toho roku byla schůze císařů Rakouského a Ruského v Chebu dne 28. června. Na zpáteční cestě odtud přijel císař František Josef do Bubenče, odkud vykonal krátkou návštěvu na hradě Pražském u císařovny Marie Anny, manželky na smrtelné posteli ležícího císaře Ferdinanda, kterého neměl více spatřiti za živa. Odbyv návštěvu odjel bez odkladu do Vídně.

Opětované v měsíci říjnu volby do říšské rady měly týž výsledek, jako doposud vždy.

XXIV.

Národní štvanice. Tábory lidu. Milostivé léto a slavnost Husova. Roztržka v národu. Sbírky. Odkaz Lauterbachův. Úpadek Oulu. Zvelebování Prahy. Nekrology.

Patrná nepřízeň vlády k národu Českému dodávala německé, Čechům nepřátelské straně zvýšené chuti ku provozování národní štvanice. Popuzováním obyvatelstva německého proti českému rušen jest na nejednom místě v povážlivém stupni obecní mír. V Praze měla tato agitace dvojí střed, jeden v německém kasině, kde ústavákům propůjčovali se za nástroj hlavně Židé co nejhorlivější podpůrcové němectví; druhý na universitě, kde z ciziny přivolaní profesorové prušáckého smýšlení ve spojení s nezbednou rotou buršáků neostýchali se s katedry i na ulici nejdrzejším spůsobem urážeti národnost českou. V Budějovicích, v jichž obyvatelstvu živel český má rozhodnou převahu, obecní zastupitelstvo, většinou německé, nadužívalo moci své k bezohlednému utiskování druhé národnosti; v Plzni, kde Němci tvoří jenom skrovnou část obyvatelstva, německá menšina ve sboru starších obecních činila většině všemožné překážky ve správě hospodářství obecního, z čehož vyvíjely se poměry velmi neutěšené. Podobně dělo se ve mnohých jiných městech, ano někde strannická zuřivost ovládla i většinu samého lidu. Tak jmenovitě stalo se v Chebu, kde obecenstvo přinutilo divadelního ředitele propustiti české členy personalu svého, ač v ohledu

uměleckém úplně vyhovovali slušným požadavkům, proti výslovnému znění smluv s nimi uzavřených. Povstaly z toho mrzuté tahanice před soudem, rozumnější pak měšťané Chebští počínání takové rozhodně zatracovali.

Ani letošní rok neobešel se bez několika valných schůzí lidu čili táborů, svolaných od Mladočechů čili „svobodomyslné strany národní“, jak rádi se nazývali, kterým však s nimi nehrubě se dařilo, jednak pro zmáhající se nechuť k takovým bezúčelným demonstracím, jednak z rozmrzelosti na roztržku národní, která v takových shromážděních veřejně takořka na odiv se stavěla.

Jinou demonstraci, a sice tenkráte proticírkevní, usmyslila si „strana svobodomyslná“ provésti oslavením 460leté památky Husova upálení. Měla to býti odpověď na prohlášení od papeže milostivého léta s udělením odpustků za vykonání jistých pobožností, ale čas i příležitost k takové demonstraci voleny byly velmi nevhod. Husových slavností odbýváno bylo v posledně minulých letech až dosti, opakování jich bez dostatečného nového podnětu, jakého v tu dobu nebylo, musilo učiniti dojem svévolné profanace velikého momentu v dějinách Českého národu, a to tím více, čím patrnější byl úmysl, poškádliti nenáviděnou stranu klerikalní a podrážditi politické úřady, o nichž vědělo se z nejedné zkušenosti, že jakákoliv oslava Husova jest jim proti mysli. Skutečně byla také zamýšlená slavnost v Praze i s části na venkově zakázána, čímž však nebylo zamezeno zapálení v předvečer 6. července slavnostních ohňů na přečetných návrších po krajích českých.

Při politické roztržce v národu nejvíce litovati bylo, že neobmezovala se na pole, na kterém původně povstala, zasahujíc pomalu do všech oborů národní činnosti, která tím na velikou škodu společné věci jest ochromována a mařena. Nejpříkřeji vystupoval ten rozbroj na veřejnost v záležitosti divadelní, a to jak v soupeřství o správu zemského divadla českého, kde proti sobě stála dvě podnikatelská družstva, tak v příčině stavby velikého národního divadla, kteroužto

řídil výbor mladočeský, jenž při vší horlivosti v pořádání sbírek a největší pečlivosti o práce na staveništi nemohl dodělati se takových výsledků, které by podávaly naději k brzkému ukončení díla, když kruhy staročeské začaly odpírati své spolupůsobení, tak, že bylo se obávati, aby národní podnik ten, s takovou horlivostí a okázalostí započatý, neuvázl co nejdříve v bahně netečnosti.

Vedle sbírek na stavbu velikého divadla, které neustále před se šly, osvědčil národ Český obětavost svou hojnými příspěvky na slovenské gymnasium v Turčanském Svatém Martině v Uhrách. Ubozí Slováci, pod krutým útiskem Maďarů úpící, dovolávali se pomoci svých spolukmenovců českých k založení první střední školy s vyučovacím jazykem mateřským pro mládež svou, a Čechové, nepřipomínajíce jim neblahé jich odštěpenství, ochotně snášeli dary k účelu vlasteneckému, pokládajíce za povinnost svou, podporovati bratry v kulturní jejich snaze. Jiný důkaz vřelých svých sympatií slovanských dal národ Český sbírkami na podporu rodin padlých povstalců v Hercegovině, kde obyvatelstvo po půl tisíciletí od barbarských Turků utiskované, bylo se pozdvihlo proti svým tyranům. K čistě lidské útrpnosti s bídou nešťastných obětí krvavé války družil se tu soucit s bojovníky pro svobodu a národní samostatnost, který byl tím vroucnější, an týkal se slovanských soukmenovců.

Jakožto vzácný příklad vlastenecké štědrosti zasluhuje připomenut býti zpanilomyslný skutek Pražského měšťana Lauterbacha, který jsa bezdětek v závětu svém ustanovil hlavními dědici svého jmění, na 75.000 zl. páčeného, Matici českou a Svatobor, odkázav mimo to značnější částky Akademickému čtenářskému spolku a rozličným jiným ústavům vlasteneckým a dobročinným, jímž odkazy ty měly vyplaceny býti po smrti jeho již stařičké vdovy.

Naproti tomu zaznamenati třeba politování hodný úpadek Pražského „Oulu“, spolku to dělnického, založeného před málo lety s velikými nadějemi v domnělý jeho zdar. Úpadek ten byl následkem jednak pochybené organisace spolku, je-

dnak všeobecné krise národohospodářské, které v oběť padla celá řada podobných podnikatelských spolků dělnických domácích i zahraničných.

Praha neustále se zvelebující nabývala vždy víc a více tvářnosti velikého města. Těsný kruh pevnostních hradeb, jímž doposavad byla sevřena, pomalu padal, a na jich místě povstávaly nové části města ozdobné výstavnosti a zakládán pěkný park co skvělá náhrada někdejších sadů na baštách, oblíbené to svého času procházky Pražanů. Naproti někdejší Koňské bráně vyhlídnuto místo pro novou budovu Musea, pro jehož každým rokem hojně se množící sbírky nynější místnosti v Kolovratské třídě dávno již nepostačovaly. Téhož roku konány pilné přípravy k stavbě nového vodovodu podél pravého břehu hořejší Vltavy, nového kamenného mostu z Podskalí na Smíchov, pak úpravného nábřeží od starého kamenného až k novému řetězovému mostu pod Letnou. Dne 23. září konečně otevřena koňská dráha z Karlína nejživějšími ulicemi města až k Smíchovskému nádraží, kterouž dostalo se obyvatelstvu Pražskému pohodlí, jakého za našich dnů již nepostrádá žádné poněkud větší moderní město Evropy.

K nemalé nové okrase Prahy položen základ Společností české spořitelny, která u příležitosti padesátiletého jubilea své působnosti uzavřela vystavěti zvláštní „dům umělců“ (nynější Rudolfinum), ku kterémuž účelu zakoupen na tak zvaném Rejdišti pozemek, kde dříve stávala Broscheova továrna sanitrová. Budova ta, která měla se státi důstojným stánkem umění, obsahovati měla: hudební konservatoř, umělecko-živnostenské museum, obrazárnu Spolku vlastenských přátel umění, místnosti pro výstavy Krasoumné jednoty a sály pro koncerty. S projektem tím spojena myšlénka upravení nového náměstí ve čtvrti města nedávno ještě velice zanedbané, ano pusté.

Roku 1875 neúprosná smrt spůsobila značné mezery v řadách vynikajících mužů národu Českého. Ze starších vlasteneckých spisovatelů zemřel 11. ledna dr. Karel Špot v Panenském Týnci, kde byl okresním lékařem, u věku 63 let.

Špot náležel ještě k vlastencům předbřeznovým, jichžto smýšlení a snahy věrně sdílel. Za mládí svého přispíval do Pospíšilových „Květů", později obmezoval spisovatelskou činnost svou na obor povolání svého, přispívaje jmenovitě do „Živy", do „Rolníka nového věku" a do „Časopisu českých lékařů". Roku 1865 zvolen byl za člena odboru pro zoologii v komitétu přírodovědeckého výskumu Čech. Špot měl velikou sbírku domácího hmyzu všeho druhu. Jakožto člověk byl to muž naskrze šlechetný, v obcování všem milý.

Dne 19. února rozžehnal se v Praze s tímto světem šlechetný zakladatel Řemeslnické záložny Emanuel Zdekauer, o němž na svém místě podali jsme širší zprávu, stár jsa 73 léta. Poslední čest prokázána vzornému občanu slavným pohřbem, při němž po celé Praze hořel plyn ve svítilnách.

Dne 18. března ztratilo České Museum svého druhého bibliotekáře doktora lékařství Josefa Rudu v 68. roce jeho klidného, tiché práci posvěceného života. Ruda byl jedním ze skrovného počtu mužů, kteří nadšeni horlivou láskou k vlasti a národu, bez hluku a nežádostivi odměny, vedle svědomitého konání povinností svého povolání věnovali čas i síly své činnosti vědecké a literarní ve specialních svých oborech, jakož o tom svědčí jeho četné články v Musejníku, v Památkách, v Časopise českých lékařů, v Živě, v Hlasu a v jiných časopisech. Roku 1872 podařilo se Rudovi vypátrati několik zajímavých lékařských prvotisků českých, o nichž podal zprávu učenému světu. Jakožto člověk byl Ruda muž naskrze šlechetný, požívající úcty a lásky všech, kteří jej blíže znali.

V nejlepším věku 43 let zemřel u Bolsana v Tirolsku dne 18. března tak zvaný král houslí Ferdinand Laub, rodem z Volovic u Velvar a umělec po celé Evropě proslulý, komorní virtuos císaře Německého, jejž i nebožtík císař Ferdinand Dobrotivý často zvával ke dvoru svému. Laub vynikal též co skladatel, hlavně fantasiemi na české národní písně.

Citelnou ztrátou pro literaturu českou byla smrt Václava Zeleného, ředitele obecního realního gymnasia Malostranského v Praze, jenž skonal dne 5. dubna, nedokončiv ani 50. rok svého účinlivého života. Zelený vyvíjel značnou činnost politickou i literarní. Zajímaje v řadě deklarantů místo vynikající byl od samého počátku jedním z důvěrníků klubu poslanců českých, na domácím sněmě pak působil vydatně hlavně v oboru školství. Na poli českého písemnictví předčil nad mnohé jiné co muž všestranně vzdělaný a jeden z nejlepších stylistů. Z jeho prací sluší na prvním místě jmenovati životopis Jungmannův a mistrovský překlad Macaulayových dějin Anglie; mimo to byl Zelený jedním z nejdůkladnějších spolupracovníků Slovníka naučného. Též byl členem Sboru matičního a v letech 1861—65 členem Sboru obecních starších Pražských.

Dne 18. června zemřel na Smíchově vynikající průmyslník Tomáš Novotný, teprv 50 let stár, ředitel záložny Smíchovské a spoluzakladatel Živnostenské banky, jenž co člen městské rady a od roku 1873 náměstek purkmistrův získal si podstatné zásluhy o Smíchovskou obec. Mimo to byl členem četných vlastenských spolků, jmenovitě prvním jednatelem a později předsedou Měšťanské besedy Smíchovské. Novotný byl s tělem a duší národovec, a při tom vzor výtečného hospodáře a řádného občana.

Ve Lvově zemřel dne 9. července u věku 67 let jiný výtečný hudebník český, Josef Vašák, proslulý svým časem skladatel nápěvů k českým písním, mezi nimiž jedna z nejoblíbenějších jest Čelakovského „Ó radostné cestování". Vašák žil od roku 1833 v Polsku a Rusku, kdež zakusil rozmanitých promén osudu.

V plné síle mužného věku, teprv 49 let stár, odňat jest dne 29. července vědě a universitě Pražské profesor Vilém Ignác Petters, na slovo vzatý lékař a spisovatel český. Petters byl první autoritou v oboru kožních nemocí, a při tom vlastenec upřímný a horlivý.

Jindřich Niederle, profesor na akademickém gymnasiu Pražském a spisovatel český, odňat příliš záhy povolání svému, zemřev dne 8. září v Nové Pace, nezcela teprv 35 let stár. Pěstovav s obzvláštní láskou a pilností studia klasická sepsal výtečnou mluvnici řeckou a vydal některé překlady ze Sofokla. V poslední době života svého zanášel se překládáním Homera.

Mladší škola básnická utrpěla citelnou ztrátu úmrtím jednoho z nadanějších svých druhů, Gustava Pflegra (Moravského), jenž dne 20. září podlehl dlouho trvající chorobě v nejlepší mužné síle, 42 let stár. Z jeho spisů vynikají: delší výpravná báseň „Pan Vyšínský“, romány „Ztracený život“ a „Z malého světa“, pak veselohry „Telegram“ a „Ona mne miluje“, s pochvalou na jevišti provozované. V letech 1861—62 zastával Pfleger místo dramaturga při zemském divadle českém.

Neméně želen byl jiný plodný beletrista český Bohumil Janda, zemřelý v Poděbradech 29. září u věku teprv 44 let. Janda sepsal pod rozličnými pseudonymy celou řadu dobrých prací, jež vyšly dílem v časopisech a sbírkách, dílem o sobě. Z nich obzvláště vynikají povídka „Boček z Kunštatu“, pak epická báseň „Jan Talafús z Ostrova“. Janda překládal též pilně z polštiny, ruštiny a frančiny.

Úmrtím někdejšího purkmistra Františka Dittricha († 21. října 75 let stár) ztratila nejenom Praha velezasloužilého občana, nýbrž i vlast jednoho z nejšlechetnějších synů svých. Co zámožný obchodník se dřívím, v Podskalí usedlý, dospěl Dittrich vlastním přičiněním k vzdělanosti tenkráte v třídách těch neobyčejné. Národní vědomí probuzeno v něm roku 1832 tehdejšími učiteli na Hrádku Janem Svobodou a Frantou Šumavským. Od těch dob účastnil se všech národních podniků; obzvláštní zásluhy získal si roku 1846 co spoluzakladatel Měšťanské besedy. Roku 1848 zvolen byl za člena deputace Pražské, která 19. března odjela do Vídně, aby císaři Ferdinandovi přednesla žádosti Čechů; později do Národního Výboru, pak do sboru obecních starších a do městské rady. Od té doby až do své smrti byl členem za-

stupitelstva obce Pražské. Při povodni roku 1862 přispěl Dittrich svou zkušeností podstatně k zamezení velikých škod, začež obdržel veliký záslužný kříž s korunou. Roku 1863 zvolen jest za náměstka purkmistrova, a roku 1864 za vrchního ředitele znovu zřízeného ústavu chudinského. Roku 1865 provedl možnost paroplavby na hořejší Vltavě z Prahy do Štěchovic, jsa jedním z hlavních původců toho podniku a ředitelem jeho. Téhož roku zvolen byl za předsedu Měšťanské besedy, ale volbu za předsedu Sboru pro vystavění národního divadla nepřijal. Dne 28. února 1870 zvolen jest Dittrich za purkmistra Pražského, a brzy na to také za poslance do sněmu zemského. Ještě před úplným uplynutím zákonní lhůty vzdal se Dittrich dne 3. března 1873 úřadu purkmistrovského. Dittrich byl muž naskrze praktický, upřímný a horlivý národovec, a při tom vynikal ryzostí a poctivostí povahy.

Pěkné naděje, k jakým dosavadním literarním působením svým opravňoval dr. Karel Bürgel, zmařeny jsou předčasnou smrtí, jaká jej zastihla 18. listopadu v 35. roce jeho věku. Dr. Bürgel byl výtečný a důmyslný právník, roku 1871 stal se advokátem v Praze, a rok na to zvolen za člena výboru advokátské komory a zkušební komise pro království České. Co spisovatel přispíval do rozličných časopisů důkladnými články právnickými, ano v letech 1869—72 byl spoluredaktorem časopisu „Právník“, do něhož sám přispíval četnými pojednáními. Mimo to byl pilným spolupracovníkem Slovníka naučného v oborech právnickém a národohospodářském.

Dne 3. prosince ztratilo duchovenstvo české vynikajícího člena Josefa Ackermanna († v Litoměřicích v 73. roce svého věku), děkana biskupské kapitoly Litoměřické, předsedy tamější konsistoře a ředitele theologických studií. Zesnulý, rodem Němec, přiučiv se důkladně jazyku českému, byl po nějaký čas ceremonářem arcibiskupa Chlumčanského, pak působil co duchovní správce Pražské všeobecné nemocnice, a později dostal se za kaplana k rakouskému vyslanectví v Kodani, kdež vyznamenán byl od krále Dánského

řádem Danebrogským. Spisovatelsky činným byl Ackermann ve třech jazycích: českém, německém a dánském, do kteréhož posledního přeložil Svobodovu „Školku“, podle níž zakládány jsou v Dánsku opatrovny malých dítek na způsob českých.

XXV.

1876. Zasedání sněmu českého. Solidarnost Čech a Moravy. České a německé školství. Německá vypínavost. Národní roztržka, smír v záležitosti divadelní. Sympatie s tureckými Slovany. Emilian Skramlík purkmistrem Pražským.

Také rok 1876 nevyznačoval se žádnou důležitější událostí politickou, ač nechceme-li za takovou považovati opětnou schůzi obou císařů, Rakouského a Ruského, v Podmoklí na začátku měsíce července.

Letošní zasedání sněmu českého, jehož opět se účastnilo devět mladočeských poslanců, zahájeno bylo 7. března, i odbýváno všeho všudy pětadvacet schůzí, načež sněm dne 11. dubna jest zavřen. Opakovala se na něm obvyklá procedura protestu staročeských poslanců a zbavení jich mandatů. Sezení sněmu vyplněno hlavně jednáním o hospodářských a místních otázkách. Mimo to dostala se po deseti letech opět na denní pořádek záležitost university Pražské. Jak známo, byl roku 1866 přijat na sněmě návrh Riegrův, aby na vysokém učení Pražském zavedena byla úplná rovnoprávnost jazyková, totiž pro všecky předměty zřízeny vedle německých také katedry české. Od těch dob sice nepostoupila ta věc ani o krok blíže k vyřízení svému, avšak po celý ten čas nepřestala zaměstnávati veřejnou diskusi, organy české neunavně dovolávaly se práva národu na první vzdělavací ústav zemský. Odpor německých, na mnoze z ciziny povolaných profesorů universitních, snadno toho vymohl na vládě Čechům nepříznivé, že ministr vyučování vyřídil konečně tu věc přípisem k výboru zemskému toho smyslu, že vláda na universitě Pražské rovnoprávnosti jazykové dle možnosti již úplně vyhověla. Takovým odbytím vele-

důležité žádosti poslancové čeští na sněmě přítomní spokojiti se nemohouce snažili se pohnouti sněm k další akci v té otázce, ale německá většina zamítla návrh jejich pod lichou záminkou, že k založení dalších učitelských stolic českých na universitě Pražské nedostává se potřebných prostředků, jmenovitě učitelských sil.

Zemský výbor, uloženo maje vypracování opraveného volebního řádu pro sněm, vykonav tuto úlohu svou předložil sněmu návrh nového volebního řádu. Nespravedlivost dosavadního oktrojovaného řádu volebního byla hlavní stížností národu Českého opět a opět vyslovovanou, a napravení křivdy té hlavním předmětem jeho snah. Změna volebního řádu vyhovovati mohla skutečné potřebě jenom tenkráte, kdyby stanovila spravedlivý poměr počtu poslanců ku počtu obyvatelstva zemského obou národností. Avšak návrh zemského výboru nejen že neodstraňoval žádnou z křivd, na které národ Český vším právem sobě stížnost vedl, on jich ještě přimnožoval novým rozvržením volebních okresů ve prospěch obyvatelstva německého spůsobem až křiklavým. Nové toto zamýšlené bezpráví působilo v národě Českém dojem nejtrpčího rozhorlení, ale pro ukvapené zavření sněmu nedošlo již k rokování o tomto nejnovějším elaboratu zemského výboru. Na dostavění velikého národního divadla povolil sněm další podporu ze zemské pokladnice, 60.000 zl. pro rok 1876, a pro příští dvě léta 1877—1878 po 90.000 zl.

Také letošního zasedání říšské rady neúčastnili se poslancové čeští, ač nescházelo všelijakých lákadel, která je tam měla přivábiti, nýbrž protestujíce jak obyčejně jsou opět mandatů svých zbaveni. Proto však národ Český nebyl v ústředním parlamentě říšském nezastoupen, neboť hlásili se k němu poslancové moravští, kteří nedopouštěli, aby otázka česká na říšské radě usnula, opět a opět vytýkajíce vládě křivdy na národě Českém páchané, v čemž příležitě podporovali je i jiní členové pravice. Solidarnost svou s Čechy osvědčili Moravané okázalým spůsobem při schůzi poslanců a důvěrníků moravských na začátku srpna v Brně, prohlásivše v „Mo-

ravské Orlici", kterak „Moravan jest si vědom toho, že je členem jednoho národu Českého, a že třebas i Morava jest zvláštní politickou individualitou, národnost česká na Moravě jen v nejužším spolku s Čechami může obstáti a dále prospívati." Solidarnost tato ještě pevněji utvrzena jest schůzí přednějších poslanců z Čech a z Moravy dne 1. října v Malči.

Na domácím sněmě svém sice národní poslancové moravští, jsouce v menšině, nedovedli průchod zjednati stížnostem svým na skracování národnosti české a nešetření ústavou zaručené národní rovnoprávnosti; ale za to podrobovali panující vládní system nejpřísnější kritice, prohlašujíce jej za záhubný říši. A nejenom na sněmě odsuzován jest system ten, dostalo se mu rozhodného zavržení také ve schůzi českého politického spolku Brněnského v Blansku dne 5. června, ve které dr. Helcelet dokazoval, kterak úpadek národního blahobytu zaviněn jest hlavně panujícím systemem vládním.

Neblahý tento system, proti němuž v nynějších okolnostech nebylo žádného platného odporu, počínal si naproti národu Českému s bezohledností přímo neslýchanou. Dovolával-li se lid marně práva jazyka svého při úřadech, pracovala vláda hlavně prostředkem škol zjevně k všemožnému poněmčování obyvatelstva českého. Kdežto českým obcím odpíráno povolení k zakládání na jich útraty škol středních (jakož dálo se jmenovitě na Smíchově a jinde), vnucovány jsou jim školy německé (v Žižkově, v Příbrami a jinde), ano německých středních škol naděláno tolik, že mnohé z nich pro nedostatek žáků musily zase býti zavřeny (v Ostrově, v Doupově a jinde), an zatím při českých musily zřizovány býti třídy paralelní. Proti nepoměru takovému vyslovoval se sám německý paedagogický list „Quintilian", v němž známý Heinrich přimlouval se za to, aby každý národ sám samostatně spravoval svoje školství. Zřejmě vystupoval germanisační záměr vlády v příčině zamýšlené státní průmyslné školy v Praze, na kterou slibovala obec přispívati pod výminkou, aby zabezpečen byl utrakvistický její ráz. Toto zabezpečení vláda

se zdráhala dáti, následkem čehož sešlo se zřízení té školy; ale za to zřídila vláda v české Plzni průmyslovou školu německou. Tytéž poměry, ano možná-li ještě krutější, panovaly na Moravě, kde právo národnosti české v pravém slova smyslu nohama šlapáno. Nejkřiklavější byly poměry tyto v Brně, kteréžto hlavní město Moravy, jehož větší polovice obyvatelstva jest česká, mělo obecní zastupitelstvo ze samých zuřivých Němců se skládající.

Což divu, že Němci, majíce mocnou oporu ve vládě, počínali se v přirozené domýšlivosti své výše vypínati a s pánovitým povržením pohlížeti na Čechy, naproti nimž dovolovali si chování takové, jaké dobrým mravem vyloučeno jest ze vzdělané společnosti. Jmenovitě v Praze výtržnosti buršácké surovým spůsobem rušily klid pokojných občanů, až i policie nucena byla v to se vkládati, cizozemští pak kulturníci pokládali sobě za hrdinství, urážeti národ, mezi nimž vyhledávali svou výživu. Tak universitní professor Woltmann, který též na Umělecké akademii Pražské přednášel historii umění, neostýchal se proti vůbec uznanému svědectví dějin upírati Čechům zvláštní domácí školu uměleckou a výtvory umělců českých prohlašovati za díla Němců. Tím dal podnět k hrubým bouřím studentským v samé koleji, které měly za následek potrestání výtržníků, ale také přednáškám jeho na akademii učinily konec.

Neutěšenost veřejných poměrů dovršovala národní roztržka mezi Mladými a Starými, která přes všecky pokusy o smír rozvážlivých a upřímných vlastenců trvala s neumírněnou vášnivostí, neštítíc se ani sprostého podezřívání ani babských klevet. Spor ten bohužel zasahoval do všech oborů národní činnosti, samovražedlně maře její zdar, což obzvláště citelně jevilo se v záležitosti divadelní. Jak víme, octla se byla záležitost stavby národního divadla již od více let v rukou strany mladočeské, a výbor výhradně z jejích členů se skládající svědomitou a horlivou péči věnoval jak sbírkám tak i stavbě samé. Ale přes to všecko jest obětovná činnost jeho všelijak podezřívána, i podkládány jí úmysly nekalé,

čali toho podniku, sbírky vázly, a bylo se obávati, aby věc týkající se cti celého národu nepřišla konečně na zmar. Tu se výbor odhodlal ke skutku vlasteneckého sebezapření, že obrátil se ke Klubu českému i osobně k Riegrovi, aby věci té se ujmouce přiměli stranu svou k obnovenému účastenství ve společném díle národním. Nezklamali se v naději své, Rieger všecken svůj vliv nasadiv přiměl k tomu staročeskou stranu, že prohlásila ochotu svou ujmouti se věci, dostane-li se jí slušného zastoupení ve výboru. Stalo se tak, i obnovena jest svornost národní alespoň na jednom poli, čehož brzy ukázaly se prospěšné následky, neboť spojeným úsilím provedena jest loterie ve prospěch stavby národního divadla, která vynesla čistého zisku k 170.000 zl.

Slovanské sympatie národu Českého podníceny jsou ve zvýšené míře událostmi na poloostrově Balkanském, kde povstání původně v Hercegovině vzniklé bylo se rozšířilo i na ostatní slovanské provincie Turecka a také Srby k válce proti Portě dohnalo. Srbům na pomoc přicházeli četní bojovníci z pokrevného Ruska, podporovaní tamější stranou slovanskou.

V krátce rozzuřil se vražedlný boj, ve kterém znova se osvědčila pověstná hrdinnost národu Srbského. Jestliže již před tím povstání v Hercegovině a Bosně vybízelo dobročinnost českou k milodarům pro slovanské bojovníky za svobodu a jejich rodiny, nyní, když pochodeň kruté války vzplanula nad celým poloostrovem Balkanským, dostalo se dobročinnosti té tím většího podnětu, a do Srbska zasílány ze sbírek po celém národě konaných hojné dary jak na penězích tak i na věcech k ošetřování raněných a nemocných potřebných. Slovanské tyto sympatie jevily se nad to i četnými žádostmi ku politickým úřadům za povolení táborů k veřejnému jich osvědčení, které když důsledně jsou odmršťovány, tu mnohé obce o své ujmě uveřejňovaly projevy vřelého soucitu svého pro věc tureckých Slovanů. Podobné osvědčení učinili též čeští studující na Pražské universitě.

Při nové volbě purkmistra Pražského padly hlasy na dosavadního náměstka purkmistrovského úřadu Ant. Otakara Zeithammera, ale ten jakožto deklarant nedosáhl potvrzení císařského, načež z opětované volby vyšel zasloužilý měšťan Vavřinec Kriesche, který však volbu nepřijal. Voleno tedy potřetí, a zvolen Emilian Skramlík, majitel továrny na nábytek, měšťan vzácného vzdělání a muž povahy mírné i rozvážlivé. V pracích, podnikaných ke zvelebení a okrášlení hlavního města, pokračováno i toho roku pilně.

XXVI.

Úmrtí Palackého. Další nekrology.

Nejpamátnější událost roku toho byla smrt nejslavnějšího Čecha své doby, Františka Palackého, vůdce národu, jenž v citu neobmezené vděčnosti zvykl nazývati jej otcem svým. Čestné to jméno vším právem jemu náleželo, neboť probuzení národu Českého k vyššímu sebevědomí a životu politickému jest hlavně dílem jeho; bez něho nikdy by se nebyl stal oním důležitým faktorem v dějinách věku našeho, s nímž počítati dlužno. Palacký strhl závoj, jímž po dlouhé věky zahalena byla minulost vlasti naší, on věrným vylíčením slavných činů předků roznítil v jich potomcích onen hrdý cit národní důstojnosti, jenž vyplývá z vědomí důležité úlohy světodějné, již provésti velí čest; on vytknul národu svému jasný program politický, od jehož zásad nelze mu se uchýliti, aby nespáchal samovraždu. Zásluhy Palackého jsou tak ohromné, že není osobnosti v dějinách českých, ani nejslavnější panovníky nevyjímaje, která by ho v tom předčila. Bez něho by národní vzkříšení Čechů bylo zůstalo neúplné, obmezené toliko na stránku ethnografickou a filologickou, teprv on do těla z mrtvých povstalého vdechl ducha. Avšak zbytečno bylo by rozpisovati se šíře o působení muže, jehož všecky skutky a kroky celému národu v živé jsou paměti.

Po padesátileté neunavné práci blížily se Palackého „Dějiny národu Českého“ k ukončení svému až do té doby,

V poslední době pracoval napořád churavící kmet s dvojitou pílí, a ku konci měsíce března dopsal poslední arch svého monumentalního díla. Na oslavu vykonaného životního úkolu jeho uspořádal Český klub nádhernou hostinu ku poctě Palackého, která odbývána jest 23. dubna na Žofíně a jíž účastnilo se ke 300 nejpřednějších mužů národu každého stavu a povolání. Palacký byl hluboce dojat nadšenými důkazy lásky, jakých se mu při té příležitosti dostalo, a vřele děkoval za ně poslední svou veřejnou řečí, jíž rozloučil se s drahým národem svým. Již nějaký čas před banketem povážlivě zhoršila se churavost Palackého, v den hostiny přijímal dopoledne četné deputace, což jej značně unavilo, rozčilení pak jeho při hostině samé mělo za přirozený následek zemdlenost, která jej přinutila po návratu ze Žofína ulehnouti. Ze zdánlivé však pouhé slabosti vyvinula se skutečná nemoc, z které více se nepozdravil, skonav dne 26. května. Do poslední chvíle byla mysl jeho zaujata událostmi jak domácími tak zahraničnými, jmenovitě jevil nejvřelejší sympatie s balkanskými Slovany v jejich boji proti Turkům.

Na zprávu o smrti Palackého zahalila se Praha v hluboký smutek, s radnice i s četných veřejných a soukromých budov zavlály černé praporce, a po celý den nepostačoval telegrafní úřad oznamovati žalostnou zvěst do všech končin světa. Pohřeb odbýván se slávou před tím nevídanou, a tělo zvěčnělého odvezeno do Lobkovic, kdež uloženo v rodinnou hrobku. Celý národ truchlil za svým vůdcem a otcem, ano i za hranicemi vlasti: ve Vídni, v Lublaně, v Záhřebě, v Bělehradě, v Charkově, v Moskvě, v Petrohradě, v Berlíně, ba i za mořem v Americe oslavována památka velikého Čecha a Slovana. V ruském chrámě v Praze odbývána za něj veliká panichida.

Palackého považovati třeba jednak co učence, jednak co vlastence. Jakožto učenec, ač práce jeho nepřekračovaly jistý specialní obor, náleží Palacký vědě. Postaviv do jasného světla ducha dějin českých rehabilitoval národ téměř

*

zapomenutý, a vykázav mu právě místo v dějinách světových přispěl podstatně k vysvětlení novějšího postupu kulturního v Evropě V tom ohledu uznána od učeného světa jeho zásluha jednohlasně. Jakožto vlastenec řídil se Palacký po celý život svůj jedinou pouze snahou — prospěti národu svému, z té vyplývala všeliká jeho činnost jak literarní tak politická, i působení jeho v životě praktickém, které čelilo výhradně ku povznešení národu, zvelebení jazyka a rozkvětu písemnictví jeho, jakož i horlivě se účastnil zakládání všech jednot a ústavů k témuž účelu směřujících, z nichž jmenovitě nejnovější, Svatobor, jest vlastním dítkem jeho. Státnický bystrozrak osvědčil Palacký hlavně naproti Frankfurtskému parlamentu a vyslovením idey federace co základní zásady státu Rakouského.

Co člověk může Palacký nazván býti prototypem pravočeské pevnosti a vytrvalosti, neustoupiv nikdy ani o krok od úmyslu jednou pojatého. Charakterický jest v tom ohledu výrok jeho, jejž učinil co mladík, káraje Dobrovského, proč co přední muž národu svého nepíše česky, v tato slova: „Já aspoň, kdybych byl třeba cikánského rodu a již poslední jeho potomek, ještě za povinnost bych si pokládal, přičiniti se všemožně k tomu, aby aspoň čestná památka po něm zůstala v dějinách člověčenstva.“ Někdy ovšem tato vytrvalost přecházela i v zatvrzelý odpor, stavící se marně proti neodolatelnému proudu (sem náleží osamělá oposice jeho proti posledním opravám pravopisu českého), ale právě tato pevnost a nesklonnost jeho vůle byla zřídlem těch velikých úspěchů, jimiž povznesl národ svůj na onu politickou výši, na které jej spatřujeme. Z téže vlastnosti, spojené s ryzí, bezúhonnou poctivostí, vysvětluje se i přísnost, s jakou posuzoval jiné, která někdy až příkrosti se podobala; ale to byla jenom tvrdší poněkud kůra nejšlechetnějšího srdce. Nebyltě Palacký prost i jiných některých slabostí, nerozlučných s křehkostí lidskou, ale to všecko byly jenom nevyhnutelné odstíny skvělých jeho ctností; v celku byla povaha jeho založena do velikolepa, a celá bytost jeho měla nádech noblesy u nás vzácné

Povahy takové mohutnosti a vznešenosti rodí se u národů sotva za sto let jednou.

Ztráta Palackého byla národu Českému nenahraditelna, což uznáváno všeobecně, ale proto v dosavadní organisaci strany české nezměnilo se nic. Za posledních let žil Palacký skoro výhradně svým pracím literarním, a politických záležitostí, odvolávaje se k svému stáří a nedostatečnému sluchu, se vzdaloval, tak že již ani do sboru důvěrníků volen býti nechtěl. Spočívalo tedy již za jeho živobytí a zůstalo i po jeho smrti všeliké rozhodování o politické akci v rukou klubu poslaneckého a jeho důvěrníků, kterýchžto sborů předsedou od samého počátku byl dr. Rieger, jenž úplně sdílel politické smýšlení svého tchána, jsa věrným a výmluvným hlasatelem jeho zásad. On po zemřelém i dle jména stal se vůdcem národu, jakým skutečně již byl a ku kterémuž úkolu byl přede všemi jinými spůsobilým jak výtečnými vlastnosti svými tak i bohatou zkušeností.

Mimo Palackého bylo toho roku národu Českému oplakávati ztrátu ještě celé řady horlivých pracovníků na roli domácí. Z nich jmenováni buďte: Bedřich hrabě Berchtold, proslulý cestovatel a botanik, nejstarší spisovatel český, jenž v 95. roce věku svého zemřel dne 3. dubna v Buchlovicích na Moravě. Přispívav již roku 1819 do spisu „Flora Čechica", vydávaného od bratří Preslů, vydával od roku 1820 spolu s Janem Svatoplukem Preslem obšírné dílo „Rostlinář".

Dr. Josef Frič, advokát Pražský a český profesor soudního řádu na universitě Pražské, skonal v Praze dne 19. května, stár 72 léta. Frič byl muž o vlast a vědu velezasloužilý, v němž každý vlastenecký podnik nacházel horlivého podporovatele. Při Českém Museu zastával úřad právního zástupce, mimo to byl členem Sboru matičního a kasírem Matice české. Od roku 1848, jehožto hnutí účastnil se v předním šiku, byl členem Sboru obecních starších města Prahy, r. 1861 zvolen od Starého města za poslance do sněmu zemského. V jeho advokátské kanceláři prakticky se vzdělávali mimo jiné výtečné právníky naše též Štrobach a Rieger.

Dne 28. srpna zesnul v Turnově, 69 let stár, Josef Wenzig, muž o národ Český nad jiné zasloužilý. Co rodilý Němec přilnul z mládí působením přátel a spolužáků svých Antonína Hansgirga a Vacka Kamenického přízní k rozkvétající literatuře české, i jal se vynikající její básnické plody překládati do němčiny a vůbec obecenstvo německé seznamovati s Čechami, jich historií, nynějšími poměry a kulturními snahami, ku kterémuž účelu vydal značný počet spisů. Obrav si za povolání stav učitelský stal se roku 1833 profesorem na nově zřízené realce v Praze, i proslul co paedagog tou měrou, že roku 1849 povolán jest do Vídně ku poradám ministerským o školství, kdež platně přičinil se ke zřízení české realní školy v Praze, jejímž prvním ředitelem a vzorným organisatorem se stal. V tom postavení, jakož i co zemský dozorce, kterýž úřad naň zároveň byl vložen, měl Wenzig příležitost seznati zevrubně stav i poměry školství českého, mimo to pak účastnil se i mnohých schůzí učitelských v Německu, při nichž důkladně seznámil se i s tamějšími poměry školskými. Na základě bohatých zkušeností svých vydal Wenzig celou řadu spisů i pojednání o zřízení školním v Rakousku, čímž uvalil na sebe hněv zpátečnické vlády Bachovy a mnohé týrání úřední. Roku 1861 zvolen jest Wenzig za poslance do sněmu zemského a také do Sboru obecních starších Pražských, v kterémž obojím postavení působil blahodárně ve prospěch národního školství. Jmenovitě ve sněmě provedl pověstný zákon o jazykové rovnoprávnosti, od Němců Sprachenzwangsgesetz nazvaný; v obecním zastupitelstvu Pražském platně se spolu přičinil k založení vyšší dívčí školy a ke zřízení školy průmyslové. Roku 1864 za vlády Schmerlingovy dán jest Wenzig na odpočinek. Po celý ten čas nepřestal Wenzig býti literarně činným v oboru školství, a to jazykem českým i německým. Wenzig pokusil se též na poli básnickém, za mladších let v jazyku německém, za pozdější doby v českém, ale poetické plody jeho mají cenu více jen akademickou. Wenzig byl řádným členem král. České společnosti nauk, členem výboru musejního, zástupcem

kurátora Matice české, protektorem Umělecké besedy, kterou platně pomáhal povolati v život a jejímž starostou byl po delší dobu, konečně předsedou spolku Matice lidu.

U vysokém věku 79 let zemřel 3. února v Kroměříži dr. František Mošner, bývalý profesor porodnictví na někdejších vysokých školách Olomouckých a ředitel tamější všeobecné nemocnice, původce výborného spisu „Babictví“, svého času velmi oblíbeného. Mimo učitelské a literarní působení své získal si Mošner veliké zásluhy o probuzení národního života na Moravě.

Příliš záhy odňat vědě Eduard Novotný, profesor na Malostranském gymnasiu v Praze a výtečný filolog, zemřev 4. ledna v 43. roce svém. Novotný vydal dílem o sobě, dílem v rozličných časopisech četné práce z oboru klasické filologie, redigoval nějaký čas spolu s Prällem „Měsíčník Pražského spolku stenografů“ a byl členem komise, z jejíž práce pošel „Těsnopis Český“. Mimo to přispíval k Slovníku naučnému a byl spoluredaktorem „Bibliotéky klasiků řeckých a římských“.

Ve svém 63. roce zemřel dne 4. října ve svém rodišti Katusicích u Mladé Boleslavi Jan Krouský, výtečný hospodář a vzorný občan, jenž co člen obecního výboru a později co starosta znamenitě přispěl k zvelebení obce své slovem, skutkem i příkladem. Zejména byl dobrodincem školy a založil obecní knihovnu. V letech 1861—70 působil co poslanec na sněmě zemském a podepsal též známou deklaraci. Též co člen okresního výboru, v kterém měl rozhodné slovo, působil prakticky v širším oboru, obzvláště podněcováním k zakládání spolkových podniků průmyslových. Krouský byl též literarně činným, přispívav svého času do rozličných časopisů českých, a roku 1857 co jednatel Hospodářsko-průmyslové jednoty Mladoboleslavské vydal svým nákladem čtyři svazky jejích „Pojednání“.

Věrného syna ztratila vlast v Josefu Vladimíru Pelikánovi, právníku a spisovateli českém, jenž náležel ještě k staré gardě vlastenců předbřeznových a zemřel v Kostelci

nad Černými lesy dne 19. srpna, stár 68 let. Nastoupiv právnickou dráhu roku 1833 v Hradci Králové stal se syndikem v Týništi, potom magistratním radou v Sezemicích. Po roce 1848 sloužil co soudní úředník na rozličných místech, kdež všude co horlivý národovec zasazoval se o právo jazyka mateřského. Stav se tím u svých představených neoblíbeným zakoušel od nich mnohého týrání, až konečně na odpočinek dán. Pelikán psával do rozličných časopisů, podával návrhy o právnickém názvosloví českém, o sobě pak vydal dobrý spis „Tajemník soudní“.

Čestnou zmínku zasluhuje též Josef Bačkora, zasloužilý paedagog a spisovatel český, jenž chvalně působil nejdříve na opatrovně Malostranské, od roku 1848 pak na hlavní škole Novoměstské; od více let živ jsa na odpočinku zemřel dne 6. prosince, maje věku svého 73 léta. Literarně byl činným hlavně v oboru paedagogiky; mimo to vydal rozličné dobré překlady z ruštiny.

Konečně připomenut budiž Jonáš Záborský, Slovák, jeden z nejstarších křisitelů vědomí národního na Slovensku a výtečný spisovatel, který dlouho přidržev se písemní řeči české teprv později přidal se k odštěpencům píšícím v nářečí lidu. Záborský zemřel 23. ledna v 64. roce svého věku co farář Župčanský u Prešova, věnovav rok před smrtí svou 2000 zl. Matici české, z kterých vymínil si doživotně úroky. Záborský byl nadaný básník, jmenovitě sepsal řadu historických dramat značné ceny. V rukopise zůstavil po sobě četná díla hotová, z nichž hrdinskou báseň v hexametrech „Vstúpení Krista do pekel“ on sám pokládal za nejzdařilejší.

XXVII.

1877. Veřejné poměry. Sněmy a říšská rada. Sympatie slovanské. Spolky, tábory, slavnosti. Vlastenecké sbírky. Shoda v divadelní otázce. Zájmy hmotné. Zvelebování Prahy. Nekrology.

I rok 1877 byl, jako všickni předchůdcové jeho po zmařeném vyrovnání za Hohenwarta, pro národ Český politicky úplně neplodný. Tento, vyloučiv se sám z veřejné činnosti politické —

jakož učiniti velel mu hrdý cit uražené důstojnosti — musil podnikati všecky útrapy páchaného na něm bezpráví, nemaje ani té útěchy, aby mohl dáti výraz spravedlivé rozhorlenosti své a tím ulehčiti stísněnému srdci; neboť tribuna parlamentarní neexistovala pro něj a svoboda tisku byla mu vyměřena tak skrovně, že naproti svým protivníkům byl téměř bezbranný. Musil tedy mlčky snášet a trpět, kterak práva jemu v ústavě zaručená se zašlapávají, kterak mateřština jeho vypuzována jest z úřadů a škol, kterak samospráva při libovolnosti úřadů jest ilusorní, kterak spolčování zákazy obmezováno a vůbec každému volnějšímu ruchu všemožné překážky kladeny, kterak marné jest všeliké dovolávání se spravedlnosti u vyšších instancí, slovem, kterak se s ním v každém ohledu nakládá nikoliv co s národem rovnoprávným, nýbrž podmaněným, a kterak nade všecko to volno jej v organech protivníků jeho urážeti spůsobem nejsurovějším. A přece byl si vědom, že dle inteligence i dle hmotné váhy své náleží mu první místo v státu, jehož byl hlavním zakladatelem a členem, jemuž nedávno ještě byl osvědčil příchylnost a věrnost tak obětavou, k jehož potřebám přispíval ochotně částí největší. Nestačilať všecka konfiskační horlivost úřadů k úplnému potlačení oprávněných stesků, ozývajících se v organech národní strany. Věru, tak nakládati smělo se jenom s národem pověstné neblahé povahy holubičí!

Také letos jak v Praze tak ve Vídni sněmováno bez Čechů, při čemž opakovány obvyklé protesty českých poslanců, zbavení jich mandátů a vypsání nových voleb se stejným výsledkem opětného zvolení předešlých. Sněm český zasedal jen kratičkou dobu, zaměstnán jsa výhradně záležitostmi pouze místními, tak že k rokování o změně volebního řádu ani nepřišlo. Zároveň s letošním zasedáním sněmu také ukončena šestiletá jeho perioda. Moravští národní poslanci účastnili se jak zemského sněmu tak i říšské rady. Na sněmě moravském sice ústavácká většina setrvávala v urputném odporu proti všelikým žádostem národní strany, ale vláda sama nemohla neučiniti jí některé koncese v oboru

školství, tak křiklavě naproti školství německému zanedbávaném. V říšské radě ozývaly se, arciť marně, rázné hlasy poslanců moravských, jmenovitě Pražáka, Mezníka a Fandrlíka, ve prospěch nejenom společných zájmů říše, nýbrž i zvláště práv národu Českého, jenž i v nepřítomnosti poslanců z Čech nezůstával přece bez všelikého zastoupení v ústředním parlamentu.

Jakkoli však vzdálen bezprostředního působení politického, národ Český nikterak se netajil smýšlením svým, dávaje mu, kde mu v tom nebráněno, volný průchod. To platilo především o jeho sympatiích s balkanskými Slovany za svobodu svou proti Turkům bojujícími, které jevily se hlavně neustávajícími sbírkami na nebohé rodiny povstalců hercegovských a bosenských, jakož i na raněné Černohorce a Srby, ku kterémuž účelu též od amerických Čechů docházely hojné příspěvky.

Když v lednu navštívil Prahu ruský generál Černajev, bývalý vrchní vůdce Srbů proti Turkům, dostalo se mu slavného uvítání od českých vlastenců, do čehož však policie se vloživši postarala se o brzké odstranění jeho z Prahy a vyprovodila jej přes hranice. Nedosti však na tom, nýbrž zavedeno vyšetřování s pořadateli uvítání toho, kteří měli pak dlouhé opletání s úřady. Pro takový spěch odstranění Černajeva nemohl mu ani za jeho pobytu v hlavním městě Čech odevzdán býti, jak zamýšleno, na ruský nový rok čestný meč, od Čechů jemu na počest věnovaný, který tedy poslán jest za ním do Moskvy s obšírným dopisem díků za služby věci slovanské prokázané.

Když později Rusko se ujalo tureckých Slovanů a vyslalo vojska svá jim na pomoc, tu po vší vlasti české nastal nový ruch ducha slovanského a na sta obcí vyslovovalo za to díky své sbratřenému národu Ruskému veřejnými osvědčeními, opatřenými mnohými tisíci podpisů; totéž učinilo i české studentstvo university Pražské, a na přemnohých místech odbývány bohoslužby za vítězství slovanských zbraní, ano jménem poslanců českých zaslán přípis tytéž sympatie vyslovu-

jící známému Aksakovu, předsedovi „Slovanského dobročinného výboru“ v Moskvě. Když pak v prosinci došla zpráva o konečném pádu Plevna, které tak dlouho bylo vzdorovalo Rusům další jich pochod zastavujíc, tu rozléhal se po celé zemi jeden jásot, a rozhodné to vítězství oslavováno všude osvětlením, hudbou i jinými hlučnými projevy radosti. To vše zavdávalo podnět k novému stíhání Čechů, všude zaváděna trestní vyšetřování, noviny, jež otiskly list k Aksakovu, jsou zabaveny, proti Riegrovi, z jehož péra byl vyšel, spůsobena divoká štvanice ve všech německých listech, a vyhrožováno mu obžalobou pro velezradu.

Život spolkový při vší nepřízni doby udržoval se ve své čilosti; byl-li méně hlučný nežli za prvního rozbřesku nového volnějšího ruchu, bylo za to působení jeho tím vydatnější, a nejlepším důkazem jeho neochabující síly byl rostoucí každým rokem počet vlasteneckých spolků; z nově založených zasluhují zvláštní zmínku „Spolek akademiků Židů“ a „Spolek českých žurnalistů“. Podrobněji stopovati činnost jednotlivých spolků naprosto již nelze, stačiž konstatovati, že vesměs horlivě a blahočinně působily ve svých oborech.

Právu shromažďovacímu přáno ještě méně volnosti nežli v letech předešlých, většina ohlášených táborů a shromáždění lidu jest zakázána, i také zamýšlený sjezd studentský; vláda patrně vyhýbala se očekávaným v takových schůzích projevům smýšlení sobě nemilého neb nepohodlného. Z té příčiny zakazovány také slavnosti jinak nezávadné (na př. odhalení pomníku Palackého v Chropini na Moravě), ano mnohdy po důstojném odbytí dovolených následovalo v patách vyšetřování pro domnělé všelijaké nepřístojnosti (jako v Táboře po odhalení dne 25. srpna sochy Žižkovy). V soukromém kruhu spisovatelů českých slavena přátelskou hostinou v Praze památka 50letého trvání Časopisu musejního.

Obětavost česká nepřestala osvědčovati se vedle příspěvků k ulevení bídy válčících Jihoslovanů i jinými sbírkami k účelům národním: na pomník Palackého, na zakoupení rodného jeho domu v Hodslavicích na Moravě, přede

vším pak na vystavění národního divadla, tento s obzvláštní láskou pěstovaný podnik, v jehož důstojné provedení kladl národ svou chloubu. Od té doby, co v záležitosti té obnovena byla svornost obou národních stran k společnému působení, pokračováno ve sbírkách s novou horlivostí, a též odbyt losů zavedené loterie dařil se, tak že svitala oprávněná naděje v brzké dokončení velikolepého díla. Brzy také v příčině správy zemského divadla českého stalo se dorozumění mezi stranami, a trojí rozličné družstvo spolu konkurující sloučilo se v jedno, které se vší potřebnou rázností ujalo se věci po dlouhou dobu tak velice zanedbávané.

Když možná bylo svorně dohodnouti se na jednom poli, proč nemohla by vůbec obnovena býti jednomyslnost v národu? Tak vyslovovalo se veřejné mínění, a vždy četnější hlasové ozývali se, napomínajíce protivné strany k žádoucímu smíru. Za něj přimlouval se sám Rieger dne 7. června o pohřbu děkana Čermáka v Libichově, kdež ukazoval na to, kterak státopravní program celému národu jest společný, a není žádné podstatné příčiny k rozkolu. Jmenovitě varoval před nemoudrým vyvoláváním roztržky mezi radikalisty a duchovenstvem českým, které vždy zůstalo věrné národu svému, o nějž sobě získalo neocenitelné zásluhy. Pročež důrazně napomínal, aby v národě co do hlavní věci svorném ve vedlejších otázkách zavládla úplná svoboda smýšlení a snášelivost, a národní strana ve shodě s duchovenstvem i budoucně pracovala svorně k společnému cíli.

Vedle vyšších kulturních a národních zájmů nezanedbávány též interesy hmotné; z činnosti ve směru tom vyvinované byl nejdůležitější sjezd českých průmyslníků v Praze. Z četných výstav, odbývaných toho roku, nejzajímavější byla výstava žurnálů a rukopisů v Pražské Besedě měšťanské, první toho druhu vůbec, uspořádána v měsíci květnu od Pražského spolku typografů. Výstava ta podporována byla s ochotností uznání hodnou z nejrozličnějších stran zapůjčením vzácných sbírek i jednotlivých věcí, které tu shromážděny ze všech dílů světa a ve všech téměř jazycích. Nejvíce pozornosti věno-

cházely se rukopisy předních novověkých spisovatelů i jiných vynikajících mužů českých.

Praha čím dále tím více přibírala na se úhlednější a přívětivější tvářnost, pevnostní hradby její padaly, a na jich místě rozkládati se počal pěkný park co nová ozdoba hlavního města, zřízený nákladem více než milionu zlatých. K témuž účelu sloužiti mělo stromořadí, zakládané na Václavském náměstí. Nalehavé potřebě vyhověti měla stavba nové vodárny na hořejším Novém městě. Stavba Podskalského mostu blížila se k svému ukončení, při něm zřizováno nábřeží a jiné pod mostem Karlovým v místech, kde povstati měla nová moderní čtvrt města od tak zvaného Rejdiště dolů kolem budoucího domu umělců. Obzvláštní péče věnována důstojné opravě památných staveb historických, mezi kterýmiž první místo zaujímá metropolitní chrám Svatovítský. Restaurace jeho dokonána pod dohledem proslulého domácího architekta Mockera, a vnitřek velikolepé budovy gotické, zbaven renaissančních přílepků a kudrlinek, objevil se znova v původní posvátné velebnosti své. Náklad na opravu tu, jenž vzrostl na půl milionu zlatých, vedl známý Spolek Svatovítský. Na útraty obce Pražské podniknuta restaurace dvou jiných gotických památek stavebních, tak zvané Prašné brány a Staroměstské věže mostecké.

Z vynikajících vlastenců toho roku zemřelých buďtež připomenuti:

J a n K a r e l Š k o d a, na slovo vzatý paedagog, jenž skonal v Praze v noci na 1. ledna, 65 let stár. Zastávav úřad katechety na české vzorní hlavní škole v Praze a spolu profesora české katechetiky pro posluchače bohosloví žil od roku 1868 na odpočinku, zabývaje se horlivě rozšiřováním českých knih mezi lid, i založil veliký počet knihoven na českém venkově. V posledních letech míval z ochoty časté, velmi oblíbené přednášky o vychovatelství. Škoda byl též literarně činným v oboru bohosloví a paedagogiky, přispívav jmenovitě do rozličných časopisů. Ze spisů jeho samostatně vy-

daných jest nejhlavnější „Katechetika". Psával též pod pseudonymem Příbramský.

Antonín Marek, nejstarší té doby spisovatel český, vykročil z tohoto světa dne 15. února v 92. roce věku svého. Láska k vlasti a jazyku mateřskému probudila se v něm co posluchači bohosloví v Litoměřicích povzbuzením Jungmannovým, jemuž stal se pak nejmilejším přítelem. Roku 1823 jmenován jest farářem v Libuni, roku 1828 osobním děkanem a roku 1850 čestným kanovníkem Litoměřickým. Na podzim roku 1876 šel na odpočinek, i odstěhoval se na Smíchov, kdež strávil poslední dni života svého. Až do poslední chvíle podržel bodrou mysl i sledoval s vřelým účastenstvím ruch národní. Spisy Markovy „Logika" a „Metafysika" byly první pokusy o pěstování moderní filosofie jazykem českým. Mimo to vydal pod přijatým jménem Bolemír Izborský překlad Shakespearovy veselohry „Omylové". V dřívějších letech přispíval Marek i do časopisů, pro Jungmanna pak pilně sbíral material k jeho slovníku. Marek pochován jest na Vyšehradě.

Dne 6. května zemřel v Turčanském Svatém Martině slovenský spisovatel Vilém Pauliny Tót, nezcela 51 let stár. Roku 1848 násilím vřaděn mezi honvedy bojoval později ve sboru slovenských dobrovolníků proti uherským povstalcům, po skončené válce pak vstoupil do státní služby. Od roku 1861 věnovav se výhradně činnosti literarní vydával časopisy „Černokňažník" a „Sokol". Samostatně vydal Pauliny Tót dva spisy politické, „Věk svobody" (1848) a „Jánošík" (1862), pro kterýžto poslední, jenž líčil živými barvami život slovenského sedláka před rokem 1848, odsouzen byl ke čtyrměsíčnímu žaláři. Mimo to dílem původně sepsal, dílem přeložil rozličné divadelní kusy. Po sobě zůstavil v rukopise tragedii „Matouš Trenčanský".

Na svém rodinném statku Němčicích u Volyně rozloučil se dne 21. května se životem u vysokém věku 88 let František baron Chanovský Kraselovský Dlouhoveský z Dlouhé Vsi, c. k. setník, bývalý profesor na vojenské akademii v No-

vém Městě za Vídní a v letech 1843—48 ředitel Pražské polytechniky, upřímný Čech a horlivý národovec, odkázav Museu českému svou knihovnu, sbírky přírodnické i archiv rodinný.

Bolestnou ztrátu utrpěl národ Český úmrtím dne 24. června Filipa Čermáka, děkana v Libichově pod Mělníkem, v 80 roce jeho blahočinného života. Čermák byl jedním z nejosvícenějších kněží českých ze staré školy a spolu jeden z nejšlechetnějších národovců, při tom milovník umění, jenž podporoval vše co krásného a vlasteneckého a štědře účastnil se všech národních podniků. Svatoboru, jehož byl spoluzakladatelem, věnoval 16.000 zl., z nichž čtrnáct dní před smrtí svou určil 1000 zl. na pomník Palackému. Čermák získal si o národnost českou tu velikou zásluhu, že kolaturu svou, položenou na rozhraní mezi živlem českým a německým, působením svým zachránil od poněmčení, úsilně na ni od severu dorážejícího. Čermák byl také příznivcem Levého, na jehož výtečné nadání upozornil Antonína Veitha. Do „Živy“ podal Čermák roku 1854 důkladný článek „O pěstování vína v Čechách“.

Téhož dne 24. června zemřel v Litoměřicích tamější kanovník Jan Drbohlav, spisovatel český a upřímný národovec, obzvláště zasloužilý o zřizování českých škol. Přispívaje svého času do rozličných časopisů osvědčil velmi pěkné a ušlechtilé poetické nadání. Roku 1855 vydal „Katolický zpěvník“, a později účastnil se v upravování velikého kancionalu národního k tisícileté slavnosti Cyrilo-Methodějské.

Jiný, vzácným vzděláním a vlasteneckou činností vynikající člen duchovenstva českého byl Jan Karel Rojek, od roku 1862 děkan v Budyni, jenž skonal 11. srpna, 73 let stár. Působiv dříve na rozličných místech ve správě duchovní založil v Novém Městě nad Metují školní knihovnu a hudební archiv, v Bohuslavicích dívčí školu přádelní, již po delší čas udržoval a spravoval. Tamtéž v bouřlivém roce 1848 podstatně přispěl poučováním a napomínáním k zachování v celém okolí pokoje a střízlivého smýšlení. Roku 1861 zvolen

byl do českého sněmu. Rojek byl horlivým podporovatelem literatury české, i stal se členem téměř všech vlasteneckých spolků, vedle čehož věnoval zvláštní péči důstojnému okrašlování chrámů. Literarní jeho činnost nebyla rozsáhlá, nemalou zásluhu však získal si tím, že Ludvíkovy „Památky Náchoda“ v rukopise kriticky přehlédl a historické listiny k nim připojil. Při děkanství Novoměstském zůstavil rukopis třicetiletou prací nashromážděné sbírky pod názvem „Matrika vikariatu Opočenského a Náchodského“.

Antonín Hansgirg, profesor na akademickém gymnasiu v Praze a spisovatel český, zemřel 1. září, 71 rok stár. Za příkladem otcovým, jenž byl apelačním radou v Praze, přilnul záhy s láskou k národu svému, a s přáteli stejně smýšlejícími, mezi nimiž byli jmenovitě mladší Jungmann, Koubek, Vacek Kamenický, Chmelenský, Čelakovský, Tomíček, Franta Šumavský a Malý, účastnil se horlivě prvního mocnějšího ruchu literarního po roce 1830. Roku 1841 stal se suplentem a roku 1843 skutečným profesorem na gymnasiu v Litoměřicích. V postavení tom působil horlivě na povzbuzení národního citu při studující mládeži, v letech 1844—49 pak vyučoval z dobré vůle dvě hodiny téhodně českému jazyku. Roku 1851 dostal se do Prahy na gymnasium akademické, a roku 1873 dán na odpočinek. Hansgirg přispíval od roku 1834 hlavně překlady z frančiny, ruštiny a polštiny do rozličných periodických a sborných spisů českých; o sobě vydal roku 1840 „Katalog českých knih od roku 1774 do 1839“, byl spolupracovníkem Slovníka naučného, a svého času psával články o slovanské literatuře do německého časopisu Glaserova „Ost und West“. Hansgirg byl mistrem správného a jadrného slohu českého.

Pro literaturu citelná byla ztráta Bernarda Guldenera, notáře v Lomnici nad Popelkou, jenž zemřel 16. září v 40. roce svém. Dramatické jeho pokusy „Sofonisba“ a „Had v růžích“, které se potkaly s čestným úspěchem, opravňovaly k pěkným nadějím pro budoucnost, které pohříchu zmařeny jsou předčasnou jeho smrtí.

Dne 10. října zemřel v Praze slovutný architekt Josef Niklas, 60 let stár. Odbyv v Praze roku 1836 studia polytechnická cestoval po Německu, Italii a Francii, roku 1849 stal se asistentem na Pražském polytechnickém ústavu, rok na to učitelem kreslení na české vyšší realce, a roku 1864 profesorem na nově zřízené technice a zkoušebním komisařem pro civilní měřiče. Ze staveb od něho vyvedených jmenujeme Novoměstské divadlo v Praze, pak zámky Dubský, Jetřichovický a Skřivanecký. Zesnulý byl upřímný Čech, jenž pracemi svými i pro cizinu konanými rozšiřoval čest národu svého, a vzorný učitel, u posluchačů svých velmi oblíbený.

Jan Hulakovský, jeden z tichých, ale neposledních pracovníků na národu roli dědičné, skonal v rodišti svém Německém Brodě dne 23. října u vysokém věku 73 let. Slouživ při gubernialním archivu, kdež se stal kancelistou, přidělen byl roku 1834 k Museu českému, kdež mu svěřeno pořádání archivu a později též potřebován při pořádání knihovny. Roku 1843 opustil službu musejní, od roku 1853 pak žil na odpočinku ve svém rodišti. Roku 1852 vydal Hulakovský důkladný spis „Zkrácení slov, užívaná v rukopisech a listinách"; mimo to přispíval do rozličných časopisů. Hulakovský byl ryzý, upřímný Čech a člověk dobromyslný. Od maličkosti byl chybný na sluch.

Zmínku zasluhuje též Bohumil Havlasa, jenž dobrodružný život svůj na bojištích černohorských a kavkazských skončil co ruský vojín dne 25. listopadu v Alexandropoli Kavkazském, maje teprv 25 let svého věku. Z potulek svých vydal celou řadu povídek a románů.

XXVIII.

1878. Rozklad strany ústavácké. Shoda mezi Staro- a Mladočechy. Sněm český od strany národní obeslán. Nesmířlivost Němců. Poměry na Moravě. Schůze Emersdorfská. Korunní princ v Praze. Nepolitická činnost národní. Oslava Karla IV. Socha Jungmannova odhalena. Most Palackého. Nekrology.

Politické a veřejné poměry v Čechách i na Moravě trvaly sice též roku 1878 na pohled nezměněné, ale v myslech lidu

připravovala se pomalu změna. Vládnoucí mužové strany ústavověrné, nenacházejíce odporu, využitkovávali postavení své v osobní prospěch svůj takovou měrou, že tím podstatně trpěly zájmy státu, který brzy se octnul na ploše schýlené, vedoucí neodvratně k finanční zkáze. K tomu přišla doba, kde oběma polovicím říše bylo se smlouvati o další obnovení pouze na deset let platného finančního vyrovnání, a nenávist ústaváckých Němců k Slovanům, nad nimiž sobě za každou cenu pojistiti chtěli další panování v Cislajtanii, přiměla je k tomu, že narovnání od Uhrů navrhované přijali v říšské radě na dalších deset let k veliké škodě západní polovice říše. Nad takovým hospodářstvím zastavovali se i rozvážlivější přívrženci strany ústavácké, v jejímžto samém lůně počala se tvořiti oposice proti ministerstvu, která bez obalu vyslovovala, že finanční a vůbec národohospodářský úpadek státu zaviněn jest panujícím systemem vládním. Tím nastal rozklad strany ústavácké, který čím dále tím větších rozměrů nabýval. Což divu, že v takových okolnostech pohřešováno bylo při parlamentní činnosti spolupůsobení tak mohutného faktora jakým byli Čechové, a že mezi Němci počaly se ozývati hlasy o smíření s nimi ve společný prospěch státu. Odtud ty pověsti občas se opakující o nastávajícím vyrovnání s Čechy.

Avšak i v národní straně české každým dnem více zmáhala se nespokojenost s dosavadním stavem věcí. Národní rozkol nejen trval dále, nýbrž i rozmnožen jest roztržkou v táboře samých Staročechů, způsobenou osobní politikou jednoho z dosavadních předáků jejich, Skrejšovského, i bylo se obávati, aby takovým se drobením národní strana docela se nerozpadla v samé atomy. Rozhodným vystoupením Riegra jakožto přední autority v národu, jejž jmenovitě Český klub vydatně podporoval, jest odštěpenec neškodným učiněn; když pak veřejné mínění čím dále tím naléhavěji ozývalo se pro obnovení svornosti národní, které v záležitosti divadelní tak blahočinným se bylo ukázalo, také v otázce politické, tu již nelze bylo odolati všeobecnému nátlaku v době, kde před-

vidati bylo, že co nejdříve nastane národu Českému úloha, s celou váhou svou se osvědčiti co nezbytný faktor v státu. Toho arciť nebylo možná dosáhnouti, aby obě strany, Staro- i Mladočeši, srovnaly se úplně ve smýšlení a přesvědčení svém politickém tak, aby mezi nimi nebylo žádné různosti aniž jakých odstínů, ale na venek mohla vždy obnovena býti solidarnost národu naproti jeho nepřátelům. Tak se konečně i stalo po tolika urputných bojích, že obě strany shodly se v ten spůsob, aby se opět sestoupily v jednotný poslanecký klub, který by rozhodoval o všech otázkách, týkajících se státního práva českého, samosprávy a národnosti. Při tom měla každá strana volně při volbách kandidovati své členy, o které by se společně dohodly.

V otázkách na ten čas podřízených, jako jsou socialní, církevní, národohospodářské a jiné, ponecháno každé straně na vůli, vystupovati o své ujmě a dle přesvědčení svého, i raditi a usnášeti se o nich ve svém zvláštním klubu. Ale ve věcech národních a státopravních, týkajících se stejnou měrou všech tříd a vrstev národa bez rozdílu, měl nadále usnášeti se a rozhodovati *jediný toliko klub všech českých poslanců*, a každé usnešení jeho mělo závazné býti pro poslance všechny, pro menšinu právě tak jako pro většinu. Co se týkalo obeslání říšské rady, v tom byli Staro- i Mladočeši již dříve svorni, jakož o tom svědčí stejně znějící vyjádření doktorů Riegra a Sladkovského v Pokroku a v Národních Listech ku konci března, v němž oba prohlásili, že „vzhledem k názoru a přesvědčení našemu obeslání rady říšské není mezi námi různosti nižádné, že v každém případě uznáváme za povinnost vlasteneckou, pro všecky Čechy stejně závaznou, nevstupovati do říšské rady, pokud v tom většina našich poslanců říšských i zemských neuzná zjevný prospěch národa“.

V září nastaly všeobecné volby do sněmu zemského, jehož šestileté období se bylo skončilo, i vykonány jsou od strany národní v úplné svornosti, a všude zvoleni osvědčení národovci. Před zahájením sněmu, které se stalo dne 24. září,

*

sešli se v Praze nově zvolení poslanci ku poradě, mají-li vstoupiti do sněmu anebo i dále setrvati v nečinné pasivitě. Dávnoť již a vždy naléhavěji ozývali se v národě hlasové pro vstoupení do sněmu zemského, noví poslancové pak měli o volbách nejlepší příležitost seznati smýšlení svých voličů, a pod svěžím toho dojmem po důkladné úradě, uváživše bedlivě všecky okolnosti, rozhodli se pro vstoupení do sněmu. Zároveň utvořili jednotný klub státoprávní pod předsednictvím Riegrovým, jímž zastoupen byl na venek národ Český co jeden celek nerozdílný. Uvnitř klubu toho sestoupili se poslancové ve dva kluby menší, staročeský a mladočeský, z nichž onen, čítající 68 členů, měl za předsedu Riegra, tento, 14 členů silný, dr. Sladkovského.

A jakož už dříve jednou, v otázce školní, upuštěno bylo od pouze trpného odporu, tak i nyní v ohledu tom učiněna další koncese mínění veřejnému. Spůsoben tím nový průlom do hradby abstinentní politiky, která teď obmezovala se už jenom na říšskou radu, proti jejímuž obeslání za nynější vlády státopravní klub jednohlasně se vyslovil.

Při opětném vstoupení českých poslanců do sněmu přečetl dr. Brauner osvědčení jich, v kterémž opakujíce stížnosti své krok ten objasňovali. Odvolávajíce se ku protestu již v prvním zasedání sněmu, dle únorového patentu svolaného, proti zkracování samosprávy země a nespravedlivému volebnímu řádu podanému; dále k deklaraci dne 22. srpna 1868 učiněné; připomínajíce neprovedení oprav, zaručených národu Českému královským poselstvím ze dne 12. září 1871, pak chabrusové volby do sněmu roku 1872, jichž následkem poslanci čeští odepřeli vstoupiti do sněmu na takovém základě sestaveném, vyjádřili se doslovně takto: „My zástupcové národa Českého, representující většinu obyvatelstva této země, vstupujíce do sněmu nově zvoleného pokládáme za povinnost k vlasti své a národu svému, vysloviti především, že trváme při všech zmíněných ohradách a protestech, které předchůdcové naši vyslovili, dokládajíce, že sněmu, pokud je složen na základě volebního řádu vůbec nespravedlivého a zvláště

národnosti české velice křivdícího, nepřiznáváme práva
niti cokoliv na ujmu samosprávy tohoto království, která
založena na smlouvách státních, jakož i na přirozeném i
storickém právu sebeurčení... Vstupujeme do sněmu, a
chom zkusili, dojdou-li v něm smířlivé úmysly naše úspěc
jsouce té naděje, že Jeho Veličenstvo do rady své pov
konečně muže, jenž by prostřednictvím nestranným spůsol
onen panovníkem naším žádaný smír mezi národy, jehož ř
v nynější vážné době tak velice potřebuje.“ Osvědčení
podepsané všemi českými poslanci, podáno bylo nejvyšší
zemskému maršálkovi co předsedovi sněmu.

Německá většina sněmu chovala se tenkráte alespoň
oko přívětivěji k poslancům českým nežli jindy obyčej mě
v skutku samém však jevila tutéž nesmiřlivost jako vž
Národní stranou předložen jest sněmu návrh adresy k císa
v příčině opravy volebního řádu, domáhající se pomoci p
novníkovy. Adresa ta vyšla z péra Riegrova, který ji ta
na sněmě vřele odporučoval, ale většina sněmovní zavrh
ji,*) uložíc za to nanovo zemskému výboru, aby sněmu
možná nejdříve předložil nové návrhy k důkladné revisi vole
ního řádu. Pronášenyť na sněmě od českých poslanců i jir
ještě stížnosti na křivdy, páchané na české národnosti, jmen
vitě ve školství; živě vytýkáno vládě zrušení velice zasloužil
Vlastensko-hospodářské společnosti, žalováno též na krátk
lhůty sněmovních zasedání, tak že nelze ani důkladně vyřídi
všecky předměty jednání; mimo to na sta petic, nejvíce z če
ských míst, odevzdáno předsednictvu sněmu. Ale všeliké úsi
národní strany, domoci se na sněmovní většině nějaké ná
pravy sebe křiklavějšího, od ní samé uznávaného bezpráv
bylo marné. Ba se strany německé na sněmě panující nestal
se ani nejmenšího projevení přízně národu Českému, kdy
zamítnut i návrh na velepotřebné zvýšení dotace na Česk

*) Na místě zamítnuté adresy vypracoval Rieger pamětní spis
který od poslanců českých schválen měl býti jménem jich doručen cí
saři. Se spisem tím odjel Rieger dne 24. října do Vídně, že však t
doby císaře ve Vídni nebylo, mohl své memorandum odevzdati jenom
v kabinetu císařově.

Museum. Pravou sensaci učinila Kořánova interpelace k místodržiteli v příčině nezákonného obmezování svobody tisku. Dr. Trojan učinil interpelaci týkající se university Pražské, tázav se, jak daleko dospěly přípravy ke skutečnému provedení na universitě rovnoprávnosti obou národností, aneb chce-li vláda zříditi raději zvláštní universitu českou. Oběma těmito interpelacemi ovšem ničeho nedocíleno. Dne 20. října jest sněm 17. schůzí zavřen. Jak vidno, nesplnily se naděje kladené v obnovenou parlamentarní činnost národních poslanců, a národ byl o jedno zklamání bohatší; ale jakkoli neměl z tohoto sněmování žádného makavého zisku, nicméně byl mravní úspěch bez odporu na straně Čechů, jichž zástupcové osvědčili tak zřejmě dobrou vůli svou, a proti nesmiřlivosti německé většiny zachovali čestně důstojnost národu.

Na Moravě opakovalo se totéž co v Čechách. I tam byla národními poslanci na sněmě navržena adresa císaři v příčině volebního řádu, od německé většiny však prostě zamítnuta. Vůbec bylo marné všeliké usilování národních poslanců jak na sněmě domácím tak i na říšské radě, dovolati se spravedlnosti pro český lid, stenající pod těžkým útiskem a bezohledně odnárodňovaný školami.

Mezi tím co v Praze sněmováno, dály se opětné doplňovací volby do říšské rady s obvyklým výsledkem, a říšská rada opět zůstala neobeslána od národní strany české.

Do té doby padá schůze Riegrova s Etiennem v Emers dorfě u Fischhofa, mající za účel dorozumění se Čechů s německými liberaly, k němuž i sám Herbst se nakloňoval, které však zmařeno jest nesmiřlivostí německého kasina Pražského.

Naproti tak zarputilému nepřátelství německých ústaváků dostalo se národu Českému neomylného důkazu přízně panovníkovy. Dne 1. srpna totiž zavítal do Prahy korunní princ Rudolf k delšímu pobytu, takořka v náhradu za zvěčnělého císaře Ferdinanda, aby nescházel Praze lesk dvoru. Mladý následník trůnu, byv jak po cestě na všech českých stanicích, tak obzvláště v Praze slavnostně vyzdobené co nej-

městského vlídnými slovy českými, a ubytoval se v starém královském sídle na Hradčanech. Dojat věrnou oddaností národa Českého k domu panovnickému, jaká se opětně osvědčila nadšeným přijetím korunního prince, vyslovil císař zvláštním ohlášením na rozích Pražských ulic obyvatelstvu za to své zvláštní uznání a vřelé díky. Protivníkům národu Českého bylo usídlení se v Praze korunního prince nanejvýš nemilé, i hleděli význam jeho všemožně upírati a zlehčovati.

U pěstování zájmů nepolitických, národních, kulturních neb i čistě lidských pokračováno s neunavnou horlivostí. V popředí stála tu záležitost velikého národního divadla, v jehož prospěch provedena loterie od nás již zmíněná, jejížto značný výnos možným učinil čilejší pokračování v stavbě. V Plzni dosáhla národní strana skvělého vítězství při volbách obecních, čímž v tomto po Praze nejlidnatějším městě v zemi český živel obdržel rozhodný vrch. Ku podpoře literatury vznikaly ve všech větších městech na venkově zvláštní spolky. Ani starší spolky vlastenecké neochabovaly v prospěšné činnosti své, pracujíce bez hluku, ale neunavně každý v oboru svém. Obětavost národní neustala osvědčovati se trvajícími sbírkami na balkanské Slovany, později na vojsko v Bosně bojující a na podporu rodin mobilisovaných vojínů.

Z památních slavností téhož roku platilo jich několik nezapomenutelnému otci vlasti císaři a králi Karlu IV. (I.). Dne 24. srpna oslavil Kolín 500letou památku stavby krásného chrámu tamějšího a povýšení svého za město panovníkem tím; dne 25. srpna slavně odhalena socha Karlova na Mělníce, kteréžto město zvelebil zavedením tam vinařství; dne 29. listopadu konečně v Praze i v četných místech na venkově slaven pětistyletý den úmrtí Karlova, v Praze hlavně smutečními službami božími, jež v metropolitním chrámě konal sám kardinál arcibiskup s asistencí celé kapitoly, pak u sochy panovníka toho na Křižovnickém náměstí před kamenným mostem od něho vystavěným a jméno jeho nesoucím. Této poslední části slavnosti účastnila se důstojným spů-

sobem také universita Pražská od něho založená, jejímžto jménem položil rektor její skvostný věnec na pomník; jiné věnce věnovaly obec Pražská, Svatobor a četné jiné vlastenské ústavy a spolky.

Dne 15. května dálo se slavné odhalení kovové sochy Jungmannovy na náměstí po něm nazvaném (někd. Františkánském plácku), postavené nesmrtelnému vlastenci a učenci od Svatoboru, k čemuž i sám císař přispěl darem 1500 zl. Slavnosti té účastnilo se množství lidu Pražského i venkovského s četnými spolky Pražskými a deputacemi z venkova, Rieger opět řečnil před sochou, a večer odbývána slavnostní hostina na Žofíně.

Dne 4. února oslaveny 70. narozeniny Tylovy v Praze i v přemnohých městech venkovských divadelními představeními, ověnčením obrazu jeho i jiným spůsobem.

Ze živých vynikajících vlastenců slavili v tomto roce 60. narozeniny své Tomek a Rieger, jimž oběma dostalo se hojné, zasloužené pocty.

Dne 1. prosince zasvěcen v Praze nový krásný most kamenný, vedoucí z Podskalí na Smíchov, jenž nazván jest mostem Palackého.

Z vynikajících národovců toho roku zemřelých před jinými želeni byli: Josef Štětka, doktor lékařství, bývalý purkmistr Kutnohorský a poslanec zemský, starosta okresního zastupitelstva Kutnohorského, rozloučiv se s tímto světem dne 9. dubna v 70. roce svého věku. Štětka byl upřímný, horlivý vlastenec, jeho působením v letech čtyřicátých ujalo a šířilo se národní vědomí v Kutné Hoře napolo poněmčené, on založil tam v té době ochotnické divadlo, jímž mateřskému jazyku zjednán průchod v životě společenském; později co purkmistr obdařil město realními školami, opatrovnou, nemocnicí, vodním zřízením a jinými všeužitečnými závody.

Dne 23. dubna zemřel v Paříži jeden z předních umělců naší doby, malíř Jaroslav Čermák, v 47. roce svém. Pražan rodem byl žákem nejprv akademie Pražské, odkud přešel na

Antverpskou, kde zdokonaloval se pod Wappersem a Gallaitem; záhy pak usadiv se v Paříži byl tam živ až do své smrti. Čermák i v cizině zachoval úplně národní svůj ráz i vědomí. Konaje časté cesty po Evropě opětně navštívil kraje jihoslovanské, jmenovitě Dubrovník, Černou Horu a Hercegovinu, odkud přinášel bohatou zásobu motivů pro uměleckou tvorbu svou. Vůbec volil si k svým pracím nejraději předměty a výjevy z dějin vlastenských anebo ze života slovanského, a četná jeho díla toho druhu došla velikého rozšíření. Obstaráním Umělecké Besedy jest tělo Čermákovo do Prahy převezeno a s velikou slávou pohřbeno ve Volšanech.

Dr. Václav Bělský, advokát a bývalý purkmistr Pražský, svého času poslanec na sněmě českém a náměstek maršálka zemského, zemřel v Praze 22. května v 60. roce svého účinlivého života. Bělský proslul zvláště obezřelostí svou v době okupace pruské, neméně i důmyslným řízením záležitostí obce Pražské. Jemu povinnována jest Praha za druhý řetězový most, za městskou plynárnu a městskou pojišťovnu proti ohni. Za své zásluhy poctěn byl od císaře řádem Leopoldovým a povýšen do stavu rytířského.

Pražské akademické gymnasium ztratilo jednoho z nejvýtečnějších učitelů svých, Františka Šohaje, jenž 61 let stár zemřel dne 31. května. Profesor Šohaj byl co důkladný učenec všeobecně vážen, pro vlídnost svou pak byl miláčkem svých žáků. Sepsal první latinskou mluvnici jazykem českým; z řečtiny přeložil Sofokleovu „Antigonu“ a „Edipa krále“.

Nenahraditelnou ztrátu utrpěla věda úmrtím Karla Rokytanského, věhlasného lékaře a profesora ve Vídni, jenž s neméně slavným krajanem svým Škodou založil novou školu lékařskou na universitě Vídeňské, vábící k sobě posluchače z celého světa. Rokytanský propitval na 30.000 mrtvol a slavnými spisy svými učinil pathologickou anatomii základem veškerého lékařství. Rokytanský byl členem cís. akademie věd a od roku 1869 jejím předsedou; mimo to byl čestným členem četných domácích i cizích spolků a sborů. Roku 1862 obdržel titul dvorského rady, rok na to pak povolán jest do

ministerstva vyučování co referent v záležitostech zdravotních. Později povolán jest do panské sněmovny říšské rady co doživotní její člen. Ačkoliv od mládí pohyboval se v živlu německém a působil i psal jazykem německým, nicméně vždy hlásil se k národu svému a podporoval jeho snahy.

Na Moravě skonal dne 30. září, 60 let stár, zasloužilý český spisovatel kněz Karel Šmídek, profesor na německém gymnasiu v Brně. Přispívav za mládí do „Květů" i jiných časopisů vydal roku 1847 spis „Věda, národnost a církev", a v letech 1859—70 redigoval církevní časopis „Hlas". K oslavení tisícileté památky uvedení křesťanství na Moravu roku 1863 vydal mezi jiným „Poutní knihu Velehradskou".

Ne rodem sice, ale smýšlením svým upřímným Čechem byl Eduard Rüffer, zemřelý v Praze dne 16. listopadu v 43. roce svého věku. Narozen v pruské Lužici co potomek českých vystěhovalců přilnul k nám a vůbec ke Slovanstvu se vší vroucností ducha bohatě nadaného. Účastniv se r. 1860 vojenské výpravy Garibaldiho proti Neapolsku zanášel se pak pilně studiemi vojenskými. Usadiv se r. 1864 v Praze stal se spolupracovníkem německých novin „Politik", přiučiv se pak důkladně češtině založil roku 1869 „Vojenskou bibliotéku", roku 1870 vojenský časopis „Žižka", a po jeho potlačení vojenský týdenník „Vlast". Mimo to vydal jazykem českým několik románů. Rüffer psal stejně obratně německy, vlasky, francouzsky a česky, v kterýchžto všech jazycích byl literarně činným dílem na poli beletristickém, dílem ve vážných oborech.

XXIX.

1879. Ministerská krise. Hrabě Taaffe povolán do kabinetu. Nové volby do říšské rady. Vyjednávání s Čechy. Taaffe předsedou ministerstva. Čechové pod jistými výminkami vstoupí do říšské rady s ohražením státního práva koruny České. Konec trpné oposice, nová fase otázky české.

Rozhárané vnitřní poměry politické nikterak neschylovaly se k urovnání, ano čím dále tím více se zaplétaly. Na říšské radě byla strana ústavověrná rozpadlá, ministerstvo,

nemajíc pojištěnu většinu, nemohlo vyvíjeti potřebné ráznosti k ovládání nesnází, v jakých se stát byl octnul následkem vnitřních i vnějších zápletků, i bylo se obávati, aby vláda nezvrhla se v skutečnou anarchii. Což divu, že ministerstva zmocnila se rozmrzelost a že pomýšleno na odstoupení. Nastala kabinetní krise, která protahovala se celý rok, když nebylo nikoho, kdo by se chtěl uvázati v nevděčné dědictví po Auersperkovi, dokud by politická situace nebyla objasněna. Schylovalo se totiž ku konci šestileté období říšské rady, a bylo s jistotou očekávati, že parlament z nových voleb vyšlý bude jeviti zcela jinou tvářnost nežli nynější, a teprv podle toho musila býti činěna přiměřená kombinace. Zatím neumlkaly pověsti o změně ministerstva, o nastávajícím vyrovnání s Čechy, o smíru mezi Čechy a Němci, což bylo patrným důkazem, jak citelně pohřešováno bylo spolupůsobení závažného živlu českého ve společné práci státního řízení.

Ministerstvo Auersperkovo opětně žádalo za propuštění, a císař konečně žádosti jeho vyhověv povolal v únoru 1879 dosavadního místodržitele Tirolského hraběte Taaffe k sestavení nového kabinetu s tou zvláště vytknutou úlohou, aby zjednal mír mezi rakouskými národy a jmenovitě Čechy přiměl k obeslání říšské rady, kde se měla utvořiti nová strana, jenž stojíc úplně na půdě ústavy podnikla by reorganisaci vnitřních poměrů státu, nepouštějíc při tom se zřetele zájmy celé říše. K tomu však neuznával Taaffe za příhodnou dobu před ukončením nových voleb do říšské rady, pročež došlo jenom na částečné obnovení kabinetu Auersperkova, v němž Taaffe po vystouplém Lasserovi zaujal místo ministra nitra. Mezi tím, maje na paměti velikou úlohu, v kterou se byl uvázal, jal se vyjednávati s vůdci českými, jmenovitě s Riegrem, hrabětem Jindřichem Klam-Martinicem a jinými, kteří k tomu konci v březnu schvalně do Vídně přijeli. Když pak v dubnu slavena stříbrná svatba císařských manželů, a za tou příčinou dostavily se do Vídně deputace z Čech s blahopřáním, císař v děkovací odpovědi své vyslovil pevnou naději,

že stejná věrnost obou kmenů v Čechách obývajících k domu panovnickému ukáže se býti spojovací páskou ku překonání dosavadních protiv, k zavedení pokoje a míru ve všech oborech státního života a ku připoutání všech šlechetných sil k společnému působení pro blaho vlasti. Té příležitosti použili jak Rieger, jenž byl členem deputace Pražské, tak i jiní vynikající vlastenci ke styku s některými předními osobnostmi říše a k vyjednávání politickému. Tak dostalo se smlouvání s Čechy do plného proudu, i pokračováno v něm horlivě, až konečně docílena shoda.

To vidouce němečtí ústaváci a obávajíce se, aby se dohodnutí vlády s Čechy nestalo přes jejich hlavy a k jich škodě, najednou jali se projevovati ochotu ke smíru s Čechy, a sám Herbst měl o tom u přítomnosti hraběte Taaffe rozmluvu s Riegrem. Čechové, jichž nejvřelejším přáním vždy byla svornost a shoda s jich německými krajany, s radostí chopili se podávané sobě ruky. Věc dospěla tak daleko, že z české i německé strany jmenováni jsou důvěrníci, kteří měli jednati o žádoucí smíření, Čechové pak vyzváni jsou se strany německé, aby udali předměty, o kterých by se mělo dorozumění státi. Tak stalo se, a udány jsou: „1. Provedení národní rovnoprávnosti ve škole a úřadě cestou zákonní. 2. Oprava volebního řádu. 3. Jakým spůsobem dá se historická individualita a svézákonnost království Českého srovnati s ústavou.“ Při tom však také zůstalo, neboť přes všecko vybízení se strany české, aby Němci navrhli místo a den schůze důvěrníků, nestalo se to. Patrně vzala mezi tím u nich vrch zarytá nenávist k živlu českému a vůbec všemu Slovanstvu, a tu ve světle nepochybném ukázala se jejich nesmiřitelnost.

V Čechách tou dobou celým národem hýbala otázka obeslání říšské rady. Jakkoliv poslední sněmování, jehož i čeští poslancové se účastnili, nepřineslo národu ani nejmenšího zisku, nicméně nezviklalo to přívržence činné politiky v jich důvěře; uvažujíce, že nižádný strom na první ránu nepadne, nepřestávali očekávati od další vytrvalosti na cestě té lepších

účinku. Vůbec pak skládali větší naději na říšskou radu nežli na zemský sněm, neboť měli za to, že tam ve spolku s ostatní pravicí domohou se spíše většiny, které na domácím sněmě při dosavadním volebním řádu nikdy jim nebylo možná dosáhnouti. Nad to i zjevné úmysly rozhodujících kruhů i zdánlivá smířlivost Němců podporovaly tyto naděje, čehož následkem ozývati se počali hlasové a nastala silná agitace pro obeslání říšské rady. Proti takové zdvihl se neméně silný odpor opatrnějších politiků, kteří k obeslání říšské rady nechtěli svoliti bez určitých výminek, zaručujících národu Českému ústavní jeho práva, i byl národ opět rozdvojen ve svém smýšlení. Rieger a Sladkovský, jakožto vůdcové obou stran, staro- i mladočeské, svorně a rozhodně vyslovili se pro další setrvání v politice pasivní, a dne 19. května způsobili ve schůzi poslanců českých usnešení, že za dosavadní vlády říšská rada obeslati se nemá. Následkem usnešení toho vzdal se dr. Klaudy poslaneckého mandatu svého, a dr. Eduard Grégr, jenž vydal zvláštní brošurku ve prospěch bezvýminečného obeslání říšské rady, vystoupil z klubu českých poslanců.

Mezi tím blížila se doba nových všeobecných voleb do říšské rady, a Taaffe neustával vyjednávati se stranami, z nichž jmenovitě stranu ústaváckých velkostatkářů přiměl ku kompromisu, že z 23 poslaneckých míst, která připadala na jejich kurii, postoupila 10 straně konservativní (historické šlechtě). Volby konány jsou na konci června v Čechách i na Moravě v okresech a městech českých svorně a vypadly zcela podle návrhu důvěrníků poslaneckého klubu; v jediné Praze zvolen na jedno ze tří poslaneckých míst nepatrnou většinou kandidát ústavověrný. V okresích a městech německých namnoze zvoleny jsou jiné osoby, než jaké navrhoval volební výbor německého kasina Pražského. Též v ostatních zemích propadli mnozí z dosavadních poslanců a zvoleni jsou lidé noví, tak že budoucí říšská rada jevila podstatně jiné složení než dosud, i bylo s jistotou předvídati, že němečtí centralisté octnou se tam v menšině.

Vůči příznivě změněné situaci dospělo konečně vyjednávání hraběte Taaffe se státoprávní oposicí českou, zastoupenou Riegrem a Klam-Martinicem, jež vedeno bylo s pomocí Hohenwartovou, k dohodnutí. Čeští poslanci měli vstoupiti do říšské rady pod výminkami: že budou moci s vyšším povolením a uznáním ohraditi v ústředním parlamentu státní právo koruny České; že do ministerstva přijat bude Čech Pražák s rozhodným vlivem na záležitosti české, a že ministerstvo rovnoprávnost národní ústavně zaručenou bude lojalně přiváděti ku praktické platnosti. Dne 12. srpna povolán jest v úřad nový kabinet pod předsednictvím Taaffeovým, v němž dáno místo i dru. Pražákovi co ministru bez portefeuillu. Skutek ten považován vším právem za nový obrat ve vnitřní politice Rakouska, a národ Český přinášel novému ministerstvu vstříc plnou důvěru, kterou vyslovoval hraběti Taaffovi v hojných adresách ze všech krajů vlasti. Dne 23. září klub poslanců státoprávní strany usnesl se na tom, „aby poslanci čeští nyní, když vláda Jeho Veličenstva se schválením panovníka vytkla sobě za úkol šetření práva všech národův a jich vespolek smíření, do říšské rady vstoupili.“

Dne 7. října zahájena jest nová říšská rada, na kterou tenkráte dostavili se i poslancové národa Českého. Vymíněné ohražení, státního práva českého se týkající, ještě před jejím zahájením podáno Riegrem a Klam-Martinicem ve zvláštním slyšení císaři, který je v trůnní řeči výslovně uznal. V první schůzi říšské rady pak odevzdáno jest od poslanců českých předsedovi a čteno. Jádro jeho znělo takto: „V okamžení, kde vstupujeme do sněmovny poslanců říšské rady, jsme povinni podati vyjádření: že tímto krokem a důsledky z něho plynoucími právní stanovisko své nikterak neopouštíme aniž zúžiti míníme; že tím také prejudikovati ani nemůžeme ani nechceme státopravnímu stavu království Českého a koruny České, mnohými a všelikými státními akty uznanému a zaručenému, ano že pokládáme za právo a povinnost svou, zastávati a držeti se i potom jako posud práv a nárokův, ježto se v onom stavu zakládají.“

Vstoupením českých poslanců do říšské rady zlomen byl poslední zbytek trpného odporu státoprávní oposice, jím zahájena nová fase záležitosti české. Čechové, poodloživše prozatím stranou otázku státopravní, projevili ochotnost spolupůsobiti v zastupování národohospodářských a vůbec hmotných zájmů říše, nežádajíce za to nic jiného, než co jim právem náleží dle §. 19. ústavních zákonů, jednajících o národní rovnoprávnosti. Mnohý sice od dávna osvědčený statečný bojovník za dobré právo koruny České přetěžce nesl složení zbraně, avšak obět tuto vyžadovala nezbytná nutnost, neměla-li druhá část programu českého, důstojné povznešení národu, přijíti nazmar dalším se vzdalováním práce parlamentarní, která rozhodovala o životních otázkách národu. V zásadě tím nezadáno ničeho, ta obhájena jest učiněným ohražením, kterým sobě poslancové čeští zůstavovali obnovení státoprávní otázky na příhodnější dobu. Aby doba ta co nejdříve přišla, to spůsobiti bylo úlohou obezřelé jejich činnosti na říšské radě, kde s ostatní pravicí tvořili nyní vládní většinu.

XXX.

Nepolitická činnost národní. Skramlík podruhé purkmistrem Pražským. Nekrology. Přehled a stav literatury. Umění.

Blahodějné účinky obnovené svornosti národní jevily se ve všech oborech, kde někdejší sokové působili společně; bylo však jedno působiště, z něhož v průběhu boje byla strana Mladočechů vytištěna, totiž z obecního zastupitelstva Pražského, a v příčině té nepřestávaly třenice někdy dosti bouřlivé, které však kromě rozkyselení myslí neměly žádných podstatných ani trvalých následků.

Z četných zjevů vlasteneckých snah za poslední doby zasluhují zmínku: bohatá výstava starožitností a vzácných památek po předcích našich na začátku července v Hradci Králové; schůze řemeslníků v Praze dne 9. března ku poradě, jakým spůsobem by se dalo zameziti všeobecné klesání řemesel; sjezd hospodářský, odbývaný v Praze dne 22. června;

závět rytíře Běšína z Běšin († 27. června), jenž odkázal po 2000 zl. Akademickému čtenářskému spolku, Radhošti a Svatoboru, a krom toho založil nadací pro studující národnosti české; konečně odkaz Rudolfa Šetka v Jindřichově Hradci († 3. dubna) 5000 zl. k tomu účelu, aby úroky z něho se obracely na odměny za česká díla literarní, kterýžto kapitál má spravovati Svatobor pod jménem Šetkovy nadace, začež Svatoboru odkázal ještě zvláště 600 zl. Ze slavností národních nejokázaleji odbýváno jest odhalení pomníku Palackého v Rožnově na Moravě dne 7. září.

V Praze dne 4. srpna podruhé na dobu dalších tří let zvolen jest za purkmistra Emilian Skramlík, jenž po celou dobu svého prvního úřadování co starosta hlavního města Čech byl si obezřelostí a nestranností svou získal všeobecnou důvěru a vážnost.

Z vynikajících mužů odňati jsou národu našemu v nejposlednější době: Theodor Mourek, velmi čilý nakladatel knih českých, jenž zemřel 9. února v Turnově v mladém věku 32 let.

Eduard Just, velmi plodný spisovatel a zvláště nadaný humorista, jenž sepsal celou řadu povídek, redigoval rozličné humoristické časopisy a pokusil se též na poli dramatickém, zemřel 10. února, 42 let stár, co korrektor v tiskárně Grégrově.

Siegfried Kapper, dr. lékařství, spisovatel a básník, rodem Žid, jenž za mládí svého již literarně působil k tomu, aby kmenovce své v Čechách obeznámil s písemnictvím a životem českým. Maje zvláštní oblibu v životě Jihoslovanů usadil se co lékař v Karlovci, kdež spřátelil se s předními vlastenci charvátskými. Později cestoval po slovanských zemích poloostrova Balkanského, po Italii a Německu. Na to nějaký čas pobyl co praktický lékař v Dobříši, roku 1859 co dobrovolný lékař při vojště v Italii, roku 1861 usadil se v Mladé Boleslavi, později v Praze, odkud však ze zdravotních ohledů přesídlil se roku 1875 do Vlaských Benátek, a zemřel 7. června v Píse, maje 57 let svého věku. Kapper s obzvláštním zalíbením zanášel se překládáním slovanských

národních zpěvů do němčiny (Slavische Melodien, Die Gesänge der Serben, Die Handschriften von Grünberg und Königinhof a j.); mimo to vydal pod rozličnými názvy popisy svých cest po jihoslovanských krajinách, roku pak 1851 v Berlíně důležitý spis „Die serbische Bewegung in Südungarn“. Z ostatních jeho děl sluší uveden býti ilustrovaný spis „Das Böhmerland“ s vyobrazeními od Kandlera. Již roku 1846 pokusil se Kapper též o básnění v jazyku českém, vydav „České listy“, ale nešetrný úšklebek Havlíčkův zastavil jej po dlouhý čas na cestě zdárně nastoupené. Teprv 1872—74 vydal „Zpěvy lidu srbského“ a 1876 dílo původní „Gusle, ohlasy písní černohorských“. Mimo to jest mnoho menších jeho sepsání, německých i českých, roztroušeno po časopisech.

Dne 3. července skonal v Chuchli bídou zmořen František Novotný, dr. lékařství, v 39. roce svého věku. Zesnulý býval asistentem profesora Purkyně, po jehož smrti habilitoval se na universitě Pražské co bezplatný docent fysiologie, ale profesorského místa dosáhnouti nemohl, ač výtečné jeho známosti vědecké úplně jej k tomu spůsobilým činily a přátelé jeho všemožně se ho ujímali. Tak trávil nuzné živobytí své v bídě a nedostatku, odkázán na cizí podporu. Podávány mu profesury v Německu a v Rusku, Novotný však jich nepřijal, nechtěje jíti z Prahy, až vyplnil se nešťastný osud jeho. Novotný podal učenému světu rozličná důkladná pojednání z oboru fysiologie, po sobě pak zůstavil nedokončenou histologii.

Jiný výtečný lékař byl dr. Jan Boh. Cejp z Peclinovce, první lékař v Pražském ústavu choromyslných, hlavní spolupracovník a později spoluredaktor „Časopisu českých lékařů“, jenž zemřel 22. srpna, 40 let stár. Co mladík pokusil se také s dobrým prospěchem na poli básnickém, vydav zdařilé balady pod názvem „Zvuky večerní“; mimo to přispíval do rozličných časopisů písněmi v národním duchu, básněmi a novelami. Též do Slovníka naučného přispěl četnými články lékařskými. Pro mírnou povahu svou byl všeobecně vážen. —

Vylíčení rozvoje národního bylo by neúplné, kdyby nebyl dokončen obraz literarní činnosti národu, této hlavní mocné buditelky jeho vědomí, přehledem jejím za poslední doby. Činnost tato dospěla jak ve vědeckém tak i v beletristickém oboru k rozsáhlosti nebývalé. Vzhledem ku prvnímu třeba především zmíniti se o dokončení dvou v pravdě národních děl, „Slovníka naučného“ a Palackého „Dějin“.

O postupu Slovníka naučného podali jsme na svém místě zprávu sáhající až do roku 1866, zbývá ji doplniti až do ukončení díla roku 1874. Neurovnanost ekonomických poměrů nakladatelstva následkem smrti Kobrovy, hlavně pak zastavení všech obchodů nejenom v Praze, nýbrž v celých Čechách za okupace pruské vedly k rozprchnutí se redakce, která teprv po čtyrech měsících se znova sestoupila, avšak ve spůsobu změněném, jak toho vyžadoval změněný spůsob vydávání Slovníka ve lhůtách nyní třínedělních místo dosavadních čtrnáctidenních. Stále placeni byli při redakci pouze ředitel, pomocník jeho a sekretář; ostatním spolupracovníkům v redakci zaměstnaným vyplácen vždy po vyjití sešitu honorář za články jejich v něm obsažené. Tím spůsobem přibylo redakci práce, když nyní jenom tři osoby měly obstarávati vše co dříve konalo šest osob, a to za odměnu skrovnější nežli dříve; ale proto nebylo opuštěno dílo již tak daleko pokročilé, nedostatek hmotný nahražovala vlastenecká obětavost.

Roku 1871 utrpěla redakce Slovníka naučného nenahraditelnou ztrátu odchodem dosavadního věrného pomocníka ředitelova Perwolfa, jenž povolán byl za profesora slovanských jazyků na universitu Varšavskou. Nenaleznuv za něj spůsobilého náhradníka obstarával ředitel od té doby veškeré práce redakční sám pouze se sekretářem.

Nesnáze redakce rozmnoženy byly nyní ještě tou okolností, že po rozpuštění redakčního personalu, v němž byly zastoupeny hlavní obory vědecké, u větší míře než před tím učiněna jest závislou na dobré vůli mimoredakčních spolupracovníků, což mělo za následek mnohé nepřístojnosti, jichž vinu redakce nenesla.

Takovým těžkým lopotováním redakce per tot discrimina rerum dopracoval se Slovník naučný po šestnácti letech k svému ukončení. Závěrek díla tvořily tři doplňky, obsahující dílem články opominuté, dílem spracování přibylého mezi tím nového materialu dějinného i vědeckého.

Není to prázdnou chválou, řekneme-li, že Slovníkem naučným literatura česká vstoupila v řadu literatur světových. V jistém ohledu pak jest Slovník ten dílem monumentalním, že jakožto práce původní může považován býti za sklad výsledků, jichž národ Český dodělal se vědeckou snahou svou od samého začátku až podnes. Vším právem pokládá Durdík „Slovník naučný za velkolepý, epochalní zjev literatury naší a za důležitý zjev kulturní vůbec, za neodmluvnou i neodmlčnou známku života našeho v celku i života literarního zvláště“.*) A vskutku ještě během vycházení svého považován byl Slovník naučný za chloubu a přední okrasu novější literatury české.

Ale přes to všecko nesmíme se domýšleti, že Slovník naučný jest nějaké dílo dokonalé, bezvadné, vzorné. Dokonalé není žádné dílo lidské, nejméně jím býti může dílo, které, jako Slovník naučný, podniknuto bylo bez dostatečné přípravy, se silami příliš skrovnými, s materialem chudým, což vše nahraženo musilo býti obětavou horlivostí, vytrvalou pracovitostí a nejobezřelejší bedlivostí. Možná směle tvrditi, že žádné dílo encyklopedické v kterékoliv literatuře nebylo provedeno s tak malým aparatem jako Slovník naučný. Skrovnost honoraru nezabezpečovala žádnému samostatnému učenci úplné výživy při Slovníku naučném, pročež byli to hlavně jen mladí kandidáti profesury, kteří vyhledávali dočasné opatření své v redakci Slovníka, jakmile pak dosáhli někde stálého místa, zase ji opouštěli. Odtud ona nesrovnalost mezi sebou jednotlivých článků téhož oboru, majících rozličné původce, tak, že třeba všecky jednotlivé články nějaké disciplíny samy o sobě jsou správné, ale netvoří, jak by měly,

*) Osvěta 1874, č. 4., str. 267.

dohromady systematický celek. Často některý delší článek jest z péra dvou neb i více autorů. Spěch, s jakým se pracovati musilo v redakci, aby sešit mohl býti v určité lhůtě vydán, zavinil mnohé přehlédnutí v korekturách, z čehož rodily se chyby tiskové. K tomu-li připočteme omyly, jakým žádné dílo encyklopedické, čerpající z nejrůznějších pramenů, nemůže se vyhnouti, pochopíme, že ovšem Slovník naučný není prost mnohých vad, které sice oku povrchního čtenáře se tají, ale bystrému zraku kritickému ujíti nemohou. Nicméně tolik s dobrým svědomím říci můžeme, že podstatných, věcných pochybení nalezá se v našem Slovníku naučném méně nežli v kterékoliv jiné encyklopedii.

Ostatně nesmí se zapomenouti, že Slovník naučný jest u nás prvním pokusem svého druhu, a že druhému podobnému podniku mnohem snadněji bude přemoci obtíže jeho a vyhnouti se vadám Slovníka naučného. —

Palacký dovedl důležitou úlohu života svého, objasniti kriticky starší historii národu Českého a položiti pevný, nezvratný základ dalšímu badání v jejím oboru, po padesátiletém úsilí v neunavné práci krátce před smrtí svou. Úkol jeho, jak si jej sám vytknul, sáhal pouze do roku 1526, totiž do přijetí Habsburské dynastie. Doba tato málem tisíciletá byla namnoze v čirou tmu zahalena, s ostatek znešvařena hájkovinou; byl tu dol bohatých pokladů, z něhož doposavad jen pranepatrně bylo čerpáno. Domácí povídačky, učené pověry a cizí utrhačné pomluvy tvořily dlouho téměř výhradní material dějepisu jejího; tu bylo podniknouti práci docela novou — mýtiti prales. Jak Palacký práci tu vykonal, nemůže býti předmětem rozboru našeho, o tom dávno rozhodli kompetentní hlasové. Proč práci své dějepisné vytknul cíl svrchu naznačený, vysvětluje se dostatečně tím, že život jeho, jí zcela posvěcený, vystačil právě až k té době. Ostatně další pokračování v díle tom bylo by pro něj bývalo úkolem dosti choulostivým; že pak prameny k novějším dějinám českým leží mnohem více na snadě, nežli historická zřídla ku příběhům starším, tož mohl historiograf náš s upokojením zů-

staviti pokračování ve svém díle mladším silám svých žáků, v nichž vychoval sobě důstojné nástupce. Nechť pak v pozdější době jakkoliv rozmnoží se ještě známosti dějin českých, nechť i snad opraví se leckteré dosud zbylé omyly v oboru jejich, Palacký přes to vše zůstane navždy prvním dějepiscem svého národu.

Vedle vysoké ceny vědecké má však dílo Palackého i nepopíratelnou praktickou důležitost pro národ náš, neboť jest nevyčerpatelným zdrojem, z něhož všecka pokolení čerpati budou národní hrdost a nadšení vlastenecké, jakož skutečně náleží mu veliká část zásluhy o probuzení národu našeho k novému životu následkem seznání slavné minulosti jeho i odvěkého plemenného boje proti živlu jemu z dědičného zášti nepřátelskému.

Majíť zajisté dějiny vlasti naší neodolatelnou vnadu pro každého uvědomělého Čecha, čímž také vysvětluje se, proč v literatuře naší nacházejí mezi všemi odvětvími vědy nejčetnějších pěstovatelů. Obzvláště za nejnovější doby dostalo se u nás domácí historii tolik vynikajících vzdělavatelů, že jimi k vysokému rozkvětu jest povznešena. Obmezenost programu spisu tohoto velí přestati na uvedení proslulých jmen Tomka, Bedy Dudíka a Brandla, k nimž v druhé řadě druží se Kalousek, Jaromír Čelakovský, Rezek, Smolař, Dvorský, Bílek a jiní Oboru historickému vůbec propůjčuje se z časopisů hlavně Musejník, výhradné dějepisu domácímu slouží za organ Památky, oba pod obezřelými redakcemi, onen Emlera, tento Smolíka.

Avšak nejenom historická, i ostatní vědecká literatura všech oborů pěstuje se na ten čas u nás v takové rozsáhlosti jako nikdy před tím, a četné specialní obory zastoupeny jsou zvláštními svými organy. Jazykozpyt a filologie, bohosloví, paedagogika, právnictví, zeměpis a statistika, přírodnictví, vůbec veškeré vědy exaktní i spekulativní honosí se důkladnými vzdělavateli, jichž práce nepřinášejí zisk pouze jedinému národu našemu, nýbrž podstatně přispívají k obohacení vědy samé. Jména Josef a Hermenegild Jireček, Perwolf, Kott,

Šercl, Hattala, Randa, Krejčí, Kořistka, Bořický, Vilém Lambl, Eiselt, Antonín Frič, František Studnička, bratří Vejrové, Feistmantl zůstanou navždy zářícími hvězdami na obzoru české vědy. Zevrubně o tom se šířiti není zde místa, toliko na to budiž ještě poukázáno, kterak za poslední doby cestopisná literatura obohacena jest vzácnými díly, mezi nimiž první místo zaujímá dílo slavného cestovatele po Africe Emila Holuba, vydané zároveň ve více jazycích.

Nejsilnější však produkce jeví se, jako všude, v oboru krásného písemnictví, této vlastní tresti každé literatury. S počátku, jak jsme viděli, nová škola básníků českých, chtíc sama o sobě státi, odtrhla se svévolně ode všech tradic překonaného již idealního vlastenectví předbřeznového jakožto oboru příliš těsného a prostoduchého, i počala se sháněti za lichým přeludem světoobčanství, míníc tím osvědčiti moderní tendenci svou, což zavdalo příčinu, že pronášeny oprávněné stesky na nedostatek národní vřelosti při nejnovějších básnících českých.*) Ale časem dospěla nová škola k lepšímu poznání, a většina jejích nadaných vychovanců vrátila se na přirozenou půdu, na které jediné může básník tvořiti díla nesmrtelná — na půdu domácí.

Vedle jednotlivých, opravdu skvěle nadaných básníků objevily se však i talenty velmi prostřední ceny, a k těm vztahovaly se uvedené od nás stesky Národních Listů o novém roce 1862, bezděčné to vyznání, co souditi třeba o kvétoucím tehdáž již od více let literarním kamarádství, které vrcholilo jednak v neobmezené sebechvále, jednak v stejně neoprávněném snižování a tupení snah cizích. Tak i na poli literarním stály proti sobě odporné strany, paralelní ke stranám politickým starých a mladých, které neměly nic pilnějšího na práci, než hanobiti a zlehčovati jedna druhou. Ta

*) Tak jmenovitě Kosina ve svých „Hovorech Olympických“ (str. 250) volá k takovýmto básníkům: „Nedovedli-li jste poesii českou šťastně v ty konce, že s potupou býti se vidí o slavné dějiny národa našeho jen i zavaditi? Nevystavujete-li chvástavými ústy za pravý cíl pravé poesie světovost, světovost to manifestující se potupováním všeho, což je českého, co slovanského?“

byla příčina, proč nemohlo se dařiti ani Obzoru literárnímu, ani Jednotě českých spisovatelů, v nichž měla pěstována býti nestranná objektivnost; onen, jak víme, zanikl prvním rokem, tato po svém ohlášení ani v život nevstoupila. Jak daleko v tom ohledu došlo, nejlépe vysvitá ze slov feuilletonisty Národních Listů (1867, č. 174): „Takové seškubávání všech českých osobností je bohužel právě české; je již nanejvýš nutno, abychom vedle jiných nectností odložili i tuto.“ Durdík pak ve svém spise „Kritika“ (str. 122) vyjadřuje se o tom velmi trefně, pravě: „Směšnými třenicemi a malicherným škádlením, což se u nás provádí poměrně mnohem větší měrou než kdekoliv jinde, stalo se zvykem podezřívat sebe na vzájem víc než v zdravém národě sluší; vše, co po chuti není, vykládat z motivů nejnižších; na jedné straně se bez míry kořit, velebit a k nebi vynášet, na druhé snižovat, pomlouvat a tupit.“ *)

Tyto politování hodné poměry však nemohou nikdy na újmu býti skvělým zásluhám pravých zasvěcenců Musy, a jména Eliška Krásnohorská, Karolina Světlá, Svatopluk Čech, Jaroslav Vrchlický, Alois Jirásek, Josef Durdík, Vojtěch Alois Šmilovský, Václav Vlček, František Jeřábek, Emanuel Bozděch, František Šubert a j. v. povždy skvíti se budou v nezkaleném lesku. To svědectví pak dáti se musí nejnovější škole, že v ní básnictví české vstoupilo jaksi do vyššího stadia svého vývoje, jakkoli co do formy za tímto stupněm vždy ještě pozadu zůstává. Ostatně trvale platný úsudek o nynějším stavu českého básnictví a pěstovatelích jeho dosavad vyřknut nebyl.

Obzvláště bujně rozvětvila se literatura periodická, obsahující všecky téměř zájmy společenské a vůbec všecky obory duševní činnosti lidské. Politická žurnalistika vychovala četnou řadu obratných publicistů; odborné časopisectvo slouží nejspecialnějším potřebám jak vědy tak i praktického

*) Že příčiny k takovým stížnostem doposavad bohužel nepominuly, o tom svědčí pozoruhodný článek „Quousque tandem“ v Pokroku 1881, č. 84.

života; z ostatních časopisů bez odporu první místo zaujímá Osvěta, po ní Květy a Lumír. V obor časové publicistiky padá zejména „Politická bibliotéka“, vydávaná českým klubem.

Avšak nejenom co do hmotné bohatosti, nýbrž i co do formalní dokonalosti učinilo písemnictví české pokrok znamenitý, jmenovitě co se týče správnosti a čistoty jazykové, v čemž patrně spatřuje se blahočinné působení rozličných „Brusů“, jímž mnohé nešvary, které se za posledně minulé doby následkem nedostatečného mluvnického vzdělání mladšího spisovatelstva do písemného jazyka byly vloudily, s části již docela vymizely, ostatní pak dříve neb později také se vytratí.

Za vědou a poesií nikterak pozadu nezůstává umění české; nad jiné v poslední době prosluli z výtvarných umělců genialní malíř Brožík, v hudbě vedle mistra Smetany světoznámý Dvořák a co virtuos nevyrovnaný Ondříček, v umění dramatickém udržují se podnes na výši své J. J. Kolár a Otilie Malá.

Věru, můžeme s hrdým vědomím se honositi, že národ Český v kulturní snaze své neustupuje žádnému jinému národu evropskému.

XXXI.

Závěreční úvaha.

Porovnáme-li stav a poměry národu našeho, jaké byly před padesáti lety, s nynějšími, shledáme v každém ohledu rozdíl ohromný. Tenkráte byl národ Český ve vlastním domově cizinec, utlačován, tupen, bezpráv, za nižší plémě považován, sám neuvědomělý, zvyklostí dlouhé poroby nesmělý, pokorný, až i plazivý, ale při tom i potměšilý; nyní jest v celku svém uvědomělý, statečný, hrdý v oprávněném sebevědomí co důležitý faktor v životě státním i kulturním, jenž vystupuje mužně a přímo — předmět děsných obav zlého svědomí svých nepřátel. Tenkráte nepatrný hlouček probudilých vlastenců blouznil v idealistickém snění o někdejší lepší budoucnosti, ve kterou měl jakousi mlhavou naději; nyní

dospěl národ k životu praktickému, v jehož plném proudu se nachází. Tenkráte byla veškerá samočinnost národní obmezena úzkým kruhem literatury, nyní mocně zasahuje do všech oborů soukromého i veřejného života. Jaký byl pochod tohoto v dějinách bezpříkladného vývoje, to naznačili jsme ve spise tomto, úloze té zvláště věnovaném; cesta byla velice obtížná, trnitá, ztrpčována mnohým bolestným zklamáním, poseta trapnými, ale velepoučnými zkušenostmi. Dvoje pokolení vystřídalo se, nežli národ, vybřednuv z bahna poroby, ve které byl téměř zašlapán, ucítil pod sebou pevnou půdu, po níž jistým krokem postupovati mohl v před k vytknutému cíli svého dějinného určení.

A jakým způsobem vykonána jest tak radikalní proměna v době poměrně dosti krátké? Nebyly to žádné násilné prostředky, žádná hmotná převaha, jež způsobily neslýchaný ten div; byla to tichá, povlovná, avšak vytrvalá práce duševní, která, jako krápěj ustavičně padající vyhlubuje kámen, neustálým dotýkáním se citu a rozumu čiuila mysl přístupnou dojmům vlasteneckého zápalu, jenž rozehříval věkovitým tlakem zatvrzelá srdce rodáků k horoucímu milování vlasti a národu, k radostnému se věnování jejich službě, k ochotnému obětování pro ně všech sil i celého života. Tento pak plamen nadšené lásky k vlasti, jenž dlouho plápolal na pohled jenom v prsou jednotlivých porůznu rozptýlených horlivějších národovců, jakmile vysloveno bylo kouzelné heslo „Svoboda", mžikem vyšlehl v celém lidu co jediný ohnivý žár, a národ, jenž tak dlouho spáti se zdál, probudil se k novému, bujarému, mocně proudícímu životu. Náhlým tím projevem netušené síly vynutil národ na překvapených utiskovatelích uznání svého, tak dlouho popíraného práva, ale od uznání ku platnosti byla ještě dlouhá cesta, kterou bylo mu konati v krutých bojích za okolností nejnepříznivějších.

Vylíčení této klopotné cesty bylo předmětem našeho vypravování, cíl její není ještě úplně dosažen, a nám připadá úloha, naznačiti stadium, ve kterém na ten čas octnuly se

snahy národa našeho, jak daleko ještě od cíle jest vzdálen a co mu činiti jest, aby ho konečně dosáhl.

Když zasvitnul první problesk nové doby, připadlo mužům těm, kteří doposavad byli stáli v čele národního ruchu literarního, přirozeným spůsobem také politické vůdcovství národa, a ti postavili se ihned na jediné pravé stanovisko historického práva. Koruna Česká s korunou Uherskou byly hlavní členy tak zvaných „Rakouských států“, obě pospolu byly svým časem utvořily říši Rakouskou, jim náleželo v ní, když jednalo se o její času přiměřené přetvoření, první a rozhodné slovo. Proč Čechové dali se předstihnouti od Uhrů, toho příčina, ležící v tehdejších poměrech, jest známa; nicméně i Čechy byly na nejlepší cestě k plnému uznání státního práva svého, kdyby neblahé události svatodušní nebyly překazily sejití se českého sněmu. Po přemožené episodě říšského sněmu zastavil Bachovský absolutismus všeliký další vývoj říše cestou ústavní, když pak Rakousko po nešťastné válce italské zase na ni zabočilo, zaujal i národ Český opět totéž historické stanovisko, na které se byl již roku 1848 postavil, v pevném úmyslu, neupustiti od svého práva.

Těžko jest hádati se o to, zdali bylo chybou čili nic, že z toho stanoviska ustoupil, obeslav říšskou radu, a nesetrval raději za příkladem Uhrů v trpném odporu. Pro jedno i pro druhé mluvily vážné důvody. Ostatně byly poměry české abstinenční politice mnohem méně příznivy nežli uherské, neboť scházela ona jednomyslnost smýšlení obyvatelstva zemského, v které spočívala hlavní síla oposice uherské; pak ani sám národ Český, jenž o své ujmě se byl učinil obráncem práv koruny České, nevystupoval v celosti a svorně, neboť veledůležitá, ano přední část jeho, šlechta, byla mu až na nepatrné výjimky úplně odcizena. Rovněž neprospěšné bylo by uvažování, zdali Čechové neupadli v druhou chybu, když po zavedení dualismu a dále po zmařeném vyrovnání za Hohenwarta vzdalovali se důsledně činnosti parlamentarní, zůstavivše rozhodování o hmotných zájmech národa beze všeho odporu v rukou nesmiřitelných nepřátel svých. Mohla by se

snad politice české vytýkati ještě ta neb ona jiná chyba, o tom však u nestranného posuzovatele nemůže býti žádné pochybnosti, že národ Český jednáním svým zachoval důstojnost svou, a že v daných okolnostech jinak jednati ani nemohl. Neníť žádné politické strany v Rakousku, která by se od roku 1848 nebyla dopustila chyb; rozdíl mezi nimi a národní stranou českou leží jen v rozličném úspěchu — na naší straně ze známých příčin dosavad neúplném.

Zatím národ Český vstoupiv poznovu do parlamentarní areny nevzdal se historického práva svého, nýbrž naopak slavně je ohradil; on poodložil ho jen prozatím, aby tím účinlivěji mohl zasazovati se o práva své národnosti jemu protizákonně zadržovaná. Až vykoná tuto nejbližší úlohu svou, pak nevyhnutelně přijde i doba k rozřešení otázky státoprávní, ona přišla by i bez ohražení; aby však doba tato byla mu příznivější nežli předešlé, o to již nyní musí pracovati co nejúsilněji.

Netajme se s tím, že vždy a všude rozhoduje moc a ne právo; když tedy ustoupiti musilo naše právo, nastoupila otázka moci. Ale moc nespočívá v násilí, toto vždy panuje toliko krátkou dobu; skutečná moc jest při té straně, která vládne *největším kapitálem duševním a hmotným.* Ejhle cíl našich snah! Cíl ještě sice vzdálený, ale nikoliv nedosažitelný. Uvážíme-li, kterak národ náš z nejhlubšího ponížení vlastní silou povznesl se k nynějšímu svému čestnému postavení mezi národy kulturními, nebudeme o tom pochybovati, že časem, a možná dříve nežli se nadějeme, tohoto cíle svého dosáhne statečným pokračováním cestou neunavného pěstování životních zájmů svých na základě rozšířeném dle ducha i směru časového. Budou-li všecky snahy národa obráceny na shromáždění co největší sumy duševních i hmotných statků, pak zdar ho nemine. Ve směru prvním dokázal již národ Český seč jest, i může se honositi, že mravní převaha jest na *jeho* straně; dle toho pak, čeho až posud dosáhl, jakož i dle ráznosti a tuhosti, jakou nepřestává osvědčovati, jest i v druhém směru jeho úspěch nepochybný.

Viděli jsme, kterak národ Český — vedle šlechetné snahy o duševní vzdělání, jevící se horlivým pěstováním domácího písemnictví, zakládáním vzdělavatelných spolků, všemožným rozšiřováním užitečných vědomostí, nade všecko pak příkladu hodnou péčí o školství, jakož o tom všem na svém místě zmíněno — počal záhy obraceti pozornost svou také k životu praktickému a cestou plodné práce i průmyslným podnikáním domáhati se zvýšeného blahobytu. Na dráze té rok co rok statně pokračoval, což jmenovitě platí o stavu rolnickém, jenž vyvazením pozemků k samostatnosti dospěv ku podivu rychle vpravil se do nového postavení svého a vydatně z něho těžiti se jal. Nač nestačily rozptýlené síly jednotlivců, na to se odvažovaly spolky, ano princip spolčování stal se mocnou pákou v průmyslovém vývoji našeho lidu. V tom ohledu rolník český jevil mnohem větší důvtip a čilost nežli váhavější německý jeho krajan. Ovšem nemohlo bez toho býti, aby některý podnik, příliš ukvapeně a bez dostatečného fondu započatý a ne dosti opatrně řízený, neminul se s očekávaným zdarem, ale to byly jen zkušenosti nevyhnutelné na poli neobvyklém, které sloužily jiným za výstražné poučení. Ruch ten, podporovaný záložnami a jinými úvěrnými ústavy, v hojném počtu vznikajícími, uvedl nový živel do proudu průmyslového, a lid český také v ohledu národohospodářském činil pokroky netušené. Zároveň se vzdělaností do nejnižších vrstev se rozšiřující rostlo i národní jmění v progresí před tím nebývalé.

Národ vysoce nadaný, v duševním i hmotném ohledu statečně na dráze časového pokroku postupující, v nejednom ohledu nad sousedy své vynikající, jakým se osvědčil býti národ Český, směle se oddati může nadějím nejsmělejším.

Avšak každá, byť i na pohled nejvábnější věc, má také svůj rub. Národ náš při všech výtečných vlastnostnch svých má i své přirozené vady, o kterých již částečně měli jsme příležitost se zmíniti, které však jsou velmi povážlivé, tak že nemůže dosti často býti na ně upozorňován, pročež nebude na škodu, opět se k nim tuto vrátiti a poněkud ze-

vrubněji o nich pojednati. Především vytknouti třeba jakousi lehkou mysl, s kterou Čech rád oddává se prvnímu příznivému dojmu, z čehož rodívá se předčasný jásot, tak že potřebí mu teprv důkladně vystřízlivěti, nežli mysl jeho se urovná k pravé náladě, s jakou třeba pojmouti situaci. Z téhož pramene se prýští nepečlivost v štěstí, jež ráda se kochá v požívání blahé přítomnosti, pouštějíc ze zřetele nejistou budoucnost. Tato nepečlivost bývá nezřídka příčinou pokárání hodného zanedbání, jehožto záhubné následky žádným pozdějším, byť i zdvojnásobeným úsilím odčiniti se nedají. Přirozenou lehkovážností takovou vysvětluje se i známá zkušenost, že veliké jmění, přičinlivostí otcovou nashromážděné, jen zřídka přechází na více pokolení. V tom ohledu třeba nám vzíti si příklad ze šetrnějších a opatrnějších našich sousedů německých.

Jiná vada naše jest neblahý pozůstatek z doby národního ponížení našeho — nedostatek národní hrdosti na pravém místě, nedůstojná ústupnost naproti cizácké osobivosti, neomluvitelná lhostejnost k jazyku mateřskému jak v domácnosti tak i v životě společenském. Dostatečněť známo, jak mnohý jinak statečný bojovník pro věc národní má domácnost německou, jak v obcování společenském vždy ještě německá konversace osobuje si právo jí nenáležité, jaká vlažnost panuje v četných kruzích k národní literatuře, na kterou, jak jsme viděli, „Obzor literarní“ svého času tak velice naříkal. Ano doposavad každodenně slýcháme a čítáme stesky na tyto věci, ale neznamenáme, že by se lepšily. A přece, dokud národnost česká a jazyk mateřský nebudou míti úplný průchod v každém oboru lidské činnosti a života pospolitého, nebudeme se smět honositi, že národ náš důstojně jest na venek representován, nebudeme moci žádati, aby nás též ostatní svět znal a dle spravedlnosti oceňoval. Zde, když marné jsou veřejné výtky, nespomáhá nic nežli osobní působení vynikajících ráznějších národovců, vydatná agitace soukromá, aby vyhlazen byl zastaralý, nás zneuctívající a nám nanejvýše škodlivý zlozvyk. V tom ohledu se učme od Maďarů

Velice nám doposavad v politické akci škodil nedostatek organisace a kázně. Kapacit všeho druhu nám věru neschází, potřebí toliko postaviti každou na přiměřené místo, aby síly byly náležitě rozděleny a účelně vedeny. Nestačíť tu pouhá sjednocenost v zásadě, nýbrž nevyhnutelně jest potřebí, aby program akce byl do podrobna vytknut, aby jednotlivé úlohy dostaly se do pravých rukou, aby nic nebylo náhodě zůstaveno, nýbrž vše dálo se dle plánu napřed umluveného a v mezích jeho vše j e d n é vůli se podrobovalo, při čemž by pomýšleno bylo také na možné překážky a důraznou obranu proti nim i všelikým nepředvídaným případům. Toho všeho jsme posud namnoze postrádali, a nedostatek ten značně usnadňoval nepřátelům našim vítězství. To musí se důkladně změniti, a jest k tomu již svrchovaný čas, mají-li politické snahy národa našeho potkati se se žádoucím zdarem; jinak by to snadno mohlo sloužiti za nový doklad těm, kdož Slovanům vůbec upírají spůsobilost státotvornou.

Nezbytnou podmínkou úspěchu každého boje jest důvěra v osvědčené vůdce. Kdo rozsévá nedůvěru k nim, oslabuje naději ve vítězství, čímž mysl klesá, ráznost ochabuje a zdar akce již napřed pochybným se činí. Chybě podroben jest každý člověk, nechť nachází se v jakémkoli postavení, taktéž i soudu veřejného mínění, je-li postavení jeho veřejné; ale chtít působiti na toto z jakéhokoliv stanoviska osobního, vyhlašovati za chybu a provinění, co se nesrovnává s něčím subjektivním smýšlením, to jest jednání velice opovážlivé, lehkomyslné, ne-li něco horšího. U nás děje se tak již po dlouhou řadu let, že vystupují nepovolaní samozvanci, osměleni nevčasnou shovívavostí jim prokazovanou, usilující o to, aby podkopajíce důvěru v dosavadní autority postaveni byli na jejich místo.

Daleké buď od nás, abychom odmítali oprávněnou kritiku, bez které nebylo by potřebného tříbení různých náhledů; ale kde bez ostychu vyslovuje se ú m y s l spůsobiti roztržku, to není více kritika, to jest zlomyslné štvaní, to jest zločin proti vlastní krvi, zrada národa. A takto skutečně spůsobena

jest ona neblahá roztržka v národu Českém, pro kterou nám s těžkým srdcem žalovati jest na pověstnou, odvěkou nesvornost slovanskou, a to tím trpčeji, an, jak jsme ukázali, hlavní úlohu zde hrají závist, osobní záští a nekalá ctižádost.

Bohužel, že dryáčnické takové hlasy vždy u nás nacházejí ochotného sluchu, a že důvěra tak mnohých, kteří nemají vlastního úsudku, přenáší se tím snadněji na křiklouny, čím drzeji sobě tito počínají. Nezbývá nám tu nic jiného, nežli poznovu vysloviti tolikrát již opětované přání, aby tak těžce zkoušený národ náš pustil mimo se všelikou nesvornost a jednomyslně, spojenými silami zasazoval se o vítězství v zápasu, při kterém jde o nejvyšší jeho statky. Jinak znamenalo by setrvání v záhubné roztržce mravní úpadek jeho, a ten by nevyhnutelně za následek měl zmaření všeho toho, čeho tak obrovským úsilím během celého století dosaženo — neodvratnou konečnou zkázu národa.

Avšak nikoliv! toho nedopustí dobrý genius národa Českého, který bohdá v čas ještě zpamatuje se z omámení svého a obnoví bývalou jednotu svou ke spáse jak vlastní tak i celé říše.

Doslov.

Dokončiv dílo víceleté práce pokládám za svou povinnost, skoumati, jak dalece dostál jsem programu jeho, v Předmluvě a v Úvodu k němu vytknutému.

Nechtěl jsem podati žádné úplné a v sobě ukončené systematické dílo historické, nýbrž pouze stručný charakterní obraz národního života českého za posledního půlstoletí, který by byl jen jakousi snůškou materialu k budoucímu takovému dílu. Hlavní můj zřetel byl tedy obrácen k tomu, co se mně zdálo býti podstatně významným pro vylíčení v pravém světle dotyčné doby a snah jejích. Z bohatého materialu vybíral jsem dle nejlepšího uznání svého, mnohou věc co méně důležitou pomíjeje, při jiné, která se mně obzvláště důležitou zdála, déle prodlévaje. Toho však nikoli zapírati nechci, že v některých nedůtklivějších věcech nezbytné ohledy kázaly mně opatrnost. Výčitky jednak mezerovitosti, jednak rozvláčnosti považovati musím za úsudky subjektivní.

Přední vlastností každého historického díla jest věrnost, tu dle nejlepšího vědomí svého zachoval jsem; v rozboru pak otázek sporných bedliv jsem byl všemožné objektivnosti, nechávaje nejraději mluviti všude sama fakta. Že přes to všecko vzbudím u mnohých nemilé upomínky, začež jak obyčejně odnesu svůj díl, toho nedbám, neboť jsa po více než třicet let terčem nejzlomyslnějších a nejsprostších útoků (zjev to, jenž v žádné jiné literatuře podobného sobě nemá!) jsem dostatečně ostřílen.

Úsudek nechť utvoří si nestranný čtenář sám; trvale platný pronese teprv budoucnost, tuším že ne příliš daleká.

OBSAH.

REJSTŘÍK.

(Číslice římské znamenají část čili sešit, číslice arabské stránku.)

*

